आगमोद्धारकग्रन्थमालाया ग्रन्थाङ्कः ३६

णमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स

आगमोद्धारक-आचार्यप्रवरश्री-आनन्दसागरसूरीश्वरेभ्यो नमः

श्रीजैनशासनसौधस्तम्भायमानमहोपाध्याय-श्रीमद्धर्मसागरगणिविरचितं

★

॥ श्रीसर्वज्ञशतकम् ॥

(सव्वण्णुसयगं)

स्वोपज्ञवृत्तिसमलङ्कृतं

पण्डित-श्रीअमृतसागरगणिविरचितबालावबोधसमेतं च

★

: संशोधक :

प० पू० गच्छाधिपति-आचार्यश्रीमन्माणिक्यसागरसूरीश्वरशिष्यः
शतावधानी गणि-लाभसागरः

★

वीर सं. २४९४ विक्रम स. २०२४ आगमोद्धारक सं. १८

प्रतयः ५००] [मूल्यम् १५-००

साधुभ्यो येन दत्ता जिनवचनविदा वाचना आगमानां
चिद्भक्त्या येन सर्वे जिनवरसमया उद्धृता वृत्तियुक्ताः।
जाते यस्योपदेशाज्जननयनहृरे मन्दिरे आगमीये,
भक्त्या नित्यं प्रवन्दे श्रमणततिनतं सूरिमानन्दसिन्धुम् ॥ १ ॥

: प्रकाशक :
आगमोद्धारकग्रन्थमालाना एक कार्यवाहक
शा. रमणलाल जयचंद
कपडवंज (जि. खेडा)

: मुद्रक :
भाईलालभाई मोहनभाई पटेल
मेनेजिंग डीरेक्टर
सहकारी छापखानुं वडोदरा लि.
रावपुरा, वडोदरा.

પ્રકાશકીય નિવેદન

પરમ પૂજ્ય ગચ્છાધિપતિ મૂલીનરેશપ્રતિબોધક વાત્સલ્યસિંધુ આચાર્યશ્રી માણિક્યસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજના શુભ આશીર્વાદથી તેમજ વિદ્દદ્વર્ય બાલદીક્ષિત મુનિરત્નશ્રી સૂર્યોદયસાગરજી મહારાજની શુભ પ્રેરણાથી વિ૦ સં૦ ૨૦૧૦ માં કપડવંજ મુકામે આગમોદ્ધારક ગ્રંથમાલાની સ્થાપના થઇ છે. આ સંસ્થાએ ૧૪ વર્ષના આ ટુંક સમયમાં ૩૫ પ્રકાશનો પ્રગટ કર્યા છે.

સૂરીશ્વરજીની પુણ્યકૃપાએ. આ સટીક સબાલાવબોધ 'સર્વજ્ઞશતક' નામનો ગ્રંથ આગમોદ્ધારક ગ્રંથમાલાના ૩૬ મા રત્ન તરીકે પ્રગટ કરતા અમોને અત્યંત હર્ષ થાય છે આ ગ્રંથમા મૂલ–વૃત્તિ અને બાલાવબોધ એ ત્રણેયનો સમાવેશ છે. આ સંસ્થાના પ્રથમ રત્ન તરીકે પ્રતાકારે સટીક સર્વજ્ઞશતક પ્રગટ થઇ ચૂકયો છે પ્રાચીન ગુર્જરભાષાની જાણકારી માટે બાલાવબોધમા તેજ–પ્રાચીન ભાષા જ રાખી છે. તેમજ બીજા અધિકારના પહેલા છેલ્લા પાચ પાના મલતા ન હોવાથી પૂજ્ય ગચ્છાધિપતિશ્રીએ તેનું ગુજરાતી કરી આપેલ છે. તે બદલ અમો તેઓશ્રીના ખૂબ જ ઋણી છીએ.

આ ગ્રંથના પ્રકાશનમા પૂ૦ શાસનકંટકોદ્ધારક ઉપાધ્યાયશ્રી હંસસાગરજી ગણિવર્યશ્રીના શિષ્યરત્ન -જ્યોતિર્વિદ્દ ગણિવર્યશ્રી નરેન્દ્રસાગરજી મહારાજે આ ગ્રંથની સ્વહસ્તલિખિત સાત પુસ્તિકાઓ આપવાની ઉદારતા બતાવી છે અને પ્રેસકોપી પૂ૦ મુનિરાજશ્રી શશીપ્રભસાગરજી મ કરેલી છે તેમજ ઉપા૦ શ્રી હંસસાગરજી ગણિ મહારાજે આમુખ તથા મુનિરાજશ્રી પુણ્યોદયસાગરજી મહારાજે ઉપોદ્દઘાત લખી આપ્યો તે બદલ તેઓ સર્વેનો તેમજ આ પુસ્તકનું સંશોધન પ૦ પૂ૦ ગચ્છાધિપતિ આ૦ શ્રી **માણિક્યસાગર સૂરીશ્વરજી** મ૦ ની પવિત્ર દૃષ્ટિ નીચે શતાવધાની લાભસાગરજી ગણિએ કરેલ છે તે બદલ તેઓશ્રીનો તેમજ જેઓએ દ્રવ્ય આદિની સહાય કરી છે. તે બધા મહાનુભાવોનો ઉપકાર માનીએ છીએ.

લિ૦

પ્રકાશક

राजकोटमंडन श्रीसुपार्श्वनाथभगवते नमोनमः

* આ....મુ....ખ *

પ્રભુશ્રી મહાવીર ભગવંતના પ્રથમ ગણધર અને લબ્ધિના ભંડાર એવા **શ્રી ગૌતમસ્વામીજી** 'ગણ'ના નાયક ગણાય તેમ હોવા છતા માત્ર આયુષ્ય વધુ હોવાના કારણે જેઓ, પ્રભુએ સ્થાપેલ ગણ=શાસનસંઘની પ્રભુના શ્રીમુખે અનુજ્ઞા પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી બન્યા છે તે પંચમગણધર ભગવંત **શ્રી સુધર્માસ્વામીજીની** સીધી પાટપરંપરાના ગણાતા શ્રીમત્તપાગચ્છીય વિદ્વાન્ મહર્ષિઓને વિષે આજથી ચારસો વર્ષ પહેલા પ્રવર્તતા અનેક મહત્ત્વના મતભેદોના આ **'શ્રી સર્વજ્ઞશતક'** ગ્રંથને વિષે પૂ૦ ગ્રંથકારમહર્ષિએ આગમનીતિથી અને આગમગ્રન્થોની સાક્ષીએ ટંકશાળી સમાધાનો આપેલ હોઇને નિશ્શંક વાત છે કે–'સમ્યગ્દૃષ્ટિ વિદ્વદ્વરોને આ મૂલગ્રંથ સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ તેમજ એ બન્નેનો અનુવાદ, નિજના આત્માને વિષે સમ્યગ્જ્ઞાનના અભૂતપૂર્વ દીવડાઓ પ્રકટાવનારો ભાસવાપૂર્વક આત્મભૂષણ બની રહેશે.'

મોગલસમ્રાટ્ અકબર બાદશાહ પ્રતિબોધક મહાન્ આચાર્યભગવંત **શ્રીવિજયહીરસૂરીશ્વરજી** મ૦ શ્રીના સહાધ્યાયી અને તેઓશ્રીના ગુરુવર ગચ્છાધિપતિ પૂ૦ આ૦ **શ્રીવિજયદાનસૂરીશ્વરજી** મ૦ શ્રીના પવિત્ર હસ્તે તેઓશ્રીને આચાર્યપદનું પ્રદાન કરાવનાર આ પૂજ્ય સમર્થ ગ્રંથકારમહર્ષિનું વિદ્વજ્જનવિખ્યાત એવું પ્રભાવક પુણ્યનામ છે **'પૂ૦ મહામહોપાધ્યાયજી શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર.'**

કે **જેઓશ્રી**–પોતાના તે સત્તરમી સદીના સત્તાકાલે પ્રભુશાસનમાં સૂત્ર અને અર્થોમાં વિપરીત અર્થો કરીને પ્રવર્તતા કુમતવાદીઓને મધ્યાહ્નકાલીન સૂર્યની જેમ સર્વાંગ પ્રસ્વેદ ઝરાવે તેવા પ્રૌઢપ્રતાપી જ્ઞાનભાનુ હતા અને તેથી તે કાલે પ્રભુશાસનમાં તેઓશ્રી **'વાદિગજકેસરી–કુમતતિમિરમાર્તંડ–કલિકાલશ્રુતકેવલી'** ઇત્યાદિ બિરુદોથી નિરપવાદ ખ્યાત હતા.

'પ્રભુશાસનમાં તે કાલે પ્રભુના સિદ્ધાંતોનું પોતાનામાના પણ અનેક દ્વેષીઓ વચ્ચે પ્રાણસટોસટપણે નિડરતાથી રક્ષણ કરનાર તેઓશ્રી એક જ તેવા અસાધારણ શાસનપ્રાણ અને શૂરવીર શાસનરક્ષક સુભટ હતા' એમ તત્કાલીન ઇતિહાસ તથા **'શ્રી હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય'** અને **'શ્રી વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય'**માં પણ ગવાએલી તેઓશ્રીની ઉજ્જવલ યશોગાથાઓ આદિને આધારે–તેઓશ્રીની હયાતિથી પ્રારંભીને અદ્યાપિ પર્યંતના સ્વ–પરપક્ષી પ્રતિસ્પર્ધી વિદ્વાનોને પણ–કબૂલ કરવું પડેલ હોઇને ભવિષ્યના પણ તેજોદ્વેષી વિદ્વાનોને શાસનના છેડા સુધી કબૂલ કરવું પડે તેમ છે.

વિદ્વદ્વાચકવરોએ પ્રભુશાસનના આ અજોડ જ્ઞાનકોહીનૂર પૂ૦ મહોપાધ્યાયજી મ૦ શ્રીના સર્વાંગીણ શાસનતેજનો અનુભવ કરવા માટે વિ૦ સં૦ ૧૯૯૩માં પૂ૦ બહુશ્રુત આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજીએ, જામનગરથી પ્રસિદ્ધ કરેલ **'પ્રવચનપરીક્ષાની મહત્તા'** સંજ્ઞક સજજડ પ્રમાણોમય પ્રામાણિક નિબંધ સાદ્યંત મનનપૂર્વક વાચવો જરૂરી છે. એ નિબંધ વાચવાથી

તેઓશ્રી, 'સત્યનુ નિર્ભયતાપૂર્વક સમર્થન અને અસત્યનુ નિડરતાપૂર્વક ખડન કરવામા સ્વ-પરનો અશમાત્રય ભેદ નહિ ધરાવનારા નોધપાત્ર મધ્યસ્થ હતા' એ વાત પણ સ્મરણપટ 'પર કોતરાઇ જવા પામે તેમ છે

દીક્ષા-ન્યાયાભ્યાસ-શાસ્ત્રાભ્યાસ અને વાદવિજય

તે પૂ૦ મહામહોદયી મહામહોપાધ્યાયજી મ૦ શ્રીના પ્રતિબોધક યાવજ્જીવ વિગયોના ત્યાગવાળા મહાસવેગી શ્રી 'જીવર્ષિગણિવર' હતા તેઓશ્રીની દીક્ષા તેમજ વડીદીક્ષા, પૂ૦ ગચ્છનાયક આચાર્યશ્રી આનદવિમલસૂરીશ્વરજી મ૦ શ્રીના પવિત્ર હસ્તે વિ૦ સ૦ ૧૫૯૫ કે ૯૬ મા થયા બાદ તેઓશ્રી પૂ૦ હીરસૂરિજી મ૦ સહ શ્રીદેવગિરિમા સમગ્ર ન્યાયશાસ્ત્રના પારગામી બન્યા હતા તેઓશ્રી, પૂ૦ આ૦ શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજી મ૦ શ્રી કરતા મોટા હોઇને 'શ્રી હીરસૌભાગ્ય કાવ્ય'માના '**कविना बुधेन संनिधिसंस्थितभाजा**' ઇત્યાદિ વચનો મુજબ-પૂ૦ આ૦ શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મ૦ શ્રીની શોભાને વધારનાર તરીકે પણ શાસનાલકાર હતા! તેઓશ્રીને સકલ પંચાગી આગમશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ, પૂ૦ શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મ૦ શ્રીના ગુરુદેવ પૂ૦ આ૦ શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી મહારાજે પૂર્ણવાત્સલ્યભાવે કરાવેલ તેઓશ્રીએ જેમ સ૦ ૧૬૧૭ મા પાટણમા જાહેર વાદ કરીને ખરતરોને હરાવેલ, ખરતર પ્રધાન જેસલમેરમા પણ ખરતરોને જાહેર રીતે વાદમા ભારે ભોઠા પાડવા પૂર્વક હરાવેલ! તેમજ આણસૂરભડાર સુરતની 'દશવૈકાલિક પચપાટી'ની પુષ્પિકામાના લખાણ મુજબ સ. ૧૬૪૩ મા અકબર બાદશાહની સભામા પણ વાદ કરીને ખરતરોને હરાવેલ તેઓશ્રી પૂ. હીરસૂરીશ્વરજી મ. ના સ્વર્ગવાસ પછી બે વર્ષે એટલે કે સં. ૧૬૫૪મા ખભાતમુકામે સ્વર્ગત બન્યા હતા.

તેઓશ્રીએ મહા અર્થગંભીર રચેલા ગ્રંથોની ઉપલબ્ધ યાદી.

તેઓશ્રીએ સ' ૧૬૧૫ મા પ્રથમ ગ્રથ 'તત્ત્વતરગિણી' બનાવ્યો! બાદ ૧૬'૭ મા પાટણ મુકામે ખરતરોને પરાભવિત કર્યા બાદ (૨)-ઔષ્ટ્રિકમતોત્સૂત્રપ્રદીપિકા, (૩)-ઉત્સૂત્રોદ્ઘાટનકુલક, (૪)-૧૬૨૮ મા કલ્પકિરણાવલી, (૫)-પ્રવચન પરીક્ષા તથા (૬)-પર્યુષણા દશશતક ગ્રંથ રચેલ બાદ (૭)-ઇર્યાપથિકી ષટ્ત્રિંશિકા, (૮)-જબૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિટીકા, (૯)-ગુરુતત્ત્વપ્રદીપિકા, (૧૦)-સર્વજ્ઞશતક (૧૧)-વ્યાખ્યાનવિધિશતક, (૧૨)-મહાવીરસ્તવ, (૧૩)-તપાગચ્છપટ્ટાવલી, (૧૪) નવનિહ્નવી આદિ અનેક ભવ્ય અને પ્રૌઢતમ ગ્રથોની રચના કરી છે.

આ અનુવાદગ્રન્થ, ત્રિવિધે અભિનંદનીય છે.

ઉપર પ્રૌઢ સસ્કૃત-પ્રાકૃતભાષામય વિદ્વદ્ભોગ્ય ગ્રથોમાના (ગ્રથકર્તાશ્રીની વિદ્યમાનતામા પૂ. સેનસૂરિજી મ. ના હાથે સ. ૧૬૪૨-૪૩ મા બે વખત ખરતરો સામે રાજસભામા વિજય મેળવીને અમદાવાદના મોગલસુબા ખાનખાનાના શાહીવાજિત્રો પૂર્વક અમદાવાદમા ફરીને તપાગચ્છનો 'જીતપડહો' વગડાવનાર) 'શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા' ગ્રથની જેમ ગ્રથકર્તાના સ્વર્ગગમન બાદ (અમોએ સ ૨૦૧૧ મા પ્રસિદ્ધ કરેલ '**કુમતાહિવિષજાંગુલીમત્રતિમિરતરણિ**' ગ્રથમા જણાવ્યા મુજબ) માડવગઢમા જહાંગીર બાદશાહની સભામા પૂ ગચ્છાધિપતિ આ શ્રીવિજયદેવસૂરિજી મ તથા તે સ્વર્ગતમહોપાધ્યાયજી મ. શ્રીના પ્રખર વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન મહોપાધ્યાયજી શ્રીનેમસાગરજી ગણિવરના હાથે આણંદસૂરિ-તિલકસૂરિ-સિદ્ધિચદ્ર-ભાનુચદ્ર આદિ આણસૂરગચ્છીય પ્રખર વિદ્વાનોની સાથેના વાદમા જવલત વિજય મેળવીને બાદશાહ જહાગીરના શાહી

સામગ્રીવાળા વાજીંત્રોના ઠાઠપૂર્વકના સન્માન સહિત માડવગઢમા હાથીની અબાડીએ સોનાના થાળમાં ફરીને તથા તે પછી [તે પૂ. મહો. શ્રીનેમિસાગરજી ગણિના ત્યાજ થએલા સ્વર્ગવાસ બાદ] અમદાવાદમા તેઓશ્રીનાય પ્રખર વિદ્વાન્ શિષ્ય પૂ. મુક્તિસાગરજી ગણિવર્યના હાથે સકલસંઘ સમક્ષ સફલ જાહેર ચર્ચા દ્વારા જૈનજગતભરના શ્રીસંઘોમા ટંકશાલી લેખાવા પામીને શ્રીમત્તપાગચ્છનો ચોમેર વિજયડંકો વગડાવનાર) 'શ્રીસર્વજ્ઞશતક' નામના અભૂતપૂર્વ મહાગ્રંથનો આ વિદ્વદ્ભોગ્ય અનુવાદ ગ્રંથ, તે પૂ. સ્વ. મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર્યશ્રીના પ્રકાંડ વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન પૂ મહો. શ્રુતસાગરજી ગણિવરશ્રીના શિષ્યરત્ન પૂ મહો. શ્રી શાંતિસાગરજી ગણિવરના વિદ્વત્શેખર શિષ્યરત્ન શ્રી અમૃતસાગરજી ગણિપ્રવરશ્રીએ, તે પૂ. સ્વર્ગત ગ્રંથકર્ત્તા મહામહોપાધ્યાય શ્રીકૃત પ્રસ્તુત મૂલગ્રંથની પંક્તિએ પંક્તિના હાર્દને પણ સ્પર્શીને યથાશક્તિ અક્ષરશઃ શુદ્ધ બનાવેલ હોઈ ત્રિવિધે અભિનંદનીય છે

દીર્ઘકાલીન વિસંવાદમાંથી મુક્ત કરનારી બીનાઓ.

આ અપૂર્વ ટંકશાલી અનુવાદ ગ્રંથથાથી નિમ્નોક્ત બીનાઓ તો તે ગ્રંથકર્ત્તાની હયાતિના અનેક વિસંવાદી મંતવ્યોને શાસ્ત્રાધારે નિર્ણીત અર્થમા પ્રાપ્ત થતી હોઈને સમ્યગ્દૃષ્ટિ કલ્યાણકામી જનોને દીર્ઘકાલીન વિસંવાદમાથી મુક્ત કરીને સત્ય અર્થથી વાસિત કરનારી છે. જેમકે—" ૧–કેવલી ભગવંતને અપવાદનો અભાવ હોય, ૨–અપ્રમત્તમુનિને પ્રાણાતિપાતાદિની પ્રતિસેવના આભોગે તો હોય જ નહિ, ૩–મુનિને નદી ઉતરવાની અનુજ્ઞામા કેવલી ભગવંતને જલના જીવોની વિરાધનાની અનુજ્ઞાનો અભાવ છે, ૪–માસભક્ષણમા સમ્યક્ત્વનું નાશકપણું છે, ૫–સમ્યગ્દૃષ્ટિ વાસુદેવાદિને માસભક્ષણનો અસંભવ, ૬–કેવલી ભગવંતને વાયુકાયની વિરાધનાનો અભાવ હોય છે, ૭–દ્રવ્યથી જે પ્રાણાતિપાતાદિ થાય તે છદ્મસ્થપણું જણાવનારા ચિહ્ન છે, ૮–પ્રાણાતિપાતાદિ ચિહ્નો મિથ્યાકારાદિ ચિહ્નોથી જણાય છે, ૯–કેવલી ભગવંતને આશ્રવનો સર્વથા અભાવ હોવાનું સમર્થન, ૧૦–કેવલિ ભગવંતને હેય અને ઉપાદેયનો અભાવ હોય છે, ૧૧–કેવલિ ભગવંતને અશક્યપરિહાર રૂપેય પ્રાણાતિપાતાદિ ન હોય, ૧૨–મિથ્યાદૃષ્ટિએ કરાતા ધર્માનુષ્ઠાનની પ્રશંસા કરવામા સમ્યક્ત્વના અતિચારનું બીજ રહેલું છે, ૧૩–પરમતમા જિનમતની જેવા અનુષ્ઠાન થાય તે વિફલ જેવા છે, ૧૪–મિથ્યાત્વ સહિતના અનુષ્ઠાન અનર્થના હેતુપણાવાળા છે, ૧૫–જમાલિને અનંતસંસાર છે, ૧૬–મરીચિનું 'અહિં પણ ધર્મ છે' એ વચન ઉત્સૂત્રમિશ્ર છે, ૧૭–ઉન્માર્ગગામીઓની ક્રિયાનો તિરસ્કાર કરવો ઉચિત છે." ઇત્યાદિ.

આ પરમ આત્મોપકારી ગ્રંથમા તેવા શુદ્ધપ્રરૂપણામય ટંકશાળી નિર્ણયો અનેક હોઈને અન્યત્ર ઉપલબ્ધ થવા દુર્લભ છે.

લી.

ઉ. હંસસાગર [રાજકોટ સં. ૨૦૨૪ ફા શુ. ૭ બુધ.]

णमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स

ઉપોદ્ઘાત

ઉપક્રમ—જીનેશ્વર ભગવાનના શાસનમા સ્વાધ્યાયને મહત્વ આપવામા આવ્યુ છે એ વાતનો છ પ્રકારના અભ્યતર તપમા નિર્દેશ છે તે ઉપરથી ફલિત થાય છે આથીજ મુનિઓ સ્વાધ્યાયમા મગ્ન રહેતા હોય છે. સ્વાધ્યાયની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમા એક પ્રવૃત્તિ ગ્રથરચનાની પણ છે. આને લીધે આજે આપણી પાસે અનેક ગ્રથો જોવા મળે છે. તેમા કેટલાએક અદ્વિતીય હોય છે. પ્રાય આ રચનાઓ સ્વપરના હિતાર્થે હોય છે. શ્રમણુનિર્ગ્રથો સ્વય નિસ્પૃહ હોય છે. તેમને ગ્રથકાર તરીકે ખ્યાતિ મેળવવાની સ્પૃહા હોતી નથી. છતા પણ બાલજીવોના બોધાર્થે ગ્રંથરચના કરતા હોવાથી તેઓ ગ્રથકાર તરીકે ગણાય છે વિક્રમની ૧૭ મી શતાબ્દીમા પણ સાહિત્યવિષયક અનેક ગ્રથો રચાયા છે એમા પ્રસ્તુત ' **सव्वण्णु-सयग** ' પણ એક વિશિષ્ટ કૃતિ છે. આના કર્તા મહામહોપાધ્યાય શ્રી **ધર્મસાગર ગણિવર** છે. આની ઉપર સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ છે. તેમજ પૂજ્ય ધર્મસાગરજી ગણિના સતાનીઆ પડિત શ્રી **અમૃતસાગરજી** ગણિએ મૂલ તથા વૃત્તિનો બાલાવબોધ (અનુવાદ) રચેલ છે

પ્રસ્તુત ગ્રથમા મૂલ-વૃત્તિ અને બાલાવબોધ એ ત્રણેય છે. તેથી પ્રથમ મૂલકારના પરિચયથી ઉપોદ્ઘાતની શરૂઆત કરીશુ.

ગ્રંથકર્ત્તાના જીવન અને કવન

પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર શાસનના અણમોલ જવાહીર અને તે સમયના સિદ્ધાતના અપ્રતિમ-સમર્થ જ્ઞાતા હતા આ મહાપુરુષના જન્મ તથા બીજી બાબતો વિશેષ રીતે ઉપલબ્ધ થતી નથી. કારણકે શાસનના કાર્ય કરનારાઓને પોતાના નામની જરાય દરકાર હોતી નથી પછી પરિચય આદિની તો વાતજ કયાથી ! આપણે જેમ જેમ પૂર્વકાલ તરફ દષ્ટિક્ષેપ કરીશુ તેમ તેમ આ વાત સ્પષ્ટ રીતે અને દઢપણે જણાશે. નિમ્નલિખિત એક પ્રસગ ઉપરથી આપણે જાણી શકીશુ કે આપણા પૂર્વજોને આ બાબતોની પોતાના મનમા કોઇ કિંમત નહોતી. તેમને મન તો શાસનની જ અમૂલ્ય કિંમત હતી. જુઓ રાજા સપ્રતિએ આર્યસુહસ્તિસૂરિજી મહારાજાના ઉપદેશથી સવાક્રોડ જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી હતી પરતુ કયાય પણ પોતાના નામનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. આ આપણા પૂર્વજોની નિસ્પૃહતા હતી તેમ છતા પણ ' પૂ. મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરગણિ ' સબધિ જે માહિતી મળે છે તે અત્રે પ્રગટ કરીશુ

જન્માદિ—આ મહાપુરુષનો **જન્મ** વિ. સ ૧૫૭૯ મા થયો હોવો જોઇએ **જન્મસ્થાન** નિશ્ચિત જાણી શકાતુ નથી તેઓ ઓશવાલ વશના હતા. આજીવન વિકૃતિત્યાગી શ્રી **જીવર્ષિગણિ** તેમના પ્રતિબોધકગુરૂ હતા જયારે **દીક્ષા** પ્રાય વિ. સ. ૧૫૯૫ અગાઉ તપગચ્છાધિપતિ ક્રિયોદ્ધારક શ્રી **આણદવિમલસૂરિજીના** પવિત્ર હસ્તે થઈ હતી. અને આચાર્યશ્રી **રાજસાગરસૂરિજીના** શિષ્ય આ. શ્રી **વૃદ્ધિસાગરસૂરિજીના** શિષ્ય તરીકે જાહેર કરાયા આ હકીકત તેઓશ્રીના પ્રશિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી **શાંતિસાગર** ગણિવરે રચેલ કલ્પસૂત્રની ' કલ્પકૌમુદી ' નામની ટીકા ઉપરથી સમજી શકાય છે. ગણિપદ સબધિ કોઇ સ્પષ્ટ માહિતી મળતી નથી. પરતુ વિ. સ ૧૬૦૬ પહેલા તો અવશ્ય થઇ હતી. કારણકે તેઓશ્રી ' જગદ્ગુરૂ ' ની સાથે દેવગિરિ ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા ગયા ત્યારે તેઓશ્રી ગણિપદથી અલંકૃત હતા. તે વાત હીરસૌભાગ્ય કાવ્યની ૨૭૦ પત્ર પરની શ્લોક ૭૧ સર્ગ ૬ ની ટીકાના ' **पण्डितेन च अर्थात् धर्मसागरगणिना** ' એ

ક્રમાંક	નામ	વિષય	રચના સંવત	પ્રકાશક	પરિમાણ
૧૩ A	जंबुद्दीवपण्णत्ती टीका	જંબુદ્વીપનો પરિચય	૧૬૩૯	અપ્રકાશિત	
૧૪ B	तत्ततरंगिणी (तत्त्वतरङ्गिणी)	તિથિવિચાર	૧૬૧૫	ઋ. કે. પેઢી	૬૨
૧૫	,, वृत्ति	,,	—	રતલામ સં ૧૯૯૦	
૧૬ C	धर्मतत्त्वविचार	તાત્ત્વિક વિચારણા	—		
૧૭ D	नयचक्र सटीक	નયોની વિચારણા	—		
૧૮	पज्जोसवणादसगाहासयग (पर्युषणादशगाथ क) सटीक	પર્યુષણા તિથિ નિર્ણય	—	ઋ કે. પેઢી રતલામ સં ૧૯૯૨	૧૧૦
૧૯ E	म गोत्र	ઋષભદેવનું ગુણોત્કીર્તન	૧૬૨૬		
૨૦	महावीरविज्ञप्तिद्वात्रिंशिका	દિગંબરાદિ દશ મતોની	૧૬૧૯	આગમો૦ ગ્રંથ૦	૩૨
૨૧ F	,, वृत्ति	આલોચના		સં. ૨૦૧૮	૧૧૫૦
૨૨	वीरजिणथोत्तं (वीरजिनस्तोत्रम्)	મહાવીર પરમાત્માની સ્તુતિ	—	આગમો૦ ગ્રંથ૦	
૨૩	,, अवचूरि			સં. ૨૦૧૮	
૨૪	षोडशश्लोकी	જઘન્યાદિ ઉત્સૂત્રોનું નિરૂપણ	—	આગમો૦ ગ્રંથ૦	૧૬
૨૫	,, वृत्ति			સં. ૨૦૧૮	
૨૬	सव्वण्णुसयग (सर्वज्ञशतक)	સર્વજ્ઞનું સ્વરૂપ	—	આગમો૦ ગ્રંથ૦	૧૨૩
૨૭	,, वृत्ति		૧૬૫૦	સં. ૨૦૧૨	
૨૮	सुत्तवक्खाणविहिसयग (सूत्रव्याख्यानविधिशतक)	સૂત્રની વ્યાખ્યાનો ક્રમ	—	આગમો૦ ગ્રંથ૦	૧૦૦
૨૯	,, वृत्ति		—	સં. ૨૦૧૮	

A.-આ વૃત્તિ અત્યારે પ્રાપ્ત થતા જંબુદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિની ટીકાઓમા સૌથી પ્રાચીન-છે શ્રુતસાગરગણિ પણ આની ટીકાના ઉલ્લેખ કરે છે. (પ્રશસ્તિ સંગ્રહ)

B. આનું ભાષાંતર શાસનકંટકોદ્ધારક ઉપા૦ શ્રી હંસસાગરજી ગણિએ બહાર પાડેલ છે

C આ ગ્રંથ અપ્રાપ્ય છે.

D. આ ગ્રંથ અપ્રાપ્ય છે.

E. આનો પ્રારંભ ' ऋषभदेवपदाम्बुज 'થી થાય છે અપ્રાપ્ય છે.

F. આને કેટલાક ' वर्द्धमानद्वात्रिंशिका ' પણ કહે છે.

ભ્રાંત ઉલ્લેખો અને તેનું નિરાકરણ

મોટા ભાગના કેટલાએકનું એમ માનવું છે કે-'**उत्सूत्रकन्दकुद्दाल**' અપરનામ '**गुरुतत्त्वप्रदीप**'ના રચયિતા પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર્ય છે પરંતુ આ વાત ભ્રામક છે. કેમકે તેઓ આ ગ્રંથના કર્તા છે જ નહિં. એમણે પોતાના ગ્રંથોમા આ ગ્રંથની સાક્ષિઓ લીધી છે જુઓ–ઔષ્ટ્રિકમતો૦ પત્ર ૧–૨–૩–૪ વિગેરે તથા પ્રવચન પરીક્ષા પત્ર–૧૭૬ તૃતીયવિશ્રામમા ૫૯ મી ગાથાની વૃત્તિ વિગેરે.

ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપ ગ્રંથની રચનાનો સમયનિર્ણય

આ '**गुरुतत्त्वप्रदीप**' નામક ગ્રંથના કર્ત્તાના નામનો ઉલ્લેખ મળતો નથી. આ સ્વોપજ્ઞવૃત્તિવાળા ગ્રંથની રચના વિક્રમની ૧૪ મી શતાબ્દીમા થઇ છે આ ગ્રંથમા '**त्रिस्तुतिक**' મતનું ખંડન છે. અને તે મતની ઉત્પત્તિ સં. ૧૨૫૦ મા થઇ છે. તેથી સં ૧૨૫૦ પછી આ ગ્રંથની રચના થઇ છે વળી સોમસુંદરસૂરિજીના સામ્રાજ્યમાં મુનિસુંદરસૂરિજીના શિષ્ય પંડિત હર્ષભૂષણકૃત '**श्राद्धविधिविनिश्चय**' નામનો ગ્રંથમાં (આ ગ્રંથ અપ્રકાશિત છે) પણ આ ગ્રંથના એક શ્લોકની સાક્ષી આવે છે. જુઓ—'**हुं नन्देन्द्रियरुद्रकालजनितः**' ઇત્યાદિ આ શ્લોક ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપના પ્રથમવિશ્રામમા ૨૧ મો શ્લોક છે, જો કે ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપમા જે શ્લોક છે તે, અને શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચયમા જે શ્લોક છે તેમા થોડો ફરક છે, ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપમા આ શ્લોકનું ચતુર્થ ચરણ–'**काले त्रिस्तुतिको मतद्वयमयः पञ्चापि पक्षा अमी**' આ પ્રમાણે છે. જ્યારે શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચયમા '**वर्षे त्रिस्तुतिक कलौ जिनमते जाता स्वकीयाऽऽग्रहात्**' આ પ્રમાણે છે છતા પણ એ શ્લોક શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચયકારનો નથી. કારણકે–પોતે આ શ્લોકની શરૂઆત કરતા પહેલા '**तथाहि**' આ પ્રમાણે લખે છે અને પાના ૪૪ ઉપર '**विश्वार्ककालेऽञ्चलः**' **इतिवचनात्** આ પ્રમાણે લખે છે. અત્ર **वचनात्** એ શબ્દ પ્રાયઃ અન્યરચિત-શ્લોકાદિની સાક્ષીમા મુકાય છે શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચયની રચના વિ. સં. ૧૪૮૦ ની છે તેથી ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપની રચના ૧૪૮૦ ની પહેલાની છે તે નિશ્ચિત છે વળી આની રચના ૧૪ મી શતાબ્દીની છે. તે પૂજ્ય ગ્રંથકાર સ્વયં આ ગ્રંથના ૮મા વિશ્રામના ૧૪ મા '**एतत्तु क्षेमकीर्त्त्याद्या**' શ્લોકમા જણાવે છે કે–ગુરૂશિષ્યના ક્રમવાળુ, આગમાનુસાર આ ચારિત્ર આચાર્યશ્રી વિજયચંદ્રસૂરિજીના શિષ્ય આચાર્યશ્રી ક્ષેમકીર્ત્તિસૂરિજી વિગેરેમા છે (જુઓ ૧૪ મા શ્લોકની વ્યાખ્યા) આ ઉપરથી નક્કી થાય છે કે–ક્ષેમકીર્ત્તિસૂરિજીના સમયમા આ ગ્રંથકાર થયા છે. અને ક્ષેમકીર્ત્તિસૂરિજી વિક્રમની ૧૪ મી શતાબ્દીમા થયા છે. શ્રી ક્ષેમકીર્ત્તિસૂરિજીએ વિ. સં. ૧૩૩૨ મા બૃહત્કલ્પસૂત્ર ઉપર વૃત્તિની રચના કરી છે. તેથી આ ગ્રંથકાર પણ તે સમયે વિદ્યમાન હતા એમ ફલિત થાય છે. તેથી આ ગ્રંથ પણ ૧૪ મી શતાબ્દીનો નક્કી થાય છે તથા ગ્રંથકાર સ્વયં વિશ્રામ. ૭ ના ૨૫ ના શ્લોકની વૃત્તિમાં જણાવે છે કે–'**श्री वस्तुपाल. श्री तेजपाल-साधुश्रीपेथड-साधुश्रीरत्नसिंहप्रभृतयोऽधुना–वर्त्तमानकाले तुर्यस्तुत्या–तुर्यस्तुतिबहुमानेन भं० श्रीवयजलप्रभृतयश्च शासनप्रभावका अभूवन्।**'

વસ્તુપાલ–તેજપાલ–સાધુશ્રી પેથડ–સાધુશ્રી રત્નસિંહ વિગેરે વર્તમાનકાલમાં ચતુર્થસ્તુતિના બહુમાનકરવા વડે ભ. શ્રી વયજલ વિગેરે શાસનના પ્રભાવકો થયા.

આ ગ્રંથની પ્રતો પૂના (ભાંડારકર) છાણી, અમદાવાદ, સુરત (જૈન આનંદ પુસ્તકાલય આગ્રા, વડોદરા, વિગેરે સ્થલોએ છે.

આ ગ્રંથની અત્યારે મળતી પ્રતોમા પ્રાચીન પ્રત સં. ૧૬૮૩ની લખેલી હોય એમ હાથપોથીઓની પ્રશસ્તિઓના સગ્રહમા એક હાથપોથી ૧૬૮૩ની હોવાનો ઉલ્લેખ છે તે ઉપરથી જણાય છે. અને એ પ્રત પાટણની કોઇ પ્રત ઉપરથી ઉતારી છે. અને તે પ્રત (પાટણમા) વિમલસાગરજી ગણિ. જ્ઞાનસાગરજી ગણિ. વિનયસાગરજી ગણિ. અને વિવેકવિમલ ગણિ આ ચાર જણાએ સં. ૧૬૩૬માં ઉતારી છે આ વાત જિનરત્ન કોશ પૃષ્ઠ ૧૦૭મુ જોતા જણાય છે. સં. ૧૬૦૬મા પ્રત ઉતારવાની વાત વિસ્તારથી 'ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપની પ્રશસ્તિમા વિવેકવિમલ ગણિ જણાવે છે. ગુરૂતત્વપ્રદીપની પાછલ આ પ્રશસ્તિ છે. અને આ પ્રશસ્તિ જિનરત્ન કોશમા પૃષ્ઠ ૧૦૭મા ઇગ્લીશમા છપાએલી છે

બીજુ ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપમા તો પાચ કુમતોનું ખડન છે. જુઓ. '**हुं नन्देन्द्रियरुद्रकालजनितः पक्षोऽस्ति राकाङ्कितो**' इत्यादि (વિશ્રામ ૬ ગાથા ૨૧) જ્યારે પૂજ્ય ધર્મસાગરજીએ દશ કુમતોનું ખડન કર્યું છે. જુઓ. '**श्रीमद्विक्रमतोङ्करामरजनीड् वर्षे वशामुक्त्यवाक्**' इत्यादि (મહાવીરદ્વાત્રિંશિકા શ્લોક ૫) તેમજ પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી આ ગ્રંથની સાક્ષી ઘણે સ્થાને મૂકે છે. પણ કયાય '**मत्कृत**' શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો નથી. જુઓ પર્યુષણા દશ શતક ગાથા ૧૦૭મા પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી જણાવે છે કે. '**विस्तरतस्तु मत्कृतकल्पकिरणावलीतो बोध्यः**' અહિં જણાવ્યુ છે કે 'મારી કરેલી' પણ કયાય ગુરૂતત્વપ્રદીપની સાક્ષીમા '**मत्कृत**' શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો નથી.

આજે કહેવાતા વિદ્વાનો ગુરૂતત્વપ્રદીપના તેઓશ્રીને કેવલ કર્તા તરીકે માને છે એમ નહિ તેઓ તો એમ પણ કહે છે કે. આ ગુરૂતત્વપ્રદીપ ગ્રંથને જલશરણ કર્યો, 'ધર્મસાગરજી મ. ને ગચ્છબહાર કર્યા વિગેરે જુઓ: 'આચાર્યશ્રીએ '**उत्सूत्रकन्दकुद्दाल**' અને '**तत्त्वतरङ्गिणी**' ગ્રથને પડિત સુરચદ્ર ગણિ પાસે પાણીમા બોળાવ્યા અને મહામહોપાધ્યાયશ્રી ધર્મસાગર ગણિને પરિવાર સહિત ગચ્છમા દાખલ કર્યા' (જૈન પરપરા૦ પત્ર ૭૧૬) પૂજ્ય વિજયદાનસૂરિજી મ. આ બન્ને ગ્રથો જલશરણ કરે તે વાત માનવામા આવે તેવી નથી કારણકે તે બન્ને ગ્રથોમા અપ્રામાણિક ગણાય તેવુ કશુય લખાણુ નથી. જો કોઇ એમ કહે કે તેમા ગુરૂતત્વપ્રદીપમા દરેક કુમતીઓને નિહ્નવ કહ્યા માટે અપ્રામાણિક છે. માટે આ ગ્રંથો જલશરણ કર્યા તો એ વાત પણ ખોટી છે કારણકે. અનેક આગમો પર ટીકા રચનાર આ શ્રી. મલયગિરિજી મહારાજા પણ ઉપધાનને નહી માનનારને આવશ્યકસૂત્રની ટીકામા નિહ્નવ તરીકે જણાવે છે જુઓ. '**सप्तैते-अनन्तरोदिताः, उपलक्षणमेतत् तेनोपधानापलापिनोऽपि "निह्नवा खलु" त्ति तीर्थ-वितमर्थमभिनिवेशात् निह्नवते-प्रपञ्चतोऽपलपन्तीति निह्नवाः, एते च मिथ्यादृष्टय सूत्रोक्तार्थापलपनात्**' (પત્ર ૪૦૧) આમા સ્પષ્ટ જણાવે છે કે—સાતશબ્દ ઉપલક્ષણ છે. તેથી બીજા પણ ઉપધાનના અપલાપી છે તે પણ નિહ્નવ છે અને એજરીતે આ બીજાને પણ નિહ્નવ કહ્યા છે. તે યથાર્થ છે. તેથી તે બને ગ્રથો અપ્રામાણિક ઠરાવવાનો અને જલશરણ કરવાનો સવાલ ઉભો થતો નથી આ બંને સવાલ ઉભા ન થાય તો પછી પૂ 'મહામહોપાધ્યાયજીને ગચ્છ બહાર કરવાની અને તેઓશ્રીને પાછા ગચ્છમા લેવાની વાતોનો સવાલ ઉત્પન્ન થતો નથી. અને આ હકીકત શેના આધારે લખે છે તે તો કોઇ જણાવતું નથી. આ હકીકતો તેમના વિરોધિઓ કે જેઓ તેમના જ નહીં પણ શાસનના પણ વિરોધિઓ છે. તેઓએ જે લખ્યુ છે. તેને સાચુ માનીને આવી અસત્ય હકીકતો લખે છે. તેઓ પોતાની બુદ્ધિનો પણ સમજદારી પૂર્વક ઉપયોગ કરતા નથી ઉપર મુજબની જો હકીકત બની હોય તો તે વખતના ગ્રંથોમા શામાટે કોઇ જાતનો ઉલ્લેખ જોવામા આવતો નથી. પૂજ્ય જગદ્ગુરૂ સં. ૧૬૫૪ મા નિર્વાણ પામ્યા ત્યાસુધીના કોઇપણ ગ્રંથોમા આ બાબતનો ઉલ્લેખ સંભવતો નથી. પરતુ જ્યાં ઉલ્લેખ છે. ત્યા તો તેઓશ્રીની પ્રશસા

કરવામાં આવી છે. અને જો ખરેખર 'उत्सूत्रकन्दकुद्दाल' ગ્રંથને તેમા જે અન્યગચ્છવાળાઓને નિહ્નવ કહ્યા છે. તે માટે જલશરણ કર્યો હોય તો જગદ્ગુરુ કદી પણ 'કુપક્ષકૌશિકસહસ્રકિરણ' ગ્રંથને 'પ્રવચનપરીક્ષા' એવુ નામ ન આપે અને વિજયસેનસૂરિ મહારાજા પણ પ્રવચન પરીક્ષા–ધર્મતત્ત્વવિચાર–સર્વજ્ઞશતક વિગેરે ગ્રંથોને પ્રામાણિક ઠરાવે છે. તે ઠગવત નહીં (જુઓ-જૈન પરંપરા. પત્ર ૭૨૭)

તથા કેટલાએક એમ કહે છે કે– 'તેઓશ્રીએ કુમતિમત કુદ્દાલ વિગેરે ગ્રંથો બનાવ્યા અને તેને જલશરણ કર્યા જુઓ–' તપગચ્છપટ્ટાવલી ' ભાષાન્તર ઉપાધ્યાયશ્રી ધર્મસાગરજીનો જીવનપરિચય પૃષ્ઠ ૨૯ ' અને તપગચ્છાધિપતિ શ્રી વિજયદાનસૂરિજીએ તેમના કેટલાએક ગ્રંથો–(कुमतिमतकुद्दाळ વિગેરે) જલશરણ કરવા પડ્યા હતા ' પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીએ આ નામનો કોઇ ગ્રંથ બનાવ્યો જ નથી. પછી તેને જલશરણ કરવાની વાત આવી કયાથી ? જરા પણ સત્યખોજની દરકાર રાખ્યા વગર લખવુ તે યોગ્ય નથી. વ્યવહારમા પણ કહેવત 'ગાડરીઆ પ્રવાહ' ની ચાલે છે તે વાત આમા પણ સ્પષ્ટપણે દેખાય છે. જેમ ગાડરીઆ (ઘેટા) એક જાય તેની પાછળ બધાય ચાલ્યા જાય પણ બીજો કશો વિચાર ન કરે તે દશા આ લોકોની છે એકે લખ્યુ એટલે બીજાએ લખ્યુ પણ તેની સત્યતાની જરા તપાસ કરવાની દરકાર ન કરી જો થોડી પણ સત્ય પ્રાપ્ત કરવાની તમન્ના રાખી હોત તો જરૂર સત્ય સમજી શકાયુ હોત અને તેઓ પણ સમાજને ખોટે રસ્તે દોરવાના દોષમાથી બચી શક્યા હોત પરંતુ ખરેખર દુ:ખની વાત છે કે–તેઓ આ દોષમાથી બચી શકયા નથી.

'સોહમકુલરત્નપટ્ટાવલી' રાસમા દીપવિજયજી આ પ્રમાણે લખે છે—' તિણે સમે ધરમસાગર ગણિ, વાચકરાય મહંત । 'કુમતિકુદ્દાલે' ઇતિ નામ છે કીઓ ગ્રંથ ગુણવંત ॥૩॥ બહુ પંડિત સંમત સૂરિ ગ્રંથ કીઓ અપ્રમાણ । વાચક ગચ્છ બાહિર કીઆ, પેઢી ત્રણ્ય પ્રમાણ ॥૪॥ આણુંદસૂરિ ગચ્છ વર્ણન પત્ર ૯૭) જો કે–આ પછીની ગાથાઓમા તપગચ્છાધિપતિશ્રી વિજયદેવસૂરિજી મહારાજા ઉપર પણ પોતાના મનથી ઉપજાવી કાઢેલી કે જેમા સત્યનો અંશ નથી એવા અક્ષમ્ય આક્ષેપો કરી ગણધરની પાટપર પરામા આવેલા છે એવા શાસનના નાયકની આશાતના કરી છે અને એવુ તો ઘણુ લખ્યું છે પણ તે અત્યારે 'પ્રસ્તુતવિષયગત ન હોવાથી આપણે તેનો વિચાર કરતા નથી.' કુમતિકુદ્દાલ નામનો કોઇ ગ્રંથ જ્ઞાનભંડોરોમાં જોવામા આવતો નથી. મહામહોપાધ્યાય ધર્મસાગરજી મહારાજના પોતાના કોઈપણ ગ્રંથમા કોઇપણ ઠેકાણે ઉલ્લેખ તો શુ પણ તેનો ઇશારો પણ મળતો નથી તેમજ તેમના શિષ્યાદિકોએ પણ કયાય ઉલ્લેખ કર્યો નથી. આ નામ તો કેવલ દીપવિજયજીના માનસમા ઉત્પન્ન થયું છે. એ સિવાય કયાય આનું નામનિશાન મલતું નથી આથી એમને ગચ્છબહારની વાતનો અવકાશ નથી રહેતો. બાકી તો કાગળ, કલમ, શાહી એમ ત્રણ વસ્તુ મલે તેને મનફાવે તેમ લખતા કોણ રોકી શકે છે. અસત્ય લખવામા દોષ ન માનતા હોય, જે આણુંસૂરગચ્છ ઉપરના દષ્ટિરાગથી અવ્યુચ્છિન્ન પાટપર પરામા આવેલા જેઓ છે. અને શ્રી વિજયસેનસૂરિજી મહારાજાએ જેને સ્વપદ ઉપર સ્થાપન કર્યા છે અને જેઓ તે વખતમા શાસનના માત્ર એક જ અધિપતિ હતા એવા શ્રી વિજયદેવસૂરિજી મહારાજાની તેની વિરુદ્ધ રાસકાર લખી શકે છે. તો પછી પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીની વિરુદ્ધ લખે તેમા આશ્ચર્ય શુ ? અર્થાત્ કશુ જ નહીં કારણકે સજ્જનોનુ કામ કાર્ય કરવાનું છે અને તેના કાર્યની નિંદા કરવાનુ કામ દુર્જનોનુ છે. અને જો દુર્જનો જો પોતે એ કાર્ય ન કરે તો સજ્જનોની ખ્યાતિ પણ ન થાય સૂર્ય સામે ગમે તેટલા વાદલો થાય પણ અંતે વિલય તો વાદળોનો જ થાય છે. સૂર્યનો નહીં. વળી સૂર્ય સામે ધૂળ ફેંકવાથી નુકશાન ફેંકનારને જ થાય છે. સૂર્યને નહીં.

વલી મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ 'આનંદ કાવ્ય મહોદધિ' મૌક્તિક ૭ ની પ્રસ્તાવનામા (કવિવર સમયસુંદર એ હેડીંગથી) ત્રીજા પાનામા આ પ્રમાણે લખે છે.– તપગચ્છીય વિદ્વાન્ પણ ઉગ્રસ્વભાવી સાધુએ '**कुमति कन्द-कुद्दाल**' યાને '**प्रवचनपरीक्षा**' નામનો ગ્રંથ બનાવી તપગચ્છ સિવાયના અન્ય સર્વગચ્છ અને મત સામુ આક્ષેપ મુકયા.' મો. દ. દેશાઇએ તો ગપગોળા ફેકવામા કાંઇ બાકીજ નથી રાખી. પોતે હાઇકોર્ટના વકીલ છે. છતા પણ સત્યને પ્રાપ્ત કરવાની દરકાર રાખ્યા વગર, સારી ભાષાનો પણ વિવેક કર્યા વગર જેમ તેમ લખે છે. તે ખરેખર દુઃખદ છે. તેમની મહત્તા અને અભ્યાસને પણ કલંકિત કરનાર છે તેઓ લખે છે કે–' ઉગ્રસ્વભાવી સાધુએ ' કેવુ કનિષ્ટ વિશેષણ છે. શાસનસેવાની એક માત્ર તમન્નાથી સુવિશુદ્ધ ગ્રંથરચયિતાને આ મહાશય (મો. દ.) ' ઉગ્રસ્વભાવી ' વિશેષણથી નવાજે છે. સત્યમાર્ગને બતાવનાર માટે આ વિશેષણ વાપરે છે. ગ્રંથોમાં લખાએલી કડક ભાષા ઉપરથી એમ નક્કી ન કરી શકાય કે, લખનાર પણ ઉગ્ર છે. વળી આગળ લખે છે કે— '**कुमतिकन्दकुद्दाल**' યાને '**प्रवचनपरीक्षा**' આના જેવુ બીજુ ગપ્પુ શોધ્યુ જડશે કે કેમ તે શંકા છે. જેઓ ઇતિહાસના જાણકાર ન હોય પછી તેઓ શુ જોઇને આવુ લખતા હશે ! એના કરતા ન લખતા હોય તો સારાં, કારણ કે–એનાથી (લખવાથી) ખોટી વાતના પ્રચારથી ઉત્પન્ન થતો દોષ તો ન લાગે ? પોતે જે લખે છે. તેને લગતો પુરાવો ન હોય તો ન લખવુ જોઇએ. આપણે ઉપર જણાવી ગયા છીએ કે–કુમતિમતકુદ્દાલ નામનો કોઇ ગ્રંથ પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીએ બનાવ્યો નથી. વલી આતો લખે છે કે–' પ્રવચનપરીક્ષા ' એ આ ગ્રંથનું બીજુ નામ છે. આ લેખક મહાશયને ખબર નથી કે–' પ્રવચનપરીક્ષા ' આ જે નામ છે. તે ' કુપક્ષકૌશિક-સહસ્રકિરણ 'નુ અપરનામ છે અને આ નામ તો જગદ્‌ગુરુએ આપેલુ છે અને આ ગ્રંથની પ્રમાણિકતા સિદ્ધ કરવા માટે પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીની વિદ્યમાનતામા વિજયસેનસૂરિજી મહારાજાને પાટણ અને અમદાવાદમાં ઔષ્ટ્રિકોની સાથે વાદ કરવાની આજ્ઞા આપે છે અને જગદ્‌ગુરુની આજ્ઞાથી વિજયસેનસૂરિજી બન્ને સ્થલોએ ખરતરો સાથે વાદ કરે છે. અને તેમા તેઓને વિજયશ્રી વરે છે અને અમદાવાદના સુબા પણ આ ગ્રંથનુ મહાન્ સન્માન કરે છે, કોઇ પણ ગ્રંથનુ મુસ્લીમ સુબાએ સન્માન કર્યુ હોય તો આ '**प्रवचनपरीक्षा**' નુ જ છે. બીજા કોઇ પણ ગ્રંથનું મુસ્લીમ સુબાએ સન્માન કર્યાનુ ઇતિહાસ જણાવતો નથી, આનુ વર્ણન '**विजयप्रशस्तिकार**', પણ કરે છે જુઓ—

श्रीखानखानार्पितवाचवादनैर्वाचालतानीतसमस्तदिग्मुखैः।
शास्त्रं प्रतिस्थानमनियताखिल-श्राद्धैस्तदुत्साहकृदुत्सवोत्सुकैः ॥९॥

(વિજય પ્રશસ્તિ સર્ગ ૧૦) મો૦ દ૦ દેસાઇ આગળ જણાવે છે કે—' તપગચ્છાચાર્ય વિજયદાનસૂરિજીએ ઉપરોક્ત ગ્રંથ પાણીમા બોળાવી દીધો અને તેને અપ્રમાણ ઠેરવ્યો. ' આ પ્રવચન-પરીક્ષાની રચના આચાર્ય શ્રીવિજયદાનસૂરિજીની અવિદ્યમાનતામા થએલ છે. કારણ કે આ ગ્રંથનુ ' પ્રવચનપરીક્ષા ' એવું નામ શ્રીજગદ્‌ગુરુ આપે છે ! તેમજ તેઓશ્રીની આજ્ઞાથી વિજયસેનસૂરિ મહારાજાએ પાટણ અને અમદાવાદમા વાદ કર્યો હતો. જો વિજયદાનસૂરિજી મહારાજા હયાત હોત તો જગદ્‌ગુરુ આનુ નામ ' પ્રવચનપરીક્ષા ' આપે અને વાદ કરવાની આજ્ઞા આપે તે વાત સંભવે નહિં. મુખ્ય વાત તો એ છે કે—પૂજ્ય ભટ્ટારક વિજયદાનસૂરિજી મહારાજા વિ૦ સં૦ ૧૬૨૨ મા સ્વર્ગે સીધાવે છે જયારે આ ગ્રંથની રચના વિ૦ સં૦ ૧૬૨૯ ની છે તો પછી વિજયદાનસૂરિજી આ ગ્રંથને જલશરણ કરે કયાથી ? કારણ કે—આ ગ્રંથ પછીથી રચાએલો છે. અને વિજયદાનસૂરિજીએ જલશરણ ન કર્યો હોય તો તેને માટે માત બોલનો પટ્ટક બનાવવાની વાત તો આકાશકુસુમની માફક કલ્પિત જ ઠરે છે આ ઉપરથી આ મહાશય કયા સુધી કલ્પનાના ઘોડા દોડાવે છે તેનો સહેજે ખ્યાલ આવી શકે છે.

વળી એક પત્ર પણ રજુ કરવામાં આવે છે અને પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીનો આ પત્ર છે. તેમ કહેવામા આવે છે પરંતુ આ પત્રમા કોઇ સંવત્ ક્યાય પણ જોવામા આવતી નથી. અથવા પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીની ઉપર કે નીચે સહી અથવા હસ્તાક્ષર પણ જોવામા આવતા નથી. ખાસ હકીકત તો એ છે કે—પૂજ્યશ્રીએ તો પોતાના ગ્રંથોમા દશને નિહ્નવ કહ્યા છે. જ્યારે આ પત્ર તો પાચને નિહ્નવ કહ્યા તેનો '**मिच्छामि दुक्कडं**' માગ્યો તેમ બતાવે છે. જુઓ 'આજ પછી પાચ નિહ્નવ ન કહઉ I પાચ નિહ્નવ કહ્યા હુઇ તે '**मिच्छामि दुक्कडं**' (જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભા. ૩ પત્ર ૭૧૬) આ પત્રની આ બે પંક્તિ વાચવાથી ખબર પડી જાય છે કે—આ પત્ર લખનાર પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી નથી. પરંતુ આ પત્ર પાછળથી કોઇ બીજાએ લખેલો છે. ખાસ વાત તો એ છે કે—પૂજ્ય મહામહોપાધ્યજીને '**मिच्छामि दुक्कडं**' માગવાનો પ્રશ્ન જ ઉભો થતો નથી. કારણ કે–'**मिच्छामि दुक्कडं**' અસત્યનો હોય છે સત્યનો નહીં પૂજ્ય મહામહોપાધ્યજીએ જે નિહ્નવ કહ્યા છે તે યોગ્ય જ છે. કારણ કે–પૂજ્ય મલયગિરિજી મહારાજા સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે–'**उपलक्षणमेतत्**' ઇત્યાદિ. આ પ્રમાણે **સાતની સંખ્યાને** ઉપલક્ષણ તરીકે ગણે છે અને પોતે ઉપધાનના અપલાવીને નિહ્નવ જણાવે છે. તેથી પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીને ક્ષમા માગવાનો પ્રશ્નજ ઉભો થતો નથી અને ક્ષમા માગી નથી તો પછી તેમનો ક્ષમા-પત્ર આવે ક્યાથી ! તેઓશ્રીની વિરૂદ્ધ તેઓશ્રીની ઉપર દ્વેષબુદ્ધિને ધારણ કરનાર અન્ય કોઇ વ્યક્તિ અગર સંભવિત આણસૂર ગચ્છની વ્યક્તિ હશે કે જેણે આવો બનાવટી પત્ર લખીને પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીના નામે મૂકયો હોય તેમ લાગે છે. કારણકે,–પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી વિરૂદ્ધ વાતો પ્રાય. આણસૂરગચ્છમા પરંપરાગત ઉતર્યુ હોવાનુ લાગે છે. આવા ગપગોલાની સર્વ હકીકતોની જાણકારી માટે પં. દર્શનવિજયજી કૃત '**विजयतिलकसूरिरास**' વાચવો આવશ્યક છે અને તે રાસ વાચવાથી તેમા જે પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી મ. જે શાસનને સદા વફાદાર છે. જેઓએ શાસનને અર્પેલી સેવાઓ શાસનના ઇતિહાસમા સુવર્ણાક્ષરે લખાએલી છે જેણે તપાગચ્છને જ પોતાના પ્રાણ-માન્યા છે. અને તપાગચ્છના હૃદય સમાન જે છે એવી જે સાગરશાખા તે ઉપર તથા અત્યારે જેમા શાસનની વિદ્યમાનતા રહેલી છે. એવા જે તપાગચ્છ તેના જેઓ અધીશ્વર હતા એવા શ્રી વિજયદેવસૂરિ મહારાજા ઉપર પણ કપટ કર્યાના–કારસ્થાનો કર્યાના આક્ષેપો દ્વારા કે જે દુનીઆના કોઇ ધૂર્ત તો શુ પણ મહાધૂર્ત પણ આવી બનાવટી હકીકતો ઉભી કરીને દુનીઆને છેતરવા પ્રયત્નો ન કરી શકે તેવી વાતો આમા લખીને જનતાને છેતરવા કેવા પ્રયત્નો કરવામા આવ્યા છે તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ વાચકોને સહેજે આવી શકે છે. આ રાસમા તો એવી ઘણી હકીકતો છે કે જે લખતા એક નવો જ ગ્રંથ તૈયાર થઇ જાય પરંતુ અત્રે તો તેમાની એકાદ હકીકત લખીશુ.

આપણે ઉપર ઘણી વખત જણાવી ગયા કે કુમતિમતકુદ્દાલ કે કુમતિકુદ્દાલ નામનો કોઈ ગ્રંથ પૂજ્ય ધર્મસાગરજી મહો બનાવ્યો નથી આ રાસમાં આ (**कुमतिकुद्दाल**) નામ આવે છે. અને તેનો કર્તા ધર્મસાગરજી મહો છે તેમ જણાવે છે. જુઓ ; ધરમસાગર તે પંડિત લગઈ કર્યો નવો એક ગ્રંથ રે, નામથી કુમતિકુદ્દાલડો માડયો અભિનવ પંથો રે ॥ ૧૧૫ ॥ આપ વખાણ કરઇ ઘણું નિંદઇ પર તણો ધર્મ રે, એમ અનેક વિપરીત પણ ગ્રંથમાહિ ઘણા મર્મ રે ॥ ૧૧૬ ॥ ઉપર જણાવી ગયા કે આ ગ્રંથ પૂજ્યશ્રીએ બનાવ્યો નથી રાસકાર લખે છે 'આપ વખાણ કરઇ ઘણું' અત્રે આપ એટલે શુ ? પોતાના એમ કહોતો પોતાના વખાણ તો ક્યાય પૂજ્યશ્રીએ કર્યા નથી. જો આપ એટલે પોતાના, ગચ્છ અર્થાત્ તપાગચ્છ એમ કહીએ તો તે અર્થ સુસંગત પણ લાગે છે. કારણકે પૂજ્યશ્રીએ તપાગચ્છના વખાણ દરેક ગ્રંથોમાં કર્યા છે. તેઓશ્રીએ પોતાના ગ્રંથોમા તપાગચ્છના વખાણ કર્યા તેમા ખોટુ શુ છે ? તપાગચ્છના વખાણ થાય તેમા તો આપણા

સૌના મનમાં હર્ષ થવો જોઇએ. તેને સ્થાને આ રાસકારને દુઃખ થતું હોય તેમ આ ઉપરથી લાગે છે. વળી રાસકાર લખે છે કે-'નિંદઇ પરતણો ધર્મરે,' કોઇપણ કુમતનું યુક્તિપુરસ્સર ખંડન કરવું તે નિંદા નથી જો તેને નિંદા કહો તો આપણા પૂર્વજોએ જે પરવાદીઓ સાથે વાદો કર્યા તે પણ નિંદા ગણાશે. ખરી વાત તો એ છે કે-પૂજ્યશ્રીએ પોતાના ગ્રંથોમાં તપાગચ્છના યથાર્થ વખાણ કર્યા છે. અને કુમતિઓનું યુક્તિપુરસ્સર ખંડન કર્યું છે. અને તેમ કરવામા શાસનસેવા સિવાય બીજો કોઇ સ્વાર્થ હતો નહીં. વળી આગળ રાસકાર જણાવે છે કે-વિજયદાન-સૂરિજીએ જલશરણ કર્યો આ વાતની અસત્યતા પહેલા આપણે જણાવી ગયા છે કે આવી ઘણી હકીકતો તેમા છે કે જે કેવલ આકાશકુસુમની માફક કલ્પના છે. આ જ રાસકાર આગળ જતા જગદ્‌ગુરુને પણ બદનામ કરવાનો આડકતરી રીતે પ્રયત્ન કરે છે. જુઓ-ગાથા ૨૧૯ થી ૨૪ સુધી વલી-નિજમતની કરી કલ્પના, ગ્રંથ રચઇ છાના નવાનવા। પ્રવચનપરીક્ષા ગ્રંથ એક કરી, કહઇ ગુરુનઇ તે આગલ ધરી. ॥૨૨૦॥ શોધાવી એ ગ્રંથ વિસેસ પવરતાવો તુમે દેશવિદેશ। નિસુણી હીરવિજયસૂરિરાય, વારુ કહી રલિઆયતિ થાય. ॥૨૨૧॥ ચ્યાર ગીતારથનઇ સુંપીઓ, તેણઇ તે નિજ મિલતાનઇ દીઓ। તેણઇ વિણ શોધઇ દિન કેતલા, રાખીનઇ તે વલી તેતલા ॥૨૨૨॥ મિલી આવી કહઇ શોધ્યો એહ, દ્યો આદેસ વચાઇ તેહ। ગુરુ આદેસ દીઇ નહીં દભ નવિ જાણઇ સાગરનો રભ ॥૨૨૩॥ સાગર કુડ રમઇ નહીં ધર્મ ગુરુ નવિ જાણઇ તેહનો મર્મ। લહી શ્રી ગચ્છપતિનો આદેસ ગ્રંથ વંચાવઇ દેશવિદેશ ॥૨૨૪॥ આનો લેશ માત્ર સાર નીચે પ્રમાણે છે-હીરવિજયસૂરિ મહારાજાએ આ વાત સ્વીકારી અને ખુશ પણ થયા. સૂરિજીએ ચાર ગીતાર્થોને તે ગ્રંથ શોધવા આપ્યો. આ ગીતાર્થો ધર્મસાગરના મળતીઆ હતા. તેઓએ વગર શોધે કેટલાક દિવસો રાખીને પછી શોધી લીધો એમ કહી ગુરુને આપ્યો. ગુરુ નિષ્કપટ હતા. તેઓએ ધર્મસાગરનો આંતરિક મર્મ જાણ્યો નહી. ઝટ સૂરિજીએ ગ્રંથવાચવાનો આદેશ આપ્યો અને દેશ-વિદેશમા તેહનો પ્રચાર પણ થવા લાગ્યો.-જુઓ-(ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ ભા. ૪ રાસસાર પત્ર ૧૦). શું! તપગચ્છના અધિપતિને એટલી પણ ખબર ન હતી કે તેમના મળતીઆને જ ગ્રંથ શોધવા આપ્યો તેઓશ્રીના કહેવા પ્રમાણે ગ્રંથના પ્રચારની અનુજ્ઞા આપી દીધી. વળી એટલો તો વિચાર કરો કે-ધર્મસાગરજી મહો૦ એ પણ ખબર નથી કે આ ગ્રંથ જગદ્‌ગુરુ શોધશે કે બીજા પાસે શોધાવશે! તેમજ બીજા પાસે શોધાવશે તો એ શુદ્ધિ કરનારા મારા મળતીઆજ હશે તેની પણ ખાત્રી નથી. અને જો આવી ખાત્રી હોત તો તે વાત રાસકાર પણ જણાવતા નથી. જો પૂજ્યશ્રીના હૃદયમા કપટ હોત તો એ ગ્રંથ શોધવા જગદ્‌ગુરુને આપે નહિં. પૂજ્યશ્રીનું હૃદય તો સ્વચ્છ અને સરલ છે તેનો ખ્યાલ તેઓ જગદ્‌ગુરુને ગ્રંથ શોધવા આપે છે તે વાત ઉપરથી સાબિત થાય છે.

વળી રાસકાર લખે છે કે 'ચાર ગીતાર્થોને તે શોધવા આપ્યો' તો શું? ગીતાર્થ શાસનના હિતને નુકશાન કરનારા હોય! જો શાસનના હિતને નુકશાન કરનારા હોય તો તે શુ! ગીતાર્થ કહેવાય! આ રીતે તો રાસકાર નિષ્કપટ શબ્દના ઓઠા હેઠળ જગદ્‌ગુરુને આડકતરી રીતે દોષિત જણાવે છે. **'प्रवचन परीक्षा'** ની રચના સં. ૧૬૨૮ ની છે અને વિજયસેનસૂરિજી જગદ્‌ગુરુની આજ્ઞાથી આની પ્રમાણિકતા જ સિદ્ધ કરવા માટે પાટણ અને અમદાવાદમા ખરતરો સાથે વિ. સં. ૧૬૪૨ મા વાદ કરે છે. ત્યાર પછી દશ વર્ષે એટલે સં. ૧૬૫૨ મા જગદ્‌ગુરુ નિર્વાણ પામ્યા છે. શું! ત્યાં સુધી કોઇએ પણ આ ગ્રંથ વાચ્યો જ નહીં હોય! આ ગ્રંથની રચના પછી ૨૩ વર્ષ સુધી જગદ્‌ગુરુ હયાત છે. આટલા વર્ષોના ગાળામા આ ગ્રંથમાં અસત્ય હકીકતો અથવા નવીન પ્રરૂપણા તેઓશ્રીએ કરી છે તેવી જગદ્‌ગુરુને ખબર ન પડી તે વાત સાવ અસંભવિત છે. અને કદાચ જગદ્‌ગુરુને પાછળથી ખબર પડી હોત તો પણ જગદ્‌ગુરુ એક નવી આજ્ઞા બહાર પાડીને

આ ગ્ર'થને અપ્રમાણ કરી શકત. આ વાત દર્શનવિજયજીએ તિલકરાસમા શેના આધારે લખી છે ? તિલકરાસની પહેલા આ વાત શેમા આવે છે શુ ? તિલકરાસકાર ત્યારે હયાત હતા ! અને જો તેઓ હતા તો તે વખતે શા માટે જગદ્ગુરૂને જાણકારી ન આપી. જો હયાત ન હતા તો જગદ્ગુરુ-પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજી અને સેનસૂરિ મહારાજાની અવિદ્યમાનતામા શા આધારે આ હકીકત લખી ! ઉપરના બે પ્રસ ગો ઉપરથી રાસમા શુ છે તે જાણી શકાશે.

વળી કેટલાએક એમ પણ જણાવે છે કે-' सर्वज्ञशतक ' ગ્ર'થ પણ અપ્રમાણિક છે. અને તેને સ . ૧૬૯૧ દેવસૂરિજીએ અપ્રમાણિક જાહેર કર્યો છે જુઓ-' નોધપાત્ર ઘટના તો એ છે કે-સ. ૧૬૯૧ના પ્રથમ ચૈત્ર સુદ. ૯ ના દિવસે અમદાવાદમા આ વિજયદેવસૂરિ અને આ વિજયાન'દસૂરિ એક'થયા ત્યારે सटीक ' सर्वज्ञशतक ' ગ્રથ બ નેની સ મતિથી અપ્રામાણિક જાહેર થયો. તે અપ્રામાણિક જ રહ્યો (જૈન પર'પરાનો ઇતિહાસ ભા. ૩ પૃ ૭૩૬)

જો કે સર્વજ્ઞશતક ગ્ર'થને આ. દેવસૂરિમહારાજા અપ્રમાણ કરે તે વાત સાવ ખોટી છે. વિજયસેન-સૂરિમહારાજા જેને પ્રામાણિકપણે સ્થાપે અને તેને દેવસૂરિમહારાજા અપ્રામાણિક ઠરાવે તે સભવે નહીં. દેવસૂરિમહારાજા આ૦ શ્રી સેનસૂરિમહારાજાની વિરૂદ્ધ વર્ત્તન કરે તે શુ ? અસ'ભવિત નથી ! સેનસૂરિજી ' सर्वज्ञशतक 'ને પ્રામાણિક ગણે છે જુઓ –' પ્રામાણિકતાની છાપ-પછી આ૦ વિજયસેન-સૂરીશ્વરે १ ' सर्वज्ञशतक ' २ ' धर्मतत्त्वविचार ' ३ ' प्रवचन परीक्षा ' ४ ' ईरियावहियाकुलक ' વિગેરે ગ્રથોને ગચ્છના ગીતાર્થ મુનિવરોની સમ્મતિથી પ્રામાણિક ગ્રથો તરીકે જાહેર કર્યા (જૈન પરપરા૦ ભા ૩ પૃ૦ ૭૨૭) સેનસૂરિજીએ પ્રામાણિક કર્યા પછી તે ગ્રથો અપ્રમાણિક કરવાની દેવ-સૂરિજીને કાઇ જરૂરત ન હતી. તેમની કીર્ત્તિ અને પ્રશ'સાને સહન નહી કરનારા એવા કેટલાક વિદ્વાનાભાસ જેવા દ્વેષીઓ તેમની વિરૂદ્ધ ઘણા ગ્ર'થો બનાવી (જે સાવ ખોટા અને યુક્તિ સ'ગત નથી) તેઓશ્રીએ શાસનને અર્પેલ સેવાઓ ઉપર પાણી ફેરવવા પ્રયત્નો કર્યા છે. અને તે પ્રયત્નોને હાલમા દુનિઆને ઇતિહાસકાર તરીકે બતાવનારા ઇતિહાસના સાચા અર્થને ભૂલી જઇને ઇતિહાસકારે તટસ્થ રહેવુ જોઇએ. તેવી નીતિને છોડીને કેટલાક ઇતિહાસકારો તેમને બદનામ કરવા પ્રયત્ન કરે છે તે ઘણી જ દુઃખદ હકીકત છે અને તેમની ઇતિહાસકાર તરીકેની ખ્યાતિને લાછનરૂપ છે. ભવિષ્યના ઇતિહાસના વિદ્વાનો તેમને કદી માફ નહી કરે તેઓશ્રીની વિરૂદ્ધ તત્કાલીન કોઈ વિદ્વાને આક્ષેપો કર્યા હોય તેમ લાગતુ નથી. તત્કાલીન મુનિવરોએ તો પ્રશ'સાના પુષ્પો જ વેર્યા છે.

તેઓશ્રીની વિરૂદ્ધ પ્રચાર તેમની અવિદ્યમાનતામા થયો હોય તેવુ લાગે છે. અને તે પણ હીરસૂરિજી મ૦ તથા સેનસૂરિજી મ૦ ની અવિદ્યમાનતામા થયો હોય તેવુ લાગે છે.

દુઃખદ હકીકત તો એ છે કે—આધુનિક વિદ્વાનો પણ સત્ય સમજવાની દરકાર કર્યા વગર એકપક્ષીય દૃષ્ટિથી લખાએલા લેખોને પ્રમાણભૂત માને છે અને તેની જ બધામા સાક્ષી મૂકે છે. કોઈ તટસ્થ વિદ્વાનો દ્વારા લખાએલી હકીકતો તેમને મળી હોય તેમ લાગતુ નથી પોતાના દુરાગ્રહમા અ ધ બનેલો માનવી સત્ય વસ્તુ કદી પણ જોઈ શકતો નથી.

સેનસૂરિજી મહારાજાને પણ પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી ઉપર કેટલો વિશ્વાસ હતો તેની ખાત્રી એક પ્રસગ પરથી થઈ શકે છે. જુઓ સેનપ્રશ્ન-પ્રશ્ન—કિરણાવલીમા દશમા સ્વપ્નના અધિકારમા ' विबुहेहिं अलंकितो ' એવો પાઠ છે. આવશ્યક ટીકામા તો જુદો છે કિરણાવલીમા તે પાઠ કયાથી લખ્યો હશે ! તે જણાવવા કૃપા કરશોજી.

ઉત્તર—આવશ્યક બૃહદ્વૃત્તિમાં 'पउमसरो विउघपंकतो' આ પ્રકારે છે તેનો અર્થ વિબુધ-પંકજ એટલે ખીલેલા કમળવાળુ પદ્મસરોવર છે. તેમજ કિરણાવલીમા પાઠ છે તે કલ્પચૂર્ણિમાથી અથવા કોઈક અતર્વાચ્યથી લખેલો હશે' એમ સભવે છે. ૩–૧૧–૩૦–૨૬૧ ॥ ૬૧૦ ॥ પત્રાક ૨૬૩

ઉપરનો ઉત્તર એમ સાબિત કરે છે કે—પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજીના વચનને તપગચ્છનાયક સૂરિ-મહારાજા પ્રામાણિક અને ટકશાલી અને નિ.શક સત્ય માને છે. તેથી લખે છે કે-એમ સભવે છે. અન્યથા જો તેઓશ્રીના લખેલા વચન ઉપર શકા હોત તો જરૂર લખતે કે આ વાત શંકિત છે.

આ પ્રમાણેનુ ઉપરનુ લખાણુ વાચીને નયનો બધ કરી સપૂર્ણપણે મનને દુરાગ્રહમાથી ખેચી લઈને વિચાર કરીને જેઓએ જેમને શાસન માટે પોતાના પ્રાણુની પરવા ન હતી તેવા પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજી વિરૂદ્ધ અનિચ્છનીય અસત્ય વાતો ફેલાવીને જે પ્રચાર કર્યો છે તેઓ સત્ય સમજીને પશ્ચાતાપથી જેનુ અંતઃકરણ શુદ્ધ થયુ છે તેવા થઈને પ્રભુએ પ્રરૂપેલ શુદ્ધમાર્ગનો સ્વીકાર કરે એવી શાસનાધિષ્ઠાયકદેવ પાસે અભ્યર્થના.

ગુણોત્કીર્તન

પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી માટે ઘણા ગ્રંથોમા પ્રશસાના પુષ્પો જોવામા આવે છે.

જુઓ—'तेषां विजयी राज्ये राजन्ते सकलवाचकोत्तंसाः ।
श्रीधर्मसागराह्वया निखिलागमकनककषपट्टाः ॥११॥

कुमतिमतङ्गजकुम्भस्थलपाटनपाटवेन सिंहसमाः ।
दुर्दमवादिविवादेऽपि सततं लब्धजयवादाः ॥१२॥

(कल्पकिरणावली प्रशस्ति पुष्पिका)

ज्ये गहनार्थशास्त्रघटना-प्रोढाभियोगास्तथा-
ऽतुच्छोत्सूत्रमहीविदारणहलप्रख्याः सुसंयोगिनः ।
दुर्दान्तप्रतिवादिवाददमनस्थेयःप्रतिभाभृतः
श्रीमद्वाचकधर्मसागरगुरूत्तसा अभूवन् शुभा ॥८॥

(कल्पकौमुदी उपा. शांतिसागरगणि)

श्रीमत्तपागच्छगगनदिनमणि सकलवाचकचक्रचक्रवर्त्ति
सकलवादिद्विरदमदसिंहशार्दूल सकलसिद्धान्ततत्त्वार्थमहासमुद्रावगाहक-
श्रीमज्जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिसूत्रवृत्तिकारक-श्रीमत्प्रवचनपरीक्षाग्रन्थसूत्रवृत्तिकारक-
श्रीकल्पकिरणावलीवृत्तिविधायक-श्रीसर्वज्ञशतकवृत्तिकरणतः
श्रीहेमाचार्यसमान. श्रीश्रुतकेवलीविरुदधारक-सकलवादिनिराकरण-
श्रीजेसलमेरुदुर्गराजाधिराजराउलश्रीहरराजराजसभालब्धजयवाद-सकल-
कुमतनिराकरण श्रीतपागच्छदीतिकारक सुविहितसभाशृङ्गार महावैराग्य
रञ्जितजनमनोरञ्जक महोपाध्यायश्री धर्मसागरगणि, इत्यादि

(प्रशस्तिसंग्रह जिनविजयजी)

તાસ શિષ્ય ગુણ ગાજતા રે ધર્મસાગર ઉવજઝાય ।
વાદી ગજઘટ કેશરી રે, આણ વહે જિનગાય ॥ ૫૨ ॥
(ધર્મદાસ ગણિકૃત હીરવિહારસ્તવન રચના સ. ૧૬૭૬)

વિનય સુંદર ગણિ લખે છે કે—
ધરમસાગર ઉવજઝાય પ્રધાન વિમલહરષ નિરમલ અભિધાન ।
કલ્યાણવિજય ગુરૂ કરઈ કલ્યાણ, ત્રિણિ ઉવજઝાય ગચ્છિ મેરૂસમાન ॥ ૨૬ ॥
(તપાગચ્છ ગુર્વાવલિ સ્વાધ્યાય રચના સ ૧૬૫૦)

હીરશાસને વાદી બહુ ધરમસાગર ઉવજઝાય
સાગર પરિં બહુ તાણીયા, નાખ્યા દૂરિ જાય ॥ ૫ ॥
(ઋષભદાસકૃત હીરસૂરિરાસ)

એણઈ અવસરિં શ્રુતકેવલિ સરિખા, કુમતિમત ગજ સિંહ ।
વાદીરાય બિરૂદ ધરાવઈ, સુવિહિત સાધુ નિરીહ ॥ ૬ ॥
તપગચ્છ મંડણ દુરિતવિહંડણ, વાચક ચક્રવર્ત્તિરાય ।
વિહાર કરંતા તેણઈ પુરઇ પહુતા શ્રી ધર્મસાગર ઉવજઝાય ॥ ૭ ॥
(શ્રુતસાગરનિર્વાણ સજઝાય—અપ્રકાશિત)

વિગેરે અનેક સ્થલોએ તેમના ગુણોત્કીર્તન કરવામા આવ્યા છે.

શિષ્ય સમુદાય

પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરગણિના ઘણા શિષ્યો હતા.
ઉપા૦ વિમલસાગરગણિ— મહોપા૦ લબ્ધિસાગરગણિ—
ઉપા૦ શ્રુતસાગર ગણિ— વિગેરે (વધુ માટે જુઓ જૈનગૂર્જર ૫રા૦ ભા. ૩)

ગ્રંથ — પરિચય

આ ગ્રંથ મૂળ પ્રાકૃતમા છે. અને તેના ૧૨૩ શ્લોક છે વૃત્તિ સંસ્કૃતમા છે. અને તે પણ સ્વોપજ્ઞ છે. 'વિષયાનુક્રમ' તથા તેમાના વિષયો માટે 'આમુખ' જોવુ

બાલાવબોધ

આ બાલાવબોધ પંડિત શ્રી અમૃતસાગરગણિએ કર્યો છે. આની રચના વિ. સં. ૧૭૪૬ ના પોષ વદ ૯ ના દિવસે આચાર્ય શ્રી રાજસાગરસૂરીશ્વરના પટ્ટધર આ શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરિના સામ્રાજ્યમા થયો હોય તેમ પ્રથમ અધિકારની પ્રશસ્તિ ઉપરથી જણાય છે આ બાલાવબોધના દ્વિતીય અધિકારના આદ્યાતિમ પાનાઓ આપણા કમનશીબે પ્રાપ્ય નથી આ પૂજ્યશ્રીના જીવન ઉપર પ્રકાશ પાડતી કોઈ પણ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી પૂજ્યશ્રીના ગુરૂદેવ, શ્રીકલ્પસૂત્ર ઉપર 'કલ્પકૌમુદી' નામની વૃત્તિના રચયિતા ઉપાધ્યાય શ્રી શાંતિસાગર ગણિ છે.

પૂજ્યશ્રીની બીજી પણ કૃતિઓ છે. તેમાની એક સંસારિજીવચરિત્ર બાલાવબોધ છે. તે તે સમયની ગુજરાતી ભાષામા છે. આ ગુજરાતી ભાષાની અદ્વિતીય અને મહાન્ કૃતિ છે. સિદ્ધર્ષિગણિ વિરચિત જે 'ઉપમિતિ ભવપ્રપચા કથા' છે. તેના સાર રૂપ આ ગ્રથ છે. તેમાથી સારને ગ્રહણ કરીને પૂજ્યશ્રીએ આ ગ્રથ બનાવ્યો છે. અદ્યાપિ આ સિવાયનો બીજો ગ્રંથ ગુર્જરભાષામા હોય તેવુ લાગતું નથી. ગુર્જરભાષામા આના જેવી કૃતિ મલવી અશક્ય છે. આ ગ્રથ-'સંસારિજીવ ચરિત્ર' બાલાવબોધ નામે આગમોદ્ધારક ગ્રથમાલા તરફથી પ્રકાશિત થઈ ચૂકયો છે. તેથી સુજ્ઞ વાચકોને આ ગ્રંથ વાચવા ખાસ ભલામણ છે.

શ્રી અમૃતસાગરગણિની અન્ય કૃતિઓ

વિનય બાલહિતશિક્ષા, કિરણાપરીક્ષા (કિરણાવલી પરીક્ષા), પચજલ્પ, સપ્તપદિતી વિગેરે ગ્રંથો અપ્રકાશિત છે.

ઉપસંહાર—અંતમા પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી વિ. સ. ૨૦૧૬ મા નાગપુરનુ ચતુર્માસ કરી સમ્મેતશિખરજી મહાતીર્થ તથા રાજગૃહી મહાતીર્થ અંજનશલાકા-પ્રતિષ્ઠા કરાવી કલકત્તા પધાર્યા. અને ત્યાના ચતુર્માસ દરમીઆન એટલે સ. ૨૦૧૭ મા 'ધર્મસાગરગ્રથસંગ્રહ' અને 'સૂત્રવ્યાખ્યાનવિધિશતક' આ બે ગ્રથો છપાયા. ચતુર્માસ બાદ વિહારમા 'ધર્મસાગરગ્રથસગ્રહ' નામનો ગ્રંથ કે જેનુ પૂજ્ય મુનિભગવંતો સાથે બેસી વાચન કરતા હતા ત્યારે તેમા હુ પણ બેસતો અને સાભળતો ત્યારથી મ્હારૂ મન પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજી પ્રત્યે આકર્ષાયુ ત્યારબાદ દરેક ચતુર્માસમા પૂજ્યશ્રીના ગ્રથો વચતા ગયા. અને તેમ તેમ મારો પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજી પ્રત્યેનો અનુરાગ વધતો ગયો. છેલ્લે જામનગરના સ. ૨૦૨૨ અને ૨૦૨૩ ના ચતુર્માસમા "પ્રવચનપરીક્ષા" ના બે ભાગ વાચનમા આવતા પૂજ્યશ્રી પ્રત્યેનો ગુણાનુરાગ ઉત્તરોત્તર વધતો ગયો. જ્યારે મારા જાણવામા આવ્યુ કે પ્રવચનપરીક્ષાના પૂર્વાર્ધમા ૧૫૬ ગ્રથની સાક્ષીઓ આપવામા આવી છે ત્યારે પૂજ્યશ્રી ઉપરના અનુરાગમા ઘણી વૃદ્ધિ થઈ

વળી પૂજ્યશ્રી વિરૂદ્ધ કેટલીક હકીકતો મ્હારા વાચવામા આવી તેથી મને કાઇક લખવાની ભાવના થઇ. યોગાનુયોગ તે વખતે આ ગ્રથ પ્રેસમા છપાઈ રહ્યો હતો એક તો ઉપાધ્યાયશ્રીના ગુણોથી આકર્ષાએલો હતો અને આનો ઉપોદ્ઘાત લખવાની પૂજ્યશ્રી તરફથી સૂચના થતા. જેમ સોનામા સુગધ ભળે તેમ આ ઉપોદ્ઘાત લખવા પ્રેરાયો છુ.

આ ઉપોદ્ઘાત લખવામા સહાયભૂત થનારાઓનો હાર્દિક આભાર માનું છુ આ મરો પ્રથમ પ્રયાસ છે. તેથી છદ્મસ્થભાવથી જે કાઇ શાસ્ત્ર અને પરપરા વિરૂદ્ધ લખાયુ હોય તો તેનો મિચ્છામિ દુક્કડં માગુ છુ. અને વિદ્વજ્જનો તે ભૂલો સુધારશે તેવી આશા સાથે વિરમુ છુ.

સંઘસ્થાપના દિન.
વૈશાખ સુદ-૧૧. ગુરૂવાર
તા. ૯-૪-૬૮
સુરત

એજ લી.
પૂજ્ય ગચ્છાધિપતિ શાતમૂર્ત્તિ આ. મ.
શ્રી માણિક્યસાગરસૂરીશ્વરજી મ૦ ના અંતેવાસી
પુણ્યોદયસાગર

તા. ક. :—વિશેષ માટે જૈનધર્મ પ્રકાશના પ્રો. હીરાલાલ કાપડીઆના લેખો જુઓ.

विषयानुक्रमः

तपागणसौधस्तम्भ–महोपाध्याय–श्रीमद्धर्मसागरगणिवर–

स्तुत्यष्टकम्

सिताम्बरे यो विमले तपागणे – ऽभवत् प्रभावान् नभसीव भास्करः ।
जिनाङ्गषड्दर्शनशास्त्रवेदिन नमामि त वाचकधर्मसागरम् ॥ १ ॥

आचार्यवर्यो विजयादिदानसत् – सूरीश्वरो वाचकसत्पदाङ्कितम् ।
चकार य पीतजिनागमामृत नमामि त वाचकधर्मसागरम् ॥ २ ॥

श्रीकल्पसूत्रे किरणावली बुध–प्रिया सुवृत्ती रचिता सविस्तरा ।
तथाऽन्यशास्त्राण्यपि येन धीमता नमामि तं वाचकधर्मसागरम् ॥ ३ ॥

जिनेन्द्रवाणीरसविद्धधातवे यस्मै नमस्यन्ति गुणानुरागिणः ।
जिनेशशास्त्रानुगवाक्यविस्तर नमामि त वाचकधर्मसागरम् ॥ ४ ॥

यस्माद् भजन्ते स्म भयं कुपाक्षिका' चामुण्डिकाद्या हरिणा हरेरिव ।
उत्सूत्रदुःकण्टकभेदनोद्यत नमामि त वाचकधर्मसागरम् ॥ ५ ॥

यस्य प्रसिद्धो भुवने क्षमावतो यशश्चयः शङ्खशशाङ्कनिर्मलः ।
षड्जीवकायावनतत्पर सदा नमामि त वाचकधर्मसागरम् ॥ ६ ॥

शान्तत्वदान्तत्वमुमुक्षुताद्यो यस्मिन् गुणा रत्नवदर्णवे वराः ।
भावानुकम्पाञ्चितचारुचेतस नमामि त वाचकधर्मसागरम् ॥ ७ ॥

इत्थ स्तुतो हर्षभराद् गणीश्वरः स्तम्भायमानः तपगच्छमन्दिरे ।
श्रीमानुपाध्यायपदाङ्कितः सुधी–र्जयत्यजस्रं गणिधर्मसागरः ॥ ८ ॥

अनन्तलब्धिनिधानाय श्रीगौतमगणधराय नमः ॥

पू आगमोद्धारक-आचार्यप्रवर-श्रीआनन्दसागरसूरीश्वरेभ्यो नमः ।

महामहोपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिवर्यविरचित-स्वोपज्ञटीकासमलङ्कृतम्

॥ श्रीसर्वज्ञशतकम् ॥

पू श्री अमृतसागरगणिविरचितबालावबोधसमेतम् ।

॥ प्रणम्य श्रीमहावीर विश्वविश्वार्थदीपकम् । सर्वज्ञशतक सम्यक् स्वोपज्ञ विवृणोम्यहम् ॥१॥

इह हि प्रारिप्सितस्य सर्वज्ञशतकाभिधानस्य प्रकरणस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं मङ्गलं श्रोतुः प्रवृत्त्यर्थं चाभिधेयं विभणिषु प्रथमगाथामाह—

पणमिय सिरिवीरजिणं छउमत्थजिणाणमंतरं सम्मं । जिणवरुवएसविसयं तहेव अणुमोअणं वुच्छं ॥१॥

व्याख्या-श्रीवीरजिनं-श्रीमहावीरनामानं वर्तमानतीर्थाधिपति तीर्थङ्कर प्रणम्य-सम्यग्भावेन नमस्कृत्य छद्मस्थजिनयो -छद्मस्थकेवलिनोः अन्तर-निजनिजस्वरूपपरिज्ञानहेतूनां लिङ्गाना निरूपणेन भेद वक्ष्य इत्यन्वय । कथ ? सम्यग्-जिनवचनानुसारेण यथास्यात् तथा । तथेति समुच्चये । एवोऽत्र-धारणे । तथैव । जिनवरोपदेशविषय-जिनवरस्योपदेशो-वचन तस्य विषयो-गोचरस्तामेवविधामनुमोदना-स्वाभिमतार्थसाधकवस्तुगोचरात्मोत्साहरूपा तन्मूलक-तदनुरूपवाक्प्रयोग वा, वक्ष्ये-भणिष्यामीति । अत्र प्रथमपादेनाभीष्टदेवतानमस्कारलक्षण मङ्गलमुत्तरपादत्रिकेण चाभिधेयं दर्शितम् इति गाथार्थः ॥ १ ॥ अथ छद्मस्थो छद्मस्थ यथा जानाति तथाह—

अर्हन्त प्रणिपत्य ध्यात्वा वाग्देवता समृद्धिकरीम् । श्रीधर्मसागराभिधवाचकमुख्यान् नमस्कृत्य ॥

सर्वज्ञशतकवृत्तेरर्थं हितहेतवेऽकठोरधियाम् । प्राकृत्या भारत्या विवृणोमि गुरूक्तिमवलम्ब्य ॥२॥

શ્રી મહાવીર જિનનઇ પ્રણમીનઇં, કહેવા છે શ્રી મહાવીર ? વિશ્વને વિષે, વિશ્વકહીઇ સમસ્ત જે અર્થ-પદાર્થ તેહનો દીપક છે સર્વજ્ઞશતક જે ગ્રંથ તે પ્રતે સમ્યક્ પ્રકારે પોતેંજ કર્યું જે સૂત્ર એહવા પ્રતિ વિવરું છું-વિવરણ કરૂં છું હું એ ગ્રંથકારક શ્રી ધર્મસાગર-ઉપાધ્યાય કહે છે. એ શાસનને વિષે, પ્રારંભવા વાછ્યુ જે સર્વજ્ઞશતક નામિ જે પ્રકરણ તેહને નિર્વિઘ્ન સમાપ્તિને અર્થઇ મંગલીક અને સાભળનારને પ્રવૃત્તિને અર્થિં કહિવા યોગ્ય જે વસ્તુ તે પ્રતિ, કહેવા વાછતો થિકઉ પહિલી ગાથા સૂત્રની કહે છે

ગાથાર્થ :-શ્રી વીરજિનને પ્રણમીને, છદ્મસ્થ અને જિન-કેવલી તેહનો અંતર-ભેદ તે પ્રતિ, સમ્યક્ પ્રકારિ અને જિનવરનઉ ઉપદેશ તેહજ વિષય છે જેહનો એહવી જે અનુમોદના એતલે શ્રી તીર્થંકરને વચનને અનુસારે જે અનુમોદના તે પ્રતિ કહિસ્યે હિવે એ સૂત્રનો અર્થ નિપ્યો તે સૂત્રાર્થ સુગમ થાઇ વતી (વાસ્તે) ઇમ જિહા સૂત્રાર્થ લિખીઇ તિહા એહજ કારણ જાણિવુ

હિવે વૃત્ત્યર્થ —શ્રી મહાવીર નામેં વર્તમાન તીર્થંનો જે સ્વામી તીર્થંકર તે પ્રતે, સમ્યક્ પ્રકારિં પ્રણામ કરીનેં, છદ્મસ્થ અનેં કેવલીનું આતરું-આપ આપણા સ્વરૂપને જણાવવાના હેતુ ચિહ્ન

कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता भवति । एव सर्वत्रापि भावना ज्ञेया १, तथा मृषा वादयिता भवति २, अदत्तमादाता भवति ३, शब्दादीनामास्वादयिता भवति ४, पूजासत्कारे–पुष्पाद्यर्चनवस्त्राद्यर्चने अनुबृंहयिता भवति–परेण स्वस्य क्रियमाणस्यानुमोदयिता तद्भावे हर्षकारीत्यर्थः ५, तथा इदमाधाकर्म्मादि सावद्य–सपापमिति प्रज्ञाप्य तदेव प्रतिषेविता भवति ६, तथा नो यथावादी तथाकारी भवति–अन्यथाभिधायान्यथा कर्त्ता भवति ७, चापीति समुच्चये । यद्यपि प्राणशब्दः क्वचित् ‘ अजय चरमाणो अ पाणभूआइ हिंसइ ’ इत्यादौ त्रसजीवमात्रवाचकः, क्वचित् ‘ प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ताः ’ इत्यादिना विकलेन्द्रियमात्रवाचकः प्रयोगतो दृश्यते, तथापीह महाव्रताधिकारप्रतिबद्धत्वात् जीवमात्रवाचकोऽवसातव्यः। यदागमः- “ सव्व भंते ! पाणाइवाय पच्चक्खामि से सुहुमं वा बायरं वा तस वा थावर वे”त्यादि पाक्षिक सू (पृ. ८) महाव्रताधिकारप्रतिबद्धत्वं च अय केवली उत छद्मस्थो वेति सशयानुपपत्त्या । आधाकर्मादिसावद्यभणनेन च स्फुटमेव प्राणातिपातोऽपि प्राणवियोजनादिना साक्षाज्जीवघातलक्षणो, न पुनरविरतिरूपोऽपि, तस्य परीक्षकाणा ज्ञानागोचरत्वेन परीक्षानङ्गत्वात् परीक्षालक्षणस्यासम्भवात् , परीक्षणीये साधावसम्भवेन हेतो स्वरूपासिद्धत्वप्रसङ्गाच्च । तथा शब्दादयोऽपीह चतुर्थव्रतातिक्रमप्रतिबद्धत्वेन मैथुनसञ्ज्ञासम्बद्धा वक्तव्याः, तेषामेव व्रतातिक्रमहेतुत्वात् वेदोदयवता संयताना सम्भवाच्च । यदागम -सद्दा–रूवा–रसा–गधा–फासाण पविआरणे । मेहुणस्स वेरमणे एस वुत्ते अइक्कमे ॥१॥

ઈહા ન કલ્પવી. હિવે કેવલી પ્રાણાતિપાત કર્તા કા ન હુઈ ? તે ઉપરિ કહે છે. કેવલી તો ક્ષીણ થયું જે ચારિત્રાવરણ કર્મ તે પણાથિકુ, નિરતિચારસ યમપણાથિકુ, પ્રતિષિદ્ધના અણસેવીપણાથિકુ કિવારે પણિ નહી પ્રાણનો વધક ઇમ સર્વ છદ્મસ્થને ચિહ્ને ભાવના જાણવી. તિમ છદ્મસ્થ તે મૃષાભાષી કદાચિત્ હુઇ ૨, અદત્તનો લેનાર હુઇ ૩, શબ્દ-રૂપાદિકનો આસ્વાદનાર હુઇ ૪, પૂજા અને સત્કાર-જે પુષ્પાદિકે અર્ચન અને વસ્ત્રાદિકે અર્ચન તે પ્રતિ અનુમોદનાર હુઇ. પરે પોતાને કરતા અનુમોદનાર એતલે પૂજાદિક છતે હર્ષનો કરનાર હુઇ ૫, એ સ્પષ્ટાર્થ, એ આધાકર્માદિ સાવદ્ય તે સપાપ એહવું કહીને તે પ્રતિંજ સેવનાર હુઇ ૬, જેહવુ બોલે તેહવું કરી ન સકઇ અન્યથા બોલીને અન્યથા કરનાર હુઇ ૭, એ સૂત્ર મધ્યે च अपि શબ્દ છે તે સમુચ્ચયાર્થ કહે છે. એતલે તે સાતે લિંગ છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપક જાણવા. પ્રાણશબ્દ તે કિહાંકણિ ‘ અજયણાઇ ચાલતા પ્રાણ ભૂતની હિંસા કરે ’ ઇત્યાદિ સ્થલે પ્રાણ શબ્દ તે ત્રસજીવ માત્રનો વાચક, ‘ બેંદ્રિય-તેંદ્રિય-ચતુરિંદ્રિય તે પ્રાણ ’ ઇત્યાદિકે કિહાંકણિ વિકલેંદ્રિય માત્રનો વાચક પ્રયોગથી દેખીઇ છઇ. તઉહે પણિ એ સૂત્રને વિષે મહાવ્રતાધિકાર-પ્રતિબદ્ધ પણિ કરી જીવમાત્રનો વાચક પ્રાણશબ્દ જાણિવઉ. આગમ દેખાડે છે- ‘ સર્વ પ્રાણાતિપાતનુ પચ્ચક્ખાણ કરુ છુ. તે પ્રાણ સૂક્ષ્મ અથવા બાદર, ત્રસ અથવા સ્થાવર ’ ઇત્યાદિ । એ સૂત્રને વિષે મહાવ્રતના અધિકાર પ્રતિબદ્ધપણું ઇમ જાણ્યુ જે એ કેવલી અથવા એ છદ્મસ્થ એહવા સંશયને અણ ઉપજવે એતલે ભાવ એ-જે એ કેવલી અથવા છદ્મસ્થ ? એહવો સંશય તઉ ઉપનો જે છદ્મસ્થ મહાવ્રતી;તે પણિ કેવલી સમાન અપ્રમાદી. હિવે તે સંશય ટાલવા વતી (માટે) એ સૂત્રે સાતે લિંગ છદ્મસ્થ સાધુ જણાવ્યો । વલી આધાકર્માદિ સાવદ્ય કહેવે પણિં મહાવ્રતાધિકારનું એ સૂત્ર પ્રગટજ એ સૂત્ર મધ્યે પ્રાણાતિપાત કહ્યો તે પ્રગટજ જીવઘાતરૂપ, પણિ અવિરતિરૂપ નહિં. તે જીવઘાતને છદ્મસ્થ કેવલીની પરીક્ષાના કરનારને જ્ઞાનને અગમ્ય પણિ કરીને પરીક્ષાના અકારણપણાથિકુ પરિક્ષાલક્ષણ સંભવે નહિ તે થિકુ વલી પરીક્ષવા યોગ્ય જે સાધુ તેહને વિષે અસંભવે કરી હેતુને સ્વરૂપાસિદ્ધનું દૂષણ હુઇ. શબ્દ રૂપાદિકપણિ એ સૂત્રે મહાવ્રતાતિક્રમ પ્રતિબદ્ધપણાથી મૈથુન સંજ્ઞા સંબંધી જાણિવા. તે શબ્દાદિક

छउमत्थो छउमत्थं जाणइ पाणाइवायपमुहेहिं । लिंगेहिं जेहिं सत्तहिं ताइं ठाणंगभणिआइं ॥२॥

व्याख्या–छद्मस्थः संयतो गृहस्थो वा छद्मस्थं संयतं यैः प्राणातिपातप्रमुखैः सप्तभिर्लिङ्गैर्जानाति तानि लिङ्गानि स्थानाङ्गभणितानि–स्थानाङ्गनाम्नि तृतीयाङ्गे प्रतिपादितानि, तथाहि–सत्तहिं ठाणेहिं छउमत्थं जाणेज्जा तंजहा–पाणे अइवाइत्ता भवति १, मुसं वइत्ता भवति २, अदिन्नमादित्ता भवति ३, सद्दफरिसरसरूवगंधे आसादेत्ता भवति ४, पूतासक्कारे अणुवूहेत्ता भवति ५, इमं सावज्जंति पन्नवेत्ता पडिसेवित्ता भवति ६, णो जहावादी तहाकारी आवि भवति, ७, इति श्रीस्थानाङ्गे (पृष्ठ ३८९. सू ५५०) घृत्तिः यथा–यैः स्थानैश्छद्मस्थं जानीयात् तान्याह–'सत्तहिं ठाणेहि'मित्यादि । सप्तभिः स्थानै र्हेतुभूतैश्छद्मस्थं जानीयात्, तद्यथा–प्राणानामतिपातयिता–कदाचित्तद्व्यापदनशीलो भवति । इह प्राणातिपातनमिति वक्तव्ये धर्म्मधर्म्मिणोरभेदात् प्राणातिपातयितेति धर्म्मी निर्दिष्टः । प्राणातिपातनात् छद्मस्थोऽयमित्येवावसीयते । केवली हि क्षीणचारित्रावरणत्वान्निरतिचारसंयमत्वादप्रतिपेवित्वान्न

તેહને કહેવે કરીને ભેદ કહીસ્યેં એ સબધ. કિમ? જિન વચનાનુસારિ જિમ હુઇ તિમ. ગાથામધ્યે તથા શબ્દનો અર્થ સમુચ્ચય–બીજુ ભેલવું. એવકાર તે અવધારણ–નિશ્ચયાર્થ એતલે તિમજ, જિનવરનો ઉપદેશ-વચન તે વચનનો વિષય સંબધિ તેહવી જે અનુમોદના–પોતાને ઇષ્ટ જે અર્થ તેહનું સાધનારું જે વસ્તુ વિષયીઓ આત્માનો ઉત્સાહ તે રૂપ અનુમોદના કહીઇ. વા–અથવા, તે આત્માનો ઉત્સાહ તત્પૂર્વક તેહને અનુરૂપ સમાન જે વચનપ્રયોગ તે પણિ અનુમોદના કહી ઇ. તે અનુમોદના પ્રતિં કહીસ્યે. હિવે ઇહા ગાથાનેં વિષે પ્રથમપાદે વાછિત દેવનેં નમસ્કાર રૂપ મંગલીક, અને આગલેં ત્રિણિ પદે એ ગ્રંથનેં વિષે કહિવા યોગ્ય જે વસ્તુ તે દેખાડ્યું, એતલે કદાચિત્ પ્રાણાતિપાત કરઇં ઇત્યાદિ ચિહ્ને છદ્મસ્થ, અનેં સર્વથા કિવારેકિ પણિ પ્રાણાતિપાત ન કરે ઇત્યાદિ ચિહ્નઇં તે કેવલી, ઇમ પરસ્પરે છદ્મસ્થ અને કેવલીનો ભેદ તે એ ગ્રંથને વિષે કહીસ્યે, અને જિન વચનને અનુસારિ જે વસ્તુ હર્ષપૂર્વક વર્ણવવુ તે કહીસ્યે એતલો ભાવાર્થ જાણિવો. (૧)

હિવે છદ્મસ્થ જિમ છદ્મસ્થને જાણિં તિમ કહે છે–**ગાથાર્થ** :–છદ્મસ્થ છદ્મસ્થ પ્રતિં જાણે પ્રાણાતિપાત પ્રમુખલિંગે–ચિહ્ને જેણિ સતિં તે સાતે લિંગ ઠાણુંગમાહિ કહ્યા છે.

વૃત્ત્યર્થ :– છદ્મસ્થ અનુમાનને કરણહાર યતી હઉ અથવા ગૃહસ્થ, તે છદ્મસ્થ જે યતી તે પ્રતેં જે પ્રાણાતિપાત પ્રમુખ સાત લિંગઇ જાણિ. તે સાતેં લિગ ઠાણાગને વિષે કહ્યા છે, સ્થાનાગ નામઇ જે ત્રીજુ અગ તે મધ્યે કહ્યા છે, તે કિમ એ ઠાણાગે પાઠ છેં હિવે એ સૂત્રાર્થવૃત્તિ વખાણતા આઠ(વ)સે વતી નથી લિખ્યો ઇમ અન્યત્ર પણિ જાણિંવુ એ સૂત્રની વૃત્તિ દેખાડિ છે–જેણિ ચિહ્ને છદ્મસ્થ જાણીઇ તે પ્રતિં કહે છે એ સૂત્ર માડી દેખાડ્યુ. સાત જે સ્થાનક હેતુ રૂપ તેણિં કરી છદ્મસ્થ ને જાણિં તે કહે છે–પ્રાણનો વધકર્તા છદ્મસ્થ હુઇ તે કિવારેકિં તે પ્રાણીનો હિસન શીલ હુઇ, ઇંહા પ્રાણાતિપાત એહવુ કહે તેં હુંવે ધર્મ–જે આશ્રિત વસ્તુ અનઇં ધર્મી–જે આશ્રય તેહનો અભે(દ)જ વતી પ્રાણનો ઘાતક એહવો ધર્મી જ દેખાડયો 'પ્રાણીના વધથિકો છદ્મસ્થ એ એહવું જાણીઇ ' હિવેં શીલાર્થ ઇંહા ટીકાકાર મતે અવિવક્ષિત છે જે માટિં પ્રાણાતિપાત એતલુ જ કહિઉં તે વતી '<u>કુણેકિં શીલાર્થ દેખાડી ભાવહિંસા એ સૂત્રને વિષઇ જાણવી એહવુ લખ્યું છે તે મિથ્યા જાણિવુ</u> ' વળી ઇહા ભાવહિસા કલ્પતા પ્રમત્તયતી કલ્પવો પડિ અને ભાવહિંસાના નવા ચિહ્ન કલ્પવા પડિં ' વલી વિકથાદિકેં તેં પ્રમત્ત જણાઇ જ છેં તો એ ચિહ્ન સાતે નિરર્થક થાઇં છે ' હાથી દીઠે તેહનેં ચીત્કારિ હસ્તીનુ અનુમાન ન હુઇં ઇત્યાદિ શાસ્ત્રીય પ્રવાહ પણિ લોપાઇ ઇમ અનેક દૂષણ સંભવે છે. તે વતી સંપ્રદાયનો જે અર્થ જે પ્રાણાતિપાતન તે કરિવાથી છદ્મસ્થ જાણિવો એહજ અર્થ કરિવો. પણિ ભાવહિંસા -

कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता भवति । एवं सर्वत्रापि भावना ज्ञेया १, तथा मृषा वादयिता भवति २, अदत्तमादाता भवति ३, शब्दादीनामास्वादयिता भवति ४, पूजासत्कारे-पुष्पाद्यर्चनवस्त्राद्यर्चने अनुबृहयिता भवति-परेण स्वस्य क्रियमाणस्यानुमोदयिता तद्भावे हर्षकारीत्यर्थः ५, तथा इदमाधाकर्म्मादि सावद्य-सपापमिति प्रज्ञाप्य तदेव प्रतिषेविता भवति ६, तथा नो यथावादी तथाकारी भवति-अन्यथाभिधायान्यथा कर्त्ता भवति ७, चापीति समुच्चये । यद्यपि प्राणशब्दः क्वचित् ' अजय चरमाणो अ पाणभूआइ हिंसइ ' इत्यादौ त्रसजीवमात्रवाचकः, क्वचित् ' प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ताः ' इत्यादिना विकलेन्द्रियमात्रवाचकः प्रयोगतो दृश्यते, तथापीह महाव्रताधिकारप्रतिबद्धत्वात् जीवमात्रवाचकोऽवसातव्यः। यदागमः- " सव्व भते ! पाणाइवाय पचक्खामि से सुहुमं वा वायरं वा तस वा थावरं वे"त्यादि पाक्षिक सू (पृ. ८) महाव्रताधिकारप्रतिबद्धत्वं च अय केवली उत छद्मस्थो वेति संशयानुपपत्त्या । आधाकर्मादिसावद्यभणनेन च स्फुटमेव प्राणातिपातोऽपि प्राणवियोजनादिना साक्षाज्जीवघातलक्षणो, न पुनरविरतिरूपोऽपि, तस्य परीक्षकाणा ज्ञानागोचरत्वेन परीक्षानङ्गत्वात् परीक्षालक्षणस्यासम्भवात् , परीक्षणीये साधावसम्भवेन हेतो स्वरूपासिद्धत्वप्रसङ्गाच्च । तथा शब्दादयोऽपीह चतुर्थव्रतातिक्रमप्रतिबद्धत्वेन मैथुनसञ्ज्ञासम्बद्धा वक्तव्याः, तेषामेव व्रतातिक्रमहेतुत्वात् वेदोदयवता सयताना सम्भवाच्च । यदागम -सद्दा-रूवा-रसा-गंधा-फासाण पविआरणे । मेहुणस्स वेरमणे एस वुत्ते अइक्कमे ॥१॥

ઇહા ન કલ્પવી. હિવે કેવલી પ્રાણાતિપાત કર્તા કા ન હુઇ ? તે ઉપરિ કહે છે. કેવલી તો ક્ષીણ થયું જે ચારિત્રાવરણ કર્મ તે પણાથિકુ, નિરતિચારસંયમપણાથિકુ, પ્રતિષિદ્ધના અણસેવીપણાથિકુ કિવારે પણિ નહી પ્રાણનો વધક ઇમ સર્વ છદ્મસ્થને ચિહ્ને ભાવના જાણવી. તિમ છદ્મસ્થ તે મૃષાભાષી કદાચિત્ હુઇ ૨, અદત્તનો લેનાર હુઇ ૩, શબ્દ-રૂપાદિકનો આસ્વાદનાર હુઇ ૪, પૂજા અને સત્કાર-જે પુષ્પાદિકે અર્ચન અને વસ્ત્રાદિકે અર્ચન તે પ્રતિ અનુમોદનાર હુઇ. પરે પોતાને કરતા અનુમોદનાર એતલે પૂજાદિક છતે હર્ષનો કરનાર હુઇ ૫, એ સ્પષ્ટાર્થ, એ આધાકર્માદિ સાવદ્ય તે સપાપ એહવું કહીને તે પ્રતિંજ સેવનાર હુઇ ૬, જેહવુ બોલે તેહવું કરી ન સકઇ. અન્યથા બોલીને અન્યથા કરનાર હુઇ ૭, એ સૂત્ર મધ્યે च अपि શબ્દ છે તે સમુચ્ચયાર્થ કહે છે. એતલે તે સાતે લિંગ છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપક જાણવા. પ્રાણશબ્દ તે કિહાંકણિ ' અજયણાઇ ચાલતા પ્રાણ ભૂતની હિંસા કરે ' ઇત્યાદિ સ્થલે પ્રાણ શબ્દ તે ત્રસજીવ માત્રનો વાચક, ' બેંદ્રિય-તેંદ્રિય-ચતુરિંદ્રિય તે પ્રાણ ' ઇત્યાદિકે કિહાંકણિ વિકલેંદ્રિય માત્રનો વાચક પ્રયોગથી દેખીઇ છઇ. તઉહે પણિ એ સૂત્રને વિષે મહાવ્રતાધિકાર-પ્રતિબદ્ધ પણિ કરી જીવમાત્રનો વાચક પ્રાણશબ્દ જાણિવઉ. આગમ દેખાડે છે-' સર્વ પ્રાણાતિપાતનુ પચ્ચક્ખાણ કરુ છુ. તે પ્રાણ સૂક્ષ્મ અથવા બાદર, ત્રસ અથવા સ્થાવર ' ઇત્યાદિ । એ સૂત્રને વિષે મહાવ્રતના અધિકાર પ્રતિબદ્ધપણું ઇમ જાણ્યુ જે એ કેવલી અથવા એ છદ્મસ્થ એહવા સંશય ને અણ ઉપજવે એતલે ભાવ એ-જે એ કેવલી અથવા છદ્મસ્થ ? એહવો સંશય તઉ ઉપનો જે છદ્મસ્થ મહાવ્રતી; તે પણિ કેવલી સમાન અપ્રમાદી હિવે તે સંશય ટાલવા વતી (માટે) એ સૂત્રે સાતે લિંગ છદ્મસ્થ સાધુ જણાવ્યો । વલી આધાકર્માદિ સાવદ્ય કહેવે પણિ મહાવ્રતાધિકારનુ એ સૂત્ર પ્રગટજ એ સૂત્ર મધ્યે પ્રાણાતિપાત કહ્યો તે પ્રગટજ જીવઘાતરૂપ, પણિ અવિરતિરૂપ નહિ. તે જીવઘાતને છદ્મસ્થ કેવલીની પરીક્ષાના કરનારને જ્ઞાનને અગમ્ય પણિ કરીને પરીક્ષાના અકારણપણાથિકુ પરિક્ષાલક્ષણ સંભવે નહિ તે થિકુ વલી પરીક્ષવા યોગ્ય જે સાધુ તેહને વિષે અસંભવે કરી હેતુને સ્વરૂપાસિદ્ધનુ દૂષણ હુઇ. શબ્દ રૂપાદિકપણિ એ સૂત્રે મહાવ્રતાતિક્રમ પ્રતિબદ્ધપણાથી મૈથુન સંજ્ઞા સંબંધી જાણિવા. તે શબ્દાદિક

वार्तापि । नहि समीहितनगरं प्रति शीघ्रं जिगमिषुरश्रान्तो विश्रामं करोति, तेन श्रमाभावे विश्रामकरणं श्रमे च विश्रामाकरणं चेत्युभयथाप्यहितमेव । तेनोत्सर्गादपवादो बलीयानिति न्यायः प्रकृते छद्मस्थ-संयतापेक्ष एव । तथाचैतानि सप्तापि स्थानानि मोहनीयानाभोगहेतुत्वेन छद्मस्थसयतानामेव भवन्ति, तेन छद्मस्थसंयतपरिज्ञानाय हेतवो भवन्तीति गाथार्थः ॥ २ ॥

अथ सप्तानामपि लिङ्गानां स्वरूप प्रकृतसूत्रेणाह—

पंचमहव्वयतिक्कम–ववायणाभोगरूवरूवाणं । सत्तण्हं खलु सत्तंपि मोहसत्ताविणाभूअं ॥३॥

व्याख्या–पञ्चानां महाव्रतानामतिक्रमाः पञ्चमहाव्रतातिक्रमास्ते चापवादाश्चानाभोगाश्चेती-तरेतरद्वन्द्वः इत्येवंरूपेण रूपं–स्वरूप येषां सप्तानां स्थानानां तानि तथा तेषाम् । अपिरिह व्यवहितः सम्बध्यते । सप्तानामपि स्थानानां सत्त्वं–विद्यमानत्व , मोहसत्ताविनाभूतं–मोहनीयसत्तां विना न भवति स्मेति मोहसत्ताऽविनाभूत , खलुरवधारणे, मोहसत्ताऽविनाभूतमेव, मोहनीयकर्मसत्तामन्तरेण सप्तानामपि लिङ्गानां मध्ये एकमपि लिङ्गं न भवतीत्यर्थ । न च क्षीणमोहछद्मस्थवीतरागव्यभिचारः शङ्कनीयः, यतो लिङ्गानामपि तत्राभावात् । नहि लिङ्गाभावे साध्यस्य सत्त्वे असत्त्वे वा व्यभिचारो भवितुमर्हति, 'हेतुसत्त्वे साध्यासत्त्वं व्यभिचार'इति वचनात् । तस्मात् क्षीणमोहस्य छद्मस्थत्वेऽपि छद्मस्थत्व-ज्ञापकलिङ्गराहित्येन केवलित्वज्ञापकलिङ्गसाहित्येन अन्तर्मुहूर्त्तभाविकेवलज्ञानाभिमुखत्वेन च कथञ्चि-त्केवलित्वेन विवक्षणादित्यग्रे दर्शयिष्यमाणत्वादिति गाथार्थः ॥ ३ ॥

अथाप्रमत्तसंयतानां महाव्रतातिक्रमप्रतिषेवणा भवति नवेति शङ्कायामाह—

यतीने अपेक्षीने ज हिवे ए साते स्थानक मोहनीय अनाभोग मेतुकपणि करी छद्मस्थने ज हुई. ते यती छद्मस्थपणुं जणाववाने लिंग ते थाउ. ए गाथानो अर्थ . २

हिवें सातें लिंगनुं स्वरूप मूलसूत्रे कहे छे :—

गाथार्थ :—पांच महाव्रतना अतिक्रम अपवाद अने अनाभोगरूप रूप छे जेहनु एहवा सातें लिंगनुं छतापणुं मोहनी सत्ताने अविनाभूत जाणवु. ३

वृत्यर्थ :—पाच महाव्रतना अतिक्रम ते पाच महाव्रतना दूषण ते अपवाद अने अनाभोग ए इतरेतरद्वंद समास छे एहवें रूपे स्वरूप जेहनु एहवा साते स्थानक तेहनु. अपिशब्द इहा बाहिरथी लेवो तेहवो जोडीई. साते स्थानकनुं सत्व ते विद्यमानपणुं मोहनी सत्ता विना न हुइ. मोहनी सत्ता विना सर्वथा न हुई खलु ते अवधारणनो अर्थ बोले . मोह सत्ता विना न हुईज. मोहनीय कर्मनी सत्ता विना साते लिग मध्ये एक लिग न हुइ ए अर्थ क्षीणमोह जे छद्मस्थ वीतराग द्वादश गुणस्थान वर्ती तेहने विषि व्यभिचार शंकवो नही. जे माटे लिगनो पणि तिहां अभाव छे. लिंगने अभावें साध्य हउ (हो अथवा) भावे न हो. व्यभिचार हुई नही. हेतु छतई साध्यनी असत्ता हुई तिवारे व्यभिचार दूषण हुइ एहवा वचनथी ते माटि क्षीण मोहने छद्मस्थवतपणि पणि छद्मस्थपणाना लिंगरहितपणि केवलीपणाने लिग सहितपणि अंतर्मुहूर्त्तई थानार जे केवलज्ञान तेहने अभिमुखपणि करी. केणिकि प्रकारि केवलिपणि विवक्षा करी छे यती. एहवुं आगलि दिखाडीस्ये ते यती. हिवि विवक्षाई क्षीणमोहने ईहा केवलीपणुं कह्यु ते दूषण नही जे

विसयाणाभोगेणं तेसिं पडिसेवणा सुसाहूणं । सुत्ताणाए चरणं शुद्धं इहरा उ विवरीअं ॥४॥

व्याख्या–विषयः–प्राण्याद्यतिपातादिलक्षणक्रियाणां गोचरः प्राण्यादय एव, तद्विषयकोऽनाभोगः–अयं जीव इत्येवंरूपेण जीवविषयकनिजसाक्षात्काराभावः, तेन हेतुभूतेन 'तेसिं' ति । तेषां प्राणातिपातादीनां प्रतिषेवणा सुसाधूनामप्रमत्तसयतानां सूत्राज्ञया प्रवर्तनेऽपि इति शेषः, भवति, पर द्रव्यत एव । तेन सूत्राज्ञया प्रवर्त्तनेन शुद्ध–निरतिचारं चरणं–चारित्र भवति । यदागमः–

'जो जयमाणस्स भवे विराहणा सुत्तविहिसमग्गस्स । सा होइ णिज्जरफला अज्झत्थविसोहिजुत्तस्स' ॥ १ ॥ त्ति ओघनि० (पृ० २२२) इतरथा तु–सूत्राज्ञामुल्लङ्घ्य प्रवर्तमानानां तु विशिष्टकष्टकारिणामपीति गम्यं, विपरीत–विशुद्धं चारित्र न भवतीत्यर्थः । अत एव 'विशिष्टकष्टस्य कर्म्मक्षय प्रत्यकारणत्वात् जिनाज्ञाया एव कर्मक्षय प्रति कारणत्वा'दिति भगवतीवृत्तौ । एतेन विनापवादं प्रमत्तसंयतो विनापराधं च गृही सम्यग्दृष्टिः जीवोऽयमिति साक्षात् ज्ञात्वा यो जीवघात करोति तस्य विरतिपरिणामो दूरे, निश्चयतः सम्यक्त्वमपि न स्यात्, अनुकम्पाया अभावेन सम्यक्त्वलक्षणाभावात् । सम्यक्त्वलक्षणानि च शमादीनि पञ्च भवन्ति । यदुक्तम्–

"शमसवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्यलक्षणैः । लक्षणैः पञ्चभिः सम्यक् सम्यक्त्वमुपलक्ष्यते" ॥१॥

माटि विवक्षाधीनज शास्त्रकारनी प्रवृत्ति छे एटलाज माटि सासणमात्रे नाणं ईत्यादि ग्रंथइ ईमज समर्थ्युं छे ते माटि किंणेकि क्षीणमोहने केवलीनी विवक्षाथी दूषण लिख्यु छे ते विवक्षाधीना हि शास्त्रकाराणां-प्रवृत्तिः ए न्यायने अजाणपणि जाणवु ३

हिवे अप्रमत्तयतीने महाव्रतना दूषणनु सेववु हुई कई न हुइ ए शंका उपरी कहे छे —

ગાથાર્થ :—विषय जे प्राणातिपातादिक तेहने अनाभोगे करी तेहनी प्रतिसेवना सुसाधुने पणि हुई पणि सूत्राज्ञाई प्रवर्तनारने चारित्र शुद्ध. अन्यथा ते विपरीत.

વૃત્યર્થ :—विषय ते प्राणातिपातादिरूप जे क्रिया तेहनो गोचर एतले प्राणी आदि देई तत्संबंधी अनाभोग 'ए जीव' एहवी रीति जीव संबंधी जे पोतानी साक्षात् ज्ञाननो अभाव तेणि कारणें ते प्राणातिपातादिकनुं सेववु सुसाधु–अप्रमत्त संयतीने, सूत्राज्ञाई प्रवर्तते हु ते पणि एटलु बाहिरथी लेवु हुई पणि द्रव्यथी ज ते वती सूत्राज्ञाई प्रवर्तनई शुद्ध निरतिचार चारित्र हुइ 'जे जयणाना करनारने सूत्रविधि-संपूर्णने विराधना ते निर्जरारूप फलनी देनारीज अध्यात्म विशुद्धे युक्त यतीने' विशिष्टकष्टने कर्मक्षय प्रति अकारणपणुं, जिनाज्ञाने ज कर्मक्षय प्रति कारणपणुं भगवती–वृत्तिने विषे कह्यु एतले अपवाद विना प्रमत्त यती अने अपराध विना गृहस्थ सम्यग् द्रष्टि ए जीव एहवु साक्षात जाणीने जे जीवघात करे तेहने विरति परिणाम तो वेगलो, निश्चयथी सम्यक्त्वपणि न हुई अनुकंपाने अभावे सम्यक्त्वना लक्षणनो अभाव वती समकितना लक्षण ते शमादि पाच छे 'क्षमा १, संसारनो भय २, संसार श्रम ३, दया ४, आस्तिकपणुं ५ ए रूप जे लक्षण पाच तेणि सम्यक् प्रकारे सम्यकत्व ओलखाई' जो एम छे तउ रहउ बीजुं. छद्मस्थसंयतमात्रने सम्यक्त्वनो अभाव थाए तेहने पणि नदी ऊतरतें जल जीव विराधनानुं प्रगट सिद्धपणुं छें वती एहवु म बोलि. प्रवचने अजाणपणि मृषाभाषीपणुं छे वती जलजीवने अप्रत्यक्षपणि तेहनी विराधनानु प्रत्यक्षपणुं हुई ईम हुइ नही. प्रतियोगिने संबंधीने अप्रत्यक्षपणि

त्ति पाक्षिकसूत्रे (पृष्ठ ३०.) सामान्यतः शब्दादिग्रहणे तु धर्मोपदेशादिश्रवण–तीर्थङ्करादिरूपनिरीक्षणादेरपि प्राणातिपातादितुल्यत्वेनाश्रवत्वापत्त्या तत्परित्याग एव युक्तः सम्पद्येत, 'आश्रवः सर्वथा हेय' इति वचनात्। एतेन केवलिनो द्रव्यतोऽपि प्राणातिपातो (प्याश्रवो) न भवतीत्यग्रे दर्शयिष्यते। अन्यथा केवलिनः सर्वथा हेयाभावानुपपत्तिप्रसक्तेः, तावन्मात्रस्य हेयस्य सत्त्वात्। तथा पूजासत्कारावपि मूर्च्छाविषयावेव ग्राह्यौ, अन्यथा हर्षहेतुत्वासम्भवात्। मूर्च्छा च परिग्रह एव, 'मुच्छा परिग्गहो वुत्तो' त्ति वचनात्। एव पञ्चापि पञ्चाना महाव्रतानामतिक्रमा भणिताः, ते च प्रायश्चित्तविशोध्याश्छद्मस्थानामेव भवन्ति। तथा षष्ठे स्थाने अपवादपदमभिहित, अपवादपदमन्तरेण संयतानामिदमाधाकर्म्मादि सावद्यमिति प्रज्ञाप्य तत्प्रतिषेवणाया असम्भवात्, आदिशब्दात् प्रत्युपेक्षणा–प्रमार्जनादिनियतक्रियासु च क्रियमाणासु यत्किमप्यपवादपदकल्पं पिपीलिकादिक्षुद्रजन्तूनां भयत्रासोत्पादनादिकं तद् ग्राह्यं, तस्य च अपवादपदकल्पत्व पिपीलिकादिक्षुद्रजन्तूनां भयत्रासोत्पादनादिक सावद्यमिति प्रज्ञाप्याशक्यपरिहारेण तत्प्रतिषेवणात्, एतच्च छद्मस्थसंयतस्यैव भवति न तु केवलिनोऽपि। तस्य प्रत्युपेक्षणादिनियतक्रियाया अभावात् ' अभयदयाण 'मित्याद्यागमेन निषिद्धत्वाच्च।

ननु भो! अपवादापवादकल्पयो को भेद? इति चेदुच्यते–ज्ञानादिनिमित्तत्वेन साम्येऽपि अपवादस्तावत् स्वरूपयोग्यतया शक्यपरिहारात्मकः, तत्कल्पस्त्वशक्यपरिहारात्मक इति भेदो मन्तव्य.।

ने व्रतना अतिक्रमनु हेतु पणुं छे. तेथी वेदोदयवंत जे साधु तेहने संभवे तेथी. वली ' शब्द रूप रस गंध स्पर्शनी प्रविचारण–सेववु ते मैथुन विरमणने ए कह्यो अतीचार ' सामान्य प्रकारे शब्दादि ग्रहीए तो धर्मोपदेशनु सांभळवु तीर्थंकरादिकनु रूप जोवु तदादिने पणि प्राणातिपातादिने समानपणि आश्रवपणु पामते (अ) ते शब्दादिकनो परित्यागज युकत संपजे ' आश्रव ते सर्वथा छांडवो ' एहवा वचनथी. एतले आश्रवने छांडवाने कहेवे करी केवलीने द्रव्यथी पणि आश्रव न होइ एहवु आगले ग्रंथे देखाडीस्ये द्रव्यथी ए केवलीने आश्रव न होइ एहवु न मानीइ तउ केवलीने सर्व प्रकारें छांडवा योग्यनो अभावज तेहनु अयुकतपणु थइ आवे, तेतला मात्र हेयनुं सत्त्वपणु थाइ वती. पूजा सत्कार जे कह्या ईंहा ते पणि मूर्च्छा संबंधीज जाणिवा. मूर्च्छा संबंधी न कहींइ तो हर्ष हेतुपणुं संभवे नही. तेथी मूर्च्छा ते परिग्रहज ' मूर्च्छा तेहज परिग्रह ' एहवा वचनथी ए पांचे हिंसादिक पांचे महाव्रतना दूषण कह्या ते प्रायश्चिते शुद्ध थाइं. छद्मस्थने ज हुइ. तथा छठ्ठे लिंगे अपवादपद कह्यु अपवादपद विना संयतने ए आधाकर्मादि सावद्य, एहवु कहीने तेहनी सेवना संभवे नहो ते वती आदिशब्दथिकु प्रतिलेखना प्रमार्जनादि जे निश्चित क्रिया जे कराती तेहने विषइ जे काइ अपवाद सरिखु कीडी, प्रभृति हीन जंतुने भय त्रासनु उपजाववु तेहने जे अपवादपद कल्प–सरीखापणु कह्यु, ते पिपीलिकादि क्षुद्रजंतुने भयत्रासना उपजाववादिक ते सावद्य एहवुं कहीने अशक्य परिहारें तेहना सेववाथी. ए सेववु ते छद्मस्थ यतीने ज हुइ पणि केवलीने न हुइ. ते केवलीने प्रत्युपेक्षणादि जे नित्यप्रतिबद्ध क्रिया तेहनो अभाव छे वती. अभयदयाणमित्यादि सिद्धांते भयदायकपणु निषेध्यु छे वती।

वली कोइ पूछे छे–अपवाद अने अपवादकल्प ए बिहुने स्यो विशेष? एहवु पूछे हुते कहीइ छे–ज्ञानादि कारण पणे सरीखाइ छे, तोहें पणि अपवाद स्वरूपें परिहरी सकीइं अने अपवादकल्प ते परिहरी सकाई नहीं, एतला वती भेद मानवो. सूत्र मध्ये

तथा सप्तमे स्थानेऽनाभोगो भणितः, अनाभोगमन्तरेण वाक्प्रवृत्त्योरन्योऽन्य विरोधासम्भवात्, तथाभूतविरोधस्तु अनागतकालस्याप्रत्यक्षत्वेनैव स्यात्। ननु भवत्वेव परमुत्सर्गादपवादो बलीयानिति न्यायात् अपवादपद तु केवलिनः सुतरामेव युज्यते इति चेत्। मैव, अपवादस्वरूपस्य सम्यगपरिज्ञानात्। तत्कथमिति चेदुच्यते-अपवादस्तावत् प्रतिपिद्धप्रतिपेवणात्मकत्वेन स्वरूपतः सावद्य एव, अन्यथा प्रतिषेधासम्भवात्, निरवद्यत्व चास्य पुष्टालम्बनप्रतिपेवितस्य रोगविशेषविनाशकस्य परिकर्मित-वत्सनागस्येव प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यादिना सोपाधिकमेव, अपवादप्रतिपेवण च सयतस्य भयमोहनीय-कर्मोदये सत्येव शक्त्यभावेनैव स्यात्। यथा रोगाद्यापद्गतस्य साधो सुमङ्गलसाधोरिव सम्यग् सोढुमशक्तस्य ज्ञानादिहानिजन्यपरलोकानाराधनभिया चिकित्सादिविधापन, तच्च प्रतिपिद्धप्रतिपेवणा-त्मकमेव। यदागमः-"मा कुणउ जइ तिगिच्छ अहिआसेऊण जइ तरइ सम्म" त्ति उपदे० (गाथा ३४६) बलवत्त्व चास्य सयमभाराक्रान्तस्य साधोः श्रमापनयनहेतुत्वेनैव, केवलिनस्तु क्षीणे भयमोहनीये वीर्यान्तराये च भयाभावेनाचिन्त्यशक्तिमत्त्वेन च भयहेतोर्ज्ञानादिहानेरेवाभावात्, ज्ञानादीनां च क्षायिकभावोत्पन्नत्वेनापगमाभावात्, परलोकाराधनस्य निश्चितत्वाच्च केवलिनो नापवादप्रतिपेवण-

---

સાતમે લિગે અનાભેગ કહ્યો, અનાભોગ વિના વચન અને પ્રવૃત્તિ એહને વિરોધ સભવે નહી વતી એહવો વિરોધ તો અનાગત કાલને અપ્રત્યક્ષ પણિ હુઇ. પૂછે છે-એ કહ્યુ તે હઉ ઉત્સર્ગથી અપવાદ તે બલવાન્ એ ન્યાય વતી, અપવાદ પદ તો કેવલીને અતિહિ યુકત એહવા ઉપરિ કહે છે-મ કહે એહવુ, અપવાદના સ્વરૂપનું સમ્યગ્ રીતિ જ્ઞાન નથી વતી તે કિમ ? કહીઇ છે-અપવાદ તે પ્રતિષિદ્ધની સેવનારૂપ પણિ કરી સ્વરૂપથી સાવદ્યજ. નહીતર પ્રતિષેધને અસભવ હુઇ વતી નિરવદ્યપણુ અપવાદને તે પુષ્ટ આલબન વતી સેવ્યાને રોગવિશેષ વિનાશક જે પરિકર્મિત વત્સનાગ તેહની પરે પ્રાયશ્ચિત પ્રતિપત્યાદિકે કિસેકીણ જાણિવુ. અપવાદનુ સેવવુ; ॥ તે યતીને ભયમોહનીય કર્મનિ ઉદય છતે જ શકિતને અભાવે જ હુઇ જિમ રોગાદિક વિપત્તિ પ્રાપ્ત સાધુને સુમગલ સાધુની પરિ સમ્યક્ સહિવા અશકતને જ્ઞાનાદિહાનિ તજ્જનિત જે પર-લોકનુ અનારાધન તેહને ભયે ઔષધનુ કરિવુ તે તો નિષિદ્ધ સ્વરૂપજ. જે માટઇ સિદ્ધાતમધ્યે કહ્યુ છે-મ કરો યતી ચિકિત્સા પ્રતિ અહિઆસી સકઉ સમ્યક્ પ્રકારે" 'જઉ તઉ, 'ઉપદેશમાલાનુ વચન એ બલવત્પણું અપવાદને તે સયમભારે ચપાણા સાધુને શ્રમનિરાકરણ હેતુ પણિ કરીને જ કેવલીને તો ક્ષીણ ભયમોહનીય છતે વીર્યાતરાય પણિ ક્ષીણ થઈ હુતે ભયને અભાવે અને અચિંત્યશક્તિવત પણિ ભયકારણ જે જ્ઞાનાદિની હાનિ તેહનો જ અભાવ છે વતી. એહવુ અપવાદ સેવવું ન હુઇ અત એવ તીર્થંકરના તથા કેવલીના કલ્પનુ સ્વરૂપ અણજાણતે અને એ અપવાદનુ સ્વરૂપપણિ અણસમઝી કિણિકે સપ્રદાય વિરોધાઈ લિખ્યુ છે જે-કેવલીને પણિ અપવાદ હુઈ તે મિથ્યા જાણવુ અને જે-કેવલીને પણિ કારણવિશેષે એહવો અપવાદ હુઇ તો દ્રવ્યથિકુ એ જીવવધ તે સાવદ્યપણિ અશકત્યાદિ કારણે કેવલી કરે ઇમ માનો પણિ દ્રવ્યજીવવધ તે દૂષણજ નહિ ઇત્યાદિ લિખવુ તે અધયુદ્ધની પરિ તેહને જાણિવું. જ્ઞાનાદિકને ક્ષાયિકભાવે ઉપજવે કરી જાવાનો અભાવ તે વતી પરલોકનુ આરાધન પણિ નિશ્ચિત છે તેથી: વલી કેવલીને અપવાદ સેવ્યાની વાર્તાપણિ નહી વાછિત નગર પ્રતિ શીઘ્ર જાવા વાછતો અણથાકઉ હુતો વિશ્રામ કરઇ. ઇમતો નહી. તે હેતુઇ શ્રમનઈ અભાવિ વિશ્રામ કરિવો અને થાકે હુતે વિશ્રામનું અણકરિવુ બિહુ પ્રકારે અહિતજ તે વતી. ઉત્સર્ગથી અપવાદ તે બલવંત એ ન્યાયનું પ્રવર્તાવવું તે એ સૂત્રે છદ્મસ્થ

वार्तापि । नहि समीहितनगरं प्रति शीघ्रं जिगमिषुरश्रान्तो विश्रामं करोति, तेन श्रमाभावे विश्रामकरणं श्रमे च विश्रामाकरणं चेत्युभयथाप्यहितमेव । तेनोत्सर्गादपवादो बलीयानिति न्यायः प्रकृते छद्मस्थ-संयतापेक्ष एव । तथाचैतानि सप्तापि स्थानानि मोहनीयानाभोगहेतुत्वेन छद्मस्थसंयतानामेव भवन्ति, तेन छद्मस्थसंयतपरिज्ञानाय हेतवो भवन्तीति गाथार्थः ॥ २ ॥

अथ सप्तानामपि लिङ्गानां स्वरूपं प्रकृतसूत्रेणाह—

पंचमहव्वयतिक्कम—ववायणाभोगरूवरूवाणं । सत्तण्हं खलु सत्तंपि मोहसत्ताविणाभूअं ॥३॥

व्याख्या—पञ्चानां महाव्रतानामतिक्रमाः पञ्चमहाव्रतातिक्रमास्ते चापवादाश्चानाभोगाश्चेती-तरेतरद्वन्द्वः इत्येवंरूपेण रूपं—स्वरूपं येषां सप्ताना स्थानानां तानि तथा तेषाम् । अपिरिह व्यवहितः सम्बध्यते । सप्तानामपि स्थानाना सत्त्वं—विद्यमानत्व, मोहसत्ताविनाभूतं—मोहनीयसत्तां विना न भवति स्मेति मोहसत्ताऽविनाभूत, खलुरवधारणे, मोहसत्ताऽविनाभूतमेव, मोहनीयकर्मसत्तामन्तरेण सप्तानामपि लिङ्गानां मध्ये एकमपि लिङ्गं न भवतीत्यर्थः । न च क्षीणमोहछद्मस्थवीतरागव्यभिचारः शङ्कनीयः, यतो लिङ्गानामपि तत्राभावात् । नहि लिङ्गाभावे साध्यस्य सत्त्वे असत्त्वे वा व्यभिचारो भवितुमर्हति, 'हेतुसत्त्वे साध्यासत्त्वं व्यभिचार' इति वचनात् । तस्मात् क्षीणमोहस्य छद्मस्थत्वेऽपि छद्मस्थत्व-ज्ञापकलिङ्गराहित्येन केवलित्वज्ञापकलिङ्गसाहित्येन अन्तर्मुहूर्त्तभाविकेवलज्ञानाभिमुखत्वेन च कथञ्चि-त्केवलित्वेन विवक्षणादित्यग्रे दर्शयिष्यमाणत्वादिति गाथार्थः ॥ ३ ॥

अथाप्रमत्तसंयतानां महाव्रतातिक्रमप्रतिषेवणा भवति नवेति शङ्कायामाह—

यतीने अपेक्षीने ज हिवे ए साते स्थानक मोहनीय अनाभोग मेतुकपणि करी छद्मस्थने ज हुई. ते वती छद्मस्थपणु जणाववाने लिंग ते थाइ. ए गाथानो अर्थ : २

हिवे साते लिगनु स्वरुप मूलसूत्रे कहे छे :—

गाथार्थ :—पाच महाव्रतना अतिक्रम अपवाद अने अनाभोगरुप रुप छे जेहनु एहवा साते लिगनु छतापणु मोहनी सत्ताने अविनाभूत जाणवु. ३

वृत्यर्थ :—पाच महाव्रतना अतिक्रम ते पाच महाव्रतना दूषण ते अपवाद अने अनाभोग ए इतरेतरद्द समास छे एहवे रुपे स्वरुप जेहनु एहवा साते स्थानक तेहनु. अपिशब्द इहा बाहिरथी लेवो तेहवो जोडीई. साते स्थानकनु सत्व ते विद्यमानपणु मोहनी सत्ता विना न हुइ. मोहनी सत्ता विना सर्वथा न हुई खलु ते अवधारणनो अर्थ बोले मोह सत्ता विना न हुईज. मोहनीय कर्मनी सत्ता विना साते लिग मध्ये एक लिंग न हुइ ए अर्थ क्षीणमोह जे छद्मस्थ वीतराग द्वादश गुणस्थान वर्ती तेहने विषि व्यभिचार शकवो नही. जे माटे लिगनो पणि तिहा अभाव छे. लिंगने अभावे साध्य हउ (हो अथवा) भावे न हो. व्यभिचार हुई नही. हेतु छतई साध्यनी असत्ता हुई तिवारे व्यभिचार दूषण हुइ एहवा वचनथी. ते माटि क्षीण मोहने छद्मस्थवतपणि पणि छद्मस्थपणाना लिंगरहितपणि केवलीपणाने लिग सहितपणि अंतर्मुहूर्त्तई थानार जे केवलज्ञान तेहने अभिमुखपणि करी. केणिकि प्रकारि केवलिपणि विवक्षा करी छे वती. एहवु आगलि दिखाडीस्ये ते वती. हिवि विवक्षाई क्षीणमोहने ईहा केवलीपणु कहु ते दूषणु नही जे

विसयाणाभोगेणं तेसिं पडिसेवणा सुसाहूणं । सुत्ताणाए चरणं शुद्धं इहरा उ विवरीअं ॥४॥

व्याख्या—विषयः—प्राण्याद्यतिपातादिलक्षणक्रियाणां गोचर प्राण्यादय एव, तद्विपयकोऽनाभोगः—अयं जीव इत्येवंरूपेण जीवविपयकनिजसाक्षात्काराभावः, तेन हेतुभूतेन 'तेसिं' ति । तेपां प्राणातिपातादीनां प्रतिपेवणा सुसाधूनामप्रमत्तसंयताना सूत्राज्ञया प्रवर्तनेऽपि इति शेषः, भवति, पर द्रव्यत एव । तेन सूत्राज्ञया प्रवर्त्तनेन शुद्ध—निरतिचारं चरण—चारित्र भवति । यदागमः—

'जो जयमाणस्स भवे विराहणा सुत्तविहिसमग्गस्स । सा होइ णिज्जरफला अज्झत्थविसोहिजुत्तस्स' ॥ १ ॥ त्ति ओघनि० (पृ० २२२) इतरथा तु—सूत्राज्ञामुल्लङ्घ्य प्रवर्तमानानां तु विशिष्टकष्टकारिणामपीति गम्य, विपरीत—विशुद्धं चारित्र न भवतीत्यर्थः । अत एव 'विशिष्टकष्टस्य कर्म्मक्षय प्रत्यकारणत्वात् जिनाज्ञाया एव कर्मक्षयं प्रति कारणत्वा'दिति भगवतीवृत्तौ । एतेन विनापवादं प्रमत्तसंयतो विनापराध च गृही सम्यग्दृष्टिः जीवोऽयमिति साक्षात् ज्ञात्वा यो जीवघातं करोति तस्य विरतिपरिणामो दूरे, निश्चयतः सम्यक्त्वमपि न स्यात्, अनुकम्पाया अभावेन सम्यक्त्वलक्षणाभावात् । सम्यक्त्वलक्षणानि च शमादीनि पञ्च भवन्ति । यदुक्तम्—

"शमसवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्यलक्षणैः । लक्षणैः पञ्चभिः सम्यक् सम्यक्त्वमुपलक्ष्यते" ॥१॥

માટિ વિવક્ષાધીનજ શાસ્ત્રકારની પ્રવૃત્તિ છે એટલાજ માટિ सासणभावे नाणं ઇત્યાદિ ગ્રથઇ ઇમજ સમર્થ્યુ છે તે માટિ કિણેકિ ક્ષીણમોહને કેવલીની વિવક્ષાથી દૂષણ લિખ્યુ છે તે विवक्षाधीना हि शास्त्रकाराणांप्रवृत्तिः એ ન્યાયને અજાણપણિ' જાણવુ ૩

હિવે અપ્રમત્તયતીને મહાવ્રતના દૂષણનુ સેવવુ હુઈ કઈ ન હુઇ એ શકા ઉપરી કહે છે —

ગાથાર્થ :—વિષય જે પ્રાણાતિપાતાદિક તેહને અનાભોગે કરી તેહની પ્રતિસેવના સુસાધુને પણિ હુઈ પણિ સૂત્રાજ્ઞાઈ પ્રવર્તનારને ચારિત્ર શુદ્ધ. અન્યથા તો વિપરીત.

વૃત્યર્થ :—વિષય તે પ્રાણાતિપાતાદિરૂપ જે ક્રિયા તેહને ગોચર એતલે પ્રાણી આદિ દેઈ તત્સબધી અનાભોગ 'એ જીવ' એહવી રીતિ જીવ સબધી જે પોતાની સાક્ષાત્ જ્ઞાનનો અભાવ તેણિ કારણે' તે પ્રાણાતિપાતાદિકનુ સેવવુ સુસાધુ—અપ્રમત્ત સયતીને, સૂત્રાજ્ઞાઈ પ્રવર્તતે હુ તે પણિ એટલુ બાહિરથી લેવુ હુઈ પણિ દ્રવ્યથી જ તે વતી સૂત્રાજ્ઞાઈ પ્રવર્તનઈ શુદ્ધ નિરતિચાર ચારિત્ર હુઇ 'જે જયણાના કરનારને સૂત્રવિધિસપૂર્ણને વિરાધના તે નિર્જરારૂપ ફલની દેનારીજ અધ્યાત્મ વિશુદ્ધે' યુક્ત યતીને'' વિશિષ્ટકષ્ટને કર્મક્ષય પ્રતિ' અકારણપણું, જિનાજ્ઞાને જ કર્મક્ષય પ્રતિ કારણપણું ભગવતી—વૃત્તિને વિષે કહ્યુ એતલે અપવાદ વિના પ્રમત્ત યતી અને અપરાધ વિના ગૃહસ્થ સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ એ જીવ એહવુ સાક્ષાત જાણીને જે જીવઘાત કરે તેહને વિરતિ પરિણામ તો વેગલો, નિશ્ચયથી સમ્યક્ત્વપણિ ન હુઈ. અનુકપાને અભાવે સમ્યક્ત્વના લક્ષણનો અભાવ વતી સમકિતના લક્ષણ તે શમાદિ પાચ છે 'ક્ષમા ૧, સસારનો ભય ૨, સસાર શ્રમ ૩, દયા ૪, આસ્તિકપણું ૫ એ રૂપ જે લક્ષણ પાચ તેણિ સમ્યક્ પ્રકારે સમ્યક્ત્વ ઓલખીઈ' જો એમ છે તઉ રહઉ બીજું. છદ્મસ્થસયતમાત્રને સમ્યક્ત્વનો અભાવ થાએ તેહને પણિ નદી ઊતરતે' જલ જીવ વિરાધનાનુ પ્રગટ સિદ્ધપણું છે' વતી. એહવુ મ બોલિ. પ્રવચને અજાણપણિ મૃષાભાષીપણું છે વતી જલજીવને' અપ્રત્યક્ષપણિ તેહની વિરાધનાનુ પ્રત્યક્ષપણું હુઈ ઇમ હુઇ નહી. પ્રતિયોગિને સંબધીને અપ્રત્યક્ષપણિ'

इति योगशास्त्रे (पृ० ६३.) नन्वेवमास्तामन्यत्, छद्मस्थसंयतमात्रस्य सम्यक्त्वाभावः प्रसज्येत, तेषामपि नद्युत्तारे जलजीवविराधनाया अध्यक्षसिद्धत्वादिति चेन्मैवं, प्रवचनानभिज्ञत्वेन मृषाभाषित्वात्। नहि जलजीवानामप्रत्यक्षत्वेन तद्विराधनायाः प्रत्यक्षत्वं सम्भवति, प्रतियोगिनोऽप्रत्यक्षत्वे तदनुयोगिनोऽप्यप्रत्यक्षत्वात्। न च जलस्य प्रत्यक्षत्वेन तज्जीवानामपि प्रत्यक्षत्वमिति वाच्यं, इदं जलमिति ज्ञानमात्रेण इदं जलं सचित्तमिदं चाचित्तमिति विवेकेन परिज्ञानोदयप्रसक्तेः, तस्मात् 'दुविहा पुढविकाइया पं० तं० परिणया चेव अपरिणया चेव जाव वणप्फइकाइअ'त्ति श्रीस्थानाङ्गे (सू. ७३) तत्र परिणताः—स्वकायपरकायशस्त्रादिना परिणामान्तरमापादिता अचित्तीभूता इत्यादिप्रवचनवचनेन नद्यादिजले सचित्ताचित्तयोरन्यतरत्वेन परिज्ञाने सत्यपि इदं जलं सचित्तमिदं चाचित्तमिति व्यक्त्या विवेकमधिकृत्य परिज्ञानाभावेन छद्मस्थसंयतानामनाभोग एव। तेन सिद्धा नद्युत्तारादौ जलजीवविराधना अनाभोगजन्याऽशक्यपरिहारेणैव । यदागम—

"जो जीवे वि ण याणेइ अजीवे वि ण याणेइ । जीवाजीवे अयाणंतो कह सो णाहीइ संजमं' ॥ ति, दशवै० (पृ. १५७ गा- १२,) अन्यथा सर्वविरत्युच्छेदः, निश्चितायां जलजीवविराधनाया तज्जीवविषयकविरतिपरिणामासम्भवात्, सम्भवे च देशविरत्युच्छेदः, निश्चितेऽपि जलजीवघाते तज्जीवविषयकविरतिपरिणामस्यानपायात्। तथा च सर्वेषामपि सम्यग्दृशां सर्वविरतिप्रतिपत्तौ न किंचिद् बाधकं, तस्मादनुष्ठानमात्रे जीवघातवर्ज्जनाभिप्रायवतां यतनया प्रवर्त्तमानानां छद्मस्थसंयतानामनाभोगजन्याऽशक्यपरिहारेण जायमान जीवघातानृतभाषणादिकं संयमपरिणामानपायहेतुः । यदागमः—

तत्संबंधी अभावविशेषनु पणि अप्रत्यक्षपणुं हुइ जलने प्रत्यक्षपणि तज्जीवने पणि प्रत्यक्षपणुं हुई ईम न कहेवु. ए जल ए ज्ञान मात्रे ज ए जल सचित्त ए जल अचित्त एहवु विवेकि ज्ञानोदयनी प्रसक्ति थाई वती. ते वती 'बिप्रकराई पृथिवीकायिक प्ररुप्या परिणत अने अपरिणत ईम वनस्पतिकायिक पर्यंत' परिणत ते स्वकायरुप शस्त्रादिके परिणामांतर पाम्या अचित्त थया ईत्यादि सिद्धांत वचने नद्यादि जलने विषे सचित्त अने अचित्त ए बिहुमध्ये अन्यतरपणि ज्ञानज ते हुते पणि ए जल ते सचित्त ए जल अचित्त एहवी व्यक्ति विवेक आश्रयीनई परिज्ञानने अभावे छद्मस्थ यतीने अनाभोग ज, तेनती सिद्ध थई जलजीवनी विराधनाने अनाभोगें जन्य अशक्य परिहारे ज 'जे जीवने न ज जाणी अजीवने ए न जाणि जीव अजीवने अणजाणतो किम ते जाणि संयम' अन्यथा सर्वविरतिने उच्छेद थाई निश्चित जलजीवनी विराधना छते हुते जीव संबंधी जे विरति परिणाम तेहनो असंभव थाई वती ईम जो विरति परिणाम संभवतो हुई तो देश विरतिनो उच्छेद थाइ निश्चित जलजीव छते ते जीव विषयक विरति परिणामनो अनापाय छे वती ईम तो सर्व सम्यग् द्रष्टि ते सर्वविरति पडिवजते काइ बाधक नही. ते माटि क्रियामात्रने विषे जीवघातादिकनी वर्जनाना अभिप्रायना धणीने यतनाई प्रवर्तनारने छद्मस्थ यतीने अनाभोग जन्य अशक्य परिहारे थयतु जीवघात मिथ्याभाषणादिक संयम परिणामनु अणजावानु हेतु छे. 'वर्जु' एहवा परिणाम वंतने संप्राप्ति जीववधादिनी छते पणि मूकाइ वेरथी अणहणतो पणि न मूकाइ क्लिष्ट परिणाम अतिपातनो' तथा न तेहने तन्निमित्तकबंध सूक्ष्मपणि कह्यो समयने विषे निरवद्य उपयोगे करी सर्वभावें ते साधु छे वती 'संयम परिणामनुं अणजावानुं हेतुपणुनो वर्जनाभिप्रायने बले जाणिवुं. संयम परिणामना

'वज्जेमित्ति परिणओ संपत्तीए विमुचइ वेरा । अवहंतो वि ण मुच्चइ किलिट्ठभावोऽतिवातस्स ' ॥ १ ॥ (ओघनि० पृ. ३८) तथा ' ण य तस्स तन्निमित्तो बंधो सुहुमा वि देसिओ समए । अणवज्जो उ पओगेण सव्वभावेण सो जम्हा ' ॥ २ ॥ त्ति, ओघनि० (पृ २२०.) संयमपरिणामानपायहेतुत्व हि वर्जनाभिप्रायोपाधिकमेव, जीवविराधनायाः संयमपरिणामापगमहेतोः जीवघातपरिणामजन्यत्वलक्षणस्य निजस्वरूपस्य वर्जनाभिप्रायेण परित्याजनात् । अय भावः—यद्धर्म्मविशिष्ट यद् वस्तु निजस्वरूपं जहाति स धर्मस्तत्रोपाधिरिति नियमात् । वर्जनाभिप्रायविशिष्टा हि जीवविराधना जीवघातपरिणामजन्यत्व सयमनाशहेतु परित्यजति, तेन सयमपरिणामानपायद्वारा वर्जनाभिप्रायजन्या निर्जरां प्रति जीवविराधनाया अपि प्रतिवन्धकाभावत्वेन कारणतापि । यदागमः— 'जा जयमाणस्स भवे विराहणा सुत्तविहिसमग्गस्स । सा होइ णिज्जरफला अज्झत्थविसोहिजुत्तस्स ' ॥ १ ॥ त्ति, ओघ० (पृ २२२) अत्र हि ' सुत्तविहिसमग्गस्स 'त्ति कृतसर्वसावद्यप्रत्याख्यानस्य वर्जनाभिप्रायवतः साधोरित्यर्थः, तस्य जायमानाया निर्ज्जराया' जीवविराधना प्रतिवन्धिका न भवति, जीवघातपरिणामजन्यत्वाभावेन वर्जनाभिप्रायोपाध्यपेक्षया दुर्बलत्वात् । एतेन जीवविराधनापि यदि निर्ज्जरां प्रति कारण भवेत् तर्हि तथाभूतापि विराधना तप संयमादिवद् भूयस्येव श्रेयस्करी भूयो निर्ज्जराहेतुत्वादिति पराशङ्कापि परास्ता । स्वरूपतः कारणभूतस्य तथावक्तु शक्यत्वात् । न चैवं

નાશહેતુ જે જીવવિરાધના તેહ જીવઘાતપરિણામજન્યત્વરૂપ જે પોતાનુ સ્વરૂપ તેહનેં વર્જનાને અભિપ્રાયેં છ ડાવ્યાથી. સ્પષ્ટ ભાવ કહેં છે - જે ધર્મ ઈ ગુણઇ યુક્ત જે વસ્તુ પોતાનુ સ્વરૂપ મુકિ તે ધર્મ તિંહા ઉપાધિ જાણિવો એહવો નિયમ છે વતી. વર્જવાને અભિપ્રાયે વિશિષ્ટ જે જીવવિરાધના જીવઘાતને પરિણામે થાવાપણુ જે સયમનાશનુ કારણુ તે પ્રતિ છાડે છે તે વતી સયમ પરિણામને અણુજાવાપણિ વર્જવાનિં અભિપ્રાયે જન્ય જે નિર્જરા તે પ્રતિ જીવવિરાધનાનેં પ્રતિબંધકાભાવપણે કરી કારણતાપણિ હુઇ જે માટિં આગમ છે—

'જે જયણાના કરનાર સાધુને હુઈ વિરાધના સૂત્રવિધિ પૂર્ણને તે નિર્જરાફલકજ હુઇ અધ્યાત્મવિશુદ્ધિ યુક્તને' ' એહનો અર્થ-કર્યું સર્વસાવદ્યનું પ્રત્યાખ્યાન જેણિ એહવા વર્જનાભિપ્રાયવંત સાધુને એ અર્થ તેહને થાતી જે નિર્જરા તેહને જીવવિરાધના તે પ્રતિબધક ન હુઇ જીવઘાત પરિણામિ જન્યપણાને અભાવે વર્જનાભિપ્રાય ઊપજે ઉપાધિ તેહની અપેક્ષાઇ દુર્બલપણાથી. એતલે જીવવિરાધના એ નિર્જરા પ્રતિ જો કારણ છે તઉ તેહવી એ વિરાધના તપસયમાદિકનીપરે ઘણીજ ભલી. ઘણી નિર્જરાના હેતુપણાવતી એહવી પરની આશકા એ ટાલી। સ્વરૂપથી કારણભૂતને તિમ કહેવાને સમર્થપણાથી' પણિ જીવવિરાધના તિમ ન હોઇ તે વિરાધનાને સંયમ પરિણામને જાવાને દ્વારે સ્વરૂપથી નિર્જરાપ્રતિબધકપણું છે વતી પ્રતિબધક તો જિમજિમ અલ્પ અને અસમર્થ તિમતિમ ભલુ. તેવતી તે વિરાધનાને કારણપણુ તે પ્રતિબધકને અભાવપણિંજ પ્રતિબધકના અભાવને બહુપણુ તે પ્રતિબધકને અલ્પપણેજ હુઈ ઇમ ન કહીઈ તો પ્રતિબધકપણાને કારણતા ન હુઇ.

હિવે કિણેકિં ' जा जयमाणस्सेत्यादि ' ગાથાનેં વિષે વિરાધના તે અપવાદની લિખી છે પણિ ભગવતીવૃત્યાદિકને વિષે તો એહજ ગાથાની વિરાધના અપવાદપદની નથી લિખી તથા ઓઘ૦ વૃત્તિને વિષે પણુ અપવાદપદ નથી વખાણ્યો ઇમ યોગ૦ તૃતીય પ્રકાશે પૂજાધિકારે એ ગાથા છે તે જાણિવું. तस्मात् તિણિં તે ગ્રથ વાચ્યા હુસ્યે પણિ વીસર્યા દીસે છે તે જાણિવુ. એતલે અનાભોગજન્ય અશક્ય

जीवविराधना तथा; तस्याश्च(स्तु) संयमपरिणामापगमद्वारा स्वरूपतो निर्ज्जरायाः प्रतिबन्धकत्वात्। प्रतिबन्धकं च यथा अल्पमसमर्थं च तथा तथा श्रेयः। तेन तस्याः कारणत्वं प्रतिबन्धकाभावत्वेनैव, प्रतिबन्धकाभावस्य च भूयस्त्वं प्रतिबन्धकानामल्पत्वेनैव स्यात्, अन्यथा तदभावस्य कारणता न स्यात्। एतेन छद्मस्थसंयतानां नद्युत्तारमनुजानता केवलिना जलजीवविराधनाप्यनुज्ञातैव, नद्युत्ताराऽविनाभावित्वेन जलजीवविराधनां ज्ञात्वैव सचित्तजलनद्युत्तारस्यानुज्ञातत्वादिति भ्रान्तिः निरस्ता। मनसापि जलजीवविराधनानुज्ञायाः सावद्यत्वेन प्रत्याख्याताया: केवलिनोऽसम्भवात्। सम्भवे च 'केवलीत्यादि यावत् णो इमं सावज्जंति पन्नवेत्ता पडिसेवित्ता हवइ, जहावाइ तथाकारी आवि भवती'ति प्रवचनोक्तस्य केवलिस्वरूपस्य हानिर्वक्तुश्चापसिद्धान्त'। उत्सूत्रभाषणेन तु नियमादनन्तानुबन्धिकषायोदयवतां सम्यक्त्वस्यापि नाशात् निजस्वरूपहानिश्च, तथा जलजीवविराधनायो अप्यनुज्ञातत्वेनोपादेयत्वापत्त्या हेयत्वहान्या स्वरूपहानिरेव। हेयत्वं च तस्याः सर्वसम्मतमेव। किञ्च-पराभिप्रायेणापि यदि नद्युत्ताराविनाभाविनी जलजीवविराधनापि नद्युत्तारवदनुज्ञातेत्युच्यते, तर्हि गजसुकुमारस्य शिरोऽग्निप्रज्वालनं श्रीनेमिनाथेन सोमिलस्यानुज्ञातं वक्तव्यं प्रसज्येत, प्रतिमावस्थानाऽविनाभावित्वेन ज्ञात्वैव गजसुकुमारस्य श्मशानभूमौ प्रतिमयावस्थानस्यानुज्ञातत्वात्। एवं जमालिरपि जिनाज्ञाराधक एव भवेत्, जमालिव्यतिकरं ज्ञात्वैव तीर्थकृतस्तच्छिष्यकरणप्रवर्तनात्। किञ्चाऽऽस्तामन्यत्, व्रतभङ्गोत्सूत्रभाषण-ज्ञानद्रव्य-देवद्रव्य-ज्ञानाद्युपकरणपुस्तक-प्रतिमा-रजोहरणादीना विनाशादीनि यावन्ति विराधनास्थानानि तावन्ति सर्वाण्यपि तीर्थकृतानुज्ञातान्येव वक्तव्यानि स्युः, प्रायस्तेषां तीर्थाऽविनाभावित्वेन ज्ञात्वैव तीर्थकृता

પરિહારિ છદ્મસ્થનિ વિરાધના હુઇ પણિ કેવલીને સર્વથા ન હુઇ એતલે ભાવાર્થ કહે તેં છદ્મસ્થયતીને, નદ્યુત્તારની આજ્ઞા દેતો જે કેવલી તેણિ જલજીવની વિરાધનાની આજ્ઞા દીધીજ. નદી ઉતરતા અવશ્ય થાતો જલજીવની વિરાધના જાણીનેજ સચિત્તજલ નદી ઉતરવાની આજ્ઞા દીધી વતી. એહવી ભ્રાંતિ પણિ ટાલી. મને પણિં જલજીવવિરાધનાની આજ્ઞાને સાવદ્યપણા માટે તેહને કેવલીને સંભવે નહીં વતી. જો જલજીવવિરાધનાની આજ્ઞા કેવલીને સંભવે તો 'केवली जाणेज्जा' ઇહાથી માંડી એ સાવદ્ય કહી કેવલી ન સેવઈ, જેહવું બોલે તેહવુ પાલે' એહવું સિદ્ધાંતોક્ત જે કેવલીનુ સ્વરૂપ તેહની હાનિ થાઇ, કહેનારને પણિ અપસિદ્ધાંત થાઇ. ઉત્સૂત્ર બોલવે તો નિયમે અનંતાનુબંધિ કષાયના ઉદયવંતને સમકિતના પણિ નાશથી પોતાના સ્વરૂપની પણિ હાનિ હુઈ તિમ જલજીવવિરાધનાને પણિ કહ્યાવતી ઉપાદેયપણુ થાતે હેયપણાની હાની કરી સ્વરૂપ હાનિજ હેયપણું તો તે વિરાધનાને સર્વ સંમતજ છે.

વલી દૂષણ કહે છે-પરને અભિપ્રાયે પણિ જો નદ્યુત્તારને સંબંધે થાતીજ જીવવિરાધના પણિ નદ્યુત્તારની પરિ અનુજ્ઞાત જો કહીઇ તો ગજસુકુમારને શિરોગ્નિનુ પ્રજ્વાલન તે શ્રીનેમિનાથિ સોમિલને અનુજ્ઞાતજ કહિવુ થાસે. પ્રતિમાવસ્થાઈ રહેતેંજ થાવે કરીને જાણીને ગજસુકુમારને સ્મશાન ભૂમિને વિષે પ્રતિમાઇ રહિવાનુ અનુજ્ઞાતપણુ વતી ઇમ જમાલી પણિ જિનાજ્ઞાના આરાધકજ થાઈ. જમાલિનો વ્યતિકર જાણીનેજ તીર્થંકરનિ તે શિષ્ય કરવાના પ્રવર્તનથી. બીજુ સર્વ રહો, વ્રતભંગ ઉત્સૂત્રભાષણ-જ્ઞાનદ્રવ્ય-દેવદ્રવ્ય જ્ઞાનાદિકના ઉપકરણ જે પુસ્તક-પ્રતિમા-રજોહરણાદિક તેહના વિનાશાદિક જેતલા વિરાધનાના સ્થાનક તે સઘલાએ તીર્થંકરે ભાષિત કહ્યા જોઈઈ પ્રાયઈ તેહને તીર્થનિં અવિનાભાવપણિં જાણીને જ તીર્થંકરે તીર્થના પ્રવર્ત્તાવ પણાથી તિહાપણિ અનુકુલતર્કને આગલિ કરીને વ્યતિરેકવ્યાપ્તિગ્રહણુને અનિવારણપણાથી. તે માટિં જિમ શિરોગ્નિનુ પ્રજ્વાલન પ્રતિમાવસ્થાનિ સંબંધિ થાઈઈ

तीर्थस्य प्रवर्तितत्वात्, तत्राप्यनुकूलतर्कपुरस्कारेण व्यतिरेकव्याप्तिग्रहस्यानिवार्यत्वात्। तस्माद् यथा शिरोऽग्निप्रज्वालन प्रतिमावस्थानाविनाभावित्वेन जायमान ज्ञातमपि न अनुज्ञात, तथा नद्युत्तारे जलजीवविराधनाऽपि नद्युत्ताराविनाभावित्वेन जायमाना कादाचित्की ज्ञाताऽपि न अनुज्ञाता, छद्मस्थसंयताना नद्युत्तारे जलजीवविराधनाया अनाभोगजन्याशक्यपरिहारात्मकत्वेऽपि तदनुज्ञायाः सर्वेषामपि शक्यपरिहारात्मकत्वात्। किञ्च-जलजीवविराधनानुज्ञाऽपि किं साक्षादादेशरूपा उत कल्प्यताभिव्यञ्जिता वा ? नाद्यः, स साधुर्जलजीवविराधनां करोतु, त्व कुरु वेत्यादिरूपेण केवलिनो वाक्प्रयोगासम्भवात्। यदागमः—

"अरिहता भगवतो अहिअ व हिअं व नवि इह किञ्चि। वारिंति कारवे त्ति अ घित्तूण जण बला हत्थे" ॥१॥ त्ति, उपदे० (गा० ४४८). अत एव दीक्षां जिघृक्षताऽपि विज्ञप्तो भगवान्-'जहासुह'-मित्येवोक्तवान्, न पुनस्त्व गृहाणेत्यादि। यत्तु क्रियाकालेऽभ्यर्थितो भगवान् आदेशमुखेनाऽप्यनुज्ञां ददाति, तत्रानुज्ञायाः फलवत्त्वेन भाषाया निरवद्यत्वात्। नापि द्वितीयः, कल्प्यतालक्षणस्याभिव्यञ्जकस्यैव अभावेन तद्व्यञ्जितानुज्ञाया अप्यसम्भवात्। यतः कल्प्यता च नद्युत्तारस्येष्टफलहेतुत्वेनैव स्यात्। इ च नद्युत्तारस्य यतनाविशिष्टस्यैव प्रवचने भणितम्। तथाहि—

"जयं चरे जयं चिट्ठे जयमासे जयं सए। जयं भुजतो भासंतो पाव कम्म न बधइ" ॥१॥ इति, दशवै०७ (पृ० १५६, गा० ८) यतना च सामान्यतोपि गमनागमनादिक्रियायां युगमात्रया दृष्ट्या पुरतो भूमिनिरीक्षणादिनैव स्यात्। यदागम :-

---

જાણ્યું પણિ ન ભાખ્યુ, તિમ નદ્યુત્તારનિ વિષઈ જલજીવવિરાધના નદ્યુત્તારને અવિનાભાવ સંબધે થાતી કદાચિત્ થાતી જાણી પણિ ન ભાખી. છદ્મસ્થયતીને નદી ઊતરતા જલજીવવિરાધનાને અનાભોગજનિત અશક્યપરિહારરૂપપણિ પણિ જલજીવવિરાધનાની આજ્ઞાનઈ સર્વનિ શક્યપરિહારરૂપપણાવતી

— હિવે ઇહા નદી ઉતરતા જલજીવાદિકનુ અપ્રત્યક્ષપણુ છે. તથાપિ સેવાલાદિક નિશ્રિત એહવુ જિનવચનબલે જાણતા સાધુને તેહની રક્ષાનો જ ઉપાય તેહનુ અજાણપણુ તેહજ અનાભોગ અત્ર વિવક્ષિત છે તે વતી કિણિકિ એ સ્થલે આખો પટીઆરો કરી ઉન્મત્ત પ્રલાપ સરીખુ મૂર્ખપણુ ઇ લિખ્યુ છે તે અસત જાણિવુ. વલી જીવવિરાધનાની આજ્ઞા પણિ સ્યુ સાક્ષાત્ આદેશરૂપ છે. અથવા કલ્પ્યપણાઈ જણાવી છે ? પ્રથમપક્ષ તો નહી." તે સાધુ જલજીવવિરાધના કરઉ, તુ કરિ' ઇત્યાદિરૂપે કેવલીને આજ્ઞાના કિહાએ અસંભવથી 'જે માટિ આગમ-' અરિહંત ભગવત અહિત અથવા હિત નહી ઇહા કાઇ વારિ અથવા કરાવે 'હસ્તે બલથી ગ્રહીને'" એતલાજ માટિ દીક્ષા લેવા વાછતઇ પણિ વીનવ્યો ભગવત 'યથાસુખ' ઇમજ કહેતો હુઓ, પણિ તુ ગ્રહી ઇમ નહી. અને જે ક્રિયાકાલે પ્રાર્થ્યો ભગવત આદેશ મુખે પણિ આજ્ઞા દિઇ છે; તિહા આજ્ઞાને ફલવતપણિ ભાષાનુ નિરવદ્યપણુ વતી.

બીજો પક્ષપણિ નહિ કલ્પ્યતાલક્ષણને અભિવ્યંજકને જ અભાવે તે કલ્પ્યતાઇ જણાવી જે અનુજ્ઞા તેહનાજ અસંભવથી જે માટિ કલ્પવાપણાઇ તે નદ્યુત્તારને ઇષ્ટફલને હેતુપણિ જ હુઈ. ઇષ્ટફલ તો નદ્યુત્તારને યતનાવિશિષ્ટને જ પ્રવચનને વિષે કહ્યુ છે તે કિમ 'જયણાઇ' ચાલે જયણાઇ ઉભો રહે જયણાઇ બઇસે જયણાઇ સૂઈ જયણાઇ જિમતો જયણાઇ બોલતો પાપકર્મ નુ

'पुरओ जुगमायाए पेहमाणो महिं चरे । वज्जंतो बीअहरिआइं पाणे अ दगमट्टिअं' ॥ १ ॥ ति, दशवै० (पृ० १६३ गा० ३) फलं चेह पापकर्मबन्धाभावलक्षणमिष्टमेव । तेन यतनाविशिष्टस्य गमनक्रियाविशेषस्य नद्युत्तारस्य कल्प्यतावगमो भवति, परं सामान्यतो यथोक्ता यतना नद्युत्तारे गमनविशेषे न सम्भवति, जलाच्छादितत्वेन सम्यग्भूमिनिरीक्षणजलवर्जनादेरसम्भवात् । तेन तत्रैकं पादं जले कृत्वा एकं च पादमाकाशे कृत्वेत्यादिविशेषो यतनामधिकृत्यावसातव्यः । एव च यतनाकरणाशक्तस्यानिष्टफलहेतुरयतनाविशिष्टो नद्युत्तारोऽप्यकल्प्य एव । यदागमः—

'अजयं चरमाणो अ पाणभूआइं हिंसइ । बंधइ पावयं कम्मं तं से होइ कडुअं फलं' ॥१॥ ति दशवै० (पृ० १५६.) एवं चायतनाजन्यजीवविराधनयैव नद्युत्तारोऽप्यनिष्टफलहेतुत्वेनाकल्प्यो भणितः । कथं तर्हि जलजीवविराधनाविशिष्टो नद्युत्तारो केवलिनाऽनुज्ञात इति वक्तु श्रोतुं वा कल्प्यमिति । न च यतनया नदीमुत्तरतः साधोरनाभोगजन्याशक्यपरिहारेण या जलजीवविराधना सानुज्ञातेत्युच्यते इति वाच्यम्, अशक्यपरिहारविराधनायामनुज्ञाया अनपेक्षणात् निष्फलत्वाच्च, ज्ञातेऽपि प्रायश्चित्तानुपपत्तिप्रसक्तेश्च जिनाज्ञया कृतत्वादिति पर्यालोच्यम् । एवं यत्र क्वापि इष्टानिष्टफलोपदर्शनोपदेशेन कल्प्यत्वमकल्प्यत्वं च नोक्तं, तत्र कल्प्यत्वाकल्प्यत्ववाचकशब्दाभ्यां साक्षादेवोक्तमवसातव्यम् । यथा–' जत्थ चक्किआ सिआ एगं पायं जले किच्चा एगं पायं थले किच्चा एव चक्किआ एव ण्हं कप्पति सव्वआ

બાધઇ' જયણા તે સામાન્યથઇ ગમનાગમનાદિક્રિયાનઇ વિષિ યુગમાત્રદષ્ટિ આગલિ ભૂમિ નિરીક્ષણાદિકે જ હુઇ. 'આગલિ યુગમાત્રઇ જોતો પૃથિવી પ્રતિ ચાલિ, વર્જતો બીજ હરિઆ પ્રતિ વલી પ્રાણ દક મૃત્તિકા પ્રતિ' ફલ તો ઇહા પાપકર્મબધાભાવરૂપ ઇષ્ટજ તેણિ યતનાયુક્ત ગમનક્રિયાવિશેષે જે નદ્યુત્તાર તેહનિ કલ્પ્યપણાનો જ્ઞાન હુઇ પણિ સામાન્યથી યતના તે નદ્યુત્તારરૂપ જે ગમનવિશેષ તિહા ન સભવઇ. જલઇ આચ્છાદિતપણિ ભલી રીતિ ભૂમિનુ નિરીક્ષણ તથા જલવર્જનાદિકનો અસંભવથી. તેણિ 'એક પાદ જલઇ એકપાદ આકાશિ કરી' એહવો વિશેષયતના ઉદ્દેશીને જાણવો. એહવી યતના કરિવાને અશક્તનિ અનિષ્ટ ફલનો હેતુ અયતનાયુકત નદ્યુત્તાર પણિ અકલ્પ્યજ. જે માટે આગમ—

'અજયણાઇ ચાલતો પ્રાણ-ભૂતને હણિ બાધઇ પાપકર્મ ફળ તે તેહને હુઇ 'કડુક ફલ' ઇમ અયતનાઇ ઊપની જે જીવવિરાધના તેણિ જ નદ્યુત્તાર પણિ અનિષ્ટફલ-હેતુપણિ અકલ્પ્ય કહ્યો. કિમ તઉ જલજીવવિરાધનાયુકત નદ્યુત્તાર કેવલીઇ કહ્યો ઇમ કહેવાને અથવા સાભલવાને યુકત? યતનાઇ નદી ઊતરતા સાધુને અનાભોગે જન્ય અશકય પરિહારે જે જલજીવવિરાધના તે કહી એહવુ 'કહી ઇ' છે. એહવુ ન કહિવુ'. અશકયપરિહારવિરાધનાને વિષે આજ્ઞાનુ અપેખવુ છે નહિ વતી, નિષ્ફળપણા વતી પણિ અને તે વિરાધના જાણે હુતે પ્રાયશ્ચિતની અણુલેવાની પ્રસકિત થઇ જોઇઇ વતી.

વલી જિનાજ્ઞાઇ કીધાપણાથી એહવુ વિચારવુ ઇમ જિહા કિહા પણિ ઇષ્ટ અને અનિષ્ટફલને દેખાડવાને ઉપદેશે કલ્પ્યપણુ અને અકલ્પ્યપણુ નથી કહ્યુ તિહા કલ્પ્યપણું અને અકલ્પ્યપણું તેહને વાચક શબ્દઇજ સાક્ષાત્ કહિઉ જાણિવુ. જિમ એહવુ કરી સકઇ જે એક પગ જલે એક પગ આકાશે થલે ઇમ કલ્પઇ સર્વત્ર ક્રોશ સહિત યોજન ગોચરીઇ જઇને પાછુ વલવુ' ઇહા ભિક્ષાચર્યાનિ કલ્પ્યપણાઇ 'કલ્પઇ' એણિ શબ્દે સાક્ષાત જ કહી. તે નદ્યુત્તારને કલ્પ્યતાઇ જ હુઇ. તેણિ નદ્યુત્તારને પણિ કહી જે યતનાને યુકતને જ કલ્પ્યપણાઇ કલ્પ્ય જે ભિક્ષાચર્યારૂપ જે ઇષ્ટફલ તેહનો વાચક જે શબ્દ તેણિં કહી જાણવી. પણિ સર્વત્ર વસ્તુસ્વરૂપનિરૂપણને ઉપદેશે. પણિ કિહાએ આદેશ ન હુઇ.

समंता सक्कासं जोअण भिक्खायरिआए गतु पडिणिअत्तए'त्ति पर्युपणाकल्पे। अत्र भिक्षाचर्यायाः कल्यता 'कप्पइ 'त्ति शब्देन साक्षादेवोक्ता। सा च नद्युत्तारस्य कल्प्यतयैव भवति। तेन नद्युत्तारस्याप्युक्तयतनाविशिष्टस्यैव कल्प्यता कल्प्यभिक्षाचर्यालक्षणेष्टफलाभिधायकशब्देनोक्ता अवसातव्या, परं सर्वत्राऽपि वस्तुस्वरूपनिरूपणोपदेशेन, न पुनः क्वाप्यादेशेनाऽपि। अथ भावः—जिनोपदेशो हि सम्यग्दृशां वस्तुस्वरूपपरिज्ञानार्थमेव भवति। तत्र वस्तुनः स्वरूप हेयत्वोपादेयत्वज्ञेयत्वभेदेन त्रिधा। तेन किञ्चिद् वस्तु जीवघाताद्याश्रवभूतं हेय, दुर्गतिहेतुत्वात्, किञ्चिच्च जीवरक्षादि सवररूपमुपादेय, सुगतिहेतुत्वात्, किञ्चिच्च स्वर्गनरकादिक ज्ञेयमेव, उभयस्वभावविकलत्वात्। यत्तु ज्ञात सर्वमपि वस्तु सुगतिहेतुस्तत्र 'सविशेपणे' इत्यादिन्यायेन ज्ञानस्यैव प्राधान्य, तच्चोपादेयान्तर्भूतमवसातव्यम्। एव च किञ्चिदेकमेव वस्तु विशेषणाद्यपेक्षया त्रिप्रकारमपि भवति। यथा एकैव गमनक्रिया जीवघातादिहेतुत्वेनायतनाविशिष्टा साधूनां हेयैव, हेयत्वेन चाकल्प्यैव। तथा सैव क्रिया जीवरक्षादिहेतुत्वेन यतनाविशिष्टा साधूनामुपादेया, उपादेयत्वेन च कल्प्या। यतनायतनाविशेषणरहिता तु न हेया नाप्युपादेया, किन्तु ज्ञेयैव। एव धार्मिकानुष्ठानमात्रे वक्तव्ये 'सविशेपणे विधिनिपेधौ विशेपणमुपसङ्क्रामतो विशेष्याबाधके सतीति'न्यायात् विधिनिपेधमुखेन यतनायतनाविपयक एव जिनोपदेश सम्पन्नः। तथा च जीवरक्षार्थं यतनोपादेयत्वेन कल्प्या, अयतना च जीवघातहेतुत्वेन हेयत्वेनाकल्प्येत्येवं विधिनिपेधमुखेन वस्तुस्वरूपावबोधको जिनोपदेशो मन्तव्यः। एव छद्मस्थसयताना ज्ञानाद्यर्थमपवादपदप्रतिपेवणेऽपि अनादिसिद्धकल्प्यत्वाकल्प्यत्वादि-

---

એ પરમાર્થ કહે છે—જિનોપદેશ તે સમ્યગ્દૃષ્ટિનિ વસ્તુસ્વરૂપ પરિજ્ઞાનને જ અર્થે હુઇ. તિહાં વસ્તુનું સ્વરૂપને હેયપણુ ઉપાદેયપણુ અને જ્ઞેયપણુ એ તિણિ પ્રકારે. તેણિ કાઇ એક વસ્તુ જીવવધાદિક આશ્રવરૂપ હેય–છાંડવા યોગ્ય દુર્ગતિહેતુપણાથી, કાઇ એક જીવરક્ષાદિક સંવરરૂપ તે આદરવા યોગ્ય, સુગતિના હેતુપણાથી કાઈ એક વલી સ્વર્ગ–નરકાદિક જાણવા યોગ્ય જ બિહુ સ્વભાવરહિતપણાથી. જે પણિ જાણ્યું સર્વ વસ્તુ તે સુગતિનુ કારણુ તિહાં **સવિશેષણ** ઇત્યાદિ ન્યાય કહિસ્યે તેણિં જ્ઞાનને જ પ્રધાનપણુ તે જ્ઞાન તો ઉપાદેયમધ્યેજ આવ્યુ જાણિવુ. એમ કાઈ એક વસ્તુ વિશેષણાદિકની અપેક્ષાઇ ત્રિણિ પ્રકારે પણિ થાઇ.

જિમ એકજ ગમનક્રિયા જીવઘાતાદિકારણપણિ અયતનાયુક્ત હુતી સાધુને છાંડવીજ અને હેયપણિ અકલ્પ્યજ, વલી તેહજ ક્રિયા જીવરક્ષાદિ હેતુપણિ જયણાઇ યુક્ત સાધુને ઉપાદેય અને આદરતાપણિ કરી કલ્પ્ય. જયણા અનઇ અજયણા એ વિશેષણ રહિત તો ન છાંડવા યોગ્ય, આદરવા યોગ્ય પણિ નહી. તે સ્યુ? જાણવા યોગ્ય જ. એમ ધાર્મિકઅનુષ્ઠાન માત્ર કહેતે, વિશેષણ તે ગુણધર્મ તે સહિત વિશેષ્ય વર્તે વિધિ અને નિષેધ હુઇ તે વિશેષણ પ્રતિ ઉપસંક્રમે, જો વિશેષ્ય જે ગુણ તેહને વિષે બાધ હુઇ તો એ ન્યાયથી વિધિમુખિ અને નિષેધમુખિ જયણા અજયણા સબંધીજ જિનોપદેશ હુઓ

તથા એ ન્યાયેને બલેં જ હેમસૂરીઇ યોગ૦ તૃતીય પ્રકાશને વિષે **निद्रामल्पामुपासीतेत्यादौ अल्पत्वमात्रे** આજ્ઞાપણિ નિદ્રાને વિષે નહી, તે તો રાગપ્રાપ્ત છે વલી ઇમ લિખ્યુ છે, અને કિણેકઈ એ ન્યાયને વિશેષ્યના વ્યર્થપણાથી ન્યાયને દૂષણ દીધુ છે. તેણિ યોગ૦ વૃ૦ વાચી દીસતી નથી તે જાણિવુ અને એ ન્યાય તો ન્યાયશાસ્ત્રને વિષઈ પ્રસિદ્ધજ છે. તો એ

लक्षणवस्तुस्वरूपावबोधको जिनोपदेशो भवति । यथा साध्व्या उपसर्गकर्त्तारमधिकृत्य 'पंचिंदियववरोवणा कप्पिअ 'त्ति निशीथचूर्णावुक्तं, न पुनः स हन्तव्य इति विधिमुखेन जिनोपदेशो भवति, ' सव्वे प्राणा सव्वे भूआ सव्वे जीवा सव्वे सत्ता न हंतव्वा ' इत्याद्यागमेन सह विरोधः स्यात् , स च सर्वज्ञप्रणीतागमे न सम्भवति । यदाह श्रीहेमचन्द्रसूरिः—

' हितोपदेशात् सकलज्ञक्लृप्ते-र्मुमुक्षुसत्साधुपरिग्रहाच्च । पूर्वापरार्थेष्वविरोधसिद्धे-स्त्वदागमा एव सतां प्रमाण ' ॥ १ ॥ मिति श्रीमहावीरद्वात्रिंशिकायाम् (श्लो० ११) यत्तु दशाश्रुतस्कन्धचूर्णौ " अवन्नवाय पडिहम्मेज्ज " त्ति भणितं, तदाचार्यशिष्याणां परवादिनिराकरणे सामर्थ्यं दर्शितम्, यथा—" मिच्छादिट्ठीसु पडिहएसु सम्मत्तं थिरं होइ " त्ति श्रीसूत्रकृदङ्गचूर्णौ भणितम् । अत एव ' साहूण चेइआण य पडिणीअं तह अवण्णवायं च । जिणपवयणस्स अहिअं सव्वत्थामेण वारेई ' ॥ त्ति उपदे० (श्लो० २४२.) अत्र ' सर्वबलेने 'ति स्वप्राणव्यपरोपणं यावदित्येव भणित, न पुनर्जिनप्रवचनाहितकर्त्ता हन्तव्य इति । जैनानां तथाभाषाया वक्तुमप्यनुचितत्वात् । यद्यपि सर्वबलेन निवारणे पञ्चेन्द्रियव्यापादनं कादाचित्कं भवत्यपि, तथापि स व्यापादनीयो व्यापाद्यतां वेत्यादिरूपेण मनोव्यापारवानपि केवली न भवति, तथाभूतस्यापि मनोव्यापारस्य सावद्यत्वेन प्रत्याख्यातत्वात् । न चापवादिकस्तथाव्यापारः सावद्यो न भविष्यतीति शङ्कनीयं, यतोऽपवादप्रतिषेवणं च संयतेष्वपि प्रमत्तस्यैव भवति, कथं त्राह

न्यायनुं—खंडन—ते अपूर्व न्याय भणवानी चतुराइ जाणवी. इम जीवरक्षानि अर्थई यतना ते उपादेयपणि कल्प्य, अजयणा ते जीवघातनो हेतु ते अजयणाने हेयपणावती अकल्प्यपणाइ. इणी रीतिं विधिनिषेधद्वाराइं वस्तुस्वरूपनो अवबोधक जिनोपदेश आनवो. इम छद्मस्थयतीने ज्ञानादिकने अर्थि अपवाद सेवते पणि अनादिसिद्ध कल्प्य अने अकल्प्यपणाइरूप जे वस्तुस्वरूप तेहना जणावनार जिनोपदेश हुइ.

जिम साध्वीने उपसर्ग करनारने उद्देशी पचेंद्रियनी व्यपरोपणा कल्पइ ' एहवु निशीथचूर्णिग्रंथे कहिउ छे. पणि ते हणिवो इम विधिमुखि जिनोपदेश न हुई. ' सर्वप्राण सर्वभूत सर्वजीव सर्वसत्त्व न हणवा ' इम आगमसाथिं विरोध हुई ते तो सर्वज्ञभाषितआगमने विषे न हुई ' हित उपदेशथी, सर्वज्ञना कल्प्याथी, मुक्ति वाछता जे साधु तेणि परिग्रह्याथी, पूर्व अपर अर्थने विषे अविरोधनी सिद्धिथी ताहरा आगम तेहज सत्पुरुषने प्रमाण "

जे 'दशाश्रुतस्कंधनी चूर्णिनि विषे' ' अवर्णवादिनि हणि" एहवुं कहिउ ते आचार्यना शिष्यने परवादनिराकरणने विषे सामर्थ्य देखाडयु ' जिम मिथ्यात्वी हणे हुंतई सम्यक्त्व स्थिरथाई' एहवुं सूत्रकृदंगचूर्णी कहिउ छे एतलाज वती ' साधुनो चैत्यनो प्रत्यनीक तथा अवर्णवादी जे जिनप्रवचननो अहित तेहने सर्वप्रकारे वारें " इहा सर्वबले—स्वप्राण जाई तिहातांइ एहवु कहिउं, पणि जिनना प्रवचनना अहित कर्ता हणवो एहवुं न कहिउ. जैनने तेहवी भाषा बोलवाने अयुक्तपणाथी.

जोउ ए सर्वबले वारते पचेंद्रियनु हिंसवु किवारेकि थाइ पणि ताहि ते हणवो तेहनुं हणवुं ते श्रेय इत्यादिरूपई मनना व्यापारवंत पणि केवली न हुई. तेहवा ए मनना व्यापारने सावद्यपणि प्रत्याख्यातपणाथी. अपवादजन्य तेहवो व्यापार ते सपाप नहीं हुई, एहवुं न शंकवुं. जे माटि अपवाद सेववु संयतिमाहि पणि प्रमादीने हुई. किम तो सर्वोत्कृष्ट निश्चयइ अप्रमत्त

सर्वोत्कृष्टनियताप्रमत्तस्य केवलिनोऽपीति । युक्तिस्तु प्रागुक्तैव । पर पञ्चेन्द्रियव्यापादनभयेन यदि सति सामर्थ्ये प्रवचनाहितं न निवारयति, तर्हि ससारवृद्धिर्दुर्लभबोधिता चेत्यादि श्रीकालिकाचार्यकथादौ भणितम् । अहितनिवारणे च क्रियमाणे कदाचित् पञ्चेन्द्रियव्यापत्तौ प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्या आशयस्य शुद्धत्वात् जिनाज्ञाराधकः सुलभबोधिश्चेत्यादिरूपेण वस्तुस्वरूपाववोधको जिनोपदेशो भवतीति तात्पर्यम् । एव जिनोपदेशेन वस्तुस्वरूपमवगम्य स्वत एव यथौचित्येन प्रवृत्तिनिवृत्तिभ्यां जिनाज्ञाराधको भवति, जिनोपदेशेनैव कल्प्यत्वाकल्प्यत्वे अवगम्य तथाप्रवर्तनान्निवर्तनाच्च । यदागमः—

'उवएसं पुण त (ते) दिंति जेण चरिएण कित्तिणिलयाणं । देवाणवि हुंति पहू किमंग पुण मणुअमित्ताणं ? ॥' त्ति उपदे० (गा० ४४९). एवं च सति नद्युत्तारादौ जलजीवादेः विराधनानुज्ञायाः केवलिनो भणनं लौकिक-लोकोत्तरमार्गप्रसिद्धकेवलकलङ्कदानमेव । न च नद्युत्तारस्य कारणत्वेन जलजीवविराधनाप्यापवादिकीति जिनोपदेशो भविष्यतीति शङ्कनीयम्, अचित्तजलनद्युत्तारस्याभावाप्रात्त्य तस्या नद्युत्तारे कारणत्वाभावात्, तस्मान् नद्युत्तारस्य कारणं न जलजीवविराधना, किन्तु, पादादिक्रियैवेति सर्वानुभवप्रसिद्धम्, 'एगं पायं जले किच्चे' त्याद्यागमोक्त च । एतेन जल वस्त्रगलितमेव पेयं नागलितमप्युपदिशता केवलिना जलजीवविराधना सचित्तजलपानं चोपदिष्ट भविष्यतीति शङ्कापि परास्ता । 'सविशेषणे विधिनिषेधौ विशेषणमुपसङ्क्रामत' इतिन्यायबलेन जलगलनमेवोपदिष्ट, तच्च त्रसजीव-

---

केवलीने पणि युक्ति ता पूर्व कहीज छे. ज्ञानादिहानिना भय नथी इत्यादिक. पणि पचेन्द्रिय व्यापत्तिने भये जउ छती समर्थाइई प्रवचननु अहित न निवारे तउ ससारनी वृद्धि अने दुर्लभबोधिपणु इत्यादिक श्रीकालिकाचार्यकथादिकने विषे कहिउ छे अहित निवारणा करते क्विवारेकि पचेन्द्रियनी हिंसा थाते प्रायश्चित पडिवजवे आशयना शुद्धपणाथी जिनाज्ञानो आराधक अने सुलभबोधि इत्यादिरूपे वस्तुस्वरूपनो अवबोधक जिनोपदेश हुई ए परमार्थ. इम जिनोपदेशि वस्तुनु स्वरूप जाणीने पेताथीज यथाउचित पणि प्रवृत्ति निवृत्ति करी जिनाज्ञानो आराधक हुई. जिमने उपदेशे ज कल्प्यपणु अने अकल्प्यपणु जाणीने तिमज प्रवर्तनथी अने निवर्तनथी, जे माटे आगम—'उपदेश ते दिई जेणि चरित्रई कीर्तिना स्थानक जे देव तेहनो पणि हुई प्रभु, तउ मनुष्य मात्रनो प्रभु थाई तिहा स्यु कहिवु "१" इम छते नदी ऊतरता जलजीवनी विराधनानी अनुज्ञानु केवलीने कहिवु ते लौकिक अने लोकोत्तरमार्गे प्रसिद्ध केवल कलकदानज.

नद्युत्तारने कारणपणे जलजीवविराधना ते अपवाद सबधिनी एहवो जिनोपदेश हुसे एहवु शाकवु नहीं अचित्तजल नद्युत्तारनी अभावनी प्राप्ति करी (अ) ते विराधनाने नद्युत्तारने विषई कारणपणाना अभावथी ते माटे नद्युत्तारनु कारण जलजीवनी विराधना नहीं, ता स्यु ? पादादिक्रियाज. एहवु सर्वने अनुभवसिद्ध छे 'एक पाद जलने विषे' इत्यादि आगमोक्तपणि छे. एतलई जल वस्त्रगलितज पीवु न अणगल्यु इत्यादि उपदेश देते केवलिई जलजीवविराधना अने सचित्त जलपान ते उपदेस्यु हुसे एहवी शकाए टाली 'विधिनिषेध ते विशेषणसहित विशेष्य छते हुते विशेषण प्रति विधिनिषेध ते सक्रमे' ए न्यायने बले जलगलन उपदेस्यु. ते ता त्रसजीवनी रक्षाने अर्थि जयणाज वस्त्रे गलित जल पीये त्रसजीवनी रक्षा हुइ ए सर्व सम्मतज छे. वली नदी ऊतरता जलजीवविराधना ते केवलीई भाषी एहवो कहनारो प्रथम पूछवो—

रक्षार्थं यतनैव, वस्त्रगलिते च जलपाने त्रसजीवरक्षा भवत्येवेति सर्वसम्मतम् । किञ्च–जलजीव-विराधना केवलिनानुऽज्ञातेति वक्ता तावदित्थं प्रष्टव्यः–ननु भो ! जलजीवविराधनाऽनुज्ञा तावत् किं केनाप्यभ्यर्थिता उत अनभ्यर्थिता वा ? । नाद्यः, संयतानां तथाऽभ्यर्थनाया असम्भवात्, तस्या अपि सावद्यत्वेन प्रत्याख्यातत्वात्, अशक्यपरिहाररूपत्वेन तद्विषयकानुज्ञाया अनपेक्षणाच्च । द्वितीये, अभ्यर्थिता अपि सन्तः सतामनिन्द्योचितकर्त्तव्यस्यैवानुज्ञातारो भवन्ति, न पुनः अनुचितकर्त्तव्यस्योऽपि, कथं तर्हि केवली अनभ्यर्थितामप्यनुचितां हेयत्वेन स्वयं प्रत्याख्यातां प्रत्याख्यापितां च परेषां तथैवोपदिष्टां ज्ञानादि-हेतुत्वाभावेन निष्फलामनर्थदण्डभूतामशक्यपरिहारविराधनाविषयकत्वेनोपहास्यहेतुभूतामनुज्ञां ददातीति । किञ्च–तथाभूतमप्यनुज्ञादानं विहारादिप्रत्युपेक्षणापर्यन्तक्रियासु पञ्चेन्द्रियपर्यन्तजीवविराधना केवलि-नानुज्ञातेति बुद्धिमतां संयतानां वर्जनाभिप्रायप्रतिपन्थित्वेन संयमपरिणामनाशहेतुः कथं केवलिनः सम्भवतीति पर्यालोच्यम् । किञ्च–केवलिनो यदनुज्ञातमनुमतं च तत्सर्वेषामपि संयतानां परस्परमनु-ज्ञेयमनुमोदनीयं च, यथौचित्येन कर्त्तव्यमपि सम्पद्येत, तथाचोपशान्तवीतरागस्याऽपि सम्यगीर्यया गच्छतः पादस्याधः कुर्कुटपोतादिव्यापत्तिः प्रवचने भणिता । तथाचात्मीयज्ञानादीनामिव आत्मानमधि कृत्यापि अनुज्ञेया अनुमोदनीया च स्यात्, केवलिना ज्ञानादीनामिव तस्या अप्यनुज्ञातत्वादित्येवमुप-

---

ભો પૃચ્છક ! જલજીવવિરાધનાની આજ્ઞા તે સ્યુ ? કિણિ પ્રાર્થી અથવા અણપ્રાર્થી. પ્રથમ પક્ષ તો નહીં. સંયતીને તેહવી અભ્યર્થનાના અસંભવથી, તે પ્રાર્થનાને પણિ સાવદ્યપણિં પ્રત્યાખ્યાત-પણાથી, અશક્યપરિહારરૂપ પણિં તે વિષયિણી આજ્ઞાના અનપેક્ષપણાથી પણિં બીજે પક્ષે, પ્રાર્થ્યા એ હૂતા સત્પુરુષ, સત્પુરુષને અનિંદ્ય અને ઉચિત્ત કર્તવ્યનાજ કહનારા હુઈ પણિ અનુચિત કર્તવ્યના ઉપદેશક ન હુઈ. કિમ તો કેવલી અપ્રાર્થ્યાં અયોગ્ય હેયપણાથી પોતે પ્રચ્ચખ્ખી પરને તિમજ ઉપદેશી જ્ઞાનાદિહેતુપણાને અભાવે નિ ફ્લ અનર્થદંડભૂત અશક્યપરિહારની જે વિરાધના તદ્વિષયકપણિં ઉપહાસનુ કારણભૂત એહવી જે અનુજ્ઞા તે પ્રતિં દિઈ ? . વલી તેહવુ પણિ અનુજ્ઞાનુ દાન વિહારાદિક પ્રતિલેખનાપર્યંત ક્રિયાનિં વિષે પંચેંદ્રિયપર્યંત જીવવિરાધના તે કેવલી ભાષી એહવી બુદ્ધિવંત જે યતી તેહને વર્જના-ભિપ્રાયને વિરોધીપણિં સંયમપરિણામના નાશનુ હેતુ કિમ કેવલીને સંભવે ? એહવુ વિચારવું.

વલી કેવલીઈ જે અનુજ્ઞાત અનુમત તે સર્વઈ સંયતીને કહેવુ અને અનુમોદવુ. યથોચિત-પણિ કરિવુ સંપજે. તિવારે ઉપશાતવીતરાગને સમ્યગ્ ઇર્યાઈ ચાલતા ચરણતલે કુર્કુટપોતાદિહિંસા પ્રવચને કહી, તે પોતાના જ્ઞાનાદિકની પરે આત્માને ઉદ્દેશીને પણિ કહેવી અનુમોદવી થાઈ. ઇમ ઉપશાંતવીતરાગને પણિ જે અસંભજસપણું તે કહેને (કોને) કહિવાને યોગ્ય એ વિચારીને કહિવું. પૂછે છે અહ્મ્યો જીવવિરાધનાદિક કેવલીઈ સાક્ષાત્ કહિઉં ઇમ નથી કહિતા. જેણિં કહિઆ દૂષનો અવકાશ હુઈ. તો સ્યુ ? વિહારાદિક કહે તે તેહનઈ સંબધઈ થાતુ કેવલીઈ કહિઉ ઇમ કહીઈ છે. તે તો સંયતને પરસ્પરે સંમતજ. એહવુ કહે તે કાઈ બાધક નહી એહવુ જઉ કહીસ્ય. તેમ કહે ગજ-સુકુમાલાદિકને સંબધે કહિઉં જે દૂષણ તેહના વિદ્યમાનપણાથી

વલી તેહવી એ અનુ(જ્ઞા) સ્યુ કેવલીને વચને જાણી અથવા પોતાની મતિઈ કલ્પી ? પ્રથમ-પક્ષે, સાક્ષાત્ આજ્ઞાને માથે સીંગડું નીકલે છે. તેહજ સાક્ષાત્ આજ્ઞા. બીજે પક્ષે, નિજમતિનું કલ્પન પોતાનિજ હૃદયે જ ધારિવુ, પણિ મુજ સરિખા કોઇને પણિ ન સંભલાવવુ. કેવલીઈ અનુ-

शान्तवीतरागस्याऽपि यद् आसमञ्जस्यं तत्कस्य वक्तव्यार्हमिति सम्यग् पर्यालोच्य वक्तव्यम्। ननु भो! नहि वय जीवघातादिक केवलिना साक्षादनुज्ञातमिति ब्रूमः, येन उक्तदोषावकाश. स्यात्, किन्तु विहारादिकमनुजानता तदविनाभावेन जायमानमनुज्ञातमित्युच्यते, तच्च सयतानां परस्पर सम्मतमिति वक्तव्ये न किञ्चिद् बाधकमिति चेन्नैव, गजसुकुमारादिव्यतिकरोक्तातिप्रसङ्गलक्षणस्य बाधकस्य विद्यमानत्वात्। किञ्च-तथाभूताऽप्यनुज्ञा किं केवलिवचसा ज्ञाता उत निजमत्या वा विकल्पिता?। आद्ये, साक्षादनुज्ञाया मस्तके किं शृङ्ग निर्गच्छति? सैव साक्षादनुज्ञैव। द्वितीये, निजमतिकल्पन स्वहृदयेवावधार्यं, न पुनर्मादृशस्य कस्यापि श्राव्य, केवलिनाऽपि अश्रावितस्य श्रावणे केवल्यपेक्षया भवतो दक्षत्व मादृशेन सोढु न शक्यते। तस्मात् निजमतिकल्पनमनल्पपापहेतुः सम्यग्दृशामुपेक्षणीयमेवेति भावः। एतेन 'एगं पाय जले किच्चे' त्यादिरूपेण नद्युत्तारे जलजीवविराधना यतनया कर्तव्येति जिनोपदेशो भविष्यतीति मुग्धाशङ्काऽपि परास्ता। अनन्तरोक्तविकल्पद्वयस्यात्राप्यवतारात् यतनाविराधनयोः परस्पर विरोधाच्च। यतनाया जीवरक्षाहेतुत्वेन जीवघातहेतुत्वाभावात्। नहि उपायशतैरपि शर्करा लवणस्वभाव भजते, न वा जलविशिष्टो वह्निर्दहनक्रियाकरणसमर्थो भवतीति वक्तु शक्यते। अन्यथा कुन्थ्वादिक्षुद्रजन्तुविनाशभयेन गलादिप्रमार्जनपूर्वकगोघातोऽपि यतनया कृतो जिनाज्ञयेति वक्तव्य प्रसज्येत। [तथाचाऽमार्युद्घोषणमुच्छिन्नमेव स्यात्] तस्माज्जीवविराधना नियमादयतनाजन्यैव। अयतना चान्ततो जीवघातवदनाभोगजन्याशक्यपरिहारेणैव, जीवरक्षा च यतनाजन्यैवेति नियमोऽनादिसिद्धो

सभलाव्याने सभलावंवे केवलीनी अपेक्षाइ ताहरु डहापणपणुं मुझ सरीखे सही न सकाई ते माटिं निजमतिनु कल्पन बहुपापनुं हेतु सम्यग्दृष्टिने उपेक्षणीय एतलो भाव एतले 'एक पाद जलने विषे' इत्यादिरूपे नद्युत्तारने विषे जलजीवविराधना ते यतनाई करवी एहवो जिनोपदेश हुसे एहवी शका पणि टाली हिवडा कह्यो जे विकल्पद्वय तेहनो इहापणिं अवतारथी. यतनाने अने विराधनाने परस्परई विरोधथी पणि जयणाने जीवरक्षाहेतुपणिं जीवघातहेतुपणाना अभावथी उपायशते पणि शर्करा ते लूणस्वभावने न भजे जलयुक्त वह्नि ते दहनक्रिया करिवा समर्थ हुई, न कही शकीई

इम नहि तो क्षुद्र कुंथुआदि जीवने विनाशभये गलादिक पूजवापूर्वक गोघातपणि यतनाइ कीधो जिनाज्ञाई एहवुं कहिवु थाए ते माटे जीवविराधना ते नियमें अजयणाई ऊपनी, अजयणा तो छेहवे वारे जीवघातनी परे अनाभोगे उत्पन्न अशक्यपरिहारे ज जीवरक्षा ते जयणाईज जन्य, एहवो नियम ते अनादिनो छईज एहवु जाणिवु. एटला ज माटे छद्मस्थ यती उपशातवीतरागपर्यंत, तेहने यतनाई प्रवर्त्तताने पणि जे जीवविराधना, ते नियमें अनाभोगवशे अजयणाई उपनीज पणि अप्रमत्तयतीने अतिचारनु हेतु नो हे आशयना शुद्धपणा थिकु. एने सभावनाइ पणि पोते करी एहवु अणुजाणे हुते छद्मस्थज्ञानगम्य जीवविराधना, जाणुई हुते तो प्रायश्चित पडिवजनारनेज अन्यथा तो निःशकपणिं सयमनो नाश प्रसिद्ध ज छे

अप्रमत्तने अजयणा नही हुइ एहवु न शकवु. अनाभोगईजन्य अजयणाने छद्मस्थमात्रने छतापणि अप्रमत्तपणाइने विषे अनाबाधकपणाथी 'पत्तो विवरीआइं सत्तवि ए' नवमी गाथा वखाणता ग्रथसमति समर्थिस्यई ते माटि सयतीने सघले अनाभोगजन्य अशक्यपरिहारे थातो जे जीवघात-मृषाभाषणादिनो अश, तेहने विषें जिनोपदेश नोहे ज. तेहवी एह विराधनाने

मन्तव्यः। अत एव छद्मस्थसंयतानामुपशान्तवीतरागपर्यन्तानां यतनया प्रवर्तमानानामपि या जीवविराधना सा नियमादनाभोगवशेनायतनाजन्यैव, परमप्रमत्तसयतानां नातिचारहेतुरपि, आशयस्य शुद्धत्वात्। एतच्च सम्भावनया अपि आत्मकृतत्वेनाज्ञातायां छद्मस्थसाक्षात्कारगम्यजीवविराधनायामवसातव्यं, ज्ञातायां च प्रायश्चित्तप्रतिपिपित्सोरेव, अन्यथा तु निश्शूकतया संयमस्यैवापगमः प्रतीत एव। न चाप्रमत्तानामयतना न भविष्यतीति शङ्कनीय, अनाभोगजन्यायतनायाश्छद्मस्थमात्रस्य सत्त्वेन अप्रमत्तताया अनाबाधकत्वात्। एतच्च "विवरीआइ सत्तरी" त्यादि नवमगाथाव्याख्याया ग्रन्थसम्मत्या दर्शयिष्यते। तेन सयताना सर्वत्रापि अनाभागजन्याशक्यपरिहारेण जायमाने जीवघातमृषाभापणाद्यशे जिनोपदेशो न भवत्येव; तथाभूताया अपि विराधनाया अयतनाजन्यत्वेन निषिद्धत्वात्। अत एव संयताना द्रव्यतोऽपि हिंसा कर्मबन्धकारणमसत्य(पि)मपि कृतप्रत्याख्यानभङ्गेनाऽऽलोचनाविषयः। यदागमः—"से पाणाइवाए चउव्विहे पन्नत्ते-त० दव्वओ खित्तओ कालओ भावओ" इत्यादि (पाक्षिक, पृ० १३) प्रत्याख्यान च सर्वविरतिपरिणामसिद्ध्यर्थमेव, तस्या अपि द्रव्यत आश्रवरूपत्वात्, सूक्ष्मपृथ्व्यादीनामिवाविरतिप्रत्ययकर्मबन्धहेतुत्वात्, भावहिंसायाः कारणत्वाच्च। द्रव्यत्वमपीह तद्विषयकप्रत्याख्यानेन वर्जनाभिप्रायवतोऽनाभोगजन्यत्वेनैव। एतेन यत्र क्वापि धार्मिकानुष्ठाने सम्भावनयाऽप्यवद्य भवति, तदनुष्ठानविषयको जिनोपदेशो न भवति, तावन्मात्रस्याऽप्याश्रवस्योपदेशविषयत्वापत्त्या कृतसर्वसावद्यप्रत्याख्यानवतः प्रत्याख्यानभङ्गेन मृषाभा-

---

અજયણાથી ઊપનાપણિં નિષિદ્ધપણાથી એતલાજ માટિ સયતીને દ્રવ્યથી હિંસા તે કર્મબંધનુ કારણ, અણુછતીએ કર્યા પચ્ચકખાણને ભંગે આલોયણાના વિષય હુઈ

જે માટે આગમ –'પ્રાણાતિપાત વર્જવો તે ચ્યાર પ્રકારે પ્રરૂપ્યો. તે કિમ ? દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી કાલથી ભાવથી' પ્રત્યાખ્યાન તે સર્વવિરતિના પરિણામની સિદ્ધિને અર્થિં તે દ્રવ્યથી એ વિરાધનાને દ્રવ્યથી આશ્રવપણાથી, સૂક્ષ્મપૃથિવ્યાદિકની પરે અવિરતિપ્રત્યયીઆ કર્મબંધના હેતુપણાથી, ભાવહિંસાના કારણપણાથી પણિં દ્રવ્યપણું તે ઇહા તે દ્રવ્યવિષયક પચ્ચખ્ખાણિં કરી વર્જનાભિપ્રાયવતને અનાભોગજન્યપણિં જ

હિવે એતલો ભાવાર્થ સમઝી કિણિંકિ લિખ્યુ છેં જે–દ્રવ્યહિંસાનું તો પચ્ચકખાણ જ ન હુઈ તે મિથ્યા જાણિવુ અને નવકોટિપૂર્વક પચ્ચકૂખાણ કર્યાની પ્રક્રિયાએ તેણે સમઝી દીસતી નથી અને દ્રવ્યહિંસાએ થઇ જાણ્યા કેડિં પ્રાયશ્ચિત કરે છે, તે તેહનેઈ મતિં ન જોઈઈ એતલે જિહાકિહા એ ધર્માનુષ્ઠાનને વિસભાવનાઇ પણિ પાપ હુઈ તે અનુષ્ઠાન વિષયીઓ જિનોપદેશ ન હુઈ તેતલા એ આશ્રવને જિનોપદેશવિષયપણાની પ્રાપ્તિથી, કર્યું જે સર્વસાવદ્યનુ પચ્ચકખાણુ તેવતને પચ્ચખ્ખાણને ભંગે મૃષાભાષણપણાથી, કેવલી જેહવુ બોલે તેહવુ કરનાર ન હુઇ એહવુ પ્રરૂપણારૂપ પાશચદ્રમત પણિ ઉવેખ્યુ જાણિવુ. જૈન પ્રવચનનેં વિષે પૂર્વોક્ત પ્રકારે તે અશને વિષે જિનોપદેશની પ્રાપ્તિના અનંગીકારપણાથી તે માટિ એ ભાવ—

જે વસ્તુસમુદાય વાંછિતકાર્યને વિરોધી અથવા અનુપકારી હુઈ તે અવિનાભાવ સંબધિ થાતુ પણિ અનુકૂલકારણની પરે ઉપદેશના વિષય ન હુઈ, એહવા નિયમથિકુ. જીવઘાતાદિસબધીની જિનની આજ્ઞા ન હુઇ જ. તે જીવઘાતને સ્વરૂપથી આશ્રવરૂપપણિ જ્ઞાનાદિના પ્રતિકૂલપણાથી. ઇમ ન માનીઈ તો જીવઘાતવિષયક પ્રત્યાખ્યાનની અયુક્તતા થાઇ વતી પણિ જિહા એ કરિવા વાંછ્યા કાર્યના અનુકૂલે કારણપણિ વ્યવહારથી સપાપ હુઈ તે વિષયિણિ જિનાજ્ઞા ક્રિયાકાલે પણિ આદેશરૂપિ ન હુઈ

षित्वात् केवली यथावादी तथाकर्त्ता न भवेत् इत्येवप्ररूपणात्मक पाशचन्द्रमतमप्युपेक्षित द्रष्टव्यम्। जैनप्रवचने प्रागुक्तप्रकारेण तदंशे जिनोपदेशापत्तेरेवानङ्गीकारात्। तस्माद् अयं भावः—यद् वस्तुजात चिकीर्षितकार्यस्य प्रतिकूलमननुकूल वा भवेत्, तदविनाभावसम्बन्धेन जायमानमपि अनुकूलकारणवदुपदेशविषयो न भवतीति नियमात् जीवघातादिविषया जिनानुज्ञा न भवत्येव। तस्य हि स्वरूपत आश्रवरूपत्वेन ज्ञानादिप्रतिकूलत्वात्, अन्यथा तद्विषयकप्रत्याख्यानानुपपत्तेः। पर यत्र क्वापि चिकीर्षितकार्यस्यानुकूलकारणान्यपि व्यवहारतः सावद्यानि भवन्ति, तद्विषया च जिनानुज्ञा क्रियाकालेऽपि आदेशमुखेन न स्यादेव, व्यवहारतो भाषायाः सावद्यत्वप्रसक्तेः। किन्तु इष्टफलोपदर्शनेन कल्प्यत्वाभिव्यञ्जिता उपदेशमुखेनैव अवसातव्या। सा चानुज्ञा निश्चयतो निरवद्यैव, ससारप्रतनुकरणपूर्वकसानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात्। अत एव कारापणानुमोदनालक्षणो द्रव्यस्तवः साधूनामपि 'वंदणवत्तिआए पूअणवत्तिआए' इत्यादि प्रवचनवचने प्रतीतोऽप्यग्रे किञ्चिद् व्यक्तीकरिष्यते। एव च साधर्मिकवात्सल्यादिष्वपि व्यवहारतः कारणाना सावद्यत्वेन कर्त्तव्यलक्षणद्रव्यस्तववत् साधूनामवसातव्यम्। सयताना तु सर्वमप्यनुष्ठान व्यवहारत कारणतोऽपि निरवद्यमेव भवति, अन्यथा सर्वविरतिपरिणामानुपपत्त्या गृहस्थ-सयतयोरविशेषापत्ते। अत एव विहाराद्यनुष्ठानमात्रे यतनया कल्प्यत्वमयतनया चाकल्प्यत्वमिति भणनेन यतनाविषयैव विधिमुखेन जिनानुज्ञा, अयतनाविषयश्च तन्निषेधः 'सविशेषणे विधिनिषेधौ विशेषणमुपसङ्क्रामत' इति

જે તે શું ? ઈષ્ટફલને ઉપદર્શને કરી કલ્પ્યપણાઈ જણાવી ઉપદેશ મુખે જાણવી તે આજ્ઞા નિશ્ચયથી નિરવદ્યજ, સસારનુ અલ્પકરણ તત્પૂર્વક સાનુબન્ધિ-ઉત્તરોત્તરગુણોત્પાદક જે પુણ્યપ્રકૃતિનો બધ તેહના હેતુપણાથી, એતવા જ માટિ કરાવવારૂપ અને અનુમોદનારૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તે સાધુને પણ 'વદનપ્રત્યયિક પૂજા-પ્રત્યયિક' ઇત્યાદિસિદ્ધાતવચને પ્રસિદ્ધ છે તોહિ પણિ આગલે કાંઇએક સ્પષ્ટ કરિસ્યે

ઇમ સાધર્મિકવાત્સલ્યાદિકને વિષે પણિ વ્યવહારથી કારણને સાવદ્યપણિ કરિવા લક્ષણ દ્રવ્યસ્તવની પરિ સાધુને જાણિવુ સયતનિં તો સર્વઈ અનુષ્ઠાન વ્યવહારથી કારણથી પણિ નિ:પાપ જ હુઈ ઇમ નહિં તો સર્વવિરતિ પરિણામને અણઉપજાવે ગૃહસ્થ અને યતીને વિશેષ અણથવાની પ્રાપ્તિથી. એતલા જ વતી વિહારાદિઅનુષ્ઠાનમાત્રને વિષે યતનાઈ કલ્પ્યપણું, અજયણાઈ અકલ્પ્યપણું એહવું કહેતે હુતે જયણા વિષયિણી જ વિહારાદિકની વિધિમુખિ જિનની આજ્ઞા, અજયણાવિષયક તે અનુષ્ઠાનાદિકનો નિષેધ વિશેષણ સહિત વિશેષ્ય છે, તે જો વિશેષ્યનો બાધ હુઈ તો વિધિ અને નિષેધ તે વિશેષણને જ લાગે એ ન્યાય સિદ્ધ માનવો.

અને જે જયણાઈ પ્રવર્તતા સાધુને જીવઘાતાદિક જ્ઞાનાદિકનુ પ્રતિકૂલ ન હુઈ, તે જયણારૂપ જે ઉપાધિ તેહના બલથી જાણિવુ જયણાઈ જ તે જીવઘાતાદિકનુ જ્ઞાનાદિકનુ વિરોધિપણારૂપ જે સામર્થ્ય, તેહના હરનાથી એ તો 'જે ધર્મયુક્ત જે વસ્તુ પોતાનુ સ્વરૂપ મૂકિ, તે ગુણરૂપ ધર્મ તે તિહા ઉપાધિ-ગુણ વિશેષ' એ ન્યાયઈ પૂર્વિ સમર્થ્યુ છે તે જાણિવુ એમ અનુકૂલ નહીં એહવુ એ વસ્તુ, ઉપદેશવિષય ન હુઈ જિમ ક્ષુધાની વેદના ન સહઈવાઈ વતી ૧ વૈયાવચ્ચવતી ૨ ઇર્યાનિં અર્થે ૩ સયમને અર્થિ ૪ પ્રાણને અર્થિ ૫ છઠ્ઠ કારણ ધર્મચિંતાને અર્થે' ઇમ સાધુને, છએ કારણે આહાર ગ્રહણ કરે, તે અરિહતે આહાર ગ્રહણ વિના અણથાતુ એ તીખા-મધુરાદિક રસનો આસ્વાદ તે ન ભાખ્યો. ક્ષુધાવેદનાદિકને વૃદ્ધિ અનિ હાનિ પ્રતિ ઉદાસીનપણિં કરીને

न्यायसिद्धो मन्तव्यः । यत्तु यतनया प्रवर्त्तमानाना साधूनां जीवघातादिकं ज्ञानादिप्रतिकूल न भवति, तद् यतनोपाधिकमेवावसातव्यम्, यतनयैव ज्ञानादिप्रतिकूलत्वलक्षणस्य सामर्थ्यस्यापहरणात् । एतच्च 'यद्धर्मविशिष्ट यद् वस्तु निजस्वरूप जहाति स धर्मस्तत्रोपाधि'रित्यादिना प्राक् प्रदर्शितमेवेति बोध्यम् । एवमननुकूलमपि वस्तूपदेशविषयो न भवति । यथा—

' वेअण वेयावच्चे इरिअट्ठाए य संजमट्ठाए । तह पाणवत्तिआए छट्ठं पुण धम्मचिंताए ॥ '

इति श्रीस्थानाङ्गे (पृ० ३५९) इत्येवं साधूना षड्भिः कारणैराहारग्रहणमुपदिशताऽर्हता आहारग्रहणाविनाभाव्यपि तिक्त-मधुरादिरसास्वादो नोपदिष्टः, क्षुद्वेदनादेर्वृद्धिं हानिं च प्रत्यौदासीन्येनाननुकूलत्वात् । किञ्चोपदेशमन्तरेण जायमानत्वात् आहारमाहरतस्त्यक्तुमशक्यत्वाच्चेत्युपदेशाभावे हेतुद्वयमधिकमवसातव्यम् । लोकेऽपि सद्वैद्योपदिष्टे रोगविनाशके भेषजे हर्ष-विषादादिहेतुरिष्टानिष्टरसास्वादोऽप्युपदिष्टो, भैषजाविनाभावित्वेन ज्ञात्वैव वैद्येनोपदिष्टत्वादिति न कस्यापि सम्मतम् । रोगविनाशवृद्धिहेतुत्वाभावेनौदासीन्यात् । एतेन कुसुमादिभिर्जिनेन्द्रपूजामुपदिशता जिनेन कुसुमादिजीवविराधनाऽप्युपदिष्टैव, पूजाऽविनाभावित्वेन ज्ञात्वैव पूजाया उपदिष्टत्वादिति वचनमपि अपास्तम् । कुसुमादिजीवविराधनायाः पूजाया कर्त्तुर्द्रष्टुश्चाप्रत्यक्षत्वेन पूजाविषयकपरिणामव्यवहाराहेतुत्वेन कल्पितकुसुमादीनामिव द्रव्यपूजासामग्र्यनन्तर्भूतत्वात्, उपदेशमन्तरेणाऽपि जायमानत्वात्, पूजा कुर्वता त्यक्तुमशक्यत्वाच्च । यदि च कुसुमादिजीवविराधनाया अपि कुसुमादीनामिव पूजासामग्र्यन्तर्भूतत्वमभ्युपगम्यते, तर्हि कुसुमादीनामिव तस्या अपि भूयस्त्वमेव विशिष्टपूजाङ्गत्वेन वक्तव्यं प्रसज्येत । तच्च न कस्यापि सम्मतम् । न च कुसुमादीनां भूयस्त्वेन तद्विराधनाया अपि भूयस्त्व सिद्धमेवेति वाच्यम्, कुसुमादीना नियमेन

અનનુકૂલપણાથી. વલી ઉપદેશ વિના એ થાવાપણાથી. આહાર કરતા છાડવાને અશકચપણાથી. વલી એ ઉપદેશના અભાવને વિષે હેતુ બે અધિકપણિ જાણિવા.

લોકને વિષે પણિં સદ્વૈદ્યેં ઉપદેસ્યુ રોગનુ વિનાશક જે ઔષધ, તેહને વિષઈ હર્ષ અને વિષાદાદિકનો હેતુ જે ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ જે રસનો આસ્વાદપણિ વૈદ્યે ઉપદેસ્યો, ઔષધ વિના અણુથાતા પણિ જાણીનેં જે વૈદ્યે ઉપદિષ્ટપણાથી, એહવુ કોઇને સમત નહીં રોગનો વિનાશ ને વૃદ્ધિ તેહના હેતુપણાને અભાવે ઉદાસીનપણાથી એનએ કુસુમાદિકે જિનેન્દ્રપૂજાને ઉપદેશતો જે જિન, તેણિં પુષ્પાદિજીવની વિરાધનાપણિ ભાખી જ, પૂજાના ઉપદેશપણાથી એ વચનપણિ ટાલ્યુ. પુષ્પાદિકની જીવ વિરાધનાનિં પૂજાના કરનારને અને દેખનારને અપ્રત્યક્ષપણિ પૂજાવિષયક જે પરિણામ તેહના વ્યવહારને અકારણપણિ, કલ્પિતફૂલ જે હીરના, તેહની પરિ દ્રવ્યપૂજાની સામગ્રીમાહિ અનતર્ભૂતપણાથી ઉપદેશ વિના એ થાવાપણાથી, પૂજા કરતે છાડવાના અશકચપણાથી.

વલી જો કુસુમાદિકની જીવની વિરાધનાને પણિં કુસુમાદિકની પરિ પૂજાની સામગ્રીમાહિં અનર્ભૂતપણુ જો માનીઈ, તઉ કુસુમાદિકની પરિ તેહનુ પણિ બહુપણુ વિશિષ્ટપૂજાના અંગપણે કહેવું થાઈ. તે તો કોઇને સમત નહીં. કુસુમાદિકને બહુપણિ તેહની વિરાધનાનુ પણિ બહુપણું સિદ્ધ જ એહવું ન કહેવુ કુસુમાદિકને નિયમે સચિતપણાના અભાવથી. જે માટે આગમ ' दुविहत्ति ' એ તો પૂર્વિં કહિઉં જ છે. તોહે કેવનીનેં વચને પણિ બહુપણાના નિશ્ચયને અભાવે વિશિષ્ટપૂજા એહવી બુદ્ધિના જનકપણાના અભાવથી કિમ પૂજાનુ કારણપણું તે વિરાધનાને ? એહવુ વિચારવુ.

सचित्तताया अभावात् । यदागमः-'दुविहा पुढविकाइआ पं० त०-परिणया चेव अपरिणया चेव जाव वणप्फइकाइअ' त्ति प्राग् उपदर्शितमेव । तथा च केवलिवचसापि भूयस्त्वस्य निश्चयाभावेन विशिष्ट-पूजेतिबुद्धिजनकत्वाभावात् कथं पूजाङ्गत्वं तस्या ? इति पर्यालोच्यम् । अय भावः-ज्ञानाद्याराधनं हि ज्ञानादिहेतूपकरण-तज्जन्यक्रियाभिरेव भवति । तत्र ज्ञानाराधनहेतूपकरणानि-अध्येत्रध्यापक-पुस्तकादीनि तत्साध्यक्रिया च योगोपधानतपोविनयश्रद्धाघोषणाध्ययनाध्यापनादिरूपा । एवं दर्शनाराधनाहेतूपकरणानि-प्रत्यासन्नमुक्तिः सम्यग्दृष्टिः सम्यक्त्वाभिमुखो वा भव्यजीवः तथा साधु-जिनप्रतिमादीनि, तत्साध्यक्रिया च जीवाजीवादिपदार्थानां सम्यग्स्वरूपश्रवणश्रावण-पूजास्तुत्यादिरूपा । तथा चारित्राराधनहेतूपकरणानि-तथाभूतो भव्यो मनुजशरीरं रजोहरणादीनि चतुर्दशोपकरणानि, तत्साध्यक्रिया च इच्छाकारादिदशविध-सामाचारीपालनेर्यासमित्यादिप्रत्युपेक्षणापर्यन्तक्रियाः । ताश्च सर्वा अपि यतनाविशिष्टा एव मोक्षमार्गतया जिनेनोपदेशद्वाराऽनुज्ञाताः । यतना चेह विधिमुखेन निषेधमुखेन वा जिनोपदेशेन प्रवर्त्तनं निवर्त्तनं चेतिरूपाऽवसातव्या । एतेन जैनाभासानामिच्छाकारादिसामाचारी न भवति; तीर्थंकरमूलकत्वाभावेन जिनोपदेशाभावादिति दर्शितं बोध्यम् । एवं ज्ञानाद्याराधनसामग्र्यनन्तर्भूतं जीवघातादिकं जिनानुज्ञा-विषयो न भवति इति बोध्यम् । तेषां च तथाभूतानां ज्ञानादीनां त्रयाणामपि परस्परानुविद्धत्वेन समु-दितानामेव मोक्षमार्गत्वं, 'सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोक्षमार्गः' इति वचनात् । तेषां च अवान्तर-व्यापारानधिकृत्य भेदेऽपि मोक्षमार्गत्वेनाविशेषात् । यदागमः—

"णाणं पयासगं सोहगो तवो संजमो अ गुत्तिकरो । तिण्हपि समाजोगे मोक्खो जिण-

---

એ ભાવ-જ્ઞાનાદિકનુ આરાધન તે જ્ઞાનાદિગુણહેતુ ઉપકરણ અનઇ તજ્જનિત ક્રિયાઇ જ હુઈ તિહા જ્ઞાનના આરાધનહેતુ ઉપગરણ-ભણનાર ભણાવનાર અને પુસ્તકાદિક તેણિ સાધ્યક્રિયા તે યોગ ઉપધાનતપ-વિનય-શ્રદ્ધા-ઘોષણા-ભણવુ-ભણાવવુ ઇત્યાદિક સમકિત આરાધનહેતુ ઉપકરણ-આસન્નમુક્તિ છઈ જેહને એહવો સમ્યગ્દૃષ્ટિ અથવા સમ્યક્ત્વની અભિમુખ ભવ્યજીવ વની સાધુ-જિન-જિનની પ્રતિમાદિક અને તેણિ સાધ્યક્રિયા તે જીવાજીવાદિપદાર્થનુ ભલીરીતિ સ્વરૂપનું સાંભળવુ સંભળાવવુ પૂજા-સ્તુત્યાદિરૂપ

તિમ ચારિત્રના આરાધનના હેતુ ઉપકરણ-તેહવો ભવ્યમનુષ્યનુ શરીર-રજોહરણાદિક ચઉદ ઉપકરણ અને તેણિ સાધ્યક્રિયા તે ઇચ્છાકારાદિ દશવિધસમાચારીનું પાલન-ઇર્યાસમિતિ આદિ દેઇ પડિલેહણપર્યંતક્રિયા તે સર્વે યતનાવિશિષ્ટ જ મોક્ષમાર્ગપણિ જિને ઉપદેશદ્વારાઈ કહીએ. યતના તો વિધિમુખિ અથવા નિષેધમુખે જિનોપદેશેં પ્રવર્ત્તના અથવા નિવર્ત્તના રૂપ જાણવી એતને જૈનાભાસને ઇચ્છાકારાદિ સામા-ચારી ન હુઈ તીર્થંકરમૂલપણાને અભાવે જિનના ઉપદેશના અભાવથી એહવુ દેખાડ્યુ જાણિવું

ઇમ જ્ઞાનાદિકની સામગ્રીમધ્યે ભલ્યુ નહિ એહવું 'જે જીવઘાતાદિક, તે જિનની આજ્ઞાનો' વિષય ન હુઇ એહવુ જાણવું તે જે તથાભૂત જ્ઞાનાદિક તે ત્રિણિને પણિ માહોમાહિ સંબંધપણાથી એકઠાન જ મોક્ષમાર્ગપણુ જાણવુ. 'જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર મિલ્યા જ મોક્ષમાર્ગ' એહના વચનથી તેહેને' અભ્યંતર વ્યાપાર ઉદ્દેશીને ભેદ છતે પણિ મોક્ષમાર્ગપણિ અવિશેષથી. જે માટે આગમ-'જ્ઞાન પ્રકાશક, શોધક તે તપ, સંયમ તે ગુપ્તિનુ કરનાર એ તીનેને' સમાયોગે મોક્ષ જિનશાસનને વિષે કહિઉ' એ જ્ઞાનાદિકનુ આરાધન તે સર્વજ્ઞની આજ્ઞારૂપ જે યતના, તે વિના ન થાઈ જે માટે આગમ છે'—

'આજ્ઞાઇજ ચારિત્ર, તે આજ્ઞાને' ભગે જાણિ સ્યું' ન ભાગ્યુ ? આજ્ઞાને અતિક્રમતો' કેહના

सासणे भणिओ " ॥१॥ त्ति । आ० नि० (पृ० ११०, गा० १०३.) तेषां चाराधनं सर्वज्ञाऽऽज्ञालक्षण-यतनामन्तरेण न स्यात् । यदागम —

'आणाइ च्चिअ चरणं, तव्भगे जाण न किं भग्गंति ? । आणं च अइक्कतो कस्साएसा कुणइ सेस ? ' ॥१॥ त्ति उपदे०-(गा० ५०५.) तथा अन्यत्राप्युक्तम्— 'तित्थयराणा मूल णियमा धम्मस्स तस्स वाघाए। किं धम्मो किमधम्मो णेव मूढा विआणति' ॥१॥ त्ति उपदेशपदे । (गा० ६८०) वृत्तौ तु उभयोरपि वक्ष्येते । तत्र तीर्थकृतामाज्ञोपदेशस्त्वेव-कर्मक्षयनिमित्तं प्रत्युपेक्षणेर्यासमित्यादिषु सयमानुष्ठानेषु सयता यतनया प्रवर्त्तेरन् नान्यथा, ससारकारणत्वादित्येव कार्यकारणभावाभिव्यञ्ज-काभ्या विधिनिषेधमुखाभ्यामेवावसातव्यः। न पुनस्त्वमित्थ कुरु इत्यादिसाक्षादादेशमुखेनापि । यदागमः- " अरिहंतो भगवंतो ' इत्यादि प्रागुपदर्शितमेव । ननु भा । यतनया नद्युत्तारवत् कुसुमादिभिर्जिनेन्द्र-पूजाऽपि यतनया सयतानां भवत्विति चेन्नैव, कर्त्तव्यलक्षणे द्रव्यस्तवे सयतानां यतनाया एव असम्भ-वात् । तत्कथमिति ? चेदुच्यते—संयतानां नद्युत्तारादौ यतना त्रसस्थावरजीवरक्षार्थमेव भवति, जीवमात्र-विराधनायाः सावद्यत्वेन प्रत्याख्यातत्वात्। अत एव नद्युत्तारे 'एग पाय जले किच्चे' त्यादिविधिना त्रसस्था-वरजीवरक्षार्थमेव यतना भणिता, तथैव सर्वविरतिसस्थितेः । द्रव्यस्तवे च यतना स्थावरजीवरक्षार्थं न सम्भवत्येव, तदीयशरीराणामेव पृथिवीदल-जल-कुसुमादीना प्रासाद-प्रतिमापूजाङ्गत्वात्, किन्तु त्रसजीवरक्षा-र्थमेव यतना सम्भवति, तथैव सम्यक्त्वसंस्थिते । अत एव जैनप्रवचने त्रसजीवाङ्ग प्रासादप्रतिमापूजाङ्गत्वेन क्वापि नोक्तम् , स्वप्रयत्नसाध्यस्य तस्य सम्यक्त्वनाशहेतुत्वात् । न च पृथिव्यादीना स्वल्प-स्वल्पतरादि-

---

આદેશથી કરે છે સર્વ ' તિમ અન્યત્ર પણિ કહિઉ છે-તીર્થંકરની આજ્ઞા તે મૂલ નિયમે ધર્મનું, અને તેહને વ્યાઘાતે સ્યુ ધર્મ ? સ્યુ અધર્મ ? એહવુ મૂઢ નથી જાણતા ' વૃત્તિ તઉ બિહુગાથાની આગલિ કહિસ્યે, તિહા તીર્થંકરનો આજ્ઞાનો ઉપદેશ એમ છે-કર્મક્ષયનિમિત્ત પડિલેહણ ઇર્યાસમિત્યાદિક સંયમાનુષ્ઠાનને વિષે સયતી તે જયણાઇ પ્રવર્ત્તઇ, અન્યથા નહીં સસારના કારણપણાથી ઇણી રીતિ કાર્યકારણના જણાવનાર જે વિધિ અને નિષેધ તન્મુખિ જાણિવો પણિ તુ ' ઇમ કરિ ' એહવે આદેશમુખે નહીં ઇહા આગમ તો ' अरिहंता ' ઇત્યાદિ રીતિ પૂર્વિ દેખાડયુ છે

પૂછે છે-જયણાઇ નદ્યુતારની પરિ કુસુમ દિકે જિનેંદ્રપૂજા પણિ જયણાઇ યતીને હઉ, એહવું જો પૂછે છે તે ઉપરિ કહે છે—મ બોલિ કરિવારૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તિહા યતીને જયણાના અસંભવથી. તે કિમ એહવુ જો, તે ઉપરિ કહીઇ છે-સયતીનઇ નદ્યુત્તરાદિકને વિષે યતના તે ત્રસસ્થાવરજીવરક્ષા-નઇ અર્થિ હુઇ જીવમાત્રની વિરાધનાને સાવદ્યપણિ પચ્ચક્ખાણ કર્યાપણાથી એતલા જ વતી નદ્યુતારને વિષે એક પાદ જલને વિષે ઇત્યાદિ વિધિ ત્રસસ્થાવર જીવની રક્ષાને અર્થિ યતના કહી તિમજ સર્વ-વિરતિની મર્યાદાથી દ્રવ્યસ્તવને વિષે જયણા તો સ્થાવર જીવની રક્ષાર્થિ ન સભવે સ્થાવર શરીર જે પૃથિ-વિદલ-જલ-કુસુમાદિકને પ્રાસાદપ્રતિમા પૂજાના અંગપણાથી. તો સ્યુ ? ત્રસજીવની રક્ષાનિ અર્થિ હુઇ. તિમજ મર્યાદા સમ્યક્ત્વની છે વતી.

એતલાંજવતી જૈન પ્રવચનને વિષિ ત્રસજીવનુ અગ તે પ્રાસાદ-પ્રતિમા પૂજાના કારણપણિ કિહાએ નથી કહિઉં પોતાનિ પ્રયત્ને સાધ્ય જે ત્રસાગ તેહને સમકિતના નાશના કારણપણાથી. પૃથિવ્યાદિકને થોડે વ્યાપારે સ્થાવર-જીવવિષયિણી જયણા સંભવે, કિમ તેહનો નિષેધ ? એહવું ન

ड्यापारेण स्थावरजीवविषयाऽपि यतना सम्भवति, कथं तन्निषेध ? इति वाच्यम्, सांसारिकारम्भमधि-'कृत्याप्यशतस्तथात्वात्, तस्या अपि सर्वारम्भपरिजिहीर्षयैव सर्वविरतितुलनारूपत्वात्। न चैव द्रव्यस्तवे सम्भवति, द्रव्यापूजादेरभावप्रसक्ते', तथाभूतयतनाया' सर्वारम्भपरिजिहीर्षापूर्वकत्वात्। यत्र यस्य वस्तुनः स्वल्पत्व शोभनं तत्र तस्याभावः सुतरामेव शोभन इति तवापि सम्मतम्। तस्मादप्रत्याख्यात-पृथिव्यादिस्थावरजीवारम्भपरिग्रहवतामेव कर्त्तव्यलक्षणे द्रव्यस्तवेऽधिकारो मन्तव्यः। तत्र अधिकारिणां तेषा प्रासादप्रतिमापूजादौ क्रियमाणे पृथिवीदलजलकुसुमादीनामल्पतैव श्रेयस्करी यतनारूपत्वादिति मनसापि चिन्तन बोधिबीजनाशादिहेतुः। यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः—

'अण्णत्थारभवओ धम्मे णारभओ अणाभोगो। लोए पवयणखिसा अबोहिबीअंति दोसा य'

॥१॥ त्ति चतुर्थपञ्चाशके (पृ० ९५) वृत्त्येकदेशो यथा—' अन्यत्र-अधिकृतस्नानादेरपरत्र विविधदेह-गेहादिकर्मसु आरम्भवतो—भूतोपमर्दनकारिणः सतो देहिनः धर्मे-धर्मविषये जिनार्चनादिनिमित्तमित्यर्थः। अनारम्भोत्ति। अनारम्भ एवानारम्भकः-भूतोपमर्दनपरिहारः, किमित्याह-अनाभोगो-ज्ञानाभावो वर्त्तते, अनाभोगकार्यत्वादनारम्भस्य। अथवाऽनारम्भतोऽनारम्भादनाभोगोऽवसीयते, ज्ञानाभावे एव हि शास्त्रानु-मतोऽपि जिनार्चनादिगत आरम्भोऽकृत्यतया अवभासते। तथा लोके-शिष्टजने तन्मध्य इत्यर्थः, प्रवचनखिसा-जिनशासनाऽश्लाघा, पूजाविधानाप्रतिपादनपर जिनशासनमन्यथा कथमार्हता शौचादि-

---

કહેવુ, સાસારિક આરંભ ઉદ્દેશીને અશથી તિમપણાથી, તે સ્થાવરજીવવિષયક જયણાને' પણિ સર્વારંભ પરિહરવાની ઇચ્છાઇજ સર્વવિરતિના તુલનારૂપપણાથ। ઇમ દ્રવ્યસ્તવે સભવે નહીં દ્રવ્ય પૂજાદિકને અભાવપ્રસગથી તેહવી જયણાને સર્વારંભનિં પરિહરવાની ઇચ્છા પૂર્વકપણાથી

જિહા જે વસ્તુનુ અલ્પપણું ભલુ તિહા તે વસ્તુનો અભાવ અતિહિં શોભન, એતો તુઝને' પણિ સમત તે માટિં અણુપચ્ચખ્યો જેણિં પૃથિવ્યાદિ સ્થાવરજીવનો આરભ - પરિગ્રહ, તેહનેજ કરિવારૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તિહા અધિકાર માનવો. તિહા જે અધિકારી તેહને' પ્રાસાદપ્રતિમા પૂજા કરતા પૃથિવી દલ-જલ-પુષ્પાદિકની અલ્પપણાઈજ ભલી, જયણારૂપપણાથી, એહવુ મનમાહિં પણિ ચિંતન, તે બોધિબીજનાશાદિકનો હેતુ યે માટિં કહિઉ છે શ્રીહરિભદ્રસૂરીઇ ' સસારકામિ આરભવતને ધર્મનિ વિષિ' અનારંભ તે અનાભોગ, લોકને વિષે પ્રવચનની નિંદા, અબોધિ-બીજ ઇત્યાદિ દોષ ' ચતુર્થ પચાશકનું એ વચન

વૃત્તિનો એક દેશ યથા-પૂજતા સ્નાનાદિ કરવાથી બીજે ઠેકાણે વિવિધ ગેહ-દેહાદિક કર્મને વિષે આરભવતને-પ્રાણીને ઉપમર્દનના કરનાર દેહીને ધર્મનિં વિષિ જિનપૂજનાદિ નિમિત્ત અનારંભ તે સ્યુ ભૂતની હિંસાનો પરિહાર સ્યુ' કહીઇ ? જ્ઞાનનો અભાવ, અનાભોગનુ કાર્યપણુ છે અનારભને અથવા અનારભથી અનાભોગ જાણીઈ, જ્ઞાનને અભાવેજ શાસ્ત્રસિદ્ધ જે જિનાર્ચનાદિકનો આરભ તે અકર્તવ્ય પણિ ભાસે છે શિષ્ટજનમધ્યે જિનશાસનની નિંદા, કેહવી ? ' પૂજા વિધાનનું અણકહિનાર જિનશાસન ' નહીંતર કિમ શ્રાવક શૌચાદિક (વિના) જિન પૂજે છે ઇત્યાદિરૂપ હુઈ, તે નિંદા તે જન્માતરને વિષે જિનધર્મની અપ્રાપ્તિનુ બીજનુ હેતુ, એતલે અબોધિબીજ અબોધિનુ બીજજ. એ કહ્યા દૂષણુ બિહુંઇ, ચશબ્દ તે અનાભોગની અપેક્ષાઇ સમુચ્ચય બોલે. અથવા સસારપ્રાપ્તિલક્ષણ જે દોષ તેહને અર્થિ તે અબોધિબીજ સપજઇ, ઇતિશબ્દ તે સમાપ્તિને વિષઇ ' તે વતી દ્રવ્યથી નાહે' અને શુદ્ધવસ્ત્રે' જિનપૂજા કરવી એહવુ સ્થિત છે એ ગાથાર્થ.। તિહા કારણ સ્યુ ? પ્રાસાદપ્રતિમા-

व्यतिरेकेणाऽपि जिनं पूजयन्तीत्यादिरूपा भवति । सा चाबोधेः–जन्मान्तरे जिनधर्माप्राप्तेर्बीजमिव बीजहेतुरबोधिबीजम् इत्येतावनन्तरोक्तौ दोषौ–दूषणे भवतः । चशब्दोऽनाभोगापेक्षया समुच्चयार्थः । अथवा दोषाय–भवप्राप्तिलक्षणाय तदबोधिबीज सम्पद्यते । इतिशब्दः समाप्तौ । ततो द्रव्यतः स्नानेन शुद्ध-वस्त्रेण च जिनपूजा विधेयेति स्थितमिति गाथार्थः ' । तत्र निदानं तावत् प्रासाद–प्रतिमापूजा–साधर्मिकवात्सल्यादेरुच्छेदापत्तिरेव । तथा भूयोभिः पृथिवीदल–जल–कुसुम–भोजनविधिप्रभृतिभिः क्रियमाणेषु विशिष्टप्रासादप्रतिमापूजासाधर्मिकवात्सल्यादिषु प्रवर्धमानः शुभाध्यवसायो दूरे, प्रत्युत जीवविराधना-लक्षणायतनाभयेन तद्विषयकशुभपरिणामस्य हानिरनिवार्यैवेति बोध्यम् । तस्मात् कृतसर्वसावद्यप्रत्याख्यानवतां साधूनां द्रव्यस्तवे स्वयं कर्त्तव्यतयाऽधिकाराभाव एव, अन्यथा द्रव्यस्तवभावस्तवयोरुभयोरप्युच्छेदः प्रसज्येत । यत. कुसुमादिसुवर्णालङ्कारपर्यन्तैः प्रशस्तद्रव्यैः क्रियमाणो द्रव्यस्तवः परिग्रहाविनाभूतः । परिग्रहवतां चारम्भादिवर्जनाभिप्रायाभावेन प्रथम-पञ्चममहाव्रतयोरभावे तदविनाभाविनां मृषाभाषणविरमणादीनां त्रयाणामपि मध्यवर्तिना महाव्रतानामभावात् सर्वविरत्युच्छेदः । तदुच्छेदे च जिनेन्द्र-पूजाऽपि द्रव्यस्तवो न भवेत्, भावस्तवकारणत्वेनैव द्रव्यस्तवत्वात् । यदुक्तम्—

"भूतस्य भाविनो वा भावस्य हि कारणं तु यल्लोके । तद् द्रव्यं तत्त्वज्ञैः सचेतनाचेतनं कथित" ॥१॥ मिति । एवं स्वरूपयोग्यतयाऽपि कारण न भवति, कार्यस्यात्यन्तासत्त्वात् । नहि गगनकुसुमस्य कारण किमपि स्वरूपयोग्यतयाऽपि सम्भवति । अत एव सम्यग्दृशा गृहिणामेव द्रव्यस्तवः कर्त्तव्यतया युक्तः, सर्वविरतिलक्षणस्य कार्यस्य भावस्तवस्यान्ततः स्वरूपयोग्यतयाऽपि कारणत्वात् । अयं भावः-श्रावकाणां पञ्चाप्यणुव्रतानि क्रमेण पञ्चाना महाव्रतानां देशभूतानि । एतच्चाणुव्रतत्वाऽन्यथानुप-

---

પૂજા–સાધર્મિકવાત્સલ્યાદિકની ઉચ્છેદની પ્રાપ્તિ જ વલી પૃથિવીના દલ–જલ–પુષ્પ–ભોજનવિધિ પ્રભૃતિ કરીતા જે પ્રાસાદપ્રતિમા–પૂજા–સાહમીવત્સલ્લાદિક તેહને વિષે વધતો શુભભાવ તો દૂર, સાહમુ જીવવિરાધના-રૂપ અજયણાને ભયે તે વિષઇઓ જે શુભપરિણામ તેહની હાનિ અણવારીતી હુઇ એહવુ જાણિવુ.

તેવતી કર્યું છે સર્વસાવદ્યનુ પચ્ચક્ખાણ જેણિ એહવા સાધૂને દ્રવ્યસ્તવને વિષે કર્ત્તવ્ય પણિ અધિકારનો અભાવ જ. ઇમ ન માનીઇ તો દ્રવ્યસ્તવ ભાવસ્તવ એ બિહુનો એ ઉચ્છેદ થાઇ. જે માટે પુષ્પાદિ સુવર્ણાલંકારપર્યંતિ પ્રશસ્તદ્રવ્યે કરાતી દ્રવ્યસ્તવ તે પરિગ્રહ વિનાભૂતનિં (પરિગ્રહના) અભાવે અણુથાતો. પરિગ્રહવતને આરંભાદિક વર્જવાના અભિપ્રાયને અભાવે પ્રથમ અને પંચમ મહાવ્રતને અભાવે તે વ્રત વિના અણુથાતા જે મૃષાભષણવિરમણાદિક ત્રિણિ વ્રત જે મધ્યવર્ત્તિ તે મહાવ્રતના અભાવથી સર્વવિરતિનો ઉચ્છેદ તેહને ઉચ્છેદે જિનેંદ્રપૂજા પણિ દ્રવ્યસ્તવ ન હોઇ, ભાવસ્તવને કારણ પણિં જ દ્રવ્યસ્તવ પણાથી, જે માટે કહિંઉ છે.

'થયા થાસે એહવા પદાર્થનુ કારણ જે લોકને વિષે તે દ્રવ્ય, તત્ત્વજ્ઞઈ સચેતન અથવા અચેતન કહિઉ' ઇમ સ્વરૂપયોગ્યતાઇપણિ કારણ ન સંભવે કાર્યના અત્યંતે અસત્યપણાથી આકાશફૂલનું સ્વરૂપયોગ્યતાઇપણિ કાંઇ કારણ સંભવે નહિ એતલા જ વતી સમ્યગ્દષ્ટી ગૃહસ્થનેજ દ્રવ્યસ્તવ કર્ત્તવ્યપણિ યુક્ત સર્વવિરતિરૂપ જે ભાવસ્તવ તેહને વસ્તુગતિ સ્વરૂપયોગતાઇ પણિં કારણપણાથી. એ ભાવ–શ્રાવકને પંચ અણુવ્રત તે પંચમહાવ્રતના દેશભૂત છે. એતો અણુવ્રતપણાની અન્યથા અયુક્તપણાઇઈ. પ્રસિદ્ધજ, અણુપણાને મહત્પણાના સાપેક્ષપણાથી.

पत्त्यां प्रतीतमेव, अणुत्वस्य महत्त्वसापेक्षत्वात्। एवं यथा स्थूलप्राणातिपातविरतिलक्षणमणुव्रतं सर्वप्राणातिपातविरतिलक्षणे महाव्रतेऽन्तर्भवति, तथा द्रव्यस्तवोऽपि परिग्रहस्य देशपरित्यागलक्षणः सर्वपरिग्रहपरित्यागलक्षणे पञ्चममहाव्रतेऽन्तर्भवति। स च शेषाणुव्रतवच्चारित्रतुलनारूप। यदुक्तम्—

'यः सद् बाह्यमनित्यं च क्षेत्रेषु न धन वपेत्। कथ वराकश्चारित्र दुश्चर स समाचरेत्?' ॥१॥ इति योगशास्त्रे (पृ० २०९) क्षेत्राणि च 'खित्तवासी णाममेगे णो अखित्तवासी' त्यादिमेघदृष्टान्तेन सामान्यतः श्रीस्थानाङ्गे भणितान्यपि सङ्ख्यया प्रवचनप्रसिद्धानि सप्त भवन्ति। यदुक्तम्—

'जिणभवण-बिंब-पुत्थय-संघसरूवेसु सत्तखित्तेसु। ज ववियं धणवीअं तमहं अणुमोअए सुकय' ॥१॥ ति। आतुरप्रत्याख्यानप्रकीर्णके तु यात्रा प्रतिष्ठा चेतिद्वयमधिकं तत्प्रक्षेपेण नवाऽपि भवन्ति सर्वविरतिप्रतिपत्तौ च स्थूलप्राणातिपातविरतिप्रभृतीनामणुव्रतानामिव स्वयं कर्त्तव्यलक्षणस्य द्रव्यस्तवस्याप्यभाव एव, पञ्चमहाव्रतान्तर्भूतत्वेन सिद्धप्रयोजनात्। यद्यपि पूजालक्षणो द्रव्यस्तवः सम्यक्त्वाराधनहेतुत्वेन सम्यक्त्वकृत्य, तथापि परिग्रहपरित्यागाशमधिकृत्य पञ्चमाणुव्रतेऽप्यन्तर्भवति, पर सुश्रावकः संसारप्रतनुकरणनिमित्त कुसुमादिभिर्जिनेन्द्रपूजा कुर्यादिति वस्तुस्वरूपावबोधकेन जिनोपदेशेन द्रव्यस्तवो निश्चयतोऽनुज्ञाविषयो भवति। उपदेशद्वारा परैः कारापणरूपत्वात्, ससारप्रतनुकरणपूर्वकपुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वेन निश्चयतो निरवद्यत्वात्। न पुनस्त्वमित्थ कुरु इत्यादेशमुखेन व्यवहारतोऽनुज्ञाविषयो भवति। स्थावरजीवाङ्गानां पृथिवीदलजलकुसुमादीना प्रासादप्रतिमापूजाङ्गत्वेन व्यवहारतः

એમ જિમ સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરતિરૂપ અણુવ્રત તે સર્વપ્રાણાતિપાતવિરતિરૂપ જે મહાવ્રત તે મધ્યે અંતર્ભવે, તિમ દ્રવ્યસ્તવપણિ પરિગ્રહના દેશપરિત્યાગરૂપ, સર્વપરિગ્રહપરિત્યાગરૂપ જે પાંચમું મહાવ્રત તેહને વિષે અંતર્ભાવ પામિ તે બીજા વ્રતની પરિ ચારિત્રતુલનારૂપ જાણિવું. જે માટે કહિઉ છે 'જે બાહ્ય અનિત્ય છતું તે ક્ષેત્રનિ વિષિ ધન ન વાવે, કિમ ભિખારી તે કઠિન ચારિત્રપ્રતિ આચરે'? ક્ષેત્ર તે 'ક્ષેત્રે વરસે પણિ અક્ષેત્રે ન વરસે' એ આદિ મેઘને દષ્ટાંતે સામાન્ય પ્રકારિં સ્થાનાંગવિષે કહ્યા છે પણિ સંખ્યાઇં પ્રવચન પ્રસિદ્ધ સાત કહ્યા છે જે માટે કહિઉ છે–' જિનભવન ૧ જિનબિંબ ૨ પુસ્તક ૩ ચતુર્વિધસંઘરૂપ સાત ક્ષેત્રને વિષે' જે વાવિઉ ધનરૂપ બીજ તે હું અનુમોદું છું' સુકૃત યાત્રા અને પ્રતિષ્ઠા એનિ પ્રક્ષેપે નવ પણિ ક્ષેત્ર હુઈ.

સર્વવિરતિ પ્રતિપત્તિને વિષે સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરતિપ્રમુખ અણુવ્રતની પરિ પોતે કરિવારૂપ દ્રવ્યસ્તવનો અભાવજ પાંચમા (પાંચ) મહાવ્રતમાહિં મેલવે કરી સિદ્ધકાર્યથી. જઉ એ પૂજારૂપ દ્રવ્યસ્તવ તે સમ્યક્ત્વારાધન હેતુ પણિ સમકિતનું કરણી, તઉહે પરિગ્રહનો પરિત્યાગ સ્વરૂપ અંશ આશ્રયીને પાંચમા અણુવ્રતને વિષે પણિં અંતર્ભાવ પામે પણિં સુશ્રાવક તે સંસાર અલ્પ કરિવાને અર્થિ કુસુમાદિકે જિનેંદ્રની પૂજા કરે, એહવે વસ્તુસ્વરૂપને જણાવનારે જિનોપદેશે દ્રવ્યસ્તવ નિશ્ચયથી આજ્ઞાનો વિષય હુઈ ઉપદેશદ્વારાઇ પર પાસે કરાવવારૂપપણાથી, સંસારને અલ્પકરણપૂર્વક આગલિં વૃદ્ધિ હેતુ જે પુણ્યપ્રકૃતિબંધને કારણ પણિ નિશ્ચયથી નિરવદ્યપણાથી

'પણિ 'તું કરિ' ઇણી રીતિં આદેશમુખે વ્યવહારથી આજ્ઞાનો વિષય ન હુઇં'. સ્થાવરજીવના અંગ જે પૃથિવીદલ-જલ અને કુસુમાદિ તેહને પ્રાસાદપ્રતિમા-પૂજાને અંગપણિ વ્યવહારથી કારણને

कारणानां सावद्यत्वात् । एतच्च वक्ष्यमाणकूपदृष्टान्तान्यथानुपपत्त्यैव सिद्धम् , सावद्यभापायाश्च परित्यक्तत्वात् । न च व्यवहारतः कारणाना सावद्यत्वेन तत्परित्याग एव कल्पनीयः , सांसारिकारम्भप्रवृत्तानां तथाकल्पनाया अपि सम्यक्त्वनाशादिहेतुत्वात् । एतच्च 'अण्णत्थारंभवओ' इत्यादिसम्मत्यानन्तरं (पत्राक २३) प्रदर्शितमेव । एव यत् किमपि धार्मिककृत्य व्यवहारेण कारणतः सावद्यं भवति, तद्विपया चानुज्ञा उपदेशमुखेनैव निश्चयतोऽवसातव्या । यथा अनुकम्पादानम् । यतोऽनुकम्पा हि कृपणादिविपयैव स्यात् । यदुक्तम्—

'कृपणेऽनाथदरिद्रे व्यसनप्राप्ते च रोगशोकहते । यद्दीयते दयार्थं तदनुकम्पा भवेद्दान' ॥१॥ मिति । तच्च दानं सम्यक्त्वलक्षणत्वेन पुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिवन्धहेतुत्वादनुकम्पोपाधिकं निश्चयतो निरवद्यमपि व्यवहारतः सचित्ताद्यन्नपानादिदानेन मिथ्यादृशां पोपणं सावद्यमेव । तेनोपदेशद्वाराऽनुज्ञा, न पुनरादेशेन साक्षादपि, भापायाः सावद्यत्वप्रसक्तेः । यदि च निश्चयतो जिनानुज्ञा न स्यात्, तर्हि धार्मिककृत्यं जिनाज्ञावाह्यं निष्फलमेव भवेत् । यदुक्तम्—

'आणाइ तवो आणाइ संजमो तह य दाणमाणाए । आणारहिओ धम्मो पलालपूलुव्व पडिहाइ' ॥१॥ त्ति । एव यत् किमपि धार्मिकानुष्ठान व्यवहारेण कारणतः सावद्यं न भवति, तत्राभ्यर्थनाया क्रियाकाल एवादेशमुखेनापि साक्षादनुज्ञा भवत्यपि । यथा देशविरति—सर्वविरतिप्रतिपत्तिसमये अनुज्ञादानं साक्षादेव, फलवत्त्वेन भापाया निरवद्यत्वात् । अन्यथा तु दीक्षां जिघृक्षतापि विज्ञप्तो

સાવદ્યપણાથી. એ સાવદ્યપણું તો કહીતો જે કૂપદષ્ટાંત તેહની અન્યથા અયુક્તતાઇંજ સિદ્ધ છે સાવધભાષાને છાડવાપણાથી વ્યવહારથી કારણને સાવદ્યપણે તેહનો પરિત્યાગજ કલ્પવો, ઇમ ન કહેવુ. સાસારિક આરભઈ પ્રવર્ત્યાને તેહવી કલ્પનાને પણિ સમ્યક્ત્વનાશાદિકના હેતુપણાથી, એ તો 'अण्णत्थारंभवओ' એ ગાથાઇં હિવડાજ દેખાડિઉ.

ઇમ જે કોઇ એ ધર્મકાર્ય વ્યવહારેં કારણથી સાવદ્ય હુઇ તે વિષયિણિ આજ્ઞા તે ઉપદેશમુખિંજ નિશ્ચયથી જાણવી જિમ અનુકપાદાન જે માટિં અનુકપા તે કૃપણાદિકવિષયિણિ જ હુઇ. જે માટિ કહિઉ છે–કૃપણ ૧ અનાથ ૨ દરિદ્ર ૩ વ્યસનપ્રાપ્ત ૪ રોગશોકહત ૫ એતલાને વિષે દેઇઇ જે દાન, તે અનુકપાદાન તે દાન સમકિતને લક્ષણપણે પુણ્યાનુમધિ જે પુણ્યપ્રકૃતિ, તેહના બધના કારણપણાથી, અનુકપાયુક્તવતી નિશ્ચયથી નિઃપાપ પણિં વ્યવહારથી સચ્ચિત્ત અન્નપાનાદિ દાને મિથ્યાત્વીનું પોષવુ તે સપાપજ તે વતી ઉપદેશદ્વારાઇ આજ્ઞા, પણિં સાક્ષાત્ આદેશમુખે નહી. ભાષને સાવદ્યપણુ થાઈ વતી.

જઉ નિશ્ચયથી જિનની આજ્ઞા ન હુઇ તઉ જિનાજ્ઞાબાહ્ય ધર્મકર્તવ્ય તે નિઃફલજ હુઇ. જે માટિં કહિઉ છે 'આજ્ઞાઇં તપ, આજ્ઞાઇં સયમ, દાન પણિ આજ્ઞાઈ, આજ્ઞારહિત ધર્મ તે પલાલ પૂલીનીપરે નિફલ જાણિવો.' ઇમ જે કાંઇ અનુષ્ઠાન વ્યવહારે કારણથી સાવદ્ય ન હુઈ, તિહાં પ્રાર્થનાને વિષે ક્રિયાકાલેંજ આદેશમુખે પણિ સાક્ષાત આજ્ઞા હુઈ, પણિ જિમ દેશવિરતિ–સર્વવિરતિપ્રતિપત્તિ સમયેં આજ્ઞાનુ દાન સાક્ષાત્ જ ફલવત પણિ ભાષાને નિપાપપણાથી, ઇમ નોહે તિહા તો દીક્ષા વાંછતે પણિ વીનવ્યો ભગવત યથાસુખ ઇમજ કહેતા હુઓ, પણિ તુ ગ્રહે ઇમ નહી ભાવપગવૃત્તિ આજ્ઞાને નિફલ પણિં કરી ભાષાદોષનેં અણુદલવાપણાથી ?

भगवान् 'जहासुह'मित्येवोक्तवान्, न पुनस्त्व गृहाणेति। भावपरावृत्त्या तु अनुज्ञाया निष्फलत्वेन भाषादोषस्य तादवस्थ्यात्। यद्यपि केवलिनो निश्चयः, तथापि सर्वत्र सार्वदिकव्यवहारानुरोधेन व्यवहारतः छद्मस्थकेवलिनोः साधारण्येन च तथाभणितिरवसातव्या। यत्तु श्रमणोपासकाना द्रव्यस्तवमधिकृत्य—

"अकसिणपवत्तगाण विरयाविरयाण एस खलु जुत्तो। ससारपयणुकरणे दव्वत्थए कूव-दिट्ठ तो'॥ त्ति श्रोआ० भा० (पृ० ५९१, गा० १९६) प्रवचनवचनेन कूपदृष्टान्तो दर्शित, तद् द्रव्यस्तवसामग्र्यन्तर्भूताना सचित्तजलकुसुमादीनां व्यवहारेण जीवविराधनामधिकृत्यावद्यशङ्कया तद्-करणबुद्धिनिरासार्थमेवावसातव्यम्। अप्रत्याख्यातपृथिव्याद्यारम्भवतः तथाभूतदोषस्य तीर्थकृत्पूजापरि-णामेनैवाऽपगमात्। न केवल तदपगम एव, किन्तु ससारप्रतनुकरणपूर्वकपुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धोऽपि। नहि खाते कूपे सञ्जाताधिकपिपासामलाद्यपनयनार्थं कूपान्तरजलापेक्षा, किन्तु तदीयेनैव जलेन सर्वपि-पासामलाद्यपनयनपूर्वकमात्मनः परेषा च जलकृत्यमधिकृत्य यावत् सर्वकाल निर्वाहोऽपि। असदारम्भ-परित्यागेन सदारम्भप्रवृत्तेस्तथामाहात्म्यात्। ननु भोः! स्वय कर्त्तव्यलक्षणस्य द्रव्यस्तवस्याकल्प्यतावत् कारापणानुमोदनालक्षणस्याऽपि द्रव्यस्तवस्य साधूनामकल्प्यतैव युक्ता, तेपा भावस्तव एवाधिकारादिति चेन्। मैवं, देशविरतिमधिकृत्यापि तथावक्तव्यतापत्तेः, उभयोरपि स्वयं कर्त्तव्यत्वेनाकल्प्यतायाः साम्यात्। तेन कारापणानुमोदनालक्षणो द्रव्यस्तवः साधूनामपि युक्त एव। अत एव द्रव्यस्तवभावस्तवयोरन्योऽन्या-नुविद्धत्वेनैव पञ्चाशके भणिति। सम्मतिस्त्वनन्तर वक्ष्यते। तेनोभावपि केवलौ सम्यग्दृष्टिमात्रस्य कस्यापि न भवतः।

યદ્યપિ કેવલીને નિશ્ચય છે, તોહે સઘલે સર્વદા સબધિ વ્યવહારને હેતુઈ વ્યવહારથી છદ્મસ્થ અને કેવલીને સમાન પણિ તેહવી ઉક્તિ જાણવી. અને જે શ્રાવકને દ્રવ્યસ્તવ ઉદ્દેશી—'સપૂર્ણપણિ પ્રવર્ત્યા નથી એહના જે દેશવિરતિ તેહને' એ યુક્ત, સસાર-અલ્પ કરિવાને દ્રવ્યસ્તવને વિષે કૂપનો દષ્ટાંત દેખાડ્યો' તે દ્રવ્યસ્તવની સામગ્રી માહે મિલ્યા જે સચિત્તજલ–કુસુમાદિકને વ્યવહારે જીવવિરાધના ઉદ્દેશી પાપની શકાઇ તે અણકરિવાના બુદ્ધિ ટાલવાને અર્થિંજ જાણિવુ.

અણપચ્ચખ્યા જે પૃથિવ્યાદિકના આરભવંતને તેહવા દોષ [વત]ને' તીર્થંકર-પૂજાને પરિણામે જ ટલવાથી કેવલ તે દોષનુ ટલવુ જ નહી તો સ્યુ? સસારને અલ્પ કરિવાપૂર્વક પુણ્યાનુબધિ જે પુણ્ય-પ્રકૃતિબધ તે પણિ પણે કૂઈ થઈ જે અધિક તૃષા અને મલાદિક તે ટાલવાનો અર્થિં બીજા કૂઆના જલની અપેક્ષા તે તો નહીં તો સ્યુ? તેહ જ કૂપને જને સર્વ તૃષા–મલાદિક ટાલવા પોતાને પરને જલજાતકાર્ય ઉદ્દેશી યાવત્ સર્વકાલ નિર્વાહે પણિ અસત્ આરભને પરિત્યાગે ધાર્મિક આરભની પ્રવૃત્તિને તેહવા મહિમાપણાથી

પ્રશ્ન કરે છે —પોતે કર્તવ્યરૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તેહની અકલ્પ્યતાની પરિ કરાવવા અને' અનુમોદના-રૂપ દ્રવ્યસ્તવની સાધુને અકલ્પ્યતાજ યુક્ત તે સાધુને ભાવસ્તવને'જ વિષે અધિકારથી એહવુ જો કહીસ તેમ કહે દેશવિરતિ ઉદ્દેશીને પણિ તિમ કહેવુ થાઇ વતી. દ્રવ્યસ્તવ અને દેશવિરતિ એ બિહુને' પોતે' અણકરવાપણાથી અકલ્પ્યતાની સરિખાઇપણાથી, તેવતી કરાવવા અને અનુમોદનારૂપ દ્રવ્યસ્તવ તે સાધુને યુક્ત જ. એતલા જ વતી દ્રવ્યસ્તવ–ભાવસ્તવને અન્યોન્યે સંબદ્ધપણિ જ પચાશકને' વિષે' કહ્યાપણાથી. વલી સાખિ તો હિવડાં જ કહિસ્યે'.

एतेन केवलभावाभ्युपगमवादी निरस्तो वोध्य'। नामस्थापनाद्रव्याणामनभ्युपगमस्य भावानभ्युपगमायत्तत्वेन भावस्याप्यनभ्युपगमप्रसक्तेः। अयं भावः—नामादीनामनभ्युपगमोऽप्रशस्तत्वेनैव स्यात्, अप्रशस्तत्वं च तेषा निजनिजाभिप्रायारूढभावस्याप्रशस्तत्वेनैव स्यात्। एतच्च अन्यतीर्थिकाभिमतदेवनामादिषु जैनानां प्रतीतमेव। अत एव लोकेऽपि कथमस्य नाम प्रातरुपात्तमिति वक्तारो भवन्ति। तत्र नाम्नोऽप्रशस्तत्वं भावस्योक्तस्वरूपाप्रशस्तत्वेनैव। यथा नारीविकथा नारीजने विरक्तस्यैवारुचिविषयो भवति, न पुनरितरस्यापि। तथा तदेवान्यद् वा नाम निजनिजाभिप्रायारूढशुभवस्तुवाचकत्वेन शुभमपि भवति। यथा अद्य किञ्चित् शुभं भावि, यदमुकस्य नाम श्रावितमिति सिद्धं नाम्नोऽपि प्रशस्तत्वं भावस्य प्रशस्तत्वेनैव। एवं स्थापनादिकमपि भाव्यम्। परं नाम्नो विवक्षया कालभेदेन सङ्केतवशेन च सर्ववस्तुवाचकत्वं, न चैवं स्थापनाया अपि। तेन जैनानां प्रशस्तस्य भावार्हतो नामादीन्यपि प्रशस्तान्येवेति नामादीनां चतुर्णामपि परस्परं कार्यकारणभावापन्नाना देवगुरुधर्माणामिव यौगपद्येनाभ्युपगमो युक्तः। अन्योऽन्यानुसम्बन्धे सति प्रशस्तत्वेन साम्यात्, एकतरस्यानभ्युपगमे च सर्वेषामप्यनभ्युपगमप्रसङ्गात्। न हि कथञ्चित् घटकारणभूतस्य मृत्पिण्डस्य कथञ्चित् घटकार्यभूतस्य च रूपाकृत्यादेरप्रशस्तत्वेन परित्यागे घटस्य प्रशस्तत्वेनाभ्युपगमः सम्भवति, तत्र कारणानभ्युपगमे च कथञ्चित्कार्यानुत्पत्तेः। कथञ्चित्कार्यानभ्युपगमे च घटपरित्यागापत्तेः, घटपरित्यागमन्तरेण तस्य रूपाकृत्यादेरप्रशस्तत्वेन परित्यागासम्भवात्। एवमर्हज्जीवो द्रव्य भावार्हतः कारणं भावार्हद्वत् प्रशस्तमेव, 'कारणानुरूपं कार्य'मितिवचनात्। कार्यं च नामस्थापनादि, तस्य भावायत्तत्वात्, अत्यन्तासतो वस्तुनो नामस्थापनयोरसम्भवादिति स्वयमेव भाव्यम्। अत एव उक्त—

તે વતી એ બિહુ એકલા સમ્યગદષ્ટિ માત્ર કોઇને ન હુઈ એતલેં કેવલ ભાવનો માનનારો દૂર કર્યો જાણુવો. નામ સ્થાપના દ્રવ્યને અણુમાનવાને ભાવને અણુમાનવાનેં આયત્તપણિું ભાવની પણિ અણુમાનવાના પ્રસંગથી. એ ભાવ—નામાદિકનું અણુમાનવુ તે અપ્રશસ્તપણિું જ હુઈ. અપ્રશસ્તપણુ નામાદિકનું તો પોતાપોતાના અધ્યવસાયને વિષે ચઢયો જે ભાવ તેહને અપ્રશસ્તપણિું જ હુઇ. એતો અન્યતીર્થીઈ માન્યા જે દેવ તેહના નામાદિકને વિષે જૈનનેં પ્રસિદ્ધ જ છે.

એતલા જ વતી લોકને વિષે પણિ કિમ એહનું નામ પ્રભાતિ ગ્રહ્યુ ? એહવા કહેનારા હુઈ છે. તિહા નામનુ અપ્રશસ્તપણું, ભાવને કહિઉ જે સ્વરૂપ તેહને 'અપ્રશસ્તપણિું જ જિમ નારીની વિકથા નારીજનથી વિરક્તને જ અરુચિવિષય હુઇ, પણિ બીજાને નહીં, તિમ તેહજ અથવા બીજુ નામ પોતે પોતાને અભિપ્રાયે ઠવ્યુ જે શુભવસ્તુ તેહને કહિવાપણિું શુભ હુઈ જિમ આજ કાંઇ ભલુ થાસે જે અમુકાનું નામ સંભલાવ્યુ. એ હેતુઈ નામનુ પ્રશસ્તપણુ તે ભાવ [સ્તવ]ને પ્રશસ્તપણિું જ હુઈ. ઇમ સ્થાપનાદિક પણિ ભાવવુ પણિ નામને વિવક્ષાઇ અને કાલાદિભેદે સંકેતવશે સર્વવસ્તુનુ વાચકપણુ સંભવઈ, પણિ સ્થાપનાનઈ ઇમ ન હુઈ તે વતી જૈનને પ્રશસ્ત જે ભાવ અરિહંત તેહના નામાદિક પણુ પ્રશસ્ત જ. એ હેતુથી નામાદિક ચ્યારિનેં માહોમાહિ કાર્ય—કારણ ભાવ પામ્યાનેં દેવ-ગુરુ-ધર્મની પરે સમકાલ માનવુ તે યુક્ત અન્યોન્યસંબંધથિકે પ્રશસ્તપણે સમાનપણાથી એકનેં અણુમાનવે ચ્યારનેં અણુમાનવાના પ્રસંગથી.

કોઇરૂપેં ઘટનું કારણુ જે મૃતપિંડ અને કોઇરૂપિં ઘટનું કાર્ય જે આકાર 'તેહનેં' અપ્રશસ્તપણિું કરી છાંડવેં ઘટનું પ્રશસ્તપણિું માનવું સંભવેં નહિં. તિહા કારણુને અનમાનવેં કોઇરૂપેં કાર્યની અનુત્પત્તિથી, કથં-

'नामजिणा जिणनामा, ठवणजिणा पुण जिणिंदपडिमाओ। दव्वजिणा जिणजीवा भावजिणा समवसरणत्था' ॥१॥ इति (देववन्दनभाष्य गा० ५१)। तेनैव वस्तुमात्रस्य नामादिभेदभिन्नश्चतुर्द्धा निक्षेपो जघन्यतोऽपि भवति। यदागमः—'जत्थ य जं जाणिज्जा णिक्खेव णिक्खेवे णिरवसेस। जत्थवि अ णो जाणिज्जा चउक्कयं णिक्खिवे तत्थ' ॥१॥ त्ति श्रीअनुयोगद्वारे (पृ० १०) तत्र स्थापना हि पट्टकालिखितजम्बूद्वीपादिवत् नामाकृत्याद्यविनाभूतत्वेन अर्हदभेदबुद्धिकल्पनाहेतुः पूजास्तुत्यादिविषयः। न च कल्पना न युक्ता आरोपहेतुत्वादिति वाच्य, मुखवस्त्रिकादौ गुरुपादयोः कल्पनयैव वन्दनकस्य सम्भवात्। न चैव नामापि। परं मुखवस्त्रिकादौ गुरुपादयोरभेदबुद्धिहेतुकल्पनया स्थापना-असद्भूत-स्थापना, जिनप्रतिमा तु सद्भूतस्थापनेति विशेषो बोध्य। तथा नाम्ना च साम्य विजातीयैरपि पदार्थैः स्यात्, स्थापनया च साम्य सजातीयैरेवेति नामस्थापनयोर्विशेषो बोध्यः। अभेदबुद्धिस्तु चित्रालिखित-करितुरगादौ प्रतीतैव। अन्यथा अयं हस्तीत्यादिबुद्धेरभावापत्तेः। 'चित्तभित्ति ण णिज्झाए णारिं वा सुअलंकिअ'मित्याद्यागमबाधापत्तेश्च। एव द्रव्यमपि प्रत्यासन्नपर्याय पर्यायेण सहाभेदबुद्धिहेतुरेव। यथा गर्भस्थोऽप्यर्हन् द्रव्यभूतोऽपि शक्रेण भावार्हत्तया स्तुतः। तेन द्रव्यस्थापनार्हद्विषयारुचिर्भावार्हद्विषयकपरि-ज्ञानारुचिमन्तरेणासम्भविनी, उभयोरपि भावार्हद्विषयकपरिज्ञानहेतुत्वात्। अत एव अर्हत्स्तुतिपूजापरा-यणानामभेदबुद्धिहेतुप्रतिमाराधन महानिर्जराहेतुरेव।

ચિત્કાર્યને અણુમાનવે ઘટનો પરિત્યાગ કરિવો થાઈ તેવતી ઘટના ત્યાગ વિના ઘટની રૂપ આકૃતિને-અપ્રશસ્ત-પણિ પરિત્યાગના અસંભવથી. ઇમ અરિહંતનો જીવ તે દ્રવ્ય, ભાવઅરિહંતનું કારણ, અને તે ભાવઅરિ-હંતની પરે પ્રશસ્તજ કારણને સરિખુ કાર્ય એહવા વચનથી કાર્ય તે નામ–સ્થાપનાદિક. તે નામાદિકને ભાવના આયત્તપણાથી. અત્યંત અસત્ વસ્તુનું નામ અને સ્થાપનાના અસંભવથી. એહવુ પોતે જ વિચારવુ.

એતલા જ વતી કહ્યુ છે—'નામજિન તે જિનનુ નામ, સ્થાપના જિન તે જિનેંદ્રની પ્રતિમા, દ્રવ્ય જિન તે જિનનો જીવ, ભાવજિન તે સમવસરણસ્થ' એહવુ. એતલા જ વતી વસ્તુ માત્રનો નામાદિક ભેદે જૂજુઓ ચ્યારે પ્રકારે નિક્ષેપ જઘન્યથી એ હુઇ. જે માટે આગમ છે–'જિહા જે જાણીઇ તેતલો નિક્ખેવો કરીઈ નિર્વિશેષ, જિહા ન જાણીઇ તે વસ્તુને વિષે ચ્યાર પ્રકારનો તે કરીઈ' એ અનુયોગદ્વારે. તિહા સ્થાપના તે પટ્ટે લિખિત જંબૂદ્વીપની પરિં નામ–આકૃતિ આદિને અભાવે અણુછતે પણિ અરિહંતની અભેદબુદ્ધિ કલ્પનાનો હેતુ પૂજા–સ્તુત્યાદિકનો વિષય હુઇ

કલ્પના તે યુક્ત નહીં, આરોપના હેતુપણાથી, ઇમ ન કહેવુ મુખવસ્ત્રિકાદિકને વિષે ગુરૂપાદનીજ વંદનીકના સંભવથી પણિ નામ તે ન હુઈ અભેદબુદ્ધિનુ હેતુ, પણિ મુહપત્તીપ્રમુખને વિષે ગુરૂપાદની અભેદબુદ્ધિકલ્પનાઈ સ્થાપના તે અસદ્ભૂત સ્થાપના જિનપ્રતિમા તે સદ્ભૂત સ્થાપના એતલો વિશેષ જાણિવો વલી નામે સરીખાઇ તે વિજાતીય પદાર્થે પણિ હુઈ સ્થાપનાઈ સરિખાઇ તે સમાનપદાર્થે જ હુઈ. એ પણિ નામ અને સ્થાપનાને (વિષિં) વિશેષ જાણિવો. અભેદબુદ્ધિ તો ચિત્રામને વિષે લિખિત જે કરિ-તુરગાદિકને વિષે પ્રસિદ્ધ જ ઇમ ન હુઇ તો એ હસ્તી એહવી બુદ્ધિના અભાવ થાવાથી.

'ચિત્રયુક્ત ભિત્તિ ન જૂએ અથવા નારી અલંકૃત પ્રતિં ન જૂએ' ઇત્યાદિ આગમની બાધાની આપત્તિથી. વલી દ્રવ્ય પણિ ઢૂકડો પર્યાય છે જેહને તે પર્યાય સાથે સાથે અભેદબુદ્ધિનો હેતુજ જિમ ગર્ભસ્થિત એ અરિહંત દ્રવ્યભૂત પણિ ઇંદ્રે ભાવઅરિહંત પણિ સ્તવ્યો. એતલાજ (માટિં) ક્ષીણમોહ તે દ્રવ્ય-

एतेन मृते पत्यौ तदीयप्रतिमा किं तत्पत्नीचिन्तितप्रयोजनसिद्धिहेतुर्भवति ? अपि तु नेति। एवं जिनप्रतिमापीति दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकाभ्या मुग्धजनविप्रतारको लुम्पाकोऽपि निरस्तो बोध्य । भिन्नभिन्नकार्यहेतूनां नामादिनिक्षेपाणां मध्ये भावनिक्षेपजन्यकार्यकरणासामर्थ्यपुरस्कारेण स्थापनाजिन त्यजतस्त्याजयतश्च जिनस्य नामस्मरणादेरपि त्यजनत्याजनापत्तेः, उक्तदृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोजनाया उभयत्राऽपि साम्यात् । यत पत्युः प्रतिमावत् नामस्मरणादिरपि तत्पत्नीचिन्तितप्रयोजनसिद्धिहेतुर्न भवतीति लुम्पाकस्यैव सम्मतम् । जैनानां तु सद्भूतभर्तुरिव तन्नामस्मरण-स्थापनादेरप्याजीविकादिनिर्वाहहेतुत्वमिति प्रयोजनचिन्तन तस्या लेशतोऽपि न स्यात्, जगत्स्थितिविलोपापत्तेः । नहि अकारणात् कार्योत्पत्तिं लुम्पाकं विहायाऽन्यः कोऽपि समीहते, घृतादपि जलपानाशापूर्त्तिप्रसक्तं । किन्तु मम पतिस्मृतिहेतुत्व नामस्थापनयोरितिबुद्ध्या प्रवर्त्तमानायास्तत्पत्न्याः ताभ्या चिन्तितप्रयोजनसिद्धिर्भवत्येव । तस्मात् सर्वेषामपि पदार्थानां प्रत्येकं नामादिनिक्षेपैर्भिन्नभिन्नस्वरूपाणां निजनिजकार्यकरणे सामर्थ्यं, नान्यत्राऽपि ।

तथाहि–नाम्नः सामर्थ्यं तावदाकृत्यादिना ज्ञातस्य भावपदार्थस्य स्मरणादौ, स्थापनायाश्च सामर्थ्यं निजाकृत्यादिना अज्ञातस्य भावपदार्थस्य तथात्वेन परिज्ञानादौ, द्रव्यस्य च सामर्थ्यं भावलक्षणपर्यायादिजनने, भावस्य च सामर्थ्यं नामस्थापनानिमित्ततापूर्वकनानाक्रियाजन्यनानाकार्यकरणे । एवं कथञ्चित् कचिदंशे साङ्कर्यमपि । यथा स्थापनाया अपि नाम्न इव आकृत्यादिना ज्ञातस्य स्मरणेऽपि सामर्थ्यं, स्मरणं च भावसापेक्षशुभाशुभकर्मबन्धहेतुः । एतेन खलु लुम्पाकमते स्थापनाऽनङ्गीकारे आकृत्यादिना

चित्रकेवली भानना दूषणु नहीं तेवती द्रव्य अने स्थापना अरिहत विषयिक्ष अरूच ते भाव अरिहंत विषयक परिज्ञाननी अरुची विना सभवे नही ते बिहुने भावअरिहतविषयक जे ज्ञान तेहना हेतुपणाथी. एतलाज वती अरिहतनी स्तुति–पूजापरायणुने अभेदबुद्धिनो हेतु प्रतिमाराधन ते महानिर्जरानु हेतुज.

'एतले मृत्यु पामे भर्ताई तेहनी प्रतिमा स्यु तेहनी स्त्रीने वाछित कार्यनी सिद्धिनुं हेतु हुई? तउ स्यु ? न हुइज इम जिननी प्रतिमा पणि ' इम दार्ष्टातिक जे प्रतिमा दृष्टत जे मृतभर्त्तानी मूर्त्ति तेणि करी मुग्धलोकने विप्रतारतो एहवो लुपक ते निरास कर्यो जाणिवो. भिन्न भिन्न-कार्यना हेतु जे नामदिनिक्षेप ते माहि भावनिक्षेपे जन्य जे कार्य ते करिवानु असमर्थपणु, तेहने आगलि करीने स्थापना जिनने छाडतो अने छडावतो जे लुपक तेहने जिनना नाम–स्मरणादिकनु छाडवु छडाववु तेहना प्रसगथी कहीइ जे दृष्टात अने दार्ष्टातिक तेहनी योजनाने बिहु ठामे समानपणाथी, जे भटे भर्त्तानी प्रतिमानी परे तेहनु नामस्मरणादिक तेहनी स्त्रीने चिंतित कार्यनी सिद्धिनु हेतु न हुई एहवु लुंपकनेज मान्य, जैनने मते तो छता भर्त्तानी परि तेहनु नामस्मरण स्थापनादिकने पणि आजीविका निर्वाहनु हेतुपणु एहवुं प्रयोजननु चितन ते स्त्रीने लेशथी ए न हुइ. जगतस्थिति लोपाइ वती. अकारणथी कार्यनी उत्पत्ति लुपक विना बीजो कोइ न वाछइ घृतथी पणि जलपाननी आशानी पूरति थई जोइवती. तो स्यु ? माहरे भर्तानु स्मृतिहेतुपणु नाम अने स्थापनाने छे एहवी बुद्धि प्रवर्तता जे तेहनी स्त्री तेहने ते नाम–स्थापनाथी चिंतित कार्यनी सिद्धि हुइज. ते माटे सर्वपदार्थने प्रत्येकि नामादिकनिक्षेपि भिन्न भिन्न स्वरूपने पोतपोताना कार्य करिवानु समर्थपणु, बीजे ठेकाणिं नही, तेहज देखाडे छे.

नामनुं समर्थपणु तो आकारादिके जाण्यो जे भावपदार्थ तेहना स्मरणादिकने विषई, स्थापनानुं कारणपणु तो पोताने आकारे अजाण्यो जे भावपदार्थ तेहने तेहवा पणि परिज्ञाना-

अज्ञातस्य तीर्थकृतो नाम्ना स्मरणमपि न सम्भवति, अव्यक्तस्मरण चाकिञ्चित्करमेव। नहि पट्टकालिखितजम्बूद्विपादिदर्शनसमुत्थज्ञानमन्तरेण जम्बूद्विपादिवर्त्तिनां वर्ष–वर्षधरादिवस्तूनां नियतक्षेत्राकृत्यादिविषयकसम्यक्परिज्ञान भवितुमर्हति, तद्विना च तद्विपयकस्मरणस्याप्यभाव एवेति सर्वसम्मतम्। एतेन भावरूपस्य पदार्थस्य नामाद्यपेक्षया प्राधान्येन नामादिहेतुत्वेन च सर्वत्राऽपि सामर्थ्यं भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता। भित्याचलङ्कृतौ चित्रालिखितहस्तिन इव भावभूतस्य हस्तिनः सामर्थ्याभावात्। एवं भावहस्तिन इव चित्रालिखितहस्तिनो गमनादिक्रियायामसामर्थ्यम्। एवं प्रतिनिक्षेप भिन्नभिन्नकार्यमवसातव्यम्। अन्यथा निक्षेपाणां वैयर्थ्य स्यात्।

एवमर्हन्तमधिकृत्य नामस्थापनादिकमपि भाव्य–यथा तीर्थकृद्दर्शनाभिग्रहवतां तद्दर्शनाभिग्रहपूर्त्तौ भावेन सहाभेदबुद्धिहेतोः स्थापनाजिनस्यैव सामर्थ्यम्। एतच्च समवसरणे तिसृषु दिक्ष्वागतेषु जनेषु प्रतीतमेव। न तथा भावजिनस्यापि, सर्वत्र सार्वदिक तद्दर्शनासम्भवात्। नाम–द्रव्ययोस्तु तीर्थकृदाकृत्यभावेन तथासामर्थ्याभावः। किञ्च–शक्रादीना शक्रस्तवभणनं यथा स्थापनाजिनस्य पुरस्तात् साक्षादेव प्रवचने प्रतीतं, न तथा नाम–द्रव्य–भावार्हतां पुरस्तात्। तेन शक्रस्तवस्य प्रामाण्यं प्रतिमापुरस्ताद् भणनेनैवेति कथं प्रतिमारेस्तत्प्रामाण्यमिति सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यमित्यलं विस्तरेण। तत्र यः संयतानां स्वयं कर्त्तव्यलक्षणस्य द्रव्यस्तवस्याभावः, स च परिग्रहारम्भसापेक्षतत्कारणसामग्र्या एवाभावेनावमातव्यः।

દિકને વિષે, દ્રવ્યની શકિત તો ભાવરૂપ જે પર્યાય ને ઉપજાવવાને વિષે, ભાવનિક્ષેપાની શકિત તો નામ–સ્થાપનાની કારણતાપૂર્વક જે નાનાક્રિયા તજ્જન્ય જે અનેક કાર્ય કરિવાને વિષે, ઇમ કોણેક રીતિં કોઈ એક અંશે સકરપણુ પણિ. જિમ સ્થાપનાને પણિ નામની પરિ આકારાદિકે જાણ્યાને સ્મરણુને વિષે પણુ સમર્થપણું, સ્મરણુ તો ભાવની અપેક્ષાઇ શુભાશુભકર્મબંધનો હેતુ ।

એતલેં લુંપકને મતે સ્થાપના અણુમાનતે આકારાદિકે અજ્ઞાત જે તીર્થંકર તેહને નામે સ્મરણુ પણિ ન સંભવઇ અવ્યકતસ્મરણુ તો અકિંચિત્કરજ પટ્ટકે લિખિત જે જંબૂદ્વીપાદિક તેહના દર્શનથી ઉત્પન્ન જ્ઞાન વિના જંબૂદ્વીપાદિકને વિષેં વર્તના જે વર્ષ–વર્ષધરાદિક જે ભરત–હિમવતાદિકવસ્તુ તેહનુ નિયત ક્ષેત્રની સ્થિતિ અને આકારાદિક વિષયક જે સમ્યગ્જ્ઞાન તે તે થાવાને યોગ્ય હુઇ. ઇમ તો નહિં અને તે વિના તો તદ્વિષયક જે સમ્યક્સ્મરણુ તેહનો પણિ અભાવજ એહવુ સર્વસંમત છે એતલે ભાવરૂપ પદાર્થને નામાદિકની અપેક્ષાઈ પ્રધાન પણિ અને નામાદિકને હેતુપણિ સઘલેં શક્તિ હુસ્યેં એહવી આશંકા પણિ ટાલી ભિત્ત્યાદિકિ (શોભામા) ચિત્રલિખિત હસ્તિની પરિ ભાવભૂત હસ્તીનેં શક્તિના અભાવથી ઇમ ભાવભૂત હસ્તીની પરિ ચિત્રલિખિત હસ્તીને ગમનાદિક્રિયાનુ અસમર્થ પણું. ઇમ પ્રત્યેકનિક્ષેપિ ભિન્ન ભિન્ન કાર્ય જાણિવુ. ઇમ ન માનીઇં તો નિક્ષેપને વ્યર્થપણું થાઇં.

ઇમ અરિહત ઉદ્દેશીનેં નામ–સ્થાપનાદિક પણિ જાણિવુ. જિમ તીર્થંકરના દર્શનના અભિગ્રહવંતને દર્શનના અભિગ્રહપૂરવાનેં વિષે ભાવસંઘાતે અભેદબુદ્ધિનુ હેતુ જે સ્થાપનાજિન તેહનેજ શક્તિએતો સમવસરણુને વિષે ત્રિણિ દિશિ આવ્યા જનને વિષે પ્રસિદ્ધજ છેં. તિમ ભાવજિનને નહિં, સઘલે સર્વદાએ તેહના દર્શનના અસંભવથી નામ અને દ્રવ્યનેં તો તીર્થંકરના આકારનેં અભાવે તિમ શક્તિનો અભાવ વલી શક્રાદિકને શક્રસ્તવનુ ભણવું જિમ સ્થાપનાજિનની આગલિ સાક્ષાત્ પ્રવચનનેં વિષેં પ્રસિદ્ધ જ છે, તિમ નામ દ્રવ્ય અને ભાવ અરિહતની આગલિ નહી તે વતી શક્રસ્તવનેં પ્રામાણ્ય

अयं भावः-सर्वं हि कार्यं कारणसामग्रीसापेक्षम्, अन्यथा कार्यानुत्पत्तेः, 'नाकारणं भवेत्कार्य 'मिति वचनात् अनुभवसिद्धत्वाच्च । सामग्री च प्रकृते देशविरतेरिव संवररूपस्यापि द्रव्यस्तवस्य परिग्रहारम्भसापेक्षा । सा च तथाभूता सामग्री संयतानां न भवत्येव, सर्वप्रकारेणारम्भपरिग्रहयोः परित्यागात्, अन्यथा द्रव्यस्तवभावस्तवयोरुभययोरप्युच्छेदः प्राक् प्रदर्शितो बोध्यः । पूजोपयोगिनोस्तु परिग्रहारम्भयोरप्रत्याख्याने च सर्वविरतिः कस्याऽपि न स्यात् । सर्वविरत्यभावे च न देशविरतिरपि, तस्याः सर्वविरतिसापेक्षत्वात्, अन्यथा कस्य देश उच्यते । एवं विहारादौ जीवविराधनाया अप्रत्याख्यानापत्त्यापि भाव्यम् । तेन यथौचित्येन कारापणानुमोदनालक्षण-द्रव्यस्तवादिधार्मिकानुष्ठानमात्रं धार्मिकत्वान्यथानुपपत्त्या संवररूपमेव । संवररूपत्वेन चोपादेयता स्यात् । 'उपादेयश्च संवर 'इतिवचनात् ।

सर्वविरतावन्तर्भूतत्वेन सर्वविरतिप्रतिपत्तिसमय एवोपादेयत्वेनाभ्युपगतं सर्वेषामपि संयतानां भवत्येव, तत्कारणसामग्र्याश्च शुभमनोवाक्कायव्यापारसापेक्षायाः सर्वेषामपि संयतानां सर्वकालं सत्त्वात् । अत एव स्वयमननुष्ठीयमानमपि देशविरत्यादिकं यथौचित्येन जिनोऽप्युपदिशत्यनुजानात्यनुमोदयति च । परं केवलिनो देशविरतेरिव सर्वविरतिरूपमपि सामायिकादि चारित्रं न स्यात् । तस्य सर्वोत्कृष्टे स्नातकचारित्रेऽन्तर्भूतत्वात्, कषायानाभोगसापेक्षतत्कारणसामग्र्यो अप्यभावाच्च । नहि कषायानाभोगोदयमन्तरेण सातिचारं सापवादिकं च सामायिकादि चारित्रं सम्भवति, अतिचारादिप्रतिपेवणस्य कषायानाभोगायत्तत्वात्, कषायानाभोगौ च केवलिनो न भवतः, क्षीणत्वात् । तस्मात् सामग्र्यनुरोधेन कर्त्तव्यलक्षणो द्रव्यस्तवः श्रमणोपासकानामेव । सामायिकादिचारित्रं च कषायानाभोगोदयवतामेव संयतानां भवति तेन सयोगिसम्यग्दृष्टिमात्रस्य द्रव्यस्तवभावस्तवावन्योऽन्यानुविद्धावेव भवतः । यदुक्तं—

ते प्रतिमा आगलि ज भणवे करीने ज किम प्रतिमाना वैरीने तेहनु प्रामाण्य ? ए वती सूक्ष्मबुद्धि विचारवु. हिवे विस्तारे पूर्णज

हिवे तिहा जे साधुने पोते करिवारूप जे द्रव्यस्तव तेहनो जे अभाव ते परिग्रह अने आरंभ तेहने अपेक्षाने छे जे तेहना कारणे तेहनी सामग्रीने अभावेज जाणवो. ए भाव-सकलकार्य ते सामग्री अपेक्षाने हुइ. अन्यथा कार्यनी अनुत्पत्तिथी, कारणविना कार्य न हुइ एहवा वचनथी इमज दीसे छे वती. वली सामग्री ते एहने विषे देशविरतिनी परे संवररूप पणि द्रव्यस्तवने परिग्रह अने आरंभनी अपेक्षा सहित, ते तो तेहवी जे सामग्री ते संयतने न हुइज. सर्व प्रकारे परिग्रह अने आरंभना त्यागथी. इम न हुई तो द्रव्यस्तव भावस्तव ए बिहुनो उछेद पूर्वि देखाड्यो ते जाणिवो पूजाना उपयोगि जे परिग्रह अने आरंभने अणुपच्चक्खाणे सर्वविरति कोइने न हुइ. सर्वविरतिने अभावे देशविरति पणि न हुई..ते देशविरतिने सर्वविरतिना सापेक्षपणाथी अन्यथा केहनो देश कहीइ

इम विहारादिकने विषे जीवविराधनाना अणुपच्चक्खाणुनी आपत्तिपणि विचारवुं. ते माटि यथाउचित पणि करावदा अने अनुमोदवारूप जे द्रव्यस्तवादिधार्मिक-अनुष्ठान मात्र ते धार्मिकपणानी अन्यथा अनुपपत्तिथी संवररूपज. संवररूपपणि तो उपादेयपणु थाइ संवर ते उपादेय ए वचनथी. अने ते धर्मानुष्ठान तो सर्वविरति मध्ये अन्तर्भूत पणि, सर्वविरतिनी प्रतिपत्तिना समयने ज विषि उपादेयपणुइ मान्यु सर्वे संयतीने हुइज शुभ मन-वचन-कायाना व्यापारनी अपेक्षा करे एहवी जे करावदा अनुमोदवारूप जे द्रव्यस्तव तेहना कारणनी सामग्रीने सकलयतीने सदाए छतापणाथी. एतलाजवती पोते अणकरीतु ए देशविरत्यादिक ते यथाउचित पणि जिने पणि उपदिशे अणुजाणि अने अनुमोदे पणि.

'दव्वत्थयभावत्थयरूवं एअमिह होइ दट्ठव्वं । अण्णोण्णसमणुविद्धं णिच्छयओ भणिअविसयं तु' ॥१॥ त्ति षष्ठपञ्चाशके (पृष्ठ ११७) वृत्तिर्यथा-'द्रव्यस्तवभावस्तवयो रूप-स्वभावो द्रव्यस्तवभावस्तवरूपम्, एतदित्यत्रोत्तरत्र तुशब्दयोगात्, एतत्तु-एतत्पुनः प्रागुपदर्शित जिनभवनादिविधानचरणप्रतिपत्तिलक्षणम्, इह-स्तवाधिकारे भवति-वर्त्तते द्रष्टव्य-बोद्धव्यम्, किम्भूतमित्याह-अन्योऽन्यसमनुविद्धं-परस्परानुगत, निश्चयत'-परमार्थतो भणितः-प्रागभिहितो विपयो-गोचरः प्रायो गृहिसाधुलक्षणो यस्य तत्तथा। तुशव्दो व्याख्यात इति गाथार्थः'। परं सयताना सर्वेपामपि द्रव्यस्तवोऽल्पीयान्, कारापणानुमोदनालक्षणस्यैव द्रव्यस्तवस्य सत्त्वात्। भावस्तवस्तु भूयान्, त्रिविध त्रिविधेन प्रत्याख्यानवतो व्यवहारतो निश्चयतश्च कारणतोपि सावद्यत्वाकलुषिताध्यवसायवशेन सयमानुष्ठानमात्रस्य भावस्तवरूपत्वात्। श्रमणोपासकानां तु भावस्तवोऽल्पीयान्, कारापणानुमोदनालक्षणस्यैव भावस्तवस्य सत्त्वात्, द्रव्यस्तवस्तु भूयान्, द्विविध त्रिविधेन प्रत्याख्यानवतोऽनवरत सावद्यत्वकलुषिताध्यवसायवशेन तदीयधार्मिकानुष्ठानमात्रस्य द्रव्यस्तवरूपत्वात्। अत एव कृतसामायिकोऽपि श्रमणोपासकः उद्दिष्टकृतभोजी स्यात्। यदागम'—

'कामी सघरगणओ थूलपइन्नोसि होइ दट्ठव्वो। छेअणभेअणकरणो उद्दिट्ठकडं पि से भुंजे' ॥१॥ त्ति निशीथभाष्य, उ० १५. एतच्चूर्ण्येकदेशो यथा-'जं च उद्दिट्ठकड त कडसामाइओ वि भुंजइ, एवं सो सव्वविरओ ण हवइ, एतेन कारणेन तस्स ण कप्पइ दाउ'त्ति। तथा सामायिकं

પણિ કેવલીને દેશવિરતિને પરે સર્વવિરતિરૂપપણિ સામાયિક ચારિત્ર ન હુઈ. તે સામાયિકાદિ ચારિત્રને સર્વોત્કૃષ્ટ તે સ્નાતક-ચારિત્ર તેહને વિષે અંતર્ભૂતપણાથી. કષાય અને અનાભોગ તેહની અપેક્ષા કરેં એહવી તે સામાયિકાદિકની સામગ્રી તેહના પણિ અભાવથી. કષાય અને અનાભોગના ઉદય વિના અતિચાર સહિત અને અપવાદ સહિત જે સામાયિકાદિ ચારિત્ર તે સંભવે નહિ. અતિચારાદિક સેવવાને કષાય અને અનાભોગનુ આયત્તપણુ છે. તેથી કષાય અને અનાભોગ તો કેવલીને ન હુઇં. ક્ષીણપણાથી. તેવતી સામગ્રીને અનુરોધે જ કરિવારૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તે શ્રાવકનેજ હુંઈ, સામાયિકાદિ ચારિત્ર તે કષાય અને અનાભોગના ઉદયવંત જે યતી તેહને જ હુઇ તે હેતુઇ સયોગિ સમ્યગ્દૃષ્ટિમાત્રને દ્રવ્યસ્તવ ભાવસ્તવ એ બિહુ માહોમાહિ યુક્તજ હુઈ જે માટિ કહિઉ છે.

दव्वत्थय-भावत्थयरूवं पर्यमिह होइ दट्ठव्वं। अण्णुण्णसमणुविद्धं निच्छयओ भणियविसयं तु ॥१॥ દ્રવ્યસ્તવ ભાવસ્તવરૂપ એ તો એ ઇહા દેખાડયુ. અન્યોન્યયુક્ત નિશ્ચયથી કહ્યો વિષય છે જેહનો એહવુ. વૃત્યર્થ-દ્રવ્યસ્તવ અને ભાવસ્તવનો સ્વભાવ **एतत्** એહની આગલિ તુ શબ્દના યોગથી એતો વલી પૂર્વેં દેખાડયુ જિનભવનનું નીપજાવવું અને ચારિત્રનુ ગ્રહેવુ એ સ્વરૂપ ઇહા સ્તવના અધિકારને વિષે છે (તે) જાણિવુ કેહવુ છે તે કહિં છે માહેમાહિ યુક્ત પરમાર્થથી કહિઉ પૂર્વિં વિષય પ્રાહિ ગૃહસ્થ અને સાધુરૂપ જેહનો એહવુ તે **तु** શબ્દ તો વખાણ્યો જ એ ગાથાર્થ। પણિ સર્વઇ સંયતીને દ્રવ્યસ્તવ તે અલ્પ કરાવવા અને અનુમોદવારૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તેહનાજ છતાપણાથી, ભાવસ્તવ તો બહુ ત્રિવિધ ત્રિવિધિ પ્રત્યાખ્યાનવંતને વ્યવહારથી અને નિશ્ચયથી કારણથીએ સાવદ્યપણિં મલિન નહિ એહવા અધ્યવસાયને વશે સંયમાનુષ્ઠાન માત્રને ભાવસ્તવરૂપપણાથી.

चेह भोजनभणनेन पौषधिकस्यावसातव्यम् । यत्तु तथाभूतस्याऽपि सामायिकस्य भावस्तवत्वेन व्यपदेशः, तद् व्यवहारतः संयतानुकृतिमात्रेणावसातव्यः, निरवद्यत्वात् । तस्य श्रमणकल्पस्यैव श्रमणोपासकस्य सत्त्वात् । यदागमः–'सामाइअम्मि उ कए समणो इव सावओ हवइ जम्हा'त्ति । श्रीआव० नि० (पृ० ४३६ गा० ८०१) अत एव कृतसामायिकः श्रमणोपासकोऽपि श्रमणवत् कुसुमादिभिर्जिनेन्द्रपूजां न करोति, प्रत्याख्यातकरणकारापणारम्भस्य सचित्तस्पर्शस्याप्यकल्प्यत्वात्, श्रमणकल्पत्वभङ्गापत्तेश्च । तथात्वे च जिनाज्ञोल्लङ्घनेन पूजाया अप्यनर्थहेतुत्वं स्यात्, ज्ञानादीनां त्रयाणामपि विराधकत्वात् । यदागमः—

'आणाइ च्चिअ चरणं तब्भंगे जाण किं न भग्गंति ?। आणं च अइक्कंतो कस्साएसा कुणइ सेसं' ॥१॥ ति, उपदेशमालायाम् (गा० ५०५) ननु भोः ! छद्मस्थसंयतानामनाभोगवशेन सम्यग्यतना दुस्साध्या, तेन नद्युत्तारादिनिषेध एव युक्त इत्यस्माकं मतिरिति चेत् । मैवं, विहारादिक्रियामात्रस्योच्छेदापत्तेः, अनाभोगजन्याशक्यपरिहारेण जीवविराधनाया सर्वत्राऽपि सत्त्वेन सम्यग्यतना दुस्साध्येति सर्वत्रापि वक्तुं शक्यत्वात् । तथा च 'जयं चरे जयं चिट्ठे' इत्यादिप्रवचनस्य निर्विषयत्वेन तत्प्रणेतुरनाप्तत्वापत्त्या जैनप्रवचनमनुपादेयं स्यात्, अनाप्तमूलकत्वात् । तस्माज्जिनाज्ञा नियमेन यतनाविषयैव भवति । यतनया च प्रवर्त्तमानाना संयतानामनाभोगजन्याशक्यपरिहारेण जायमानं तु द्रव्यतोऽपि जीवघातादिकं संयमपरिणामानपायहेतुत्वेन तज्जन्यकर्मबन्धाभावात् संयम-

---

श्रावकने तो भावस्तव अल्प, कराववा अने अनुमोदनारूप भावस्तवना छतापणाथी, द्रव्यस्तव तो बहु, द्विविध त्रिविधे प्रत्याख्यानवंतने निरंतर सावद्य पणि कलुषित अध्यवसायने वशे ते श्रावकनी धार्मिक-क्रिया मात्रने द्रव्यस्तवरूपपणाथी. एतलाज वती करिउ छे सामायिक जेणि एहवो ए श्रावक उद्दिष्टकृत भोजी हुइ. जे माटि आगम छे. एहनी चूर्णिनो एक देश जिम–जे उद्देशाने कर्यु हुए ते कृतसामायिकपणि जिमे एम ते सर्वविरति नथी एणि कारणे तेहने न कल्पइ देवु. सामायिक ते इहा भोजनभणवि पौषधादिकनु जाणिवु अने जे तेहवाए सामायिकने भावस्तवपणि कहेवु, ते व्यवहारथी संयमना अनुकार मात्रे जाणिवु, निरवद्यपणाथी, तेहने श्रमणु सदश जे श्रावक तेहनेज छतापणाथी जे माटि आगम.

सामायिक करे हुते श्रमणनी परि श्रावक हुइ. एतला ज वती कर्यु छे सामायिक जेणि एहवो श्रमणोपासक ते श्रमणनी परि पुष्पादिके जिनेन्द्रनी पूजा न करे. प्रत्याख्यातं जे आरंभनुं करिवु अने करावधु जेणि एहवा ते श्रावकने सचित्त स्पर्शना पणि अकल्प्यपणाथी. साधु सरिखो एहवा 'पणु'नी भंगनी प्राप्ति थाई वती वली तेहवा पणि जिनाज्ञाने उल्लंघवे पूजानु पणि अनर्थहेतुपणु थाई. ज्ञानादिक त्रिणेना विराधकपणाथी. जे माटि आगम–'आज्ञाई ज चारित्र आज्ञाभंगे स्यु ते न भांगे ? भाणिज. एहवु जाणि आज्ञाने अतिक्रमे तो केहना आदेशथी करे छे. बीजु पूछे जे–छद्मस्थयतीने अनाभोगवशे सम्यग् यतना ते दुसाध्य छे. तेतरी नद्युत्तारादिकनो निषेध ज युक्त. एहवी अमारी मतिने (छे) एहवु जो बोले, ते म बोले. विहारादिक क्रियामात्रने उच्छेदनी आपत्ति थाई वती–अनाभोगे जन्य अशक्यपरिहारि जीवविराधनाने सर्वत्र छतापणि सम्यक् प्रकारे यतना ते दुसाध्य एहवु सघले कही सकीई ते पणाथी. तिवारे 'जयणाई चालि जयणाई रिह' इत्यादि प्रवचने निर्विषयपणि तेहना प्ररूपनारने दुष्ट कहेनार एहवी प्राप्ति जैनप्रवचन अनादरणीय थाई दुष्टप्ररूपक जे पुरुष तेहना प्ररूपापणाथी.

परिणामानाबाधकमिति सर्वत्राऽपि मन्तव्यम्। तेन तन्निमित्तस्यापि नद्युत्तारादेर्न निषेधः। निषेधे च बीजं तावदशुभकर्मबन्धहेतुत्वमेव। तच्च यतनापरायणस्य सयतस्य न भवति। यत्तु तथाभूतस्याऽपि जीवघातादेर्मिथ्यादुष्कृतादिप्रायश्चित्तप्रतिपत्तिस्तद्व्यवहारनयपरतन्त्रप्रवृत्तिमतामज्ञातकर्मबन्धाभावानां चेतःशुद्ध्यर्थं, चेतःशुद्धिश्च महानिर्जराहेतुत्वेन प्रवचने भणितेति।

ननु भोः! श्रावकमात्रस्यानाभोगजन्याशक्यपरिहारेण त्रसजीवविराधनाभ्युपगमे असयत-देशसंयतयोर्भेदे किं निदानम्? इति चेदुच्यते-अविरतसम्यग्दृष्टेर्निजसाक्षात्कारविषयत्रसजीवविराधनाया अभावेऽपि अप्रत्याख्यानकषायोदयवशेन अनुत्तरसुरपर्यन्तसम्यग्दृष्टिदेवादीनामिव मनागपि विरतिपरिणामाभावेन द्वादशाप्यविरतयो भवन्ति। भवति च तत्प्रत्ययः कर्मबन्धोऽपि। देशविरतस्य तु सम्यग्दृष्टेरप्रत्याख्यानकषायानुदयेन त्रसजीवविराधनावर्जनाभिप्रायो भवति। न भवति च पृथिव्यादिस्थावरजीवविराधनावर्जनाभिप्रायोऽपि, आजीविकाया अन्यथानुपपत्तेरिति तस्य चैकादशैवाविरतयः स्युः। तत्प्रत्ययः कर्मबन्धोऽपि। परमुभयोरपि सम्यक्त्वं च निजसाक्षात्कारविषयजीवविराधनाया अभावेन अवसातव्यम्, अनुकम्पायास्तौल्यात्। न च पृथिव्यादिजीवविराधानायामेतदसम्भवीति वाच्य, यतो यदि केवलिवचसा निश्चितोऽपि, निजसाक्षात्काराविषयीभूतत्रसजीवघातोऽपि मैथुनसेवायामनुकम्पानाशहेतुर्न भवतीत्यग्रे वक्ष्यते, कथं तर्हि केवलिवचसैव संशयारूढोऽपि, तथाभूतः पृथिव्यादिजीवघातोऽनुकम्पानाशहेतुरिति सम्यग्दृशा पर्यालोच्यम्। प्रसङ्गतः सर्वविरताना तु प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यानकषायाऽनुदयवता सर्वसावद्यवर्जना-

---

તે માટિં જિનાજ્ઞા તે નિયમે યતના વિષયિણી જ હુઈ. જયણાઈ પ્રવર્તતા સાધુને તો અનાભોગે થાતો, જે અશકયપરિહાર તેણિં થાઈતુ જે દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિક તે સયમ-પરિણામને, અણુજીવાને હેતુપણિં તે દ્રવ્યહિંસાદિકથી ઉત્પન્ન કર્મબધના અભાવથી સયમ-પરિણામનુ બાધક નહિં એહવુ સઘલે માનવુ; તે વતી દ્રવ્યહિંસાનિમિત્ત જે નદ્યુત્તારાદિક તેહનો નિષેધ નહીં. નિષેધને વિષેં કારણ તો અશુભકર્મબધહેતુપણુ તે તો યતના તત્પર સાધુને ન હુઈ અનઈ જે દ્રવ્યથી એ જીવઘાતાદિકને મિચ્છામિ દુક્કડાદિ પ્રાયશ્ચિતની પ્રતિપત્તિ કહી તે તો વ્યવહારનયને પરવશે પ્રવર્તતા અજાણ્યો છે કર્મબધનો અભાવ જેણિં એહવાને ચિત્તશુદ્ધિને નિમિત્તે જ જાણિવુ ચિત્તશુદ્ધિ તે મહાનિર્જરા-હેતુપણિં કહી છે.

એતલાજ વતી વ્યવહારનયને 'ખલિઆને પ્રત્યાખ્યાન' તે દ્રવ્ય-ભાવ એ બિહુ પ્રકારે પ્રાણાતિપાતાદિકનુ હુઇ અને કોઈક ઉચ્છૃખલ સપ્રદાય વિરોધી તે કહે છે જે-ભાવથી પ્રાણાતિપાતદિકનુ પચ્ચક્ખાણુ હુઈ પણિ દ્રવ્યથી હિંસાદિકનુ પચ્ચક્ખાણુ હુઈ જ નહિં તે મિથ્યા જાણિવુ. અને તેહને ત્રિવિધે પચ્ચક્ખાણુ તથા અણજાણતા હિંસાદિક હુઆ હુઇ તેહના મિચ્છામિ દુક્કડા કિમ હુઈ. વલી 'કાયષટકી ગામતણે પઈસારે નીસારે' ઇત્યાદિ યાવત્ 'જાણતા અજાણતા હુઓ હુઈ તે હુ મન વચન કાયાઈ કરી મિચ્છામિ દુક્કડ' એ અતીચાર મૂલથી વિસર્જેજ દીસે છે. તે જાણવુ. પૂછે છે-સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રાવકમાત્રને અનાભોગજન્ય અશકયપરિહારે ત્રસજીવની વિરાધના માને હુતે અસયત અને દેશસયતીને ભેદને વિષે સ્યુ કારણ? એહવુ જો પૂછે છે તે ઉપરિ કહીઈ છીઇ.

અવિરતિ-સમ્યગ્દૃષ્ટિને પોતાનો સાક્ષાત્ જ્ઞાનનો વિષય, એહવો જે ત્રસજીવ તેહના વિરાધનાને અભાવે પણિં અપ્રત્યાખ્યાનિઆ કષાયના ઉદયને વશે અનુત્તરસુરપર્યત સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાની પરિ

भिप्रायेण द्वादशाप्यविरतयो न भवन्ति। तेन न तत्प्रत्ययः कर्मबन्धोऽपि। तेषां चाहारग्रहणमपि निरवद्यमेव। यदागमः–'अहो जिणेहिं असावज्जा वित्ती साहूण देसिअ 'त्ति, दशवै० (पृ० १७९ गा० ९२) यद्यपि छद्मस्थसयतानामपवादपदेन सुमङ्गलसाधोरिव त्रसजीवविराधना आभोगपूर्विकाऽपि भवति, तथापि ज्ञानाद्यर्थप्रवृत्तौ वर्जनाभिप्रायस्य तादवस्थ्यमेव। ज्ञानादिरक्षाभिप्रायस्य जीवरक्षाभिप्रायघटितत्वात्। यथा वस्त्रेण जलं गलतो जलजीवविराधनायां सत्यामपि जीवरक्षाभिप्राय एव, अन्यथा सुमङ्गलसाधोरप्यसंयतत्वमापद्येत। तेन तथाभूताऽपि विराधना न अविरतिप्रत्ययकर्मबन्धहेतुरपि, सर्वविरतिपरिणामस्यानपायात्। अपवादपदं च ज्ञानादिस्थितिनिमित्तमेव भवति। तच्च जिनाज्ञैव। यदागमः—

'सव्वत्थ संजमं संजमाओ अप्पाणमेव रक्खेज्जा। मुच्चइ अइवायाओ पुणो विसोही ण याविरई' ॥१॥ त्ति, (ओघ०) अत एव 'तम्हा सव्वाणुन्ना सव्वणिसेहो य पवयणे णत्थि। आय वयं तुलिज्जा, लाहाकंखिव्व वाणिअओ' ॥१॥ त्ति, उपदे० (गा० ३९२) तेनैव हेतुना 'साहूण चेईआण ये'त्यादि प्रागुपदर्शितमिति। यत्तु नद्युत्तारादौ सत्यामपि जलजीवविराधनायां संयमो दुराराध्यो न भणितो, भणितश्च कुन्थूत्पत्तिमात्रेणाऽपि, तत्र निदानं तावदाभोगानाभोगावेव। तच्चैवं–यद्यपि संयतानामुभयत्राऽपि जीवविराधना अनाभोगादेव, तथापि स्थावरसूक्ष्मत्रसजीवविषयकोऽनाभोगः सर्वांशैरपि सर्वकालीनः, न पुनः क्वचित्कादाचित्कश्चेति। तस्य चापगमः प्रयत्नशतैरप्यशक्यः, केवलज्ञानसाध्यत्वात्।

અલ્પમાત્રાઇ વિરતિપરિણામને અભાવે બારે અવિરતિ હુઇ, અને હુઇ તત્પ્રત્યયી કર્મબંધ દેશવિરતિ--સમ્યગ્દૃષ્ટિને તો અપ્રત્યાખ્યાનિઆ કષાયને અનુદયે ત્રસજીવવર્જનનો અભિપ્રાય હુઇ, અને ન હુઇ પૃથિવ્યાદિસ્થાવરજીવનો વર્જનનો અભિપ્રાયપણિ, આજીવિકાની અન્યથા અનુપપત્તિથી તેહને ઇગ્યારે અવિરતિ હુઇ, તે પ્રત્યયી કર્મબંધપણિ, પણિ બીહુને સમ્યક્ત્વ તે પોતાના સાક્ષાત્કારનો વિષય જે જીવ તેહની વિરાધનાને અભાવે જાણવું. અનુકંપાના તુલ્યપણાથી. પૃથિવ્યાદિજીવવિરાધનાને વિષે એ અસંભાવ્ય ઇમ ન કહેવું.

જે માટે જો કેવલીને વચને નિશ્ચિતઇ પણિ પોતાના સાક્ષાત્કારનો અગોચરરૂપ જે ત્રસજીવોનો ઘાતપણિં મૈથુનસેવાને વિષે દયાના નાશનો હેતુ ન હુઇ, એહવું આગલિ કહિઍ કિમ તો કેવલીવચને સંદેહાએસો તેહવો પૃથિવ્યાદિકસ્થાવરજીવોનો ઘાત તે દયાના નાશનો હેતુ હુઇ, એ સમ્યગ્દૃષ્ટિ વિચારવું. પ્રસંગથી સર્વવિરતિને તો પ્રત્યાખ્યાનીઆ અને અપ્રત્યાખ્યાનિઆ કષાયના અનુદયવંતને સર્વપાપવસ્તુને વર્જનને અભિપ્રાયે બારે અવિરતિ ન હુઇ. તે વતી તત્પ્રત્યયિઓ કર્મબંધ પણિ ન હુઇ. તેહોને આહારગ્રહણુ પણિ નિરવદ્યજ હુઇ. જે માટે આગમ–' આશ્ચર્ય જિને નિરવદ્યપ્રવૃત્તિ સાધુને દેખાડી ' જઉએ છદ્મસ્થ–સંયતીને અપવાદપદે સુમંગલ સાધુની પરે ત્રસજીવવિરાધના જાણથાપૂર્વકપણિ હુઇ છઇ. તઊહે જ્ઞાનાદિકની અર્થની પ્રવૃત્તિને વિષે વર્જવાના અભિપ્રાયનુ તદવસ્થપણુજ, જ્ઞાનાદિકની રક્ષાની અભિપ્રાયને જીવરક્ષાના અભિપ્રાયે ઘટિતપણાથી. જિમ વસ્ત્રેજ ગલતાને જલજીવની વિરાધના છતે પણિ જીવરક્ષાને અભિપ્રાયજ છે. [સમકાલ બિ ઉપયોગ એક વસ્તુ વિષયક ન હુઇ એહવા વચનથી] અન્યથા સુમંગલ સાધુને પણિ અસંયતીપણુ થાઇ. તિણિકરી તેહવી એ વિરાધના તે અવિરતિ-પ્રત્યયિઆ કર્મબંધનુ હેતુ પણિ ન હુઇ, સર્વવિરતિપરિણામના અણુજાવાપણાથી.

અપવાદ તે જ્ઞાનાદિકની સ્થિતિને અર્થિજ હુઇ. તે તો જિનની આજ્ઞાજ. જે માટિ આગમ–
' સર્વત્ર સંયમ રાખવું સંયમથી આત્મા રાખવો. મૂકાઇ દૂષણથી, વલી શોધિ પણિ, અવિરતિ વારૂ નહિ. '

शक्यश्च कुन्थ्वादिस्थूलत्रसजीवविषयकस्यानाभोगस्य अपगमः भूयो भूयो निरीक्षणादिनेति। तथाभूतं यत् निरीक्षणं दुस्साध्यमिति सयमो दुराराध्यो भणितः। एव सम्यग् प्रयत्नपरायणानामपि कदाचित्कुन्थ्वादिस्थूलत्रसजीवविराधना स्यात्, सा च प्रायोऽसम्भविसम्भवेन अवश्यभाविनीति वक्तव्यम्। शक्यपरिहारजीवविषयकप्रयत्नवतोऽपि तत्परिहरणोपायस्यापरिज्ञानात्।

साप्यवश्यभाविनी विराधना द्वेधा-अनाभोगमूला अनाभागपूर्विका १ अनाभोगमूला आभोगपूर्विका २ चेति। तत्राद्या प्रतीता। जीवघाते जाते सत्येव तत्परिज्ञानात्। द्वितीया तु निम्नप्रदेशादौ पिपीलिकादिक जीवमदृष्ट्वैवोत्पाटिते पादे जीव दृष्ट्वाऽपि पाद प्रत्यादातुमशक्तस्य जीवविराधना अनाभोगमूलक एवेत्यग्रे 'तस्स असचेअयओ' इत्यादिग्रन्थसम्मत्या दर्शयिष्यते। आभोगमूला आभोगपूर्विका च विनाऽपराधं मिथ्यादृशोऽपि प्रायोऽनार्यजनस्यैव भवति। सा च नावश्यभाविनी, प्रायःसम्भविसम्भवादिति बोध्यम्। परमनाभोगमूलिकाऽपि स्थूलत्रसजीवविराधना सयताना तज्जन्यकर्मबन्धाभावेऽपि लोकनिन्द्या भवत्येव। तत्कर्त्तुः हिंसकव्यपदेशहेतुत्वात्। तथाव्यपदेशोऽपि स्थूलत्रसजीवसम्बन्धित्वेन निजसाक्षात्कारविषयत्वात्। न चैव केवलिवचसा निश्चिताऽपि सूक्ष्मत्रसजीवविराधना, तस्याश्च छद्मस्थसाक्षात्कारविषयत्वाभावेन हिंसकव्यपदेशहेतुत्वाभावात्। अत एव अब्रह्मसेवायामनेकशतसहस्रपञ्चेन्द्रियजीवविराधकोऽपि

એતલાજ માટે 'તે માટે સર્વપ્રકારિ આજ્ઞા અનિ સર્વપ્રકારિં નિષેધ પ્રવચનને વિષે નથી આય તોલા અને વ્યય તોલે લાભ વાછૂકવણિગ્ની પરિ' તેણિજ કારણિ" 'साहूण चेइआण य' એ ગાથાનું વચન પૂર્વઇ દેખાડયું છે. અને જે નદ્યુત્તારાદિકને વિષે છતીઇ જલજીવની વિરાધનાઇં સયમ તે દુઃખેં આરાધ્યા ન કહ્યો, અને કુથુઆની ઉત્પત્તિમાત્રે કહ્યો તિહાં કારણ-ને જાણવું અને અણજાણવું જ, તે ઇમ-જેકેએ, સયતીને બિહુ ઠામે જીવવિરાધના અણજાણપણાથી તઉહે પણિ સ્થાવર અને સૂક્ષ્મ-ત્રસજીવ વિષઇઓ અનાભોગ તે સર્વાશપણિ સર્વકાલ સબધી. પણિ કિહાએક અને કિવારેકિં નહિ. તેહનું ટાલવું તે પ્રયત્ન શતે પણિ અશક્ય, કેવલજ્ઞાને સાધ્યપણાથી, અને શક્ય તે કુથ્વાદિક જે સ્થૂલ-ત્રસજીવવિષઈઆ અનાભોગનું ટાલિવું. વારવાર જોવે કરીનેં અનિં જિમ જોવું તો દુઃસાધ્યવતી સયમ તે દુરારાધ્ય કહ્યો. એ સમ્યગ્ પ્રયત્નને વિષે તત્પરને પણિ કદાચિત્ કુથૂઆદિ, સ્થૂલ-ત્રસજીવની વિરાધના હુઇ તે તો પ્રાઇં અસભવતી (સભવતી) સભવતે અવશ્યભાવિની એહવું કહેવું. સકીઇ એહવો પરિહાર છે જેહનો એહવા જીવવિષયીઓ, જે પ્રયત્ન તદ્વતને પણિ તેહ વિરાધનાના પરિહરણના ઉપાયના અપરિજ્ઞાનથી.

હિવે ઇહા ભાવકાર્યનેં વિષે ઉપાયનું જ્ઞાન કારણ કહિઉં છે. જિમ जिणाणं-रागादिजेतृभ्यः રાગાદિના જીપકને નમસ્કાર હુઓ રાગાદિકનો જય તો તેહના ઉપાયના જ્ઞાનથી એ જીમ કહિઉ વિરાધનાને વિષે પરિહરણના ઉપાયનું અણજાણપણું કહિવું અને ઉપાયના અણજાણપણા આસિરી કિણિકિં મૂર્ખશેખરિ દૂષણ લિખ્યું, તે તેણિ શકરતવાર્થ પણિ જાણ્યો નથી એહવું જાણવું તે પણિ અવશ્ય થનારી વિરાધના તે બિ પ્રકારિ-એક-અનાભોગમૂલક અને અનાભોગપૂર્વક ૧ અને બીજી, અનાભોગમૂલક પણિ આભોગપૂર્વક ૨ તિહાં પ્રથમ તો પ્રસિદ્ધજ, જે જીવ (ઘાત) થયા પૂઠે તેહના જ્ઞાનથી, બીજી તો નીચા પ્રદેશાદિકને વિષે જીવ અણદેખીને ઉપાડેં પાદે વલતો જીવ દેખીને પણિ પાદ પાછો લેવાને અસમર્થને જીવવિરાધના તે, અનાભોગ મૂલે અને થાતી વેલા આભોગે એહવી જાણવી. જીવઘાતાવસરે

देशविरतिश्रावको जीवविराधक इति व्यपदेशविषयो न भवति । भवति चैकस्या अपि पिपीलिकाया विराधनेऽनाभोगेनापि । आभोगे च स्वज्ञातिज्ञाते अपाङ्क्तेयोऽपि स्यात् । तेन निजसाक्षात्कारविषयी-भूताविषयीभूतयोर्जीवघातयोरन्योऽन्य महान् भेदो मन्तव्यः । अन्यथा अब्रह्मसेवी श्रावको व्याधादिभ्यः सिंहादिभ्यश्च जीवघातकत्वेनाधिको वक्तव्यः प्रसज्येत । तथात्वे च व्याधादिवद् अब्रह्मसेवी श्रावकोऽपि नरकगतिगामी भवेत्, ज्ञात्वैव प्रत्यहमनेकशतसहस्रपञ्चेन्द्रियघातकत्वात् ।

किञ्च—चतुर्थव्रतोच्चारमन्तरेण प्रथमव्रतोच्चाराभावः स्यात् । सूक्ष्मत्रस-स्थूलत्रसयोस्तौल्येन तत्राभिमतत्वात् । तस्माद् अब्रह्मसेवाया यो जीवघातः, स च अब्रह्मसेवायामेवान्तर्भावितः, न पुनः पृथक् जीवघातकत्वेन विवक्षितः । अन्यथा त्रसजीवविराधनाप्रत्याख्यानं देशेनैव स्यात् । तथा च देश-विरत्युच्छेदः । यतो विनापराधं सर्वत्रसजीवप्रत्याख्यानमन्तरेण देशविरतिर्न स्यादिति प्रवचनसम्मत्याग्रे दर्शयिष्यमाणत्वात् । एतेन कुसुमादिभिर्जिनेन्द्रपूजाया हिंसामुपदिशन् प्रतिमाप्रतिपन्थी स्वपदे कुठार कुर्वाणो मन्तव्यः । यतो यदि जिनेन्द्रपूजायामेकेन्द्रियजीवानां सन्दिग्धविराधनामात्रेण जिनपूजाकारकः श्रावकोऽपि हिंसकोऽभिधीयते, तर्हि प्रतिमारिविकल्पितश्रावको विशेषतो हिंसको भवेत्, व्याधादिभ्योऽपि जीवघातकत्वेनाधिकत्वात् । तथा धर्मनिमित्त नद्युत्तारादौ स्वयमेव स्वात्मा हिंसकत्वेनोद्घोषणीयो भवेत्, निजसाक्षात्काराविषयीभूतानां त्रसपर्यन्तजीवानां विराधनायास्त्यक्तुमशक्यत्वात् । यदागमः—

तज्जीवविषयकाभोगस्य विद्यमानत्वात्, ते आभोग ते अनाभोग ते अनाभोगमूलकज एहवु, आगलि **'तस्स असंचेअ'** इत्यादि गाथा देखाडीस्ये.

जीवहिंसा निमित्तक क्रियावेलाइ आभोग अने हिंसा थात (थाती) वेलाइ ए आभोग एहनी विराधना ते मिथ्यादृष्टिने पणि प्रायइं अनार्य-जनने ज हुई ते कांई हिंसा अवश्य भाविनी नहीं. प्रायइं संभवि संभवथी एहवु जाणिवु. पणि अनाभोगमूलक त्रसजीवनी विराधना संयतीने ते हिंसाजनित कर्म-बंधने अभावे पणि लोकसिद्ध ते हुइज. ते हिंसाना ए कर्नाइने हिंसानो करनार एहवा कहेवापणाथी [अतएव बीजा लिंगनो स्वामीनी सिद्धि] तेहवु कहेवु पणि स्थूलत्रसजीव संबंधीपणि पोताना साक्षात् ज्ञानना विषयपणाथी. पणि केवलीने वचने निश्चितपणि सूक्ष्मत्रसजीवनी विराधना ते एहवी न हुई. ते हिंसाने छद्मस्थने साक्षात् ज्ञानने विषयपणाने अभावे हिंसक एहवा नामना हेतुपणाना अभावथी.

एतला जयवती मैथुनसेवाने विषे अनेक लक्ष पंचेंद्रियना जीवनो विराधकपणि देशविरति-श्रावक ते जीवहिंसक एहवा नामनो विषय न हुई, एक कीडीने विराधने अजाणपणि पणि, जाणवापणि तो ते घाते पोतानी ज्ञाति जाणि-पाति-बाहिरपणि थाई. ते माटि पोताना साक्षात् ज्ञानने विषयभूत अने अविषयभूत एहवा जे जीवघात तेहनो महाभेद मानवो. इम न मानीइं तो कामसेवी श्रावक व्याधादिकथी तथा सिंहादिकथी जीवघातपणि अधिक कहेवो थाई इम हुइ तो कामसेवी श्रावक व्याधादिकनी परि नरक-गतिनो गामी हुई. जाणीने निरंतर पंचेंद्रियना शतसहस्रनो घातकपणाथी. वली चउथा व्रतना उच्चार विना पहिला व्रतना उच्चारनो अभाव हुई, सूक्ष्मत्रस अने स्थूलत्रसने सरिखापणि तुज्झने मान्यापणाथी. ते माटे अब्रह्मसेवाने विषे जीवघात ते अब्रह्मसेवाने विषे अंतर्भाव पमाडयो. पणि जूदो जीवघातपणि विवक्ष्यो नहीं. अन्यथा त्रसजीव विराधनानुं पच्चक्खाण देश जहुई तिवारे देशविरतिनो उच्छेद थाय. जे माटे अपराध विना त्रसजीवना प्रत्याख्यान विना देशविरति ज न हुई, एहवी प्रवचननी संमति आगलथी देखाडीस्ये एहवापणाथी. एतले कहेवे करी कुसुमादिके जिनेंद्र-पूजाने विषे हिंसा थाय तो

'जो जीवेवि ण याणेइ अजीवेवि ण याणेइ। जीवाजीवे अयाणंतो कह सो णाहीइ संजमं ?' ॥१॥ ति दशवै० (पृ० १५७. गा. १२) तस्मात् छद्मस्थाना निजसाक्षात्काराविषयीभूते जीवघाते तन्निमित्तकहिंसकव्यपदेशो न भवति। अथ भावः—यथा सम्यक्त्वाविनाभाविनी विरतिः तथा त्रसजीवविरत्यविनाभाविनी देशविरतिः, त्रसजीवाविरते परिणामस्याविरतगुणस्थान एव स्थितत्वात्। एवं शेषा एकादशाप्यविरतयो देशविरत एव। यदुक्तं—

'सदुमीसकम्म अजए ४६ अविरइकम्मुरलमीसविकसाए। मुत्तु गुणचत्त ३९ देसे छव्वीस २६ साहारदु पमत्ते ॥१॥ 'अविरइइगारतिकसायवज्ज' त्ति चतुर्थकर्मग्रन्थे (पृ० १८५ गा. ५६-५७) वृत्तेरभिप्रायस्त्वनन्तरोक्त एव वृत्तिर्वा विलोकनीया। अंशतोऽपि त्रसाविरतौ देशविरतिर्न स्यादेव, तावन्मात्रायामप्यविरतौ त्रसाविरतेस्तादवस्थ्यात्। अन्यथा पृथिव्यादीनामपि देशविरतेः सम्भवात् एकाप्यविरतिर्न स्यात्, स्युर्वा सर्वा अप्यविरतयः। उक्ताश्च प्रवचने देशविरतेः त्रसाविरतिव्यतिरिक्ता एकादशैवाविरतयः। तेन देशविरतानां त्रसजीवप्रत्याख्यानं सर्वत्रसजीवविषयकं मन्तव्यं, न पुनर्देशेनाऽपि।

किञ्च—अशतोऽपि त्रसाविरतौ पृथिव्यादीना देशेनाऽपि प्रत्याख्यानानुपपत्तेः, एतोंऽशतोऽपि त्रसाविरतिर्मृगादित्रसजीवविषयैव स्यात्। बादरपृथिव्यादीनामिव मृगादेरेवाहाराद्यर्थमुपयोगात्, तस्य च घातो रौद्रपरिणामात्मकमहाक्लिष्टपरिणामजन्यः सर्वांशानुकम्पाराहित्येन सम्यक्त्वनाशहेतुः, सम्यक्त्वाभावे

प्रतिमाना वैरी पोताने पगे कुठार करतो मानवो जे माटे जेउ जिनेंद्र-पूजाने विषे कुसुमादिके द्रव्यजीवनी स देहाअेली विराधना मात्रे पणि जिन-पूजाना करनार श्रावकपणि हिंसक कहीअे तउ प्रतिमारीई विकल्पो जे श्रावक ते विशेषथी श्रावक हिंसक थाई व्याधादिकथी अे जीवघातकपणि अधिकपणाथी तिम वली धर्मनिमित्ति नद्युत्तारादिक विषे पोते ज पोताना आत्मा हिंसकपणि कहेवो थई पोताना साक्षात् ज्ञानने अविषयीभूत जे त्रसपर्यंत जे जीव तेहना विराधनाने छांडवाने अशक्यपणाथी.

जे माटे आगम-' जे जीव न जाणि जे अजीव न जाणि (साक्षात् ज्ञानने) अणि जीव अजीव न जाणि ते सयम स्यु जाणि ?' ते माटे छद्मस्थने पोताना प्रत्यक्षज्ञानने अविषयीभूत जीवघात ते तन्निमित्तक हिंसक व्यपदेश न हुई अे भाव—जिम समकित अणछते अणछती विरति, तिम त्रसजीवनी विरति अणछते अणछती देशविरति, त्रसजीवना अविरतपरिणामने अविरतगुणस्थाने ज रहेवापणाथी. इम थाकती ११ इग्यारे अविरति देशविरति गुणठाणे ज जेथी कहिउं छे—त्रयतालीस कर्मबंधनाहेतु मध्ये औदारिक १ औदारिकमिश्र २ अने कार्मणयोग तीन अे हेतु भेलीई तिवारे छइतालीस बंधहेतु चउथे गुणठाणे हुइ, हिवे ते मध्येथी त्रसनी अविरति १ कार्मण २ अने औदारिकमिश्र ३ अप्रत्याख्यानिआ कषाय अेव ७ हेतु काढीइ तिवारे अेगुणचालीस हेतु पांचमे गुणठाणे हुइ, तथा अे अेगुणचालीस माहिथी इग्यार अविरति ५ थावरनी ५ इंद्रियनी अेक मननी अेव इग्यार काढीइ अने च्यार प्रत्याख्यानिआ अेव १५ हेतु काढता अने आहारक १ आहारकमिश्र अे बि घालना छव्वीस बंधहेतु प्रमत्त गुणठाणि पामीइ. वृत्तिनो अभिप्राय इहा कह्यो तेहज, अथवा वृत्ति जोवी

अंशथी त्रसनी अविरति थके देशविरति न हुईज. तेतली अे त्रसनी अविरति थके अविरतिने तदवस्थापणाथी, इम न हुइ तो पृथिव्यादिने अे देशविरतिना संभवथी अेक अविरतिज न हुइ,

च कथं सम्यक्त्वाविनाभाविनी देशविरतिरिति । मिथ्यात्वस्य च पुण्यप्रवृत्तिपापनिवृत्त्योः प्रतिबन्धकत्वात् । तस्माद्देशविरतानां यत् सर्वथा त्याज्यं यच्च मारिव्यपदेशहेतुः, तत् श्रावककुलानाचीर्णत्वेन सम्यग्दृष्टिमात्रस्य त्याज्यमेव । सम्यक्त्वनाशहेतुत्वेन सर्वेषामपि साम्यात् । अत एव प्रतिष्ठाद्युत्सवादौ अमार्युद्घोषणं सर्वसम्यग्दृष्टिसाधारणम् । यदि च कथमपि मृगादिवध—मांसभक्षणादिकमविरतसम्यग्दृष्टिसम्मतत्वेन श्रावककुलाचीर्णमभविष्यत् तर्हि अमार्युद्घोषणमुच्छिन्नमेवाभविष्यत् । श्रावककुलाचीर्णत्वेन तत्प्रतिषेधोद्घोषणस्यासम्भवात्, प्राकृतजनानामप्युपहास्यहेतुत्वाच्च । न हि साम्प्रतमपि अनिन्द्यमांसभक्षणकुलोत्पन्नः कोऽपि अमारिमुद्घोषयति । किञ्च—अविरतसम्यग्दृष्टिपर्यन्ताः सर्वेऽपि पात्राणि भवन्ति । यदुक्तं—

' उत्तमपत्तं साहू मज्झिमपत्त च सावया भणिआ । अविरयसम्मद्दिट्ठी जहन्नपत्तं मुणेअव्वं ' ॥१॥ ति, पात्रे चोप्तं वित्तमनन्तगुणं भवेत् । यदुक्तं—' व्याजे स्याद् द्विगुण वित्त व्यवसाये चतुर्गुणम् । क्षेत्रे शतगुणं प्रोक्तं पात्रेऽनन्तगुणं पुनः ' ॥ (उप० वृत्ति पृ० १११) इति । तेन सर्वैरपि श्रावकैः सति सामर्थ्ये सामग्रीसद्भावे च प्रतिदिन निजैरेव न्यायोपार्जिताशनादिभिः सर्वेऽपि सम्यग्दृष्टयो भोजयितव्याः, भोजिताश्चानुमोदनीया भवन्ति, सामग्र्याद्यभावे च भावनयाऽपि तथामन्तव्याः । एवं च सति निजनिजगृहेषु निजान्येवाशनादीनि भुञ्जानाः सम्यग्दृशामनुमोदनीया एव भवन्ति । न पुनर्निन्दनीया । निजनिजगृहे भुञ्जानानां पात्रत्वहानिप्रसक्तेः । ते च यदि मांसभक्षिणो भवेयुः, तर्हि ते तथाभूताः पञ्चेन्द्रियवधकाः मांसभक्षकाश्च नरकायुर्बन्धकत्वेन नरकातिथयो मिथ्यादृष्टयः कथं पात्राणि भवन्तीति सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यम् । तस्मात् यत् किमपि सम्यक्त्वनाशहेतुर्नरकादिदुर्गतिश्च

અથવા સર્વઈ અવિરતિજ હુઇ. અને કહી તે છે પ્રવચનને વિષે દેશવિરતિ ગુણઠાણે ત્રસની અવિરતિ વિના ઈગ્યારજ અવિરતિ. તે હેતુઇ દેશવિરતિને ત્રસજીવનુ પ્રત્યાખ્યાન તે ત્રસજીવમાત્ર વિષઇઓ માનવુ. પણિ દેશે નહિ જ. વલી અ શથી એ ત્રસની અવિરતિ છને પૃથિવ્યાદિકનુ દેશે પણિ પચ્ચક્ખાણ તેહની અયુક્તતા થાઇ વતી. જે માટે અ શથી એ ત્રસની અવિરતિ તે મૃગાદત્રસજીવ વિષયિણીજ હુઇ. બાદર પૃથિવ્યાદિકની પરે મૃગાદિકને જ આહારદિકને અર્થે ઉપયોગથી, તેહનો ઘ ત તો રૌદ્રપરિણામરૂપ મહાક્લિષ્ટ પરિણામ તેણિ જન્ય હુઇ. તે સર્વાશે દયારહિત પણિ સમ્યક્ત્વના નાશનુ હેતુ, સમ્યક્ત્વ નાશછતે સમકિતને અવિનાભાવીની દેશવિરતિ પણિ કિમ હુઇ મિથ્યાત્વને તો પુણ્યની પ્રવૃત્તિ અને પાપની નિવૃત્તિ તેહના પ્રતિબધકપણાથી. તે માટિ દેશવિરતિને જે સર્વથા છાડવુ અને જે મારિના નામનુ હેતુ, તે શ્રાવકના કુલને વિષે અનાચરણીયપણિ સમકિતદષ્ટિમાત્રને છાડવુજ, સમકિતનાશને હેતુપણિ સર્વનિ સરિખાપણાથી. '

એતલાજવતી પ્રતિષ્ઠાદ્યુત્સવાદિકને વિષે અમારિનુ ઉદ્ઘોષણ સર્વ સમકિતી સમાન, જઉ કિમે મૃગાદિકનો વધ તથા માસભક્ષણાદિક તે અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિને સમ્મતપણે શ્રાવકકુલને વિષે આચિર્ણ હઉ, તઉ અમારીનુ ઉદ્ઘોષણ ઉચ્છિન્નજ થાઓત. શ્રાવકકુલને આચિર્ણપણિ મારિના નિષેધના ઉદ્ઘોષણાના અસભવથી, પ્રાકૃતલોકને પણિ ઉપહાસના હેતુપણાથી, વલી હિવડા પણિ નિંદ્ય નથી માસભક્ષણ જેહને એહના કુલનો ઉપનો કોઇ અમારિ પ્રવર્તાવિ એહવુ તઉ નહી, વલી અવિરત–સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યંત સર્વઇ પાત્ર છે, જે માટે ઉક્ત છે—'ઉત્તમપાત્ર સાધુ, મધ્યમપાત્ર શ્રાવક કહિયા, સમ્યગ્દષ્ટિ અવિરત તે જઘન્યપાત્ર જાણિવુ' પાત્રે વાવ્યુ ધન તે અનંતગુણુ હુઇ. જે માટે ઉક્ત છે—'વ્યાજે બિમણુ ધન, વ્યાપારે ચઉગુણુ', ક્ષેત્રે

भवेत् तत् श्रावककुलाचीर्णं न भवत्येव। व्यवहारतः सर्वेषामपि श्रावककुलोत्पन्नानां सम्यग्दृष्टित्वात्। अस्ति च मृगादिमारणं मांसभक्षणं च दुर्गतिहेतुः, नरकायुर्बन्धहेतुत्वात्। यदागमः—

'चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइअत्ताए कम्म पकरेंति, तं० महारंभयाए १ महापरिग्गहयाए २ कुणिमाहारेणं ३ पंचिंदिअवहेणं' ४ त्ति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ३७३) यच्च नारकायुर्बन्धहेतुः, तन्नियमात् सम्यक्त्वनाशहेतुर्भवत्येव, सम्यक्त्वे च सति नरकायुर्बन्धाभावात् 'सम्मत्तंमि उ लद्धे विमाणवज्जं न बंधए आउ'मितिवचनात्। नरकत्रिकबन्धस्य च मिथ्यात्वप्रत्ययत्वात्। यच्च अविरतसम्यग्दृशा विनापराधं ज्ञात्वा त्रसजीवघाताकरणेऽप्यविरतत्वं, तदप्रत्याख्यानकषायोदयवशेन सम्यग्दृशां देवानामिव मनागपि विरतिपरिणामाभावादेव, न पुनराहाराद्यर्थं प्रत्याख्यानाभावादेव। आहाराद्यर्थं पञ्चेन्द्रियवधकाः पापकर्मणि निद्धंधसा एव भवन्ति। तच्च सम्यग्दृशा न सम्भवति। यदागमः—

'सम्मद्दिट्ठी जीवो जइवि हु पावं समायरइ किंचि। अप्पो सि होइ बंधो जेण न निद्धधसं कुणइ' ॥१॥ त्ति, श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रे (पृ० १९४ गा० ३६) अत्रापि सम्यग्दृष्टित्वात् यद्यपिलिङ्गितकिञ्चित्पापसमाचरणभणनेन मांसभक्षणादिलक्षणं महापापं तु निषिद्धमेवेति तात्पर्यम्। एतेन केचित् स्थूलदृशः उग्रसेनराज्ञो गृहसमीपे पशुवाटकदृष्टान्तेन श्रावककुलेऽपि मांसभक्षणं तन्निमित्तं च मृगादिमारणमपि व्यवस्थापयन्ति, तेऽपि उपेक्षिता द्रष्टव्याः। विवाहनिमित्तं समुदितजनानां सर्वेषामपि श्रावककुलोत्पन्नत्वाभावात्, हरिवंशकुलेऽपि सम्यग्दृगपेक्षया मिथ्यादृशां भूयस्त्वात्। किञ्च-यदि श्रावककुलेऽपि सहकारादिफलारम्भादिवत् पञ्चेन्द्रियवधाद्यप्यभविष्यत् तर्हि नरकादिहेतुतया भगवान-

---

શનગુણુ અને પાત્રે અનંતગુણુ ' તે માટે સર્વંઇ પણિં શ્રાવકે છતી સમર્થંઇ અને સામગ્રી છતીઇં નિરંતર પોતાને ન્યાયઉપાર્જિત અશનાદિકઇ સર્વંઇં સમ્યગ્દ્દષ્ટિ જિમાડવા, જિમ્યા હુતા પણિ અનુમોદવા હુઇ, સમર્થપણાદિને અભાવેં ભાવનાઇ પણિ તિમ માનવા. એમ છતા આપ આપણિ ગૃહિ પોતાનાજ અશનાદિક જિમતા સમ્યગદૃષ્ટિને અનુમોદનીય જ હુઇ, પણિ નિંદવા (ગોગ્ય) નહીં આપણે ગૃહિ જિમતાને પાત્રપણાની હાનીનો પ્રસંગ થાઇવતી

હિવે તે જઉ માસભોજી હુઇ તો એહવા પંચેંદ્રિયના વધક અને માસભક્ષક તેં નરકના આયુર્બંધક પણિ નરકના અતિથિ મિથ્યાદષ્ટિ તે કિમ પાત્ર હુઇ ?, ઇમ સમ્યગ્દષ્ટિ વિચારવુ. તે માટે જે કાંઇ સમ્યક્ત્વનાશનુ હેતુ અને નરકાદિ દુર્ગતિનુ હેતુ હુઇ તે શ્રાવક-કુલ ને વિષે આચરણીય ન હુઇ જ. વ્યવહારથી સઘલાઇ શ્રાવક કુલે ઉપના તે સમ્યગ્દષ્ટિપણાથી, અને છે મૃગાદિમારણુ તે અને માસભક્ષણુ તે દુર્ગતિકારણુ, નરકના આઉખાના બંધહેતુપણાથી, જે માટે આગમ મધ્યે કહિઉ છે—' ચાર સ્થાનકે જીવ નારકીપણિ કર્મ કરે, તદ્યથા—મહારંભપણિ ૧ મહાપરિગ્રહપણિ ૨ માસભક્ષણુપણિ ૩ અને પંચેંદ્રિયવધે ૪ હિવઇ જે નરકાયુનો બંધહેતુ તે નિયમે જ સમકિતના નાશનુ હેતુ હુઇજ સમ્યક્ત્વથિકે નરકાયુ-બંધના અભાવથી. ' સમકિત પામે વિમાન વર્જી આઉખુ ન બાંધે ' એહવા વચનથી, નરકગતિ નરકાનુપૂર્વી અને નરકાયુર્બંધને મિથ્યાત્વપ્રત્યયપણાથી અને જે અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિને અપરાધ વિના જાણીને ત્રસજીવઘાતને અકરવિપણિ અવિરતપણુ, તે અપ્રત્યાખ્યાનિઆ કષાયના ઉદયનેં વશે સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાની પરે લગારે વિરતિપરિણામના અભાવથિકુજ. પણિ આહારને અર્થે પ્રત્યાખ્યાનના અભાવથીકુ ઇમ નહિ આહારાદિકને અર્થિ પંચેંદ્રિયના હિંસક તે પાપનિ વિષે નિદ્ધંધસજ

र्हन्नाभणिष्यत्। नहि श्रावककुलाचीर्णं किमपि नरकादिदुर्गतिहेतुतया भणितं, क्वाप्यागमे दृष्टं, श्रुतं वा, पूर्वापरविरोधापत्तेः। स चैव-सम्यग्दृष्टिर्यदि नियमेन देवायुर्बन्धकः कथं तर्हि नरकायुर्बन्धस्थानानि सेवते? यदि नरकायुर्बन्धस्थानसेवकः कथं नियमेन देवायुर्बध्नाति? प्रत्युत द्वाविंशतिरनन्तकायादयोऽप्यभक्ष्यतया भणिताः। अभक्ष्यत्वं च भक्ष्याभक्ष्यविवेकज्ञानिनोऽपेक्ष्यैव सम्भवति, नान्यथेति बोध्यम्। अत एव 'कस्स अट्ठाए इमे पाणा' इत्यादिरूपेण श्रीनेमिनाथ-सारथ्योः प्रश्ननिर्वचनपुरस्सरं तद्दूषणोद्भावनेन निवर्त्तनं च श्रीनेमिनाथस्य सम्पन्नम्। श्रावककुलाचीर्णे च तथाव्यतिकरासम्भवात्। नहि सहकारादिफलारम्भादिविषयकतथाप्रश्नादिसम्भवः। केचित्तु सम्यग्दृशां मांसभक्षणे अविरतिमेव पुरस्कुर्वन्ति, ते हि अविदितजिनवचनपरमार्था अवसातव्याः। अविरतानामपि मांसभक्षणपरित्यागोऽभक्ष्यत्वादेव। तथाहि-भाविन्यामुत्सर्पिण्या द्वितीयारकस्यादौ पुष्पफलपत्रछायाद्युपेतान् नानाद्रुमान् निरीक्ष्य बिलान्निर्गता बिलवासिनो मनुजाः सम्भूय अहो! अमी द्रुमा आजीविकादिनिर्वाहहेतुफलाद्युपेता इति विचिन्त्य अद्यप्रभृति केनाऽप्यशुभं मांसं न भक्षणीयमिति मर्यादाकारिणो भविष्यन्ति। यदागमः—

'तए णं ते मणुआ भारहं वासं परूढरुक्खगुच्छगुम्मलयवल्लितणपव्वयहरिअओसहीयं उवचिअतयपत्तपवालपल्लवंकुरपुप्फफलसमुइअं सुहोवभोग जाय २ चावि पासिहिंति, पासित्ता बिलेहिंतो णिद्धाइस्संति, णिद्धाइत्ता हट्ठतुट्ठा अण्णमण्णं सद्दाविस्संति २ त्ता एवं वदिस्संति–जाते ण देवाणुप्पिआ! भारहे वासे परूढरुक्खगुच्छगुम्मलयवल्लितणपव्वयहरिअ जाव सुहोवभोगे, तं जे ण देवाणुप्पिआ! अम्हं केइ अज्जपभिइ असुभं कुणिमं आहारं आहरिस्सइ, से ण अणेगाहिं छायाहिं वज्जणिज्जे त्तिकट्टु

હુઇ, તે તો સમ્યગ્દ્રષ્ટિનેં ન સભવે, જે માટિ આગમ–'સમ્યગ્દ્રષ્ટિજીવ જો એ પાપ આચરે કોઈએ તઉહે અલ્પબધ હુઇ, જે વતી નિધ્ધંધસપણુ ન કરઇ' ઇહાપણિ સમ્યગ્દ્રષ્ટિપણાથી યદિશબ્દે યુક્ત કાઇએક પાપ આચરણુ ભણુવે કરીનેં માસભક્ષણાદિરૂપ મહાપાપનુ નિષિદ્ધજ, એ પરમાર્થ. "-

એનલે કહેવે કેતલાએક બાદરદ્રષ્ટિ ઉગ્રસેનરાજને ગૃહસમીપે પશુવાડને દ્રષ્ટાતે શ્રાવકને કુલેં પણિં માસભક્ષણુ અને મૃગાદિમારણુ થાપે છે. તે પણિં ઉવેખ્યા જાણિવા, વિવાહનિમિત્ત મિલ્યા જે જન તે સર્વનેં શ્રાવક કુલેં ઉપનાપણાના અભાવથી. હરિવંશકુલને વિષે પણિં સમ્યગ્દ્રષ્ટિની અપેક્ષાઇ મિથ્યાદ્રષ્ટિને બહુપણાથી વલી જઉ શ્રાવકકુલે પણિ સહકારાદિફલારંભાદિકનેં પરે પંચેંદ્રિયનો વધાદિક પણિ હુઈ, તઉ નરકાદિકને કારણપણિં ભગવત અરિહંત તે ન કહેત. શ્રાવકકુલનુ આચીર્ણ કાઈ એ નરકાદિદુર્ગતિહેતુ પણિ કહિઉં નથી. કોઈ આગમે દીઠુ સાભલ્યું પણિ નથી વિરોધ પૂર્વાપરિ થવાથી. તે એમ–સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જો નિયમેજ દેવાયુનોં બધક કિમ તઉ નરકાઉખાના કારણ સેવઇ? જઉ નરકાયુર્બંધના સ્થાનનો સેવનાર છેં કિમ તો નિયમે દેવાયુનોં બધ કરે?

હિવે ઇહા ઉગ્રચ્છ્યાલે યુદ્ધાદિકને વિષે પચેંદ્રિયનો વધ કરતે અને વાસુદેવાદિકના મહારંભાદિકેં જો સમકિત જાતુ નહી (સઇ) તઉ માસભક્ષણિં કિમ સમકિત જાઇ?. એહવુ લિખ્યુ છે, તે મિથ્યા જાણિવુ. જે માટિં પચેંદ્રિય–વધાદિકે જીવદયા સાપેક્ષ સાપરાધિક ભાગે કરે છે માસભક્ષણે તો તેહવો ભાગો છે નહી, તે ભક્ષણું તે નિધ્ધંધસપણિંજ છે વતી સમકિત જાઇ એહવુ કહિઉ છે તે જાણિવુ સાહમુ બાવીસ (બત્રીશ) અનંતકાયાદિક પણિં અભક્ષ્ય પણિં કહિયા અભક્ષ્યપણું તો ભક્ષ્યાભક્ષ્યના વિવેકજ્ઞાનીનેં અપેક્ષીને સભવેં, પણિ અન્યથા નહી, એહવુ જાણિવું, એતલાજ વતી 'કેહને અર્થે એ પ્રાણ'?

संठिइं ठावेस्संति २ त्ता भारहे वासे सुहसुहेणं अभिरममाणा २ विहरिस्संति 'त्ति श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञप्तौ (सूत्र ३९ पृष्ठ १७५), व्याख्या यथा–' तए ण ते मणुआ ' इत्यादि, ततस्ते विलवासिनो मनुजाः भारतवर्षं परूढेत्यादिविशेषणविशिष्टं जात चापि ' पासीहिंति ' द्रक्ष्यन्ति, दृष्ट्वा च विलेभ्यो निर्द्धाविष्यन्ति–निर्गमिष्यन्ति, निर्गत्य च हट्टतुट्टेत्यादि–हृष्टा–विस्मिताः, तुष्टाः–सन्तोषवन्तः एवंविधाः सन्तोऽन्योऽन्य सद्दावेस्सन्ति–शब्दापयिष्यन्ति, शब्दापयित्वा च एव वदिष्यन्ति—' जाए ण ' ति, जातो भो देवानुप्रिया ! भारतो वर्षः परूढरुक्खगुच्छगुम्मे ' त्यादि यावत् सुखोपभोग्यश्च, ' त जे ण ' ति । तस्मात् कारणात् यो ' ण 'मित्यलङ्कारे, देवानुप्रिया ! अस्माकं मध्ये कश्चित् अद्यप्रभृति–इतो दिनादारभ्य अशुभं कुणप–मांसमयमाहारमाहरयिष्यति सोऽनेकाभिश्छायाभिराक्रोशरूपाभिः शिक्षाभिर्वर्जनीयः इति कृत्वा सस्थितिं–मर्यादां स्थापयिष्यन्ति, स्थापयित्वा च भारते वर्षे सुखसुखेन यथेप्सितसुखानुभवनेन अभिरममाणाः–क्रीडां कुर्वाणाः विहरिष्यन्ति–आसिष्यन्ते इति । ननु भो ! यद्येव, कथं तर्हि हरिवंशादिकुलेषु मांसभक्षणादिप्रवृत्तिरिति चेदुच्यते–प्राग्भवीययौगलिकवैरिणा देवेन हरिवर्षीययौगलिकस्य नरकहेतवे मांसभक्षणाभ्यासः कारितः, ततस्तत्प्रवृत्तिः सहेतुकेति केचिद् वृद्धाः । केचित्तु विलवासिनोऽपि मनुजा. सर्वेऽपि न मांसाहारिणः किन्तु प्रायः, तेन केचिद्वनस्पत्याद्याहारिणोऽपि । न च बिलमध्ये वनस्पतिः न भविष्यतीति शङ्कनीयम् । हंसादिसर्वपक्षिजातिस्थित्यर्थं मृगसिंहादिसर्वगर्भजतिर्यग्जातीयस्थित्यर्थं च वनस्पतेरवश्यभावात् । अत एव आगमोऽपि–' तए ण ते मणुआ निस्सीला

छत्रादिरूपे श्रीनेमीनाथ अने सारथीनु प्रश्न अने उत्तर, तत्पूर्वक ते वधना दूषण प्रगट करवे निवर्तवु श्रीनेमिनाथने थयु श्रावककुने आचीर्यु पणि तो तेहवा व्यतिकरना असंभवथी. सहकारादिना फलना आरंभविषईओ तेम प्रश्नादिक संभवे नही केतलाएक तो सम्यग्दष्टिने मांसभक्षणने विषे अविरतिज आगलि करे छे, पणि अज्ञात छे जिन-वचनना परमार्थ जेणे एहवा जाणिवा. अविरतिने पणि मांसभक्षणनो परित्याग ते अभक्ष्यपणाथीज.

ते किम आवता उत्सर्पिणीना बीजा आरानी आदि पुष्प-फल-पत्र-छायादिके युक्त विविधवृक्ष देखी बिलथी निकल्या मनुष्य मिलीने जूओ-आ वृक्ष आजीविकादिकनु निर्वाहनु हेतु जे फलादिक तेणि युक्त छे. एहवु चीतवी आजथकि कोण अशुभ एहवु मांस न खावु एहवी मर्यादाना करनार थासे. जे माटे आगम-तिवार पछी ते बीलवासी मनुष्य भारतवर्षने विषे ऊग्या छे गुच्छ-गुल्म-वल्ली-तृण-पर्व-हरित-औषधी तिणि सहित पुष्ट छे पत्र-प्रवाल-पल्लव-अंकुर-पुष्प-फल तेणि युक्त सुख उपभोगज ते देखस्ये, देखीने बीलथी नीकलस्ये, नीकलिने हर्षित तुष्ट हुता अन्योन्ये तेडावस्ये तेडावीने ईम कहेस्ये ?

थयो भो देवानुप्रिय ! भारतवर्ष प्ररूढगुच्छ ईत्यादियावत् सुखभोग, ते माटे देवानुप्रिय ! आपणा माहें आज पछी अशुभ ते मांस तेहनो जे आहार करस्ये ते अनेक छाया जे आक्रोशरूप तेणि वर्जवो एहवु करी मर्यादा करस्ये, करीने भारतवर्षने विषे सुखे क्रिडा करता विचरस्ये ए जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिने विषे. ते बीलवासी मनुष्य भरतक्षेत्रे प्ररूढइत्यादिविशेषणे युक्त थयु देखसे देखीने बीलथी नीकलस्ये, नीकलीने हर्ष-संतोष पाम्या एहवा हुता माहोमाहे बोलावस्ये, बोलावीने एहवु कहेस्ये थयो हे देवानुप्रिय ! भारतवर्ष, ऊग्या छे गुच्छ-गुल्मादि जिहां यावत् सुखे उपभोग्य ते कारणथी. जे ण एहवु अलंकारार्थ. सरल स्वभावीओ आपणा माहिं कोइए ए दिवसथी मांडीने अशुभ मांस-

णिम्मेरा' इत्यादि यावत् 'ओसन्नं मंसाहारा मच्छाहारा खुड्डाहारा' इत्यादि। जम्बूद्वीप० (सू० ३६) तत्र क्षोद्यानि–तृणमर्दनादिना लभ्यानि मणिचव्यादीनि तृणधान्यानि तेषामाहारिण', उपलक्षणात् तथाभूतफलादिभक्षिणोऽपि। ये तु मांसाहारनिषेधादिमर्यादाकारिणो भणिताः, ते तृणधान्याद्याहारिणो मन्तव्याः। कथमन्यथा बिलान्निर्गत्य तत्क्षणमेव यथामर्यादा करिष्यन्ति, मासाहारिणां तथामर्यादाकरणमसम्भवीत्यतो बिलवासिष्वपि मनुष्येषु केचित् सम्यग्दृशोऽपि। "सम्मत्तस्स सुअस्स य पडिवत्ती छव्विहंमि कालमि" त्ति, श्री आव० नि० वचनात् (पृ० ४४० गा० ८११) ते च देवलोकगामिन एव भवन्ति। तेन बाहुल्येन नरकतिर्यग्गामिनो भणिताः। यदागमः–"ओसन्न णरयतिरिक्खजोणिएसु उववज्जिहिंति"त्ति, जम्बूद्वीप० (सू० ३६) ते च मिथ्यादृश एव अवगन्तव्याः। तेषां च मासाहारिणा रौद्रध्यानवता सम्यक्त्वस्य देवलोकगामित्वस्य च असम्भवात्। तेन यौगलिकव्यतिरिक्ता मनुजाः मासाहारमधिकृत्याऽऽर्या अनार्याश्च सर्वकाल भवन्त्येव, तथैव जगत्स्थितेः। परमार्यकुलेषु तथाप्रवृत्तिर्हरिवंशादिकुलेष्विव कुतश्चिन्निमित्तादवसातव्या, न पुन. स्वाभाविकी। अयं भावः–सर्वलोकव्यवहारानभिज्ञा अपि बिलवासिनो मनुजाः तथाविधकर्मक्षयोपशमविशेषेण सम्यक्त्व-

---

મય આહાર કરસ્યે, તે અનેક આક્રોશરૂપ શિક્ષાઇ વર્જવે. ઇમ કરીને મર્યાદા થાપશે થાપીને ભારત વર્ષને વિષે યથેષ્ટ સુખને ભોગવવે ક્રીડાકરતા વિચરસ્યઇ. એ વૃત્તિનો પાઠ.. પૂછ્યું છે—

જઉ બીલવાસી એ મનુષ્ય માસ વર્જસ્યે, કિમ તઉ હરિવંશાદિ ઉત્તમ–કુલને વિષે માસભક્ષણાદિકની પ્રવૃત્તિ ? એહવુ જો પૂછે છે તે ઉપરિ કહીઇ છે–પૂર્વભવ સંબંધિ યુગલિયાને વૈરિ દેવે યુગલિઆ નરને નરકગમનને અર્થે માસભક્ષણનો અભ્યાસ કરાવ્યો. તિવારથી માસભક્ષણપ્રવૃત્તિ સકારણિક થઈ એહવુ કોઇ એક વૃદ્ધ કહે છે. કેતલાએક તો ઇમ કહે છે જે. બીલવાસી મનુષ્ય સર્વે માસાહારી નથી. તથા તઉસ્યુ ? પ્રાહઇ, તેણિ કરી કેતલાએક વનસ્પત્યાદિકના એ આહારી છે. બીલમધ્યે વનસ્પતી નહી હુઈ ઇમ ન શંકવુ, હંસાદિક સર્વ જાતિની સ્થિતિને અર્થે અને મૃગસિંહાદિક સર્વ ગર્ભજ તિર્યંચની સ્થિતિને અર્થે વનસ્પતીના અવસ્યભાવથી એતલાજનતી આગમ પણિ છે. 'તે મનુષ્ય નિ.શીલ નિર્મર્યાદા યાવત્ પ્રાહિં માસાહારી મચ્છાહારી મણિચવ્યાદિકના આહારી' તૃણમર્દનાદિકે પામીઈ એહવા મણિચ્યાદિ જે તૃણ ધાન્ય તેહના આહારી, ઉપલક્ષણથી તેહવા ફલાદિકના ભક્ષી પણિ જે માસ આહારના નિષેધની મર્યાદાના કરનારા તે તૃણધાન્યાદિના આહારિ માનવા. અન્યથા કિમ બિલથી નીકલીને તત્કાલજ તેહની મર્યાદાના કરનારા થાસે. માસાહારીને તેહવુ મર્યાદાનુ કરિવું સંભવે નહી.

એતલાવતી. બિલવાસીમનુષ્યને વિષે પણિ કેતલાએક સમ્યગ્દૃષ્ટિ પણિ 'સમ્યક્ત્વની અને શ્રુતની પ્રતિપત્તિ તે છએ આરાને વિષે' એહવુ શ્રીઆવશ્યકનિર્યુક્તિનુ વચન છે તેથી અને તે દેવલોકગામીજ હુઇ. તેણે કારણે તિર્યક્ અને નરકગામીપણિ પ્રાહઈ કહ્યા, નરકતિર્યગ્યોનીને વિષે ઉપજસે તે વલી મિથ્યાદૃષ્ટિ જ જાણિવા, અને તે જે માસાહારી રૌદ્રધ્યાનવંત તેહને સમ્યક્ત્વ અને દેવલોકગામિપણું તેહના અસંભવથી. તેણિ હેતુઇ યુગલીઆથી અન્ય મનુષ્ય તે માસાહાર ઉદ્દેશીનઇ આર્ય અને અનાર્ય સર્વદા હુઇજ. તિમજ જગત્ સ્થિતિથી પણિ આર્યકુલને વિષે તેહની પ્રવૃત્તિ તે હરિવંશાદિકુલને વિષે જિમ કોઇક નિમિત્તથી જાણવી, પણિ સ્વભાવથી નહીં. એ ભાવ–સર્વલોકના વ્યવહારના અજાણ એ બિલવાસીમનુષ્ય તથાવિધકર્મના ક્ષયોપશમવિશેષે સમ્યગ્દૃષ્ટિની પરે

भांज इव मांसभक्षणमनुचितमिति बुद्ध्या मांसपरिहारिणो यदि भवन्ति, कथं तर्हि भक्ष्याभक्ष्यविवेकनिपुणाः श्रावककुलोत्पन्ना जिनवचनामृतपवित्रितश्रवणपथाः मांसाद्यभक्ष्यभक्षणजनितकटुकविपाकज्ञाः सम्यग्दृशोऽपि मृगादिपञ्चेन्द्रियव्यापादकास्तन्मांसभक्षकाश्च सम्भवन्तीति पर्यालोच्य श्रावककुलं न कलङ्कनीयमिति। एतेनोग्रसेनराजगृहसमीपे पशुवाटकोऽपि स्वजनादिसम्बन्धविशेषेणागन्तुकानां मिथ्यादृशामेव भोजननिमित्तं मिथ्यादृग्भिरेव विहित इत्यर्थात् सिद्धमवसातव्यम्। तेनोभयेऽपि परस्परं मिथ्यादृष्टित्वेन तदानीं तत्कुलानिन्द्यत्वेन च मांसादिभोक्तारो भोजयितारश्च सम्भवन्ति, विवाहनिमित्तमागतेषु जनेषु हरिवंशकुलीनत्वेन साम्येऽपि सम्यग्दृगपेक्षया मिथ्यादृशां भूयस्त्वात्। तेनोग्रसेनराजोऽपि श्रीनेमिनाथस्य प्रथमदेशनायां श्रावकः सञ्जज्ञे इति श्रीनेमिचरित्रवचनमपि पर्यालोच्यम्।

ननु भो! द्रुपदराजा द्रौपदीविवाहनिमित्तं स्वयंवरमण्डपे श्रीकृष्णवासुदेवप्रमुखाननेकसहस्रसङ्ख्याकान् राज्ञः समाहूतवान्, तेषां चागतानां यथौचित्येन निजनिजावाससंस्थितानां भोजननिमित्तं द्रुपदराजादिष्टैः कौटुम्बिकपुरुषैः विपुलाशनादीनि मद्यमांसपर्यन्तानि प्रतिराजावासं संहृतानि भुक्तानि च वासुदेवप्रभृतिभिः सर्वैरपि राजभिरिति। यदागमः—

'तते णं से दुवए राया कंपिल्लपुरं नगरं अणुपविसइ अणुपविसित्ता विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ उवक्खडावइत्ता कोडुंबिअपुरिसे सद्दावेइ सद्दावइत्ता एवं वयासी गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! विउलं असणं ४ सुरं च मज्जं च मंसं च सीधुं च पसन्नं च सुबहुपुप्फफलवत्थ-

---

માંસભક્ષણ અનુચિત એહવી બુદ્ધિ માંસના છાંડનારા જો છે કિમ તો ભક્ષ્યાભક્ષ્યને વિવેકિં નિપુણ, શ્રાવકકુલે ઉપના, જિનવચનરૂપ અમૃતે પવિત્ર છે શ્રવણમાર્ગ જેહના એહવા, માંસાદિક જે અભક્ષ્ય તેહને ભક્ષણે નીપનું જે કટુકફલ, તેહના જાણ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પણિ મૃગાદિ પંચેંદ્રિયના હણનારા અને તેહના માંસભક્ષક સંભવે? એહવું વિચારીને શ્રાવકનું કુલ કલંકિત ન કરવું.

એતલે ઉગ્રસેનરાજાને ગૃહ પાસે પશુવાડિ પણિ સ્વજનાદિકસંબંધવિશેષે આવ્યા જે મિથ્યાત્વી તેહનેજ ભોજનનિમિત્ત મિથ્યાત્વીઇં નીપજાવ્યો એ અર્થથી સિદ્ધ જાણિવું. તે કારણિં બિહુ પણિ પરસ્પરિં મિથ્યાત્વી પણિં અનિ તિવારે તે કુલનિં અનિંદિતપણિં માંસના ખાનારા અને ખવારનારા સંભવે. વિવાહ નિમિત્તઇં આવ્યા જે જન તેહને વિષે હરિવંશને કુલે ઉપનાપણિં સરીખાઈપણિં સમ્યગ્દૃષ્ટિની અપેક્ષઈ મિથ્યાત્વીને બહુપણાથી. તથા ઉગ્રસેનરાજા પણિ શ્રી નેમિનાથની પ્રથમદેશનાઇં શ્રાવક થયો એહવું શ્રી નેમિનાથ ચરિત્રનું વચનપણિં વિચારવું. પૂછે છે—

દ્રુપદરાજા તે દ્રૌપદીના વિવાહનેં અર્થઈ સ્વયંવર મંડપનેં વિષેં શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવ પ્રમુખ અનેક સહસ્ર સંખ્યાઈ રાજા પ્રતિ તેડતો હુઓ, અનેં તે આવ્યા અને યથાઉચિતપણિં પોતાનેં આવાસેં રહ્યા. ને ભોજનનેં નિમિત્તે દ્રુપદરાજાઇ કહ્યા જે કૌટુંબિક પુરુષ, તેણિં વિપુલ અશનાદિક મદ્યમાંસપર્યંત પ્રત્યેકેં રાજમંદિરે સંહર્યાં અને ભોગવ્યા વાસુદેવપ્રમુખ સર્વરાજાઈ. તેસાહિં આગમ છઈ—તિવાર પછી દ્રુપદરાજા કંપિલ્લપુરનગરમધ્યે પઇસઇ, પઇસીનેં વિપુલ અશન પાનાદિક કરાવેં કરાવીનઈ કૌટુંબિક પુરુષને તેડાવે, તેડાવીનઈ એહવું કહીઈતો હુઓ જાઓ તુમ્હે દેવાનુપ્રિય! વિપુલ અશનાદિ ૪ સુરા મદ્યમાંસ મધુ પ્રસન્નં ચ વલી ઘણા પુષ્પ-ફલ-વસ્ત્ર-ગંધ-માલ્ય-અલંકાર તે વાસુદેવપ્રમુખરાય સહસ્રના આવાસનેં વિષે સંહરઓ, તે પણિં સંહરઇ છેં.

गंधमल्लालंकार च वासुदेवपामोक्खाण रायसहस्साण आवासेसु साहरह, तेवि साहरंति। तएणं ते वासुदेवपामुक्खा विउल असण ४ जाव पसन्नं च आसाएमाणा ४ विहरति' त्ति श्रीज्ञातधर्मकथाङ्गे (सू० ११८). तत्र मद्यमधुप्रसन्नाः सुराभेदा एवेति व्याख्यातम्। तत्र वासुदेवो नियमेन सम्यग्दृष्टिरेव; स च मांसादिकं कथं भुक्तवानिति? चेन्मैव, लौकिकव्यवहारबाह्यत्वेन सम्यग्प्रवचनानभिज्ञत्वात्। न हि वासुदेवोऽपरेऽपि राजानो वा भक्ष्याभक्ष्यरूपाणां सर्वेषामप्यशनादीनां स्वयमेव कवलाहारादिरूपेणास्वादितवन्तः, असम्भवात्। यतो भुक्तिस्तावद् इच्छायत्ता। इच्छा च सम्यग्ज्ञानवता निजधर्म-कुलधर्म-शरीरधर्मादीनामौचित्येनैव स्यात्। यदुक्तम्—

"ब्राह्मे मुहूर्त्ते उत्तिष्ठेत् परमेष्ठिस्तुतिं पठन्। किंधर्मा किंकुलश्चास्मि किंव्रतोऽस्मीति च स्मरन्" ॥१॥ इत्यादि योगशास्त्रे (प्र० ३, श्लो० १२१) तत्र मांसादीनामभक्ष्याणामास्वादादिविषयेच्छा सम्यग्दृशां लेशतोऽपि न स्यात्। सम्यक्त्वनाशपूर्वकदुर्गतिहेतुत्वेन निजधर्मानौचित्यात्, सम्यक्त्वनाशहेतूनां च सम्यक्त्वप्रतिपत्तिसमय एव परित्यक्तत्वात्। तस्मात् यदाज्ञया यद् भवति तत्तेनैव कृतमिति सर्वानुभवसिद्धव्यवहारबलेन वासुदेवाज्ञया निजपरिकरेण यथासम्भवं भक्ष्याभक्ष्यरूपाणामशनादीनां क्रियमाणा आस्वादादयो वासुदेवादिना क्रियमाणा इति व्यपदेशो न्यायप्राप्त एव। राज्ञां च आज्ञामात्रेण परिभोगव्यपदेशस्य सर्वसम्मतत्वात्। यथा षट्खण्डभोक्ता चक्रवर्ती, त्रिखण्डभोक्ता वासुदेवः इत्यादिव्यपदेशो निजाज्ञामात्रेणैव स्यात्। आज्ञा च राज्ञां निजनिजपरिकरस्यापि सर्वस्य साक्षान्न भवति, असम्भवात्, किन्तु निजनिजाधिकारस्वामिनामधिकारनियोजनावसरेऽयमधिकारस्तवायत्त इत्येवं सामान्यतो विशेषतश्च नियोजितपुरुषद्वारा या दत्ता सैव तदधिकारं यावदनुवर्त्तमाना तदायत्ताऽपि

તિવાર પછી તે વાસુદેવપ્રમુખ વિપુલ અશનાદિ ૪ યાવત્ પ્રસન્ન તે આસ્વાદાદિ કરતા વિચરે છે' એ જ્ઞાતાધર્મકથાગને વિષે. તિહાં મદ્ય-મધુ-પ્રસન્ન તે સુરાભેદજ એહવું વખાણ્યું છે. તિહા વાસુદેવ તે નિયમે સમ્યગ્દૃષ્ટિજ, હિવે તે માસાદિક કિમ ખાતો હુઓ. એહવું જો તે મ બોલ. લૌકિક વ્યવહારને બાહિરપણિં કરી સમ્યગ્ પ્રવચનના અજાણપણાથી. વાસુદેવ અથવા બીજા એ રાજા ભક્ષ્ય અને અભક્ષ્યરૂપસર્વઈ અશનાદિક તે પોતઈ કવલાહારાદિરૂપે આસ્વાદતા હુઆ, ઇમ સંભવે નહીં. અસંભવથી, જે કારણથી ભુક્તિ તો ઇચ્છાયત્ત છે. ઇચ્છા તે સમ્યગ્ જ્ઞાનવંતને પોતાનો ધર્મ કુલધર્મ શરીરધર્માદિકને ઉચિતપણિ જ હુઈ 'પાછલીરાત્રે ઉઠે પરમેષ્ઠિસ્તુતિ ભણતો થકો, વલી કુણ ધર્મયુક્ત હુ કુણ કુલનો હુ કુણ વ્રતનો ધારક હુ ઇત્યાદિ સંભારતો'. તિહાં માસાદિ અભક્ષ્યની સંબંધિની ઇચ્છા સમ્યગ્દૃષ્ટિને મૂલથી પણિં ન હુઇ સમ્યક્ત્વનાશપૂર્વક દુર્ગતિનાશનું હેતુપણિં પોતાના ધર્મને અનુચિતપણાથી સમકિતનાશના હેતુને તો સમકિતની પ્રાપ્તિને સમયેજ છાડવાપણાથી

તે માટે 'જે જેહની આજ્ઞાઈ થાઈ તે તેણિંજ કરિઉ' એહવા સર્વને જ્ઞાનસિદ્ધ જે વ્યવહાર તેહને બલે વાસુદેવની આજ્ઞાઈ પોતાને પરિવારે જિમ સંભવે તિમ ભક્ષ્યાભક્ષ્યરૂપ જે અશનાદિક તેહના કરીતાં જે આસ્વાદાદિક તે વાસુદેવે કરીના એહવો વ્યપદેશ તે ન્યાયપ્રાપ્તજ. રાજાઓને આજ્ઞામાત્રે પરિભોગનું નામ તેહને સર્વસંમતપણાથી. જિમ ષટખંડનો ભોક્તા ચક્રવર્તી, ત્રિણિ ખંડનો ભોક્તા વાસુદેવ બોલતે, પોતાની આજ્ઞા માત્રેજ હુઈ. આજ્ઞાપણિ રાજાઓનિં આપ આપણા પરિકરને પણિ સર્વનિ સાક્ષાત્ ન હુઇ. અસંભવથી, તો સ્યું? આપ આપણા અધિકારમા સ્વામિને અધિકાર જોડવાને સમયે 'એ અધિકાર તે તાહરે આયત્ત, એણિરિતિ સામાન્યથી અને

वासुदेवादिकृता अवसातव्या । तत्कृतस्य कार्यस्य वासुदेवादेरभिमतत्वात् । अन्यथा छेकद्वारा आज्ञया यत्कार्यं सम्पन्नं तस्य स्वामी कः कर्त्ता वक्तव्य ? इति पर्यालोच्यम् । न च सम्यग्दृशा मांसभुक्तिविषयाऽनुज्ञा न भविष्यतीति शङ्कनीयम्, आज्ञामप्यर्थयतो विना अपराधं त्रसजीवघातव्यतिरिक्तस्थले अनिषिद्धरूपाया आज्ञाया सर्वत्र सत्त्वात्, अन्यथा सम्मतितयोद्भावितस्य सूत्रस्याप्रामाण्य स्यात् । सर्वेषामप्यशनादीनामुपलक्षणादलङ्कारपर्यन्तानां सामस्त्येन देशेन वा वासुदेवादीनां राज्ञां भुक्तेरसम्भवात्, अपरैः सह भुक्तेः सूत्रेऽनुक्तत्वाच्च । तस्मात् परिकरभुक्तं स्वामिभुक्तमिति व्यपदेशो न्याय्य एव । ननु भवत्वेवं, परं द्रुपदराजाऽपि सम्यग्दृष्टिः, कथं वासुदेवादिनिमित्तं नामग्राहेण व्यक्त्या मांसादिमिश्रितां भोजनसामग्रीं कौटुम्बिकपुरुषान् प्रत्यनुज्ञातवानिति चेदुच्यते, तत्राऽपि वासुदेवभुक्तिवत् द्रुपदराजस्यानुज्ञाऽध्यवसातव्या । प्रागेव निजनिजाधिकारनियुक्तैः पुरुषैर्यथासम्भवं क्रियमाणाऽपि सर्वलोकप्रसिद्धभोजनसामग्री द्रुपदराजेनानुज्ञातेति व्यपदेशस्य युक्तत्वात् । केचित्तु "रोहिणीमणहिअयवल्लहे" इत्यादिकविसमयानुवृत्त्येव सर्वलोकव्यवहारानुवृत्त्या प्रायः सम्भविनः पुरुषविशेषं प्रत्यसम्भविनोऽपि सम्भविन इव तद्विषयकसूत्ररचना भवत्येव । यथा यज्जन्मावाप्य जीवः सम्यग्दृष्टिः सम्पन्नः, तज्जन्मनो मातापित्रोः प्रत्युपकारनिमित्तं भक्त्याष्टादशव्यञ्जनाकुलं भोजनं प्रवचने भणितम् । तथाहि—

"तिण्हं दुप्पडिआरं समणाउसो । तं० अम्मापिउणो १ भट्टिस्स २ धम्मायरिअस्स ३ संपातोवि य णं मित्यादि" यावत् अट्ठारसवंजणाउलं भोअणं भुंजावेज्जा" इत्यादि श्रीस्थानाङ्गे (सू० १३५) एतस्य सूत्रस्य वृत्तौ—एते चाष्टादशभेदाः—सूओ १ दणो २ जवन्नं ३ तिण्णि अ

विशेषथी जोड्या पुरुषने द्वारे दीधी तेहज ते अधिकारेतो वर्त्तती ते पुरुषने आयत्तपणि वासुदेवादिके दीधी जाणवी तेहना कर्या कार्यने वासुदेवादिकने अभिमतपणाथी, अन्यथा छेकद्वारे जे कार्य नीपनु तेहनो कउण कर्ता स्वामि कहेवो ? ए विचारवु ।

सम्यग्दृष्टिने मांसभुक्तिविषयिणी आज्ञा नही हुई इम शकवु नही । आज्ञा मांगता विनापराधे त्रसजीवघातव्यतिरिक्त स्थले अनिषेधरूप आज्ञाने सर्वत्र पणि छतापणाथी इम न मानीई तो संमतिपणि उद्भाव्यु जे सूत्र तेहनु अप्रमाणपणु थाइ. सर्व जे अशनादिक. उपलक्षणथी अलंकारपर्यंत तेहनु समस्तपणि अथवा देशे वासुदेवादिकराजाने भुक्तिना असंभवथी बीजा भोजनना सूत्रइ अणकहेवाथी वली ते वती परिकरे भोगव्यु ते स्वामीइ भोगव्यु एहवु युक्तज पूछे छे भलु एहवु हउ पणि द्रुपदराजा पणि सम्यग्दृष्टि ते किम वासुदेवादिनि नामग्रहीने व्यक्ति मांसादिकयुक्त भोजननी सामग्रीप्रति कौटुंबिक पुरुषप्रति आज्ञा देतउ हुओ ? एहवु जे पूछे छे. ते उपरि कहीइ छइ तिहांपणि वासुदेवनी भुक्तिनी परे द्रुपदराजानी आज्ञा मानवी. पूर्वे पोतपोताना अधिकारनियुक्त जे पुरुष तेणि यथासंभव करीती पणि सर्वलोकप्रसिद्ध भोजननी सामग्री द्रुपदराजे आज्ञा करी एहवा कहणने युक्तपणाथी

केटलाएक इम 'समाधान करइ छे' 'रोहीणीना मनने' हितदायी वल्लभ' इत्यादि कविसमयना अनुवृत्ति जिमजिम सर्व लोकव्यवहारनी अनुवृत्ति प्राहे संभवतीवस्तुने पुरुषविशेषप्रति असंभवीनेपणि संभवतीनी परई ते विषयिणी सूत्ररचना हुई जिम जे जन्म पामीने जीव सम्यग्दृष्टि थयो ते जन्मना मातापितानइ प्रत्युपकारनिमित्त भक्ति अढारव्यंजने युक्त भोजन प्रवचनने विषे कहिउं छे ते किम ? त्रिणुने दुःप्रतिकार श्रमण आयुष्मन् ? ते किहा मातापिता१ पोषक२ अने धर्माचार्य३ सामीप्य

मंसाइ ६–जलजादिजीवसम्बन्धीनि] गोरसो ७ जूसो । ८ भक्खय ९ गुललावणिआ १० मूलफला ११ हरिअगं १२ सागो १३ ॥१॥ होइ रसालू अ १४ तहा पाणं १५–सुरादि] पाणीअ १६ पाणगं १७ चेव । अट्ठारसमो सागो निरुवहओ लोइओ पिंडो ॥२॥ इत्यादि । अत्राऽपि " निरुवहओ लोइओ पिंडो " त्ति भणनेन सामान्यतो लौकिकभोजनविधिर्दर्शितः । एवंविधस्य भोजनस्य दानं मातापित्रोः परमभक्तिमतोऽपि सम्यग्दृष्टिपुत्रस्य न सम्भवति । तथाविधभोजनदानेन प्रत्युपकारो दूरे, प्रत्युत महाननर्थो भवति, मांसभोजनदानेन मातापित्रोः नरकातिथीकरणात् । तेन भक्तस्याऽपि पुत्रस्य सम्यग्दृष्टेर्निन्दनीयमांसकुलोत्पन्नस्य वा असम्भव्यपि भोजनविधिः सूत्रे निबद्धः, लोकस्थितेर्बलिष्ठत्वात् । न च स पुत्रः सम्यग्दृष्टिर्न भविष्यतीति शङ्कनीयं, जिनधर्मप्रापणेन सुप्रत्युपकार इति भणनाभावप्रसक्तेः । एवं श्रेष्ठिधर्माचार्ययोरपि आगमोक्तविधिना भाव्यम् । एतेन यत्किञ्चिज्जन्मावाप्य मातापित्रोर्दुःप्रत्युपकारो भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता । व्याधव्याघ्रादीनामपि मातापित्रोर्दुःप्रत्युपकारप्रसक्तेरिति प्रसङ्गतोऽभिहितं बोध्यम् । एवं द्रुपदराजवासुदेवयोर्व्यतिकरोऽपि मन्तव्यः । वस्तुतस्तु वासुदेवपरिकरभूतानामपि मिथ्यादृशां केषाञ्चित् यन्मांसाद्यभक्ष्यभक्षणं तत् द्वारावत्यामिव सर्वत्राऽप्यब्रह्मसेवादिवत् वासुदेवसम्यग्दृगाज्ञानिरपेक्षमेव जायमानं मन्तव्यम् । तथाविधभोजनस्य भोक्तारो भोजयितारश्च मिथ्यादृशः सम्यग्दृगपेक्षया भूयांसो न जैनाज्ञां समीहन्तेऽपि । साम्प्रतमिव तदानीमपि (प्य) सम्भवात् । न च द्रुपदराजवासुदेवयोर्व्यतिकरनिबद्धे सूत्रे मांसादिविषयकानुज्ञाभुक्त्योः साक्षादुपलभ्यमानयोरन्यथाकल्पने सूत्राशातनेति

ઇત્યાદિ યાવત્ એ તે અઢારવ્યંજને શાકાદિકઇ ભોજન જિમાડઈ. એ ઠાણાંગની સૂત્રની વૃત્તિને વિષે. એ અઢાર ભેદ અર્થ તો સ્પષ્ટ જ છે. પણિ **तिन्नि अ मंसाइ** ઇહા જલાદિજીવસંબંધીનિ જલચર સ્થલચર ખેચરના માંસ તીન. પાન તિહાં સુરાદિક વખાણ્યુ છઇ પણિ ઈહાં નિરૂપહત લૌકિકપિંડ કહેતેં સામાન્ય પ્રકારઇ લૌકિક ભોજનવિધિ દેખાડચો. એહવા ભોજનનું દાન તે માતપિતાનો પરમભક્તિવંત સમ્યગ્દૃષ્ટિને પણિ ન સંભવે ॥ તથાવિધ ભોજનને દેવે પાછો ઉપકારતો વેગલો, સાહમું મહા અનર્થ હુઈ માંસભોજનને દેવે માતાપિતાને નરકના પરહુણાના કરવાથી તે વતી

ભક્તપણિ સમ્યગ્દૃષ્ટિને પુત્રને અથવા નિંદનીકમાંસકુલના ઉપનાને અસંભાવ્ય પણિં એ ભોજનવિધિ સૂત્રનિ વિષિ બાંધ્યો. લૌકિક સ્થિતિને બલવંતપણાથી તે પુત્ર સમ્યગ્દૃષ્ટિ નહી હુઈ ઈમ ન શંકવું. જિનધર્મને પમાડવે ભલો પાછો ઉપકાર એ કહેવાનો અભાવનો પ્રસંગ થાઇ વતી ઇમ સેઠિ ધર્માચાર્યને પણિં આગમોક્તવિધિં માંનવું. એટલે કહેવે જે કોઇ જન્મ પામીને માતાપિતાને દુઃખે પાછો ઉપકાર હુંસે એહવી શંકા પણિ ટાલી. વ્યાધ વ્યાઘ્રાદિકના પણિ માતાપિતાને દુઃખે પ્રત્યુપકારનો પ્રસંગ થાઇ વતી એ પ્રસંગથી કહિઉં જાણિવું. ઇમ દ્રુપદરાજા અને વાસુદેવનો સંબંધપણિં માનવો. પરમાર્થ વૃત્તિ તો વાસુદેવના પરિકરભૂત જે કેતલાએક મિથ્યાત્વી તેહને જે માંસાદિક અભક્ષ્યનું ભક્ષણ તે દ્વારકાને વિષે જિમ સઘલે મૈથુનાદિ સેવા તેહની પરંપરા વાસુદેવાદિક સમ્યગ્દૃષ્ટિની આજ્ઞાનિરપેક્ષજ થાઇતું જાણવું તેહવા ભોજનના જિમનારા અને જિમાડનારા જે મિથ્યાદૃષ્ટિ તે સમ્યગ્દૃષ્ટિની અપેક્ષાઈ બહુ તે જૈનની આજ્ઞાને વાંછે પણિ નહી.

હિંવડાની પરે તિવારે પણિ અસંભવથી. દ્રુપદરાજ અને વાસુદેવને સંબંધે નિબદ્ધ જે સૂત્ર તેહને વિષઈ માંસાદિ વિષયિણી આજ્ઞા અને ભુક્તિ તેહને સાક્ષાત્ દીસતે, અન્યથા કલ્પવા સૂત્રની આશા-

वाच्यम्, सूत्रस्य सूत्रान्तरसम्मत्या व्याख्यानकरणे आशातनायाः परित्यागात्। 'सूत्रस्य सूत्रान्तरं टीके'-तिवचनात्। परं सूत्राणां परस्परमसङ्गत्या व्याख्यानकरणे नियमादाशातनैव। परस्पर विरुद्धयोः सूत्रयोरेकतरस्य स्वीकारे तदितरस्य परित्यागस्यावश्यकत्वात। अत एव केवलसूत्रानुसारेण प्रवृत्तिर्निवृत्तिश्च सम्यग्दृशामयुक्तैव, अनुयोगस्य वैयर्थ्यापत्तेः। यदुक्तं—

'जं जह सुत्ते भणिअं तहेव जइ तव्विआलणा णत्थि। किं कालिआणुओगो दिट्ठो दिट्ठिप्पहाणेहिं' ? ॥१॥ त्ति उपदे० वृत्तौ अत एव केवलसूत्रवादी मिथ्यादृष्टिरेव। यदागमः—

'अपरिच्छिअसुअनिहसस्स केवलमभिन्नसुत्तचारिस्स। सव्वुज्जमेण वि कयं अण्णाणतवे बहु पडइ' ॥१॥ (गा० ४१५) 'जह दाइअम्मि वि पहे तस्स विसेसे पहस्सऽयाणंतो। पहिओ किलिस्सइ च्चिय तह लिंगायारसुअमित्ते' ॥२॥ इति, उप० (गा० ४१६) तथा, 'संवच्छरं वा वि परं पमाणं, बीअं च वासं न तहिं वसिज्जा। सुत्तस्स मग्गेण चरिज्ज भिक्खू, सुत्तस्स अत्थो जह आणवेइ' ॥१॥ त्ति, दशवै० (चू० २, गा० ११) इत्यादि सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यम्। किञ्च—उत्तमपुरुषस्य वासुदेवस्य यदि मांसाद्यभक्ष्यभक्षणं भवेत् तर्हि बिलवासिमनुष्येभ्योऽपि वासुदेवस्य निकृष्टतरता स्यात्, अशुभमिति बुद्ध्या बिलवासिमनुष्यैः परित्यक्तस्याऽपि वासुदेवेन परित्यक्तुमशक्यत्वात्। भक्ष्याभक्ष्यविवेकपर्यालोचनाऽपि उत्तमानुत्तमापेक्षयेति प्रतीतौ वैपरीत्यासम्भवात्। किञ्च-परमेतच्चित्रं यत्—

तना ध्रम न कहेवु, सूत्रने सूत्रनी सगति व्याख्यान करते आशातनाना छाडवाथी 'सूत्रने बीजु सूत्र ते टीका' एहवा वचनथी पणि सूत्रनी परस्परे असगत व्याख्यान करते नियमथी आशातना ज. विरुद्ध माहोमाहे सूत्रने एक मानते अपरना परित्यागना आवश्यकपणाथी एतलाज वती केवल सूत्रने अनुसारि प्रवर्तवु अने निवर्तवु ते सम्यग्दृष्टिने अनुचितज अनुयोगने व्यर्थता थाइ वती 'जे जिम सूत्रे भण्यु छई ते जो तिमज जउ तेहनी विचारणाज नथी, तो स्यु कालिक अनुयोग दीठो दृष्टिप्रधाने' ? एतलाज वती केवल सूत्रवादी मिथ्यात्वीज अणपरिख्यो छे श्रुतनो कस जेणे एहवो अने केवलज सूत्रचारी तेहने सर्वोद्यमई काइ करिउ हुई, ते अज्ञानतपमा पडे १ जिम देखाडे पथे तेहना विशेषने विषे पथने अणजाणतु पथी क्लेश पामे तिम लिगाचारश्रुतमात्र. ए उपदेशमालाने विषे 'सवच्छरपणि प्रमाणपणि बीजु चउमासु तिहा न वसवु, अने सूत्रने मार्गे भिक्षु चाले, जिम सूत्रनो अर्थ, आज्ञा दिई' इत्यादि सूक्ष्मदृष्टि विचारवु.

वली उत्तम पुरुष वासुदेवने जउ मासादि अभक्ष्यनु भक्षणु हुई, तउ बिलवासीमनुष्यथी ए वासुदेवनि निकृष्टतरपणाइ हुई अशुभ मास छे एहवी बुद्धि बिलवासीमनुष्यई परित्यक्तने वासुदेवइ छाडवानई अशक्तपणाथी भक्ष्य अने अभक्ष्य एहना विवेकनी विचारणापणि उत्तम अने अनुत्तमनी अपेक्षाई एहवी प्रसिद्ध छते विपरीतपणाना (अ)सभवथी. वली पणि ए आश्चर्य – जे खाइ छे मास दिव्य भोजय छते पणि, ते अमृतरस मूकीने खाइ छई हालाहल प्रति वली समूर्छित जे जतु अनत तेणि दुष्ट एहवु नरकमार्गनु समल कउणु भक्षणु करे सुधी। वृत्तेकभाग – 'जिम तत्काल-जतुने नाशकारी ज समूर्छित अनत निगोदरूप जीव तेहने वारवार थावे दुष्ट' इत्यादिक श्री हेमाचार्यना वचन साभली प्रतिबोध पाम्यो श्री कुमारपाळ राजा, भक्षित जे मास तेहनु स्मृति हेतु जे घेबर, तेहनु

'ये भक्षयन्ति पिशित, दिव्यभोज्येषु सत्स्वपि । सुधारसं परित्यज्य, भुञ्जते ते हलाहलम् ॥१॥ तथा, सद्यःसम्मूर्च्छितानन्त–जन्तुसन्तानदूषितम् । नरकाध्वनि पाथेयं कोऽश्नीयात् पिशितं सुधीः' ॥ इति योगशास्त्र० (तृ० प्र० श्लो. २८–३३) वृत्त्येकदेशो यथा–'सद्यो–जन्तुविशसनकाल एव सम्मूर्च्छिता–उत्पन्ना अनन्तनिगोदरूपा ये जन्तवस्तेषां सन्तानः–पुनःपुनर्भवनं तेन दूषित'मित्यादि श्रीहेमाचार्यवचः श्रुत्वा प्रतिबुद्धः श्रीकुमारपालराजा भक्षितमासस्मृतिहेतुघृतपुरभक्षणमपि परित्यक्तवान् । श्रीनेमिनाथप्रतिबोधितः श्रीकृष्णवासुदेवस्त्रसजीवानुकम्पया चतुरो मासान् राजसभायामुपवेशनमपि परित्यजन् 'मांसभक्षणं परित्यक्तुमप्यसमर्थः । न चाविरतत्वात्तद्युक्तमिति वाच्यम्, स्तैन्यादिकुकर्मविषभक्षणकूपपातादिष्वतिप्रसक्तत्वात्, तद्विषयकाविरतेर्विद्यमानत्वात् । किञ्च–आस्तां साधुः, श्रावकप्रतिबोधितोऽपि सम्यग्दृष्टिः सम्यक्त्वातिचाररूपा मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमततपःसंयमाध्ययनाध्यापनादिप्रशंसनेन मिथ्यादृष्टिप्रशंसामपि परिहरति । श्रीनेमिनाथप्रतिबोधित· कृष्णवासुदेवो नरकायुर्बन्धहेतुत्वाभिव्यञ्जितसम्यक्त्वनाशहेतुं मासभक्षणमशुभमपि न परिहरतीति महत्यसङ्गतिः । तथाच यः साधु· सचित्तधान्यादिस्पृष्टमप्याहारं परिहरति, तद्भक्तः सम्यग्दृष्टिः श्रावकस्तु मांसभक्षण तन्निमित्तं मृगादिव्यापादनं च करोतीति परस्परमसङ्गतिः कस्यापूर्वमतिमतः सम्मतेति विचार्यम् । 'यतिपृष्ठलग्न श्राद्ध' इति वचनानुपपत्तिप्रसङ्गात् । तथा ये मनुजाः मासभक्षणपरायणाः नारकतया नरकोत्पन्नाः, तान् प्रति परमाधार्मिकवचनमागमोक्तं यथा–

'तुह पिआइं मंसाइ खडाइं सोल्लगाणि अ । खाइओमि समंसाइं अग्गिवण्णाइं णेगसो' ॥१॥

इत्यादि श्रीउत्तराध्ययनादौ (अ० १९, गा०, ६९) भणित, न तथा 'तुहं पिआइं धन्नाइ फलाणि

ભક્ષણપણિ છાડતો હુઓ. શ્રી નેમિનાથિ પ્રતિબોધ્યો શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવ ત્રસજીવની અનુકંપાઈ ચાતુર્માસે રાજસભાઇં બેસવું પણિ છાડતો હુઓ માસભક્ષણપણિ છાડવાનેં અસમર્થ ?

અવિરતપણાથી માસભક્ષણ તે યુક્ત, એહવું ન કહેવુ ચોરીપ્રમુખ કુકર્મ વિષભક્ષણ–કૂપપાતાદિકને વિષે અતિપ્રસંગપણાથી. તદ્વિષયિણી અવિરતિને વિદ્યમાનપણાથી વલી સાધુ તઉ દૂર રહો, પણિ શ્રાવકનો પ્રતિબોધ્યો એ સમ્યગ્દૃષ્ટિ સમકિતના અતિચારરૂપ જે મિથ્યાત્વીના માર્ગના માન્યા જે તપસંયમ ભણવુ ભણાવવું ઇત્યાદિકને પ્રશંસવે મિથ્યાત્વીની પ્રશંસા પણિં પરિહરેં છે શ્રીનેમિનાથનો પ્રતિબોધ્યો શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવ નરકાયુર્બંધનો હેતુપણિં જણાવ્યુ સમ્યક્ત્વનાશનો હેતુ માસભક્ષણ અશુભપણિં ન છોડે એ મોટી અસંગતિ. વલી ધર્માચાર્ય જે સાધુ તે સચિત્તધાન્યાદિકે સ્પર્શ્યો આહારપાણિ છાડઈ, તે સાધુનો ભક્ત સમ્યગ્દૃષ્ટિ તો માસભક્ષણ અને તન્નિમિત્ત મૃગાદિકનું હણવુ કરે એ પરસ્પરે અઘટમાન કઉણ અપૂર્વમતિવંતનઈ સમત ? એ વિચારવું. યતીની પૂઠિં જ લાગો જ શ્રાવક હુઇ એ વચનને અયુક્તપણાના પ્રસંગથી

વલી યે મનુષ્ય માસભક્ષણનઈ વિષે તત્પર હુતા નારકપણિં ઉપના તે પ્રતિ પરમાધામીનુ વચન સિદ્ધાંતોક્ત–જિમ તુઝને પ્રિય તે માસખંડ સોલ્લામાસઈ સહિત ખાતો અગ્નિવર્ણાં અનેકવાર તિમ નહી તુઝને પ્રિય ધાન્ય ફલ મધુર ખાધા અનિષ્ટ વર્ણાદિકે વારવાર ' ઇત્યાદિરૂપે કિહાએ આગમને વિષે કહિઉ છે ? એહ પણિ વિચારવુ સમ્યગ્દૃષ્ટિને માસભક્ષણે પણિ નરકાયુનો બંધ ન હુઈ, સમકત્વનેં તે નરકના પ્રતિબંધકપણાથી 'સમકિત પામે વિમાન વિના બીજુ આઉખુ ન બાંધઇ ' એહવા વચનથી ઇમ ન કહેવુ 'દેવ અરિહંત' ઇતિ વચનમાત્રે વ્યવહારથી સમ્યગ્દૃષ્ટિપણિં પણિ નિશ્ચયથી સમ્યગ્દૃષ્ટિપણાના અસંભવી, તે નરકપ્રતિબંધકપણાની કલ્પનાને નિરાશ્રયપણાથી, 'આમ નહિ તો ભીમ કિહાથી ' એ ન્યાયથી.

महुराणि अ । खाइओमि अणिट्ठाइ वण्णाइहिं पुणो पुणो ' ॥१॥ इत्यादिवचनरूपेण क्वाप्यागमे भणितमित्यपि विचारणीयम् । न च सम्यग्दृशा मांसभक्षणेऽपि नरकायुर्बन्धो न भवति, सम्यक्त्वस्य तत्प्रतिबन्धकत्वात् । ' सम्मत्तंमि उ लद्धे विमाणवज्ज न बन्धए आउ ' ति वचनादिति वाच्यम् । देवोऽर्हन्नित्यादिवचोमात्रेण व्यवहारतः सम्यग्दृष्टित्वेऽपि निश्चयतः सम्यग्दृष्टित्वाभावात्, तत्प्रतिबन्धकत्वकल्पनाया निराश्रयत्वात् ' ग्रामो नास्ति कुतः सीमे 'ति न्यायात्, मांसाहारिणा मांसभक्षणेऽपि निश्चयतः सम्यक्त्वं भवत्यपीत्यादिरूपेण विशेषस्य क्वाप्यागमेऽनुक्तत्वाच्च । अन्यथा पञ्चेन्द्रियवधेऽप्युक्तयुक्ति प्रसज्येत । तच्च न युक्त, कालकुमारादीना नरकगमनानुपपत्तिप्रसक्ते । अथ सङ्ग्रामे पञ्चेन्द्रियवधप्रवृत्ताना रौद्रध्यानेन सम्यक्त्वनाशात् तत्प्रतिबन्धकाभाव इति चेत्सत्य, वयमपीत्थमेव ब्रूमः—मांसभक्षणप्रवृत्ताना रौद्रध्यानेन सम्यक्त्वनाशात् नरकायुर्बन्धः । न च मांसभक्षणमात्रेण रौद्रध्यान न भविष्यतीति शङ्कनीय, खादकस्याऽपि घातकत्वेन भणितत्वात् । उक्त च—

' हता पलस्य विक्रेता संस्कर्त्ता भक्षकस्तथा । क्रेतानुमन्ता दाता च घातका एव यन्मनुः ' ॥१॥ इति योगशास्त्रे (तृ० प्र० श्लो० २०) सम्मतिः । अत एव आगमेऽप्यविशेषेण भणितिः । तथाहि—

चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइअत्ताए कम्म पकरेंति । त० महारंभयाए १ महापरिग्गहयाए २ कुणिमाहारेणं ३ पचिंदिअवहेण ४ ति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ३७३) एतेन क्षत्रियकुलोत्पन्नत्वेन श्रावककुलेऽपि मांसभक्षणप्रवृत्तिरासीत्, इदानीं च श्रावककुले तन्न युज्यते, वणिग्जातीयत्वात्, वणिजां च कुले तदानीमिवेदानीमपि मांसभक्षणप्रवृत्तेरभाव इति शङ्काऽपि परास्ता । सम्यग्दृग्मिथ्यादृशोर्भेदस्य सर्व-

---

માસાહારી નઈ માસભક્ષણે પણિ નિશ્ચયથી સમકિત હુઇ ઇત્યાદિરૂપે વિશેષઈ કોઇ આગમઇં અણુકહ્યાથી. વલી ઇમ ન માનીઇ તો પચેદ્રિયનઈ વધઇં પણિ કહી યુક્તિનો પ્રસંગ થાઈ. તે તો યુક્ત નહીં, કાલકુમારાદિકનઇ નરકગમનની અયુકતતાની પ્રસક્તિ થાઇ વતી.

હિવે સગ્રામને વિષે પચેદ્રિય વધને વિષે પ્રવર્ત્યાને રૌદ્રધ્યાને સમ્યકત્વના નાશથી તે નરકના પ્રતિબધકનો અભાવ એહવુ જો કહીસ્ય. તે સાચુ અમ્હે પણિ ઇમજ કહુ છુ માસભક્ષણે પ્રવર્ત્યાનં રૌદ્રધ્યાને સમકિતનાશથી નરકાયુબધ. માસભક્ષણમાત્રે રૌદ્રધ્યાન નહી હુઇ એહવુ ન શકવુ, ખાદકને પણિ ઘાતકપણિ કહેવાથી, કહિઉં છે 'હણનાર, માસનો વેચનાર, ખાનાર, લેનાર, અનુમતિદાતા, દેનાર એ સર્વઘાતકજ. જે માટિ મનુનુ વચન છે ' એ યોગશાસ્ત્રે સમતિ, એતલાજવતી આગમને વિષે વિશેષ વિનાજ ઉકિત છે ' ચ્યાર સ્થાનકે જીવ નરકપણાનુ કર્મ કરે, તે કિમ ? મહારભપણિ મહાપરિગ્રહપણિ માસભક્ષણિં અને પચેદ્રિયને વધે ' એ ઠાણાગે એતલે કહવે " ક્ષત્રિયકુલનેં વિષે ઊપનાપણિ શ્રાવકકુલે પણિ માસભક્ષણની પ્રવૃત્તિ હુતી હિવડા શ્રાવકકુલને વિષે તે ન યુકત, વણિગજાતિપણાથી, વણિક્કુલને વિષે તિવારનીપરે સપ્રતિ પણિ માસભક્ષણની પ્રવૃત્તિનો અભાવ છે." એહવી પરની શકા ટાલી, સમ્યગદષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિના ભેદને સર્વકાલ સબધિપણાથી.

તે વતી, જિમ વણિગ્જાતિ પણિ સદશપણિ પણિ શ્રાવકકુલને વિષે અનતકાયાદિક અભક્ષ્ય ભક્ષણ-રાત્રિભોજનાદિક વર્જવુ અને મિથ્યાત્વીને કુલે તેહવુ ગ્રહણ, તિમ તેવારે પણિ ક્ષત્રિયાદિકુલે ઉત્પન્ન પણિ સરિખાઈ છતે પણિ માસાદિક અભક્ષ્યભક્ષણના ત્યાગ અને અણત્યાગ તેણિ કર્યો ભેદ અનાદિનો સિદ્ધજ જાણિવો. અનતકાયાદિકનુ વર્જન કરતે માસવર્જનના અવશ્યભાવથી અન્યથા ' આ

कालीनत्वात् । तेन यथा साम्प्रतमपि वणिग्जातीयत्वेन साम्येऽपि श्रावककुलेष्वनन्तकायाद्यभक्ष्यभक्षण-रात्रिभोजनादिवर्जनं मिथ्यादृक्कुलेषु च तदुपादानं, तथा तदानीमपि क्षत्रियकुलोत्पन्नत्वेन साम्येऽपि मासाद्यभक्ष्यभक्षणत्यागात्यागाभ्यां कृतो भेदोऽनादिसिद्धोऽवसातव्यः । अनन्तकायादिवर्जनेन मासवर्जनस्या-वश्यकत्वात् । अन्यथा इदं श्रावककुलमिदं च नेति भेदो वक्तव्यो न भवेत् । वणिग्जातीयत्वेन साम्ये कर्त्त-व्यमधिकृत्याऽपि साम्यात् । भक्ष्याभक्ष्याचारभेदाभावे 'देवोऽर्हन्' नित्यादिभेदोऽकिञ्चित्कर एव । अस्ति च भेदः साम्प्रतमिव तदानीमप्यतस्तत्सिद्ध्यर्थं श्रावककुलोत्पन्ना अविरता अपि व्यक्ता दूरे, अव्यक्ता अभ्य-भक्ष्यभक्षण-रात्रिभोजनादिकं वर्जयन्ति । अत एव मिथ्यादृशो वणिजोऽपि श्रावककुलोत्पन्नानामेतन्न युक्त-मित्यपवदन्ति । एवं क्षत्रियकुलोत्पन्नत्वेन साम्येऽपि श्रावककुलेऽनन्तकायादिवर्जने कथं मासभक्षणगन्धोऽपि ।

एतेन श्रावककुलोत्पन्नानामविरतानां प्रत्याख्यानाभावात् कथं न मासभक्षणम्? इति पराकूतमपि परास्तम् । मासादिभक्षणं सम्यक्त्वप्रतिबन्धकत्वेन सम्यग्दृशा तत् प्रत्याख्यानानपेक्षणात् । अत एव श्रावककुलोत्पन्नानां सर्वेषामपि लोकगर्हणीयत्वेन साम्यमेव । न हि गर्हापरायणो लोकः प्रत्याख्यानाप्र-त्याख्यानविवेकभाग् भवति, अन्यथा मिथ्यादृग्वणिक्कुलेषु सुतरामेव मासादिभक्षणं प्रसज्येत । प्रत्याख्या-नाभावेन सम्यग्दृशां यदनिन्द्यं तन्मिथ्यादृशां सुतरामेवानिन्द्यं स्यात् । तस्मादनुचितसमाचरणे नाविरतिः कारणं, सज्जनानामप्यविरतानां स्तैन्यादिकुकर्ममात्रस्य कर्त्तव्यतापत्तेः । नहि अविरता अपि श्रेणिकादयः स्तैन्यादिकुकर्मकारिणोऽभूवन् । तस्मात् घात्यजीवविषयकनिजसाक्षात्कारवतां सम्यग्दृशां जीवघातादिषु लोकनिन्द्यकुकर्मसु प्रवृत्तिर्न स्यादेव । कुकर्मत्वं च लोकप्रसिद्धजीवघातादेर्म्लेच्छानामपि प्रतीतमेव । तेन-

---

श्रावककुल आ नही,' એહવો ભેદ કહેવો ન હુઈ. વણિગ્જાતિ પણિ સરીખાઇ થિકે કર્તવ્ય ઉદેશીને પણિ સરિ-ખાઇ પણાથી, ભક્ષ્ય અને અભક્ષ્ય એહવા આચારને ભેદને અભાવે 'દેવ અરિહંત' એહવો ભેદ પણિ અકિ-ચિત્કરજ, અને છે તો ભેદ, હિવડાની પરિં તિવારઈ પણિ, એતલાજ વતી તે ભેદની સિદ્ધિને અર્થે શ્રાવક કુલોત્પન્ન અવિરતિ પણિ સમજુ તો દૂર, અસમજુપણિ અભક્ષ્યનું ભક્ષણ રાત્રિભોજનાદિક તે પ્રતે વર્જઇ.

એતલાજ વતી મિથ્યાદૃષ્ટિ વણિગ્ પણિ 'શ્રાવકકુલને એ યુક્ત નહી' એવં અપવદે છે. ઇમ ક્ષત્રિયકુલોત્પન્નપણિં સરિખાઇ પણિ અનંતકાયાદિકનું વર્જન છતે કિમ માસભક્ષણનો ગંધિ પણિં? એતલે 'શ્રાવકને કુલે ઉપના જે અવિરતિ તેહને પચ્ચક્ખાણના અભાવથી કિમ નહી માસભક્ષણ?' એહવું પરનું ચીંતવવું પણિ દૂર ટાલ્યું. માસાદિભક્ષણને સમકિતને પ્રતિબંધક પણિ કરી સમ્યગ્દૃષ્ટિને તે પ્રત્યાખ્યાનની અણ-અપેક્ષાથી એતલાજ વતી શ્રાવકકુલોત્પન્ન સર્વનઈપણિ લોકનિંદનીયકપણિ સરિખાઇ જ. નિંદાને વિષે તત્પર જે લોકનિ પચ્ચક્ખાણ અને અપચ્ચક્ખાણ તે વિવેકનો ભજનાર હુઈ નહી ઇમ નહી તો મિથ્યાત્વી વણિક-કુલને વિષે અતિહિં માસાદિકનું ભક્ષણ કહિવું થાઇ. પચ્ચક્ખાણને અભાવઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિને અનિંદ્ય તે મિથ્યાદૃષ્ટિનઈ અતિહિજ અનિંદ્ય હુઈ તે માટે અનુચિત આચરતા અવિરતિ કાંઇ કારણ નહિ. સત્પુરુષને પણિં અવિરતિને સ્તૈન્ય-ચૌરી જનન્યાદિભોગ જે કુકર્મ તે માત્રની કરિવાપણાની આપત્તિથી. શ્રેણિકાદિ અવિરતિએ પણિં ચૌર્યાદિક કુકર્મના કરનારા તે હુઆ નહિં. તે માટિ હણવા યોગ્ય જીવવિષયીઓ જે પોતાનો સાક્ષાત્કાર તદ્વત સમ્યગ્દૃષ્ટિને જીવઘાતાદિક જે લોકનિંદ્ય કુકર્મ તેહની વિષે પ્રવૃત્તિ ન હુઇજ. કુકર્મપણું લોકપ્રસિદ્ધ જીવઘાતાદિકનું મ્લેચ્છને પણિ પ્રસિદ્ધજ. તે કારણે

यथा वणिक्कुलेषु मद्यमांसादिनिषेधः तथा श्रावककुलेषु अभक्ष्यभक्षणनिषेधः सर्वकालीनः प्रत्याख्यानानपेक्ष एवेति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥४॥

अथ सप्तानामपि लिङ्गाना कारण परिणति च दर्शयन्नाह—

तेसिं लिंगाणं पुण कारणमिह मोहणिज्जकम्मंसे । तप्परिणई वि दुविहा पत्तेअं दव्वभावेहिं ॥५॥

व्याख्या—तेषा लिङ्गाना कारणमिह–प्रवचने मोहनीय कर्म । यतः प्राणातिपातादीनि चारित्रदूषणानि चारित्रमोहनीयजन्यान्येव । यदागमः—'सव्वेवि अ अइआरा संजलणाणं तु उदयओ हुंति' त्ति, श्रीआव०नि० (गा० ११२) अत एव चारित्रमोहनीयस्य क्षीणत्वान्निरतिचारसंयमत्वात्प्रतिषेवित्वान्न कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता भवतीति स्थानाङ्गवृत्तिसम्मत्या प्राक् प्रदर्शितमिति । तथा—

'पढमिल्लुआण उदए णिअमा संजोअणाकसायाण । सम्मदंसणलभ भवसिद्धिआवि न लहंति' ॥१॥ त्ति, (आ० नि० गा० १०८) इत्याद्यागमवचनैर्मोहनीयक्षयक्षयोपशमोपशमानुसारेणैव सम्यक्त्व-देशविरति-सर्वविरति-यथाख्यातचारित्राणां प्राप्तिरप्राप्तिश्चेति प्रवचने प्रतीतमेव । अयं भावः—यत्कर्म अतिचारहेतुस्तदेव कर्म्म योगाना सहकारिकारणतया सद्भूतप्राणातिपाताद्यनाचारहेतुरपि, अतिचारस्य देशभङ्गरूपत्वात् । तेन मोहनीयमन्तरेणानाचाररूपाः प्राणातिपातादयो द्रव्यतोऽपि न भवन्त्येव । एतेन यः कश्चित् केवलिनोऽपि जीवघातादिव्यवस्थापनाय मोहनीयाद्यभावेऽपि उदितनामकर्मणः प्रकृतिविशेषाणां मनोवाक्काययोगानामेव जीवघातादिकं प्रति कारणत्वं वदति, तदप्यपास्तम् ।

जिम वणिक कुलने विषे मद्यमांसादिकनो निषेध, तिम श्रावककुलने विषे अभक्ष्यभक्षणनो निषेध सर्वकालनो ज जननीभोगनिषेधनी परे प्रत्याख्यानने अनपेक्षज हुई. ए गाथार्थ जाणिवो ४

हिवे, सातेलिंगना कारण अने परिणति प्रति कहे छे.

ते सातेलिंगनु वली कारण ए जिनशासनने विषे मोहनीयकर्म. ते साते लिंगनी उत्पत्ति बिं प्रकारे प्रत्येकि द्रव्यभावरूपे.

व्याख्यार्थ –ते लिंगनु कारण ए प्रवचनने विषे मोहनीयकर्म. जे माटि प्राणातिपातादिक चारित्रमोहनीय जन्य ज. जे माटि आगम–सर्वे अतीचार संज्वलनकषायना उदयथी हुई ए आ० नि० एतलाज वली केवलीनउ चारित्रमोहनीयना क्षीणपणाथी, निरतिचारसंयमपणाथी, निषिद्धना अणसेववाथी किवारे पणि प्राणनो व्यापादक न हुइ एहवु ठाणांग वृत्तिनी संमति पूर्वे देखाड्यु. वली 'अनंतानुबंधिआनु उदये नियमथी कषाय संयोजना नामथी समकितनो लाभ भवसिद्धिक हुई तोपणि न पामे' इत्यादिकआगमने वचने मोहनीयनो क्षय क्षयोपशमने उपशमने अनुसारेज समकित, देशविरति, सर्वविरति अने यथाख्यातचारित्रनी प्राप्ति अने अप्राप्ति प्रवचनने विषे प्रसिद्धज

ए भाव–जे कर्म अतीचारनु हेतु तेहज कर्म, योगने सहकारे कारणपणि छता प्राणातिपातादिकनु अनाचारहेतुपणि अतिचारने देशभंगरूपपणाथी. ते वली मोहनीय विना अनाचाररूप जे प्राणातिपातादिक ते द्रव्यथी पणि न हुइ. एतले जे कोइ केवलीने जीवघातादि थापवाने मोहनीयादिकने अभावे पणि उदयप्राप्त जे नामकर्म तेहनी प्रकृतिविशेष जे मन वचन कायाना

तथाभूतवचनस्यैव कार्यकारणयोः सम्यक्स्वरूपानभिज्ञत्वाभिव्यञ्जकत्वात् । यतः सर्वेषामपि कारणानां स्वरूपतः सर्वकालीनेऽपि कारणत्वे फलवत्तया कारणत्व तु कादाचित्कमेव, सहकारिकारणसामग्रीसापेक्षत्वात् । नहि निपुणोऽपि कुलालो मृत्पिण्डदण्डादिसामग्रीविकलो घटं प्रति फलवत्तया कारणं भवितुमर्हति । एवं च योगानामपि जीवघातादिक जीवरक्षादिकं च प्रति स्वरूपतस्तथाकारणत्वे सत्यपि फलवत्तया कारणत्व च चारित्रमोहनीय-तत्क्षयोपशमादिसामग्रीसापेक्षमेव, अन्यथा समानामपि कर्मणां वैयर्थ्यापत्तेः । सूक्ष्मचलनक्रियादिकेवलज्ञानपर्यन्ताना सर्वेषामपि शुभाशुभकार्याणा मनोवाकाययोगलक्षणनामकर्मजन्यत्वस्यावश्यकत्वात् । तस्मात् केवलिनो योगेपु सत्स्वपि सहकारिकारणस्य मोहनीयस्याभावात न जीवघातादिसम्भवः । अत एव "सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा । त० णो पाणे अइवाइत्ता भवती ' त्यादिसूत्रं छद्मस्थसूत्राद्विलक्षणं प्राक् प्रदर्शितम् ।

ननु भोः ! पृथिव्यादिजीवविराधना मा भवतु, तत्सम्पर्कस्य कचित् कादाचित्कत्वेन परिहर्तुं शक्यत्वात्, परं वायुकायजीवविराधना तु भवत्येव, वायोश्च सार्वदिकत्वात् सार्वत्रिकत्वाच्चेति चेत् । मैवं, केवलिनो वायुकायजीवविराधना भवतीति क्वाप्यागमेऽनुक्तत्वात्, प्रत्युत तस्या अपि निषिद्धत्वात् । यदागमः—

' छप्पिअ जीवणिकाए णोवि हणे णोवि अ हणाविज्जा । णोवि अ अणुमन्निज्जा सम्मत्तस्सेस निज्जुत्ती ' ॥ १ ॥ इति श्रीआचाराङ्गनिर्युक्तौ (गा० २२७). यदि च नियमेन वायुकायविराधना अभविष्यत् तर्हि ' पचवि जीवणिकाए ' इत्याद्यभणिष्यत् । नहि निर्युक्तिकृतः परतन्त्रस्येव परमुखप्रेक्षित्वं, येनान्यथाऽपि ब्रूयात् । किञ्च-मोहनीयानाभोगविकला अपि योगा यदि केवलिनो जीवघातहेतवो

યોગ, તેહનેજ જીવઘાતાદિકપ્રતિ કારણપણું કહે છે, તે પણિ નિરાકરણ કર્યું. તેહવા વચનનેંજ કાર્યકારણના સમ્યગ્ સ્વરૂપના અજાણપણાના જણાવવાપણાથી. જે માટિં સર્વે કારણને સ્વરૂપથી સર્વકાલનું કારણપણું છતેં પણિં ફલવતપણે કારણપણું કિવારેક જ, સહકારિ કારણનેં સાપેક્ષપણાથી. ચતુરપણ કુંભકાર મૃત્પિંડ દંડાદિ સામગ્રીઈં રહિત હુતો ઘટપ્રતેં ફલવતપણિ કારણ થવાને યોગ્ય થાય તો નહીં. એમ યોગને પણિ જીવઘાતાદિક પ્રતે અને જીવરક્ષાદિક પ્રતિ સ્વરૂપથી કારણપણું છતેંપણિ કારણપણું તે ચારિત્રમોહનીય તેહનો ક્ષયોપશમાદિક સામગ્રીને સાપેક્ષજ. અન્યથા સાતે કર્મની વ્યર્થતા થઈ આવે. તેથી સૂક્ષ્મક્રિયા આદિ અને કેવલજ્ઞાન પર્યંત સર્વે શુભાશુભ કાર્યનેં મન-વચન-કાયાના યોગરૂપ જે નામકર્મ તજ્જન્યપણાને અવશ્યપણાથી તે માટે કેવલીને યોગ છતેં પણિ સહકારિ કારણ જે મોહનીય, તેહના અભાવથી જીવઘાતાદિનો સંભવ ન હુઇ, એનલાજ વતી સાતેં ચિન્હે કેવલી જાણીઈ. તે કિહા? પ્રાણાતિપાત ન કરે ઇત્યાદિક સૂત્ર છદ્મસ્થસૂત્રથી વિલક્ષણ પૂર્વે દેખાડ્યુ છે. પૂછે છે—

પૃથિવ્યાદિ જીવવિરાધના મ થાઓ, પૃથિવ્યાદિકજીવનેં કિહાએક કિવારેકિ છતાં પણિં કરી પરિહરવાને શક્યપણાથી, પણિ વાયુકાયની વિરાધના તો હુઇજ. વાયુનેં સર્વકાલે છતાપણાથી, અનેં સર્વત્ર છતાપણાથી, એહવુ જે આશંકે, તે મ આશંકય. કેવલીને વાયુકાયની જીવની વિરાધના હુઈ એહવુ કોઇ આગમનેં વિષે અણકહ્યાપણાથી, સાહમુ તે વિરાધનાને પણિ નિષેધ્યાપણાથી. જે માટેં આગમ-' છએ જીવનિકાયને ન હણે ન હણાવેં ન અનુમોદિ એ સમ્યકત્વાધ્યયનની નિર્યુક્તિ કહી ' નિયમેંજ જઉ વાયુકાયની વિરાધના હઉ, તઉ પાચ જ છવકાય ન હણે ' ઇત્યાદિ કહેત. નિર્યુક્તિ॰

भवेयुः, तर्हि त एव योगा मोहनीयानाभोगसहिता एव जीवरक्षादिहेतवो वक्तव्याः स्युः, विरुद्धयोः कार्ययोरेकसामग्रीजन्यत्वाभावात्। 'नहि सम्यगाराधिता जिनाज्ञा मोक्षकारणं सती संसारकारणमपि भवितुमर्हति, 'कारणभेदनियतत्वात् कार्यभेदस्ये'ति वचनात्। अन्यथा कार्यकारणव्यवस्थाभङ्ग एव स्यात्। तेन तत्र कारणवैलक्षण्यं तावत् विलक्षणसहकारिकारणजन्यमेव भवति। यथा-एकस्याऽपि दण्डस्य कालभेदेन वैलक्षण्यं घटोत्पत्तौ घटचिकीर्षुः घटविनाशे च घटविभञ्जिषुः कर्त्तेत्यादिविलक्षणसहकारिकारणजन्यं प्रतीतमेव। एवं प्रकृतेऽपि छद्मस्थसंयतानां घात्यजीवविषयकानाभोगसहकृतमोहनीयलक्षणसहकारिकारणवशेन कायादिव्यापारा जीवघातहेतवो भवन्ति, तथा त एव योगा घात्यजीवविषयकाभोगसहकृततथाविधमोहनीयक्षयोपशमादिसहकारिकारणविशिष्टा जीवरक्षाहेतव इत्यनुभवसिद्धम्। केवलिनस्तु योगाः पराभिप्रायेण अनाभोगमोहनीयाद्यभावेन परिशेषात् केवलज्ञानसहकृता एव जीवघातादिहेतवो भवन्ति, केवलज्ञानेनैव एतावन्तोऽमी त्रसा स्थावराश्च जीवा अमुकक्षेत्रकालादिसामग्रीयोगेन ममाऽवश्यं हन्तव्याः सन्तीति ज्ञात्वैव केवलिनो जीवघातकत्वात्। यदि च केवलज्ञानं नाभविष्यत् तर्हि अस्मादृशामिवोक्तप्रकारेण जीवघातोऽपि नाभविष्यदिति व्यतिरेकव्याप्तिबलादेवेति पराकूतमत्रसातव्यम्।

तत्रेदमभिधातव्यं-यद्येवं तर्हि त एव योगा अनन्यगत्या केवलज्ञान(नाभाव) सहकृता एव विलक्षणस्वरूपा अस्मादृशामिव जीवरक्षादिविलक्षणकार्यजनका वक्तव्याः स्युः। एवं च केवलिनो जीवरक्षा-सत्यभाषणादिकं कदाचिदपि न भवेत्, केवलिनो योगाना जीवरक्षाहेतोः सहकारिकारणस्य केवलज्ञानाभावस्य सर्वकालमसम्भवात्। अथ जीवघातस्येव जीवरक्षाया अपि अवश्यभावित्वेन परिज्ञानात्, उभयत्रापि

कारने परवशनी परे' परना मुखनु-जोवापणुं-नही, जे माटि मिथ्यापणि बोले वली मोहनीय अने अनाभोग रहित ए योग, जउ केवलीने' जीवघात हेतु हुई, तउ तेहज योग मोहनीय अने अनाभोगे सहित ज जीवरक्षा हेतु कह्या जोइई. विरुद्धकार्यने एकसामग्रीजन्यपणाना अभावथी.

सम्यग् प्रकारे आराधी जे जिनाज्ञा मोक्षनु कारण छती, संसारकारण तउ थवाने योग्य नहीं कार्यभेदने कारणना भेदनो नियतपणाथी,' एहवा वचनथी, इम न मानीइं तो कार्यकारणना मर्यादानो भंगज थाइ तिणे तिहा (कार्य) कारणनु विलक्षणपणुं. प्रथम जुदा जे सहकारि कारण, तेणिं'ज जन्य हुई जिम एकज दंडने कालभेदे विलक्षणपणुं. घटनी उत्पत्तिने' विषे घटप्रते करिवा वाछतो अने घटने विनाशे घटने भाजवा वाछतो करनार. इमि विलक्षण सहकारि कारणे जन्य प्रसिद्ध ज. इम इहां पणि छद्मस्थयतीने हणवायोग्य जीवविषइंओ जे अनाभोगसहित तेणि मोहनीयरूप सहकारि कारण, तेहने वशे कायादिकना योग, ते जीवघातना हेतु हुइ. तिम तेहज योग हंतव्य जीवविषइंआ आभोगसहित तेहवा मोहनीयना क्षयोपशमादिक जे सहकारिकारण, ते सहित हुंता जीवरक्षाना हेतु ए अनुभवसिद्धजं छे. केवलीना योग तउ, परने अभिप्राये अनाभोगमोहनीयादिकने अभावे बीजुं कोइ नही वती. केवलज्ञाने सहितज जीवघातना हेतु हुइं केवलज्ञानेज करी एतलाए त्रस अने थावर अमुके क्षेत्र-कालादियोगे माहरे अवश्य हणवा छे एहवु जाणीने ज जीवघात करिवापणाथी. जउ केवलज्ञान न हुत, तउ अम्हारी परि कहे प्रकारे जीवघात ए न हुत. ए व्यतिरेकव्याप्ति-जे अभावविशेषने व्याप्त तेहना बलथीज परनो भाव जाणिवो.

तिहा एहवु कहिवु-जउ एम तउ तेहज योग अनन्यगती-अन्यगति नही' 'इवती' केवलसहितज जुदा हुता अम्हारी परि जीवरक्षादि विरूपकार्यना उपजावनार कहेवा हुइं. इम

केवलज्ञानमेव सहकारिकारणमिति चेत, तर्हि केवलिनो योगानां जीवघात-रक्षाहेतू शुभत्वाशुभत्वे सर्वकालं युगपद् भवतः, सर्वकालं सहकारिकारणस्य केवलज्ञानस्यैकत्वात्। तच्च न सम्भवति, परस्परं प्रतिबन्धकत्वात्। एकतरस्याभ्युपगमे च पराभिप्रायेण सर्वकालमशुभत्वमेव सिद्ध्यति, हन्तव्यचरमजीवहननं यावत् हिंसानुबन्धिरौद्रध्यानपरिणामस्यानपायात्। तथाभूताश्च अशुभयोगाः सामयिककर्मबन्धहेतवो न भवन्ति, किन्तु प्रमत्तयोगजन्योऽप्यसंयतसम्बन्धी कर्मबन्धो भवति, विना प्रयोजनापराधं ज्ञात्वा जीवघातकस्य वर्जनाभिप्रायराहित्येन पश्चात्तापादिराहित्यात्। एवं च व्यतिकरः श्रावककुलोत्पन्नबालिकानामप्यरुचिविषयः, देवोऽष्टादशदोषरहित एव अर्हन्, मरणसमं नत्थि भयं, अभयदयाणं सरणदयाणं, लोगनाहाणं लोगहिआणमित्याद्यागमपरिज्ञानस्य तासामपि सत्त्वात्। तस्मात् केवलियोगानां सर्वकालं शुभत्वसिद्ध्यर्थं सर्वकालं जीवरक्षादिकमेवाभ्युपगन्तव्यम्। अन्यथा जीवरक्षादिकं छद्मस्थानामेव भवेत्, तदीययोगानां जीवरक्षाहेतोः सहकारिकारणस्याभोगस्य सत्त्वात्। तस्मात् संयतमात्रस्य द्रव्यत एवाश्रवोऽनाभोगसहकृतमोहनीयायत्त एव, न पुनर्नामकर्मायत्तः, अन्यथा नामकर्मणः प्रकृतयोऽप्युदिता अनुदिताश्च सम्यक्त्वदेशविरतिसर्वविरतियथाख्यातचारित्राणां उपघातका अनुपघातकाश्च अतिचारहेतवश्च वक्तव्याः स्युः। मोहनीयकर्मणोऽनन्तानुबन्धिक्रोध-मानादिप्रकृतीनां तथैवागमे भणितेः—

तच्चैवं—औपशमिकसम्यक्त्व-क्षायिकसम्यक्त्वयोः तथाभूतचारित्रयोश्च कारणभूतावुपशमक्षयौ मोहनीयकर्मप्रकृतीनामेव। तथा वीतरागत्वस्य च कारणं मोहनीयकर्मणः कार्त्स्न्येन क्षयोपशमयोरन्यतर एव। न चैवं नामकर्मणोऽपि वक्तुं शक्यते, तस्योपशमाभावात 'मोहनीयस्यैवोपशम' इति वचनात्। नामकर्मणः क्षये च मुक्तिरेव, कुतः सम्यक्त्वादिलाभः। तस्मात् सामान्यतो मोहनीय-नामकर्मणोः

તો કેવલીને જીવરક્ષા-સત્યભાષણાદિક ક્રિયારઇપણિ ન હુઈ. કેવલીના યોગને જીવરક્ષાનો હેતુ જે સહકારિ કારણ જે કેવલજ્ઞાનનો અભાવ, તેહને સર્વકાલ અસંભવથી હિવે જીવઘાતની પરે જીવરક્ષાને પણિ અવશ્યભાવિપણિ પરિજ્ઞાતથી સિદ્ધ ઠામે. કેવલજ્ઞાનજ સહકારિ કારણ એહવું જઉ, તઉ કેવલીના યોગને જીવઘાત અને જીવરક્ષાના હેતુ શુભપણિ અનિ અશુભપણિં સર્વકાલ એકવારેં હુઈ. સદાએ સહકારીકારણ જે કેવલજ્ઞાન, તેહના એકપણાથી. તે તઉ ન સંભવે, પરસ્પર પ્રતિબંધકપણાથી, એકજ પક્ષ માનીઇ તો પરને અભિપ્રાયે સદાએ અશુભપણું સિદ્ધ થાઇ. હણવાયોગ્ય જે છેહલો જીવ તેહની હિંસાપર્યંત હિંસાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન તેહ પરિણામના અણજાવાથી.

તેહવા તઉ અશુભયોગ સામયિકકર્મબંધહેતુ ન હુઈ તઉ સ્યુ? પ્રમત્ત યોગે જન્ય પણિ અસંયત સંબંધી કર્મબંધ હુઇ પ્રયોજન અને અપરાધ વિના જાણીને જીવ હણનારને વર્જનાભિપ્રાયને રહિતપણે પશ્ચાતાપાદિકના રહિતપણાથી. એહવો વ્યતિકર તો શ્રાવકકુલે ઉપના બાલિકાઉનેં પણિં રુચિવિષય ન હુઈ. અઢાર દોષરહિત દેવ તે અરિહંત, મરણ સરીખું ભય નહી, અભયનો દાયક, સરણનો દાયક, લોકનો નાથ, લોકને હિતકારી ઇત્યાદિ આગમના જ્ઞાનને તેહોને પણિ છતાથી, તે માટિ કેવલીના યોગને સદાએ શુભપણાની સિદ્ધિને અર્થે સદાએ જીવરક્ષાદિકજ માનવું ઇમ, નહી તો જીવરક્ષાદિક છદ્મસ્થનેજ હુઇ, છદ્મસ્થના યોગનઇ જીવરક્ષાનુ હેતુ સહકારિકારણ જે આભોગ તેહના છતા પણાથી. તે માટે સંયતમાત્રને દ્રવ્યથી એ આશ્રવ અનાભોગે સહિત જે મોહનીય તેહને આયત્તપણિં, નામકર્મને આયત્ત નહી. ઇમ ન માનીઈ તો નામકર્મની પ્રકૃતીઓ-ઉદય પામી સમ્યક્ત્વ-

परस्परं सहकार्यसहकारिभावसम्बन्धेनैव जीवघाताद्याश्रव प्रति कारणत्वम् । विशेषतस्तु संयतानां विना अपवादमनाभोगः सहकारिकारणम्, 'प्रमादानाभोगाभ्यां प्राणभूतानि हिनस्ती'तिवचनात् । शेषाणां त्वज्ञानानाभोगाभोगाः यथासम्भव सर्वेऽपि भवन्ति । एवमतिचारहेतुरपि मोहनीयमेव । 'सव्वेवि अ अइआरा संजलणाण तु उदयओ हुंति' त्ति वचनात् । न चैव नामकर्मणोऽपि, केवलिनोऽपि सातिचार-चारित्रप्रसक्ते' । जीवघातहेतोर्नामकर्मणोऽतिचारहेतुत्वस्यावश्यकत्वात् उदितमोहनीयवदिति पराभिप्रायेण तु केवलिनः तथाभूतस्यैव नामकर्मणः सत्त्वात् । यद्यपि केवलयोगजन्यः सामयिककर्मबन्धोऽप्याश्रवतया द्वितीयाङ्गवृत्तौ भणितः, तथापि तत्कारणभूता योगा नातिचारहेतवः, उदितसञ्ज्वलनानामेवातिचार-हेतुत्वेनागमे भणितत्वात् । आगमस्तु दर्शित एव । अत एव मोहनीयसत्ताकस्योपशान्तवीतरागस्य सत्यपि जीवघाते अतिचारो न भवति, सञ्ज्वलनानामुदयाभावात् । न च शैलेश्यवस्थायां केवलिनः कायसस्पर्शमागतानां मशकादीनां प्राणत्याग कथ मोहनीयहेतुकः ? इति वाच्यम्, मरणहेतुकायादि-व्यापारस्य मोहनीयाऽविनाभावित्वेन म्रियमाणस्य जीवस्य तथाभूतस्य-मोहनीयकर्मणः सत्त्वात् । युक्तिश्चाग्रे वक्ष्यते । अन्यथा योगजन्यजीवघातवादिनोऽपि मते किं कारणम् ? इति प्रश्ने मोहनीयस्येव योगानामप्यभावात् गगनमेवावलोकनीयमिति पर्यालोच्यम् । अथ जीवघातादिकारणभूतस्य मोहनीयस्य सत्त्वोदयाभ्यां द्वैविध्यात् कार्यभूतस्य प्राणातिपातादेरपि द्वैविध्य, तदेवाह–'तप्परिणइ वि' त्ति । तेषा प्राणातिपातादीना परिणतिः–परिणामो द्विधा–द्विप्रकारः, काभ्यां ? द्रव्यभावाभ्या, कथं ? 'प्रत्येक' प्राणातिपातस्येव मृषाभाषणादेरपीतिगाथार्थः ॥५॥

દેશવિરતિ–સર્વવિરતિ અને યથાખ્યાત ચારિત્રની ઉપઘાતક અને અનુપઘાતક હુતી અતિચારાદિહેતુક કહેવી થાઇ મોહનીયકર્મની અનંતાનુબંધીક્રોધ–માનાદિકનુ તિમજ આગમને વિષે કહિઉ છે વતી

તે ઇમ–ઔપશમિક–સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયિક–સમ્યક્ત્વ અને વલી ઔપશમિક તથા ક્ષાયિક-ચારિત્ર તેહના કારણભૂત ઉપશમ અને ક્ષય, મોહનીયકર્મપ્રકૃતિનાજ. તથા વીતરાગપણાનુ તો–કારણ મોહનીયકર્મનો સંપૂર્ણપણિ ક્ષય અથવા ઉપશમજ ઇમ નામકર્મને તો કહી શકીઈ નહી તે નામ-કર્મની ઉપશમના અભાવથી 'મોહનીયનોજ ઉપશમ હુઈ' એહવા વચનથી. નામકર્મના ક્ષયે તો મુક્તિજ, સમ્યક્ત્વાદિકનો લાભ કિહાથી ? તે માટે સામાન્યથી મોહનીય નામકર્મનો માહોમાહિ સહકાર્ય–સહકારિ-ભાવિ સંબંધેજ જીવઘાતાદિક આશ્રવપ્રતિ કારણપણું, વિશેષથી તો સંયતને અપવાદ વિના અના-ભોગજ સહકારિકારણ. 'પ્રમાદ અને અનાભોગે પ્રાણભૂતને હણે' એહવા વચનથી બીજાનઇ તો અજ્ઞાન અનાભોગ અનિ આભોગ યથાસંભવે સર્વે હુઈ ઇમ અતીચારનુ હેતુ પણિ મોહનીયજ.

'સર્વઈ અતીચાર તે સંજવલનના ઉદયથી હુઇ' એહવા વચનથી. પણિ નામકર્મનો નહી. કેવલીનઇ પણિ સાતિચાર ચારિત્રની પ્રસક્તિ થાઇ વતી જીવઘાતનો હેતુ જે નામકર્મ, તેહને અતિચારના હેતુપણાના આવશ્યકપણાથી પરને અભિપ્રાયે તો તેહવા નામકર્મનો છતાપણાથી

જદ્દે એ કેવલયોગથી ઊપનો સામયિકકર્મબંધ પણિ આશ્રવપણિ દ્વિતીયાંગ વૃત્તિને વિષે કહ્યો છે, તઉહે પણ તત્કારણભૂત યોગ તે અતિચાર હેતુ નહી ઉદય પામ્યા જે સંજ્વલન, તેહને જ અતિચારનુ હેતુપણિ આગમને વિષે કહ્યા પણાથી આગમ તો દેખાડયોજ. એતલાજ વતી મોહનીય-

अथ विभागेन कार्यकारणयोः नियममाह—

॥ दव्वेण य परिणामो सत्ताए मोहणिज्जकम्मस्स । भावेण य परिणामो उदएणं होइ तस्सेव ॥६॥

व्याख्या—'दव्वेण' द्रव्यतः प्राणातिपातादेः परिणामः-परिणतिः मोहनीयस्य सत्तायामेव भवति, मोहनीयसत्ताकस्यैव साध्वादेः द्रव्यतः प्राणातिपातादयो भवन्ति । भावेन च परिणतिः तस्यैव-मोहनीयस्यैव उदयेन, उदितमोहनीयस्यैव जीवघातादयो भावतः स्युः। ते चाविरतिप्रत्ययकर्मबन्धहेतुत्वेनासंयतानामेव मन्तव्या । संयतानां तु प्रमत्तानामपि द्रव्यत एव, सुमङ्गलसाधोरिव सत्यप्याभोगे ज्ञानाद्यर्थमित्यापवादिकत्वेन तज्जन्यकर्मबन्धाभावात्, सोऽपि संयमपरिणामस्यानपायेनाविरतिपरिणामस्याभावात् । या तु तेषामारम्भिकी क्रिया, सा च न जीवघातजन्या, किन्तु प्रमत्तयोगजन्या 'सव्वो पमत्तजोगो आरंभो' त्ति वचनात् । अन्यथा आरम्भिकी क्रिया कस्यचित् प्रमत्तस्य कादाचित्क्येव स्यात्, तत्कारणजीवघातस्य कस्यचित्कादाचित्कत्वात् । अस्ति चारम्भिकी क्रिया प्रमत्तगुणस्थान यावत् अनवरतमेव । किञ्च—यदि जीवघातेन आरम्भिकी क्रिया भवेत् तर्हि अपरोऽप्रमत्तो दूरे, उपशान्तवीतरागस्याऽप्यारम्भिकीक्रिया वक्तव्या स्यात्। सा च नास्ति । अस्ति च सत्यपि जीवघाते ईर्यापथिक्येव क्रिया। यदागमः—

'अणगारस्स ण भंते ! भाविअप्पणो पुरओ दुहओ जुगमायाए पेहाए २ रीअं रीअमाणस्स पायस्स अहे कुक्कुडपोअए वा वट्टापोअए वा कुलिंगच्छाए वा परिआवज्जेज्जा, तस्स णं भंते ! किं इरिआवहिआ किरिआ कज्जति संपराइआ किरिआ कज्जति ? । गो० ! इरिआवहिआ किरिआ

સત્તાવંત જે ઉપશાંતવીતરાગ તેહને, છતેં પણિં જીવઘાતે અતિચાર ન હુઇ, સંજ્વલનના ઉદયના અભાવથી. ચઉદમે ગુણઠાણે કેવલીના કાયના સ્પર્શ પ્રતેં આવ્યા જે મશકાદિક, તેહનો પ્રાણત્યાગ તે કિમ મોહનીયહેતુજન્ય ? ઇમ કહિઇવું નહી. મરણહેતુ જે કાયાદિ વ્યાપાર તેહને મોહનીયને અવિનાભાવપણે કરી મરતો જે જીવ, તેહને તેહના મોહનીય કર્મના છતાપણાથી, યુક્તિ તો આગલિ કહીસ્યે. ઇમ ન માનઇ તો યોગજન્ય જીવઘાત એક વાદીને મતે સ્યું કારણ ? એહવેં પૂછે હુતે મોહનીયની પરે શૈલેશ્યવસ્થાઇં યોગનાપણિ અભાવથી ગગનજ તેહને જોવું. એહવું વિચારવું.

હિવે જીવઘાતાદિકનું કારણભૂત જે મોહનીય, તેહને સત્તા અને ઉદયે કરી બિ પ્રકારથી કાર્યભૂત જે પ્રાણાતિપાતાદિકને પણિ દ્વિવિધપણું તે કહે છે—તે પ્રાણાતિપાતાદિકનો પરિણામ તે તે સામગ્રીથી ઉપજવું તે બે પ્રકારે. કેણે ? દ્રવ્યે અને ભાવે. પ્રત્યેકે પ્રાણાતિપાતની પરે મૃષાભાષણાદિકપણિ હુઇ ॥૫॥

હિવે વિભાગે કરી કાર્ય-કારણનો નિયમ કહે છે:—

દ્રવ્યે પ્રાણાતિપાતાદિકનું થવું તે મોહનીયની સત્તાઇં હુઇં, ભાવથી તેહનું થાવું તહ મોહનીયને ઉદયેં હુઇ

વૃત્તિનો અર્થ—દ્રવ્યથી પ્રાણાતિપાતાદિકનું થાવું આગિલો જાણે એહવું, તે મોહનીયસત્તાઇંજ હુઇ મોહનીયસત્તાવંત જે સાધ્વાદિક તેહને પ્રાણાતિપાતાદિક હુઇ ભાવથી થાવું તો મોહનીયને જ ઉદયે હુઇ. ઉદયપ્રાપ્તમોહવંતનેંજ જીવઘાતાદિક ભાવથી હુઇ તે-ભાવથી થાઈ તે અવિરતિપ્રત્યયિઆ કર્મબંધને હેતુપણિ અસંયતીનેજ માનવા. પ્રમત્તસંયતીને પણિ દ્રવ્યથીજ સુમંગલસાધુની પરે, છતેં-પણિ આભોગેં, જ્ઞાનાદિકના અર્થંનતી અપવાદેં કર્યાંનતી તે પ્રાણાતિપાતાદિકજનિત-કર્મબંધના અભા-

कज्जति, णो सपराइआ किरिआ कज्जति' त्ति, भग० श० १८ उ० ८ (सू० ६३९) वृत्तिर्यथा—'पुरओ'त्ति, अग्रतः, 'दुहओ' त्ति, द्विधा अन्तरान्तरा पार्श्वतः पृष्ठतश्चेत्यर्थः। 'जुगमायाए' त्ति, युगमात्रया दृष्ट्या 'पेहाए' त्ति, प्रेक्ष्य २, 'रीअ' त्ति, गमन 'रीअमाणस्स' त्ति, कुर्वत इत्यर्थः। पादस्याधः 'कुक्कुडपोअए' कुर्कुटडिम्भ, 'वट्टापोअए' त्ति, वर्तक इह पक्षिविशेषः 'कुलिगच्छाए व' त्ति, पिपीलिकादिसदृश, 'परिआवज्जेज्जा' त्ति, पर्यापद्येत–म्रियेत, एव जहा सत्तम सए' त्ति, भग० सू० (सू० ६३९) नन्विहोपशान्त कथ ज्ञात ? इति चेद्। उच्यते, एतत्सूत्रप्रामाण्यात्, तथाहि–'दुहओ' त्ति भणनेन छद्मस्थोऽवसितः, अनाभोगमन्तरेणान्तरान्तरा पार्श्वतः पृष्ठतश्च निरीक्षणासम्भवात्। ईर्यापथिकीक्रियाभणनेन च छद्मस्थोऽपि वीतराग एव, अन्यस्येर्यापथिकीक्रियाया अभावात्। स च वीतराग क्षीणमोहो न भवति, तस्य जीवघातहेतोर्मोहनीयस्य क्षीणत्वात्। क्षीणमोहस्याऽपि यदि जीवघातोऽभविष्यत् तर्हि 'केवली हि क्षीणचारित्रावरणत्वान्निरतिचारसयमत्वाद् अप्रतिषेवित्वान्न कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता भवती' त्यादिहेतुहेतुमद्भावेन टीकाकारो न व्याख्यास्यत्। एव परिशेषादुपशान्तवीतरागमादायैव सूत्रस्य सविषयकत्वेन प्रामाण्यसिद्धिरिति तात्पर्यम्। तत्र प्रमत्तयोगोऽपि प्रमादैरेव भवति। ते च प्रमादा अष्टधा। यदागमः—'पमाएण' त्ति श्रीस्थानाङ्गे तृतीयस्थानके उ० २ वृत्तिर्यथा—'पमाएण'त्ति, प्रमादेन–अज्ञानादिना बन्धहेतुना करणभूतेन, उक्त च—

'पमाओ अ मुणिंदेहिं भणिओ अट्ठभेयओ। अन्नाण ससओ चेव, मिच्छाणाण तहेव य ॥१॥ रागो दोसो मइब्भंसो, धम्ममि य अणायरो। जोगाण दुप्पणीहाण अट्ठहा वज्जियव्वओ'

वथी. ते अपवादपणि सयमपरिणामने अणुजावे अविरत–परिणामना अभावथी, अने जे तेहने आरभिकी क्रिया, ते तो जीवघातजन्य नही. तो स्यु ? प्रमाद योगे जन्य. 'सर्वं प्रमत्तयोग ते आरभ' एहवा वचनथी इम न हुई तो आरंभिकी क्रिया कोइक प्रमत्तने किवारेकि ज हुइ. तेहनु कारण जे जीवघात तेहने कोइने कदाचित्पणाथी छइ. तओ आरभिकी क्रिया प्रमत्तगुणस्थानकताइ निरतर ज वली जउ जीवघाते आरभिकी क्रिया हुइ, तउ अपर अप्रमत्तउ दूर, उपशातवीतरागने पणि आरभिकी कही जोइइ. ते तो नथी, हुइ छे ते पणि जीवघाते इर्यापथिकीज क्रिया. जे माटि आगम—

भावितात्मा अणगार, आगलि बिहुपासे धूसर प्रमाणु दृष्टि गमन करतो एहवाएनि चरणतलि कुर्कुटना वर्तकना बालक कुलिगी–दि क्रियादिकने मृत्यु पामे, ते साधुने सापरायिकी क्रिया कइइ इर्यापथिकी किना ? एहवु पूछे हुते गौतमने श्रीभगवते कह्यु–सापरायिकी नहि. तउ स्यु ? इर्यापथिकीज वृत्ति–जिम आगलई बिहु गमा पूठि अने बि पासे युग मात्र दृष्टि जोइने चालवु करताने पग होठ कुर्कुटनु बालक वडेरु–पक्षीविशेष कीटिकादिक सारखो मरई एम जिम सातमे शतके. पूछे छे—ए सूत्रे उपशातज किम जाण्यो एहवु पूछे ते उपरि कहिइ छे–ए सूत्रना प्रमाणपणाथी ते देखाडे छे–बिहु पासे भणुवे छद्मस्थ जाण्यो. अनाभोग विना अतरातरा पासे पूठे निरीक्षणना असभवथी इर्यापथिकी क्रियाने भणुवे छद्मस्थपणे वीतरागज अन्यनइ इर्यापथिकी क्रियाना अभावथी. ते वीतराग क्षीणमोहने हुई नही जेहने जीवघातनो हेतु मोहनीय तेहना क्षीणपणाथी. क्षीणमोहने जो जीवघात हउत, तओ केवली तो क्षीणचारित्रावरणपणाथी, निरतिचारसयमपणाथी, अप्रतिषेविपणादिकथी किवारि पणि प्राणातिपातनो कर्ता न हुइ. इम हेतु–हेतुमद्भावे टीकाकार न वखाणत. इम छेहने वारे रह्याथी उपशातवीतराग ग्रहीनइज सूत्रने सविषयकपणि प्रमाणसिद्धि. ए परमार्थ.

॥२॥ त्ति (सू० १६६). एवं योगशास्त्रवृत्तावपि—'प्रमादोऽज्ञान[1] संशय[2] विपर्यय[3] राग[4] द्वेष[5] मतिभ्रंश[6] योगदुःप्रणिधानता[7] धर्मानादर[8] भेदादष्टविध' इति। एते च प्रमादा अज्ञानवर्जिताः सम्यग्दृष्टेरपि सम्भवन्तो यथासम्भव प्रमत्तसंयतपर्यन्तानामेव भवन्ति, न पुनरप्रमत्तानामपि, प्रमादाप्रमत्ततयोः सहानवस्थानात्। तेनेहाष्टसु प्रमादेषु यौ रागद्वेषौ प्रमादत्वेनोपात्तौ, तौ योगानां दुःप्रणिधानताजननद्वारा आरम्भिकीक्रियाहेतू ग्राह्यौ। तौ च सविषयकत्वेन व्यक्तावेव भवतः, तयोश्च तथाभूतयोर्जीवघातं प्रति फलोपहितयोग्यतया कारणत्वस्य कादाचित्कत्वेऽपि स्वरूपयोग्यतया तु तयोस्तस्य सार्वदिकत्वात्। एतच्च प्रमत्तानां प्रमत्तत्वान्यथानुपपत्त्येत्यग्रे दर्शयिष्यते। यद्यपि सामान्यतो रागद्वेषाव-प्रमत्तसयतानामपि कदाचित्फलोपहितयोग्यतयाऽपि जीवघातादिहेतू भवतः, तथापि तेषां तौ न प्रमादौ, यतनाविशिष्टया प्रवृत्त्या सहकृतयोस्तयोरारम्भिकीक्रियाया अहेतुत्वात्। तदपि अनाभोगसहकृतयतनावि-शिष्टयो रागद्वेषयोर्योगानां दुःप्रणिधानताजनने सामर्थ्याभावात्, सम्यगीर्यया प्रवृत्त्या तयोस्तथाभूत-सामर्थ्यस्यापहरणात्। न चैव प्रमत्ताना सम्भवति, तेषामयतनाविशिष्टयो रागद्वेषयोर्योगानामशुभताजन-कत्वेनारम्भिकीक्रियाया हेतुत्वात्। अत एव प्रमत्ताना विना अपवादं जीवघातादिक प्रमादसहकृतानाभो-गजन्यम्। यदागमः—'अजयं चरमाणो अ पाणभूआइ हिंसई' इत्यादिदशवैकालिकसूत्रस्य वृत्तौ 'अयतनया चरन् प्रमादानाभोगाभ्या प्राणिभूतानि हिनस्ती'ति भणितम्। तत्र प्रमादत्व च रागद्वेषयोर-यतनाप्रवृत्तिजन्यमेव।

તિહા પ્રમાદયોગ તો પ્રમાદઈ જ હુઇ. તે પ્રમાદ આઠે પ્રકારે શ્રી ઠ્યાનાગ આગમે જે માટે છે. પ્રમાદે. પ્રમાદ–અજ્ઞાનાદિક બંધહેતુ જે કારણરૂપ તેણિ. કહિઉ છે—'પ્રમાદ તે મુણિ દે ,કહિઓ આઠ ભેદે અજ્ઞાન[૧] સ શય[૨] મિથ્યાજ્ઞાન[૩] રાગ[૪] દ્વેષ[૫] મતિભ્રશ[૬] ધર્મનઇ વિષઇ અનાદર[૭] યોગનુ દુઃપ્રણિધાન[૮] આઠે પ્રકારે વર્જવઓ. યોગશાસ્ત્રવૃત્તિને વિષે પણિ ઇમ. એ પ્રમાદ તે અજ્ઞાન વિના સમ્યગ્દૃષ્ટિને સ ભવતા હુતા પ્રમત્તસંયત પર્યતને હુઈ, પણિ અપ્રમત્તને ન હુઈ. પ્રમાદ અને અપ્રમત્તતાને સ ઘાતે અણમિલવાથી. તે વતી. આઠ પ્રમાદનેં વિષે જે રાગદ્વેષ પ્રમાદપણિં કહ્યા, તે યોગને દુ પ્રણિધાન પણિ નિપજાવવાની રીતિ આરંભિકી ક્રિયાના હેતુ, તે ગ્રહિવા અને તે સવિષનક પણે વ્યક્તજ હુઇ, તેહવા જે તે રાગદ્વેષ તેહને જીવઘાત પ્રતિ ફલસહિત યોગ્યપણે કારણપણાને કિંવારેકિ થાવાપણે પણિ સ્વરૂપ-યોગ્યતાઈ તો તેહનિ તે જીવઘાતને સર્વદા છતાપણાથી. એ તો પ્રમત્તપણું અને અપ્રમત્તપણુ તેહની અનુપપત્તિજ એહવુ આગલિ દેખાડીસ્યે.

જો એ સામાન્યથી રાગદ્વેષ તે અપ્રમત્તનેં પણિ કિવારેકિં ફલસહિત યોગ્યતાઈ પણિં જીવઘાતા-દિકના હેતુ હુઈ. તઉહે પણિ તેહને તે પ્રમાદ નહીં, જયણાઈ યુક્ત જે પ્રવૃત્તિ, તેણે સહિત જે રાગદ્વેષ, તેહને આરભિકીક્રિયાના અકારણપણાથી. તે પણિ અનાભોગે સહિત જયણાઈ વિશિષ્ટ રાગદ્વેષને, યોગને દુ પ્રણિધાનપણાઈના નીપજાવવાને સમર્થાઇપણાના અભાવથી. સમ્યગ્ ઇર્યાસમિતિપ્રવૃત્તિ તે રાગદ્વેષને તથાભૂત સામર્થના અપહરણથી પ્રમત્તને ઇમ સંભવે નહીં પ્રમત્તનેં અજયણાઈ વિશિષ્ટ રાગદ્વેષને અશુભતાનઈ ઉપજાવઈ આરંભિકી ક્રિયાના હેતુપણાથી એતલાજ વતી પ્રમત્તયતીને અપવાદવિના જીવઘાતાદિક તે પ્રમાદસહિત અનાભોગજન્ય. જે માટે આગમ–'અજયણાઈ ચાલતો પ્રાણભૂતને હણે' ઇત્યાદિ જે દશ૦ સૂ૦ તેહની વૃત્તિં–અજયણાઈ ચાલતો પ્રમાદ અને અનાભોગે પ્રાણભૂતને હણે એહવું કહિઉં. તિહા પ્રમાદપણું રાગદ્વેષનેં અજયણાની પ્રવૃત્તિજન્યજ.

अयं भावः—यद्यपि सर्वेषामपि सयतानां जीवघाताद्याश्रवो द्रव्यत एव भवति, अन्यथा असयतत्वापत्तेः। तत्र द्रव्यत्व च जीवघातादिवर्जनाभिप्रायवतोऽनाभोगेनैव स्यात्। तत्रापि प्रमत्तसयतानामपवादपदाधिकारित्वेन कदाचिदपवादप्रतिषेवणावस्थायां सुमङ्गलसाधोरिवाभोगोऽपि स्यात्, तदानीं सयतत्व च ज्ञानादिरक्षाभिप्रायस्य संयमपरिणामघटितत्वात्। अपवादप्रतिषेवणाराहित्यावस्थाया तु अनाभोग एवा तत्र स्वरूपयोग्यतयाऽऽभोगजन्यत्व च निष्फलत्वादुपेक्षितं द्रष्टव्यम्। अप्रमत्तसयतानां तु अपवादपदानधिकारित्वेन घात्यजीवविषयकाभोगप्रमादयोरभाव एव। तद्व्यञ्जिका तु उपशान्तगुणस्थानं यावत् जीवघातस्य भणितिरेव। अर्थाद् अनाद्यनाभोगसहकृतमविशेषितमोहनीयं कर्मैव जीवघातादिकं प्रति कारणं सम्पन्नम्। अनाभोगमोहनीययोरेकतरस्याभावेऽप्यप्रमत्तसयतानां द्रव्यतोऽप्याश्रवो न भवत्येव, अप्रमत्ताना मोहनीयानाभोगयोः सहकार्यसहकारिभावसम्बन्धेन जीवघातादिकं प्रति कारणत्वात्। ननु भो! मोहनीयं तावदुन्मादहेतुः, उन्मादस्तु मतिभ्रंशलक्षणः प्रमाद एव। तथा च सर्वोऽपि जीवघातः प्रमादानाभोगजन्य एवेति सिद्धौ प्रमादः प्रमत्तान्ताना जीवघातहेतुरिति विवेकेन भणनमयुक्तमेवेति चेत्। मैव, उदितमोहनीयस्यैवोन्मादहेतुत्वात्। यदागमः—

'दुविहे उम्माए प० त० जक्खावेसे चेव मोहणिज्जस्स चेव कम्मस्स उदएणं' ति श्रीस्थानाङ्गे। वृत्त्येकदेशो यथा—'दुविहे उम्माए' इत्यादि। उन्मादो—ग्रहो—बुद्धिविप्लव इत्यर्थः। यक्षावेशो—देवताधिष्ठितत्वं, ततो यः स यक्षावेश इत्येकः, मोहनीयस्य—दर्शनमोहनीयादेः कर्मण उदयेन यः सोऽन्य इति।

એ ભાવ—જઉ સર્વે સંયતીને જીવઘાતાદિ આશ્રવ, તે દ્રવ્યથી જ હુઈ. ઇમ ન માનીઈ તઉ અસયતપણાની આપત્તિ થાઇ વતી તિહા દ્રવ્યપણું તે જીવઘાતાદિકના વર્જનાભિપ્રાયવંતને અનાભોગે જ હુઇ તિહાપણિ પ્રમત્તસયતીને અપવાદપદને અધિકારિપણિ કિવારેક અપવાદપદની પ્રતિષેવણાવસ્થાઈ સુમંગલસાધુની પરે આભોગપણિ હુઈ તિવારે તેહને સંયતપણું તે જ્ઞાનાદિકની રક્ષાના અભિપ્રાયને સંયમપરિણામના ઘટિતપણાથી. અપવાદસેવનાની રહિતપણાની અવસ્થાને વિષે તે અનાભોગજ તિહા સ્વરૂપે યોગ્યતાઇ આભોગે ઉપજવાપણું તે નિષ્ફલપણાથી ઉવેખ્યુ જાણિવુ. હિવે ઇહા કઉણેકિં ઉચ્છૃંખને પ્રમત્તસયતીને ભાવહિંસા થાપી છે, તે ચારિત્ર અણુજતે પણિ સ્યે અભિપ્રાયે? તે જાણિવુ અપ્રમત્તસયતીને તે અપવાદપદને અનધિકારીપણિ હણવાયેગ્ય જે જીવ તદ્વિષયીઓ આભોગ અને પ્રમાદ તેહનો અભાવજ. તેહની જણાવનારી તઉ ઉપશાંત-ગુણસ્થાનક પર્યંત જીવઘાતની ઉક્તિજ અર્થથી અનાભોગઈ સહિત મોહનીય-કર્મજ વિશેષરહિત જીવઘાતાદિક પ્રતિં કારણ થયુ. અનાભોગ અને મોહનીય મધ્યે એકને અભાવઈ પણિં અપ્રમત્ત-સયતીનઈ દ્રવ્યથી એ આશ્રવ ન હુઇજ. અપ્રમત્તને મોહનીય અને અનાભોગનઈ પરસ્પરિં સહકાર્ય-સહકારિ ભાવ સંબંધઇ મિલીનઇ જ જીવઘાતપ્રતિં કારણપણાથી. પૂછે છે -મોહનીય તઉ ઉન્માદનુ હેતુ, અને ઉન્માદ તઉ મતિભ્રંશરૂપ પ્રમાદજ તિવારે તો સર્વ જીવઘાત પ્રમાદ અને અનાભોગ જન્યજ. એહવું સિદ્ધ છતે હૂતે પ્રમાદ તે પ્રમત્તપર્યંતને જ જીવઘાતનઉ હેતુ, એહવુ વિવેકકથન તે અયુક્તજ. એહવુ જઉ તે મ બોલ, ઉદિતમોહનીયને જ ઉન્માદના હેતુપણાથી. જે માટિ આગમ-બે પ્રકારે ઉન્માદ કહ્યો તે યક્ષાવેષ્ટિતપણિ મોહનીયકર્મને ઉદયે. વૃત્તિનો એક દેશ-જિમ-ઉન્માદ તે બુદ્ધિનો વિપર્યય, યક્ષાવેશ તે દેવતાધિષ્ઠિતપણું. તેથી એક. દર્શનમોહનીયાદિકર્મને ઉદયેજ તે બીજઉ. જીવઘાત તઉ ઉપશાંતતાઇ હુઈ. તેહને મોહનીય તો ઉન્માદનું હેતુ ન હુઈ. ઉપશાંતનઈ સત્તાભાવઈ વર્તતાપણાથી. તેહો સર્વઇ જીવઘાત પ્રમાદજન્ય

॥२॥ त्ति (सू० १६६). एवं योगशास्त्रवृत्तावपि–'प्रमादोऽज्ञान[1] संशय[2] विपर्यय[3] राग[4] द्वेष[5] मतिभ्रंश[6] योगदुःप्रणिधानता[7] धर्मानादर[8] भेदादष्टविध' इति । एते च प्रमादा अज्ञानवर्जिताः सम्यग्दृष्टेरपि सम्भवन्तो यथासम्भव प्रमत्तसंयतपर्यन्तानामेव भवन्ति, न पुनरप्रमत्तानामपि, प्रमादाप्रमत्ततयोः सहानवस्थानात् । तेनेहाष्टसु प्रमादेषु यौ रागद्वेषौ प्रमादत्वेनोपात्तौ, तौ योगाना दुःप्रणिधानताजननद्वारा आरम्भिकीक्रियाहेतू ग्राह्यौ । तौ च सविषयकत्वेन व्यक्तावेव भवतः, तयोश्च तथाभूतयोर्जीवघात प्रति फलोपहितयोग्यतया कारणत्वस्य कादाचित्कत्वेऽपि स्वरूपयोग्यतया तु तयोस्तस्य सार्वदिकत्वात् । एतच्च प्रमत्तानां प्रमत्तत्वान्यथानुपपत्त्येत्यग्रे दर्शयिष्यते । यद्यपि सामान्यतो रागद्वेषाव-प्रमत्तसंयतानामपि कदाचित्फलोपहितयोग्यतयाऽपि जीवघातादिहेतू भवतः, तथापि तेषा तौ न प्रमादौ, यतनाविशिष्टया प्रवृत्त्या सहकृतयोस्तयोरारम्भिकीक्रियाया अहेतुत्वात् । तदपि अनाभोगसहकृतयतनावि-शिष्टयो रागद्वेषयोर्योगाना दुःप्रणिधानताजनने सामर्थ्याभावात्, सम्यगीर्यया प्रवृत्त्या तयोस्तथाभूत-सामर्थ्यस्यापहरणात् । न चैव प्रमत्ताना सम्भवति, तेषामयतनाविशिष्टयो रागद्वेषयोर्योगानामशुभताजन-कत्वेनारम्भिकीक्रियाया हेतुत्वात् । *अत एव प्रमत्ताना विना अपवादं जीवघातादिक प्रमादसहकृतानाभो-*गजन्यम् । यदागमः—'अजयं चरमाणो अ पाणभूआइ हिंसई' इत्यादिदशवैकालिकसूत्रस्य वृत्तौ 'अयतनया चरन् प्रमादानाभोगाभ्या प्राणिभूतानि हिनस्ती'ति भणितम् । तत्र प्रमादत्व च रागद्वेषयोर-यतनाप्रवृत्तिजन्यमेव ।

तिहा प्रमादयोग ते प्रमादई ज हुइ. ते प्रमाद आठे प्रकारे श्री स्थानाग आगमे जे माटे छे. प्रमादे. प्रमाद–अज्ञानादिक बंधहेतु जे कारणरूप तेणि. कहिउ छे—'प्रमाद, ते मुणि दे कहिओ आठ भेदे अज्ञान१ संशय२ मिथ्याज्ञान३ राग४ द्वेष५ मतिभ्रंश६ धर्मनइ विषई अनादर७ योगनु दुःप्रणिधान८ आठे प्रकारे वर्जवओ. योगशास्त्रवृत्तिने विषे पणि इम. ए प्रमाद ते अज्ञान विना सम्यग्दृष्टिने संभवता हुता प्रमत्तसंयत पर्यंतने हुई, पणि अप्रमत्तने न हुई. प्रमाद अने अप्रमत्तताने संघाते अणुमिलवाथी. ते वती. आठ प्रमादनें विषे जे रागद्वेष प्रमादपणिं कह्या, ते योगने दुःप्रणिधान पणि निपजाववानी रीति आरंभिकी क्रियाना हेतु, ते ग्रहिवा अने ते सविषयक पणे व्यक्तज हुइ, तेहवा जे ते रागद्वेष तेहने जीवघात प्रति फलसहित योग्यपणे कारणपणाने किंवारेकि थावापणे पणि स्वरूप-योग्यताई ते तेहनि ते जीवघातने सर्वदा छतापणाथी. ए ते प्रमत्तपणुं अने अप्रमत्तपणु तेहनी अनुपपत्तिज एहवु आगलि देखाडीस्ये.

जो ए सामान्यथी रागद्वेष ते अप्रमत्तनें पणि किवारेकिं फलसहित योग्यताई पणिं जीवघाता-दिकना हेतु हुई. तउहे पणि तेहने ते प्रमाद नहीं, जयणाई युक्त जे प्रवृत्ति, तेणे सहित जे रागद्वेष, तेहने आरंभिकीक्रियाना अकारणपणाथी. ते पणि अनाभोगे सहित जयणाई विशिष्ट रागद्वेषने, योगने दुःप्रणिधानपणाईना नीपजाववाने समर्थाईपणाना अभावथी. सम्यग् ईर्यासमितिप्रवृत्ति ते रागद्वेषने तथाभूत सामर्थना अपहरणथी. प्रमत्तने इम संभवे नहीं प्रमत्तनें अजयणाई विशिष्ट रागद्वेषनें अशुभतानई उपजानई आरंभिकी क्रियाना हेतुपणाथी. एतलाज वती प्रमत्तयतीने अपवादविना जीवघातादिक ते प्रमादसहित अनाभोगजन्य. जे माटे आगम–'अजयणाई चालते प्राणभूतनें हणे' इत्यादि जे दश० सू० तेहनी वृत्ति–अजयणाई चालते प्रमाद अने अनाभोगे प्राणभूतनें हणे एहवूं कहिउं. तिहा प्रमादपणुं रागद्वेषनें अजयणानी प्रवृत्तिजन्यज.

अयं भावः—यद्यपि सर्वेषामपि संयतानां जीवघाताद्याश्रवो द्रव्यत एव भवति, अन्यथा असंयतत्वापत्तेः। तत्र द्रव्यत्व च जीवघातादिवर्जनाभिप्रायवतोऽनाभोगेनैव स्यात्। तत्रापि प्रमत्तसंयतानामपवादपदाधिकारित्वेन कदाचिदपवादप्रतिषेवणावस्थाया सुमङ्गलसाधोरिवाभोगोऽपि स्यात्, तदानीं संयतत्वं च ज्ञानादिरक्षाभिप्रायस्य संयमपरिणामघटितत्वात्। अपवादप्रतिषेवणाराहित्यावस्थायां तु अनाभोग एवात्र स्वरूपयोग्यतयाऽऽभोगजन्यत्व च निष्फलत्वादुपेक्षित द्रष्टव्यम्। अप्रमत्तसंयतानां तु अपवादपदानधिकारित्वेन घात्यजीवविषयकाभोगप्रमादयोरभाव एव। तद्व्यञ्जिका तु उपशान्तगुणस्थान यावत् जीवघातस्य भणितिरेव। अर्थाद् अनाद्यनाभोगसहकृतमविशेषितमोहनीय कर्मैव जीवघातादिकं प्रति कारण सम्पन्नम्। अनाभोगमोहनीययोरेकतरस्याभावेऽप्यप्रमत्तसंयतानां द्रव्यतोऽप्याश्रवो न भवत्येव, अप्रमत्ताना मोहनीयानाभोगयोः सहकार्यसहकारिभावसम्बन्धेन जीवघातादिकं प्रति कारणत्वात्। ननु भो ! मोहनीय तावदुन्मादहेतुः, उन्मादस्तु मतिभ्रंशलक्षण प्रमाद एव। तथा च सर्वोऽपि जीवघातः प्रमादानाभोगजन्य एवेति सिद्धौ प्रमादः प्रमत्तान्ताना जीवघातहेतुरिति विवेकेन भणनमयुक्तमेवेति चेत्। मैवं, उदितमोहनीयस्यैवोन्मादहेतुत्वात्। यदागमः—

'दुविहे उम्माए प० त० जक्खावेसे चेव मोहणिज्जस्स चेव कम्मस्स उदएणं' ति श्रीस्थानाङ्गे। वृत्त्येकदेशो यथा—'दुविहे उम्माए' इत्यादि। उन्मादो—ग्रहो—बुद्धिविप्लव इत्यर्थः। यक्षावेशो—देवताधिष्ठितत्वं, ततो यः स यक्षावेश इत्येकः, मोहनीयस्य—दर्शनमोहनीयादेः कर्मण उदयेन यः सोऽन्य इति।

એ ભાવ-જો સર્વ સંયતીને જીવઘાતાદિ આશ્રવ, તે દ્રવ્યથી જ હુઈ. ઇમ ન માનીઈ તઉ અસંયતપણાની આપત્તિ થાઇ વતી તિહા દ્રવ્યપણું તો જીવઘાતાદિકના વર્જનાભિપ્રાયવતને અનાભોગે જ હુઇ. તિહાપણિ પ્રમત્તસંયતીને અપવાદપદને અધિકારિપણિ કિવારેક અપવાદપદની પ્રતિષેવણાવસ્થાઈ સુમંગલસાધુની પરે, આભોગપણિ હુઈ તિવારે તેહને સંયતપણું તો જ્ઞાનાદિકની રક્ષાના અભિપ્રાયને સંયમપરિણામના ઘટિતપણાથી. અપવાદસેવનાની રહિતપણાની અવસ્થાને વિષે તો અનાભોગજ. તિહા સ્વરૂપે યોગ્યતાઇં આભોગે ઉપજવાપણું તે નિષ્ફલપણાથી ઉવેખ્યુ જાણિવુ. હિવે ઇહા કઉણેકિં ઉચ્છૃંખને પ્રમત્તસંયતીને ભાવહિંસા થાપી છે; તે ચારિત્ર અણુજતે પણિ સ્યે અભિપ્રાયે ? તે જાણિવું અપ્રમત્તસંયતીને તો અપવાદપદને અનધિકારીપણિં હણવાયેગ્ય જે જીવ તદ્વિષયીઓ આભોગ અને પ્રમાદ તેહનો અભાવજ. તેહની જણાવનારી તઉ ઉપશાંત-ગુણસ્થાનક પર્યંત જીવઘાતની ઉક્તિજ અર્થથી અનાભોગઈ સહિત મોહનીય-કર્મજ વિશેષરહિત જીવઘાતાદિક પ્રતિં કારણ થયુ. અનાભોગ અને મોહનીય મધ્યે એકને અભાવઈ પણિં અપ્રમત્ત-સંયતીનઈ દ્રવ્યથીએ આશ્રવ ન હુઇજ. અપ્રમત્તને મોહનીય અને અનાભોગનઈ પરસ્પરિં સહકાર્ય-સહકારિં ભાવ સંબંધઇ મિલીનઇં જ જીવઘાતપ્રતિં કારણપણાથી પૂછે છે.-મોહનીય તઉ ઉન્માદનુ હેતુ, અને ઉન્માદ તઉ મતિભ્રંશરૂપ પ્રમાદજ તિવારે તો સર્વ જીવઘાત પ્રમાદ અને અનાભોગ જન્યજ. એહવું સિદ્ધ છતે હૂતે પ્રમાદ તે પ્રમત્તપર્યંતને જ જીવઘાતનઉ હેતુ, એહવુ વિવેકકથન તે અયુક્તજ એહવુ જઉ તે મ બોલ. ઉદિતમોહનીયને જ ઉન્માદના હેતુપણાથી. જે માટિ આગમ-બે પ્રકારે ઉન્માદ કહ્યો તે યક્ષાવેષ્ટિતપણિ મોહનીયકર્મને ઉદયે. વૃત્તિનો એક દેશ-જિમ-ઉન્માદ તે બુદ્ધિનો વિપર્યય, યક્ષાવેશ તે દેવતાધિષ્ઠિતપણું. તેથી એક. દર્શનમોહનીયાદિકર્મને ઉદયેજ તે બીજઉ. જીવઘાત તઉ ઉપશાંતતાઇ હુઈ. તેહને મોહનીય તો ઉન્માદનું હેતુ ન હુઈ. ઉપશાંતનઈ સત્તામાત્રઈ વર્તતાપણાથી. તેહો સર્વઇ. જીવઘાત પ્રમાદજન્ય

जीवघातस्तु उपशान्तगुणस्थान यावद् भवति । तस्य च मोहनीयं नोन्मादहेतु , उपशान्तस्य सत्तामात्रवर्त्तित्वात् । तेन सर्वोऽपि जीवघातः प्रमादजन्य इति नियमाभावेन जीवघातप्रमादयोः कार्यकारणभावसम्बन्धः प्रमत्तान्तानामेव, अप्रमत्ताना तु मोहनीयानाभोगावेति रहस्यम् । ननु भो ! यद्येव तर्हि प्रमत्तानामप्रमत्तानां च परस्पर कर्मबन्धे वैचित्र्य कि निमित्तकम् ? इति चेत् । उच्यते–प्रमत्ताना सर्वेपामपि आरम्भिकीक्रिया प्रमादायत्ता । प्रमादाना च वैचित्र्यादारम्भिकीक्रियाया अपि वैचित्र्यम् । तेन तज्जन्य च कर्मबन्धेऽपि वैचित्र्यमेव । एवं पुष्टापुष्टालम्बनाभ्यामपवादप्रतिपेवणेनाऽपि कर्मबन्धवैचित्र्यमवसातव्यम् । तत्र पुष्टालम्बन तावत् ज्ञानादिप्रतिबन्धकाभावस्य पर्यालोचनैव । यथा सुमङ्गलसाधोः । अपुष्टालम्बन च ज्ञानादिप्रतिबन्धकपुरुषाद्यभावेऽपि संयमपरिणामानपायहेतोरप्रशस्तसञ्ज्वलनकषायस्योदयवशेन अहो ! अयं पापात्मा मुधैव मम उपसर्गकारी, वाचा निवारितोऽपि न विरमतीत्युपदेशानर्ह इति पर्यालोचनैव । तत्र दृष्टान्तो वक्ष्यमाणव्यतिकरो धर्मरुचिनामाऽनगारोऽवसातव्यः । तथाभूतकषायाणामप्यप्रशस्तत्वं चापुष्टालम्बनापवादप्रतिपेवणाहेतुत्वेनैवेति गाथार्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तापि लिङ्गभूतानि स्थानानि द्रव्यभावापेक्षया कानि छद्मस्थकेवलिनोः स्वरूपपरिज्ञानाय हेतवो भवन्तीति दर्शयन्नाह—

॥ छउमत्थणाणहेऊ लिंगाइं दव्वओ ण भावाओ । उवसंतवीअरागं जा तावं ताणि जाणाहि ॥७॥

व्याख्या—छद्मस्थज्ञानहेतवो द्रव्यत प्राणातिपातादीनि लिङ्गानि भवन्ति, न पुनर्भावतोऽपि,

---

એહવા નિયમનઈ અભાવઈ જીવઘાત અનઈ પ્રમાદ એહનઈ કાર્યકારણભાવ સંબંધ તે પ્રમત્તયતી પર્યંત તો હઈજ. અપ્રમત્તને તો મોહનીય અને અનાભોગજ એ તાત્પર્ય । પૂછે છે-જઉ એહવું છઈ તઉ પ્રમત્તનઈ અનઇ અપ્રમત્તનઈ માહોમાહિ કર્મબંધનઈ વિષઇ વિચિત્રપણું તે સ્યે નિમિત્તઈ ? એહવું જો પૂછે તે ઉપરિ કહિઈ છે-પ્રમત્ત સર્વનઈ આરંભિકી ક્રિયા તે પ્રમાદને આયત્તા. પ્રમાદના તો વિચિત્રપણાથી (આરંભિકી ક્રિયાનું) ક્રિયાનું પણિ વિચિત્રપણું. તેણે કરી ઉપનું કર્મબંધને વિષે પણ વિચિત્રપણુંજ ઇમ પુષ્ટ અને અપુષ્ટ આલંબને અપવાદને સેવવઇ પણિ કર્મબંધનું વિચિત્રપણું જાણવું તિહાં પુષ્ટાલંબન તઉ જ્ઞાનાદિકના પ્રતિબંધકના અભાવની પર્યાલોચનાજ. જિમ સુમંગલસાધુને. અપુષ્ટાલંબન તઉ જ્ઞાનાદિકનું પ્રતિબંધક એહવા પુરુષાદિકને અભાવે પણિ સંયમપરિણામના અક્ષયનો હેતુ જે અપ્રશસ્તસંજ્વલનકષાય તેહને ઉદય વશે, અહો ? એ પાપરૂપ નિરર્થક મુઝને ઉપસર્ગનો કરનાર, વચને વાર્યો પણિ ન વિરમે, એવની ઉપદેશ અયોગ્ય એહવી વિચારણા જ. તિહાં દૃષ્ટાંત-તો કહીતો સંબંધ છે જેહનો એહવો ધર્મરુચી નામે અણગાર જાણવો. તેહવા કષાયને અપ્રશસ્તપણું અપુષ્ટાલંબને અપવાદ સેવવાને હેતુપણિજ. એ ગાથાનો અર્થ. ૬

હિવે સાતે લિંગરૂપ જે સ્થાનક તે દ્રવ્યભાવની અપેક્ષાઇ કિહાં લિંગ ? છદ્મસ્થ અને કેવલીના સ્વરૂપ જાણાવવાને હેતુ હુઈ. એહવું દેખાડતો કહે છે :—

છદ્મસ્થના જ્ઞાનના હેતું લિંગ-તે દ્રવ્યથી, પણિ ભાવથી નહિં ઉપશાંતવીતરાગ જિહાંતાંઈ તે જાણિવા.

વૃત્યર્થ :—છદ્મસ્થના જ્ઞાનના તે હેતુ તે દ્રવ્યથી પ્રાણાતિપાતાદિક લિંગ હુઇ પણિ ભાવથી નહી. છદ્મસ્થને ' એ કેવલી એ છદ્મસ્થ ' એહના વિષયીઆ જ્ઞાનના હેતુ ભાવલિંગ તે ન હુઈ. છદ્મસ્થના જ્ઞાનને'

छद्मस्थानां छद्मस्थकेवलिविषयकज्ञानहेतवो न भवन्तीत्यर्थः। छद्मस्थज्ञानागोचरत्वेन लिङ्गत्वाभावात्। लिङ्गं हि छद्मस्थज्ञानहेतवे प्रयुज्यते। तच्च ज्ञातमेव, नाज्ञातमपि। अथ तेषां लिङ्गाना छाद्मस्थ्यगमकाना गुणस्थानान्यधिकृत्य मर्यादामाह—'उवसत' त्ति। उपशान्तवीतराग यावत्तावत्तानि छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानि जानीहि, उपशान्तवीतरागमवाप्य छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानि उपक्षीणानि भवन्तीत्यर्थः। तत ऊर्ध्वं मोहनीयसत्ताया अप्यभावात। केवलित्वगमकानि लिङ्गानि वक्ष्यन्ते। ननु अपूर्वादिषु पञ्चसु गुणस्थानकेषु चतस्रोऽपि भाषाः भवन्तीति कर्मग्रन्थे भणितम्। तथा च सिद्ध क्षीणमोहस्याऽपि मृषाभाषणम्। तच्च छद्मस्थत्वाववोधक लिङ्गमेव। यदागमः—'सत्तहिं ठाणेहिं छउमत्थ जाणेज्जा, त० पाणे अइवाइत्ता भवति मुस वइत्ता भवति' इत्यादि (स्थानाङ्गे सू० ५५०) एतच्च भवतैव प्राग् उपदर्शितमेव। कथ तर्हि छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानि उपशान्तवीतरागमवाप्योपक्षीणानि भवन्तीति भणन सम्यग्, पूर्वापरविरोधादिति चेत्। मैव, छद्मस्थज्ञानगोचरस्यैव मृषाभाषणस्य लिङ्गत्वेनाभिमतत्वात्। तच्च द्रव्यतो मृषाभाषण क्षीणमोहस्य न भवति, क्रोधादिजन्यत्वात्। यदागम —'सव्व भंते! मुसावाय पच्चक्खामि से कोहा वा लोहा वा भया वा हासा वे' त्यादि दशवै० क्षीणमोहस्य च क्रोधादयो न भवन्तीति तवापि सम्मतम्। एव कारणाभावेन द्रव्यतो मृषाभाषणस्याभावे सिद्धे सिद्धो भावतो मृषाभाषणस्याभावः सुतरामेव स्यात्। तस्य च मोहनीयोदयजन्यत्वात्। तथा च क्षीणमोहमात्रस्य द्रव्यतो वा भावतो वा मृषाभाषण न भवत्येव, कारणाभावात्। कारणाभावे च कार्याभ्युपगमे ज्ञानाद्याराधनमपि व्यर्थं स्यात्, तद्विनापि मोक्षप्राप्तिसिद्धेः। तेन जैनप्रवचनप्रामाण्यसिद्ध्यर्थं कार्यकारणव्यवस्थाभङ्गो न कार्यः।

અગોચરપણે લિંગપણાના અભાવથી લિંગ તે છદ્મસ્થના જ્ઞાનના હેતુને અર્થઇ પ્રયુજઇ છઇ તે તો જાણ્યુ જ હુઈ, પણિ અજાણ્યુ નહિ

હિવે ઇહાં કુણેક ઉચ્છૃંખલ સૂત્ર તઉ મૂકને અર્થે જ છઈ. ઇમ સંકોચનાની ભાવલિંગ જ એ સાતે માને છે તે મિથ્યા જાણિવુ જે માટે ભાવલિંગે લિંગાતંર માન્યુ જોઇઈ પ્રમત્તપક્ષમાની તે યતીને પણિ ચારિત્ર અણુજાતે પણિ ભાવહિંસાથી ત્રીજા ભંગસ્વામીનો અધિકારી માન્યો જોઇઈ તે તો સર્વથા પ્રમત્ત સાધુને પણ સંભવે નહિ ઇત્યાદિ અનેક દૂષણ ઉપજે છે વતી તે મત સર્વથા દુષ્ટ જાણિવુ હિવે તે લિંગ જે છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપક તેહનેં ગુણસ્થાનક આસિરીને મર્યાદા કહે છે ઉપશાતવીતરાગ જિહાંતાઇ છદ્મસ્થપણાના જણાવનાર લિંગ જાણિ. ઉપશાતવિતરાગને પામી છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપક લિંગ તે પછે ક્ષીણ થાઈ તે ઉપશાતમોહનીયની સત્તાનાપણિ અભાવથી કેવલીપણાના જ્ઞાપકલિંગ કહીસ્યે પૂછે છે અપૂર્વાદિક આઠમાથી માંડી બારમા પર્યંત ગુણઠાણાનેં વિષે ચ્યારઈ ભાષા હુઈ એહવુ કર્મગ્રંથનેં વિષે કહ્યુ છે તિવારે તો સિદ્ધજ થયું. ક્ષીણમોહતાઈપણિ મૃષાભાષણ, તે તઉ છદ્મસ્થપણાનુ જ્ઞાપક જ લિંગ-પ્રાણાતિપાત-મૃષાવાદાદિ કરવાથી છદ્મસ્થ જાણીઈ એહવુ તુમ્હેજ કહ્યુ છેં કિમ તઉ છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપકલિંગ તે ઉપશાતવીતરાગને પામી ઉપક્ષીણ હુઇ, એહવુ કહેવુ તે સાચુ ? પૂર્વાપરના વિરોધથી, એહવુ જો કહે તે મ બોલિ, છદ્મસ્થજ્ઞાનને વિષય એહવુ મૃષાભાષણ તેહનિજ લિંગપણિ માન્યથી તે દ્રવ્યથી મૃષાભાષણ તો ક્ષીણમોહનઇ ન હુઈ ક્રોધાદિકે જન્યપણાથી 'સર્વ મૃષાવાદનુ પચ્ચક્ખવુ તે મૃષાવાદ ક્રોધથી લોભથી ભયથી હાસથી ઇત્યાદિક દશ૦ ક્ષીણમોહનઈ ક્રોધાદિક ન હુઈ એ તો તુઝનઈ પણિ સંમત છઈ ઇમ કારણનઇ અભાવિઇં મૃષાભાષણનઉ દ્રવ્યથી પણિ અભાવ સિદ્ધ થતે ભાવથી મૃષાભાષણનો અભાવ તે અતિહિ

तथात्वे च संयतानां जीवघातादिकं प्रति कारणमनाभोगसहकृतं मोहनीयं कर्मैव । मोहनीयाभावे चानाभोगो वास्तवमृषाभाषणं प्रत्यकारणं सन्नपि सम्भावनारूढमृषाभाषणं प्रति कारणं भवत्येव, अनाभोगस्य च तथास्वभावस्यानुभवसिद्धत्वात् । तेन क्षीणमोहस्याऽपि अनाभोगहेतुकं सम्भावनारूढं जीवविराधनावन्मृषाभाषणमपि भवत्येव । तच्च छद्मस्थज्ञानागोचरत्वेन छद्मस्थत्वाववोधकं लिङ्गं न भवति, तस्य केवलज्ञानगम्यत्वात् । न च सम्भावनारूढस्य मृषाभाषणस्य मृषाभाषणत्वव्यपदेशो न भविष्यतीति शङ्कनीयम् । सम्भावनारूढं मृषाभाषणमिति भणित्वापि मृषाभाषणत्वव्यपदेशो न भविष्यतीति भणतस्तव अहम्मौनीत्यादिवद् वदद्व्याघातात् । किञ्च–जैनानामलोकेऽपि विकल्पितलोकस्याङ्गीकारे कल्पनाया इव सम्भावनाया अपि प्रामाण्यमेव । अत एव कालशौकरिकस्य कल्पितमहिषव्यापादनं महिषव्यापादनतया भगवता श्रीमहावीरेण भणितमिति प्रवचने प्रसिद्धिः । तस्मात् संयतानां तस्यापि द्रव्यतो मृषाभाषणवत् कर्मबन्धहेतुत्वाभावेपि दोषत्वेन साम्यात् मृषाभाषणमुच्यत एव । दोषत्वं च स्नातकचारित्रप्रतिबन्धकत्वेन द्रव्यतो मृषाभाषणस्येवास्याऽपि प्रतीतमेव । तेन द्रव्यतो मृषाभाषणं सम्भावनारूढमृषाभाषणं चेत्युभयत्राऽप्यविशेषेण मृषाभाषणत्वव्यपदेशो न दोषावहः । यथा चित्रालिखितनारी इतरनारीवदविशेषेण नारीत्वेन व्यपदेशविषयः प्रवचनप्रतीतैव, तथाहि—

'चित्तभित्तिं ण णिज्झाए णारिं वा सुअलंकियं । भक्खरं पिव दट्ठूणं दिट्ठिं पडिसमाहरे'
॥१॥ त्ति (दश० अ० ८, उ० २, गा० ५५) कृतं प्रसङ्गेनेतिगाथार्थः ॥७॥

સિદ્ધજ. તે ભાવથી મૃષાભાષણનો મોહનીયના ઉદયથી જન્યપણાથી. તે વતી ક્ષીણમોહ માત્રને દ્રવ્યથી અથવા ભાવથી મૃષાભાષણ ન હુઈજ. કારણના અભાવથી, કારણને અભાવે કાર્ય માનીઇ તો જ્ઞાનાદિકનુ આરાધન પણિ વ્યર્થ હુઈ. તે વિનાએ મોક્ષપ્રાપ્તિની સિદ્ધિથી તેણિં જૈનપ્રવચનની સિદ્ધિને અર્થે કાર્ય-કારણની મર્યાદાનો ભંગ ન કરિવો. તિમ, મર્યાદાપણિ તો સંયતીને જીવઘાતાદિક પ્રતિઈ કારણ તે અનાભોગે, સહિત મોહનીય કર્મજ. મોહનીયને અભાવે તો અનાભોગ તે છતાં મૃષાભાષણ પ્રતિ અકારણ હુતો પણિ સંભાવનારૂઢ જે મૃષાભાષણ તે પ્રતિ કારણ હુઈજ. અનાભોગને તથા તેહવા સ્વભાવને અનુભવસિદ્ધપણાથી. તે માટિં ક્ષીણમોહને પણિ અનાભોગથી ઉપનુ સંભાવનારૂઢ જીવવિરાધનાની પરિં સંશયવિશેષઇ જન્ય જે મૃષાભાષણ તે હુઈ, અનઇ તે તો છદ્મસ્થને જ્ઞાનગોચર વિના છદ્મસ્થપણાનું જ્ઞાપકલિંગ ન હુઇ. સંભાવનાઇ ચઢિઉં જે મૃષાભાષણ તેહને મૃષાભાષણપણાનો કથન ન હુઈ. ઈમ ન શંકવુ. સંશયારૂઢ મૃષાભાષણ એહવુ કહીનઈ પણિ મૃષાભાષણ એહવું નામ કહી હુઈ એહવુ કહઇતા તુઝનઈ 'હુ મૌની' ઇત્યાદિ પરઈ બોલતા વ્યાઘાતથી વલી જૈનનઇ આલોકનઇ વિષઈ વિકલ્પિત લોકના અંગીકારને વિષઇ વિકલ્પનાની પરઈ સંભવનાનઇ પણિ પ્રામાણ્યપણુંજ. એતલાજ-વતી કાલિકશૌકરિકને કલ્પિત મહિષનું હનન તે હણુવાપણિજ ભગવંત શ્રી મહાવીરે કહિઉ. એહવી પ્રવચનનેં વિષે પ્રસિદ્ધિ છે. તે માટે સંયતને તે મૃષાભાષણને દ્રવ્યથી મૃષાભાષણની પરિં કર્મબંધના હેતુપણાને અભાવે પણિં અનાભોગજનિત જે દોષપણિ સદૃશપણાથી મૃષાભાષણ કહીઈજ. દોષપણુ તો સ્નાતકચારિત્રને પ્રતિબંધકપણિ દ્રવ્યથી મૃષાભાષણની પરિ એહની પણિં પ્રસિદ્ધજ. તે વતી દ્રવ્યથી મૃષાભાષણ અને સંભાવનારૂઢ-મૃષાભાષણ એ બિહુ ઠામે નિર્વિશેષે મૃષાભાષણપણાનું નામ તે દોષાવહ નથી. જિમ ચિત્રલિખિત નારી, અન્યનારીની પરિ નારીપણિં કહણનો વિષય પ્રવચનને વિષે પ્રસિદ્ધજ. તે કિમ 'ચિત્રભીતિ ન જૂઉં. અથવા અલંકૃત નારી ન જૂઇ કદાચિત્ દીઠી તો સૂર્યની પરિં દેખીને'

अथ छद्मस्थसंयतानामपि नानात्वात् प्रकृते परीक्षणीयस्य छद्मस्थसंयतस्य स्वरूपमाह—

॥ छउमत्थो पुण केवलिकप्पो अप्पमत्तसंजओ णेओ। सो विह संजमजोगे उवउत्तो सुत्तआणाए ॥८॥

व्याख्या—'छद्मस्थः पुनः' 'अप्रमत्तसंयतोऽपि' 'केवलिकल्प' 'सोऽपीह' अन्यतरस्य परीक्षावसरे 'संयमयोगे'–सयमहेतुकायादिव्यापारे 'उपयुक्त'–उपयोगवान्, कया? सूत्राज्ञया–जिनवचनानुसारेण, प्रशस्तव्यापारे वर्त्तमानो यावच्चक्षुपक्ष्मनिपातमपि यतनया कुर्वाण इत्यर्थः। क्रियाशून्यस्योक्तप्रकारेण परीक्षाया असम्भवात्। उक्तस्वरूपव्यतिरिक्तस्य तु निद्राविकथादिप्रमादवतश्छद्मस्थत्वेन सशयाभावान्न तत्परिज्ञानाय लिङ्गापेक्षेति गाथार्थः ॥८॥

अथ केवलिनः स्वरूपपरिज्ञानाय लिङ्गान्याह—

॥ विवरीआइं सत्तवि केवलिणो हुंति लिंगभूआइं। सो केवलीवि केवलजुत्तो अहवित्थ तदभिमुहो ॥९॥

व्याख्या—विपरीतानि–छद्मस्थलक्षणेभ्यो विलक्षणानि तन्निषेधरूपाणीत्यर्थः। सप्तापि मोहनीयक्षयजन्यत्वेन कारणवैलक्षण्यात् केवलिनो लिङ्गभूतानि–केवलिस्वरूपपरिज्ञानाय चिह्नानीत्यर्थः।

દષ્ટિપ્રતિ પાછી સહરે ' પૂર્ણજ બહુ પ્રસગઇ એ ગાથાર્થ —હિવે જિમ યોગ છતાઈ જિમ સ્વરૂપ-યોગ્યતાઈ જીવઘાત ભગવતી–બૃહત્કલ્પભાષ્યાદિકને વિષે વખાણ્યો. તિમ કર્મગ્રથાદિકને વિષે બારમા ગુણ-ઠાણા પર્યંત અનાભોગ છે વતી સભાવનારુઢ મૃષાભાષણને મૃષાભાષણ કરી વખાણ્યુ ઇમ ન માનઈ તો અસત્યભાષા અર્થે ભાવથી વર્ણવી છે. તે તો તે કુમતીનેપણિ કિમ ઘટે તે વતી સૂક્ષ્મદષ્ટિ વિચારી જોવુ ૭

હિવે છદ્મસ્થસયતીને પણિ અનેકપણાથી એ સ્થલને વિષે પરીક્ષા કરવા યોગ્ય જે છદ્મસ્થ યતી તેહનુ સ્વરૂપ કહે છે—

છદ્મસ્થ તે કેવલિસરિખો અપ્રમત્તયતી જાણિવો, તે પણિ સયમયોગને વિષે ઉપયોગવત સૂત્રાજ્ઞાઈ.

વૃત્ત્યર્થ —અપ્રમત્તયતી પણિ કેવલી સરિખો, તે પણિ ઇહા કુણેકને પરીક્ષાવસરને વિષે સયમ-યોગને વિષે–સયમહેતુ કાયાદિવ્યાપારને વિષે ઉપયોગવત સ્યે કરી ? જિનવચનને અનુસારે, પ્રશસ્ત વ્યાપારને વિષે વર્તતઉ ચક્ષુપી પાપિણિનો પાતપણિ યતનાઈ કરતો એ અર્થ ક્રિયાશૂન્યને તો કહે પ્રકારે પરીક્ષા અસભવથી, કહિઉ જે સ્વરૂપ તેથી ભિન્નને તઉ નિદ્રા–વિકથાદિ પ્રમાદવતને છદ્મસ્થપણિ સશયના અભાવથી તેહના જાણવાને નિગની અપેક્ષા નહી ઇતિ ગાથાર્થ ॥૮॥

હિવે કેવલીના સ્વરૂપ જાણવાને લિગ કહે છે.

વિપરીત સાતે એ કેવલિના હુઇ લિગભૂત તે કેવલિપણિ કેવલજ્ઞાને યુક્ત અથવા ઇહા તેહને અભિમુખ

વ્યાખ્યા–વિપરીત–છદ્મસ્થના ચિહ્નથી વિલક્ષણ તે પ્રાણાતિપાતાદિકના નિષેધ રૂપ એ અર્થ । સાતે એ મોહનીયને ક્ષયથી જન્યપણિ કારણના વિલક્ષણપણાથી, કેવલીના હેતુભૂત કેવલીના સ્વરૂપના પરિજ્ઞાનને

एतान्यप्यर्थात् श्रीस्थानाङ्गोक्तानि छद्मस्थलक्षणसम्बद्धत्वात् । तथाहि—'सत्तहिं ठाणेहिं केवल जाणेज्जा, त० णो पाणे अइवाइत्ता भवति, णो मुस वइत्ता भवति, जाव जहावाइ तहाकारी आवि हवइ' त्ति। वृत्तिर्यथा—'एतान्येव विपर्यस्तानि केवलित्वगमकानि । तत्प्रतिपादनपरं केवलिसूत्रं सुगम'-मिति । द्रव्यत्वं चामीषां लिङ्गानां छद्मस्थज्ञानगोचरत्वेनानुमितिजनकत्वादेवावसातव्यम् । अयं भावः—यथा छद्मस्थसंयतोऽनाभोगसहकृतमोहनीयवशेन कदाचित् प्राणानामतिपातयिता भवति, परीक्षोपयोगि-घात्यजीवानां सम्पर्कस्य तद्विषयकानाभोगस्य च कादाचित्कत्वात् । कारणस्य कादाचित्कत्वेन कार्य-स्याऽपि कादाचित्कत्वमित्यर्थः । यस्तु छद्मस्थमात्रस्य सार्वदिकोऽनाभोगः, स च सामान्यतोऽव्यक्तोऽव-सातव्यः । तस्य च कादाचित्कत्वे सर्वज्ञत्वस्याऽपि कादाचित्कत्वं प्रसज्येत, सर्ववस्तुविषयकानाभोगाभाव-स्यैव केवलज्ञानत्वात् । तत्र छद्मस्थसंयतमात्रस्य घात्यजीवविषयकानाभोगसहकृतं तारतम्यभाग्यव्यक्त-मोहनीयमेव जीवघातादिकं प्रति कारणं, तस्य च कादाचित्कत्वं घात्यजीवविषयकानाभोगलक्षणसहकारि-कारणस्य कादाचित्कत्वात् । अथ परीक्षालक्षणे साम्यात् अन्तर्मुहूर्त्तभाविकेवलज्ञानाभिमुखत्वाच्च क्षीण-मोहोऽपि केवलीति विचिन्त्य केवलिनो द्वैविध्यमाह—'केवली वि त्ति । यः परीक्षाहेतुलिङ्गयुक्तः सोऽपि केवली केवलज्ञानयुक्त—सर्ववस्तुविषयकसाक्षात्कारसंयुक्तः। 'अहवित्थ' त्ति । अथवा अत्र एवकारो गम्यः। अत्रैव केवलिस्वरूपावबोधकलिङ्गविचारे । नान्यत्र सर्वज्ञत्वादिविचारे । तदभिमुखः—केवलज्ञानाभिमुखः अन्तर्मुहूर्त्तेनोत्पत्स्यमानकेवलज्ञान इत्यर्थः । यथा—बद्धदेवायुर्देवगत्याभिमुख गच्छन् देवत्वेन व्यपदेश-विषयः प्रवचने प्रतीतः । क्षीणमोहस्त्वन्तर्मुहूर्त्तेन केवली भवत्येव । यदुक्तम्—

चिह्नए अर्थ. ए अर्थथी ठाणांग कह्या तेहज छद्मस्थना लक्षण संबंधपणाथी. साते स्थानके केवली जाणीई. ते किम—प्राणातिपात न करई मृषावचन न बोलि यावत जेहवु बोले तेहवु पाले ए सूत्रनी वृत्ति कहे छे—ए छद्मस्थना लिंगज विपरीत हुंता केवलीपणाना बोधक ते केवलीपणानु प्रतिपादक सूत्र सुगम छइ द्रव्यपणु ए लिंगने ते छद्मस्थना ज्ञानगोचरपणे करी अनुमतिना जनकपणाथीज जाणीवु ए भाव—जिम छद्मस्थयती अनाभोग सहित मोहनीयने वशे किवारेके प्राणनो हिंसक हुई परीक्षाने उपयोगे जे हिंसनीय जीवना संबंधनई ते विषयीआ अनाभोगनइं किवारेकइं थवापणाथी. कारणने कदाचित्कपणि कार्यनई पणि कदाचित्कपणु ए अर्थ अनई छद्मस्थनई जे सदाए अनाभोग, ते तो सामान्यथी अव्यक्त जाणिवो. ते अनाभोगने ए कदाचित्कपणुं थिके सर्वज्ञपणांनु पणि कदाचित्कपणु थाइ. सर्वविषयीओ जे अनाभोग तेहना अभावने ज केवलज्ञानपणाथी तिहां छद्मस्थ संयतमात्रने हणवा योग्य जे जीव ते विषयीआ अनाभोगे सहित तरतमपणाने भजतु पणि अव्यक्त मोहनीयंज जीवघातादिक प्रते कारण ते जीवघातने कदाचित्कपणुं ते हिंसनीय जीवविषयीओ जे अनाभोग ते रूप सहकारी कारण तेहनु कदाचित्कपणाथी हिवे परीक्षाने लक्षणे सरीखापणाथी अने अंतर्मुहूर्ते थनारा जे केवलज्ञान तेहने सन्मुखपणाथी क्षीणमोह पणि केवली एहवु विचारीने केवलीनु द्विविधपणुं कहे छे जे परीक्षा हेतु लिंगेयुक्त ते केवली केवलज्ञान युक्त-सर्ववस्तु विषयीओ जे साक्षात्कार तेणि सहित अथवा इहां एवकार ते जाणिवो एतले इहाज केवलीनु स्वरूप तेहना अवबोधकना लिंगना विचारने विषे, बीजे ठेकाणे नही. एतले सर्वज्ञपणाना विचारने विषे नही. ते केवलज्ञानने सन्मुख—अंतर्मुहूर्ते उपजस्ये केवल जेहने ए अर्थ जिम बद्धदेवायु देवगति साहमो जातो देवपणि कहेवानो विषय प्रवचनने विषे प्रसिद्धज छे. क्षीणमोह तउ अंतर्मुहूर्त केवली हुइज. जे माटि प्रशमरति कहिउ छे ते कहे छे. 'छद्मस्थ वीतराग ते अंतर्मुहूर्त काल थइने समकाल ज्ञानावरणु

'छद्मस्थवीतरागः काल सोऽन्तर्मुहूर्त्तमथ भूत्वा । युगपद्द्विविधावरणान्तरायकर्मक्षयमवाप्य ॥१॥ शाश्वतमनन्तमतिशयमनुपममनुत्तरमथो निरवशेषम् । सम्पूर्णमप्रतिहत सम्प्राप्तः केवल ज्ञानम्' ॥२॥ इति प्रशमरतौ (गा० २६७, २६८) तथा 'भाविनि भूतवदुपचार' इति न्यायात् प्रत्यासन्न-भाविपर्यायस्य भूतवद्भणन युक्तमेव । यथा गर्भस्थोऽप्यर्हन् शक्रेण भावार्हत्तया स्तुतः । एव क्षीणमोह-मात्रस्य छद्मस्थवीतरागस्याऽपि कथञ्चित्केवलीत्वव्यपदेशो न दोषावहः । किञ्च–केवलित्वगमकानि सप्तापि लिङ्गानि मोहनीयक्षयसमुत्थान्येव, 'केवली हि क्षीणचारित्रावरणत्वान्निरतिचारसयमत्वादप्रतिषेवित्वान्न कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता भवती'तिवचनात् । तेन लिङ्गापेक्षया द्वयोरपि साम्यमेव । एवं च सति यदि क्षीणमोहस्य छद्मस्थवीतरागस्य कथञ्चित्केवलित्व नाभ्युपगम्यते, तर्हि क्षीणमोहे छद्मस्थ-वीतरागे सप्तापि लिङ्गानि व्यभिचरन्ति । तत्र हेतुषु विद्यमानेषु साध्यस्य केवलित्वस्यासत्त्वात् । ननु भो ! आस्तामन्यत्, पर केवलिनो ज्ञानादीनि पञ्च अनुत्तराणि भवन्ति । यदागमः—

'केवलिस्स ण पच अणुत्तरा प० त० अणुत्तरे णाणे १ अणुत्तरे दसणे २ अणुत्तरे चरित्ते ३ अणुत्तरे तवे ४ अणुत्तरे वीरिए' ५ त्ति, श्रीस्थानाङ्गे (सू० ४१०) एतानि पञ्चापि केवलिन्येव वर्त्तमानानि कथ,? केवलित्वगमकलिङ्गतया नोक्तानीति चेत् । उच्यते–एतेषा पञ्चानामपि छद्मस्थज्ञानागोचरत्वे-नानुमितिजनकत्वाभावात् न लिङ्गानि भवितुमर्हन्ति, प्रत्युत केवलज्ञानादिपरिज्ञानार्थमेव उक्तलिङ्गाना प्रज्ञापनात् । एतेन सप्तापि प्राणातिपातादीनि छद्मस्थाना रागद्वेषजनितानि, तेषा तयोः सत्त्वात् ।

દર્શનાવરણ અને અતરાય કર્મને ક્ષય પામીને શાશ્વત નિત્ય અતરંહિત અતિશયવત અતુલ સર્વોત્કૃષ્ટ અખડ સપૂર્ણ એહવુ કેવલજ્ઞાન પામ્યો ' થાનારને વિષે થયાની પરે જ કહણુ છે એ ન્યાયથી વલી પાસે જે થાનાર પર્યાય તેવતને થયાની પરે કહેવુ તે યુકત જ છે જિમ ગર્ભસ્થ એ ભગવત ઇંદ્રિ ભાવ અરિહતપણિ સ્તવ્યે : अत, एव छउमत्थो जाव चउनाणी એહવો પાઠથિકે પણિ विअट्टछउमाण-मित्यादि દીસે છે. ઇમ વિવક્ષાવશે अह तायमो तत्थ मुणीण तेसिं तथा सासणभावे नाणमित्यादि દીસે છે. ઇમ ક્ષીણમોહમાત્ર છદ્મસ્થ વીતરાગ તેહને પણિ કિણેક પ્રકારે કેવલીપણિ કહણુ તે દોષનુ ઉત્પાદક નહિ. વલી કેવલીપણાના ગમક સાતે લિગ મોહનીયક્ષયથી ઉપનાજ. કેવલી તે ક્ષીણચારિત્રાવરણપણાથી તે પણિ નિરતિચ રસયમપણાથી તેપણિ અપ્રતિષેવિપણાથી કિવારે પણિ પ્રાણાતિપાતયિતા ન હુઇ એહવા વચનથી. તેણે કરી લિગની અપેક્ષાઇ બિહુને સામ્યજ. ઇમેક છતા જો ક્ષીણમોહ જે છદ્મસ્થ વીતરાગને કુણેક રૂપે કેવલીપણું ન માનીઈ તઉ ક્ષીણમોહ વીતરાગને વિષે સાતે લિગ તે વ્યભિચરઈ. તિહા હેતુ છઇ ને સાધ્ય જે કેવલીપણુ તેહના અણછતાપણાથી પૂછે છે–રહો બીજુ પણિ કેવલીને પાચ જ્ઞાનાદિક તે અનુત્તર હુઈ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન, ઉત્કૃષ્ટ દર્શન, ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર, ઉત્કૃષ્ટ તપ, ઉત્કૃષ્ટ વીર્ય એ ઠાણાગે એ પાચે કેવલિનઈજ વિષે વર્તતા છે. તે કિમ કેવલિપણુ જણાવનાના લિગપણે ન કહ્યા ? એહવુ કહઇ છઈ તે, ઉપરિ કહિઇ છે તે પાચેનઇ પણિ છદ્મસ્થજ્ઞાનનઇ અવિષયપણિ અનુમિતિ જે સાધ્યનુ જ્ઞાન તેહને નીપજાવવાપણાના અભાવથી લિગ થાવાનઇ યોગ્ય ન હુઈ સાહમુ કેવલજ્ઞાનાદિ જણાવવાને અર્થેજ ઉક્તલિગને પ્રરૂપવાથી એટલે પ્રાણાતિપાતાદિક તે છદ્મસ્થને રાગદ્વેષજનિત છે તેહને તેહ રાગદ્વેષના છતાપણાથી કેવલીને રાગદ્વેષથી ઉત્પન્ન જે પ્રાણાતિપાતાદિક તેહનો નિષેધ, પણિ સર્વથા નિષેધ નહી ચક્ષુની પાપિણીના નિપાતમાત્રે જનિત જે અસખ્યેય વાયુકાયની વિરાધનાનઇ તેહને કેવલિને પણિ અશક્યપરિહારથી, એહા પરની આશકા પણિ ટાલી. કેવલિને તેહની વિરાધનાને કોઇ

केवलिनस्तु रागद्वेषजनितानां तेषां निषेधः, न पुनः सर्वथानिषेधः, चक्षुःपक्ष्मनिपातमात्रजन्यायाः असङ्ख्येयवायुकायविराधनायाः केवलिनोऽप्यशक्यपरिहारादिति पराशङ्काऽपि परास्ता। केवलिनस्तथाभूतविराधनायाः क्वाप्यागमेऽनुक्तत्वात्, प्रत्युत केवलिनो वायुकायविराधनाया निषिद्धत्वात्। यदागमः- 'छप्पि अ जीवनिकाए णोवि हणे णोवि अ हणाविज्जा' इत्यादि श्रीआचाराङ्गनिर्युक्तिवचनं प्राग् (पत्राक ५४) उपदर्शितमेव। तथा अशक्यपरिहारोऽपि केवलिनो न भवति, हेयस्यैवाभावादित्यग्रे दर्शयिष्यते। किञ्च-परकीयरागद्वेषयोस्तदभावस्य च निरतिशयछद्मस्थज्ञानाऽगोचरत्वेन तथाभूतछद्मस्थमात्रानुमितिजनकलिङ्गाना विशेषणत्वासम्भवात्। सम्भवे च यो रागद्वेषवान् स छद्मस्थ., यस्तु रागद्वेषरहितः स केवलीति विशेषणज्ञानमात्रेण छद्मस्थकेवलिनोर्विवेकेन सम्यक् निर्णये जाते प्राणातिपातादीना तन्निषेधरूपाणा च सप्ताना विशेष्यपदाना भणनमुन्मत्तप्रलापकल्प सम्पद्येत, प्रयोजनाभावात्, धर्मोपदेशादिक्रियामात्रस्यापि तथात्वेन सप्तसङ्ख्याभणनस्यायुक्तत्वाच्च। किञ्च-अप्रसिद्धविशेषणदानेन हेतूना सन्दिग्धस्वरूपासिद्धताऽपि। वस्तुतस्तु रागद्वेषपरिज्ञानार्थमेव प्राणातिपातादीनि लिङ्गानि स्युः, मोहनीयसत्तामन्तरेण सद्भूतजीवघातादेरसम्भवादित्यग्रे दर्शयिष्यमाणत्वात्। किञ्च-सत्तावर्तिरागद्वेषवत्त्व-छद्मस्थत्वयोरैक्यमेव, उभयोरपि शब्दयोः परस्पर पर्यायवाचित्वात्। एव रागद्वेषराहित्य-केवलित्वयोरपि मन्तव्यम्। तथा च साध्यविशिष्टे हेतौ ज्ञाते साध्यस्याप्यवश्य ज्ञातत्वात्, विशेषणज्ञानमन्तरेण विशिष्टज्ञानासम्भवात्। नहि वह्निविशिष्टे धूमे ज्ञाते वह्निरज्ञातो भवति। तथा च प्राणातिपातादीनामिव

આગમને વિષે અણુકહેવાપણાથી સાહમુ કેવલીનઇ વાયુકાયની વિરાધનાનઇ પણિ નિષિદ્ધપણાથી એ તો પૂર્વિ દેખાડયુ છઇ અશક્યપરિહારપણિ કેવલીનઇ ન હુઇ હેયના અભાવથી. એહવુ આગલિ દેખાડીચ્યે. વલી પરસમ ધી રાગદ્વેષ અને તેહના અભ વનઇ નિરતિશ। જે છદ્મસ્થ જ્ઞાન તેહને અગોચરપણિ કરી તેહવા જે છદ્મસ્થમાત્રને અનુમિતિજનક જે લિગ તેહને વિશેષણપણાના અસભવથી અને જઉ સભવઇ તઉ જે રાગદ્વેષવ ત તે છદ્મસ્થ અને જે રાગદ્વેષરહિત તે કેવલિ એહવે વિશેષણજ્ઞાનમાત્રેજ છદ્મસ્થ અને કેવલીનો જે સમ્યગરીતિ નિશ્ચય તે થઇ હુતે પ્રાણાતિપાતાદિક અને તેહના નિષેધરૂપ જે સાતે પદ જે વિશેષ્યરૂપ તેહનુ કહેવુ તે ઉન્મત્તના પ્રલાપને સરીખુ સપજે પ્રયોજનના અભાવથી ધર્મોપદેશાદિ ક્રિયામાત્રને તિમ પણિ સપ્ત સખ્યાભણનને અયુક્તપણાથી વલી વલી અપ્રસિદ્ધ વિશેષણને દેતે હુતે હેતુને સદિગ્ધ સ્વરૂપાસિદ્ધપણું હુઇ. પરમાર્થ વૃત્તિ તઉ રાગદ્વેષની પરિજ્ઞાનને અર્થેજ પ્રાણાતિપાતાદિક લિગ હુઇ મોહનીયની સત્તા વિના છતા જીવઘાતાદિકના અસભવથી એહવુ આગલિ દેખાડીચ્યે તે પણાથી વલી સત્તાવર્તિ જે રાગદ્વેષવતપણુ અને છદ્મસ્થપણું એક જ છે એ બિહુ શબ્દને માહોમાહિ પર્યાયવાચીપણાથી- એકજ રીતિ બોલાવ્યાથી ઇમ રાગદ્વેષરહિતપણુ અને કેવલીપણુ તેહને પણિ માનવુ તિમ તો સાધ્યયુક્ત જિવારે હેતુ જાણ્યો તિવારે અવશ્યેજ સાધ્યને જાણપણાથી વિશેષણજ્ઞાન વિના વિશેષણયુક્ત જ્ઞાનના અસભવથી. વહ્નિવિશિષ્ટ ધૂમ જાણે હુતે વહ્નિ તે અજાણ્યો ઇમ ન હુઇ. તિવારે તો પ્રાણાતિપાતાદિકની પરે છદ્મસ્થપણું અને કેવલીપણુ તે બિહુને પ્રત્યક્ષપણાથી સાતે લિગને સ્વરૂપની હાનિ થાઇ. સાધીઇ છે તેહના જનકપણાના અભાવથી વલી રાગદ્વેષને જીવઘાતાદિક પ્રતિ કારણપણુ'ઇ તે દૃષ્ટઇને પણિ સમાન છે છદ્મસ્થ સયતને પ્રાણાતિપાતાદિકને વિષે તે કારણતાને તેજ કહિઆપણાથી ઇમ કરતા અર્થથી છદ્મસ્થયતીને જીવરક્ષા-સત્યભાષણાદિક તે રાગદ્વેષાભાવે ઉત્પન્ન તે થઉ જે મારે કાર્યનુ પ્રતિપક્ષપણુ તે કારણને પ્રતિપક્ષપણિજ હુઇ. તે તો પરમતે ન સંભવે. જે માટિ જઉ રાગદ્વેષ સત્તાવર્તી અહીઈ તઉ ઉપશાન્ત ગુણસ્થાનતાઈ

छद्‌मस्थत्वकेवलित्वयोरपि प्रत्यक्षत्वापत्त्या समानामपि लिङ्गाना स्वरूपहानिरेव, अनुमितिजनकत्वाभावात्। किञ्च-रागद्वेषयोर्जीवघातादिकं प्रति कारणता तवापि सम्मता, छद्‌मस्थसयताना प्राणातिपातादौ तस्यास्त्वयाप्युक्तत्वात्। एव च सत्यर्थात् छद्‌मस्थसयताना जीवरक्षा-सत्यभाषणादिक रागद्वेपाभावजन्य सम्पन्नम्। यतः कार्ययोः प्रतिपक्षत्व कारणयो प्रतिपक्षत्वेनैव स्यात्। तच्च परमते न सम्भवति। यतो यदि रागद्वेषौ सत्तावर्तिनो गृह्येते तर्हि उपशान्तगुणस्थान यावत् तयोरनवरत सद्भावेन तदभावस्याऽसम्भवात्। यदि चोदितौ तर्हि सूक्ष्मसम्परायगुणस्थान यावत् तथैवावसातव्यम्। एव केवलिनोऽपि रागद्वेषाभावस्य जीवघातादिहेतुत्वे सिद्ध अर्थात् रागद्वेपावेव जीवरक्षादिक प्रति हेतू भवतः। तदपि न सम्भवति, रागद्वेषाभावस्यानवरतं सद्भावात्, रागद्वेपसद्भावे च वीतरागत्वहानेश्च। एव छद्‌मस्थकेवलिनोरुभयोरपि जीवरक्षादिक कथमपि न सिद्‌ध्येत्, कारणाभावात्। तथा च प्रवचनमात्रस्य बाधा स्यात्। यतः प्रवचने केवली 'इद सावद्य'मिति प्रज्ञाप्य तत्प्रतिषेविता न भवति। प्रज्ञापयति च प्राणातिपातादिकं सावद्यमेव। अत एव 'सव्वे पाणा सव्वे भूआ सव्वे जीवा सव्वे सत्ता न हतव्वा' इत्याद्युपदिष्टवान् भगवान् श्रीमहावीरः। तस्मात् विना अपवाद घात्यजीवविषयकाभोगेन विधीयमानो जीवघातो रागद्वेषजन्य इति व्यपदेशः सर्वसम्मतः। स च विना अपवाद सयताना न भवत्येव, असयतत्वभवनभयहेतोराभोगस्य प्रतिबन्धकत्वात्। यत्तु सामान्यत सत्तोदयरूपावपि रागद्वेषौ विना अपवादमनाभोगसहकृतावेव कदाचित् द्रव्यतो जीवघातादिहेतू भवत इति प्रवचने प्रतीत, तत्तु जीवघातस्य रागद्वेषजन्यत्वाभिव्यञ्जक न भवति, तज्जीवविषयकरागद्वेषयोरभावात्। आभोगे च जाते मिथ्यादुष्कृतादिप्रायश्चित्तप्रतिपत्तेश्च।

ते रागद्वेषनई निरतर सद्‌भावे तेना अभावथी अने जो उदित मानई, तउ सूक्ष्मसपराय-गुणस्थानताइं रागद्वेष छते ते जीवरक्षादिकना अभावथी. एहवु जाणिवु इम केवलीने पणि रागद्वेषाभावनइं जीवघातादिनु हेतु पणि सिद्ध थइं अर्थापत्ति रागद्वेष ज जीवरक्षादिक प्रति हेतु हुइं ते पणि न सभवइ, रागद्वेषना अभावने तेहने निरतर सद्‌भावथी. रागद्वेषने सद्‌भावे वीतरागनी हानीथी वली. इम तउ छद्मस्थ अने केवली ए बिहुने जीवरक्षादिक किमे सिद्ध न हुई कारणना अभावथी. तिवारे तो प्रवचनमात्रनी बाधा हुई जे माटे प्रवचनने विषई केवली 'ए सावद्य एहवुं कहीन तेहने सेवनार न हुई' प्ररुपे पणि प्राणातिपातादिक ते सावद्य, एतलाजवती सर्व प्राण-द्विंद्रियादिक सर्वतरु सर्वेंद्रिय अपरजीव ते न हणिवा. एहवु कहेतो हुओ भगवत श्री महावीर. ते माटि हतव्यजीवविषयक जे आभोग तेणि सहित जे तद्विषयी आ रागद्वेष तेणे नीपजावीतो जे जीवघात ते रागद्वेषजन्य एहवो बोल ते सर्वने सम्मत छे ते तो अपवादविना सयतीने न हुइ ज, असयतपणु थावानु जे भय, तेहनो हेतु जे आभोग, तेहने प्रतिबधकपणाथी जे तो सामान्यथी सत्ता अने उदयरुप पणि रागद्वेष ते विनापवाद, अनाभोगइं सहकृतज किवारेकि द्रव्यथी जीवघातना हेतु हुइं एहवु प्रवचननइं विषइ प्रसिद्ध छइं. ते तो जीवघातने रागद्वेषे जन्यपणानु ज्ञापक न हुइ. ते जीवविषयीआ रागद्वेषना अभावथी. अने आभोग थइ हुतें मिथ्यादुकृतादि प्रायश्चित्तनी प्रतिपत्तिथी. वली केवली तउ क्षीण छे रागद्वेष अनेअनाभोग जेहने एहवो हुतो किम द्रव्यथी जीवघातादिकने विषे प्रवर्त्तइं? कारणना अभावथी. एहवु विचारवु.

हिवें कुणेक उरं, खल द्रव्यथी जीवघातादिके ते दूषण नही. केवलीने जीवघात द्रव्यथी. ते पणि दूषण ए वचन ज दूषणरुप इत्यादिक कुमतनी परे कहे छे. ते तो बहुलाभ अल्पदोष तद्वत्

केवली तु क्षीणरागद्वेषानाभोगः कथं द्रव्यतोऽपि जीवघातादिषु प्रवर्त्तते ? कारणाभावादिति पर्यालोच्यम्। किञ्च–छद्मस्थसयताना यो यज्जीवादिविषयकाभोगो विना अपवाद जीवरक्षादिहेतुः तस्यैव जीवघातहेतुत्वेन परिणतौ केवलिनो जीवरक्षादिक कथमपि न भवेत् , तत्कारणस्य वैपरीत्येन परिणमनात्। अत एव–

'अग्गिइं उण्हु होइ जगु वाइ सीअलु तिम्ह । जो पुण अग्गिइ सीयला तसु उण्हत्तणु किम्ह ॥१॥ इत्यपभ्रंशयाम्। तथा अन्यत्राऽपि–'अमृत यस्य विषायति तस्य चिकित्सा कथ क्रियते ? ' इत्यादि। किञ्च–सत्तोदयवर्त्तित्वमात्रेण व्यक्त्या निर्विषयकावपि रागद्वेषौ यदि जीवघातादिकं प्रति रागद्वेषजन्योऽय जीवघात इति व्यवहारहेतुत्वेन हेतू भवतस्तर्हि ज्ञानाद्याराधनक्रियामात्रं प्रति तौ कारणत्वेन वक्तव्यौ स्याताम् । एवं ज्ञानादीनामपि जीवघातादिकं प्रति कारणत्वं प्रसज्येत, तेषामपि सत्तोदयवर्त्तित्वेन विद्यमानत्वात्, तस्मात् तथाभणनमज्ञानमूलकमेव । ननु भो ! आस्तामन्यत् , पर 'जीवेण भंते ! सयां समिअं एअइ' इत्यादिभगवतीवचनेन स्वल्पयाप्येजनादिक्रियया आरम्भादयोऽभिहिताः। अस्ति च केवलिनोऽप्येजनादिक्रिया, अतस्तस्याऽपि जीवविराधना भवत्येवेत्यस्माकं मतिरिति चेत्। मैवं, इह आरम्भादिशब्दैस्तद्धेतूना योगानामेवाभिधानात् । एतच्चाग्रे ग्रन्थसम्मत्या व्यक्तीकरिष्यते । अन्यथा 'तत्थ ण जे ते अप्पमत्तसंजया ते ण णो आयारभा णो परारभा णो तदुभयारंभा अणारभा' इत्यादिभगवतीवचनेनैव आस्ता केवली, अप्रमत्तसंयतमात्रस्यारम्भाद्यभावाभ्युपगमे परस्य महति सङ्कटे पतन स्यात, परस्परं विरोधेन कान्दिशीकत्वात् । तस्मादिह निषेधसूत्रे आरम्भशब्दोऽशुभयोगजन्यजीवघाताभि-

---

--मुक्री व्यापादननु सभारिवु, जाणिं हु ते प्रायश्चितन पडिवजवु इत्यादिक अनेक दूषण उपजे छे. वती-उपेक्षित करवु. वली छद्मस्थयतीने' जे जीवादिकविषयक आभोग, ते विनापवाद जीवरक्षादिकनु हेतु अने तेहने' जीवघातहेतु' परिणमते केवलीमे' जीवरक्षादिकं किमे न हुइ. तेहना कारणुने विपरीतपणे परिणुमवाथी. एतलाजवती 'अग्नि उष्णु हुइ जगत् अने वाउइ शीतल तिम पणि जे अग्नि सीतल तेहने उष्णुपणु' किम हुइ'?' ए अपभ्रंशीभाषामध्ये छइ. अमृत जेहने विषनीपरे आचरे तेहने वैदगरु सी रीति कीजे'' इत्यादि विचारिवु. वली सत्ता अने उदयवर्त्तिपणामात्रे व्यक्ति निर्विषयकपणि रागद्वेष जउ जीवघातादिक प्रति रागद्वेषे जन्य 'ए जीवघात एहवु व्यवहारहेतु पणि हेतु हुइ'. तउ ज्ञानाद्याराधन क्रियामात्र प्रति ते रागद्वेष कारणपणि कहेवा योग्य हुइ. इम जीवघातादिक प्रते ज्ञानादिकने पणि कारणपणुं हुइ. तेहने पणि-सत्ता अने उदयवर्ति पणि करी विद्यमानपणाथी ते माटि' तिम कहेवु ते अज्ञान मूलकज जाणिवु पूछे छे–रहो बीजु पणि 'जीव भगवंत ! हाले' इत्यादि भगवतीने वचने अल्पइ एजनादिक्रियाइ आरंभादिक कह्या, अने केवलीने' पणि एजनादिक्रिया छे, ए कारणुवती तेहने पणि जीवविराधना हुइ ज. एहवी अम्हारी छे मति, एहवु जउ कहिस्ये तिम म बोले, इहा आरंभादिशब्दइ आरंभादिकहेतु ते योग, तेहना अभिधानथी, एतउ आगलि ग्रंथसम्मति व्यक्त करीस्यइ, इम न मानीई तो तिहा—

'जे अप्रमत्तयती ते आत्मारंभी नहीं परारंभी नहि, ते बिहुना आरंभी नही, तउ स्युं ? अनारंभीज' इत्यादि भगवतीने वचनथी रहउ केवली, अप्रमत्तसंयतमात्रे आरंभादिकनो अभाव मानवे, परने महासंकटने विषे पडवु थाइ. माहोमाहि विरोधे-करी भयभीतपणाथी, ते माटि' ए निषेधसूत्रे आरंभशब्द ते अशुभयोगे जन्य जे जीवघात, तेहनो कहनार, तिहा अशुभपणु पणि योगनु, केवल दूषयुक्त

धायकः। तत्राशुभत्वमपि योगानां न केवल फलोपहितयोग्यतया जीवघातहेतुत्वमात्रेण उपशान्तगुणस्थानं यावद् अप्रमत्तसयतांना कदाचित्सद्भूतजीवघातहेतुत्वेन अनारम्भकत्वप्रतिपादकानन्तरोक्तागमवचनस्य बाधापत्तेः। तस्मात् प्रमत्तयोगानामशुभत्वं फलोपहितयोग्यतया घात्यजीवविषयकाभोगपूर्वकजीवघातहेतुत्वेनावसातव्यम्। अत्र फलोपहितयोग्यतयेति पद केवलियोगानामशुभत्वनिवारणार्थमेव, तेषा स्वरूपयोग्यतयैवोक्तप्रकारेण जीवघातहेतुत्वात्। न पुनः फलोपहितयोग्यतया, कारणानामभावादित्यनन्तर वक्ष्यते। उक्तप्रकारोऽपि केवलिनः सर्वज्ञत्वेनानाभोगस्यात्यन्तासत्त्वात्। प्रमत्तयोगानामशुभत्वमित्याद्यर्थाभिव्यञ्जकं तु प्रमत्तयोगाना फलवत् शुभत्वाशुभत्वाभ्या द्वैविध्याभिधायकमागमवचनमेव। तथाहि-'तत्थ णं जे ते पमत्तसंजया ते ण सुहं जोग पडुच्च णो आयारभा जाव आणारभा, असुह जोग पडुच्च आयारभावि जाव णो अणारभा इत्यादि' भग० श. १ उ० १ अत्रापि प्रमत्तसयताना सामान्यतः प्रमत्ततासिद्ध्यर्थं तदीययोगाना स्वरूपयोग्यतया आभोगपूर्वकजीवघातहेतुत्व वक्तव्यम्। कादाचित्काशुभयोगजन्यारम्भकत्वसिद्ध्यर्थं चाभोगोऽपि घात्यजीवविषयकत्वेन व्यक्तो वक्तव्य.। तद्वत एव कस्यचित् प्रमत्तस्य सुमङ्गलसाधोरिवापवादप्रतिषेवणावस्था प्राप्तस्यात्माद्यारम्भकत्वात्। सयतत्व च तस्य तदानीमपवादपदोपाधिकविरतिपरिणामस्यानपायात्। न चैवमप्रमत्तसयतस्य सम्भवति, तस्यापवादपदाधिकारित्वाभावेनाभोगपूर्वकजीवघातहेतूना योगानामभावात्। यस्त्वपवादपदप्रतिषेवणाराहित्यावस्थायामपि अप्रमत्तानामिव सद्भूतजीवघातः स चानाभोगजन्य एव, तदानीमनाभोगस्यापि तस्य विद्यमानत्वात्। अत एवाप्रमत्तानामिव प्रमत्तानामपि योगाना शुभत्वेन नात्माद्यारम्भकत्वमिति। ननु भोः! स्वरूपयोग्यता-फलोपहितयोग्यतयोः को भेद ?—

યોગ્યતાઇ જીવઘાત હેતુપણામાત્રે નહી ઉપશાંતગુણસ્થાનકતાઇ અપ્રમત્તસયતને કદાચિત્ સદ્ભૂત જીવઘાતહેતુ પણિ અનારભકપણાનુ પ્રતિપાદક જે અનતરોકત જે આગમવચનતણો '**આયારંભા**' ઇત્યાદિ તેહને બાધની આપત્તિથી તે માટિં પ્રમત્તયોગને અશુભપણુ તે ફલોપહિત યોગ્યતાઇ હનનીય-જીવવિષઇઓ જે આભોગપૂર્વક જીવઘાત, તેહને હેતુપણુઇ જાણવુ ઇહા ફલોપહિતયોગ્યતા એહવુ પદ, તે કેવલીના યોગનઇ અશુભપણું વારવાનઇ. તે કેવલીયોગનઇ સ્વરૂપ-યોગ્યતાઇજ કહે પ્રકારે જીવઘાત પ્રતિ હેતુપણાથી પણિ ફલોપહિતયોગ્યતાઇ નહી કારણના અભાવથી એ હિવડાજ કહીસ્યઇ. કહિઉં તે પ્રકારપણિ કેવલીનઇ સર્વજ્ઞપણે કરી અનાભોગનુ અત્યત અછતાપણાથી, પ્રમત્તયોગનઇ અશુભપણું ઇત્યાદિક અર્થનું અભિવ્યજકપણુ તઉ પ્રમત્તયોગનઇ ફલવત શુભ અનઇ અશુભપણિ કરી દ્વિવિધપણાનુ કહનાર સિદ્ધાતવચન જ

તે કિમ ? તિહા જે તે પ્રમત્તયતી તે શુભયોગ ઉદ્દેશી આત્માર ભી નહિ, યાવત્ અનારભી અશુભ-યોગ ઉદ્દેશી આત્મારભી પણિ, યાવત્ અનારંભી નહિ ઇતિ ભગ શ ૧ ઉ ૧૧ ઇહા પણિ પ્રમત્તસયતને સામાન્યથી પ્રમત્તપણાની સિદ્ધિને અર્થે તેહના યોગને સ્વરૂપયોગ્યતાઇ આભોગપૂર્વક જીવઘાતનુ હેતુપણુ કહેવુ કદાચિત્ હુઇ એહવો જે અશુભયોગ, તેણે જન્ય જે આરભકપણું, તેહની સિદ્ધિને અર્થે, આભોગ પણિ હતવ્ય જીવવિષયીએ તે પણુ કરી વ્યક્ત કહેવો તદ્વત જે કોઇક પ્રમત્તને સુમગલસાધુની પરે અપવાદપદ પ્રતિષેવણાની અવસ્થાને પ્રાપ્ત એહવાને આત્માદિકના આરભકપણાથી, સયતપણુ તો તેહને તિવારે અપવાદપદે યુક્ત જે વિરતિપરિણામ, તેહના અણુજાવાપણાથી. ઇમ અપ્રમત્તસયતને ન સંભવે, તેહને અપવાદપદના અધિકારિપણાને અભાવે, આભોગપૂર્વક જે જીવઘાત તેહના યોગના અભાવથી, અને જે અપવાદપદ પ્રતિસેવનાની રહિતપણાની અવસ્થાને વિષે પણિ અપ્રમત્તની પરે છતો જે જીવઘાત તે

इति चेद् । उच्यते-यस्य यदन्तर्गतत्वेन विवक्षितकार्यं प्रति कारणता, तस्य तदन्तर्गतत्वेनैव फलवत्तया फलोपहितयोग्यता । अन्यथा तु स्वरूपयोग्यतैव, सत्यपि तस्य कारणत्वे तदितरसकलकारणराहित्येन विवक्षितकार्याजनकत्वात् । परं स्वरूपयोग्यता एकस्मिन्नपि कारणे सजातीयविजातीयानेकशुभाशुभकार्याणां नानाप्रकाराः आधाराधेयभावसम्बन्धेन (सहजाता') कारणसमानकालीनाः । फलोपहितयोग्यतास्तु स्वरूपयोग्यताजनिता अपि कादाचित्क्य एव, तदितरसकलकारणसामग्र्याः कादाचित्कत्वात् । यच्च कादाचित्कत्वं, तत् केषाञ्चित् कारणानां कदाचिदपि न भवत्येव । तेन फलोपहितयोग्यताः केषाञ्चित्कारणानां सम्भवन्त्योऽपि कादाचित्क्य एव मन्तव्याः । अत एव केवलिनो योगाः अशुभकार्यमात्र प्रति सर्वकालं स्वरूपयोग्यताभाज एव भवन्ति । न पुनः कदाचिदपि फलोपहितयोग्यताभाजोऽपि, अशुभकार्यमात्रस्य कारणाना ज्ञानावरणीयोदिघातिकर्मणामभावेन तदितरसकलकारणसाहित्याभावात् । शुभकार्याणां तु यथासम्भवं कदाचित्फलोपहिता योग्यताऽपि स्यात् घातिकर्मा भावस्यापि कारणत्वेन तथैव कदाचित् (कालादि) तदितरसकलकारणसाहित्यस्य सम्भवादिति न कश्चिद्विरोधः । ननु भो' ' गगाए णाविओ णदो ' इत्यादिव्यतिकरोपलक्षितः श्रीआवश्यकनिर्युक्तिकारोको धर्मरुचिनामानगारो विना अपवाद नाविकादिपञ्चेन्द्रियजीवव्यापादकः कथं सयत ? इति चेत् । मैव, अपवादस्वरूपस्य सम्यगपरिज्ञानेन मृपाभापित्वात् । यतोऽपवादस्तावत्सावद्यत्वेन प्रतिषिद्धस्य सालम्बनप्रतिपेवणार्हः । तत्रालम्बनं तावद् द्वेधा-पुष्टालम्बनम पुष्टालम्बन च । तत्र पुष्टालम्बनेनापवादप्रतिपेवणं हि (.तावत्) शक्त्यभावहेतुकज्ञानादिहानेः प्रतिबन्धकं

અનાભોગે જન્યજ તિંવારે અંનાભોગ તે પણિ તેહને વિદ્યમાનપણાથી એતલાજવતી અપ્રમત્તની પરિ પ્રમત્તના પણિ યોગને શુભપણિ કરી આત્મારભકપણું નથી પૃછે છે-સ્વરૂપયોગ્યતા અને ફલોપહિત-યોગ્યતા એ બિ મધ્યે સ્યો ભેદ ? એહવુ બોલે તે ઉપરિ કહિઇ છે જેહને મધ્યે પહુતા પણિ કરી ઇપ્સિત કાર્યપ્રતિ, કારણપણાઈ તેહને તન્મધ્યગતપણિ જ ફલવતપણે ફલોપહિત-યોગ્યતા. ઇમ નહિ તિહા સ્વરૂપ-યોગ્યતા જ. છતે પણિ તેહને' કારણપણિ તે કારણથી બીજા સકલકારણને રહિતપણિ કરી વાછિતકાર્યના અજનકપણાથી. પણિ સ્વરૂપે' કારણતા તે એકે પણિં કારણને વિષઇ સજાતીય અને વિજાતીય જે અનેક શુભાશુભકાર્ય તેહને નાનાપ્રકારરૂપ આધારાધેયભાવસબધે કારણસાથે એકકાલોદ્ભવ. ફલોપહિત-યોગ્યતા તઉ સ્વરૂપ-યોગ્યતાઇ જનિત પણિ કિવારે કિ થઇ જ. તેથી અન્યસકલકારણ સહિતપણાને કાદાચિત્કપણાથી. અનઇ જે કાદાચિત્ક તે કેનલાએક કારણને કિવારેકિં ન હુઇ પણિ તે વતી ફલોપહિત-યોગ્યતા તે કેતલએક કારણને સભવતીઉ પણિ કિવારેકિ ઉપનીઉ જ માનવી એતલાજવતી કેવલીના યોગ તે અશુભકાર્યમાત્ર પ્રતિ સ્વરૂપયોગ્યતાના ભજનારાજ હુઈ પણિ કિવારે' ફલયુક્તયોગ્યતા ભજનાર ન હુઇ. અશુભકાર્યમાત્રના કારણ જે જ્ઞાનાવરણીયાદિ ધાતીકર્મ, તેહને અભાવે. તે વિના સકલકારણ-સહિતપણાના અભાવથી શુભકાર્યની તઉ યથાસભવે કિવારેકિ ફલયુક્તયોગ્યતા પણિ હુઈ, ઘાતિકર્મના અભાવને' પણિ કારણપણિં કરી કિવારેકિ તે વિના સકલકારણસહિતપણાના સભવથી એવતી કિસ્યોએ વિરોધ નહી

-પૂછે છે—' ગગાઈ નાવિક નંદ '. ઇત્યાદિ સંબધઈ ઓલખાવ્યો શ્રીઆવશ્યક નિર્યુક્તિકારે' કહિઓ ધર્મરૂચી નામે અનગાર, તે અપવાદ વિના નાવિકાદિપચેંદ્રિયનો વ્યાપાદક કિમ સયત હુઈ ? એહવું મ બોલિ. અપવાદપદના સ્વરૂપને સમ્યગ્ અણપરિજ્ઞાને કરી મૃષાભાષિપણાથી જે માટે' અપવાદ તઉ સાવદ્યપણિં નિષેધ્યાને' સાલબન સેવવાયોગ્ય, તિહા આલબન બે પ્રકારે પુષ્ટ આલબન અને અપુષ્ટ આલબન

किम् ? इति पर्यालोचनयैव भवति । यथा विमलवाहनराजव्यापादनं सुमङ्गलसाधोः । अपुष्टालम्बनेन च शक्तिसद्भावेऽपि अहो ! अय पापात्मा 'दुष्टो मुधैव ममोपसर्गकारीतिबुद्ध्यैवापवादप्रतिषेवणम् । यथा नाविकादिव्यापादनं धर्मरुचेरिति । सूक्ष्मदृशा पर्यालोचनायां तु नाविकसिंहयोर्व्यापादनं पुष्टालम्बनेनैव, तत्कृतोपसर्गस्य ज्ञानादिहानिहेतुत्वात् । तेन क्वचित् पुष्टालम्बनं क्वचिदपुष्टालम्बनं च । न पुनः तन्निरालम्बनं, येनापवादाभावः स्यात् । तत्रालम्बनस्यापुष्टत्वं धर्मरुचेर्ज्ञानादिहानिप्रतिबन्धकशक्तिसद्भावेनैवावसातव्यम् । परमपुष्टालम्बनप्रतिषेविणस्तथाभूतो जीवघातः संयमपरिणामानपायहेतुत्वेन सञ्ज्वलनकषायजन्योऽप्य-कषायजन्यो मन्तव्यः । अप्रशस्तकषायस्तु साधूनामनुचित एव । अत एव तद्व्यञ्जकमागमवचनं यथा—

'किं इत्तो कट्ठतरं जं मूढो खाणुगंमि अप्फिडिओ । खाणुस्स तस्स रूसइ न अप्पणो दुप्पउत्तस्स' ॥१॥ त्ति आ० नि० वचनं धर्मरुचिमनगारमुद्दिश्यैवोक्तम् । अन्यथा एवंविधवचनानुपपत्तिः प्रसज्येत । एवं सम्यग्विचारे क्रियमाणे छद्मस्थसंयतानां जीवघातो व्यवहारतो न रागद्वेषजन्यो, न वा केवलिनस्तदभावजन्यः, कषायाभावस्य जीवघातं प्रत्यकारणत्वादिति सिद्धम् । किञ्च—केवलिनो रागद्वेषाभावेऽप्यशक्यपरिहारेण यदि छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानि भवेयुः, तर्हि जीवघातादिकमधिकृत्य छद्मस्थकेवलिनोस्तौल्येऽपि छद्मस्थसंयतानामशक्यपरिहारो घात्यजीवविषयकानाभोगजन्यः । आभोगस्तु तेषामशक्यपरिहारस्य प्रतिबन्धकत्वेन जीवरक्षादिहेतुः । केवलिनस्तु घात्यजीवविषयक आभोग एवाशक्यपरिहारनिश्चयद्वारा जीवघातादिहेतुः, शेषाशेषवस्तूनामिवाशक्यपरिहारस्याऽवश्यभावित्वेन परिज्ञानादिति विशेषः । स च

– तिहां-पुष्ट आलंबनें-अपवादनुं सेववुं,-सो शक्तिनो अभाव तन्निमित्तक जे ज्ञानादिकनी हानि-तेहनुं प्रतिबंधक रयुं? एहवी "विचारणाई हुई । जिम विमलवाहनराजानुं हनने सुमंगल साधुनें अपुष्टालंबनें तउ शक्ति छतें पणि ज्ञानादिहानिनें अभावे पणि अहो ! ए पापरूप दुष्ट मिथ्याज मुझने उपसर्ग कर्ता ए बुद्धिज अपवादनुं सेववुं. जिम नाविकादिकनुं हणवुं धर्मरुचीने सूक्ष्मबुद्धि पर्यालोचनाई तउ नाविक अने सिंहनुं हणवुं ते पुष्टालंबने. तेहना कर्या उपसर्गने ज्ञानादिहानिना हेतुपणाथी, तें वती किहांएक पुष्टालंबन किहांएक अपुष्टलंबन, पणि ते निरालंबन नही जेणि अपवादनो अभाव हुई. तिहां आलंबनने अपुष्टपणुं ते धर्मरुचिने, ज्ञानादिकनी हानिनी प्रतिबंधक जे शकित तेहने सद्भावेज जाणिवुं पणि अपुष्टआलंबन सेवनारने तेहवोइ जे जीवघात संयम-परिणामनइ अणजावानइ हेतु पणि करी संज्वलन कषाये ऊपनो पणि अप्रशस्त कषाये ऊपनो मानिवो. अप्रशस्त कषाय तो साधुनइ अयुक्त ज छे एतलाज वती तेने जणावनार छे, अप्रशस्त-कषायनुं आगमनुं वचन जिम ' ग्युं ' एथी कष्टतर जे मूढ स्थ भई आफल्यो हुतो स्तंभनइ रीस करइ, पणि पोताना असावधानपणानइ नही,' ए वचन ते धर्मरुचि अनगार उद्देशीनइ ज कहिउं. बीजइ प्रकारइ एहवा वचननी अयुकतता थाइ. इम सम्यग् विचार करतई छद्मस्थसंयतनइ जीवघात ते व्यवहारथी रागद्वेषजन्य नहीं. अनई केवलीनइ पणि कषायने अभावे जन्य इम नहीं. कषायना अभावनइ जीवघात प्रतइ अकारणपणाथी. एहवुं सिद्ध थयुं. वली केवलीने रागद्वेषनें अभावे पणि अशकयपरीहारे करी जउ छद्मस्थपणाना ज्ञापक जे लिंग ते हुई, तउ जीवघात उद्देशीने छद्मस्थ अने केवलीने, सरिखाइ पणि छद्मस्थसंयतने अशकयपरिहार तें हंतव्यजीवविषइओ जे अनाभोग तेणें जन्य. आभोग तो तेहने "अशक्यपरिहारने" प्रतिबंधक पणि करी जीवरक्षानुं हेतु. केवलीने तो घात्य जीवविषइओ आभोग तेहज अशकयपरिहारनो निश्चय ते विचाले करी जीवघातादिकनुं हेतु. थाकता

केवल्यपेक्षया छद्मस्थसंयतानां सार्वजनीनप्रतीतिविषयशोभनत्वाभिव्यञ्जक एव । तेन तत्परिहारार्थं केवलिन इव छद्मस्थसंयतमात्रस्याऽप्याभोगजन्यं जीवघातादिकमभ्युपगन्तव्यं, परिहर्त्तव्यं वा छद्मस्थसंयतानामिव केवलिनोऽपीति प्रतिबन्दीनदी दुस्तरा । तदुत्तरणोपायश्च जिनवचनसम्यक्पर्यालोचनानावाऽऽयत्तः समीहितनगरावाप्तिहेतुः । सम्यक्पर्यालोचना तावदेवं—आभोगानाभोगघटितत्वेन प्रतिपक्षभूतसामग्रीद्वयजन्यमेकं कार्यं जीवघातादिलक्षणं न कस्यापि सम्मतम्, 'नान्यकारणकारण'मितिवचनात् । हिंसादिलक्षणया नरकगमनसामग्र्या च स्वर्गप्राप्तिप्रसक्तेः । जीवरक्षा च मोक्षकारणत्वेन केवलिनाप्यभिहिता । सा च छद्मस्थसंयतानामिव केवलिनोऽप्याभोगजन्या । आभोगश्च केवलिनस्तु सार्वदिक एव । तेन केवलिनो जीवरक्षादिकमपि तथैवाभ्युपगन्तव्यं, 'कारणानुरूपं कार्य'मिति वचनात् । यच्चोक्तं—केवलिनोऽशक्यपरिहारेण जीवघातादिकं, तदप्यसङ्गतं, अवश्यभावित्वपरिज्ञानपरिजिहीर्षयोर्विरोधादित्यग्रे दर्शयिष्यमाणत्वात् । आभोगानाभोगयोश्च क्रमेण जीवरक्षाजीवघातहेतुत्वं केवलिनैवोक्तम् । तथाहि—

'जो जीवेवि विआणेइ अजीवे वि विआणेइ । जीवाजीवे विआणंतो सो हु णाहीइ संजमं ॥१॥ तथा, जो जीवेवि ण याणेइ अजीवेवि ण याणइ । जीवाजीवे अयाणंतो कह सो णाहीइ संजमं ?' ॥१॥ त्ति दशवै० (अ० ४, गा० १२, १३) न पुनः केवली जीवाजीवादीन् जानानोऽप्यसंयममेव जानातीति क्वापि विवेकेनाभिहितम् । तस्मात् छद्मस्थानां सप्तापि लिङ्गानि रागद्वेषजनितानि, केवलिनस्तु न रागद्वेषजनितानीति निषेधसूत्राभिप्रायकल्पनं प्रवचनानभिज्ञत्वाभिव्यञ्जक-

---

જે સમસ્તવસ્તુ, તેહની પરે ટાલ્યા ન ટલે જે પરિહાર, તેહને પણિ, અવશ્યભાવી, પણિ પરિજ્ઞાનથી એ વિશેષ તે તઉ કેવલીની અપેક્ષાઇ છદ્મસ્થ સંયતને, સર્વજનની પ્રતીતિવિષયના શોભનપણાનુ જ્ઞાપકજ. તે વતી ને, દોષપરિહારને અર્થે છદ્મસ્થસંયતમાત્રને પણિ જાણપણિ જન્ય જીવઘાતાદિક માનવુ. અથવા પરિહરવુ, છદ્મસ્થસંયતની પરિ કેવલિને પણિ જાણીને જીવઘાતાદિક. એ પ્રતિબંદી જે, એક વસ્તુ માનતે અવશ્ય માનવુ થાઇ તે રૂપ જે નદી તે દુસ્તર છઇ.

તે નદી ઉતરવાનો ઉપાય તો શ્રીજિનવચનરૂપ જે નાવ તેહને આયત્ત, વાછિંત નગરનુ પ્રાપ્તિ હેતુ, ભલી વિચારણા તઉ ઇમ, જાણપણુ અને અજાણપણુ એ બે યુક્ત પણિ માંહોમાંહિ વિરોધિભૂત જે બિ સામગ્રી તેણે ઊપનુ એક જીવઘાતાદિક કાર્ય તે કોઇને સંમત નહી. અન્યનુ કારણ તેહજ કારણ એહવુ વસ્તુ ન હુઇ. હિંસાદિરૂપ જે નરકગમનની સામગ્રી તેણીઇ સ્વર્ગ પામવાનો પ્રસંગ હુઇવતી, જીવરક્ષા તે મોક્ષ કારણપણિ કેવલીઇજ કહી તે તો છદ્મસ્થસંયતીનીપરે કેવલીને પણિ આભોગે ઉત્પન્ન, આભોગ તો કેવલીને સદાજ હુઈ તે વતી. કેવલીને જીવરક્ષાદિક તે આભોગજન્ય સદાએ માનવુ કારણને સરીખુ કાર્ય હુઈ એ વચનથી.

અને જે કહિઉ કેવલીને અશક્યપરિહારાદિકે જીવઘાત હુઇ, તે પણિ અયુક્ત, અવશ્યભાવિપણાનુ જ્ઞાન અને પરિહરવાની ઇચ્છા એ બિને વિરોધથી આગલિ દેખાડિસ્યે તે પણાથી, આભોગને અને અનાભોગને જીવરક્ષા અને જીવઘાતનું હેતુપણુ કેવલીઇજ કહિઉં. તે કિમ અર્થ તો બિહુગાથાનો પ્રગટજ છે. પણિ કેવલી જીવાજીવાદિપ્રતે જાણતો એ અસંયમજ જાણિ, એહવુ કિહાએ વિવેકે કહ્યુ નથી. તે માટે છદ્મસ્થનઈ સાતે લિંગ તે રાગદ્વેષઇ જનિત, અને કેવલીને તે રાગદ્વેષ જનિત નહીં, એ નિષેધસૂત્ર જે તેહના અભિપ્રાયનુ કલ્પન

मेवावसातव्यम् । अन्यथा छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गाना मध्ये पञ्चमस्थाने पूजासत्कारादिसद्भावे छद्मस्थसंयतानां यथा रागद्वेषजन्यं हर्षकारित्वं, न तथा केवलिनः, किन्तु रागद्वेषाभावजन्यं वक्तव्य स्यात् । तथा सप्तमे स्थाने छद्मस्थो रागद्वेषाभ्या यथावादी तथाकर्त्ता न भवति । केवली तु रागद्वेषाभावेन यथावादी तथाकर्त्ता न भवतीति भणता अर्थात् केवली तु रागद्वेषाभ्या यथावादी तथाकर्त्ता भवतीति भणितम् । एवं च असङ्गतकल्पन कीदृशस्य प्रवचनाभिज्ञस्य युक्तमिति पर्यालोच्यम् । अथ छद्मस्थो रागद्वेषवशेन कदाचिद्यथावादी तथाकर्त्ता न भवति, केवली तु रागद्वेषाभावेन यथावादी तथाकर्त्ता भवतीत्यस्माकं मतिरिति चेत् । सत्य, इष्टापत्ते । परं तथाभूतोऽपि केवली किं सर्वकालं कदाचिद्वा ? । आद्ये, अनवद्यानि षडपि स्थानानि सर्वकाल तथाभूतान्येव भवन्तु । तथा च रागद्वेषमन्तरेणाऽपि केवलिनः कदाचिदवश्यभावित्वेन जीवघातादिक भवतीति परोक्त वचन दत्ताञ्जल्येव सम्पन्नम् । द्वितीये अर्थात् केवली कदाचिद्यथावादी तथाकारी न भवतीत्यत्र निदानमनन्यगत्या छद्मस्थसंयतानामिव केवलिनोऽपि रागद्वेषावेव, तुल्यकार्ये कारणवैषम्यासम्भवात् । तस्मान्निजमतिकल्पनमकिञ्चित्करमेवेति तात्पर्यम् । ननु भोः ! सर्वत्रापीत्थमेवेति न ब्रूमः, किन्त्वागमानाबाधया । पञ्चमं स्थानं तु लोभाविनाभावि हर्षकारित्वमिति केवलिनो विरोधेनागमबाधितमिति । एवं सप्तमस्थानमपि—

"जिअरागदोसमोहा सव्वण्णू तिअसणाहकयपूआ । अच्चतसच्चवयणा सिवगइगमणा जयंतु जिणा" ॥१॥ इति स्थानाङ्गवृत्त्यां आगमबाधितमेव । तेनैतद्द्वयं विहायान्यत्र यथोक्तमवसातव्यमिति

ते प्रवचनना अजाणपणानुं जणावनारज जाणवुं' इम न मानीइ तो छद्मस्थपणानु ज्ञापक जे लिंग ते मध्ये पाचमे स्थानकें पूजासत्कारादिक छते छद्मस्थयतीने जिम रागद्वेषे ऊपनु हर्षकारीपणु तिम केवलीनई नहीं. तो स्युं, रागद्वेषने अभावइ जन्य, एहवु कहवुं हुई, वली सातमे स्थानकई छद्मस्थने रागद्वेषे यथावादी-जेहवुं बोले तेहवुं करेनार न हुई, अने केवली तउ रागद्वेषने अभावे जेहवुं बोलइ तेहवुं करे नहीं एहवु कहेते परमार्थथी केवली रागद्वेषइ जेहवु बोले तेहवु पाले एहवु कहिउं. इम ए असगतकल्पन केहवा प्रवचनना अजाणने युक्त, ए विचारवु.

हिवे छद्मस्थ ते रागद्वेषने वशी किवारेकि यथावादी तिम करनार न हुई, केवली तो रागद्वेषने अभावई जेहवु बोले, तेहवु करई, एहवी अम्हारो मति, एहवु जउ कहिस्ये, तउ सत्य वांछितनी प्राप्तिथी, पणि तेहवो ए केवली स्यु सर्वदा कि किवारेकि ? प्रथम पक्षे, बीजा ए स्थानक पणि निरवद्य सर्वकाल तेहवाज हउ. तिवारे, तो रागद्वेष विना केवलीनई किवारेकि, अवश्य भाविपणि जीवघातादिक हुइ, एहवु परनु कहिउं वचन ते हाथि पाणी दीधु एहवु थयु । बीजा पक्षइ तो केवली किवारेकि जेहवु बोले तेहवु न करे. इहां कारण तो बीजी गति नहीं तेणि करी छद्मस्थयतीनी परे केवलीने पणि रागद्वेष ज. सरीखे कार्ये कारणना विभिन्न पणाना असंभवथी. ते माटे आपमतिनु विकल्पन ते अकिंचित्करज. ए परमार्थ. पूछे छे—सर्वत्र पणि इमज नथी कहेता. तो स्यु ? आगमना अनाबाधाई पाचमु स्थानक तो लोभविना अणुथातुं एहवुं जे हर्षकारीपणु ते केवलीने विरोधे करी आगमबाधित छे. इम सातमु स्थानक पणि जीत्या छे रागद्वेषमोह जेणि, सर्वज्ञ, इंद्रि करी छे पूजा जेहनी, अत्यंत छे सत्यवचन जेहनु, शिवगतिने विषे गमन जेहने एहवा जिन सर्वोत्कर्षे वर्त्तउ' ए ठाणाग वृत्ति रूप आगमे बाधितज. ते वती ए बि-पांचमु अने सातमु स्थानक मूकीनइ बीजे ठेकाणे कहिउं ते

चेत् । सत्यं, तर्हि केवलिनो जीवघातादिकं कथमपि न सिद्ध्येत् । 'केवली णो इमं सावज्जंति पन्नवेत्ता पडिसेवित्ता हवइ, जहावाई तहाकारी आवि हवइ' इत्याद्यागमेन बाधितत्वात् । द्रव्यतोऽपि जीवघातादेः सावद्यत्वं च तद्विषयकप्रत्याख्यानानुपपत्त्या निश्चयतः कर्मबन्धहेतुत्वाभावेऽपि व्यवहारतः प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यनुपपत्त्या च प्रतीतमेव । किञ्च-केवलिनो रागद्वेषाभावेऽप्यवश्यभावित्वेन प्राणातिपातादीनि सप्तापि स्थानानि भवन्तीति वचनं केवली यथावादी तथाकर्त्ता भवतीति भणता भवतैवोन्मत्तप्रलापकल्पमुद्घोषितम्, एकान्तसत्यवादिनः कृतप्रतिज्ञाभङ्गस्यात्यन्तासत्त्वात् । तस्माद् यट्टीकाकारेण छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गेषु कदाचिदिति विशेषणमुपात्तं तत्सप्तानामपि लिङ्गानां स्वरूपासिद्धिनिवारणार्थम् । यच्च केवलित्वज्ञापकलिङ्गेषु 'कदाचिदपि' इतिशब्दद्वयात्मकं विशिष्टं विशेषणं तत् छद्मस्थसाधौ व्यभिचारवारणार्थमेव ।

अयं भावः—विप्रतिपन्नः साधुश्छद्मस्थो जीवघातकत्वात् अनृतभाषकत्वादित्यादिप्रयोगेषु प्राणातिपातादीनि सप्तापि लिङ्गानि छद्मस्थसाधौ न भवन्ति, सर्वकालमनवरत जीवघातादौ प्रवर्त्तमानस्य संयतस्यासंयतस्य वा असम्भवात् । व्याधादेरपि सिद्धे प्रयोजने भोजनादेरिव ततो निवृत्तेरध्यक्षसिद्धत्वात् । तेन सामान्यतः प्राणातिपातादिकं छद्मस्थसाधौ नास्त्येवेति स्वरूपासिद्धिः । तन्निवारणं च कदाचिदिति विशेषणेन सम्पन्नम् । तथा केवलित्वज्ञापकलिङ्गानि छद्मस्थसाधौ व्यभिचरन्ति, कदाचित्प्राणातिपाताद्यभावावस्थायां हेतुषु विद्यमानेषु केवलित्वाभावात्, कदाचिज्जीवघातादिनिषेधस्योभयवादिसम्मतत्वात् । तन्निवारणार्थं कदाचिदपीति विशिष्टं विशेषणम् । तेन विशिष्टविशेषणविशिष्टानि लिङ्गानि छद्मस्थसाधौ

જાણવું. એહવું જો કહિઈ, તે સત્ય, તઉ તો કેવલીને જીવઘાતાદિક કિમે સિદ્ધ ન થાઈ. કેવલી એ સાવદ્ય એહવું કહિ પ્રતિસેવે નહી. જેહવું બોલે તેહવું પાલે, ઇત્યાદિક આગમઇં બાધિતપણાથી, દ્રવ્યથી એ જીવઘાતાદિકને સાવદ્યપણું તો પચ્ચખ્ખાણની અન્યથા અયુક્તતા થાઇ વતી નિશ્ચયથી કર્મબંધહેતુપણાને અભાવે પણિ વ્યવહારથી પ્રાયશ્ચિત્તનું પડિવજવું તેહની અયુક્તતા વલી પ્રસિદ્ધજ.

અતએવ ભદ્રર્ષિ વ્યાપાદક સાધુને વારંવાર ક્ષુલ્લકે સભાર્યું. હિવે કુણેક ઉચ્છૃંખલ કહે છે જે. કેવલીને પણિ દ્રવ્યથી ઉપકરણ તે પરિગ્રહ જિમ દોષ નહિ તિમ દ્રવ્યથી પ્રાણાતિપાતાદિક પણિ દોષ નહી. તે મિથ્યા જાણિવું. હર્ષકારિ ધર્મોપકરણનઇં દ્રવ્યથી પરિગ્રહ કહયો છઇં, अपरिग्गहिआ सुत्तेत्ति ઇત્યાદિ ભાષ્યાભિપ્રાયે જાણિવું. સમતિ ને વિષે પણિ ધર્મોપકરણ તે પરિગ્રહ નિષેધ્યો છે. અને ગ્રંથાંતરાભિપ્રાય સમઝયા વિના યથા તથા કહિઇ તો શ્રીકેવલીને ભોગ માન્યો જોઇઇ. તે વિચારવું વલી 'દ્રવ્યજીવવધાદિક તે નિંદાવિષય નહિ' એ લિખન તે પણિ પૂર્વોક્ત યુક્તિ મિથ્યા જાણિવું. વળી કેવલીને રાગદ્વેષને અભાવે પણિ અવશ્યભાવિ પણિ પ્રાણાતિપાતાદિક સાતે સ્થાનક હુઇ એહવું વચન તે 'કેવલી જેહવું બોલે તેહવું પાલે', એહવું કહે તે તેજ ઉન્મત્તપ્રલાપ સરીખું સભલાવ્યું એકાંતે સત્યવાદીને કીધી પ્રતિજ્ઞાના ભંગનઇં અત્યંત અસત્યપણાથી. તે માટે જે ટીકાકારે છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપક લિંગને વિષે કિવારેક, જે એહવું વિશેષણ જે ગ્રહ્યું તે સાતે લિંગને સ્વરૂપાસિદ્ધિ-જે પક્ષને વિષે હેતુ ન હુઇ, તે વારવાને અર્થે. અને જે કેવલીપણાના જ્ઞાપક લિંગને વિષે 'કિવારે' 'પણિ' એહવું શબ્દદ્વયરૂપ વિશિષ્ટવિશેષણ તે છદ્મસ્થસાધુનઇં વિષે જે વસ્તુ સાધીઇ તેહનો અભાવ જિહાં હુઇ તિહાં હેતુ વર્તે તે વ્યભિચારને

न सम्भवन्त्येवेति व्यभिचाराभावः । न हि छद्मस्थसयतः कदाचिदपि जीवघातको न भवतीति वक्तु शक्यते । अध्यक्षबाधात्, 'अणगारस्स ण भते !' इत्याद्युपदर्शितागमबाधाच्च । किञ्च–अपिशब्द-मन्तरेण केवलिनो बहुकाले जीवघातप्रसक्तौ छद्मस्थापेक्षया केवलिनो निकृष्टतरता स्यादिति विशेषणद्वयस्य सार्थकता । अत एव केवली स्नातक इत्युच्यते, कदाचिदपि सम्भावनयाऽपि जीवघातादिकलङ्कापगमात् । अन्यथा नियताभोगजन्यजीवघातादिनैव केवलिनः स्नातकत्वं प्रसज्येत, अपरस्य तत्कारणस्याभावात् । तेन साक्षाज्जीवघाताद्यभावेऽपि क्षीणमोहस्य स्नातकचारित्राभावोऽनाभोगजन्यसम्भावनया दोषकलङ्काद्देवावसातव्यः । न च सूत्रानुक्तेरुक्तिरयुक्तेति शङ्कनीयं, " सूत्र सूचनकृदि"तिवचनात् । यथाश्रुतसूत्रस्यानुपपत्तौ तदुपपत्तिसम्पत्तयेऽध्याहारोपचारादिना व्याख्यानस्य सर्वसम्मतत्वात् ।" तथा च भाष्यकारोऽपि—

'जा सम्मभाविआओ पडिमा इअरा न भावगामो उ । जइ भावो णत्थि तहिं णणु कारणकज्जउवयारो ॥१॥ त्ति, बृहत्कल्पभाष्ये (गा० ११११६) इह प्रतिमाया भावग्रामत्वमुपचारेणैव समर्थितम् । एव पुस्तकादावपि ज्ञानत्व मन्तव्यम् । यतः प्रतिमाया दर्शनहेतुत्ववत् पुस्तकस्यापि ज्ञानहेतुत्वम् । अन्यथाऽनुयोगस्य वैयर्थ्यमापद्यत । यदुक्तम्—

'ज जह सुत्ते भणिय तहेव जइ तव्विआलणा णत्थि । किं कालिआणुजोगो दिट्ठो दिट्ठिप्पहाणेहिं ?' ॥१॥ इति प्रागुपदर्शितम् । अत एव केवलसूत्रवादी मिथ्यादृष्टिरित्यभिधीयते । यदागमः—'अपरिच्छिअसुअणिहसस्स' इत्यादि प्रागुपदर्शितम् । अज्ञान च मिथ्यात्वाविनाभूतमिति गाथार्थः ॥९॥

वारवाने अर्थंइज. ए भाव विवादनु स्थानक ए साधु ते छद्मस्थ जीववधकपणाथिकु, मिथ्याभाषकपणाथिकु, ए इत्यादिक प्रयोगनइं विषइं प्राणातिपातादि सांत लिंग ते छद्मस्थ साधुने विषइं नथी. सर्वदा निरतर जीवधातादिकने विषे प्रवर्तता सयत अथवा असयत तेहने असभवथी, व्याधादिकने पणि प्रयोजन सिद्ध थए भोजनादिकने जिम तेथी निवर्तिवे, प्रत्यक्षसिद्धपणाथी, तेवती सामान्यथी प्राणातिपातादिक छद्मस्थसाधुने विषे नथीज, एवनी स्वरूपासिद्धि तेहनु निवारवु ता कदाचित् ए विशेषणे थयु.

तिम वथी छद्मस्थपणानो ज्ञापकलिंग ते छद्मस्थसाधुनइ विषे व्यभिचरइ, किवारेकि प्राणातिपातादिकनी अभावावस्थाईं हेतु छते केवलीपणाना अभावथी, किवारेकि जीवघातादिनिषेधनइं उभयवादिसमतपणाथी ते निवारवानइं, किवारइंपणि' एहनु विशिष्टविशेषण. तेवती विशेषणयुक्त जे विशेषण तेणि युक्तलिंग ते छद्मस्थ साधुनइं विषे न हुईज, एवती व्यभिचारदूषणनो अभाव. छद्मस्थयती किवारे कि पणि जीववधक न हुई, एहवु तउ कही सकीइं नही. प्रत्यक्षबाधथी. 'अणगारने भगवत', इत्यादिक पूर्वे देखाड्यो जे आगम तेहना बाधथी वली, वली अपिशब्दविना केवलीनइं बहुकाल जीवहिंसानी प्रसंगथाते छद्मस्थनी अपेक्षाइं केवलीने हीनपणु थाई एवती विशेषणने सार्थकपणु. एतलाजवती केवली स्नातक कहीइ छइ. किवारिपणि सभावनाइ पणि जीवघातादि कलकना अणुथावाथी, एम न मानीइ तो निश्चयथी आभोगइं जन्य जे जीवघातादिक तेणिज करी केवलीने स्नातकपणु हुइ बीजा कारणना अभावथी, ते वती साक्षात् जीवघातादिकने अभावे पणि क्षीणमोहने स्नातकचारित्रनो अभाव, ते अनाभोगे जन्य जे सभावना तेणि करी दोषरूप कलकथीज जाणिवो 'सूत्रनइं अणुकह्याथी कही युक्ति ते अयुक्त' एहवु न शकवु. 'सूत्र ते सूचना करनार' एहवा वचनथी. यथाश्रुत जे सूत्र तेहनी युक्तना

अथ द्वयोरपि केवलिनोः स्वरूपमधिकृत्य भेदमाह—

॥ पढमो खलु सव्वन्नू बीओ पुण खीणमोहओ होइ । जइवि अणाभोगो से विहलो मोहस्स विरहेण ॥१०॥

व्याख्या—प्रथमः केवली सर्वज्ञः-सर्ववस्तुविषयकसाक्षात्कारसंयुक्तः । खलुरवधारणे । सर्वज्ञ एव । द्वितीयः-पुनः क्षीणमोहकः । क्षीणो-निस्सत्ताकीभूतो मोहो-मोहनीयं कर्म-यस्येति क्षीणमोहकः । यद्वा द्वितीयः कुतः ?, क्षीणमोहतः-क्षीणमोहमात्रेण केवली भवति । यद्यपि 'से' तस्य द्वितीयकेवलिनोऽनाभोगोऽस्त्येवेति क्रिया गम्या, तथापि निष्फलः-फलशून्यः । फलं च-प्रकृतेऽनाभोगस्य सहकारिकारणत्वेन जीवघातादिकमेव, तेन रहितः । तत्र हेतुमाह-मोहस्य विरहेण-मोहनीयाभावेन, अनाभोगस्य सहकारिकारणत्वाभावात् । छद्मस्थसंयतानां चारित्रमोहनीयोदयेन जीवघातानृतभाषणाद्याश्रवमात्रे जनयितव्ये अनाभोगः सहकारिकारण भवति, सत्यपि मोहनीये घात्यजीवविषयकाभोगवतः संयतस्य विनाऽपवाद जीवघाताद्यसम्भवात् । मोहनीयाभावे च सहकारित्वमनाभोगस्योच्यते ?, सहकार्यस्य मोहनीयस्याभावात् । किञ्च-आस्तां ज्ञानावरणीयोदयरूपोऽनाभोगो दूरे, आश्रवहेतुकर्मक्षयोऽपि मोहनीयाभावे नि ०ो भवति । यथा क्षीणेऽप्युपभोगान्तराये वेदमोहनीयोदयाभावेन नाङ्गनाद्युपभोगो भवति । अत एव सर्वेषामपि कर्मणां सत्त्वेनासत्त्वेन वा आश्रवजनकत्वेन फलवत्त्वं मोहनीयायत्तमेव, सर्वेषामपि णां मध्ये मोहनीयस्यैव प्रधानत्वात् । यतो मोहनीयक्षये सर्वाण्यपि कर्माणि क्षीयन्ते । यदुक्तम्—

अणुछतें ते सूत्रनी युक्तपणाइं उपजाववाने अर्थे अध्याहार. जे काइएक बाहिरथी शब्दनुं लेवु उपचार. जे-लाक्षणिकार्थ तेणिं करी व्याख्यानने सर्व सम्मतपणाथी.

ते माटे ज कुणेके उपचार ते अकिंचित्कर एहवु कहिउ छे. ते मिथ्या जाणिवु. भाष्यकारपणिं ए युक्तिने विषे साक्षिक छे 'जे सम्यग् भावित प्रतिमा अंतर न ते भावग्राम. जउ नथी भाव तिहा तउ स्युं ? कारणने कार्यनउ उपचार करिवओ. ए बृहत् भाष्यने विषे छे. इहा प्रतिमाने भावग्रामपणुं ते उपचारे ज समर्थ्यु छे. इम पुस्तकादिकने विषे पणि ज्ञानपणुं मानवु. जे कारणथी प्रतिमाने दर्शनना हेतुपणानी परे पुस्तकने ज्ञाननुं हेतुपणु इम न मानीइ तउ व्याख्याननुं व्यर्थपणुं थाइ. ए गाथानु व्याख्यान पूर्वे देखाड्युं छे एतलाज वती केवलसूत्रवादी, ते मिथ्यात्वी कहीई छे. ए गाथा तुया एहनो अर्थ पूर्वि कहिउ छे. अज्ञान तओ मिथ्यात्वविना न हुई. ए गाथानो अर्थः-॥९॥

हिवे बिहु केवली सयोगी अने क्षीणमोह तेहनुं स्वरूप आश्रयीने भेद कहे छे.

प्रथम केवली तउ सर्वज्ञ. बीजउ केवली तउ विशेष्यो क्षीणमोह. यद्यपि अनाभोग ते क्षीणमोहमे छे, पणि विफल. मोहना विरहे वती. (१०)

अर्थ :—प्रथम केवली तउ सर्ववस्तुविषयओ जे साक्षात्कार-साक्षात् ज्ञान तेणि सहित. खलु ते निश्चयनो अर्थ बोले. एतले सर्वज्ञ ज. बीजो ते क्षीणमोह-क्षय थयो छे सत्तारहित थयो छे मोह जेहने एहवो, अथवा बीजो कुण हेतुथी ? क्षीणमोहथी क्षीणमोहमात्रे हुइ. यद्यपि तेह केवलीने अनाभोग छे. इहा अस्ति एतली क्रिया ते उपरथी लीजइ, तउ हे फल शून्य छे, फल ते अनाभोगने सहकारिकारणपणि जीवघातादिक ज, तेणि रहित तिहा कारण कहे छे-मोहने अभावे अनाभोगने सहकारि कारणपणानी अभावथी, छद्मस्थसंयतीने चारित्रमोहनीयने उदये जीवघात-मृषाभाषण इत्याद्याश्रवमात्र नीपजावते अनाभोग ते सहकारिकारण हुइ. मोहनीय छते पणि हिंसनीय जीवविषयीओ जे आभोगवंते यत सयतने

॥ " मस्तकसूचिविनाशात् तालस्य यथा ध्रुवो भवति नाशः । तद्वत् कर्मविनाशोऽपि मोहनीये क्षयं गते ॥ ॥ इति प्रशमरतौ (श्लो० २६६) एतेन केवलकायिकयोगजन्योऽपि द्रव्यतो जीवघातो भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता, तथाभूतजीवघातस्याऽऽश्रवरूपत्वात् । तथाभूतोऽपि जीवघातो यदि केवलयोगजन्यो भवेत् तर्हि अब्रह्मसेवापि तथा वक्तव्या प्रसज्येत, कायिकयोगस्य तत्रापि कारणत्वात् । यस्तु केवलयोगप्रत्ययः कर्मबन्धः, स चेह कस्यापि कर्मणः फलवत्त्वेन न विवक्षितः, स्थितिहेतुकषायाभावेन ज्ञानादिदूषणत्वाभावात् । तेन कषायसंयुक्ता एव योगाः फलवत्कर्मबन्धहेतवो भवन्तीति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥१०॥

अथ कादाचित्कस्य प्राणातिपातादेः परिज्ञानं परीक्षणीयेन संयतेन बहुकालमप्रमत्ततया सहावस्थानेनैव स्यात् । तच्चासम्भवीति कथं सप्तापि लिङ्गानि लिङ्गिनः परिज्ञानाय हेतवो भवन्ति ? इति पराशङ्कामपाकर्तुमाह—

॥ छउमत्थो तेवि दुवे जाणइ लिंगेण लिंगविण्णाणं । पच्चक्खपरोक्खेहिं दोहिं पमाणेहिं विण्णेअं ॥११

व्याख्या—छद्मस्थः परीक्षकः । स च संयतो गृहस्थो वा 'ते वि दुवे' त्ति, छद्मस्थकेवलिनौ द्वावपि परीक्षणीयौ लिङ्गेन जानाति । लिङ्गं च ज्ञातमेवानुमितिजनकम् । अत आह—लिङ्गविज्ञानं-लिङ्गस्य प्राणातिपातादेर्विशिष्टं व्यभिचारादिदोषराहित्येन ज्ञान-बोधो विज्ञानं, काभ्यां ? प्रत्यक्षपरोक्षाभ्यां प्रमाणाभ्यां विज्ञेयं, न पुनः प्रत्यक्षेणैवेति गाथार्थः ॥ ११ ॥

अथ प्रत्यक्षपरोक्षयोर्विवेकमाह—

अपवादविना जीवघातादिकना असंभवथी. मोहनीयने अभावे तेहनुं सहकारिपणु अनाभोगने कदी संघाते आश्रयवा योग्य जे मोहनीय तेहना अभावथी.

वली रह्यो ज्ञानावरणीयना उदयरूप ते अनाभोग ते दूर, आश्रवनो हेतु जे कर्म तेहनो क्षयप मोहनीयने अभावे निष्फल, जिम क्षीणे उपभोगांतराये वेदमोहनीयना उदयने अभावे अंगनादि उपभोग न हुइ. एतलाजवती सर्वइ कर्मने छतें अणुछतइ अथवा आश्रवजनकपणे सफलपणु मोहनीयने आयत्तेज, सर्वकर्मने मध्ये मोहनीयनेज प्रधानपणाथी. जे माटे मोहनीयने क्षये कर्म क्षय पामे; 'मस्तकनी सूचिना विनाशथी तालवृक्षनो जिम हुइ निश्चये नाश, तिम कर्मनो विनाशप मोहनीयने क्षयि हुइ' ए प्रशमरतिने विषे कह्यु छे. एतले केवल कायिकयोगे जन्यपणि द्र जीवघात हुस्ये एहवी शंकापणि टाली. तेहवा जीवघातने पणि आश्रवरूपपणाथी तेहवो जीवघातप जेउ केवलीमा योगथी जन्य हुइ, तउ अब्रह्मसेवा पणि तिम कहेवो थाइ, कायिकादियोगने तिहां कारणपणाथी, अने जे केवल कायियोगनिमित्तक कर्मबंध ते इहां कोइ कर्मने फलवंत पणि विवक्ष्यो न स्थितिहेतुकषायनो अभावे करी ज्ञानादिकना दूषणपणानी अभावथी तेणे करी कषायसंयुक्तज यो फलवंत कर्मबंधना हेतु हुइ ए तात्पर्य. एतलो ए गाथानो अर्थ ॥१०॥

हिवे किवारेक थाता जे प्राणातिपातादिक तेहनु परिज्ञान ते परीक्षा करिवा ये साधु ते स बहुकाल अप्रमत्तपणे रहे तेज करी हुइ. ते तो संभवे नहीं, तउ किम सात लिंग ते लिंगी जे साध आश्रय, तेहना परिज्ञानने अर्थि-हेतु हुइ, एहवी परनी आशंका टालवाने कहे छे.

॥ इंदिययं पच्चक्खं परोक्खमणुमाणमाइअं होइ । अणुमाणं पुण मिच्छाकारप्पमुहेहिं लिंगेहिं॥१२॥

व्याख्या— इन्द्रियाणि-चक्षुरादीनि, तेभ्यो जातमिन्द्रियजम् । यद्यप्यवध्यादिज्ञानत्रयं प्रत्यक्षमेव तथापि प्रकृते तदनुपयोगादनुपादानम् । अवध्यादिमतां हि प्रायो लिङ्गेन, लिङ्गिनो ज्ञानाभावात्, लिङ्गवल्लिङ्गिनोऽपि प्रायः प्रत्यक्षत्वात् । केवलिनस्तु सर्वथा लिङ्गानुपयोगात् । पुन शब्दो गम्यः । परोक्षं पुनरनुमानादिकम् । आदिशब्दात् शब्दोपमानादिसङ्ग्रहः । तत्सर्वं परोक्षमेव । तत्र प्राणातिपातादिलिङ्गपरिज्ञानाय अनुमानप्रयोगेषु लिङ्गानि मिथ्याकारादीनि–मिथ्याकारतदर्थाभिव्यञ्जकवाक्प्रयोगादीनि । तेषां च ज्ञानं प्रत्यक्षेण शब्देन वा स्यात् । तेन स जीवघातो न केवलं चक्षुरादिगम्य एव लिङ्गं भवितुमर्हति । किन्तु मिथ्याकारादिलिङ्गगम्योऽपि ।

तच्चैवम्–अयं साधुः साक्षात संभावनया वा प्राणातिपातादिप्रतिषेवितैव, मिथ्याकारान्यथाऽनुपपत्तेः अस्मदादिवदित्येवं लिङ्गगम्येन प्राणातिपातादिलिङ्गेन छद्मस्थोऽयं संयत इत्येवं निश्चिनोति । मिथ्याकारोऽपि यावत्कालं व्रतप्रतिपत्तिस्तावतकाल पुनरकरणाभिप्रायेण प्राणातिपातादेरुपरतस्यैव स्यात्, अनुपरते च मिथ्याकारासम्भवात् । तत्र कुम्भकारक्षुल्लकदृष्टान्तः प्रवचने प्रतीत एव । उपरमे च प्राणातिपातादेः कादाचित्कत्वमेव सिद्ध्यति । सार्वदिके च प्राणातिपातादौ आत्मीयसाक्षात्काराभावेऽपि केवलिवचसा निर्णीते मिथ्याकारो दूरे, व्रतग्रहणावसरेऽपि तत्प्रतिषेवणापरिणतपरिणामस्य तद्भङ्गबुद्धिमत्त्वेन व्रतग्रहणस्योपहास्यरूपतापत्तेः । एतेन प्राणातिपातो हि द्विविधः–सार्वदिकः कादाचित्कश्च । प्रत्याख्यानं च

छद्मस्थ ते ते बिहुने जाणि लिगे करी, लिंगनु ज्ञान ते प्रत्यक्ष अने परोक्ष ए बि प्रमाणि जाणिवुं.

वृत्त्यर्थ. छद्मस्थ परीक्षानो करनार ते संयत अथवा गृहस्थ ते बिहु छद्मस्थ अने केवलि ते बिहु परोक्षा करिवा योग्य एहवा प्रति लिंगइ–चिह्ने करी जाणे. लिंग ते जाणयुज अनुमितिनु–साध्यना ज्ञाननु जनक, ते किम कहइ छइ–लिंग जे प्राणातिपातादिक तेहनु व्यभिचारादिक जे हेतुना दोष ते रहित पणि ज्ञान ते विज्ञान. स्ये करीने ?, प्रत्यक्ष अने परोक्ष, ए बि प्रमाणे जाणवुं. पणि प्रत्यक्षे ज नहीं. ए गाथानो अर्थ: ॥ ११ ॥

हवइ "प्रत्यक्षपरोक्ष" ज्ञाननो विवेक कहई छे—

इंद्रियजन्य ते प्रत्यक्ष, परोक्ष ते अनुमानादिक हुई. अनुमान जे लिंगज्ञान पणि मिथ्याकारप्रमुखलिंगे करी जाणिवुं. गाथार्थ ।

वृत्त्यर्थ—इंद्रिय ते चक्षुरादिक तेथी उपनु ते इंद्रियज, ते प्रत्यक्ष. जउई अवध्यादिज्ञान त्रिणि पणि, प्रत्यक्षज, तउहे इहा तेहना अनुपयोगथी. तेहनु ग्रहिवु न करिवु: अवधिज्ञानादिकवंतने प्राहे लिंगे करी साध्यज्ञानना अभावथी, लिंगनी परे साध्यने पणि प्राये प्रत्यक्षपणाथी. केवलीने तो सर्वथा लिगना अनुपयोगथी. पुन शब्द ते बाहिरथी लेवो. परोक्ष ते अनुमानादिक, आदिशब्दथी उपमानादिकनो संग्रह, ते सर्व परोक्षज. तिहा प्राणातिपातादिक जे लिग, तेहनी परिज्ञानने अर्थि अनुमानना प्रयोगने अर्थि मिच्छामि दुक्कडना अर्थना जणावनार वचनना प्रयोग ते आदि, तेहनुं ज्ञान ते प्रत्यक्षे अथवा शब्दे हुई, तिणे करी ते जीवघात ते केवल चक्षुरादिके ज जाणीई इम नहीं. लिंग थावाने योग्य तो शुं ? मिथ्याकारादिके गम्य पणि,

कादाचित्कस्यैव भवति, न पुनः सार्वदिकस्यापीति भ्रान्तिरपि निरस्ता । सर्वेषामपि देशविरतत्वापत्त्या सर्वविरतेरुच्छेदापत्तेः आगमबाधापत्तेश्च । आगमे च प्रथममहाव्रत सर्वजीवविषयक भणित, तथाहि—

पढमंमि सव्वजीवा बीए चरिमे अ सव्वदव्वाइ । सेसा महव्वया खलु तदेक्कदेसेण दव्वाण ' ॥१॥ ति, श्री आचा० नि० (गा० १५) तस्मात् पृथिव्यादिसम्बन्धी प्राणातिपातः सर्वेषामपि जीवाना निजव्यापारसाध्य' सम्भवन् (साध्यासम्भवात्) कादाचित्क एव भवति, साक्षादवगमाभावेऽपि केवलिवचसैव तथाश्रद्धानात् । तद्वचन च प्रागुपदर्शितमेव । अन्यथा सर्वविरतिपरिणामानुपपत्तेः , प्रतिसमयमनवरत जीवघातो भवत्येवेत्यभिप्रायस्य तत्प्रतिबन्धकत्वात् । सार्वदिके च जीवघाते प्रत्याख्यानाभावस्य तवापि सम्मतत्वात् । प्रत्याख्यान च ' सव्व भते ! पाणाइवायं पच्चक्खामी ' त्यादिरूपेण भणितमिति पर्यालोच्यम् । एव च प्रसङ्गागतमभिधाय प्रकृतमुच्यते—एवमाप्तोपदेशादपि जीवघातादिकं लिङ्गमवगम्य छद्मस्थत्वनिर्णयो भवति । स चाऽऽप्तोऽन्य इव स्वय छद्मस्थोऽपि भवति । यथा कश्चित् साधुर्भणति— अमुकप्रदेशे मम पादस्याधः सहसाऽमुको जीवो व्यापन्न इत्यादिवचनैर्वक्तर्य्येव छद्मस्थत्व श्रोता निश्चिनोति । छद्मस्थत्वज्ञापकप्राणातिपातादिलिङ्गकलितत्वेनावगमात् । एव मृषावादादिष्वपि भाव्यम् ।

ननु भोः ! सुहृद्भावेन पृच्छाम —प्राणातिपातादीना सप्तानामपि लिङ्गाना क्रमेण यौगपद्येन वाऽनवरत सर्वकालीनत्वासम्भवेन विवक्षितपरीक्षाकाले कथमुभयोः सम्यग् निर्णय ? इति चेत् । सत्यम् । तत्र छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गाना सप्तानामपि मोहनीयकर्मजन्यत्वेन परस्परानुविद्धाना स्वरूपयोग्यतया

તો કેમ—એ સાધુ તે પ્રકટ અથવા સભાવનાઇ પ્રાણુાતિપાતાદિકનો સેવનારજ. મિચ્છામિદુક્કડાની અન્યથા અયુક્તતાથી. અમ્હારી પરિ ઇત્યાદિલિગે જાણુવા યોગ્ય એહવા જે પ્રાણુાતિપાતાદિક લિગ તેણે કરી ' એ સાધુ તે છદ્મસ્થ ' એહવો નિશ્ચય કરઇ, મિથ્યાકારપણિ યાવત્કાલતાઈ વ્રતની પ્રતિપત્તિ—પડિવજવુ તિહાતાઈ ફિરી અણુકારિવાને અભિપ્રાયે પ્રાણુાતિપાતાદિકથી નિવર્ત્યાને જ હુઈ અણુનિવર્તિ મિચ્છામિ દુક્કડાના અસભવથી તિહા કુભકારઇ ઉપલક્ષિત ક્ષુલ્લકનો દૃષ્ટાત પ્રવચનને વિષે પ્રસિદ્ધજ. નિવર્ત્તઇ હુતે તો પ્રાણુાતિપાતાદિકનુ કદાચિત્ ઉપજવાપણું સિદ્ધ થાઈ સાર્વદિક તો પ્રાણુાતિપાત છતે પોતાના પ્રકટજ્ઞાનને અભાવે પણિ કેવલિવચનિ નિશ્ચિત થઇ મિથ્યાકાર તો વેગલો, વ્રતગ્રહણુને અવસરિં પણિ તેહની સેવનાઈ ભાવિતપરિણામને તેહના ભગની બુદ્ધિવત પણિં કરી વ્રતગ્રહણુને ઉપહાસભૂતપણાઇની આપત્તિ પ્રસગ થાઇ વતી.

એતલે પ્રાણુાતિપાત તે બિ પ્રકારે—સર્વદા થાઈ એહવો અને કદાચિત્ હુઈ એહવો પ્રત્યાખ્યાન તે કિવારે કિ જીવઘાત હુઈ એહવાનુજ હુઈ પણિ સર્વદા થાઈ તેહવુ ન હુઈ. એ ભ્રાતિ પણિ ટાલી. સર્વને દેશવિરતિપણાઇના પ્રસગથી, સર્વવિરતિને ઉચ્છેદની આપત્તિથી, સિદ્ધાતની બાધાની આપત્તિથી આગમને વિષે તો પહિલુ મહાવ્રત તે સર્વ જીવવિષયક કહિઉ છે તે કિમ—પહિલે વ્રતે સર્વ જીવ પચ્ચખ્યા હુઇ બીજે અને છેહલે વ્રતે સર્વ દ્રવ્ય પચ્ચખ્યા હુઈ શેષ મહાવ્રત તે એક દેશે દ્રવ્યવિષઇઆ હુઈ એ આવ નિ. નુ વચન **तस्मात्** પૃથિવ્યાદિક સબધિ પ્રાણુાતિપાત તે સર્વે જીવને વ્યાપારે સાધ્ય એહવો સભવતો કેવારે કે જે હુઈ. સાક્ષાત્ જ્ઞાનને અભાવે પણિ કેવલીને વચનેજ તેહવી શ્રદ્ધાનથી તે વચન તો પૂર્વે દેખાડયુ

स्यात् जीवघातवर्जनेन जिनाज्ञायाः परिपालनात्। केवलिनस्तु सप्तापि स्थानानि मोहनीयक्षयजन्यत्वेन ततो विलक्षणानि मिथ्याकाराद्युक्तव्यापारराहित्येन अभिव्यञ्जितानि सर्वकाल केवलित्वगमकानि सुलभान्येव। नहि केवली कदाचिदपि मिथ्याकाराद्युक्तव्यापारवान् भवति, सम्भावितजीवघातादिलक्षणकारणाभावात्। नन्वेव लिङ्गानां निरूपण व्यर्थमेव, भवान् केवली उत छद्मस्थ ? इति प्रश्ननिर्वचनाभ्यामेव निर्णयसम्भवादिति चेत्। मैव, परीक्षणीयपरीक्षकयोरन्यतरस्य मूकत्वे देशकालादिव्यवहितत्वे वक्तुर्वचस्यविश्वासे च लिङ्गैरेव तन्निर्णयसम्भवादिति गाथार्थः ॥ १२ ॥

अथ केवलित्वगमकानि सप्तापि लिङ्गानि केवलिनः सर्वांशेराश्रवाभावे सिद्धे सत्येव सम्यग भवन्ति, तेन सर्वथाश्रवाभाव दृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—

॥ णाणावरणाभावे लेसो दोसस्स णेव णाणस्स। जह तह चरित्तमोहाभावा दोसो ण चरणस्स ॥१३॥

व्याख्या–ज्ञानावरणाभावे–ज्ञानावरणीयकर्मक्षये सति, ज्ञानस्य दोपः–सशयविपर्ययादिलक्षण', तस्य लेशोऽपिगम्यः, लेशोऽपि–छायामात्ररूपोऽपि नैव–न भवेदेवेत्यर्थः। यथेति दृष्टान्तोपन्यासे। तथा चारित्रमोहाभावात् चरणस्य–चारित्रस्य, दोपो–दोपलेशोऽपि न भवेत्। स च दोपः प्राणातिपाताद्याश्रवछायामात्ररूपोऽपि सूक्ष्मातिचाररूपोऽपि न भवेत्, कारणाभावात्। अय भावः—यदि चारित्रमोहनी-

---

પ્રમુખને ભય ત્રાસને ઊપજાવાવે કરી અહરુપહરુ લેવુ ઇત્યાદિ જે અનેક પ્રકારિ અનુષ્ઠાન સભાવ્યો જે થાનાર જીવઘાતાદિદોષ તેહને ભયે ઉત્પન્ન, અવસર આશ્રયીને અનિયતપણિં એતલા માહિલુ કુણેક નિરતર હુઇજ. તે પણિ પિપીલિકાદિ જીવ તેહને ભયત્રાસનુ ઊપજાવવુ તે સાવદ્ય, એહવુ જણાવીને જીવઘાતના વર્જનાની અભિપ્રાયવતને પણિ અશકય પરિહારઇ' તેહનુ સેવવુ, તે છઠ્ઠા ચિહ્નરૂપ છદ્મસ્થપણાનુ જણાવનાર સામાન્યથી સદાઇ સુલભજ તે પ્રતિષેવવઇ સંયત તે યથાવાદી તેહવો કરનાર નહી એ પણિ માનવુ અશકયપરીહારે પણિ પ્રત્યાખ્યાત જે સાવધ તેહના સેવવાથી. પ્રમાર્જનાદિકને અણકરવાપણુ સપજે ઇમ તો નહિં જીવઘાતને વર્જનને અભિપ્રાયે સાધુને મહાનિર્જરાના હેતુપણાથી. જીવઘાત વર્જવઇ કરી જિનાજ્ઞાના પરિપાલ નથી. કેવલીને તઉ સાતે ચિહ્ન મોહની ક્ષયથી ઉપનાપણિં કરી તેથી વિલક્ષણ મિચ્છામિ દુક્કડાદિક જે કહ્યા વ્યાપાર તેણિં રહિતપણિં જણાવ્યા સદા એ કેવલીપણાના જ્ઞાપક સુલભજ કેવલી તઉ કિવારે પણિ મિચ્છામિ દુક્કડાદિક કહ્યો જે વ્યાપાર તે વત હુઇ ઇમ તઉ નહી વિચાર્યું' જે જીવઘાતાદિરૂપ કારણ તેહના અભાવથી તો ઇમ લિંગનુ નીરૂપણ મિથ્યાજ. તુ કેવલી અથવા છદ્મસ્થ એહવે પૂછને અને ઉત્તરેજ નિશ્ચયના સભવથી એહવુ જઓમ બોલ પરીક્ષા કરિવા યોગ્ય અને પરીક્ષાનો કરનાર તે બિહુમધ્યે એકને મૂકપણિં દેશકાલાદિકે અતરિત પણિં કથકને વચને અવિશ્વાસ છતે, લિંગેજ તેહના નિર્ણયના સભવથી એ ગાથાર્થ ॥૧૨॥

હિવે કેવલીપણાના જ્ઞાપક સાતે લિગ તે કેવલીને સર્વાશે આશ્રવનો અભાવ સિદ્ધ થએજ ભલા હુઇ. તેનતી સર્વથા આશ્રવના અભાવ પ્રતિ દષ્ટાતિ કરી સમર્થતો કહે છે.

જ્ઞાનાવરણને અભાવે દોષ લેશમાત્ર ન હુઇંજ જ્ઞાનનો જિમ, તિમ ચારિત્રમોહના અભાવથી દોષ ન હુઇ' ચારિત્રનો —ગાથાર્થ.

વૃત્ત્યર્થ–જ્ઞાનાવરણીયકર્મનો ક્ષય છતે જ્ઞાનનો દોપ સશયવિપર્યયાદિરૂપ તેહનો લેશ, અપિ ઇહા જાણવો. લેશ પણિ છાયામાત્રરૂપપણિ ન હુઇજ યથાશબ્દ તે દષ્ટાતના ઉપન્યાસને વિષે વર્તે, તિમ

यक्षये द्रव्यतोऽप्याश्रवो भवेत्, तर्हि चारित्रमोहनीयमितिसञ्ज्ञायाः अभावः प्रसज्येत, तत्क्षयेऽपि चारित्रदोषस्य तादवस्थ्यात् । अन्यथा ज्ञानावरणीयक्षयेऽपि संशयाद्यभ्युपगमः प्रसज्येत, उभयत्रापि साम्यात् । तथाभूतस्यापि जीवघातस्य चारित्रदोषत्वेन प्रतिपादनात्, अन्यथा तत्प्रत्याख्यानासम्भवात् ।

किञ्च–आस्तां साक्षाज्जीवघातः, सम्भावनारूढोऽतिचाररूपत्वाभावेऽपि कथञ्चिच्चारित्रविशेषस्य दोषत्वेन प्रतीतः । अत एव क्षीणमोहस्याऽपि स्नातकचारित्राभावः, तस्याऽप्यनाभोगहेतुकसम्भावनारूढछायामात्रस्य दोषस्य विद्यमानत्वात् । किञ्च–यद्यवश्यभावित्वेन चारित्रदोषस्याऽपि जीवघातादेरभ्युपगमः तर्हि अवश्यभावित्वेनैव संशयादिकमप्यभ्युपगन्तव्यं स्यात् । तच्च न कस्याऽपि सम्मतम् । तथेदमपि । किञ्च–अवश्यभावित्वेनाप्याश्रवाभ्युपगमे केवली सर्वोत्कृष्टोऽसंयतो भवेदित्यग्रे 'जं तं सेवंतस्स केवलिणो' इत्यादिगाथाव्याख्याया दर्शयिष्यते इति गाथार्थः ॥ १३ ॥

अथ केवलिनोंशतोऽपि प्राणातिपातादयो न भवन्तीत्यत्र व्यञ्जकमाह—

॥ जं हेओवादेअं केवलिणो णेव णाणमाहप्पा । सव्वत्थ उदासिण्णं वंजगमिहमासवाभावे ॥१४॥

तस्मादेव केवलिनः प्राणातिपातादयो न भवन्ति, यद्–यस्मात् कारणात् केवलिनो हेयोपादेयं–हेयं चोपादेयं चेति समाहारे हेयोपादेयं वस्तु नैव–नास्त्येव, केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव हेयोपादेययोः

ચારિત્રમોહના અભાવથી ચારિત્રના દોષનો લેશ પણિ ન હુઇ તે દોષ પ્રાણાતિપાતાદિરૂપ જે આશ્રવ તેહની છાયારૂપ અતિચારરૂપપણિ સૂક્ષ્મ અતિચારરૂપ પણિ ન હુઈ કારણના અભાવથી

એ ભાવ–જઉ ચારિત્રમોહનીય ક્ષીણ થયઈ હુતે દ્રવ્યથી એ આશ્રવ હુઈ તઉ ચારિત્રમોહનીય એ સંજ્ઞાનો અભાવ હુઈ તે મોહને ક્ષયે પણિ ચારિત્રના દોષને રહેવા પણાથી. ઈમ ન માનીઈ તો જ્ઞાનાવરણીયને ક્ષયે પણિ સંશયાદિકનો અંગીકાર થયો જોઈઈ. બિહુ ઠામે સરખાઈપણાથી. તેહવા એ જીવઘાતને ચારિત્રદોષપણિં કહેવાથી ઈમ નહિં તો તે દ્રવ્યવધના પચ્ચક્ખાણના અસંભવથી. વલી રહઉ જીવઘાત તઉ, અનાભોગવતી સંદેહાએલો એ જીવઘાત અતિચારરૂપપણાને અભાવે પણિ કિણેક રૂપે ચારિત્રવિશેષને દોષ પણિં પ્રસિદ્ધજ છે :—

એતલાજવતી ક્ષીણમોહને' સ્નાતકચારિત્રનો અભાવ. તેને ક્ષીણમોહને પણિ અનાભોગથી ઉપનો સંદેહાએલો એ ઉત્પ્રેક્ષિત એ જે છાયા માત્રદોષ તેહના છતાપણાથી વલી જઉ અવસ્યભાવિ કરી ચારિત્રદોષ જે જીવઘાતાદિક તેહનો અંગીકાર હુઇ, તઉ અવસ્યભાવિપણિ કરી સંશયાદિક પણિં માન્યુ જોઇઇ તે તો કોઇને સંમત નહીં. તિમ એ પણિ, વલી અવસ્યભાવિપણિ પણિં આશ્રવ માને' હુતે કેવલી સર્વોત્કૃષ્ટ અસંયત હુઈ, એહવુ આગલિં 'जं तं सेवंतस्स' એ ગાથાને વિષે દેખાડીસ્યે. એ ગાથાનો અર્થ ॥૧૩॥

હિંવે કેવલીને અંશથી એ પ્રાણાતિપાતાદિક ન હુઇ. ઇહા જણાવનાર કારણ કહે છે—

જે હેય અને ઉપાદેય તે કેવલીને ન હુઇજ, જ્ઞાનના માહાત્મ્યથી.' તઉ સ્યુ હુઇ ? સર્વત્ર ઉદાસીનપણુ' એહજ વ્યંજક, આશ્રવના અભાવને વિષે જાણિવુ.

વૃત્તિનો અર્થ —તે વતીજ કેવલીને પ્રાણાતિપાતાદિક ન હુઈ. જે કારણથી કેવલીને હેય અને' ઉપાદેય એ બિંએ વસ્તુ ન હુઇજ, કેવલજ્ઞાનનઈ ઉત્પત્તિસમયે જ, હેય જે છાડવાયોગ્ય અને ઉપાદેય જે

वस्तुनोरपगमात् । हेयोपादेयाभावे च किं स्यात् ? इत्याह–' सव्वत्थ ' त्ति । सर्वत्रौदासीन्यं–माध्यस्थ्यं स्यात् , कुतो ? ज्ञानमाहात्म्यात् । ज्ञानस्य–केवलज्ञानस्य माहात्म्य–सिद्धप्रयोजनहेतुत्व तस्मात् ।

यदुक्तम्–पारम्पर्येण केवलज्ञानस्य माहात्म्य तावदौदासीन्यं, सिद्धप्रयोजनत्वात् । पारम्पर्येणेति । औदासीन्य–माध्यस्थ्यं, साक्षात् सर्वानुभवेऽपि हेयस्य–संसार–तत्कारणस्य हानात्, उपादेयस्य-मोक्ष–तत्कारणस्योपादानात् सिद्धप्रयोजनत्वं च नासिद्धं भगवतामिति रत्नाकरावतारिकायाम् । इह हेयोपादेयाभावस्यैवाश्रवाभावे प्रयोजकत्व दर्शितम् । हेयोपादेये च द्रव्यतोऽप्याश्रवभाजामेव भवतः । यतो द्रव्यतोऽपि तावन्मात्रस्याश्रवस्य हेयत्व तन्निरोधलक्षणस्य सवरस्य चोपादेयत्वमित्युभयपक्षाव्याहत्यैव व्याप्तिरिति गाथार्थः ॥ १४ ॥

अथ केवलिनो हेयादीना वस्तूनामभ्युपगमे किं बाधकम् ? इत्याशङ्कायामाह—

॥ हेए आसवसत्ता णेए संते ण होइ सव्वन्नू । संतंमि उवादेए कयकिच्चो केवली ण हवे ॥१५॥

व्याख्या—हेये वस्तुनि सति केवलिन आश्रवसत्ता स्यात् , अन्यथा कस्य हेयत्व ? । न चाशुचिस्पर्शाहिकण्टककूपगर्त्तादिक केवलिनोऽपि हेयमेव, तच्च नाश्रव इति वाच्यम् । तस्याप्याश्रवत्वेन केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव हानात् । तत्कथम् ? इति चेत् , उच्यते—हान च हेयस्यैव भवति । हेय च

આદરવાયોગ્ય એ બિહુ વસ્તુના જાવાપણાથી હેય અને ઉપાદેયને અભાવે સ્યુ હુઇ ? તે કહે છઇ–સર્વત્ર ઉદાસીનપણુ–મધ્યસ્થપણુ હુઇ કેવલજ્ઞાનનુ માહાત્મ્ય જે સિદ્ધપ્રયોજનનુ હેતુપણુ તેથી. ' પર પરાઇ કેવલજ્ઞાનનઈ માહાત્મ્ય તે ઉદાસીનપણુ સિદ્ધપ્રયોજનપણાથી, ઉદાસીનપણું–મધ્યસ્થપણું પ્રકટપણિ સર્વનો અનુભવ છતે પણિ હેય જે સસાર અને તત્કારણ તેહના ટલવાથી, ઉપાદેય જે મોક્ષ અને તેહના કારણના આદરવાથી સિદ્ધપ્રયોજનપણ અસિદ્ધ નહિ ભગવતને, ' એ રત્નાકરાવતારિકાને વિષે છે ઇહા હેયોપાદેયના અભાવને જ આશ્રવના અભાવને વિષે પ્રયોજકપણુ દેખાડયુ હેય જે છાડવા યોગ્ય અને ઉપાદેય જે આદરવા યોગ્ય વસ્તુ તે બિહુ દ્રવ્યથીં એ આશ્રવ તતને જ હુઇ જે માટિ દ્રવ્યથી એ તેતલા આશ્રવને હેયપણુ આશ્રવનિષેધરૂપ જે સવર તેહને ઉપાદેયપણું ઇણીરીતિ અવ્યાઘાતે જ વ્યાપ્તિ છે. એ ગાથાર્થ ॥૧૪॥

હિવે કેવલીને હેયાદિક વસ્તુને માનવે સ્યુ બાધક ? એ આશકા ઉપરિ કહે છે—

હેય માનતે આશ્રવની સત્તા માની જોઇઇ જ્ઞેયથિકે ન હુઇ સર્વજ્ઞ. ઉપાદેય માનતે કૃતકૃત્ય કેવલી ન હુઇ. (૧૫)

વ્યાખ્યાર્થ.—હેય વસ્તુ માનતે કેવલીને આશ્રવની સત્તા માની જોઇઇ આશ્રવ ન હુઈ તો કેહને હેયપણું ? માઠો સ્પર્શ અહિ–કટક–કૂપ–ખાડિ પ્રમુખ કેવલીને પણિ છાડવા યોગ્યજ અને તે તઉ આશ્રવ ઇમ નહિં ઈમ ન કહેવુ તેહને પણિ આશ્રવપણિ કેવલજ્ઞાનને ઉત્પત્તિસમયેંજ છાડવાથી, તે કિમ ?, એહવુ જો ઉપરિ કહીંઇ છે હાન તો હેયને જ હોય હેય તે પરિહરવાની ઇચ્છાનો વિષયજ. પરિહરવાની ઇચ્છા તો અનાભોગ સહિત જે ભયમોહનીય તે હેતુથીજ. તે પણિ આશ્રવરૂપ છાડવા યોગ્યજ. એ વતી કેવલીને ન હુઈ. કેવલજ્ઞાનને ઉત્પત્તિને સમયે જ અનાભોગ સહિત મોહનીયની હાને કરી તે આશ્રવના છાડવાથી. ઇમ ત માનીઇ તો કેવલીને અશુચિસ્પર્શાદિકની પરે સઘલાએ આશ્રવ તે છાડનાપણિ માન્યા જોઇઇ.

परिजिहीर्षाविषय एव । परिजिहीर्षा चानाभोगसहकृतभयमोहनीयहेतुकैव । साप्याश्रवरूपा हेयैव । अतः केवलिनो न भवति, केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एवानाभोगसहकृतभयमोहनीयहान्या तस्या अपि हानात् । अन्यथा केवलिनो अशुचिस्पर्शादिवत् सर्वेऽप्याश्रवा हेयत्वेनाभ्युपगन्तव्याः स्युः । अथ त्यक्तानामाश्रवाणां हेयत्वासम्भव इति चेत् । चिरं जीव, तर्हि अशुचिस्पर्शाहिकण्टकादिकं सुतरामेव परित्यक्तमिति बोध्यम् । यतोऽशुचिस्पर्शाहिकण्टकादीनां हेयत्वं तावत् 'दुक्खभयाउ पाणिणो' त्ति वचनात् भयहेत्वसातजनकत्वेनैवेति सर्वसम्मतम् । तच्च केवलिनो न सम्भवति, असातहेतुकभयमोहनीयाभावेन परिजिहीर्षाविषयाभावात् । अवश्यभावित्वेन चाशुचिस्पर्शाद्यभ्युपगमे तु सुतरामेव हेयत्वाभावः ।

किञ्च-ज्ञानपूर्वकत्वेनासातस्योदीर्णायाः प्रसक्तेः । उदीर्णा च सातासातयोरप्रमत्तसयतमात्रस्य न भवति, 'अपमत्ताइसगगुणेसु, एसा पयडीतिगुण' त्ति वचनात् । प्रकृतित्रिकेण-सातासातमनुजायुर्लक्षणेन । किञ्च-प्राणातिपातादीनां त्यक्तत्वेन हेयत्वाभाव वदतस्तव अशक्यपरिहारेण केवलिनोऽपि जीवघातो भवतीति वचनं दत्ताञ्जल्येव सम्पन्नम्, तावन्मात्रस्य जीवघातस्याऽपि हेयत्वात् । अन्यथाऽशक्यपरिहार एव न स्यात्, अहेयत्वेन सह विरोधात् । तस्मात् त्रीण्यपि हेयादीनि घातिकर्मोदयवतामेव भवन्ति, घातिकर्मोदयनिमित्तकत्वात् । अत एव घातिकर्मोदयवता न सिद्धप्रयोजनत्वमपि । केवलिनस्तु सिद्धप्रयोजनत्व तदभावादेव । सिद्धे च प्रयोजने परिजिहीर्षा न भवति, विरोधात् । तेनाशुचिस्पर्शादिकं नियमेन हेयम् । तच्च प्राणातिपातादिवत् केवलिनोऽत्यन्तासदेवावसातव्यम् । हेयमात्रस्य घातिकर्मभिः सहैव हानात् ।

હિવે છાડયા જે આશ્રવ તેહને હેયપણાનો અસંભવ એહવું જઉ કહીસ્ય, તઉ ઘણું જીવ. અશુચિસ્પર્શ સર્પ કંટકાદિક તે અતિહિ છાડયું એહવું જાણવું જે માટિ અશુચિનો સ્પર્શ-સર્પ કંટકાદિકનું છાડવું તો 'દુક્ખભયવંત પ્રાણી' એહવા વચનથી. ભયનું કારણ જે અસુખ તેહને જનકપણિં એહવું સંમત છે. તે તઉ કેવલીને ન સંભવે અસુખ હેતુ છઇ જેહનો એહવું જે ભયમોહનીય તેહને અભાવે પરિહરવાની ઇચ્છાની વિષયના અભાવથી અવશ્યંભાવિપણિં અશુચિસ્પર્શ માનીઇ તો અતિહિં હેયપણાનઉ અભાવ

વલી જાણવાપૂર્વક પણિં કરી અસાતાની ઉદીર્ણા થઇ જોઈઇ ઉદીર્ણા તો સાતા-અસાતાવેદનીયની અપ્રમત્તસંયતમાત્રને ન હુઇ અપ્રમત્તાદિ સાત ગુણસ્થાનકઇ વિષે એતલી પ્રકૃતિનો ઉદય તે ત્રિણિ પ્રકૃતિ ઉણિં જાણવી એહવા કર્મગ્રંથના વચનથી સાત-અસાતા વેદનીય અનઇ મનુષ્યનું આઉખું એ પ્રકૃતિં ઉન. વલી પ્રાણાતિપાતાદિકને છાડવે કરી હેયપણાના અભાવપ્રતિ કહેતા તુઝને અશક્ય એહવો જે પરિહાર તેણે કરી કેવલીને જીવઘાત હુઇ એ વચન, તે, દીધી છે અંજલી જેહને એહવું નીપનું, તેતલ એ જીવઘાતને હેયપણાથી, ઇમ ન માનીઇ તો અશક્ય એહવું પરિહાર ન હુઇ અણછાડવાપણા સંઘાતે વિરોધથી. તે માટે હેય જ્ઞેય અને ઉપાદેય એ ત્રિણિ ઘાતીઆ કર્મ જે ચ્યાર તેહના ઉદયવંતને હુઇ, જ્ઞાન-દર્શનાવરણ-મોહાં-તરાયરૂપ કર્મના ઉદયથી નિમિત્તથી જન્યપણાથી.

એતલાજ્વતી ઘાતીઆ કર્મના ઉદયવંતને સિદ્ધપ્રયોજનવંતપણું નહી કેવલીનઇ તઉ સિદ્ધપ્રયોજનપણું તે કર્મના અભાવથીજ સિદ્ધપ્રયોજન થયે હુતે તઉ પરિહરવાની ઇચ્છા ન હુઇ વિરોધથી. તેવતી અશુચિસ્પર્શાદિક તે નિયમે છાડવાયોગ્ય: તે તો પ્રાણાતિપાતની પરે કેવલીને અત્યંત અણછતું જાણવું. હેયમાત્રને ઘાતીઆ કર્મ સાથિ જ હાનથી અને જે વેદનીયકર્મઆશ્રયી ક્ષુધાદિક ૧૧ પરીસહ તેતો

ये तु वेदनीयकर्माश्रिताः क्षुत् १ पिपासा २ शीतो ३ ष्ण ४ दशमशक ५ चर्या ६ शय्या ७ वध ८ रोग ९ तृणस्पर्श १० मल ११ लक्षणा एकादश परीषहाः। ते च छद्मस्थानामिव प्रायो देशतः केवलिनोऽपि सम्भवन्ति। पर छायामात्ररूपाः केवलिनो यथौचित्येन वक्तव्याः। न पुन सर्वेऽपि भवन्त्येव, छद्मस्थानामपि प्रत्येक तथात्वाऽसम्भवात्। अत एव वेदनीयोदयवत्त्वेन साम्येऽपि क्षयोपशमवैचित्र्यात् रोगमलपरीषहयोरभावस्तीर्थकृतामतिशयो भणितः–'तथा बुद्धः–केवलज्ञानावाप्ते', निरामयो–निर्गताशेषरोगनिदाना 'दिति तत्त्वार्थवृत्तौ। ते च कस्यचित् केवलिनस्तथाभूता अपि सम्यग् सोढव्याः। न पुनर्हेयत्वेन परिजिहीर्षाया विषया भवन्ति। तथैव तत्कर्मणः क्षयस्य निश्चितत्वात्, स्वय भयपरिणामराहित्याच्च। तस्मात् सर्वमपि परिजिहिर्षित छाद्मस्थ्येन सहैव परिहृतमिति तात्पर्यम्। या तु जगदुद्दिधीर्षा तीर्थकृतोऽपि स्तवादौ भणिता, सा च स्तुतिमात्ररूपा पूर्वावस्थामधिकृत्य वाऽवसातव्या।

तथा ज्ञेये च सति केवली सर्वज्ञो न भवेत्, ज्ञेयस्य जिज्ञासाविषयत्वेन तद्विषयकज्ञानस्य(अ)जातत्वात्। नहि ज्ञाते वस्तुनि जिज्ञासायाः सम्भवः, 'पिष्टमेव पिनष्टी 'तिन्यायात्। तेन जिज्ञासाऽपि छाद्मस्थ्येन सहैव परित्यक्ता केवलिनो न भवति। तथोपादेये च सति केवली कृतकृत्यो न भवेत्, तावन्मात्रस्योपादेयलक्षणस्य कार्यस्य विद्यमानत्वात्। तत्रोपादेयस्तावत्सवरः, 'उपादेयश्च सवर' इति वचनात्। तथा च केवलिन उत्कृष्ट चारित्र न स्यात्, तावन्मात्रेण सवरेण न्यूनत्वात्। यावदुत्कृष्ट चारित्रं न स्यात्, तावत् कृतकृत्योऽपि न स्यात्। एव च केवलिनो हेयादीना वस्तूनामभ्युपगमे आश्रवसत्ता–सर्वज्ञत्वहानि–कृतकृत्यत्वाभावैः केवलित्वहानिरेवेति बाधकम्।

છદ્મસ્થની પરે પ્રાયઇ દેશથી કેવલીને પણિ સભવે પણિ અલ્પમાત્ર કેવલીને પણિ યથાયુક્તિ અલ્પકર્મવતી કહેવા. પણિ સર્વ હુઇ ઇમ નહી. છદ્મસ્થને પણિ પ્રત્યેકે તેહવાપણાના અસંભવથી એતલાજવતી વેદનીયના ઉદયવત પણિ સરિખાઈ છતે પણિ ક્ષયોપશમના વિચિત્રપણાથીકો રોગ અને મલપરિષહનો અભાવ તે તીર્થંકરનો અતિશય વખાણ્યો છે બુદ્ધ તે કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી, નિરામય તે ગયો છે સકલરોગનુ કારણ તેવતી તે પણિ કુણેક કેવલીને તેહથીએ પણિ સમ્યગ્ સહેવા પણિ હેયપણિ છાડવાની ઇચ્છાના વિષય હુઈ નહી. તિમજ તે કર્મના ક્ષયનિ નિશ્ચિતપણાથી પોતે ભયના પરિણામને રહિતપણાથી તેવતી સર્વ છાડવા યોગ્ય તે છદ્મસ્થપણા સઘાતેજ છાડયુ એ તાત્પર્ય.

અત એવ કેવલીને વર્જનાભિપ્રાય તે કુણિકિ ઉચ્છૃખલે લિખ્યો છે તે અજ્ઞાન પણિ જાણિવો. અને જે જગતના ઉદ્ધરવાની ઇચ્છા તીર્થ કરને પણિ સ્તવાદિકને વિષે કહી છે તે તઉ સ્તુતિમાત્રરૂપ. અથવા પૂર્વલી અવસ્થા ઉદ્દેશીને જાણવી વલી જ્ઞેયથિકે કેવલી તે સર્વજ્ઞ ન હુઇ જાણવા યોગ્યને જાણવાની ઇચ્છાની વિષય પણિ તદ્વિષયો અજ્ઞાનને થયાપણાથી જાણિ વસ્તુઇ જાણવાની ઇચ્છાનો સભવ હુઈ નહી. 'પીસ્યુ પીસે છે ' એ ન્યાયથી તેવતી જાણવાની ઇચ્છાપણિ છદ્મસ્થપણા સાથિ જ છાડી કેવલીને ન હુઇ ઉપાદેયથિકઇ તો કેવલી કૃતકૃત્ય ન હુઇ તેતલામાત્ર જે ઉપાદેયરૂપ કાર્ય તેહને વિદ્યમાનપણાથી તિહા ઉપાદેય તો સવર ' ઉપાદેય તે સવર ' એવચનથી તિવારે કેવલીને ઉત્કૃષ્ટચારિત્ર ન હુઈ તાવન્માત્રે સવરે ન્યૂનપણાથી જિહાતાઇ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર ન હુઇ તિહાતાઇ કૃતકૃત્યઈ ન હુઇ ઇમ તો કેવલીને હેયાદિક વસ્તુને માનવે આશ્રવની સત્તા, સર્વજ્ઞપણાની હાનિ, કૃતકૃત્યપણાનો અભાવ તેણિ કરી કેવલીપણાની હાનિજ, એ ધક, જેઉઇ સયતમાત્રને પ્રત્યાખ્યાન ઉદ્દેશીને છાડવાયોગ્ય કાઇ નથી સર્વવિરતિને પ્રતિપત્તિ સમયે

यद्यपि संयतमात्रस्य प्रत्याख्यानमधिकृत्य हेयं किमपि नास्ति, सर्वविरतिप्रतिपत्तिसमये सावद्यमात्रस्य परित्यक्तत्वात्, तथाप्यनाभोगजन्याशक्यपरिहारस्यान्ततः सम्भावनयाऽपि द्रव्यतो जीवघातादेर्हेयत्वेन विद्यमानत्वात्। हेयत्व च तस्य कर्मबन्धहेतुत्वाभावेऽपि यावत् छद्मस्थवीतरागस्यापि चारित्रमोहनीयोदयाभावेऽपि स्नातकचारित्रप्रतिबन्धकत्वेन दोषत्वात्। केवलिना तु केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एवानाभोगेन सहैव परित्यक्तत्वात्। तेन हेयोपादेये च छाद्मस्थ्येन सहचारिणी इति मन्तव्यम्। एवं च केवलिनो जीवघातादिहेयाभ्युपगमे तत्प्रतिषेवणाया आभोगपूर्वकत्वेन सर्वलोकगर्हणीयतेत्यपि बोध्यमिति गाथार्थः ॥ १५ ॥

अथ केवलिनो द्रव्यतोऽपि जीवघाताभ्युपगमे सर्वलोकप्रसिद्धमतिप्रसङ्गमाह—

॥हिंसावि दव्वओ खलु हेआणुचिया कह णु भावजुआ। सा जइ जिणस्स हुज्जा ता सो उवएसणिज्जो उ॥

व्याख्या—हिंसा तावत् दशविधप्राणाना वियोगीकरण, यदुक्तम्—'पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविध बलं च उच्छ्वासनिःश्वासमथान्यदायुः। प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्तास्तेषां वियोगीकरणं तु हिंसा' ॥ १ ॥ इति। द्रव्यतः। अपिरिह सम्बध्यते। द्रव्यतोऽपि हिंसा हेया। खलुरवधारणे। हेयैव—त्याज्यैव। तत्र विशेषणद्वारा हेतुमाह—यतः सा किंलक्षणा? अनुचिता—सर्वलोकगर्हणीया, नुर्वितर्के। भावयुक्ता—हन्तव्यजीवविषयकज्ञानपूर्विका कथं—केन प्रकारेण, हेया? सुतरामेवेत्यर्थः। द्रव्यभावोभयात्मकत्वात्। सा हिंसा यदि जिनस्य केवलिनो भवेत् तर्हि केवली उपदेशनीयो भवेत्—केवलिना छद्मस्थ इव छद्मस्थेन केवल्यप्युपदेष्टव्यो भवेत्।

સાવદ્યમાત્રને પરિત્યક્તપણાથી, તઉહે પણિ અનાભોગે જન્ય જે અશક્યપરિહાર તેહને અંતે સંભાવનાઈ પણિ દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિકને હેયપણે છતાપણાથી હેયપણુ તો દ્રવ્યથી એ જીવઘાતાદિકને કર્મબંધહેતુપણાને અભાવે પણિ યાવત્ છદ્મસ્થવીતરાગને ચારિત્રમોહના ઉદયને અભાવે પણિ સ્નાતકચારિત્રને પ્રતિબંધકપણિ દોષથી. કેવલીઈ કેવલજ્ઞાનનઈ ઉત્પત્તિસમયઈજ અનાભોગે સંઘાતે છાંડયાપણાથી તેવતી હેય અને ઉપાદેય છદ્મસ્થપણા સાથિં સહચારિં એહવુ માનવું ઇમ કેવલીને જીવઘાતાદિક હેય માને છુ તઇ તેહની પ્રતિસેવાને આભોગપૂર્વક પણિ કરી સર્વલોકની નિંદા એ પણિ જાણવુ એ ગાથાર્થ. ॥૧૫॥

હિવે કેવલીને દ્રવ્યથી એ જીવઘાત માને છુ તે સર્વલોક પ્રસિદ્ધ અતિપ્રસંગ દૂષણ કહે છે :—

હિંસા દ્રવ્યથીપણિ નિશ્ચયે છાડવા યોગ્ય વલી અનુચિત, તો કિમ ભાવયુક્ત હેય અને અનુચિત ન હુઈ?, તે જઉ જિનને હુઈ, તે તઉ ઉપદેશ દેવા યોગ્ય થાઇ

વૃત્તિનો અર્થ —હિંસા તઉ દશવિધ જે પ્રાણ તેહનુ વિયોગનું કરિવુ પાંચ ઇંદ્રિય સ્પર્શનાદિક, ત્રિવિધ બલ મન વચન કાયાનુ, શ્વાસોચ્છ્વાસ અને આઉખું એ દશપ્રાણ ભગવંતે કહ્યા. તેહનુ વિયોગનું કરવું તે હિંસા હિવઇ તે દ્રવ્યથી અપિ તે ઈહાં જોડીઈ દ્રવ્યથી પણ એ હિંસા છાડવી, ખલુ શબ્દ તે નિશ્ચયાર્થ બોલઈ એતલઇ છાડવીજ, તિહાં વિશેષણને આગલિં કરી હેતુ કહે છે જે માટિં તે હિંસા કેહવી છે સર્વ લોકને નિંદવા યોગ્ય, નુશબ્દ વિતર્કાર્થ બોલઈ, હણવા યોગ્ય જે જીવ તદ્વિષયક જે જ્ઞાન તત્પૂર્વક તે કિહે પ્રકારે હેય? અતિહિં છાડવા યોગ્ય એ અર્થ, દ્રવ્ય અને ભાવ એ બિરૂપપણાથી તે હિંસા જઉ

अयं भावः— यथा केवली 'जीवघातो द्रव्यतो भावतो वा उभयतो वा त्रिविधं त्रिविधेन परिहरणीयो दुर्गतिहेतुत्वा 'दित्येवरूपेणोपदिशति तथैव प्रत्याख्यापयति च । तथा छद्मस्थोऽपि केवलिन प्रत्युपदिशति । जीवघातकत्वेनोभयोः साम्येऽपि सर्वांशज्ञानपूर्वकनिष्प्रयोजनत्वादिनाधिक्यात् विशेषत उपदेशार्हत्वादित्येव परस्परमुपदेश्योपदेशकभावापत्तिरित्यतिप्रसङ्गो बोध्यः । यदि च केवली भणेत— मत्कृतो जीवघातो न दोषावहः, रागद्वेषराहित्ये अवश्यभावित्वेन ज्ञात्वैव विधीयमानत्वादिति । तर्हि छद्मस्थेनाऽपीत्थं वक्तु शक्यमेव । अवश्यभावित्वमन्तरेण कार्यानुत्पत्तिरित्यर्थे केवल्यपि साक्षिक इत्येवमुभयत्रापि साम्यमेव । परमाभोगानाभोगकृतो भेदो महापापाल्पपापव्यपदेशहेतुरिति विशेष ।

किञ्च-अन्यतीर्थिकदेवतुल्यत्वापत्तिरपि । ईश्वरेणापि जगतः सृष्टिसंहारौ रागद्वेषाभावेनैव विधीयेते, सर्वज्ञेन भगवता ईश्वरेण तथैव दृष्टत्वात् । अत एव 'न देवचरितं चरे'दिति परतीर्थिकवचनमपि । किञ्च -जीवघातहेतुशस्त्रमात्रधारित्वेनान्यतीर्थिकाभिमतो देवः परिह्रियते, उपादीयते च साक्षाज्जीवघातकोऽप्यर्हन् देवत्वेनेत्येव नैपुण्य भवता कुतः शिक्षितम्? इत्यचिन्त्यचित्रम् । किञ्च-केवलिनावश्यभावित्वेन दृष्टे केवलिनो यदि दोषो न भवेत्, तर्हि जगति कस्यापि सुतरामेव दोषो न भवेत् । सर्वेषामपि जीवाना सर्वस्य प्राणातिपाताद्याश्रवजातस्य केवलिनाऽवश्यभावित्वेनैव दृष्टत्वात् । अन्यथा सर्वज्ञत्वहानिः प्रतीताप्यग्रे व्यक्तीकरिष्यते । यदि च स्वात्मना स्वात्मनोऽवश्यभावित्वेन दृष्टं क्रियमाण न दोषभाग्, तर्हि ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिन. कामभोगाः नरकहेतवो न भवेयुः । तेषा च तथाभूताना जाति-

---

કેવલીને હુઈ, તઉ કેવલીને ઉપદેશ દેવાયોગ્ય હુઈ, કેવલીઈ છદ્મસ્થની પરઈ છદ્મસ્થઇ કેવલી પણિ ઉપદેશનીય હુઈ

... એ ભાવ-જિમ કેવલી 'જીવઘાત તે દ્રવ્યથી ભાવથી અથવા ઉભયરૂપથી પરિહરવા યોગ્ય ત્રિવિધઈં ત્રિવિધે મનવચનકાયાઇ કરિવુ કરાવવુ અનઈ અનુમોદવુ ઇમ નવ કોટિ, દુર્ગતિના હેતુપણાથી ' ઇણિ રીતિ ઉપદેશ દિઈ, તિમજ પચ્ચક્ખાણ કરાવઈ, તિમ કેવલીપ્રતિ છદ્મસ્થપણિ ઉપદેશ દિઈ. જીવઘાતકપણે બિહુને સરિખાઈપણિ, સર્વાંશેઇ જ્ઞાનપૂર્વક નિ પ્રયોજનપણાદિકઈં અધિકપણાથી વિશેષેણ ઉપદેશનઇ યોગ્યપણાથી, ઇમ પરસ્પરઇ ઉપદેશ દેવાયોગ્ય અને ઉપદેશના દેનાર તેહના સબધની આપત્તિ થાઈ એ અતિપ્રસગ દૂષણ જાણિવો જઉ કેવલી કહઇ માહરો કર્યો જીવઘાત તે દોષનો દીપક નહીં. રાગદ્વેષરહિત પણિ કરી અવશ્યભાવિપણિ કરીને જાણીનેજ નીપજાવવાપણાથી, એહવુ તઉ છદ્મસ્થે પણિ એહવુ કહિવુ સકીઇજ અવશ્ય ભાવિપણા વિના કાર્યની અનુત્પત્તિ એ અર્થનઇ વિષઇ કેવલી પણિ સાખીઓ, ઇમ બિહુ ઠિકાણે સરિખાઇ પણુંજ, પણિ આભોગ અનાભોગનો કર્યો ભેદ મહાપાપ અને અલ્પપાપના કહણનો હેતુ. એતલો વિશેષ

વલી અન્યતીર્થિક જે દેવ તેહની તુલ્યપણાઇની આપત્તિ પણિ, ઇશ્વરે પણિ જગત્સૃષ્ટિ સહાર રાગદ્વેષને અભાવેજ કરીઇ છે સર્વજ્ઞભગવતઈ તિમજ દીઠાપણાથી. એનલાજવતી 'દેવચરિત તે ન આચરઇ ' એહવુ પરતીર્થિકનુ વચન પણિ, વલી જીવઘાતહેતુ જે શસ્ત્ર તે માત્રધારી પણિ અન્યતીર્થીઇ માન્યો તે દેવ પરિહરીઇ છે આદરીઇ છે તો સાક્ષાત્ જીવનો હણનારપણિ અરિહત દેવપણિ કરાજ, એહવુ નિપુણપણુ તઈ કિહાથી સીખ્યુ ? એ અચિંત્ય અશ્ચર્ય વલી કેવલીઈ અવશ્યભાવીપણિ કરી દીઠો

स्मरणेन स्वात्मना स्वात्मनोऽवश्यभावित्वेनैव दृष्टत्वात्। परं ब्रह्मदत्तचक्रवर्ती तथाभूतान् कामभोगान् भुञ्जानः पश्चात्तापवान्, केवली तु भवदभिप्राये तद्रहित इति विशेषो मन्तव्य इतिगाथार्थः ॥ १६ ॥

अथ प्रतिबन्द्याप्युपदेशोल्लेखमाह—

॥ उवएसो पुण एवं असंजओ संजओ वि तुह भणिओ। जाणं तु जीववहगो ता कहमेअं तुहं जुत्तं? ॥

व्याख्या—उपदेशः पुनरेवं-जानन्-जीवोऽयमिति साक्षादवगच्छन् जीवघातकः संयतोऽप्यसंयतः त्वद्भणितः—त्वयैवोक्तः। 'यो हि साश्रवः कर्म बध्नाति, स च सुतरां संयतोऽप्यसंयत' इतिभगवतीवृत्तिवचनात्। कथं तर्हि तत्र युक्तमित्यादिवचोभिरन्तर्गतप्रतिबन्दीदूषणदानेन परमसंयमवतोऽसंयमोद्भावनेन केवलिनः स्तुतिः, उत गालिरिति सम्यग् पर्यालोच्यमितिगाथार्थः ॥ १७ ॥

अथ केवली जीवघातादिकं सावद्यं समाचरन् निजभक्तस्याप्याक्रोशनीयो भवतीति दर्शयति—

॥ सव्वसमक्खं सव्वं सावज्जं जोगमेव परिचइउं। तं चिअ संकारहिओ सेवंतो किं न लज्जेसि? ॥१८॥

व्याख्या—सर्वसमक्षं-मनुष्यदेवादिपर्षन्मध्यगत एव सर्वम्-अखिलं सावद्ययोगं-सपापकायादिव्यापारं परित्यज्यैव-'सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि'इत्यादिप्रतिज्ञाकरणेन परिहृत्यैव 'तं चिअ'त्ति।

કેવલીને જઉ દોષ ન હુઈ, તઉ જગતઈ વિષે કોઈને પણિ અતિહિંજ દોષ ન હુઈ, સર્વઈ જીવનઈ પ્રાણાતિપાતાદિક જે આશ્રવસમૂહ તેહને કેવલીઈ અવશ્યભાવિપણિ કરી દીઠાથી ઇમ નહી તો સર્વજ્ઞપણાની હાનિ પ્રસિદ્ધ પણિ આગલિ પ્રગટ કરીસ્યે. જો પોતે પોતાને અવશ્યભાવિપણે કરી દીઠું કરતું દોષનું ભજનાર ન હુઈ, તઉ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિને કામભોગ તે નરકના હેતુ ન હુઇ તેહવા કામભોગનઇ જાતિસ્મરણઈ પોતિ પોતાને અવશ્ય ભાવિપણિ જ કરી દીઠાપણાથી. પણિ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિ તેહવા કામભોગને ભોગવતઉ પશ્ચાતાપવંત હુઓ. કેવલી તો તાહરિ અભિપ્રાયઇ તેણિ રહિત એનયો વિશેષ માનવો. એ ગાથાર્થ: ॥૧૬॥

હિવે પ્રતિબંદીઇ પણિ ઉપદેશનો ઉલ્લેખ કહે છે—

ઉપદેશ તે ઇમ–અસંયતી સંયતીપણિ તે કહ્યો, જાણતો જીવવધકને તો કિમ તુઝને એ યુક્ત ?

અર્થ.—ઉપદેશ ઇમ–જીવ એહવું સાક્ષાત્ જાણતો હણનાર તે સંયતી, અસંયતી તઈ કહ્યો. 'જે આશ્રવસહિત કર્મ બાંધઈ તે સંયમી એ અસંયમી' એહવા ભગવતી વૃત્તિના વચનથી તઉ કિમ તુઝને યુક્ત ? ઇત્યાદિક વચને મધ્યે પહુતીઆ માનીઇ તો આપણિ માનવું થાઇ એહવું જે પ્રતિબંદી દૂષણ તેહને દેવે કરી પરમસંયમવંત જે કેવલી તેહને અસંયમને કહેવે સ્તુતિ અથવા ગાલિ એ સમ્યગ વિચારવું એ ગાથાર્થ ॥૧૭॥

હિવઈ કેવલી જીવઘાતાદિક સપાપ આચરતઓ પોતાના ભક્તને પણિ રીસ કરિવાયોગ્ય થાઇ. એહવું દેખાડે છે—

સર્વ સમક્ષ સર્વપાપયોગને છાડીને તેહજ સાવદ્યયોગ શંકારહિત સેવતા ક્યું નથી લાજતો ?

વૃત્તિનો અર્થ: –મનુષ્ય-દેવાદિકની પર્ષદામધ્યેજ સર્વ સપાપયોગ–સપાપ જે કાયાદિ વ્યાપાર તે પ્રતિ 'સર્વ સપાપ યોગ પચ્ચક્ખું છું' ઇત્યાદિ પ્રતિજ્ઞાને કરવે કરી પરીહરીને તેહજ સાવદ્યયોગ પ્રતિ

तमेव-सावद्ययोगमेव शङ्कारहितो-निश्शङ्कः ऐहिकपारत्रिकभयराहित्येन निरनुकम्प निरनुताप यथादृष्ट-क्रियाभिर्हेतुभिः सेवमानः किं न लज्जसे ? इत्येवरूपेण परमभक्तस्याप्याक्रोशविषयो भवतीति तात्पर्य-मितिगाथार्थः ॥ १८ ॥

अथ भक्तानामप्याक्रोशविषयीभवने हेतुमाह—

जं तं सेवंतस्स उ केवलिणो तिण्णि हुंति असमाणा। जीववहा १ लिअ २ वीसासघाय ३ सण्णा परावण्णो ॥

व्याख्या—तस्मादेव केवली निजभक्तस्याप्याक्रोशविषयो भवति, यद्-यस्मात् कारणात् तं सावद्ययोगं सेवमानस्य केवलिनः त्रीणि स्थानानि असमानानि—अनन्यसदृशानि सर्वोत्कृष्टानीत्यर्थः, भवेयुः कानि तानि ? इत्याह—'जीववहे'त्यादि। जीववधश्चालीकं च विश्वासघातश्चेति क्रमेण सञ्ज्ञा—नाम येषां तानि जीववधालीकविश्वासघातसञ्ज्ञानि। प्राकृतत्वात् पुंस्त्वम्। एवं च सति किं सम्पन्नम् ? इत्याह—परावर्णः। परः-प्रकृष्टोऽवर्णोऽश्लाघा स्यात्, अर्थाज्जिनस्येत्यक्षरार्थः।

भावार्थः पुनरेव-यदि केवलिनो जीवघातो भवेत् तर्हि सर्वोत्कृष्ट एव भवेत्। सर्वोत्कृष्टत्वं च स्वरूपतः संस्कारतश्च। तत्र स्वरूपतस्तावदेव-हिंसामधिकृत्य द्रव्यभावपदाभ्यां चतुर्भङ्गी प्रवचने प्रतीता, तथाहि-द्रव्यतो भावतश्च हिंसा—हन्मीति परिणतस्य व्याधादेर्मृगवधे १। द्रव्यतो न भावतः—ईर्यास-

---

શંકારહિત નિઃશંક ઈહભવ પરભવને ભયરહિત પણિ અનુકંપારહિત પશ્ચાતાપરહિત જેહવી દીઠી તેહવી ક્રિયારૂપ હેતુઈ સેવતો સ્યું નથી લાજતો ?. એહવે રૂપે પરમભક્તને પણિ આક્રોશનો વિષય હુઇ. એ પરમાર્થ. ॥૧૮॥

હિવે ભક્તને પણિ આક્રોશના વિષય થાવાને વિષે બીજો હેતુ કહે છે—

જે માટે તે સેવતા કેવલીને ત્રિણિ હુઇ અધિક. જીવવધ[1] અલીક[2] વિશ્વાસઘાત[3] નામે પરમ અવર્ણવાદ.

અર્થ —તે માટિ જ પોતાના ભક્તને પણિ નિંદાનો વિષય હુઇ. જે કારણ માટે તે સાવદ્ય યોગને સેવતા કેવલીને તીન સ્થાનક તે સર્વોત્કૃષ્ટ હુઈ તે કિહા ? તે કહિઇ છઇ જીવવધ મૃષાવચન અને વિશ્વાસઘાત નામઈ તે પ્રાકૃતપણાથી પુલ્લિંગપણું. એહવું છતે સ્યું નીપનું ? તે કહે છે ઉત્કૃષ્ટ અવર્ણવાદ હુઈ, અર્થથી જિનને. એ અક્ષરાર્થ.

ભાવાર્થ તો એ-જઉ કેવલીનઈ જીવઘાત તઉ સર્વોત્કૃષ્ટજ હુઇ. સર્વોત્કૃષ્ટપણું તઉ સ્વરૂપથી તથા સંસ્કારથી. તિહા સ્વરૂપથી તઉ ઇમ-હિંસા ઉદ્દેશી ચઉભંગી દ્રવ્યભાવપદે પ્રવચનને વિષઈ પ્રસિદ્ધ તે કિમ દ્રવ્યથી અને ભાવથી હિંસા તે 'હણું' એહવા પરિણામવંત જે વ્યાધાદિ તેહને મૃગવધને વિષે ૧ દ્રવ્યથી પણિ ભાવથી નહી ઇર્યાસમિતિ યુક્તસાધુને પ્રાણિવધે ૨ જે માટે આગમ-વર્જુ એહવા પરિણામવંતને પ્રાણિવધની સંપ્રાપ્તિ થઈ પણિ મૂકાઇ વૈરથી-કર્મબંધથી, અણહણતો પણિ ન મૂકાઇ ક્લિષ્ટભાવ હિંસાની વતી. ભાવથી પણિ દ્રવ્યથી નહી, અંગારમર્દકને કીટની બુદ્ધિ અંગારા મર્દનને વિષે અથવા અલ્પ પ્રકાશે. રજ્જુને સર્પની બુદ્ધિ હણતાને ૩. દ્રવ્યથી એ નહી અને ભાવથીએ હિંસા નહીં, મનવચનકાયાઇં શુદ્ધ એહવા સાધુને ૪. એ વદિત્તાની વૃત્તિને વિષે.

स्मरणेन स्वात्मना स्वात्मनोऽवश्यभावित्वेनैव दृष्टत्वात् । परं ब्रह्मदत्तचक्रवर्ती तथाभूतान् कामभोगान् भुञ्जानः पश्चात्तापवान्, केवली तु भवदभिप्राये तद्रहित इति विशेषो मन्तव्य इतिगाथार्थः ॥ १६ ॥

अथ प्रतिबन्द्याप्युपदेशोल्लेखमाह—

॥ उवएसो पुण एवं असंजओ संजओ वि तुह भणिओ । जाणं तु जीववहगो ता कहमेअं तुहं जुत्तं ? ॥

व्याख्या—उपदेशः पुनरेवं-जानन्-जीवोऽयमिति साक्षादवगच्छन् जीवघातकः संयतोऽप्यसंयतः त्वद्भणितः—त्वयैवोक्तः । 'यो हि साश्रवः कर्म बध्नाति, स च सुतरां संयतोऽप्यसंयत' इति-भगवतीवृत्तिवचनात् । कथं तर्हि तव युक्तमित्यादिवचोभिरन्तर्गतप्रतिबन्दीदूषणदानेन परमसंयमवतोऽसंयमोद्भावनेन केवलिनः स्तुतिः, उत गालिरिति सम्यग् पर्यालोच्यमितिगाथार्थः ॥ १७ ॥

अथ केवली जीवघातादिकं सावद्यं समाचरन् निजभक्तस्याप्याक्रोशनीयो भवतीति दर्शयति—

॥ सव्वसमक्खं सव्वं सावज्जं जोगमेव परिचइउं । तं चिअ संकारहिओ सेवंतो किं न लज्जेसि ? ॥१८॥

व्याख्या—सर्वसमक्षं-मनुष्यदेवादिपर्षन्मध्यगत एव सर्वम्-अखिलं सावद्ययोगं-सपापकायादिव्यापार परिहृत्यैव-'सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि'इत्यादिप्रतिज्ञाकरणेन परिहृत्यैव 'तं चिअ'त्ति।

केवलीने जउ दोप न हुई, तउ जगनई विषे कोइने पणि अतिहिज दोप न हुइ, सर्वई जीवनई प्राणातिपातादिक जे आश्रवसमूह तेहने केवलीई अवश्यभाविपणि करी दीठाथी भ्रम नही तो सर्वज्ञपणानी हानि प्रसिद्ध पणि आगलि प्रगट करीस्ये. जो पोते पोताने अवश्यभाविपणे करी दीठु करोतु दोषनु भजनार न हुई, तउ ब्रह्मदत्त चक्रवर्तिने कामभोग ते नरकना हेतु न हुइ. तेहना कामभोगनइ जातिस्मरणइं पोति पोताने अवश्य भाविपणि ज करी दीठापणुथी. पणि ब्रह्मदत्त चक्रवर्ति तेहना कामभोगने भोगवनउ पश्चातापवत हुओ. केवली तो ताहरि अभिप्रायई तेणि रहित. एनवो विशेष मानवो. ए गाथार्थ: ॥१६॥

हिवे प्रतिबंदीइं पणि उपदेशनो उल्लेख कहे छे—

उपदेश ते भ्रम-असंयती संयतीपणि ते कह्यो, जाणतो जीववधकने तो किम तुझने ए युक्त ?

अर्थ :—उपदेश भ्रम-जीव एहवुं साक्षात् जाणतो हणनार ते संयती, असंयती तई कह्यो. 'जे आश्रवसहित कर्म बांधई ते संयमी ए असंयमी' एहवा भगवती वृत्तिना वचनथी तउ किम तुझने युक्त ? इत्यादिक वचने मध्ये पहुतीआ मानीइं तो आपणि मानवु थाइ एहवु जे प्रतिबंदी दूषण तेहने देवें करी परमसंयमवत जे केवली तेहने असंयमने कहेवे स्तुति अथवा गालि ए सम्यग विचारवु ए गाथार्थ: ॥१७॥

हिवई केवली जीवघातादिक सपाप आचरतओ पोताना भक्तने पणि रीस करिवायोग्य थाई. एहवु देखाडे छे—

सर्व समक्ष सर्वपापयोगने छाडीने तेहज सावद्ययोग शंकारहित सेवतां स्युं नथी लाजतो ?

वृत्तिनो अर्थ :—मनुष्य-देवादिकनी पर्षदामध्येज सर्व सपापयोग-सपाप जे कायादि व्यापार ते प्रति 'सर्व सपाप योग पच्चक्खु छु' इत्यादि प्रतिज्ञाने करवे करी परिहरीने तेहज सावद्ययोग प्रति

तमेव-सावद्ययोगमेव शङ्कारहितो-निश्शङ्कः ऐहिकपारत्रिकभयराहित्येन निरनुकम्प निरनुताप यथादृष्ट-क्रियाभिर्हेतुभि सेवमानः किं न लज्जसे ? इत्येवरूपेण परमभक्तस्याप्याक्रोशविषयो भवतीति तात्पर्य-मितिगाथार्थः ॥ १८ ॥

अथ भक्तानामप्याक्रोशविषयीभवने हेतुमाह—

जं तं सेवंतस्स उ केवलिणो तिण्णि हुंति असमाणा। जीववहा १ लिअ २ वीसासघाय ३ सण्णा परावण्णो ॥

व्याख्या—तस्मादेव केवली निजभक्तस्याप्याक्रोशविषयो भवति, यद्-यस्मात् कारणात् तं सावद्ययोग सेवमानस्य केवलिनः त्रीणि स्थानानि असमानानि—अनन्यसदृशानि सर्वोत्कृष्टानीत्यर्थः, भवेयु कानि तानि ? इत्याह—'जीववहे'त्यादि। जीववधश्चालीक च विश्वासघातश्चेति क्रमेण सञ्ज्ञा—नाम येषा तानि जीववधालीकविश्वासघातसञ्ज्ञानि। प्राकृतत्वात् पुस्त्वम्। एव च सति किं सम्पन्नम् ? इत्याह—परावर्णः। परः-प्रकृष्टोऽवर्णोऽश्लाघा स्यात्, अर्थाज्जिनस्येत्यक्षरार्थः।

भावार्थः पुनरेव-यदि केवलिनो जीवघातो भवेत् तर्हि सर्वोत्कृष्ट एव भवेत्। सर्वोत्कृष्टत्वं च स्वरूपतः सत्कारतश्च। तत्र स्वरूपतस्तावदेव-हिंसामधिकृत्य द्रव्यभावपदाभ्या चतुर्भङ्गी प्रवचने प्रतीता, तथाहि-द्रव्यतो भावतश्च हिंसा-हन्मीति परिणतस्य व्याधादेर्मृगवधे १। द्रव्यतो न भावतः—ईर्यास-

---

शंकारहित निःशंक, ईहभव परभवने भयरहित पणि अनुकंपारहित पश्चातापरहित जेहवी दीठी तेहवी क्रियारूप हेतुइं सेवतो स्युं नथी लाजतो ? एहवे रूपे परमभक्तने पणि आक्रोशनो विषय हुइ. ए गाथार्थ. ॥१८॥

हिवे भक्तने पणि आक्रोशना विषय थावाने विषे बीजो हेतु कहे छे—

जे माटे ते सेवता केवलीने त्रिणि हुइं अधिक. जीववध[1] अलीक[2] विश्वासघात[3] नामे परम अवर्णवाद.

अर्थः—ते माटि ज पोताना भक्तने पणि निंदानो विषय हुइ जे कारण माटे ते सावद्य योगने सेवता केवलीने तीन स्थानक ते सर्वोत्कृष्ट हुई ते किहा ? ते कहिइ छइ जीववध मृषावचन अने विश्वासघात नामई ते. प्राकृतपणाथी पुंल्लिंगपणु. एहवु छते स्युं नीपनुं ? ते कहे छे उत्कृष्ट अवर्णवाद हुई, अर्थथी जिनने. ए अक्षरार्थ.

भावार्थ तो ए-जउ केवलीनई जीवघात तउ सर्वोत्कृष्टज हुइ. सर्वोत्कृष्टपणुं तउ स्वरूपथी तथा संस्कारथी. तिहा स्वरूपथी तउ इम-हिंसा उद्देशी चउभंगी द्रव्यभावपदे प्रवचनने विषई प्रसिद्ध ते किम द्रव्यथी अने भावथी हिंसा ते 'हणु' एहवा परिणामवंत जे व्याधादि तेहने मृगवधने विषे १ द्रव्यथी पणि भावथी नही ईर्यासमिति युक्तसाधुने प्राणिवधे २ जे मारे आगम-नर्जु एहवा परिणामवंतने प्राणिवधनी संप्राप्ति थई पणि मूकाइ वैरथी-कर्मबंधथी, अणुहणुतो पणि न मूकाइ क्लिष्टभाव हिंसानी वती. भावथी पणि द्रव्यथी नही, अंगारमर्दकने कीटनी बुद्धि अंगारा मर्दनने विषे अथवा अल्प प्रकाशे रज्जुने सर्पनी बुद्धि हणुताने ३. द्रव्यथी ए नही अनें भावथीए हिंसा नहीं, मनवचनकायाइं शुद्ध एहवा साधुने ४. ए वर्त्तिनी वृत्तिने विषे.

मितस्य साधोः सत्त्ववधे २। यदागमः—'वज्जेमि त्ति परिणओ संपत्तीए विमुच्चइ वेरा। अवहतो वि ण मुच्चइ किलिट्ठभावोऽइवायस्स'॥ [ओघ० गा० ६०] त्ति। भावतो न द्रव्यतः—अङ्गारमर्दकस्य कीटबुद्ध्या अङ्गारमर्दने, मन्दप्रकाशे रज्जुमहिबुद्ध्या घ्नतो वा ३। न द्रव्यतो न भावतः—मनोवाक्कायैः शुद्धस्य साधोः ४' इति श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रस्य वृत्तौ। यत्तु चूर्णिकारेण 'चउत्थो सुन्नो'त्ति भणितम्, तन्न स्वामिनमधिकृत्य, केवलिनस्तत्स्वामिनो विद्यमानत्वात्, तस्य च सर्वोत्कृष्टचारित्रान्यथानुपपत्त्या मनोवाक्कायैः शुद्धत्वात्। अन्यथा स्नातकः केवली न स्यात् किन्तु हिंसास्वरूपमधिकृत्यैवोक्तम्। तच्चैवं—यदि हिंसा, तर्हि न द्रव्यतो न भावतः इति वक्तुमप्यशक्यं, द्रव्यभावयोरन्यतरत्वेनाऽवश्यभावात्। तेन चतुर्थो भङ्गः शून्यो भणितः, विरोधात्। न च शैलेश्यवस्थाया केवली स्वामी भविष्यतीति शङ्कनीयं, तस्य सिद्धस्येव योगाभावेन मनोवाक्कायैः शुद्धत्वाभावात्। नहि अविद्यमाने वस्त्रे 'वस्त्रेण शुद्ध' इति व्यवह्रियते। अन्यथा वृषभादयोऽपि शुद्धवस्त्रा इति वक्तव्याः प्रसज्येरन्।

अत एव शैलेश्यवस्थाया शरीरस्पर्शमागताना मशकादीनां व्यापत्तावपि योगाभावेन केवलिकर्तृकत्वाभाव इत्यग्रे वक्ष्यते। अन्यथा शैलेश्यवस्थायामपि कायस्याशुद्धत्वापत्त्या कथं चतुर्थभङ्गस्य स्वामी भवेत्? । न चैवं सयोगिकेवलिशरीराज्जीवघातः क्वाप्यागमे भणितः। योगाना वैयर्थ्यापत्तेः, (केवलिनोऽसयतत्वापत्तेश्च, निजयोगाद्विनाऽपवाद ज्ञात्वैव जीवघातकत्वात्)। केवलिनोऽप्युत्सूत्रप्रवृत्त्यापत्त्या साम्परायिकीक्रियाप्रसक्तेश्च इत्यग्रे व्यक्तीकरिष्यते। एवं सिद्धे केवली द्वितीय-तृतीयभङ्गस्वामी न भवेत्, तयोः क्रमेणानाभोगाऽज्ञानमूलकत्वात्। तच्च द्वयमपि क्षीणे ज्ञानावरणीये न भवति, द्वयोरपि

અને જે ચૂર્ણિકારેં ચઉથો ભંગ શૂન્ય કહ્યો, તે સ્વામી આસિરી નહી. કેવલીને તે સ્વામીના વિદ્યમાનપણાથી. તેહને સર્વોત્કૃષ્ટચારિત્રની, હિંસા સર્વથા અણુમાન્યા વિના અયુક્તતાઈ મનવચનકાયાઇ શુદ્ધપણાથી, ઇમ નહી તો કેવલી સ્નાતક ન થાઈ. તો સ્યુ? હિંસાનુ સ્વરૂપ આંસિરી કહિઉ. તે ઇમ—જઉ હિંસા તઉ દ્રવ્યથી નહી અને ભાવથી નહી એહવુ કહી ન સકીઇ. દ્રવ્ય ભાવ મધ્યે એકપણિ અવસ્યભાવથી, તે વતી ચઉથો ભંગ શૂન્ય કહિએ. વિરોધથી.

શૈલેસ્યવસ્થાને વિષેં કેવલી તે સ્વામી હુસે એહવુ ન શંકવુ, તે અયોગીને સિદ્ધની પરે મનવચનકાયાઇ યોગને અભાવઇ યોગે કરી શુદ્ધપણાના અભાવથી. અણુછતે વસ્ત્રે, વસ્ત્રે શુદ્ધ એહવુ તો વ્યવહરીઈ નહીં. ઇમ નહીં તો વૃષભાદિકપણિ શુદ્ધવસ્ત્ર એહવુ કહેવા થાઇ એતલાજ વતી શૈલેશીની અવસ્થાને વિષે શરીરના સ્પર્શને પામ્યા મશકાદિક તેહની હિંસાથીકે પણિ યોગને અભાવે કરી કેવલીઈ કરી તે પણાના અભાવ. એહવુ આગલિં કહીસ્યે એહવુ નહી તો શૈલેશ્યવસ્થાને વિષે પણિ કાયને અશુદ્ધપણુ થાતઈ કિમ ચતુર્થ ભંગસ્વામી હુઈ? અયોગીની પરિં સયોગીકેવલીના શરીરથી જીવઘાત હુઈ એહવુ કોઈ આગમે કહિઉ નથી. યોગને વ્યર્થપણુ થાઇ વતી.

વલી કેવલીને પણિ ઉત્સૂત્ર પ્રવૃત્તિને કહેવે સાંપરાયિકી ક્રિયાનો પ્રસંગ થાય વતી 'એ' આગલે પ્રગટ કરી સ્યે. ઇમ ચ્યાર ભંગ સિદ્ધ થઈ હુતે કેવલી દ્વિતીય અને તૃતીય ભંગનો સ્વામી ન હુઈ. તે બિહુ ભંગને અનુક્રમેં અનાભોગ અને અજ્ઞાનમૂલકપણાથી. તે બિહુ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-ક્ષીણ થઇ હુતે ન હુઈ. અનાભોગ અને અજ્ઞાન એ બિહુને જ્ઞાનાવરણીય કર્મઈ જન્યપણાથી. ચઉથા ભંગનુ સ્વામીપણું માનતે તો વિવાદની અયુક્તતાથી. બિહુવાદીને સંમતપણાથી. ત્રિણિ ભંગ

ज्ञानावरणीयकर्मजन्यत्वात् । चतुर्थभङ्गस्वामित्वाभ्युपगमे च विवादानुपपत्तेरुभयत्रापिसम्मतत्वात् । परिशेषात् पराभिप्रायेण केवलिनः प्रथमभङ्गपतिता हिंसा सिद्ध्यति । सा च व्याधादे रागद्वेषप्रयोजनादिकलङ्किता । केवलिनस्तु तदभावान्निष्कलङ्केति विशेषो बोध्यः । अत एव केवलिनो विकल्प्यमानो जीवघातः स्वरूपतोऽप्यनन्यसदृशः सर्वोत्कृष्ट एव, अन्यस्य तथाभूतस्य जीवघातस्यासम्भवात् ।

तथा संस्कारेणापि सर्वोत्कृष्टः, यथा—सर्वसमक्षं कृतसर्वसावद्ययोगप्रत्याख्यानस्य केवलज्ञानोत्पत्तेरनन्तरप्राक्समये अद्यप्रभृति सूक्ष्मो वा बादरो वा जीवो मम हन्तव्यो नास्तीत्येवरूपेण सर्वविरतिपरिणामपरिणतस्य शुभाध्यवसायेन केवलज्ञानोत्पत्तिः । तस्याश्च प्रथमसमये एव प्रतिसमयं भूतभवद्भाविनां सर्वेषामपि पदार्थानामवश्यभावित्वेन परिज्ञानवतः केवलिना हस्तपादादिसमुत्थयथादृष्टनियतक्रियाहेतुकनानावेदनादान नियतकालादिसामग्रीयोगेन एतावन्तोऽमी त्रसाः स्थावराश्च जीवाः स्वयं हन्तव्याः, परैश्च घातयितव्याः, स्वयं परेण वा हता हन्यमाना हनिष्यमाणाश्चानुमन्तव्याः सन्तीत्येवरूपेणाविरतिपरिणामो हन्तव्यचरमजीवहननं यावदनुपरतहिंसानुबन्धिरौद्रध्यानात्मकसंस्कारस्तेन संस्कृतः, संस्कारेणाऽप्युत्कृष्टः केवलिन एव जीवघातो भवेत् । न चैवं संस्कृतो जीवघातः कस्यापि छद्मस्थस्य सम्भवति । जीवविषयकत्रैकालिकपरिज्ञानाभावात्, व्याधादेरपि निद्राविकथाकार्यान्तरव्यासक्तिप्रभृतिभिरुपरमाच्च । किञ्च—विना प्रयोजनापराधं निःशङ्कं निरनुकम्पं निरनुतापं यावत् प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिविकलं यथा स्यात् तथा भवन्ननन्यसदृशो जीवघातः परमते केवलिन एव सिद्ध्यति । एतेन केवलियोगाज्जायमानो जीवघातः स्वरूपतः संस्कारतश्च सर्वोत्कृष्टो भवतीति दर्शितम् ।

टालते अने हिंसानो स्वामी मानते परने अभिप्राये केवलीने प्रथम भंग तीहा आवी हिंसा सिद्ध थाई. हिवे ते हिंसा व्याधादिकने रागद्वेषकार्यादिके कलंकित. केवलीने तउ रागद्वेषनां कार्य विनां निष्कलंक ए विशेष जाणवो. एतला ज वली केवलीने थींनीनउ जीवधात स्वरूपथी अणुसरिखो सर्वोत्कृष्ट ज. बीजाने तेहवानां असंभवथी.

तिम संस्कारिपणि सर्वोत्कृष्ट. जिम-सर्व समक्ष कर्युं छे सर्व सावद्ययोगनु पच्चक्खाण जेणिं एहवाने केवलज्ञाननी उत्पत्ति थई अनंतर पूर्व समये आजथी सूक्ष्म अथवा बादरजीव मुजने हणवा योग्य नथी इणी रीतिं सर्वविरतिना परिणामे परिणम्याने शुभ अध्यवसायई केवलज्ञाननी उत्पत्तिनें प्रथम समयई ज समये समये भूत-थया थाता थास्ये एहवा सर्वपदार्थनें अवश्यभाविंपणिं परिज्ञवत जे केवली तेहने हस्तपादादिकथी उपनी यथदृष्ट जे नियत क्रिया ते हेतुक जे नानावेदनानु दान, नियत कालादि सामग्रीने योगे एटला त्रस थावर जीव पोते हणवा परपासे हणाववा, पोतें अथवा परें हण्या हणीता हणीस्ये एहवा अनुमोदवा छे. एणी रीतई अविरतिपरिणाम ते हणवा योग्य जे छेहलो जीव तेहनी हिंसाताई अणुनिवर्त्यो जे हिंसानुबंधी रौद्रध्यानरूप जे संस्कार तेणिं युक्त संस्कारे पणि उत्कृष्टो केवलीने ज जीवधात हुई पणि एहवो संस्कारयुक्त जीवधात कोई छद्मस्थने संभवे नहीं. जीवविषयउ त्रिणि कालनु ज्ञान तेहना अभावथी. व्याधादिकने पणि निद्रा-विकथा-कार्यांतरप्रमुखे निवर्तवाथी. वली प्रयोजन अने अपराधविना निःशंक अनुकंपारहित निर्भय पश्चाताप रहित छेहने वारे प्रायश्चितनी प्रतिपत्ति रहित जिम हुई तिम थातो अणुसरीखो जीवधात ते परमते केवलिनेज सिद्ध थाइ. ईम केवलिना योगथी थातो जीवधात ते स्वरूपथी अने संस्कारथी सर्वोत्कृष्ट हुई एहवु देखाडयु.

एवं मृषावादादिष्वपि सर्वोत्कृष्टत्वं यथा–'केवली नो मुसं वइत्ता भवती'त्यादि यावत् 'जहावाई तहाकारी आवि भवती'ति सर्वजनसमक्षं प्रज्ञाप्य स एवात्मान केवलित्वेनोद्घोषयन् सावद्यत्वेन प्रत्याख्यातमपि जीवघातं कुर्वन् कृतप्रतिज्ञाप्रभ्रष्टः स्फुटमेव मृषाभाषी। यदागमः—न करेमि त्ति भणित्ता, तं चेव निसेवए पुणो पावं। पच्चक्खमुसावाई, मायानिअडीपसंगो अ'॥ १॥ त्ति। उप० (गा० ५०७) एवं मृषाभापणं केवलिन एव, न पुनः छद्मस्थस्यापि। अह छद्मस्थ इति भणित्वा छद्मस्थो यथावादी तथाकारी न भवतीति सम्यग् वक्तृत्वात्। तेन केवलिन एव सर्वोत्कृष्टमृपाभाषित्वं दर्शितम् २।

एवं सर्वोत्कृष्टविश्वासघातकत्व यथा–केवली तावत् सर्वानपि जीवान् प्रति भणति–मा अस्माद् बिभ्यतु, मया जीवघातस्त्रिविधं त्रिविधेन प्रत्याख्यातः। न च एतद् वचोमात्र, किन्तु सर्वज्ञत्वेनानागतकालस्य मम प्रत्यक्षत्वात्, अहं यथावादी तथाकर्त्तेत्यादिरूपेण सुरासुरनरेश्वरादिपर्षदि सर्वसमक्षं सर्वानपि जीवान् विश्वास्य निश्चिन्तीभूतान् तान् एव जीवान् अवश्यभावित्वाशक्यपरिहारादिमिषेण निश्शङ्क व्यापादयन् स्फुटमेव सर्वोत्कृष्टविश्वासघातकः परमते केवल्येव भवेत्। न चैवं छद्मस्थोऽपि, तस्य यथावादी तथाकर्त्ताऽहमित्येवंरूपेण विश्वासहेतुवचनवक्तृत्वाभावादिति सर्वोत्कृष्टविश्वासघातकत्व केवलिन एवेति दर्शितम् ३। एतानि त्रीण्यपि प्राणातिपातादीनि केवलिनो लेशतोऽपि प्राणातिपाताभ्युपगमे तद्व्यापकभूतानि भवन्त्येव। एवं भणत' परावर्णः केवलिनो भवति, केवलित्वहानिहेतुदोषोद्भावनेनोत्कृष्टकलङ्कदानात्। तथाभूतदोषत्वं च तेषा त्रयाणामप्यष्टादशदोषमध्यपतितत्वेन स्फुटमेव। एतेन

ઈમ મૃષાવાદાદિકને વિષે પણિ સર્વોત્કૃષ્ટપણું, જિમ-કેવલી તે મૃષાવાદી ન હુઈ યાવત્ 'જેહવુ' બોલે' તેહવુ કરનાર હુઈ' એહવુ સર્વ સમક્ષ પ્રરૂપીને' તેહજ પોતાના કેવલી પણિં કહેતો સાવદ્યપણિ પચ્ચક્ખ્યો પણિં જીવઘાત તે પ્રતે' પ્રતિ કરિતો- કીધી પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ હુતો પ્રકટજ મૃષાભાષી. 'ન કરૂં' એહવુ કહીને' તે પાપપ્રતે પ્રત્યક્ષ સેવે તે પ્રત્યક્ષજ જુઠાબોલો માયાનિકૃતિનો પ્રસંગ વલી' એ ઉપ૦. એહવુ મૃષાભાષણુ કેવલીને'જ હુઈ. પણિ છદ્મસ્થને નહીં. હુ છદ્મસ્થ એહવું કહીને' 'છદ્મસ્થ જેહવુ બોલે તેહવુ ન કરઈ' ઈમ સમ્યક્ કહેવાપણાથી. તે વતી કેવલીને જ- સર્વોત્કૃષ્ટ મૃષાભાષીપણું દેખાડયુ

ઈમ સર્વોત્કૃષ્ટ વિશ્વાસઘાતપણુ–જિમ કેવલી પ્રથમ સર્વ જીવપ્રતિ ઈમ કહે જે અમ્હથી મ ભય પામો. તો મિં જીવઘાત તે ત્રિવિધે ત્રિવિધે પચ્ચખ્યો છે એ વચન માત્ર, ઇમ નહીં. તો સ્યુ? સર્વજ્ઞપણિં કરી આવતા કાલને મુઝને પ્રત્યક્ષપણાથી, હુ જેહવુ બોલુ તેહવુ કરનાર, ઇત્યાદિરૂપે સૂર અસુર નરેશ્વરાદિકની પર્ષદાને વિષે સર્વ દેખતા સર્વ જીવનઈ વિશ્વાસીનઈ નિશ્ચિંત થયા તેહજ જીવપ્રતે અવશ્યભાવિપણિં અથવા અશક્યપરિહારઈ ઇત્યાદિ મિસે' નિઃશંક હણુતો પ્રગટજ સર્વોત્કૃષ્ટ વિશ્વાસઘાતી પરમતઈ કેવલીજ હુઈ. ઈમ છદ્મસ્થ ન હુઈ તેહને યથાવાદી તિમ કરૂ હુ ઇણી રીતિં કરી વિશ્વાસનુ હેતુ જે વચન તેહના બોલવાપણાના અભાવથી. એ વતી સર્વોત્કૃષ્ટ વિશ્વાસઘાતીપણુ કેવલીને જ દેખાડયુ ૩ એ તીને પ્રાણાતિપાતાદિક કેવલીને' લેશથીએ, પ્રાણાતિપાત માનતે પ્રાણાતિપાતના જે વસ્તુ છતે જે વસ્તુ હુઈ જ તે વ્યાપક, તેહવા તે હુઇજ. ઇમ કહેતા કેવલીને, પરમ અવર્ણવાદ હુઈ. કેવલીપણાની હાનિનો હેતુ જે દોષ તેહને પ્રગટ કરવે ઉત્કૃષ્ટ કલંકદાનથી. તેહવુ દોષપણું તવુ તે ત્રિણ્હિને અઢાર દોષ મધ્યે પતિતપણિં કરી પ્રગટજ એટલે કેવલીને છના પ્રાણાતિપાતાદિકને કહે જે સ્યો અવર્ણવાદ? એહવી શંકા પણિ ટાલી. એ વચનનેજ અવર્ણવાદરૂપપણાથી અઢાર દોષ

केवलिनः सतां प्राणातिपातादीनां भणने कोऽवर्णवाद ? इतिशङ्कापि परास्ता । एतद्वचनस्यैवावर्णवादरूपत्वात्, अष्टादशदोषराहित्येन भणितेरसम्भवापत्तेश्च । तस्मादसतो दोषस्य सत्त्वेन भणनमदोषस्य दोषत्वेन भणनं चेत्युभयथापि तीर्थकृतामवर्णवाद एवेति तात्पर्यमितिगाथार्थः ॥ १९ ॥

अथ छद्मस्थसंयतस्यापि सावद्ययोगप्रत्याख्यानसाम्यात् जायमाना जीवघातादयोऽपि केवलिन इव कथं न सर्वोत्कृष्टा भवन्ति ? इति पराशङ्कामपाकुर्वन्नाह—

॥ एवं छउमत्थमुणी ण दोसवंतो हविज्ज कइआवि । जम्हा रागद्दोसा–णाभोगा संविभागपरा ॥२०॥

व्याख्या—एवम्–उक्तप्रकारेण केवलिवत् छद्मस्थमुनि' कदाचिदपि न दोषभाग् भवेत्–केवलिवदुत्कृष्टहिंसादिदोषातिप्रसङ्गभाग् न भवेदित्यर्थः । तत्र हेतुमाह—यस्मात् कारणात् रागद्वेषानाभोगास्त्रयोऽपि संविभागपरा' । समिति सम्यग् विभागो–लभ्यांशो हिंसादिदोषाणां तस्मिन् पराः–समुत्सुकीभूय लभ्यांशग्राहकाः संविभागपरा इत्यक्षरार्थः । भावार्थः पुनरेवम्–अनादिसिद्धसम्बन्धभागपि साम्प्रतं संयतीभूतोऽस्मत्स्वामी एकाक्येव हिंसादिदोषभाग् मा भूत्, विद्यमानानामस्माकं लज्जाहेतुत्वादित्यभिप्रायेणैव भावतो जीवघातानृतभाषणादिदोषांश्च तथा अनाभोगनिमित्तकद्रव्यजीवघातादिसमुत्थजनापवादमशुभकर्मबन्धं चानाभोग एव गृहीतवान् । अत एव अनाभोगवत साधोः 'अहं जीवं हन्मि, मृषा भाषे' इत्यादिरूपेण भावतो जीवघाताद्यात्मकपरिणामो न भवति । यद्यपि द्रव्यतो जीवघातादिकं जनापवाद-

---

રહિતપણે કહેવાના અસંભવની પ્રાપ્તિથી તે વતી અણછતા દોષને છતાપણે કહેવું અને અદોષને દોષપણિં કહેવું ઇમ બિહુ પ્રકારે તીર્થંકરનો અવર્ણવાદ જ. એ તાત્પર્ય –

ઈહાં ઉત્સૂત્રખલે તઉ 'કેવલીને દ્રવ્યથી જીવઘાત તે દૂષણ જ નહીં' ઇમ માનીનિં લિખ્યું છે જે 'કેવલીને દ્રવ્યથી જીવઘાત જે નથી માનતા, કેવલીને તેહજ અવર્ણવાદ' તે ઉન્મત્ત પ્રલાપ જાણવો અને કિંહાએ 'દ્રવ્યથી જીવઘાત તે કેવલીને હુઇ' એહવું છે પણિ નહીં, તો તેણિં અસંબદ્ધ એ સ્યું લખ્યું છે, તે વિચારવું –એ ગાથાર્થઃ

હિવે છદ્મસ્થ સંયતીને પણિં સાવદ્યયોગને પચ્ચખ્ખાની સરિખાઈ પણાથી થાતા જીવઘાતાદિક તે કેવલીની પરે કિમ ઉત્કૃષ્ટ ન હુઈ ? એહવી પરની આશંકા ટાલતો કહે છે—

ઇમ છદ્મસ્થ મુનિ તે દોષવંત ન હુઇ કિંવારે પણિ. જે માટિ રાગદ્વેષ અને અનાભોગ તે સંવિભાગને વિષે તત્પર છે

અર્થ –ઇમ કહે પ્રકારે કેવલી પરે છદ્મસ્થ યતી તે કિંવારે પણિ દોષનો ભજનાર ન હુઈ કેવલીની પરે હિંસાદિક દોષનો અતિપ્રસંગ દૂષણનો ભજનાર ન હુઈ એ અર્થ. તિંહા હેતુ કહઇ છઇ–જે કારણથી રાગદ્વેષ અને અનાભોગ તે ત્રિણે સંવિભાગતત્પર–સમ્યગ્ ભલો વિભાગ તે–લેવો ભાગ હિંસાદિદોષનો તેહને તત્પર–સમ્યગ્ પ્રકારે ઉત્સુક થઇને લેવાયોગ્ય ભાગના ગ્રહનારા તે સંવિભાગપર એ અક્ષરમાત્રનો અર્થ

પરમાર્થ તઉ એમ–અનાદિસિદ્ધ જે સંબંધ તેહનો ભજનાર પણિ હિવડાં સંયતી થયો અમ્હારો સ્વામી એકલોજ હિંસાદિક દોષનો ભજનાર મ થાઓ, છતા અમ્હને લજ્જાના હેતુપણાથી,

हेतुर्भवति तथाऽप्यनाभोगहेतुकं तथा न भवति । तद्व्यञ्जकं तु मया अनाभोगवशेनेदमनुचितं समाचरित-मिति वचः श्रुत्वा वक्तारोऽप्यनाभोगवशेनानुचितसमाचरणं भवत्येव, यदुक्तम्—

'एकं हि चक्षुरमलं सहजो विवेकस्तद्वद्भिरेव सह संवसतिर्द्वितीयम् । एतद् द्वयं भुवि न यस्य स तत्त्वतोऽन्ध-स्तस्यापमार्गचलने खलु कोऽपराधः ?' ॥१॥ इति । तथा अपवादपरतन्त्राभोगजन्या-ज्जीवघातादेर्जीवरक्षात्मकसंयमपरिणामानपायहेतुत्वेन प्रशस्तभावापन्नौ सञ्ज्वलनकषायात्मकौ राग-द्वेषावेव जनापवादमुपात्तवन्तौ । तद्व्यञ्जकं तु यथा लोके वक्तारोऽपि—यद्यपि सञ्जातोपसर्गः संयतेन सोढव्यः तथापि कदाचित् कुपितः साधुः कोपयितारं हन्ति, तत्र साधोः कोऽपराधः ? किन्तु कोपयितुरेव । अत एव संयतराज्ञाऽप्युक्तम्—

'संजओ अहमस्सि त्ति भगवं वाहराहि मे । कुद्धे तेएण अणगारे डहेज्ज नरकोडिओ' ॥ त्ति । श्रीउत्तरा० (अ० १८ गा० १०) वस्तुतस्तु रागद्वेषानाभोगा एव जीवघाताद्याश्रयं प्रति करणत्वेन कारणानि, तेषु च सत्सु केवलं यत् तद्वतोऽभिधानं तत् तत्कर्तृत्वेन मन्तव्यम् । सर्वेषामपि जीवघातादि-कारणसामग्र्यन्तर्भूतत्वात् । परं 'सामग्री च कार्यजनिके' ति सर्वसम्मतत्वेन नाश्चर्यम् । आश्चर्यं पुनरे-तत्—यदनाभोगादिविकलोऽपि केवली सर्वांशैर्जानन्नपि जीवघातादिकं करोति, सामग्र्यभावेऽपि कार्यजननसामर्थ्यात् । किञ्च—ततोऽप्येतदाश्चर्यम्—यत् केवलिनो जीवरक्षादिकं न सम्भवति, छद्मस्थ-संयतानां जीवरक्षाहेतुत्वेनाभिमतस्याभोगस्य केवलिनो जीवघातहेतुत्वेन परिगमनादिति । अत्र सम्मतिस्तु दर्शितैव । अत एव लोके वक्तारोऽपि निष्प्रयोजनं ज्ञात्वा जीवघातादौ प्रवृत्तं निरीक्ष्य—'अहो ! अयं

એ અભિપ્રાયે ભાવથી જીવઘાત-મૃષાભાષણાદિ દોષનો ભાગ તે પ્રતિ, વલી અનાભોગ નિમિત્તિઓ જે દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિક તેથી ઉપનો જે જનાપવાદ અને અશુભ કર્મનો બંધ તે પ્રતે, અનાભોગજ ગ્રહેતો હુઓ, એતલાજ વતી અનાભોગવંત સાધુને 'હું જીવ હણું મૃષા બોલું' ઇત્યાદિરૂપે ભાવથી જીવઘાતાદિકરૂપ પરિણામ ન હુઇ જઉ એ દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિક તે જનની નિંદાનો હેતુ હુઇ, તઉ એ અનાભોગરૂપ હેતુથી ઉપનુ તે તિમ ન હુઇ તેહનુ જણાવનાર તઉ મઇ અનાભોગને વશે એ અનુચિત આચર્યું એહવુ વચન સાભલી કહનારાપણિ અજાણને વશે અયોગ્ય આચરણ હુઇજ. એક લોચન તઉ નિર્મલ જે સહજનો વિવેક, વિવેકના જાણ સાથિ સવાસ કરવો તે બીજું લોચન, એ બિહુ પૃથિવીને વિષે જેહનઇ નહીં તે પરમાર્થે અંધજ તેહને ઉન્માર્ગે ચાલતા સ્યો દોષ ? કોઇ નહી એ ભાવ.

વલી અપવાદને વશે જે અભોગ તેથી ઉપનો જે જીવઘાત તેહને જીવરક્ષારૂપ જે સંયમનો પરિણામ તેહનઇ અણુજાવાને હેતુપણિ પ્રશસ્તપણું પામ્યા સંજ્વલન કષાયરૂપ જે રાગદ્વેષ, તેહજ લોકની નિંદાને ગ્રહેતા હુઆ. એતલાભાવનુ જણાવનારૂં તઉ જિમ લોકને વિષે કહિનારા પણિ-જઉઇ થયો ઉપસર્ગ તે સાધુને સહઇવો, તઉહે કિવારેકિ કોપ્યો સાધુ તે કોપવનારને હણે તિહા સાધુનો સ્યો અપરાધ ? તઉ સ્યુ ? કોપાવનારનોજ. એતલાજ વતી સંયત રાજાઈ કહિઉ છઈ-સંયત હું છુ ભગવન્ બોલાવો મુઝને ક્રુદ્ધ થઇ તેજે અણગાર તે બાલે નરની કોડિનિ. એ ઉત્તરા૦ પરમાર્થ તો રાગદ્વેષ અને અનાભોગજ જીવઘાતાદિ દૂષણ પ્રતિ, કરણપણિ કારણ ઉત્કૃષ્ટકારણપણિ તિ છતે હુતે કેવલ જે તદ્વંતનુ અભિધાન તે તેહના કર્તાપણિ માનવુ એ સર્વેને જીવઘાતાદિને કારણની સામગ્રીમાહિ મિલવા-પણાથી. પણિ 'સામગ્રી તે કાર્યની ઉપજાવનારી' એહવુ સર્વસંમતપણિ કરી આશ્ચર્ય નહી.

पापात्मा जीवघातादौ व्यसनी द्रष्टुमप्ययुक्तः' विना प्रयोजनमपराधं ज्ञात्वा जीवघातादौ प्रवर्तनादि'त्या-क्रोशदानपरायणा भवन्ति । वदन्ति च–कोऽस्य विश्वासं करोति, विनाप्रयोजनापराधं रागद्वेषमन्तरेणापि निश्शङ्कं जीवघाताद्यनुचितप्रवृत्तौ तन्निवारणहेतुप्रतीकाराभावात् । तेन धिगम्य ज्ञातृत्व रागद्वेषराहित्य चेत्येवरूपेणानार्यजनस्यापि गर्हणीयो भवति ।

ननु प्रतीकाराभावः कथम् ? इति चेदुच्यते–पराभिप्रायेण केवली भणति–हे पापात्मन् ! हे देवानुप्रिय ! इत्यादियथादृष्टसम्बोधनपुरस्कारेणाऽहं त्वां व्यापादयिष्यामीति केवलज्ञानवता मयाऽवश्यभावित्वेनेत्थमेव दृष्टत्वादिति भणित्वा तथैव तद्व्यापादनप्रवृत्तः प्रतीकारासाध्यः एवेति पराभिप्रायेण सिद्ध्यति । तत्सिद्धौ च आस्तामन्यः, कुनृपोऽपि लोकापवादभीत्याऽलीकमपि परापराधमुद्भाव्यानुचितप्रवृत्तिभाग्भवति । केवली तु लोकापवादमवगणय्यानुचितप्रवृत्तौ तन्निवारणहेतुप्रतीकाराभावात् । एतेन केवलिनो द्रव्यत एव जीवघातादिकं भवतीति पराकूतमपि परास्तम्, भावतोऽपि जीवघातस्य दृष्टत्वेनाऽन्यथाकर्तुमशक्यत्वात् । किञ्च–विनापवादं जीवघाताद्याश्रवजातस्य स्वतन्त्रक्रियावतो ज्ञानपूर्वकत्वद्रव्यत्वयोर्विरोधात् । भावतो हिंसाद्यंशस्य ग्राहकेऽनाभोगे सत्येव द्रव्यतो हिंसादेर्वक्तुं शक्यत्वात् । तथैवाऽऽगमसम्मता हिंसाचतुर्भङ्गी दर्शितैव । नन्वेवमाभोगापेक्षयाऽनाभोग एव वरीयान् सम्पन्नेति चेन । सत्यम्, कथञ्चिदिष्टापत्तेः । यथा सयतस्य जीवघातादौ जायमानेऽनाभोग एव श्रेयान् । तत्परित्यागे चाभोग एव । यतोऽयं जाव इत्येवमाभोगपूर्वकजीवघातादिः संयतानां सम्यक्त्वनाशहेतुत्वेन संयमनाशहेतुः । अनाभोगपूर्वकस्तु अप्रमत्त-

---

પણિ તે અદ્ભુત તે એ જે અનાભોગાદિકે રહિતપણિ કેવલી સર્વાંશે જ્ઞાનવંતપણિ જીવ-ઘાતાદિક કરઈ, સામગ્રીને અભાવેપણિ કાર્ય નીપજાવવાના સમર્થપણાથી વલી તેથી વલીએ અદ્ભુત જે કેવલીને જીવરક્ષાદિક તે ન સંભવઇ, છદ્મસ્થ સયતીતેં જીવરક્ષાના હેતુપણે માન્યો જે આભોગ તેહનો જીવઘાત હેતુપણે પરિણમવાથી ઇહાં સંમતિ તો પૂર્વે દેખાડી છે ઇંજ એતલાજ વતી લોકને વિષે કહિનાર પણિ–પ્રયોજન વિના જાણી જીવઘાતને વિષે પ્રવર્ત્યો દેખી આશ્ચર્ય એ પાપી જીવ-ઘાતાદિકને વિષે વ્યસની જોવાપણિ અયુક્ત, કાર્ય અને અપરાધ વિના જાણીને જીવઘાતાદિને વિષે પ્રવર્ત્તનથી ઇત્યાદિ ગાલી દાનને વિષે તત્પર થાઈ વલી કહે જે કઉણ એહનો વિશ્વાસ કરે પ્રયોજન અને અપરાધ વિના રાગદ્વેષ વિના પણિં નિઃશંક જીવઘાતાદિ અનુચિત પ્રવૃત્તિને વિષે તેહનાં નિવારણનો હેતુ જે પ્રતીકાર, તેહના અભાવથી તે કારણિ ધિગ્ હુઉ એહનું જાણપણું રાગદ્વેષરહિતપણું ઇણી રીતે અનાર્યજનને પણિ નિંદનીય હુઈ

પૂછે છે–પ્રતીકારનો અભાવ કિમ ? એહવું જઉ તે ઉપરિ કહીઈ છે–પરને અભિપ્રાયેં કેવલી કહે રે પાપરૂપ ! અથવા હે સરલ ! ઇત્યાદિ યથા દીઠા જે સંબોધન તત્પૂર્વક. હું તુઝને હણીસ કેવલજ્ઞાનવંતઈ મઈ અવશ્યભાવિપણિં ઇમજ દીઠાપણાથી. એહવું કહીનેં તિમજ તેહની હિંસાને વિષે પ્રવર્ત્યો પ્રતીકારનેં અસાધ્યજ એહવું પરને અભિપ્રાયે સીઝઈ અને તેહવું સિદ્ધ થયે તો રહઉ બીજઉ કુરાજાપણિ લોકાપવાદને ભયે મિથ્યા એ અપરાધ પ્રગટ કરી અનુચિતપ્રવૃત્તિનઉ ભજનાર હુઈ. કેવલી તઉ લોકાપવાદ અવગણીને પણિ અયોગ્યપ્રવૃત્તિનો ભજનાર. એ અતિપ્રસંગ મહાદૂષણ જાણિવું

એતલું કહેને કેવલીને દ્રવ્યથીજ જીવઘાતાદિક હુઈ. એ પરનો ભાવપણિ ટાલ્યો ભાવથી એ જીવઘાતને દીઠાપણે કરી અન્યથા કરિવાને અશક્યપણાથી વલી અપવાદ વિના જીવઘાતાદિક

हेतुर्भवति तथाप्यनाभोगहेतुकं तथा न भवति। तद्व्यञ्जकं तु मया अनाभोगवशेनेदमनुचित समाचरितमिति वचः श्रुत्वा वक्तारोऽप्यनाभोगवशेनानुचितसमाचरणं भवत्येव, यदुक्तम्—

'एक हि चक्षुरमलं सहजो विवेकस्तद्वद्भिरेव सह संवसतिर्द्वितीयम्। एतद् द्वयं भुवि न यस्य स तत्त्वतोऽन्ध-स्तस्यापमार्गचलने खलु कोऽपराधः?' ॥१॥ इति। तथा अपवादपरतन्त्राभोगजन्याज्जीवघातादेर्जीवरक्षात्मकसंयमपरिणामानपायहेतुत्वेन प्रशस्तभावापन्नौ सञ्ज्वलनकषायात्मकौ रागद्वेषावेव जनापवादमुपात्तवन्तौ। तद्व्यञ्जकं तु यथा लोके वक्तारोऽपि–यद्यपि सञ्जातोपसर्गः सयतेन सोढव्यः तथापि कदाचित् कुपितः साधुः कोपयितारं हन्ति, तत्र साधोः कोऽपराधः? किन्तु कोपयितुरेव। अत एव संयतराज्ञाऽप्युक्तम्—

'संजओ अहमस्सि त्ति भगवं वाहराहि मे। कुद्ध तेएण अणगारे डहेज्ज णरकोडिओ'॥ त्ति। श्रीउत्तरा० (अ० १८ गा० १०) वस्तुतस्तु रागद्वेषानाभोगा एव जीवघातोद्याश्रवं प्रति करणत्वेन कारणानि, तेषु च सत्सु केवलं यत तद्वतोऽभिधानं तत् तत्कर्तृत्वेन मन्तव्यम्। सर्वेषामपि जीवघातादिकारणसामग्र्यन्तर्भूतत्वात्। परं 'सामग्री च कार्यजनिके' ति सर्वसम्मतत्वेन नाश्चर्यम्। आश्चर्यं पुनरेतत्–यदनाभोगादिविकलोऽपि केवली सर्वांशैर्ज्ञानवानपि जीवघातादिकं करोति, सामग्र्यभावेऽपि कार्यजननसामर्थ्यात्। किञ्च–ततोऽप्येतदाश्चर्यम्–यत् केवलिनो जीवरक्षादिकं न सम्भवति, छद्मस्थसंयतानां जीवरक्षाहेतुत्वेनाभिमतस्याभोगस्य केवलिनो जीवघातहेतुत्वेन परिगमनादिति। अत्र सम्मतिस्तु दर्शितैव। अत एव लोके वक्तारोऽपि निष्प्रयोजनं ज्ञात्वा जीवघातादौ प्रवृत्तं निरीक्ष्य–'अहो! अयं

એ અભિપ્રાયે ભાવથી જીવઘાત–મૃષાભાષણાદિ દોષનો ભાગ તે પ્રતિ, વલી અનાભોગ નિમિત્તિઓ જે દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિક તેથી ઉપનો જે જનાપવાદ અને અશુભ કર્મનો બંધ તે પ્રતે, અનાભોગજ ગ્રહેતો હુઓ, એતલાજ વતી 'અનાભોગવંત સાધુને,' હું જીવ હણું મૃષા બોલું' ઇત્યાદિરૂપે ભાવથી જીવઘાતાદિકરૂપ પરિણામ ન હુઇ જઉ એ દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિક તે જનની નિંદાનો હેતુ હુઇ, તઉ એ અનાભોગરૂપ હેતુથી ઉપનું તે તિમ ન હુઇ. તેહનું જણાવનાર તઉ મઇ અનાભોગને વશે એ અનુચિત આચર્યું એહવું વચન સાંભલી કહનારાપણિ અજાણને વશે અયોગ્ય આચરણ હુઈજ એક લોચન તઉ નિર્મલ જે સહજનો વિવેક, વિવેકના જાણ સાથિ સંવાસ કરવો તે બીજું લોચન, એ બિહુ પૃથિવીને વિષે જેહનઇ નહીં તે પરમાર્થે અંધજ. તેહને ઉન્માર્ગે ચાલતા સ્યો દોષ? કોઇ નહી. એ ભાવ

વલી અપવાદને વશે જે અભોગ તેથી ઉપનો જે જીવઘાત તેહને જીવરક્ષારૂપ જે સંયમનો પરિણામ તેહનઇ અણજાવાને હેતુપણિ પ્રશસ્તપણું પામ્યા સંજ્વલન કષાયરૂપ જે રાગદ્વેષ, તેહજ લોકની નિંદાને ગ્રહેતા હુઆ. એતલાભાવનું જણાવનારૂ તઉ જિમ લોકને વિષે કહિનારા પણિ–જઉ થયો ઉપસર્ગ તે સાધુને સહઇવો, તઉહે કિવારેકિ કોપ્યો સાધુ તે કોપવનારને હણે તિંહા સાધુનો સ્યો અપરાધ? તઉ સ્યું? કોપાવનારનોજ. એતલાજ વતી સંયત રાજાઈ કહિઉ છઈ–સંયત હું છું ભગવન્ બોલાવો મુંઝને ક્રુદ્ધ થઇ તેજે અણગાર તે બાલે નરની કોડિનિ. એ ઉત્તરા૦ પરમાર્થ તો રાગદ્વેષ અને અનાભોગજ જીવઘાતાદિ દૂષણ પ્રતિ, કરણપણિ કારણ ઉત્કૃષ્ટકારણપણિ તિ છતે હુતે કેવલ જે તદ્વંતનું અભિધાન તે તેહના કર્તાપણિ માનવું એ સર્વેને જીવઘાતાદિને કારણની સામગ્રીમાહિ મિલવાપણાથી. પણિ 'સામગ્રી તે કાર્યની ઉપજાવનારી' એહવું સર્વસંમતપણિ કરી આશ્ચર્ય નહી.

पापात्मा जीवघातादौ व्यसनी द्रष्टुमप्ययुक्तस्य' विना प्रयोजनमपराधं ज्ञात्वा जीवघातादौ प्रवर्तनादि'त्या-क्रोशदानपरायणा भवन्ति । वदन्ति च–कोऽस्य विश्वासं करोति, विनाप्रयोजनापराध रागद्वेषमन्तरेणापि निश्शङ्कं जीवघाताद्यनुचितप्रवृत्तौ तन्निवारणहेतुप्रतीकाराभावात् । तेन धिगस्य ज्ञातृत्व रागद्वेषराहित्य चेत्येवरूपेणानार्यजनस्यापि गर्हणीयो भवति ।

ननु प्रतीकाराभावः कथम् ? इति चेदुच्यते–पराभिप्रायेण केवली भणति–हे पापात्मन् ! हे देवानुप्रिय ! इत्यादियथादृष्टसम्बोधनपुरस्कारेणाऽहं त्वां व्यापादयिष्यामीति केवलज्ञानवता मयाऽवश्यभावित्वेनेत्थमेव दृष्टत्वादिति भणित्वा तथैव तद्व्यापादनप्रवृत्तः प्रतीकारासाध्यः एवेति पराभिप्रायेण सिद्ध्यति । तत्सिद्धौ च आस्तामन्यः, कुनृपोऽपि लोकापवादभीत्यालीकमपि परापराधमुद्भाव्यानुचितप्रवृत्तिभाग्भवति । केवली तु लोकापवादमवगणय्यानुचितप्रवृत्तौ तन्निवारणहेतुप्रतीकाराभावात् । एतेन केवलिनो द्रव्यत एव जीवघातादिकं भवतीति पराकूतमपि परास्तम्, भावतोऽपि जीवघातस्य दृष्टत्वेनाऽन्यथाकर्तुमशक्यत्वात् । किञ्च–विनापवाद जीवघाताद्याश्रवजातस्य स्वतन्त्रक्रियावतो ज्ञानपूर्वकत्वद्रव्यत्वयोर्विरोधात् । भावतो हिंसाद्याश्रयस्य ग्राहकेऽनाभोगे सत्येव द्रव्यतो हिंसादेर्वक्तु शक्यत्वात् । तथैवागमसम्मत्या हिंसाचतुर्भङ्गी दर्शितैव । नन्वेवमाभोगापेक्षयाऽनाभोग एव वरीयान् सम्पद्येतेति चेत् । सत्यम्, कथञ्चिदिष्टापत्तेः । यथा, संयतस्य जीवघातादौ जायमानेऽनाभोग एव श्रेयान् । तत्परित्यागे चाभोग एव । यतोऽस्य जाव इत्येवमाभोगपूर्वकजीवघातादिः संयताना सम्यक्त्वनाशहेतुत्वेन संयमनाशहेतुः । अनाभोगपूर्वकस्तु अप्रमत्त-

---

પણિ તે અદ્ભુત તે એ જે અનાભોગાદિકે રહિતપણિ કેવલી સર્વાંશે જ્ઞાનવંતપણિ જીવઘાતાદિક કરઈ, સામગ્રીને અભાવેપણિ કાર્ય નીપજાવવાના સમર્થપણાથી વલી તેથી વલીએ અદ્ભુત જે કેવલીને જીવરક્ષાદિક તે ન સંભવઇ, છદ્મસ્થ સંયતીનેં જીવરક્ષાના હેતુપણે માન્યો જે આભોગ તેહનો જીવઘાત હેતુપણે પરિણમવાથી ઇહાં સંમતિ તો પૂર્વં દેખાડી છે ઇજ એતલાજ વતી લોકને વિષે, કહિનાર પણિ–પ્રયોજન વિના જાણી જીવઘાતને વિષે પ્રવર્ત્યો દેખી આશ્ચર્ય એ પાપી જીવઘાતાદિકને વિષે વ્યસની જોવાપણિ અયુક્ત, કાર્ય અને અપરાધ વિના જાણીને જીવઘાતાદિને વિષે પ્રવર્ત્તનથી ઇત્યાદિ ગાલી દાનનેં વિષે તત્પર થાઈ વલી કહે જે કઉણ એહનો વિશ્વાસ કરે પ્રયોજન અનં અપરાધ, વિના રાગદ્વેષ વિના પણિ નિઃશંક જીવઘાતાદિ અનુચિત પ્રવૃત્તિને વિષે તેહના નિવારણનો હેતુ જે પ્રતીકાર, તેહના અભાવથી તે કારણિ ધિગ્ હઉ એહનુ જાણપણુ રાગદ્વેષરહિતપણુ ઇણી રીતે અનાર્યજનને પણિ નિંદનીય હુઈ.

પૂછે છે–પ્રતીકારનો અભાવ કિમ ? એહવુ જઉ તે ઉપરિ કહીઈ છે–પરને અભિપ્રાયેં કેવલી કહેં રે પાપરૂપ ! અથવા હે સગલ ! ઇત્યાદિ યથા દીઠા જે સંબોધન તત્પૂર્વક હું તુઝને હણીસ કેવલજ્ઞાનવંતઈ મઈ અવશ્યભાવિપણિં ઇમજ દીઠાપણાથી. એહવુ કહીનં તિમજ તેહની હિંસાને વિષે પ્રવર્ત્યો પ્રતીકારને અસાધ્યજ એહવું પરને અભિપ્રાયે સીઝઈ અને તેહવુ સિદ્ધ થયે તો રહઉ બીજઉ કુરાજાપણિ લોકાપવાદને ભયે મિથ્યા એ અપરાધ પ્રગટ કરી અનુચિતપ્રવૃત્તિનઉ ભજનાર હુઈ. કેવલી તઉ લોકાપવાદ અવગણીને પણિ અયોગ્યપ્રવૃત્તિનો ભજનાર. એ અતિપ્રસંગ મહાદૂષણ જાણિવું

એતલું કહેને કેવલીને દ્રવ્યથીજ જીવઘાતાદિક હુઈ. એ પરનો ભાવપણિ ટાલ્યો ભાવથી એ જીવઘાતનેં દીઠાપણે કરી અન્યથા કરિવાને અશક્યપણાથી વલી અપવાદ વિના જીવઘાતાદિક

संयतानां नातिचारहेतुरपि । तस्मात् केवलिनः क्षायिकभावोत्पन्नस्य संयमस्य नाशासम्भवेन तन्नाशकस्या- भोगपूर्वकजीवघातादेरप्यसम्भव एवेति गाथार्थः ॥ २० ॥

अथोक्तमेवार्थमागमानाबाधया समर्थयन्नाह—

॥ तेणं जे वावारा सावज्जत्तेण वण्णिआ समए । तेसिमिगोवि कहंची केवलिणो णेव जिणभणिओ ॥

व्याख्या—येन कारणेन केवलिनः स्वल्पमपि प्राणातिपातादिकं परिणामेनोत्कृष्टमेव भवति, तेन कारणेन ये व्यापाराः—कायादिचेष्टारूपा जीववीर्यप्रभवक्रियाविशेषा इत्यर्थः, सावद्यत्वेन—पापकर्म- बन्धहेतुत्वेन, समये—सिद्धान्ते पुष्टालम्बनेन साधूनां कल्प्यमित्येव हेतुहेतुमद्भावेन वर्णिताः—भणिताः । तेषां मध्ये कथञ्चिदपि एकोऽपि केवलिनो न जिनभणित'—अर्हदुपदिष्टो नोस्त्येवेत्यर्थः । नहि क्वाप्यागमे यावदशक्यपरिहारेणाप्यमुकजीवस्य विराधना केवलिनोऽपि निजयोगजन्या भवतीति लेशतोऽप्युक्तमस्ति । आस्तामन्यत्, जैनप्रवचन एव प्रतीतमाधाकर्मादिकमिद सावद्यमिति नामग्राहेण भणित्वा तत्प्रतिषेविता केवली न भवति, कथं तर्हि सर्वलोकगर्हणीयस्य विनाप्रयोजनापराध जीवघातमृषाभाषणादेः प्रतिषेविता सम्भवति ? निजसाक्षात्कारविषयजीवघातस्य प्रतिषेवणं सम्यक्त्वनाशहेतुत्वेन परमसावद्यमिति सर्वजनसमक्ष स्वयमेव भणितत्वात् । अत एव 'णो इमं सावज्जं ति पन्नवेत्ता पडिसेविता भवती' तिलिङ्गतयोद्- भावितेन प्रवचनवचसा निषिद्धमिति ।

-આશ્રવવૃદને સ્વેચ્છાઈ ક્રિયાવતને જ્ઞાનપૂર્વકપણું અને દ્રવ્યપણું એ બિહુને વિરોધથી. ભાવથી હિંસાદિક અશનો ગ્રાહક જે અનાભોગ તે છતેજ દ્રવ્યથી હિંસાદિકને કહેવાપણાથી તિમજ આગમની સાખિં હિંસાની ચઉભંગી દેખાડીજ. પૂછે છે–તઉ ઇમ આભોગની અપેક્ષાઈ અનાભોગજ ભલો સંપજે. ઇમ જઉ સાચુ, કુણેકરૂપે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિથી જિમ સાધુને જીવઘાતાદિક થાતે અનાભોગજ ભલઉ. તેહના છાડવાને વિષે તો આભોગજ જે માટે 'એ જીવ' એહવું જ્ઞાનપૂર્વક જીવઘાતાદિક તે સયતીને સમ્યક્ત્વ નાશને હેતુપણે કરી સયમ નાશનો હેતુ અનાભોગપૂર્વક તઉ અપ્રમત્તસંયતીને અતિચારનો હેતુપણિ જીવઘાતાદિક ન હુઇ. અતએવ 'નદ્યુત્તરાદિકને વિષે જીવઘાતને સાધુને અના- ભોગજનિત માનવો અને જે નદી ઉતરતા જલજીવઘાત તે આભોગપૂર્વકજ' ઇમ ઉચ્છૃખલે કિણેકિં લિખ્યુ છે માટે પ્રબધે તે સર્વ મિથ્યા જાણિવુ. અતએવ મિશ્ર અચિત જલની યતના ન કહી તેહના અપ્રત્યક્ષપણાથી 'ઇત્યાદ્યોઘનિર્યુક્તિગત તે ઇમજ મિલે' તે માટે કેવલીને ક્ષાયિક ભાવે ઉત્પન્ન જે સયમ તેહના નાશને અસંભવે તેહનો નાશક જે આભોગપૂર્વક જીવઘાતાદિક તેહનો પણિ અસભવજ. એ ગાથાનો અર્થ. ॥૨૦॥

હવે કહ્યો જે અર્થ તે આગમની અનાબાધાઈ સમર્થતો કહે છે—

તે કારણે જે વ્યાપાર સાવદ્યપણિ વર્ણવ્યા સિદ્ધાતને વિષે તે માહિલો એકે સાવદ્ય વ્યાપાર કિમે કેવલીને ન હુઇ જિનનઉ કહિઉ

અર્થ.—જે કારણવતી કેવલીને સ્વલ્પપણિં પ્રાણાતિપાતાદિક પરિણામે ઉત્કૃષ્ટજ હુઇ. તેણે કારણે યે વ્યાપાર–કાયાદિકના ચેષ્ટારૂપ જીવના વીર્યથી ઉપના ક્રિયા વિશેષ એ અર્થ તે સપાપ- પણિ–કર્મબધને હેતુપણિ સિદ્ધાતને વિષે પુષ્ટાલંબનથી સાધુને કલ્પનીય પ્રણી રીતે હેતુ–હેતુમત્પણિ–

यत्तु श्रुतव्यवहारशुद्ध्या छद्मस्थसंयतानीतमनेषणीयमपि केवली भुङ्क्ते, तद् 'इह सावद्य'-मिति भणितेरभावान्न वचनविरोध.। यदि च तदनेषणीय कथञ्चित्कदाचिदपि केवलिना 'भुक्तमिति छद्मस्थज्ञानगोचरीभवेत् तर्हि केवली न भुङ्क्त एव, केवल्यपेक्षया श्रुतव्यवहारशुद्धेरेवाभावात्, अशुद्ध-मिति ज्ञात्वापि केवलिना भुक्तमिति छद्मस्थेन ज्ञातत्वात्। अत एव रक्तातिसारोपशमनार्थं रेवतीश्राविका-कृतकूष्माण्डपाको भगवता श्रीमहावीरेण प्रतिषिद्धः। कदाचित् साधुना श्रुतव्यवहारशुद्ध्यानीतोऽपि रेवती तु जानात्येव यद्भगवता श्रीमहावीरेण ज्ञात्वैव भुक्त इति छद्मस्थज्ञानगोचरत्वेन श्रुतव्यवहारभङ्ग एवेति रहस्यम्। एतेन केवलिनोऽभिप्रायाभावात् जीवघातादौ सत्यपि न दोष इति पराशङ्काऽपि परास्ता, रेवतीकृतकूष्माण्डपाकपरित्यागानुपपत्तिप्रसक्तेः। किञ्च-स्वतन्त्रक्रियावतो ज्ञानपूर्वक-प्रवृत्तौ अभिप्रायाभावं भवानेव वक्तुं समर्थ, नापरोऽध्यक्षबाधात्। न च श्रुतव्यवहारशुद्धमप्यनेषणीय भुञ्जान. केवली सावद्यप्रतिषेवी भविष्यतीति शङ्कनीयम्। सर्वेषामपि व्यवहाराणा जिनाज्ञारूपत्वेन श्रुतव्यवहारस्य सावद्यत्वाभावात्, तत्शुद्ध्यानीतस्य निरवद्यत्वात्।

अय भावः—यथा अप्रमत्तसयतो जीववधेऽप्यवधक, 'अवहगो सो उ' त्ति ओघनिर्युक्ति-वचनात्, अनाभोगे सत्यप्रमत्ततायास्तथामाहात्म्यात्। यथा चोपशान्तवीतरागो मोहसत्तामात्रहेतुके सत्यपि जीवघाते केवलिवद्वीतरागो नोत्सूत्रचारी च, मोहनीयानुदयस्य तथामाहात्म्यात्। तथा श्रुत-व्यवहारशुद्धेर्माहात्म्यात् अनेषणीयमपि इतरैषणीयवदेषणीयवमेवेति कुतः सावद्यप्रतिषेवित्वगन्धोऽपि। अन्यथा, जिनाज्ञाया एव सावद्यत्वापत्त्या तत्प्रणीतस्य प्रवचनस्यानुपादेयताप्रसक्तेः, सावद्यप्रतिषेवित्वेन

કાર્ય-કારણપણિ વર્ણવ્યા, તે સપાપ વ્યાપાર મધ્યે કિમે એક પણિ 'તીર્થંકરે કેવલીને ન કહિઉ. તીર્થંકરે નથી જ કહ્યો. એ અર્થ. કિહાએ આગમને વિષે યાવત્ અશક્યપરિહારે પણિ અમુક જીવની વિરાધના કેવલિને પણિં પોતાના યોગથી ઉપની હુંઇ એહવુ લેશથી પણિં કહિઉ છે નહી.

રહો બીજુ જૈનપ્રવચનને વિષેજ પ્રસિદ્ધ જે આધાકર્માદિક તે 'એ સાવદ્ય એહવુ' નામ ગ્રહણે કરીને તેહના સેવનાર કેવલી ન હુઇ. કિમ તો સર્વલોકને ગર્હણીય અને પ્રયોજન અપરાધ વિના જે જીવઘાત-મૃષાભાષણાદિકનો સેવનાર સભવઇ ? પોતાના સાક્ષાત્ જ્ઞાનનો વિષય જે જીવઘાત તેહનુ સેવવુ તે સમ્યક્ત્વાદિ નાશને હેતુપણિ કરી પરમસાવદ્ય એહવુ સર્વજનની આગલિ પોતેજ કહ્યાપણાથી એતલાજ વતી એ સાવદ્ય એહવુ પ્રરૂપી પ્રતિસેવનારે ન હુઇ. એહવુ લિંગ પણે ઉદ્ભાવ્યુ પ્રવચનવચને નિષિદ્ધતે. અને જે શ્રુતવ્યવહારની શુદ્ધિ છદ્મસ્થસયતીઇ આણ્યો અનેષણીયપણિ કેવલી ભોજન કરઇ, તે સાવદ્ય એહવા કહ્યાના અભાવથી, ન વચનનો વિરોધ. જઉ તે અનેષણીય કિણિ કે પ્રકારે કિવારે પણિં કેવલીઇ વાવર્યું એહવુ છદ્મસ્થના જ્ઞાનને વિષય થાઇ, તઉ કેવલી ન જિમઇજ કેવલીની અપેક્ષાઇ શ્રુતવ્યવહારની શુદ્ધિના અભાવથી જ. અશુદ્ધ એહવુ જાણીને કેવલીઇ જિમ્યુ એહવુ જાણવાપણાથી.

એતલાજ વતી રક્તાતિસાર ઉપશમાવવાને અર્થે રેવતીઇ કર્યો જે કોહલાપાકને ભગવંત શ્રી મહાવીરે નિષેધ્યો કદાચિત્ સાધુએ શ્રુતવ્યવહારની શુદ્ધિં આણ્યો પણિ રેવતી તો જાણિ જ જે ભગવંત શ્રીમહાવીરે જાણીનેંજ વાવર્યો, સાધુઇ જાણીને જિમ્યુ એહવુ છદ્મસ્થના જ્ઞાનના ગોચરપણિં કરી શ્રુતવ્યવહારનઉ ભગજ એ રહસ્ય. એતલે કહેવે કરી કેવલીને અભિપ્રાયના અભાવથી જીવઘાતાદિ છતે પણિ દોષ નહી. એહવે પરની આશંકા ટાલી. રેવતીઇં કર્યો જે કૂષ્માંડપાક તેહના પરિત્યાગની

तत्प्रणेतुर्मृपाभापित्वात् । यत्तु कचित् कदाचित् श्रुतव्यवहारमनपेक्ष्यैवागमव्यवहारिणः प्रवृत्ति', तत् आगमव्यवहारस्य वलिष्ठत्वात्। वलिष्ठत्व च श्रुतव्यवहारसम्मत्यैव "आगमवलिआ समणा निग्गथ" त्ति श्रुते भणितत्वात् न पुनरनुचितप्रवृत्तिहेतुत्ववुद्ध्या तत्परित्यागादेव। आगमव्यवहारस्य वलिष्ठत्वमपि श्रुत व्यवहारोचितप्रवृत्ति परित्याज्यानुचितप्रवृत्तेरपि पुरुपविशेपं प्रत्यौचित्येन परिज्ञानाद (त्याजनपूर्वकानुचितप्रवृत्तिमधिकृत्यैवा) वसातव्यम्। अन्यथा "न चरिज्ज वेससामते वंभचेरवसाणुए" (दश० अ० ५) इत्यादिश्रुतव्यवहारस्याप्यनुचितप्रवृत्तिहेतुत्ववुद्धिप्रसक्तेः। तथाभूतं च श्रुतमुल्लङ्घ्यैव श्रीस्थूलभद्रशिप्यमधिकृत्य श्रीसम्भूतिविजयगुरोः प्रवर्त्तनात् । तेन सर्वेपामपि व्यवहाराणा श्रुतव्यवहारसम्मत्यैव प्रवृत्तिरवसातव्या। स्वस्य परेपा च यथार्थस्वरूपप्रकाशने प्रदीपस्येव श्रुतव्यवहारस्यैव सामर्थ्यात्। यत्तु श्रुतव्यवहारशुद्धस्याप्यनेषणीयत्वेनाभिधान तच्छ्रुतव्यवहाराशुद्ध्यवस्थामधिकृत्यैवावसातव्यम्। यथा-'अय साधुरुदायनो राजे'त्यत्र राजत्वमगृहीतश्रामण्यावस्थामपेक्ष्यैवेति पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ २१ ॥

अथ सिंहावलोकनन्यायेन पराशङ्कामुद्भाव्य दूषयितुं प्रथमं पराशङ्कामाह—

॥ जो भणइ केवलिणो अवस्सभावी असक्कपरिहारो । जीववहो जिअविसया दोसाभावाउ णो दोसो ॥

व्याख्या—यो भणति केवलिनोऽवश्यभावी अशक्यपरिहारः-अशक्यः परिहारो यस्य सोऽशक्यपरिहारः, एवविधो जीवघातः-प्राणातिपातो भवति। स च दोपः अर्थाच्चारित्रस्य नो भवतीति । अत्र हेतुमाह-"दोपाभावाउ" त्ति द्वेपाभावात् । किंलक्षणात्? जीवविपयात्, जीवो-हन्तव्यजीव,

---

अयुक्तनानी प्रसंगथी. वली स्वायत्त क्रियावंतने ज्ञानपूर्वकप्रवृत्ति अने अभिप्रायना अभावने तुं ज कहेवा समर्थ. बीजो को नही, प्रकट भावथी, श्रुतव्यवहारे शुद्धपणि अनेषणीय जिमतो केवली सावद्यनो सेवनार हुसे इम न शकवुं सर्वे व्यवहारने जिनाज्ञारूपपणे करी श्रुतव्यवहारने सावद्यपणाना अभावथी. तेहनी शुद्धइ आणयानइ निरवद्यपणाथी

ए भाव-जिम अप्रमत्तसयती जीवहिंसाइपणि अहिंसक 'अनंधक ते' ओघनिर्युक्तिना वचनथी अनाभोग जनइ अप्रमत्तपणाइनइ तेहवा माहात्म्यथी जिम वली उपशांत वीतराग ते मोहनीयसत्ताइ उपनइ जीवघात जनाइपणि केवलीनी परि- वीतराग ते उत्सूत्रचारी नही. मोहनीयना उदयना अभावनइ तेहवा माहात्म्यथी तिम श्रुतव्यवहारनी शुद्धिना-माहात्म्यथी अनेषणीयपणि बीजा एषणीयनी परिं एषणीयज. तउ किहांथी सपापसेवनारपणानो गर्वपणि. अन्यथा जिनाज्ञाने सावद्यपणानी प्राप्तिइ तेहना प्ररूपा प्रवचने अणआदरना प्रसंगथी सपापसेवीपणि ते प्ररूपनारने मृषाभाषीपणाथी.

अने जे तउ किंहाइंक किवारेकिं श्रुतव्यवहारने अनपेक्षानेज आगमव्यवहारीनी प्रवृत्ति ते आगमव्यवहारने बलिष्ठपणा थिकु बलिष्ठपणुं ते श्रुतव्यवहारना सम्मतिथीज 'आगमबलिआ श्रमणनिर्ग्रंथ' एहवु श्रुतने विषे कह्याथी पणि अनुचित प्रवृत्तिना हेतुपणानी बुद्धि तेहना परित्यागथी नहि. आगमव्यवहारनउं बलिष्ठपणु ते श्रुतव्यवहारनी योग्य जे प्रवृत्ति तेहने छडाववापूर्वक अयुक्तप्रवृत्ति उद्देशीने जाणवु. इम न मानीइ तउ-'गणिकागृहे न जाइ ब्रह्मचर्यनो पालनार' इत्यादिक जे

सविषयो यस्य स तथा तस्मात्, हन्तव्यजीवविषयकद्वेषाभावादित्यर्थः। दोषोऽशुभकर्मबन्धलक्षणो न भवतीति पराशङ्कोद्भाविततेति गाथार्थः ॥ २२ ॥

अथ तन्निराकरणमाह—

॥ तं णो जुत्तं जं सो अरिहा दिट्ठो हु अहव णो दिट्ठो। पढमंमि मुसावाई बीए अरिहो ण सव्वन्नू ॥

व्याख्या—तद्-अनन्तरोक्तम्, न युक्त-युक्तिरहितम्, आगमानुकमपि यद्युक्तिसङ्गतं तदुपादेयमेव। यदुक्तम्-आगमिअमागमेण जुत्तिगम्म तु जुत्तीए' त्ति पञ्चवस्तुके। तत्र हेतुमाह-''जं सो''त्ति, यद्-यस्मात् स-केवलियोगजन्यो जीवघातः अर्हता श्रीमहावीरेण दृष्टो, हुरवधारणे, दृष्ट एव केवलज्ञानचक्षुषेति गम्यम्। अथवा न दृष्टः-अवश्यभाविवस्तुनि ज्ञातप्रसराभावान्न दृष्ट इत्यर्थः। तत्र प्रथमे विकल्पे, यदि दृष्टस्तर्हि अर्हन् मृषाभाषी सम्पद्येत। यतः केवलिनो निजयोगजन्यजीवघातं दृष्ट्वापि 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादि यावत् 'जहावाई तहाकारी आवि भवती'त्यादिरूपेण केवलिनः स्वरूपपरिज्ञानाय लिङ्गानि निरूपितवान्। द्वितीये, न दृष्टश्चेत्तर्हि अर्हन् सर्वज्ञो न भवेत्। अवश्यभावित्वेन जायमानो जीवघातो न दृष्टः, दृष्टश्च भवतैवेति जिनेन्द्रापेक्षया भवानेव दक्ष इति गाथार्थः ॥ २३ ॥

अथोक्तातिप्रसङ्गदोषद्वयेन 'प्रकृते किं सम्पन्नम्?' इत्याह—

श्रुतव्यवहार तेहने पणि अनुचित प्रवृत्तिना हेतुपणानी बुद्धिना प्रसंगथी. तेहवु श्रुत उल्लंघीने श्री स्थूलभद्रशिष्य उद्देशीनइ श्रीसंभूतिविजयगुरुने प्रवर्तनथी. ते वती सर्वे व्यवहारने श्रुतव्यवहारनी समानतथीज प्रवृत्ति ते जाणवी. पोताना अनइं परना शुद्धस्वरूप प्रकाशनने विषे प्रदीपनी परे श्रुतव्यवहारने ज समर्थपणाथी. अने श्रुतव्यवहारे शुद्धने पणि अनेषणियपणि अभिधान, ते श्रुतव्यवहारनी अशुद्धिनी अवस्था उद्देशीने जाणवुं. जिम ए साधु उदयन राजा. इंहा रोजापणुं ते अणुग्रही श्रमणपणानी अवस्था अपेक्षनइ ज. एहवु विचारवुं. ए गाथानो अर्थ. ॥२१॥

हिवे सिंहाना अवलोकनने न्याये परनी आशंका प्रकट करीने ते दूषवाने पहिली परनी आशंका कहइ छइ

जे कहे छे केवलीने अवश्यभावी ते अशक्यपरिहार जीववध हुइं, जीवविषइआ द्वेषना अभावथी ते दोष न कहीइं.

वृत्त्यर्थ —जे कहे छे केवलीने अवश्य थनार ते, नथी छाडवायोग्य परिहार जेहनो ते अशक्यपरिहार, एहवो प्राणातिपात ते हुइं अने ते दोष, अर्थथी चारित्रनो न हुइं इंहा हेतु कहे छे-द्वेषना अभावथी केहवा? हणवा योग्य जे जीव ते विषय छे जेहनो एनूसें हणवा योग्य जे जीव ते विषयीओ अभावथी ए अर्थ, दोष अशुभकर्मनो बंधरूप न हुइ. ए परनी आशंका प्रगट करी. ए गाथानो अर्थ. ॥२२॥

हिवे तेहनुं निराकरण कहे छे—

ते आशंका युक्त नहीं जे मटि ते अरिहते दीठा अथवा न दीठा? प्रथमपक्षे तो मृषावादी, बीजे अरिहंत सर्वज्ञ न थाइ.

तत्प्रणेतुर्मृषाभाषित्वात् । यत्तु क्वचित् कदाचित् श्रुतव्यवहारमनपेक्ष्यवागमव्यवहारिणः प्रवृत्ति , तत् आगमव्यवहारस्य बलिष्ठत्वात् । बलिष्ठत्व च श्रुतव्यवहारसम्मत्यैव 'आगमबलिआ समणा निग्गंथ'त्ति श्रुते भणितत्वात् न पुनरनुचितप्रवृत्तिहेतुत्वबुद्ध्या तत्परित्यागादेव । आगमव्यवहारस्य बलिष्ठत्वमपि श्रुत व्यवहारोचितप्रवृत्ति परित्याज्यानुचितप्रवृत्तेरपि पुरुषविशेष प्रत्यौचित्येन परिज्ञानात् (त्याजनपूर्वकानुचितप्रवृत्तिमधिकृत्यैवा) वसातव्यम् । अन्यथा " न चरिज्ज वेससामते बभचेरवसाणुए " (दश० अ० ५) इत्यादिश्रुतव्यवहारस्याप्यनुचितप्रवृत्तिहेतुत्वबुद्धिप्रसक्तेः । तथाभूत च श्रुतमुल्लङ्घ्यैव श्रीस्थूलभद्रशिष्यमधिकृत्य श्रीसम्भूतिविजयगुरो प्रवर्त्तनात् । तेन सर्वेषामपि व्यवहाराणा श्रुतव्यवहारसम्मत्यैव प्रवृत्तिरवसातव्या । स्वस्य परेषा च यथार्थस्वरूपप्रकाशने प्रदीपस्येव श्रुतव्यवहारस्यैव सामर्थ्यात् । यत्तु श्रुतव्यवहारशुद्धस्याप्यनेपणीयत्वेनाभिधान तदश्रुतव्यवहाराशुद्ध्यवस्थामधिकृत्यैवावसातव्यम् । यथा-'अय साधुरुदायनो राजे'त्यत्र राजत्वमगृहीतश्रामण्यावस्थामपेक्ष्यैवेति पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ २१ ॥

अथ सिंहावलोकनन्यायेन पराशङ्कामुद्भाव्य दूषयितुं प्रथम पराशङ्कामाह—

॥ जो भणइ केवलिणो अवस्सभावी असक्कपरिहारो । जीववहो जिअविसया दोसाभावाउ णो दोसो ॥

व्याख्या—यो भणति केवलिनोऽवश्यभावी अशक्यपरिहारः-अशक्यः परिहारो यस्य सोऽशक्यपरिहारः, एवविधो जीवघातः-प्राणातिपाता भवति । स च दोषः अर्थाच्चारित्रस्य नो भवतीति । अत्र हेतुमाह-" दोषाभावाउ " त्ति द्वेषाभावात् । किंलक्षणात् ? जीवविषयात् , जीवो-हन्तव्यजीवः

અયુક્તનાની પ્રસંગથી. વલી સ્વાયત્ત ક્રિયાવતને જ્ઞાનપૂર્વકપ્રવૃત્તિ છતે અભિપ્રાયના અભાવને તું જ કહેવા સમર્થ. બીજો કો નહી, પ્રકટ બાધથી; શ્રુતવ્યવહારે શુદ્ધપણિ અનેષણીય જિમતો કેવલી સાવદ્યનો સેવનાર હુંસે એમ ન શકવું સર્વે વ્યવહારને જિનાજ્ઞારૂપપણે કરી શ્રુતવ્યવહારને સાવદ્યપણાના અભાવથી. તેહની શુદ્ધિ આજ્ઞાનઈ નિરવદ્યપણાથી.

એ ભાવ-જિમ અપ્રમત્તસયતી જીવહિંસાઈ પણિ અહિંસક 'અવધક તે' ઓઘનિર્યુક્તિના વચનથી અનાભોગ છતાઈ અપ્રમત્તપણાઈનઈ તેહવા માહાત્મ્યથી જિમ વલી ઉપશાત વીતરાગ તે મોહનીયસત્તાઈ ઉપનઈ જીવઘાત છતાઇ પણિ કેવલીની પરિ વીતરાગ તે ઉત્સૂત્રચારી નહી. મોહનીયના ઉદયના અભાવનઈ તેહવા માહાત્મ્યથી તિમ શ્રુતવ્યવહારની શુદ્ધિના-માહાત્મ્યથી અનેષણીયપણિ બીજા એષણીયની પરિ એષણીયજ. તઉ કિહાંથી સપાપસેવનારપણાનો ગંધપણિ. અન્યથા જિનાજ્ઞાને સાવદ્યપણાની પ્રાપ્તિઈ તેહના પ્રરુપ્યા પ્રવચને અણઆદરના પ્રસંગથી. સપાપસેવીપણિ તે પ્રરુપનારને મૃષાભાષીપણાથી.

અને જે તઉ કિહાંઈક કિવારેકિ શ્રુતવ્યવહારને અનપેક્ષાને જ આગમવ્યવહારીની પ્રવૃત્તિ તે આગમવ્યવહારને બલિષ્ઠપણા થિકુ બલિષ્ઠપણુ તે શ્રુતવ્યવહારના સમ્મતિથીજ 'આગમબલિઆ શ્રમણનિર્ગ્રંથ' એહવુ શ્રુતને વિષે કહ્યાથી પણિ અનુચિત પ્રવૃત્તિના હેતુપણાની બુદ્ધિ તેહના પરિત્યાગથી નહિ. આગમવ્યવહારનઉ બલિષ્ઠપણુ તે શ્રુતવ્યવહારની યોગ્ય જે પ્રવૃત્તિ તેહને છડાવવાપૂર્વક અયુક્તપ્રવૃત્તિ ઉદ્દેશીને જાણવુ. એમ ન માનીઇ તઉ-'ગણિકાગૃહે ન જઈ બ્રહ્મચર્યનો પાલનાર' ઇત્યાદિક જે

सा विषयो यस्य स तथा तस्मात्; हन्तव्यजीवविषयकद्वेषाभावादित्यर्थः॥ दोषोऽशुभकर्मबन्धलक्षणो न भवतीति पराशङ्कोद्भावितेति गाथार्थः ॥ २२ ॥

अथ तन्निराकरणमाह—

॥ तं णो जुत्तं जं सो अरिहा दिट्ठो हु अहव णो दिट्ठो । पढमंमि मुसावाई बीए अरिहा ण सव्वन्नू ॥

व्याख्या—तद्-अनन्तरोक्तम्, न युक्त-युक्तिरहितम्, आगमानुक्तमपि यद्युक्तिसङ्गतं तदुपादेयमेव। यदुक्तम्—आगमिअमागमेण जुत्तिगम्म तु जुत्तीए' त्ति पञ्चवस्तुके। तत्र हेतुमाह—'जं सो' त्ति, यद्-यस्मात् स केवलियोगजन्यो जीवघातः अर्हता श्रीमहावीरेण दृष्टो, हुरवधारणे, दृष्ट एव केवलज्ञानचक्षुषेति गम्यम्। अथवा न दृष्टः-अवश्यभाविवस्तुनि ज्ञानप्रसराभावान्न दृष्ट इत्यर्थः। तत्र प्रथमे विकल्पे, यदि दृष्टस्तर्हि अर्हन् मृषाभाषी सम्पद्येत, यतः केवलिनो निजयोगजन्य-जीवघातं दृष्ट्वापि 'सत्तहि ठाणेहिं केवली जाणेज्जा तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादि यावत्-'जहावाई तहाकारी आवि भवती'त्यादिरूपेण केवलिनः स्वरूपपरिज्ञानाय लिङ्गानि निरूपितवान्। द्वितीये, न दृष्टश्चेत्तर्हि अर्हन् सर्वज्ञो न भवेत। अवश्यभावित्वेन जायमानो जीवघातो न दृष्टः, दृष्टश्च भवतैवेति जिनेन्द्रापेक्षया भवानेव दक्ष इति गाथार्थः ॥ २३ ॥

अथोक्तातिप्रसङ्गदोषद्वयेन प्रकृते किं सम्पन्नम्? इत्याह—

श्रुतव्यवहार तेहने पणि अनुचित प्रवृत्तिना हेतुपणानी शुद्धिना प्रसंगथी. तेहवु श्रुत उल्लंघीने श्री स्थूलभद्रशिष्य उद्देशीनई श्रीसंभूतिविजयगुरुने प्रवर्तनथी. ते वती सर्वे व्यवहारने श्रुतव्यवहारनी सम्मतथीज प्रवृत्ति ते जाणवी. पोताना अनई परना शुद्धस्वरूप प्रकाशनने विषे प्रदीपनी परे श्रुतव्यवहारने ज समर्थपणाथी. अने श्रुतव्यवहारे शुद्धनेपणि अनेषणियपणि अभिधान ते श्रुतव्यवहारनी अशुद्धिनी अवस्था उद्देशीने जाणवु. जिम ए साधु उदयन राजा. इहां राजपणुं ते अणुग्रही श्रमणुपणानी अवस्था अपेक्षानईज एहवुं विचारवुं ए गाथानो अर्थ. ॥२१॥

हिवे सिद्धांना अवलोकनने न्याये परनी आशंका प्रकट करीने ते दूषवाने पहिली परनी आशंका कहइ छइ.

जे कहे छे केवलीने अवश्यभावी ते अशक्यपरिहार जीववध हुई। जीवविषयइआ द्वेषना अभावथी. ते दोष न कहीइं.

वृत्त्यर्थ.—जे कहे छे केवलीने अवश्य थनार ते; नथी छाडवायोग्य परिहार जेहनो ते अशक्यपरिहार, एहवो प्राणातिपात ते हुइं अने ते दोष, अर्थथी, चारित्रनो न हुइं इहां हेतु कहे छे-द्वेषना अभावथी केहवा? हणवा योग्य जे जीव ते विषय छे जेहनो एनसे हणवा योग्य जे जीव ते विषयीओ अभावथी ए अर्थ. दोष अशुभकर्मनो बंधरूप न हुइ. ए परनी आशंका प्रगट करी. ए गाथानो अर्थ. ॥२२॥

हिवे तेहनुं निराकरण कहे छे—

'ते आशंका युक्त नहीं जे भणि ते अरिहंते दीठा अथवा न दीठा। प्रथमपक्षे तो मृषावादी, बीजे अरिहंत सर्वज्ञ न थाइ.

तत्प्रणेतुर्मृषाभाषित्वात् । यत्तु क्वचित् कदाचित् श्रुतव्यवहारमनपेक्ष्यैवागमव्यवहारिणः प्रवृत्ति', तत् आगमव्यवहारस्य बलिष्ठत्वात्। बलिष्ठत्व च श्रुतव्यवहारसम्मत्यैव "आगमबलिआ समणा निग्गंथ" त्ति श्रुते भणितत्वात् न पुनरनुचितप्रवृत्तिहेतुत्वबुद्ध्या तत्परित्यागादेव। आगमव्यवहारस्य बलिष्ठत्वमपि श्रुत व्यवहारोचितप्रवृत्ति परित्याज्यानुचितप्रवृत्तेरपि पुरुषविशेषं प्रत्यौचित्येन परिज्ञानाद (त्याजनपूर्वकानुचितप्रवृत्तिमधिकृत्यैवा) वसातव्यम्। अन्यथा "न चरिज्ज वेससामते बंभचेरवसाणुए" (दश० अ० ५) इत्यादिश्रुतव्यवहारस्याप्यनुचितप्रवृत्तिहेतुत्वबुद्धिप्रसक्तेः। तथाभूत च श्रुतमुल्लङ्घ्यैव श्रीस्थूलभद्रशिष्यमधिकृत्य श्रीसम्भूतिविजयगुरो प्रवर्त्तनात्। तेन सर्वेपामपि व्यवहाराणा श्रुतव्यवहारसम्मत्यैव प्रवृत्तिरवसातव्या। स्वस्य परेषा च यथार्थस्वरूपप्रकाशने प्रदीपस्येव श्रुतव्यवहारस्यैव सामर्थ्यात्। यत्तु श्रुतव्यवहारशुद्धस्याप्यनेषणीयत्वेनाभिधान तत्श्रुतव्यवहाराशुद्ध्यवस्थामधिकृत्यैवावसातव्यम्। यथा-'अथ साधुरुदायनो राजे'त्यत्र राजत्वमगृहीतश्रामण्यावस्थामपेक्ष्यैवेति पर्यालोच्यमिति' गाथार्थः ॥ २१ ॥

अथ सिंहावलोकनन्यायेन पराशङ्कामुद्भाव्य दूषयितुं प्रथमः पराशङ्कामाह—

॥ जो भणइ केवलिणो अवस्सभावी असक्कपरिहारो। जीववहो जिअविसया दोसाभावाउ णो दोसो ॥

व्याख्या—यो भणति केवलिनोऽवश्यभावी अशक्यपरिहारः-अशक्यः परिहारो यस्य सोऽशक्यपरिहारः, एवविधो जीवघातः-प्राणातिपातो भवति। स च दोषः अर्थाचारित्रस्य नो भवतीति। अत्र हेतुमाह—"दोषाभावाउ" त्ति द्वेषाभावात्। किंलक्षणात्? जीवविषयात्, जीवो-हन्तव्यजीव'

અયુક્તનાની પ્રસંગથી. વલી સ્વાયત્ત ક્રિયાવંતને 'જ્ઞાનપૂર્વકપ્રવૃત્તિ છને અભિપ્રાયના અભાવને તું જ કહેવા સમર્થ. બીજો કે। નહી, પ્રકટ બાધથી; શ્રુતવ્યવહારે શુદ્ધપણિ અનેષણીય જિમતે। કેવલી સાવદ્યને। સેવનાર હુસે ઇમ ન શકવું સર્વે વ્યવહારને જિનાજ્ઞારૂપપણે કરી શ્રુતવ્યવહારને સાવદ્ય-પણાના અભાવથી. તેહની શુદ્ધિ આણ્યાનઇ નિરવદ્યપણાથી.

એ ભાવ-જિમ અપ્રમત્તસયતી જીવહિંસાઇ પણિ અહિંસક 'અબધક તે' ઓઘનિર્યુક્તિના વચનથી અનાભોગ છતાઇં અપ્રમત્તપણાઇનઇ તેહવા માહાત્મ્યથી જિમ વલી ઉપશાંત વીતરાગ તે મોહનીયસત્તાઇં ઉપનઇ જીવઘાત છતાઇ પણિ કેવલીની પરિ વીતરાગ તે ઉત્સૂત્રચારી નહી. મોહનીયના ઉદયના અભાવનઇં તેહવા માહાત્મ્યથી તિમ શ્રુતવ્યવહારની શુદ્ધિના-માહાત્મ્યથી અનેષણીયપણિ બીજાં એષણીયની પરિં એષણીયજ. તઉ કિહાંથી સપાપસેવનારપણાને। ગવપણિ. અન્યથા જિનાજ્ઞાને સાવદ્ય-પણાની પ્રાપ્તિઇ તેહના પ્રરૂપ્યા પ્રવચને અણઆદરના પ્રસંગથી. સપાપસેવીપણિ તે પ્રરૂપનારને મૃષાભાષીપણાથી.

અને જે તઉ કિંહાઇંક કિવારેકિં શ્રુતવ્યવહારને અનપેક્ષાનેંજ આગમવ્યવહારીની પ્રવૃત્તિ તે આગમવ્યવહારને બલિષ્ઠપણા થિકુ બલિષ્ઠપણું તે શ્રુતવ્યવહારના સમ્મતિથીજ 'આગમબલિઆ શ્રમણ-નિર્ગ્રંથ' એહવુ શ્રુતને વિષે કહ્યાથી. પણિ અનુચિત પ્રવૃત્તિના હેતુપણાની બુદ્ધિ તેહના પરિત્યાગથી નહિ. આગમવ્યવહારનઇં બલિષ્ઠપણુ તે શ્રુતવ્યવહારની યોગ્ય જે પ્રવૃત્તિ તેહને છડાવવાપૂર્વક અયુક્તપ્રવૃત્તિ ઉદ્દેશીને જાણવું. ઇમ ન માનીઇ તઉ-'ગણિકાગૃહે ન જાઇ બ્રહ્મચર્યને। પાલનાર' ઇત્યાદિક જે

स विषयो यस्य स तथा तस्मात्, हन्तव्यजीवविषयकद्वेषाभावादित्यर्थः । दोषोऽशुभकर्मबन्धलक्षणो न भवतीति पराशङ्कोद्भावितेति गाथार्थः ॥ २२ ॥

अथ तन्निराकरणमाह—

॥ तं णो जुत्तं जं सो अरिहा दिट्ठो हु अहव णो दिट्ठो । पढमंमि मुसावाई बीए अरिहा ण सव्वन्नू ॥

व्याख्या— तद्-अनन्तरोक्तम्, न युक्त-युक्तिरहितम्, आगमानुरूपमपि यद्युक्तिसङ्गतं तदुपादेयमेव । यदुक्तम्-आगमिअमागमेण जुत्तिगम्मं तु जुत्तीए' त्ति पञ्चवस्तुके । तत्र हेतुमाह-"जं सो" त्ति, यद्-यस्मात् स केवलियोगजन्यो जीवघातः अर्हता श्रीमहावीरेण दृष्टो हु-अवधारणे, दृष्ट एव केवलज्ञानचक्षुषेति गम्यम् । अथवा न दृष्ट-अवश्यभाविवस्तुनि ज्ञानप्रसराभावान्न दृष्ट इत्यर्थः । तत्र प्रथमे विकल्पे, यदि दृष्टस्तर्हि अर्हन् मृषाभाषी सम्पद्येत । यतः केवलिनो निजयोगजन्य-जीवघातं दृष्ट्वापि 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा त० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादि यावत् 'जहावाई तहाकारी आवि भवती'त्यादिरूपेण केवलिनः स्वरूपपरिज्ञानाय लिङ्गानि निरूपितवान् । द्वितीये, न दृष्टश्चेत्तर्हि अर्हन् सर्वज्ञो न भवेत । अवश्यंभावित्वेन जायमानो जीवघातो न दृष्टः, दृष्टश्च भवतैवेति जिनेन्द्रापेक्षया भवानेव दक्ष इति गाथार्थः ॥ २३ ॥

अथोक्तातिप्रसङ्गदोषद्वयेन प्रकृते किं सम्पन्नम् ? इत्याह—

श्रुतव्यवहार तेहने पणिं अनुचित प्रवृत्तिना हेतुपणानी बुद्धिना प्रसंगथी. तेहवु श्रुत उल्लंघीने श्री, स्थूलभद्रशिष्य उद्देशीनइ श्रीसंभूतिविजयगुरुने प्रवर्तनथा ते वती सर्वे व्यवहारने श्रुतव्यवहारनी समानतथीज प्रवृत्ति ते जाणवी पोताना अनइं परना शुद्धस्वरूप प्रकाशनने विषे प्रदीपनी परे श्रुतव्यवहारने ज समर्थपणाथा. अने श्रुतव्यवहारे शुद्धने पणि अनेषणियपणि अभिधान ते श्रुतव्यवहारनी अशुद्धिनी अवस्था उद्देशीने जाणवु. जिम ए साधु उदयन राजा. इहा राजापणुं ते अणुग्रही श्रमणपणानी अवस्था अपेक्षानइज. एहवु विचारवुं. ए गाथानो अर्थ. ॥२१॥

हिवे सिंहाना अवलोकनने न्याये परनी आशंका प्रकट करीने ते दूषवाने पहिली परनी आशंका कहइ छइ.

जे कहे छे केवलीने अवश्यभावी ते अशक्यपरिहार जीववध हुई. जीवविषइआ द्वेषना अभावथी. ते दोष न कहीइं.

वृत्त्यर्थ :—जे कहे छे केवलीने अवश्य थनार ते, नथी छाडवायोग्य परिहार जेहनो ते अशक्यपरिहार, एहवो प्राणातिपात ते हुइं अने ते दोष, अर्थथी चारित्रनो न हुइं, इहा हेतु, कहे छे-द्वेषना अभावथी केहवा? हणवा योग्य जे जीव ते विषय छे जेहनो एनले हणवा योग्य जे जीव ते विषयीओ अभावथा ए अर्थ. दोष अशुभकर्मनो बंधरूप न हुइ. ए परनी आशंका प्रगट करी. ए गाथानो अर्थ. ॥२२॥

हिवे तेहनुं निराकरण कहे छे—

ते आशंका युक्त नहीं जे मटिं ते अरिहंते दीठा अथवा न दीठा ? प्रथमपक्षे तो मृषावादी. बीजे

॥ तेणं सम्मविआरे केवलिगो गयणकुसुमजीववहो। ता कहमवस्सभावि-ववहारो होइ णिव्विसओ ॥

व्याख्या—येन कारणेन अर्हन् मृषाभाषी असर्वज्ञो वा सम्पद्येत, तेन सम्यग्विचारे–जैनागमपरतन्त्रपर्यालोचने, न पुनः स्थूलदृशा निजमतिकल्पनया, तस्याश्च धर्मव्याघातहेतुत्वात्। यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः—सूक्ष्मबुद्ध्या सदा ज्ञेयो धर्मो धर्मार्थिभिर्नरैः। अन्यथा धर्मबुद्ध्यैव तद्विघातः प्रसज्यते ॥ १ ॥ इत्यष्टके (अ० २१, श्लो. १.) केवलिनो गगनकुसुमवज्जीववधोऽत्यन्तासन्नेवेत्यर्थः। यदीति गम्यम्। तर्हि कथमवश्यभाविव्यवहारः–अवश्यभावीति व्यवहारः–शब्दप्रयोगः अवश्यभाविव्यवहारः। तत्र विशेषणद्वारा हेतुमाह-यतः स किंलक्षणः? निर्विषयः–अत्यन्तासत्त्वेन विषयाभावात्। यथा गगनकुसुमं सुरभीति व्यवहारो निर्विषयः, तथा केवलियोगजन्यो जीवघात इति व्यवहारो निर्विषयः। किञ्च-घातिकर्मक्षयोपशमावाप्तजलचारणादिनानालब्धिमतां साधूना नदीसमुद्रादिजल-ज्वलनशिखा-पवन-वनस्पति-पत्र-पुष्प-फलादिकमवलम्ब्य यदृच्छया गमनागमनादिक्रियापरायणानामपि जलजीवादिविराधना न भवति, यदागमः—

'खीरासव-महुआसव-संभिन्नसोअकुट्ठबुद्धी अ। चारण-विउव्वि-पयाणुसारिणो साहुणो सव्वे' ॥ १ ॥ इति चतुःशरणप्रकीर्णके, (गा० ३४) वृत्त्येकदेशो यथा-चारणेत्यादि यावत् केचित्

અર્થ: તે પૂર્વિ હિવડા કહ્યુ તે યુક્તિરહિત આગમને વિષે અણકહિઉં પણિ, જે યુક્તિ મિલતુ હુઇ તો આદરના યે ગ્યજ આગમોક્ત હુઇ તે આગમે જાણવું યુક્તિગમ્ય તે યુક્તિ જાણવું તિહા હેતુ કહે છે. જે માટે તે કેવલીને યોગે ઊપનો જીવઘાત તે અરિહંત શ્રીમહાવીરે દીઠો, હુતે અવધારણનો અર્થ બોલે, એતલે દીઠો જ, કેવલજ્ઞાનરૂપલોચને એનલું બાહિરથી જાણવું. અથવા ન દીઠો, અવશ્યે થાનાર વસ્તુને વિષે જ્ઞાનના પ્રસારના અભાવથી ન દીઠો એ અર્થ, તિહા પ્રથમ વિકલ્પે, જો દીઠો તો અરિહંત મૃષાભાષી થાઇ. જે માટે કેવલીને પોતાને યોગે ઉત્પન્ન જીવઘાત પ્રતિં દેખીને પણિં, સાતે ચિહ્ને કેવલી જાણીઇં તે કિમ? પ્રાણનો અતિપાતયિતા-હણનાર ન હુઇ ઇત્યાદિ યાવત્ છેહડે જેહવું બોલે તેહવુ કરે ઇત્યાદિરૂપે કેવલીના સ્વરૂપના પરિજ્ઞાનને અર્થે લિંગપ્રતે કહતો હુઓ બીજે પક્ષે, ન દીઠો જો, તઓ અરિહંત સર્વજ્ઞ ન હુઇ. અવસ્યંભાવિપણિ થાતો જીવઘાત ન દીઠો છે જિનેન્દ્રની અપેક્ષાઇં તુજ ડાહિઓ. જે તે જ દીઠો. એ ગાથાનો અર્થ: ॥ ૨૩ ॥

હિવે કહ્યા જે અતિપ્રસંગરૂપ જે દોષ બિ તેણે ઇંહા સ્યુ નીપનુ તે કહે છે—

તે વતી સમ્યગ્ વિચારે કેવલી ગગનફૂલ સરીખો જીવવધ. તો કિમ અવસ્યંભાવી વ્યવહાર હુઇં નિર્વિષય.

વૃત્તિનો અર્થ:—યેણિ કારણે અરિહંત મિથ્યાભાષી અથવા અસર્વજ્ઞ થાઇં તે વતી સમ્યગ્ વિચારઇં જૈનના આગમને વશે વિચારણાઇં, પણિં સ્થૂલદૃષ્ટિ પોતાની મતિકલ્પનાઇ નહીં. તે મતિકલ્પનાને ધર્મવ્યાઘાતના હેતુપણાથી. જે માટે હરિભદ્રસૂરિ કહે છે–સૂક્ષ્મબુદ્ધિં સદા જાણિવો ધર્મ ધર્માર્થી પરે. ઇમ નહીં તો સ્થૂલબુદ્ધિં તે ધર્મનો વિઘાત હુઇ. એ અષ્ટકગ્રંથને વિષે. કેવલીને આકાશની ફૂલનીપરે જીવવધ તે અત્યંત અણછતઉજ એ અર્થ. જઉ એનલો અર્થગમ્ય, તઉ અવસ્યભાવિ વ્યવહાર અવસ્યથાનાર એહવો શબ્દનો પ્રયોગ તે કિમ? તિહા વિશેષણદ્વારાઇ હેતુ કહે છે–તે કેહવો? વિષયરહિત અત્યંત અણછતા પણિં કરી વિષયના અભાવથી, જિમ ગગનનું ફૂલ સુગંધી એ વ્યવહાર વિષયરહિત. તિમ કેવલીના યોગથી ઊપનો જીવઘાત તે વ્યવહારપણિ વિષયરહિત જાણિવો.

पुष्पफलपत्रहिमवदादिगिरिश्रेणिअग्निशिखानीहारावश्यायमेघवारिधारामर्कटतन्तुज्योतीरश्मिपवनाद्यालम्ब्य-नगतिपरिणामकुशलाः, तथा वापीनद्यादिजले तज्जीवानविराधयन्तो भूमाविव पादोत्क्षेपनिक्षेपकुशला जलचारणा इत्यादि। कथं तर्हि घातिकर्मक्षयावाप्तलब्धिभाजः केवलिनो जीवविराधनासम्भवः, एकस्या अपि क्षायिकलब्धेः सर्वक्षायोपशमिकलब्ध्यात्मकत्वेन क्षायोपशमिकलब्धिसाध्यस्य जीवरक्षादिकार्यमात्रस्य साधकत्वात्। नहि नानाभेदभिन्नैः मत्यादिज्ञानैर्व्यवसितानां पदार्थानामेकेन केवलज्ञानेन व्यवसायोऽशक्यः। एतेन लब्धीनां क्षायोपशमिकत्वेन केवलिनो लब्धयो न भविष्यन्तीति शङ्काऽपि परास्ता। केवलिनोऽपि लब्धिमत्त्वात्, लब्धीनामपि क्षायिकत्वाच्च। तथाहि—"चारणआसीविसकेवली अ मणणाणिणो अ पुव्वधरा" इत्यादि श्रीआवश्यकनि० (गा० ७०) एतद्वृत्तौ-केवलिन प्रसिद्धा इति व्याख्यातम्। तेन तस्य क्षायिक्यो लब्धयोऽनुत्तरज्ञानादयः पञ्च प्रतीताः। यदागमः—"केवलीस्स ण पच अणुत्तरा प० त०-अणुत्तरे णाणे १ अणुत्तरे दसणे २ अणुत्तरे चरित्ते ३ अणुत्तरे तवे ४ अणुत्तरे वीरिए ५' त्ति, श्रीस्थानाङ्गे (सू० ४१०) वृत्तिर्यथा-तथा न सन्ति उत्तराणि-प्रधानानि येभ्यस्तान्यनुत्तराणि, यथास्वं सर्वथावरणक्षयात्। तत्राद्ये ज्ञानदर्शनावरणक्षयाद् तदनन्तरे मोहक्षयात्तपसश्चारित्रभेदत्वात् तपश्च केवलिनामनुत्तरं शैलेश्यवस्थायां शुक्लध्यानभेदस्वरूपं ध्यानस्याभ्यन्तरतपोभेदत्वात्, वीर्यं तु वीर्यान्तरायक्षयादिति।

वली घातिआकर्मना क्षयोपशमथी पामी जे जलचारणादि विविध लब्धिवंत साधुने नदी समुद्रादिकना जल अग्निनी शिखा वायु वनस्पतिना पत्र पुष्प फलादिक अवलंबीने पोतानी इच्छाई गमन आगमनादिने विषे परायण एहवाने पणि जलजीवादिकनी विराधना न हुइ, जे माटे चतुःशरणप्रकीर्णके बोले छे. क्षीराश्रव मध्वाश्रव संभिन्नश्रोता कुष्टबुद्धि चारण जघाचारणादिक वैक्रियपदानुसार इत्यादि लब्धिवंत साधु सर्व 'चारण' इत्यादिथी यावत्, केतलाएक साधु तरु फूल, पत्र, फल, हिमवतादिक पर्वतनी श्रेणि, अग्निनी शिखा, हिम, ठार, मेघनी वारिनी धारा, ततुआनु, ज्योतिना रश्मि-किरण, पवनादिकना आलंबी गतिने परिणामे कुशल, वली वापी नद्यादिना जलने विषे ते जीवने अणुविराधता हुंता भूमिनीपरे पादनो ऊपाडवु थापवु तेहनेविषे कुशल जल चारण ईत्यादि, किम तउ केवलीने घातीआकर्मने क्षये पामी जे लब्धि ते वतने जीवविराधना सभवइ, एकज क्षायिकलब्धिनई सर्व क्षायोपशमिकलब्धिरूपपणे करी क्षायोपशमिकलब्धे साध्य जे जीवरक्षादिक कार्यमात्र, तेहने साधकपणाथी, नानाभेदे भिन्न जे मत्यादिकज्ञान तेणि जाण्या जे पदार्थ तेहनो एके केवलज्ञाने जाणवुं. ते असमर्थ, एहवु तो नहिं एतले कहेवे करी लब्धिने क्षायोपशमिकपणि करी केवलीनई लब्धि ते नहीं हुई, ए शका ते टाली, केवलीनइ पणि लब्धिवतपणाथी, लब्धिने पणि क्षायिकपणाथी

ते कहई छई-जघाचारणादिक-आशीविष-केवली-मनःपर्यवज्ञानी-पूर्वधर, एहनी वृत्तिने विषे-केवली तओ प्रसिद्ध एहवु वखाण्यु छे ते वती तेहने क्षायिकलब्धि अनुत्तर ज्ञानादिक पाच प्रसिद्ध, पाचवस्तु केवलीने सर्वोत्कृष्ट प्ररूपी. ते किम, सर्वोत्कृष्ट ज्ञान, सर्वोत्तम दर्शन, सर्वोत्तम चारित्र, सर्वोत्तम तप अने सर्वोत्तम आत्मशक्ति, एहनी वृत्ति कहई छई-तिम नथी उत्तर-प्रधान जेथी जिम पोतई सर्व प्रकारई आवरणना क्षयथी तिहा प्रथम बि ते ज्ञानावरण अने दर्शनावरणना क्षयथी, ते पछी चारित्रमोहना क्षयथी, जे माटे तपने चारित्रना भेदपणाथी. तप तो केवलीने उत्कृष्ट ते शैलेश्यवस्थाने विषे शुक्लध्यानने विषे शुक्लध्यान भेदस्वरूप, ध्यानने अभ्यतर तपना भेदपणाथी, वीर्य तउ वीर्यांतरायना

अत्रानुत्तरचरणभणनेन आश्रवमात्रनिरोधपूर्वकसर्वसंवरात्मिका क्षायिकलब्धिरुपदर्शिता । तेन जीवरक्षादिहेतवो लब्धयः सर्वा अपि अनुत्तरचरणेऽन्तर्भूताः, अन्यथा अनुत्तरचरणासम्भवात् । एवं केवलिविशेषस्य तीर्थकृतश्चतुस्त्रिंशदतिशयादयोऽपि भवन्ति । परं ता लब्धयो यथासम्भव नामादिकर्मक्षयोपशमजन्या अपि भाव्याः । तथा क्षायिक्योऽपि लब्धयः प्रवचने भणिताः । तथाहि—कर्मोदयक्षयक्षयोपशमसव्यपेक्षाः प्राणिनां लब्धयो भवन्तीति श्री आ० नि० वृ० । तेन कारणवैचित्र्यात् लब्धीनामपि वैचित्र्यमेव । तत्र यद्यपि लब्धिमात्रस्य मनुजादिगतीन्द्रियमनोव्यापारसव्यपेक्षत्वेन नामकर्मोदयक्षयोपशमहेतुकत्वमस्त्येव, तथापि विशेषमधिकृत्य काश्चन कर्मोदयलभ्याः क्षीराश्रवादयः, काश्चन कर्मक्षयलभ्याः अनुत्तरज्ञानादयः, काश्चन कर्मणः क्षयलभ्याः क्षयोपशमलभ्याश्च चारणादय इत्यादि स्वबुद्ध्या परिभाव्यम् । तत्रापि कर्मण उदयक्षयोपशमलभ्यानां लब्धीना नाम्ना साम्येऽपि परस्परं नानाभेदभिन्नत्वं, तत्कारणयोः कर्मोदयक्षयोपशमयोः प्रतिप्राणिनं भिन्नत्वात् । कर्मक्षयलभ्यानां त्वेकत्वमेव, तत्कारणस्य कर्मक्षयस्य वैचित्र्याभावात् । 'खयमि अविगप्पमाहसु' त्ति वचनात् । तत्र क्षायिकलब्धीनां ज्ञानादीनां प्रयुञ्जना न भवति, तासामनवरतमेकस्वभावेनैव सर्वकालीनत्वात् । तासां च फलवत्त्वमपि तथैव, तदितराणां तु कादाचित्कत्वेन फलवत्त्वात् प्रयुञ्जनेति विशेषो बोध्य । तेन लब्ध्युपजीवनं छद्मस्थेष्वपि प्रमत्तानामेव भवति, उपजीवनस्यापवादिकत्वात् । छद्मस्थलब्धीना तु मनःपर्यायज्ञानपर्यन्तानां क्षायिकत्वाभावेनोपजीव्यत्वात्, क्षायिकलब्धीना तु ततो वैलक्षण्यमिति सर्वसम्मतम् । तस्मात् केवलज्ञान-

---

क्षयथी, इहां अनुत्तरचारित्रने कहइं प्राणातिपातादिक जे आश्रवमात्रनो निरोधपूर्वक सर्वसंवररूप क्षायिकलब्धि देखाडी ते वती जीवरक्षादिनाहेतु लब्धि ते सर्व अनुत्तर चारित्रने विषे अंतर्भाव पामी, इम नहीं तो उत्कृष्ट चारित्रना असंभवथी.

इम केवलीविशेष जे तीर्थंकर तेहनई चउतीस अतिशयादिक हुइं पणि ते लब्धि जिम संभवइं तिम नामादिककर्मनइं क्षयइं उपशमइंजन्य पणि हुइं, तिमज क्षायिकपणि प्रवचननइं विषे कही छइं, तें किम? कर्मनो उदय क्षय अनइं क्षयोपशम तेहनइं अपेक्षीनइं प्राणीनइं लब्धि होइ, ते वती कारणना विचित्रपणाथी लब्धिनुं पणि विचित्रपणुंज, तिहां जोइ लब्धिमात्रनई, मनुष्यादिनी गति इंद्रिय अने मननो व्यापार तेहने सव्येपक्षपणि नामकर्मनो उदय क्षय अने क्षयोपशम ने जनितपणुं छईज, तउहे पणि विशेष आसिरी केतलीएक कर्मोदये पामवा योग्य क्षीराश्रवादिक, केतलीएक कर्मने क्षये लभ्य अनुत्तर ज्ञानादिक, केतलीएक कर्मने क्षये प्राप्य अने क्षयोपशमे पाप्य जंघाचारणादिक इत्यादि. पोतानी बुद्धि विचारवु

तिहांपणि कर्मने उदये क्षयोपशमे पामवा योग्य जे लब्धि तेहने नामने सरीखाइपणि माहोमाहिं अनेक भेदे भिन्नपणु. तेहना कारणु जे कर्मनो उदय अने क्षयोपशम तेहने प्राणि प्राणि प्रति जूजूआपणाथी, कर्मने क्षये प्राप्यने तो एकपणुंज, तेहनु कारणु जे कर्मक्षय तेहने विचित्रपणाना अभावथी. 'क्षयने विषे विकल्प नहीं ए कहेवु कहे छे' ए वचनथी तिहां क्षायिकलब्धि जे ज्ञानादिक तेहनी प्रयुंजना न हुइ, तेहने निरंतर एक स्वभावे करी सर्वकाले सदशपणाथी तेहने फलवतपणु पणि तिमज तेथी बीजी लब्धिने तो कदाचित्कुत्पन्न पणि करी फलवतपणाथी प्रयुंजना एतलो विशेष जाणिवो, ते वती लब्धिनु उपजीवन ते छद्मस्थमांहि पणि प्रमत्तनेज हुई. उपजीवन जे प्रयुंजना तेहने अपवादथी जनितपणाथी, छद्मस्थनी लब्धिये मनःपर्यवज्ञान पर्यंत

सहकृतानुत्तरचारित्रलब्धिमाहात्म्यात् सम्भावनयाऽपि जीवघाताद्याश्रवः केवलिनो न भवतीति सिद्धौ सिद्धमवश्यभावित्वेनापि सावद्यकृत्य केवलिनो न भवतीति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ २४ ॥

अथ यद्येवं तर्हि अवश्यभावित्वप्रयोगस्य को विषयः ? इति पराशङ्कायामाह—

॥पायमसंभविसंभवि–कज्जविसयऽवस्सभाविववहारो। अन्नह सव्वं कज्जं अवस्सभाविति वत्तव्वं ॥२५॥

व्याख्या—प्रायो–बाहुल्येन, असम्भवि सम्भवीति प्रायोऽसम्भविसम्भवि, एवंविधं यत्कार्यं तदेव विषयो यस्य स प्रायोऽसम्भविसम्भविकार्यविषयः, अवश्यभावीति व्यवहारोऽवश्यभाविव्यवहारस्ततो विषयान्तेन कर्मधारयः, प्रायोऽसम्भविसम्भवि यत्कार्यं तद् अवश्यभावीति व्यवह्रियते इत्यर्थः। अन्यथा सर्वमपि कार्यमवश्यभावित्वेन भवतीति वक्तव्यं स्यात्। पञ्चसमवायवादिना जैनाना सर्वस्यापि कार्यस्यावश्यभावित्वेनैव भवनात्, कालादिषु पञ्चसु मध्ये नियतेरपि कारणत्वेनेष्टत्वात्। यदुक्तम्—

कालो १ सहाव २ णिअई ३ पुव्वकय ४ पुरिसकारणेगंता। (समवाए सम्मत्त एगंतिअ होइ मिच्छत्तं) मिच्छत्तं ते चेव उ समासओ हुन्ति सम्मत्त ॥१॥ ति, सम्मतिसूत्रे (तृ० का० गा० ५३) नियतिश्च 'यद्यथाभवन मिति' द्वितीयाङ्गवृत्तौ। तेन भोजनप्रभृतिक प्राय' सम्भविसम्भवित्वेन नावश्यभावीति व्यपदेशविषयो भवति। अयं भावः—सर्वथा असम्भवि वस्तु न सम्भवति, विरोधात्। यदि सर्वथा असम्भवि, कथं सम्भवति ? यदि च सम्भवति, कथं सर्वथा असम्भवि ?। नहि श्री तीर्थकृद् प्रायोऽसम्भवि-

---

तेहने- क्षायिकपणाने अभावे करी प्रयुजवा योग्यपणाथी, क्षायिकलब्धिने तेथी विलक्षणपणु सर्व संमत, ते वती केवलज्ञाने सहित ये उत्कृष्ट चारित्र ते रूप लब्धिना महिमाथी संभावनाई पणि जीवघातादिक आश्रव केवलीने न हुइ, एहवु सिद्ध थई हुते सिद्ध थयु अवश्य भाविपणिं सपापकर्तव्य केवलीने न हुइ ए परमार्थ, ए गाथार्थ ॥२४॥

हिवे जउ इम-तउ अवश्यभाविपणाना प्रयोगनो कउण विषय ? एहवी आशंका उपरी कहे छे—

प्रायिं असंभवि जे संभवे ते कार्य विषमीओ अवश्यभाविव्यवहार, इम न मानीइ तउ सर्वकार्य अवश्यभावि पणिं थयु इम कहेवु थाइ

वृत्तिनो अर्थ —प्रायइं असंभवतुं संभवे ते एहवु जे कार्य तेहज छे विषय जेहनु ते प्राहिं असंभवे संभवे जे कार्य तेहनो विषय, अवश्य थानार एहवो जे व्यवहार ते अवश्यभावि व्यवहार, तिवारे पछी विषयना अंत जे पूर्वलु पद ते साथिं कर्मधारयसमास करीई. एक विशेषण अने एक विशेष्य इम समजीई, प्राहे अणुथातुं थाई एहवु जे कार्यने अवश्यभाविपणिं व्यवहरीई ए अर्थः इम नहीं तो सर्वे कार्य अवश्यभावि पणिं हुई, इम कहेवु थाई, पंच समवायना वादी जे जैन तेहने सर्वई कार्यने अवश्यभाविपणिं भवनथी, कालादि पंचमाहिं नियतिने पणि कारणपणि इष्टपणाथी, जे माटे कहिउं छे-' काल[१] स्वभाव[२] नियति[३] पूर्वकर्म[४] पुरुषकार[५] अनेकांतथी समवाये ज सम्यक्त्व, एकांति हुइ मिथ्यात्व ' नियति ते जे जिम थाई ते ' सूअगडांगनी वृत्तिने विषे, तेवती भोजनप्रभृति प्राय संभवि संभविपणिं करी अवश्यभावि बोलनो विषय हुई नहीं.

सम्भवन्निव नपुंसकस्तीर्थकरः सम्भवति, सर्वथा असम्भवित्वात्। एवं पुरुषस्तीर्थकृदवश्यंभावीति व्यपदेश-विषयो न भवति, प्रायः सम्भविसम्भवित्वात्। तस्मात् प्रायोऽसम्भवि सम्भवत्येव अवश्यभावीतिव्यवहारो निरवद्यः। अत एव जमालिनिमित्तकनिह्नवमार्गोत्पत्तिरवश्यभाविनीति प्रवचने प्रतीतिः। तीर्थकरकरदीक्षितशिष्यान्निह्नवमार्गोत्पत्ते प्रायोऽसम्भविसम्भवात्। एव यतनया प्रवर्तमानस्याप्रमत्तसंयतस्य कायादिव्यापाराज्जायमानश्छद्मस्थगम्यो जीवघातोऽवश्यभावित्वेन वक्तव्यार्हः, प्रायोऽसम्भविसम्भवात्॥ तथा प्रवचने प्रयोगोऽपि—

"से अभिक्कममाणे पडिक्कममाणे संकुचमाणे पसारेमाणे विणिवट्टमाणे संपलिज्जमाणे एगया गुणसमिअस्स रीअओ कायसंफासं समणुचिन्ना एगइया पाणा उद्दावे ति इहलोगे" इत्यादि श्रीआचाराङ्गलोक(विजया)साराध्ययने चतुर्थोद्देशके (सू० १५९) एतद्वृत्तिर्यथा-"स भिक्षुः सदा गुर्वादेशविधायी एतद्व्यापारवान् भवति, तद्यथा-अभिक्रामन्-गच्छन्, प्रतिक्रामन्-निवर्त्तमानः, सङ्कुचन् हस्तपादादिसङ्कोचनतः, प्रसारयन्-हस्तपादादीनवयवान्, विनिवर्त्तमानः समस्ताशुभव्यापारात्, सम्यग् परिः-समन्तात् हस्तपादादीनवयवान् तन्निक्षेपस्थानानि वा रजोहरणादिना मृजन् गुरुकुलवासे वसेदिति सर्वत्र सम्बन्धनीयम्। तत्र निविष्टस्य विधिः-भूम्यामेकमूरुं व्यवस्थाप्य द्वितीयमुत्क्षिप्य तिष्ठेत्, निश्चलस्थानाऽसहिष्णुतया भूमिं प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य च कुक्कुटीविजृम्भितदृष्टान्तेन सङ्कोचयेत् प्रसारयेद्वा, स्वपन्नपि मयूरवत्स्वपिति, स किल अन्यसत्त्वभयादेकपार्श्वशायी सचेतनश्च स्वपिति, निरीक्ष्य च परिवर्त्तनादिकाः क्रिया विधत्ते इत्येवमादि (दिभि) सम्परिमृजन् सर्वाः क्रियाः करोति। एवं च अप्रमत्ततया पूर्वोक्ताः

એ ભાવ-સર્વથા વસ્તુ અસભાવ્ય તે સભવે નહી વિરોધથી, જેઉ સર્વથા અસભવે તે કિમ સભવે ?, જઉ સભવે કિમ તઉ સર્વથા ન સભવે ?, સ્ત્રી તીર્થકર પ્રાહે અસભવતો સભવે, તિમ નપુંસક તીર્થકર ન સંભવે, સર્વથા અસંભવિપણાથી, ઇમ પુરુષ તીર્થકર તે અવશ્યભાવ એહવા બોલનો વિષય ન હુઈ પ્રાયે સભવિને સભવતાપણાથી, તે માટે પ્રાહે અસભવતુ જે સભવે તિહાજ અવશ્યંભાવિ એહવો વ્યવહાર તે નિર્દોષ, એતલાજ વતી જમાલિનિમિત્તથી નિહ્નવમાર્ગની ઉત્પત્તિ તે અવશ્યભાવિની એહવી પ્રવચનને વિષે પ્રસિદ્ધિ, તીર્થંકરના હસ્તદીક્ષિત શિષ્યથી નિહ્નવ માર્ગની ઉત્પત્તિને પ્રાહે અસભવિ સભવથી ઇમ જયણાઇ પ્રવર્તતા અપ્રમત્તસયતના કાયાદિવ્યાપારથી થાતો છદ્મસ્થઇ જાણીનો જીવઘાત તે અવશ્યભવિ પણિ કહેવા યોગ્ય, પ્રાહે અસભવિને સંભવનાથી સિદ્ધાંતે પ્રયોગ પણિ છે

એ સૂત્રની વૃત્તિ-જિમ જે ભિક્ષુ-યતી સદા ગુરુના આદેશનો કરનાર એ વ્યાપારવંત હુઈ, તે કિમ-ચાલતો, નિવર્તતઉ, હસ્તપાદાદિને સકોચનયિકો સકોચાતો, હસ્તપાદાદિક અવયવ પ્રતિ પ્રસારતો, સમસ્ત અશુભ-વ્યાપારથી પાછો વલતો, ભલી રીતે ચઉફેર હસ્તપાદાદિક અવયવપ્રતિ તેહના નિક્ષેપના-થાપવાના સ્થાનકપ્રતિ રજોહરણાદિકે પડિજતો, 'ગુરૂકુલવાસે વસે' એ સઘલિ જોડિવુ. તિહા તે સાધુને બેઠાનો વિધિ-ભૂમિને વિષે એક સાથલ થાપીને બીજુ ઉરૂ ઉચઉ રાખીનઈ રહઈ નિશ્ચલસ્થાન-નઇ અણસહેવાપણે ભૂમિ પૂંજી પ્રમાર્જીને કુર્કુટી જિમ રહે તિમ દષ્ટાંતે સકોચે, અથવા પ્રમારે, સૂતો પણિ મયૂરની પરે સૂઈ, સં અન્યસત્ત્વના ભયથિકો એકે પાસે સૂઈ સચેતન હુતો સૂઈ, જોઇને વલી પરિવર્તનાદિક ક્રિયાઓ કરે ઇત્યાદિ ક્રિયાઇ પ્રમાર્જન કરતો સર્વ ક્રિયા કરે. ઇમ અપ્રમત્તપણિં પૂર્વોક્ત

क्रिया कुर्वतोऽपि कदाचिदवश्यभावितया यत् स्यात्, तदाह—'एगइया' इत्यादि एकदा कदाचित् गुणसमितस्याप्रमत्तयतेः 'रीअमाणस्स' त्ति सम्यगनुष्ठानवतोऽभिक्रामतः सङ्कुचत प्रसारयतो निवर्त्तमानस्य सम्परिमृजत कस्याञ्चिदवस्थाया कायस्पर्शमनुचीर्णाः-कायस्पर्शमागता सम्पातिमादयः प्राणिन एके परितापमाप्नुवन्ति, एके ग्लानतामुपयान्ति, एके अवयवविध्वसमापद्यन्ते, अपश्चिमावस्था तु सूत्रेणैव दर्शयति–एके प्राणाः–प्राणिनः अपद्रान्ति–प्राणैर्विमुच्यन्ते'—

इत्येवं प्रागुक्ता सर्वा अपि क्रियाः सम्भावितभाविजीवघातभयाविनाभाविन्योऽप्रमत्तसयतस्याऽपि छद्मस्थस्यैव भवन्ति, तासां सर्वासामपि क्रियाणा छद्मस्थत्वाभिव्यञ्जकत्वात्। तथैव प्रागुपदर्शित बोध्यम्। न च एवंविधः केवल्यपि भविष्यतीति शङ्कनीयम्, केवलिनो गुरुकुलवासे गुर्वादेशायत्तप्रवृत्तिनिवृत्त्योरभावात्, 'पासगस्स णत्थि उवएसो' त्ति वचनात्। एवविधस्याप्रमत्तसयतस्य जायमानो जीवघातोऽवश्यभावित्वेन मन्तव्यः, तथाभूताप्रमत्तताया जीवरक्षाहेतुत्वे जीवघातस्य प्रायोऽसम्भविसम्भवित्वात्। न चैव प्रमत्तसयतस्य कायादिव्यापाराज्जायमानो जीवघातस्तथावक्तव्याऽर्हः, प्राय सम्भविसम्भवित्वात् प्रमत्तयोगाना तथास्वभावात्। अत एव प्रमत्तसयतस्य प्रमत्तयोगानङ्गीकृत्यारम्भिकी क्रियाऽपि तेषा योगाना जीवघाताऽर्हत्वात्। अन्यथा प्रमत्ताप्रमत्तयोरविशेषः सम्पद्येत। तस्मात् घात्यजीवविषयकज्ञानसहितस्य स्वतन्त्रक्रियावतोऽप्रमत्तसयतस्य जीवघातो गगनकुसुमवदत्यन्तासन्नेव। तेन तद्विषयकशक्याशक्यकल्पनागन्धोऽपि नाशङ्कनीय इतिभावः। इतिगाथार्थः ॥ २५ ॥

अथ केवलिनः सर्वथा जीवघाताभाव कारणाभावेन स्पष्टयन्नाह—

ક્રિયાને કરનારને ક્વિારેક અવશ્યભાવિપણે જે થાઈ તે કહે છે-ક્યિારેક ગુણેયુકત અપ્રમત્તસાધુનઈં સમ્યગ્‌ અનુષ્ઠાનવત ચાલતો સકુચતો વિસ્તરતો નિવર્તતો પડજતો એહનાને કોઈક અવસ્થાને વિષે કાયસ્પર્શ પ્રતિ આવ્યા સમૂર્છિમાદિક પ્રાણી કુણેક પરિતાપ પામે, કેતલાએક ગ્લાનિ પામે, કુણેક અવયવઈ વિધ્વંસ પામે, છેહલી અવસ્થા તઉ સૂત્રે દેખાડી છે. કેતલાએક તઉ પ્રાણે મૂકઈ.

ઇમ પૂર્વિ કહી તે સર્વે ક્રિયા, સંભાવ્યો જે થાનાર જીવઘાત તેહને ભયે વિના અણુથાતાઓ અપ્રમત્તસંયતીને પણિ છદ્મસ્થનેજ હુઈ. તે સર્વે ક્રિયાને 'છદ્મસ્થપણાના અભિવ્યજકપણાથી તિમજ પૂર્વિ દેખાડયું જાણવું. એહવો કેવલી પણિ હુસ્યે, એહવું ન શકવુ, કેવલીને ગુરુકુલવાસ ને વિષે ગુરુને આદેશે આયત્ત જે પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિના અભાવથી, 'કેવલીને ન હુઈ ઉપદેશ' એહવા વચનથી એહવો અપ્રમત્તને થાતો જીવઘાત તે અવશ્યભાવિ પણિ માનવો. તેહની અપ્રમત્તપણાઇને જીવરક્ષાનઈ હેતુપણે કરી જીવઘાતને પ્રાહે અસભવિપણાથી ' ઇમ પ્રમત્તયતીને કાયાદિના વ્યાપારથી થાતો જીવઘાત તે તિમ કહેવા યોગ્ય, ઇમ નહીં. પ્રાહે સંભવે સભવિપણાથી, એતલાજ વતી પ્રમત્તયતીને પ્રમત્તયોગ માનીને આરભિકી ક્રિયા પણિ તેહના યોગેને જીવઘાતને યોગ્યપણાથી ઇમ નહી તો પ્રમત્ત અને અપ્રમત્તને વિશેષ ન સપજે, તે વતી હણવાયોગ્ય જે તે જીવ તે. વિષયોઉ જ્ઞાન તે સહિત સ્વાયત્તક્રિયાવંતને અપ્રમત્તયતીનઈ જીવઘાત તે આકાશકુલની પરે અત્યત અબુછતો જ, તે વતી તે વિષયીઓ શકય અથવા અશકય એહવી કલ્પનાનો ગધ પણિ ન આશંકવો, એ ભાવ, એ ગાથાનો અર્થ ॥૨૫॥

હિવે કેવલીને સર્વથા જીવઘાતનો અભાવ તે પ્રતિ કારણને અભાવે સ્પષ્ટ કરતો કહે છે—

મોહનીકર્મ ક્ષીણ થઇ હુતે પાપ સર્વ સર્વથા ન હુઇ, અને ક્ષીણ અતરાયકર્મ થિકે હુતે અશક્યપરિહારપણે તેહનઈ ન હુઈ.

॥ खीणंमि मोहणिज्जे णावज्जं हुज्ज सव्वहा सव्वं । खीणंमि अंतराए णो से अ असक्कपरिहारो ॥२६॥

व्याख्या—क्षीणे मोहनीये सर्वथा–सर्वप्रकारेण मनोवाक्कायकृतकारितानुमोदनारूपेण सर्व–सूक्ष्मातिचारपर्यन्तम्, अपिर्गम्यः, सर्वमपि अवद्यं–पापं पापहेतुत्वात् प्राणातिपातादिकं न–नैव भवेत्, तस्य मोहनीयजन्यत्वात् । अत एव प्राणातिपाताद्याश्रवप्रतिपक्षभूतः संवरोऽपि विपाकतो मोहनीयानुदयेनैव भवति । यथा सम्यक्त्वलक्षणो मिथ्यात्वाश्रवस्य संवरोऽनन्तानुबन्धिकषायसहकृतमिथ्यात्वमोहनीयस्य विपाकतोऽनुदयेनैव भवति । एवं द्वितीयतृतीयचतुर्थकषायाणा विपाकतोऽनुदयेनैव क्रमेण देशविरति–सर्वविरति–यथाख्यातचारित्राणि भवन्तीति प्रवचनविदां प्रतीतमेव । परं यथाख्यातचारित्र प्रदेशतोऽपि मोहनीयानुदयेनैव जायमानं विपाकतोऽनुदयेन नियत बोध्यम् । तत्र सम्यक्त्वादिप्राप्तौ शेषघातिकर्मणां क्षयोपशमाः सहकारिकारणानि । क्षीणे–निस्सत्ताकीभूते, चकार इह सम्बध्यते, क्षीणे–चान्तराये अर्थाद् वीर्यान्तराये 'से' तस्य केवलिनोऽशक्यपरिहारः प्राणातिपातो नो–नैव भवेत् । अर्थात् परिजिहीर्षितस्य वस्तुनः सर्वस्याप्यशक्यपरिहारो न भवत्येव ।

अयं भाव'—यदि केवलिनः अवश्यभाविजीवघातानृतभाषणादिकमशक्यपरिहारेण भवेत् तर्हि छद्मस्थकेवलिनोरविशेषो भवेत्, अप्रमत्तछद्मस्थसंयतस्यापि उक्तप्रकारेणैव कदाचिज्जीवघातादेः सम्भवात् । परं छद्मस्थसंयतोऽनाभोगवानतो यतनया प्रवर्त्तते, केवली त्वाभोगवानतो न यतनयेति विशेषोऽतिप्रसङ्गरूपो बोध्यः । यतोऽप्रमत्तछद्मस्थसंयतस्य जीवोऽयमिति साक्षात् ज्ञात्वा जीवघातासम्भवः, घात्यजीवविषयकज्ञानस्य प्रतिबन्धकत्वात् । प्रतिबन्धकत्य च तथाभूतस्य जीवघातस्य- संयमनाशहेतुसम्य-

---

વૃત્તિનો અર્થ —ક્ષીણમોહનીય છતેં સર્વ પ્રકારેં–મન વચન, કાયાઇં કરિવુ, કરાવવુ અનુમોદવુ ઇણિં રૂપેં, સૂક્ષ્મ અતીચાર પર્યંત–અપિ તે ગાહિર લેવું, સર્વ પણિ અવદ્ય–પાપ, પાપહેતુપણાથી સર્વ પ્રાણાતિપાતાદિક, તે ન જ હુઇ, તે પ્રાણાતિપાતાદિકનેં મોહઈ જન્યપણાથી, એતલાજવતી પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવનો પ્રતિપક્ષરૂપ સંવર પણે વિપાકથી મોહનીયને અનુદયે જ હુઈ. જિમ સમ્યક્ત્વરૂપ મિથ્યાત્વરૂપ આશ્રવનો સંવર, તે અનંતાનુબંધિઆ કષાયસહિત મિથ્યાત્વમોહનીયનેં વિપાકથી અનુદયેજ હુઇ ઇમ બીજા ત્રીજા ચઉથા કષાયને વિપાકથી અનુદયેજ અનુક્રમે દેશવિરતિ સર્વવિરતિ અને યથાખ્યાત ચારિત્ર હુઇ એ પ્રવચનના જાંણને પ્રસિદ્ધજ છે. પણિ યથાખ્યાતચારિત્ર તે પ્રદેશથી પણિ મોહનીયને અનુદયેજ થાઇતુ, વિપાકથી અનુદયે નિશ્ચિત જાણવું. તિહાં સમ્યક્ત્વાદિની પ્રાપ્તિને વિષે ઘાતિકર્મના ક્ષયોપશમ તે મિલ્યા હુતા કારણ હુઇ.

સત્તારહિત, ચકાર ઇહા જોડીઈ. ક્ષીણ અંતરાયે, અર્થથી વીર્યાંતરાયકર્મ ક્ષીણ થઈ હુતેં તે કેવલીનેં–અશક્ય છે પરિહાર જેહનો એહવો પ્રાણાતિપાત નજ હુઈ, અર્થથી પરિહરવા વાછી જે વસ્તુ તેહને સેવીનેં (સર્વને) અશક્યપરિહાર ન હુઇજ એ ભાવ–જઉ કેવલીને પણિ અવશ્યથાનારું જે જીવઘાત–મૃષાભાષણાદિક તે અશક્યપરિહારે સંભવેં, તઉ છદ્મસ્થ અને કેવલિને વિશેષ ન થયો જોઈઈ. અપ્રમત્તસંયતી છદ્મસ્થને પણિ કહઈ પ્રકારઈ કદાચિજ્જીવઘાતાદિકના સંભવથી, પણિ છદ્મસ્થસંયત તે અનાભોગવંત એવતી યતનાઈ પ્રવર્ત્તઈ, કેવલી તો આભોગવંત એવતી યતનાઇ નહી. એ વિશેષ અતિપ્રસંગરૂપ દૂષણ જાણિવો જે માટે અપ્રમત્ત છદ્મસ્થ સંયતી ને જીવ એહવુ સાક્ષાત્ જાણી જીવઘાતનો અસંભવ, હણવા યોગ્ય જીવવિષયીઆ જ્ઞાનને પ્રતિબંધકપણાથી. પ્રતિબંધકપણું તઉ તેહવા જીવઘાતને સંયમનાશનો હેતુ જે સમકિતનાશ તેહના

क्त्वनाशहेतुत्वात्। केवलिनस्तु सम्यक्त्वादिनाशभयाभावेन यतनादेरप्यभावः। तथा च आगमबाधोऽपि। आगमे च प्राणातिपातादिक तदभाव चाधिकृत्यैव छद्मस्थकेवलिनोर्वैपरीत्येन भेदस्याभिधानात्, यदागम —'सत्तहिं ठाणेहि छउमत्थ जाणेज्जा, त० पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादि तथा 'सत्तहि ठाणेहि केवली जाणेज्जा, त० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादिरूपः सम्मतितया प्राक् प्रदर्शितो बोध्यः। किञ्च - एतदचिन्त्यचित्र-यत् क्षीणेऽपि मोहनीये वीर्यान्तराये च केवलिनः परिजिहीर्षितस्य कण्टक-कूप-गर्त्तादेरपि परिहारोऽशक्य। केवलिव्यतिरिक्तस्य तु अस्मादृशोऽप्याभोगे सति स्वतन्त्रक्रियावतः सत्यप्यन्तराये कर्मणि परिजिहीर्षितस्य कण्टक-कूप-गर्त्तादि यावद्राज्यस्यापि परिहारः शक्य.।

यदि च केवलिवदितरस्याऽपि परिजिहीर्षितस्याशक्यपरिहारो भवेत् तर्हि तद्वदुपादित्सितस्याप्यशक्योपादानोपपत्तौ नियतप्रवृत्तिनिवृत्तिरूपजगद्व्यवस्थाविप्लवः प्रसज्येत, सर्वस्यापि लोकस्य चिकीर्षितकार्याणामसिद्धेः। तस्मादाभोगसहकृतस्वतन्त्रक्रियावतामप्रमत्तछद्मस्थसयतानामिव केवलिनोऽपि परिजिहीर्षितस्य परिहारः सुतरां शक्य एव वक्तव्यः, प्रतिबन्धकस्य वीर्यान्तरायस्य लेशतोऽप्यभावात्। पर केवलिन परिजिहीर्षैव न भवति, केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव हेयमात्रस्य हानात्। एव च सति केवलिनः परिजिहीर्षितस्य परिहारे शक्याशक्यकल्पना निर्विषयैवावसातव्या। तस्मात् केवलिनो मोहनीयाभावेन सर्वोऽपि कायादिव्यापारोऽवश्यभावित्वेनाऽपि औदासीन्यवृत्त्या निरवद्य एव भवति, तथैव जगत्स्थितेः। यथा भगवान् श्रीमहावीरोऽवश्यभावित्वेनापि जमालये दीक्षा दत्तवान्, दीक्षादानस्य च भगवन्तमधिकृत्य

કારણપણાથી. કેવલીને તો સમ્યક્ત્વાદિક નશના ભયને અભાવે કરી યતનાદિકનો પણિ અભાવ; નિમ તો આગમનો બાધપણિ. આગમને વિષે તઉ પ્રાણાતિપાતાદિક અને તેહનો અભાવ ઉદ્દેશીને જ છદ્મસ્થ અને કેવલીને વિપરીતપણિ અભિધાનથી એ આગમસંમતિ પણિ પૂર્વે દેખાડયુ છે

વલી એ અચિંત્ય અદ્ભુત-જે ક્ષીણ થઇ મોહનીયે અને અંતરાયિ કેવલીને છાડવા વાછયો જે કંટક-કૂપ-ખાડિપ્રમુખનો પરિહાર તે અશક્ય, કેવલીથી ભિન્ન જે અમારી સરિખા તેહનેં આભોગ છતે સ્વાયત્ત ક્રિયાવંતને છતે, પણિ અંતરાયકર્મ છાડના વાછ્યુ જે કૂપગર્તાદિક યાવત્ રાજ્યનો પણિ પરિહાર તે શક્ય જઉ કેવલીની પરિ અપરનેં પણિં પરિહરવા વાછ્યો તે અશક્યપરિહાર જો હુઇ, તઉ તેહની પરિ આદરવા યોગ્ય અશક્ય આદરવાની ઉપપત્તિયિકે, નિશ્ચિત જે પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિરૂપ જે જગની વ્યવસ્થા તેહનો લોપ થયો જોઇઈ, સર્વ લોકને વાછિતકાર્યની અસિદ્ધિથી. તે વતી આભોગેં સહિત સ્વાયત્ત ક્રિયાવંત જે અપ્રમત્તછદ્મસ્થસયત તેહનીપરે કેવલીનેં પણિ છાડવા યોગ્યનો પરિહાર તે અતિહિ શક્યજ કહેવો, પ્રતિબંધકવીર્યાંતરાયને લેશથી પણિ અભાવથી પણિ કેવલીને પરિહરવાની ઇચ્છા જ ન હુઈ, કેવલજ્ઞાનનિ ઉત્પત્તિ સમયેજ હેયમાત્રના હાનથી, ઇમ છતેં કેવલીને છાડવા યોગ્યની પરિહારને વિષે શક્ય-અશક્ય કલ્પના તે નિર્વિષયજ જાણવી. તે વતી કેવલીને મોહનીયને અભાવે સર્વઈ કાયાદિ વ્યાપાર તે અવશ્ય ભાવિપણિ પણિ ઉદાસીનવૃત્તિ નિરવદ્ય જ હુઈ. તિમજ જગતી મર્યાદ થી.

જિમ ભગવંત શ્રીમહાવીર અવશ્યભાવિ પણિ કરી જમાલિને દીક્ષા પ્રતેં દેતો હુઓ, દીક્ષાદાનને ભગવંત ઉદ્દેશીને નિરવદ્ય કાર્ય પણાથી. અનર્હાજ વતી દીક્ષા પ્રતેં વાંછનઈ જમાલીઇ વિનવ્યો તેહજ ભગવંત 'યથાસુખ' ઇસે રૂપે અનુજ્ઞા દેતો હુએ, તિમ જૂદા વિહાર કરવા વાછને જમાલીઈ તેણિ જ વિનવ્યો ભગવંત તેહજ મૌનજ કરતો હુઓ. તિવારના તેહના જૂદા વિહારનિ દૂકડી જે નિહ્નવમાર્ગની ઉત્પત્તિને હેતુ પણિં સંપાપંપણાથી. તેહને નિવારણનો અભાવ તો નિહ્નવમાર્ગની ઉત્પત્તિને અવશ્ય

॥ खीणंमि मोहणिज्जे णावज्जं हुज्ज सव्वहा सव्वं । खीणंमि अंतराए णो से अ असक्कपरिहारो ॥२६॥

व्याख्या—क्षीणे मोहनीये सर्वथा—सर्वप्रकारेण मनोवाकायकृतकारितानुमोदनारूपेण सर्व—सूक्ष्मातिचारपर्यन्तम्, अपिर्गम्यः, सर्वमपि अवद्य–पाप पापहेतुत्वात् प्राणातिपातादिकं न–नैव भवेत्, तस्य मोहनीयजन्यत्वात् । अत एव प्राणातिपाताद्याश्रवप्रतिपक्षभूतः सवरोऽपि विपाकतो मोहनीयानुदयेनैव भवति । यथा सम्यक्त्वलक्षणो मिथ्यात्वाश्रवस्य संवरोऽनन्तानुबन्धिकषायसहकृतमिथ्यात्वमोहनीयस्य विपाकतोऽनुदयेनैव भवति । एवं द्वितीयतृतीयचतुर्थकषायाणा विपाकतोऽनुदयेनैव क्रमेण देशविरति–सर्वविरति–यथाख्यातचारित्राणि भवन्तीति प्रवचनविदां प्रतीतमेव । परं यथाख्यातचारित्र प्रदेशतोऽपि मोहनीयानुदयेनैव जायमानं विपाकतोऽनुदयेन नियत बोध्यम् । तत्र सम्यक्त्वादिप्राप्तौ शेषघातिकर्मणा क्षयोपशमाः सहकारिकारणानि । क्षीणे–निस्सत्ताकीभूते, चकार इह सम्बध्यते, क्षीणे–चान्तराये अर्थाद् वीर्यान्तराये 'से' तस्य केवलिनोऽशक्यपरिहारः प्राणातिपातो नो–नैव भवेत् । अर्थात् परिजिहीर्षितस्य वस्तुनः सर्वस्याप्यशक्यपरिहारो न भवत्येव ।

अयं भावः—यदि केवलिनः अवश्यभाविजीवघातानृतभाषणादिकमशक्यपरिहारेण भवेत् तर्हि छद्मस्थकेवलिनोरविशेषो भवेत्, अप्रमत्तछद्मस्थसंयतस्यापि उक्तप्रकारेणैव कदाचिज्जीवघातादेः सम्भवात् । परं छद्मस्थसंयतोऽनाभोगवानतो यतनया प्रवर्त्तते, केवली त्वाभोगवानतो न यतनयेति विशेषोऽतिप्रसङ्गरूपो बोध्यः । यनोऽप्रमत्तछद्मस्थसयतस्य जीवोऽयमिति साक्षात् ज्ञात्वा जीवघातासम्भवः, घात्यजीवविषयकज्ञानस्य प्रतिबन्धकत्वात् । प्रतिबन्धकस्य च तथाभूतस्य -जीवघातस्य- संयमनाशहेतुसम्य-

---

વૃત્તિનો અર્થ.—ક્ષીણમોહનીય છતે સર્વ પ્રકારે–મન વચન કાયાઇ કરિવું કરાવવું અનુમોદવું ઇણિ રૂપેં, સૂક્ષ્મ અતીચાર પર્યંત–અપિ તે બાહિર લેવું, સર્વે પણિ અવદ્ય–પાપ, પાપહેતુપણાથી સર્વપ્રાણાતિપાતાદિક, તે ન જ હુઇ, તે પ્રાણાતિપાતાદિકને મોહઈ જન્યપણાથી, એતલાજ વતી પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવનો પ્રતિપક્ષરૂપ સવર પણિ વિપાકથી મોહનીયને અનુદયે જ હુઈ. જિમ સમ્યક્ત્વરૂપ મિથ્યાત્વરૂપ આશ્રવનો સવર, તે અનતાનુબધિઆં કષાયસહિત મિથ્યાત્વમોહનીયને વિપાકથી અનુદયે જ હુઇ. ઇમ બીજા ત્રીજા ચઉથા કષાયને વિપાકથી અનુદયે જ અનુક્રમે દેશવિરતિ સર્વવિરતિ અને યથાખ્યાત ચારિત્ર હુઇ એ પ્રવચનના જાણને પ્રસિદ્ધ જ છે પણિ યથાખ્યાતચારિત્ર તે પ્રદેશથી પણિ મોહનીયને અનુદયે જ થાઇતુ, વિપાકથી અનુદયે નિશ્ચિત જાણવું. તિહાં સમ્યક્ત્વાદિની પ્રાપ્તિને વિષે ઘાતિકર્મના ક્ષયોપશમ તે મિલ્યા હુંતા કારણ હુઇ.

સત્તારહિત, ચકાર ઇહા જોડીઈ ક્ષીણ અતરાયે, અર્થથી વીર્યાતરાયકર્મ ક્ષીણ થઈ હુતે તે કેવલીને–અશક્ય છે પરિહાર જેહનો એહવો પ્રાણાતિપાત નજ હુઈ, અર્થથી પરિહરવા વાછી જે વસ્તુ તેહને સેવીને (સર્વને) અશક્યપરિહાર ન હુઇજ. એ ભાવ–જઉ કેવલીને પણિ અવસ્યથાનાર જે જીવઘાત–મૃષાભાષણાદિક તે અશક્યપરિહારે સભવે, તઉ છદ્મસ્થ અને કેવલિને વિશેષ ન થયો જોઈ અપ્રમત્તસયતી છદ્મસ્થને પણિ કહઈ પ્રકારઈ કદાચિજ્જીવઘાતાદિકના સભવથી, પણિ છદ્મસ્થસયત તે અનાભોગવત એવતી યતનાઈ પ્રવર્ત્તઈ, કેવલી તો આભોગવંત એવતી યતનાઇ નહી. એ વિશેષ અતિપ્રસંગરૂપ દૂષણ જાણિવો જે માટે અપ્રમત્ત છદ્મસ્થ સયતીને જીવ એહવુ સાક્ષાત્ જાણી જીવઘાતનો અસભવ. હણવા યોગ્ય જીવવિષયીઆ જ્ઞાનને પ્રતિબધકપણાથી. પ્રતિબંધકપણુ તઉ તેહવા જીવઘાતને સયમનાશનો હેતુ જે સમકિતનાશ તેહના

क्त्वनाशहेतुत्वात् । केवलिनस्तु सम्यक्त्वादिनाशभयाभावेन यतनादेरप्यभावः । तथा च आगमनाधोऽपि । आगमे च प्राणातिपातादिक तदभाव चाधिकृत्यैव छद्मस्थकेवलिनोर्वैपरीत्येन भेदस्याभिधानात्, यदा गम —' सत्तहिं ठाणेहिं छउमत्थ जाणेज्जा, त० पाणे अइवाइत्ता भवती 'त्यादि तथा ' सत्तहि ठाणेहि केवली जाणेज्जा, त० णो पाणे अइवाइत्ता भवती 'त्यादिरूपः सम्मतितया प्राक् प्रदर्शितो बोध्यः । किञ्च एतदचिन्त्यचित्र-यत् क्षीणेऽपि मोहनीये वीर्यान्तराये च केवलिनः परिजिहीर्षितस्य कण्टक-कूप-गर्त्तादेरपि परिहारोऽशक्य । केवलिव्यतिरिक्तस्य तु अस्मादृशोऽप्याभोगे सति स्वतन्त्रक्रियावतः सत्यप्यन्तराये कर्मणि परिजिहीर्षितस्य कण्टक-कूप-गर्त्तादि यावद्राज्यस्यापि परिहारः शक्य. ।

यदि च केवलिवदितरस्याऽपि परिजिहीर्षितस्याशक्यपरिहारो भवेत् तर्हि तद्वदुपादित्सितस्याप्य-शक्योपादानोपपत्तौ नियतप्रवृत्तिनिवृत्तिरूपजगद्व्यवस्थाविप्लवः प्रसज्येत, सर्वस्यापि लोकस्य चिकीर्षित-कार्याणामसिद्धेः । तस्मादाभोगसहकृतस्वतन्त्रक्रियावतामप्रमत्तछद्मस्थसयतानामिव केवलिनोऽपि परि-जिहीर्षितस्य परिहारः सुतरां शक्य एव वक्तव्यः, प्रतिबन्धकस्य वीर्यान्तरायस्य लेशतोऽप्यभावात् । पर केवलिनः परिजिहीर्षैव न भवति, केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव हेयमात्रस्य हानात् । एव च सति केवलिनः परिजिहीर्षितस्य परिहारे शक्याशक्यकल्पना निर्विषयैवावसातव्या । तस्मात् केवलिनो मोहनीयाभावेन सर्वोऽपि कायादिव्यापारोऽवश्यभावित्वेनाऽपि औदासीन्यवृत्त्या निरवद्य एव भवति, तथैव जगत्स्थितेः । यथा भगवान् श्रीमहावीरोऽवश्यभावित्वेनापि जमालये दीक्षा दत्तवान्, दीक्षादानस्य च भगवन्तमधिकृत्य

कारणपणाथी केवलीने तो सम्यक्त्वादिक नशना भयने अभावे करी यतनादिकनो पणि अभाव, तिम तो आगमनो बाधपणि. आगमने विषे तउ प्राणातिपातादिक अने तेहनो अभाव उद्देशीने ज छद्मस्थ अने केवलीने विपरीतपणि अभिधानथी, ए आगमसंमति पणि पूर्वे देखाडयु छे.

वली ए अचिंत्य अद्भूत-जे क्षीण थइ मोहनीये अने अंतराये केवलीने छांडवा वाछयो जे कंटक-कूप-खाडिप्रमुखनो परिहार ते अशक्य, केवलीथी भिन्न जे अमारी सरिखा तेहने आभोग छते स्वायत्त क्रियावंतने छते पणि अंतरायकर्म छांडवा वाछयु जे कूपगर्तादिक यावत् राज्यनो पणि परिहार ते शक्य- जउ केवलीनी परि अपरने पणि परिहरवा वाछयो ते अशक्यपरिहार जो हुइ, तउ तेहनी परि आदरवा योग्य अशक्य आदरवानी उपपत्तियिके निश्चित जे प्रवृत्ति अने निवृत्तिरूप जे जगनी व्यवस्था तेहनो लोप थयो जोइई, सर्व लोकने वाछितकार्यनी असिद्धिथी ते वली आभोगे सहित स्वायत्त क्रियावंत जे अप्रमत्तछद्मस्थसंयत तेहनीपरे केवलीने पणि छांडवा योग्यनो परिहार ते अतिहि शक्यज कहेवो, प्रतिबंधकनी अंतरायने लेशथी पणि अभावथी पणि केवलीने परिहरवानी इच्छा ज न हुई, केवलज्ञाननि उत्पत्ति समयेज हेयमात्रना हानथी, इम छते केवलीने छांडवा योग्यनी परिहारने विषे शक्य-अशक्य कल्पना ते निर्विषयज जाणवी. ते वली केवलीने मोहनीयने अभावे सर्वई कायादि व्यापार ते अवश्य भाविपणि पणि उदासीनवृत्ति निरवद्य ज हुई तिमज जगनी मर्यादाथी.

जिम भगवंत श्रीमहावीर अवश्यंभावि पणि करी जमालिने दीक्षा प्रते देतो हुओ, दीक्षादानने भगवंत उद्देशीने निरवद्य कार्य पणाथी. एनलीज वली दीक्षा प्रते वाछनाई जमालीइ विनव्यो तेहज भगवंत 'यथासुख' इणे रूपे अनुज्ञा देतो हुओ, तिम जुदा विहार करवा वाछने जमालीइ तेणि ज विनव्यो भगवंत तेहज मौनज करतो हुओ तिवारना तेहना जूदा विहारनि दूर करी जे निह्नवमार्गनी उत्पत्तिने हेतु पणि सपापपणाथी. तेहने निवारणनो अभाव तो निह्नवमार्गनी उत्पत्तिने अवश्य-

निरवद्यकर्त्तव्यत्वात्। अत एव दीक्षा जिघृक्षता जमालिना विज्ञप्तो भगवान् 'जहासुह'मित्येवंरूपेणानुज्ञां दत्तवान्, तथा पृथग् विहार चिकीर्षता तेनैव जमालिना विज्ञप्तः स एव भगवान् मौनमेव कृतवान्, तदानींतनस्य तस्य पृथग् विहारस्य प्रत्यासन्ननिह्नवमार्गोत्पत्तिहेतुत्वेन सावद्यत्वात्। तन्निवारणाभावस्तु निह्नवमार्गोत्पत्तेरवश्यभावित्वेन भाषावर्गणाना तन्निवारणरूपभाषापरिणतेरभावस्यैव दृष्टत्वात्। केवलिना च यद् यथा दृष्टं तत् तथैव परिणमति, यदागमः—

'अहाकम्मं अहानिगरणं जहा जहा जं भगवया दिट्ठं तहा तहा तं विपरिणमिस्सइ' त्ति (भग० श० १. उ० ४, सू० ४०,) वृत्तिर्यथा—'अहाकम्म' ति यथाकर्म—बद्धकर्मानतिक्रमेण, 'अहानिकरणं' ति निकरणानां-नियताना देशकालादीना करणानां विपरिणामहेतूनामनतिक्रमेण, यथा यथा यत् कर्म भगवता दृष्टं तत् तथा विपरिणस्यतीति, अन्यथा केवलज्ञानमयथार्थं स्यात्, भाविनो वस्तुनः सम्यगपरिज्ञानात्। एतेन सुनक्षत्र-सर्वानुभूतिनिवारणाभावशङ्कापि परास्ता; अनशनेनैव तेनैव प्रकारेण तयोराराधनाहेतोस्तन्निवारणभाषापरिणत्यभावस्यैव दृष्टत्वात्। पर तीर्थंकरसमीपे तथाभवनस्य प्रायोऽसम्भविमम्भवेनावश्यभावित्वादिति गाथार्थः ॥ २६ ॥

अथ पुनरपि बहुजनाभिमतां पराशङ्कामाह—

॥ केई भणंति किरिआमित्तेणं जो हविज्ज आरंभो। सो णिअमा जीववहो तेणं णो अंतकिरिअ त्ति ॥

ભાવિ પણિ કરી ભાષાવર્ગણાને તેહનુ નિવારણરૂપ ભાષાપરિણતિના અભાવને જ દીઠાપણાથી. કેવલીઈ તો 'જે જિમ દીઠું તે તિમ પરિણમે' કર્મને અણઉલ્લંઘીનઈ કરણનઈ અણઉલ્લંઘીને જિમ જિમ જે કર્મ ભગવતે દીઠુ તે તિમ પરિણમસ્યે બાધ્યા કર્મને અણઉલ્લંઘવે, કરણ જે નિયત દેશકાલાદિક જે વિપરિણામના હેતુ તેહને અણઉલ્લંઘવે જિમ જિમ જે કર્મ ભગવતઈ દીઠું તે તિમ વિપરિણમઈ ઇમ નહી તો કેવલ-જ્ઞાન અયથાર્થ હુઈ થાનાર વસ્તુના સમ્યગ્ અજાણવાથી, એનશે સુનક્ષત્ર અને સર્વાનુભૂતિના નિવારણની અભાવમા શકા પણ ટાલી, અનશને તેણિં પ્રકારેજ તે બિહુને આરાધનાનો હેતુ જે તેહને નિવારણનો ભાષાપરિણામ તેહના અભાવને જે દીઠાપણાથી, પણિ તીર્થંકરને સમીપે તિમ થાવાને પ્રાહે અસભવિને સભવે અવશ્યભાવિપણાથી એ. ગાથાર્થ. ॥ ૨૬ ॥

હિવે વલી બહુજનને અભિમત પરની આશંકા કહે છે—

કેતલાએક કહે છે જે ક્રિયામાત્રે જે આરંભ હુઈ તે નિયમે જ જીવવધ અને તેણિ કરી અંતક્રિયા ન હુઈ

વૃત્તિનો અર્થ.—કેતલાએક પરમાર્થના અજાણ એહવું પ્રરૂપે છે. એજનાદિરૂપ જે ક્રિયા તે.મ ત્રિ જે આરંભ હુઈ. તે આરભ નિયમેજ જીવઘાતરૂપ 'આરભ તે ઉપદ્રવ' એહવા વચનથી, જેણે કારણે જીવવધ તેણિં કારણે તે જનિત કર્મબધને. અતક્રિયાનુ પ્રતિબંધકપણુ જ, અર્થથી કેવલીને જે માટે આગમ છે. એ સૂત્રની વૃત્તિ દેખાડે છે એ સુત્રે જીવગ્રહણે સયોગજ જીવ એ ગ્રહિવો અયોગને તો એજનાદિકના અભાવથી નિત્યઈ, પ્રમાણસહિત, કપે 'एजू' તે કપને વિષે છે. એ વચનથી. ઘણું કપઈ, સ્થાનાતરે જાઇ, કાંઇએક ચલે 'स्वदि' તે કાંઇએક ચલને વિષે એ વચનથી. અન્ય અનકાશે જઈ તે ફિરી તિહા આવે એ અર્થ, બીજા કહે છે. સર્વદિશાને વિષે અથવા પદાર્થાંતરને સ્પર્શે, પૃથિવી

व्याख्या—केचित् स्थूलदृशो भणन्ति–प्ररूपयन्ति क्रिया एजनादिरूपा तन्मात्रेण च आरम्भो भवेत्, स चाऽऽरम्भो नियमाज्जीवघातरूपः, 'आरंभो उद्दवओ' त्ति वचनात्। येन कारणेन जीववधः तेन कारणेन तज्जनितकर्मबन्धस्यान्तक्रियायाः प्रतिबन्धकत्वमेव अर्थात् केवलिन इति। यदागमः—

'जीवे णं भंते! सया समिअं एअइ वेअइ फंदइ घट्टइ खुब्भइ उदीरेइ तं तं भावं परिणमति, तावं च णं तस्स जीवस्स अंते अंतकिरिआ हवइ?, णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेण भंते! एवं वुच्चइ जावं च णं से जीवे सया समिअं जाव अंते अंतकिरिआ ण हवइ, मंडियपुत्ता! जाव च णं सया समिअं जाव परिणमति तावं च णं से जीवे आरभति सारभति समारभति आरंभे वट्टइ सारंभे वट्टति समारंभे वट्टइ आरभमाणे सारंभमाणे समारंभमाणे आरंभे वट्टमाणे सारंभे वट्टमाणे समारंभे वट्टमाणे बहूणं पाणाणं भूआणं जीवाणं सत्ताणं दुक्खावणयाए सोआवणयाए जूरावणयाए तिप्पावणयाए पिट्टावणयाए परिआवणयाए वट्टति, से तेणट्ठेण मंडिअपुत्ता! एवं वुच्चइ जाव च णं से जीवे सया समितं एयति जाव परिणमति तावं च णं तस्स जीवस्स अंते अंतकिरिया न भवइ भग० (श० ३ उ० ३ सू० १५३)।

वृत्तिर्यथा–इह जीवग्रहणेन सयोग एवासौ ग्राह्यः, अयोगस्यैजनादेरसम्भवात् 'सदा' नित्यं 'समितं' ति, सप्रमाणं 'एअइ' त्ति, एजते–कम्पते 'एजृ कम्पने' इति वचनात्, 'वेयइ' त्ति, व्येजते–विविधं कम्पते 'चलइ' त्ति, स्थानान्तरं गच्छति 'फंदइ' त्ति, स्पन्दते–किञ्चिच्चलति 'स्पदि किञ्चिच्चलने' इति वचनात्, अन्यमवकाशं गत्वा पुनस्तत्रैवागच्छतीत्यन्ये, 'घट्टइ' त्ति, सर्वदिक्षु चलति

मध्ये पइसे क्षोभवे अथवा पृथिवीनई भेदे, प्रमलपणि प्रेरे, अथवा पदार्थांतरने कहे, अपरक्रिया सर्व संग्रहवने कहई छई ऊंचु जवु, संकोचवु, प्रसारवु इत्यादि परिणाम प्रतिपामे ए अर्थ

ए एजनादि क्रियारूप जे भाव तेहनई क्रमभाविपणइ करी सामान्यथी सदा एहवु मानवु, पणि प्रत्येकनी अपेक्षइ नहि अनुक्रमइ थानारनइ एकेवारइ असंभवथी. ते जीवनई कारणाते सकलकर्मना क्षयरूप अंतक्रिया. पृथिव्यादिकने उपद्रवे, तेहनइ विषइ विनाशनउ संकल्पकरइ, पृथिव्यादिकप्रति परितापवई कहइ छई–'संरंभ ते संकल्प, समारंभ ते परितापनो करनार, आरंभ ते उपद्रवं सर्वशुद्ध नयने मते' इहां क्रिया ने क्रियावंतने किणेकिरूपे अभेद छे इम कहेवाने समानाधिकरणथी सूत्र कहिउ हिवे ए क्रिया क्रियावंतने किणेकिरूपे भेदपणि छे, एहवु देखाडवाने पूर्वोक्तज अर्थ प्रति भिन्न विभक्तिरूप व्यधिकरणथी कहे छे. आरंभने विषे–आरंभरूप अधिकरणने विषई वर्त्ति जीव. इम संरंभ अने समारंभने विषे. कह्या जे वाक्यार्थद्वय तेहनो ज बोल लेइ प्रारंभ्या सूत्रनी योजना कहे छे आरंभ करतो संरंभ करतो समारंभ करतो. एतले कहेवे समानाधिकरणरूप प्रथम वाक्यार्थ उच्चरी देखाड्यो आरंभने विषे वर्त्ततो इणि व्यधिकरणरूप बीजउ वाक्यार्थ कह्यो.

मरण लक्षण दुःख पमाडवाने अथवा इष्टवियोगादिक जे दुख तेहना हेतु पमाडवाने विषे वर्त्ते एस्यु संबंध. दैन्यनी प्रापणाने विषे, शोकनी अधिकपणाथीज शरीरनी जीर्णतानी प्रापणाने विषे, इत्यादि. इहां एजनादि क्रियावंतने आरंभादिक कह्या अने ते एजनादि क्रियाइं उत्पन्न आरंभादिक अशुभकर्मबंधना हेतु प्रकट जीवघातादिरूप मानवा इम न मानीइं तो कर्मक्षयरूप जे अंतक्रिया तेहना प्रतिबंधक न हुई एहवी स्थूल दृष्टिनी आशंका प्रगट करी स्थूल दृष्टिपणुं तो

पदार्थान्तरं वा स्पृशति 'खुब्भइ' त्ति, क्षुभ्यति–पृथिवीं प्रविशति क्षोभयति वा पृथिवीं बिभेति (भेत्ति) वा 'उदीरइ' त्ति, प्राबल्येन प्रेरयति पदार्थान्तर प्रतिपादयति वा, शेषक्रियाभेदसङ्ग्रहार्थमाह–'तं तं भावं परिणमइ' त्ति, उत्क्षेपणावक्षेपणाकुञ्चनप्रसारणादिकं परिणामं यातीत्यर्थः। एषां चैजनादिक्रियाणां भावानां क्रमभावित्वेन सामान्यतः सदेति मन्तव्यम्। न तु प्रत्येकापेक्षया, क्रमभाविनां युगपदभावादिति। 'तस्स जीवस्स अंते' त्ति, मरणान्ते 'अंतकिरिय' त्ति, सकलकर्मक्षयरूपा, 'आरंभइ' त्ति, आरभते–पृथिव्यादीनुपद्रवयति 'सारंभइ' त्ति, संरभते–तेषु विनाशसङ्कल्पं करोति 'समारंभइ' त्ति, समारभते–तानेव परितापयति, आह च–

'संकप्पो सरंभो परितावकरो भवे समारंभो। आरंभो उद्दवओ सव्वनयाणं विसुद्धाणं'॥१॥

इह च 'क्रियाक्रियावतोः कथञ्चिदभेद' इत्यभिधानाय तयोः समानाधिकरणतः सूत्रमुक्तम्। अथानयोः कथञ्चिद् भेदोऽप्यस्तीति दर्शयितुं पूर्वोक्तमेवार्थं व्यधिकरणत आह–'आरंभे' इत्यादि, आरम्भे–अधिकरणभूते वर्त्तते जीवः, एवं संरम्भे समारम्भे च। अनन्तरोक्तवाक्यार्थद्वयानुवादेन प्रकृतयोजनामाह–आरम्भमाणः संरभमाणः समारम्भमाणो जीव इत्यनेन प्रथमो वाक्यार्थोऽनूदितः, आरम्भे वर्त्तमान इत्यादिना तु द्वितीयः। 'दुक्खावणयाए' इत्यादौ ताशब्दस्य प्राकृतप्रभवत्वात् दुःखापनायां–मरणलक्षणदुःखप्रापणायाम्, अथवा इष्टवियोगादिलक्षणदुःखहेतुप्रापणायां वर्त्तत इति योगः, तथा 'शोकापनायां' दैन्यप्रापणायां 'जूरावणताए' त्ति, शोकातिरेकाच्छरीरजीर्णताप्रापणायाम् इत्यादि। अत्र हि एजनादिक्रियावतामारम्भादयोऽभिहिताः। ते च एजनादिक्रियाजन्या आरम्भादयोऽशुभकर्मबन्धहेतवः सद्भूतजीव-

---

એહને એ જીવઘાતે જન્ય કર્મબંધ તે સંયતમાત્રને ન હુઇ કિમ કેવલીને સમ્યક્ વિચારણાઈ શૂન્યપણુંથી. પૂર્વપક્ષી કહે છે–જાણીને જીવ હણવાપણિંથી એહવુ જઉ, તઉ છદ્મસ્થસંયતીની પરે જીવઘાતનો અભાવ–અથવા અસંયમનો અભાવ સંપજે. તે વતી અંતક્રિયાનુ પ્રતિબંધક તે કેવલીને તે કહેવુ, જે કર્મબંધનુ કારણ. તે તો સામયિક જે સાતવેદનીય કર્મબંધના હેતુ યોગજ. તે તો આરંભાદિ શબ્દે વાચ્યપણિં. એહવુ હિવડા જ કહીસ્યે. અને તે યોગથી કેવલીને કિમ અશુભ કર્મનો બંધ, સિદ્ધાંત વિરુદ્ધથી. ઇત્યાદિ પર્યાલોચનારહિતપણિં જાણવુ સ્થૂલદષ્ટિને ધર્મ વ્યાઘાતનો હેતુ એ પૂર્વે દેખાડયુ જ છે. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૨૭ ॥

હિવે તેહનું નિરાકરણ કહે છે.

એ અયુક્ત જે માટિં એ સૂત્રમધ્યે ક્રિયાઇ જીવનો આરંભ ન કહિઓ, તો સ્યુ? ક્રિયા અને આરંભનેં નિયમ એક અધિકરણને વિષે કહિઓ છે.

એ હિવડા કહિઉ તે અસંગત જે માટે ભગવતીને વિષે એજનાદિ ક્રિયાઇ જન્ય આરંભ નથી કહિઉ. તો સ્યુ? ક્રિયા અને આરંભ તેહનો એક અધિકરણને વિષે નિયમ કહિઉ છે હ્રસ્વપણું પ્રાકૃતપણાથી તે ઇમ જિહાતાંઇ કંપનાદિ ક્રિયાવંત, તિહાતાંઈ તે આરંભાદિકવંતજ. ઇમ તો કંપનાદિ ક્રિયા તે વ્યાપ્ય, આરંભ વ્યાપક તેવતી કંપનાદિક્રિયા તે આરંભહેતુ નહીં તો સ્યું? આરંભ તે કંપનાદિકનો હેતુ જિમ જિહાતાંઇ ધૂમવંત જિહાતાંઇ તે નીલાં જે ઈંધન તેથી ઉત્પન્ન જે વહ્નિ તદ્વંતજ. ઇહા ધૂમ કાંઈ તેહવા વહ્નિનો જનક નહી અને હુઈ તો તેહવો વહ્નિ તે ધૂમનો જનક એ ભાવ–જિમ તેહવા વહ્નિ વિના ધૂમ ન હુઇ તિમ આરંભાદિ વિના કંપનાદિ ક્રિયા ન હુઈ એ

घातादिलक्षणा मन्तव्याः । अन्यथा अन्तक्रियायाः प्रतिबन्धका न स्युरिति स्थूलदृशामाशङ्कोद्भाविता । स्थूलदृष्टित्वं चामीषां जीवघातजन्यः कर्मबन्धः सयतमात्रस्य न भवति, कथ केवलिन ? इति सम्यग् पर्यालोचनाशून्यत्वात् । ननु भो ! ज्ञात्वा जीवघातकत्वेनेति चेत् , तर्हि छद्मस्थसंयतानामिव जीवघाताभावः सयमाभावो वा प्रसज्येत । तस्मादन्तक्रियायाः प्रतिबन्धक केवलिनस्तदेव वक्तु युक्त यत्कर्मबन्धकारणम् । तच्च सामयिकसातवेदनीयकर्मबन्धहेतवो योगा एव । ते च आरम्भादिशब्दैर्वाच्या अपीत्यनन्तर वक्ष्यते । तेऽयश्च केवलिन कथमशुभकर्मबन्धोऽपसिद्धान्तादित्यादिपर्यालोचनाराहित्येनावसातव्यम् । स्थूलदृष्टिश्च धर्मव्याघातहेतुरिति प्रागुपदर्शितमेवेति गाथार्थः ॥ २७ ॥

अथ तन्निराकरणमाह—

॥ एअमजुत्तं जमिहं किरिआजणिओ ण भणिउ आरंभो। किंतु किरिअरंभाणं णिअमो एगाहिगरणंमि॥

व्याख्या— एतद्-अनन्तरोक्तमयुक्तम्-असङ्गत, यद्-यस्मादिह भगवत्यामेजनादिक्रियाजन्य आरम्भो न भणित' किन्तु क्रियारम्भयोरेकाधिकरणे नियमो भणित' । ह्रस्वत्व च प्राकृतत्वात् । स चैव- यावत्काल य' कम्पनादिक्रियावान् तावत्काल स आरम्भादिमानेव । एव च सति कम्पनादिक्रिया व्याप्या, आरम्भश्च व्यापकः, तेन कम्पनादिक्रिया नाऽऽरम्भहेतुः, किन्त्वारम्भः कम्पनादिक्रियाहेतु' । यथा यावत्काल यो धूमवान् तावत्काल स आर्द्रेन्धनप्रभववह्निमानेवेत्यत्र धूमस्तथाभूतवह्नेर्जनको न

અર્થ. 'એણિં રૂપે ક્રિયાને અને આરંભને' સમન્યાપ્તિ વ્યાપ્ય-વ્યાપકભાવે એકાધિકરણપણું કહિઉં. ઇમ વ્યાપ્તિ ઉદ્દેશી સરીખાઇપણિ પણિ ક્રિયા અને આરભને ધૂમ અને આર્દ્ર-ઇંધનથી ઊપના વહ્નિની પરિ કારણપણુ અને કાર્યપણુ તેહને નિયતપણે કરી વિષમપણુંજ. એ તાત્પર્ય. એ ગાથાર્થ. ॥ ૨૮ ॥

હિવે વ્યાપ્ય-જે અલ્પવૃત્તિ-પૂર્વે વચનપ્રયોગે કહીઇ જે. અને વ્યાપક-જે અધિક વૃત્તિ-પછે વચનપ્રયોગે કહીઇ જે. તેહના ભાવરૂપ એ સબધ તેહને દેખાડવે કરી આરંભાદિકે જન્ય ક્રિયા કહી, તે સમર્થતો ગ્રથકાર કહે છે-

તેવતી આરભ તે યોગ સયોગીને સાતવેદનીયના બધક કહિઆ. તેહજ અંતક્રિયાના નિરોધક કાયના વ્યાપાર.

અર્થ —જેણિં કારણે આરભ તે ક્રિયાઇ જન્ય ન હુઇ તો સ્યુ ? આરભે જન્ય ક્રિયા હુઈ. તેણે કારણે આરભ તે યોગ-મનવચનકાયાના વ્યાપાર તે યોગને જીવઘાતાદિરૂપ જે આરભ, તેહને જનકપણિ કારણને વિષે કાર્યના ઉપચારથી, તે યોગરૂપ જે કારણ તેહજ કાર્યરૂપ જે આરભ કહીઇ છે ,આગમપણિ સાક્ષી છઇ-' ભગવત ! નારકી તે સર્વે સરિખા છે ? ' કર્મના હેતુ જેહને છે એહવો તે ઉપરિ ગૌતમને, ભગવત કહે છે-' ઇમ અર્થ સમર્થ નહી તે સ્યે હેતુઇં ? નારકી ત્રિણે પ્રકારે, કહ્યા તે કિમ-સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદષ્ટી, સમ્યગ-મિથ્યાદષ્ટિ તે મધ્યે જે સમ્યગ્દષ્ટિ તેહને ચ્યાર ક્રિયા કર્મબધના હેતુ, તે કિમ આરભિકી, પારિગ્રહિકી, માયાપ્રત્યયિકી, અપ્રત્યાખ્યાનિકી. તિહા જે મિથ્યાત્વી તેહને પાચ ક્રિયા '. તે કિમ સરિખીઓ ક્રિયાઓ કર્મબધના હેતુ આરભિકયાદિક જેહને તે સમકિત ઇત્યાદિ યાવત્

भवति, भवति च तथाभूतो वह्निर्धूमजनक इति । अय भावः—यथा तथाभूतवह्निं विना धूमो न भवति, तथा आरम्भं विना कम्पनादिक्रिया न भवतीत्यर्थः । इत्येवंरूपेण क्रियारम्भयोः समव्याप्त्या व्याप्यव्यापकभावेन सामानाधिकरण्यमुक्तमिति । व्याप्तिमधिकृत्य साम्येऽपि क्रियारम्भयोर्धूमार्द्रेन्धनप्रभववह्न्योरिव कार्यत्वकारणत्वयोर्नियतत्वेन वैषम्यमेवेति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ २८ ॥

अथ व्याप्यव्यापकभावसम्बन्धप्रदर्शनेन आरम्भजन्या क्रिया भणितेति समर्थयन्नाह—

॥ तेणारंभा जोगा सजोगिणो सायबंधगा भणिआ। ते चेव अंतकिरिआ-णिरोहगा कायवावारा ॥२९॥

व्याख्या—येन कारणेन आरम्भः क्रियाजन्यो न भवति, किन्त्वारम्भजन्या क्रिया भवति । तेन कारणेनारम्भा योगाः-मनोवाक्कायव्यापाराः, तेषा च जीवघातादिलक्षणारम्भादिजनकत्वेन कारणे कार्योपचारात् ते योगा एव आरम्भा उच्यन्ते । तथा च आगमोऽपि-" णेरइआ णं भंते! सव्वे समकिरिआ?, गो० णो इणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं, गो० णेरइया तिविहा प० तं० सम्मदिट्ठी १ मिच्छादिट्ठी २ सम्मामिच्छादिट्ठी ३ । तत्थ णं जे ते सम्मदिट्ठी तेसि णं चत्तारि किरिआओ पं० त० आरंभिआ १ परिग्गहिआ २ मायावत्तिआ ३ अपच्चक्खाणिआ ४ तत्थ णं जे ते मिच्छादिट्ठी तेसि णं पंच किरिआओ कज्जंति, तं आरंभिआ १ जाव मिच्छादंसणवत्तिआ ५ इत्यादि भग० श १. उ० २. (सू० २१)". वृत्त्येकदेशो यथा-' समाः-तुल्याः क्रियाः-कर्मबन्धहेतव आरम्भिक्यादयो येषा ते समक्रियाः ' इत्यादि यावत् । ननु ' मिथ्यात्वो-१ विरति २ कषाय ३ योगाः ४ कर्मबन्धहेतव इति प्रसिद्धिः । इह तु आरम्भिक्यादयोऽभिहिता (इति) कथ न विरोधः ? उच्यते-आरम्भपरिग्रहशब्दाभ्यां योगपरिग्रहः, योगानां तद्रूपत्वात्, शेषपदेषु च शेषबन्धहेतुपरिग्रहः प्रतीयत एवेति । ते च योगाः केवलिनः किंलक्षणाः ? सातसातवेदनीयं कर्म तद्बन्धकाः, तदपि कर्म सामयिक, स्थितिहेतुकषायाभावात् । योगाः पुनः किंलक्षणाः ? कायव्यापाराः, कायपदं वाङ्मनसोरुपलक्षकमिति योगाना स्वरूप दर्शितम् । 'ते चेव 'त्ति, त एव योगा अन्तक्रियानिरोधकाः-यावद्योगाः कायादिव्यापाराः तावदन्तक्रिया न भवति, योगनिरोधे च भवति, ' योगनिरोधे मोक्ष ' इति वचनात् । यदभावो यत्र कारणं, तदेव तत्र प्रतिबन्धकं भवतीति जगत्स्थितिः ।

પૂછે છે-મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાય અને યોગ તે કર્મબંધના હેતુ એહવી પ્રસિદ્ધિ છે ઇહા તો આરંભિકયાદિક કહીઓ, કિમ વિરોધ નહી ? કહીઇ છઈ-આરંભ અને પરિગ્રહશબ્દે યોગનો પરિગ્રહ. યોગને તે રૂપપણાથી. અને શેષ બીજઇ પદઇ થાકતા બંધહેતુનો પરિગ્રહ જણાઇજ છે હિવે જિમ આરંભ શબ્દે જિમ યોગ ગ્રહીઇ તિમ સરભ સમારંભને પણિ તે રૂપથી તે શબ્દઈ પણિ યોગ ગ્રહીઈ હિવે-તે યોગ તે કેવલીને કેહવા હોઈ? સાત અને અસાત વેદનીયરૂપ જે કર્મ તેહના બંધક. તે પણિ કર્મ સમયમાત્ર રહે સ્થિતિહેતુ જે કષાય તેહના અભાવથી. કાયપદ તે મન-વચનનું ઉપલક્ષક તે વતી મન-વચન-કાયાના વ્યાપાર એ યોગનું સ્વરૂપ દેખાડયું તેહજ યોગક્રિયાના રૂંધનારા. જિહાં તાંઈ યોગ-કાયાદિ વ્યાપાર, તિહાંતાંઇ અંતક્રિયા ન હુઈ અને યોગનિરોધે હુઇ. ' યોગને નિરોધે મોક્ષ ' એ વચનથી. જેહનો અભાવ જિહાતાંઇ કારણ, તે તિહા પ્રતિબંધક હુઈ એ જગ-મર્યાદા છે. પણિ ઇહા એ આગમને વિષે જીવઘાતને નિરોધે અથવા તેણિ જનિત જે કર્મબંધ તેહને નિરોધે અંતક્રિયા કહી નથી.

न चैव क्वाप्यागमे जीवघातनिरोधे तज्जन्यकर्मबन्धनिरोधे वा अन्तक्रिया भणिता । तस्मात् साक्षाज्जीवघातलक्षणारम्भो नान्तक्रियायाः प्रतिबन्धकः, तदभावेऽन्तक्रियाया अभणनात्, प्रत्युताऽन्यकापुत्राचार्यगजसुकुमारादिदृष्टान्तेन सत्यामपि जीवविराधनाया केवलज्ञानान्तक्रिययोर्जायमानत्वात् कुतस्तत्प्रतिबन्धकत्वशङ्काऽपि । अत एव शैलेश्यवस्थायामपि मशकादिव्यापत्तिः शरीरसम्पर्कात् भवतीति श्रीआचाराङ्गवृत्तिसम्मत्या अग्रे दर्शयिष्यते इति । किञ्च—साक्षाज्जीवघातादेः कादाचित्कत्वेन प्रतिबन्धकत्वासम्भवः, केवलज्ञानोत्पत्त्यनन्तरमेवान्तक्रियायाः प्रसक्तिश्च स्यात्, 'आरम्भा' इत्यत्र बहुवचनं च सरम्भादिसङ्ग्रहार्थमवसातव्यम् । एवमपि यदि आरम्भादिशब्दैरुक्तप्रकारेणेहाव्याख्यातत्वात् साक्षाज्जीवघातोऽभिमतः, तर्हि 'जीवेण भंते ! सया समिअं एअइ' इत्यादिसामान्यसूत्रे सयोगिजीवः केवलिव्यतिरिक्त एव ग्राह्यः, अन्यथा 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा' इत्यादिविशेषसूत्रविरोधेन सूत्राभिप्रायकल्पने मतिकल्पना महानर्थहेतुः, ज्ञानादिनाशहेतुत्वात् । यदागमः—'विसोहिअं ते अणुकाहयते, जे आयभावेण विआगरेज्जा । अट्ठाणिए होइ बहूगुणाणं, जे णाणसंकाइ मुसं वइज्ज ॥' त्ति सूत्रकृदङ्गे (अध्य० १३. गा. ३) विशेषसूत्रेण सामान्यसूत्रं बाध्यत एवेति वैयाकरणानामपि प्रतीतमेव । तस्मान्निजमतिकल्पनापरिहारेण भाव्यमिति गाथार्थः ॥ २९ ॥

તે વતી સાક્ષાત્ જીવઘાત રૂપ જે આરંભ તે અંતક્રિયાનો પ્રતિબંધક નહીં તેહને અભાવે અંતક્રિયાના અણકહેવાથી. સાહમું તાહરૂં મતઈ અર્ણિકાપુત્રાચાર્ય—ગજસુકુમાલાદિકને દૃષ્ટાંતે છતીપણિ જીવવિરાધનાઇ કેવલ-જ્ઞાન અને અંતક્રિયાને થાવાપણાથી. કિહાથી તેહને પ્રતિબંધકપણાની શંકાપણિ જે માટિ જીવઘાત તે પ્રતિબંધક અંતક્રિયાનો નહી એતલાવતી શૈલેસ્યવસ્થાને વિષે પણિ મશકાદિની હિંસા શરીરના સંબંધથી હુઈ ઇમ શ્રીઆચારાંગવૃત્તિની સંમતિ આગલિ દેખાડીસ્યે. વલી સાક્ષાત્ જીવઘાતાદિકને કાદાચિત્કપણિં પ્રતિબંધકપણાનો અસંભવ. અને કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિને અનંતરેજ અંતક્રિયાનો પ્રસંગ હુઇ 'આરંભા' ઇહાં બહુવચન તે સંરંભાદિકના સંગ્રહને અર્થિં જાણવું એમ પણિ જઉ આરંભાદિ શબ્દે કહે પ્રકારે ઇહા અવ્યાખ્યાતપણાથી સાક્ષાત્ જીવઘાતાદિકજ માન્યા તઉ '**જીવે ણં ભંતે**' એ સામાન્યસૂત્રે સયોગી જીવ તે કેવલી ભિન્ન કહેવો. ઇમ નહી તો '**સત્તહિં ઠાણેહિં**' ઇત્યાદિ વિશેષસૂત્રને વિરોધે કરી સૂત્રાદિકને અભિપ્રાયને કલ્પને મતિકલ્પના તે મહા અનર્થનું હેતું જ્ઞાનાદિકના નાશના હેતુપણાથી. જે માટે સૂત્રકૃદંગ આગમ. વિશેષસૂત્રે સામાન્યસૂત્ર તે બાધીઈ. એ વ્યાકરણના ભણનારને પણિ પ્રસિદ્ધજ. તે માટે પોતાની મતિકલ્પનાને પરિહારે થાવું. એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૨૯ ॥

હિવે પ્રકારાંતરે પણિ અતિપ્રસંગે દૂષે છે—

જો સાક્ષાત્ જીવવધ તે ક્રિયામાત્રે આરંભિજ ઇષ્ટ. તો પ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર નિર્વિષયવતી અપ્રમાણ.

અર્થ :—પરને અભિપ્રાયે જઉ ક્રિયામાત્રે જન્ય સાક્ષાત્ જીવઘાતરૂપ આરંભ ઇષ્ટ માન્યો છઈ. તઉ પ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર, પદના એકઅંશને વિષે પદના સમુદાયના ઉપચારથી વિવાહપ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર. દીર્ઘપણાઇ તે પ્રાકૃતપણાથી. અપ્રમાણ—પંડિતને અણઆદરણીય હુઈ તે સ્યાથી ? તે ઉપરિ વિશેષણ કહેતા હેતુ કહે છઈ. જે માટે તે પ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર, કેહવુ છઈ ? વાચ્યવસ્તુઈ રહિત જે માટે રહઉ જીવઘાતાદિકને સંકલ્પાદિકે રહિત સંયતલોક તો દૂર. નિરંતર સમકાલ આપમતિકલ્પનાઇ અથવા યથાકથંચિત્

भवति, भवति च तथाभूतो वह्निर्धूमजनक इति। अय भावः—यथा तथाभूतवह्निं विना धूमो न भवति, तथा आरम्भं विना कम्पनादिक्रिया न भवतीत्यर्थः। इत्येवंरूपेण क्रियारम्भयोः समव्याप्त्या व्याप्यव्यापकभावेन सामानाधिकरण्यमुक्तमिति। व्याप्तिमधिकृत्य साम्येऽपि क्रियारम्भयोर्धूमार्द्रेन्धनप्रभववह्न्योरिव कार्यत्वकारणत्वयोर्नियतत्वेन वैषम्यमेवेति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ २८ ॥

अथ व्याप्यव्यापकभावसम्बन्धप्रदर्शनेन आरम्भजन्या क्रिया भणितेति समर्थयन्नाह—

॥ तेणारंभा जोगा सजोगिणो सायबंधगा भणिआ। ते चेव अंतकिरिआ-णिरोहगा कायवावारा ॥२९॥

व्याख्या—येन कारणेन आरम्भः क्रियाजन्यो न भवति, किन्त्वारम्भजन्या क्रिया भवति। तेन कारणेनारम्भा योगाः-मनोवाक्कायव्यापाराः, तेषां च जीवघातादिलक्षणारम्भादिजनकत्वेन कारणे कार्योपचारात् ते योगा एव आरम्भा उच्यन्ते। तथा च आगमोऽपि-"णेरइआ णं भंते! सव्वे समकिरिआ?, गो० णो इणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं, गो० णेरइया तिविहा प० तं० सम्मदिट्ठी १ मिच्छादिट्ठी २ सम्मामिच्छादिट्ठी ३। तत्थ णं जे ते सम्मदिट्ठी तेसि णं चत्तारि किरिआओ पं० त० आरंभिआ १ परिग्गहिआ २ मायावत्तिआ ३ अपच्चक्खाणिआ ४ तत्थ णं जे ते मिच्छादिट्ठी तेसि णं पंच किरिआओ कज्जंति, तं आरंभिआ १ जाव मिच्छादंसणवत्तिआ ५ इत्यादि भग० श. १. उ० २. (सू० २१)". वृत्त्येकदेशो यथा-'समाः-तुल्याः क्रियाः-कर्मबन्धहेतव आरम्भिक्यादयो येषा ते समक्रियाः' इत्यादि यावत्। ननु 'मिथ्यात्वा-१ विरति २ कषाय ३ योगाः ४ कर्मबन्धहेतव इति प्रसिद्धिः। इह तु आरम्भिक्यादयोऽभिहिता (इति) कथं न विरोधः? उच्यते-आरम्भपरिग्रहशब्दाभ्यां योगपरिग्रहः, योगानां तद्रूपत्वात्, शेषपदेषु च शेषबन्धहेतुपरिग्रहः प्रतीयत एवेति। ते च योगाः केवलिनः किंलक्षणाः? सातासातवेदनीयं कर्म तद्बन्धकाः, तदपि कर्म सामयिकं, स्थितिहेतुकषायाभावात्। योगाः पुनः किंलक्षणाः? कायव्यापाराः, कायपद वाङ्मनसोरुपलक्षकमिति योगानां स्वरूप दर्शितम्। 'ते चेव'त्ति, त एव योगा अन्तक्रियानिरोधकाः-यावद्योगाः कायादिव्यापाराः तावदन्तक्रिया न भवति, योगनिरोधे च भवति, 'योगनिरोधे मोक्ष', इति वचनात्। यदभावो यत्र कारणं, तदेव तत्र प्रतिबन्धकं भवतीति जगत्स्थितिः।

પૂછે છે-મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાય અને યોગ તે કર્મબંધના હેતુ એહવી પ્રસિદ્ધિ છે ઇહાં તો આરંભિકયાદિક કહીએ, કિમ વિરોધ નહી? કહીઇ છઈ-આરંભ અને પરિગ્રહશબ્દે યોગનો પરિગ્રહ. યોગને તે રૂપપણાથી. અને શેષ બીજાઇ પદઇ થાકતા બંધહેતુનો પરિગ્રહ જણાઇજ છે હિવે જિમ આરંભ શબ્દે જિમ યોગ ગ્રહીઇ તિમ સરંભ સમારંભને પણિ તે રૂપથી તે શબ્દઇ પણિ યોગ ગ્રહીઈ હિવે તે યોગ તે કેવલીને કેહવા હોઈ? સાત અને અસાત વેદનીયરૂપ જે કર્મ તેહના બંધક. તે પણિ કર્મ સમયમાત્ર રહે. સ્થિતિહેતુ જે કષાય તેહના અભાવથી. કાયપદ તે મન-વચનનુ ઉપલક્ષક. તે વતી મન-વચન-કાયાના વ્યાપાર એ યોગનુ સ્વરૂપ દેખાડ્યું તેહજ યોગક્રિયાના રૂંધનારા. જિહાં તાંઈ યોગ-કાયાદિ વ્યાપાર, તિહાંતાંઇ અંતક્રિયા ન હુઈ અને યોગનિરોધે હુઇ. 'યોગને નિરોધે મોક્ષ' એ વચનથી. જેહનો અભાવ જિહાંતાંઇ કારણ, તે તિહાં પ્રતિબંધક હુઈ. એ જગ-મર્યાદા છે પણિ કિહાં એ આગમને વિષે જીવઘાતને નિરોધે અથવા તેણિ જનિત જે કર્મબંધ તેહને નિરોધે અંતક્રિયા કહી નથી.

न चैव क्वाप्यागमे जीवघातनिरोधे तज्जन्यकर्मबन्धनिरोधे वा अन्तक्रिया भणिता। तस्मात् साक्षाज्जीवघातलक्षणारम्भो नान्तक्रियायाः प्रतिबन्धकः, तदभावेऽन्तक्रियाया अभणनात्, प्रत्युताऽन्यकापुत्राचार्यगजसुकुमारादिदृष्टान्तेन सत्यामपि जीवविराधनाया केवलज्ञानान्तक्रिययोर्जायमानत्वात् कुतस्तत्प्रतिबन्धकत्वशङ्काऽपि। अत एव शैलेश्यवस्थायामपि मशकादिव्यापत्तिः शरीरसम्पर्काद् भवतीति श्रीआचाराङ्गवृत्तिसम्मत्या अग्रे दर्शयिष्यते इति। किञ्च–साक्षाज्जीवघातादेः कादाचित्कत्वेन प्रतिबन्धकत्वासम्भवः, केवलज्ञानोत्पत्त्यनन्तरमेवान्तक्रियायाः प्रसक्तिश्च स्यात्, 'आरम्भा' इत्यत्र बहुवचनं च संरम्भादिसङ्ग्रहार्थमवसातव्यम्। एवमपि यदि आरम्भादिशब्दैरुक्तप्रकारेणेहाव्याख्यातत्वात् साक्षाज्जीवघातोऽभिमतः, तर्हि 'जीवेण भंते! सया समिअं एअइ' इत्यादिसामान्यसूत्रे सयोगिजीवः केवलिव्यतिरिक्त एव ग्राह्यः, अन्यथा 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा' इत्यादिविशेषसूत्रविरोधेन सूत्राभिप्रायकल्पने मतिकल्पना महानर्थहेतुः, ज्ञानादिनाशहेतुत्वात्। यदागमः–'विसोहिअंते अणुकाहयंते, जे आयभावेण विआगरेज्जा। अट्ठाणिए होइ बहूगुणाणं, जे णाणसंकाइ मुसं वइज्ज॥' त्ति सूत्रकृदङ्गे (अध्य० १३. गा. ३) विशेषसूत्रेण सामान्यसूत्रं बाध्यत एवेति वैयाकरणानामपि प्रतीतमेव। तस्मान्निजमतिकल्पनापरिहारेण भाव्यमिति गाथार्थः॥ २९॥

તે વતી સાક્ષાત્ જીવઘાત રૂપ જે આરંભ તે અંતક્રિયાનો પ્રતિબંધક નહીં તેહને અભાવે અંતક્રિયાના અણકહેવાથી. સાહમું તાહરૂં મતઈ અણિકાપુત્રાચાર્ય–ગજસુકુમારાદિને દૃષ્ટાંતે છતીપણિ જીવવિરાધનાઈ કેવલ-જ્ઞાન અને અંતક્રિયાને થાવાપણાથી. કિહાથી તેહને પ્રતિબંધકપણાની શંકાપણિ જે માટિ જીવઘાત તે પ્રતિબંધક અંતક્રિયાનો નહી એતલાવતી શૈલેશ્યવસ્થાને વિષે પણિ મશકાદિની હિંસા શરીરના સંબંધથી હુઈ ઇમ શ્રીઆચારાંગવૃત્તિની સંમતિ આગલિ દેખાડીસ્યે. વલી સાક્ષાત્ જીવઘાતાદિકને કાદાચિત્કપણિ પ્રતિબંધકપણાનો અસંભવ. અને કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિને અનંતરેજ અંતક્રિયાનો પ્રસંગ હુઇ 'આરંભા' ઇહાં બહુવચન તે સંરંભાદિકના સંગ્રહને અર્થિ જાણવું. એમ પણિ જઉ આરંભાદિ શબ્દે કહે પ્રકારે ઇહાં અવ્યાખ્યાતપણાથી સાક્ષાત્ જીવઘાતાદિકજ માન્યા તઉ 'जीवे णं भंते' એ સામાન્યસૂત્રે સયોગી જીવ તે કેવલી ભિન્ન કહેવો ઇમ નહી તો 'सत्तहिं ठाणेहिं' ઇત્યાદિ વિશેષસૂત્રને વિરોધે કરી સૂત્રાદિકને અભિપ્રાયને કલ્પને મતિકલ્પના તે મહા અનર્થનું હેતુ જ્ઞાનાદિકના નાશના હેતુપણાથી. જે માટે સૂત્રકૃદંગ આગમ. વિશેષસૂત્રે, સામાન્ય-સૂત્ર તે બાધીઈ. એ વ્યાકરણના ભણનારને પણિ પ્રસિદ્ધજ. તે માટે પોતાની મતિકલ્પનાને પરિહારે થાવું. એ ગાથાનો અર્થઃ ॥ ૨૯॥

હિવે પ્રકારાંતરે પણિ અતિપ્રસંગે દૂષે છે—

જો સાક્ષાત્ જીવવધ તે ક્રિયામાત્રે આરંભિજ ઇષ્ટ. તો પ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર નિર્વિષયવતી અપ્રમાણ.

અર્થ.—પરને અભિપ્રાયે જઉ ક્રિયામાત્રે જન્ય સાક્ષાત્ જીવઘાતરૂપ આરંભ ઇષ્ટ માન્યો છઈ. તઉ પ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર, પદના એકઅંશને વિષે પદના સમુદાયના ઉપચારથી વિવાહપ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર. દીર્ઘપણાઇ તે પ્રાકૃતપણાથી. અપ્રમાણ–પંડિતને અણઆદરણીય હુઈ તે સ્યાથી? તે ઉપરિ વિશેષણ કહેતા હેતુ કહે છઈ. જે માટે તે પ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર, કેહવું છઈ? વાચ્યવસ્તુઈ રહિત. જે માટે રહઉ જીવઘાતાદિકને સંકલ્પાદિકે રહિત સંયતલોક તો દૂર. નિરંતર સમકાલ આપમતિકલ્પનાઇ અથવા યથાકથંચિત્

अथ पराभिप्रायमङ्गीकृत्याप्यतिप्रसङ्गेन दूषयितुमाह—

॥जइ सक्खं जीववहो किरिआमित्तेण इट्ठु आरंभो। ता पन्नत्तीसुत्तं णिव्विसयं होइ अपमाणं॥३०॥

व्याख्या—पराभिप्रायेण यदि क्रियामात्रजन्यः साक्षाज्जीवघातलक्षण आरम्भ इष्टोऽभिमतः, 'ता' तर्हि प्रज्ञप्तिसूत्र-पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् विवाहप्रज्ञप्तिसूत्रं, दीर्घता च प्राकृतत्वात्, अप्रमाणं-विदुषामनुपादेयं स्यात्, तत्कुत ? इति विशेषणद्वारा हेतुमाह—यतः सूत्र, किंलक्षण ? निर्विषय-अभिधेयशून्यम्। यत आस्तां जीवघातादिसङ्कल्पादिरहितः सयतलोको दूरे, प्रतिसमयं युगपत् निजमति-कल्पनया यथाकथञ्चिद्वा बहुप्राणभूतजीवसत्त्वाना घातकः कोऽप्यनार्यजनोऽपि केनाऽपि दृष्टः श्रुतो वा ?, तथाविधपुरुषस्य खकुसुमवदत्यन्तासत्त्वात्, स्वात्मानमधिकृत्यानुभवसिद्धत्वेनाध्यक्षवाधाच्च। तथाभूत-क्रियावतामपि सूक्ष्मैकेन्द्रियादीना साक्षाज्जीवघातस्य निषिद्धत्वात, तथा देवलोकेषु द्वीन्द्रियादीनामभावात् देवलोकानां परस्परमवकाशान्तरेषु वायुकायवर्जबादरस्थावराणामप्यभावात्, गमनागमनादिक्रियापरिण-तानामपि देवादीनामुक्तप्रकारेण जीवघातासम्भवाच्चेति ; भगवतीसूत्रस्याप्रामाण्यापत्तिलक्षणोऽतिप्रसङ्गो दर्शित इति गाथार्थः॥ ३०॥

अथ पुनरप्यतिप्रसङ्गमाह—

॥ जइ किरिआमित्तेणं जीववहो अंतकिरिअविग्घकरो। ता कह केवलणाणप्पमुहं संतंमि तंमि भवे॥

घणा प्राण भूत जीव अने सत्व तेहनो हणनार अनार्यजनपणि कोई केणि दीठो, अथवा साभल्यो ? तेहवा पुरुषने पणि गगनकुसुमनी परे, अत्यत असत्‌पणाथी पोतानो आत्मा आसिरीने अनु-भवसिद्धपणि करी प्रकटबाधथी. तेहवी क्रियावत जे सूक्ष्म एकेद्रियादिकने सद्‌भूत जीवघात ते निषिद्धपणाथी. तिम देवलोकने विषे, वली द्वींद्रियादिकना अभावथी. देवलोकने परस्परे, अवकाशातरने विषे वायुकाय वर्जी, बादरस्थावरना पणि अभावथी. गमनागमनादिकक्रियानई विषे परिणम्या जे देवादिक तेहने कहे प्रकारे जीवघातना असभवथी. एणी रीते भगवतीसूत्रने अप्रमाणपणानी प्राप्तिरूप अतिप्रसग देखाडयो. ए अर्थ : ॥ ३० ॥

हिवे वली अतिप्रसग कहे छे—

जउ क्रियामात्रे जीववध ते अंतक्रियानो विघ्न करनार हुई. तो किम केवलज्ञान प्रमुख, ते छते हुई.

अर्थ.—जउ क्रियामात्रे-सूक्ष्मक्रियाई हेतुरूपे जीवघात ते अतक्रियानो प्रतिबधक, तउ केवल-ज्ञानप्रमुख ते छते किम हुई? परने अभिप्राये किमे न हुई. ए अर्थ. वेदनीय आयुर्नाम अने गोत्ररूप जे, अघातिआ कर्म तेहने क्षये जन्य जे अतक्रिया, ते रूप जे कार्य तेहनु प्रति-बधक जे क्रियामात्रे जन्य जीवघातादिकने, घातिकर्मने क्षये जन्य जे केवलज्ञानादिरूपकार्य तेहने अतिहि प्रतिबधकपणाथी. जिम जे मतिज्ञाननु प्रतिबधक ते केवलज्ञाननु प्रतिबधक हुइज; अघाति-कर्मक्षयनी अपेक्षाई घातिकर्मक्षयना दुःसाध्यपणाथी. प्रमुखशब्दथी, सम्यक्त्वादिनो सग्रह जाणिवो ते वती अतक्रियानो प्रतिबधक साक्षात् जीवघातरूप आरभ न हुई. निरतर आभोगवंत केवलीने असंभवथी. जो सभवे तो अतक्रियानो उच्छेद सपजे. अने परने अभिप्राये निरतर जीवघात संभवतें अतक्रियाना अवकाशना असभवथी.

व्याख्या—यदि क्रियामात्रेण—सूक्ष्मक्रियया हेतुभूतया- जीवघातोऽन्तक्रियाया विघ्नकरः—प्रतिबन्धकः 'ता' तर्हि केवलज्ञानप्रमुख तस्मिन् सत्येव कथं भवेत् ? परामिप्रायेण कथमपि न भवेदित्यर्थः । वेदनीयायुर्नामगोत्रलक्षणाऽघातिकर्मक्षयजन्यान्तक्रियालक्षणकार्यप्रतिबन्धकस्य क्रियामात्रजन्यजीवघाताद्देर्घातिकर्मक्षयजन्यस्य केवलज्ञानादिलक्षणकार्यस्य सुतरामेव प्रतिबन्धकत्वात् । यथा यत् मतिज्ञानस्य प्रतिबन्धक तत् केवलज्ञानस्य प्रतिबन्धक भवत्येव, अघातिकर्मक्षयापेक्षया घातिकर्मक्षयस्य दुस्साध्यत्वात् । प्रमुखशब्दात् सम्यक्त्व–देशविरति–सर्वविरति–यथाख्यातचारित्र–क्षपकश्रेण्यादीना सङ्ग्रहः । तस्मादन्तक्रियाप्रतिबन्धकः साक्षाज्जीवघातलक्षणारम्भो न भवति, अनवरतमाभोगवतः केवलिनोऽसम्भवात् । सम्भवे चान्तक्रियाया उच्छेद प्रसज्येत, परामिप्रायेण प्रतिसमय जीवघातसम्भवेऽन्तक्रियाया अवकाशासम्भवात् । अथ योगनिरोधे तदवकाश इति चेत् । अल विवादेन,-योगलक्षणारम्भस्य प्रतिबन्धकत्वे सिद्धेऽपरस्यान्तर्गडुकल्पत्वात् । एतेन क्रियामात्रजन्येन जीवघातेन योऽशुभकर्मबन्ध तेनान्तक्रिया न भवतीतिवचनं वातिकप्रलापकल्पमवसातव्यम्, केवलसातिकवेदनीयस्यैव बन्धकस्य केवलिनः प्रवचने भणितत्वात् । तस्मात् 'जीवे णं भते ! सया समिअ एअइ', इत्यादिभगवतीसूत्रस्य प्रामाण्यसिद्ध्यर्थं आरम्भादिशब्दैर्योगा एव वाच्याः । तद्व्यञ्जिका तु प्रमत्तसयतानामारम्भिकी क्रियैव । यतः सा क्रिया न जीवघातजन्या किन्तु प्रमत्तयोगजन्या, 'सव्वो पमत्तजोगो आरंभो' त्ति वचनात् । एतच्च प्राक् समर्थितमेव । परमप्रमत्तानामारम्भभूता अपि योगा आरम्भिकीक्रियाहेतवो न भवन्ति, स्वरूपयोग्यतयाऽपि प्रमादलक्षणसहकारिकारणाभावादिति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ३१ ॥

જો યોગને નિરોધઈ તેહનો અવકાશ એહવું જઉ તો વિવાદેં પૂર્ણ યોગરૂપ આરંભને પ્રતિબંધકપણું સિદ્ધ થયે હુને બીજાને નિરર્થક તુલ્યપણાથી. એતલે ક્રિયામાત્રે જનિત જીવઘાતે એ અશુભકર્મને બંધ જે. તેણે કર્મક્ષય રૂપ જે અંતક્રિયા તે ન હુઇ એ વચન તે વાઉલના પ્રલાપને સરિખુ જાણિવુ. કેવલ સાતવેદનીયના બંધનેંજ પ્રવચનને વિષે કહ્યાથી. તે વતી 'जीवे ण भंते' ઇત્યાદિ સૂત્રના પ્રમાણપણાની સિદ્ધિને અર્થે આરંભાદિક શબ્દે યોગજ કહેવા તેહની જણાવનારી તો પ્રમત્તસયતીને આરંભિકી ક્રિયાજ જે માટિ તે ક્રિયા તે જીવઘાતે ન જન્ય, તો સ્યું ? પ્રમત્તયોગે જન્ય. 'સર્વ પ્રમત્તયોગ તેહજ આરંભ' એ વચનથી. એ તઉ પૂર્વે સામર્થ્યું જ છે. પણિ પ્રમત્તને આરંભરૂપ યોગપણિ આરંભિકી ક્રિયાના હેતુ ન હુઇ સ્વરૂપયોગ્યતાઈ પણિ પ્રમાદરૂપ જે સહકારિકારણ તેહના અભાવથી. એ તાત્પર્ય. એ ગાથાર્થ: ॥ ૩૧ ॥

હિવે વલી અતિપ્રસંગ કહે છે—

અથવા ક્રિયામાત્રઈ જીવવધાદિક જઉ નિયમે જ હુઈ તઉ ક્રિયાનઈ વિરમણે જ આરંભાદિકનુ વિરમણ હુઈ.

અર્થ :—અથવા એહવો શબ્દ તે પ્રકારાંતરના દ્યોતનને વિષે જો ક્રિયામાત્રે નિયમે જ જીવઘાતાદિક હુઇ તો એજનાદિક્રિયાથી ઉપરમ છતે જ જીવઘાતાદિનુ વિરમણ હુઈ–સર્વપ્રાણાતિપાતથિકો નિવર્ત્તવુ ઇત્યાદિરૂપે પ્રતિજ્ઞા હુઈ. જીવઘાતાદિની વિરતિ વિના સર્વવિરતિનો ગંધ પણિ ન હુઈ, હિવે ક્રિયાથિકુ નિવર્ત્તન તે અશક્ય એહવું જો તો ક્રિયાવતને પ્રાણાતિપાતાદિકની નિવૃત્તિ પણિ અશક્ય હો. ક્રિયાથી નિવૃત્તિ વિના જીવઘાતની વિરતિની બુદ્ધિનાપણિ અભાવથી. એમ દેશ-

अथ पुनरप्यतिप्रसङ्गमाह—

॥ अहवा किरिआमित्ता जीववहाइ हविज्ज णिअमेणं । ता किरिआविरईए आरंभाईण वेरमणं ॥३२॥

व्याख्या—अथवेति प्रकारान्तरद्योतने । यदि क्रियामात्रान्नियमेन जीववधादिर्भवेत् ' ता' तर्हि क्रियाविरतावेव-एजनादिक्रियात उपरमे सत्येव जीवघातादिविरमण भवेत् ' सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण ' मित्यादिरूपेण प्रतिज्ञा भवेत् । नहि जीवघातादिविरतिमन्तरेण सर्वविरतिगन्धोऽपि सम्भवति । अथ क्रियातो विरतिरशक्येति चेत्, तर्हि क्रियावता प्राणातिपातादिविरतिरप्यशक्यैवास्ताम् । क्रियातो विरतिमन्तरेण जीवघातविरतिबुद्धेरप्यसम्भवात् । एव देशविरतेरप्युच्छेदापत्त्या धार्मिकानुष्ठानमात्रस्याप्युच्छेदः स्यादित्यतिप्रसङ्गः स्फुट एवेति गाथार्थः ॥ ३२ ॥

अथ पुनरप्यतिप्रसङ्गमाह—

॥जं केवलीवि चइउं असमत्थो णत्थि तस्स विरईवि । केवलणाणाविसओ कह विसओ सेसणाणस्स ? ॥

व्याख्या—यद्-आश्रवजातं केवल्यपि-सर्वोत्कृष्टज्ञानदर्शनचारित्रतपोवीर्यवानपि त्यक्तुमसमर्थः-शक्तिरहितो भवेत्, तद्विषयकविरतिरेव न स्यात् । यथा सूक्ष्मगात्रसञ्चारादिविषयकविरत्यभावः सयोगिकेवलिनामिव सर्वेषामपि । अथोक्तार्थसमर्थनाय दृष्टान्तमाह—' केवलणाणे 'त्यादि, केवलज्ञानाविषयः—केवलज्ञानस्यागोचरः, पदार्थ इति शेषः, कथं शेषज्ञानस्य विषय.—छाद्मस्थिकमत्यादिज्ञानगोचरः ?, कथमपि न भवेदित्यर्थः । एवं दृष्टान्तेन केवलिना त्यक्तुमशक्यः प्राणातिपातादिर्नापरेण ज्ञानावरणीयान्तरायोदयवता छद्मस्थेन त्यक्तुं शक्यत इति प्राणातिपातविरत्यभावलक्षणोऽतिप्रसङ्गो दर्शित इति गाथार्थः ॥ ३३ ॥

विरतिने पणि उच्छेदनी आपत्ति, धार्मिक अनुष्ठानमात्रनो उच्छेद हुई. ए अतिप्रसंग दूषण प्रगटज. ए अर्थ : ॥ ३२ ॥

हिवे वली दूषण कहे छे—

जे केवलीइ छाडवानइ असमर्थ, तेहनी विरति पणि न हुइ. केवलज्ञाननो जे अविषय, शेषज्ञाननो किम विषय हुइ ?

अर्थ :—जे आश्रवसमूहने, सर्वथी उत्कृष्ट ज्ञान दर्शन चारित्र तप अने वीर्यवंत पणि केवली छाडवाने असमर्थ-शक्ति रहित हुइ. ते विषयिणी विरति ज न हुइ. जिम सूक्ष्मगात्रसंचारादिकविषयिणी विरतिनो अभाव केवलीनी परे सर्वेनेपणि हिवे कह्याज अर्थने समर्थनने अर्थे दृष्टांत कहे छे केवलज्ञाननो अविषय-अगोचर. पदार्थ एतलुं बाहिरथी लेवु. किम बीजा जे छद्मस्थना जे मत्यादिक ज्ञान, तेहनो गोचर ? केमए न हुइ. ए अर्थ. इम दृष्टांते केवलीइ छाडवाने अशक्य ते प्राणातिपातादिक बीजे ज्ञानावरणीय अंतरायना उदयवंत छद्मस्थने छाडवाने न शकीइ. ए प्राणातिपातनी विरतिना अभावरूप अतिप्रसंग देखाडयो. ए गाथानो अर्थ : ॥ ३३ ॥

हिवे ए अर्थ व्याख्याप्रज्ञप्तिसूत्रनो वखाणते बहु अतिप्रसंग रूप दूषणनो उद्धार कीधो. ते करते बृहत्कल्पभाष्यना तृतीय खंड मध्ये साधुने वस्त्र ग्रहणाधिकारे एक पूर्वपक्षीनुं मत छइ ' जे

अथ पूर्वापरपर्यालोचनाप्रमादेनैव प्रायो बहुश्रुता अपि अबहुश्रुतवचनप्रवृत्तिमनुसृत्य शरीरोपकरणचलतया केवलिनोऽपि जीवघात वदन्ति, तेषा च वचनोल्लेखमतिदेशेन तिरस्कुर्वन्नाह—

॥ एएण कायजोगा चवलाओ केवलिस्स चवलत्तं। तेणेव जीवहणणं एअं वयणंपि दुव्वयणं ॥३४॥

व्याख्या—एतेन अतिप्रसङ्गसमूहोपदर्शनेन चपलात् काययोगात् केवलिनश्चपलत्वम्। तेनैव कारणेन केवलिनोऽपि जीवघातसम्भव इति वचन दुर्वचन–पापवचन सम्यग्ज्ञानवता श्रोतुमप्यकल्प्यमित्यर्थाद् बोध्यम्। केवलिनः कलङ्कदानरूपत्वादिति गाथार्थ ॥ ३४ ॥

वस्त्र अच्छिन्नज वावरवु जे वस्त्रच्छेद करता हस्तादिकनो व्यापार थाइ, तेथी हिंसादि संभवे इत्यादि घणु छे अने ते पूर्वपक्षीइ ए व्याख्याप्रज्ञप्तिनी साखेंज स्वमत समर्थ्यु छे ते सर्व समाधान कर्युं जाणिवु. अने ते पूर्वपक्षीइ वलि आणीतुं जे हिंसानुकूल योगे करी हिंसकपणुं, ते उपरि सिद्धातीइ तेहनुं आपादकनु अप्रसिद्धपणुं अवधारीने प्रमत्तयोगथी प्राणनुं हणवु ते हिंसा ए लक्षण आश्रयीने साधुने हिंसकपणु निराकरण कर्युं ते भलु पणि प्राणवियोजनरूप सिद्धांतोक्त हिंसा तेणे थाइतुं जे हिंसकपणु ते किम टले ते वती ते सिद्धांतीनो परमार्थ ए–जे पूर्वपक्षीनु आपादक(न) तो अत्यंतज असंबद्ध छे. जे माटे निरंतर पंचेंद्रिय पर्यंत जीवघात सयोगीमात्रने न संभवे ते माटे ते आपादक(न)नु अप्रसिद्धपणु छे तोहे पणि ते उवेखी स्वपक्षीनु समाधान कीधु ते पणि मोहनीय सत्तानो धणी जे अप्रमत्तव्रती तेहनो कर्मबंधना अभावथी अकिंचित्करी हिंसा मनसा धरी अहिंसकपणु समर्थिउं पणि प्रमत्तने अहिंसकपणुं किम आवे तस्मात् जे भगवतीना प्रसिद्धार्थ बले पूर्वपक्षीइ मन मान्यु ते मत खंडवावती चउभंगी कही स्वमत निर्दोष कर्युं: अने जे उच्छृंखले ते उपरि पटीआरो माडी मूढजनने वंचनाने अर्थे केवलीने हिंसा थापी छे ते कुण अक्षरने बले ते पूछवु जे माटि भगवतीनु वचन मातानु धावतु सरिखु मूकी जनकने धाववाने सरिखु बृहत्कल्पनु भाष्य आगलि कर्युं अने हिंसा व्याप्रियमाण योगवंतपणि पणि विषयना असंनिधानवती केवलीने पणि कदाचित् हिंसकपणु तेणि पणि मान्यु छे तो मोहरूप हेतुना अभाववती. सर्वथा ज जीववध न हुइ एहवु, मानता स्युं उच्छृंखलनी जिह्वा ईर्ष्याइ छे ? वली द्रव्यहिंसा तो त्रिसामयिक दृष्टांते निर्दोष करी छे तोहे पणि अल्पदोष करी मानी छे तो ते दूषण केवलीने कउण कर्मजनित मानवु ए उपरि वली अधिक युक्ति ए अधिकारने अंते कंटकोद्धार लिखास्ये तिहा जोवी तथा केई भणुति इहा कुणेक कह्यो ते बृहत्कल्पभाष्योक्त जे पूर्वपक्षी तेहनोज सतीर्थ्य पूर्वापरे विचारता जणाइ छिइं ते जाणिवु

हिवे पूर्वापरविचारणाने प्रमादे प्राहे बहुश्रुतपणि अबहुश्रुतना वचननी प्रवृत्ति अनुसरीने शरीरनी उपकरणनी चंचलताइं केवलीने पणि जीवघात प्रते कहे छे तेहना वचननो प्रयोग ते प्रति पूर्वइं कह्यो जे पक्ष तेहनी सरीखाइइं तिरस्कार करतो कहे छे—

एतले कहेवे करी चपल जे काययोग, तेथी केवलीने चपलपणुं, तेणे करी जीवनुं हणवु. ए वचनपणि दुर्वचन जाणवु.

अथ पूर्वापरपर्यालोचनापुरस्कारेण विशेषतो निराकरणमाह—

॥ चवलत्तं पुण कम्मणशरीरजोगा पुढो हु पइसमयं । अइसुहुमं जीववहे ण होइ हेउत्ति जिणवयणा ॥३५॥

व्याख्या—चपलत्वं पुनः कार्मणशरीरयोगात् सर्वसयोगिजीवसाधारणमपि प्रतिसमयं 'पुढो' त्ति पृथक् । हुरवधारणे । पृथगेव । अत एव अतिसूक्ष्मं चपलत्वं जीववधेहेतुर्न भवति जिनवचनादित्यक्षरार्थः । भावार्थः पुनरेवं—शरीरचलता तावद् द्वेधा—निरन्तरभाविनी सान्तरभाविनी च । आद्या सर्वेषामपि काययोगवतां प्रतिसमयभाविनी कार्मणशरीरानुगतजीववीर्यप्रभवा निजनिजस्वरूपात्मिका कदाचिदपि शरीरयोगवतां व्यतिरेकाभावात् । सा चातिसूक्ष्मत्वेन सामयिकत्वेन च केवलिगम्या केवलित्तमेव पुरस्कृत्य प्रश्ननिर्वचनविषयीकृता, तथाहि—

'केवली णं भंते ! अस्सि समयंसि जेसु आगासपएसेसु हत्थं वा पायं वा बाहुं वा ऊरुं वा ओगाहित्ताणं चिट्ठति, पहू णं भंते ! केवली सेयकालंसिवि तेसु चेव आगासपएसेसु हत्थं वा पायं वा बाहुं वा ऊरुं वा ओगाहित्ताणं चिट्ठित्तए ? गो० णो इणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेण' मित्यादि यावत् 'विरिअसजोगसद्दव्वयाए चलाइं उवगरणाइं भवंति चलोवगरणट्ठयाए' इत्यादि भग० श० ५, उ० ४, (सू० २००) वृत्त्येकदेशो यथा—'अस्सिं समयंसि' त्ति । अस्मिन्—वर्तमाने समये 'ओगाहित्ताणं'त्ति

અર્થ.—એતલે અતિપ્રસંગ જે દૂષણ તેહને સમૂહને દેખાડયે ચપલ કાયના યોગથી કેવલીને ચપલપણું છે. તિણિં કારણેંજ કેવલીને પણિં જીવઘાતને। સભન એહવુ વચન તે પાપવચન સમ્યગ્ જ્ઞાનવંતને સાંભલવાને પણિં અકલ્પ્ય, એહવુ અર્થથી જાણવુ કેવલીને કલકદાનરૂપપણાથી એ ગાથાર્થ ॥૩૪॥

હિવે પૂર્વાપર વિચારણાને આગલિ કરી વિશેષથી નિરાકરણ કહે છે—

ચપલપણું તો કાર્મણશરીરના યોગથી હુઈજ નિરંતર અતિસૂક્ષ્મ તે જીવવધને વિષે ન હુઈ હેતુ જિનવચનથી.

અર્થ:—ચપલપણું તો કાર્મણશરીરના યોગથી સર્વ સયોગી જીવને સમાનપણે નિરંતર 'हु' તે અવધારણ અર્થ બોલે. એટલે જુદો જ. એતલાવતી અતિસૂક્ષ્મ ચપલપણું તે જીવવધને। હેતુ ન હુઈ. જિનવચનથી. એ અક્ષરાર્થ

ભાવાર્થ: તે એમ-શરીર ચંચલપણાઇ તે બિ પ્રકારની—નિરંતર થાનારી અને આંતરે થાનારી. પ્રથમ તો સર્વ કાયના યોગવંતને સમયે સમયે થાનાર, કાર્મણ શરીરે-યુક્ત જે જીવ તેહની શક્તિથી ઊપની, પોતપોતાના સ્વરૂપ રૂપ, કિવારે પણિં શરીરના યોગવંતને વ્યતિરેકના અભાવથી, અને તે અતિસૂક્ષ્મપણિં અને સામયિકપણે કેવલીઇ-ગમ્ય. કેવલીને જ આગલિ કરી પ્રશ્ન અને ઉત્તરે આગલિ કરી તે દેખાડે છે. કેવલી તે ભગવંત આ સમયને વિષે જે આકાશપ્રદેશને વિષે હસ્ત पायं व बाहुं અથવા ઊરૂ અવગાહિને રહે ભગવંત તે કેવલી સમર્થ ? આગિલા સમયને વિષે તેહજ આકાશપ્રદેશને વિષે હસ્તપાદાદિક અવગાહી રહે ? ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નહી ઈત્યાદિ વીર્યપ્રધાન છે જિહા એહવુ જે સયોગ અને છતું જે દ્રવ્ય તે પણિં ચલ ઉપકરણ હુઈ તે ચંચલ ઊપકરણ પણિં,

अवगाह्य—आक्रम्य, 'सेयकालंसि वि 'त्ति, एष्यत्कालेपि, 'विरिअसजोगसद्दव्वयाए 'त्ति, वीर्यं—वीर्यान्तरायक्षयप्रभवा शक्तिः तत्प्रधानं सयोगं—मानसादिव्यापारयुक्तं यत् सद्—विद्यमानं द्रव्यं—जीवद्रव्यं तत् तथा, वीर्यसद्भावेऽपि जीवद्रव्यस्य योगान् विना चलनं न स्यादिति सयोगशब्देन सद्द्रव्यं विशेषितम्। सदिति विशेषणं च तस्य सदा सत्तावधारणार्थम्। अथवा—स्वम्—आत्मा तद्रूपं द्रव्यं स्वद्रव्यं ततः कर्मधारयः। अथवा वीर्यप्रधानः सयोगः—योगवान् वीर्यसयोगः, स चासौ सद्द्रव्यश्च—मतःप्रभृतिवर्गणायुक्तो वीर्यसयोगसद्द्रव्यः, तस्य भावस्तत्ता तया हेतुभूतया। 'चलाइं'ति, चलानि—अस्थिराणि 'उवकरणाइं'ति, उपकरणानि—अङ्गानि 'चलोवगरणट्ठयाए'त्ति, चलोपकरणलक्षणो योऽर्थः तद्भावश्चलोपकरणार्थता तयेति। इह या क्रिया भणिता, सा एकसामयिकी। तयैव व्यवस्थापनार्थमिदमेव सूत्रं सूत्रकृदङ्गटीकाकारेण सम्मतितया प्रदर्शितम्। तथाहि—सयोगिजीवो न शक्नोति क्षणमप्येकं निश्चलं स्थातुम्, अग्निना ताप्यमानोदकवत् कार्मणशरीरानुगतः सदा परिवर्त्तयन्नेवास्ते। तथाचोक्तम्—'केवली णं भंते! अस्सिं समयंसि जेसु आगासपएसेसु हत्थं वा पायं वा बाहुं वा ऊरुं वे'त्यादि। तदेवं केवलिनोऽपि सूक्ष्मगात्रसञ्चारा भवन्तीति। अत्र हि स्वस्थाने यथास्थितस्यैव केवलिनः सूक्ष्माकाशप्रदेशावगाहनामधिकृत्य प्रतिसमयं भिन्नभिन्नगात्र

એ સૂત્રનો વૃત્તિનો એક દેશ કહે છે—જિમ એ વર્ત્તમાન સમયમાં વિષે અવગાહીને આવતે કાલે પણિ વીર્યાંતરાયના ક્ષયથી ઊપની શક્તિ તે વીર્ય, તેણે પ્રધાન જિહાં એહવું માનસાદિકને વ્યાપારે યુક્ત એહવું, અને વિદ્યમાન જે દ્રવ્ય—(જીવદ્રવ્ય) તે વીર્ય છતે પણિ જીવદ્રવ્યને યોગવિના ચલન ન હુઇ એ હેતુઇ સયોગશબ્દઈ સદ્દ્રવ્ય તે યુક્ત કીધું તિવાર પછી કર્મધારયસમાસ અથવા વીર્ય છઇ પ્રધાન જિહાં એહવો સયોગ-યોગવંત તે વીર્યસયોગ તે એ સદ્દ્રવ્ય મને પ્રમુખ વર્ગણા ઇ યુક્ત તે વીર્યસયોગસદ્દ્રવ્ય કહીઇ તેહનો ભાવ, તે હેતુરૂપઈ અસ્થિર અંગ ચલ ઉપગરણ રૂપ જે અર્થ તેહનો ભાવ તેણિ

ઇંહા જે ક્રિયા કહી તે એક સમયની તિમજ વ્યવસ્થાપનને અર્થિ એહજ સૂત્ર સૂત્રકૃદંગ ટીકાકારે સંમતિ પણિ દેખાડ્યું, તે કિમ—સયોગી જીવ તે ન સમર્થ ક્ષણમાત્રપણિ નિશ્ચલ રહિવાને અગ્નિઇ તાપવીતા ઉદકની પરે કાર્મણશરીરે વ્યાપ્ત હુતો સદાએ ફિરતો જ રહઈ તિમજ કહ્યુ છઇ તો ઇમ કેવલીને પણિ સૂક્ષ્મ શરીરના સંચાર હુઈ ઇહા પોતાના સ્થાનકિ રહ્યો કેવલીને સૂક્ષ્મ આકાશપ્રદેશનો અવગાહના આશ્રયીને સમય સમય પ્રતિ જૂજૂઆ ગાત્રસંચારરૂપ ક્રિયા કહી

કહેનારા તઉ બહુશ્રુતપણિ ઘણા કેવલી તે વિવેખ્યા આકાશપ્રદેશને વિષે હસ્તાદિક થાપીને તિહાથી પાછો લેઇને વલી તે આકાશપ્રદેશને વિષે સ્થાપવાને સમર્થ હુઈ એહવા પ્રશ્નને વિષે ઉત્તર-એ અર્થ સમર્થ નહિ એહવું કહે છે, ઇહા તકે એહવા પ્રશ્ન અને ઉત્તરનો ગંધ નથી. તે વતી સમ્યગ્વિચારણાનો જે પ્રમાદ તેહને પરિહારે થાવું પણિ પરંતુ વચન સાંભલી તેહને વિશ્વાસે પ્રવર્ત્તવું નહી અને તે સૂક્ષ્મગાત્રસંચારરૂપ ક્રિયા તે સાક્ષાજ્જીવઘાતનું હેતુ ન હુઇ તેહવી ક્રિયાવંત જે સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયાદિક તેહને સાક્ષાત્ આત્માદિકના આરંભપણાના અભાવથી. તિહાં જે અસંયત, તે અવિરતિ ઉદ્દેશીને આત્માના આરંભીપણિ યાવત્ અનારંભી નહીં.

એ ભાવ—જઉ એ અસંયત જે સૂક્ષ્મએકેંદ્રિયાદિક તેહને આત્માનું આરંભપણું સાક્ષાત્ નથી તઉહે અવિરતિ ઉદ્દેશીને તે છે. તે તેથી નિવર્ત્યા નથી, એ વતી અસંયતને અવિરતિ તેહજ કારણ—

सञ्चाररूपाः क्रिया भणिताः। वक्तारस्तु बहुश्रुता अपि प्रायो भूयांसः–केवली विवक्षिताकाशप्रदेशेषु हस्तादिकं व्यवस्थाप्य ततः पश्चादादाय पुनस्तेष्वाकाशप्रदेशेषु हस्तादिकं व्यवस्थापयितुं समर्थो भवतीति प्रश्ने निर्वचनं–नायमर्थः समर्थः इति वदन्ति। इह त्वेवंविधप्रश्ननिर्वचनयोर्गन्धोऽपि नास्ति। तेन सम्यग् पर्यालोचनाप्रमोदपरिहारेण भवितव्यं, न पुनः परोक्तं श्रुत्वा तद्विश्वासेन प्रवर्तितव्यम्। सा च सूक्ष्मगात्रसञ्चाररूपा क्रिया साक्षात् जीवघातहेतुर्न भवति, तथाभूतक्रियावतामपि सूक्ष्मैकेन्द्रियादीनां साक्षादात्माद्यारम्भकत्वाभावात्। यदागमः—'तत्थ णं जे ते असंजया ते अविरइं पडुच्च आयारंभावि जाव णो अणारंभा' इत्यादि भग० श० १, उ० १, (सू० १६) वृत्त्येकदेशो यथा–'अविरइं पडुच्च'त्ति।

इह अयं भावः—'यद्यप्यसंयतानां सूक्ष्मैकेन्द्रियादीनां नाऽऽत्मारम्भकत्वादिकं साक्षादस्ति तथाप्यविरतिं प्रतीत्य तदस्ति तेषाम्, नहि ते ततो निवृत्ताः। अतोऽसंयतानामविरतिस्तत्र कारणमिति। अत एव प्रकृतशतकसूत्रगाथायां जिनवचनादित्युक्तम्। जिनेनैव सूक्ष्मैकेन्द्रियादीनां साक्षाज्जीवघातस्योक्तप्रकारेण निषिद्धत्वादिति। यद्यप्येवं तथापि तथाभूता योगाः कर्मबन्धकारणानि भवन्त्येव, योगानामपि कर्मबन्धकारणत्वेनाभिमतत्वात्। नवरं कर्मबन्धे च वैचित्र्य न योगजन्य किन्तु मोहनीयक्षयोपशमवैचित्र्यजन्यम्, मोहनीयोदयाभावे च योगाः सर्वेषामपि सामयिकसातवेदनीयकर्मबन्धहेतवो भवन्ति। तत्रापि क्षीणमोहस्य योगाः द्रव्यतोऽप्यशुभा न भवन्ति। तेनैव केवलिनः स्नातकचारित्रं न पुनरुपशान्तस्याऽपि,

---

એતલાજ વતી એ સર્વજ્ઞશતકની સૂત્રની ગાથાને વિષે 'જિનવચનથી' એહવુ કહિઉ, જિને જ સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિયાદિકને સાક્ષાત્ જીવઘાતને ઉકતપ્રકારે નિષિદ્ધપણાથી જઉઈ એહવુ તઉહે પણિ તેહવા યોગ તે કર્મબંધના કારણ હુઈજ. યોગને પણિ કર્મબધને કારણ પણિ માન્યાપણાથી. પણિ કર્મબધને વિષે વિચિત્રપણું તે યોગથી ઉપનુ નહી. તો સ્યુ! મોહનીયના ક્ષયોપશમને વૈચિત્ર્યે જન્ય, મોહનીયને અભાવઈ તો યોગ તે સર્વેનઇ સામયિક સાતવેદનીય કર્મના બંધના હેતુ હુઇ. તિહા પણિ ક્ષીણમોહનિ યોગ તો દ્રવ્યથી પણિ અશુભ ન હુઇ. તિણેં જ કરી કેવલીને સ્નાતક ચારિત્ર, પણિં ઉપશાંતનઈ નહી. તેહના યોગનઇ દ્રવ્યથી અશુભપણાના સંભવથી. તેહનુ કારણ જે સત્તાવર્ત્તિ મોહ, તેહના છતાપણાથી. તે તઉ એ સૂત્ર તો પૂર્વિ દેખાડ્યું છઈ અનઈ જે ક્ષીણમોહનઇ યોગનઈ દ્રવ્યથી એ અશુભપણાને અભાવે પણિ સ્નાતકપણાનો અભાવ તે અનાભોગથી જાણિવો. અનાભોગના માહાત્મ્યથી સભાવી જે દોષની છાયા તેહના સભવને અનિવાર્યપણાથી. એ ભાવ એટલે એક રીતિની ક્રિયા કહી.

જે તઉ આતરે હુઈ, તે ક્રિયા તો ગમનાગમનાદિરૂપ અનેક પ્રકારની છદ્મસ્થને પણિં જાણવાયોગ્ય પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ સ્વેચ્છાવિષયપણિ સ્વરૂપથી શક્યઈ રોધનો પ્રસર છે જેહનો એહવી, તે વતી કદાચિત્ હુઈ તેહવી ક્રિયા તે અસંયતસ્વામિને પામીને તેહની કાલાદિસામગ્રીને યોગે પ્રગટ જીવઘાતનું હેતુ પણિ હુઇ. સ્પષ્ટ જીવઘાત પણિ કદાચિત્ જ હુઈ, જિમ મૃગને દેખી ધાવન દિ ક્રિયાઇ પરિણમ્યો જે વ્યાધ તેહને શરીરની ચપલપણાઇ. તે સામગ્રીને કાદાચિત્કપણિ કરી સ્પષ્ટ જીવઘાત તે કદાચિતજ હુઈ, તિમજ સર્વાનુભવનિ સિદ્ધપણાથી, તેહજ ક્રિયા સંયતસ્વામીને પામીને મોહનીય અને અનાભોગે સહિત હુતી ક્યિારેકિ દ્રવ્યથીજ જીવઘાતનુ હેતુપણિ, જિમ ઉપશાન્તવીતરાગને પણિ જઉઈ તેહવી તેહની ક્રિયા સ્વરૂપથી શક્યઇ એહવો રોધપ્રસર જેહનો એહવી છઈ, તઉહઈ અનાભોગને વશે અશક્યરોધપ્રસર જે માનવી, એતલાજ વતી સ્વરૂપથી કહિઉં. અને જે છદ્મસ્થ વીતરાગપણિ સરીખાઇંજ પણિ ઉપશાંતવીતરાગને જીવઘાતનો સભવ, પણિ ક્ષીણમોહને નહી તિહાં મોહનીયસત્તઈ અને કયોં અસત્તાઈ

तस्य योगानां द्रव्यताऽशुभत्वसम्भवात् तत्कारणस्य सत्तावर्तिनो मोहस्य सत्त्वात् । तच्च ‘ अणगारस्स ण भंते ! भाविअप्पणो ’ इत्यादि प्राक् प्रदर्शितम् । यत्तु क्षीणमोहस्य योगाना द्रव्यतोऽप्यशुभत्वाभावेऽपि स्नातकत्वाभावः, स चानाभोगहेतुक एव, अनाभोगमाहात्म्यात् सम्भावितदोषछायासम्भवस्यानिवार्यत्वादिति भावः । या पुनः सान्तरभाविनी क्रिया, सा च गमनागमनादिरूपा नानाप्रकारा छद्मस्थानामपि गम्या प्रवृत्तिनिवृत्तिभ्या यदृच्छाविषयत्वेन स्वरूपतः शक्यरोधप्रसरा, तेन कादाचित्की तथाभूता क्रिया असयतस्वामिनमासाद्य तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन साक्षाज् जीवघातहेतुरपि भवति । यथा मृगं निरीक्ष्य धावनादिक्रियापरिणतस्य व्याधस्य शरीरचपलता । तस्याश्च सामग्र्याः कादाचित्कत्वेन साक्षात् जीवघातोऽपि कादाचित्क एव भवति, तथैव सर्वानुभवसिद्धत्वात् । सैव क्रिया सयतस्वामिनमासाद्य मोहनीयानाभोगसहकृता कदाचित् द्रव्यत एव जीवघातहेतुरपि । यथोपशान्तवीतरागस्यापि । यद्यपि तथाभूताऽपि क्रिया स्वरूपतः शक्यरोधप्रसरा तथापि अनाभोगवशेनाऽशक्यरोधप्रसरतया परिणता मन्तव्या । अत एव स्वरूपत इत्युक्तम् । यत्तु छद्मस्थवीतरागत्वेन साम्येऽपि उपशान्तवीतरागस्य जीवघातसम्भवः न तु क्षीणमोहस्याऽपि, तत्र मोहनीयस्य सत्ताऽसत्ताभ्या कृतो विशेषो बोध्यः । दृश्यते च बहुप्रयत्नाच्छादितोऽप्यग्निरौषधीपाकादिकर्मण्यसमर्थोऽपि परित. प्रदेशाना कवोष्णताहेतुर्भवत्येव । न चैव विध्यातोऽप्यग्नि., अदृश्यमानत्वादिधर्मैः साधर्म्येऽपि सत्ताऽसत्तयोस्तथामाहात्म्यस्यानपायादिति । अत एव एकादशप्रतिमाप्रतिपन्नस्य श्रमणोपासकस्य श्रमणकल्पत्वमेव, न तु श्रामण्यं, कुटुम्बसत्ताकत्वेन महाव्रतप्रतिपत्तेरसम्भवात् ।

વિશેષ જાણિવો. દેખીઇજ છઇ. બહુપ્રયત્ને પણિ ઢાંકયો પણિ ઔષધીપાકાદિકને વિષે અસમર્થ પણિ અગ્નિ તે ચોત્રફેર ઉષ્ણતાનો હેતુ હુઈજ, પણિ ઓલાણો અગ્નિ તેહવો ન હુઈ, અદૃશ્યમાનપણાદિકધર્મે સરીખે ઇ છતે, પણિ સત્તા અને અસત્તાના તેહવા મહિમાના અક્ષયથી

એતલાજ વતી ઇગ્યારમી પ્રતિમાપ્રતિપન્નને (જે) શ્રમણોપાસક તેહને શ્રમણકલ્પપણુ, જે પણિ શ્રમણપણું નહીં કુટુંબની સત્તાવતપણિં કરી મહાવ્રતની પ્રતિપત્તિના અસંભવથી પૂછે છે- ઉપશાતવીતરાગને પણિ પિપીલિકાદિક્ષુદ્રજંતુનઇ મુકીનઈ કુર્કુટપોતાદિકપક્ષીજીવનુ ગ્રહણ કીધુ. તિહા કારણ સ્યુ ? ઇમ જઉ તે ઉપરિં કહીઈ છે-તેહવા અપ્રમત્તસયતીને સમ્યક્ ઉપયુકતને ઇર્યાસમિતિ કુર્કુટપોતાદિકને જ સહસા ચરણને હેઠે પ્રવેશના સંભવથી, તેહનો ત્યાગપણિ અશકયજ, અનાભોગને વશે તેહવી ક્રિયાને અશકયરોધને પ્રસરપણિં પરિણમ્યાથી, હણવા યોગ્ય જીવવિષયાઓ જે અનાભોગ તેહને વશે તેહનો પરિહારના ઉપાયના અજ્ઞાનથી, એતલાજ વતી સિદ્ધાત પણિ કહે છે-‘ जो जीवे वि ’ ઇત્યાદિક. વલી જઉ છદ્મસ્થસયત તે પોતાની ક્રિયાથી સભાવનાઇ ગણિ પોતાને સ્પષ્ટજ્ઞાનને ગમ્ય જે જીવઘાત તેહનો જ્ઞાનવત હુઇ, તઉ જીવઘાત ન હુઇજ સભાવ્યો જે તેહવો જીવઘાત તેહની હેતુ જે ક્રિયા તેથી નિવૃત્તિને આવશ્યકપણાથી ઇમથિકે શરીરની ચપલપણાઇઈ કેવલીને જીવઘાતનુ કલ્પન, તે મહાપાપનુ હેતુ મહાઆશાતના એમ માનવુ. તિર્યચેથી પણિ કેવલીને અસમર્થપણાના ઉદ્ભાવનથી જે માટે મેઘકુમારનો જીવ હસ્તી તે શશલાની અનુકંપાઈ અઢીદિનતાઈ ઉંચો પાદે જ રહેતો હુઉ. કેવલી તો શરીરને ચંચલપણિ ક્ષણમાત્ર પણિ રહેવાને અથવા માર્ગને ભેદે જવાને અસમર્થ. અનુત્તર અનુકપાવત પણિ પિપીલિકાદિ ક્ષુદ્રજતુને સર્વપ્રકારે જાણીને હણે. અત એવ ઉલ્લઘન પ્રલધનાદિ પ્રજ્ઞાપનોક્ત છે ઇમ રૂપકાઇસ્થે મુનિ કેશ કૃત સર્પઉપરિ નૃત્યાદિક સભવે છે. વલી પરને અભિપ્રાયે

सञ्चाररूपाः क्रिया भणिताः। वक्तारस्तु बहुश्रुता अपि प्रायो भूयांसः-केवली विवक्षिताकाशप्रदेशेषु हस्तादिकं व्यवस्थाप्य ततः पश्चादादाय पुनस्तेष्वाकाशप्रदेशेषु हस्तादिकं व्यवस्थापयितुं समर्थो भवतीति प्रश्ने निर्वचने–नायमर्थः समर्थः इति वदन्ति। इह त्वेवंविधप्रश्ननिर्वचनयोर्गन्धोऽपि नास्ति। तेन सम्यग् पर्यालोचनाप्रमोदपरिहारेण भवितव्यं, न पुनः परोक्तं श्रुत्वा तद्विश्वासेन प्रवर्तितव्यम्। सा च सूक्ष्मगात्रसञ्चाररूपा क्रिया साक्षात् जीवघातहेतुर्न भवति, तथाभूतक्रियावतामपि सूक्ष्मैकेन्द्रियादीनां साक्षादात्माद्यारम्भकत्वाभावात्। यदागमः—'तत्थ णं जे ते असंजया ते अविरइं पडुच्च आयारभावि जाव णो अणारंभा' इत्यादि भग० श० १, उ० १, (सू० १६) वृत्त्येकदेशो यथा–'अविरइं पडुच्च'त्ति।

इह अयं भावः—'यद्यप्यसंयतानां सूक्ष्मैकेन्द्रियादीना नाऽऽत्मारम्भकत्वादिक साक्षादस्ति तथाप्यविरतिं प्रतीत्य तदस्ति तेषाम्, नहि ते ततो निवृत्ताः। अतोऽसंयतानामविरतिस्तत्र कारणमिति। अत एव प्रकृतशतकसूत्रगाथायां जिनवचनादित्युक्तम्। जिनेनैव सूक्ष्मैकेन्द्रियादीनां साक्षाज् जीवघातस्योक्तप्रकारेण निषिद्धत्वादिति। यद्यप्येवं तथापि तथाभूता योगाः कर्मबन्धकारणानि भवन्त्येव, योगानामपि कर्मबन्धकारणत्वेनाभिमतत्वात। नवर कर्मबन्धे च वैचित्र्यं न योगजन्य किन्तु मोहनीयक्षयोपशमवैचित्र्यजन्यम्, मोहनीयोदयाभावे च योगाः सर्वेषामपि सामयिकसातवेदनीयकर्मबन्धहेतवो भवन्ति। तत्रापि क्षीणमोहस्य योगाः द्रव्यतोऽप्यशुभा न भवन्ति। तेनैव केवलिनः स्नातकचारित्रं न पुनरुपशान्तस्याऽपि,

---

એતલાજ વતી એ સર્વજ્ઞશતકની સૂત્રની ગાથાને વિષે 'જિનવચનથી' એહવુ કહિઉ, જિને'જ સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિયાદિકને સાક્ષાત્ જીવઘાતને ઉકતપ્રકારે નિષિદ્ધપણાથી જઉઇ, એહવુ તઉહે પણિ તેહવા યોગ તે કર્મબંધના કારણ હુઈજ યોગને પણિ કર્મબધને કારણ પણિં માન્યાપણાથી. પણિ કર્મબધને વિષે વિચિત્રપણું તે યોગથી ઉપનુ નહી. તો સ્યુ ! મોહનીયના ક્ષયોપશમને વૈચિત્ર્યે જન્ય, મોહનીયને અભાવઈ તો યોગ તે સર્વેનઇ સામયિક સાતવેદનીય કર્મના બધના હેતુ હુઇ. તિહા પણિ ક્ષીણમોહનિ યોગ તો દ્રવ્યથી પણિ અશુભ ન હુઇ. તિણે' જ કરી કેવલીને સ્નાતક ચારિત્ર, પણિ ઉપશાતનઈ નહી તેહના યોગનઇ દ્રવ્યથી અશુભપણાના સંભવથી. તેહનુ કારણ જે સત્તાવર્તી મોહ, તેહના છતાપણાથી. તે તઉ એ સૂત્ર તો પૂર્વિ દેખાડયું છઈ. અનઈ જે ક્ષીણમોહનઇ યોગનઈ દ્રવ્યથી એ અશુભપણાને અભવે પણિ સ્નાતકપણાનો અભાવ તે અનાભોગથી જાણિવો. અનાભોગના માહાત્મ્યથી સભાવી જે દેષની છાયા તેહના સભવને અનિવાર્યપણાથી એ ભાવ. એટલે એક રીતિની ક્રિયા કહી

જે તઉ આતરે હુઈ, તે ક્રિયા તો ગમનાગમનાદિરૂપ અનેક પ્રકારની છદ્મસ્થને પણિં જાણવાયોગ્ય પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ સ્વેચ્છાવિષયપણિ સ્વરૂપથી શકીઈ રોધનો પ્રસર છે જેહનો એહવી, તે વતી કેદાચિત્ હુઈ તેહવી ક્રિયા તે અસયતસ્વામિને પામીને તેહવી કાલાદિસામગ્રીને યોગે પ્રગટ જીવઘાતનુ હેતુ પણિ હુઇ. સ્પષ્ટ જીવઘાત પણિ કદાચિત્ જ હુઈ, જિમ મૃગને દેખી ધાવનાદિ ક્રિયાઇ પરિણમ્યો જે વ્યાધ તેહને શરીરની ચપલપણાઇ. તે સામગ્રીને કાદાચિત્કપણિ કરી સ્પષ્ટ જીવઘાત તે કદાચિતજ હુઈ, તિમજ સર્વાનુભવનિ સિદ્ધપણાથી, તેહજ ક્રિયા સયતસ્વામીને પામીને મોહનીય અને અનાભોગે સહિત હુંતી કિવારેકિ દ્રવ્યથીજ જીવઘાતનુ હેતુપણિ, જિમ ઉપશાતવીતરાગને પણિ ઈ તેહવી તેહવી ક્રિયા સ્વરૂપથી શકીઇ એહવો રોધપ્રસર જેહનો એહવી છઈ, તઉહઈ અનાભોગને વશે રોધપ્રસરપણે માનવી, એતલાજ વતી સ્વરૂપથી કહિઉ અને જે છદ્મસ્થ વીતરાગપણિ સરી વીતરાગને જીવઘાતનો સભવ, પણિ ક્ષીણમોહને નહી તિહા મોહનીયસત્તઈ અને

तस्य योगाना द्रव्यताऽशुभत्वसम्भवात् तत्कारणस्य सत्तावर्तिनो मोहस्य सत्त्वात् । तच्च ' अणगारस्स ण भंते ! भाविअप्पणो ' इत्यादि प्राक् प्रदर्शितम् । यत्तु क्षीणमोहस्य योगाना द्रव्यतोऽप्यशुभत्वाभावेऽपि स्नातकत्वाभावः, स चानाभोगहेतुक एव, अनाभोगमाहात्म्यात् सम्भावितदोपछायासम्भवस्यानिवार्यत्वादिति भावः । या पुनः सान्तरभाविनी क्रिया, सा च गमनागमनादिरूपा नानाप्रकारा छद्मस्थानामपि गम्या प्रवृत्तिनिवृत्तिभ्या यदृच्छाविषयत्वेन स्वरूपतः शक्यरोधप्रसरा, तेन कादाचित्की तथाभूता क्रिया असयतस्वामिनमासाद्य तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन साक्षाज् जीवघातहेतुरपि भवति । यथा मृग निरीक्ष्य धावनादिक्रियापरिणतस्य व्याधस्य शरीरचपलता । तस्याश्च सामग्र्याः कादाचित्कत्वेन साक्षात् जीवघातोऽपि कादाचित्क एव भवति, तथैव सर्वानुभवसिद्धत्वात् । सैव क्रिया सयतस्वामिनमासाद्य मोहनीयानाभोगसहकृता कदाचित् द्रव्यत एव जीवघातहेतुरपि । यथोपशान्तवीतरागस्यापि । यद्यपि तथाभूताऽपि क्रिया स्वरूपतः शक्यरोधप्रसरा तथापि अनाभोगवशेनाऽशक्यरोधप्रसरतया परिणता मन्तव्या । अत एव स्वरूपत इत्युक्तम् । यत्तु छद्मस्थवीतरागत्वेन साम्येऽपि उपशान्तवीतरागस्य जीवघातसम्भवः न तु क्षीणमोहस्याऽपि, तत्र मोहनीयस्य सत्ताऽसत्ताभ्या कृतो विशेषो बोध्यः । दृश्यते च बहुप्रयत्नाच्छादितोऽप्यग्निरौषधीपाकादिकर्मण्यसमर्थोऽपि परित प्रदेशाना कवोष्णताहेतुर्भवत्येव । न चैव विध्यातोऽप्यग्नि , अदृश्यमानत्वादिधर्मैः साधर्म्येऽपि सत्ताऽसत्तयोस्तथामाहात्म्यस्यानपायादिति । अत एव एकादशप्रतिमाप्रतिपन्नस्य श्रमणोपासकस्य श्रमणकल्पत्वमेव, न तु श्रामण्य, कुटुम्बसत्ताकत्वेन महाव्रतप्रतिपत्तेरसम्भवात् ।

વિશેષ જાણિવો દેખીઇજ છઇ બહુપ્રયત્ને પણિ ઢાકયો પણિ ઔષધીપાકાદિકને વિષે અસમર્થ પણિ અગ્નિ તે ચોત્રએર ઉષ્ણતાનો હેતુ હુઇજ, પણિ હણ્યાણો અગ્નિ તેહવો ન હુઈ, અદૃસ્યમાનપણાદિકધર્મે સરીખે ઇ છતે, પણિ સત્તા અને અસત્તાના તેહવા મહિમાના અક્ષયથી.

એતલાજ વતી ઇગ્યારમી પ્રતિમાપ્રતિપ્રન્નને (જે) શ્રમણોપાસક તેહને, શ્રમણકલ્પપણુ, જે પણિ શ્રમણપણું નહીં કુટુ બની સત્તાવ તપણિ કરી મહાવ્રતની પ્રતિપત્તિના અસ ભવથી. પૂછે છે-ઉપશાતવીતરાગને, પણિ પિપીલિકાદિક્ષુદ્રજ તુનઇ મુકીનઈ કુર્કુટપોતાદિકપક્ષીજીવનુ ગ્રહણ કીધુ. તિહા કારણ સ્યુ ? ઇમ જઉ તે ઉપરિં કહીઈ છે-તેહવા અપ્રમત્તસ યતીને સમ્યક્ ઉપયુકતને ઈર્યાસમિતિ કુર્કુટપોતાદિકને જ સહસા ચરણને હેઠે પ્રવેશના સભવથી, તેહનો ત્યાગપણિ અશકયજ, અનાભોગને વશે તેહવી ક્રિયાને અશકયરોધને પ્રસરપણિ પરિણમ્યાથી, હણવા યોગ્ય જીવવિષયાઓ જે અનાભોગ તેહને વશે તેહના પરિહારના ઉપાયના અજ્ઞાનથી, એતલાજ વતી સિદ્ધાત પણિ કહે છે-' जो जीवे वि ' ઈત્યાદિક. વલી જઉ છદ્મસ્થસ યત તે પોતાની ક્રિયાથી સભાવનાઇ ગણિ પોતાને સ્પષ્ટજ્ઞાનને ગમ્ય જે જીવઘાત તેહનો જ્ઞાનવ ત હુઈ, તઉ જીવઘાત ન હુઇજ સભાવ્યો જે તેહવો જીવઘાત તેહની હેતુ જે ક્રિયા તેથી નિવૃત્તિને આવશ્યકપણાથી ઇમથિકે શરીરની ચપલપણાઇઈ કેવલીને જીવઘાતનુ કલ્પન, તે મહાપાપનુ હેતુ મહાઆશાતના એમ માનવુ. તિર્યચેથી પણિ કેવલીને અસમર્થપણાના ઉદ્ભાવનથી. જે માટે મેઘકુમારનો જીવ હસ્તી તે શશલાની અનુક પાઈ અઢીદિનતાઈ ઉચો પાદ જ રહેતો હુઉ. કેવલી તો શરીરને ચ ચલપણિ ક્ષણમાત્ર પણિ રહેવાને અથવા માર્ગને ભેદે જવાને અસમર્થ. અનુત્તર એનુકપાવત પણિ પિપીલિકાદિ ક્ષુદ્રજ તુને સર્વપ્રકારે જાણીને હણે. અત એવ ઉલ્લ ઘન પ્રલ ઘનાદિ પ્રજ્ઞાપનોક્ત છે ઇમ કૂપકાષ્ઠસ્થ મુનિ કોશ કૃત સર્પપઉપરિ નૃત્યાદિક સભવે છે. વલી પરને અભિપ્રાયે

ननु उपशान्तवीतरागस्य पिपीलिकादिक्षुद्रजन्तून् विहाय कुर्क्कुटपोतादिपक्षिजीवग्रहणं कृत तत्र निदान किं ? इति चेत्, उच्यते—तथाभूताप्रमत्तसयतस्य सम्यगुपयुक्तस्य सम्यगीर्यासमित्या गच्छतः कुर्क्कुटपोतादेरेव सहसा पादस्याधः प्रवेशसम्भवात्, तस्य च परित्यागोऽप्यशक्य एव, अनाभोगवशेन तथाभूतक्रियाया अप्यशक्यरोधप्रसरतया परिणमनात्, घात्यजीवविषयकानाभोगवशेन तत्परिहरणोपायस्यापरिज्ञानात्। अत एव आगमोऽपि—'जो जीवे वि ण याणेइ' इत्यादि। किञ्च—यदि छद्मस्थसंयतो नियतक्रियाव्यतिरिक्तस्थले निजक्रियातः सम्भावनयापि निजसाक्षात्कारगम्यस्य जीवघातस्याभोगवान् भवेत् तर्हि जीवघातो न भवत्येव, सम्भाविततथाभूतजीवघातहेतुक्रियातो निवृत्तेरावश्यकत्वात्। एवं च सति शरीरचलतया केवलिनो जीवघातकल्पन महापापहेतुर्महाशातनेति मन्तव्यम्, तिर्यग्भ्योऽपि केवलिनोऽसामर्थ्योद्भावनात्। यतो मेघकुमारजीवो हस्ती शशकानुकम्पया सार्द्धदिनद्वयमुत्क्षिप्तपाद एव तस्थिवान्, केवली तु शरीरचलतया क्षणमात्रमपि स्थातु मार्गभेदेन वा गन्तुमसमर्थोऽनुत्तरानुकम्पावानपि पिपीलिकादिक्षुद्रजन्तून् सर्वप्रकारेण ज्ञात्वाऽपि व्यापादयति। किञ्च—पराभिप्रायेण केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव यथादृष्टहस्तपादादिसमुत्थक्रियया जीवघात कुर्वत केवलिनः शरीरचलतायाः कारणत्वकल्पनमयुक्तमेव, तथाभूतशरीरचलताया अभावेऽपि यथाज्ञातप्रकारेण जीवघातस्य क्रियमाणत्वात्। तस्माद्यदि केवलिनो जीवघातव्यवस्थापनाय व्यसनी भवान् तर्हि शरीरचलता विहाय किञ्चिदन्यत्कारणान्तरं कल्पनीयम्, तच्चासम्भवि नामग्राहेण वक्तुमशक्यत्वात्। तस्मात्केवलिनो गमनागमनादिक्रिया जीवरक्षाहेतुरेव, शुभयोगजन्यत्वेन शुभत्वात्। यदागमः—

'सव्वजिआणमहिंसं अरहंता सच्चवयणमरहता। बंभव्वयमरहता अरिहंता हुतु मे सरण ॥१॥' त्ति चतुःशरणप्रकीर्णके (गा० १७). व्याख्यादेशो यथा—'सर्वे सूक्ष्मबादरत्रसस्थावरलक्षणा ये जीवास्तेषा न हिंसा अहिंसा–रक्षा तामर्हन्तमि'त्यादि। न चायं तीर्थकृतामेवातिशय इति वाच्यम्. चारित्रमोहनीयक्षयसमुत्थातिशयस्य ज्ञानावरणीयक्षयसमुत्थकेवलज्ञानस्येव सर्वकेवलिसाधारण्यात्। अत एव सामान्यसाधुमधिकृत्याऽपि प्रश्ननिर्वचने यथा—

કેવલજ્ઞાનને ઉત્પત્તિસમયે જે જિમ દીઠી જે હસ્તપાદાદિની ક્રિયા તેણીઈ જીવઘાતને કરતો જે કેવલી તેહના શરીરની ચપલપણાઇને કારણપણાનું કલ્પન તે અયુક્તજ તેહની શરીર ચપલતાને અભાવે પણિ યથાજ્ઞાતપ્રકારે જીવઘાતને કરીતાપણાથી; તે વતી જઉ કેવલીને જીવઘાત થાપવાને વ્યસની તું છે, તઉ શરીરની ચલતા મૂકી કાંઈ બીજું કારણાંતર કલ્પવું. અનો તે તો ન સંભવે. નામગ્રહીને કહેવાને અશક્યપણાથી. તે વતી કેવલીને ગમનાગમનાદિક ક્રિયા તે જીવરક્ષાનું હેતુજ. શુભયોગે જન્યપણે કરી શુભપણાથી, જે માટે આગમ– સર્વજીવરક્ષાને યોગ્ય સત્યવચનને યોગ્ય બ્રહ્મવ્રતને યોગ્ય એહવા અરિહંતઉ શરણું–વ્યાખ્યાનો અંશ–જિમ સર્વે સૂક્ષ્મ બાદર ત્રસ થાવરરૂપ જે જીવ તેહની હિંસા નહીં એતલે રક્ષા તે પ્રતિ યોગ્ય છે. ઇત્યાદિકે એ તીર્થંકરનો જ અતિશય ઇમ ન કહેવું. ચારિત્રમોહનીયના ક્ષયથી ઉપનો અતિશયને જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયથી ઉત્પન્ન કેવલજ્ઞાનની પરિ સર્વ કેવલીને સમાનપણાથી.

એતલાજ માટે વ્રતી આસિરી પ્રશ્ન અને ઉત્તર જિમ–પૂછે છે–ઉપયોગવંત છદ્મસ્થસાધુને સૂક્ષ્મજીવની રક્ષા કિમ હુઈ ? તે ઉપરિ સિદ્ધાંતી કહે છે. સત્ય તથાપિ તે અહિંસકજ ઉપયોગવંત

'णणु कह उवउत्ताणवि छउमत्थमुणीण सुहुमजिअरक्खा ?। सच्च तहवि न वहगा उवओगपरा जओ भणिय' ॥ १ ॥ ति हितोपदेशमालायाम् । एतद्व्याख्या यथा–नन्विति पूर्वपक्षोपन्यासे । छद्मस्थाना–विशिष्टातिशयज्ञानरहिताना मुनीना–साधूनामुपयुक्तानामपि–सम्यगीर्यासमितानामपि सूक्ष्माणा–चर्मचक्षुषामदृश्याना जीवाना कथ रक्षासम्भवः ?। आचार्य आह–सत्यम्–अवितथमेतत्, तथापि विशिष्टज्ञानशून्या अपि यत्नुपयोगपराः–पूर्वोक्तयुक्त्या चङ्क्रमणप्रवृत्ताः तदा सम्भवत्यपि प्राणिवधे न वधकाः–वधपापाशभाजः । न चैतत् काल्पनिकम्,

'उच्चालिअमि पाए इरिआसमिअस्स सकमट्ठाए। वावज्जेज्ज कुलिगी मरिज्ज त जोगमासज्ज ॥ १ ॥ ण य तस्स तन्निमित्तो बंधो सुहुमोवि देसिओ समए । अणवज्जो उवओगेण सव्वभावेण सो जम्हा ॥ २ ॥' इत्यादि । अत्र हिं सामान्यसाधूनामपि यज्जीवविषयकाभोगस्तज्जीवरक्षैवाभिहितेति दर्शित बोध्यम् । तथा च आगमोऽपि–'जो जीवेवि विआणेइ' इत्यादि । तथा 'अणासवो केवलीण ठाण' मिति प्रश्नव्याकरणाङ्गसूत्रे, एतद्वृत्तौ—'(अनाश्रवः) केवलिना स्थान केवलिनामहिसाया व्यवस्थितत्वा'दित्यादि । एव प्रवचनसम्मत्या सयोगिकेवलिमात्रस्य निजकायादिव्यापारतः सूक्ष्मजीवानामपि विराधना न भवत्येवेति गाथार्थः ॥ ३५ ॥

अथ परामिप्रायमनाभोगेन दूपयितुं प्रथम पराशङ्कामाह—

॥णणु सेलेसीपडिवन्नकायसंफासजीववावत्ती । ता कह सजोगिणो जिअविराहणा णेव संभवइ ? ॥३६॥

તો. જે માટે કહિઉ છે શાસ્ત્રાતરિ એ ગાથાનું સસ્કૃત વ્યાખ્યાને જિમ-નનું એહવુ પૂર્વપક્ષના ઉપન્યાસને વિષે છદ્મસ્થ જે વિશિષ્ટ અતિશયજ્ઞાને રહિત તેહવા મુનીને-સાધુને ઉપયોગવત પણિ સમ્યગ્ ઈર્યાઈ સમિતિનઈ પણિ ચર્મચક્ષુએ અદસ્યજીવને કિમ રક્ષા સભવે ? આચાર્ય કહે છે-સાચું એ. તઉહઈ વિશિષ્ટજ્ઞાનરહિતપણિજ ઉપયોગવત પૂર્વોક્ત યુક્તે ચાલવાને વિષે પ્રવર્ત્યા, તઉ છતઈ પ્રાણિવધે વધક નહિં એતલે વધના પાપના અશના ભજનાર નહીં એ કલ્પનનુ નહિં. ઉપાડે પાદે ઈર્યાસમિતિને સક્રમને અર્થઈ કુલિંગી દ્વીન્દ્રિયાદિક તે પરિતાપ પામે અથવા મરે તેહનો યોગ પામીને પણિ તે નિમિત્તિઓ બધ સૂક્ષ્મપણિ સિદ્ધાતને વિષે ન કહ્યો ઉપયોગઈ તે નિરવદ્ય સર્વ ભાવે તે જે માટે" ૨ ઇત્યાદિ ઇહાં સામાન્ય સાધુને જે જીવવિષઇઓ આભોગ તે જીવરક્ષા જ કહી એહવું દેખાડયુ જાણિવું. વૃત્તિનઉ એકદેશ કહઈ છઈ–કેવલીને અહિંસાને જ વિષે રહેવાપણાથી ઇમ પ્રવચન સમતિ. સયોગીકેવલી માત્રને સૂક્ષ્મ જીવની પણિ વિરાધના ન હુઇ. એ ગાથાનો અર્થઃ ॥ ૩૫ ॥

હિવે પરના અભિપ્રાયે અનાભોગે દૂષવાને પ્રથમ પરની આશકા કહે છે—

પૂછે છે-શૈલેશી પ્રતિપન્નના કાયના સ્પર્શથી જીવની હિંસા જઉ, તઉ, કિમ સયોગીને વિરાધના ન સભવે ?

વૃત્તિનો અર્થઃ—જઉ શૈલેશી પડિવજ્યા અયોગીકેવલીના શરીરનો સબધ તેથી મશકાદિક જીવનો પ્રાણત્યાગ હુઇ 'से अभिक्कममाणे' ઇત્યાદિ આચારાગ પૂર્વે દેખાડયુ તેહની સૂત્રની વૃત્તિને વિષે. ઇહાં કર્મબધ પ્રતિ વિચિત્રતા છઈ. તે કિમ-અયોગીની અવસ્થાને વિષે કાયને સ્પર્શે મશ-

व्याख्या—यदीति गम्यम्। ननु यदि शैलेशीप्रतिपन्नस्यायोगिकेवलिनः कायसंस्पर्श—शरीरसम्पर्कः तस्माज्जीवानां मशकादीनां व्यापत्तिः—प्राणत्यागो भवति, यदुक्तम्-'से अभिक्कममाणे' इत्यादिप्रागुपदर्शितसूत्रवृत्तौ-'अत्र कर्मबन्ध प्रति विचित्रता। तथाहि-शैलेश्यवस्थायां कायसस्पर्शेन मशकादीना प्राणत्यागेऽपि पञ्चविधोपादानकारणाभावान्नास्ति वन्धः, उपशान्तक्षीणमोहसयोगिकेवलिनां तु स्थितिनिमित्तकषायाभावात् सामयिकः, अप्रमत्तयतेर्जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्त्तस्थितिः उत्कृष्टतश्चान्तःकोटाकोटीसागरोपमस्थिति, प्रमत्तस्यानाकुट्टिकयाऽनुपेत्य प्रवृत्तस्य कचित् प्राण्यवयवसंस्पर्शात् प्राण्युपतापादौ जघन्यत उत्कृष्टतश्च प्राक्तन एव विशेषिततरः, स च तेनाऽपि भवेन क्षिप्यते इति सूत्रेणैव दर्शयितुमाहे'त्यादि श्रीआचाराङ्गलोक(सारा)विजयाध्ययने चतुर्थोद्देशकस्य वृत्तौ प्रसङ्गतोऽभिहितम्। 'ता' तर्हि कथ सयोगिकेवलिनो जीवविराधना न सम्भवति?, अपि तु सुतरामेव सम्भवतीति पराकूतमाविष्कृतमिति गाथार्थः॥ ३६॥

अथ परविकल्पितमनाभोगमूलकमेवेत्युपदर्शयन् दूषयति—

॥ इअ वयणमणाभोगा जं कारगजिणपवित्तिपमुहाणं। सम्मविआरा बहिओ दंसिअदोसं ण याणेइ॥

व्याख्या—इति-अमुना अनन्तरोक्तप्रकारेण वचनमनाभोगमूलकं अनाभोगवशेन तथोक्तमित्यर्थः। तत्र हेतुमाह—'ज कारगे' त्यादि। यद्-यस्मात्कारणात् कारकः—कर्त्ता स च जिनप्रवृत्तिः—केवलिनः प्रवर्तनं सा चेति द्वन्द्वः, तत्प्रमुखा—तदादयः, आदिशब्दात् कार्यकारणभावसम्बन्धादयोऽपि ग्राह्याः, तेषां सम्यग्—यथार्थः विचारः—सम्भवासम्भवपर्यालोचना तस्माद् बाह्यो—दूरवर्ती पर्यालोचना-

---

कादिने प्राणत्यागे पणि पांच प्रकारना जे उपादान कारणनो अभावथी बंध नथी. उपशात क्षीणमोह अने केवलीने तउ स्थितिहेतु कषायना अभावथी सामयिक बंध, अप्रमत्तयतीने तो जघन्यथी अंतर्मुहूर्त, उत्कृष्टथी तो अंतःसागरोपम कोटाकोटिनी स्थिति प्रमत्तने अनाकुट्टि अणुपामीने प्रवर्त्याने किहाएक प्राणीना अवयवना स्पर्शथी प्राणीना उपतापादिकने विषे जघन्यथी अने उत्कृष्टथी पूर्वलोज काइएक अधिकतर ते तो तेणे ज भवे क्षेपवीइ एहवु सूत्रे जे देखाडवाने कहे छे इत्यादि श्री आचाराग लोकविजयाध्ययने चतुर्थोद्देशके. एहनी वृत्तिने विषे प्रसंगथी कहिउ. तउ किम सयोगीने जीवनी विराधना न संभवे?, तो स्यु? संभवे एहवु परनो अभिप्राय-मत प्रकट कर्युं. ए गाथार्थः॥३६॥

हिवे परनुं विकल्पित ते अनाभोगमूलक ज एहवुं देखाडतो दूषे छे—

ए वचन ते अनाभोगथी जे माटे कारक जिननी प्रवृत्ति प्रमुखनु सम्यग् विचारे बाह्यथिकुं देखाडयो दोष नथी जाणतो.

वृत्तिनो अर्थः—एणे हिवडा कहे प्रकारे वचनने अनाभोगने विशे तेहनु कहिउं एभव तिंहा हेतु कहे छे—जे कारणथी कारक ते करनार ते अने जिननी प्रवृत्ति-केवलीनुं प्रवर्त्तवु ते. इहा द्वंद्व समास. ते प्रमुख आदि शब्दथी कार्य—कारणभाव संबंधादिक ग्रहेवा तेहनो यथार्थ विचार—जे संभव अने असंभवनी विचारणा तेथी दूर-विचारणाइ शून्य ए परमार्थ देखाडयो दोष अनाभोगनुं दूषणु नथी—जाणतो ए अक्षरार्थः

शून्य इत्यर्थः। दर्शितदोषमनाभोगदूषणं न जानातीत्यक्षरार्थः। भावार्थः पुनरेवम्–'अत्र कर्मबन्धं प्रति विचित्रता। तथाहि–शैलेश्यवस्थायां कायसस्पर्शेन मशकादीना प्राणत्यागेऽपि पञ्चविधोपादनकारणाभावान्नास्ति बन्धः' इत्यत्र कारकस्य–कर्त्तु. सम्यग्विचारे, मशकादीनां प्राणत्यागस्य कर्त्ता किमयोगिकेवली उत अन्यः कश्चिद्वा? । नाद्यः, अयोगित्वकर्तृत्वयोर्विरोधेनायोगिकेवलिनः कर्तृत्वाभावात्। नहि कायादिव्यापारमन्तरेण कर्त्ता भवितुमर्हति, 'क्रियाहेतुः स्वतन्त्रः कर्त्ते'ति वचनात्। यदि च अयोगिकेवलिनः शरीरसम्पर्कादपि जायमानो जीवघातस्तन्निमित्तकत्वेन तत्कर्त्तृको भण्यते तर्हि अपसिद्धान्तः स्यात्, पुरुषप्रयत्नमन्तरेणाऽपि प्राणत्यागलक्षणस्य कार्यस्य जायमानत्वेन पञ्चसमवायवादित्वहानेः। निमित्तमात्रेण कर्तृत्वव्यपदेशोऽपि न भवति, साध्वादिनिमित्तकोपसर्गस्य दानादेश्च साध्वादिकर्त्तृकत्वेन व्यपदेशप्रसक्तेः। द्वितीये विकल्पे, अन्यः कश्चित् कर्त्तेत्यत्र अनन्यगत्याऽनाभोगवत कूपपातवदनिष्टोऽपि मशकादीनां निजप्राणत्यागोऽनाभोगवशेन म्रियमाणमशकादिकर्तृक एव। यदि मशकादीना निजकायादिव्यापारो नाभविष्यत् तर्हि शरीरसम्पर्काभावेन निजप्राणत्यागोऽपि नाभविष्यदिति नियमबलेन मशकादियोगजन्यत्वात्। तथा च कर्मबन्धोऽध्यवसायानुगतो मशकादीनामेव भवति, एककर्त्तृकयोरेव कर्मबन्धोपादानकारणयोः परस्पर कार्यकारणभावसम्बन्धात् न पुनर्भिन्नकर्त्तृकयोरपि, सासारिकजीवकर्त्तृकैः पञ्चविधोपादानकारणैः सिद्धानामपि कर्मबन्धप्रसक्तेः। तस्मादन्वयव्यतिरेकाभ्यामनादिसिद्धकार्यकारणभावव्यवस्थासिद्ध्यर्थं मशकादिकर्त्तृक प्राणत्यागोऽयोगिकेवलिनः कर्मबन्धकारण न भवत्येव।

ભાવાર્થ તે એ–ઇહા કર્મબંધ પ્રતે વિચિત્રપણુઈ, તે કિમ–ઇહા કર્તાને યથાર્થ વિચારે, મશકાદિક પ્રાણત્યાગનો કર્તા સ્યુ અયોગીકેવલી અથવા અન્ય કુણેક ? પ્રથમપક્ષ તો નહિ, અયોગીપણુ નેં અને કરનારપણાને વિરોધઈ કરી અયોગીકેવલીને કર્તૃપણાના અભાવથી, કાયાદિના વ્યાપારે વિના કર્તા થાવાને યોગ્ય ન હુઈ. 'ક્રિયાનો હેતુ અને સ્વપ્રધાન તે કર્તા' એહના વચનથી. જઉ કેવલીના શરીરના સંબંધથી થાતો જીવઘાત તે નિમિત્તવતી તત્કર્તૃક જઉ કહીઈ, તઉ સિદ્ધાતથી ભ્રષ્ટ થઈ. તે વતી પુરષપ્રયત્ન વિના પ્રાણત્યાગલક્ષણ કાર્યને થાવે કરી પંચ સમવાયાદિપણાની હાનિથી નિમિત્તમાત્રેં કર્તૃપણાનો બોલ ન હુઈ સાધ્વાદિકને નિમિત્તે થયો જે ઉપસર્ગ તેહને અને તેહવા દાનાદિકને સાધ્વાદિકે કર્યા એહવા પ્રસંગથી. બીજે વિકલ્પે તો અન્ય કુણેક કર્તા, ઇહા અનન્યગતિં–અનાભોગવતને કૂપપાતની પરે અનિષ્ટપણે મશકાદિકને પોતાનો પ્રાણત્યાગ તે અનાભોગને વશે મરતો જે મશકાદિક તેહનો કર્યો જ. જઉ મશકાદિકનો પોતાનો કાયાદિકનો વ્યાપાર ન હોત, તઉ શરીરસબંધને અભાવે પોતાનો પ્રાણત્યાગ પણિ ન હોત, એહવે નિયમ બલે મશકાદિ યોગે જન્યપણાથી, તિમતો કર્મબંધપણે અધ્યવસાયે યુકત મશકાદિકને જ હુઈ, એકકર્તૃક જ કર્મબંધ અને ઉપાદાનકારણને પરસ્પર કાર્ય–કારણભાવના સંબંધથી, સંસારિકજીવ કર્તા જેહનો એહવો પંચવિધ ઉપાદાન કારણે કરી સિદ્ધને પણિ કર્મબંધના પ્રસંગથી.

તે વતી છતે છતુ તે અન્વય, અણછને અણછતુ તે વ્યતિરેક, તેણે કરી અનાદિસિદ્ધ જે કાર્ય કારણભાવ તેહની મર્યાદાની સિદ્ધને અર્થે મશકાદિક કર્તા છે જેહનો એહવો પ્રાણત્યાગ તે અયોગીકેવલીને કર્મબંધનું કારણ ન હુઇ ઉપાદાનકારણ તો મિથ્યાત્વ૧ અવિરત૨ કષાય૩ યોગ૪ અનઈ પ્રમાદરૂપ પાચે યોગવતને જ હુઈ તે વતી ઉપાદાનકારણવતને જ વિચિત્ર કર્મબંધ હુઈ, એહવુ જણાવવાને પ્રથમ અયોગીને ઉપાદાનકારણના અભાવથી જ કર્મબંધનો અભાવ કહ્યો ઇમ નહી તો કર્મના બંધની વિચિત્રતાનો વિચારને વિષે અબંધક જે અયોગી કેવલી તેહનું કહેવુ તે નિરર્થક સંપજે. પ્રયોજનના

व्याख्या—यदीति गम्यम्। ननु यदि शैलेशीप्रतिपन्नस्यायोगिकेवलिनः कायसंस्पर्श–शरीरसम्पर्कः तस्माज्जीवानां मशकादीनां व्यापत्तिः—प्राणत्यागो भवति, यदुक्तम्-'से अभिक्कममाणे' इत्यादिप्रागुपदर्शितसूत्रवृत्तौ-'अत्र कर्मबन्ध प्रति विचित्रता। तथाहि-शैलेश्यवस्थाया कायसंस्पर्शेन मशकादीना प्राणत्यागेऽपि पञ्चविधोपादानकारणाभावान्नास्ति बन्ध', उपशान्तक्षीणमोहसयोगिकेवलिना तु स्थितिनिमित्तकषायाभावात् सामयिकः, अप्रमत्तयतेर्जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्त्तस्थितिः उत्कृष्टतश्चान्तःकोटाकोटीसागरोपमस्थिति', प्रमत्तस्यानाकुट्टिकयाऽनुपेत्य प्रवृत्तस्य कचित् प्राण्यवयवसंस्पर्शात् प्राण्युपतापादौ जघन्यत उत्कृष्टतश्च प्राक्तन एव विशेषिततरः, स च तेनाऽपि भवेन क्षिप्यते इति सूत्रेणैव दर्शयितुमाहे'त्यादि श्रीआचाराङ्गलोक(सारा)विजयाध्ययने चतुर्थोद्देशकस्य वृत्तौ प्रसङ्गतोऽभिहितम्। 'ता' तर्हि कथ सयोगिकेवलिनो जीवविराधना न सम्भवति?, अपि तु सुतरामेव सम्भवतीति पराकूतमाविष्कृतमिति गाथार्थः ॥ ३६ ॥

अथ परविकल्पितमनाभोगमूलकमेवेत्युपदर्शयन् दूषयति—

॥ इअ वयणमणाभोगा जं कारगजिणपवित्तिपमुहाणं। सम्मविआरा बहिओ दंसिअदोसं ण याणेइ ॥

व्याख्या—इति-असुना अनन्तरोक्तप्रकारेण वचनमनाभोगमूलकं, अनाभोगवशेन तथोक्तमित्यर्थः। तत्र हेतुमाह—'ज कारगे' त्यादि। यद्-यस्मात्कारणात् कारकः-कर्त्ता स च जिनप्रवृत्तिः—केवलिनः प्रवर्तन सा चेति द्वन्द्वः, तत्प्रमुखाः-तदादयः, आदिशब्दात् कार्यकारणभावसम्बन्धादयोऽपि ग्राह्याः, तेषां सम्यग्-यथार्थः विचारः-सम्भवासम्भवपर्यालोचना तस्माद् बाह्यो-दूरवर्ती पर्यालोचना-

---

कादिने प्राणत्यागे पणि पांच प्रकारना जे उपादान कारणनो अभावथी बंध नथी. उपशांत क्षीणमोह अने केवलीने तउ स्थितिहेतु कषायना अभावथी सामयिक बंध, अप्रमत्तयतीने ते जघन्यथी अंतर्मुहूर्त, उत्कृष्टथी ते अंतःसागरोपम कोटाकोटिनी स्थिति प्रमत्तने अनाकुट्टि अणुपामीने प्रवर्त्त्याने किहांएक प्राणीना अवयवना स्पर्शथी प्राणीना उपतापादिकने विषे जघन्यथी अने उत्कृष्टथी पूर्वलोज काइएक अधिकतर ते ते तेणे ज भवे क्षेपवीइ एहवु सूत्रे जे देखाडवाने कहे छे इत्यादि श्री आचाराग लोकविजयाध्ययने चतुर्थोद्देशके एहनी वृत्तिने विषे प्रसंगथी कहिउं तउ किम सयोगीने जीवनी विराधना न संभवे?, ते स्युं? संभवे एहवु परनो अभिप्राय-मत प्रकट कर्यु. एे गाथार्थः ॥३६॥

हिवे परनु विकल्पित ते अनाभोगमूलक ज एहवुं देखाडतो दूषे छे—

एे वचन ते अनाभोगथी जे माटे कारक जिननी प्रवृत्ति प्रमुखनु सम्यग् विचारे बाह्यथिकुं देखाडयो देष नथी जाणतो.

वृत्तिनो अर्थः—एणे हिवडा कहे प्रकारें वचनने अनाभोगने विशे तेहनु कहिउं एे भाव. तिहां हेतु कहे छे–जे कारणथी करक ते करनार ते अने जिननी प्रवृत्ति-केवलीनु प्रवर्त्तवु ते. इहां द्वंद्व समासः ते प्रमुख आदि शब्दथी कार्य–कारणभाव संबंधादिक ग्रहेवा तेहनो यथार्थ विचार–जे संभव अने असंभवनी विचारणा तेथी दूर-विचारणाई शून्य एे परमार्थ देखाडयो दोष अनाभोगनुं दूषण नथी–जाणतो. एे अक्षरार्थः

शून्य इत्यर्थः । दर्शितदोषमनाभोगदूषणं न जानातीत्यक्षरार्थः । भावार्थः पुनरेवम्—'अत्र कर्मबन्धं प्रति विचित्रता । तथाहि—शैलेश्यवस्थाया कायसंस्पर्शेन मशकादीनां प्राणत्यागेऽपि पञ्चविधोपादनकारणाभावान्नास्ति बन्धः' इत्यत्र कारकस्य—कर्तुः सम्यग्विचारे, मशकादीनां प्राणत्यागस्य कर्त्ता किमयोगिकेवली उत अन्यः कश्चिद्वा ? । नाद्यः, अयोगित्वकर्तृत्वयोर्विरोधेनायोगिकेवलिनः कर्तृत्वाभावात् । नहि कायादिव्यापारमन्तरेण कर्त्ता भवितुमर्हति, 'क्रियाहेतुः स्वतन्त्रः कर्त्ते'ति वचनात् । यदि च अयोगिकेवलिनः शरीरसम्पर्कादपि जायमानो जीवघातस्तन्निमित्तकत्वेन तत्कर्तृको भण्यते तर्हि अपसिद्धान्तः स्यात्, पुरुषप्रयत्नमन्तरेणाऽपि प्राणत्यागलक्षणस्य कार्यस्य जायमानत्वेन पञ्चसमवायवादित्वहानेः । निमित्तमात्रेण कर्तृत्वव्यपदेशोऽपि न भवति, साध्वादिनिमित्तकोपसर्गस्य दानादेश्च साध्वादिकर्तृकत्वेन व्यपदेशप्रसक्तेः । द्वितीये विकल्पे, अन्यः कश्चित् कर्त्तेत्यत्र अनन्यगत्याऽनाभोगवतः कूपपातवदनिष्टोऽपि मशकादीनां निजप्राणत्यागोऽनाभोगवशेन म्रियमाणमशकादिकर्तृक एव । यदि मशकादीना निजकायादिव्यापारो नाभविष्यत् तर्हि शरीरसम्पर्काभावेन निजप्राणत्यागोऽपि नाभविष्यदिति नियमबलेन मशकादियोगजन्यत्वात् । तथा च कर्मबन्धोऽध्यवसायानुगतो मशकादीनामेव भवति, एककर्तृकयोरेव कर्मबन्धोपादानकारणयोः परस्पर कार्यकारणभावसम्बन्धात् न पुनर्भिन्नकर्तृकयोरपि, सांसारिकजीवकर्तृकैः पञ्चविधोपादानकारणैः सिद्धानामपि कर्मबन्धप्रसक्तेः । तस्मादन्वयव्यतिरेकाभ्यामनादिसिद्धकार्यकारणभावव्यवस्थासिद्ध्यर्थं मशकादिकर्तृकः प्राणत्यागोऽयोगिकेवलिनः कर्मबन्धकारण न भवत्येव ।

ભાવાર્થ તે એ—ઇહા કર્મબંધ-પ્રતે વિચિત્રપણું ઈ, તે કિમ-ઇહા કર્તાને યથાર્થ વિચારે, મશકાદિક પ્રાણત્યાગનો કર્તા સ્યું અયોગીકેવલી અથવા અન્ય કુણેક ? પ્રથમપક્ષ તો નહિ, અયોગીપણુ નૈ અને કરનારપણાને વિરોધઈ કરી અયોગીકેવલીને કર્તૃપણાના અભાવથી, કાયાદિના વ્યાપારે વિના કર્તા થાવાને યોગ્ય ન હુઈ. 'ક્રિયાનો હેતુ અને સ્વપ્રધાન તે કર્તા' એહના વચનથી. જઉ કેવલીના શરીરના સંબંધથી થાતો જીવઘાત તે નિમિત્તવતી તત્કર્તૃક જઉ કહીઈ, તઉ સિદ્ધાંતથી ભ્રષ્ટ થઈ. તે વતી પુરુષપ્રયત્ન વિના પ્રાણત્યાગલક્ષણ કાર્યને થાવે કરી પંચ સમવાયાદિપણાની હાનિથી. નિમિત્તમાત્રે કર્તૃપણાનો બોલ ન હુઈ. સાધ્વાદિકને નિમિત્તે થયો જે ઉપસર્ગ તેહને અને તેહવા દાનાદિકને સાધ્વાદિકે કર્યો એહવા પ્રસંગથી. બીજે વિકલ્પે તો અન્ય કુણેક કર્તા, ઇહા અનન્યગતિ-અનાભોગવતને કૂપપાતની પરે અનિષ્ટપણે મશકાદિકને પોતાનો પ્રાણત્યાગ તે અનાભોગને વશે મરતો જે મશકાદિક તેહનો કર્યોજ. જઉ મશકાદિકનો પોતાનો કાયાદિકનો વ્યાપાર ન હોત; તઉ શરીરસંબંધને અભાવે પોતાનો પ્રાણત્યાગ પણિ ન હોત, એહવે નિયમ બલે મશકાદિ યોગે જન્યપણાથી, તિમતો કર્મબંધપણે અધ્યવસાયે યુકત મશકાદિકને જ હુઈ, એકકર્તૃક જ કર્મબંધ અને ઉપાદાનકારણને પરસ્પર કાર્ય—કારણભાવના સંબંધથી, સંસારિકજીવ કર્તા જેહનો એહવો પંચવિધ-ઉપાદાન કારણે કરી સિદ્ધને પણિ કર્મબંધના પ્રસંગથી.

તે વતી છતે છતુ તે અન્વય, અણછતે અણછતું તે વ્યતિરેક, તેણે કરી અનાદિસિદ્ધ જે કાર્ય કારણભાવ તેહની મર્યાદાની સિદ્ધને અર્થે મશકાદિક કર્તા છે જેહનો એહવો પ્રાણત્યાગ તે અયોગીકેવલીને કર્મબંધનું કારણ ન હુઇ ઉપાદાનકારણ તો મિથ્યાત્વ૧ અવિરત૨ કષાય૩ યોગ૪ અનઈ પ્રમાદરૂપ પાંચે યોગવતને જ હુઈ તે વતી ઉપાદાનકારણવતને જ વિચિત્ર કર્મબંધ હુઈ, એહવુ જણાવવાને અર્થે અયોગીને ઉપાદાનકારણના અભાવથી જ કર્મબંધનો અભાવ કહ્યો ઈમ નહી તો કર્મના બંધની વિચિત્રતાના વિચારને વિષે અબંધક જે અયોગી કેવલી તેહનુ કહેવુ તે નિરર્થક સપ્રયોજનના

तत्रोपादानकारणानि च मिथ्यात्वा १ विरति २ कषाय ३ योग ४ प्रमाद ५ लक्षणानि पञ्चाऽपि योगवतामेव भवन्ति । तेनोपादानकारणवतामेव नानाकर्मबन्धो भवतीति ज्ञापनाय प्रथममयोगिकेवलिन उपादानकारणाभावादेव कर्मबन्धाभावो भणितः । व्यतिरेकनियमो हि ज्ञातोऽन्वयनियमस्य दाढर्यहेतुः । अन्यथा कर्मबन्धविचित्रताविचारे अबन्धकस्यायोगिकेवलिनो भणनमनर्थकमेव सम्पद्येत, प्रयोजनाभावात् । एवं योगवतामपि कर्मबन्धवैचित्र्यमुपादानकारणवैचित्र्यायत्तमेवेति नियमसिद्धयर्थं प्रथमं कारणावैचित्र्ये कार्यावैचित्र्यं उपशान्तक्षीणमोहसयोगिकेवलिनां स्थितिनिमित्तकषायोदयाभावात सामयिकः कर्मबन्ध इति समुच्चयभणनेन भणितम् । तेषां च त्रयाणामपि पञ्चविधोपादानकारणाना मध्ये केवलयोगस्यैव सत्त्वेन कर्मबन्धोऽपि तत्प्रत्ययः, स च सामयिकसातैकवेदनीयकर्मबन्धलक्षणः समान एव भवति, विचित्रताहेतुमोहनीयोदयाभावात्, न पुनरुपशान्तस्येव क्षीणमोहस्याऽपि जीवघातादिकं सम्भवतीति बुद्ध्या समुच्चयेन भणन, सर्वांशसाम्यमधिकृत्य समुच्चयेन भणितेरसम्भवात्, अन्यथोपशान्तस्येव क्षीणमोहस्याऽपि जीवघातादिहेतुमोहनीयसत्ताऽपि वक्तव्या स्यात्, तथा केवलिवदुपशान्तस्याऽपि सर्वज्ञत्वं वक्तव्यं प्रसज्येत । नहि 'नारकतिर्यग्नरामरा' इत्यादिसमुच्चयभणनेन सर्वेषामपि साम्य कस्याऽपि सम्मतम् । तस्माद्यथा सामान्यतः कर्मबन्धमधिकृत्य नारकादीना समुच्चयेन भणनं तथा सामयिकसातवेदनीयकर्मबन्धमधिकृत्योपशान्तादीना समुच्चयेन भणनम् ॥

અભાવથી. ઇમ યોગવતને પણિ બંધનુ વિચિત્રપણું તે ઉપાદાનકારણની વૈચિત્ર્યને આયત્તો જ એહવા નિયમની સિદ્ધિને અર્થે પ્રથમ કારણને અવિચિત્રપણે કાર્યનુ અવિચિત્રપણું ઉપશાંતક્ષીણમોહ અને સયોગીકેવલી તેહને સ્થિતિનિમિત્ત જે કષાયનો ઉદય તેહના અભાવથી સામયિક કર્મબંધ એહવુ સમુચ્ચયને કહેવે કહિઉ. તે ત્રિણિને પણિ પંચવિધ જે ઉપાદાનકારણ તે મધ્યે કેવલયોગને જ છતાં પણિ કર્મબંધપણિ તે પ્રત્યયીઓ, તે તો સામયિક સાતવેદનીય કર્મબંધરૂપ સદૃશજ હુઇ વિચિત્રતાનો હેતુ જે મોહનીયનો ઉદય તેહના અભાવથી.

પણિ ઉપશાંતને જિમ તિમ ક્ષીણમોહને પણિ જીવઘાતાદિક હુઈ. એહવી બુદ્ધિ સમુચ્ચયે નહી, સર્વાંશે સરિખાઈ આશ્રીને સમુચ્ચયે કહેવાના અસંભવથી, ઇમ ન માનીઈ તો ઉપશાંતની પરે ક્ષીણમોહને પણિ જીવઘાતનુ હેતુ મોહનીયની સત્તાપણિં કહેવી થાઈ, તિમ વલી કેવલીની પરે ઉપશાંતને પણિ સર્વજ્ઞપણુ કહેવુ સંપજે નારકતિર્યગ નરે અમર ઇમ આદિ દેઇ સમુચ્ચય કહેવે પણિ સમાનપણું કોઇને સંમત નહી. તે વતી જિમ સામાન્યથી કર્મબંધ ઉદ્દેશી નારકાદિકને સમુચ્ચયે ભણવુ તિમ સામયિક સાતવેદનીયના કર્મબંધ ઉદ્દેશી ઉપશાંતાદિકને સમુચ્ચયે ભણવું એતલાજ વતી મોહનીયને અનુદયે જીવઘાત અને અઘાત છતે કર્મબંધ પ્રતિ વિશેષ નથીજ. ઇમ નહી તઉ ઉપશાંતવીતરાગને જ પરને અભિપ્રાયે તો ત્રિણેને પણિ પોતાને યોગજન્ય હિંસને સમયે કાંઇ એક અસાતવેદનીયકર્મબંધની કલ્પનાના પ્રસંગથી.

તે માટે ક્ષાયોપશમિક શ્રદ્ધાનના અનુષ્ઠાન માત્ર જે ધાર્મિક અને અધાર્મિક કર્તવ્ય રૂપ તેહને વિષે વિચિત્રપણું તે સર્વે મોહનીયના ઉદયના વિચિત્ર પણા ને આયત્ત જ મોહનીયને ઉદયે વિચિત્રપણું સ્વભાવસિદ્ધપણે આભોગ અને અનાભોગ અને અજ્ઞાનને સાપેક્ષ જ ફલવંત હુઈ એ તો પ્રવચનને વિષે પ્રસિદ્ધ જ છે. પણિ સંયતમાત્રને વિરતપરિણામની સરીખાઈઇ ઉપશાતપર્યંત સંયતને મોહનીય અને અનાભોગવશે છતે જીવઘાતે પણિ જનિત જે કર્મબંધ તેહનો અભાવ તે વિરતિપરિણામ

अत एव मोहनीयानुदये जीवघाताघातयोः कर्मबन्ध प्रत्यविशेष एव, अन्यथा (उपशान्तवीतरागस्येव) पराभिप्रायेण तु त्रयाणामपि निजयोगजन्यजीवव्यापत्तिसमये किञ्चिदसातवेदनीयकर्मबन्धकल्पनाप्रसक्तेः। तस्मात् क्षायोपशमिकश्रद्धानानुष्ठानमात्रे धार्मिकाधार्मिककृत्यरूपे यद्वैचित्र्य तत् सर्वमपि मोहनीयोदयवैचित्र्यायत्तमेव। मोहनीयोदये च वैचित्र्य स्वभावसिद्धमपि आभोगानाभोगाज्ञानसापेक्षमेव फलवद् भवति। एतच्च प्रवचने प्रतीतमेव। पर सयतमात्रस्य विरतिपरिणामेन साम्येऽप्युपशान्तपर्यन्तानां संयताना मोहनीयानाभोगवशेन सत्यपि जीवघाते जीवघातजन्यकर्मबन्धाभावो विरतिपरिणामोपाधिको मन्तव्यः। क्षीणमोहमात्रस्य तु निरुपाधिक एव, तस्य मोहनीयाभावेन द्रव्यतोऽपि जीवघातस्यैवाभावेन कर्मबन्धाभावात्। तत्राऽपि योगवता जीवरक्षा भवत्येव, तत्कारणाना शुभयोगाना सत्त्वात्। अयोगिकेवलिनस्तु योगानामेवाभावेन निजयोगजन्यजीवघातसामग्र्या अभाववत् जीवरक्षासामग्र्या अप्यभाव एव। अत एव तदीयशरीरसम्पर्काज्जीवघातः सम्भवत्यपि, स च न केवलिकर्त्तृकस्तदीययोगजन्यत्वाभावादिति विशेषो बोध्यः। एव च सति, 'पञ्चविधोपादानकारणाभावान्नास्ति बन्ध' इति टीकाकारोक्तवचनान्यथानुपपत्त्या मशकादिप्राणत्यागस्यायोगिकेवल्यकर्त्तृकत्वे सिद्धे, सिद्ध सयोगिकेवलिकर्त्तृकजीवघातव्यवस्थापनाय अयोगिकेवलिदृष्टान्तकथनमनाभोगादेव, साध्यधर्मविकलस्यान्वयदृष्टान्तत्वासम्भवात्। तत्र अनुमानप्रयोगो यथा-सयोगिकेवली कदाचिज्जीवविराधकः सम्भवति, भवस्थकेवलित्वात् अयोगिकेवलिवदित्यत्र कदाचिज्जीवविराधकत्व साध्यमयोगिकेवलिनि दृष्टान्ते नास्ति, तस्याकर्त्तृकत्वात्। किञ्च-अयोगिकेवलिदृष्टान्तदातुरयोगित्वकर्त्तृत्वयोर्विरोधापरिज्ञानमपि स्फुटमेव।

તે ઉપાધિ તે-છે જેહને એહવો માનવો. ક્ષીણમોહમાત્રને નિરૂપાધિક જ. તેહને મોહનીય ને અભાવે દ્રવ્યથીએ જીવઘાતને અભાવેં કર્મબધના-અભાવથી તિહાપણિં યોગવતને જીવરક્ષા હુઈ જ તે જીવરક્ષાના કારણ જે શુભયોગ તેહને છતાપણાથી અયોગીકેવલીને તો યોગને જ અભાવેં પોતાને યોગેં જન્ય જે જીવઘાત તેહની સામગ્રીના અભાવની પરેં જીવરક્ષાની સામગ્રીનો પણિં અભાવ જ.

એતલે જ વતી તેહના શરીરના સબંધથી જીવઘાત સંભવે, પણિં તે જીવઘાત કેવલીનો કર્યો નહી તેહને યોગઈ અણઉપજવાથી, એતલો વિશેષ જાણિવો ઈમ તો છતે 'પંચવિધ ઉપાદાનના કારણના અભાવથી નથી બંધ' એ ટીકાકારના વચનની અન્યથા અયુક્તતાઈ મશકાદિ પ્રાણત્યાગને અયોગીકેવલીનુ અકર્તૃકપણુ સિદ્ધ થયે હુતે સિદ્ધ થયું સયોગિકેવલીઈ કીધો જે જીવઘાત એહવુ થાપવાને અયોગિકેવલીનો દૃષ્ટાંત કહેવો તે અનાભોગથી જ. સાધ્યવિકલને અન્વયદૃષ્ટાંતપણાના અસંભવથી 'તિહા અનુમાનનો પ્રયોગ' કહે છે સયોગિકેવલી તે કિવારેકિં જીવનો વિરાધક સંભવે, ભવસ્થકેવલીપણાથી, અયોગીકેવલીની પરિં ઈહાં કિવારેકિં જીવવિરાધકપણુ તે સાધીઈ છે તે 'અયોગિકેવલિરૂપ દૃષ્ટાંતે નથી તે અકર્તાપણાથી. વલી અયોગિકેવલીને દૃષ્ટાંત દેનારને અયોગિપણું અને કરનારપણું એ બિહુના વિરોધનુ અજ્ઞાન પણિં પ્રગટ જ વલી અયોગિકેવલીની પરિં સયોગિકેવલીને જીવઘાત જિમ કલ્પ્યો તિમ સયોગિકેવલીની પરિં અયોગિકેવલીનેં આરંભાદિક પણિં કલ્પવા થાઈ ઈમ સયોગિકેવલીની પ્રવૃત્તિ પણિં વિજાણવી

તે દેખાડે છે-પ્રતિલેખના તે પ્રવર્ચનને વિષે જીવરક્ષાને જ અર્થે જિને કહિં. અનેં તે તો યોગ અને ઉપકરણ તેહને આયત્તપણે કરી તેવ્રતને જ હુઈ તિહા યોગ તે કાયાદિકના વ્યાપાર,

किञ्च-अयोगिकेवलिन इव सयोगिकेवलिनो यथा जीवघातः कल्पि था सयोगिकेवलिन इव अयोगिकेवलिन आरम्भादयोऽपि कल्पनीयाः स्युः। एवं सयोगिकेवलिनः प्रवृत्तिरपि पर्यालोच्या। तथाहि-प्रतिलेखना हि प्रवचने जीवरक्षार्थमेव जिनेन भणिता। सा च योगोपकरणायत्तत्वेन तद्वतामेव भवति। तत्र योगाः कायादिव्यापाराः, उपकरणानि च शरीरवस्त्रपात्रादीनि, तैरविनाभाविनी च सा(च) छद्मस्थकेवलिलक्षस्वामिभेदाद् द्विधा, यदागमः-'दुविहा खलु पडिलेहा छउमत्थाणं च केवलीणं चे'त्यादि ओघ० (गा० २५६) तत्र छद्मस्थसंयतानां तु सर्वेषामपि जीवरक्षानिमित्तमप्याचाररूपत्वेन कालनियता जीवैः संसक्ते असंसक्ते वा शरीराद्युपकरणे सति भवति। केवलिनां तु जीवसंसक्त एव, नान्यथा। यदागमः-

'पाणेहि उ संसत्ता पडिलेहा होइ केवलीणं तु। संसत्तमसंसत्ता छउमत्थाणं तु पडिलेहा॥'

इत्योघ० (गा० २५७) वृत्तिर्यथा-"प्राणिभिः संसक्तं यद् द्रव्यं तद्विषया प्रत्युपेक्षणा भवति केवलिनाम्। 'संसत्तमसंसत्त'त्ति, संसक्तद्रव्यविषया असंसक्तद्रव्यविषया च छद्मस्थानां प्रत्युपेक्षणा भवती"त्यादि। तत्र केवलिनः प्रत्युपेक्षणा नाऽऽक्षोटप्रस्फोटरूपा, तस्या जीवविषयकानाभोगमूलकत्वात्। किन्तु जीवानामनाबाधया यावद् भयोत्त्रासनादिराहित्येन शरीराद्युपकरणात् पृथक्करणेनापोहाभिधाना मन्तव्या। तस्याश्चाधिकारी सयोगिकेवल्येव, न पुनरयोगिकेवल्यपि, तस्य सिद्धस्येव योगोपकरणाभावेन प्रतिलेखनायामनधिकारित्वात्। एवं केवलजीवरक्षारूपप्रतिलेखनाधिकारिणस्तु सयोगिकेवलिनो जीवघाताभ्युपगमे प्रतिलेखनाभङ्गेन सूत्रोक्तविध्युल्लङ्घनेन च प्रवृत्तिरूपमुत्सूत्र सयोगिकेवलिन एव भवेत्।

-અને ઉપકરણ-તે શરીરવસ્ત્રપાત્રાદિક, અને તેણે જ છતે થાતી એહવી પ્રતિલેખના તે છદ્મસ્થ અને કેવલી તે રૂપ સ્વામીના ભેદથી બિ પ્રકારે. જે માટિં આગમ-બિપ્રકારની પડિલેહણ, છદ્મસ્થને અને કેવલીને. તિહા છદ્મસ્થસયતીને તો સર્વને જીવરક્ષાનિમિત્તપણિ આચારરૂપપણિ કરી સમયપ્રતિબદ્ધ છે. જીવે યુક્ત અથવા અયુક્ત શરીરાદિ ઉપકરણ છતે હુઈ કેવલીને યુક્ત થઈ છુતે જ હુઈ, અન્યથા નહીં જે માટિં આગમ-'પ્રાણે યુક્ત છતે જ પ્રતિલેખના હુઈ કેવલીને યુક્ત અયુક્ત પ્રાણિ છતે છદ્મસ્થ પ્રતિલેખના કહી.' વૃત્તિનો અર્થ-પ્રાણિઈ યુક્ત હુઈ જે દ્રવ્ય તે વિષયિણી પ્રતિલેખના હુઇ કેવલીને. સસક્તદ્રવ્યવિષયિણી અને પ્રાણીઈ અસયુક્ત પાત્રાદિદ્રવ્યવિષયિણી પડિલેહણ હું છદ્મસ્થને' ઇત્યાદિ

તિહા કેવલીને પડિલેહણ તે અફખોડા પફખોડા રૂપ નહી તેહને જીવવિષયીઓ જે અનાભોગ તે મૂલપણાથી. તો સ્યુ? જીવને અનાબાધાઈ યાવત્ ભયત્રાસનાદિકને રહિતપણિ શરીરાદિ ઉપગરણથી જ જૂદુ કરવે કરી અપોહા એહવે નામે માનવી. તેહનો અધિકારી સયોગિકેવલી જ. પણ અયોગિકેવલી નહી. તેહને સિદ્ધની પરે યેગ અને ઉપકરણને અભાવે પ્રતિલેખનાને વિષે અનધિકારીપણાથી. ઇમ કેવલ જીવરક્ષા રૂપ જે પડિલેહણ તેહના અધિકારી સયોગિકેવલી, તેહને તો જીવઘાત માનતે હુતે પ્રતિલેખનાને ભગે અને સૂત્રોક્તવિધિને ઉલ્લઘને પ્રવૃત્તિરૂપ ઉત્સૂત્ર તે સયોગિકેવલીને હુઈ. પણિ અયોગિકેવલીને ન હુઈ તિહા તેહને અનધિકારથી સૂત્રોક્તવિધિના અનુલ્લઘનથી આ વ્યવહારીને બલવત પણિ સૂત્રોકતવિધિને ઉલ્લઘવે પણિ દોષ નહી, એહવુ ન શકવુ કેવલીને પોતાના સ્વરૂપની હાનિનુ હેતુ જે સૂત્રોક્તવિધિનુ જે ઉલ્લઘન તેહના અસભવથી, બલવતપણુ કેવલી અને બીજાઓને પોતાના સ્વરૂપની હાનિના હેતુને પરિહારિ જ. ઇમ ન માનીઈ તો સાપરાયિકી ક્રિયા પણિ કહેવી થાઈ. તેહને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિના નિમિત્તકપણાથી જે માટે આગમ-ઉત્સૂત્રચરને સાપરાયિકી ક્રિયા હુઈ. ભ० શ० ७ ઉ० ७

किञ्च-अयोगिकेवलिन इव सयोगिकेवलिनो यथा जीवघातः कल्पि था सयोगिकेवलिन इव अयोगिकेवलिन आरम्भादयोऽपि कल्पनीयाः स्युः। एवं सयोगिकेवलिनः प्रवृत्तिरपि पर्यालोच्या। तथाहि,-प्रतिलेखना हि प्रवचने जीवरक्षार्थमेव जिनेन भणिता। सा च योगोपकरणायत्तत्वेन तद्वतामेव भवति। तत्र योगाः कायादिव्यापाराः, उपकरणानि च शरीरवस्त्रपात्रादीनि, तैरविनाभाविनी च सा(च) थकेवलिलक्षणस्वामिभेदाद् द्वधा, यदागमः-'दुविहा खलु पडिलेहा छउमत्थाणं च केवलीणं चे'त्यादि ओघ० (गा० २५६) तत्र छद्मस्थसंयतानां तु सर्वेषामपि जीवरक्षानिमित्तमप्याचाररूपत्वेन कालनियता जीवेन संसक्ते अ क्ते वा शरीराद्युपकरणे सति भवति। केवलिनां तु जीवसंसक्त एव, नान्यथा। यदागम'-

'पाणेहि उ संसत्ता पडिलेहा होइ केवलीणं तु। संसत्तमसंसत्ता छउमत्थाणं तु पडिलेहा॥'

इत्योघ० (गा० २५७) वृत्तिर्यथा-"प्राणिभिः संसक्तं यद् द्रव्यं तद्विषया प्रत्युपेक्षणा भवति केवलिनाम्। 'संसत्तमसंसत्त'त्ति, संसक्तद्रव्यविषया असंसक्तद्रव्यविषया च छद्मस्थानां प्रत्युपेक्षणा भवती"त्यादि। तत्र केवलिनः प्रत्युपेक्षणा नाऽऽस्फोटप्रस्फोटरूपा, तस्या जीवविषयकानाभोगमूलकत्वात्। किन्तु जीवानामनाबाधया यावद् भयोत्त्रासनादिराहित्येन शरीराद्युपकरणात् पृथक्करणेनापोहाभिधाना मन्तव्या। तस्याश्चाधिकारी सयोगिकेवल्येव, न पुनरयोगिकेवल्यपि, तस्य सिद्धस्येव योगोपकरणाभावेन प्रतिलेखनायामनधिकारित्वात्। एव केवलजीवरक्षारूपप्रतिलेखनाधिकारिणस्तु सयोगिकेवलिनो जीवघाताभ्युपगमे प्रतिलेखनाभङ्गेन सूत्रोक्तविध्युल्लङ्घनेन च प्रवृत्तिरूपमुत्सूत्रं सयोगिकेवलिन एव भवेत्,

---

અને-ઉપકરણ-તે- શરીરવસ્ત્રપાત્રાદિક, અને તેણે જ છતે થાતી એહવી પ્રતિલેખના તે છદ્મસ્થ અને કેવલી તે રૂપ સ્વામીના ભેદથી બિ પ્રકારે. જે માટિં આગમ-બિપ્રકારની પડિલેહણ, છદ્મસ્થને અને કેવલીને. તિહા છદ્મસ્થસયતીને તો સર્વેને જીવરક્ષાનિમિત્તપણિં આચારરૂપપણિં કરી સમયપ્રતિબદ્ધ છે. જીવે યુક્ત અથવા અયુક્ત શરીરાદિ ઉપકરણ છતે હુઈ કેવલીને યુક્ત થઈ હુતે જ હુઈ, અન્યથા નહીં. જે માટિં આગમ-'પ્રાણે યુક્ત છતે જ પ્રતિલેખના હુઈ કેવલીને. યુક્ત અયુક્ત પ્રાણિ છતે છદ્મસ્થ પ્રતિલેખના કહી.' વૃત્તિનો અર્થ-પ્રાણિઈ યુક્ત હુઈ જે દ્રવ્ય તે વિષયિણી પ્રતિલેખના હુઇ કેવલીને. સસક્તદ્રવ્ય વિષયિણી અને પ્રાણીઈ અસયુક્ત પાત્રાદિદ્રવ્યવિષયિણી પડિલેહણ હુઈ છદ્મસ્થને ઇત્યદિ

તિહા કેવલીને પડિલેહણ તે અપ્ફોડા પપ્ફોડા રૂપ નહી તેહને જીવવિષયીઓ જે અનાભોગ તે મૂલપણાથી. તો સ્યુ? જીવને અનાબાધાઈ યાવત્ ભયત્રાસનાદિકને રહિતપણિં શરીરાદિક ઉપગરણથી જ જૂદુ કરવે કરી અપોહા એહવે નામે માનવી તેહનો અધિકારી સયોગિકેવલી જ. પણિં અયોગિકેવલી નહી. તેહનેં સિદ્ધની પરે યોગ અને ઉપકરણને અભાવે પ્રતિલેખનાને વિષે અનધિકારીપણાથી. ઇમ કેવલ જીવરક્ષા રૂપ જે પડિલેહણ તેહના અધિકારી સયોગિકેવલી, તેહને તો જીવઘાત માને હુતે પ્રતિલેખનાને ભગે અને સૂત્રોક્તવિધિને ઉલઘને પ્રવૃત્તિરૂ ઉત્સૂત્ર તે સયોગિકેવલીને જ હુઈ. પણિં અયોગિકેવલીને ન હુઈ તિહા તેહને અનધિકારથી સૂત્રોક્તવિધિના અનુલઘનથી આગમવ્યવહારીને બલવંત પણિં સૂત્રોકતવિધિને ઉલઘવે પણિં દોષ નહી, એહવુ ન શકવુ કેવલીને પોતાના સ્વરૂપની હાનિનુ હેતુ જે સૂત્રોક્તવિધિનુ જે ઉલ્લઘન તેહના અસભવથી, બલવતપણુ કેવલી ને અને બીજાઓને પોતાના સ્વરૂપની હાનિના હેતુને પરિહારિ જ. ઇમ ન માનીઈ તો સાપરાયિકી ક્રિયા પણિં કહેવી થાઈ તેહને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિના નિમિત્તકપણાથી જે માટે આગમ-ઉત્સૂત્રચારીને સાપરાયિકી ક્રિયા હુઈ. ભ૦ શ૦ ૭ ઉ૦ ૭

न पुनरयोगिकेवलिनोऽपि, तत्र तस्यानधिकारात् सूत्रोक्तविधेरनुल्लङ्घनात्। न चागमव्यवहारिणो बलवत्त्वेन सूत्रोक्तविध्युल्लङ्घनेऽपि न दोष इति शङ्कनीयम्। केवलिनो निजस्वरूपहानिहेतुसूत्रोक्तविध्युल्लङ्घनस्यासम्भवात्। बलवत्त्वमपि केवलिनोऽन्येषां च निजस्वरूपहानिहेतुपरिहारेणैव स्यात्, अन्यथा साम्परायिकी क्रियापि वक्तव्या प्रसज्येत, तस्याश्चोत्सूत्रप्रवृत्तिनिमित्तकत्वात्। यदागमः—'उस्सुत्तं रीअमाणस्स संपराइआ किरिआ कज्जति' त्ति, भग० श० ७, उ० ७, (सू० २८९) अत एव केवलिनः प्रतिलेखनासिद्ध्यर्थं जीवघाताभाव एव वक्तव्यः, केवलज्ञानोत्पत्तिसमयादारभ्य जीवरक्षायामेव तस्याधिकारित्वात्, तस्याश्चोपादेयत्वेन केवलिनोपात्तत्वात्। किञ्च–प्रतिषिद्धप्रतिषेवण(ण)प्रवृत्तिरूपमुत्सूत्रम्। तच्च यदि प्रतिषिद्धस्य प्राणातिपातादेः प्रतिषेवणं छद्मस्थस्येव केवलिनोऽप्यभविष्यत् तर्हि 'उस्सुत्तं रीअमाणस्स संपराइआ किरिआ कज्जति' त्ति केवली नावक्ष्यत्, केवलिन उत्सूत्रप्रवृत्तावपि साम्परायिकीक्रियाया अभावात्, तत्राऽभावस्याऽपि कारणं केवलिनो ज्ञानपूर्वकत्वमेव वक्तव्यं प्रसज्येत। तथा 'जस्स णं कोहमाणमायालोहा वुच्छिन्ना भवंति से णं अहासुत्तमेव रीअइ' इत्याद्यपि नाभणिष्यत्, क्रोधाद्यभावेऽपि सूत्रोक्तविधेः परित्यागात्। किञ्च–अशक्यपरिहारेणापि प्रतिषिद्धप्रतिषेवणमपवाद एव, कारणिकत्वात्, स च केवलिनो न भवत्येव। तस्मादुत्सूत्रप्रवृत्तिः कषायोदयवतामेवेति कृत्वा केवलिन उत्सूत्रप्रवृत्तिप्रसक्तिसिद्धौ सिद्धं तदपगमहेतुः सर्वथा जीवघाताभाव एवेति तात्पर्यम्। आदिशब्दसूचितकार्यकारणभावसम्बन्धादिपर्यालोचना त्वग्रे वक्ष्यमाणाऽवसातव्या। ननु भो! भवत्वेव परमयोगिकेवलिशरीरादिव सयोगिकेवलिशरीरादपि मशकादिकर्तृक एव मशकादीनां प्राणत्यागो भवतु, किं बाधकम्? इति

એતલાજ વતી કેવલીને પડિલેહણની સિદ્ધિને અર્થે જીવઘાતનો અભાવ જ કહેવો. કેવલજ્ઞાનના ઉત્પત્તિસમયથી આરંભીને જીવરક્ષાને જ વિષે તેહને અધિકારીપણાથી તે જીવરક્ષાને ઉપાદેયપણે કરી આદરનાપણાથી વલી પ્રતિષિદ્ધનું સેવવું તે પ્રવૃત્તિરૂપ ઉત્સૂત્ર છે. તે જઉ પ્રતિષિદ્ધ પ્રાણાતિપાતાદિકનું સેવવું છદ્મસ્થની પરે કેવલીને જઉ હઉ તતઉ ઉત્સૂત્રચારીને સાંપરાયિકી ક્રિયા હુઈ એહવું કેવલી ન કહેત. કેવલીને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિથિકે પણિ સાંપરાયિકી ક્રિયાના અભાવથી. તિહાં અભાવનું પણિ કારણ કેવલીને જ્ઞાનપૂર્વકપણુંજ કહેવું સંપજે વલી જેહને ક્રોધમાનમાયાલોભ વ્યુચ્છિન્ન હુઈ તે યથાસૂત્રજ ચલે એહવું પણિ ન કહેત. ક્રોધાદિકને અભાવે પણિ સૂત્રોક્તવિધિના પરિત્યાગથી.

વલી અશક્યપરિહારે પણિ પ્રતિષિદ્ધનું સેવવું અપવાદ જ. કારણિકપણાથી. તે તો કેવલીને ન હુઈજ. તે વતી ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિ તે કષાયના ઉદયવંતનેજ હુઈ. તે વતી કેવલીને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ સિદ્ધ થાતે સિદ્ધ થયું તે પ્રવૃત્તિના નિરાકરણનું હેતુ સર્વથા જીવઘાતનો અભાવજ એ પરમાર્થ, આદિશબ્દે જણાવી કાર્યકારણની વિચારણા તે આગલે કહીસ્યઇ એહવી જાણવી પૂછેછે–હઉ ધર્મ. પણિ અયોગિકેવલીના શરીરની પરિ સયોગિકેવલીના શરીરથી પણિ મશકાદિકનો પ્રાણત્યાગ હુઓ, સ્યું બાધક? એહવું જઉ તે મ કહેં. પ્રતિલેખનનાનો અધિકારી સયોગિકેવલીને જીવઘાતહેતુથી થયો જે પ્રતિલેખનાનો ભંગ, તેણે કરી ઉત્સૂત્રની પ્રવૃત્તિ અને સાંપરાયિકી ક્રિયા તે પ્રમુખ બાધકને છતાઈપણિં પણિ મધ્યસ્થપણાની હાનિનેજ બાધકપણાથી માધ્યસ્થ્ય તો અનિવાર્યદોષવિષયિણી ઉપેક્ષાજ. જે માટે કહિઉ છે–સકલ પરને વિષે હિતબુદ્ધિ તે મૈત્રી, ગુણનો પક્ષ ગ્રહેવો (તે) પ્રમોદ, સંસારે પીડિતને પ્રતીકારની ઇચ્છા તે કૃપા, અવારીતા દોષને વિષે ઉવેખવું તે મધ્યસ્થપણું એહવું તો કેવલીને ન સંભવે તે પોતાને યોગે જન્ય જે જીવઘાતદોષ તેહને યોગેજ નિવાર્યરૂપપણાથી.

चेत्। मैवं प्रतिलेखनाधिकारिण सयोगिकेवलिनो जीवघातहेतुकप्रतिलेखनाभङ्गेनोत्सूत्रप्रवृत्ति–साम्परायिकीक्रियादिप्रसङ्गस्य बाधकस्य विद्यमानत्वेऽपि माध्यस्थ्यहानेरेव बाधकत्वात्। माध्यस्थ्य चाविनिवार्यदोषविषयोपेक्षैव। यदुक्तम्—

मैत्री परस्मिन् हितधीः समग्रे, भवेत्प्रमोदो गुणपक्षपातः। कृपा भवार्त्ते प्रतिकर्त्तुमीहो–पेक्षैव माध्यस्थ्यमवार्यदोषे ॥ १ ॥ इत्यध्यात्मकल्पद्रुमे (श्लो० ११) न चैव सयोगिकेवलिनः सम्भवति, तस्य निजयोगजन्यस्य जीवघातदोषस्य निजयोगेनैव निवार्यरूपत्वात्। न चानन्तबलवतस्तीर्थकृत सर्वेषा सर्वदोषनिवारणे सामर्थ्यादुपेक्षया माध्यस्थ्यहानिरिति शङ्कनीयम्, परमबलवतोऽपि निजनिजकर्मजन्यदोषनिवारणे सामर्थ्याभावात्। अन्यथा शक्रादीन्द्रायत्ताना देवाना मिथ्यात्वं कस्याऽपि न भवेत्, बलवता शक्रादिना निवारयितु(म) शक्यत्वात्। किञ्च–स्वल्पोऽपि जीवघात. केवलिनो ज्ञानपूर्वकत्वेन दुष्टपरिणामाभिव्यञ्जक.। यदागमः—

'जो पुण हिंसायतणेसुं वट्टइ तस्स णणु परिणामो। दुट्ठो ण य त लिंग होइ विसुद्धस्स जोगस्स'॥ त्ति, ओघ०(गा० ५८) वृत्तिर्यथा—'यः पुनर्हिंसायतनेषु–व्यापत्तिधामसु वर्त्तते, तस्य ननु परिणामो दुष्ट एव भवति, न च तद्धिसास्थानवर्तित्व लिङ्ग–चिह्नं भवति विशुद्धस्य योगस्य मनोवाकायरूपस्ये'ति। अत एव साधुना हिसा परिहर्त्तव्यैव। यदागमः—

'तम्हा सया विसुद्धं परिणामं इच्छता सुविहिएणं। हिसायतणा सव्वे परिहरिअव्वा पयत्तेण' ॥ १ ॥ ति, ओ० (गा० ५९.) वृत्तिर्यथा–'तस्मात् सदा–अजस्रं विशुद्धपरिणाममिच्छता सुविहितेन किं कर्त्तव्यम्? हिसायतनानि सर्वाणि वर्जनीयानि प्रयत्नत' इति। अत्र हिंसावर्जन ज्ञानपूर्वकमेव भवतीति भणनेन ज्ञात्वा जीवघातो विनाऽपवादमसयतानामेव भवतीति दर्शितम्। अनाभोगेन जीवघाते सत्यपि सयताना वर्जनाभिप्रायवता ध्यान शुभमेव भवति। यदागमः—

અનત બલવત તીર્થંકરને સર્વના સર્વ દોષ નિવારવાને વિષે સામર્થ્યથી ઉવેખવે મધ્યસ્થપણાની હાનિ હુસે. એહવુ ન શકવુ, પરમબલવતને પણિ પોતાપોતાને કર્મદોષે જન્યના નિવારવાનિ શકિતના અભાવથી કેમ નહીં તો શક્રાદિક ઇંદ્રને આયત્તે જે દેવતા તેહને કુણેને મિથ્યાત્વ ન હુઇ. બલવંત શક્રાદિકે નિવારવાને અશક્યપણાથી, વલી અલ્પ જીવઘાત તે કેવલિને જ્ઞાનપૂર્વકપણિ દુષ્ટપરિણામનો અભિવ્યજક જે હિંસાના આયતનને વિષે વર્તતે 'तस्स' તેહને પરિણામ દુષ્ટ તે વિશુદ્ધ જોગનુ લિંગ નહીં. જે વલી હિંસાના આયતન–વ્યાપાદનના સ્થાનકને વિષે વર્ત્ત તેહનો નિશ્ચયે પરિણામ દુષ્ટજ હુઈ. તે હિંસાના આયતનવર્તિપણુ લિંગ–ચિહ્ન ન હુઇ વિશુદ્ધયોગ મન–વચન–કાયરૂપને. એતલાજ વતી સાધુને હિંસા પરિહરવી તે વતી સદા વિશુદ્ધપરિણામઈ છતે સુવિહિતે શુ કરિવુ? હિંસાયતન સર્વે વર્જવા પ્રયત્નથી

ઇહા હિંસાવર્જન તે જ્ઞાનપૂર્વક જ હુઈ, એહવુ કહતે, જાણીને જીવઘાત તે અપવાદ વિના અસયતને જ હુઇ એહવુ દેખાડ્યુ. અનાભોગે તો જીવઘાત છને પણિ વર્જનાના અભિપ્રાયવત સયતને ધ્યાન શુભ જ હુઈ 'વર્જું પ્રાણાતિપાતાદિક પ્રતિ એહવુ પરિણમ્યા તેહની સપ્રાપ્તિ છને પણિ, કેહની? પ્રાણવિનાશની, એ ઉપરિથી સબધ, મૂકાઇ કર્મબધથી અને જે કિલષ્ટપરિણામ તે અણહણતો પણિ

'वज्जेमि त्ति परिणओ सपत्तीए विमुच्चई वेरा। अवहतोऽवि ण मुच्चइ किलिट्ठभावोऽतिवातस्स' ॥ १ ॥ त्ति, ओघ० (गा० ६०) वृत्तिर्यथा—'वर्जयाम्यहं प्राणातिपातादीनि एवं परिणतः सन् सम्प्राप्तावपि, कस्य? अतिपातस्य–प्राणिप्राणविनाशस्येत्युपरिष्टात्सम्बन्ध, तथापि विमुच्यते वैरात्–कर्मबन्धात्, यस्य पुन क्लिष्टभावः–क्लिष्टपरिणामः सोऽव्यापादयन्नपि न विमुच्यते वैरात्'। अत एव केवली कस्याऽपि जीवस्य व्यापादको न भवति, अन्यथा ज्ञात्वा जीवघातो वर्जनाभिप्रायश्चेत्यनयोर्विरोधेन वर्जनाभिप्रायाभावात् क्लिष्टपरिणाम केवली सम्पद्यत। तथा च केवली प्रतिलेखनाधिकारी न स्यात्, यथा व्याधः, यस्तु प्रतिलेखनाधिकारी स च विनापवाद जीवोऽयमिति ज्ञात्वा जीवघातको न भवति, यथा सयतं। एवं परस्पराभावव्याप्यत्वेन व्याप्तेरनादिसिद्धत्वात्। अस्ति च केवलिनः प्रतिलेखनाधिकारित्व केवलजीवरक्षार्थमेव, न पुन सा प्रतिलेखना छद्मस्थसयतानामिव कालनियताचाररूपा, तस्या अनाभोगहेतुकत्वात्। यत्तु यद्येतद् वस्त्रमप्रतिलेखित सत् जीवससक्त भवेत् तर्हि केवली जीवसम्बन्धभवनादर्वागेव प्रतिलिखति, यदि च प्रतिलेखितमपि पुनर्जीवससक्त भवेत् तर्हि सम्बन्धभवनानन्तरमेव प्रत्युपेक्षते। यदागम —

'ससज्जइ धुवमेव अपेहिअ तेण पुव्वपडिलेहे। पडिलेहिअंपि ससज्जइ त्ति ससत्तमेव जिणा॥' इत्योघनि० (गा० २५८) इत्येव सम्मति पुरस्कृत्य निर्वचनाद्रौ भूयसा प्रवर्त्तनम्, तदनाभोगमूलकमप्यविमृष्टमेवाव्यवसातव्यम्। केवलिनः प्रतिलेखनाविचारे–अप्रतिलिखित सत् ससज्यते इति जीवरहितं सदप्रतिलिखित जीवससक्त भवेदित्यभिप्राय भणतः पूर्वापरविरोधापरिज्ञानमेव। यतः केवलिनो जीवरहितं सदप्रतिलिखितमेव न भवति, जीवससक्तस्यैवाऽप्रतिलिखितत्वात् तस्यैव प्रतिलेखनायाः केवलिनो भणितत्वात्। यदागमः—

न मूकाइ वैरथी ' एतलाज वती केवली कोई-जीवनो व्यापादक न हुई. इम नही' तो जाणीने जीवघात अने वर्जवानो अभिप्राय ए बिहुने विरोधे करी वर्जनाभिप्रायना अभावथी क्लिष्टपरिणामी केवली सपजे तिमतो केवली प्रतिलेखनानो अधिकारी न हुई, जिम व्याध, अने जे पडिलेहणना अधिकारी ते अपवाद विना ए जीव एहवु जाणी जीवघातक न हुई जिम सयत इम परस्पर अभावना व्याप्यपणि व्याप्तिने अनादिसिद्धपणाथी. अने छे केवलीने पडिलेहणनु अधिकारीपणु केवल जीवरक्षाने ज अर्थि. पणि केवलीने प्रतिलेखना ते छद्मस्थयतीने परे कालनियत आचाररूप नही, ते पडिलहणने अनाभोगजनितपणाथी.

अने जे कहेछे जे-जउ ए वस्त्र अणपडिलेहिउ हुतु जीवे संयुक्त हुई तउ केवली जीवसंबधना भवनथी प्रथम ज पडिलेहे अने जेउ पडिलेहिउ पणि वली जीवसयुक्त हुई तउ सबधभवनने अनतरज पडिलेहई जे माटे आगम-जीवसयुकत ए वस्त्र पडिलेहिउ जो हुइ तो पूर्वे ज पडिलेहे पडिलेहिउ फिरी जउ ससकत थई त(उ) ससकत ज पडिलेहे. ए संमति आगलि करी-उत्तरने विषे प्रवर्तवु घणाने छे ते अनाभोगमूलकपणे अणविचार्यु ज जाणवु. केवलीने प्रतिलेखनाने अधिकारे अणपडिलेहिउ हुतु जीवसयुकत थाइ ए जीवरहित हुतु अणपडिलेहिउ जीवसयुकत थाई ए अभिप्रायने कहेनारने पूर्वापरविरोधनु अपरिज्ञान ज. जे माटे केवलीनु वस्त्र ते जीवरहित ते अणपडिलेहिउ ज न हुई, जीवससकतने ज अप्रतिलेखितपणाथी. तेहनी ज

'पाणेहि उ ससत्ता पडिलेहा होइ केवलीण तु । संसत्तमससत्ता छउमत्थाणं तु पडिलेहा ॥ १ ॥ ओघ० (गा० ८५७). अत्र हि जीवससक्तस्यैव प्रतिलेखनाभणनेन जीवरहित तु केवलिनः प्रतिलेखितमेवोच्यते, तस्य च भाविजीवससञ्जनभयेन केवली प्रागेव प्रतिलेखना करोतीति भणनेन परस्य स्फुटमेव विरोधापरिज्ञानम् । तस्मादय भाव.—संसज्जइ धुवमेअ अपेहिअ तेण पुव्वपडिलेहे । पडिलेहिअंपि ससज्जइ त्ति, 'ससत्तमेव जिणा' । इत्योघ०। वृत्तिर्यथा -' ससज्यते-प्राणिभिः ससर्गमुपयाति ध्रुवम्–अवश्यमेतद्वस्त्रादि अप्रत्युपेक्षितं सत् तेन पूर्वमेव केवलिनः प्रत्युपेक्षण कुर्व्वन्ति, यदि पुनरपि सविद्रते—इदमिदानीं वस्त्रादि प्रत्युपेक्षितमपि उपभोगकाले ससज्यते तदा 'संसत्तमेव जिण 'त्ति संसक्तमेव जिनाः केवलिनः प्रत्युपेक्षन्ते, न त्वनागतमेव, पलिमन्थात्' । एतद्वृत्तेरभिप्रायस्त्वेवम्—यदि व्यापार्यकालादर्वाग स्वभावेन यदृच्छया जीवनिर्गमनात् जीवरहितं न भवेत् किन्तु ध्रुवमवश्यं यथास्थितमेव तिष्ठेत् तर्हि केवली पूर्वमेव प्रत्युपेक्षते–जीवरहित कुर्यात्, व्यापार्यकालेऽप्यवश्य स्वयमेव प्रत्युपेक्षणीयत्वात् । यदि च प्रतिलेखितमपि जीवविविक्तीकृतमपि पुनः ससज्यते–तेनान्येन वा जीवेन पुनरपि ससक्त भवेत् तर्हि संसञ्जनानन्तरमेव प्रत्युपेक्षते, जीवसंसक्तस्यैव प्रत्युपेक्षणीयत्वेन प्रतिलेखनायाः सम्भवादिति । एवं सम्यग् विचाराभिव्यञ्जक तु 'यदा पुनरेवं सविद्रते इत्यादि पलिमन्था 'दिति पर्यन्तं टीकाकारोक्तवाक्यमेव । तत्रापि पुनःशब्देन प्रतिलेखनायाः पूर्वमपि जीवसंसक्तस्यैव सूचा कृता अवसातव्या । तथा च न विरोधगन्धोऽपि, केवलिनः प्रतिलेखनायाः सम्यक् स्वरूपपरिज्ञानात् । न च यथा जीवसंसक्तं न भवेत् तथैव केवली कथ न प्रवर्त्तते ? इति शङ्कनीयम् । प्रायस्तथासम्भवेऽपि कस्यचित् केवलिनः केवलज्ञानेन तथैव दृष्टत्वात्, तत्र छद्मस्थानां परिज्ञाननिमित्त प्रतिलेखनाविधिरुक्तः । तत्र युक्तिस्तूक्तैव । परं तस्य सावद्यप्रवृत्तिर्न स्यादिति तात्पर्यम् । एवं केवल जीवरक्षानिमित्तमेव प्रतिलेखनाधिकारिणोऽपि केवलिनो जीवघातकल्पनमसमसाहसवतामेवावसातव्यमिति गाथार्थः ॥ ३७ ॥

प्रतिलेखनाने केवलीने कहेवापणाथी, इहा जीवससकतने ज प्रतिलेखनाने कहेवे करी जीवरहित तो केवलीने प्रतिलेखित ज कहीइं, ते वस्त्रने थानार जीव ससज्जनने भये केवली पूर्वे ज प्रतिलेखना करे. एहवुं कहेवुं ते परने प्रकटज विरोधनु अपरिज्ञान.

ते वती ए भाव-प्राणीइं संबध पामे अवस्ये ए वस्त्रादिक अणुपडिलेहिउं हुंतु तउ ते वती पूर्वे ज केवली प्रतिलेखना करे. जिवारें वली जाणिं ए हिवडा वस्त्रादिक पडिलेहिउ पणि उपभोगसमये युक्त थाइ तदा सयुक्त ज जिन पडिलेहे पणि पहिलु नही. पलिमंथथी ए वृत्तिनो अभिप्राय तो इम-जउ वावरवाना समयथी प्रथम स्वभावे जीवने नीकलवाथी जीवरहित न हुई, तउ रहु । अवस्ये यथास्थित ज रहे तउ केवली प्रथम पडिलेहे जीवरहित करे, वावरवानइं समये पोते ज पडिलेहवापणु थी, जउ जीवे रहित कर्युं पणि वली सयुक्त थइ तेणे अथवा अन्न जीवे सयुक्त हुई तउ सयुक्त थया केडे ज पडिलेहे. जीवसंयुकतने ज पडिलेहवे करी पडिलेहणना सभवथी एम सम्यग् विचारनु जणावनारु तउ यदा **पुनरित्यादि** जउ वली जाणे इहाथी माडी पलिमथपर्यंत टीकाकारनु उक्तवाक्यज. तिहा पणि पुन शब्दे प्रतिलेखनाथी पूर्वे पण जीवससकतनीज सूचना करी जाणवी. केवलीनी प्रतिलेखनानी सम्यग् स्वरूपना परिज्ञानथी, जिम जीवसयुकत न हुई तिमज केवली का न प्रवर्त्ति ? इम न शकवु. प्राहें तिम संभवे तोहे पणि कुणेक केवलीने केवलज्ञाने तिमज दीठापणु थी. तिहा छद्मस्थने परिज्ञानने

अथ केवलिनः प्राणिवधेऽपि परिशेषात् मोहनीयकर्मोदयप्रसङ्गं गाथाचतुष्टयेन विभणिषुः प्रथमगाथामाह—

॥ एगस्सवि जीववहे सव्वासववज्जणं ण संजायं । तण्णाणुत्तरचरणो ण सिणाओ किंतु सो सबलो ॥

व्याख्या— एकस्याऽपि—त्रसस्थावरयोर्मध्येऽन्यतरस्योऽपि जीवस्य, प्राकृतत्वाद्विभक्तिलोपः, वधे—घाते सर्वाश्रववर्जनं न सञ्जातम्, जीवोऽयमिति साक्षात् ज्ञात्वा जीवघातस्य महाश्रवस्य विद्यमानत्वात्। तस्माच्च नानुत्तरचरणोऽपि—अनुत्तर-सर्वोत्कृष्टं चरण—चारित्रं यस्यासावनुत्तरचरणः, ततश्च केवली स्नातको न भवेत्, सर्वोत्कृष्टचारित्रमन्तरेण स्नातकत्वासम्भवात्। न केवलमेतदेव किन्तु स केवली शबलोऽपि भवेत्, ज्ञात्वैव जीवघातकत्वात्। यदागमः—'आउट्टियाए पाणाइवायं करेमाणे सबले, आउट्टियाए मुसावाय करेमाणे सबले' इत्यादि श्रीदशाश्रुतस्कन्धे। 'आउट्टियाए'त्ति—जाणतो त्ति एतच्चूर्णौ। न चोक्तप्रकारेण जीवघातं कुर्वन्नपि केवली शबलो न भवतीति वाच्यम्। एवंविधविशेषस्य क्वाप्यागमेऽनुक्तत्वात् किंवदन्त्याप्यश्रुतेश्चा(सर्वलोकप्रसिद्धकलङ्कदानेना)नार्यवचनप्रसङ्गात्। किञ्च—अपवादपदेनाऽपि ज्ञात्वा जीवघातः प्रमत्तसयतस्यैव भवति स्वरूपेणाश्रवरूपत्वात्, कथमपवादपदरहितस्य सर्वोत्कृष्टाप्रमत्तस्य केवलिन इति। यच्च केवलिनः शबलत्वेनातिप्रसङ्गाभिधानं तद् व्यवहारतः संयतत्वमधिकृत्यावसातव्यम्। अन्यथा पराभिप्रायेण असयत एव वक्तव्यः स्यात्, सर्वांशैर्ज्ञात्वैव जीवघातकत्वेनोत्कृष्टासंयतत्वात्। किञ्च—एतन्महच्चित्रम्—यत् छद्मस्थसंयतो जीवाजीवादीन् जानानः संयम जानाति—पृथिव्यादिजीवाना रक्षणमित्थं भवतीति ज्ञात्वा प्रयत्नेन प्रवर्त्तते इत्यर्थः। 'जो जीवेवि विआणेइ' इत्याद्यागमवचनात्। केवली तु सर्वप्रकारेण जीवाजीवादीन् जानानोऽसयम जानाति, केवलज्ञानोत्पत्ति-

---

अर्थे पडिलेहणनो विधि कह्यो, तिहां युक्ति तो कहीज पणि ते केवलीने सावद्यप्रवृत्ति न हुइ ए परमार्थ. इम केवल जीवरक्षानिमित्त प्रतिलेखनाना अधिकारी केवलीने जीवघातनुं कल्पन ते अधिक साहसना धणीनें जाणवु ए गथार्थः ॥ ३७ ॥

हिवे केवली ने प्राणिवधे पणि परिशेषथी मोहनीय कर्मना उदयना प्रसगने गाथा च्यारे कहेवा वछतो थिको प्रथम गाथा कहे छे—

एकजीव वधे पणि सर्वपापनुं वर्जवु न थयु ते वती उत्तरचरण नही—स्नातक नहीं ते सबल हुई

वृत्त्यर्थ —त्रसस्थावरमध्ये कुणेक एकं जीवने वधे, प्राकृतवती विभक्तिनो लोप सव दोषनुं वर्जवु न थयु. जीव एहवु स्पष्ट जाणीने जीवघात जे महादोष तेहने विद्यमानपणाथी, तेथी उत्कृष्ट चारित्र छे जेहनु एहवु न हुई तेथी केवली स्नातक न हुई सर्वोत्कृष्ट चारित्र विना स्नातकपणाना असंभवथी, केवल एतलु ज नही तो शु ? केवली शबल पणि हुई जाणीने जीवघातकपणाथी, जे माटे आगम–' जाणीतो प्राणातिपात करतो शबल, जाणीने मृषा बोलतो शबल 'आउट्टिआए' ए कहिता जाणतो ए तेहनी चूर्णिने विषे ' कहे प्रकारे जीवघात करतो पणि केवली शबल नहीं हुई एहवु न कहेवु. एहवा विशेषने कोइ आगमने विषे अणकहेवाथी वार्त्ता पणि अणसांभळ्याथी.

वली अपवादपदे जाणीने जीवघात ते प्रमत्तसंयतने ज हुइ, स्वरूपे आश्रवरूपपणाथी, अपवादपदे रहित सर्वोत्कृष्ट अप्रमत्तकेवलीने किम हुइ, अने जे केवलीने शबलपणे अतिप्रसंगनु कहणु

समय एव एतावन्तोऽमी जीवा अनेन प्रकारेण मम हन्तव्याः सन्तीति केवलज्ञानेन ज्ञात्वैव तथाविधेऽसंयमे प्रवृत्तिमत्त्वात्। तथा च अज्ञानकेवलज्ञानयोरविशेषापत्त्या व्याधकेवलिनोरविशेषापत्तिप्रसक्तिरिति केवलज्ञानस्य केवलिनश्च महाऽवर्णवादित्वं परस्यैवेति गाथार्थः ॥ ३८ ॥

अथ शबलत्वे अतिप्रसक्ते मोहनीयोदयसिद्ध्यर्थं प्रश्नमाह—

॥सबलोवसंजमेहिं असंजमाओ अ चित्तरूवाओ। पइकेवलिणं भिण्णाउ किंणिमित्ताउ वत्तव्वा ॥३९॥

व्याख्या—शबलोऽप्यसंयमै –स्वरूपत आश्रवरूपैर्भवति। ते चासयमाश्चित्ररूपाः—नानाप्रकाराः सामान्यतो दशधा। यदागमः—

'दसविहे असंजमे पं० तं० पुढविकायअसजमे १, आउकायअ० २, तेउका० ३, वाउका० ४, वणप्फइका० ५, बेइंदियअसंजमे ६, तेइंदि० ७, चउरिं० ८, पचेंदि० ९, अजीवकायअसजमे' १० त्ति, श्रीस्थानाङ्गे (सू० ७०९.) एते चाऽसयमा 'प्रतिकेवलिनं भिन्ना' भिन्ना एव द्रव्यादिभिः क्रियाभिः हन्तव्यजीवैश्च नानाप्रकाराः 'किंनिमित्ताः' किं निमित्त–कारण येषा ते किंनिमित्ता वक्तव्याः वादिना त्वयेति गम्यम्। कारणभेदमन्तरेण कार्यभेदासम्भवादिति प्रश्न इति गाथार्थः ॥ ३९ ॥

अथोक्तप्रश्नव्याकुल कान्दिशीक वादिनं दिश दर्शयन्नाह—

॥परिसेसा मोहुदयो सो तिव्वो जमणुवरयपरिणामो। केवलणाणुवलंभाओ जोगवं केवली जाव ॥४०॥

તે વ્યવહારથી સંયતપણુ આસિરીને જાણવુ અન્યથા પરને અભિપ્રાયે અસયત કહેવો થાઇ સર્વાશઇ જાણીને પણિ જીવઘાતકપણે કરી ઉત્કૃષ્ટ અસંયતપણાથી. વલી એ તો મોટું અ અર્થ જે છદ્મસ્થસંયતો જીવ અજીવ પ્રતે જાણતો પ્રથમ જાણે–પૃથિવીપ્રમુખનુ રક્ષણ ઇમ હુઈ એહવુ જાણી પ્રયત્ને પ્રવર્તે એ અર્થ, એ આદિ આગમવચનથી. કેવલી તો સર્વપ્રકારે જાણતો એ અસયમ જાણે, કેવલજ્ઞાનને ઉત્પત્તિસમયે આતલા આ જીવ ઇણિ પ્રકારે મુઝ ને હણવા છે એહવુ કેવલજ્ઞાને જાણીને તેહના અસયમને વિષે પ્રવૃત્તિવંતપણાથી વલી અજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાનને અવિશેષને પ્રસગે વ્યાધ અને કેવલીને નિર્વિશેષની પ્રાપ્તિનો પ્રસગ એ વતી કેવલજ્ઞાનનુ અને કેવલીનુ મહા અવર્ણવાદિપણુ પરને એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૩૮ ॥

હિવે શબલપણા નો અતિપ્રસંગ વતી મોહનીયના ઉદયની સિદ્ધિને અર્થે પ્રશ્ન કહઈ છઈ—

શબલ તે અસંજમે અસંયમ તે ચિત્રરૂપ કેવલી પ્રતિ ભિન્ન, તે સ્યા ? નિમિત્તથી કહેવી.

અર્થ–શબલ તે અસયમ–સ્વરૂપથી આશ્રવરૂપ તેણે કરી હુઇ તે અસયમ ચિત્રરૂપ, સામાન્યથી દશપ્રકારઈ. એ અસયમ તે કેવલી પ્રતે ભિન્નભિન્ન જ. એ અસયમ કેવલી કેવલી પ્રતે ભિન્નભિન્ન દ્રવ્યાદિક ક્રિયાઈ અને હતવ્યજીવે નાના પ્રકાર. સ્યુ નિમિત્ત–કારણ છે જેહનુ એહવીઓ કહેવી. તે વાદિએ એતલુ બાહિરથી લેવુ કારણભેદ વિના કાર્યભેદના અસંભવથી. એ પ્રશ્ન. એ ગથાનો અર્થ ॥૩૯॥

હિવે કહિઓ જે પ્રશ્ન તેણે વ્યાકુલ જે વાદી ભયાતુર તે પ્રતિ દિશ દેખાડે છે—

પરિશેષથી મોહનો ઉદય તીવ્ર, તે જે વતી અનુપરતપરિણામ કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી યોગવંત કેવલી જિહાં તાંઇ.

व्याख्या—'परिशेषात्' सत्यपि ज्ञानावरणीयादौ मोहनीयोदये सत्येव ज्ञात्वा जीवघातो भवति, तदभावे च न भवतीत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां परिशेषात् विचित्रप्रकारासयमहेतुः केवलिनोऽपि चारित्रमोहनीयोदयोऽभ्युपगन्तव्यः, चारित्रमोहनीयोदयमन्तरेण ज्ञात्वा नानाप्रकारजीवघातलक्षणासयमासम्भवात्। अत एव मोहनीयसत्ताकस्याऽप्युपशान्तवीतरागस्य ज्ञात्वा जीवघातो न भवति, तत्कारणमोहनीयोदयाभावात्। अपिरध्याहार्यः। सोऽपि ज्ञानपूर्वकजीवघातहेतुरपि केवलिनो विकल्प्यमानस्तीव्रः—शेषलोकाना मोहनीयोदयापेक्षया उत्कटः। तत्र हेतुमाह—'जमणुवरये त्यादि, यद्—यस्मात् केवलज्ञानोपलम्भात्—केवलज्ञानोत्पत्तिसमयादारभ्य यावद्योगवान्—सयोगी तावज्जीवघातादनुपरतपरिणामः—अनुपरतः—अनवरतमेकस्वभावमापन्न एव परिणामोऽध्यवसायो यस्य सोऽनुपरतपरिणामः केवली भवेत्। अन्ये तु सर्वेऽपि निद्राविकथाकार्यान्तरव्यासक्त्यादिना उपरतपरिणामा एव भवन्ति। एतच्च 'जं त सेवतस्स उ' इत्यादिगाथायां किञ्चिद् दर्शितमिति गाथार्थः ॥ ४० ॥

अथ केवलिनोऽपि जीवघातो भवतीति वादिनो मते केवलज्ञानस्य फलमधिकृत्यातिप्रसङ्गमाह—

॥केवलिणो जीववहे अणुकंपा लेसओवि णो होइ। कारण १ सरूव २ कज्जाइ ३ जाणमाणो वि पडिसेवी॥

અર્થ—જ્ઞાનાવરણીયાદિ છતે પણિ મોહનીયને ઉદયે જ જાણીને જીવઘાત હુઇ, અને તેહને અભાવે તો ન હોઈ, એ અન્વય અને વ્યતિરેકે પરિશેષથી વિચિત્ર અસયમનો હેતુ કેવલીને પણિ ચારિત્રમોહનીયનો ઉદય તે માનવો ચારિત્રમોહનીયના ઉદય વિના જાણીને નાનાપ્રકારે જીવઘાતરૂપ અસયમના અસભવથી. એતલાજ વતી મોહનીયની સત્તાવત ઉપશાતવીતરાગને પણે જાણીને જીવઘાત ન હુઈ તેહના કારણ મોહનીયના ઉદયના અભાવથી અપિ બાહિરથી લેવો તે પણિ જ્ઞાનપૂર્વક જીવઘાતનો હેતુપણિં કેવલીને વિકલ્પતો અપરલોકની મોહનીયના ઉદયની અપેક્ષાઈ આકરો તિહા હેતુ કહઈ છઈ જે કારણવતી કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી—કેવલજ્ઞાનના ઉત્પત્તિ સમયને આરભીને જિહા તાઈ સયોગી, તિહા તાઈ જીવઘાતથી અણુનિવર્ત્યો એકરૂપ પરિણામ હુઈ એ તો 'जं त सेवंतस्स' એ ગાથાને વિષે વ્યાખ્યાન મધ્યે કાંઈએક દેખાડ્યુ છે એ ગાથાર્થ ॥ ૪૦ ॥

હિવે કેવલીને પણિં જીવઘાત હુઈ એ વાદીને મતે કેવલજ્ઞાનના ફલ આસિરી અતિપ્રસગ દૂષણ કહે છે—

જીવવધ કેવલીને છતે અનુકપા લેશપણિ ન હુઇ. કારણ૧ સ્વરૂપ૨ અને કાર્યાદિક જાણતો એ સેવનાર.

અર્થ—કેવલીને જીવવધ છતે અનુકપા લેશથી પણિ ન હુઈ. આગલે અર્દ્ધ વિશેષણ કહે તે હેતુ કહે છે—જે કારણથી તે કેવલી કેહવો છે? કારણ સ્વરૂપ અને કાર્ય જાણતા પણે જીવઘાતકર્તા ઇહા દ્વદ્વસમાસ. તિહા કારણ તો ઇણે જીવે પૂર્વજન્મને વિષે અમુક જીવઘાતાદિક આચર્યું છે, તેણે કરી તેહવુ કર્મ ઉપાર્જ્યું. જિમ માહરી હસ્તાદિકની ક્રિયાઈ અમુક દેશકાલાદિ સામગ્રીને યોગે વ્યાપત્તિને પામશે. મઈ પણિ પૂર્વજન્મને વિષે તેહવું કર્મ સમાચર્યું, જિમ આ દુખને દેવે હુ વ્યાપાદન કરીસ્ય પોતે અથવા પરે કરી સ્વરૂપ તો આણે પ્રકારે હણીતો આ દુઃખનો ભજનાર હુઇ કાર્ય તો ઇમ હણ્યો હુતો તેહવા અધ્યવસાયને વિશેષે નરકાદિ ગતિને વિષે જાસ્યે મુઝને પણિ રાગદ્વેષને અભાવે

व्याख्या—केवलिनो जीववधेऽनुकम्पा लेशतोऽपि न भवति। उत्तरार्द्धेन विशेषणद्वारा हेतुमाह—'कारणे'त्यादि। यतः कारणात् स केवली किंलक्षणः? कारणस्वरूपकार्याणि जानन्नेव प्रतिषेवी-जीवघातकः। कारण च स्वरूपं च कार्यं चेति द्वन्द्वः। तत्र कारणं तावत्—असुकजीवेन प्राग् जन्मनि अमुक जीवघातादिकमनुचित समाचरितम्, तेन तथाकर्मोपार्जित यथा मदीयहस्तादिसमुत्थक्रियया अमुकदेशकालादिसामग्रीयोगेन व्यापत्तिं यास्यति, मयाऽपि प्राग्जन्मनि तथाकर्म समाचरितं यथा अमूदृग्दुःखदानेनाहं व्यापादयिष्यामि स्वयं परेण वेति। स्वरूप च–अनेनैव प्रकारेण हन्यमानो अमूदृग्दुःखभाग् भवतीति। कार्यं च–एव हतः सन् तथाविधाध्यवसायविशेषेण नरकादिगतौ यास्यतीति। ममापि रागद्वेषाभावेन अवश्यभावित्वेन च ज्ञात्वाऽपि हननाय प्रवृत्तौ शुभमशुभं वा न किमपि फलमिति। एवं सति ततो निवर्त्तनाभिप्रायस्याप्यभावात् केवलज्ञानेन तथैव दृष्टे कुतोऽनुकम्पालेशोऽपि स्यात्। एवं स्वयं करणवत् परैरुपदेशादिना कारापण कृतकारिताशामनुमननं चापि मन्तव्यम्। स्वतन्त्रक्रियावतो ज्ञानपूर्वकनिजव्यापारसाध्यस्य कार्यस्य कारापणानुमननयोर्विषयत्वस्यावश्यकत्वात्। स्वयं हननादिप्रवृत्तस्य तु प्रायोऽनुकम्पा न भवत्येव। दृश्यते च लोकेऽपि स्तैन्याद्यशुभकर्मकारिणं हन्तुं प्रवृत्तस्यानुकम्पाराहित्यं तद्व्यतिरिक्तस्य तु प्रायोऽनुकम्पासाहित्यमिति। कथमन्यथा कुकर्मकारिणमपि स्तेनादिक सम्भूय जना मोचयन्ति, उपदिशन्ति तदभावे हितमिति। एव स्वयं ज्ञात्वा जीवघातादिषु प्रवर्तमानस्य तद्-करणोपदेशोऽपि न युज्यते, प्राकृतजनस्याऽप्युपहसनीयत्वादिति सम्यग् पर्यालोचनायां भाविजीवघाताद्याश्रवाश्रयस्य भव्यस्य केवलज्ञानमेव नोत्पद्यते। मोहनीयोदयमन्तरेण ज्ञात्वा जीवघाताद्यसम्भवात्, क्षीणमोहस्य च जीवस्य पुनर्मोहनीयवन्धाभावादिति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ४१ ॥

અને અવસ્યભાવિપણે હણવાને પ્રવર્તે હુતે શુભ અથવા અશુભ ફલ કાંઈ નહી. ઇમ છતે તેથી નિવર્ત્તનાભિપ્રાયના પણિ અભાવથી કેવલજ્ઞાને કરી તિમજ દીઠે કિહાથી અનુકંપાલેશ પણિ હુઈ?

ઇમ પોતે કરિવાની પરે રપાસે ઉપદેશાદિકે કરાવવુ, કર્યા કરાવ્યાનું અનુમોદનપણિ માનવુ. સ્વેચ્છાઇ ક્રિયાવતને જ્ઞાનપૂર્વક પોતાને વ્યાપારે સાધ્ય જે કાર્ય તેહને કરાવવુ અને અનુમોદનાના વિષયપણાના આવશ્યકપણાથી. પોતે હણવાને પ્રવર્ત્યાને તઉ પ્રાહે અનુકંપા ન હુઇ જ. દેખીઈ છે લોકને વિષે પણિ ચોરીપ્રમુખ અશુભકર્મના કરનારને હણવાને વિષે પ્રવર્ત્યાને અનુકંપારહિતપણુ અને તેથી બીજાને તઉ પ્રાહે અનુકંપાસહિતપણું ઇમ નહી તો કિમ કુકર્મકારીને પણિ સ્તેનાદિકને ભેલા થઇ જન મૂકાવે છે. અને કહે છે. પણિ તેહને અભાવે હિત: ઇમ પોતે જાણીને જીવઘાતાદિકને વિષે પ્રવર્તતાને તેહનો અકરણના ઉપદેશપણિ ન યુક્ત નીચજનને પણિ ઉપહસનીયપણાથી. ઇમ સમ્યગ્ વિચારથિકે થાનાર જે જીવઘાતાદિક આશ્રવના આશ્રય જે, ભવ્ય, તેહને કેવલજ્ઞાનજ ન ઉપજે મોહનીયના ઉદય વિના જાણીને જીવઘાતાદિકના અસંભવથી. અને ક્ષીણમોહજીવને તઉ મોહનીયના બંધના અભાવથી. એ પરમાર્થ. એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૪૧ ॥

હિવે કેવલીને પરે વિકલ્પ્યા જે જીવઘાતાદિક તે છદ્મસ્થને વિષે અવતારીનો કહેવા હુઈ તે દેખાડે છે–

છદ્મસ્થને વિષે જિનના દોષ તે તેહવા સંયમના ઉપઘાતકરનારા. તેહજ અનાભોગથી વિફલપણિ ત્રીજો ભંગ નથી ૭૧

अथ केवलिनः परविकल्पिता जीवघातादय छद्मस्थसंयतेष्ववतार्यमाणाः कीदृशा भवन्तीति दर्शयति–

॥छउमत्थे जिणदोसा तहभूआ संजमोवघायकरा । ते चेव अणाभोगा विहला णन्नो तइअभंगो ॥४२॥

व्याख्या—जिनदोषाः जीवघातादयः परैर्विकल्पिताः छद्मस्थसयतेषु तथाभूताः–विनापवाद ज्ञानपूर्वकजीवघातादयो दोषाः सयमोपघातकराः–चारित्रपरिणामस्य विध्वसकाः, त एवाऽनाभोगाज्जायमाना विफला–जीवघातजन्यकर्मबन्धलक्षणेन फलेन शून्याः, न पुनर्जनापवादलक्षणेन फलेनाऽपि, तत्फलस्यानपायात् । अत एव मण्डूकीव्यापादकः क्षपनकः क्षुल्लकेन प्रेरितस्तद्वधाय धावित इति । नन्वेव यदि कर्मबन्धाभावहेतुः कथ तर्हि तेषा प्रायश्चित्तप्रतिपत्ति ? व्यर्थत्वादिति चेत् । सत्यम्, परं सम्भावनयाऽपि छद्मस्थगम्यजीवघातादौ मिथ्यादुष्कृतादिप्रायश्चित्तप्रतिपित्सूनामेवानाभोगवशेन जाते जीवघाते निश्चयतः कर्मबन्धाभावेऽपि ज्ञाते सति व्यवहारप्रवृत्तिमता व्यवहारतः प्रायश्चित्ताप्रतिपत्तौ चेतःशुद्धिर्न भवति, छाद्मस्थ्येन तद्विषयकसम्यक्परिज्ञानाभावात् । भवति च तत्प्रतिपत्तौ । सा च शुद्धिर्महानिर्ज्जराहेतुः, तीर्थकृदाज्ञाराधनादिति । एवमुक्तप्रकारेण द्वावेव भङ्गौ प्रवचने प्रतीतौ । नान्यस्तृतीयो भङ्गः- परविकल्पितः सर्वप्रकारेण ज्ञात्वाऽपि जीवघातादिः केवलिनः कर्मबन्धहेतुर्न भवतीत्यादिरूपः । स च वृद्धवादेनापि न श्रुत । वस्तुतस्तु केवलिनो यतना दूरे, प्रत्युत सर्वेष्वप्याश्रवेषु निश्शङ्क प्रवृत्तिरेव स्यादिति भावः इति गाथार्थ. ॥ ४२ ॥

अर्थ—જિનના દોષ પરે વિકલ્પ્યા જે જીવઘાતાદિક તે છદ્મસ્થ યતીને વિષે, તેહવા–અપવાદ વિના જ્ઞાનપૂર્વક જીવઘાતાદિક તે દોષ, સયમના ઉપઘાતકર–ચારિત્રપરિણામના વિધ્વસક. તેહજ જીવઘ તાદિક અનાભોગથી થાતા વિફલા–જીવઘાતે જન્ય જે કર્મબધરૂપ ફલ તેણે રહિત પણિ જનાપવાદરૂપ ફલે શૂન્ય ઇમ નહિં. તે ફલના અક્ષયથી એતલાજવતી-મડૂકીનો હણનાર સાધુ તે ક્ષુલ્લકે પ્રેર્યો હુતો તેહના વધને અર્થે ધાયો. અત એવ ઉચ્છૃંખલે સ્વરૂપહિસા તે હિંસાજ નહી ઇમ લિખિ આહારી માતા અને વ દયા એ ન્યાય અગીકાર કર્યો છે તે મિથ્યા જાણિવુ

પૂછે છે–ઇમ જઈ કર્મબધના અભાવનો હેતુ તો કિમ તેહને પ્રાયશ્ચિતનુ પડિવજવું ? એહવુ જો તે ઉપરિ કહે છે–સત્ય. પણિ સભાવનાઈ પણિ છદ્મસ્થે ગમ્ય જીવઘાતાદિક છતે, મિથ્યાદુષ્કૃતાદિ પ્રાયશ્ચિતનિ પડિવજવાંની ઇચ્છાના ધણીને જ, અનાભોગને વશે થાતો જે જીવઘાત, તેણિ નિશ્ચયથી કર્મબધને અભાવે પણિ જાણે હુતે વ્યવહારનયની પ્રવૃત્તિવતને વ્યવહારથી પ્રાયશ્ચિત્તને અણપડિવજવે ચિત્તશુદ્ધિ ન હુઈ છદ્મસ્થને તે વિષયીઆ પરિજ્ઞાનના અભાવથી અને હુઇ તેહને પડિવજે હુતઇ તે શુદ્ધિ મહાનિર્જરા હેતુ તીર્થકરની આજ્ઞા–આરાધનાથી ઇમ કહે પ્રકારે બેજ ભગ પ્રવચનને વિષે પ્રસિદ્ધ અને ત્રીજો ભગ નહી ત્રૈરાશિકસગોત્રે પરે કલ્પિત જે સર્વ પ્રકારે જાણીને પણિ જીવઘાતાદિક કેવલીને કર્મબધનો હેતુ ન હુઈ. એહવો તે તો વૃદ્ધવાદે પણિ નથી સાભલ્યો ॥ ૪૨ ॥

હિવે પરનો અભિપ્રાય માનીને પણિ ઉપસંહારે દૂષતો કહે છે -

ઇમ સમ્યગ્ વિચારે કેવલીની ઉપમા સંયતયતીને ન હુઈ. જે વતી જાણીને જીવવધ છતે અસંયત હુઇ ઉપમા કરિવા યોગ્ય.

अथ पराभिप्रायमभ्युपगम्याऽप्युपसंहारेण दूषयन्नाह—

॥ एवं सम्मविआरे केवलिउवमा ण संजयजणस्स। जं जाणिअ जीववहे असंजओ होइ उवमेओ ॥

व्याख्या—एवम्–उक्तप्रकारेण सम्यग्विचारे सति पराभिप्रायेण केवल्युपमा संयतजनस्य–छद्मस्थसाधुलोकस्य न भवेत्। तत्र हेतुमाह—'जं जाणिअ' त्ति, यद्–यस्मात् कारणात् ज्ञात्वा जीवघातेऽर्थात् केवलिनो वक्तव्ये उपमेयः–साधुः केवलिकल्प इत्येवंरूपेणोपमीयमानः छद्मस्थसंयतोऽसंयतो भवेत्। विनापवादं जीवोऽयमिति ज्ञात्वा जीवघातकस्य मूलतोऽपि व्रतनाशात् तस्य संयमवार्त्ताऽपि दुरापेत्यर्थः। ननु तर्हि केवली कथं सयत ? इति चेत्, अहो! भ्रान्तिः केवलिनो जीवघाते सिद्धे सत्येव तथावक्तु शक्यत्वात्। तच्च जीवघातादिक सर्वलोकगर्हणीयं केवलिभक्तेषु अस्मादृशेषु सत्सु केवलिनो न सेत्स्यतीत्यवसातव्यमिति गाथार्थः ॥ ४३ ॥

अथ केवलिनो भक्त्या स्तुताविव पौनरुक्त्यमवगणय्य अनेकप्रकारैः परविकल्पितं दूषितमपि अल्पमतिविनेयव्युत्पत्त्यर्थं पुनर्दूषयितुं गाथाषट्केन निगमनमाह—

॥ एएणं केवलिणो अवज्जहेऊ ण-जीववहमाई। रागदोसाभावा इअ वयणं दूरमुक्खित्तं ॥४४॥

व्याख्या—एतेन अनन्तरोक्तातिप्रसङ्गानुप्रसङ्गयुक्त्युद्भावनेन वक्ष्यमाणयुक्तिप्रकारेण च केवलिनो जीववधादिः–प्राणातिपातमृषाभाषणादिः, अवद्यहेतुः–पापकारण न भवति, कुतो ? रागद्वेषाभावादिति वचनमप्युत्क्षिप्तम्–दूरत एव परित्यक्तमिति पराशङ्कामुद्भाव्यातिदेशेन सामान्यतस्तिरस्कृतेति गाथार्थः ॥ ४४ ॥

અર્થ—ઇમ કહે પ્રકારે સમ્યગ્ વિચાર છતે પરને અભિપ્રાયે કેવલી ઉપમા છદ્મસ્થસાધુ લોકને ન હુઈ તિહાં હેતુ કહે છે–જે કારણથી જાણીને જીવઘાત, અર્થથી કેવલી કહે તો થિકે ઉપમેય જે સાધુ કેવલીસદશ એહવે રૂપે ઉપમાનો વિષય કરીતો છદ્મસ્થસંયત તે અસંયત હુઈ. અપવાદ વિના જીવ એહવુ જાણીને જીવઘાત કરનારને મૂલથીજ વ્રતના નાશથી તેહને સંયમની વાર્તાએ દુ:કર. એ અર્થ. પૂછે છે–તઉ કેવલી કિમ સંયતી ? એહવુ જઉ. તે ઉપરી કહે છે–મોટી ભ્રાંતિ તુઝને, કેવલીને જીવઘાત સિદ્ધ થાતે જ તિમ કહેવાને શક્યપણાથી. તે તો જીવઘાતાદિક સર્વલોકને નિંદનીય કેવલીના ભક્ત અમાસિતા (અમારી સરિખા) છતે કેવલીને સિદ્ધ નહી થાઈ એહવુ જાણિવુ એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૪૩ ॥

હિવે કેવલીને ભક્તિ સ્તુતિની પઈરે પુનરુક્તપણુ અવગણીને અનેક પ્રકારે પરનુ વિકલ્પિત તે દૂષિત છે, પણિ અલ્પમતિશિષ્યની વ્યુત્પત્તિને અર્થે વલી દૂષવાને અનુક્રમે ગાથા છઈ તાત્પર્યાર્થ કહે છે—

એતલે કહેવે કરી કેવલીને જીવવધાદિક પાપનુ હેતુ ન હુઈ. રાગદ્વેષના અભાવથી એ વચનપણિ દૂર કર્યું

અર્થ—એણિ હિંવડા કહિઓ જે અતિપ્રસંગના અનુપ્રસંગ યુક્તિ, તેહને પ્રકટ કહેવે અને કહીસ્યે જે યુક્તિનો પ્રકાર, તેણિ કેવલીને પ્રાણાતિપાત મૃષાભાષણાદિક પાપનુ કારણ ન હુઈ. સ્યાથી ? રાગદ્વેષના અભાવથી એ વચન પણિ દૂરથી છાડ્યુ. એમ શંકા પરની સદશપણાઈને પ્રકટ કરીને સામાન્યથી તિરસ્કાર કરી. ॥ ૪૪ ॥

अथ तिरस्कारमुद्दीपयन्नाह—

॥ जम्हा रागद्दोसाभावा णो जीवहणणमुहमसुहं । बंधाभावोऽणाभोगे वज्जणमईण साहूणं ॥४५॥

व्याख्या—अत एव पराकूत तिरस्कृतं, यस्मात्कारणात् रागद्वेषाभावात्—जीवहनन मुखे—आदौ यस्य मृषाभाषणादेः तज्जीवहननमुखम्, किंभूतम् ? अशुभम्—अशुभकर्मबन्धहेतुत्वेन गर्हणीयत्वात् नो–नैव भवेत्, तच्च रौद्रकर्त्तव्यम्। अत एव जिनैर्निर्ग्रन्थानां निषिद्धम्। यदागमः—

'सव्वे जीवावि इच्छति, जीविउं न मरिज्जिउ। तम्हा पाणवह घोर, निग्गथा वज्जयंति ण'॥ति (दश० अ० ६, गा० १०. पृ० १९६) एव मृषावादादिष्वपि भाव्यम्। यदागमः—मुसावाओ उ लोगम्मि, सव्वसाहूहिं गरहिओ। अविस्सासो अ भूआण, तम्हा मोस विवज्जए ॥ १ ॥ इत्यादि दशवै० (अ० ६, गा० १२.) अत एव व्यवहारतः 'सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण सव्वाओ मुसावायाओ वेरमण' मित्यादिरूपेण व्रतोच्चारपूर्वकपालनेनैव व्यवहारतो निर्ग्रन्थो भवतीति भगवताऽर्हतामिहितम्। एवं रागद्वेषाभ्या सत्तावर्तिभ्या जायमानेऽपि जीवघातादौ कर्मबन्धः केषा न भवति ? इत्याह—'बधाभावोऽणाभोगे' इत्यादि। बन्धाभावो–जीवघातजन्यकर्मबन्धाभावः, अनाभोगे सति वर्जनमतीना–वर्जने जीवघातादिवर्जनविषया मतिर्येषां ते तथा, तेषा साधूनाम्, एवकारो गम्यस्तेषामेव, न पुनरितरेषामसयतानामपि। एतेन आभोगे सति वर्जनाभिप्रायवता साधूना जीवघात एव न भवतीति दर्शितं बोध्यम्। अनाभोगे च सति वर्जनाभिप्रायभणनेन रागद्वेषवता छद्मस्थसयताना रागद्वेषावपि न घात्यजीवविषयकौ, तयोश्च तथाभूतयोराभोगे सत्येव सत्त्व स्यात्। तेन रागद्वेषसत्तावता साधूना वर्जनाभिप्राये सति अनाभोगवशेन जायमानो जीवघातो द्रव्यहिंसात्मको न कर्मबन्धहेतुः। यदागमः—'वज्जेमित्ति परिणआ सपत्तीए विमुच्चइ वेरा' इत्यादि प्रागुपदर्शितम्। इह हि जीवघातवर्जनाभिप्रायवतः

हिवे तिरस्कारने दीपावतो कहे छे—

जे माटे रागद्वेषना अभावथी अशुभ–जीवहिंसाप्रमुख अशुभ ते न हुई. बधाभाव ते अनाभोग अने वर्जनमतिना धणी साधुने

अर्थ—एतला वती ज परनो अभिप्राय तिरस्कर्यो जे कारणवती रागद्वेषना अभावथी जीवहिंसा आदे छे जेहने–मृषाभाषणादिकने', ते जीवहिंसाप्रमुख, केहवु छे ' अशुभ–कर्मबधने हेतुपणि करी, गर्हणीयपणाथी, अशुभ छे. ते न हुई ज ते रौद्रकार्य छई एतलाजवती निर्ग्रथने जिने निषेध्यु छे 'सर्व जीव इच्छे जीववाने न मरिवाने'. ते माटे प्राणवध घोर निर्ग्रथ वर्जे.' इम मृषावादादिकने विषे पणि 'मृषावाद तो लोगने विषे सर्वसाधुई निंदिओ अविश्वास भूतने' तस्मात् मृषा वर्जे' इत्यादि दश वै० एतलाज वती व्यवहारथी सर्व प्राणातिपातथी विरमणु सर्वमृषावादथी विरमणु इत्यादि व्रतना उच्चारपूर्वक पालवे ज व्यवहारथी निर्ग्रथ हुई. एहवु भगवंते कहिउ छे.

इम रागद्वेष सत्तावर्त्तिई थाते पणि जीवघाते कर्मबध केहनई न हुइ ते उपरि कहे छे—बधनो अभाव–जीवघाते जन्य कर्मबंधनो अभाव अनाभोग छते वर्जनने विषे छे जीवघातादिकनी वर्जनविषयिणी मति छे जेहने ते ते साधुने एवकार ते बाहिरथी लेवो. एतले ते साधुने ज. पणि बीजा असयतने नहिं. एतले आभोग छते वर्जनाभिप्रायवतने जीवघात ज न हुई एहवु देखाड्यु

अथ पराभिप्रायमभ्युपगम्याऽभ्युपगमद्वारेण दूषयन्नाह—

॥ एवं सम्मविआरे केवलिउवमा ण संजयजणस्स । जं जाणिअ जीववहे असंजओ होइ उवमेओ ॥

व्याख्या—एवम्-उक्तप्रकारेण सम्यग्विचारे सति पराभिप्रायेण केवल्युपमा संयतजनस्य-छद्मस्थसाधुलोकस्य न भवेत् । तत्र हेतुमाह—'जं जाणिअ' त्ति, यद्-यस्मात् कारणात् ज्ञात्वा जीवघातेऽर्थात् केवलिनो यत्कृत्ये उपमेयः-साधुः केवलिकल्प इत्येवरूपेणोपमीयमानः छद्मस्थसंयतोऽसंयतो भवेत् । विनापवादं जीवोऽयमिति ज्ञात्वा जीवघातकस्य मूलतोऽपि व्रतनाशात् तस्य संयमवार्त्ताऽपि दुरापेत्यर्थः । ननु तर्हि केवली कथं संयत ? इति चेत् , अहो ! भ्रान्तिः केवलिनो जीवघाते सिद्धे सत्येव तथावक्तुं शक्यत्वात् । तच्च जीवघातादिकं सर्वलोकगर्हणीयं केवलिभक्तेषु अस्मादृशेषु सत्सु केवलिनो न सेत्स्यतीत्यवगन्तव्यमिति गाथार्थः ॥ ४३ ॥

अथ केवलिनो भक्त्या स्तुतावपि पौनरुक्त्यमवगणय्य अनेकप्रकारैः परविकल्पितं दूषितमपि अल्पमतिविनेयव्युत्पत्त्यर्थं पुनर्दूषयितुं गाथापट्केन निगमनमाह—

॥ एएणं केवलिणो अवज्जहेऊ ण जीववहमाई । रागदोसाभावा इअ वयणं दूरमुक्खित्तं ॥४४॥

व्याख्या—एतेन अनन्तरोक्तातिप्रसङ्गानुप्रसङ्गयुक्त्युद्भावनेन वक्ष्यमाणयुक्तिप्रकारेण च केवलिनो जीववधादिः-प्राणातिपातमृषाभाषणादिः , अवद्यहेतु'-पापकारणं न भवति, कुतो ? रागद्वेषाभावादिति वचनमप्युत्क्षिप्तम्-दूरत एव परित्यक्तमिति पराशङ्कामुद्भाव्यातिदेशेन सामान्यतस्तिरस्कृतेति गाथार्थः ॥ ४४ ॥

અર્થ—ઇમ કહે પ્રકારે સમ્યગ્ વિચાર છતે પરને અભિપ્રાયે કેવલી ઉપમા છદ્મસ્થસાધુ લોકને ન હુઈ. તિહાં હેતુ કહે છે-જે કારણથી જાણીને જીવઘાત, અર્થથી કેવલી કહેતે થિકે ઉપમેય જે સાધુ કેવલીસદૃશ એહવે રૂપે ઉપમાનો વિષય કરીતો 'છદ્મસ્થસંયત તે અસંયત હુઈ. અપવાદ વિના જીવ એહવું જાણીને જીવઘાત કરનારને મૂલથીજ વ્રતના નાશથી: તેહને સંયમની વાર્તાએ દુકર. એ અર્થ. પૂછે છે-તઉ કેવલી કિમ સંયતી ? એહવું જઉ. તે ઉપરી કહે છે-મોટી ભ્રાંતિ તુઝને, કેવલીને જીવઘાત સિદ્ધ થાતે જ તિમ કહેવાને શક્યપણાથી. તે તો જીવઘાતાદિક સર્વલોકને નિંદનીય કેવલીના ભક્ત અમાસિતા (અમારી સરિખા) છતે કેવલીને સિદ્ધ નહીં થાઈ એહવું જાણિવું એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૪૩ ॥

હિવે કેવલીને ભક્તિ સ્તુતિની પઇરે પુનરુક્તપણું અવગણીને અનેક પ્રકારે પરનું વિકલ્પિત તે દૂષિત છે, પણિ અલ્પમતિશિષ્યની વ્યુત્પત્તિને અર્થે વલી દૂષવાને અનુક્રમે ગાથા છઈ તાત્પર્યાર્થ કહે છે—

એતલે કહેવે કરી કેવલીને જીવવધાદિક પાપનું હેતુ ન હુઈ. રાગદ્વેષના અભાવથી. એ વચનપણિ દૂર કર્યું

અર્થ—એણિ હિંવડા કહિઓ જે અતિપ્રસંગના અનુપ્રસંગ યુક્તિ, તેહને પ્રકટ કહેવે અને કહીસ્યે જે યુક્તિનો પ્રકાર, તેણિ કેવલીને પ્રાણાતિપાત મૃષાભાષણાદિક પાપનું કારણ ન હુઈ. સ્યાથી ? રાગદ્વેષના અભાવથી. એ વચન પણિ દૂરથી છાંડ્યું. એમ. શંકા પરની સદૃશપણાઇને પ્રકટ કરીને સામાન્યથી તિરસ્કાર કરી. ॥ ૪૪ ॥

अथ तिरस्कारमुद्दीपयन्नाह—

॥ जम्हा रागदोसाभावा णो जीवहणणमुहमसुहं । बंधाभावोऽणाभोगे वज्जणमईण साहूणं ॥४५॥

व्याख्या—अत एव पराकूत तिरस्कृत, यस्मात्कारणात् रागद्वेषाभावात्—जीवहनन मुखे—आदौ यस्य मृषाभाषणादेः तज्जीवहननमुखम्, किंभूतम्? अशुभम्—अशुभकर्मबन्धहेतुत्वेन गर्हणीयत्वात् नो—नैव भवेत्, तच्च रौद्रकर्त्तव्यम्। अत एव जिनैर्निर्ग्रन्थानां निषिद्धम्। यदागमः—

'सव्वे जीवावि इच्छति, जीविउं न मरिज्जिउ। तम्हा पाणवह घोर, निग्गथा वज्जयति ण'॥ति (दश० अ० ६, गा० १०. पृ० १९६) एव मृषावादादिष्वपि भाव्यम्। यदागमः—मुसावाओ उ लोगम्मि, सव्वसाहूहिं गरहिओ। अविस्सासो अ भूआण, तम्हा मोस विवज्जए॥ १॥ इत्यादि दशवै० (अ० ६, गा० १२.) अत एव व्यवहारतः 'सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण सव्वाओ मुसावायाओ वेरमण' मित्यादिरूपेण व्रतोच्चारपूर्वकपालनेनैव व्यवहारतो निर्ग्रन्थो भवतीति भगवताऽर्हतामिहितम्। एव रागद्वेषाभ्या सत्तावर्तिभ्या जायमानेऽपि जीवघातादौ कर्मबन्धः केषा न भवति? इत्याह—'बधाभावोऽणाभोगे' इत्यादि। बन्धाभावो—जीवघातजन्यकर्मबन्धाभावः, अनाभोगे सति वर्जनमतीना—वर्जने जीवघातादिवर्जनविषया मतिर्येषा ते तथा, तेषा साधूनाम्, एवकारो गम्यस्तेषामेव, न, पुनरितरेषामसयतानामपि। एतेन आभोगे सति वर्जनाभिप्रायवता साधूना जीवघात एव न भवतीति दर्शित-बोध्यम्। अनाभोगे च सति वर्जनाभिप्रायभणनेन रागद्वेषवता छद्मस्थसयताना रागद्वेषावपि न घात्यजीवविषयकौ, तयोश्च तथाभूतयोराभोगे सत्येव सत्त्वं स्यात्। तेन रागद्वेषसत्तावतां साधूना वर्जनाभिप्राये सति अनाभोगवशेन जायमानो जीवघातो द्रव्यहिंसात्मको न कर्मबन्धहेतुः। यदागमः—'वज्जेमित्ति परिणआ सपत्तीए विमुच्चइ वेरा' इत्यादि प्रागुपदर्शितम्। इह हि जीवघातवर्जनाभिप्रायवतः

हिवे तिरस्कारने दीपावतो कहे छे—

जे माटे रागद्वेषना अभावथी अशुभ-जीवहिंसाप्रमुख अशुभ ते न हुई बधाभाव तो अनाभोग अने वर्जनमतिना धणी साधुने

अर्थ—एतला वती ज परनो अभिप्राय तिरस्कर्यो जे कारणवती रागद्वेषनां अभावथी जीवहिंसा आदे छे जेहने-मृषाभाषणादिकने, ते जीवहिंसाप्रमुख, केहवु छे ' अशुभ-कर्मबधने हेतुपणि करी गर्हणीयपणाथी, अशुभ छे. ते न हुई ज ते रौद्रकार्य छई एतलाजवती निर्ग्रथने जिने निषेध्यु छे ' सर्व जीव इच्छे जीववाने न मरिवाने'. ते माटे प्राणवध घोर निर्ग्रथ वर्जे.' इम मृषावादादिकने विषे पणि ' मृषावाद तो लोगने विषे सर्वसाधुई निंदिओ अविश्वास भूतने' तस्मात् मृषा वर्जे. इत्यादि दश वै० एतलाज वती व्यवहारथी सर्व प्राणातिपातथी विरमण सर्वमृषावादथी विरमण इत्यादि व्रतना उच्चारपूर्वक पालवे ज व्यवहारथी निर्ग्रथ हुई. एहवु भगवंते कहिउ छे.

इम रागद्वेष सत्तावर्त्तिई थाते पणि जीवघाते कर्मबध केहनई न हुइ. ते उपरि कहे छे—बधनो अभाव-जीवघाते जन्य कर्मसंधनो अभाव अनाभोग छते वर्जनने विषे छे जीवघातादिकनी वर्जनविषयिणी मति छे जेहने ते ते साधुने एवकार ते बाहिरथी लेवो. एतले ते साधुने ज. पणि बीजा असयतने नहि. एतले आभोग छते वर्जनाभिप्रायवतने जीवघात ज न हुई एहवु देखाड्यु

अथ पराभिप्रायमभ्युपगम्याऽप्युपसंहारेण दूषयन्नाह—

॥ एवं सम्मविआरे केवलिउवमा ण संजयजणस्स। जं जाणिअ जीववहे असंजओ होइ उवमेओ ॥

व्याख्या—एवम्-उक्तप्रकारेण सम्यग्विचारे सति पराभिप्रायेण केवल्युपमा संयतजनस्य-छद्मस्थसाधुलोकस्य न भवेत। तत्र हेतुमाह—'ज जाणिअ' त्ति, यद्-यस्मात् कारणात् ज्ञात्वा जीवघातेऽर्थात् केवलिनो यत्कार्ये उपमेय-साधुः केवलिकल्प इत्येवंरूपेणोपमीयमानः छद्मस्थसंयतोऽसंयतो भवेत्। विनापवादं जीवोऽयमिति ज्ञात्वा जीवघातकस्य मूलतोऽपि व्रतनाशात् तस्य संयमवार्त्ताऽपि दुरापेत्यर्थः। ननु तर्हि केवली कथं संयत? इति चेत्, अहो! भ्रान्तिः केवलिनो जीवघाते सिद्धे सत्येव तथावक्तुं शक्यत्वात्। तच्च जीवघातादिकं सर्वलोकगर्हणीयं केवलिभक्तेषु अस्मादृशेषु सत्सु केवलिनो न सेत्स्यतीत्यवगन्तव्यमिति गाथार्थः ॥ ४३ ॥

अथ केवलिनो भक्त्या स्तुतावपि पौनरुक्त्यमवगणय्य अनेकप्रकारैः परविकल्पितं दूषितमपि अल्पमतिविनेयव्युत्पत्त्यर्थं पुनर्दूषयितुं गाथापदेन निगमनमाह—

॥ एएणं केवलिणो अवज्जहेऊ ण जीववहमाई। रागदोसाभावा इअ वयणं दूरमुक्खित्तं ॥४४॥

व्याख्या—एतेन अनन्तरोक्तातिप्रसङ्गानुप्रसङ्गयुक्त्युद्भावनेन वक्ष्यमाणयुक्तिप्रकारेण च केवलिनो जीववधादिः-प्राणातिपातमृषाभाषणादिः, अवद्यहेतु-पापकारणं न भवति, कुतो? रागद्वेषाभावादिति वचनमप्युत्क्षिप्तम्-दूरत एव परित्यक्तमिति पराशङ्कामुद्भाव्यातिदेशेन सामान्यतस्तिरस्कृतेति गाथार्थः ॥ ४४ ॥

अर्थ—एम कहे प्रकारे सम्यग् विचार छते परने अभिप्राये केवली उपमा छद्मस्थसाधु लोकने न हुई. तिहां हेतु कहे छे-जे कारणथी जाणीने जीवघात, अर्थथी केवली कहेतें थिके उपमेय जे साधु केवलीसदश एहवे रुपें उपमानो विषय करीतो छद्मस्थसंयत ते असंयत हुई अपवाद विना जीव एहवु जाणीने जीवघात करनारने मूलथीज व्रतना नाशथी. तेहने संयमनी वार्ताए दु:कर. ए अर्थ. पूछे छे-तउ केवली किम संयती? एहवु जउ. ते उपरी कहे छे-मोटी भ्राति तुझने, केवलीने जीवघात सिद्ध थाते ज तिम कहेवाने शकयपणाथी. ते तो जीवघातादिक सर्वलोकने निंदनीय केवलीना भक्त अमासिता (अमारी सरिखा) छते केवलीनें सिद्ध नही थाई. एहवु जाणिवु ए गाथानो अर्थ ॥ ४३ ॥

हिवे केवलीनें भक्ति स्तुतिनी परें पुनरुक्तपणु अवगणीनें अनेक प्रकारें परनु विकल्पित ते दूषित छे, पणि अल्पमतिशिष्यनी व्युत्पत्तिने अर्थे वली दूषवाने अनुक्रमे गाथा छई तात्पर्यार्थ कहे छे—

एतले कहेवे करी केवलीने जीववधादिक पापनु हेतु न हुई. रागद्वेषना अभावथी ए वचनपणि दूर कर्यु.

अर्थ.—एणि हिंवडा कहिओ जे अतिप्रसंगना अनुप्रसंग युक्ति, तेहने प्रकट कहेवे अने कहीस्ये जे युक्तिनो प्रकार, तेणिं केवलीने प्राणातिपात मृषाभाषणादिक पापनु कारण न हुई. स्याथी? रागद्वेषना अभावथी. ए वचन पणि दूरथी छाडयु. एम शंका परनी सहशपणाईने प्रकट करीने सामान्यथी तिरस्कार करी. ॥ ४४ ॥

अथ तिरस्कारमुद्दीपयन्नाह—

जम्हा रागद्दोसाभावा णो जीवहणणमुहमसुहं । बंधाभावोऽणाभोगे वज्जणमईण साहूणं ॥४५॥

व्याख्या—अत एव पराकृत तिरस्कृत, यस्मात्कारणात् रागद्वेषाभावात्—जीवहनन मुखे-आदौ यस्य मृषाभाषणादेः तज्जीवहननमुखम्, किंभूतम् ? अशुभम्—अशुभकर्मबन्धहेतुत्वेन गर्हणीयत्वात् नो–नैव भवेत्, तच्च रौद्रकर्त्तव्यम् । अत एव जिनैर्निर्ग्रन्थाना निषिद्धम् । यदागमः—

'सव्वे जीवावि इच्छंति, जीविउ न मरिज्जिउ । तम्हा पाणवह घोर, निग्गथा वज्जयंति ण' ॥ति (दश० अ० ६, गा० १०. पृ० १९६) एव मृषावादादिष्वपि भाव्यम् । यदागमः—मुसावाओ उ लोगम्मि, सव्वसाहूहिं गरहिओ । अविस्सासो अ भूआणं, तम्हा मोस विवज्जए ॥ १ ॥ इत्यादि दशवै० (अ० ६, गा० १२.) अत एव व्यवहारतः 'सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं सव्वाओ मुसावायाओ वेरमण' मित्यादिरूपेण व्रतोच्चारपूर्वकपालनेनैव व्यवहारतो निर्ग्रन्थो भवतीति भगवताऽर्हतामिहितम् । एव रागद्वेषाभ्या सत्तावर्तिभ्या जायमानेऽपि जीवघातादौ कर्मबन्धः केषा न भवति ? इत्याह–'बधाभावोऽणाभोगे' इत्यादि । बन्धाभावो–जीवघातजन्यकर्मबन्धाभावः, अनाभोगे सति वर्जनमतीना–वर्जने जीवघातादिवर्जनविषया मतिर्येषां ते तथा, तेषा साधूनाम्, एवकारो गम्यस्तेषामेव, न पुनरितरेषामसयतानामपि । एतेन आभोगे सति वर्जनाभिप्रायवता साधूना जीवघात एव न भवतीति दर्शित-बोध्यम् । अनाभोगे च सति वर्जनाभिप्रायभणनेन रागद्वेषवता छद्मस्थसयताना रागद्वेषावपि न घात्यजीवविषयकौ, तयोश्च तथाभूतयोराभोगे सत्येव सत्त्वं स्यात् । तेन रागद्वेषसत्तावतां साधूना वर्जनाभिप्राये सति अनाभोगवशेन जायमानो जीवघातो द्रव्यहिंसात्मको न कर्मबन्धहेतुः । यदागमः—'वज्जेमित्ति परिणआ सपत्तीए विमुच्चइ वेरा' इत्यादि प्रागुपदर्शितम् । इह हि जीवघातवर्जनाभिप्रायवतः

હિવે તિરસ્કારને દીપાવતા કહે છે—

જે માટે રાગદ્વેષના અભાવથી અશુભ–જીવહિંસાપ્રમુખ અશુભ તે ન હુઈ બંધાભાવ તો અનાભોગ અને વર્જનમતિના ધણી સાધુને

અર્થ—એતલા વતી જ પરનો અભિપ્રાય તિરસ્કર્યો જે કારણવતી રાગદ્વેષનાં અભાવથી જીવહિંસા આદે છે જેહને–મૃષાભાષણાદિકને, તે જીવહિંસાપ્રમુખ, કેહવું છે ' અશુભ–કર્મબંધને હેતુપણિં કરી, ગર્હણીયપણાથી, અશુભ છે. તે ન હુઈ જ તે રૌદ્રકાર્ય છઈ એતલાજવતી નિર્ગ્રંથને જિને નિષેધ્યુ છે ' સર્વ જીવ ઇચ્છે જીવવાને ન મરવાને'. તે માટે પ્રાણવધ ઘોર નિર્ગ્રંથ વર્જે.' ઇમ મૃષાવાદાદિકને વિષે પણિ ' મૃષાવાદ તો લોગને વિષે સર્વસાધુઈ નિંદિઓ અવિશ્વાસ ભૂતને' તસ્માત્ મૃષા વર્જે ઇત્યાદિ દશ વૈ૦ એતલાજ વતી વ્યવહારથી સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરમણ સર્વમૃષાવાદથી વિરમણ ઇત્યાદિ વ્રતના ઉચ્ચારપૂર્વક પાલવે જ વ્યવહારથી નિર્ગ્રંથ હુઈ. એહવું ભગવંતે કહિઉ છે.

ઇમ રાગદ્વેષ સત્તાવર્તિઈ થાતે પણિ જીવઘાતે કર્મબંધ કેહનઈ ન હુઈ. તે ઉપરિ કહે છે—બંધનો અભાવ–જીવઘાતે જન્ય કર્મબંધનો અભાવ અનાભોગ છતે વર્જનને વિષે છે જીવઘાતાદિકની વર્જનવિષયિણી મતિ છે જેહને તે તે સાધુને એવકાર તે બાહિરથી લેવો એતલે તે સાધુને જ. પણિ બીજા અસંયતને નહિં. એતલે આભોગ છતે વર્જનાભિપ્રાયવંતને જીવઘાત જ ન હુઈ એહવું દેખાડ્યું

सत्यपि जीवघाते कर्मबन्धाभावो भणितः इति । अत्र वर्जनाभिप्रायस्य कारण तावत् जीवघाते नियमेन दुर्गतिपातहेतुः कर्मबन्धो भवतीत्यभिप्राय एव । अन्यथा सुगतिहेतुज्ञानादिष्वपि वर्जनाभिप्रायः प्रसज्येत । केवलिनस्तु वर्जनाभिप्रायो न भवत्येव, सर्वकाल सामयिकसातवेदनीयकर्मबन्धकत्वेन दुर्गतिहेतुकर्मबन्धाभावस्य निर्णीतत्वात् । अत एव केवलिनो हेयादीनि वस्तूनि न भवन्त्येवेति प्राग् समर्थितम् । किञ्च-केवलिनो वर्जनाभिप्रायाभ्युपगमे ऐहिकपारत्रिकभयमप्यभ्युपगन्तव्यं स्यात् , तस्य भयाऽविनाभावित्वात् । तस्माज्जीवघातस्तज्जनितकर्मबन्धाभावश्चेत्युभयमपि अनाभोगवन्तं संयतलोकमासाद्यैव सिद्ध्यति । यदागमः-

'उच्चालिअंमि पाए इरिआसमिअस्स संकमट्ठाए । वावज्जेज्ज कुलिंगी मरिज्ज तं जोगमासज्ज ॥ १ ॥ ण य तस्स तन्निमित्तो बंधो सुहुमोऽवि देसिओ समए । अणवज्जो उ पओगेण सव्वभावेण सो जम्हा ॥ २ ॥' त्ति, ओघ० (गा० ७४८, ७४९) वृत्तिर्यथा–'उच्चालिते' उत्पाटिते पादे सति ईर्यासमितस्य साधो सङ्क्रमार्थमुत्पाटिते पादे इत्यत्र सम्बन्धः, व्यापद्येत संघट्टनपरितापनैः, कः? 'कुलिंगी' कुत्सितानि लिङ्गानि–इन्द्रियाणि यस्यासौ कुलिंगी–द्वीन्द्रियादिः, स परिताप्येत उत्पाटिते पादे सति, म्रियते चासौ कुलिंगी 'तं' व्यापादनयोगम् 'आसाद्य' प्राप्य, न च तस्य तन्निमित्तो बन्धः सूक्ष्मोऽपि देशितः 'समये' सिद्धान्ते, किं कारणं? यतोऽनवद्योऽसौ साधुः तेन व्यापादनप्रयोगेण–व्यापादनव्यापारेण, कथं? 'सर्वभावेन' सर्वात्मना, मनोवाक्कायकर्मभिरनवद्योऽसौ यस्मात् तस्मान्न सूक्ष्मोऽपि बन्धस्तस्येति'। एव सत्यपि जीवघातेऽबधको हि अनाभोगवशेन भावतो जीवघाताभावमधिकृत्यावसातव्यः, न पुनर्द्रव्यतोऽपि, तस्य प्रत्यक्षबाधितत्वात् आगमबाधितत्वाच्च।

જાણિવું. અનાભોગ છતે વર્જવાના અભિપ્રાયને કહેવે રાગદ્વેષવત છદ્મસ્થસયતને રાગદ્વેષપણિ હતવ્ય જીવવિષયીઆ, નહિં. તે રાગદ્વેષને તેહવાને છતે જ છતાપણું હુઈ તે વતી રાગદ્વેષની સંતાવત સાધુને વર્જનના અભિપ્રાય છતે અનાભોગ વશે થાતો જીવઘાત તે દ્રવ્યહિંસા રૂપ કર્મબંધનો હેતુ (ન) હુઈ

ઇહા જીવઘાતના વર્જવાના અભિપ્રાયવતને છતે જીવઘાતે પણિ કર્મબંધનો અભાવ કહિઓ. હિવે ઇંહા કારણ તે વર્જનાભિપ્રાયને, જીવઘાતે નિયમે જ દુર્ગતિનો હેતુ કર્મબંધ હુએ એ અભિપ્રાય જ. ઇમ નહી તો સુગતિના હેતુ જે જ્ઞાનાદિક તેહને વિષે પણિ વર્જવાનો અભિપ્રાય સપજે. કેવલીને તો વર્જનાભિપ્રાય ન હુઇજ. સર્વકાલ સામયિક જે સાતવેદનીયકર્મનઈ બંધપણિ કરી દુર્ગતિનું હેતુ જે કર્મબંધ તેહના અભાવને નિશ્ચિતપણાથી એતલા જ વતી કેવલીને હેયાદિક વસ્તુ ન હુઈ. એહવું પૂર્વે સમર્થ્યું છઈ વલી કેવલીને વર્જનાના અભિપ્રાય માનતે ઇહલોક અને પરલોકનું ભય માન્યુ જોઈઈ તેહનો ભયના અવિનાભાવિપણાથી તે વતી જીવઘાત અને જીવઘાતજનિત કર્મબંધનો અભાવ એ બિહુ અનાભોગવત સંયતલોક પામીનઈ જ સીઝઈ.

જે વાસ્તી આગમ છે-ઉપાડે પાદે છતે ઇર્યાસમિત સાધુને સક્રમણને અર્થિ ઉપાડે પગે ઇહા સબંધ. ઘટ્ટન પરિતાપનો, કઉણ? કુત્સિત છે ઇંદ્રિય જેહના એતલે દ્વીંદ્રિયાદિક, તે પરિતાપ પામે, ઉપાડે પગે છતે મરઈ કુલિંગ તે તે હિંસાના યોગને પામીને, પણિ તેહને તે નિમિત્તિઓ બંધ સૂક્ષ્મ પણિ ન કહિઓ સિદ્ધાતને વિષે. સ્યું કારણ? જે વતી નિપાપ એ સાધુ. તેણે હિંસાને યોગઈ કિમ? સર્વપ્રકારઈ મનવચનકાયાનઈ વ્યાપારે નિપાપ છે જે વતી, તે વતી સૂક્ષ્મપણિ બંધ નહી તેહને. ઇમ છતે જીવઘાતે અવધક તે અનાભોગનઈ વશે ભાવથી જીવઘાતના અભાવ આશ્રયી જાણવો. પણ દ્રવ્યથી એ નહી ઇમ નહીં. તેહને પ્રત્યક્ષબાધપણાથી. અને આગમબાધપણાથી.

तथाहि–'उच्चालिअंमि पाए' इत्यादि। तथा 'णाणी कम्मस्स खयट्ठमुट्ठिओऽणुट्ठिओ य हिंसाए। जयइ असढं अहिंसत्थमुट्ठिओ अवहगो सो उ'॥ इत्योघ० (गा० ७५०) वृत्तिर्यथा–'ज्ञानमस्यास्तीति ज्ञानी–सम्यग्ज्ञानयुक्त इत्यर्थः। 'अहिंसत्थमुट्ठिओ' अहिंसार्थमुत्थित–उद्युक्त', किन्तु सहसा कथमपि-प्रयत्न कुर्वतोऽपि प्राणिवधः सञ्जातः अवधक एव साधुरिति। तत्राऽनया गाथया भङ्गका अष्टौ सूचिताः। तद्यथेत्यादि यावत् अहिंसार्थमुत्थितोऽभ्युद्यत किन्तु सहसा प्रयत्न कुर्वतोऽपि प्राणिवधः सञ्जातः, स चैवंविधोऽवधक शुद्धभावत्वादिति'। तत्रापि प्रयत्न कुर्वन्नपि प्राणिवधकश्छद्मस्थ एव भवति, केवलिनः प्रयत्नस्य वैफल्याभावात्, तत्कारणस्य वीर्यान्तरायस्य क्षीणत्वात्, अनाभोगाभावेन सहसात्काराभावाच्च। वस्तुतस्तु प्रयत्नवैफल्यसहसात्कारौ वीर्यान्तरायानाभोगजन्यावपि चारित्रमोहनीयेन जीवघाते जनयितव्ये सहकारिकारणत्वेन प्रतीतौ द्वावप्यनाभोगमूलकावेव, तथैवानुभवसिद्धत्वात्। एवं कदाचिज्जीवघातावसरे कस्यचिदाभोगोऽपि भवति, सोऽप्यनाभोगमूलकत्वेनानाभोग एव, आभागकार्यकरणे सामर्थ्याभावात्। तथाहि–

'तस्स असचेअयओ सचेअयओ अ जाइं सत्ताइं। जोगं पप्प विणस्सति णत्थि हिंसाफल तस्स॥' त्ति, ओघ० (गा० ७५१) वृत्तिर्यथा–'तस्यैवप्रकारस्य ज्ञानिनः कर्मक्षयार्थमुद्यतस्यासचेतयतोऽजानानस्य किं? सत्त्वानि, कथ? प्रयत्न कुर्वतापि कथमपि न दृष्टो व्यापादितश्च। तथा 'सचेतयंत' जानानस्य, कथमस्त्यत्र प्राणी ज्ञातो दृष्टश्च, न च प्रयत्न कुर्वताऽपि रक्षितु पारितः। ततश्च तस्यैवंविधस्य यानि सत्त्वानि 'योग' कायादिव्यापारं प्राप्य विनश्यन्ति, तत्र नास्ति तस्य साधोर्हिंसाफलं–साम्परायिक ससारजननमित्यर्थः, यदि परमीर्याप्रत्यय कर्म भवति, तच्चैकस्मिन् समये बद्धमन्यस्मिन् समये क्षपयति'। अत्र हि जीव जानानस्याजानानस्य वा जीवरक्षार्थं क्रियमाणस्य प्रयत्नस्य

' જ્ઞાની કર્મક્ષયને અર્થે પ્રવર્ત્યો અને અણપ્રવર્ત્યો હિંસાનઈ અર્થિ જે પ્રાણીવધ થયો તે– હે અહિંસક જ ગ્નાન છે જેહને તે જ્ઞાની–સમ્યગ્જ્ઞાને યુક્ત એ અર્થ. અહિંસાને અર્થે ઉત્થિત– ઉપયોગી, તો સ્યું ? સહસા કિમે યત્ન કરતા સાધુને પ્રાણિનો વધ થયો, અવધકજ સાધુ તિહા ઇણી ગાથાઈ ભગ આઠ જણાવ્યા તે કિમ ઇત્યાદિક યાવત્ અહિંસાને અર્થે ઉજમાલ તઉ સ્યુ ? સહસાત્કારે પ્રયત્ન કરતાને પાણિનો વધ થયો તે એહવો એ અહિંસક, શુદ્ધભાવપણાથી તિહાપણિ પ્રયત્ન કરતો પ્રાણિનો વધ થયો છદ્મસ્થ જ હુઈ કેવલીના પ્રયત્નને વિફલપણાના અભાવથી પ્રયત્નવિફલતાનુ કારણ જે વીર્યાતરાય તેહને ક્ષીણપણાથી અનાભોગને અભાવે સહસાત્કારના અભાવથી, પરમાર્થવૃત્તિ તઉ પ્રયત્નની વિફલતા અને સહસાત્કાર તે વીર્યાતરાય અને અનાભોગે જન્ય જ હુતા ચારિત્રમોહનીયે જીવઘાત ઉપજાયતે સહકારિકારણપણિ પ્રસિદ્ધ બિહુ અનાભોગ મૂલક જ તિમજ અનુભવે સિદ્ધપણાથી.

ઇમ કિવારેકિ જીવઘાતને અવસરે કુણેકને આભોગપણિ હુઈ. તે આભોગ તે અનાભોગમૂલપણાથી અનાભોગજ કહીઇ. આભોગના કાર્ય કરિવાને વિષે સામર્થ્યના અભાવથી. તેહને અજાણતે અથવા જાણતે જે સત્ત્વ યોગ પામીને વિણસે, તેહને હિંસાનુ ફલ નથી તે એહવા પ્રકારે જ્ઞાનીને કર્મક્ષયને અર્થે ઉજમાલને અણજાણતાને સ્યુ ? સત્ત્વ કિમ પ્રયત્ન કરતાને પણિ કેથે પણિ ન દીઠા અને વ્યાપાદન કર્યો તથા જાણતાને કિમ છે ઈહા પ્રાણી જાણ્યો દષ્ટ અને પ્રયત્ન કરિતા પણિ રાખવાને ન શકયો. તે વતી તે એહવાને જે જીવ કાયાદિવ્યાપારને પામીને વિણસ્યસે; ન હુઈ તે સાધુને હિંસાનુ ફલ સંસારનુ ઉપજાવનાર એ અર્થ કદાચિત ઇર્યા પ્રત્યયિઉ કર્મ હુઇ તે તો એકે સમયે જ ખેપવો.

'विफलता भणिता । सा च जीवरक्षोपायस्यानाभोगादेव भवति, अन्यथा प्रयत्नं कुर्वतापि रक्षितुं न पारित इति वचनानुपपत्तिः प्रसज्येत । स एवानाभोगो 'जीवघातं प्रति मूलकारणं छद्मस्थसंयतानामेव भवेत् । एवंविधश्च छद्मस्थसंयतः कदाचित्कश्चिदुपशान्तवीतरागोऽपि स्यात्, जीवघातेऽपीर्यापथिकी-क्रियायास्तस्यैवाऽऽगमे भणितत्वात् । आगमस्तु ' अणगारस्स णं भंते ! भाविअप्पणो पुरओ जुगमायाए पेहाए रीअं रीअमाणस्स पायस्स अहे कुक्कुडपोअए वे 'त्यादिरूपेण प्रागुपदर्शित एव । एतदर्थाभिधायकं च वाक्यम्—यदि परमीर्याप्रत्ययं कर्म भवतीत्यादिरूपमवसातव्यम् । यद्यालिङ्गितपरमितिशब्देन आभोगानाभोगवतां मध्ये कस्यचिदीर्याप्रत्ययकर्मबन्धस्य सूचितत्वात्, अनाभोगाभावे च निजकायादिव्यापारासाध्य-कार्यविषयकप्रयत्नस्यैवाभावेन कुतस्तद्विफलतेति । ग्रामो नास्ति कुतः सीमेति न्यायात् । अत एव केवली परेषां सम्यक्त्वाद्यलाभे धर्मदेशनामपि न करोति । यदागमः—

' सव्वं च देसविरइं सम्मं घिप्पइ य होइ कहणाओ । इहरा अमूढलक्खो न कहेइ भविस्सइ न तं च ' ॥ त्ति, श्रीआव० नि०, (गा० ५६४) देशनादिविषयकप्रयत्नविफलतायां केवली सर्वज्ञो न भवेत्, विफलतामज्ञात्वैव प्रयत्नस्य क्रियमाणत्वात् । नहि ज्ञानवान् कोऽपि पर्वतमुत्पाटयितुमुद्यच्छतीति । एतेन ज्ञानपूर्वकजीवघातेऽपीर्याप्रत्ययं कर्म भवतीति भणनेन ' संचेअयआ ' त्ति पदं केवलिवाचकं भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता । केवलिनो जीवघाताभ्युपगमे तद्रक्षार्थं सर्वज्ञत्वहानिहेतुनिष्फलप्रयत्नस्यै-वासम्भवात् । अयं भावः—केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव केवलिना सर्वकालीनं सर्वमपि कार्यं नियतकारण-सामग्रीसहितमेव दृष्टम् । तत्र केवलिना निजप्रयत्नो हि विवक्षितजीवरक्षाया नियतकारणसामग्र्यामन्तर्भूतो दृष्टोऽनन्तर्भूतो वा ? आद्ये, केवलिप्रयत्नस्य वैफल्यं न स्यात्, तस्य तस्या नियतकारणसामग्र्यन्तर्भूतत्वेन

હિવે ઇહા જીવપ્રતિ જાણતાને અથવા અણજાણતાને જીવરક્ષાને અર્થે પ્રયત્નની નિષ્ફલતા કહી તે જીવરક્ષાના ઉપાયના અનાભોગથી જ હુઇ. ઇમ નહીં તો પ્રયત્ન કરતે પણિ રાખિવાને ન શક્યો એ વચનની અયુક્તતા સંપજે. તેહજ અનાભોગ જીવઘાત પ્રતિં મૂલકારણ છદ્મસ્થસંયતને જ હુઇ એહવો છદ્મસ્થ તો કિવારેક ઉપશાંત વીતરાગપણિ હુઈ જીવઘાતે પણિ ઇર્યાપથિકીક્રિયાને વિષે કહેવાપણાથી આગમ તેઉ એ અર્થનું જણાવનારું વાક્યો તો (પૂર્વિં દેખાડ્યું છઈ જ) યદિઈ યુક્ત પર એહવે શબ્દે આભોગ અને અનાભોગવંત મધ્યે કુણેકને ઇર્યા પ્રત્યય કર્મબંધને સૂચિતપણાથી અનાભોગને અભાવે તો પોતાને કાયાદિકને વ્યાપારે અસાધ્ય જે કાર્ય તદ્વિષયક પ્રયત્નને જ અભાવે કિહાથી પ્રયત્નની વિફલતા. ગ્રામ નહી તો સીમ કિહાથી એ ન્યાયથી.

એતલાજવતી કેવલી પરને સમ્યક્ત્વાદિકને અલાભે ધર્મદેશના પ્રતિ ન કરે. સર્વવિરતિ દેશવિરતિ અને સમ્યક્ત્વ જો ગ્રહે કથનથિકુ હુઈ અન્યથા અમૂઢલક્ષથિકુ કહે નહી દેશનાવિષયીઆ પ્રયત્નની નિષ્ફલતા છતે કેવલી સર્વજ્ઞ જ ન હુઇ. વિફલપણાપ્રતિ અણજાણીને પ્રયત્નને કરિવા-પણાથી. જ્ઞાનવંત કોઇ પર્વત ઉપાડવાને તો ઉદ્યમ ન કરે એતલે જ્ઞાનપૂર્વક જીવઘાતે ઇર્યાપ્રત્યયિકું કર્મ હુઈ એહવે ભણતે ' સંચેઅઅઓ ' એ પદ કેવલીનુ વાચક હુસ્યે એ શંકા પણિ ટાલી કેવલીને જીવઘાત માનતે તેહની રક્ષાને અર્થે સર્વજ્ઞપણાની હાનિનુ હેતુ જે નિષ્ફલ પ્રયત્ન તેહના અસંભવથી.

એ ભાવ—કેવલજ્ઞાનને ઉત્પત્તિસમયે કેવલીઈ સર્વકાલનુ સર્વ કાર્ય પણિ નિયત જે કારણની સામગ્રી તેણે સહિતજ દીઠુ તિહા કેવલીઈ પોતાનો પ્રયત્ન તે વિવક્ષ્યોજીવની રક્ષાની નિશ્ચિત કારણની સામગ્રી ને વિષે અંતર્ભવ્યો દીઠો અથવા અનંતર્ભવ્યો દીઠો.

दृष्टत्वात्। द्वितीये, विवक्षितजीवरक्षार्थं केवलिनः प्रयत्न एव न भवेत्, केवलिना तत्सामग्र्यामनन्तर्भूतत्वेन दृष्टत्वात्। नहि कोऽपि जलेनाग्निमुद्दीपयितुमुद्यतो भवति, जलस्याग्नेरुद्दीपनसामग्र्यामनन्तर्भूतत्वात्। तेन 'प्रयत्नं कुर्वताऽपि रक्षितुं न पारित' इति वचन छद्मस्थसयतमधिकृत्यैव सम्यगवसातव्यम्, अनाभोगमन्तरेण तथाभणितेरसम्भवात्। ननु उपशान्तवीतरागस्याऽपि ज्ञानपूर्वकजीवविराधना कथ सम्भवतीति ? चेत्, उच्यते—उत्पाटिते पादे पादमोचनस्थाने कुक्कुटपोतादि सहसा प्रविशन् ज्ञात• प्रविष्टश्च चक्षुषा दृष्टो ऽपि पादं प्रत्यादातुमशक्तस्य तज्जीवविराधना अनाभोगमूलिकाप्याभोगपूर्विका मन्तव्या, तद्घातावसरे तज्जीवविषयकाभोगस्य विद्यमानत्वात्। अत एव सञ्चेतयतो—जानानस्य कथमस्त्यत्र प्राणी ज्ञातो न च प्रयत्नं कुर्वताऽपि रक्षितुं पारित इत्येव व्याख्यानं छद्मस्थसयतमधिकृत्यैव कृतम्। केवलिनस्तु केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव यथादृष्टस्य जायमानत्वेन केवलिनमधिकृत्य प्रयत्नविफलतासमये अस्त्यत्र प्राणी ज्ञातो दृष्टश्चेति व्याख्यानस्यायुक्तत्वात्। एतेन प्रागप्रमत्तसयतानामवश्यभाविनी जीवविराधना अनाभोगमूलाऽनाभोगपूर्विका अनाभोगमूलाऽऽभोगपूर्विका चेति द्विधोक्ताऽपीह 'तस्स असंचेअयओ संचेअयओ अ जाइं सत्ताइं 'मित्याद्यागमसम्मत्या समर्थितेति बोध्यम्। एतेन सत्यपि जीवघाते छद्मस्थसंयतो न वधकस्तर्हि केवली तु सुतरामेवेति मुग्धजनकल्पनाऽपि परास्ता, आभोगमूलाभोगपूर्वकजीवघातेनाप्रमत्तसंयतस्याप्यसंयतत्वेनाभ्युपगमात्। किञ्च—केवली सत्यपि जीवघाते न :_तत्किं छद्मस्थवत् जीवघातकत्वेन ? उत छद्मस्थोऽप्यवधकः किं केवलिवज्जीवघातकत्वेनेति।

પહિલે પક્ષે, કેવલીના પ્રયત્નને વિફલપણું ન હુઇ તે પ્રયત્નનઈ તે જીવરક્ષાના નિયત કારણ સામગ્રીને વિષે અતર્ભૂતપણે દષ્ટપણાથી બીજે પક્ષે, વિવેખ્યા જીવરક્ષાને અર્થેઈ કેવલીને પ્રયત્નજ ન હુઇ, કેવલીઇ તેહની સામગ્રીમાહઇ અનતભૂર્તપણે દષ્ટપણાથી. કોઇ જલે અગ્નિને દીપાવવાને સમર્થ ઉદ્યમવંત હુઇ, ઇમ તો નહીં. જલને અગ્નિની ઉદ્દીપનસામગ્રીનઇ વિષઈ અનતર્ભૂતપણાથી, તે વતી 'પ્રયત્ન કરતાઇ રાખીને ન શકયું' એ વચન, તે છદ્મસ્થસયત ઉદ્દેશીનેજ સમ્યગ્ જાણવું. અનાભોગ વિના તથાવચનના અસભવપણાથી

પૂછે છે-ઉપશાતવીતરાગને પણિ જ્ઞાનપૂર્વક જીવવિરાધના કિમ સભવે ? એહવું જઉ, કહીઇ છે-પાદ ઉપાડે હુતે પાદમોચક ને વિષે કુર્કુટપોતાદિક સહસા પ્રવેશ કરતો જાણ્યો અને પઇઠો ચક્ષુઈ દીઠો દેખીને પાદને પાછો લેવાને અશક્ત એહવાને તે જીવની વિરાધના હુઈ અનાભોગમૂલક પણિ આભોગ પૂર્વક માનવી. તેહના ઘાતને અવસરે તે જીવવિષયીઆ આભોગને વિદ્યમાનપણાથી. એતલાજવતી જાણતાને કિમ ? છે ઇહા પ્રાણી જાણ્યો દીઠો પણિ પ્રયત્ન કરિતાએં રાખવા ન શકયો. ઇમજ વ્યાખ્યાન છદ્મસ્થ સયતની અપેક્ષાઈ જ કરિઉં. કેવલીને તો કેવળજ્ઞાનને ઉત્પત્તિસમયઇજ યથા દષ્ટને થાવા પણે કેવલીને આશ્રયીને પ્રયત્ન નિફલતાસમયે, છે ઇહા પ્રાણી જાણ્યો દીઠો એ વ્યાખ્યાનને અયુક્તપણાથી, એતલે કહેવે પૂર્વે અપ્રમત્તસયતને અવશ્યે થાનાર જે જીવવિરાધની તે અનાભોગમૂલક અનિ અનાભોગપૂર્વક, અનાભોગમૂલક અનિ આભોગપૂર્વક ઇમ બિ પ્રકારે કહી પણિ 'तस्स असंचेअअउ' ઇત્યાદિ આગમસમતિ સમર્થું જાણવું.

ઈહા ઉચ્છૃંખલે તો संचेअअउ એ દલનો અર્થ દેખી કેવલીની પ્રયત્નવિફલતા માનીને પણિ કેવલી જ ઈહા આણ્યો છે તે સર્વ મિથ્યા જાણિવું એતલઈ જઉ છતે જીવઘાતે છદ્મસ્થસયત તે વધક

थाऽपि प्रवचनमर्यादाभङ्गः। यतः प्रथमविकल्पे केवलिनोऽनाभोगसिद्धिः, छद्मस्थसंयतस्य विनाऽपवादमनाभोगेनैव जीवघातस्य प्रवचने भणितत्वात्। आभोगे च सति छद्मस्थवत् केवल्यप्यसंयतो भवेत्। द्वितीये, सर्वस्याऽपि संयतस्यासंयतत्वं स्यात्, विनाऽपवादं ज्ञात्वा जीवघातको यद्यसंयतो न भवेत् तर्हि असंयतत्वमुच्छिन्नसंकथमेव भवेत्। तस्माद् यथा केवलिनो जीवघातसिद्ध्यर्थं छद्मस्थानां जीवघातो रागद्वेषजन्यः, केवलिनस्तु रागद्वेषाभावाजन्य इत्येकमेव कार्यं परस्पर प्रतिपक्षभूतकारणद्वयजन्यमभ्युपगतम्, तथा केवलिनः संयतत्वसिद्ध्यर्थं छद्मस्थानामनाभोगो ज्ञानावरणीयकर्मजन्यः; केवलिनस्तु अवश्यभाविजीवघातावसरे ज्ञानावरणीयाभावजन्यः इत्यपि कल्पनीयम्, भवत्कल्पनाया इहाप्यनिवार्यत्वात्। तथा चलोपकरणतयाऽशक्यपरिहारेण केवलिनोऽपि जीवघातो भवतीति भवत्कल्पितं सुस्थं स्यात्, जीवघातकारणस्यानाभोगस्य सत्त्वात्।

ननु भो! केवलिनो जीवघातो रागद्वेषाभावजन्य इति न ब्रूमः, किन्त्ववश्यभावित्वेन स्वत एव जायते इति चेत्सत्यम्, तर्हि अनाभोगोऽपीत्थमेवाऽऽस्तां युक्तेस्तौल्यात् आकस्मिककार्याभ्युपगमेऽपसिद्धान्ताच्च, जैनानां कार्यमात्रस्य कालादिपञ्चसमवायजन्यत्वेनाङ्गीकारात्। किञ्च–केवलिनोऽपि जीवघातो भवतीति वचनं दत्ताञ्जल्येव सम्पन्नं, तथाभूतस्य जीवघातस्य केवलिकर्तृकत्वासम्भवात्। अथ केवलिशरीराज्जायमानत्वेन तथाव्यपदेश इति चेत्, तर्हि शैलेश्यवस्थायामपि अयोगिकेवलिशरीराज्जायमानो मशकादीनां प्राणत्यागः अयोगिकेवलिकर्तृकत्वेन व्यपदेष्टव्यः प्रसज्येत। किञ्च–छद्मस्थानामपि जीवघातोऽवश्यभावित्वेन स्वभावतो जायमानो वक्तव्यार्हः स्यात्, समाने कार्ये एकं सहेतुकम् अपरं च

નહીં, તઉ કેવલી અતિહિં જ. એ મુગ્ધજનની કલ્પના પણિ પરાકરણ કરી. આભોગમૂલક આભોગપૂર્વક જીવઘાતે અપ્રમત્તસયતને પણિં અસયતપણિં માનવાથી. કેવલી છતે જીવઘાતે પાણ વધક નહી તે સ્યુ ? છદ્મસ્થની પરઈ જીવઘાતકપણિ ? અથવા છદ્મસ્થપણિ અહિંસક સ્યુ 'કેવલીની પરે' જીવઘાતક પણિ ? ઇમ બિહુ પ્રકારે પણિ પ્રવચનમર્યાદાનો ભગ હુઈ જે માટે પ્રથમ વિકલ્પે, કેવલીને અજાણપણાની સિદ્ધિ હુઈ. છદ્મસ્થસયતને અપવાદ વિના અનાભોગે જ જીવઘાતને પ્રવચન વિષે કહ્યાપણાથી આભોગથિકે તો છદ્મસ્થની પરે કેવલી અસંયત હુઈ બીજે પક્ષે તો, સર્વે સયતને અસયતપણું થાઈ. અપવાદ વિના જાણીને જીવહિંસકપણિ જઉ અસયત ન હુઈ, તઉ અસયતપણું ઉચ્છિન્નસકથ જ હુઈ ? તે માટે જિમ કેવલીને જીવઘાતની સિદ્ધિને અર્થે છદ્મસ્થને જીવઘાત તે રાગદ્વેષે જન્ય, કેવલીને તઉ રાગદ્વેષને અભાવે જન્ય, ઇમ એક જ કાર્ય પરસ્પરે વિરોધીભૂત કારણિ બિઇ જન્ય માનવુ તીમ કેવલીને સયતપણાની સિદ્ધિને અર્થે છદ્મસ્થને અનાભોગ તે જ્ઞાનાવરણીઇ જન્ય, કેવલીને તઉ અવશ્યભાવિ જે જીવઘાત તેહને અવસરે જ્ઞાનાવરણીયને અભાવે જન્ય એ પણિ કલ્પવુ, તાહરી કલ્પનામે ઇહા અનિવાર્યપણાથી. તિવારે ચલઉપકરણતાઇં અશક્યપરિહારે કેવલીને પણિ જીવઘાત હુઈ. એ તાહરું કલ્પિઉ દૃઢ થાઈ. જીવઘાતનુ કારણ જે અનાભોગ તેહને છતાપણાથી. પૂછે છે–કેવલીને જીવઘાત તે રાગદ્વેષને અભાવે ઉત્પન્ન ઇમ નથી કહેતાં, તો સ્યુ ? અવસ્યંભાવિપણિ કરી—સ્વભાવથી જ હુઈ. એહવું જો તે, સત્ય, તઉ અનાભોગપણિ ઇમજ હઉ. યુક્તિને સદૃશપણાથી અને હેતુ વિના કાર્ય માનતે સિદ્ધાંતવિરોધથી, જૈનને કાર્યમાત્રને કાલાદિ પાચને સમુદાયે જન્યપણિ કરી અંગીકારથી, વલી કેવલીને જીવઘાત હુઈ એ વચન દત્તાજલી જ થયુ. તેહવા જીવઘાતને કેવલીકર્તૃકપણાના અસંભવથી.

निर्हेतुकमितिवचनस्य जगद्व्यवस्थाभङ्गहेतुकत्वेनाप्रामाणिकत्वात्। एतेन यः कश्चित् यस्या हिंसायाः फलं न भवति, सा हिंसैव नोच्यत इति भणति, सोऽप्युपेक्षितो द्रष्टव्य', प्रवचनपरिज्ञानशून्यत्वात्। यतः प्रवचने द्रव्यभावपदाभ्यां हिंसाचतुर्भङ्गीविचारे फलशून्याया अपि द्रव्यतो हिंसाया हिंसात्वेन व्यपदेशः। एतच्च प्रवचने प्रतीतमपि ग्रन्थसम्मत्या प्राक् प्रदर्शितमेव। अन्यथा तीर्थकरः पुरुषत्वेन वक्तव्यो न भवेत्। तस्य पुरुषत्वस्य निष्फलत्वात्। तस्मात् द्रव्यतो हिंसा हिंसात्वेन वक्तव्यैव।

अत एव प्रतिष्ठाद्युत्सवेऽमार्युद्घोषण द्रव्यतो हिंसानिवारणार्थमेव, न पुनर्भावतोऽपि, तस्याः फलवत्त्वेऽपि प्रवृत्तिनिवृत्तिव्यवहारबाह्यत्वात्, निश्चयनयापेक्षया व्यवहारनयस्य बलिष्ठत्वात् 'ववहारो वि हु बलवं जं छउमत्थंपि वंदए अरहा' इत्याद्यागमवचनात्। व्यवहारनयविलोपे च तीर्थोच्छेदपातकं स्यात्। यदागमः—'ववहारनउच्छेए तित्थुच्छेओ हवइ वस्स' त्ति, पञ्चवस्तुके। न च केवलिनः सत्यपि जीवघातेऽभिप्रायाभावात् केवली न वधक इति वाच्यम्, स्वतन्त्रक्रियावतः केवलिनो ज्ञात्वा जीवघातोऽभिप्रायाभावश्चेति वक्तुं भवानेव समर्थो, नापरः कश्चिदपि, सर्वजनप्रतीतिबाधितत्वात् ज्ञात्वा जीवघातस्य दुष्टाध्यवसायलिङ्गत्वेनागमे भणितत्वात्। एतच्च 'जो पुण हिंसायतणेसु' इत्याद्यागमसम्मत्या प्राक् प्रदर्शितमेव। ज्ञात्वा जीवघाते च केवलित्वज्ञापकलिङ्गाना वैयर्थ्यापत्तिरपि [स्वरूपासिद्धत्वेन छद्मस्थानामनुमितिजनकत्वाभावात्] किञ्च—केवलिनो वधकत्वाभावसिद्ध्यर्थं छद्मस्थसयतानामिवानाभोगोऽप्यवश्यमभ्युपगन्तव्यः प्रसज्येत। किञ्च—केवलिनोऽप्येजनादिक्रियामात्रजन्यो हि जीव-

---

हिवे केवलिना शरीरथी थाता पणि ते केवली करनार छे, जेहनो एहवो व्यवहार एहवु जओ, तओ शैलेश्यवस्थाने विषे अयोगीकेवलीना शरीरथी थातो मशकादिकनो प्राणत्याग पणि अयोगीकेवलीई कर्यो एहवो थाइ. वली छद्मस्थने पणि जीवघात ते अवश्यभाविपणि स्वभावथी थातो कहेवा योग्य थाई सरिखे कार्ये एक ते सहेतुक एक ते निर्हेतुक ए वचननि जगना व्यवस्थाना भंगने हेतुपणि करी अप्रमाणजनितपणाथी. एटले जे कुणेक जे हिंसानु फल न हुई, ते हिंसा ज न हुई एहवु कहे छे, ते उवेख्यो देखवे. प्रवचनपरिज्ञानना शून्यपणाथी. जे माटे प्रवचनने विषे द्रव्य–भावपदे हिंसा चउभंगीने विचारे–फले शून्य द्रव्यथी हिंसाने पणि हिंसापणि कहणु छे. ए तो प्रवचनने विषे प्रतीतपणि ग्रंथनी संमति पूर्वे देखाडयु ज छे. इम नही तो तीर्थंकर पुरुषपणि कहेवो न थाइ, तेहना पुरुषपणाने निःफलपणाथी, ते माटे द्रव्यथी हिंसा ते हिंसापणि कहेवीज.

एतलाजवती प्रतिष्ठाद्युत्सवादिकने विषे अमारिनी उद्घोषणा द्रव्यथी हिंसानिवारणने अर्थे, पणि भावथी नहीं ते भाव हिंसाने फलवंतपणि पणि प्रवृत्ति अने निवृत्तिना व्यवहारना बाह्यपणाथी [नहीं] निश्चयनयनी अपेक्षाई व्यवहारनयने बलिष्ठपणाथी. 'व्यवहार ते बलवंत जे वती छद्मस्थ प्रते पणि वांदे अरिहंत' इत्यादि आगमवचनथी व्यवहारनयने विलोपे तो तीर्थोच्छेदनु पातक थाई. 'व्यवहारनयनई उच्छेदे तीर्थनो उच्छेद हुइ अवश्य.' केवलीने छते पणि जीवघाते अभिप्रायना अभावथी केवली ते हिंसक नहीं एहवु न कहेवु. स्वेच्छाई क्रियावंत केवलीने जाणीने जीवघात अने अभिप्रायनो अभाव, एहवु कहेवाने तुजे समर्थ. बीजो को नहीं सर्वजनने प्रसिद्धिना बाधितपणाथी. जाणीने जीवघातने दुष्ट अध्यवसायने लिंगपणि आगमने कह्यापणाथी. ए तो 'जो पुण हिंसा' इत्यादि आगमसमति पूर्वे कहिउ छे ज. जाणीने जीवघाते तो केवलीपणाना जणावनार जे लिंग तेहने

घातोऽन्तक्रियायाः प्रतिबन्धक इति भणित्वापि केवलिनो जीवघातः फलशून्य इति ब्रुवाणाद् भवतोऽति-निपुणः को भवेदिति पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ४५ ॥

अथ प्रकारान्तरेणाऽपि केवलिनो जीवविराधनाराहित्यमेव व्यवस्थापयन्नाह—

॥खीणे मोहे णिअमा गरहाकिच्चं ण होइ कस्सावि । जीववहो खलु गरहाविसओ एसेव जगमेरा ॥

व्याख्या—क्षीणे मोहे—निस्सत्ताकीभूते मोहनीयकर्मणि नियमात्—निश्चयेन गर्हाकृत्यं—लोकगर्हणीयकार्यं कस्यापि न भवति । यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः—'इत्तो अ वीअरागो ण किंचि वि करेइ गरहणिज्जं तु' त्ति, उपदेशपदे । वृत्त्येकदेशो यथा—'इतस्तु—इत एवाकरणनियमात् प्रकृतरूपात् वीतरागः—क्षीणमोहादिगुणस्थानवर्त्ती मुनिर्न—नैव किञ्चिदपि करोति जीवघातादिकं गर्हणीय त्ववश्यं देशोनपूर्वकोटीकालं जीवन्नपीति । अथ जीवघातस्य स्वरूपमाह—'जीववहो' इत्यादि । जीववधो गर्हाविषयः, खलुरवधारणे, गर्हाविषय एव भवेदित्यर्थः । एषा जगन्मेरा—जगन्मर्यादा, एवोऽवधारणे, मर्यादैव, बलवताऽप्यन्यथाकर्तुमशक्या । एतेन जीवघातोऽपि छद्मस्थस्यैव गर्हणीयो भवति, नतु वीतरागस्येति पराकूतमपि परास्तम् , वैपरीत्येन प्रतिभानात् । यतः केवलिनः सम्भवन् जीवघातो विशेषतो गर्हणीयो भवेत्, विना प्रयोजनापराधं ज्ञानपूर्वकत्वेन द्रव्यभावोभयात्मकत्वात् केनाऽपि प्रकारेण प्रत्युत्तरयितुमशक्यत्वात् । अत एव क्षीणमोहादिगुणस्थानवर्ती मुनिरिति भणितम् । यदि च वीतरागत्वेन गर्हणीयता नाभविष्यत् तर्हि

निरर्थकपणानी प्राप्तिपणि. वली केवलीने पणि भोजनादि क्रिया मात्रे जन्यपणिं जीवघात ते अंतक्रियानो प्रतिबंधक धर्म जाणीने केवलीने जीवघात ते फले शून्य एहवुं बोलता तुझथी अतिडाहिओ कउण हुसे ? एहवु विचारवुं. ए गाथानो अर्थः ॥ ४५ ॥

हिवे प्रकारांतरे पणि केवलीने जीव विराधनारहितपणुंज स्थापन करतो कहे छे—

क्षीणमोह थइ नियमे ज निंदनीककर्तव्य न हुइ कोइने, जीववध ते गर्हानो विषय ए जगनी मर्यादा छे.

अर्थ :—सत्तारहित मोहनीयकर्म छतें निश्चये लोकने निंद्य जे कार्य ते कोइने न हुइ, एतलाज वती 'वीतराग ते गर्हणीय काइ न करे' वृत्तिनो एक अंश जिम-एहज प्रारब्धारूप जे अकरणनियम तेथी क्षीणमोहादिक गुणस्थानवर्त्ती ते काइ गर्हणीय जीवघातादिक पाप न करें, देश ऊन पूर्वकोडि जीवतो पणि. हिवे जीवघातनुं स्वरूप कहें छे. खलु ते अवधारणनो अर्थ बोले. एतले जीववध ते गर्हाविषय ज हुइ ए अर्थ. ए जगनी मर्यादा. एवकार निश्चयार्थई. जगनी मर्यादा ज बलवते पणि अन्यथा करिवा ते अशक्य. एटले जीवघातपणि छद्मस्थने ज गर्हणीय हुई पणि वीतरागने नहीं, एहवो परनो अभिप्रायपणि टाल्यो. विपरीतपणि भास्याथी, जे माटिं केवलीनें संभवतो जीवघात ते विशेषथी गर्हणीय हुइ. प्रयोजनना अने अपराध विना ज्ञानपूर्वकपणि द्रव्य भाव ए बिरूपपणाथी. कोइ प्रकारे प्रत्युत्तर करिवानई अशक्यपणाथी.

एतलाज वती क्षीणमोहादिक गुणस्थानवर्त्ती मुनि एहवु कहिउ. जउ वीतरागपणि गर्हणीयपणाइं न हुइ. तउ उपशांतवीतरागने परित्यागे कथन न हउत. वली जाणी जीवघातकपणुं छतें ए वीतराग नहीं. एहनी लोकने प्रतीति थई हुते किम ताहरे विकल्पितनी सिद्धि. ते वती उपशांतवीतरागनें मोहनीयनी सत्ताथी उपनो किवारेकि अनाभोगरूप जे सहकारी कारण तेहनें वशें

उपशान्तवीतरागपरित्यागेन भणितिर्नाभविष्यत् । किञ्च-ज्ञात्वा जीवघातकत्वे सति नायं वीतरागो न वा केवलीति लोकानां प्रतीतौ कथ परविकल्पितसिद्धिः ? तस्मादुपशान्तवीतरागस्य मोहनीयसत्ताहेतुकः कदाचिदनाभोगसहकारिकारणवशेन गर्हणीयो जीवघातो भवत्यपि, क्षीणमोहस्य तु न द्रव्यतोऽपि, कारणाभावात् । पर न प्रवचनमालिन्यहेतुः, तस्याप्यवीतरागस्येवात्मनो वीतरागत्वेन भणितेरसम्भवात छद्मस्थाना स्वयं स्वात्मनो वीतरागस्यापरिज्ञानात्, ज्ञाते च जीवघाते [अद्धाक्षयेण पतित. सप्तम-गुणस्थानमवाप्य] प्रायश्चित्तप्रतिपत्तेश्च । ननु भो ! उपशान्तवीतरागस्य द्रव्यतोऽपि जीवविराधना कथ सम्भवति ? तस्या अपि प्रवचने प्रतिषिद्धत्वात्, प्रतिषिद्धप्रतिषेवणे चोत्सूत्रप्रवृत्त्या यथाख्यात-चारित्राभावेन स्वरूपहानिप्रसक्तेरिति चेत् । मैवं, प्रतिषिद्धप्रतिषेवितेन जीवघातेन उपशान्त-स्योत्सूत्रप्रवृत्तिप्रसङ्गस्य ईर्यापथिकीक्रियाभिधायकविशेषसूत्रवचनेन बाधितत्वात् । विशेषसूत्र तु केवलम् उपशान्तवीतरागस्वरूपाभिधायकम् 'अणगारस्स ण भते ! भाविअप्पणो पुरओ जुगमायाए पेहाए रीअं रीअमाणस्स पायस्स अहे कुक्कुडपोअए वा वट्टापोअए वा कुलिगच्छाए वा परिआवज्जे-त्यादि यावत् इरिआवहिआ किरिआ कज्जति' त्ति सवृत्तिकं प्रागुपदर्शितमेव । एतत्सूत्रोक्तस्वरूपं चोपशान्तवीतरागस्यैव भवति, तस्यैव घात्यजीवविषयकानाभोगसहकृतमोहनीयसत्ताहेतुकः सद्भूत-जीवघातो मोहनीयानुदयजन्या चेर्यापथिकीक्रियेति द्वयस्य सामग्र्याः सत्त्वात् । तेन यथासूत्र प्रवर्त्त-मानस्यैवेर्यापथिकीक्रिया भवति 'अहासुत्तं रीअमाणस्स इरिआवहिआ किरिआ कज्जइ' त्ति भगवती-वचनात् । यत्तूपशान्तवीतरागस्य प्रतिषिद्धप्रतिषेवणेऽप्युत्सूत्रप्रवृत्त्यभावः, तत्तस्यातिचाररूपत्वेनापि चारित्रदोषाभावात्-'सव्वेवि अ अइआरा संजलणाणं तु उदयओ हुंति' त्ति वचनात् । चारित्रदोषा-भावोऽपि मोहनीयानुदयात् तेन न यथाख्यातचारित्रहानिः । चारित्रमोहनीयोदयजन्यस्यैव दोषस्य यथा-ख्यातचारित्रप्रतिबन्धकत्वात् । अत एव क्षीणमोहस्याप्यनाभोगमात्रजन्यसम्भावनारूढाश्रवच्छायारूपः

ગર્હણીય જીવઘાત હુઈ પણિ, પણિ તે પ્રવચનમાલિન્યહેતુ નહીં. તેહને પણિ અવીતરાગની પરે પોતાને વીતરાગપણિ કહણના અસભવથી, છદ્મસ્થને પોતે પોતાના આત્માનઇ વીતરાગપણાના, અપરિજ્ઞાનથી, અને જાણે હુતે તો જીવઘાતે પ્રાયશ્ચિત પ્રતિપત્તિથી.

પુછે છે-ઉપશાતવીતરાગને દ્રવ્યથી એ જીવવિરાધના કિંમ સભવે ? તે વિરાધનાને પણિ પ્રવચનને વિષે નિષિદ્ધપણાથી પ્રતિષિદ્ધને પ્રતિસેવવે તો ઉત્સૂત્રની પ્રવૃત્તિ કરી યથાખ્યાતચારિત્રને ટલવે સ્વરૂપ-હાનિના પ્રસગથી એહવુ જો તે મ બોલ પ્રતિષિદ્ધ હુતો સેવ્યો જે જીવઘાત તેણે ઉપશાતને ઉત્સૂત્રપ્રવૃતિના પ્રસગને ઇર્યાપથિકી ક્રિયાનુ કહનાર જે વિશેષ સૂત્ર, તેહને વચને બાધિતપણાથી. વિશેષસૂત્ર તઉ કેવલ ઉપશાતવીતરાગનુ સ્વરૂપનુ અભિધાયક, એ તો વૃત્તિસહિત પૂર્વે દેખાડ્યુ જ છે. એ સૂત્રનુ સ્વરૂપ તો ઉપશાતવીતરાગને જ હુઈ. તે ઉપશાતને જ હતવ્ય જીવવિષયીઓ જે અનાભોગ તેણે સહિત જે મોહનીયની સત્તા, તેથી ઉપનો સદ્ભૂત જીવઘાત, મોહનીયના અનુદયથી ઉપની તો ઇર્યાપથિકી ક્રિયા એ બેને સામગ્રીના છતાપણાથી, તે વતી સૂત્રાનુસારે પ્રવર્ત્તાને ઇર્યાપથિકી ક્રિયા હુઇ. 'યથાસૂત્રે પ્રવર્ત્તતા ઇર્યાપથિકી ક્રિયા હુઇ' એ ભગવતીના વચનથી, અને જે ઉપશાતવીતરાગને પ્રતિષિદ્ધને સેવવે પણિ ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિનો અભાવ, તે તેહને અતિચારરૂપે કરી પણિ ચારિત્ર દોષપણાના અભાવથી. ચારિત્રદોષનો અભાવપણિ મોહનીયના ઉદયથી (અનુદયથી) તે વતી યથાખ્યાતચારિત્રની હાનિ નહી, ચારિત્રમોહનીયના ઉદયથી ઉપના દોષને જ યથાખ્યાતચારિત્રના પ્રતિબધકપણાથી.

स्नातकचारित्रप्रतिबन्धकत्वेन दोषोऽपि न चारित्रदोषः, तत्कारणस्य चारित्रमोहनीयस्य क्षीणत्वात्। तेनोत्सूत्रप्रवृत्तीर्यापथिकीक्रिययोः सहानवस्थाननियमलक्षणो विरोधो मन्तव्यः। न चैवं केवलिनो जीवघातजन्यकेवलिप्रतिलेखनाभङ्गेनोत्सूत्रप्रवृत्तिप्रसङ्गः केनापि बाधितः। तस्य च बाधकमाभोगपूर्वकजीवघाते सत्यपि क्षीणमोहस्य ईर्यापथिकीक्रिया भवतीत्यादिरूप वक्तव्यम्, तच्च नास्ति प्रत्युत (प्रवचनाभिप्रायस्यापरिज्ञानात्। नहि प्रवचने प्रतिषिद्धप्रतिषेवणमात्रेणोत्सूत्रप्रवृत्तिर्भवतीति भणितम्, किन्तु साम्परायिकीक्रियाहेतुमोहनीयोदयसहकृतेनैव। सा चोपशान्तवीतरागस्य न भवति। तस्याश्च मोहनीयानुदयजन्येर्यापथिकीक्रियया बाधितत्वात्, उत्सूत्रप्रवृत्तीर्यापथिक्रिययोः सहाऽनवस्थानात्। यदागमः—

'जस्स णं कोहमाणमायालोहा वुच्छिन्ना भवंति, तस्स णं इरिआवहिआ किरिआ कज्जति, तहेव जाव उस्सुत्तं रीअमाणस्स संपराइआ किरिआ कज्जति, से णं अहासुत्तमेव रीअइ' त्ति, भग० श० ७. उ० १ (सू० २८९) तस्माद् उत्सूत्रप्रवृत्तिप्रतिबन्धिका तावत् ईर्यापथिकीक्रिया, यथाख्यातचारित्रप्रतिबन्धिका च मोहनीयोदयजन्यसाम्परायिकी क्रिया भवतीति सम्यक्पर्यालोचनायामुपशान्तवीतरागस्य नोत्सूत्रप्रवृत्तिर्नवा यथाख्यातचारित्रहानिरिति तात्पर्यम्। न चैवं केवलिनः सम्भवति, तस्याभोगपूर्वकजीवघातजन्येन केवलिप्रतिलेखनाभङ्गेनोत्सूत्रप्रवृत्तिप्रसङ्गस्य केनाप्यबाधितत्वात्। नहि यथोपशान्तवीतरागस्य सत्यपि जीवघाते ईर्यापथिकीक्रियया उत्सूत्रप्रवृत्तिर्बाधिता, मोहनीयानुदयसहकृतानाभोगस्य तथामाहात्म्यात्। तथाऽऽभोगपूर्वकजीवघाते सत्यपीर्यापथिकीक्रिया केवलिनो भवतीति(न) क्वाप्यागमे भणितं, येनोत्सूत्रप्रवृत्तिप्रतिबन्धः स्यात्। प्रत्युत) तथाभूतेऽतिप्रसङ्गः 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादिप्रवचनविशेषसूत्रेण निश्चितोऽवसातव्यः, केवलिनः सर्वथाश्रवाभावात्। तस्मादयं भावः—सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानं यावत् यथाख्यातचारित्रं न भवति, साम्परायिकीक्रियाहेतोर्मोहनीयोदयस्य प्रतिबन्धकत्वात्। उपशान्तमोह–क्षीणमोहयोस्तु मोहनीयोदयाभावेन यथाख्यातचारित्रमधिकृत्य साम्येऽपि उपशान्तस्य मोहनीयसत्ताहेतुको द्रव्यतो जीवघातो भवत्यपि, न पुनः क्षीणमोहस्याऽपि, मोहनीयस्य क्षीणत्वात्। तत्र क्षीणमोहस्यापि स्नातकचारित्रं न भवति। सम्भावनारूढजीवघातादिहेतोरनाभोगस्य प्रतिबन्धकत्वात्। परं सम्भावनारूढो हि जीवघातो गर्हणीयो न भवति। अध्यवसायरूपस्य तस्योत्सूत्रप्रवृत्तिरूपत्वाभावेन छद्मस्थज्ञानागोचरत्वात्। यस्तु गर्हाविषयः स च द्रव्यहिंसादिः वीतरागेष्वपि उपशान्तवीतरागस्यैव कस्यचिदपि कादाचित्क एव स्यात्। तत्कारणमोहनीयसत्ताया उपशान्तगुणस्थानं यावदनवरतं विद्यमानत्वेऽपि घात्यजीवविषयकानाभोगलक्षणसहकारिकारणस्य

એતલાજવતી ક્ષીણમોહને પણિં અનાભોગમાત્રે ઉત્પન્ન જે સંભાવનારૂઢ આશ્રવચ્છાયારૂપ તે સ્નાતકચારિત્રનેં પ્રતિબંધકપણિં કરી દોષ, પણિં ચારિત્રદોષ નહી. ચારિત્રદોષનું કારણ જે ચારિત્રમોહનીય તેહને ક્ષીણપણાથી, તે વતી ઉત્સૂત્રની પ્રવૃત્તિ અનેં ઇર્યાપથિકી ક્રિયાનેં સંધાતે અણમિલવારૂપ વિરોધ તે માનવો, કેવલી ને જીવઘાતથી જન્ય જે કેવલીની પ્રતિલેખનાનો ભંગ તેણે કરી ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ, તે કેણિંએ બાધિઓ નહીં. તેહનુ બાધક તો આભોગપૂર્વક જીવઘાત છતે પણિ ક્ષીણમોહને ઇર્યાપથિકી ક્રિયા હુઈ ઇત્યાદિ રૂપ કહેવું. તે તો નથી, સાહમું 'सत्तहिं ठाणेहिं' ઇત્યાદિક વિશેષસૂત્રે નિશ્ચિતજ ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ જાણવો. કેવલીને સર્વ પ્રકારે આશ્રવના કહેનારપણાથી.

कादाचित्कत्वात् । तस्मादतिचारहेतुमोहनीयोदयसमुत्थानुचितप्रवृत्तिरेवोत्सूत्रप्रवृत्तिरिति तात्पर्यम् । एतेन 'अणगारस्स ण भाविअप्पणो' इत्याद्यागमस्य प्रागुपदर्शितस्य कथं प्रामाण्यम् ? सत्यामपि कुर्कुटपोतादिव्यापत्तावपीर्यापथिक्या एव क्रियाया भणनादिति शङ्काऽपि परास्ता । उक्तप्रकारेणोत्सूत्रप्रवृत्तेरेवाभावात् ईर्यापथिकीक्रियातोऽपरक्रियाया असम्भवात् । (तस्य सत्तातोऽपि चारित्रमोहनीयस्याभोवात् । परमुपशान्तस्य कदाचिदनाभोगेन जायमानो जोवघातो लोकगर्हणीयो भवति, गर्हापरायणजनस्य प्रत्यक्षत्वात् । क्षीणमोहस्य तु कदाचिदनाभोगमात्रजन्यसम्भावनारूढाश्रवछायारूपो दोषोऽपि लोकगर्हणीयो न भवति, अध्यवसायरूपस्य तस्य छद्मस्थज्ञानागोचरत्वात् । तेन लोकगर्हणीयो जीवघातो वीतरागेष्वपि उपशान्तवीतरागस्यैव मोहनीयसत्ताहेतुकोऽवसातव्यः । परं कस्यचित् कादाचित्क एव, तत्कारणमोहनीयसत्ताया उपशान्तगुणस्थानं यावदनवरतं विद्यमानत्वेऽपि घात्यजीवविषयकानाभोगलक्षणसहकारिकारणस्य कस्यचित् कादाचित्कत्वात् ।)

एवं यथासम्भवं नानाप्रकारक्षयोपशमवैचित्र्यभाञ्जि ज्ञानावरणीयादीन्यपि कर्माणि सहकारिकारणानि मोहनीयक्षयोपशमायत्तान्येव शुभाशुभफलभाञ्जि भवन्ति । तथाभूतं मोहनीयमपि सहकारिकारणसापेक्षमेव निजनिजकार्यकरणे सामर्थ्यभाग्भवति । यथा सर्वाण्यपीन्द्रियाणि मनोव्यापारायत्तान्येव यथौचित्येन फलवन्ति भवन्ति, तथाभूतमनोव्यापारोऽपि सहकारिकारणेन्द्रियव्यापारसापेक्षमेव फलवान् भवति । न च मनोरहितेष्वेकेन्द्रियादिषु व्यभिचारः शङ्कनीयः, तेषामपि लब्धीन्द्रियाणामिव लब्धिमनसोऽपि विद्यमानत्वात् । एतच्च प्रज्ञापनावृत्त्युक्तबकुलवृक्षदृष्टान्तेन प्रवचने प्रतीतमेव । तस्मात्केवलिनो निजकायादिव्यापारजन्योऽशतोऽपि जीवघातः परविकल्पित स्नातकत्वप्रतिबन्धकत्वेन स्वरूपहानिहेतुरवसातव्यः । किञ्च—आस्तामन्यत्, वीतरागस्य जीवघातो गर्हणीयो न भवतीति वचनमपि गर्हणीयमेव,

---

તે વતી એ ભાવ—સૂક્ષ્મસંપરાયગુણસ્થાનકતાંઇ યથાખ્યાતચારિત્ર ન હુઇ, સાંપરાયિકીક્રિયાનો હેતુ જે મોહનીયનો ઉદય તેહને પ્રતિબંધકપણાથી. ઉપશાંત અને ક્ષીણમોહનીયને તો ઉદયે જન્ય જે દોષ તેહને અભાવે કરી યથાખ્યાતચારિત્ર આશ્રયી સરિખાઇપણિં પણિ ઉપશાંતને મોહનીયની સત્તાથી જન્ય દ્રવ્યથી જીવઘાત હુઇ પણિ, પણિ ક્ષીણમોહને નહીં મોહનીયના ક્ષીણપણાથી તિહાં ક્ષીણમોહને સ્નોતકચારિત્ર ન હુઈ, સંભાવનાઇ કલ્પ્યો જે જીવઘાતાદિક તેહનો હેતુ જે અનાભોગ તેહને પ્રતિબંધકપણાથી, પણિં સંભાવનારૂઢ જીવઘાત તે નિંદનીય ન હુઈ અધ્યવસાયરૂપ જે તે જીવઘાતાદિક તેહને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિરૂપપણાને અભાવે કરી છદ્મસ્થજ્ઞાનને અગોચરપણાથી, અને જે ગર્હાગોચર તે દ્રવ્યહિંસાદિ વીતરાગને વિષે પણ ઉપશાંતવીતરાગને જ કુણેક ને કિવારેકિંજ હુઈ તેહનુ કારણ જે મોહનીયની સત્તા તેહને ઉપશાંતગુણસ્થાનતાંઈ નિરંતર વિદ્યમાન, પણિ ઘાત્યજીવવિષયીઓ જે અનાભોગ તે રૂપ જે સહકારી કારણ તેહને કિંવારેકપણાથી તે માટિં અતિચારનુ હેતુ મોહનીયનો ઉદય, તેથી જન્ય જે અનુચિતપ્રવૃત્તિ જ ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિ એ પરમાર્થ

એતલે-'અણગાર ભાવિતાત્મા' ઇત્યાદિ પૂર્વે દિખાડ્યો જે આગમ તેહને કિમ પ્રમાણપણું ? કુર્કુટપોતાદિ વ્યાપત્તિ છતે પણિ ઇર્યાપથિકીક્રિયાના ભણવાથી એ શંકા પણિ ટાલી કહે પ્રકારે ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિના અભાવથી ઇર્યાપથિકીક્રિયાથી અપરક્રિયાના અસંભવથી ઇમ યથાસંભવઈ સહકારીકારણપણિ નાનાપ્રકારે જો ક્ષયોપશમ તેણે ઉત્પન્ન વિચિત્રપણાનો ભજનાર જે

अनार्यजनस्याऽपि वक्तव्यानर्हत्वात् । नहि ' राज्ञः परस्त्रीसङ्गो न दोषावह ' इति वचनं वक्तुरार्यताभिव्यञ्जकं सम्भवति, तथाभूतवचनस्य श्रवणमात्रेणाऽपि नीतिनिपुणस्य राज्ञो महादुःखोत्पत्तिहेतुत्वात् । साक्षाज्जीवघातो गर्हणीयो न भवतीति कोपि वक्तुं शक्नोति । अत्रार्थे भवानेव प्रष्टव्यः—त्वयैवोच्यमानः केवलिकायादिव्यापारजन्यो जीवघात किमाचारोऽनाचारो वा ? आश्रवः संवरो वा ? संयमोऽसंयमो वा ? हेय उपादेयो वा ? प्रत्याख्यातोऽप्रत्याख्यातो वा ? केवलिभक्तस्य भवादृशोऽप्यनुमोदनीयो गर्हणीयो वा ? कर्त्तव्यतयोपदेष्टव्योऽकर्त्तव्यतया वा ? केवलिनोऽप्युचितोऽनुचितो वा ? इत्याद्यनेकविकल्पैः पृष्टः सन् जगत्स्थितिमुल्लङ्घयितुमशक्तो जीवघातो अनाचारोऽसंयमोऽकर्त्तव्यो हेयोऽनुचित आश्रवो निन्दनीय इत्यादिरूपेणैव प्रत्युत्तरयति । तथा च तथाभूतं जीवघातमुद्भावयतः केवली अनाचारी असंयमीत्यादिवचनं केवलिनो गालिरेव सम्पद्यते । सा च कस्य वक्तव्यार्हा श्रोतव्यार्हा चेति पर्यालोच्यम् । न चैवं छद्मस्थसंयतेष्वतिप्रसङ्गश्चिन्तनीय , तत्राऽनाभोगमूलकत्वेनानाचारादिभणितेरसम्भवात् । सम्भवे च प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यादिना तथाभणितेः प्रतिरोधात्, स्वल्पतस्तथात्वेऽपि रागद्वेषानाभोगानां तथामाहात्म्यात् । एतच्च प्राग् प्रदर्शितमिति । किञ्च—केवली विनाप्रयोजनापराधं रागद्वेषमन्तरेणैव जीवव्यापादकः ततदितरस्तु ततो विलक्षणश्चेत्यनयोर्मध्ये को गर्हणीयोऽविश्वसनीयोऽपाङ्क्तेयश्चेत्यादि स्वधिया पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥

ज्ञानावरणीयादिक कर्म ते मोहनीय क्षयोपशमादिकने आयत्तेज शुभाशुभस्वभावना भजनार हुई. तेहवु मोहनीय पणि सहकारिकारणने अपेक्षा करतु ज पोता पोताना कार्यकारणने विषे शक्तिनुं भजनार हुई. जिम सर्व इंद्रिय, मनोव्यापारने आयत्त हुतां ज यथोचितपणि फलवंत हुई, तेहवो मननो व्यापार पणि इंद्रिय सहकारि कारणने अपेखतोज फलवंत हुई. मनई रहित जे एकेंद्रियादिक तेहने विषे ए नियम खोटो पडशे इम न शकवु. तेहोने पणि लब्धींद्रियनी परे लब्धि मनने पणि विद्यमानपणाथी, ए तउ बकुलवृक्षने दृष्टांते प्रवचनने विषे प्रसिद्धज.

तेवती केवलीने पोताने कायव्यापारे जन्य जे जीवघात ते स्नातकचारित्रनई प्रतिबंधक पणि स्वरूपहानिनु हेतु जाणवो. वली—रहो बीजु, वीतरागने जीवघात ते निंदनीय न हुई ए वचन ज गर्हणीय ज. अनार्यजनने पणि कहेवाने अयोग्यपणाथी. राजाने परस्त्रीनो संग ते दोषदायी नहि. ए वचन ते वक्तानि आर्यपणानुं जणावनारु संभवे नहीं तेहवा वचनने श्रवणमात्रे पणि नीतिनिपुणराजाने महादुःखनी उत्पत्तिना हेतुपणाथी. साक्षात जीवघात ते गर्हणीय न हुई, इम तो कोई कही न शके, ए अर्थने विषई तुज पूछवो.

ते ज कहीतो केवलीने कायादि—व्यापारे जन्य जीवघात ते स्यु आचार के अनाचार ? आश्रव के संवर ? संयम के असंयम ? हेय के उपादेय ? पच्चख्खो के अणुपच्चख्खो ? केवलिभक्त तुजने पणि अनुमोदनीय के गर्हणीय ? कर्त्तव्यपणे उपदेश देवा योग्य के अकर्त्तव्यपणि ? केवली ने पणि उचित के अनुचित ? इत्यादिक अनेक विकल्पे पूछ्यो हुतो जगनी स्थिति उल्लंघवाने अशक्त हुतो जीवघात ते अनाचार असंयम अकर्तव्य हेय अनुचित आश्रव निंदनीक इत्यादि रूपे प्रत्युत्तर दिइ. तिवारे तेहवओ जीवघात उद्भावता तुजने केवली अनाचारी असंयती इत्यादिवचन ते केवलीने गालिज संपजे ते तो कहेने कहेवा योग्य सांभलवा योग्य एहवु विचारवु. इम छद्मस्थने विषे अतिप्रसंग चिंतववो नहीं. तिहां अनाभोगमूलकपणि अनाचारादिनी भणितिना असंभवथी. संभवने तो प्रायश्चितप्रतिपत्त्यादिके करीने गालिना प्रतिरोधथी. स्वरूपथी तेहवुं छते पणि रागद्वेष अने अनाभोगने तेहवा

अथ केवलिनो जीवघातासम्भवे प्रकारान्तरमाह—

जीववहो वि अ दुविहो आभोगा चेव तह अणाभोगा । पढमो मोहुदएणं बीओ मोहस्स सत्ताए ॥

व्याख्या—जीववधोऽपि द्विविधो-द्विप्रकारः आभोगादनाभोगाच्चेति कारणभेदात् । तत्र आभोगाज्जीवोऽयमिति जीवविषयकज्ञानाद् आभोगपूर्वक इत्यर्थः । तथा अनाभोगात्-हन्तव्यजीवविषयकज्ञानाभावात् । तत्र प्रथमो मोहनीयोदयेनैव भवति, मोहनीयोदयमन्तरेण जीवोऽयमिति ज्ञात्वा जीवघाताऽसम्भवात् । द्वितीयो मोहस्य-मोहनीयकर्मण सत्तयैव भवति, मोहनीयसत्ताहेतुक इत्यर्थ । स च केवलिन सम्भाव्यमानो जीवघातो नियमात् ज्ञानपूर्वकत्वेनासंयतत्वाक्षेपकमोहनीयोदयहेतुको मन्तव्यः । स च क्षीणमोहेऽर्थात् कारणाभावात्केवलिनो न भवतीति गाथार्थः ॥ ४७ ॥

अथ पुनरपि प्रकारान्तरेण कारणाभावात्केवलिनो जीवघाताभाव दर्शयति—

॥ जीववहो भयहेऊ चरित्तदोसो चरित्तमोहाओ । जह वेअमोहजाओ मेहुणदोसो चरित्तस्स ॥४८॥

व्याख्या—जीववधो भयहेतुः हन्तव्यजीवस्येत्यर्थात ज्ञेयम् । 'मरणसमं णत्थि भय'मिति वचनात् । यतः परेषा भयहेतुरतः स्वात्मनोऽपि भयहेतु । भय हि मोहनीयकर्मणः प्रकृतिविशेपः, तस्य

માહાત્મ્યથી એ તો પૂર્વે દિખાડયુ છે વલી કેવલી તે પ્રયોજન અને અપરાધ વિના રાગદ્વેષ વિના જ જીવનો હિંસક, અને છદ્મસ્થ તો તેથી વિલક્ષણ એ હેતુથી એ બિ મધ્યે કઉણ ગર્હણીય અવિશ્વસનીય અપાક્તેય ઇત્યાદિ સ્વબુદ્ધિ વિચારવુ એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૪૬ ॥

હિવે કેવલીને જીવધાત ને અસભવે પ્રકારાતર કહે છે—

જીવવધ તે બિ પ્રકારનો–આભોગથી અનાભોગથી પ્રથમ તે મોહને ઉદયે. બીજઉ મોહની સત્તાઈ

અર્થ—જીવવધ તે બિ પ્રકારનો–આભોગથી અને અનાભોગથી કારણભેદથી, તિહા આભોગથી–'તે જીવ' એહવો જીવવિષયીઆ જ્ઞાનથી, આભોગપૂર્વક એ અર્થ તથા અનાભોગથી–હતવ્ય જીવ વિષયીઆ જ્ઞાનના અભાવથી તિહા પ્રથમ, મોહને ઉદયે જ હુઈ મોહનીયના ઉદય વિના 'જીવ એ' એહવુ જાણીને જીવઘાતના અસભવથી, બીજઓ, મોહનીયકર્મની સત્તાઈ જ હુઈ, મોહની સત્તાથી ઉત્પન્ન એ અર્થ તે તો કેવલીને સભાવીતો નિયમથી જ્ઞાનપૂર્વકપણિં કરી અસયતપણાનો જણાવનારો મોહનીયના ઉદયથી ઉપનો માનવો તે તો ક્ષીણમોહ છતે, અર્થથી કારણના અભાવથી કેવલીને ન હુઈ એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૪૭ ॥

હિવે વલી પ્રકારતરે કારણના અભાવથી કેવલીને જીવઘાતના અભાવને દેખાડે છે—

જીવવધ તો ભયનો હેતુ ચારિત્રનો દોષ, ચારિત્રમોહથી હુઈ, જિમ વેદમોહથી ઉપનો મૈથુનનો દોષ ચારિત્રનો.

અર્થ—જીવવધ તે ભયનુ કારણ, હણવા યોગ્ય જીવને એ અર્થથી જાણવુ મરણ સરિખુ ભય નહિં એ વચનથી જે માટે પરને ભય હેતુ એ માટઇ પોતાને પણિં ભયનુ હેતુ ભય તે મોહનીયકર્મનો

हेतुर्बन्धकारणम्, यदुक्तम्-' स्वयं भयपरिणामः परेषामथ भापनम्। त्रासनं निर्दयत्वं च भयं प्रत्याश्रवा अमी ' ॥ १ ॥ इति प्रथमकर्मग्रन्थवृत्तौ (गा० ५६) भयमोहनीयकर्मबन्धोऽपि भयमोहनीयप्रकृतिजन्य एव भवति, क्षीणमोहनीयस्य भयमोहनीयबन्धाभावात्। तेन भयमोहनीयबन्धः किंलक्षणः ? भयहेतुः [तेन] भयं-भयमोहनीयं, हेतुः-कारणं यस्य स तथा। एकमेव विशेषणं समासभेदेन भिन्नार्थाभिधायकम्। त्रिधाऽपि चारित्रदोष, कुतः ? चारित्रमोहात्, चारित्रमोहनीयजन्यं हि दूषणं चारित्रस्यैव भवति, सर्वेषामपि कर्मणां सान्वर्थनामकत्वात्। तत्र दृष्टान्तमाह-यथा वेदमोहनीयजन्यो मैथुनदोषश्चारित्रस्यैव भवति, तस्याऽपि चारित्रमोहनीयप्रकृतिरूपत्वात्। मैथुनविरतिर्हि चतुर्थमहाव्रतरूपत्वेनोभयवादिसम्मतत्वात्। एवं सोऽपि जीवघातलक्षणश्चारित्रदोषः केवलिनो नियमेन संयमोपघातकः, सर्वोत्कृष्टत्वात्। तच्च प्राग् प्रदर्शितम्। तस्मात्केवलिनः संयतत्वमिच्छद्भिरर्थं जीवघातादिकं लेशतोपि नाभ्युपगन्तव्यमिति गाथार्थः ॥

अथ केवलिमात्र-जीवमात्रयोः परस्परं घात्यघातकभावसम्बन्धाभावः कथं सञ्जातः ? इति जिज्ञासायामाह—

॥ पुढवीपमुहा जीवा उप्पत्तिप्पमुहभाइणो हुंति। जह केवलिजोगाओ भयाइलेसंपि न लहंति ॥४९॥

व्याख्या—पृथिवीप्रमुखाः-पृथिव्यादित्रसपर्यन्ताः। 'यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्' तथोत्पत्तिप्रमुखभाजिनो भवन्ति-उत्पत्तिस्थितिविपत्तिमन्तो जायन्ते, यथा केवलियोगात्-केवलिनः कायादिव्यापारात् -

---

प्रकृतिविशेष छे. तेहनुं हेतु ते बंधनुं कारण पोते भयनो परिणाम, परने बीहाववुं, त्रास, निर्दयपणुं ए आश्रव-कर्मबंधनो हेतु भय प्रते जाणवो, भयमोहनीय कर्मनो बंधपणि भयमोहनीयप्रकृति-जन्य ज हुई ते वती भय ते भयमोहनीय, ते कारण छे जेहनुं ते, एकज विशेषण ते समासने भेदे भिन्न अर्थनुं कहेनारुं हुई त्रिणि प्रकारे चारित्रदोष स्याथी ? चारित्रमोहथी, चारित्रमोहनीये जन्य ते दूषण चारित्रनुं हुई. सर्वे कर्मने यथार्थनामपणाथी. तिहां दृष्टांत कहे छे-वेदमोहनीये जन्य मैथुन दोष ते चारित्रनो ज वेदने चारित्रमोहनीयप्रकृतिरुपपणाथी. मैथुननी विरति ते चतुर्थ महाव्रतरुप पणि करी बेहु वादीनें संमतपणाथी इम ते पणि जीवघातरुप चारित्र दोष, ते केवलीने नियमे ज संयमनो उपघातक, सर्वोत्कृष्टपणाथी. ए तो पूर्वि देखाडयुं छे ए गाथानो अर्थ ॥ ४८ ॥

हिवे केवलीमात्रनें अनें जीवमात्रने माहोमाहि घात्य-घातकसंबंधनो अभाव किम नीपनो ? एहवी जाणवानी पृच्छाने विषे कहई छई—

पृथिवीप्रमुख जीव उत्पत्तिप्रमुखना भजनार तिम हुई जिम केवलीना योगथी भयादिकनो लेशपणि न पामे.

अर्थः—पृथिवीप्रमुख त्रसजीव पर्यंत. यत्तद्‌शब्दनें नित्ये संबंधथी, तिम उत्पत्ति-स्थिति-विनाशवंत उपजे, जिम केवलीना कायादिकव्यापारथी, भय आदि छे जेहने ते भयोपद्रवादिक, तेहनो अंशप्रति पणि न पामे. केवलीना योगने केवलज्ञानने उत्पत्तिसमये ज शुभपणि परिणमवाथी तेहनी तेणें योगें सर्वे जीवनी रक्षा ज हुई, ए संभवे नहीं इम नहीं. तिमज अनादि जगत्‌स्थितिथी. जिम लवणसमुद्रनी ज शिखाने अने वेलाने वृद्धि अने हानि, तेहवो कालनियत वायुनी उत्पत्ति तेहने उपशांतिने वशे कालनियत, तिम तीर्थंकर-चक्रवर्त्यादिक नियतसंख्याक ज. चक्रादिकरत्ननी

भयमादौ येषामुपद्रवादीना ते भयादयस्तेषा लेश –अशस्त न लभन्ते–न प्राप्नुवन्ति, केवलियोगाना केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव शुभत्वेन परिणमनात्, तेन तैर्योगैः सर्वेषामपि जीवाना रक्षैव भवति । न चैतदसम्भवि, तथैवानादिजगत्स्थिते । यथा लवणसमुद्रस्यैव शिखाया वेलायाश्च वृद्धिर्हानिश्च तथाविध-कालनियतवायूत्पत्तितदुपशान्तिवशेन कालनियता, तथा तीर्थकृच्चक्रवर्त्यादयो नियतसङ्ख्याकाः, चक्रादिरत्नानामुत्पत्तिश्चक्रवर्तिनः काल एव इत्यादि जगत्स्थितिः सर्वकालनियता । अत एव मेघे वर्षत्यपि जलं तथापरिणत यथाऽवाप्तकेवलायाः पुष्पचूलायाः साध्व्या यथासुख प्रवर्त्तनेऽपि अचित्तप्रदेशैरेव गमनागमनादि सम्पन्नम् । एतेन नद्युत्तारादौ जलजीवविराधना केवलिनोऽपि भवतीति कल्पनाऽपि परास्ता, केवलिनाऽनुक्तत्वात् स्वयमस्मादृशैरदृष्टत्वाच्च ।

किञ्च–यद्यपि तीर्थकृद्व्यतिरिक्तोऽमुकनामा केवली नदीमुत्तीर्णवानिति साम्प्रतीनागमे दृष्टं श्रुत च नास्ति, तीर्थकृतस्तु सुरसञ्चारितकनककमलोपरि गमनागमनपरिणतस्य जलस्पर्शस्याऽप्यभावः, तथाऽपि भवत्सन्तुष्ट्यर्थं तदङ्गीकारेऽपि न काचित्क्षितिः, अचित्तप्रदेशैरेव तदुत्तारात् । तन्निर्णीतिस्तु प्रवचनप्रामाण्यान्यथानुपपत्त्यैवावसातव्या । सा चैव–जल तावत् द्विविध सचित्ताचित्तभेदात्, यदागमः– ‘दुविहा पुढविकाइआ प०, त० परिणया चेव अपरिणया चेव जाव वणप्फइकाइआ’ इति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ७३) तत्र परिणता –स्वकायपरकायशस्त्रादिना परिणामान्तरमापादिता अचित्तीभूता इत्यर्थः । तथा ‘सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा, त० णो पाणे अइवाइत्ता भवती’त्यादिसूत्रद्वयप्रामाण्यान्यथानुपपत्त्याऽचित्तप्रदेशैरेव केवली नदीमुत्तरतीति निश्चीयते, कृतकृत्यत्वेन सचित्तजलनद्युत्तारे प्रयोजनाभावोऽपि । यस्तु नद्यादिजलमात्रे सचित्तत्वेन व्यपदेशः, स च विशिष्टातिशयज्ञानरहितछद्मस्थापेक्ष । तेषा

ઉત્પત્તિપણિ ચક્રવર્ત્તિને કાલે જ ઇત્યાદિ જગત્‌સ્થિતિ છે સર્વ કાલે નિયત, એવતીજ વરસતે પણિ મેઘે જલ તિમ પરિણમ્યુ, જિમ પામ્યું કેવલ જેણીઇ એહવા પુષ્પચૂલાસાધ્વીને યથાસુખે પ્રવર્ત્તતે પણિ અચિત્તપ્રદેશે જ ગમનાગમનાદિક ઉપનુ.

એતલે કહેવે નદ્યુત્તારાદિક વિષઈ જલજીવની વિરાધના તે કેવલીને પણિ હુઈ. એ કલ્પનાએ ટાલી કેવલીઇ અણકહ્યાથી અને પોતે અમ્હે અણદીઠાપણાથી જો એ તીર્થકૃતથી અન્ય અમુકે નામે કેવલી નદી ઉતરતો હુઓ એહવુ હિંવડાને આગમે દીઠુ અને સાભલ્યુ નથી તીર્થંકરનો તો સુરે સચારિત જે સુવર્ણકમલ તે ઉપરિ ગમનાગમનાદિકે પરિણમ્યાને જલના સ્પર્શનો એ અભાવ, તોહે તુઝને સતોષને અર્થે તે અગીકાર કરતે પણિ કાઇ ક્ષતિ નથી અચિત્તપ્રદેશે જ નદીના ઉત્તારથી તેહનો નિશ્ચય તો પ્રવચનની પ્રમાણપણાઇની અન્યથા અયુક્તતાઇ જાણવો તે તે ઇમ–જલ તો બિં ભેદિં સચિત્ત અને અચિત્તભેદથી, એ અર્થ પૂર્વે કહ્યો છે એ બે સૂત્રની પ્રમાણપણાઇની અન્યથા અયુક્તતાઇ અચિત્તપ્રદેશેજ કેવલી નદી ઉતરે, એહવો નિશ્ચય કરીઈ છે, કૃતકૃત્યપણિ કરી સચિત્ત જલ નદીના ઉત્તારને વિષે પ્રયોજનના અભાવપણિ.

અને જે નદ્યાદિજલમાત્રને વિષે સચિત્તપણે જે કથન, તે તઉ વિશિષ્ટઅતિશયજ્ઞાને રહિત છદ્મસ્થને અપેક્ષીને, તેહને તો જિનવચનઇ પૃથિવ્યાદિ પાચને વિષે સચિત્ત અને અચિત્ત એ બે મધ્યે એક પણિ શ્રદ્ધાન છતે પણિ, પૃથિવ્યાદિ જીવવિષયીઓ જે સાક્ષાત્કાર તેહને અભાવે કરી, એ જલ સચિત્ત એ જલ અચિત્ત, એહવો વિવેક ધરીને વ્યવહાર કરિવાને અથવા પરિ-

च जिनवचनेन पृथिव्यादिषु पञ्चस्वपि सचित्ताचित्तयोरन्यतरत्वेन श्रद्धाने सत्यपि पृथिव्यादिजीवविषयकसाक्षात्काराभावेन 'इदं जल सचित्त'मिति विवेच्य व्यवहर्तुं परिहर्तुं चाशक्यत्वेनोभयत्राऽपि सचित्तत्वेन व्यपदेशो न दोषावह । यथा शुद्धोऽप्याहारोऽशुद्धत्वशङ्कया अशुद्ध इव व्यवहर्त्तव्यः परिहर्त्तव्यश्च, न पुनरुभयत्रोऽपि सचित्तत्वेन श्रद्धानमेव, मिथ्यात्वप्रसक्तेः । 'अजीवे जीवसन्न 'त्ति वचनात् । आस्तां सचित्तत्वेन निश्चयः, सर्व जलं सचित्तं भविष्यति नवेति शङ्कापि मिथ्यात्वमेव । यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः—'एकस्मिन्नप्यर्थे सन्दिग्धे प्रत्ययोऽर्हति हि नष्टः । मिथ्यात्वदर्शन तत् स चादिहेतुर्भवगतीनाम्' ॥ १ ॥ इति श्री आ० नि० वृत्तौ । न चैत्र केवलिन' सम्भवति, तस्य तज्जीवविषयकसाक्षात्कारेण विविच्य व्यवहर्तुं परिहर्तुं च शक्यत्वात् । किञ्च–केवलिनोऽपि नद्युत्तारे यदि जलजीवविराधनाभ्युपगम्यते तर्हि जैनप्रवचनस्याप्रामाण्योद्घोषणं केवलितिरस्करणं चेति दोषद्वयं सर्वदोषाणामाश्रयभूतमनिवार्यं स्यात् ।

तथाहि—नद्यादौ जलमात्रं सचित्तमेवेति श्रद्धाने सत्येव नद्यादौ केवलिनो जलजीवविराधनाभणनं तथा च–'दुविहा पुढवीकाइआ प० तजहे 'त्यादिप्रवचनस्याप्रामाण्यसिद्धिः । तत्सिद्धौ च सिद्धस्तत्प्रणेता भगवान् श्रीमहावीरोऽनाप्तः, मृषाभाषित्वात् । अनाप्तप्रणीत च सकलमपि जैनवचनमप्रमाणमेव अनाप्तमूलकत्वादित्येको महान्दोष, तथा केवली कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता न भवतीत्यादि यावत् यथावादी तथाकर्त्ता भवतीति वचनैर्निजस्वरूपं निरूपयन्नेव मा ब्रूहि नद्युत्तारादौ जलजीवविराधना कुर्वाणः सर्वजनप्रतीतोऽस्माभिरपि दृष्टः कथं यथावादी तथाकारी भवान् ? इति निष्ठुरवचनैः केवली

हरवाने अशक्य पणि करी, बिहु ठामे सचित्तपणे कहणु ते दोषदायक, नहीं. जिम शुद्धपणि आहार, अशुद्धपणानी शंकाइ अशुद्धनी परि व्यवहरिवो अनई परिहरिवो पणि बिहु ठामे' सचित्तपणि'-श्रद्धान नहीं. मिथ्यात्वना प्रसंगथी, अजीवने विषे जीवसंज्ञा ए वचनथी. अत एव उत्कृ भले मिश्रजल अनई अचित्तजलना न हुई छद्मस्थने', अप्रत्ययपणाथी. ए शास्त्रीयवदन अणदेखीने जलजीवने' प्रत्यक्षपणु मान्यु छे ते मिथ्या जाणिवु, अने जलने विषे नियमे' ज अनंतकायना सद्भावथी सचित्त पणु ज मान्यु छे तेणि ते पणि बृहत्कल्पोक्त अचित्त इहथी मिथ्या जाणवु. ईम सचित्त जलपाने अनंतकायनो दूषण प्रसंग पणि जाणवो. रहो सचित्तपणि निश्चय, सर्वजल सचित्त हुइसे अथवा नहि ए शंका पणि मिथ्यात्वज एक अर्थपणि संदेहाले, अरिहंतने विषे विश्वास नष्ट थयो. ते मिथ्यात्वदर्शन, संसारगतिनु आदि कारणपणि एहवु केवलीने न संभवे ते केवलीने ते जलना जीवविषइई स्पष्टज्ञाने' करी विवेक करी व्यवहार अने परिहरिवाना शक्यपणाथी'

वली केवलीने नदी उत्तारने विषे जलजीवविराधना मानीई तो जैनप्रवचनने अप्रमाणपणानु उद्घोषणु, अने केवलीने तिरस्कार ए बिंदोष, आश्रयभूत सर्व दोषनु, ते अणवारवा योग्य थाइ. ते किम ? नद्यादिकने विषे' जलमात्र सचित्त एहवे श्रद्धान छतेज, नद्यादिकने विषे केवलीने जलजीवविराधनानु कहेवु. तिवारई बि प्रकारे पृथिवीकाइआ ' ईत्यादि वचननई अप्रामाण्यनी सिद्धि ते अप्रामाण्यनी सिद्धिथिके तो सिद्ध थयो, तेहनो प्ररूपक श्रीमहावीरभगवंत, ते सत्पुरुष नहिं, मृषाभाषीपणाथी, असत्पुरुषे प्रणीत तो सकलपणि जैनप्रवचन प्रमाण ज नहीं, वंचकपुरुषना प्ररूप्याथी, ए एक मोटो दोष. तिम वली केवली किवारे पणि प्राणनो अतिपातक-हिंसक न हुई ईत्यादि यावत् जेहवु' बोले तेहवु पाले' एहवे वचने' पोतानु' स्वरूप कहेतोज. म बोल नद्युत्तारने विषे

तिरस्करणीयो भवेदिति द्वितीयोऽपि दोषो गरोयानिति दोषद्वयं केवलिनो भणत' परस्य स्फुटमेव मिथ्यात्व, मिथ्यात्वोदयमन्तरेण तथाभणितेरसम्भवात्। तस्मात् पुष्पचूलावृष्टिदृष्टान्तेन नद्यादौ यथास्थितमेव जलं जलवायुसूर्यकिरणादिलक्षणस्वकायपरकायशस्त्रादिना तथाविधकालादिसामग्रीयोगे कदाचिदचित्ततयाऽपि परिणमति, पुनरपि तदेव जल सचित्तभवनहेतुकालादिसामग्रीयोगेन च सचित्ततयाऽपि परिणमति। तत्राऽपि दृष्टान्तः सम्मूर्च्छिममनुष्योत्पत्तिस्थानान्येव। परमेतत्परिणतिस्तथाभूता केवलिगम्याऽवसातव्या। न च व्यवहारतः केवलिनोऽपि जलजीवविराधनोच्यते इति वाच्यम्, ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणादेरपि व्यवहारतो वक्तव्यतापत्तेः। 'नईसतरणे पडिक्कमइ' त्ति वचनात्। इष्टापत्तौ च स्नातकत्वहानिप्रसक्तेः केवलिन. स्वरूपहानिहेतुर्महाऽवर्णवाद इति। किञ्च–नद्युत्तारादौ जलजीवविराधना सर्वेषामपि नियमेन भजनया वा?। आद्ये, वक्तुर्मिथ्यात्व जलस्य द्वैविध्येनाश्रद्धानात्, एकस्याऽपि जिनवचनस्याश्रद्धानेन मिथ्यात्वस्योक्तत्वात्। तथा–'पयमक्खरपि इक्कपि जो न रोएइ सुत्तणिद्दिट्ठ। सेसं रोअतो वि हु मिच्छद्दिट्ठी जमालिव्व'॥ १॥ त्ति, द्वितीये तु सिद्ध न समीहित, छद्मस्थस्य कस्यचिद्भवति कस्यचिच्च न भवति, केवलिनस्तु सर्वस्याऽपि न भवतीति भजनया सिद्धौ कृत प्रसङ्गेनेति गाथार्थ ॥४९॥

अथ केवलिनः क्रिया यदि कस्याऽपि भयहेतुर्न भवेत् तर्हि मक्षिकाप्रमुखाः क्षुद्रजन्तव. कथमनुकूला भवन्ति? इति शङ्कायामाह—

જલજીવવિરાધના કરતો સર્વજનપ્રસિદ્ધ અમ્હે દીઠો. કિમ યથાવાદી તિમ કરનાર તુ? ઇમ નિષ્ઠુરવચને' કેવલી તિરસ્કારવા યોગ્ય હુઈ. એ બીજો દોષ મોટો એ દોષદ્વય કેવલીને કહેતે પરને પ્રગટજ મિથ્યાત્વ, મિથ્યાત્વના ઉદયવિના તેહવા કહેવાના અસંભવથી

તે વતી પુષ્પચૂલાની વૃષ્ટિને દૃષ્ટાંતિ નદ્યાદિકને વિષે યથાસ્થિત જ જલ, જલ–વાયુ–સૂર્ય–કિરણાદિરૂપ 'સ્વકાય–પરકાયશસ્ત્રાદિકે તથાવિધ' કાલાદિસામગ્રીને યોગે 'કિવારેકે' અચિત્તપણિં પરિણમઇ વલી તેહજ જલ 'સચિત્ત થાવાનો હેતુ જે' કાલાદિસામગ્રી તેહને યોગે સચિત્તપણિં પણિ પરિણમે. તિહા પણિ દૃષ્ટાંત સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યના ઉત્પત્તિસ્થાનકજ પણિ એ પરિણતિ કેવલીને ગમ્ય જાણવી. વ્યવહારથી કેવલીને પણિ જલજીવની વિરાધના કહીઇ એહવુ ન કહેવું ઇર્યા-પથિકીનુ પ્રતિક્રમણાદિક તેહને પણિં વ્યવહારથી કહણની આપત્તિથી 'નદી ઉત્તરે પડિક્કમે' એ વચનથી, ઈષ્ટની આપત્તિયિકે તઉ સ્નાતકપણાની હાની, કેવલીને સ્વરૂપહાનિનુ હેતુ મહાઅવર્ણવાદ, વલી નદ્યુત્તારાદિકને વિષે જલ જીવવિરાધના તે સર્વને પણિ નિયમે' અથવા વિકલ્પે? પ્રથમપક્ષે, કહેનારને મિથ્યાત્વ જલ ને દ્વિવિધ પણિં અશ્રદ્ધાનથી. એકઇ જિનવચનને અશ્રદ્ધાને મિથ્યાત્વને કહ્યાપણાથી. તે કિમ? 'પદ અક્ષર પણિં એક જે સૂત્ર નિર્દિષ્ટ ન માને બીજુ માને તો પણિ મિથ્યાદષ્ટિ જમાલિની પરે' બીજે પક્ષે, તઉ સિદ્ધ થયુ 'અમ્હારુ' વાછિત, છદ્મસ્થને તો કુણેકને હુઇ અને કુણેકને ન હુઈ, કેવલીને તઓ સર્વને એ ન હુઈ, એ હેતુથી ભજનાઇ સિદ્ધિયિકે પૂર્ણ થયુ પ્રસંગે એ ગાથાર્થ ૪૯.

હિવે કેવલીની ક્રિયા જઉ કોઇને' ભયકારણ ન હુઈ, તઉ મક્ષિકાપ્રમુખ જે હીનજતુ કિમ અનુકૂલ હુઈ એ આશંકાને વિષઈ કહે છે

'તે વતી મક્ષિકાપ્રમુખ જીવ તે સ્વભાવ ક્રિયાને વિષે તત્પર હુઈ, પણિ જિનની ક્રિયાઈ પ્રેર્યા ક્રિયાનો લેશ પણિં ન કરે

॥ तेणं मच्छिअपमुहा सहावकिरिआपरायणा हुंति । ण य जिणकिरिआपेरिअ–किरिआलेसंपि कुव्वंति ॥

व्याख्या—येन कारणेन अनन्तरोक्ता जगत्स्थितिः, तेन कारणेन मक्षिकाप्रमुखाः–मक्षिका-पिपीलिका–दंश–मशकादयः स्वभावक्रियापरायणाः–सहजसमुत्थगमनादिक्रियाकारिणो भवन्ति । न च जिनक्रिया–केवलिनो गमनागमनादिरूपा तया प्रेरिता–तन्निमित्तका या क्रिया तस्या लेशमपि न कुर्वन्ति, केवलियोगहेतुकस्वशरीरसङ्कोचमपि न कुर्वन्तीत्यर्थः । शरीरसङ्कोचस्याऽपि भयजन्यत्वात्, भय च केवलिक्रियाजन्यं कस्यापि न भवति । यदागमः—'अभयदयाण' मिति शक्रस्तवे वृत्त्येकदेशो यथा–'प्राणान्तिकोपसर्गकारिष्वपि न भयं दयन्ते, यद्वा अभया–सर्वप्राणिभयत्यागवती दया–कृपा येषां ते अभयदयास्तेभ्य' इत्यादि । भयमोहनीयक्षयेण सदैवाऽऽत्मपरभयहेतुक्रियाया अपि परित्यागात् । यदुक्तम्–'स्वयं भयपरिणामः परेषामथ भापन' मित्यादि प्रागुपदर्शितम् । तत्राभयदायकत्वमपि प्राणिना साक्षात्त्रासादिजनकस्य भयदानस्य राहित्येनावसातव्य, तथाभूतस्यैव भयदानस्य भयमोहनीय प्रत्याश्रवरूपत्वात् । यत्तु तीर्थकृदाद्युपदेशश्रोतॄणां पारत्रिकभयं जायते, तन्न तीर्थकृदाद्युपदेशजन्यम् । किन्तु नरकादिदुःखतत्प्राप्तिकारणाश्रवविषयकसम्यग्ज्ञानजन्यम् । सम्यग्ज्ञान च प्राय उपदेशजन्यम् । उपदेशस्तु अनुकम्पामूलकत्वेनानुकम्पारूपो विकृतरुधिरश्राववत् ससर्पविलगर्त्तापतिताव्यक्तनिजपुत्राकर्षणवद्वा भाविभूयोदुःखहेतु-

વ્યાખ્યા–જે કારણવતી તે જગતની સ્થિતિ છે, તે કારણે મક્ષિકા–પિપીલિકા–દંશ–મશકાદિ-સ્વભાવે જે ક્રિયાને વિષે તત્પર–સહજે જ ઉત્પન્ન ક્રિયાના કરનાર હુઇ. જિનની ક્રિયા–કેવલીની ગમનાગમનાદિ રૂપ, તેણીઇ પ્રેરી, એતલે તે હેતુથી ઉપની જે ક્રિયા તેહનો લેશ પણિ ન કરે. કેવલીના યોગ રૂપ હેતુથી પોતાના શરીર સંકોચ પણિ ન કરે. શરીરસંકોચને પણિ ભયજન્યથી ભય તો કેવલીની ક્રિયાઇં જન્ય કુણેને ન હુઈ. જે માટિં આગમ–'અભયદયાણમિ'ત્યાદિ .વૃત્તિનો એક અંશ કહે છે–પ્રાણાંતિક ઉપસર્ગકારીને વિષે પણિ ભય ન દિઈ. બીજો અર્થ કહે છે–સર્વ પ્રાણીનો ભય તેહનો ત્યાગવંત દયા છે જેહને, ભગવંતને. ભયમોહનીયને ક્ષયે સદાજ પોતાને પરને ભયનું હેતુ જે ક્રિયા તેહના પરિત્યાગથી. એ તો પૂર્વે દેખાડયું છે, તિહા અભયદાયકપણું પણિ પ્રાણીને સાક્ષાત્ ત્રાસાદિકજનક જે ભયદાન તેહને રહિતપણિ જાણવું તેહવા ભયદાનને ભયમોહનીય પ્રતિં આશ્રવરૂપપણાથી.

જે તો તીર્થંકૃતના ઉપદેશના સાંભલનારને પરભવનું ભય ઉપજે છે. તે તીર્થંકરને ઉપદેશે જન્ય નહી. તો સ્યું ? નરકાદિદુઃખ તત્પ્રાપ્તિનું કારણ જે આશ્રવ, તે વિષયીઓ સમ્યગ્જ્ઞાને જન્ય. સમ્યગ્જ્ઞાન તો પ્રાહે ઉપદેશે જન્ય. ઉપદેશ તો અનુકંપામૂલકપણે કરી અનુકંપારૂપ. વિણઠારૂધિરના શ્રાવની પરે સર્પસહિતબિલગર્ત્તાનિં વિષે પતિત જે અવ્યક્ત પોતાનો પુત્ર તેહના આકર્ષણની પરે, થાનારું જે બહુ દુઃખ, તેહનું હેતુ જે પ્રાણાતિપાતાદિ આશ્રવ, તેહના પરિજ્ઞાનને અર્થે જ. જ્ઞાન તો આશ્રવ નહી. સંવરરૂપપણાથી. તે જ્ઞાનનું ફલ તો અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ જ જાણવી. અને જે આશ્રવપરિત્યાગનું હેતુ જે પરભવનું ભય તે તે પ્રસંગે ઉત્પન્ન જાણવું. જિમ પ્રદીપનું ફલ અંધકારનો અપગમજ, અને જે સર્પાદિક અને જે માલાદિક દર્શનથી ઉપનું જે તેહનું જ્ઞાન, તેથી ઉપનું જે ભય હર્ષાદિક તે પ્રસંગાગત, જ્ઞાન તે બહુ યથાર્થવસ્તુ વિષયઇં પોતાનો વૈરી જે અજ્ઞાન, તેહનું બાધક રાગરૂપ જે વૈરી તેહના નાશને હેતુ. બીજું કર્તા હુંતું ન પ્રયું જે, દીપ જે અંધકારને પ્રગટ કરે રૂપ, તે જુઓ, જે કારણથી સર્વ પોતાના વિષયને સાધે, હાનોપાદાનાદિકબુદ્ધિ તે પ્રસંગાગત.

प्राणातिपाताद्याश्रवपरिज्ञानार्थमेव । ज्ञानं च नाश्रवः, संवररूपत्वात्, तस्य च फलमज्ञाननिवृत्तिरेव । यच्च आश्रवपरित्यागहेतु पारत्रिकभयं, तत्प्रासङ्गिकमवसातव्यम् । यथा प्रदीपस्य फलं तमोऽपगम एव । यच्च सर्प्पादिस्रगादिदर्शनसमुत्थतत्परिज्ञानजन्यं भयहर्षादिकं तत्प्रासङ्गिकम् । यदुक्तम्–' ज्ञानं भूरि यथार्थवस्तुविषयं स्वस्य द्विषो बाधकं, रागारातिशमाय हेतुमपरं युङ्क्ते न कर्त्तुं स्वयम् । दीपो यत्तमसि व्यनक्ति तदिदं रूपं स एवेक्षतां, सर्वः स्वं विषयं प्रसाधयति हि प्रासङ्गिकोऽन्यो विधिः ' ॥ १ ॥ इति प्रथमाङ्गवृत्तौ । अत एव भगवता श्रीमहावीरेण साधुप्रेषणद्वारा मङ्खलिपुत्रस्य सम्यग्ज्ञानोद्बोधनिमित्तं स्वल्पायुर्ज्ञापकवचनं श्रावितम् । तच्च तस्याऽन्येषां च बहूनामैहिकपारत्रिकहितहेतुरेव, अन्यथा सर्वज्ञप्रवृत्तेरसम्भवात् । तेन तद्वचः श्रुत्वा सञ्जातसम्यग्ज्ञानो मङ्खलिपुत्रः अर्हदाशातकोऽहं समुपार्जितपापप्राग्भारो मृत्वा प्रेत्य क्व ? यास्यामीति समुत्पन्नपारत्रिकभयः कृतनिजपापगर्हापरायणः सञ्जातः । तथाभूतगर्हया चापेक्षिकाल्पानन्तसंसारकरणपूर्वकपुण्यप्रकृतिबन्धं कृतवानिति । अयं भावः–तीर्थकरश्रावितवचनं श्रुत्वा सम्यग्ज्ञानवान्, सम्यग्ज्ञानेन च सञ्जातपारत्रिकभयजन्या निजपापगर्हा, तथाभूतगर्हया चापेक्षिकाल्पानन्तसंसारकरणपूर्वकपुण्यप्रकृतिबन्धश्चेत्येवं कार्यकारणभावसम्बन्धं पर्यालोच्य भव्यानां ज्ञेयवस्तुविषयकसम्यग्ज्ञाननिमित्तमेवार्हदाद्युपदेशो भवति, न पुनरैहिकपारत्रिकभयनिमित्तमपीति मन्तव्यम् । परम्परया च कारणं प्रायोऽकिञ्चित्करमेव, तत्कर्तृत्वेन व्यपदेशाभावात् । न हि धान्यजन्या तृप्तिः कर्षणाम्बा–जन्येति कस्याऽपि मतिः ।

એતલાજ વતી ભગવત શ્રીમહાવીરે સાધુને મોકલી મંખલીપુત્રને સમ્યગ્ જ્ઞાનને ઉદ્બોધને અર્થે અલ્પઆયુ જણાવવાનું વચન સંભળાવ્યું. અને તે વચન તો તે મંખલીને અને ઘણુને એ ભવ અને પરભવનું હિતનું કારણ જ. અન્યથા સર્વજ્ઞની પ્રવૃત્તિના અસંભવથી. તેવતી તે વચન સાંભલી થયું છે સમ્યગ્ જ્ઞાન જેહને એહવો મંખલી, તે અરિહંતનો આશાતક હું, ઉપાર્જ્યો પાપનો પુંજ જેણે એહવો મરીને પરભવે કિહાં જાઈસ્ય ? એહવો ઊપનો છે પરભવનો ભય જેહનેં એહવો, કરી છે પોતાના પાપની નિંદા તેહને વિષે તત્પર તે થયો. તેહવી ગર્હાઇં તો અપેક્ષાઈ જે અલ્પ અનંતસંસારકરણપૂર્વક પુણ્યપ્રકૃતિબંધ પ્રતે કરતો હુઓ.

એ ભાવ તીર્થંકરે સંભલાવ્યું તે વચન સાંભલી સમ્યગ્ જ્ઞાનવંત, સમ્યગ્જ્ઞાને કરીને તો થઇ પરભવના ભયથીં જન્ય, પોતાના પાપની ગર્હા, તેહવી નિંદાઈં તો અપેક્ષાઈં જે અલ્પ અનંતસંસારકરણપૂર્વક પુણ્યપ્રકૃતિબંધ એણી રીતિ કાર્યકારણભાવસંબંધ વિચારીને ભવ્યને જ્ઞેયવસ્તુવિષયીઆ સમ્યગ્જ્ઞાનનિમિત્તજ અહિંસાદિકનો ઉપદેશ હુઈ પણિ એ ભવ પરભવના ભયનિમિત્ત નહી એહવું માનવું પરંપરાઈ કારણ તે પ્રાહેં અકિંચિત્કરજ તેહનઇં કરનારપણિ કથનના અભાવથી ધાન્યે જન્ય તૃપ્તિ તે કડએ ઉપની એહવી તો કોઇના મતિ ન હુઇ, પરમાર્થેં તઉ પરભવનું ભયદાન તે અભયદાનજ કહીઈં ભયમોહનીયના બંધના હેતુપણાના અભાવથીકે, અનંતદુખને અનુભવે જન્ય જે ભય તેહના છાડવાપૂર્વક અનંતસુખના નિપજાવવાપણાથી જિમ લોકને વિષેં પણિ ભયસહિત અને ભયરહિત જાણીને ઉપદેશે સભયમાર્ગને છાડવાપૂર્વક નિર્ભયમાર્ગે જાતો પંથી સુખી થયો. એહવો બોલ, તે સર્વને સંમતપણિ ભયવંત કર્યો ઇમ નહિ કોઇ કહે. ઇમ નહીં તો સમ્યક્ત્વાદિ પ્રાપ્તિને અર્થે ઉપદેશનો પણિ ઉચ્છેદ હુઇ, સમ્યક્ત્વાદિકને પણિ સમય સમય પ્રતે નિરંતર છદ્મસ્થને વિરાધનાના ભયના હેતુપણાથી તે તો જ્ઞાનાદિક છતે વિરાધનાનું ભય, અણછતે તે તો નહીં, એ વતી અન્વયે અને વ્યતિરેકે પ્રસિદ્ધજ. જિમ છતે ધને ચોરાદિકથી ભય, અણછતેં ધને તો નહીં.

वस्तुतस्तु पारत्रिकभयदानमभयदानमेवोच्यते, भयमोहनीयबन्धहेतुत्वाभावे सत्यनन्तदुःखानुभवजन्यभयत्याजनपूर्वकानन्तसुखसम्पादकत्वात्। यथा लोकेऽपि सभयनिर्भयमार्गज्ञस्योपदेशेन सभयमार्गपरित्यागपूर्वकनिर्भयमार्गेण गच्छन् पथिकः सुखितो जात इति व्यपदेशः सर्वसम्मतः न पुनर्भयवान् कृत इति कोऽपि भणति। अन्यथा सम्यक्त्वादिप्राप्तिनिमित्तमप्युपदेशस्योच्छेदः स्यात्, सम्यक्त्वादीनामपि प्रतिसमयमनवरतं छद्मस्थाना विराधनाभयहेतुत्वात्। तच्च सम्यक्त्वादिषु सत्सु विराधनाभयमसत्सु च नेत्यन्वयव्यतिरेकाभ्या प्रतीतमेव। यथा सति धने स्तेनादिभ्यो भयं, न पुनरसतीति सर्वलोकप्रतीतमिति। यत्तु त्रिपृष्टवासुदेवविदारितसिंहजीवः श्रीगौतमप्रव्राजितोऽपि भगवत्श्रीमहावीरं दृष्ट्वा सञ्जातमारणभयो नष्ट्वा जगाम, तत्र तस्य भयहेतवो न श्रीमहावीरयोगाः, किन्तु तदीययोगा एव। यथा—अयोगिकेवलिशरीरात् मशकादीना व्यापत्तौ मशकादीना योगा एव तत्र कारणम्। तेन केवलिनो गमनागमनादिपरिणतौ पिपीलिकादय क्षुद्रजन्तवः स्वत एवेतस्ततोऽपसरन्ति अपसृता वा भवन्ति। यथा लवणो जम्बूद्वीपं नोत्प्लावयति, अर्हदादिप्रभावादिति भगवती वृत्तौ। यदि च कदाचिदसातवेदनीयकर्मोदयेन दशमशकादयो नापसरन्ति, तदा केवली तत्कर्मक्षयनिमित्तं सम्यगधिसहते, केवलिना केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव तेनैव प्रकारेणात्मीयासातवेदनीयकर्मक्षयस्य दृष्टत्वात्। तथा च सिद्ध क्षीणमोहः कस्याऽपि जीवस्य घातको न भवति, अक्षीणमोहस्तु क्षीणमोहस्य घात्योऽपि न भवतीत्येवरूपेण क्षीणमोहाक्षीणमोहयोरन्योऽन्यं घात्यघातकभावसम्बन्धो न भवति। अन्यथा 'सरणदयाण'मित्याद्यागमबाधा स्याद्। इत्यल प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥ ५० ॥

अथ 'सिंहावलोकनन्यायेनाऽऽह—

અને જે ત્રિપૃષ્ટવાસુદેવે વિદાર્યો જે સિંહનો જીવ તે શ્રીગૌતમે દીક્ષ્યો પણિ ભગવંત શ્રીમહાવીરને દેખીને થયો છે મારણનો ભય જેહને એહવો હુતો નહાસી ગયો, તિહા તેહને ભયનુ હેતુ શ્રીમહાવીરના યોગ તેણે જન્ય ક્રિયા તે નહી. તો સ્યુ ? તેહના જ યોગ. જિમ અયોગિકેવલીના શરીરથી મશકાદિકનો વધ થાતે મશકાદિકના યોગજ તિહા કારણ તે વતી કેવલીને ગમનાગમનાદિક પરિણત છતે પિપીલીકાદિક્ષુદ્રજંતુ તે પોતેજ અહરા પહરા ઓસરિ અથવા ઓસર્યાજ હુઇ જિમ લવણસમુદ્ર જંબુદ્વિપને ન રેલે અર્હદાદિકના પ્રભાવથી એ જગત્ સ્થિતિ, તિમ પૂર્વોક્ત પણિ સ્થિતિ જાણવી, જઉ કદાચિત્ અસાતવેદનીયકર્મને ઉદયે દશમશકાદિક ન ઓસરે, તઓ કેવલી તે કર્મક્ષયને નિમિત્ત સમ્યગ્ સહે. કેવલજ્ઞાનના ઉત્પત્તિ સમયને વિષે જ તેણિ જ કારણે પોતાની અસાતવેદનીયકર્મના ક્ષયને દીઠા પણાથી. તે વતી સિદ્ધ થયુ. જે ક્ષીણમોહ તે કોઇનો હિંસક ન હુઈ, અને ક્ષીણમોહ નહીં ક્ષીણમોહને હણવા યોગ્યપણિ ન હુઈ, એણે રૂપે ક્ષીણમોહ અને અક્ષીણમોહને માહોમાહિ વધ્યવધક ભાવસંબંધ ન હુઇ, ઇમ નહીં તો 'सरणदयाणं' ઇત્યાદિ આગમનો બાધ હુઇ. એ વતી પૂર્ણ થયુ પ્રસંગે એ ગાથાર્થ ॥ ૫૦ ॥

હિવે સિંહના અવલોકને ન્યાયે કહે છે—

સાતે લક્ષણ માહિલુ એકે લક્ષણ છદ્મસ્થ અને કેવલી એ બિહુ ને ન હુઈ જઉ તઉ નિશ્ચયઈ તીર્થંકર મૃષાભાષી અને અજ્ઞાની હુઈ

॥ सत्तण्हं एगयरं दोण्हं णो हुज्ज लक्खणं किंची । ता णूणं तित्थयरो मुसं वइत्ता य अण्णाणी ॥

व्याख्या—सप्तानामपि, लिङ्गानामिति प्रकरणवशाद् बोध्यम् । छद्मस्थकेवलिस्वरूपामिव्यञ्जकानामेकतरल्लिङ्ग द्वयोश्छद्मस्थकेवलिनोर्न भवेत् तर्हि नूनं–निश्चित तीर्थकरो मृषाभाषी अज्ञानी च भवेत्। सम्यक्परिज्ञाने सत्यवादित्वे च सति अलिङ्गस्य लिङ्गत्वेन वक्तृत्वासम्भवादिति गाथार्थः ॥ ५१ ॥

अथाऽतिप्रसङ्गावाप्तानामज्ञानादिदोपाणा साक्षात्परम्परया च फलमाह—

॥ अण्णाणाइअ दोसा देवसरूवस्स णासगा हुंति । दोसुब्भावणवयणं अवण्णवाओ जिणिंदस्स ॥५२॥

व्याख्या—अनन्तरोक्तप्रकारेणातिप्रसङ्गावाप्ताः अज्ञानादयो दोपाः देवस्वरूपस्य नाशकाः—विध्वसका भवन्ति । अज्ञानादिदोपाश्रयत्वेनामिमतेऽर्हति देवस्वरूपस्य हानिरेवेत्यनन्तरफलम् । यतो देवोऽष्टादशदोषरहित एव भवति । यदुक्तम्—'इत्तो अ सक्कस्स लोगपालो वेसमणो अट्ठावयचेइए वदिउ आगओ, चेइआणि वदित्ता गोअमसामि वदति, 'भगवपि धम्म, कहेइ–धम्मो अत्थो कामो, पुरिसत्थाणि तिण्णि हुति लोगमि । धम्माओ जेण इअरे, तम्हा धम्मो पहाणो उ ॥ १ ॥ धम्मो वि इत्थ सिज्झइ, देवाण जईण भत्तिरागेण । ता तमि चेव पढम, पयट्टिअव्व विसेसेण ॥ २ ॥ देवो पुण इत्थ सो चेव, जो सव्वण्णू सव्वदसी अट्ठारसदोसेहिं वज्जिओ, जओ भणिअ-अण्णाण १ कोह २ मय ३ माण ४ लोह ५ माया ६ रई अ ७ अरई अ । ८ णिद्दा ९ सोग १० अलिअवयण ११ चोरिआ १२ मच्छर

વૃત્યર્થ–સાતે, લિંગ પ્રકરણવશથી જાણિવું છદ્મસ્થ અને કેવલીના સ્વરૂપના જણાવનારમાહિ એક–લિંગ તે છદ્મસ્થ અને કેવલી એ બિહુ ને ન હુઈ, જો તઉ નિશ્ચયે તીર્થંકર મૃષ'ભાષી અને અજ્ઞાની હુઈ સમ્યગ્પરિજ્ઞાન છતે અને સત્યવાદીપણું છતે અણુલિંગને લિંગપણિ કહણુપણાના અસંભવથી. એ ગાથાર્થ – ॥ ૫૧ ક ॥

હિવે અતિપ્રસંગે પામ્યા જે અજ્ઞાનાદિક દોષ તેહનુ તુરત અને પરંપરાઈ ફલ કહઈ છઇ–

અજ્ઞાનાદિક દોષ તે દેવસ્વરૂપના નાશક હુઇ દોષના ઉદ્‌ભાવનનુ વચન તે અવર્ણવાદ જિનેંદ્રનો

વૃત્તિનો અર્થ – હિવડા કહે પ્રકારે પામ્યા જે અજ્ઞાનાદિક દોષ તે દેવસ્વરૂપના વિધ્વંસક હુઇ અજ્ઞાનાદિકદોષ ને આશ્રયપણિ માન્યા અરિહંતને વિષે દેવસ્વરૂપની હાણિજ એ અનંતરફલ જ. દેવ તે અઢાર દોષરહિત જ હુઈ જે મારે કહિઉ છે હિવે ઇંદ્રનો લોકપાલ વૈશ્રમણુ તે અષ્ટાપદચૈત્યવાદવાને આવ્યો. ચૈત્યવાદીને ગૌતમસ્વામીને વાદે ભગવંતે પણિ ધર્મ કહીઓ ધર્મ અર્થ, અનઇ કામ પુરુષાર્થ ત્રિણિ છે લોકને વિષે ધર્મથી જે વતી મિહુ હુઇ, તે વતી ધર્મ પ્રધાન 'धम्मोवि इत्थ सिज्झई देवाण जईण भत्तिरायण । ता चेव पढम पयट्टिअव्वं विसेसेण २ ધર્મ તે ઇહા સીઝઈ દેવને અને યતીને ભક્તિરાગે, તે વતી ધર્મ ને વિષે જ પ્રવર્તવુ વિશેષે. દેવપણે ઇહા તેહજ જે સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી અઢારદોષ રહિત જે વતી કહીઉ છે અજ્ઞાન, ક્રોધ, મદ, માન, લોભ, માયા, રતિ, અરતિ, નિદ્રા, શોક, મિથ્યાવચન, ચોરી, મત્સર, ભય, જીવહિંસા, પ્રેમ, ક્રીડાપ્રસંગ, હાસ્યાદિ એ અઢારે દોષ જેહને ટલ્યા તે દેવાધિદેવને નમુ દેવ તે અઢાર દોષે રહિત જ ઇમ કહનારનઈ એકાંતવાદનો

१३ भया य १४ ॥ १ ॥ पाणिवह् १५ पेम १६ कीलापसंग १७ हासा य १८ जस्स ए दोसा । अट्ठारसवि पणट्ठा नमामि देवाहिदेवं तं ॥ २ ॥ ' इतिश्रीउत्तराध्ययनलघुवृत्तौ । न च देवोऽष्टादशदोषरहित एवेति ब्रुवाणस्यैकान्तवादप्रवेश इति शङ्कनीयम्, तथैवानेकान्तवादस्य संस्थितेः, अनेकान्तवादस्याप्यनेकान्तत्वात् । यदुक्तम्—' स्याद्वादोऽपि न निर्दिष्ट, पापकृत्ये कृतात्मभिः । स्याद्वादस्याऽप्यनैकान्त-वादः स्याद्वादिनां मतः ॥ १ ॥ इति श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रस्य वृत्तौ (सम्य० श्लो० ४०९) अन्यथा देवोऽर्हन्नेवेत्याद्यपि वक्तव्यं न स्यात्, तस्याप्येकान्तवादात्मकत्वादिति । ' दोसुब्भावणे ' त्यादि । दोषोद्भावनवचनमेतेषामष्टादशदोषाणा मध्ये एकस्याऽपि दोषस्योद्भावनमवर्णवादो जिनेन्द्रस्येति गाथार्थः ॥५२॥

अथ यथार्थस्वरूपभणने कोऽवर्णवाद ? इत्याशङ्कानिरासार्थं गाथाद्वयमाह—

॥ दोसत्तेण संभववयणमवण्णो हविज्ज संतस्स । दुल्लहबोहिअहेऊ ठाणंगवयणाणुसारेणं ॥ ५३ ॥

॥ ता किमसंते दोसे आरोवेऊण तस्सरूवेण । दोसुब्भावणवयणं वण्णिज्जइ केण रूवेणं ? ॥५४॥

व्याख्या—दोषत्वेन सम्भववचनमवर्णवादो भवति, अर्थात् तीर्थङ्कृतः, कस्य ? सतो-विद्यमानस्य अवर्णवादः, किंलक्षणः ? दुर्लभबोधिताहेतुः, केन ? स्थानाङ्गवचनानुसारेण, ज्ञातमिति गम्यम् । तद्वचनमाह—' पचहिं-ठाणेहिं जीवा दुल्लहबोहिअत्ताए कम्म पकरेंति । त० अरहताणं अवण्णं वदमाणे १ अरहतपण्णत्तस्स धम्मस्स अव० २ आयरियउवज्झायाणं अवण्णं० ३ चाउवण्णस्स संघस्स अवण्ण० ४ विविक्ततवबभचेराण देवाण अवण्ण० ' इति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ४२६) एतद्वृत्तौ–'णत्थी अरिहंत त्ती,

---

प्रवेश ઇમ શંકવું નહી, તિમજ અનેકાંતવાદની મર્યાદાથી અનેકાંતવાદને પણે અનેકાંતથી. ઉક્તનો અર્થ — અનેકાંતવાદ તે પાપકાર્યને વિષે પંડિતે નથી કહ્યા. સ્યાદ્વાદનો પણિ અનેકાંતવાદ તે જૈનનઇ ઇષ્ટ છઇ. ઇમ નહી તો દેવ તે અરિહંત જ, ઇમપણિ કહિઉં ન જોઈઇ. તેહને પણિ એકાંતવાદપણાથી દોષનું ઉદ્દ્ભાવન વચન અઢાર દોષ મધ્યે એકે દોષનું કહેવું તે અવર્ણવાદ તીર્થંકરનો એ ગાથાર્થઃ ॥ ૫૨ ॥

હિવે યથાર્થસ્વરૂપ કહેતે ગ્યો અવર્ણવાદ ? એહવી શંકા ટાલવાને અર્થે ગાથા બે કહે છે—

દોષપણિ સંભવવાનું વચન તે અવર્ણવાદ હુઇ છતાનું, દુર્લભબોધિપણાનું હેતુ ઠાણાંગવચનને અનુસારે. તો અણછતાદોષ આરોપીને તે દોષને સ્વરૂપે દોષનું ઉદ્દભાવનનું વચન વર્ણવીઈ કેણે રૂપે ?.

અર્થ —દોષ પણે સંભવવચન તે અવર્ણવાદ હુઇ, અર્થથી તીર્થંકરનો. कस्य ? વિદ્યમાનનો અવર્ણવાદ કેહવો ? દુર્લભસમકિતપણાઇનો હેતુ ગ્યે કરી ? ઠાણાંગ વચનને અનુસારે જાણવું એહવું ઉપરથી જાણવું તે વચન કહે છે એહની વૃત્તિને વિષે—ઇહાં મત્યાદિજ્ઞાન ત્રિભુવનને ગૃહે વસતા અરિહંતને ભોગતે, અને કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ ને વિષે સમવસરણાદિક સર્વેનઇ સંમત છતું તીર્થંકરે પણિ કહીઉં, તેહને અધ્યવસાયારૂઢ દોષની સંભાવનાઈ પણિ તેહની ઉદ્દભાવનામાત્રે દુર્લભબોધિપણાઈ કહી, તો અણછતા દોષ જે જીવઘાત-મિથ્યાભાષણાદિક સર્વને અણમાનવા યોગ્ય, કેવલીઇ પણિ નિષિદ્ધ, તેહને અર્થથી અરિહંતને વિષે અણછતું વિકલ્પીને દોષને સ્વરૂપે કેવલીને પણિ જીવઘાતાદિ દોષ સંભવે ઇત્યાદિ રૂપ કહેવું, તે किं એ તે વિયાગશૃં એતલે સ્યું ? કેણે રૂપે વર્ણવીઈ ? કેણે સ્વરૂપે વર્ણવી ન શકીઇ. એ અર્થ.

जाणं वा कीस भुंजए भोगे । पाहुडिअ तुवजीवइ, एमाइ जिणाण उ अवण्णो ॥ १ ॥ त्ति । अत्र हि मत्यादिज्ञानत्रयवतामर्हतां गृहे वसता भोगा., केवलज्ञानोत्पत्तौ च समवसरणादिकं सर्वेषामपि सम्मत तीर्थकृतास्युक्तम् । तस्याऽपि यदि संशयारूढदोषसम्भावनयाऽपि तदुद्भावनमात्रेण दुर्लभबोधिताऽभिहिता 'ता किं'मित्यादि । ता–तर्हि असतो दोषान् जीवघातानृतभाषणादीन् सर्वसम्मतान् केवलिनाऽपि निषिद्धान् आरोप्यासतो विकल्प्यार्थादर्हति 'तस्सरूवेण' ति, दोषस्वरूपेण- केवलिनोऽपि जीवघातादयो दोषाः सम्भवन्तीत्यादिरूपेण भणन, किमिति वितर्के, केन स्वरूपेण वर्ण्यते ? केनाऽपि स्वरूपेण वर्णयितु न शक्यत इत्यर्थः । अय भावः–प्राणातिपातादयो हि स्वरूपतो दोषत्वेन सर्वसम्मताः, अन्यथा तद्विषयकप्रत्याख्यानासम्भवात् । ते च दोषा केवलज्ञानेन सहाऽनवस्थाननियताः, 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा, त० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादिवचनै. केवलिनैवोक्ताः, तानेव केवलिनि वदता भवता 'केवली यथावादी तथाकर्त्ता न भवती'ति भणितम् । तद्भणनेन च केवलिस्वरूपनिरूपको भगवान् श्रीमहावीरो मृषाभाषीति भणितः । मृषाभाषण च क्रोधाद्यविनाभूत क्रोधादिजन्यत्वात् । मृषाभाषित्वे च सिद्धे सिद्धाः सर्वेऽपि दोषास्तीर्थकरेऽपि । अत एव मृषाभाषण सर्वोत्कृष्ट पापम् । यदुक्तम्—

'एकत्राऽसत्यज पाप, पाप निःशेषमेकतः (मन्यतः) । द्वयोस्तुलावधृतयो–राद्यमेवातिरिच्यते ॥ १ ॥' इति योगशास्त्रवृत्तौ (प्र० २. श्लो० १०.) यदि च कथमपि कदाचिदपि केवलिन सूक्ष्मोऽपि प्राणातिपातोऽभविष्यत्, तर्हि भगवान् श्रीमहावीरो देवादिपर्षदि सर्वजनसमक्ष 'केवली यथावादी तथाकर्त्ते'ति नाभणिष्यत् । सर्वानुभवसिद्धविरुद्धभाषणे च तत्प्रणीतस्य प्रवचनस्याप्रामाण्यापत्तौ जैनप्रव-

---

ઈહા ઉચ્છૃંખલે દ્રવ્યથી જીવઘાત તે કેવલીને દોષ જ નહી તેવતી કેવલીને દ્રવ્યથી જીવઘાતનુ નિરાકરણ તે કે શ્રાવકને માસભક્ષણના નીરાકરણની પરે કુવિકલ્પી, ઇમ લિખ્યુ છે, તે મિથ્યા જાણિવુ. યુક્તિ તો પૂર્વે લિખીજ છે એ ભાવ—પ્રાણાતિપાતાદિક તે સ્વરૂપે દોષપણિ સર્વ સમત છે નહીતર તે વિષયીઆ પચ્ચક્ખાણના અસ ભવથી ઇહા તો ઉચ્છૃંખલ તથા ઉચ્છૃંખલને સહાયદાયી સાગરનો પ્રપૌત્ર વલી અન્ય પણિ જે તદનુયાયી તે સર્વે ઉંડા ભ્રમસમુદ્ર મધ્યે બૂડા દીસે છે જે માટે દ્રવ્યહિંસાનુ પચ્ચક્ખાણ ન હુઇ તો 'णणु कह उवउत्ताणवि' ઇત્યાદિ પ્રશ્ન તેહના ઉત્તર તથા 'वज्जेमित्तीत्यादि' વાક્ય તથા અજ્ઞાત જીવઘાતાદિકે મિચ્છામિ દુક્કડાદિક પ્રાયશ્ચિત ઇત્યાદિક બહુ વિઘટન થાઇ તે જાણિવુ તે દોષ તો કેવલજ્ઞાનસઘાતે અનવસ્થાને નિશ્ચિત છે 'सत्तहिं ठाणेहिं' ઇત્યાદિવચને કેવલીઇજ કહ્યા તે દોષ પ્રતિ કહેતે, તે કેવલી જેહવુ બોલે તેહવુ ન કરે, એહવુ કહિઉ તે કહેવઇ તો કેવલીના સ્વરૂપનો નિરૂપક જે શ્રી મહાવીર ભગવત તેહે મૃષાભાષી એહવુ કહિઉ મૃષાભાષણ તો ક્રોધાદિ વિના અણથાતું, ક્રોધાદિકે જન્યપણાથી, મૃષાભાષીપણુ સિદ્ધ થાતે તો સિદ્ધ થયા સર્વે દોષ તીર્થકરને વિષે

એતલાજ વતી મૃષાભાષણ તે સર્વોત્કૃષ્ટ પાપ જે માટે કહિઉ છે 'એકત્ર મિથ્યાભાષણનું પાપ અને એક પાસે સકલ પાપ એ બિહુ તુલાઇ ધર્યા હુતા પ્રથમ તે અધિક થાઇ' જો કિમે' કિવારે' પણિ કેવલીને સૂક્ષ્મે પ્રાણાતિપાત હઉત, તઉ ભગવત શ્રી મહાવીર તે દેવાદિકની પર્ષદાને વિષે સર્વજન સમક્ષ કેવલી જેહવુ બોલે તેહવુ કરે ઇમ ન કહેત. સર્વને અનુભવસિદ્ધ મૃષાભાષણે તો તેહના પ્રરૂપ્યા પ્રવચનને અપ્રામાણ્યપણાની આપત્તિ થઇ હુતે જૈનપ્રવચન તે અનાદરણીય હુઈ. મૃષાભાષીઇ પ્રરૂપ્યાથી;

चनमेवाऽनुपादेयं स्यात्, मृषाभाषिप्रणीतत्वात्। तस्मात्केवलिनः स्वल्पस्याऽपि प्राणातिपातादेर्भणनं सर्वेषामप्यर्हदादीनामवर्णवादः सम्पद्येत, सर्वेषामप्यन्योऽन्यानुविद्धत्वेन सम्बन्धात्। तेन तथाभूतस्यावर्णवादो वक्तुर्दूरभव्यत्वाभिव्यञ्जकोऽवसातव्य इति गाथायुग्मार्थः ॥ ५३–५४ ॥

अथाल्पदोषसद्भावेऽष्टादशदोषराहित्य न विरुद्ध्यते, अल्पदोषस्याभावत्वेन विवक्षितत्वादिति पराशङ्कायामाह—

॥ अट्ठारसदोसाणं दोसो एगोवि तस्स ते सव्वे। अण्णुण्णं अणुविद्धा जं ते मोहाविणाभूआ ॥५५॥

व्याख्या—अष्टादशदोषाणा मध्ये, यस्येति गम्यम्, एकोऽपि दोषो भवेत्, तस्य सर्वेऽप्यज्ञानादयो दोषाः अन्योऽन्य–परस्परमनुविद्धा–एकीभावेन सम्बद्धा भवन्ति। तत्र हेतुमाह—'ज ते'त्ति। यद्–यस्मात्ते दोषाः अज्ञानादयो मोहाविनाभूताः–मोहनीयकर्मजन्या इत्यर्थः। न च क्षीणमोहस्य मोहनीयसत्तामन्तरेणाप्यज्ञानलक्षणस्य प्रथमदोषस्य विद्यमानत्वेन व्यभिचारः शङ्कनीयः, क्षीणमोहस्याज्ञानाभावात्। अज्ञान हि कुत्सितज्ञानं, नञ. कुत्सार्थत्वात्। तच्चाशुचिमिथ्यात्वसम्पर्कान्मिथ्यादृशामेव भवति, मिथ्यात्वयोगात् ज्ञानस्याप्यज्ञानत्वेन परिणमनात्। 'मिच्छादिट्ठिस्स अण्णाण'मितिवचनात्। सम्यग्दृशा तु विवक्षित-

---

ते वती केवलीने अल्प प्राणातिपातादिकनु कहेवु ते सर्वे अर्हदादिकने अवर्णवाद संपजे सर्वने माहोमाहि अनुविद्धपणे संबंधथी. तेणे करी तेहवानो अवर्णवाद ते कहेनारने दूरभव्यपणानो जणावनार जाणिवो. ए गाथा बेनो अर्थ. ॥ ५३–५४ ॥

हिवे अल्पदोषसद्भावे अष्टादशदोषे रहितपणु विरुद्ध नही, अल्पदोषने अभावे पणि विवेख्यापणाथी. ए परनी आशंकाने विषई कहई छइ—

अढारदोष मध्येथी एक दोष जेहने, तेहने ते सर्व दोष हुइ. जे माटे माहोमाहि संबद्ध छे. मोहविना न हुइ वती

अर्थ—अढार दोष मध्ये जेहने एक दोष हुइ, तेहनइ ते सर्वे अज्ञानादिक दोष, माहोमाहि अनुविद्ध–एकपणे संबद्ध छे. तिहां हेतु कहई छई–जे मारि ते अज्ञानादिक दोष मोह विना न हुई मोहनीयकर्मईजन्य ए अर्थ. क्षीणमोहने मोहनीयनी सत्ता विना पणि अज्ञानरूप प्रथम दोषने विद्यमानपणे करी व्यभिचार न शंकवो. क्षीणमोहने अज्ञानना अभावथी ते तो अशुचि जे मिथ्यात्व तेहना संबंधथी मिथ्यात्वीने ज हुई, मिथ्यात्वना योगथी ज्ञाननई पणि अज्ञान पणि परिणमनथी 'मिथ्यादृष्टीने अज्ञान' ए वचनथी सम्यग्दृष्टीने तो विवेख्या पदार्थ विषयीओ आभोग अने अनाभोग ते मध्ये एकज हुई. पूछे छइ–अज्ञान अने अनाभोग एहने स्यो भेद? एहवु जउ ते उपरी कहीइ छे

अज्ञान ते कुत्सितज्ञान अने ते तउ मिथ्यात्वीने ज हुई ते मिथ्यात्वीने ज स्वसंबंधथी मिथ्यात्वमोहनीयना उदयवशे छतु अने अणछतु तेहना अविशेषे भासवाथी, नसागना कारणथी, अने वली ज्ञानफलना अभावथी. 'सत अने असतना अविशेषथी, भवहेतुथी, यथेच्छाई पाम्याथी, ज्ञानफल जे विरति. तेहना अभावथी मिथ्यात्वीने अज्ञान ज जाणवु' एतला ज वती मिथ्यात्वीने पोते अंगी-

पदार्थविषयकयोराभोगानाभोगयोरन्यतर एव स्यात । ननु भो ! अज्ञानानाभोगयो को भेद ? इति चेत् । उच्यते–अज्ञान हि कुत्सितज्ञानम् । तच्च मिथ्यादृशामेव स्यात् , तेषामेव विपाकतो मिथ्यात्वमोहनीयोदयवशेन सदसतोरविशेषेण प्रतिभानात् संसारकारणत्वात् ज्ञानफलाभावाच्च । यदुक्तम्—

'सदसदविसेसणाओ भवहेउ जहिच्छिओवलभाओ। णाणफलाभावाओ मिच्छाहिट्ठिस्स अण्णाण' ॥ १ ॥ ति विशेषावश्यके (गा० २८४४) अत एव मिथ्यादृशा स्वाभिमतमार्गजैनमार्गयोरुत्तमत्वानुत्तमत्वाभ्या वैपरीत्येन श्रद्धाने सत्यपि स्वाभिमतमार्गातिरिक्तमार्गो जैनमार्गश्चेत्युभयोरविशेषेणाभ्युपगमोऽज्ञानमेव। अनाभोगस्तु नञो ह्यभाववाचित्वेन दिवक्षितपदार्थविषयकाववोधाभाव । स च सम्यग्दृशामपि भवति, छद्मस्थमात्रस्य तस्य सत्त्वात् । यदुक्तम्—'नहि नामानाभोगश्छद्मस्थस्येह कस्यचिन्नास्ति। ज्ञानावरणीय हि ज्ञानावरणप्रकृति कर्म' ॥१॥ इति । तेन सम्यग्दृष्टिमात्रस्य केवलज्ञानोत्पत्ति यावत् सामान्यतोऽनाभोगो भवत्येव, अन्यथा सर्वज्ञत्व सम्पद्येत, सर्वथाऽनाभोगाभाववत एव सर्वज्ञत्वात् । यद्यपि क्षायोपशमिकसम्यग्दृष्टेः प्रदेशतो मिथ्यात्वोदयवशेन कदाचित् कचिदशे विपरीतावबोधोऽपि सम्भवति, तथापि स तथाभूतोऽवबोधो विपाकतो मिथ्यात्वमोहनीयानुदयेन नाज्ञानरूपः, किन्तु अनाभोगमूलकत्वात् अनाभोग एव । यदागमः—

'सम्मद्दिट्ठी जीवो उवइट्ठ पवयण तु सद्दहइ । सद्दहइ असब्भाव अणभोगा गुरुनिओगा वा', ॥ १ ॥ इति श्रीउत्त० नि० (गा० १६३) अनाभोगमूलको हि विपरीतावबोधः सूक्ष्मातिचाररूपोऽपि निष्फल एव, सम्यग्दृष्टित्वेन सम्यग्वक्तारमासाद्य तत्क्षणमेवापगमात् । सम्यग्दृष्टेस्तु तीर्थकृद्भाषित सर्वं सम्यगेवेतिरूपेण तीर्थकृद्द्वारा सर्ववस्तुविषयकसम्यग्श्रद्धानोपहतत्वाच्च विपाकतो मिथ्यात्वानुदयेन आशयस्य शुद्धत्वात् । यथा वर्जनाभिप्रायोपहतो जीवघातोऽप्रमत्तसंयताना निष्फलः, सयमपरिणामेनाऽऽश-

---

कृत–માર્ગ અને જૈનમાર્ગ તેહને ઉત્તમપણે અને અનુત્તમપણે કરી વિપરીતપણે શ્રદ્ધાનથિકે પણિ પોતે માન્યા માર્ગથી અતિરિક્ત જે માર્ગ અને જૈનમાર્ગ તે બિહુને અવિશેષપણિં માનવુ, તે અજ્ઞાન જ. અનાભોગ તો નઞ્ને અભાવવાચીપણે કરી વિવેખ્યા પદાર્થ વિષયીઓ અવબોધનો અભાવ. અને તે તો સમ્યગ્દષ્ટીને પણિ હુઈ છદ્મસ્થમાત્રને છતાપણાથી 'છદ્મસ્થને કુણેકે અનાભોગ નથી ઇમ નહી જે માટે જ્ઞાનાવરણીય તે જ્ઞાનતું આવારકસ્વભાવ કર્મ છઈ,' તે વતી સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાત્રને કેવલજ્ઞાન ન ઉપજે તિંહાતાંઈ સામાન્યથી અનાભોગ હુઈ જ. ઇમ નહી તો સર્વજ્ઞપણું ઊપજે. સર્વથા અનાભોગના અભાવવતને સર્વજ્ઞપણાથી

જઉ એ ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્–દષ્ટીને પ્રદેશથી મિથ્યાત્વને ઉદયને વશે કિવારેકિં કુણેકં અશે વિપરીત જ્ઞાનપણિ સભવે, તઉહે તેહવો અવબોધ તે વિપાકથી મિથ્યાત્વને અનુદયે કરી અજ્ઞાનરૂપ નહી. તઉ સ્યુ ? અનાભોગમૂલપણાથી અનાભોગ જ જે માટે આગમ–સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ, કહિઉં પ્રવચન સદ્દહે અને અસદ્ભાવને સદ્દહે અનાભોગથી, અથવા ગુરુનિયોગથી અનાભોગથી ઉપનો જે વિપરીત જે અવબોધ, તે સૂક્ષ્મઅતિચારરૂપ પણિ નિઃફલજ. સમ્યગ્દષ્ટિપણિ કરી સમ્યગ્ કથનને પામીનઈ તત્કાલજ જાવાથી. સમ્યગ્દષ્ટિને તો તીર્થકરનુ ભાખ્યુ સર્વ ભલુ જ, ઇણિં રૂપે તીર્થકર દ્વારાઈ સર્વ વસ્તુ વિષયીઉ જે સમ્યગ્ શ્રદ્ધાન તેણિ તે અનાભોગને ઉપહતપણાથી, વિપાકથી મિથ્યાત્વને અનુદયે કરી ભાવને શુદ્ધપણાથી જિમ વર્જના અભિપ્રાયે ઉપહત જીવઘાત તે અપ્રમત્તસંયતને નિઃફલ,

यस्य शुद्धत्वात्। उत्सूत्रभाषिणा तु सम्यक्त्वाभावेनोक्तयुक्तेस्तत्रावतारो न भवतीत्यग्रे वक्ष्यत इति। तस्मात्क्षीणमोहमात्रस्याष्टादशदोषाणां मध्ये एकोऽपि दोषो न भवेत्। यतः फलवत्तया एकस्याऽपि दोषस्य सद्भावे [फलोपहितयोग्यता] हेतुस्वरूपयोग्यतया सर्वेऽपि भवन्ति। मोहनीयजन्यत्वेनान्योऽन्यानुविद्धत्वादिति गाथार्थः ॥ ५५ ॥

अथ केवलिनो जीवघातादौ गुणदोषविषयकप्रश्नद्वयोद्भावनेनावर्णवादमाविष्कुर्वन्नाह—

॥ किं केवलिणो दोसा अहव गुणा जीववहमाईणि। दुहओ अवण्णवाओ कलंकदाणेण केवलिणो ॥

व्याख्या—केवलिनो जीववधादीनि-केवलियोगजन्यप्राणातिपातादीनि किं दोषा अथवा गुणाः? इति प्रश्नद्वयनिर्वचनेऽवर्णवादो, यथा-यदि भणति दोषोस्तर्हि दोषोद्भावनेनावर्णवादः. यदि गुणास्तर्हि दोषाणामुच्छेदापत्त्या जगत्स्थितिमुल्लङ्घ्य ब्रुवाणोऽनार्यवाक् स्वात्मनः केवलिनश्च महापभ्राजनाहेतुरिति द्विधाऽपि कलङ्कदानेन केवलिनोऽवर्णवादः। एवमनुभयस्वभावेऽपि बोध्यम्, जगत्स्थितिमुल्लङ्घ्य वक्तृत्वादिति गाथार्थः ॥ ५६ ॥

अथ केवलिनो जीतघातादौ वक्तव्ये यावन्तोऽतिप्रसङ्गा दर्शितास्तेषामधिकरणभेदेन परिणतिस्वरूपमाह—

॥ एवं अइप्पसंगा भणिआ ते चेव हुंति उस्सुत्तं। जीववहं केवलिणो वुच्चंताणं जिणस्सावि ॥५७॥

व्याख्या—एवम्-अनन्तरोक्तप्रकारेण अतिप्रसङ्गा यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्, ये 'ते चेव'त्ति त एव उत्सूत्र भवति, केषां? केवलिनो 'जीववह'त्ति जीवघातो भवतीत्येवंरूपेण जीववध ब्रुवता

સયમપરિણામે કરી આશયને શુદ્ધપણાથી. ઉત્સૂત્રભાષીને સમ્યક્ત્વ ને અભાવે કહી યુક્તિ તો તિહા અવતાર ન હુઈ એહવુ આગલિ કહિસ્યઈ, તે માટે ક્ષીણમોહમાત્રને અઢર દોષમધ્યે એક દોષ ન હુઇ, જે માટિં ફલવત પણિ એક દોષને સદ્ભાવે સ્વરૂપયોગ્યતાઈ સર્વે હુઈ એ ગાથાર્થ ॥ ૫૫ ॥

હિવે કેવલીને જીવઘાતાદિકને વિષે ગુણ અને દોષ વિષયીઆ જે બિ પ્રશ્ન, તેહને કહેવે કરીને અવર્ણવાદ પ્રતે પ્રગટ કરતો કહે છે—

સ્યુ જીવઘાતાદિક તે કેવલીને દોષ અથવા ગુણ? બિહુ પ્રકારઇ અવર્ણવાદ કેવલીનઈ કલકદાનઇ કરી.

વૃત્તિનો અર્થ – કેવલીને યોગે જન્ય જે પ્રાણાતિપાતાદિક તે દોષ અથવા ગુણ? એ બે પ્રશ્નને ઉત્તરે અવર્ણવાદ. જિમ જઉ કહે દોષ, તિમ તઉ દોષને પ્રગટ કરવે અવર્ણવાદ. જઉ ગુણ, તઉ દોષને ઉચ્છેદની પ્રાપ્તિથી જગની સ્થિતિ ઉલ્લંઘીને બોલતો અનાર્યવચનનો ભાષક પોતાને અને કેવલીને મહાનિંદાનો હેતુ એમ બિહુ પ્રકારે કલકદાને અવર્ણવાદ, ઇમ ગુણ-દોષસ્વભાવરહિતપણુ માનતે પણિ જાણવુ જગની સ્થિતિ ઉલ્લઘીને બોલવાપણાથી એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૫૬ ॥

હિવે કેવલીને જીવઘાતાદિક કહેતે જેતલા દૂષણ દેખાડયા તેહને અધિકરણને ભેદે પરિણમ્યાનું સ્વરૂપ કહે છે—

ઇમ અતિપ્રસંગ જે કહ્યા પૂર્વે તે હુઇ ઉત્સૂત્રે, જીવવધ કેવલીને કહેનારને અને જિનને પણિ.

વૃત્તિનો અર્થ – ઇમ પૂર્વે કહ્યા અતિપ્રસગ દૂષણ યત્તદ્ શબ્દને નિત્યે સંબધથી જે, તેહજ ઉત્સૂત્ર હુઈ. કુહને? કેવલીને જીવઘાત હુઇ એહવુ કહેનાર જે લબાડ તેહને. તિમ જિનકેવલીને

वाचालानाम् । तथा जिनस्याऽपि-केवलिनोऽपि । परं केवलिनोऽप्रतिलेखितशरीरादिव्यापारेण प्रवृत्तिरूपं 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा' इत्यादिप्रज्ञापनेन वचनरूपं चेति द्वेधाप्युत्सूत्र वाचालेनाऽऽरोपितं भवति । वाचालस्य तु केवलिनोऽन्यथास्वरूपमापणेन वचनरूपमपि वास्तवमेवेत्येवरूपेण भेदोऽधिकरण-भेदेन परिणत्या दर्शित इति गाथार्थ ॥ ५७ ॥

अथ केवलिप्रकरणोपसंहारेण सामान्यतो भव्यानां शिक्षामाह—

॥ इअ सम्मं सद्दिट्ठी जिणिंदआणापरायणो जो सो । पडिवज्जउ केवलिणं णिद्दोसं सुद्धबुद्धीए ॥५८॥

व्याख्या— इति—अमुना प्रकारेण सम्यग् यथास्यात्तथा सद्दृष्टिः—सती—शोभना दृष्टिः—श्रद्धान यस्य स सद्दृष्टिः सम्यग्दृष्टिरित्यर्थः । किंभूतो ? जिनाज्ञापरायणः—जिनोक्तमार्गानुष्ठानोद्यतस्तच्चिकीर्षुर्वा, स निर्दोषमज्ञानाद्यष्टादशदोषरहित प्रतिपद्यता—मोक्षदायकबुद्ध्या केवलिनमाश्रयतु, कया ? शुद्धबुद्ध्या शुद्धा—शङ्कादिदोषरहिता या बुद्धिस्तयेति श्रोतु शिक्षेति गाथार्थः ॥ ५८ ॥

પણિ. પણિ કેવલીને અણુપડિલેહિઉ જે શરીર તે પ્રમુખની ક્રિયાઈ પ્રવૃત્તિ રૂપ અને સાતે ઠિન્હે કેવલી જાણુવો ઈત્યાદિક પ્રરૂપણે વચન રૂપ. ઇમ બિપ્રકારિ ઉત્સૂત્ર વાચાલે આરોપ્યુ છે. વાચાલને તઉ કેવલીને અન્યથા સ્વરૂપને ભાખવે' કરી વચન રૂપ પણિ વસ્તુગતિજ. એણે રૂપે ભેદ તે આશ્રવ(ય)ને' પરિણામે કરી દેખાડ્યો, એ ગાથાને અર્થ. ॥ ૫૭ ॥

હિવે કેવલીના પ્રકરણને ઉપસંહરવે કરી સામાન્યથી ભવ્ય જીવને શિક્ષા કહે છે—

ઇમ સમ્યગ્ પ્રકારે સમ્યગ્દર્શની જિનેદ્રની આજ્ઞાને વિષે તત્પર જે, તે અંગીકાર કરઉ, કેવલી નિર્દોષ એહવા પ્રવિશુદ્ધ બુદ્ધિ કરી.

વૃત્તિનો અર્થ — ઇણે પ્રકારે સમ્યગ્ જિમ હુઇ તિમ ભલી દૃષ્ટિ કહેતા શ્રદ્ધાન જેહનુ એતલે સમ્યગ્દષ્ટિ એ અર્થ કેહવો ' જિને ઉક્ત કહ્યો જે માર્ગ તેહની ક્રિયાને વિષે ઉદ્યત, તેહને કરિવા વાછતો, તે અજ્ઞાનાદિ અઢારદોષરહિત મોક્ષનો દાતાર એ બુદ્ધિ આશ્રઓ. સ્યે કરી ' શુદ્ધ જે શંકાદિદોષે રહિત જે બુદ્ધિ, તેણીઈ સાભલનારને સીખામણ એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૫૮ ॥

શ્રીમત્તપોગચ્છાધિરાજ ભટ્ટારક શ્રી વિજયસેનસૂરીશ પટ્ટાલંકાર સુવિહિત સાધુ પરંપરા સુંદરી શૃંગારહાર ભટ્ટારક શ્રી ગજસાગરસૂરીશ્વર પટ્ટોદયાચલ સહસ્રકિરણતરુણપ્રભાવો ભટ્ટારક શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરીશ્વર વિજયમાન ગચ્છે મહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગર ગણિ શિષ્ય મુખ્યોપાધ્યાય શ્રી શ્રુતસાગર ગણિ શિષ્યરત્ન-કલિદિકાશ્રયોપાધ્યાય શ્રી ૫ શાંતિસાગર ગણિ શિષ્ય સકલગુણગરિષ્ઠ વાચક શ્રી બુદ્ધિસાગરગણિ સતીર્થ્ય પંડિત શ્રી અમૃતસાગર ગણિ વિરચિતે શ્રી સર્વજ્ઞશતકવૃત્તિબાલાવબોધે પ્રથમોઽધિકારઃ.

संवद्रसाब्धिसप्तेन्दु पौषे असितपक्षके । नवमी भौमवारे हि लिखिता पत्तने पुरे ॥
॥ शिवमस्तु ॥ कल्याणमस्तु ॥

यस्य शुद्धत्वात्। उत्सूत्रभाषिणा तु सम्यक्त्वाभावेनोक्तयुक्तेस्तत्रावतारो न भवतीत्यग्रे वक्ष्यत इति। तस्मात्क्षीणमोहमात्रस्याष्टादशदोषाणा मध्ये एकोऽपि दोषो न भवेत्। यतः फलवत्तया एकस्याऽपि दोषस्य सद्भावे [फलोपहितयोग्यता] हेतुस्वरूपयोग्यतया सर्वेऽपि भवन्ति। मोहनीयजन्यत्वेनान्योऽन्यानुविद्धत्वादिति गाथार्थः ॥ ५५ ॥

अथ केवलिनो जीवघातादौ गुणदोषविषयकप्रश्नद्वयोद्भावनेनावर्णवादमाविष्कुर्वन्नाह—

॥ किं केवलिणो दोसा अहव गुणा जीववहमाईणि। दुहओ अवण्णवाओ कलंकदाणेण केवलिणो ॥

व्याख्या—केवलिनो जीववधादीनि-केवलियोगजन्यप्राणातिपातादीनि किं दोषा अथवा गुणाः? इति प्रश्नद्वयनिर्वचनेऽवर्णवादो, यथा-यदि भणति दोषोस्तर्हि दोषोद्भावनेनावर्णवादः. यदि गुणास्तर्हि दोषाणामुच्छेदापत्त्या जगत्स्थितिमुल्लङ्घ्य ब्रुवाणोऽनार्यवाक् स्वात्मनः केवलिनश्च महापभ्राजनाहेतुरिति द्विधाऽपि कलङ्कदानेन केवलिनोऽवर्णवादः। एवमनुभयस्वभावेऽपि बोध्यम्, जगत्स्थितिमुल्लङ्घ्य वक्तृत्वादिति गाथार्थः ॥ ५६ ॥

अथ केवलिनो जीतघातादौ वक्तव्ये यावन्तोऽतिप्रसङ्गा दर्शितास्तेषामधिकरणभेदेन परिणतिस्वरूपमाह—

॥ एवं अइप्पसंगा भणिआ ते चेव हुंति उस्सुत्तं। जीववहं केवलिणो वुच्चंताणं जिणस्सावि ॥५७॥

व्याख्या—एवम्-अनन्तरोक्तप्रकारेण अतिप्रसङ्गा यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्, ये 'ते चेव'त्ति त एव उत्सूत्र भवति, केषा? केवलिनो 'जीववहं'ति जीवघातो भवतीत्येवंरूपेण जीववधं ब्रुवता

સંયમપરિણામે કરી આશયને શુદ્ધપણાથી. ઉત્સૂત્રભાષીને સમ્યક્ત્વ ને અભાવે કહી યુક્તિ તો તિહા અવતાર ન હુઈ. એહવુ આગલિ કહિસ્યઈ, તે માટે ક્ષીણમોહમાત્રને અઢર દોષમધ્યે એક દોષ ન હુઇ, જે માટિં ફલવત પણિ એક દોષને સદ્ભાવે સ્વરૂપયોગ્યતાઈ સર્વે હુઈ એ ગાથાર્થ. ॥ ૫૫ ॥

હિવે કેવલીને જીવઘાતાદિકને વિષે ગુણ અને દોષ વિષયીઆ જે બિં પ્રશ્ન, તેહને કહેવે કરીને અવર્ણવાદ પ્રતે પ્રગટ કરતો કહે છે—

સ્યુ જીવઘાતાદિક તે કેવલીને દોષ અથવા ગુણ? બિહુ પ્રકારઇ અવર્ણવાદ કેવલીનઈ કલંકદાનઇ કરી.

વૃત્તિનો અર્થ – કેવલીને યોગે જન્ય જે પ્રાણાતિપાતાદિક તે દોષ અથવા ગુણ? એ બે પ્રશ્નને ઉત્તરે અવર્ણવાદ. જિમ જઉ કહે દોષ, તિમ તઉ દોષને પ્રગટ કરવે અવર્ણવાદ. જઉ ગુણ, તઉ દોષનેં ઉચ્છેદની પ્રાપ્તિથી જગની સ્થિતિ ઉલ્લંઘીને બોલતો અનાર્યવચનનો ભાષક પોતાને અને કેવલીને મહાનિંદાનો હેતુ એમ બિહુ પ્રકારે કલંકદાને અવર્ણવાદ, ઇમ ગુણ-દોષસ્વભાવરહિતપણુ માનતે પણિ જાણવુ જગની સ્થિતિ ઉલ્લઘીને બોલવાપણાથી. એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૫૬ ॥

હિવે કેવલીનેં જીવઘાતાદિક કહેતે જેતલા દૂષણ દેખાડયા તેહને અધિકરણને ભેદે પરિણમ્યાનું સ્વરૂપ કહે છે—

ઇમ અતિપ્રસંગ જે કહ્યા પૂર્વે તે હુઇ ઉત્સૂત્રે, જીવવધ કેવલીને કહેનારનેં અને જિનને પણિ.

વૃત્તિનો અર્થ – ઇમ પૂર્વે કહ્યા અતિપ્રસંગ દૂષણ યત્તદ્ શબ્દને નિત્યે સંબંધથી જે, તેહજ ઉત્સૂત્ર હુઈ. કુહને? કેવલીને જીવઘાત હુઇ એહવુ કહેનાર જે લમાઉ તેહને. તિમ જિનકેવલીને

वाचालानाम् । तथा जिनस्याऽपि-केवलिनोऽपि । पर केवलिनोऽप्रतिलेखितशरीरादिव्यापारेण प्रवृत्तिरूपं 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा' इत्यादिप्रज्ञापनेन वचनरूप चेति द्वेधाप्युत्सूत्र वाचालेनाऽऽरोपितं भवति । वाचालस्य तु केवलिनोऽन्यथास्वरूपभाषणेन वचनरूपमपि वास्तवमेवेत्येवरूपेण भेदोऽधिकरण-भेदेन परिणत्या दर्शित इति गाथार्थ ॥ ५७ ॥

अथ केवलिप्रकरणोपसंहारेण सामान्यतो भव्याना शिक्षामाह—

॥ इअ सम्मं सद्दिट्ठी जिणिंदआणापरायणो जो सो । पडिवज्जउ केवलिणं णिद्दोसं सुद्धबुद्धीए ॥५८॥

व्याख्या— इति-अमुना प्रकारेण सम्यग् यथास्यात्तथा सद्दृष्टिः-सती-शोभना दृष्टिः-श्रद्धान यस्य स सद्दृष्टिः सम्यग्दृष्टिरित्यर्थ' । किंभूतो ? जिनाज्ञापरायणः-जिनोक्तमार्गानुष्ठानोद्यतस्तच्चिकीर्पुर्वा, स निर्दोपमज्ञानाद्यष्टादशदोषरहित प्रतिपद्यता-मोक्षदायकबुद्ध्या केवलिनमाश्रयतु, कया ? शुद्धबुद्ध्या शुद्धा-शङ्कादिदोपरहिता या बुद्धिस्तयेति श्रोतु शिक्षेति गाथार्थः ॥ ५८ ॥

પણિ. પણિ કેવલીને અણુપડિલેહિઉ જે શરીર તે પ્રમુખની ક્રિયાઈ પ્રવૃત્તિ રૂપ અને સાતે ઠિન્હે' કેવલી જાણુવો ઈત્યાદિક પ્રરૂપણે વચન રૂપ. ઇમ બિપ્રકારિ ઉત્સૂત્ર વાચાલે આરોપ્યુ છે. વાચાલને તઉ કેવલીને અન્યથા સ્વરૂપને ભાખવે કરી વચન રૂપ પણિ વસ્તુગતિંજ એણે રૂપે ભેદ તે આશ્રવ(૫)ને' પરિણામે કરી દેખાડ્યો, એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૫૭ ॥

હિવે કેવલીના પ્રકરણને ઉપસહરવે કરી સામાન્યથી ભવ્ય જીવને શિક્ષા કહે છે—

ઇમ સમ્યગ્ પ્રકારે સમ્યગ્દર્શની જિનેદ્રની આજ્ઞાને વિષે તત્પર જે, તે અગીકાર કરઉ, કેવલી નિર્દોષ એહવા પ્રવિશુદ્ધ બુદ્ધિ કરી.

વૃત્તિનો અર્થ—ઇણે પ્રકારે સમ્યગ્ જિમ હુઈ તિમ ભલી દૃષ્ટિ કહેતા શ્રદ્ધાન જેહનુ એતલે સમ્યગ્દષ્ટિ એ અર્થ કેહવો ' જિને ઉક્ત કહ્યો જે માર્ગ તેહની ક્રિયાને વિષે ઉદ્યત, તેહને કરિવા વાછતો, તે અજ્ઞાનાદિ અઢારદોષરહિત મોક્ષનો દાતાર એ બુદ્ધિ આશ્રઓ. સ્યે કરી ' શુદ્ધ જે શકાદિદોષે રહિત જે બુદ્ધિ, તેણીઈ સાભલનારને સીખામણ એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૫૮ ॥

શ્રીમત્તપોગચ્છાધિરાજ ભટ્ટારક શ્રી વિજયસેનસૂરીશ પટ્ટાલકાર સુવિહિત સાધુ પરપરા સુદરી શૃંગારહાર ભટ્ટારક શ્રી રાજસાગરસૂરીશ્વર પટ્ટોદયાચલ સહસ્રકિરણતરુણપ્રભાવો ભટ્ટારક શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરીશ્વર વિજયમાન રાજ્યે મહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગર ગણિ શિષ્ય મુખ્યોપાધ્યાય શ્રી શ્રુતસાગર ગણિ શિષ્યરત્ન-કલિદિકાશ્રયોપાધ્યાય શ્રી ૫ શાતિસાગર ગણિ શિષ્ય સકલગુણગરિષ્ઠ વાચક શ્રી બુદ્ધિસાગરગણિ સતીર્થ્ય પડિત શ્રી અમૃતસાગર ગણિ વિરચિતે શ્રી સર્વજ્ઞશતકવૃત્તિબાલાવબોધે પ્રથમોઽધિકાર.

संवद्रसाब्धिसप्तेन्दु (६ ४ ७ १) पौषे असितपक्षके । नवमी भौमवारे हि लिखिता पत्तने पुरे ॥
॥ शिवमस्तु ॥ कल्याणमस्तु ॥

अथ शिक्षामेव किञ्चिद्विशेषेण व्यनक्ति—

॥ पडिवज्जिअ केवलिणं केवलिवयणेण कुणउ जिणधम्मं । सो वि तिह करणकारणणुमोअणभेअओ णेओ ॥

व्याख्या—केवलिनं प्रतिपद्य-शरणीकृत्य केवलिवचनेन-जिनाज्ञया जिनधर्म करोतु-विदधातु, सोऽपि-जिनधर्मोऽपि त्रिधा-त्रिप्रकारः करण-कारणाऽ-नुमोदनाभेदतः । तत्र करणं स्वयं ज्ञानादिषु प्रवृत्तिः, कारणमुपदेशादिना परैः, अनुमोदना च मनोवाक्कायैः कृतकारितानुमतिविषयकात्मोत्साहरूपा तन्मूलकतदनुरूपवाक्प्रवृत्तिरूपा च । तत इतरेतरद्वन्द्वः । ताभिर्भेदो-विवेकस्तत करणकारणनुमोदना-भेदता ज्ञेयो-ज्ञातव्य इति गाथार्थ ॥ ५९ ॥

अथ त्रयाणामपि भेदानां मध्ये को भेदः प्रधानम् ? इति जिज्ञासायामाह—

॥ तत्थवणुमोअणा खलु मूलं धम्मस्स हरिसमूलागा । सा णिअमा भव्वाणं अण्णं अण्णेसिमवि हुज्जा ॥

व्याख्या—तत्राऽपि-तास्वपि-करणकारणानुमोदनासु तिसृष्वपि अनुमोदना, खलुरवधारणे, अनुमोदनैव, प्रधानमिति गम्यम् । कुत ? इति विशेषणद्वारा हेतुमाह-यतः साऽनुमोदना किंलक्षणा ?, धर्मस्य मूलम्-आदिकारण, तत्राऽपि विशेपणद्वारा हेतुमाह—यतः सा हर्षमूलिका हर्षो-चित्तोत्साहो मूल यस्याः सा तथा, चित्तोत्साहमन्तरेणानुमोदना न भवतीत्यर्थः । तेन साऽनुमोदना नियमात् भव्याना-

---

અથ દ્વિતીયોઽધિકાર.

હવે કાંઇક વિશેષથી શિખામણ જણાવે છે—

મૂલનો અર્થ — પડિવત્તી-શરણુ કરીનઇ કેવલી પ્રતઇ-કેવલજ્ઞાની પ્રતઇ કેવલીજિન તેહની આજ્ઞાઇ કરીનઈ કરઉ જિનધર્મ પ્રતઇ-જિનના પ્રકાસ્યા ધર્મ પ્રતઇ તેહજ જિનધર્મ ત્રિણિ પ્રકારે પોતેઈ કરવઇ. કરીનઇ ૧, ઉપદેશ દેવઈ કરીનઇ પરપાસઈ કરાવવુ ધર્માનુષ્ઠાન ૨, અનઈ કર્યા કરાવ્યા જે ધર્માનુષ્ઠાન તેહનઈ વિષય ચિત્તનો હર્ષ અનઈ તેહની વચનપ્રવૃત્તિરૂપ જે અનુમોદના ૩ ભેદચિક્રે જાણવો ॥૫૯॥

વૃત્તિનો અર્થ — કેવલી ભગવંતને સ્વીકારીને-શરણુ કરીને કેવલિભગવંતના વચન વડે-જિનેશ્વરની આજ્ઞા વડે જિનધર્મને કરો તે જિનધર્મ પણ કરવુ કરાવવુ અને અનુમોદના ભેદથી ત્રણ પ્રકારે છે। તેમા કરવુ-સ્વયં જ્ઞાન આદિમા પ્રવર્ત્તવુ કરાવવું-ઉપદેશ આદિ વડે બીજા પાસે અનુમોદવુ-કૃત-કારિત-અનુમતિ વિષયક આત્માનો ઉત્સાહ અને તે મૂલક તેને યોગ્ય વચનની પ્રવૃત્તિ. ॥૫૯॥

હવે ત્રણ ભેદોની અંદર કયો ભેદ પ્રધાન છે ? તે જણાવે છે—

મૂલનો અર્થ — તે ત્રિણિ ભેદનઈ વિષય અનુમોદના ખલુ-નિશ્ચય, તેહિજ પ્રધાન કારણઇ. ધર્મનુ મૂલ છઈ. તે અનુમોદના કેહવી છઈ ? ચિત્તનો-આત્માનો ઉત્સાહ તે મૂલ છઇ જેહનુ એહવી તે અનુમોદના **निअमी (मा)** નિશ્ચય આસન્નમુક્તિ ૧, સમ્યગ્દૃષ્ટિ ૨ અનઈ સમ્યક્ત્વાભિમુખ જે ભવ્યજીવ ૩, ભવ્ય પ્રાણીનઈ હોઇ। અનઇ કરવુ કરાવવુ દૂરભવ્ય અનઇ અભવ્યનઈ પણિ હોઈ ॥૬૦॥

વૃત્તિનો અર્થ — કરવુ કરાવવુ અનુમોદવુ એ ત્રણમા પણ અનુમોદના જ શ્રેષ્ઠ છે શાથી ? એ વિશેષણ દ્વારા હેતુ કહે છે - જે માટે તે અનુમોદના કેવી ? ધર્મનુ મૂલ-આદિકારણ છે. તેમા

मेवकारो गम्यो, भव्यानामेव । भव्या अपि प्रत्यासन्नमुक्तयः सम्यग्दृष्टयः सम्यक्त्वाभिमुखा वा प्राणाः । तेषामेव मुक्तिनिमित्त जैनधर्मोपादित्सायाः सम्भवात् धर्मविषयरुचित्तोत्साहस्योपादित्सापूर्वकत्वात् । तेषा चोत्कर्षतोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तावशेषः ससारो भवति । अन्यत्-करणकारापणलक्षण द्वितीयमन्येषामपि-दूरभव्यानामभव्याना चापि भवेत् । कथमन्यथा तेषा ग्रैवेयकेष्वप्यनन्तश उपपातसम्भव ? इति । यद्यप्यनन्तससारिणामपि दूरभव्यत्वमुच्यते, पर इहापार्द्धपुद्गलाधिकससारी ग्राह्य इति व्यक्त्या धर्मोपादान दर्शितम् । इति गाथार्थः ॥ ६० ॥

अथानुमोदनाऽपि प्रशस्ताप्रशस्तभेदेन द्विधा स्यात्, तस्याश्च स्वरूप विभणिषुः प्रथम सामान्यतस्तद्विषयमाह—

॥जं किंचि वत्थुजायं, सामिमयपसाहगंति मइविसओ । तं च्चिअ णुमोअणिज्जं, पसंसणिज्जं तु इअरंपि॥

व्याख्या—यत्किञ्चिद् वस्तुजात स्वरूपतः स्वामिमतस्य-सुखादेः प्रसाधकम् इति-अमुना प्रकारेण या मति-र्बुद्धिस्तस्या विषयो-गोचरः आरम्भपरिग्रहादिक तप सयमादिक वा, 'त च्चिअ' त्ति तदेवानुमोदनीयम्-अनुमोदनाविषयो भवति । नान्यत् परेषामिष्टसाधनमात्मनश्चानिष्टसाधनमपि, निज-

---

પણ વિશેષણદ્વારા હેતુ કહે છે-જે માટે તે અનુમોદના હર્ષમૂલાકા-હર્ષ-ચિત્તનો ઉત્સાહ છે મૂલ જેણીનુ એવી છે ચિત્તના ઉત્સાહ વિના અનુમોદના થતી નથી આ કારણથી તે અનુમોદના નક્કી ભવ્યોને જ હોય છે. ભવ્યો પણ જેની મુક્તિ નજીકમા છે એવા સમકિતી અથવા સમકિતની સન્મુખ હોય એવા લેવા. કારણ-તેઓનેજ મુક્તિનિમિત્ત જૈનધર્મની ઉપાદિત્સા-ગ્રહણેચ્છા સભવે છે. ધર્મવિષય ચિત્તનો ઉત્સાહ ઉપાદિત્સાથી થાય છે તેઓને વધારેમા વધારે કંઇક ન્યૂન અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત્ત શેષ સસાર હોય છે અન્ય-બીજુ કરવુ કરાવવુ રૂપ ધર્મ અન્યોને-દૂરભવ્ય અને અભવ્યોને પણ હોય છે એમ ન હોય તો તેઓને-અભવ્યોને ગ્રૈવેયકમા પણ અનતવાર ઉપજવુ કેમ સભવે ? । જો કે અનતસસારી જીવોને દૂરભવ્યપણુ કહેવાય છે. પરતુ અહિં કંઇક ન્યૂનઅર્ધપુદ્ગલપરાવર્તથી અધિક સસારી લેવો એથી સ્પષ્ટ રૂપે ધર્મનુ ઉપાદાન બતાવ્યુ ॥૬૦॥

હવે અનુમોદના પણ પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત ભેદથી બે પ્રકારે છે. તેનું સ્વરૂપ કહેવાની ઇચ્છાવાળા ગ્રથકાર પ્રથમ સામાન્યથી તેનો વિષય કહે છે—

મૂલનો અર્થ—તે અનુમોદના પ્રશસ્ત અનઈ અપ્રશસ્તભેદઇ બઈ પ્રકારે કહઈ છઈ. જે કાંઇ વસ્તુનો સમૂહ પોતાનઇ વાહલા જયે સુખાદિક તેહનો સાધનાર અમુક એહવી બુદ્ધિનો વિષયછ જે આરભપરિગ્રહાદિક અનઈ તપઃસયમાદિક તે અનુમોદવા યોગ્ય હોઈ અનઈ પ્રશસવા યોગ્ય પોતાનઈ અભિમતના સાધનથિકો બિજુ હોઈ અનુઈ અનુમોદવા યોગ્ય હોઈ તે પ્રશસવા યોગ્ય હોઈ પણિ પ્રશસવા યોગ્ય હોઇ તે અનુમોદવા યોગ્ય ન હોઇ ॥ ૬૧ ॥

વૃત્તિનો અર્થ—જે કંઇ વસ્તુ આરભ-પરિગ્રહાદિ અથવા તપસંયમાદિ સ્વરૂપથી પોતાને ઇષ્ટ સુખાદિ તેને સાધનાર છે એવા પ્રકારે મતિ-બુદ્ધિનો વિષય બને તેજ અનુમોદનીય-અનુમોદનાનો વિષય થાય છે. બીજુ નહિ-બીજાને ઇષ્ટનુ સાધન તેમજ પોતાને અનિષ્ટનુ સાધનપણ, જો એ અનુમોદનીય હોય તો

धनापहारस्याप्यनुमोदनीयत्वापत्ते'। अथ प्रसङ्गतोऽनुमोदनीयव्यापकभूतस्य प्रशंसनीयस्य स्वरूपमाह— 'पसंसणिज्जं तु' त्ति प्रशसनीयं तु इतरदपि—स्वरूपतः स्वामिमतप्रसाधकादतिरिक्तमपि स्यात्। अपि-शब्दात् यदनुमोदनीयं तत् प्रशंसनीय तु भवत्येवेति सूचितमिति गाथार्थः ॥ ६१ ॥

अथ सूचीकटाहन्यायेन प्रथमं प्रशसायाः स्वरूपमाह—

॥ णिअकज्जाइणिमित्तं संतासंतगुणदोसदीवणयं। परसक्खिअं पसंसा इट्ठमणिट्ठं च तव्विसओ ॥६२॥

व्याख्या—निजम्—आत्मीयं कार्यं—चिन्तितप्रयोजन तदादौ यस्य तन्निमित्तं—तदर्थं, सदसद्-गुणदोपदीपनकं—सन्तश्चासन्तश्च सदसन्तः, गुणाश्च दोषाश्च गुणदोपाः, सदसन्तश्च ते गुणदोपाश्चेति विग्रहः, तेषां ·दीपनम्—उद्भासन तदेव दीपनक, परसाक्षिकम्—आत्मव्यतिरिक्तजनसाक्षिक साक्षात् परम्परया वा समीहितकार्यकर्त्तुर्यथाऽवगमो भवति तथेत्यर्थ'। तदवगमनमन्तरेण समीहितकार्यासिद्धेः। तत्र गुणदीपनकं तावत्—भवन्तो महानुभावाः परेपा निग्रहानुग्रहकरणसमर्था इत्यादिवचोभिः। तथा दोषोद्भासनं तत्प्रतिपक्षभूतस्यावसातव्यम्। तस्य दोपोद्भासनेन प्रशसनीयस्य प्रशंसा भवति, तस्य हर्पहेतुत्वेनोभयत्र साम्यात्। अत एव—

'यस्त्वय्यपि दधौ दृष्टि—मुल्मुकाकारधारिणीम्। तमाशुशुक्षणि' साक्षादालप्यालमिदं हि वा'॥

इति श्रीवीतरागस्तोत्रे (प्र० १५ श्लो० ४) क्वचिद् भक्तस्याऽपि दोपोद्भावनेन प्रशसनीयस्य प्रशंसा भवति। यथा—ये त्वा स्तुवन्ति परदूषणघोपणाभि—स्ते जाड्यकश्मलधियः परमार्थवन्ध्याः। एपोऽपि

પોતાના ધનને। અપહાર પણ અનુમોદનીય પ્રાપ્ત થશે હવે પ્રસંગથી અનુમોદનીયનુ વ્યાપકરૂપ પ્રશંસનીયનું સ્વરૂપ કહે છે—પ્રશંસનીય તે। ઇતરપણ—સ્વરૂપથી પોતાને ઇષ્ટ સાધનથી બીજુ પણ હોય. અપિ શબ્દથી જે અનુમોદનીય તે પ્રશંસનીય તો હોય છે જ, એ સૂચવ્યુ આ પ્રમાણે ગાથાર્થ ॥ ૬૧ ॥

હવે સૂચીકટાહ—ન્યાયથી પ્રથમ પ્રશંસાનુ સ્વરૂપ કહે છે—

મૂલનો અર્થ—પોતના કાર્ય કરવાનઈ કારણઇ છતા અનઇ અણછતા ગુણ અનઈ દોષ તેહનુ **દીવણયં** દીપાવવુ'-પ્રગટ કરવુ. પરની સાખિ તે પ્રશંસા કહીઈ તુહમો મહાનુભાવ પરકાર્ય કરવાનઇ સમર્થ. સમ્યગ્દૃષ્ટિનુ ધર્માનુષ્ઠાનમાત્ર જિનની આજ્ઞાસહિત તે વલ્લભ, અનઈ બીજુ જિનાજ્ઞારહિત નામથિકો ધર્માનુષ્ઠાન તે અનિષ્ટ તે પ્રશંસાનો વિષય ॥ ૬૨ ॥

વૃત્તિનો અર્થ—નિજ—પોતાનુ' કાર્ય—ચિંતવેલુ પ્રયોજન તે વિગેરે તે નિમિત્ત—તે માટે છતા અને અછતા જે ગુણ-દોષો તેઓનુ દીપન—પ્રકાશન પરસાક્ષિક—પોતાથી અન્યજનની સાક્ષિએ સાક્ષાત્ અથવા પરંપરા ઇષ્ટકાર્ય કરનારને જે પ્રકારે બોધ થાય તે પ્રકારે કારણ તે જ્ઞાન વગર ઇચ્છિતકાર્યની સિદ્ધિ નથી તેમા ગુણદીપન—આપ મહાનુભાવો બીજાઓને નિગ્રહ—અનુગ્રહ કરવામા સમર્થ છો ઇત્યાદિ વચનો વડે. તથા દોષોદ્ભાસના-તેના વિરોધિનુ સમજવુ. તેના દોપ પ્રગટ કરવાથી પ્રશંસનીયની પ્રશંસા થાય છે કારણ તેને આનંદનો હેતુ હોવાથી. બને સ્થાને સરખાપણુ છે. આથી જ—' જે આપના ઉપર ઉલ્મુક-બળતુ લાકડુ તેના આકારને ધારણ કરનારી એવી દૃષ્ટિ-આખને ધારણ કરે છે તેને અગ્નિ (બાળો એવુ બોલવા જતા) અથવા એ સાક્ષાત્ બોલવાથી સર્યું ' આ પ્રમાણે વીતરાગ સ્તોત્રમા છે.

कोऽपि विपणिर्ननु मूढताया , सत्ता यदन्यविषया महतेन्तरात्मा ॥ १ ॥ इत्यादिना तीर्थकरस्तुतिः । तद्विषयः–तस्याः प्रशंसायाः विषयः इष्ट–वल्लभ वस्तु मातृपितृमित्रस्वाभिमतदेवगुरुधर्मधार्मिकानुष्ठानप्रभृतिकम् । अनिष्ट च शत्रुतत्सम्बन्धिमित्रपुत्रादियावत्तदीयदेवगुर्वादिकं (इष्ट सम्यग्दृष्टेर्जिनोक्तधार्मिकानुष्ठानमात्र, शेष तु नाम्ना धार्मिकमप्यनिष्टमेव, जिनाज्ञाबाह्यत्वेनाधर्मत्वात् । तस्याऽपि प्रशंसा अतिचाररूपाऽपि प्रयोजनविशेषेण कस्यचित्काचित्की भवत्यपि) अत एव आगमोऽपि—

चउहिं ठाणेहिं असते गुणे दीवेज्जा तं० अब्भासवत्तिअ १ परच्छंदाणुवत्तिअ २ कज्जहेउअ ३ कयपडिकितित्ते ति ४' श्रीस्थानाङ्ग (सू० ३७०) वृत्त्येकदेशो यथा–अभ्यासो–हेवाकः वर्णनीयप्रत्यासन्नता वा प्रत्ययो–निमित्त यत्र दीपने तदभ्यासप्रत्ययम् । दृश्यते ह्यभ्यासान्निर्विषया निष्फलाऽपि प्रवृत्तिः सन्निहिताना प्रायो गुणानामेव ग्रहणमित्यादि । मिथ्यादृष्टेस्तु सर्वमपि वैपरीत्येनावसातव्यम् । तस्य हि मिथ्यात्वमाहात्म्यात् गुणस्य दोषत्वेन दोषस्य गुणत्वेन च प्रतिभानादिति । एतेन प्रशंसानुमोदनयोरभेदबुद्धिरपि निरस्ता, उक्तप्रकारेण भेदस्यानुभवसिद्धत्वादिति गाथार्थः ॥ ६२ ॥

अथ प्रकारान्तरेणाऽपि प्रशंसनीयानुमोदनीययोर्भेदमाह—

॥ अहवा णुमोअणिज्जं जं तमुवादेअमेव दुहओ वि । जं पुण पसंसणिज्जं भयणिज्जं होइ भावेणं ॥

व्याख्या—अथवेति प्रकारान्तरद्योतने । यदनुमोदनीय तत् फलमधिकृत्य स्वरूपतः शुभमशुभ वा प्रशस्ताप्रशस्तानुमोदनयोर्भेदात् ' दुहओवि ' त्ति, द्वेधाऽपि–द्रव्यतो भावतश्चाऽपि तदुपादेयमेव–यथौचित्येन कर्तृत्वादिना स्वीकर्त्तव्यार्हमेव । यत्तु प्रशसनीय तदुपादेयत्वेन भजनीय भवति । केन ? भावेन–

કોઇ સ્થલે ભક્તના પણ દોષ પ્રગટકરવાથી પ્રશસનીયની પ્રશસા થાય છે. તેનો વિષય તે પ્રશસાનો વિષય–ઇષ્ટ–વ્હાલી માતા–પિતા–મિત્ર પોતાને ઇષ્ટ દેવ–ગુરૂ–ધર્મ–ધાર્મિકઅનુષ્ઠાન વિગેરે વસ્તુ, અને અનિષ્ટ–શત્રુ તેના સબધી મિત્ર–પુત્રાદિ યાવત્ તેના દેવ–ગુરૂઆદિ । ઇષ્ટ સમકિતીનુ જિનોક્ત ધાર્મિકઅનુષ્ઠાનમાત્ર, બાકીનુ તો નામથી ધાર્મિક પણ અનિષ્ટ જ , કારણ–જિનાજ્ઞાબાહ્ય હોવાથી અધર્મ છે આથી જ આગમપણ– ' ચાર કારણે અછતા ગુણને પ્રગટ કરે, તે આ પ્રમાણે– અભ્યાસ–હેવાક અથવા વર્ણનીયની સમીપતા તે માટે. જોવાય છે સમીપતાથી નિર્વિષય નિષ્ફલ પણ પ્રવૃત્તિ સમીપવર્ત્તિઓની મોટાભાગે ગુણોનુ ગ્રહણ ઇત્યાદિ. મિથ્યાત્વીનુ તો બધુ વિપરીતપણે જાણવુ. કારણકે તેને મિથ્યાત્વના પ્રભાવથી ગુણ તે દોષપણે અને દોષ તે ગુણપણે ભાસે છે. આ ઉપરથી પ્રશસા અને અનુમોદનાની અભેદ બુદ્ધિનુ પણ નિરસન થઇ ગયુ. કારણ કે કહ્યા પ્રકારે ભેદ અનુભવ–સિદ્ધ છે. આ પ્રમાણે ગાથાર્થ ॥ ૬૨ ॥

હવે બીજા પ્રકારે પ્રશસનીય અને અનુમોદનીયનો ભેદ કહે છે —

મૂલનો અર્થ — અથવા જ્યે અનુમોદવા યોગ્ય હોઈ તેહિજ ઉપાદેય–આદરવા યોગ્યજ **'દુહઓવિ'** બિ પ્રકારે દ્રવ્યથિકો અનઈ ભાવથિકો જે કેવલ પ્રશંસવા યોગ્ય હોઈ તે ભજનાઇ **'भावेण'** ભાવઇ કરીનઈ ઉપાદેય–આદરવા યોગ્ય હોય કિ ન હોય. ॥ ૬૩ ॥

भावत उपादेय भवति न वा, केवलद्रव्यतोऽपि प्रशसायाः सम्भवेनोपादेयत्वाभावात् । अत एवानुमोदना हि आत्मोत्साहरूपा आत्मसाक्षिकी आत्मार्थमेव भवति, पुत्राद्यर्थमपि तथैवावसातव्यम् । प्रशंसा तु नियमेन वचनप्रयोगात्मिका परसाक्षिकी परार्थमपि भवतीति भेदो द्रष्टव्यः । एतेनाऽपि प्रशसानुमोदनयोरभेदशङ्काऽपि परास्ता, अनुमोदनाया स्वाभिमतैकवस्तुविषयकत्वात् । प्रशसायास्तु स्वस्याभिमतानभिमतवस्तुविषयकत्वादिति । अत एव मिथ्यादृष्टिप्रशसैन सम्यक्त्वातिचारतया भणिता, उपचारेणाऽपि प्रशंसायोः सम्भवात् । न चैव क्वाऽपि मिथ्यादृष्टेरनुमोदनाऽपि, तस्या आत्मोत्साहरूपत्वेनोपचारासम्भवात् । उपचाराभावे च मिथ्यात्वमेव । नहि मिथ्यात्वोदयमन्तरेण मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानेषु अनुमोदना सम्भवति । यत्तु मिथ्यादृष्टिसम्बन्धि मार्गानुयायि कृत्यम् अनुमोदनीयतया भणितम्, तन्न मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमत किन्तु निश्चयतोऽनागाढमिथ्यादृष्टेः सम्यक्त्वाभिमुखस्यैव भक्त्या साधुदान-सद्धर्मश्रवणादिकं मन्तव्यम् । तस्यैव सम्यक्त्वादिप्राप्तिहेतुत्वेन मोक्षमार्गानुयायित्वादित्यग्रे दर्शयिष्यते । तेन यदनुमोदनीयं तन्नियमात् प्रशसनीयम्, यच्च प्रशसनीयं तद् भजनयाऽनुमोदनीयम् । तथाहि—तीर्थकरादिप्रशंसा प्रशंसनीया अनुमोदनीया चेत्युभे अपि परस्परं विषयविषयीभावापन्ने भवतः । मिथ्यादृष्टेस्तु प्रशसा कदाचित् सम्भवत्यपि नानुमोदनेति भजना, सम्यग्दृशा तदीयधार्मिकानु-

---

વૃત્તિનો અર્થ — અથવાશબ્દ બીજો પ્રકાર જણાવવામા છે જે અનુમોદનીય છે તે ફલને આશ્રીને સ્વરૂપથી શુભ અથવા અશુભ, પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત અનુમોદનાના ભેદથી બે-પ્રકારે-દ્રવ્યથી અને ભાવથી પણ ઉપાદેય જ-ઉચિત પ્રમાણે કર્તૃત્વાદિરૂપે સ્વીકાર કરવા યોગ્ય જ. અને જે પ્રશસનીય છે તે ઉપાદેયરૂપે ભજનીય છે શાથી ? ભાવથી. ભાવથી ઉપાદેય થાય અથવા ન થાય. કારણ ફક્ત દ્રવ્યથી, પણ પ્રશસાનો સભવ હોવાથી ઉપાદેયપણાનો અભાવ છે આ કારણથી જ અનુમોદના આત્માના ઉત્સાહરૂપ હોવાથી આત્મસાક્ષિક-આત્મા માટે જ થાય છે. અને પ્રશસા તો નિશ્ચયથી વચનના પ્રયોગરૂપ હોવાથી પરસાક્ષિક-પરના માટેજ હોય છે આ પ્રમાણે ભેદ જોવો। આ ઉપરથી પ્રશસા અને અનુમોદના એ બેની અભેદશકા દૂર કરી કારણ-અનુમોદના પોતાને પ્રઇચ્છિત એક વસ્તુ વિષયવાળી છે. જ્યારે પ્રશસા પોતાને ઇચ્છિત અને અનિચ્છિત વસ્તુ વિષયવાળી છે. આ કારણથી મિથ્યાત્વીની પ્રશસાને સમકિતનો અતિચાર કહ્યો છે ઉપચારથી પણ પ્રશસાનો સભવ છે પરતુ કોઇપણ સ્થલે મિથ્યાત્વીની અનુમોદનાને સમકિતનો અતિચાર કહ્યો નથી કારણ-અનુમોદના આત્માના ઉત્સાહરૂપ હોવાથી ઉપચારનો સભવ નથી ઉપચારના અભાવે મિથ્યાત્વ જ જે માટે મિથ્યાત્વના ઉદય વગર મિથ્યાત્વિમાર્ગને માન્ય એવા ધાર્મિકઅનુષ્ઠાનોમા અનુમોદના સભવતી નથી વળી જે મિથ્યાત્વિ સબધિ માર્ગાનુસારિ કૃત્ય અનુમોદનીય રૂપે કહ્યુ છે તે મિથ્યાત્વિમાર્ગને માન્ય નહિ, પરતુ નિશ્ચયથી જે અનાગાઢ મિથ્યાત્વિ છે અને સમકિતની સન્મુખ છે. એવાનુ ભક્તિથી સાધુને દાન, સદ્ધર્મનુ શ્રવણ, આદિ સમજવુ । કારણ-તેજ સમકિત આદિની પ્રાપ્તિનો હેતુ હોવાથી મોક્ષમાર્ગાનુસારિ છે એ બાબત આગળ જણાવાશે તેથી જે અનુમોદનીય છે તે નિયમા પ્રશસનીય છે, અને જે પ્રશસનીય છે તે ભજનાએ અનુમોદનીય છે. તે જણાવે છે તીર્થકર આદિની પ્રશંસા પ્રશસનીય અને અનુમોદનીય બને,માહોમાહે વિષયવિષયીભાવને પામેલ હોય છે. અને મિથ્યાત્વિની પ્રશસા તો કોઇ વખત સભવે પણ અનુમોદના નહિ આ પ્રમાણે ભજના કારણ-સમકિતિઓને મિથ્યાત્વિના ધાર્મિકઅનુષ્ઠાનોમા આત્મોત્સાહનો અભાવ છે. બીજુ તો દૂર રહો હરિ-હરઆદિ બુદ્ધિથી

स्थानविपर्ययकात्मोत्साहासम्भवात्। आस्माकमेतत्, हरिहरादिदेवबुद्ध्या अस्मन्मार्गप्रकाशकस्येयं मूर्तिरि त्येवंबुद्ध्या वा जिनप्रतिमाराधनमपि आत्मोत्साहविषयो न भवति तस्य सम्यक्त्वनाशहेतुत्वात्। सम्यक्त्वाभावे च नातिचारोऽपि। परिहितवस्त्रस्य वस्त्रे मालिन्यादिव्यपदेशो न पुनरितरस्येतिगाथार्थः॥९३॥

अथ अनुमोदनीयस्योपादेयताभणनेन तत्प्रतिपक्षभूतस्य प्रसङ्गागतस्य जैनानामनुपादेयस्य पदार्थस्य स्वरूपमाह—

॥जं पुण इत्तो अण्णं सुरनारयमाइअं सुहं असुहं। णेअं हेअं तमुहं कुदिट्ठिपमुहं सुदिट्ठीणं॥९४॥

व्याख्या—तत्पुनर्वस्तुजातम् इतोऽनुमोदनीयादुपादेयात् यदन्यत् तदनुपादेय-ज्ञेय हेय चेत्यर्थः, तत् किं? सुरनारकादिकं तदुपलक्षितं तत्सम्बन्धि देवलोकादिकं सर्वमपि ग्राह्यम्। आदिशब्दात् तिर्यग्मनुष्ययोः सव्यतिकरयोर्ग्रहणम्, तच्च स्वरूपतः परिणत्या च शुभमशुभं च। चकारो गम्यः। ज्ञेयं—ज्ञातव्यम्, भव्यानां ज्ञानार्थमेवार्हतोपदिष्टत्वात्, तथाभूतज्ञानस्य च धर्मध्यानहेतुत्वात्, अन्यथा कण्टकशाखामर्दनन्यायः सम्पद्येत। अशुभं च किञ्चिद्धेयमपि भवतीत्याह—'हेअं तमुहं' ति। हेयं त्वशुभं कुदृष्टिप्रमुखम्। कुत्सिता दृष्टि-श्रद्धानं येषां ते कुदृष्टयः-शाक्यादयो जमाल्यादयश्च, तत्प्रमुख-तदादिकम्, आदिशब्दात् ज्ञानादिविराधनाहेतवो ज्ञानसङ्क्लेशादयो ग्राह्याः। तच्च हेयम्। केषां? सुदृष्टीनां-सम्यग्दृशाम्। मिथ्यादृशां तु शाक्यादिदर्शनानामुपादेयत्वेनाभ्युपगमात्। अयं भावः—उपादेयं तावज्जैनप्रवचनं तद्धेयत्वेन, यच्च हेयं शाक्यादिदर्शनं तदुपादेयत्वेन, यच्च ज्ञेयं सुरासुरनारकादिकं तत्र सुरासुरादिकं शुभमुपादेयत्वेन नारकादिकं चाशुभं हेयत्वेन जानानो मिथ्यादृष्टिरेव। यतः सुरनारकयोरुपादेयत्वहेयत्वे न भवतः, किन्तु कथञ्चित्क्वचित् तत्कारणयोः। तत्र नारककारणानि च हेयान्येव। सुरकारणानि च सम्यग्दृष्टिभिः सेव्यमानानि उपादेयानि, सानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात्।

અથવા અમારા માર્ગના પ્રકાશકની આ મૂર્તિ છે આવી બુદ્ધિથી જિનપ્રતિમાની આરાધનામા પણ આત્મોત્સાહ ન હોય કારણ તે સમકિતનાશનુ કારણ છે અને સમકિતના અભાવમા અતિચાર પણ ન હોય જેને વસ્ત્ર પહેર્યું હોય તેને વસ્ત્રમા મલિનતા આદિ શબ્દ બોલાય બીજાને નહિ ॥ ૯૩ ॥

હવે અનુમોદનીયનુ ઉપાદેયપણું કહેવાથી તેના પ્રતિપક્ષભૂત પ્રસગપ્રાપ્ત જૈનોને અનુપાદેય પદાર્થનુ સ્વરૂપ જણાવે છે —

મૂલનો અર્થ — કેવન અનુમોદના થિકો અનેરૂ અનુપાદેય-હેય જ્ઞેય તે કિસુ ? સુરનારકી મનુષ્યતિર્યગાદિક શુભ અનઇ અશુભનો સઘલઇ છઇ તે જ્ઞેય-જાણવા યોગ્ય, અનઇ છાંડવા યોગ્ય અશુભ મિથ્યાદષ્ટિપ્રમુખ સઘલઇ સમ્યગ્દૃષ્ટીનઈ ॥ ૯૪ ॥

વૃત્તિનો અર્થ — વળી જે વસ્તુઓ આ અનુમોદનીય-ઉપાદેયથી બીજી છે તે અનુપાદેય. જ્ઞેય અને હેય જાણવી તે કઇ ? સુરનારકાદિ-તેના સબધિ દેવલોક આદિ બધુ લેવુ આદિ શબ્દથી તિર્યંચ અને મનુષ્યનુ ગ્રહણ કરવુ. અને તે સ્વરૂપથી અને પરિણામથી શુભ અને અશુભ જાણવી. જ્ઞેય-ભવ્યોને જ્ઞાનમાટેજ અરિહંતભગવતે ઉપદેશેલ છે અને તેવા પ્રકારનુ જ્ઞાન ધર્મધ્યાનનુ કારણ છે. નહિં તો કંટકશાખામર્દનનો ન્યાય પ્રાપ્ત થાય. અશુભ કોઈ વસ્તુ હેય. પણ હોય એ જણાવે

भावत उपादेयं भवति न वा, केवलद्रव्यतोऽपि प्रशंसायाः सम्भवेनोपादेयत्वाभावात् । अत एवानुमोदना हि आत्मोत्साहरूपा आत्मसाक्षिकी आत्मार्थमेव भवति, पुत्राद्यर्थमपि तथैवावसातव्यम् । प्रशंसा तु नियमेन वचनप्रयोगात्मिका परसाक्षिकी परार्थमपि भवतीति भेदो द्रष्टव्यः । एतेनाऽपि प्रशंसानुमोदनयोरभेदशङ्काऽपि परास्ता, अनुमोदनाया स्वाभिमतैकवस्तुविषयकत्वात् । प्रशंसायास्तु स्वस्याभिमतानभिमतवस्तुविषयकत्वादिति । अत एव मिथ्यादृष्टिप्रशंसैव सम्यक्त्वातिचारतया भणिता, उपचारेणाऽपि प्रशंसायाः सम्भवात् । न चैव क्वाऽपि मिथ्यादृष्टेरनुमोदनाऽपि, तस्या आत्मोत्साहरूपत्वेनोपचारासम्भवात् । उपचाराभावे च मिथ्यात्वमेव । नहि मिथ्यात्वोदयमन्तरेण मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानेषु अनुमोदना सम्भवति । यत्तु मिथ्यादृष्टिसम्बन्धि मार्गानुयायि कृत्यम् अनुमोदनीयतया भणितम्, तन्न मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमत किन्तु निश्चयतोऽनागाढमिथ्यादृष्टेः सम्यक्त्वाभिमुखस्यैव भक्त्या साधुदान-सद्धर्मश्रवणादिकं मन्तव्यम् । तस्यैव सम्यक्त्वादिप्राप्तिहेतुत्वेन मोक्षमार्गानुयायित्वादित्यग्रे दर्शयिष्यते । तेन यदनुमोदनीय तन्नियमात् प्रशंसनीयम्, यच्च प्रशंसनीय तद् भजनयाऽनुमोदनीयम् । तथाहि—तीर्थंकरादिप्रशंसा प्रशंसनीया अनुमोदनीया चेत्युभे अपि परस्परं विषयविषयीभावापन्ने भवतः । मिथ्यादृष्टेस्तु प्रशंसा कदाचित् सम्भवत्यपि नानुमोदनेति भजना, सम्यग्दृशा तदीयधार्मिकानु-

---

વૃત્તિનો અર્થ — અથવાશબ્દ બીજો પ્રકાર જણાવવામા છે. જે અનુમોદનીય છે તે ફલને આશ્રીને સ્વરૂપથી શુભ અથવા અશુભ, પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત અનુમોદનાના ભેદથી બે-પ્રકારે-દ્રવ્યથી 'અને ભાવથી પણ 'ઉપાદેય જ-ઉચિત પ્રમાણે કર્તૃત્વાદિરૂપે સ્વીકાર કરવા યોગ્ય જ. અને જે પ્રશસનીય છે તે ઉપાદેયરૂપે ભજનીય છે શાથી ? ભાવથી. ભાવથી ઉપાદેય થાય અથવા ન થાય કારણ ફક્ત દ્રવ્યથી પણ પ્રશસાનો સભવ હોવાથી ઉપાદેયપણાનો અભાવ છે આ કારણથી જ અનુમોદના આત્માના ઉત્સાહરૂપ હોવાથી આત્મસાક્ષિક-આત્મા માટે જ થાય છે. અને પ્રશસા તો નિશ્ચયથી વચનના પ્રયોગરૂપ હોવાથી પરસાક્ષિક-પરના માટેજ હોય છે આ પ્રમાણે ભેદ જોવો। આ ઉપરથી પ્રશસા અને અનુમોદના એ બેની અભેદશકા દૂર કરી કારણ-અનુમોદના પોતાને ઇચ્છિત એક વસ્તુ વિષયવાલી છે. જ્યારે પ્રશસા પોતાને ઇચ્છિત અને અનિચ્છિત વસ્તુ વિષયવાલી છે. આ કારણથી મિથ્યાત્વીની પ્રશસાને સમકિતનો અતિચાર કહ્યો છે' ઉપચારથી પણ પ્રશસાનો સભવ છે. પરતુ કોઇપણ સ્થલે મિથ્યાત્વીની અનુમોદનાને સમકિતનો અતિચાર કહ્યો નથી કારણ-અનુમોદના આત્માના ઉત્સાહરૂપ હોવાથી ઉપચારનો સભવ નથી ઉપચારના અભાવે મિથ્યાત્વ જ જે માટે મિથ્યાત્વના ઉદય વગર મિથ્યાત્વિમાર્ગને માન્ય એવા ધાર્મિકઅનુષ્ઠાનોમા અનુમોદના સભવતી નથી વળી જે મિથ્યાત્વિ સબધિ માર્ગાનુસારિ કૃત્ય અનુમોદનીય રૂપે કહ્યુ છે તે મિથ્યાત્વિમાર્ગને માન્ય નહિ, પરતુ નિશ્ચયથી જે અનાગાઢ મિથ્યાત્વિ છે અને સમકિતની સન્મુખ છે. એવાનુ ભક્તિથી સાધુને દાન, સદ્ધર્મનુ શ્રવણ, આદિ સમજવુ । કારણ-તેજ સમકિત આદિની પ્રાપ્તિનો હેતુ હોવાથી મોક્ષમાર્ગાનુસારિ છે એ બાબત આગળ જણાવાશે. તેથી જે અનુમોદનીય છે તે નિયમા પ્રશસનીય છે, અને જે પ્રશસનીય છે તે ભજનાએ અનુમોદનીય છે તે જણાવે છે તીર્થંકર આદિની પ્રશંસા પ્રશસનીય અને અનુમોદનીય બને માહોમાહે વિષયવિષયીભાવને પામેલ હોય છે. અને મિથ્યાત્વિની પ્રશસા તો કોઇ વખત સંભવે પણ અનુમોદના નહિ. આ પ્રમાણે ભજના કારણ-સમકિતિઓને મિથ્યાત્વિના ધાર્મિકઅનુષ્ઠાનોમા આત્મોત્સાહનો અભાવ છે. બીજુ તો દૂર રહો. હરિ-હરઆદિ બુદ્ધિથી

ष्ठानविषयकात्मोत्साहासम्भवात्। आस्तामन्यत्, हरिहरादिदेवबुद्ध्या अस्मन्मार्गप्रकाशकस्येयं मूर्तिरित्येवबुद्ध्या वा जिनप्रतिमाराधनमपि आत्मोत्साहविषयो न भवति तस्य सम्यक्त्वनाशहेतुत्वात्। सम्यक्त्वाभावे च नातिचारोऽपि। परिहितवस्त्रस्य वस्त्रे मालिन्यादिव्यपदेशो न पुनरितरस्येतिगाथार्थः॥६३॥

अथ अनुमोदनीयस्योपादेयताभणनेन तत्प्रतिपक्षभूतस्य प्रसङ्गागतस्य जैनानामनुपादेयस्य पदार्थस्य स्वरूपमाह—

॥जं पुण इत्तो अण्णं सुरनारयमाइअं सुहं असुहं । णेअं हेअं तसुहं कुदिट्ठिपमुहं सुदिट्ठीणं॥६४॥

व्याख्या—तत्पुनर्वस्तुजातम् इतोऽनुमोदनीयादुपादेयात् यदन्यत् तदनुपादेय-ज्ञेय हेय चेत्यर्थः, तत् किं? सुरनारकादिकं तदुपलक्षितं तत्सम्बन्धि देवलोकादिकं सर्वमपि ग्राह्यम्। आदिशब्दात् तिर्यग्मनुष्ययोः सव्यतिकरयोर्ग्रहणम्, तच्च स्वरूपतः परिणत्या च शुभमशुभं च। चकारो गम्यः। ज्ञेयं—ज्ञातव्यम्, भव्यानां ज्ञानार्थमेवार्हतोपदिष्टत्वात्, तथाभूतज्ञानस्य च धर्मध्यानहेतुत्वात्, अन्यथा कण्टकशाखामर्दनन्यायः सम्पद्येत। अशुभं च किञ्चिद्धेयमपि भवतीत्याह—'हेअं तसुहं' ति। हेयं त्वशुभं कुदृष्टिप्रमुखम्। कुत्सिता दृष्टिः—श्रद्धानं येषां ते कुदृष्टयः—शाक्यादयो जमाल्यादयश्च, तत्प्रमुखं—तदादिकम्, आदिशब्दात् ज्ञानादिविराधनाहेतवो ज्ञानसङ्क्लेशादयो ग्राह्याः। तच्च हेयम्। केषां? सुदृष्टीनां—सम्यग्दृशाम्। मिथ्यादृशां तु शाक्यादिदर्शनानामुपादेयत्वेनाभ्युपगमात्। अयं भावः—उपादेयं तावज्जैनप्रवचनं तद्धेयत्वेन, यच्च हेयं शाक्यादिदर्शनं तदुपादेयत्वेन, यच्च ज्ञेयं सुरासुरनारकादिकं तत्र सुरासुरादिकं शुभमुपादेयत्वेन नारकादिकं चाशुभं हेयत्वेन जानानो मिथ्यादृष्टिरेव। यतः सुरनारकयोरुपादेयत्वहेयत्वे न भवतः, किन्तु कथञ्चित्क्वचित् तत्कारणयोः। तत्र नारककारणानि च हेयान्येव। सुरकारणानि च सम्यग्दृष्टिभिः सेव्यमानानि उपादेयानि, सानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात्।

અથવા અમારા માર્ગના પ્રકાશકની આ મૂર્તિ છે આવી બુદ્ધિથી જિનપ્રતિમાની આરાધનામાં પણ આત્મોત્સાહ ન હોય કારણ તે સમકિતનાશનું કારણ છે અને સમકિતના અભાવમાં અતિચાર પણ ન હોય જેને વસ્ત્ર પહેર્યું હોય તેને વસ્ત્રમાં મલિનતા આદિ શબ્દ બોલાય. બીજાને નહિ ॥ ૬૩ ॥

હવે અનુમોદનીયનું ઉપાદેયપણું કહેવાથી તેના પ્રતિપક્ષભૂત પ્રસંગપ્રાપ્ત જૈનોને અનુપાદેય પદાર્થનું સ્વરૂપ જણાવે છે —

મૂલનો અર્થ — કેવલ અનુમોદના યિકો અનેરૂ અનુપાદેય-હેય જ્ઞેય તે કિસુ ? સુરનારકી મનુષ્યતિર્યગાદિક શુભ અનઇ અશુભનો સઘલઇ છઇ. ત્યે જ્ઞેય-જાણવા યોગ્ય, અનઇ છાડવા યોગ્ય અશુભ મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રમુખ સઘલઇ સમ્યગ્દૃષ્ટીનઇ ॥ ૬૪ ॥

વૃત્તિનો અર્થ — વળી જે વસ્તુઓ આ અનુમોદનીય-ઉપાદેયથી બીજી છે તે અનુપાદેય જ્ઞેય અને હેય જાણવી તે કઇ ? સુરનારકાદિ-તેના સંબંધિ દેવલોક આદિ બધુ લેવું આદિ શબ્દથી તિર્યંચ અને મનુષ્યનું ગ્રહણ કરવું. અને તે સ્વરૂપથી અને પરિણામથી શુભ અને અશુભ જાણવી. કારણ-ભવ્યોને જ્ઞાનમાટેજ અરિહંતભગવંતે ઉપદેશેલ છે અને તેવા પ્રકારનું જ્ઞાન ધર્મધ્યાનનું કારણ છે. નહિ તો કંટકશાખામર્દનનો ન્યાય પ્રાપ્ત થાય. અશુભ કોઈ વસ્તુ હેય. પણ હોય એ જણાવે

मिथ्यादृष्टिभिः सेव्यमानानि तु हेयान्येव, पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वादित्यग्रे वक्ष्यते इति। सर्वेषामपि गुरूपदेशायत्तस्यैव हेयत्वादिपरिज्ञानस्य सम्भवः। तेन सम्यग्दृष्टिस्तीर्थकृदाद्युपदेशेन उपादेयमुपादेयत्वेन, हेय च हेयत्वेन, ज्ञेयं च ज्ञेयत्वेन जानानस्ततो विलक्षण एव। अन्यथा उभयोरप्यभेदः स्यात्। एतेन यत् किमपि वस्तुजात पुण्यप्रकृतिलभ्यं तत् सम्यग्दृशामनुमोदनीयमेवेति वचनमपि अपास्तम्, भरतादीनां स्त्रीरत्नाद्युपभोगादेर्हेयस्याप्यनुमोदनीयत्वापत्तेः। तस्याऽपि पुण्यप्रकृतिलभ्यत्वात्। एव व्याधादीना मनुष्यत्वशरीरेन्द्रियनिरामयताद्विकमपि बोध्यम्, यदागमः—

'कम्माण तु पहाणीए आणुपुव्वी कयाइ उ। जीवा सोहिमणुप्पत्ता आययंति मणुस्सय' ॥१॥ ति (उत्तरा० ३, गा ७) तथा च 'कुणिर्वर वरं पङ्गु-रशरीरी वरं पुमान्। अपि सम्पूर्णसर्वाङ्गो न तु हिंसापरायण' ॥१॥ (योगशास्त्र प्र० २, श्लो० २८) इत्यादिवचनानुपपत्तिप्रसङ्गः स्फुट एव। तस्मात्पुण्यप्रकृतिलभ्यानामपि वस्तूना हेयत्वादिधर्मैस्त्रैविध्येन परिणतौ किञ्चिद्धेयं किञ्चिज्ज्ञेयं किञ्चिचोपादेयम्। तथाहि—चक्रवर्त्यादीना राज्यादिसम्पत् पुण्यप्रकृतिलभ्याऽपि हेयैव, स्वरूपतो दुर्गतिहेतुत्वेनानर्थसम्पादकत्वात् विपान्नतृप्तिवदिति। यथा ब्रह्मदत्तचक्रवर्त्तिन। किञ्च—आस्तामन्यः, तत्फलभोक्तुर्ब्रह्मदत्तस्याऽपि हेयत्वेनाभ्युपगमात्। यदाह स एव चक्रवर्ती—

'नागो जहा पंकजलावसन्नो, दट्ठु थलं नाभिसमेइ तीरं। एव वय कामगुणेसु गिद्धा, ण भिक्खुणो मग्गमणुव्वयामो' ॥१॥ इति श्रीउत्त० (१३, गा० ३०) भगवत्यादौ तीर्थकृताऽपि तथैवोपदिष्टत्वात्। तथा ग्रैवेयकपर्यन्तदेवर्द्धिप्रभृतिकं स्वरूपतो दुर्गतिहेतुत्वाभावात् न हेयं नाप्युपादेयम्,

---

છે-કુદષ્ટિ આદિ અશુભવસ્તુ હેય છે. કુ-કુત્સિત-નિંદ્ય દષ્ટિ-શ્રદ્ધા છે જેઓની તે કુદષ્ટિઓ-શાકયવિગેરે અને જમાલિ વિગેરે તે પ્રમુખ-આદિ આદિશબ્દથી જ્ઞાન આદિ વિરાધનાના કારણો જ્ઞાનસંકલેશ આદિ લેવા. અને તે હેય છે કોને? સુદષ્ટિઓને-સમકિતિ-જીવોને. કારણ-મિથ્યાત્વિઓને તો શાકય આદિ મતો ઉપાદેયપણે સ્વીકાર છે.

ભાવાર્થ—જૈન શાસન પ્રથમ ઉપાદેય છે તેને હેયપણે અને જે શાકય આદિ મત હેય છે તેને ઉપાદેયપણે, અને જે દેવનારક આદિ જ્ઞેય છે તેમા સુર-અસુર આદિ શુભને ઉપાદેયપણે અને અશુભ નારક આદિને હેયપણે જાણનાર મિથ્યાત્વી જ. કારણ-દેવનારકમાં ઉપાદેય-હેયપણુ નથી પરંતુ કોઇ સ્થલે કંઇક તેના કારણોમા છે. તેમા નારકોના કારણો હેય-ત્યાજ્ય છે અને દેવના કારણો સમકિતિઓ વડે સેવાતા ઉપાદેય-ગ્રાહ્ય છે કારણ-સાનુબંધિ પુણ્યપ્રકૃતિનુ કારણ છે. મિથ્યાત્વિ વડે સેવાતા તો હેય જ-ત્યાજ્ય છે. કારણ-પાપાનુબંધિ પુણ્યપ્રકૃતિબંધનું કારણ છે. એ આગલ કહેવાશે બધાને ગુરુના ઉપદેશને આધીન હેયપણા વિગેરેના જ્ઞાનનો સંભવ છે તેથી સમકિતી તીર્થંકર આદિના ઉપદેશથી ઉપાદેયને ઉપાદેયપણે અને હેયને હેયપણે અને જ્ઞેયને જ્ઞેયપણે જાણનાર તેથી જુદા પ્રકારનો છે. નહિં તો બંનેનો અભેદ થાય. આ ઉપરથી જે કંઇ વસ્તુ પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાય તે સમકિતિઓને અનુમોદનીય જ એવુ વચન દૂર કર્યું. કારણ ભરત આદિને સ્ત્રીરત્નઆદિ ઉપભોગઆદિ જે હેય છે તે અનુમોદનીય પ્રાપ્ત થશે. કારણ-તે પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાય છે એવી રીતે શિકારીઓના મનુષ્યપણુ-શરીર-ઇંદ્રિય-નિરોગતા આદિ પણ સમજવુ.

તથા લુલો લગડો મનુષ્ય સારો પણ હિંસાતત્પર એવો સંપૂર્ણ સર્વ અંગવાલો સારો નહિં. એ વિગેરે વચનનુ અઘટમાનપણુ પ્રાપ્ત થશે. માટે પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાતી વસ્તુઓ હેયપણુ વિગેરે ધર્મો વડે ત્રણ

मोक्षकारणत्वाभावात् । मोक्षकारणानि च सम्यग्ज्ञानादीन्येव ' सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्राणि मोक्षमार्ग ' इतिवचनात् । परिशेषात् ज्ञेयमेव । पुण्यप्रकृतिलभ्य च ज्ञानादिकमुपादेयमेव मोक्षकारणत्वात् । एतच्च सर्वं सम्यग्दृगपेक्षया । मिथ्यादृशा त्वन्यथापरिणतिरुक्ता वक्ष्यते चानुमोदनाविषयविचारे इति । एतेन पुण्यप्रकृतिबन्धस्य कारणमनुमोदनीय भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता, बालतपःक्षुत्तृट्सहनरज्जुग्रह-विषभक्षणादेरप्यनुमोदनीयत्वापत्तेः । तस्याऽपि देवगतिहेतुत्वेन पुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात् । न च शुभाध्यवसायस्तत्र कारणमिति वाच्यम्, शुभभावमन्तरेण जिनोक्तानुष्ठानस्याऽपि वैफल्यात् । तस्माद्यथा शुभभावसयुक्त जिनोक्तानुष्ठान मोक्षकारण तथा रज्जुग्रहादिकमपि तथाभूत पुण्यप्रकृतिबन्धकारण-मित्यल प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥६४॥

अथैव प्रसङ्गागतमभिधायोद्दिष्टत्वेन प्रस्तुतामनुमोदना विवेचयन्नाह—

॥ अणुमोयणा य दुविहा पसत्थमपसत्थभेअओ णेया । तत्थवि पढमा जिणमयपत्ताणं पुण्णसत्ताणं ॥६५॥

व्याख्या—अनुमोदना तावत् द्विविधा, कुतः ? प्रशस्ताप्रशस्तभेदतः, मकारोऽलाक्षणिकः, ज्ञेया-ज्ञातव्या । तत्राऽपि प्रथमा प्रशस्तानुमोदना, केषामित्याह-जिनमत-जैनशासनं प्राप्त यैस्ते तथा तेषाम्, ते च द्रव्यतोऽपि भवन्तीत्यत आह- । ' पुण्णसत्ताण ' ति पुण्यसत्त्वाना, पुण्य-पुण्यानु-

---

પ્રકારે પરિણમે છે માટે કોઇ હેય કોઇ ઉપાદેય અને કોઇ જ્ઞેય છે તે જણાવે છે-ચક્રવર્ત્તિ આદિ રાજ્યાદિ સંપદા પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાય છે પણ એ હેય-ત્યાજ્ય જ છે કારણ-સ્વરૂપથી દુર્ગતિનું કારણ હોવાથી અનર્થ પમાડનાર છે જેમ વિષાન્નતૃપ્તિ જેમ બ્રહ્મદત્ત ચક્રી વલી બીજો દૂર રહો તેના ફલને ભોગવનાર બ્રહ્મદત્તને પણ હેયપણે સ્વીકાર છે જે માટે તેજ ચક્રવર્તિ કહે છે-' જેમ કાદવમાં ખુચેલો હાથી સ્થલને જોઇ કાંઠાને પામતો નથી તેમ અમે કામગુણમા આસક્ત થએલા સાધુના માર્ગને પામતા નથી ' ઉત્તરાધ્ય-યનમા । ભગવતી આદિ સૂત્રમા તીર્થંકર ભગવંતે તેવો જ ઉપદેશ આપેલો છે તેમજ ગ્રૈવેયક સુધી દેવઋદ્ધિ વિગેરે સ્વરૂપથી દુર્ગતિના હેતુપણાનો અભાવ હોવાથી હેય નથી, અને મોક્ષના કારણપણાનો અભાવ હોવાથી ઉપાદેયપણ નથી મોક્ષના કારણો સમ્યગ્જ્ઞાન વિગેરે જ પરિશેષ ન્યાયથી જ્ઞેય જ છે પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાતા જ્ઞાનાદિ મોક્ષનુ કારણ હોવાથી ઉપાદેય જ છે. આ બધુ સમકિતિની અપેક્ષાએ. મિથ્યાત્વિઓને તે તો જુદા પ્રકારે પરિણમન કહ્યુ અને આગળ અનુમોદનાના વિષય વિચારમા કહેવાશે આ ઉપરથી પુણ્યપ્રકૃતિબંધનુ કારણ અનુમોદનીય થશે એ શંકા પણ દૂર કરી કારણ-બાલતપ-ભૂખ તરસ સહન-રજ્જુ-ગ્રહ-વિષભક્ષણાદિ પણ અનુમોદનીય પ્રાપ્ત થશે કારણ તે પણ દેવગતિનુ કારણ હોવાથી પુણ્યપ્રકૃતિ બંધનો હેતુ છે ત્યા શુભ અધ્યવસાય કારણ છે એમ ન કહેવુ શુભ ભાવ વગર જિનોક્ત અનુષ્ઠાન પણ નિષ્ફલ છે માટે જેમ શુભભાવ સહિત જિનોક્ત અનુષ્ઠાન મોક્ષનું કારણ છે તેમજ રજ્જુગ્રહાદિ પણ તેવા પ્રકારનુ પુણ્ય બંધનુ કારણ છે આ પ્રમાણે પ્રસંગથી સર્યું ॥ ૬૪ ॥

હવે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પ્રસંગને પ્રાપ્ત કરીને ઉદ્દિષ્ટપણે પ્રસ્તુત અનુમોદનાનુ વિવેચન કરતા કહે છે—

મૂલનો અર્થ—અનુમોદના તે **દુવિહા**-બિ પ્રકારે છઇ તે પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત ભેદથિકો જાણવી તેહનઇ વિષય પહિલી પ્રશસ્ત અનુમોદના જિનમત-જિનશાસન પ્રતિં પામ્યા જે પુણ્યાનુબંધીપુણ્યના ધણી ભવ્યજીવ સમ્યગદષ્ટિ તેહનઈ પ્રશસ્ત હોઇ. ॥ ૬૫ ॥

मिथ्यादृष्टिभिः सेव्यमानानि तु हेयान्येव, पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वादित्यग्रे वक्ष्यते इति । सर्वेषामपि गुरूपदेशायत्तस्यैव हेयत्वादिपरिज्ञानस्य सम्भवः । तेन सम्यग्दृष्टिस्तीर्थकृदाद्युपदेशेन उपादेयमुपादेयत्वेन, हेय च हेयत्वेन, ज्ञेयं च ज्ञेयत्वेन जानानस्ततो विलक्षण एव । अन्यथा उभयोरप्यभेदः स्यात् । एतेन यत् किमपि वस्तुजात पुण्यप्रकृतिलभ्यं तत् सम्यग्दृशामनुमोदनीयमेवेति वचनमपि अपास्तम्, भरतादीनां स्त्रीरत्नाद्युपभोगादेर्हेयस्याप्यनुमोदनीयत्वापत्ते । तस्याऽपि पुण्यप्रकृतिलभ्यत्वात् । एव व्याधादीना मनुष्यत्वशरीरेन्द्रियनिरामयताद्विकमपि बोध्यम्, यदागमः—

'कम्माण तु पहाणीए आणुपुव्वी कयाइ उ । जीवा सोहिमणुप्पत्ता आययंति मणुस्सय' ॥१॥ ति (उत्तरा० ३, गा ७) तथा च 'कुणिर्वरं वरं पङ्गु-रशरीरी वरं पुमान् । अपि सम्पूर्णसर्वाङ्गो न तु हिंसापरायण' ॥१॥ (योगशास्त्र प्र० २, श्लो० २८) इत्यादिवचनानुपपत्तिप्रसङ्गः स्फुट एव । तस्मात्पुण्यप्रकृतिलभ्यानामपि वस्तूनां हेयत्वादिधर्मैस्त्रैविध्येन परिणतो किञ्चिद्धेयं किञ्चिज्ज्ञेयं किञ्चिच्चोपादेयम् । तथाहि—चक्रवर्त्यादीना राज्यादिसम्पत् पुण्यप्रकृतिलभ्याऽपि हेयैव, स्वरूपतो दुर्गतिहेतुत्वेनानर्थसम्पादकत्वात् विषान्नतृप्तिवदिति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रवर्त्तिन । किञ्च—आस्तामन्यः, तत्फलभोक्तुर्ब्रह्मदत्तस्याऽपि हेयत्वेनाभ्युपगमात् । यदाह स एव चक्रवर्ती—

'नागो जहा पंकजलावसन्नो, दट्ठुं थल नाभिसमेइ तीरं । एव वय कामगुणेसु गिद्धा, ण भिक्खुणो मग्गमणुव्वयामो' ॥१॥ इति श्रीउत्त० (१३, गा० ३०) भगवत्यादौ तीर्थकृताऽपि तथैवोपदिष्टत्वात् । तथा ग्रैवेयकपर्यन्तदेवर्द्धिप्रभृतिकं स्वरूपतो दुर्गतिहेतुत्वाभावात् न हेयं नाप्युपादेयम्,

---

છે-કુદૃષ્ટિ આદિ અશુભવસ્તુ હેય છે. કુ-કુત્સિત-નિંદ્ય દૃષ્ટિ-શ્રદ્ધા છે જેઓની તે કુદૃષ્ટિઓ-શાક્યવિગેરે અને જમાલિ વિગેરે તે પ્રમુખ-આદિ આદિશબ્દથી જ્ઞાન આદિ વિરાધનાના કારણો જ્ઞાનસંક્લેશ આદિ લેવા. અને તે હેય છે કોને ? સુદૃષ્ટિઓને-સમકિતિ-જીવોને કારણ-મિથ્યાત્વિઓને તો શાક્ય આદિ મતો ઉપાદેયપણે સ્વીકાર છે

ભાવાર્થ—જૈન શાસન પ્રથમ ઉપાદેય છે તેને હેયપણે અને જે શાક્ય આદિ મત હેય છે. તેને ઉપાદેયપણે, અને જે દેવનારક આદિ જ્ઞેય છે તેમા સુર-અસુર આદિ શુભને ઉપાદેયપણે અને અશુભ નારક આદિને હેયપણે જાણનાર મિથ્યાત્વી જ. કારણ-દેવનારકના ઉપાદેય-હેયપણું નથી પરંતુ કોઈ સ્થલે કંઈક તેના કારણોમા છે. તેમા નારકોના કારણો હેય-ત્યાજ્ય છે અને દેવના કારણો સમકિતિઓ વડે સેવાતા ઉપાદેય-ગ્રાહ્ય છે કારણ-સાનુબંધિ પુણ્યપ્રકૃતિનુ કારણ છે મિથ્યાત્વિ વડે સેવાતા તો હેય જ-ત્યાજ્ય છે. કારણ-પાપાનુબંધિ પુણ્યપ્રકૃતિબંધનું કારણ છે. એ આગલ કહેવાશે બધાને ગુરૂના ઉપદેશને આધીન હેયપણા વિગેરેના જ્ઞાનનો સંભવ છે. તેથી સમકિતી તીર્થંકર આદિના ઉપદેશથી ઉપાદેયને ઉપાદેયપણે અને હેયને હેયપણે અને જ્ઞેયને જ્ઞેયપણે જાણનાર તેથી જુદા પ્રકારનો છે. નહિં તો બંનેનો અભેદ થાય. આ ઉપરથી જે કંઈ વસ્તુ પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાય તે સમકિતિઓને અનુમોદનીય જ એવુ વચન દૂર કર્યું. કારણ ભરત આદિને સ્ત્રીરત્નઆદિ ઉપભોગઆદિ જે હેય છે તે અનુમોદનીય પ્રાપ્ત થશે. કારણ-તે પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાય છે એવી રીતે શિકારીઓના મનુષ્યપણું-શરીર-ઇંદ્રિય-નિરોગતા આદિ પણ સમજવું.

તથા લુલો લંગડો મનુષ્ય સારો પણ હિંસાતત્પર એવો સંપૂર્ણ સર્વ અંગવાલો સારો નહિં. એ વિગેરે વચનનું અઘટમાનપણું પ્રાપ્ત થશે. માટે પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાતી વસ્તુઓ હેયપણું વિગેરે ધર્મોં વડે ત્રણ

मोक्षकारणत्वाभावात्। मोक्षकारणानि च सम्यग्ज्ञानादीन्येव 'सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्राणि मोक्षमार्ग' इतिवचनात्। परिशेषात् ज्ञेयमेव। पुण्यप्रकृतिलभ्य च ज्ञानादिकमुपादेयमेव मोक्षकारणत्वात्। एतच्च सर्वं सम्यग्दृगपेक्षया। मिथ्यादृशां त्वन्यथापरिणतिरुक्ता वक्ष्यते चानुमोदनाविषयविचारे इति। एतेन पुण्यप्रकृतिबन्धस्य कारणमनुमोदनीय भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता, बालतपःक्षुत्तृट्सहनरज्जुग्रह-विषभक्षणादेरप्यनुमोदनीयत्वापत्तेः। तस्याऽपि देवगतिहेतुत्वेन पुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात्। न च शुभाध्यवसायस्तत्र कारणमिति वाच्यम्. शुभभावमन्तरेण जिनोक्तानुष्ठानस्याऽपि वैफल्यात। तस्माद्यथा शुभभावसयुक्त जिनोक्तानुष्ठान मोक्षकारण तथा रज्जुग्रहादिकमपि तथाभूत पुण्यप्रकृतिबन्धकारण-मित्यल प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥६४॥

अथैवं प्रसङ्गागतमभिधायोद्दिष्टत्वेन प्रस्तुतामनुमोदना विवेचयन्नाह—

॥ अणुमोयणा य दुविहा पसत्थमपसत्थभेअओ णेया। तत्थवि पढमा जिणमयपत्ताणं पुण्णसत्ताणं ॥६५॥

व्याख्या—अनुमोदना तावत् द्विविधा, कुत? प्रशस्ताप्रशस्तभेदतः, मकारोऽलाक्षणिक, ज्ञेया—ज्ञातव्या। तत्राऽपि प्रथमा प्रशस्तानुमोदना, केषामित्याह—जिनमत—जैनशासन प्राप्तं यैस्ते तथा तेषाम्, ते च द्रव्यतोऽपि भवन्तीत्यत आह—। 'पुण्णसत्ताणं' ति पुण्यसत्त्वाना, पुण्य-पुण्यानु-

---

પ્રકારે પરિણમે છે. માટે કોઇ હેય કોઇ ઉપાદેય અને કોઇ જ્ઞેય છે તે જણાવે છે–ચક્રવર્ત્તિ આદિ રાજ્યાદિ સંપદા પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાય છે પણ એ હેય–ત્યાજ્ય જ છે કારણ–સ્વરૂપથી દુર્ગતિનુ કારણ હોવાથી અનર્થ પમાડનાર છે જેમ વિષાન્નતૃપ્તિ જેમ બ્રહ્મદત્ત ચક્રી વલી બીજો દૂર રહો તેના ફલને ભોગવનાર બ્રહ્મદત્તને પણ હેયપણે સ્વીકાર છે જે માટે તેજ ચક્રવર્તિ કહે છે–' જેમ કાદવમાં ખુંચેલો હાથી સ્થલને જોઇ કાંઠાને પામતો નથી તેમ અમે કામગુણમા આસક્ત થએલા સાધુના માર્ગને પામતા નથી.' ઉત્તરાધ્યયનમા। ભગવતી આદિ સૂત્રમા તીર્થંકર ભગવતે તેવો જ ઉપદેશ આપેલો છે તેમજ ગ્રૈવેયક સુધી દેવઋદ્ધિ વિગેરે સ્વરૂપથી દુર્ગતિના હેતુપણાનો અભાવ હોવાથી હેય નથી, અને મોક્ષના કારણપણાનો અભાવ હોવાથી ઉપાદેયપણ નથી મોક્ષના કારણો સમ્યગ્જ્ઞાન વિગેરે જ પરિશેષ ન્યાયથી જ્ઞેય જ છે પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાતા જ્ઞાનાદિ મોક્ષનુ કારણ હોવાથી ઉપાદેય જ છે આ બધુ સમકિતિની અપેક્ષાએ. મિથ્યાત્વિઓને તે તો જુદા પ્રકારે પરિણમન કહ્યુ અને આગળ અનુમોદનાના વિષય વિચારમા કહેવાશે આ ઉપરથી પુણ્યપ્રકૃતિબધનુ કારણ અનુમોદનીય થશે એ શંકા પણ દૂર કરી કારણ–બાલતપ-ભૂખ તરસ સહન-રજ્જુ-ગ્રહ-વિષભક્ષણાદિ પણ અનુમોદનીય પ્રાપ્ત થશે કારણ તે પણ દેવગતિનુ કારણ હોવાથી પુણ્યપ્રકૃતિ બધનો હેતુ છે ત્યા શુભ અધ્યવસાય કારણ છે એમ ન કહેવુ શુભ ભાવ વગર જિનોકત અનુષ્ઠાન પણ નિષ્ફલ છે માટે જેમ શુભભાવ સહિત જિનોક્ત અનુષ્ઠાન મોક્ષનુ કારણ છે તેમજ રજ્જુગ્રહાદિ પણ તેવા પ્રકારનુ પુણ્ય બધનુ કારણ છે આ પ્રમાણે પ્રસગથી સર્યું ॥ ६४ ॥

હવે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પ્રસગને પ્રાપ્ત કરીને ઉદ્દિષ્ટપણે પ્રસ્તુત અનુમોદનાનુ વિવેચન કરતા કહે છે—

મૂલનો અર્થ—અનુમોદના તે **દુવિહા**–બિ પ્રકારે છઇ તે પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત ભેદથિકો જાણવી તેહનઇ વિષય પહિલી પ્રશસ્ત અનુમોદના જિનમત–જિનશાસન પ્રતિં પામ્યા જે પુણ્યાનુબધીપુણ્યના ધણી ભવ્યજીવ સમ્યગદૃષ્ટિ તેહનઈ પ્રશસ્ત હોઇ. ॥ ६५ ॥

वन्धिपुण्यप्रकृतिरूपं तद्योगात्सत्त्वान्यपि पुण्यानि । यद्वा-पुण्यमुक्तस्वरूपं सत्तायां येषां ते पुण्यसत्तास्तेषां, साध्वादीनां सम्यग्दृशामित्यर्थः । तेषां पापानुबन्धिपुण्यं न भवत्येव, जिनाज्ञाराधकत्वात् पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धस्य मिथ्यात्वाभिमुखानां वा सम्भवात् । पापानुबन्धिपुण्यस्य वस्तुतः पापरूपत्वात्, विषविषान्नयोर्द्वयोरप्यन्ते फलमधिकृत्य भेदाभावात । तेन प्रशस्तानुमोदना सानुबन्धिपुण्यवतामेवेति गाथार्थः ॥६५॥

अथ प्रशस्तानुमोदना न केवलं सम्यग्दृशामेव भवति, किन्तु सम्यक्त्वाभिमुखानां मिथ्यादृशामपि भवतीति दर्शयति—

एयं सम्मत्तभिमुहभव्वाणं मंदमोहणिज्जाणं । मग्गाणुसारिकिच्चं कुव्वंताणं मुणेअव्वं ॥६६॥

व्याख्या-एतद्-अनन्तरोक्तं सम्यग्दृशामिव सम्यक्त्वाभिमुखभव्यानामपि भवतीति शेषः । सम्यक्त्वाभिमुखा हि मिथ्यादृश एव भवन्तीति न मिथ्यादृक्पदस्य पृथगुपादानम् । तत्र सम्यक्त्वाभिमुखत्वे विशेषणद्वारा हेतुमाह— यतस्तेषां किंलक्षणानां ? मन्दमोहनीयानां-निजकार्यकरणासमर्थदर्शनमोहनीयानामित्यर्थः । किं कुर्वतां ? मार्गानुसारि कृत्यम् । मार्गो—मोक्षमार्गः सम्यग्ज्ञानाद्यात्मकः, तस्यानुसारि-अनुयायि तत्कारणमित्यर्थः । यदुक्तम्–' मार्गानुसारित्वा 'दिति धर्मबिन्दुप्रकरणे (अ० ६ सू० २२)

વૃત્તિનો અર્થ—અનુમોદના બે પ્રકારે છે તે જાણવી શાથી ? પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્તના ભેદથી. તેમા પણ પ્રથમ પ્રશસ્ત અનુમોદના કોને હોય ? એ કહે છે જિનમત-જૈનશાસનને પામેલાઓને, જિનમતને પામેલા દ્રવ્યથી પણ હોય છે માટે કહે છે-પુણ્યસત્ત્વોને-પુણ્યાનુબંધિપુણ્યવાળાઓને અથવા પુણ્યાનુબંધિ-પુણ્ય જેઓને સત્તામા છે. તેવા સમકિતિ સાધુ વિગેરેને તેઓને પાપાનુબંધિ-પુણ્ય ન હોય કારણ-તે જિનાજ્ઞાના આરાધક છે. પાપાનુબંધિ-પુણ્યપ્રકૃતિનો બંધ મિથ્યાત્વિઓને અથવા મિથ્યાત્વને સન્મુખ થએલાઓને સંભવે છે. ખરી રીતે પાપાનુબંધિ-પુણ્ય એ પાપરૂપ છે છેવટે વિષ અને વિષાન્ન બંનેમા ફલને આશ્રી ભેદ નથી તેથી પ્રશસ્ત અનુમોદના પુણ્યાનુબંધિ-પુણ્યવાલાઓને હોય છે ॥ ૬૫ ॥

હવે પ્રશસ્ત અનુમોદના ફક્ત સમકિતિઓને જ હોય છે એમ નથી કિંતુ સમકિતની સન્મુખ રહેલા એવા મિથ્યાત્વિઓને પણ હોય એ દર્શાવે છે—

મૂલનો અર્થ—એણઈ પ્રકારઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિની પરિં સમ્યક્ત્વનઈ સાહ્મા થયા જે ભવ્યપ્રાણી તેહઈ, નઈ, મંદ થયુ મોહનીયકર્મ છઇ જેહનઈ મનઇ, સાધુદાન અનઈ શુદ્ધધર્મ સાંભલવા પ્રમુખ માર્ગનઇ જે અનુસારી કર્ત્તવ્ય તેહ પ્રતઈ કરવા જીવનઇ જાણવુ. ॥ ૬૬ ॥

વૃત્તિનો અર્થ—આ પ્રશસ્ત અનુમોદના સમકિતિ જીવોની જેમ સમકિતની સન્મુખ રહેલા ભવ્ય જીવોને પણ હોય છે સમકિતની સન્મુખ જે રહેલા છે તે મિથ્યાત્વી જ છે એથી મિથ્યાત્વી પદનુ જુદુ ગ્રહણ નથી કર્યું. તેમા સમકિતની સન્મુખપણામા વિશેષણદ્વારા હેતુ કહે છે મંદમોહનીય-નિજ કાર્ય કરવામા અસમર્થ એવા દર્શન મોહનીયવાલા શુ કરતા ? માર્ગાનુસારિ કૃત્યને કરનારા માર્ગ-મોક્ષમાર્ગ સમ્યગ્જ્ઞાનાદિરૂપ તેને અનુસારિ-અનુયાયિ તનુ કારણ એ ભાવ જે માટે ધર્મબિંદુ પ્રકરણમા કહ્યુ છે માર્ગ સમ્યગ્જ્ઞાનાદિ મુક્તિમાર્ગ તેના અનુવર્ત્તનથી. કૃત્ય જે સાધુદાન-સદ્ધર્મશ્રવણાદિક. એતલે સમ્યક્ત્વને અનભિમુખ જે મિથ્યાત્વી તેહને માર્ગાનુયાયિ કર્ત્તવ્ય ન હુતુ એહવુ દેખાડયુ જાણવુ.

व्याख्या—'मार्गस्य सम्यग्ज्ञानादे (दर्शनादे) र्मुक्तिपथस्यानुवर्तना'दिति। कृत्यं-साधुदान-सद्धर्मश्रवणादिकम्। एतेन सम्यक्त्वानभिमुखाना मिथ्यादृशां मार्गानुयायि कृत्य न भवतीति दर्शितं बोध्यम्। तेषा पुण्यपापयोः प्रवृत्तिनिवृत्त्योरेवासम्भवात् कुतो मार्गानुयायि कृत्यमिति?। अत एव श्रीहरिभद्रसूरिरप्याह—

'भवहेउ णाणमेअस्स पायसोऽसप्पवित्तिभावेण। तह तदणुबंधओ च्चिअ तत्तेतरनिंदणाईओ'॥१॥

उपदेशपदे (गा० ४४६) वृत्तिर्यथा-'भवहेतु:-ससारनिबन्धन ज्ञान-शास्त्राभ्यासादिजन्यो बोध एतस्य मिथ्यादृष्टेः। कथमित्याह-प्रायशो-बाहुल्येन, असत्प्रवृत्तिभावेन-विपर्यस्तचेष्टाकारणत्वात् तस्य। यदिह प्रायशो ग्रहणं तद् यथाप्रवृत्तकरणचरमभागभाजा सन्निहितग्रन्थिभेदानामत्यन्तजीर्णमिथ्यात्वज्वराणा कथञ्चिद्दुःखितदया-गुणवदद्वेष-समुचिताचाररूपप्रवृत्तिसाराणा सुन्दरप्रवृत्तिभावेन व्यभिचारपरिहारार्थम्। तथेति हेत्वन्तरसमुच्चये। तदनुबन्धत एव-असत्प्रवृत्त्यनुबन्धादेव। एतदपि-कुत? इत्याह-तत्त्वेतरनिन्दनादितः। स हि मिथ्यात्वोपघातात् समुपात्तविपरीतरुचि· तत्त्व-सद्भूतदेवतादिकमर्हदादिलक्षणं निन्दति। इतरच्च-अतत्त्व तत्तत्कुयुक्तिसमुपन्यासेन पुरस्करोति। ततस्तत्त्वेतरनिंदनादितो दोषाद् भवान्तरेऽप्यसत्प्रवृत्तिरनुबन्धयुक्तैव स्यादिति'। अत्र हि अनादिप्रवाहपतितस्य यथाप्रवृत्तिकरणस्य चरमभागः सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुकर्मक्षयोपशमलक्षितावस्थाविशेषस्तद्वता सन्निहितग्रन्थिभेदाना स्वल्पकालप्राप्तव्यसम्यक्त्वानामत्यन्तजीर्णमिथ्यात्वज्वराणा सुन्दरप्रवृत्तिरितिभणनेन तद्व्यतिरिक्ताना तु सर्वेषामपि मिथ्यादृशामसुन्दरप्रवृत्तिरेवोक्तेति सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यम्।

તેહને પુણ્ય અને પાપને વિષે પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિનાજ અસંભવથી. કિહાથી માર્ગાનુયાયિકર્ત્તવ્ય? એતલાજવતી હરિભદ્રસૂરિ ફિરી કહઇ છ૪–'સંસારનો હેતુ જ્ઞાન એ મિથ્યાત્વીને, પ્રાહે માઠી પ્રવૃત્તિના ભાવથી, વલી અસત્પ્રવૃત્તિના અનુબંધથી તત્ત્વની નિંદા અને ઇતરની રુચિથી' સંસારનું કારણ શાસ્ત્રના અભ્યાસથી ઉપનો બોધ તે એ મિથ્યાદષ્ટિનઈ કિમ? તે કહે છે. પ્રાહે વિપરીત ચેષ્ટાના કરિવાથી તેહને જે ઇંહા પ્રાહે ગ્રહણ કરિઉ તે યથાપ્રવૃત્તિકરણે પ્રધાન (ચરમ) વિભાગને ભજનાર ઢુંકડો ગ્રંથિભેદ છઈ જેહને, અત્યંત જૂનો થયો છે મિથ્યાત્વજ્વર જેહને, કિણિંકરીતિં કરી દુઃખી દયાવંત ગુણવંત ઉપરિ અદ્વેષ સમુચિતઆચારપ્રવૃત્તિ સાર એહવાને, સુંદરપ્રવૃત્તિભાવે વ્યભિચારવારવાને અર્થે તથા તે હેત્વંતરના સમુચ્ચયને વિષઈ અસત્પ્રવૃત્તિના અનુબંધથી, એહ પણિ કિમ? તે ઉપરિ કહે છે તે મિથ્યાત્વી, મિથ્યાત્વના ઉપઘાતથી આદરી છે વિપરીતરુચિ જેણે એહવો હુતો, તત્ત્વ જે સદ્ભૂતદેવતા જે અરિહંતાદિલક્ષણ તે પ્રતિં નિંદિ, બીજુ જે અતત્ત્વ તે કુયુક્તિને ઉપન્યાસે આગલિ કરે તે વતી તત્ત્વેતરનિંદનાદિદોષથી, ભવાંતરે પણિ અસત્પ્રવૃત્તિ અનુબંધયુક્તને હુઈ

અનાદિપ્રવાહિ પ્રવાહે પતિત જે યથાપ્રવૃત્તિકરણ વિભાગ તે સમકિતપ્રાપ્તિનો હેતુ જે કર્મનો ક્ષયોપશમ તેણે જણાવ્યો જે અવસ્થાવિશેષ તે વંતને, ઢુંકડો ગ્રંથિભેદ છે જેહને, સ્વલ્પ કાલઈ પામીતુ છે સમકિત જેહને, અત્યંત જૂનો થયો છે મિથ્યાત્વજ્વર જેહને, એહવાને સુંદરપ્રવૃત્તિ ભણવે કરી, તેથી ભિન્ન જે સર્વઈ મિથ્યાત્વી તેહને અસુંદરપ્રવૃત્તિ જ કહી એહવુ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિ વિચારવું. એતલે અથવા સર્વજ્ઞ વીતરાગવચનને અનુસરતુ જે પુણ્ય કાલત્રયે ત્રિવિધિ અનુમોદનીય તે સર્વ. એ ચતુઃશરણની ગાથાવ્યાખ્યાનમધ્યે-મિથ્યાદૃષ્ટિસંબંધિપણિ માર્ગાનુયાયિ એ વચન લેઇને જૈનને ૪૯ જે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તેહને સરિખુ મિથ્યાદૃષ્ટિમાર્ગને વિષે પણિ જે કર્તવ્ય તે સર્વઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિને અનુમોદનીયજ, એહવી પ્રાહે ઘણાની ભ્રાંતિ તે ટાલી.

एतेन-'अहवा सव्वं चिअ वीयरायवयणाणुसारि जं सुकडं। कालत्तएवि तिविहं अणुमोएमो तयं सव्वं' ॥१॥ ति चतुःशरणप्रकीर्णकगाथा (५८) व्याख्यायां मिथ्यादृष्टिसम्बन्ध्यपि मार्गानुयायीतिवचनमात्रमादाय जैनाभिमतधार्मिकानुष्ठानानुकारि मिथ्यादृष्टिमार्गेऽपि यत् कृत्य तत्सर्वमपि सम्यग्दृशामनुमोदनीयमेवेति प्रायो भूयसा भ्रान्तिरपि निरस्ता, सम्यक्त्वाभिमुखानामेव मार्गानुयायिकर्त्तव्यस्यागमे भणितत्वात्। यतस्तत्र मार्गशब्देन सम्यग्ज्ञानाद्यात्मको मोक्षमार्गो भणितः। तत्प्राप्तिहेतुधार्मिकानुष्ठानं तु सम्यक्त्वानभिमुखानामागाढमिथ्यादृशां लेशतोऽपि न स्यात्। अन्यथोक्तवक्ष्यमाणप्रवचनसम्मतीनामप्रामाण्यापत्त्या जैनप्रवचनमनुपादेयं स्यात्। किञ्च-यदि मार्गशब्देन जैनशासनमुच्यते तर्हि शाक्यादयो दिगम्बरादयश्च जैनशासनस्य हिता अहिता वा? आद्ये, सर्वैरपि साध्वादिभिस्तदनुकूलतयैव प्रवर्तनीयं न पुनस्तद्दूषणदानादिना प्रतिकूलतयेति। एतच्चाध्यक्षबाधितं सर्वसम्मतं शाक्यादयो दिगम्बरादयश्च महता प्रबन्धेन निर्युक्तिकारादिभिर्दूषितत्वात्। एतच्च सम्यक्त्वोच्चारेऽपि शाक्यादिपरिगृहीतजिनप्रतिमाया अपि परित्यागेन स्फुटमेवेति बोध्यम्। यदि च निजनिजमार्गाभिमतदेवबुद्ध्या परिगृहीता जिनप्रतिमाऽपि परित्यज्यते, कथं तर्हि तन्मार्गाभिमत तपःसंयमादिकमुपादीयते? इत्याद्यग्रे वक्ष्यते। द्वितीये, अहिताश्चेत् तर्हि किं निजनिजमार्गाभिमतक्रियाकरणेन अन्यथा वा?, आद्ये, तदीयमार्गक्रियाया अनुमोदनेन जैनप्रवचनाहितमेवानुमत भवेत्। तच्च जैनप्रवचनप्रत्यनीकस्यैव युक्तं नान्यस्य। द्वितीये त्वसम्भवः, निष्क्रियस्याहितकरणे चैकेन्द्रियादीनामपि (सिद्धानामेकेन्द्रियादीना च) तथात्वापत्तेरित्यादिविकल्पैस्तदीयमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानानुमोदनं विचार्यमाणं खरपुरीषवदसारमवसातव्यमिति गाथार्थः ॥६६॥

સમ્યક્ત્વને સન્મુખનેજ માર્ગાનુયાયિકર્ત્તવ્યને આગમને વિષે કહેવાપણાથી જે માટે તિહાં માર્ગ શબ્દે સમ્યગ્જ્ઞાનાદિરૂપ મોક્ષમાર્ગ કહિઉ છે. તે માર્ગનું પ્રાપ્તિહેતુ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તે સમ્યક્ત્વને અસન્મુખ જે આગાઢમિથ્યાત્વી તેહનુ લેશથી એ ન હુઈ. ઇમ નહીં તો કહીએ અને કહીસ્યે એહવીએ જે પ્રવચનની સંમતિએ તેહને અપ્રમાણપણાની આપત્તિ જૈનપ્રવચન તે અનાદરણીય હુઈ. વલી-જઓ માર્ગ શબ્દઈ જૈનશાસન કહીઇ તઉ શાક્યાદિક અને દિગંબરાદિક જૈનશાસનને હિત કે અહિત? પ્રથમ પક્ષે, સર્વે સાધ્વાદિકે તેહને અનુકૂલપણિ પ્રવર્ત્તવુ પણિ તેહને દૂષણદાનાદિકે કરી પ્રતિકૂલપણિં ન પ્રવર્ત્તવુ. એ તઉ પ્રત્યક્ષબાધિત, સર્વસંમત શાક્યાદિક અને દિગંબરાદિકને માટિ પ્રબંધિ નિર્યુક્તિકારાદિકે દૂષિતપણાથી. એ તઉ સમકિતનઈ ઉચ્ચારને વિષઇપણિ શાક્યાદિપરિગૃહિતે જિનની પ્રતિમાનઇપણિ છાંડવે કરી પ્રગટ જાણવુ. જઉં આપ આપણિ માર્ગને ઇષ્ટદેવબુદ્ધિ ગૃહી જિનની એ પ્રતિમા છાંડીઈ છે. કિમ તઉ તેહના માર્ગને ઇષ્ટ જે તપઃસંયમાદિક આદરીઈ? ઇત્યાદિક આગલિ કહિસ્યે. બીજે પક્ષે, અહિત જો છે તઉસ્યું? નિજ માર્ગની ઇષ્ટક્રિયાને કરિવે અથવા અન્યપ્રકારઇ? પ્રથમ પક્ષે, તેહના માર્ગની ક્રિયાને અનુમોદવે જૈનપ્રવચનનું અહિતજ અનુમત હુઈ. તે-તો જૈનપ્રવચનના પ્રત્યનિકને જ યુક્ત, અન્યને નહીં બીજે પક્ષે તો, અસંભવ. ક્રિયારહિતને અહિત કરવે તો એકેંદ્રિયાદિકને પણિ અહિત કરનારની આપત્તિ થઇ જોઇઇ, ઇત્યાદિ વિકલ્પે તેહના માર્ગના ઇષ્ટ જે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તેહનું અનુમોદવુ તે વિચારીતું ગર્દભલીંડાનીપરે જાણવુ એ ગાથાનો અર્થઃ ॥ ૬૬ ॥

अथ मार्गानुयायिकर्त्तव्यस्य सामान्यतः स्वरूपमाह—

॥णिअणिअमग्गासग्गहपरिच्चायनिमित्तमेव जं किच्चं । सम्मत्तकारणं वा तं खलु मग्गाणुसारित्ति॥६७॥

व्याख्या—निजनिजमार्गा.–शाक्यादिदिगम्बरादिदर्शनानि, तद्विषयो योऽसद्ग्रह'–निजनिजगुरूपदेशपरतन्त्रक्रियारुचिलक्षणः, तत्परित्यागस्य निमित्त–कारण तदेव यत्कृत्यम्, वा–अथवा सम्यक्त्वकारण–शुद्धश्रद्धानप्राप्तिहेतु 'त खलु' त्ति । तदेव मार्गानुसारीति–ज्ञानादि प्राप्त्यनुकूलमित्यक्षरार्थः । भावार्थ पुनरेव–यथाऽऽगाढमिथ्यादृष्टेर्मार्गानुयायिकृत्यं न भवति, [तथापि कस्यचित् तथाभव्यत्वयोगेन सम्भवत्यपीति] आगाढमिथ्यादृष्टेरसद्ग्रहपरित्यागद्वारा सम्यक्त्वप्राप्तिः स्यात् । तस्यासद्ग्रहस्य सत्त्वात् असद्ग्रहस्य च सम्यक्त्वप्राप्तौ प्रतिबन्धकत्वात् । अत एवासद्ग्रहवतामसद्ग्रहपरित्यागेनैव सम्यक्त्वप्राप्तिः । यदागमः—' मग्गाणुसारिअ 'त्ति । व्याख्या–असद्ग्रहपरित्यागेनैव तत्त्वप्रतिपत्तिर्मार्गानुसारितेति वन्दारुवृत्तौ । तेनासद्ग्रहपरित्यागहेतुरेव मार्गानुयायिकृत्यं भवति । ततो येन कर्त्तव्येनासद्ग्रहपरित्यागो न भवति, तन्मार्गानुयायि कृत्यमपि न भवतीति तात्पर्यम् । अनागाढमिथ्यादृशा त्वसद्ग्रहाभावेन यत्सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुस्तदेव मार्गानुसारीति विकल्पो दर्शित इति गाथार्थः ॥६७॥

अथासद्ग्रहपरित्यागहेतुः स्वरूपतः कीदृग्भवति ? इति दर्शयति—

॥ जं किंचि वि परसमये णाभिमयं अभिमयं च जिणसमए । सम्मत्ताभिमुहाण तं खु असग्गहविणासयरं ॥

व्याख्या—यत्किञ्चिदपि कृत्य श्रद्वान वेति विशेष्यपदमध्याहार्यम्, परसमये–जैनव्यतिरिक्तदर्शने, नाभिमतं–निजमार्गत्वेन नाङ्गीकृतम्, अभिमत च जैनसमये–जैनशासने जैनैरात्मीयमार्गत्वे-

---

હિવે માર્ગાનુયાયિ કર્તવ્યનુ સામાન્યપ્રકારે સ્વરૂપ કહે છે.

આપ આપણા માર્ગનું અસદ્ગ્રહ તેહનો પરિત્યાગનુ નિમિત્ત જ જે કર્તવ્ય અથવા સમ્યક્ત્વનુ કારણુ તે નિશ્ચયે માર્ગાનુસારે

વૃત્તિનો અર્થ—આપ આપણા માર્ગ જે શાકયાદિ અને દિગબરાદિકના દર્શન, તે સબધી જે અસદ્ગ્રહ–આપ આપણા ગુરૂપદેશે નીપની જે ક્રિયારુચિ તે રૂપ; તેહના ત્યાગનુ નિમિત્ત તદ્રૂપ જે કર્ત્તવ્ય સમ્યક્તની પ્રાપ્તિનો હેતુ, તેહજ માર્ગાનુયાયિ જ્ઞાનાદિ પ્રાપ્તિને અનુકૂલ એ અક્ષરાર્થ 'ભાવાર્થ તે એમ–આગાઢ મિથ્યાત્વીને અસદ્ગ્રહને પરિત્યાગદ્વારાઈ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ હુઇ, તેહને અસદ્ગ્રહના છતાપણાથી, અસદ્ગ્રહને તો સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિને 'વિષે પ્રતિબંધકપણાથી એતલાજવતી અસદ્ગ્રહવંતને અસદ્ગ્રહને પરિત્યાગે સમકિતની પ્રાપ્તિ 'અસદ્ગ્રહને પરિત્યાગે જ તત્ત્વ પડિવજવુ તે માર્ગાનુસારિતા કહીઇ' તે વતી અસદ્ગ્રહને ત્યાગનુ હેતુ તેહજ માર્ગાનુયાયિ કર્તવ્ય હુઇ. તે માટે યે કર્તવ્યે અસદ્ગ્રહનો પરિત્યાગ ન હુઈ, તે માર્ગાનુસારિ કર્તવ્ય પણિ ન હુઇ એ પરમાર્થ અનાગાઢ મિથ્યાત્વીને તો અસદ્ગ્રહને અભાવે જે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનું હેતુ, તેહજ માર્ગાનુસારિ એ વિકલ્પ દેખાડયો. એ ગાથાર્થ. ॥ ૬૭॥

હિવે અસદ્ગ્રહના પરિત્યાગનો હેતુ તે સ્વરૂપથી કેહવો હુઈ ?. તે દેખાડઈ છઇ—

જે કાઇ પરમતને વિષે અનિષ્ટ અને જિનમતને વિષે ઇષ્ટ સમ્યક્ત્વાભિમુખને તે નિશ્ચયે અસદ્ગ્રહનું વિનાશનુ કરનાર.

नाऽभ्युपगतमित्यर्थः। सम्यक्त्वाभिमुखानां 'तं खु'त्ति, तदेव असद्ग्रहविनाशकरं—सम्यक्त्वसूर्यप्रकाशस्पृष्टानामसद्ग्रहध्वान्तोच्छेदकमित्यर्थः, असद्ग्रहपरित्यागपूर्वकसम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वात्। न चैवं तन्मार्गाभिमतमकरणनियमादिकमपि तथा, तस्योभयवादिसम्मतत्वेन असद्ग्रहपरित्यागो दूरे, प्रत्युत तदुभयवादिसम्मतं जैनसम्मत्योद्भावित निजमार्गदार्ढ्यहेतु'। अत एव आस्तामन्यः, सर्वज्ञो भगवान् श्रीमहावीरोऽपि उभयवादिसम्मतार्थैर्वेदपदैरेव गौतमादीनां संशयोच्छेदं कृतवान् परकीयसम्मतेर्निजमार्गदार्ढ्यहेतुत्वात्, अन्यथा तदुद्भावनस्य वैयर्थ्यापत्तेः। यदि चोभयवादिसम्मत कृत्यं श्रद्धान वाऽसद्ग्रहपरित्यागहेतुर्मार्गानुयायि कृत्यमभविष्यत् तर्हि सर्वेषामपि मिथ्यादृशां तत्क्षणमेवासद्ग्रहपरित्यागेन सम्यक्त्वप्राप्तौ मिथ्यात्वमुच्छिन्नसङ्कथमेवाभविष्यत्, प्राणातिपाताद्यकरणनियमस्य वचोमात्रेण प्रायः सर्ववादिसम्मतत्वात्। तस्मात् सत्यप्यकरणनियमादौ निजनिजमार्गासद्ग्रहस्य तादवस्थ्यं किंनिमित्तकम्? इति पर्यालोचनायामुभयवादिसम्मतत्वमेव विशेषणं द्रव्यतः शुभकर्त्तव्यस्य परिशेषात् सिद्ध्यति।' अत एव दिगम्बरादिजैनाभासदर्शनेषु देवोऽर्हन्नेवेत्यादिव्यक्त्या श्रद्धानं प्ररूपणं च नासद्ग्रहपरित्यागहेतुः,' प्रत्युत निजनिजगुरूपदेशावाप्ततथाभूतश्रद्धानादिकमसद्ग्रहस्य स्थिरताहेतुः तथाभूतश्रद्धानादेरेवासद्ग्रहत्वेन परिणमनादभिनिवेशमिथ्यात्वस्य तथामाहात्म्यात्। असद्ग्रहत्व च तेषां जिनोक्तेषु पदार्थेषु एकतरपदार्थविषयकारुचिमात्रेणाऽपि स्यात्। यदुक्तम्—

'पयमक्खरंपि इक्कंपि जो न रोएइ सुत्तणिद्दिट्ठं। सेस रोअतो वि हु मिच्छादिट्ठी जमालिव्व', ॥ १ ॥ त्ति पञ्चसङ्ग्रहादौ। आस्तामरुचिः, जिनोक्तैकपदार्थविषयकसंशयोऽपि तथापरिणमने हेतुः। यदुक्तम्—'एकस्मिन्नप्यर्थे सन्दिग्धे प्रत्ययोऽर्हति नष्ट' इत्यादि प्रागुपदर्शितम्। अन्यथापरिणमन-

વૃત્તિનો અર્થ—જે કાંઈ એ કાર્ય અથવા શ્રદ્ધાન, એહવુ વિશેષ્યપદ બાહિરથી લેવું.-પરસમય-જે જૈનદર્શનવ્યતિરિક્તદર્શન, તેહને વિષે પોતાના માર્ગપણે અનાદરિઉં, ઇષ્ટ જે જૈનશાસનને વિષે જૈને પોતાના માર્ગપણિં આદરિઉં એ અર્થ. સમ્યક્ત્વને સન્મુખને તેહજ અસદ્ગ્રહનુ વિનાશનું કરનાર, સમ્યક્ત્વરૂપ સૂર્યપ્રકાશે સ્પર્શીને અસદ્ગ્રહરૂપ ધ્વાંતનુ ટાલનહાર એ અર્થ. અસદ્ગ્રહના ત્યાગપૂર્વક સમ્યક્ત્વના પ્રાપ્તિના હેતુપણાથી. પણિ તેહના માર્ગને ઇષ્ટ જે અકરણ-નિયમાદિક તે નહી., નિમ તેહને ઉભયવાદિ સમ્મતપણે કરી અસદ્ગ્રહનો પરિત્યાગ તો વેગલો, સાહમુ તે બિહુ વાદિસમત જૈનની સમતિ દેખાડયુ પોતાના માર્ગને દૃઢપણાનો હેતુ. એતલાજ વતી અન્ય તો રહઓ, સર્વજ્ઞ ભગવત શ્રી મહાવીર પણિ બિહુવાદીને સમત જે અર્થ એહવે પદેજ ગૌતમાદિકનો સંશયનો ઉચ્છેદ કરતો હુઓ, પરકીયસમતને નિજમાર્ગની દૃઢપણાઇના હેતુપણાથી.-ઇમ નહીં તઉ તે ઉદ્ભાવને વ્યર્થપણાની પ્રાપ્તિથી. જઉ ઊભયવાદિસમત કર્તવ્ય અથવા શ્રદ્ધાન અસદ્ગ્રહપરિત્યાગનું હેતુ માર્ગાનુયાયિ કર્તવ્ય હઉ તઉ સર્વ મિથ્યાદૃષ્ટિને તત્કાલ અસદ્ગ્રહને પરિત્યાગે સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ છતે મિથ્યાત્વ ઉચ્છિન્નવાર્તજ થાઇ. પ્રાણાતિપાતાદિકનો જે અકરણનિયમ તેહને પ્રાહે સમતપણાથી. તે માટે અકરણનિયમાદિ છતે પણિ નિજમાર્ગના અસદ્ગ્રહનુ તદવસ્થપણું, સ્યે નિમિત્તઇ? એહવી વિચારણા છતઈ બિહુ વાદીને સંમતપણુ એહવુ વિશેષણ જ દ્રવ્યના શુભકર્તવ્યને પરિશેષથી સિદ્ધ થાઇ

એતલાજવતી દિગબરાદિ જૈનાભાસદર્શનને વિષે દેવ અરિહતજ ઇત્યાદિ વ્યક્તિ શ્રદ્ધાન અને પ્રરૂપણા તે અસદ્ગ્રહપરિત્યાગનુ હેતુ નહીં, સાહમું આપ આપણે ગુરૂપદેશે પામ્યું જે તેહવું શ્રદ્ધાનાદિક અસદ્ગ્રહને સ્થિરતાનું હેતુ હુઈ. તેહવા શ્રદ્ધાનનઈજ અસદ્ગ્રહપણિં પરિણમનથી, અભિનિવેશમિથ્યાત્વને

मन्तरेण मिथ्यादृष्टित्व न स्यात् । तत्र बीज चाग्रे वक्ष्यते । इत्येवमुभयवादिसम्मतं कृत्यं श्रद्धान वा सम्यग्दृशा न तुष्टिहेतुः, किन्तु असद्ग्रहपरित्यागहेतु' । अन्यथा शाक्यादीनामकरणनियमादिव्रतस्य दिगम्बरादीना च देवोऽर्हन्नेवेत्यादिश्रद्धानपूर्वकभूयोऽनुष्ठानस्य च मार्गानुयायित्वान्यथानुपपत्त्या सम्यक्त्व-प्राप्तौ सर्वेषामपि शाक्यादीना सयतत्वापत्तेः । उक्ताश्च जैनव्यतिरिक्ताः सर्वेऽपि सर्वथाऽचारित्रिण इति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ६८ ॥

अथोक्तस्वरूप मार्गानुयायि कृत्य कीदृग्भव्यस्य भवतीति दर्शयति—

॥ एवंविह सुहकिच्चं पगईए भद्दगस्स भव्वस्स । परसमयबाहिरस्स उ णिच्छयओ ण उण इअरस्स ॥

व्याख्या—एवम्-उक्तस्वरूप मार्गानुयायि कृत्य प्रकृत्या-स्वभावेन भद्रकस्य-अल्पकषायोदयस्यैव भवति । एवविधोऽपि यथाप्रवृत्तिकरणेन कदाचित्कश्चिदभव्योऽपि स्याद्, अत आह-भव्यस्य-मुक्तिगमनयोग्यस्य-उत्कर्षतोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तावशेषससारस्य, निश्चयत परसमयबाह्यस्य-अन्यतीर्थिकमार्गश्रद्धानविकलस्य, न पुनर्व्यवहारतोऽपि, अम्बडादेरिव वेषमात्रेण परसमयवर्तिनोऽपि मार्गानुयायिकर्त्तव्यस्य सम्भवात् । न पुनरितरस्याऽपि, तस्य जैनमार्गनिन्दकत्वेन सम्यक्त्वप्राप्तेर्दूरतरवर्तित्वादिति गाथार्थः ॥ ६९ ॥

તેહવા માહાત્મ્યથી, અસદ્દગ્રહપણું તઉ તેહોને જિનભાષિત પદાર્થને વિષે કુણેક પદાર્થ સંબંધી અરુચિમાત્રે, પણિ હુઈ, 'પદ અક્ષર એક પણિ જે ન રુચાવે સૂત્રનિર્દિષ્ટ, બીજુ રૂચાવે તો પણિ મિથ્યાત્વી જમાલીની પરિં જાણવો ' અરુચિ તો વેગલી, જિનભાષિત પદાર્થવિષઈ ઓ સંદેહ પણિ તેહવા પરિણામનો હેતુ એકાર્થ અર્થ મદેહવિષય કરે હુતે વિશ્વાસ અરિહંતને વિષે નષ્ટ ' ઈત્યાદિ પૂર્વે દેખાડયુ છઈ, અન્યથા-પરિણમન વિના મિથ્યાત્વીપણું ન હુઈ, તિહા બીજ તો આગલી કહીસ્યે બિહુ પ્રકારે બિહુ વાદે સંમત જે કાર્ય અથવા શ્રદ્ધાન તે તુષ્ટિહેતુ નહીં, તઉસ્યુ ? . અસદ્દગ્રહપરિત્યાગજ. ઈમ નહીતો શાકયાદિકના અકરણ-નિયમાદિવ્રતને અને દિગંબરાદિકના દેવ અરિહંત ઈત્યાદિ શ્રદ્ધાપૂર્વક બહુ અનુષ્ઠાનને માર્ગાનુયાયિપણાંની અન્યથા અયુક્તતાઇ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ છતે સર્વે શાકયાદિકને સંયતપણાની પ્રાપ્તિ થઈ જોઈઇ નેથી. કહ્યા તો છે જૈનવ્યતિરિક્ત સઘલાએ સર્વપ્રકારે અચારિત્રિયા એ ગાથાર્થ. ॥ ૬૮ ॥

હિવે કહિઉં સ્વરૂપ જે માર્ગાનુયાયિ કર્તવ્ય તે કહેવા ભવ્યને હુઈ, તે દેખાડે છે—

એહવું શુભકર્તવ્ય સ્વભાવે ભદ્રક જે ભવ્ય અને નિશ્ચયે પરમતથી બાહિરલાને હુઇ. પણિ બીજાને નહીં.

વૃત્તિનો અર્થ:—એહવુ કહિઉં સ્વરૂપ જે માર્ગાનુયાયિ કાર્ય, સ્વભાવે ભદ્રક જે અલ્પકષાવી તેહને જ હુઈ એહવો તો યથાપ્રવૃત્તકરણે કરી કિવારેકે કુણેક અભવ્યપણે હુઈ તે ઉપરિ કહે છે-ભવ્ય-મુક્તિ જાવાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટથીપણિ અપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્તસંસાર અહેવાને વલી નિશ્ચયથી પરસમયબાહ્ય અન્યમતીના માર્ગની શ્રદ્ધાઈ રહીતનેજ પણિ વ્યવહારથી નહીં અંબડાદિની પરઇ વેષમાત્રઈ પરસમયવર્તિને પણિ માર્ગાનુયાયિકર્તવ્યના સંભવથી પણિ ઇતરને નહિં. તેહને જૈનમાર્ગને નિંદકપણિ કરી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિથી દૂરવર્તિપણાથી એ ગાથાર્થ: ॥ ૬૯ ॥

अथ मिथ्यादृशामपि सम्यक्त्वाभिमुखानामेव मार्गानुयायिकृत्यं केषामिवेति दृष्टान्तयन्नाह,—

॥ जह संगमणयसारप्पमुहाणं बोहिबीअमुणिदाणं । अंबडपमुहाण पुण जिणाइउवएससवणाई ॥७०॥

व्याख्या—यथा इत्युदाहरणोपन्यासे । सङ्गमः-शालिभद्रजीवो गोपालः, नयसारः-श्रीमहावीर-जीवो ग्रामाधिपतिः, आदिशब्दात् श्रीऋषभादिजीवा धन्यसार्थवाहादयस्तेषा बोधिः-जिनधर्मप्राप्तिस्तस्या बीजमिव बीजम्-आदिकारणं मुनिदान-साधूनां भक्त्या विपुलमनोज्ञाशनादिवितरणम्, अम्बडप्रमुखाणा पुनर्जिनादीनामुपदेशो-धर्मकथा तस्य श्रवणम्, आदिशब्दाज्जिनादीनां दर्शनाद्यपि ग्राह्यम्, तस्याऽपि तामल्यादेरिव सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वात । उपलक्षणादनाभोगमिथ्यादृष्टेर्मेघकुमारजीवहस्त्यादेरिव 'सदन्ध'-न्यायेनानुकम्पादिकमपि मार्गानुयायिकृत्य मन्तव्यम्, सम्यक्त्वप्रतिबन्धकाऽसद्ग्रहाभावेन सम्यक्त्व-प्राप्तिहेतुत्वादिति गाथार्थः ॥ ७० ॥

अथ प्रशस्तानुमोदनाया विषयमाह—

॥तीए णुमोअणाए विसओ णाणाइपवरमुत्तिपहो । तस्साहणाणि णाणाविहाणि विसओ अ दुण्हंपि ॥

व्याख्या—तस्याः-प्रशस्तानुमोदनायाः विषयो-गोचरो ज्ञानादिप्रवरमुक्तिपथः, ज्ञानादीनि-ज्ञानदर्शनचारित्राणि तान्येव प्रवरः-प्रधान मुक्तिपथो-मुक्तिमार्गः, सम्यग्दृशा हि साक्षात्परम्परया वा

हिवे मिथ्यात्वीने पणि सम्यक्त्वाभिमुखने ज मार्गानुयायि कर्तव्य, केहनीपरे एहवु दृष्टांते कहे छे.

जिम संगम-नयसारप्रमुखनुं बोधिबीजरूप मुनिदान अंबडप्रमुखनु वली जिनोपदेशादिश्रवणादि.

वृत्तिनो अर्थः—यथा एहवु उदाहरणना उपन्यासने विषे वर्ते, संगम-शालिभद्रनो जीव गोपाल, नयसार-श्री महावीरनो जीव ग्रामस्वामी. आदिशब्दथी श्री ऋषभादिकना जीव धन्यसार्थवाहादिक तेहनु बोधि ते जिनधर्मनी प्राप्ति- तेहनु बीजनी परे आदिकारण साधुने भक्ति बहु-मनोहर अशनादिनु दान, अंबडप्रमुखनु वली जे जिनादिकनी धर्मकथानु जे सांभळवु. आदिशब्दथी जिनादिकनुं दर्शनादिक पणि ग्रहेवु, तेहने पणि सम्यक्त्वप्राप्तिना हेतुपणाथी, उपलक्षणथी अनाभोगमिथ्यादृष्टि जे मेघकुमारजीव हस्त्यादिक, तेहनु अनुकंपादिकपणि मार्गानुयायिकर्तव्य ते मानवु सम्यक्त्वनु जे प्रतिबंधक असद्ग्रह तेहने अभावे सम्यक्त्वनी प्राप्तिना हेतुपणाथी इति गाथार्थ ॥ ७० ॥

हिवे प्रशस्त अनुमोदनानो विषय कहे छे—

ते अनुमोदनानो विषय ज्ञानादि प्रवर-मुक्तिमार्ग अने तेहना साधन नानाप्रकारे विषय. बिहुने समकिती अथवा सम्यक्त्वाभिमुखने.

वृत्तिनो अर्थ.—ते प्रशस्त अनुमोदनानो जे ज्ञानादिक जे ज्ञान-दर्शन-चारित्र तेहज प्रधान मुक्तिमार्ग, सम्यग्दृष्टिने साक्षात् परंपराइ मोक्षमार्गनाज अनुमोदनाना विषयपणाथी जे माटे आगम-शेषजीवनु दानरुचिपणुं १ स्वभावे विनीतपणु २ तथा अल्पकषायपणु ३ परोपकारीपणुं ४ भव्यपणुं ५ सरलपणुं ६ दयालुपणु, वली प्रियभाषित्वादि विविध गुणनिकर शिवमार्गनु जे कारण ते सर्व अनुमत मुझने एहवु स्वरूप तो सम्यक्त्वसन्मुख संगम-नयसारादिकने विषे संभवे. पणि

मोक्षमार्गस्यैवानुमोदनाविषयत्वात् । यदागमः—'सेसाण जीवाण दाणरुइत्तं १ सहावविणिअत्त २ । तह पयणुकसायत्तं ३ परोवयारित्त ४ भव्वत्त ५ ॥ १ ॥ दक्खिण्ण ६ दयालुत्त ७ पिअभासित्ताइ ८ विविह-गुणनिवह । सिवमग्गकारण ज, त सव्वं अणुमय मज्झ ' ॥ २ ॥ त्ति आराधनापताकायाम् । एतादृशं च स्वरूप सम्यक्त्वाभिमुखे सङ्गमनयसारादौ सम्भवति, न पुनरितरेष्वपि, एतद्व्यञ्जक तु शिवमार्ग-कारणमिति वचनमेव । यत्तु अनार्यजनानामपि निजनिजगुर्वादिकविषयकदानविनयादिक दृश्यते, तच्च यद्यपि न स्वाभाविक किन्तु निजनिजगुरूपदेशायत्तम्, तथाऽपि तन्न गुणत्वेन व्यवहर्त्तव्यम्, तस्यैव मिथ्यात्वरूपत्वेन दुर्गतिहेतुत्वेन च प्राणातिपाताद्याश्रवेभ्योऽप्यधिकपापरूपत्वात् । न च दानमधर्मो न भविष्यतीति शङ्कनीयं, दानस्याऽप्यधर्मत्वेन प्रवचने प्रतीतत्वात् । यदागमः—

'दसविहे दाणे प० तं० अणुकंपा १ सगहे २ चेव, भए ३ कालुणिते तिय ४ लज्जाए ५ गारवेण च अहम्मे उण ७ सत्तमे ॥ १ ॥ धम्मे अ अट्ठमे वुत्ते ८ काहीति त ९ कतति त ' १० । त्ति, श्रीस्थानाङ्गे (सू० ७४५) वृत्त्येकदेशो यथा—"अधर्मपोषक दानमधर्मदानम् अधर्मकारणत्वाद्वा अधर्म एव । यदुक्तम्—"हिंसानृतचौर्योद्यतपरदारपरिग्रहप्रसक्तेभ्यः । यद्दीयते हि तेषा तज्जानीयादधर्माय " ॥ १ ॥ इत्यादि । अत एवानुकम्पावस्थामप्राप्ताना लौकिकलोकोत्तरगाढमिथ्यादृशा शाक्यादीना जमा-ल्यादीना चाशनादिसप्तविधपिण्डदानेन केवलमधिकरणपोषणमेव । अधिकरणत्व च तेषा ससारमार्गत्वा-न्यथानुपपत्त्या तन्मार्गप्रवृत्तिपूर्वकोन्मार्गप्रकाशकत्वेन प्रतीतमेव । इह तु यत्तच्छब्दाभ्या शिवमार्गकारण-मेवोपात्तम् । तच्च सम्यग्दृशा सम्यक्त्वाभिमुखाना वा ज्ञानाद्युपष्टम्भकत्वेनैव स्यात् । तेन ज्ञानाद्युपष्ट-म्भकारणसाधुविषयकभक्तिपरायणस्यैव भवति, तेन तेषा सङ्गमनयसारादीना तथाभूतसाधुदानादिकर्त्त-व्यस्य सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वेन शिवमार्गकारणत्वात् । एव भव्यत्वमपि प्रत्यासन्नमुक्तीनामेव ग्राह्यम्, न पुनरप्राप्तव्यवहारराशीना दूरभव्यानामपि । पञ्चसूत्र्यामपि तथैव सूचितम्—' सव्वेसिं भव्वाण (जीवाणं)

બીજાને વિષઇ નહી એહતુ જણાવનાર તઉ શિવમાર્ગનુ કારણુ એ વચન જ અને જે અનાર્ય-જનને પણિ આપ આપણા ગુર્વાદિ સબધિ દાનવિનયાદિક દેખીઇ છઇ, તે કાંઇ સ્વાભાવિક નહીં. તઉ સ્યુ ? પોતે પોતાને ગુરૂપદેશને આયત્ત તઉહેપણિ તે ગુણપણિ માનવુ નહી, તેહને જે મિથ્યા-ત્વરૂપપણિં અને દુર્ગતિહેતુપણિં પ્રાણાતિપાતાદિ આશ્રવથીએ અધિક પાપરૂપપણાથી, દાન, અધર્મ નહીં હુઇ એહવુ ન શકવુ. દાનને પણિ અધર્મપણિ પ્રવચનને વિષે પ્રસિદ્ધપણાથી અધર્મનું પોષક દાન અથવા અધર્મના કારણપણાથી અધર્મ જ હિંસા–જુઠુ –ચોરી તેહને વિષે ઉજમાલ અને પરસ્ત્રી–પરિગ્રહ તિહા આસક્તને જે દીજે દાન તે જાણવુ અધર્મને અર્થે

એતલાવતી અનુકંપાવસ્થાને અણપામ્યા લૌકિક અને લોકોત્તર આગાઢ–મિથ્યાદષ્ટિ જે શાક્યાદિક અને જમાલ્યાદિક તેહને અશનાદિક સપ્ત પ્રકાર પિંડદાને કરી કેવલ અધિકરણપોષણ જ, અધિકરણપણુ તે તેહને સંસારમાર્ગપણાની અન્યથા અણથાવે, તે માર્ગપ્રવૃત્તિપૂર્વક ઉન્માર્ગને પ્રકાશકપણિ, પ્રસિદ્ધ જ 'ઇહા યત્ તત્ શબ્દઇ શિવમાર્ગનુ કારણુ જ ગ્રહિઉં', તે સમ્યગ્દૃષ્ટિને અથવા સમ્યક્ત્વાભિમુખને જ્ઞાનાદિકના આધારપણિં કરીને જ હુઇ તે વતી જ્ઞાનાદિવૃદ્ધિનુ કારણુ સાધુ સબધી ભક્તિ તત્પરને જ હુઈ, તે વતી તે સંગમ-નયસારાદિકનુ સાધુદાનાદિ જે કર્તવ્ય તેહને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિને હેતુપણિં કરી શિવમાર્ગના કારણપણાથી.

होउ कामाण ' मिति (साहु० २.) पञ्चसूत्रकस्य वृत्तौ भवितुकामानामासन्नभव्यानामित्यादि यावत् कुशलादिव्यापाराननुमोदे इत्यादि भणितत्वात् । तथा तत्साधनानि–ज्ञानादेः कारणानि पुस्तक–प्रतिमा–रजोहरणादीनि नानाविधानि अनेकप्रकाराणि विषयीभवन्ति । चः समुच्चये 'दुण्हपि' त्ति, द्वयोरपि प्राप्तसम्यक्त्वसम्यक्त्वाभिमुखयोरपीति गाथार्थः ॥ ७१ ॥

अथाप्रशस्तानुमोदना कस्य भवतीति दर्शयति—

॥बीआ य अप्पसत्था मिच्छादिट्ठिस्स आभिगहिअस्स। हुजाभिणिवेसिस्सा पाएण विसेसओ अ तहा॥

व्याख्या—द्वितीया अप्रशस्तानुमोदना आभिग्रहिकस्य मिथ्यादृष्टेर्भवेत्, प्रायो–बाहुल्येन, विशेषतोऽभिनिवेशिनो मिथ्यादृष्टेः, उभयोरागाढमिथ्यादृष्टित्वेन साम्येऽपि तथाभूतविशेषस्यानुभवसिद्धत्वादिति गाथार्थः ॥ ७२ ॥

अथ प्रशस्तानुमोदनाया विषयमाह—

॥तीए विसओ णीअमयधम्मिअकिच्चाइ हुंति दुण्हंपि। तत्थवि आभिगहिअस्स य सहेतुणो इंदिअत्थावि॥

व्याख्या—तस्या–अप्रस्तानुमोदनाया विषयो–निजनिजमतधार्मिककृत्यानि पञ्चाग्निसाधनादीनि पिच्छिकादिलिङ्गविशिष्टनाग्न्यव्रतादीनि च भवन्ति । अथोभययोर्मध्ये विशेषमाह–' तत्थ वि 'त्ति, तत्राऽपि–द्वयोर्मध्ये आभिग्रहिकस्येन्द्रियार्थाः शब्दादयोऽप्यनुमोदनीया भवन्ति । तेऽपि सहेतवः, सह हेतुभिः पृथिव्याद्यारम्भादिभिः वर्त्तन्ते ये ते सहेतवः । पृथिव्याद्यारम्भादयः तज्जनितशब्दादयश्चेत्युभये

इम भव्यपणु पणि प्रत्यासन्नमुक्तिनु ज ग्रहिवुं. पणि व्यवहारराशि अणुपाम्या जे दूरभव्य तेहनु पणि (ग्रहिवु नही) पंचसूत्रीमाहि इमज सूचव्यु छे ' आसन्नभव्य तेहना कुशलादिव्यापार प्रते अनुमोदुं ' इत्यादि कहेवापणाथी वली ज्ञानादिकना कारण जे पुस्तक–प्रतिमा–रजोहरणादिक अनेकप्रकार ते विषय हुई सम्यक्त्व पाम्या अने समकितने अभिमुख ए बिहुने पणि इति गाथार्थ : ॥ ७१ ॥

हिवे अप्रशस्त अनुमोदना ते केहने हुई ? ते देखाडे छे—

बीजी अप्रशस्त–अनुमोदना आभिग्रहिक मिथ्यादृष्टिने हुई बहुलपणे विशेषथी अभिनिवेशीमिथ्यादृष्टिने. बिहुने आगाढमिथ्यादृष्टिपणि सरखाइपणि छते पणि तेहवा विशेषने अनुभवसिद्धपणाथी ए गाथार्थ ॥७२॥

हिवे अप्रशस्त अनुमोदनानो विषय कहे छे —

तेहनो विषय आप आपणा मतसंबंधि धार्मिककर्तव्य हुई तिहा वली आभिग्रहिकने सहेतुक इंद्रियार्थपणि.

वृत्तिनो अर्थ :—ते अप्रशस्त–अनुमोदनानो विषय आप आपणा मतसंबंधि धार्मिककर्तव्य–पंचाग्निसाधनादिक अने पिच्छिकादिके युक्त नाग्न्यव्रतादिक हुई हिवे बिहु मध्ये विशेष कहे छई. तिहा पणि बिहु मध्ये आभिग्रहिकने इंद्रियार्थ–शब्दादिकपणि अनुमोदनीय हुइ तेय पणि हेतु जे पृथिव्यादिकना आरंभ, तेणे सहित वर्ते जे सहेतु कहीई, पृथिव्यादिकना आरंभ अने तज्जनितशब्दादिक ए बिहुपणि अनुमोदनीय हुइ. ए अर्थ. तेहनो प्रयोग ते इम–मइ मृग हण्यो ते भलु थयु. इम आत्मानो उत्साह.

अप्यनुमोदनीया भवन्तीत्यर्थः। तदुल्लेखस्त्वेव—मया मृगो व्यापादितस्तच्छोभन जातमित्याद्यात्मोत्साहो यावत् हस्तितापसादीना हस्तिव्यापादनादौ प्रवचने प्रतीत एव। उपलक्षणोदनाभिग्रहिकादेरपि सुतरामेव तथासम्भवन् वाच्य। न चैवमाभिनिवेशिकस्याऽपि सम्भवति, तस्य जैनाभासत्वेन द्रव्यतस्तज्जनितकटुकविपाकस्य परिज्ञानात्। यच्चाभिग्रहिकापेक्षया आभिनिवेशिकस्य जैनाभासस्याधमत्व तज्जैनेऽप्यजैनत्वबुद्ध्या जिनाज्ञाविराधकत्वेन तीव्रमिथ्यात्वोदयबन्धाभ्यामेवावसातव्यम्। मिथ्यात्व च सर्वोत्कृष्ट पापमित्यग्रे दर्शयिष्यते इति गाथार्थः॥ ७३॥

अथ धार्मिकानुष्ठानविषयाऽनुमोदना प्रशस्तैव भवति, अधर्मस्याऽपि धर्मबुद्ध्या क्रियमाणत्वेन प्रशस्ताध्यवसायजन्यत्वादिति पराशङ्कामपाकर्तुं प्रथम पुरुषभेदानाह—

॥आराहग णाराहग विराहगा तिण्णि माणवा कमसो। उत्तम मज्झिम अहमा जिणवरआणं समहिगिच्च॥

व्याख्या—आराधका अनाराधका विराधकाश्चेति त्रयो मानवा—मनुष्याः क्रमशो—अनुक्रमेण उत्तमा मध्यमा अधमाश्च स्युः। आराधका उत्तमा, अनाराधका मध्यमा, विराधकाश्चाधमा इत्यर्थः। उत्तमत्वादिक च दीर्घत्वह्रस्वत्वादिवत् सापेक्षमेव भवतीत्याह—जिनाज्ञां समधिकृत्य—सम्यग्जिनाज्ञामपेक्ष्येत्यर्थ इति गाथार्थः॥ ७४॥

अथ कथमाराधकत्वादिक स्याद्? इति दर्शयन्नाह—

॥ पत्थिअविहिदत्ताए जिणआणाए तहण्णहाकरणे। पढमंतिमाउ णाणा इअरे णाराहगा वि तहा॥७५॥

યાવત્ હસ્તિતાપસાદિકને હસ્તિના હણવાદિકને વિષે પ્રસિદ્ધ જ ઉપલક્ષણથી અનાભિગ્રહિકાદિકને પણિ અતિહિ તિમ સભવતો કહેવો પણિ આભિનિવેશિકને ઇમ ન સભવે તેહને જૈનાભાસપણિં કરી દ્રવ્યથી તેહથી ઉપના જે કટુકવિપાક તેહના પરિજ્ઞાનથી અને જે આભિગ્રહિકની અપેક્ષાઇ અભિનિવેશી જૈનાભાસને અધમપણું છે તે જૈનને વિષે પણિ અજૈનપણાની બુદ્ધિં તીવ્રમિથ્યાત્વનો ઉદય અને બધે કરીજ જાણવુ મિથ્યાત્વ તે સર્વોત્કૃષ્ટપાપ એહવુ આગલિ દેખાડીસ્યે એ ગાથાર્થ ॥ ૭૩ ॥

હિવે ધાર્મિક અનુષ્ઠાન વિષયિણી અનુમોદના પ્રશસ્તજ હુઇ. અધર્મને પણિ ધર્મબુદ્ધિં કરિવાપણે કરી પ્રશસ્તઅધ્યવસાયે જન્યપણાથી એહવી પરાશકા ટાલવાને પ્રથમ પુરુષભેદ પ્રતે કહે છે—

આરાધક અનારાધક અને વિરાધક એ તીન મનુષ્ય ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ જિનવરની આજ્ઞા આસરીને.

વૃત્તિનો અર્થ —આરાધક અનારાધક અને વિરાધક એ ત્રિણ્યિ મનુષ્ય અનુક્રમે ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ હુઈ અર્થ સ્પષ્ટજ ઉત્તમાદિકપણું તે દીર્ઘપણુ હ્રસ્વપણાદિકની પરે અપેક્ષાસહિતજ હુઇ એહવુ કહે છે-શુદ્ધજિનની આજ્ઞા અપેક્ષીને એ ગાથાર્થ ॥ ૭૪ ॥

હિવે આરાધકપણાદિક કિમ હુઇ? એહવુ દેખાડે છે—

પ્રાર્થિતવિધિં દીધી જે જિનાજ્ઞા તેહને તિમ કરવે અને અન્યથા કરવે પ્રથમ અને અંતિમ અનેકભેદે બીજા અનારાધકપણિ તિમ

व्याख्या—प्रार्थितविधिदत्ताया जिनाज्ञायाः तथाऽन्यथाकरणे प्रथमान्तिमाः–त्रिषु भङ्गेषु आद्यचरमाः–आराधकविराधकाः स्युरित्यन्वयः । तत्र यद् येन प्रकारेण यस्य जिनेनोपदिष्टं तत्तेनैव प्रकारेण तथा, वैपरीत्येन चान्यथा, तथा चान्यथा च तथान्यथा, तयोः करणं, 'द्वन्द्वान्ते श्रूयमाणं पदं प्रत्येकमभिसम्बद्ध्यते' इति न्यायात् तथाकरणमन्यथाकरणं चेत्यर्थः । तस्मिन् तथान्यथाकरणे । कस्या ? जिनाज्ञायाः, किंलक्षणाया ? प्रार्थितविधिदत्ताया', 'हे जिनेन्द्र ! येन विधिना सम्यक्त्वाद्याराधनं भवति तं विधिमस्मभ्यमुपदिशतु वयं च त्वदाज्ञां करिष्यामः' इत्येवरूपेणाऽभ्यर्थितो यो विधिः तेन, यथाऽभिलषितविधिना दत्ता–जिनेन्द्रेण साध्वादीनामुपदिष्टा प्रार्थितविधिदत्ता तस्याः । अय भावः—येन यो विधिः प्रार्थितस्तस्मै तमेव विधि जिनो दत्तवान् । दत्तोपात्तविधिना च सम्यक्त्वाद्याराधनपरायणाः जिनाज्ञाराधकाः, विराधकाश्च ततो विलक्षणा, जिनाज्ञामङ्गीकृत्य तदपालनात् । तेन प्रतिपन्नसम्यक्त्वो हि आराधको विराधकश्च सम्यक्त्वस्यैव भवति, न पुनर्विरतेरपि, विरतिविषयकजिनाज्ञाया अनङ्गीकारात् । प्रार्थितस्य सम्यक्त्वविधेरेव दत्तत्वात् । विरतेश्चाराधको नियमेन सम्यक्त्वस्याप्याराधक एव, विरतेश्च सम्यक्त्वाविनाभावित्वात् । एवं विराधकोऽपि निश्चयतः सम्यक्त्वस्याऽपि, सम्यक्त्वसम्बद्धाया एव विरतेरङ्गीकारात् । अत एवाऽऽगमोऽपि—

'णिच्छयणयस्स चरणस्सुवघाए णाणदसणवहो वि । ववहारस्स उ चरणे, हयंमि भयणा उ, सेसाणं' ॥ १ ॥ ति उप० (मा० गा० ५१२) तेन जिनाज्ञाया आराधनाविराधने यथाभ्युपगतप्रतिज्ञानिर्वहणाऽनिर्वहणाभ्यामेवावसातव्ये । एतेन प्रतिपन्नजिनाज्ञस्यैवाऽऽराधन विराधनं वा स्यादिति, दर्शित बोध्यम् । अत एव सर्वविरतिं परित्यज्य प्रतिपन्नदेशविरतिर्मरीचिरस्पष्टवचननिमित्तकोत्सूत्रलेशेन

વૃત્તિનો અર્થઃ—પ્રાર્થિતવિધિં દીધી જે જિનાજ્ઞા તેહને તિમ કરવે અને વિપરીત કરવે આરાધક અને વિરાધક જાણવા. તિહાં જે જિણિ પ્રકારઇં જેહને જિને ઉપદેસ્યું તે તિણિંજ પ્રકારે તથા વિપરીતપણે તે અન્યથા. દ્વંદ્વસમાસને અંતે સાભલીતું જે પદ તે પ્રત્યેકે જોડીઈ એ ન્યાયવતી. તીમ કરવું અને અન્યથા કરિવું એ અર્થ.. તિમ કરવે ને અન્યથા કરિવે. કેહને ? જિનાજ્ઞાને. હે જિનેંદ્ર ! જિણે વિધિ સમ્યક્ત્વાદિકનુ આરાધન હુઇ તે વિધિ અમ્હને કાજે ઉપદિશઉ. અમ્હે તાહરી આજ્ઞા કરિસ્યે. ઇણી રીતે પ્રાર્થ્યો જે વિધિ તેણે પ્રાર્થિતવિધિં દીધી જિનેંદ્રે સાધ્વાદિકને દીધી તેહના. એ તાત્પર્ય—જેણે જે વિધિ માગ્યો તેહને તે વિધિ પ્રતે જિન તે દેતો હુઓ, દીધો તેહવો ગ્રહ્યો જે વિધિ તેણે, સમ્યક્ત્વાદિકના આરાધન તત્પર તે જિનાજ્ઞારાધક. વિરાધક તે તેથી વિલક્ષણ. જિનાજ્ઞા આસિરી તે અણપાલ્યાથી. તે વતી પડિવજ્યું સમ્યક્ત્વ હુઈ તે આરાધક અથવા વિરાધક સમ્યક્ત્વનોજ હુઈ પણિ વિરતિનો નહી વિરતિસંબંધી જિનાજ્ઞા અનંગીકારથી. સમ્યક્ત્વવિધિને જ દીધાથી વિરતિનો આરાધક તે નિયમેજ સમકિતનો આરાધક વિ તિર્નિ સમકિતવિના અણછતાથી ઇમ વિરાધકપણિ સમકિતનો પણિ, સમકિતસંબદ્ધજ વિરતિના અંગીકારથી

એતલાજવતી આગમ પણિ—નિશ્ચયનયનઇં મતિં ચારિત્રને ઉપઘાતે જ્ઞાનદર્શનનો પણિ વધ, અને વ્યવહારમતે ચારિત્રને ઘાતે વિકલ્પ જ્ઞાન–દર્શનનો તેવતી જિનાજ્ઞાનુ આરાધન અને વિરાધન તે અંગીકૃત પ્રતિજ્ઞાને નિર્વહણે અને અનિર્વહણે જ જાણવી. એતલે અંગીકૃતજિનાજ્ઞાવંતનેજ આરાધન અને વિરાધન હુઈ. એહવુ દેખાડ્યું જાણવુ, એતલાજવતી સર્વવિરતિ છાડીને પડિવજી દેશવિરતિ છે જેણે એહવો મરીચી તે

विराधितसम्यक्त्व कोटाकोटीसागरप्रमाणं संसार निर्वर्त्तितवान्। न चैवं स एव मरीचिजीवः पट्कृत्वस्त्रिदण्डिकोऽपि, तस्याप्रतिपन्नजिनाज्ञस्यानाराधकत्वेन विराधकत्वाभावात्। मरीचेश्चास्पष्टवचनेन यथोत्सूत्र तथाऽग्रे दर्शयिष्यते इति। ते चाराधकादयः किंलक्षणाः? नाना–अनेकप्रकाराः। एतच्च जघन्यादिभेदभिन्न यथागम स्वय परिभाव्यम्। आराधनाविराधनास्थानानामपरिमितत्वात्। ये चाप्रतिपन्नजिनाज्ञास्ते कीदृशा भवन्ति? इत्याह–'इअरे त्ति। इतरे–आराधकविराधकेभ्योऽन्येऽनाराधकाः। अपिरेवार्थे। अनाराधका एव। ते चैकेन्द्रियादय. शाक्यादयश्च। ते चानाराधका अपि (तथा) नाना–अनेकप्रकारा। परं व्यक्ताव्यक्तमिथ्यात्वाभ्या तारतम्याद्यनेकभेदभिन्नाभ्या कृतो भेदोऽवसातव्यः। अय भावः—यथा यौगलिकनराश्चक्रवर्त्त्याज्ञानिमित्तकेष्टानिष्टफलभाजो न भवन्ति, चक्रवर्त्त्याज्ञामप्रतिपन्नत्वात् तथा जिनाज्ञाऽनाराधका अपि अप्रतिपन्नजिनाज्ञाकत्वेन जिनाज्ञानिमित्तकेष्टानिष्टफलभाजो न भवन्ति, (तथा जिनाज्ञामधिकृत्यैकेन्द्रियादयोऽपि) यदुक्तम्—''अणाराहणाए ण किंचि' त्ति, पञ्चसूत्रके (पत्राक १७) वृत्तिर्यथा–अनाराधनायोम् एकान्तेन प्रवृत्तौ न किञ्चिदिष्टमनिष्ट वा फल मोक्षोन्मादादिरिति गाथार्थ' ॥ ७५ ॥

अथ विराधकेष्वपि प्रकृतोपयोगिन विराधकमधिकृत्य जिनाज्ञावतः परिज्ञानाय विशेषमाह—

॥ उस्सुत्तदेसणाए विराहगो सो उ दिट्ठिविससप्पो। अण्णेसिं तो हुज्जा दूरं दूरेण परिचज्जो ॥७६॥

व्याख्या—उत्सूत्रदेशनया–जिनवचनोत्तीर्णापदेशेन यो जिनाज्ञाविराधक', स तु अन्येषा मनुजानां दृष्टिविषसर्पः, दृष्टिर्दंष्ट्रौ वा विषं यस्य स दृष्टिविषः सर्प. स इव यः स तथा। अत एव

અપ્રગટ વચનનિમિત્તે કરી,ઉત્સૂત્રને લેશે વિરાધિતસમ્યક્ત્વ હુતો કોડાકોડી સાગરપ્રમાણ સંસાર નિપજાવતો હુઓ. પણિ તેહજ મરીચિ જીવ છવાર ત્રિદંડી હુતો નહીં વિરાધક. તે અનંગીકૃતજિનાજ્ઞાને અનારાધકપણે વિરાધકપણાના અભાવથી. મરીચિને અસ્પષ્ટવચને જેહવું ઉત્સૂત્ર તેહવું દેખાડીસઈ તે આરાધિક કહેવા છે? અનેક પ્રકારે છે. એતઉ જઘન્યાદિ ભેદે ભિન્ન, જિમ આગમ હુઈ તિમ વિચારવું અને જે અનંગીકૃતજિનાજ્ઞા તે કહેવા હુઈ? તે કહે છે–બીજા આરાધક વિરાધકથી અન્ય તે અનારાધક. અપિશબ્દ તે એવકારનો અર્થ બોલે એતલે અનારાધકજ. તે એકેંદ્રિયાદિક અને શાક્યાદિક. તે અનારાધકપણે અનેકપ્રકારે પુણિ વ્યક્ત અને અવ્યક્ત મિથ્યાત્વતારતમ્યાદિ અનેકભેદભિન્ને તિણે કર્યો ભેદ જાણવો.

એ ભાવ–જિમ યૌગલિકનર ચક્રવર્તિની આજ્ઞાનિમિત્તક ઇષ્ટ અનઈ અનિષ્ટ ફલના ભજનાર ન હુઇ. તિમ જિનની આજ્ઞાના અનારાધકપણે અણુઅંગી કરી જિનાજ્ઞા, જિનાજ્ઞાનિમિત્તક જે ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ ફલ તેહના ભજનાર ન હુઇ અનારાધનાની એકાંતે પ્રવર્તતઇ કાંઇ ઇષ્ટ અથવા અનિષ્ટ ફલ મોક્ષ-ઉન્માદાદિરૂપ ન હુઇ: એ ગાથાર્થ. ॥ ૭૫ ॥

હિવે વિરાધકને વિષે પણિ ઉપયોગી જે વિરાધક, તે આશ્રયીને જિનાજ્ઞાવતને પરિજ્ઞાનને અર્થે વિશેષ પ્રતિ કહે છે—

ઉત્સૂત્રદેશનાઈ વિરાધક તે નિશ્ચયઈ દૃષ્ટિવિષસર્પ. અન્યને હુઈ તે દૂરે જ વર્જવો.

વૃત્તિનો અર્થ:—ઉત્સૂત્રદેશના–જે જિનવચન અતિક્રમીને ઉપદેશ, તેણે કરી જે જિનાજ્ઞાનો વિરાધક તે અન્ય મનુષ્યને, દૃષ્ટિ અથવા દૃષ્ટિને વિષઇ વિષ છે જેહને તે દૃષ્ટિવિષસર્પ, તેહની પરે તે અતિદૂરે છોડવો હુઇ. દૃષ્ટિવિષસર્પનો પ્રતિકાર દૃષ્ટિપંથિં અવતરવું નહીં એહજ. તે તો અતિદૂરેથી

दूरं दूरेण–अतिदूरेण परित्याज्यो भवेत् । दृष्टिविषसर्पस्य प्रतीकारो दृष्टिपथानवतरणमेव । तच्चातिदूरतस्त्यागेनैव स्यात् । तथाऽयमप्यभिनिवेशी मन्तव्यः । एतेन निजनिजमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानं धर्म एव देवादिसुगतिप्राप्तिहेतुत्वादिति पराशङ्काऽपि परास्ता, जिनाज्ञामन्तरेण धर्माधर्मयोरविशेषात् । यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः—

तित्थयराणा मूलं णिअमा धम्मस्स तीए वाघाए । किं धम्मो किमधम्मो णेवं मूढा वियारंति ॥ १ ॥ त्ति, (उप० प० गा० ६७९) उपदेशपदे वृत्तिर्यथा–'तीर्थकृदाज्ञा–भगवदुपदेशो मूलम्–आदिकारण नियमाद्वश्यभावेन धर्मस्य–यतिगृहस्थसमाचारभेदभिन्नस्य । अतीन्द्रियो ह्यसौ । न चान्यस्याऽसर्वविद' प्रमातुरुपदेश एतत्प्रवृत्तौ मतिमता हेतुभाव प्रतिपत्तु क्षमते, एकान्तेनैव तस्य तत्रानधिकारित्वात् । जात्यन्धस्येव भित्त्यादिषु नरकरितुरगादिरूपालेखन इति । तस्यास्तीर्थकराज्ञायाः व्याघाते–विलोपे किमनुष्ठान धर्मः, अथवा किमधर्मो वर्त्तते ? । अन्यत्राऽप्युक्तम्—

'आणाए च्चिअ चरणं, तब्भंगे जाण किं न भग्गंति ? । आणं च अइक्कतो, कस्साएसा कुणइ सेस ॥ १ ॥ (उपदेशमाला गा० ५०५) इति नियामकाभावान् न विवेचयितु शक्यते यदुतैतदनुष्ठानं धर्मः इद च अधर्म इति । न–नैव एवम्–अनेन प्रकारेण मूढा–हिताहितविमर्शविकला विचारयन्ति–मीमासन्ते'। यतो जिनाज्ञामन्तरेण धर्माधर्मयोरविशेषः। तत एव मिथ्यादृष्टिमात्रस्य शास्त्राभ्या-

---

ત્યાગેજ હુય તિમ એહે અભિનિવેશી માનવા. એતલે આપ આપણા માર્ગને ઇષ્ટ જે ધર્મિકાનુષ્ઠાન, તે ધર્મજ દેવાદિસુગતિની પ્રાપ્તિના હેતુપણાથી. એહની પરની આશંકા પણિ ટાલી જિનઆજ્ઞા વિના ધર્મ–અધર્મના અવિશેષપણાથી. 'તીર્થકરની આજ્ઞા' તે ધર્મનુ મૂલ અને તે આજ્ઞાને વ્યાઘાતે કઉણુ ધર્મ કઉણુ અધર્મ ? એહવું મૂઢ ન જાણે.' વૃત્ત્યર્થ–તીર્થકરની આજ્ઞા–ભગવંતનો ઉપદેશ, પ્રથમકારણ અવશ્યભાવે યતિ અને ગૃહસ્થ તેહના આચારને ભેદે ભિન્ન જે ધર્મ તેહનુ અતીંદ્રિય એ ધર્મ છઈ અન્ય જે અસર્વજ્ઞકથક તેહનો ઉપદેશ એહની પ્રવૃત્તિને વિષે મતિવંતને હેતુભાવપ્રતે પડિવજવાને સમર્થ નહીં. એકાંતે તેહને અનધિકારિપણાથી, જાત્યંધને જિમ ભિત્ત્યાદિકને વિષઇં નર-હસ્તિ-તુરંગાદિકના ચિત્રામને વિષઈ. તે તીર્થકરની આજ્ઞાને વિલોપે સ્યું ? અનુષ્ઠાન ધર્મ અથવા અધર્મ વર્તે.

અન્યથાતરે પણિ કહિઉં છે–'આજ્ઞાઈજ ચારિત્ર, તેહને ભંગે જાણિ સ્યુ ન ભાગુ ? આજ્ઞા અતિક્રમતો કેહના આદેશથી કરે છે, શેષ ધર્મ' નિયામકના અભાવથી વિવેક કરી ન સકઇ, જે વતી અનુષ્ઠાન એ ધર્મ અને આ અધર્મ, પણિ મૂઢ–હિતાહિતવિચારે રહિત તે એણિ પ્રકારિન વિચારિ. જે માટે જિનાજ્ઞા વિના ધર્માધર્મનો અવિશેષ. તે માટે મિથ્યાદષ્ટિમાત્રને શાસ્ત્રાભ્યાસ પણિ સંસારનુ કારણુ જ વિપરીતપણે જાણવાથી વૃત્તિસહિત પૂર્વે દેખાડયુ છે. એતલાજવતી સમકિત સાહમીને (અનભિમુખને) પુણ્યને વિષે પ્રવૃત્તિ અને પાપને વિષે નિવૃત્તિ ન હુઈ જ. 'જ્ઞાનનુ ફલ વિરતિ પાપને વિષે, પુણ્યને વિષે તિમ પ્રવૃત્તિ, યોગ્યતાદિકે યુક્ત તે ભાવે ન હુઇ. જે માટિ જ્ઞાન તે અજ્ઞાન તેહને છે જ્ઞાન જે વસ્તુબોધ તેહનુ ફલ નિવર્તવુ કિહાં ? તે કહે છે પાપ–પ્રાણાતિપાતરૂપકુકર્તવ્ય તેહને વિષે, પવિત્ર જે સ્વાધ્યાય–ધ્યાન–તપશ્ચારિત્રાદિક કાર્યવિશેષને વિષે, તથા તે સમુચ્ચયને વિષે એતલે વલી પ્રવૃત્તિ પ્રવર્તનને સંપજે. તે પણિ જ્ઞાનનુ જ ફલ. તે પાપનિવૃત્તિ અને પુણ્યની પ્રવૃત્તિ તે કેહવી ? તે કહે છે. યોગ્યતારૂપઈં, આદિશબ્દથી દ્રવ્યક્ષેત્રકાલને અનુકૂલે યુક્ત–સંબદ્ધ, તે વતી ભાવાર્થરૂપે મિથ્યાત્વીને

सोऽपि संसारकारणमेव, वैपरीत्येनावबोधात् । यदाह–' भवहेउ णाणमेअस्से 'त्यादि सवृत्तिक प्रागुपदर्शितम् (पृ० १२२) । अत एव सम्यक्त्वानभिमुखाना मिथ्यादृशामज्ञानवशेन पुण्ये प्रवृत्ति पापे च निवृत्तिर्न स्यात् । यदुक्तम्—

' णाणस्स फल विरई पावे पुण्णमि तह पवित्तीउ । जोगत्ताइअणुगया भावेण ण सा अओऽण्णाण ' ॥ १ ॥ ति, उपदेशपदे (गा० ४४८) वृत्तिर्यथा–' ज्ञानस्य–वस्तुबोधस्य फल–कार्यं विरतिरुपरमः, क ? इत्याह–पापे–प्राणातिपातादिरूपे कुकृत्ये, पुण्ये–पवित्रे स्वाध्यायध्यानतपश्चरणादौ कृत्यविशेषे । तथेति समुच्चये । प्रवृत्तिस्तु–प्रवर्तनमेव या सम्पद्यते, साऽपि ज्ञानस्य फलम् । कीदृशी ? इत्याह–योग्यत्वाद्यनुगता, योग्यत्वेन–योग्यतारूपेण, आदिशब्दाद् द्रव्यक्षेत्रकालभावत्वानुकूल्येन चानुगता–सम्बद्धा । ततो भावेन–भावार्थरूपेण न–नैव मिथ्यादृष्टेः पापे विरतिः पुण्ये च प्रवृत्तियोग्यताद्यनुगता सम्पद्यते, यतः कारणात्, अतो ज्ञानमप्यज्ञानम् , तस्याशुद्धालाबुपात्रनिक्षिप्तदुग्धशर्करादिमधुरद्रव्याणामिव ज्ञानस्याऽपि तत्र मिथ्यात्वोदयात् विपरीतभावापन्नत्वात् ' । अत्र ज्ञानस्य फल पापे निवृत्तिः पुण्ये च प्रवृत्तिरुक्ता । सा च ज्ञानवता सम्यग्दृशामेव भवति । न पुनरज्ञानिनो मिथ्यादृष्टेरपि, तस्य पुण्यपापयोः प्रवृत्तिनिवृत्त्योरभावात् । तस्माद्धर्मचिकीर्षुणा जिनाज्ञैव पर्यालोच्या, न पुनर्विशिष्टकष्टादिरूप तपःसयमाद्यनुष्ठानम् । यदुक्तम्—

' एअमइनिउणबुद्धीए भाविअ अप्पणो हिअट्ठाए । सम्म पयट्टिअव्वं आणाजोगेसु सव्वत्थ ' ॥ १ ॥ त्ति, उपदे० (प० गा० ४४९) वृत्तिर्यथा–एतत्पूर्वोक्तम् अतिनिपुणबुद्ध्या भाव्य–भावयि-

---

પાપની વિરતિ અને પુણ્યને વિષઇ પ્રવર્તન તે યોગ્યતાદિકે યુક્ત ન જ સપજે, જે કારણથી જ્ઞાન પણિ–અજ્ઞાન તેહને, અશુદ્ધતુંબડા મધ્યે ઘાલ્યુ જે દુગ્ધ શર્કરાદિ મધુર દ્રવ્યનીપરે, જ્ઞાનનેપણિ તિહા મિથ્યાત્વના ઉદયથી 'વિપરીત ભાવપ્રતે' પામ્યાપણાથી

ઇહા જ્ઞાનનુ ફલ પાપને વિષિં નિવૃત્તિ અને પુણ્યને વિષિ પ્રવૃત્તિ કહી અને તે તો જ્ઞાનવત સમ્યગ્દૃષ્ટિને જ હુઇ, પણિ અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિને ન હુઇ તેહને પુણ્યપાપને વિષે પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિના અભાવથી તેવતી ધર્મ કરિવા વાછતઇ જિનાજ્ઞા જ વિચારવી પણિ વિશિષ્ટકષ્ટાદિરૂપ તપ સયમ દિ અનુષ્ઠાન તે નહીં ' એ નિપુણબુદ્ધિ વિચારવુ આત્માના હિતનઇ અર્થે સમ્યગ્ પ્રવર્ત્તવુ આજ્ઞાયોગનઇ વિષે સર્વત્ર ' વૃત્ત્યર્થ–એ પૂર્વે કહિઉ તે નિપુણબુદ્ધિ વિચારવુ આત્માને હિતને અર્થે સમ્યગ્રીતિ પ્રવર્ત્તવુ આજ્ઞાયોગે સર્વત્ર ધર્માદિકાર્યે, એતલાજવતી કહિઉ છે–' બાલ તે વેષ વિચારે, મધ્યમબુદ્ધિ આચાર વિચારે, આગમતત્ત્વ તે બુધપરીક્ષઇ સર્વયત્ને ' જઉએ જિનની આજ્ઞા જિનપ્રવચનને વિષે પણિ અલ્પજનને હુઇ. કાલના અનુભાવથી. તઉહે સમ્યગ્દૃષ્ટિને જિનાજ્ઞારુચિને વિષે જ બહુમાન ભક્ત્યાદિક કરિવુ

એમ પ્રાહે કાલાનુભાવથી લોક ઇહા સર્વઇ જે માટે સુદર નથી તથાપિ આજ્ઞાશુદ્ધને વિષે પ્રતિબધ કરિવો ' અનતર કહિયા ઉદાહરણની પરે પ્રાહે લોક વર્તમાનકાલના સામર્થ્યથી એ જૈનમતને વિષે પણિ સર્વઇ સાધુ અનઇ શ્રાવક સુન્દર નથી વર્તતા તઉ સ્યુ ? અનાભોગાદિદોષથી શાસ્ત્રપ્રતિકૂલપ્રવૃત્તિ હુઈ એ પૂર્વની પરિ તે કારણથી આજ્ઞાશુદ્ધ–જે ભલી રીતે ભણ્યો જે જિનાગમ તેહના આચારના વશથી શુદ્ધિ પામ્યા જે સાધુ અને શ્રાવક તેહને વિષે બહુમાન કરિવો. ચે વલી જિનાજ્ઞાબાહ્ય વિશિષ્ટક્રિયાકારી હુઈ તે પણિ ઉવેખીનઇ સર્વપ્રકારે વર્જવા. 'બીજાનઈ વિષઈ પણિ પ્રદ્વેષ ન કરિવો. પણિ સર્વથા વિધિ જિનમાર્ગ–

तव्यम्, आत्मनः—स्वस्य हितार्थं—कल्याणनिमित्तं सम्यग्—यथावत्प्रवर्तितव्यमाज्ञायोगेन सर्वत्र धर्मादिकार्ये। अत एव उक्तम् 'बालः पश्यति लिङ्गं मध्यमबुद्धिर्विचारयति वृत्तम्। आगमतत्त्वं तु बुधः परीक्षते सर्वयत्नेन'॥ १॥ इति षोडशके (षो० १ गा० २) यद्यपि जिनाज्ञारुचिः जैनप्रवचनेऽप्यल्पजनस्यैव भवति कालानुभावात्, तथाऽपि सम्यग्दृशा जिनाज्ञारुचिष्वेव भक्तिबहुमानादि कार्यम्। यदुक्तम्—'एअ पाएण जणा कालाणुभावा इहपि सव्वेवि। णो सुदरत्ति तम्हा आणासुद्धेसु पडिबंधो' ॥ १॥ त्ति, उपदे० (प० गा० ८३८) वृत्तिर्यथा—'एतदनन्तरोक्तोदाहरणवत् प्रायो—बाहुल्येन जनाः—लोकाः कालानुभावात्—वर्त्तमानकालसामर्थ्यात् इहाऽपि—जैनमतेऽपि सर्वेऽपि साधवः श्रावकाश्च नो—नैव सुन्दरा वर्त्तन्ते, किन्त्वनाभोगादिदोषात् शास्त्रप्रतिकूलप्रवृत्तय'। इति पूर्ववत्। तस्मात्कारणाद् आज्ञाशुद्धेषु—सम्यगधीतजिनागमाचारवशात् शुद्धिमागतेषु साधुषु श्रावकेषु प्रतिबन्धो—बहुमानः कर्त्तव्य इति'। ये तु जिनाज्ञाबाह्याः विशिष्टक्रियाकारिणो भवन्ति, तेऽप्युपेक्ष्य सर्वप्रकारेण वर्जनीयाः।

यदुक्तम्—'इअरेसुवि य पओसो णो कायव्वो भवट्ठिई एसा। णवरं विवज्जणिज्जा विहिणा सइ मग्गणिरएण'॥ त्ति, उपदे० (प० गा० ८३९) वृ०—'इतरेष्वपि—जैनप्रवचनप्रतिकूलानुष्ठानेष्वपि समुपस्थितदुर्गतिपातफलमोहाद्यशुभकर्मविपाकेषु लोकोत्तरभिन्नेषु जन्तुषु प्रद्वेषो—मत्सरस्तद्दर्शने तत्कथाया वा अक्षमारूपो—नैव कर्त्तव्यः। तर्हि किं कर्त्तव्यम्? इत्याशङ्क्याह—भवस्थितिरेषा—यतः कर्मगुरवोऽद्याप्यकल्याणिनो न जिनधर्माचरणं प्रति प्रह्वपरिणामा जायन्त इति चिन्तनीयम्। तथा नवरं—केवलं विवर्ज्जनीया—आलापसंलापविश्रम्भादिभिः परिहरणीया विधिना—विविक्तग्रामनगरवसत्यादिवासरूपेण सदा—सर्वकालं मार्गनिरतेन सम्यग्दर्शनादिमोक्षमार्गस्थितेन साधुना श्रावकेण च। अन्यथा तदालापसम्भा-

---

तत्પરે, ઇતર—જૈનપ્રવચનને વિષે પ્રતિકૂલ અનુષ્ઠાનને વિષે પણિ. ઉપનુ છે દુર્ગતિપાતફલ છે જેહને એહવો જે મોહ તે આદે અશુભકર્મવિપાક છે જેહનેં એહવા જે લોકોત્તરથી ભિન્ન જે જતુ તેહને વિષે પ્રદ્વેષ જે મત્સર તે તેહના દર્શન અનેં તેહની કથાને વિષે અક્ષમારૂપ ન કરિવો. તઉસ્યુ કરિવુ? તે ઉપરિ કહે છઇ—સંસારસ્થિતિ એ. જે માટે કર્મઈ ગુરુ હજીતાંઈ અકલ્યાણવત જિનધર્મ આચરણ પ્રતે આસક્ત મન ન હુંઇ એહવુ ચિંતવવુ. કેવલ વર્જવા—આલાપ સલાપ વિશ્વાસાદિકે પરિહરવા. વિધિ—એકાત ગ્રામ—નગર વસત્યાદિવાસરૂપે સર્વકાલ માર્ગતત્પરિ—સમ્યગ્ દર્શનાદિરૂપમોક્ષમાર્ગને વિષે રહે સાધુઈ અને શ્રાવકે. ઇમ નહીં તો તે સઘાતે આલાપ—સંલાપાદિકે સસર્ગ કરિવો દુષ્ટજ્વરરોગે ઉપહત સંસર્ગની પરેં તે તે દોષના સચારથી ઇહલોક પરલોકનેં વિષે અનર્થની પ્રાપ્તિજ.

એતલાજવતી કહિઉં છઇ—સિહગુફા વ્યાઘ્રગુફા ઉદક અથવા બળતું તિહા પઇસે અશિવ ઉનોદરિકારૂપ પ્રતેં દુસ્સીલજનપ્રિય હુઇ તે. વ્યાધિ ભલું, મૃત્યુ ભલુ, દારિદ્રસગમ એ ભલુ, અરણ્યવાસઇ ભલું કુમિત્રસંગ ભલુ નહીં ઉપદેશપદાદિકનેં વિષેજ ઇમ નથી કહિઉ. અગાદિકને વિષે પણિ તિમ કહેવાથી. તે ઇમ—સંયમતપને વિષે ઉદ્યમ કરતો એ દુ:ખમોક્ષ ન કરે. તે વતી આત્મોત્કર્ષ વર્જવો યતિજનઇં. જે દુર્ગૃહિત જે વિદ્યાલવ તેહનેં દર્પે પ્રજ્વલિન ચિત્તનો ધણી સર્વજ્ઞવચનનુ એકદેશવિપરીત ભાષે તે એહવો હુતો સયમતપને વિષે ઉદ્યમ કરતો એ શરીર—મનના જે અનેક દુ:ખ અસાતાના ઉદયથી ઉપના તેહનો વિનાશ ન કરે પોતાને ગર્વિ પ્રજ્વલિત ચિત્તવંત. જે માટિ ઇમ, તે માટે પોતાનો ઉત્કર્ષ—જે હુંજ સિદ્ધાતવાદી, બીજો કો નથી કોઈ મુઝ સરિખો એહવો માન

षणादिना संसर्गकरणे दुष्टज्वररोगोपहतसंसर्ग इव तत्तद्दोपसञ्चारादिहपरलोकयोरनर्थावाप्तिरेव । अत एवोक्तम्-सीहगुहं वग्घगुह उदय च पलित्तयं च सो पविसे । असिअ ओमोयरिअं दुस्सीलजणप्पिओ जो उ ॥ १ ॥ त्ति, तथा 'वर वाही वरं मच्चू वर दारिद्दसगमो । वर अरण्णवासो वा मा कुमित्ताण सगमो' ॥ १ ॥ त्ति । न चैवमुपदेशपदादिषु प्रकरणेऽत्रैवोक्तम्, अङ्गादिष्वपि तथैव भणनात् । तथाहि—

'न करेइ दुक्खमोक्ख उज्जममाणोऽवि संजमतवेसु । तम्हा अत्तुक्करिसो वज्जेअव्वो जइजणेण' ॥ १ ॥ ति, सूत्रकृदङ्गनिर्युक्तौ (अ १३. गा० १२६) व्याख्या-"यो हि दुर्गृहीतविद्यालवदर्पाध्मात सर्वज्ञवचनैकदेशमन्यथा व्याचष्टे स एवभूतः सन् सयमतपस्सूद्यम कुर्वाणोऽपि, शारीरमानसाना दुःखानामसातोदयजनिताना मोक्ष-विनाश न करोति आत्मगर्वाध्मातमानसो, यत एव तस्मा दात्मोत्कर्षः-अहमेव सिद्धान्तार्थवेदी, नापरः कश्चिन्मत्तुल्योऽस्तीत्येवंरूपोऽभिमानो, वर्जनीय'-त्याज्यो यतिजनेन-साधुलोकेन । अपरोऽपि ज्ञानिना जात्यादिको मदो न विधेयः किं पुनर्ज्ञानमदः ? । तथाचोक्तम्-'ज्ञान मदर्दर्पहर, माद्यति यस्तेन तस्य को वैद्यः ? । अमृत यस्य विषायति, तस्य चिकित्सा कथ क्रियते ? ' ॥ १ ॥ इति । इह तु आज्ञाबाह्यमनुष्ठान तपःसयमादिकं दुःखविनाशकं न भवतीति दर्शितम् । तथा-'जे याबुद्धा महाभागा, वीरा असम्मत्तदसिणो । असुद्धं तेसि परकंत, सफलं होइ सव्वसो' ॥१॥ त्ति, श्रीसू० अ० ८ गा० २२) वृत्तिर्यथा-'जे याबुद्धा' इत्यादि । ये केचन 'अबुद्धा' धर्मं प्रत्यविज्ञातपरमार्था, व्याकरणशुष्कतर्कादिपरिज्ञानेन जातावलेपा' पण्डितमानिनोऽपि परमार्थवस्तुतत्त्वानवबोधात् अबुद्धा इत्युक्तम् । न च व्याकरणादिपरिज्ञानमात्रेण सम्यक्त्वव्यतिरेकेण तत्त्वावबोधो भवतीति ।

वर्जवो यतिजने साधुलोके बीजा ए जात्यादिमद न करवो, तउ ज्ञानमद किम करिवो ? कहिउपणि छे-ज्ञान ते मदना दर्पनु हरनार अने तेणे जे मद करे तेहने कउण वैद्य ? अमृत जेहनइ विषइ परिणमइ तेहनइ चिकित्सा किम करीइ ? इहा तो आज्ञाबाह्य अनुष्ठान जे तप.संयमादिक ते दुखविनाशक न हुइ एहवु देखाडयु.

वीर अबुद्ध महाभाग समकितदर्शी नामथी अशुद्ध तेहनु पराक्रमिउ कर्मबधफलनु दायक हुइ. जे केतलाएक अबुद्ध-धर्मप्रते अज्ञात परमार्थ, व्याकरण-शुष्कतर्कज्ञान तिणि थयो जे अभिमान जेहने एहवा पडितमानीपणि वस्तुना तत्त्वज्ञानना अज्ञानथी अबुद्ध एहवु कहिउ. व्याकरणादिपरिज्ञानमात्रे सम्यक्त्व विना तत्त्वबोध न हुइज कहिउ छे-शास्त्रना अवगाहननु घडवु तिहा तत्पर हुइ ते पणि अबुद्ध ते वस्तुतत्त्व न समजे. विविधप्रकार रसभांवमाहि पइठी चाटुडीपणि रसनो स्वाद घणे कालेपणि न जाणि. अथवा अबुद्धनी परे ते बालवीर्यवंत मोटा पूज्य ए अर्थ लोकविख्यात परकटकना भेदनार परमार्थ ए-जे पडितपणि दानादिके लोकपूज्यपणि सुभटवाद वहतापणि समकितने परिज्ञाने विकल एहवा केतलाएक हुइ ते देखाडे छे, सम्यग्पणि जोवातु. थील नथी जेहने ते मिथ्यादृष्टि ए अर्थः ते बालनुं जे काइ तप-दान-अध्ययन-नियमादिकने विषे पराक्रमणु-उद्यम कर्यो ते अशुद्ध साहमु कर्मबधनने अर्थे. भावविनाथी अथवा निदानसहितपणाथी कुवैद्यनी चिकित्सानी परे विपरीत अनुबधपणाथी वली कर्मबधरूप फले सहित एतले तपोनुष्ठानादिक सर्व क्रिया कर्मबधने अर्थेज इहा मिथ्यात्वीनु तप सयमादिक सर्व कर्मबधनने हेतुपणे फलवत कहिउ

तथाचोक्तं–' शास्त्रावगाहपरिघट्टनतत्परोऽपि, नैवाबुधः समधिगच्छति वस्तुतत्त्वम् । नानाप्रकार-रसभावगताऽपि दर्वी, स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ' ॥ १ ॥ यदिवा अवुद्धा इव अवुद्धाः–बाल-वीर्यवन्तः, तथा महान्तश्च ते भागाश्च महाभागाः, भागशब्दः पूजावचनः, ततश्च महापूज्या इत्यर्थः, लोकविश्रुता इति, तथा ' वीराः ' परानीकभेदिनः सुभटा इति । इदमुक्तं भवति–पण्डिता अपि त्यागादि-भिर्गुणैर्लोकपूज्या अपि तथा सुभटवादं वहन्तोऽपि सम्यक्तत्त्वपरिज्ञानविकलाः केचन भवन्तीति दर्शयति–न सम्यग् असम्यग् तस्य भावोऽसम्यक्त्वं तद्द्रष्टुं शीलं येषां ते तथा, मिथ्यादृष्टय इत्यर्थः, तेषां च बालानां यत्किमपि तपोदानाध्ययनयमनियमादिषु पराक्रान्तमुद्यमकृत तदशुद्धमविशुद्धिकारि प्रत्युत कर्म-बन्धाय, भावोपहतत्वात् सनिदानत्वाद्वेति कुवैद्यचिकित्सावद् विपरीतानुबन्धीति । तच्च तेषां पराक्रान्तं सह फलेन–कर्मबन्धेन वर्त्तत इति सफलम्, ' सर्वशः ' इति सर्वा अपि तत्क्रियाः तपोऽनुष्ठानादिकाः कर्मबन्धायैवेति ' । अत्र मिथ्यादृशां तपःसंयमाध्ययनादिकं सर्वमपि कर्मबन्धहेतुत्वेन फलवद्भणितम् ।

तथा ' अहावरे तच्चस्स ठाणस्स मिसगस्स विभंगे एवमाहिज्जति–जे इमे भवति आरण्णिआ' इत्यादि यावत् ' असव्वदुक्खप्पहीणमग्गे एगतमिच्छे असाहु ' त्ति, सूत्र कृ० द्वि० श्रु० (सूत्र. ३४) वृत्त्येकदेशो यथा–' अधर्मपक्षेण युक्तो धर्मपक्षो मिश्र इत्युच्यते । तत्र अधर्मस्येह भूयिष्ठत्वाद् अधर्मपक्ष एवायं द्रष्टव्यः । एतदुक्तं भवति–यद्यपि मिथ्यादृष्टयः काञ्चित्तथाप्रकारां प्राणातिपातादिनिवृत्तिं विदधति, तथाप्याशयस्याशुद्धत्वाद् अभिनवे पित्तोदये सति शर्करामिश्रक्षीरपानवदूषरप्रदेशवृष्टिवद् विवक्षितार्थाऽ-

---

અત એવ ઉચ્છૃંખલે ઇહા લિખ્યુ છે જે–જેણે અંશે પાખંડપણાઇ તેતલો અંશ તેહનો અશુદ્ધવતી પ્રશંસવો નહી. ઇત્યાદિ તે સૂત્ર વૃત્ત્યાર્થાધજ્ઞાનમૂલક જાણવુ. અર્થ સ્પષ્ટજ છે. અધર્મ-પક્ષે યુક્ત ધર્મપક્ષ તે મિશ્ર કહીઇ. એતલે અધર્મને ઘણાપણુ થી અધર્મપક્ષજ એ જાણવો એ ભાવ–જેઉ મિથ્યાદષ્ટિ કાઇએક તેહવી પ્રાણાતિપાતાદિ નિવૃત્તિ કરે છે તઉહિપણિ ભાવના અશુદ્ધપણાથી નવ-પિત્તને ઉદયે શર્કરાયુક્તક્ષીરપાન ઉખરભૂમિવૃષ્ટિની પરે વાછિત અર્થના અસાધકપણાથી નિરર્થકપણાઇ પામે મિથ્યાત્વના અનુભાવથી. મિશ્રપક્ષપણિ અધર્મપક્ષજ જાણવો ઇહા મિથ્યાદષ્ટિને પ્રાણાતિપાતની નિવૃત્તિપણિ અનિવૃત્તિ સરિખીજ કહી બુદ્ધ મહાવીરની આજ્ઞાઇ એ સમાધિપ્રતે પામીને અને એ સમાધિપ્રતે રહીને મિથ્યાત્વીને અનુમોદે નહી. તઉ ક્યુ ? તેહના આચરણની જુગુપ્સા પ્રતે કરે. રક્ષણશીલ એહવો સંસારસમુદ્ર તરીને જ્ઞાનાદિવંત હુતો ધર્મપ્રતે કહઇ.

જાણ્યા છે તત્ત્વ જેણે એહવા સર્વજ્ઞ મહાવીરસ્વામી તેહની આજ્ઞાઇ એ સદ્ધર્મપ્રાપ્તિ-લક્ષણસમાધિ પામીને અને એ સમાધિને વિષે રહીને મનવચન કાયાઇ સ્થિરેન્દ્રિય હુતો મિથ્યાદષ્ટિપ્રતે અનુમોદઇ નહી તઉ કેવલ તેહના આચરણની જુગુપ્સાપ્રતે કરે તે એહવો હુતો આત્માને પરને રક્ષણશીલ અથવા મોક્ષપ્રતિ ગમનશીલ હુતો તે એહવો હુતો સમુદ્રનીપરે દુસ્તર મહાભવૌઘ પ્રતિ તરીને, ગ્રહીઇ તે આદાન જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્રરૂપ તે છે જેહને એહવો સાધુ સમ્યગ્ દર્શન છતે પરતીર્થીની તપઃસમૃદ્ધ્યાદિ દર્શને જૈન–દર્શનથી ન પડિ સમ્યગ્જ્ઞાને યથાર્થપ્રરૂપણાથી સમસ્તપ્રવાદીના મત નિરાકરણિ પરને યથાર્થ મોક્ષ–માર્ગપ્રતે પ્રગટ કરે. સમ્યક્ ચારિત્રવંત છતે તો સમસ્ત પ્રાણિસમૂહને હિતવાછકપણિ નિરુદ્ધપાપવ્યાપાર હુતો તે ભિક્ષુના અવિશેષથી અનેકભવના ઉપાર્જ્યા કર્મ નિર્જરઇ પોતે અને પરનઇ. એહવો ધર્મ કહિં.

साधकत्वान् निरर्थकतामापद्यते । ततो मिथ्यात्वानुभावान्मिश्रपक्षोऽप्यधर्मपक्ष एवावगन्तव्य इत्यादि' । अत्र मिथ्यादृशां प्राणातिपातादिनिवृत्तिरप्यनिवृत्तिसमतयैवोक्ता ।

तथा 'बुद्धस्स आणाइ इम समाहिं अस्सिं सुट्ठिच्चा तिविहेणं ताई । तरिउ समुद्द व महाभवोघ, आयाणव धम्ममुदाहरेज्जा' ॥ १ ॥ त्ति । श्रीसू० द्वि० श्रु० (अ० ६ गा० ५५) वृत्तिर्यथा–बुद्धस्सेत्यादि । बुद्धः–अवगततत्त्व सर्वज्ञो वीरवर्द्धमानस्वामी तस्याज्ञया–तदागमेन इम समाधि–सद्धर्मावाप्तिलक्षणमवाप्य अस्मिंश्च समाधौ स्थित्वा मनोवाक्कायैस्सुप्रणिहितेन्द्रियो न मिथ्यादृष्टीन् अनुमन्यते, केवल तदाचरणजुगुप्सा त्रिविधेनाऽपि करणेन विधत्ते, स एवभूत आत्मान परेषां च त्रायी–त्राणशीलः, तायी वा गमनशीलो मोक्ष प्रति, स एवभूतस्तरीतुमुल्लङ्घ्य समुद्रमिव दुस्तर महाभवौघं, मोक्षार्थमादीयते इत्यादान–सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्ररूप तद्विद्यते यस्यासौ आदानवान् साधुः, स च सम्यग्दर्शनेन सता परतीर्थिकतपःसमृद्ध्यादिदर्शनेन मौनीन्द्रदर्शनान्न प्रच्यवते, सम्यग्ज्ञानेन तु यथावस्थितवस्तुप्ररूपणतः समस्तप्रावादुकवादनिराकरणेन परेषा यथावस्थितमोक्षमार्गमाविर्भावयति, सम्यग्चारित्रेण तु सता समस्तभूतग्रामहितैषितया निरुद्धाश्रवद्वारः सन् तपोविशेषाच्चानेकभवोपार्जितं कर्म निर्ज्जरयति, स्वतोऽन्येषा चैव प्रकार धर्ममुदाहरेत्–व्यागृणीयादाविर्भावयेद् इत्यर्थः ।

एतत्सूत्रस्य चूर्ण्येकदेशो यथा–' बुद्धस्स आणाइ इम समाहि 'मित्यादि यावत्, तत्थ विसेसेण दंसणसमाहिणा अहिगारो, जेण मिच्छादिट्ठीसु पडिहएसु सम्मत्त थिर होइ, सइ अ सम्मत्ते णाणचरित्ताइ वि होंति, अस्मिन्समाधौ त्रिविधेनाऽपि सुष्ठु स्थित्वा वा तिविहेणति, मणसा वयसा कायसा,

तिहां विशेषि दर्शन-समाधि अधिकार तेवती मिथ्यात्वी निराकरे हुते सम्यक्त्व स्थिर हुई छते समकिते ज्ञान-चारित्र पणु हुइ, ए समाधिने विषइं स्थिर रही त्रिविधि मन-वचन-कायाई, तिहां मनें तो मिथ्यात्वीने न माने त्रिणिसे त्रिसठी पाखडी तेहनु ए पाचने ग्रहणि सर्वनु ग्रहणु कर्यु हुइ ते सर्वइ असद्‌भावस्थित एहवु माने, वचने प्रतिषेधि, कायाइ तेहने असन्मार्गने विषे रखा छो तुम्हो एहवु हस्तपरावर्त्तनादिकि ते प्रते निरास करे, इम अन्य जे सांख्य-वैशेषिक-बौद्धादिक ते त्रिविधि करणि गर्हई इत्यादि, इहां मिथ्यादृष्टिना मार्गनी निंदा तत्परने सम्यक्त्वनु स्थिरपणु कहिउं.

हे अधनी परि देखनारइ कहिउं ते सद्दहे हे अधदर्शन ! हे निरुद्धदर्शन ! मोहनीय कर्मे करी देखे ते पश्य, न देखे ते अपश्य एतले अध तेणे सरिखो कार्याकार्यना अविवेकपणाथी, ते अध सरिखानु सबोधन हे अपश्यवत् अधसरिखा ! प्रत्यक्ष एकज माने हुते कार्याकार्यना अजाण, सर्वज्ञे कहिओ जे सर्वज्ञागम ते प्रते सद्दहे-प्रमाणु करि, प्रत्यक्ष एकनेज माने हुते समस्तव्यवहारने विलोपे हणाणो, पितानिमित्तकव्यवहारनी असिद्धिथी, असर्वज्ञनु मान्यु दर्शन जेणे तेहनु आमत्रणु हे असर्वज्ञदर्शन ! पोताथी आणे पासेज देखनारनु छे तेहना दर्शन प्रमाणु हुतो कार्याकार्यने अविवेकि पणि अधनी परे थाउत, जउ सर्वज्ञनो मारग न करत इत्यादि परमार्थ. स्यावती ? सर्वज्ञोक्तमार्गनु श्रद्धान प्राणी न करे, जे माटे एहवु कहीई छे ते उपरि कहे छे-ग्रहई, अतिहि रूध्यु-आवर्यु दर्शन-अवबोधरूप जेहनु ते ? केणे ? ते उपरे कहे छे-मोहे ते मोहनीय-मिथ्यादर्शनीय अथवा ज्ञानावरणीयादिक ते स्वकृतकर्मिई निरुद्धदर्शन हुतो प्राणी सर्वज्ञोक्त मार्गप्रति न सद्दहे, ते

तत्र मणसा ण मिच्छादिट्ठीए समणुण्णाति तिन्नि तेसट्ठाणि पावादियसयाणि तेसिं एतेसिं पंचण्हं गहणेणं सव्वेसिं गहण कतं भवति, ते अ सव्वे असब्भावट्ठिते मन्नति, वायाए वि पडिहणति, काएण वि तेसिं अब्भुट्ठाणाति वा अहो असन्मार्गस्थिता यूयमिति हस्तपरावर्त्तनादिभिः क्षेपैस्तान्निरासत्करोति, एवं अण्णाइं साङ्ख्यवैशेषिकबौद्धादीनि तिविहेण करणेन गरहतीत्यादि '। अत्र मिथ्यादृष्टिमार्गगर्हापरायणस्य सम्यक्त्वस्थैर्यादि भणितम् ।

तथा ' अदक्खुव दक्खुवाहिअं सद्दहसु अदक्खुदंसणा । हंदि हु सुनिरुद्धदसणे, मोहणिज्जेण कडेण कम्मुणा ' ॥ इति सू० वैता० उ० ३ (गा० ११) वृत्तिर्यथा—अदक्खुवेत्यादि । ' पश्यतीति पश्यो न पश्योऽपश्यः—अन्धस्तेन तुल्यः कार्याकार्याविवेचित्वादन्धवत्तस्याऽऽमन्त्रण हेऽपश्यवद्–अन्धसदृश ! प्रत्यक्षस्यैकस्याभ्युपगमेन कार्याकार्यानभिज्ञ ! पश्येन–सर्वज्ञेन व्याहृतम्–उक्तं सर्वज्ञागम ' श्रद्धस्व ' प्रमाणीकुरु, 'प्रत्यक्षस्यैवैकस्याभ्युपगमेन समस्तव्यवहारविलोपेन हन्त हतोऽसि, पितृनिबन्धनस्याऽपि व्यवहारस्यासिद्धेरिति । तथाऽपश्यकस्य–असर्वज्ञस्याभ्युपगत दर्शन येन असौ अपश्यकदर्शनस्तस्याऽऽमन्त्रण हेऽपश्यकदर्शन ! त्वतोऽर्वाग्दर्शी भवांस्तथाविधदर्शनप्रमाणश्च सन् कार्याकार्यविवेचितयाऽन्धवदभविष्यत् यदि सर्वज्ञाऽभ्युपगमं (तमार्गं) नाकरिष्यत्, इत्यादि यावत् ' किमिति ' सर्वज्ञोक्ते मार्गे श्रद्धानमसुमान्न करोति ? येनैवमुपदिश्यते, तन्निमित्तमाह–' हंदी ' त्येव गृहाण, हुशब्दो वाक्यालङ्कारे, सुष्ठु-अतिशयेन निरुद्धम्–आवृत दर्शन–सम्यगवबोधरूप यस्य स तथा, केनेत्याह–मोहयतीति

वली ते मार्गना श्रद्धान प्रते प्रेरीई छई अ क्रोशगर्भितसंबोधने तेहने रोष उपजे, अने ' ते संयतीने योग्य नहीं, इम न कहेवु, हितने अर्थे तेहना वचनने जिने कहेवापणु थी, ' रूसओ अथवा मे ऊसओ अथवा विष परावर्तउ हितभाषा ते भाषवी पोताना पक्षने गुणकारिणी वली, ' अने जे ' काणाने काणो नपुंसकनइ पावइओ, व्याधि अने रोगीओ अने' चोरने चोर न कहई,' एहवु वचन ते रागद्वेषई केवल दुःख उपजाववाना हेतु हे काणा कोढी ! इत्यादिक संबोधनादि रूपइ निषेध्यु इम नही तो वैद्यादिकनी आगली रोगी कोइ कहिओ न जोइइ, देष्पीइ तओ छई पोताना गुरुपणि रोगीपणि बाढस्वरि कहीतो. ते माटे सूत्रकृतागादि जे आगम तेहनु प्रमाणपणुं अन्यथा न उपजे ते वली मिथ्यात्वीनु धार्मिककृत्य कोइक प्रकारे द्रव्यथी संभवतु पणि भावथी लेशथी पणि न संभवे सम्यक्त्वाभिमुख जे मिथ्यात्वी ते सम्यग्दृष्टिनी परे जाणवो दर्शनमोहनीय अने अनंतानुबंधिने अत्यंतउत्कृष्टपणे सम्यक्त्वनी प्राप्तिने प्रतिबंधकपणाना अभावथी असत्यपणि विवेचयाथी

वली जउ मिथ्यात्वीना मार्गनु इष्ट तप संयमादिक ते धर्म हउत, तउ भगवंत श्री महावीर अधर्मपणि केवल कर्मबंधपणे अने तेहनी प्रशंसाने समकितना अतीचारपणे न कहिन कहिउ तो छे माटे प्रबंधे यावत् अतिचारपणे वली कपिलनी आगलि ' थोडो इहा पणि छे ' एहवु मरीचिनु वचन ते परिव्राजकनुं दर्शनआश्रयीने उत्सूत्र पणि न होत परनइ अभिप्राये तेहने दर्शन पणि अल्पधर्मने छतापणाथी वली अन्य तो रहो दिगंबरे परिग्रही जिनप्रतिमापणि मिथ्यात्वीइ श्रद्धावनी सम्यग्दृष्टिने अकल्प्यपणि कही किम तउ तेहना मार्गना इष्ट जे बीजा अनुष्ठान तेहनी अनुमोदनानो संभव ?. ते वली उत्सूत्रभाषी जिनाज्ञानो विराधक अभिनिवेशवंत दृष्टिविषभुजगरीषो दूरथी छाडवो एतलु सिद्ध थयु. पूर्वपक्ष–जेथी जेहने अणुनिवर्त्तवु तेहने ते कहेवु एतलावती मिथ्यात्वीने पुण्यने विषे प्रवृत्तिःहितपणुं छते पापथी अणुनिवर्त्तवु ते केवल पापज संपज्यु अने तेतो अयुक्त उपदेशपदे ज विरोधथी.

मोहनीय–मिथ्यादर्शनादि ज्ञानावरणीयादिकं वा तेन स्वकृतेन कर्मणा निरुद्धदर्शनः प्राणी सर्वज्ञोक्तं मार्गं न श्रद्धत्ते, अतस्तन्मार्गश्रद्धानं प्रति चोद्यते इति। न चैवमाक्रोशगर्भितसम्बोधनेन तेषां रोषोत्पत्तिर्भवति, तच्च संयतानां नोचितमिति वाच्यम्। हितार्थं (तथाभूतवचनस्य) तथासम्बोधनस्य जिनैरनुज्ञातत्वात्।

यदागमः—'रूसउ वा परो मा वा विसं वा परिअत्तउ। भासिअव्वा हिआ भासा सपक्खगुणकारिआ'॥ १॥ इति श्री आ० नि०। यत्तु 'तहेव काणं काणत्ति पंडगं पंडगत्ति वा। वाहिअं वा वि रोगि त्ति, तेण चोरत्ति णो वए'॥ १॥ त्ति (दश० अ० ७ गा० १२) वचनं तद्रागद्वेषाभ्यां केवलदुःखोत्पादननिमित्तं हे काण! हे कुष्ठिन्! इत्यादि सम्बोधनादिरूपेण निषिद्धमवसातव्यम्। अन्यथा वैद्यादेः पुरस्तात् रोगी कोऽपि वक्तव्यो न भवेत्। दृश्यते च निजगुरुरपि रोगितया बाढमुद्घोष्यमाणः। तस्मात् श्रीसूत्रकृताङ्गाद्युक्तागमप्रामाण्यान्यथानुपपत्त्या मिथ्यादृशां धार्मिककृत्यं कथञ्चिद् द्रव्यतः सम्भवन्नपि भावतो लेशतोऽपि न सम्भवति। सम्यक्त्वाभिमुखस्तु मिथ्यादृष्टिः सम्यग्दृष्टिवदवसातव्यः। दर्शनमोहनीयानन्तानुबन्धिनामत्यन्तजीर्णत्वेन सम्यक्त्वप्राप्तौ प्रतिबन्धकत्वाभावात् असत्त्वेन विवक्षणात्। किञ्च—यदि मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतं तपःसंयमादिकं धर्मोऽभविष्यत् तर्हि भगवान् श्रीमहावीरो वीतरागोऽधर्मतया केवलकर्मबन्धतया तत्प्रशंसाया अपि सम्यक्त्वातिचारतया च नाभणिष्यत्। भणितं च प्रवचने महता प्रबन्धेन यावत्तत्प्रशंसा सम्यक्त्वातिचारतयेति। तथा कपिलस्य पुरस्तात् मनागिहाप्यस्तीति मरीचिवचनं परिव्राजकदर्शनमधिकृत्योत्सूत्रमपि नाभविष्यत्, पराभिप्रायेण तदीयदर्शनेऽपि मनाग्धर्मस्य विद्यमानत्वात्। किञ्च–आस्तामन्यत् दिगम्बरादिपरिगृहीता जिनप्रतिमाऽपि मिथ्यादृष्टिपरिगृहीतत्वेन सम्यग्दृशामकल्प्यतया भणिता, कथं तर्हि तन्मार्गाभिमतशेषानुष्ठानस्यानुमोदनासम्भवः?। तस्मादुत्सूत्रो-

---

એતલ જવતી–અકરણુનિયમ અન્યે વર્ણ્યો પોતાના શાસ્ત્રને વિષે શુભભાવવિશેષથી, એ યુક્ત નહી ઇમ નહીં' એ કારણથી એકાંત પાપને વિષે અપ્રવૃત્તિરૂપ જે અકરણુનિયમ અન્યતીર્થીઈ પણિ વર્ણવ્યો પોતાના શાસ્ત્ર પાતંજલાદિને વિષે કુણ હેતુથી અકરણુનિયમનું વર્ણન તે ઉપરિ કહે છે શુભભાવ વિશેષથી–વજ્રનીપરે અભેદ પ્રશસ્તપરિણામભેદથી શાસ્ત્રનો અભ્યાસ તે રૂપ જે ભસ્મ તેહને પરામર્શિ કરી નિર્મલ કર્યા હૃદયરૂપ આરિસા જેહના એહવા જે સાધુ તેહનો ક્ષયોપક્ષમ જ પરે અકરણુનિયમપણિં કહ્યો એ ભાવ વર્ણવઉ એ પોતાના શાસ્ત્રને વિષે બીજાઇ, પણિ સુંદરપણાનો ભજનાર નહી હુઈ, તે ઉપરિ કહે છે–તીર્થાંતરીયઈ કહ્યા એ પણાથી એ અકરણુનિયમ ન યુક્ત, ઇમ નહી ઇણુરિતિ ઉપદેશને વચને જ અન્યતીર્થિકને વિષે પણિ પાપને વિષે એકાંત અપ્રવૃત્તિરૂપ જે અકરણુનિયમ તે કહિઉ છે, ઇમ છતે એકને કરે એક જ ગ્રંથને વિષે પૂર્વ અને પર બાધ પ્રગટ જ.

એહવું જઉ મોટી ભ્રંતિ તુજને છે અન્યતીર્થિયગ્રંથને વિષે અકરણુનિયમ ઇમ નથી કહ્યું તઉસ્યુ ? અકરણુનિયમં વર્ણવ્યો એતલુ જ કહિઉં છે વચન (વર્ણન) તઉ સાક્ષાત્ અથવા પરંપરાઈ જિનવચનં શ્રવણુમાત્રે અથવા તેહવા જ્ઞાનાવરણીય-મોહનીયને ક્ષયોપશમવિશેષે શુભ અધ્યવસાય વિશેષથી ઘુણુજીવના અક્ષરનીપરે મિથ્યાદષ્ટિને સંભવે પણે જિમ જિનધર્મ કરેવો સુગતિહેતુપણાથી. ઇત્યાદિ શબ્દપ્રયોગ આશ્રયીનઈ પ્રાહેં સર્વ દર્શનને સંમત જ પણિ ઇમ તેહના દર્શનને વિષે ધર્મ સિદ્ધ ન થાઈ જૈનનઈ સદશપણાની પ્રાપ્તિ થાઇ વતી એતલાજવતી જૈનને અકરણુનિયમને છાડવાની શંકા ટાલવાને અર્થે તીર્થાંતરીય કહ્યાપણાને હેતુઇ. ઇમ કહિઉ. પણિ તીર્થાંતરીયવિષે છતાપણે ઇમ ન કહીઉ.

पदेशाज्जिनाज्ञाविराधकोऽभिनिवेशी दृष्टिविषविषधरकल्पो दूरतस्त्याज्य इति सिद्धम्। ननु भो! यतो यस्यानुपरमः तदेव तस्य वक्तव्यमितिकृत्वा मिथ्यादृशा पुण्ये प्रवृत्तिराहित्ये सति पापाद्नुपरमः केवल पापमेव सम्पन्नं, तच्चायुक्तमेव उपदेशपदवचनेनैव विरोधात्।

तथाहि—' इत्तो अकरणणिअमो अण्णेहिवि वण्णिओ ससत्थमि। सुहभावविसेसाओ ण चेव-मेसो न जुत्तो त्ति' ॥१॥ उपदेशपदे (गा० ६९७) वृत्तिर्यथा ' इत-अस्मादेव कारणाद् अकरणनियम-एकान्तत एव पापेऽप्रवृत्तिरूपः अन्यैरपि-तीर्थान्तरीयैरपि वर्णितो-निरूपितः स्वशास्त्रे पातञ्जलादौ। कुतो हेतोरकरणनियमवर्णनम्? इत्याह-शुभभावविशेषाद् वज्रवद्भेद्यात् प्रशस्तपरिणामभेदादेः। शास्त्राभ्यास-भस्मपरामर्शविशदीकृतहृदयादर्शाना भावसाधूनां बन्धक्षयोपशम एव परैरकरणनियमतयोक्त इति तात्पर्यम्। वर्ण्यतां नामासावन्यैः स्वशास्त्रे, परं न सौन्दर्यभाग् भविष्यतीत्याह-न चैव तीर्थान्तरीयोक्त-त्वेन हेतुना एषोऽकरणनियमो न युक्तः, किन्तु युक्त एव' इत्येवमुपदेशपदवचनेनैवान्यतीर्थिकेष्वप्य-करणनियमः पापे एकान्ताप्रवृत्तिरूपोऽभिहितः।

एवं च सत्येककर्तृक एकस्मिन्नेव ग्रन्थे पूर्वापरविरोधः स्फुट एवेति चेत्, अहो! भ्रान्तिः, नह्यत्रान्यतीर्थिकेषु तथाभूतः अकरणनियमोऽस्तीति भणितम्, किन्त्वकरणनियमो वर्णित इत्येव भणितम्। वर्णनं तु साक्षात्परम्परया वा जिनवचनश्रवणमात्रेण तथाभूतज्ञानावरणीयमोहनीयक्षयोपशमविशेषेण वा शुभाध्यवसायविशेषात् घुणाक्षरन्यायेन मिथ्यादृशा सम्भवत्यपि। यथा-धर्मः कर्त्तव्य एव सुगतिहेतुत्वात्, पाप च न कर्त्तव्यमेव दुर्गतिहेतुत्वादित्यादि शब्दप्रयोगमविकल्प्य प्रायः सर्वदर्शनसम्मतमेव। न चैवं तेषा दर्शने धर्मः सिद्ध्यति, जैनतुल्यतापत्तेः। अत एव जैनानामकरणनियमपरिहारशङ्कानिरासार्थमेव

વર્ણન તઉ વર્ણનીય જે વસ્તુ તેહના યથાર્થ જ્ઞાનની અપેક્ષાઈ જ હુઈ ઈમ નહીં તો તેહવું વર્ણન જ હુઈ ભલું. થયુ તો ભલુ નહીં. તેહવો જે સાધુનો ક્ષયોપશમ તેહનુ સાધુજ અકરણનિયમપણે વર્ણનર્યા.

પૂર્વપક્ષ-એહવું કિમ એહવુ જઉ, સાધુનો તેહવો ક્ષયોપશમ તે અકરણનિયમનો વિશુદ્ધપણાઈનો હેતુ પણિ સ્વરૂપથી અકરણનિયમ નહીં, જઉ વર્ણન માત્રે વર્ણનીય વસ્તુનુ તેહવુ સ્વરૂપ તેહવુ જ તે સંબંધી જ્ઞાન શ્રદ્ધાન અનિ પ્રરૂપણા ભલુજ હુઈ તઉ અન્યતીર્થિકના માન્યા સુગત-ઈશ્વર દિક દેવ અગ્નિ તને સમ નજ સંપજે. શાકયાદિકે પણ જૈનની પરે રાગદ્વેષરહિતપણે અને સર્વજ્ઞપણે અક ણનિયમથી પરે પોતાના દેવને નામે પણિ કહ્યાપણાથી તે વતી તેહવે કર્મક્ષયોપશમ વશેષે અકરણનિયમ તે એહવો હુઇ, એહવી બુદ્ધિ સાધુને તેહવા ક્ષયોપશમવિશેષ ને અકરણનિયમનો વિશુદ્ધતાનો હેતુ એહવ.ને અકરણનિયમપણે વર્ણન કપિલાદિકને પણિ એ તાત્પર્ય. એતલે સાધુનો ક્ષયોપશમવિશેષ જાણ્યો વર્ણવ્યો અથવા અણજાણ્યો ? આદ્યપક્ષ તો નહીં, કેવલીને ગમ્યપણે કરી કપિલાદિજ્ઞાનનો અગોચરપણાથી. બીજે પક્ષે, અજાણ્યાને વર્ણનનો અસંભવ. એ કલ્પનપણિ ટાલ્યુ ઘુણાક્ષરને ન્યાયે જૈનને ઇષ્ટવસ્તુનું વર્ણન તેહને અનુસારે વર્ણન અન્યતીર્થિને વિષે હુઈ પણિ, એહવુ પ્રવચનને વિષે પ્રસિદ્ધપણાથી ઇમ નહી તો ઘુણાક્ષર ન્યાયનો અયુક્તતા સંપજે.

ઘુણે કાદિક જે કકારાદિ વર્ણ તે લિપિના અક્ષરજ્ઞાનને અપેક્ષિ ઇમ તો નહી અને તે વર્ણ અક્ષરપણિ કહિઇ નહી. જઉ સ્યુ ? લિપ્યક્ષરનો અનુસારજ કહીઈ જિમ મનુષ્યાકૃતિને ધરતો પણિ મત્સ્ય તે ન મનુષ્યપણે કહીઈ. તઉ સ્યુ ? મનુષ્યની આકૃતિવતપણે તિર્યચજ. ઈમ ઘુણાક્ષર

तीर्थान्तरीयोक्तत्वेन हेतुनेत्युक्तम्, न पुनस्तीर्थान्तरीयेषु विद्यमानत्वेनेति। वर्णनं च न वर्णनीयवस्तुविषयकयथार्थज्ञानसापेक्षमेव, अन्यथा तथाभूतवर्णनं सम्यगेव स्यात्। जातं चासम्यग्, तथाभूतसाधुकर्मक्षयोपशमस्यैवाकरणनियमतया वर्णनात्। ननु एवं कथम्? इति चेत्, उच्यते-साधूनां तथाभूतक्षयोपशमो हि अकरणनियमस्य विशुद्धताहेतुः, न पुनः स्वरूपतोऽकरणनियमः।

किञ्च-यदि वर्णनमात्रेण वर्णनीयस्य वस्तुनः तथास्वरूपं तथैव तद्विषयं ज्ञानं श्रद्धानं प्ररूपणं च सम्यगेव स्यात्, तर्हि अन्यतीर्थिकाभिमता सुगतेश्वरादयो देवा अर्हत्तुल्या एव सम्पद्येरन्, शाक्यादिभिरपि जैनैरिव रागद्वेषराहित्येन सर्वज्ञत्वेन चाकरणनियमवत् निजदेवनाम्नाऽपि भणितत्वात्। यदुक्तम्-'बुद्धस्तु सुगतो धर्म-धातुस्त्रिकालविज्जिनः' इत्यादि नाममालायां (देवकाण्डे श्लो १४६) तस्मात्तथाविधकर्मक्षयोपशमविशेषेणाकरणनियम एतादृशो भवतीति बुद्ध्या साधूनां तथाभूतक्षयोपशमविशेषस्याकरणनियमविशुद्धताहेतोरेवाकरणनियमतया वर्णनं कपिलादीनामपीति तात्पर्यम्।

एतेन साधूनां क्षयोपशमविशेषः कपिलादिभिर्ज्ञातो वर्णितोऽज्ञातो वा। नाद्यः, केवलिगम्यत्वेन कपिलादिज्ञानागोचरत्वात्, द्वितीये अज्ञातस्य वर्णनासम्भव इति कल्पनमप्यपास्तम्। घुणाक्षरन्यायेन जैनाभिमतवस्तुवर्णनानुकारिवर्णनमन्यतीर्थिकेषु भवत्यपीति प्रवचने प्रतीतत्वात्, अन्यथा घुणाक्षरन्यायस्यानुपपत्तिः प्रसज्येत। नहि घुणेनोत्कीर्यमाणः ककारादिवर्णो लिप्यक्षरज्ञानसापेक्षः, न वा स वर्णोऽक्षरतयाऽपि व्यपदिश्यते, किन्तु लिप्यक्षरानुकृतिरेवोच्यते। यथा मनुष्याकृतिं बिभ्राणोऽपि मत्स्यो न मनुष्यतया व्यपदिश्यते किन्तु मनुष्याकृतिमानपि तिर्यगेव। एवं घुणाक्षरन्यायसिद्धमप्यन्यतीर्थिकाभिमताकरणनियमवर्णनवचनं जैनमार्गाभिमताकरणनियमव्यवस्थापनार्थं सम्मतितयोद्भावितं द्रष्टव्यम्। न पुनस्तथाभूतवचनमन्यतीर्थिकेष्वकरणनियमव्यवस्थापकम्, अन्यथा साम्प्रतीनवेदानां कर्तुर्जीवास्तिक्यादि-

---

ન્યાયે સિદ્ધપણિ અન્યતીર્થિકને ઇષ્ટ જે અકરણનિયમનુ વચન તે જૈનમાર્ગને ઇષ્ટ જે અકરણનિયમ તેહના સ્થાપનને અર્થિં સંમતપણિં દેખાડ્યું જાણવું પણિ તથાભૂતવચન તે અન્યતીર્થિને વિષે અકરણનિયમનું વ્યવસ્થાપક નહી. ઇમ નહીં તો હમણાના વેદના કર્તાને જીવના આસ્તિકપણાનુ શ્રદ્ધાનનો સ્વીકાર માન્યો જોઇઇ. જીવ-કર્માદિ વ્યવસ્થાપનને અર્થેં જ ભગવંત શ્રીમહાવીરદેવે વેદપદને જ સંમતિપણું કહેવાથી વચનમાત્રને સત્યપણિં તો ભાષાને ચતુર્વિધપણુ ન થાઈ વલી શાક્યાદિકને પણિ જીવના આસ્તિક્યપણાનુ શ્રદ્ધાન થાતે હુતે સમ્યગ્દષ્ટિપણાની સિદ્ધિ થાતે મિથ્યાત્વ ઉચ્છિન્ન જ હુઈ એહવુ સિદ્ધ થયુ. કાંહકિ તો છે શાક્યાદિને મિથ્યાદષ્ટિપણે કરી નાસ્તિકપણુ જ

તે વતી જિમ વેદપદના કરનારને ભણનારને જીવસ્વરૂપનુ નિરૂપણ તે જગત્સ્થિતિ કરીતુ પણિ સત્યુ ન હુઈ તેહની નિરૂપણાપણિ જીવના આસ્તિક્યપણાના રહિતપણાથી. તિમ પાતંજલ પ્રમુખના કરનારને પણિં અકરણનિયમનુ જ્ઞાન નથી. પોતે નાસ્તિકપણે કરીને અકરણનિયમના જ અભાવથી, એહના સૂત્ર વખાણતા-'અન્ય ભિક્ષુ તે જીવાદિકને આસ્તિકપણે રહિત સર્વથા જ અચરિત્રિયા' એહવુ કહિઉ છઈ એ ભવ-મિથ્યાત્વીને પણિં કુણેકને શુભભાવ હુઈ જ 'શુભભાવથી વ્યંતર હુઈ' એહવા વચનથી. તે શુભભાવ તે સમકિતનો હેતુ ન હુઈ તઉ રયુ? દેવાદિશુભગતીનો હેતુ, ઇમ નહી તો મિથ્યાદષ્ટિને પણ નવમા ગ્રૈવેયકતાઇ ઉપજવાનુ કહેવુ અયુક્ત થાઈ. ઇમ શુભભાવવિશેષથી મિથ્યાત્વીને પણિ તેહવી કાલાદિસામગ્રીયોગે દ્રવ્યથી અકરણનિયમનો પરિણામ હુઈ.

श्रद्धानोऽभ्युपगमः प्रसज्येत । जीवकर्मादिव्यवस्थापनार्थमेव भगवता श्रीमहावीरेण वेदपदानामेव सम्मतितयोद्भावितत्वात्, वचनमात्रस्य सत्यत्वेन च भाषायाश्चातुर्विध्यं न स्यात् ।

किञ्च शाक्यादीनामपि जीवास्तिक्याविश्रद्धानापत्त्या सम्यग्दृष्टित्वसिद्धौ सिद्धं मिथ्यात्वमुच्छिन्नमेव भवेद् । भणितं च शाक्यादीनां मिथ्यादृष्टित्वेन नास्तिकत्वमेव । तस्माद्यथा वेदपदकर्त्तुस्तदध्येतुश्च जीवस्वरूपनिरूपणं च जगत्स्थित्या क्रियमाणमपि न सम्यग् स्यात्, तथानिरूपणेऽपि जीवाद्यास्तिक्यराहित्यात् । तथा पतञ्जल्यादिकर्त्तुरपि नाकरणनियमश्रद्धानमपि, स्वयं नास्तिकत्वेनाकरणनियमश्रद्धानस्यैवाभावात् । यदागमः—'संति एगेहिं भिक्खूहिं' मित्यादिसूत्रव्याख्यायाम्–'अन्यभिक्षवो हि जीवाद्यास्तिक्यरहिताः सर्वथा अचारित्रिण' इति । अयं भावः–मिथ्यादृशोऽपि कस्यचित् शुभभावो भवत्येव, 'सुहभावा हुंति चतरिअ' त्ति वचनात् । स च शुभभावो न सम्यक्त्वहेतुरपि किन्तु देवादिशुभगतिहेतुः । अन्यथा मिथ्यादृशामपि नवमग्रैवेयक यावदुपपातभणनमयुक्तं प्रसज्येत । एवं शुभभावविशेषान्मिथ्यादृशोऽपि तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन द्रव्यतोऽकरणनियमपरिणामो जायते । यथोपदेशमन्तरेणाऽपि मेघकुमारजीवहस्तिनोऽनुकम्पापरिणामः । परमसद्ग्रहाभावात्तथाभव्यत्वयोगेन सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुरिति [द्रव्यतोऽकरणनियमपरिणामो जायते] तद्वशाच्च तथाभूतवाक्यरचनाऽपि भवति । परं जीवादिवस्तुसत्त्वपरिज्ञानाभावात् घुणाक्षरन्यायेन (जैनमार्गानुकारि) सर्वमप्यवसातव्यम् । अत एव सत्यपि तथाभूतेऽकरणनियमे प्रागिव मनागपि विरतिपरिणामाभावः, विरतिपरिणामस्य तस्य मिथ्यात्वोपहतत्वात् । तेन

જિમ ઉપદેશ વિનાએ મેઘકુમાર હસ્તિજીવને અનુકંપાપરિણામ. પણિ અસદ્ગ્રહના અભાવથી તેહવે ભવ્યત્વને યોગે સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્તિનો હેતુ થયો. દ્રવ્યથી અકરણનિયમપરિણામથી તેહવી વાકયરચના પણિ હુઇ ઇમ જીવાદિ વસ્તુતત્ત્વનો પરિજ્ઞાનના અભાવથી ઘુણાક્ષરન્યાયે જૈનમાર્ગને સરિખું ઇ કરતું સર્વ પણિ જાણિવું એતલાજ વતી છને પણિ તેહવે અકરણનિયમે પૂર્વલી પરે અંશમાત્ર પણિ વિરતિપરિણામનો અભાવ. વિરતિપરિણામને તેહને ઉપહતપણાથી તે વતી તેહવુ અકરણનિયમનું કહિનારૂ વાકયરૂપ વચનને આશ્રયીને ભેદને અભાવે કરી સમતિપણિ કહિઉ હુઈ તેહના દર્શનને વિષે પણિ અકરણનિયમનુ જણાવનાર ન હુઈ ભાવથી અકરણનિયમને સમ્યક્ત્વવિના અણુછતાપણાથી દષ્ટાંત તો એહવી ઘકારાદિકની આકૃતિ હુઇ. એણિ રિતી ઘુણાક્ષરને દષ્ટાતે લિપ્યક્ષર પણિ ફલશૂન્ય ન હુઇ અને ઘુણને વકારના આકાર કરવાને વિષે ભાવપણે સિદ્ધ ન થાઇ. એહવુ વિચારવું. ગ્રંથિકે વિરોધગંધપણિ નહીં. હિવિ વિસ્તારિં પૂરું.

પૂર્વપક્ષ–મિત્રાદ પણિં પૂછિઇ છે–સર્વઈ પ્રવાદ તે દ્વાદશાગથી ઉપના, દ્વાદશાગ તો તીર્થંકરથી ઉપનું. એતલાજ વતી પ્રવાદની અવજ્ઞા જિનની પણિ અવજ્ઞા કહી. સર્વપ્રવાદનુ મૂલ જે દ્વાદશાંગ જેવતી કહિઉ છે–રત્નાકરતુલ્ય તેવતી સુંદર તે તે આહિ. સર્વપ્રવાદ જે ભિક્ષુ-કણભક્ષાક્ષપાદાદિક જે નૈયાયિકાદિ દર્શન તેહની પ્રજ્ઞાપનાનુ મૂલ–આદિકારણ આચારાંગાદિ અંગ જે પ્રવચનપુરુષના અવયવરૂપ તેહનો સમાહાર તે દ્વાદશાગ જાણવું જે કારણથી કહિઉ છે સિદ્ધસેનદિવાકરાદિકે. ભણીઈ છે સમુદ્રને વિષે 'જિમ સર્વનદીઓ લીન થઇ તિમ હે સ્વામિન્ ! તાહરે વિષઈ સકલદર્શન લીન થયા અને તે દર્શનને વિષે તું નથી જિમ ભિન્ન ભિન્ન નદિઓને વિષે સમુદ્ર' એતલાજવતી રત્નાકર જે ક્ષીરોદધિપ્રમુખને સમાન. તે કારણવતી સર્વઇ બીજુ સુંદર યે તે તિહા [illegible]નુ. એતલાજ વતી

तथाभूताऽकरणनियमाभिधायकवाक्येवचन [वचनमधिकृत्य भेदाभावेन] सम्मतितयोद्भावित सम्र तदीयदर्शनेऽप्यकरणे नियमाविर्भावकम् , भावतोऽकरणनियमस्य सम्यक्त्वाविनाभावित्वात् । दृष्टान्तस्तु ईदृशी घकाराकृतिर्भवतीत्येवंरूपेण घुणाक्षरमपि भवति, न पुनर्घुणाक्षरदृष्टान्तेन लिप्यक्षरमपि फलशून्य भवति, न वा घुणस्य घकाराकृतिकरणेऽभिप्रायः सिद्ध्यतीति पर्यालोच्यम् । एव च सति न विरोधगन्धोपीत्यलं विस्तरेण । ननु भो ! सुहृद्भावेन पृच्छामः–सर्वेऽपि प्रवादाः द्वादशाङ्गमूलका , द्वादशाङ्गं च तीर्थंकरमूलकम् । अत एव तदवज्ञया जिनावज्ञा भणिता ।

तथाहि—' सव्वप्पवायमूल दुवालसंग जओ समक्खायं । रयणायरतुल्ल खलु तो सव्व सुदर तम्मि ' ॥ १ ॥ त्ति । उपदेशपदे (गा० ६९४) वृत्तिर्यथा–' सर्वप्रवादानां–भिक्षुकणभक्षाक्षपादादिदर्शनप्रज्ञापनाना मूलम्–आदिकारण द्वादशाङ्ग —द्वादशानामाचारादीनामङ्गाना प्रवचनपुरुषावयवभूताना समाहारो द्वादशाङ्ग, यतः कारणात्समाख्यात सिद्धसेनदिवाकरादिभिः, पठ्यते च–' उदधाविव सर्वसिन्धवः , समुदीर्णास्त्वयि नाथ ! दृष्टय । न च तासु भवान् प्रदृश्यते, प्रविभक्तासु सरित्स्विवोदधिः ' ॥ १ ॥ अत एव रत्नाकरतुल्य–क्षीरोदधिप्रभृतिजलनिधिसन्निभं, खलुर्निश्चये, तस्मात्कारणात् सर्वम्-अपरिशेष सुन्दर यत्तत्तत्र समवतारणीयमित्यकरणनियमादीन्यऽपि वाक्यानि तेषु तेषु योगशास्त्रेषु व्यासकपिलातीतपतञ्जल्यादिप्रणीतानि जिनवचनमहोदधिमध्यलब्धोदयान्येव दृश्यानि । तेषामवज्ञाकरणे सकलदु खमूलभूताया जिनावज्ञायाः (प्रसगात्) न काचित्कल्याणसिद्धिरिति ' । एव च सति मिथ्यादृशां पुण्ये प्रवृत्तिः पापे च निवृत्तिर्न स्यादेवेत्येवरूपेण महत्यवज्ञाकरणे पूर्वापरविरोधस्य तादवस्थ्यमेवेति चेत् । मैवं, पूर्ववत् सम्यक्पर्यालोचने विरोधगन्धस्याऽप्यभावात् । सम्यक्पर्यालोचना त्वेव–सर्वप्रवादाना मूल द्वादशाङ्गमित्यत्र प्रवादा–नयवादविशेषाः । ते च सर्वग्रहणेन शुभा अशुभाश्च ग्राह्याः । तत्र शुभाः जीवरक्षाद्यभिप्रायघटिताः, अशुभाश्च ततो विलक्षणास्तेषा च मूल द्वादशाङ्ग श्रीवीरवचनोद्बोधितश्रीसुधर्मस्वामि-

---

અકરણનિયમાદિક વાક્ય પણિં તે તે યોગશાસ્ત્રને વિષે વ્યાસ–કપિલ–પતજલ્યાદિક પ્રણીત તે જિન વચનરૂપ સમુદ્ર મધ્યેથી પામ્યો છે ઉદય જેહનો એહવાજ જાણવા તેહને અવગણતે સકલદુઃખના મૂલકારણરૂપ જે જિનાવજ્ઞા તેથી કાઇ કલ્યાણ સિદ્ધિ નહી

ઇમ છતે તો મિથ્યત્વીને પુણ્યને વિષે પ્રવૃત્તિ અને પાપને વિષઇ નિવૃત્તિ ન હુઇજ ઘણી રીતે મહા અવજ્ઞા કરતે પૂર્વાપરવિરોધનુ તદવસ્થપણું જે તે ઉપરિ કહે છે મ કહે પૂર્વલી રીતે સમ્યગ્વિચારણાઈ વિરોધગધનાપણિ અભાવથી સમ્યગ્ વિચારણા તો ઇમ–સર્વપ્રવાદનુ મૂલ દ્વાદશાગ ઇહા પ્રવાદ તે નયવાદવિશેષ હિવે તે સર્વગ્રહે થિ શુભ અને અશુભ ગ્રહેવા તિહા શુભ તે જીવરક્ષાદિઅભિપ્રાયે ઘટિતા. અશુભ તે તેથી વિપરીત હિવે તેહોનુ મૂલ દ્વાદશાગ તે શ્રીવીરવચનથી પ્રતિબુદ્ધ જે સુધર્માસ્વામી તે સબધી ન સભવે અશુભ પણે પ્રવાદની પ્રવૃત્તિને જિનવચનથી પ્રગટ થયા પણાને પ્રસગે શુભની પરે ઉત્પાદેન પણ થાઇ તે પ્રવાદ તે શુભ અને અશુભ પણિ સખ્યાઈ વચન સખ્યા પ્રમાણ. જે માટે ભાષ્યકારે કહિઉ છઇ–જેતલા વચન–પથ તેતલાજ હુઈ નયવાદ અને જેતલા નયવાદ તેતલાજ વચન–પથ તેહની પ્રવૃત્તિ તે અનાદિ પ્રવાહે આવી કિન જિનવચનમૂલક સભવે ? પ્રત્યક્ષબાધથી વલી તે સર્વની અવજ્ઞા કરતિં જિનની નિંદા માનતે જે અસમજસપણું તે જિનવચનના અજાણેજ મુક્ત, ' જીવ હણવો ' ઇત્યાદિ નયપ્રવાદની અવજ્ઞા કરતે તહેવા પણાની આપત્તિથી

श्रद्धानोऽभ्युपगमः प्रसज्येत । जीवकर्मादिव्यवस्थापनार्थमेव भगवता श्रीमहावीरेण वेदपदानामेव सम्मतितयोद्भावितत्वात् , वचनमात्रस्य सत्यत्वेन च भाषायाश्चातुर्विध्यं न स्यात् ।

किञ्च शाक्यादीनामपि जीवास्तिक्यादिश्रद्धानापत्त्या सम्यग्दृष्टित्वसिद्धौ सिद्धं मिथ्यात्वमुच्छिन्नमेव भवेद् । भणितं च शाक्यादीनां मिथ्यादृष्टित्वेन नास्तिकत्वमेव । तस्माद्यथा वेदपदकर्त्तुस्तदध्येतुश्च जीवस्वरूपनिरूपणं च जगत्स्थित्या क्रियमाणमपि न सम्यग् स्यात् , तथानिरूपणेऽपि जीवाद्यास्तिक्यराहित्यात् । तथा पतञ्जल्यादिकर्त्तुरपि नाकरणनियमश्रद्धानमपि, स्वयं नास्तिकत्वेनाकरणनियमश्रद्धानस्यैवाभावात् । यदागमः—'संति एगेहिं भिक्खूहिं' मित्यादिसूत्रव्याख्यायाम्—'अन्यभिक्षवो हि जीवाद्यास्तिक्यरहिताः सर्वथा अचारित्रिण' इति । अयं भावः—मिथ्यादृशोऽपि कस्यचित् शुभभावो भवत्येव, 'सुहभावा हुंति वतरिअ' त्ति वचनात् । स च शुभभावो न सम्यक्त्वहेतुरपि किन्तु देवादिशुभगतिहेतुः । अन्यथा मिथ्यादृशामपि नवमग्रैवेयकं यावदुपपातभणनमयुक्तं प्रसज्येत । एवं शुभभावविशेषान्मिथ्यादृशोऽपि तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन द्रव्यतोऽकरणनियमपरिणामो जायते । यथोपदेशमन्तरेणाऽपि मेघकुमारजीवहस्तिनोऽनुकम्पापरिणामः । परमसद्ग्रहाभावात्तथाभव्यत्वयोगेन सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुरिति [द्रव्यतोऽकरणनियमपरिणामो जायते] तद्वशाच्च तथाभूतवाक्यरचनाऽपि भवति । परं जीवादिवस्तुतत्त्वपरिज्ञानाभावात् घुणाक्षरन्यायेन (जैनमार्गानुकारि) सर्वमप्यवसातव्यम् । अत एव सत्यपि तथाभूतेऽकरणनियमे प्रागिव, मनागपि विरतिपरिणामाभावः, विरतिपरिणामस्य तस्य मिथ्यात्वोपहतत्वात् । तेन

जिम उपदेश विनाए मेघकुमार हस्तिजीवने अनुकंपापरिणाम. पणि असद्ग्रहना अभावथी तेहवे भव्यत्वने योगे सम्यक्त्वने प्राप्तिनो हेतु थयो द्रव्यथी अकरणनियमपरिणामथी तेहवी वाकचरचना पणि हुई ईम जीवादि वस्तुतत्त्वना परिज्ञानना अभावथी घुणाक्षरन्याये जैनमार्गने सरिखं ई करतुं सर्वं पणि जाणिवुं एतलाजे वती छते पणि तेहवे अकरणनियमे पूर्वली परे अंशमात्र पणि विरतिपरिणामनो अभाव. विरतिपरिणामने तेहने उपहतपणाथी ते वती तेहवुं अकरणनियमनुं कहिनारू वाकचरूप वचनने आश्रयीने भेदने अभावे करी समतिपणि रहिउ हुई तेहना दर्शनने विषे पणि अकरणनियमनु जणावनारू न हुई भावथी अकरणनियमने सम्यक्त्वविना अणुछतापणाथी दृष्टान्त तो एहवी धकारादिकनी आकृति हुई. एणि रिती घुणाक्षरने दृष्टाते लिप्यक्षर पणि फलशून्य न हुई. अने घुणने धकारना आकार करवाने विषे भावपणे सिद्ध न थाई. एहवु विचारवुं. इमथिके विरोधगंधपणि नहीं. हिवि विस्तारिं पूर्णं.

पूर्वपक्ष-मित्राए पणि पूछिई छे—सर्वई प्रवाद ते द्वादशागथी उपना, द्वादशांग तो तीर्थकरथी उपनु. एतलाजे वती प्रवादनी अवज्ञाइ जिननी पणि अवज्ञा कही. सर्वप्रवादनु मूल जे द्वादशांग जेवती कहिउ छे—रत्नाकरतुल्य तेवती सुंदर ते ते माहि. सर्वप्रवाद जे भिक्षु-कणभक्षाक्षपादादिक जे नैयायिकादि दर्शन तेहनी प्रज्ञापनानु मूल—आदिकारण आचारांगादि अंग जे प्रवचनपुरुषना अवयवरूप तेहनो समाहार ते द्वादशाग जाणवु जे कारणथी कहिउ छे सिद्धसेनदिवाकरादिके. भणीई छे समुद्रने विषे जिम सर्वनदीओ लीन थए तिम हे स्वामिन्! ताहरे विषई सकलदर्शन लीन थया अने ते दर्शनने विषे तुं नथी जिम भिन्न भिन्न नदिओने विषे समुद्र एतलाजवती रत्नाकर जे क्षीरोदधिप्रमुखने समान. ते कारणवती सर्वई बीजु सुंदर ये ते तिहा ःन्युं. एतलाज वती

तथाभूताऽकरणनियमाभिधायकवाक्यंवचन [वचनमधिकृत्य भेदाभावेन] सम्मतितयोद्भावितं सम्न तदीयदर्शनेऽप्यकरणे नियमाविर्भावकम् , भावतोऽकरणनियमस्य सम्यक्त्वाविनाभावित्वात् । दृष्टान्तस्तु ईदृशी घकाराकृतिर्भवतीत्येवरूपेण घुणाक्षरमपि भवति, न पुनर्घुणाक्षरदृष्टान्तेन लिप्यक्षरमपि फलशून्य भवति, न वा घुणस्य घकाराकृतिकरणेऽभिप्रायः सिद्ध्यतीति पर्यालोच्यम् । एव च सति न विरोधगन्धोपीत्यलं विस्तरेण । ननु भो. ! सुहृद्भावेन पृच्छामः–सर्वेऽपि प्रवादाः द्वादशाङ्गमूलका , द्वादशाङ्गं च तीर्थंकरमूलकम् । अत एव तदवज्ञया जिनावज्ञा भणिता ।

तथाहि—' सव्वप्पवायमूल दुवालसंगं जओ समक्खायं । रयणायरतुल्लं खलु तो सव्व सुदर तमि ' ॥ १ ॥ त्ति । उपदेशपदे (गा० ६९४) वृत्तिर्यथा–' सर्वप्रवादानां–भिक्षुकणभक्षाक्षपादादिदर्शनप्रज्ञापनाना मूलम्–आदिकारण द्वादशाङ्ग –द्वादशानामाचारादीनामङ्गाना प्रवचनपुरुषावयवभूताना समाहारो द्वादशाङ्ग, यतः कारणात्समाख्यात सिद्धसेनदिवाकरादिभिः, पठ्यते च–' उदधाविव सर्वसिन्धवः , समुदीर्णास्त्वयि नाथ ! दृष्टय । न च तासु भवान् प्रदृश्यते, प्रविभक्तासु सरित्स्विवोदधिः ' ॥ १ ॥ अत एव रत्नाकरतुल्य–क्षीरोदधिप्रभृतिजलनिधिसन्निभ, खलुर्निश्चये, तस्मात्कारणात् सर्वम्–अपरिशेष सुन्दर यत्तत्र समवतारणीयमित्यकरणनियमादीन्यऽपि वाक्यानि तेषु तेषु योगशास्त्रेषु व्यासकपिलातीतपतञ्जल्यादिप्रणीतानि जिनवचनमहोदधिमध्यलब्धोदयान्येव दृश्यानि । तेषामवज्ञाकरणे सकलदुःखमूलभूताया जिनावज्ञायाः (प्रसगात्) न कोचित्कल्याणसिद्धिरिति ' । एवं च सति मिथ्यादृशा पुण्ये प्रवृत्तिः पापे च निवृत्तिर्न स्यादेवेत्येवरूपेण महत्यवज्ञाकरणे पूर्वापरविरोधस्य तादवस्थ्यमेवेति चेत् । मैवं, पूर्ववत् सम्यक्पर्यालोचने विरोधगन्धस्याऽप्यभावात् । सम्यक्पर्यालोचना त्वेव–सर्वप्रवादाना मूल द्वादशाङ्गमित्यत्र प्रवादा–नयवादविशेषाः । ते च सर्वग्रहणेन शुभा अशुभाश्च ग्राह्याः । तत्र शुभाः जीवरक्षाद्यभिप्रायघटिताः, अशुभाश्च ततो विलक्षणास्तेषा च मूल द्वादशाङ्ग श्रीवीरवचनोद्बोधितश्रीसुधर्मस्वामि-

---

અકરણનિયમાદિક વાક્ય પણિ તે તે યોગશાસ્ત્રને વિષે વ્યાસ–કપિલ–પતજલ્યાદિક પ્રણીત તે જિન વચનરૂપ સમુદ્ર મધ્યેથી પામ્યો છે ઉદય જેહનો એહવાજ જાણવા તેહને અવગણતે સકલદુઃખના મૂલકારણરૂપ જે જિનાવજ્ઞા તેથી કોઇ કલ્યાણ સિદ્ધિ નહી.

ઈમ છતે તો મિથ્યાત્વીને પુણ્યને વિષે પ્રવૃત્તિ અને પાપને વિષય નિવૃત્તિ ન હુઇજ ઇણી રીતે મહા અવજ્ઞા કરતે પૂર્વાપરવિરોધનુ તદવસ્થપણું જો તે ઉપરિ કહે છે મ કહે પૂર્વલી રીતે સમ્યગ્વિચારણાઈ વિરોધગધનાપણિ અભાવથી સમ્યગ્ વિચારણા તો ઇમ–સર્વપ્રવાદનુ મૂલ દ્વાદશાગ. ઇહા પ્રવાદ તે નયવાદવિશેષ હિવે તે સર્વગ્રહેથિ શુભ અને અશુભ ગ્રહેવા તિહા શુભ તે જીવરક્ષાદિઅભિપ્રાયે ઘટિતા. અશુભ તે તેથી વિપરીત હિવે તેહોનુ મૂલ દ્વાદશાગ તે શ્રીવીરવચનથી પ્રતિબુદ્ધ જે સુધર્માસ્વમી તે સબધી ન સભવે અશુભ પણે પ્રવાદની પ્રવૃત્તિને જિનવચનથી પ્રગટ થયા પણાને પ્રસગે શુભની પરે ઉપાદેય પણું થાઇ તે પ્રવાદ તે શુભ અને અશુભ પણિ સખ્યાઈ વચન સખ્યા પ્રમાણ જે માટે ભાષ્યકારે કહિઉ છઈ–જેતલા વચન–પથ તેતલાજ હુઈ નયવાદ અને જેતલા નયવાદ તેતલાજ વચન–પથ તેહની પ્રવૃત્તિ તે અનાદિ પ્રવાહે આવી કિમ જિનવચનમૂલક સભવે ? પ્રત્યક્ષબાધથી વળી તે સર્વની અવજ્ઞા કરતિ જિનની નિંદા માનતે જે અસમજસપણુ તે જિનવચનના અજાણે જ યુક્ત, ' જીવ હણવો ' ઇત્યાદિ નયપ્રવાદની અવજ્ઞા કરતે તહેવા પણાની આપત્તિથી

सम्बन्धि न सम्भवति, अशुभानामपि प्रवादानां प्रवृत्तेः जिनवचनमूलकत्वप्रसक्त्या शुभानामिवोपादेयता स्यात् । ते च प्रवादाः शुभाशुभरूपा अपि सङ्ख्यया वचनसङ्ख्याकाः ।

यदाह भाष्यकृत्–'जावइआ वयणपहा तावइया चेव हुंति नयवाया । जावइआ णयवाया वयणपहा तत्तिआ चेव' ॥ १ ॥ त्ति । बृहत्कल्पभाष्ये । तेषां च प्रवृत्तिरनादिप्रवाहपतिता कथं जिनवचनमूलिका सम्भवति ?, प्रत्यक्षबाधात् । किञ्च–तेषां सर्वेषामप्यवज्ञाकरणेन जिनावज्ञाभ्युपगमे यदाऽऽसमञ्जस्यं तज्जिनवचनानभिज्ञस्यैव युक्तम् । 'जीवो हन्तव्य' इत्यादि नयप्रवादानामप्यवज्ञाकरणे तथात्वापत्तेः । तस्मादयं भावः–द्वादशाङ्गं हि सर्वोत्कृष्टं श्रुतज्ञानं केवलज्ञानदिवाकरस्य प्रकाशभूतं केवलज्ञानमिव प्रत्यात्मसत्तावर्ति छद्मस्थानां केवलज्ञानसहचरितमेव भवति । तच्चाधिकरणभेदेन भिन्नमपि स्वरूपतो न भिन्नं किन्तु केवलज्ञानमिवैकमेव, तुल्यविषयकत्वात् तुल्यसम्बन्धित्वाच्च । उदयमधिकृत्य तु स्वरूपतोऽपि भिन्नमेव, तत्कारणस्य क्षयोपशमस्य प्रत्यात्मभिन्नत्वात् श्रुतज्ञानस्य च क्षायोपशमिकत्वात् । ते च प्रवादा निजनिजद्वादशाङ्गमूलका अपि सामान्यतो द्वादशाङ्गमूलका एवोच्यन्ते । यथा नानाजलसम्भूतान्यपि नानाकमलानि सामान्यतो जलजान्येव इत्युच्यमाने बाधकाभावात् । अत एव सर्वप्रवादानां मूलं द्वादशाङ्गमेवेति सामान्यतोऽभिहितम् । सर्वस्याऽपि द्वादशाङ्गस्य सर्वोत्कृष्टश्रुतत्वेन सर्वाक्षरसन्निपातात्मकत्वात् प्रवादा अप्यक्षरात्मका एव । अत एव द्वादशाङ्गं रत्नाकरतुल्यं, रत्नाकरस्येव तस्याप्यनेकजातीयशुभाशुभनयलक्षणवस्तूनामाश्रयत्वात् । परं मिथ्यादृशां यद् द्वादशाङ्गं तत् स्वरूपत एव सर्वनयात्मकं सत्तामात्रवर्तित्वात्, न पुनः फलतोऽपि, कस्याऽपि मिथ्यादृशः कदाचिदपि सर्वांशक्षयोपशमाभावात्, मिथ्यादृष्टिमात्रस्योत्कृष्टतोऽपि क्षयोपशमः सर्वांशक्षयोपशमलक्षणसमुद्रापेक्षया बिन्दुकल्पो भवति ।

ते वती. ए परमार्थ–द्वादशाग ते सर्वोत्कृष्ट श्रुतज्ञान केवलज्ञानरूपसूर्यनु प्रकाशभूत केवलज्ञाननी परे प्रत्येके आत्मवृत्ति छद्मस्थने केवलज्ञानसघाते ज हुई ते श्रुतज्ञान ते आश्रयभेदे भिन्नपणे स्वरूपथी भिन्न नही तउ स्यु ? केवलज्ञाननी परे एक ज सरिखा विषयपणाथी, अने तुल्य सबधपणाथी उदयआश्रयी तो स्वरूपथी पणि भिन्न ज. तेहनु कारण जे क्षयोपशम तेहने आत्मा आत्माप्रते भिन्नपणाथी, श्रुतज्ञानना उदयने क्षयोपशमथी उपनापणाथी अने ते प्रवाद ते आपआपणी द्वादशागीथी उपनापणि सामान्यथी द्वादशागमूलक ज कहीइं. जिम भिन्न भिन्न जलथी उपना पणि जूजूआ कमल ते सामान्यथी जलथी ज उपना इम कहेते बाधकना अभावथी, एतलाज वती सर्व प्रवादनु मूल द्वादशाग ज एहवु सामान्यथी कहिउ. सर्वई द्वादशागने सर्वोत्कृष्टश्रुतपणे सर्वाक्षरसन्निपातरूपपणाथी प्रवादपणि अक्षर रूप ज

एतलाज वती द्वादशाग ते रत्नाकरसदश–रत्नाकरनी परे अनेक जाति सबधि शुभाशुभ जे नय ते रूप वस्तुना आश्रयपणाथी, पणि मिथ्यादृष्टिनु जे द्वादशाग ते स्वरूपथी ज सर्वनयरूप सत्तामात्रवर्त्तिपणाथी, पणि फलथी नहीं, कोइए मिथ्यात्वीने किवारे पणि सर्वांशे क्षयोपशमना अभावथी मिथ्यादृष्टिमात्रने उत्कृष्ट थकी पणि क्षयोपशम ते सर्वांशे क्षयोपशमरूप समुद्रनी अपेक्षाई बिंदुकल्प हुई 'जित्यो राग जेणे, केवलआलोके मनोहर, इंद्रे करी छे सेवा जेहनी एहवो श्रीमहावीर देव ते सर्वोत्कर्षे वर्त्ते छे. जे अनुपम जे सिद्धातसमुद्र चारु गभीरपणानो भजनार एहवा, तेहनी आगलीं समस्तनयना समूह ते बिंदु भावने भजे ' सम्यग्दृष्टिने तो कुणेके सयतने फलथी पणि द्वादशागने सर्वनयस्वरूपपणुं

यदुक्तम्—'जयति विजितरागः केवलालोकशाली, सुरपतिकृतसेवः श्रीमहावीरदेव'। यदसमसमयाब्धेश्चारुगाम्भीर्यभाजः, सकलनयसमूहा विन्दुभाव भजन्ते ॥ १ ॥ इति । सम्यग्दृशा तु केषाञ्चित्संयतानां फलतोऽपि द्वादशाङ्गस्य सर्वनयात्मकत्व, सर्वांशक्षयोपशमस्य सम्भवात् । अत एव गौतमादयः सर्वाक्षरसन्निपातिनः प्रवचने भणिताः । पर तेषां संयताना सकलमपि द्वादशाङ्ग शुभनयात्मकत्वेनैव परिणमति, सावद्यनयविषयकानुज्ञादिवचनप्रवृत्तेरप्यभावात् सयतमात्रस्य च तथात्वात् । एतेन सर्वेऽपि शाक्यादिप्रवादाः जैनागमसमुद्रसम्बन्धिनो विन्दव इति भ्रान्तिरपि निरस्ता, 'षट्शतानि नियुज्यन्ते पशुना मध्यमेऽहनी' त्यादिप्रवादानामपि जैनागममूलकत्वापत्त्या सयतानां सावद्यभाषाप्रवृत्तिप्रसक्त्याऽसंयतत्व स्यात् । तस्मात्सर्वांशक्षयोपशमसमुत्थद्वादशाङ्गलक्षणसमुद्रस्य पुरस्तादन्यतीर्थिकाभिमतप्रवादाः समुदिता अपि बिन्दूपमा. (इत्यर्थो युक्तः) । अन्यथा 'विन्दुभाव भजन्ते' इति प्रयोगानुपपत्तिः स्यात्, अवयवावयविनोरुपमानोपमेयभावेन वर्णने निजावयवापेक्षया महत्त्वेऽप्यवयविनो गौरवाभावात् स्तुतिवचनासम्भवात् । नह्यङ्गुष्ठो हस्तावयवभाव भजते इति हस्तस्य स्तुति सम्भवतीति तात्पर्यम् ।

किञ्च-समुद्रस्य विन्दव इति भणनमप्यसङ्गतम् । समुद्रप्रभवा हि वेलाकल्लोलोर्म्यादयो भवन्ति न पुनः विन्दवः, तेषां चोत्पत्तिर्मेघात् हस्तवस्त्रादिव्यापाराद्वा स्यादिति सर्वानुभवसिद्धम् । अन्यथा समुद्रान्निर्गतैस्तावद्भिर्बिन्दुभिः समुद्रस्य न्यूनत्वापत्त्यो तस्य गाम्भीर्यस्य हानिः स्यादिति सम्यक्पर्यालोच्यमिति । सामान्यतः पराशङ्कामपास्य अथ वृत्तिगतव्याख्यानसङ्गतिमोह-यस्मात् कारणात् द्वादशाङ्ग रत्नाकरोपमया शुभाशुभसर्वप्रवादाना मूल तस्मात् स्वरूपतः फलतश्च यावत् सुन्दरमात्मनिष्ठाकरणनियमादिवाच्यवाचक वाक्यादिकं 'तम्मि'त्ति । तस्मिन् द्वादशाङ्गे, एवकारो गम्यः, द्वादशाङ्ग एव समवतारणीय तत्र वर्तते एवेत्यर्थः । द्वादशाङ्गस्य सर्वोत्कृष्टश्रुतत्वेन तद्व्यापकभूतस्य सर्वसुन्दरात्मकत्वस्यावश्यंभावात्

સર્વાંશે ક્ષયોપશમેના સંભવથી. એતલા જ વતી ગૌતમાદિક તે સર્વાક્ષરના સંન્નિપાતી પ્રવચનને વિષઇ કહ્યા છે. પણિ તે સંયતને દ્વાદશાંગ તે શુભનયસ્વરૂપ પણિ જ પરિણમે. સાવદ્યનયવિષયક જે આજ્ઞા તદ્રૂપવચનપ્રવૃત્તિના પણિ અભાવથી 'સંયતમાત્રને' તથાપણાથી એતલે સર્વઇ શાક્યાદિકના પ્રવાદ તે જૈનાગમરૂપસમુદ્રસંબંધી બિંદુઆ છે. એહવી ભ્રાંતિ પણિ ટાલી

'છસે જોડીઈ પશૂના મધ્યમ યાગે' ઇત્યાદિ પ્રવાદને પણિ જૈનાગમમૂલકપણાની આપત્તિથી સંયતને સાવદ્યભાષાની પ્રવૃત્તિને પ્રસંગે અસંયતપણું થાઇ તે વતી સર્વાંશે ક્ષયોપશમથી ઉપનો જે દ્વાદશાંગ લક્ષણ-સમુદ્ર. તહેની આગલિ અન્યતીર્થિક સંબંધી મિલ્યા પણિ બિંદૂપમા ઇમ નહી તો બિંદુ ભાવ ભજે એ પ્રયોગની અયુક્તતા થાઇ. અવયવ જે એક દેશ અને અવયવી જે અંગી તેહેને ઉપમાનોપમેયભાવે સરિખાઇ પણિ વર્ણવતઇ પોતાના અવયવીની અપેક્ષાઇ મોટાઈપણુ છતે પણિ અવયવીને શુદ્ધપણાના અભાવથી, અંગુષ્ઠ તે હસ્તનો અવયવભાવ ભજે તે વતી હસ્તની સ્તુતિ તો ન સંભવે. એ તાત્પર્ય વલી સમુદ્રના બિંદુ એ કહિવુ પણિ અયુક્ત. સમુદ્રથી ઉપના વેલા કલ્લોલ ઉર્મિ ઇત્યાદિક હુઈ, બિંદુઆ નહિં. તેહોના તો ઉત્પત્તિ મેઘથી અથવા હસ્તવસ્ત્રાદિકના વ્યાપારથી હુઈ. એ સર્વને અનુભવસિદ્ધ છે ઇમ નહીં તો સમુદ્ર નીકલ્યા જે બિંદુ તેણિં સમુદ્રને ન્યૂનપણાની પ્રાપ્તિ તે સમુદ્રને ગંભીરપણાની હાની થાયે. એ વીચારવુ. ઇમ સામાન્યથી પરની આશંકા ટાલીને હિવે વૃત્તિના વ્યાખ્યાનની સંગતિ કહે છે.

परं सम्यग्दृशां यावत्सुन्दरं तावत्सर्वमपि द्वादशाङ्गमूलकमुदितं भवति, फलतोऽपि शुभत्वात् । तत एव तस्याराधनविधेरपि सम्यग् परिज्ञानात्, तच्च सानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुरेव । मिथ्यादृशां तु यतः क्वचिदंशे शुभत्वेऽपि फलतोऽशुभत्वमेव, तदाराधनविधेरपरिज्ञानात्, तदपि तदंशे क्षयोपशम(मा)भावात् निरनुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात् ।

अयं भावः—अकरणनियमो हि स्वरूपत. सुगतिहेतुत्वेन शुभोऽपि सम्यग्दृशां संयमहेतुत्वेन फलतोऽपि शुभ एव, पुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिजनकत्वेन सुगतिहेतुत्वात् । मिथ्यादृशां तु स एवा नियमो मिथ्यात्वोपहतो जीवादिवस्तुतत्त्वपरिज्ञानाभावात् असयमहेतुत्वेन फलतोऽशुभ एव, दुर्गतिहेतुत्वात् । (द्रव्यतोऽकरणनियमस्य तथात्वात्) मिथ्यात्वोपहतोऽकरणनियमोऽप्याश्रवसम एवं । यथा मरणहेतुविषवद्विषमिश्रितपायसमपीति । एव सम्यग्दृग्मिथ्यादृशोरकरणनियमयोः शुभाशुभफलजनकत्वेनोदितानुदितयोर्विरुद्धस्वरूपपरिणतयोरभेदेन भणनमुदितस्याकरणनियमस्यावज्ञया जिनाज्ञावज्ञाऽविनाभूता जिनावज्ञा स्यात् । स चानन्तससारहेतुरिति भणितम् । यथा मोक्षाङ्गं स्वरूपतः शुभमपि मनुष्यत्व संयतजनस्य फलतोऽपि शुभमेव, मोक्षप्राप्तिपर्यन्तं सुगतिहेतुत्वात् । तदेव मनुष्यत्व व्याधादेः फलतोऽशुभमेव, जीवघाताद्यसंयमहेतुत्वेन दुर्गतिहेतुत्वात् । एव सत्यपि भेदे द्वयोरपि मनुष्यत्वयोस्तुल्यतया भणनं सयतजनमनुष्यत्वस्यावज्ञया जिनावज्ञैव, जिनेनैव भेदेनाभिधानात् । दृश्यते च लोकेऽपि लक्षणोपेतल . पेतयोर्मण्योस्तुल्यतया भणने लक्षणोपेतमणेरवज्ञया तत्परीक्षकस्याप्यवज्ञैव, तदुक्त (-विधि) विरुद्धवक्तृत्वादित्यादिदृष्टान्तैः सम्यक्पर्यालोचनया न किञ्चिद् बाधकम् । अन्यथाऽऽसतामुपदेशपदवाक्यानि, जैनप्रवचनमात्रेणाऽपि सह विरोधः स्यात् ।

जे कारणथी द्वादशांग ते रत्नाकरनी उपमाई शुभाशुभ सर्वप्रवादनुं मूल छे, ते कारणथी स्वरूपथी अने फलथी जेतलुं सुंदर आत्माने विषे अकरणनियमादिक रूप जे वाच्य तेहनुं वाचक जे वाक्यादि ते द्वादशांगने विषे एवकार ते आहिरथी लेवो. एतले द्वादशांगने विषे ज अवतार्युं. तिहां ते छेज ए अर्थ. द्वादशांगने सर्वोत्कृष्टश्रुतपणे करीने तेहनुं व्यापकभूत-जे ते, हुं तिहां हुईज एहवुं, सर्वसुंदरपणुं तेहने अवश्ये छतापणाथी. पणि सम्यग्दृष्टिने जेतलुं ए सुंदर तेटलुं सर्वंपणि द्वादशांगमूलक उदित हुइ फलथी ए शुभपणाथी तेथी ज तेहना आराधनविधिनो पणि सम्यक्परिज्ञानथी. ते तो अनुबंध सहित पुण्यप्रकृतिबंधनुं हेतु ज. मिथ्यादृष्टिने तो स्वरूपथी कोई अंशे शुभपणुं छते पणि फलथी अशुभपणुंज. तेहना आराधनविधिना अज्ञानथी ते पणि ते अंशने विषई क्षयोपशमना अभावथी अनुबंध ते आगलि पुण्यनुं प्रवर्त्तवुं तेणे रहित पुण्यप्रकृतिबंधहेतुपणाथी. ए भाव-अकरणनियम ते स्वभावथी सुगतिहेतुपणिं करी शुभ पणि मिथ्यादृष्टिने तो तेहज अकरणनियम मिथ्यात्वे उपहत, जीवादिक जे वस्तुतत्त्वना परिज्ञानना अभावथी असंयमहेतुपणि करी फलथी अशुभज दुर्गतिहेतुपणाथी. मिथ्यात्वे उपहत अकरणनियमे मिथ्यात्वसम ज. जिम मरणहेतु जे विष तेहनी परे विषयुक्त क्षीरपणिं

एम सम्यग्दृष्टि अने मिथ्यादृष्टिना अकरणनियम तेहने प्रत्येके शुभ अने अशुभ जे फल तेहने जनकपणि उदित अने अनुदित जे विरुद्धस्वरूपिं परिणम्या तेहनुं अभेदे कहिवुं ते उदित अकरणना नियमनी अवज्ञाई जिनाज्ञानी अवज्ञाने अणुकरते अणुहुति एहवी जिनावज्ञा हुई. ते तो अनंतसंसारनो हेतु एहवुं कहिउं. जिम मोक्षनुं कारण स्वरूपथी शुभ पणि मनुष्यपणुं संयतजनने

यत' सम्यक्त्वोच्चारेऽपि–'णो कप्पइ अण्णउत्थिए वा अण्णउत्थियदेवयाणि वा अण्णउत्थि-अपरिग्गहिआणि अरिहतचेइआणि वे'त्यादिभणनेन मिथ्यादृशा महावज्ञा स्यात्, तत्परिगृहीताऽर्हच्चैत्यानामपि परित्यागस्य भणितत्वात्। तदवज्ञया च जिनावज्ञाप्रसक्तौ 'लाभमिच्छतो मूलक्षितिरायाते'ति न्यायप्रसक्ते। किञ्च–'शाक्यादयो दिगम्बरादयश्च मिथ्यादृष्टय' इति वचनमपि वक्तुमयुक्तम्, भवदभिप्रायेण तस्य जिनावज्ञाहेतुत्वात्। तथा 'कुप्पवयण पासडी सव्वे उम्मग्गपट्ठिआ। सम्मग्ग तु जिणक्खाय एस मग्गे हि उत्तमे'॥ १॥ त्ति। श्रीउत्तरा० (अ. २३ गा० ६३) अत्र हि शाक्यादिमार्गाणामुन्मार्गतया भणनेन जैनमार्गस्य मोक्षमार्गतया भणनेन चान्यतीर्थिकाना महावज्ञा। तथा–'वेआ अहीआ ण भवंति ताण, भुत्ता दिआ णिंति तमतमेण' (उत्तरा० अ० १४, गा० १२) इत्यादिवचनैरन्यतीर्थिकाना गुरोरागमस्य चावज्ञा प्रतीतैव। तत्राऽपि वेदाः शब्दात्मकत्वेन द्वादशाङ्गस्यावयवभूता आबालगोपाङ्गनानामपि प्रतीता एव। तदवज्ञया च द्वादशाङ्गावज्ञा जिनावज्ञाहेतुरेव। तथा 'बुद्धस्स आणाइ इम समाहि'मित्यादि तथा 'अदक्खुव दक्खुवाहिअ'मित्यादि प्रागुपदर्शितागमवचनैर्विरोधः स्फुट एव।

किञ्च–मिथ्यादृष्ट्यवज्ञया जिनावज्ञाभणन दूरे, प्रत्युत ज्ञानदर्शनचारित्राणि स्थिराणि भवन्तीति ज्ञापकवचनानि तत्प्रशसाया च सम्यक्त्वातिचारप्रतिपादकवाक्यानि च सम्यग् पर्यालोच्यानि। ननु भो! नहि वय तन्मार्गावज्ञया जिनावज्ञा ब्रूमः; किन्तु तदीयमार्गे यत्किमपि शोभन कृत्य तदवज्ञया जिनावज्ञेति

ફલથી પણિ શુભજ, મોક્ષની પ્રાપ્તિપર્યંત સંગતિહેતુપણાથી તેહજ મનુષ્યપણું વ્યાધાદિકને ફલથી અશુભ જ જીવઘાતાદિક જે અસયમ તેહને હેતુપણિ કરી દુર્ગતિના હેતુપણાથી. ઇમ છને ભેદે પણિ ભિક્ષુ મનુષ્યપણાને સરીખાઇઈ કહિવું, તે સંયતજનના મનુષ્યપણાની અવજ્ઞાઇ જિનની અવજ્ઞાજ. જિને જ ભેદ કહ્યાથી. દેખાઈ છે લોકને વિષે પણિ લક્ષણે યુક્ત અને લક્ષણે રહિત જે મણિ તે બિહુને સદૃશપણું કહે તે લક્ષણે યુક્ત મણિની અવજ્ઞાઈ તેહના પરીક્ષકની અવજ્ઞાજ. તેહના કહ્યાથી વિરુદ્ધકથકપણાથી. ઇત્યાદિ દૃષ્ટાંતે સમ્યગ્ વિચારણાઇ ન કોઈ બાધક.

ઇમ નહી તો ઉપદેશપદના વાક્યનો રહો, જૈનપ્રવચનમાત્ર સાથિ વિરોધ થાય. અન્યતીર્થીના દેવ અથવા અન્યતીર્થીઈ ગ્રહ્યા અરિહંતના ચૈત્ય ઇત્યાદિક કહેવે કરીને મિથ્યાત્વીની મહા અવજ્ઞા થાઇ. તેણે પરિગૃહીત અર્હચ્ચૈત્યને પણિ પરિત્યાગના કહેવાપણાથી અને તેહની અવજ્ઞાઈ જિનની અવજ્ઞાની પ્રસક્તિ હુઈ તો 'લાભ વાછતા મૂલે ક્ષતિ આવી' એ ન્યાયની પ્રસક્તિથી.

વલી શાક્યાદિક અને દિગબરાદિક મિથ્યાદૃષ્ટિ એ વચન પણિ કહેવાનઈ અયુક્ત તાહરે અભિપ્રાયે, તેહને જિનાવજ્ઞાના હેતુપણાથી વલી 'કુપ્રાવચનિકે પાખડી સર્વે ઉન્માર્ગે ચાલ્યા છે સન્માર્ગ તે જિનનો પ્રકાસ્યો એ માર્ગ તે ઉત્તમ.' ઇહા શાક્યાદિમાર્ગને ઉન્માર્ગપણે ભણવે અને જૈનમાર્ગ પણિ કહેવે અન્યતીર્થિકની મહાવજ્ઞા. વલી 'વેદ ભણ્યા ત્રાણ ન હુઈ દ્વિજ જમ્યા તમતમાઇ પછવાડે' ઇત્યાદિકવચને અન્યતીર્થિકના ગુરુની આગમની અવજ્ઞા પ્રસિદ્ધ જ. તિહા પણિ વેદ તે શબ્દાત્મકપણે દ્વાદશાગના અવયવભૂત બાલગોપાલની અગનાને પ્રસિદ્ધ જ, એહની અવજ્ઞાઈ દ્વાદશાગની અવજ્ઞા તે જિનાવજ્ઞાનો હેતુ જ. તથા 'સ આણાઇ' તથા 'अदक्खुव दक्खु' ઇત્યાદિ જે પૂર્વે દેખાડ્યા જે આગમવચન તેણે વિરોધ સ્ફુટ જ. વલી મિથ્યાદૃષ્ટિનો અવજ્ઞાઈ જિનાવજ્ઞાનું કહેવુ તો દૂર, સાહમુ જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર સ્થિર હુઈ એહવા જે જ્ઞાપકવચન અને તેહની પ્રશસાઇ સમકિતમા અતિચારના પ્રતિપાદક વાક્ય તે સમ્યક્ વિચારવા.

चेत् । सत्यम्, तत्र शोभन कृत्य किं सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुः साधुदानादिकम् ? उत तत्तन्मार्गाभिमतदेवगुरुधर्माराधनं वा ? आद्ये, इष्टापत्तिरेव, सम्यक्त्वाभिमुखस्यैव तथाकर्त्तव्यस्य सम्भवात् । द्वितीये, जैनाना तदीयदेवाद्याराधनस्यैव मिथ्यात्वेनाभ्युपगमात् कथं शोभनत्वं ? प्रत्युत महापापरूपमेव । कथमन्यथा सम्यक्त्वोच्चारे तदीयदेवाद्याराधनस्य प्रत्याख्यानसम्भवः ? ।

किञ्च—आस्तामन्यत्, मिथ्यात्वे सति अकरणनियमोऽपि पापे निवृत्तिरूपो न भवति, किन्तु प्रवृत्तिरूपः, तस्य चावज्ञया जिनावज्ञा वक्तु भवानेव समर्थो नापर इति तात्पर्यम् । यदि चैव (ग्रन्थसङ्गतिकरणं सम्यग् न प्रतिभापते तर्हि वय पृच्छामः) ग्रन्थकर्तुरभिप्रायो नाभविष्यत् तर्हि उन्मत्तस्येव पूर्वापरविरोधापरिज्ञानवतोऽस्यापीद वचन पूर्ववचनवद् भवतोऽनुपादेयं स्यात् । तस्मादिह वयमपि पृच्छामः—विरुद्धयोरुभयोरपि पक्षयोः किमविशेषेण प्रामाण्याभ्युपगमो युक्त उत एकतरस्य वा ? नाद्यः, असम्भवात्, विरुद्धयोर्द्वयोः प्रामाण्यासम्भवात् । द्वितीये, अन्यतरस्य प्रामाण्याभ्युपगमोऽनन्यगत्या प्रवचनसम्मत्यैव जैनानां युक्तः, स च उक्तप्रकारेणैव । अन्यथा श्रीसुधर्मस्वामि-श्रीहरिभद्रसूरिप्रभृतीनामनाभोगोद्भावनेनैव समर्थनं कर्त्तव्यं प्रसज्येत । न पुनर्विरोधे सत्येव निजमतिपुरस्कारेण यथारुचिप्रवर्त्तन युक्त, प्रवचनमर्यादाभङ्गापत्त्या तीर्थकृता महाशातना स्यात् । (निजरुचेश्च प्रतिपुरुषं भिन्नत्वेन परस्पर कलहानिवृत्तेः) । यत्तु सर्वप्रवादानां मूलं द्वादशाङ्गं रत्नाकरतुल्यमिति समर्थनाय टीकाकारेण 'उदधाविव सर्वसिन्धवः' इत्यादिरूप श्रीसिद्धसेनदिवाकरवचनं सम्मतितयोद्भावितम्, तच्च विचार्यमाणमसङ्गतमिवाभाति । तथाहि—यदि द्वादशाङ्गं रत्नाकरतुल्यं तर्हि नदीतुल्याः प्रवादा न भवेयुः, समुद्रान्नदीनामुत्पत्तेरभावात् । समुद्रस्य च नदीपितृत्वापत्त्या 'नदीपति समुद्र' इति कविसमयव्याहृतिप्रसक्तेः समुद्रस्य गाम्भीर्यहानिप्रसक्तेश्च । नहि सत्यवकाशे जलं कुतश्चिदपि निर्गच्छति ।

किञ्च—सर्वा अपि नद्यः समुद्रगामिन्य इत्यागमप्रतीतमपि सर्वानुभवसिद्ध केनाऽप्यन्यथा कर्त्तुमशक्यम् । तस्मात् स्तुतिकर्त्तुरभिप्रायस्त्वेवं—हे नाथ ! त्वयि सर्वज्ञे दृष्टयः अन्यतीर्थिकाना निजनिजमार्गश्रद्धानलक्षणाः, समुदीर्णाः—सम्यगुदयं प्राप्ता, तद्विषयो भगवान् सञ्जात इत्यर्थः । अयं भावः—यत्किञ्चिदकरणनियमादिक जिनेन सुन्दरतया भणितं, तदन्यतीर्थिकैरपि तथैव प्रतिपन्नम् । एतच्च साम्प्रतमपि

પૂર્વપક્ષ—અહૂરુયો તેહના માર્ગની અવજ્ઞાઇ જિનની અવજ્ઞા ઇમ નથી કહેતા. તઉ સ્યુ ? તેહના માર્ગને વિષે જે કાઇ શોભન કર્તવ્ય તેહની અવજ્ઞાઇ જિનની અવજ્ઞા એહવુ જઉ, સત્ય કહે છે. તિહા શોભન કર્તવ્ય તે સ્યુ ? સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનો હેતુ જે સાધુદાનાદિક અથવા તેહના તેહના માર્ગના ઇષ્ટ જે દેવગુરુધર્મના આરાધન ? આદ્યપક્ષે, ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ જ. સમ્યક્ત્વને સન્મુખને જ તેહના કર્તવ્યના સંભવથી. બીજે પક્ષે તો, જૈનનઇ તેહવા દેવાદિકના આરાધન તેજ મિથ્યાત્વપણિં અંગીકારથી કિમ શોભન ? સાહમુ મહાપાપ જ ઇમ નહી તો સમ્યક્ત્વોચ્ચારિં તત્સબંધિ દેવાદિકના આરાધનનુ પચ્ચક્ખાણ કિમ સંભવે ? વલી અન્ય તો દૂર, મિથ્યાત્વ છતે અકરણનિયમપણિં પાપને વિષે નિવૃત્તિરૂપ ન હુઇ. તઉ સ્યુ ? પ્રવૃત્તિરૂપ, તેહની અવજ્ઞાઇ તો જિનાવજ્ઞા પ્રતે કહેવાને તુજ સમર્થ, બીજો કો નહીં. એ તાત્પર્ય.

જઉ એહવા ગ્રંથકર્તાનો અભિપ્રાય ન હોત, તઉ ઉન્મત્તની પરે પૂર્વાપરવિરોધના અજ્ઞાનવંત એહવા એહનુ પણિ એ વચન પૂર્વલા વચનની પરે તુઝને અનાદરણીય જ હુઇ. તે માટે અહ્મો પણિ ઇહા પૂછુ છુ—વિરુદ્ધ બિહુ પક્ષનો સ્યું નિર્વિશેષે જ પ્રમાણપણાના અંગીકાર યુક્ત અથવા એકનો ?

नालिकेरादिफलाहारेणैकादशीपर्वोपवास कुर्वाणाः जैनाभिमतोपवास सम्यक्तया मन्यन्ते। जैनाश्च तदीयोपवासं लेशतोऽपि न मन्यन्ते। अत एव 'न च तासु भवान् प्रदृश्यते' इति तासु अन्यतीर्थिकदृष्टिषु भवान्न प्रदृश्यते, अन्यतीर्थिकश्रद्धानविषयीभूत धार्मिकानुष्ठान गङ्गास्नानादिक भवान् लेशतोऽपि न मन्यत इत्यर्थः। मिथ्यादृष्टित्व च तेषा जिनोक्तेषु कचिद्याथार्थ्येन श्रद्धानेऽपि तत्प्रणेतर्यर्हति देवत्वेन श्रद्धानाभावादेव। अत एव देवो रागद्वेषरहितः सर्वज्ञ एव भवति, नापरः। स चास्मदभिमतः सुगतादिरेव, नापरः। एवं जैनाभासोऽपि देवोऽर्हन्नेव परमसन्मार्गप्रणेतेत्यादि। मिथ्यात्वे बीजमग्रे वक्ष्यते। अयं भावः–अर्हतोच्यमानमकरणनियमादिकमन्यतीर्थिकैरपि प्रतिपन्नम्। अतस्तेषा दृष्टयोऽर्हति वर्तन्ते। तदीयदृष्टिषु च भवान् लेशतोऽपि नास्ति, तैरुक्त सर्वमप्ययथार्थमेवेत्यर्हता प्रज्ञप्तत्वात्।

यदागमः–'सम्मद्दिट्ठी उ सुअमि अणुवउत्तो अहेउअ चेव। ज भासइ सा मोसा मिच्छादिट्ठी वि अ तहेव'॥ १॥ इति श्रीदशवैका० नि० (गा० २८०) वृत्तिर्यथा–'सम्यग्दृष्टिरेव सामान्यतः श्रुते–आगमेऽनुपयुक्तः प्रमोदाद् यत्किञ्चिदहेतुक चैत्र-युक्तिविकल चैव यद्भाषते 'तन्तुभ्यः पट एव भवती'त्यादि, सा मृषा, विज्ञानादेरपि तत एव भावादिति। मिथ्यादृष्टिरपि तथैव उपयुक्तोऽनुपयुक्तो वा यद् भाषते सा मृषैव, घुणाक्षरन्यायेन सवादेऽपि सदसतोरविशेषात् यदृच्छोपलब्धेरुन्मत्तवदिति गाथार्थः'। एतेन मिथ्यादृष्टिरपि कचिदंशे जिनोक्त सम्यक् ब्रुवाण 'सत्यवादी भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता, घुणाक्षरन्यायेनानन्यगत्या सत्याभासवक्तृत्वात्। अत एव रत्नाकरावतारिकायामपि सिद्धसेनदिवाकरवदुक्तम्।

આદ્યપક્ષ તો નહીં, અસંભવથી વિરુદ્ધ બિનિ, પ્રમાણપણાના અસંભવથી બીજે પક્ષે, એકને પ્રામાણ્યપણું માનતે બીજી ગતિ વિના પ્રવચનની સંમતિ જ જૈનને યુક્ત. તે તો કહે પ્રકારે જ ઇમ નહીં તો શ્રીસુધર્મસ્વામિ–શ્રીહરિભદ્રસૂરિપ્રમુખને અનાભોગને ઉદ્ભાવને જ સમર્થન કરિવુ થઇ. પણિ વિરોધ છતે નિજમતિને આગલિ કરી યથેચ્છાઇ પ્રવર્તન તે યુક્ત નહી પ્રવચનમર્યાદાભંગની પ્રાપ્તિ તીર્થંકરની મહાશાતના થાઇ નિજરુચિનો તો પુરુષ પુરુષપ્રતે ભિન્નપણે માંહે માંહે કલહની અનિવૃત્તિથી.

અનઇ જે સર્વપ્રવાદનુ મૂલ દ્વાદશાંગ સમુદ્રસરિખુ એ સમર્થવાને ટીકાકારે 'उदधाविव' ઇત્યાદિ જે સિદ્ધસેનદિવાકરનુ વચન સંમતિપણે દેખાડ્યુ. તે તો વિચારીતુ અસંગતિની પરે ભાસઇ છઇ જઉ દ્વાદશાંગ સમુદ્રસરીખુ તઉ નદીસરીખા પ્રવાદ ન હુઇ. સમુદ્રથી નદીની ઉત્પત્તિના અભાવથી સમુદ્રને નદીના પિતાની આપત્તિ 'નદીપતિ સમુદ્ર' એહવી કવીસમયની પ્રવૃત્તિ ટલી જોઇઇ સમુદ્રનૂઇ ગંભીરપણાની હાનીના પ્રસંગથી છતે અવકાશે જલ કિહાંથીએ નીકલે નહી સકી, સર્વનદી તે સમુદ્રગામીનીઓ એહવુ આગમપ્રસિદ્ધ પણિ સર્વને સાક્ષાત્ જ્ઞાનસિદ્ધ કેણે પણિ અન્યથા કરિવાને અશક્ય તે વતી સ્તુતિકર્તાનો અભિપ્રાય તે ઇમ–હે સ્વામિન્! તુ સર્વજ્ઞ તેહને વિષે અન્યતીર્થીની આપઆપણા માર્ગની શ્રદ્ધાનરૂપ જે દૃષ્ટિ તે સમ્યક્ ઉદય પામી, તેહનો વિષય ભગવંત થયો એ અર્થ એ ભાવ–જે કાઇ અકરણનિયમાદિક જિને સુંદરપણિ કહિઉ, તે અન્યતીર્થીઇ પણિ તિમજ પડિવજ્યુ. એ તો સંપ્રતિપણિ નાલિકેરાદિકફલને આહારે એકાદશી પર્વનો ઉપવાસ કરતા તે જૈનના ઇષ્ટ ઉપવાસને સમ્યક્પણિ માનઇ છઇ. અને જૈન તો તેહનો ઉપવાસ લેશથીએ ન માને.

એતલાજ વતી તેહને વિષે તું ન દીસે એ અન્યતીર્થીદૃષ્ટિને વિષઇ તુ ન દેખીઇ, અન્યતીર્થીના શ્રદ્ધાનનુ વિષયીભૂત જે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન–ગંગાસ્નાનાદિક તે તું અંશથી એ ન માનઇ, એ અર્થ.

तथाहि–'अर्थस्य प्रमितौ प्रसाधनपटु प्रोचु' प्रमाणं परे, तेषामञ्जनभोजनाद्यपि भवेत् वस्तु प्रमाणं स्फुटम् । आसन्नस्य तु मानता यदि तदा संवेदनस्यैव सा, स्यादित्यन्धभुजङ्गरन्ध्रगमवत्तीर्थ्यैः श्रितं त्वन्मतम्' ॥ इति (पत्रांक. १२) तथा श्रीहेमाचार्यवचोऽपि–'सा वासना सा क्षणसन्ततिश्च, नाभेदभेदानुभयैर्घटेते । ततस्तटादर्शिशकुन्तपोतन्यायात्त्वदुक्तानि परे श्रयन्तु' ॥ इति श्रीमहावीरद्वात्रिंशिकाया (श्लो० १९) अथान्यतीर्थिकाना दृष्टयो भगवति वर्त्तन्ते । तत्र दृष्टान्तमाह–'उदधाविव सर्वसिन्धव' इति । यथोदधौ सर्वसिन्धवः–सर्वा अपि नद्यः, समुदीर्णाः भवन्ति–सम्यगुदयं प्राप्ताः स्युः । लोकेऽपि भर्तृसम्बन्धेन स्त्रिय उदिता भवन्तीति प्रसिद्धिः । एवं नद्योऽपि समुद्रगामिन्योऽवसातव्याः । तासु च भवान्नास्तीत्यत्र दृष्टान्तमाह–यथा प्रविभक्तासु सरित्सु–नदीषु उदधिः–समुद्रो नास्ति, तासु च समुद्रो नावतरतीत्यर्थः । इत्येवमभिप्रायेण स्तुतिः । न पुनरर्हदुपदिष्टप्रवचनद्वारा अर्हत्सकाशादन्यतीर्थिकदृष्टयः समुत्पन्ना, उक्तदृष्टान्तयोरसम्भवादित्येवं सम्यक्पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ७६ ॥

મિથ્યાદૃષ્ટિપણુ તો તેહને જિનભાષિતને વિષે કિહાએક યથાર્થપણે શ્રદ્ધાને તેહના કહનાર અરિહંતને વિષે દેવપણિ શ્રદ્ધાના અભાવથી એતલાજ વતી દેવ તે ગગદ્રૂપરહિત સર્વજ્ઞ જ હુઇ. અન્ય નહીં. અને તે અમ્હારો માન્યો સુગતાદિક. બાજો નહી. ઇમ જૈનાભાસપણે દેવ તે અરિહંતજ, પણિ અમ્હારા માર્ગનો અરૂપક ઇત્યાદિક મિથ્યાત્વને વિષે બીજ આગલિ કહીસ્યે'. એ ભાવ–અરિહંતે કહીવું જે અકરણનિયમાદિક તે અન્યતીર્થીઈ પણિ પડિવજ્યુ. એતલા જ વતી તેહની દૃષ્ટિઓ અરિહંતને વિષે. તેહની દૃષ્ટિને વિષે તુ લેશથી નથી. તેહણિ કહિઇ તે સર્વઇ અયથાર્થ એહવુ અરિહંતે પ્રજ્ઞપ્તપણાથી. 'સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રુતનઈ વિષે અનુપયોગવંત અહેતુક જે બોલે તે મૃષા, મિથ્યાત્વી જે કહે તે મિથ્યા.'

સમ્યગ્દૃષ્ટિ તે સામાન્યથી શ્રુતને વિષે અનુપયોગી પ્રમાદથી જે કોઇ હેતુ વિના જ ભાખે 'તંતુથી પટજ હોઇ' તે મૃષા. વિજ્ઞાનાદિકને પણિ તેથી ઉપજવાવતી. મિથ્યાદૃષ્ટિ પણિ તિમજ ઉપયોગી અથવા અનુપયોગી જે ભાષે, તે મૃષાજ. ઘુણાક્ષરેન્યાયે મિલે હુંતે પણિ છના અને અણુજ્ઞાતાના અવિશેષથી. નિજેચ્છાયે પ્રાપ્તિથી. ઉન્મત્તની પરે. એ ગાથાર્થઃ એતલે મિથ્યાદૃષ્ટિપણિ કોઈક અંશઈ જિનોક્ત પ્રતે ભલું કહેતો થિકો સત્યવાદી હુસે એહની શંકા પણિ ટાલી. ઘુણાક્ષરન્યાયે અનન્યગતિ સત્યાભાસના કહેવાપણાથી. એતલાજ વતી રત્નાકરાવતારિકાગ્રંથને વિષે પણિ સિદ્ધસેનદિવાકરની પરે કહિઇ છે 'અર્થની યથાર્થ અનુભવને વિષે સાધવાનુ કારણ પટુ તે પ્રમાણ પર કહેતા હુઆ. તેહનઈ મતિ અંજન–ભોજનાદિકપણિ વસ્તુ હુઈ પ્રમાણ પ્રગટ જો નીકટને પ્રમાણ હુઈ તઉ સંવાદિજ્ઞાનને જ હુઈ. એ હેતુથી અંધભુજંગના છિદ્રની પરે પરતીર્થીઇ તાહરૂં મત આશ્ર્યુ.'

વલી 'તે વાસના, તે ક્ષણની પરંપરા ભેદે અભેદે અથવા અનુભયપણે પણિ ન ઘટઈ, તે વતી, તટના અદેખનાર જે પક્ષીનો બાલક તહેના ન્યાયથી તાહરા કથન પ્રતે તે આશ્રયો.' હિવિ અન્યતીર્થીકની દૃષ્ટિઓ તાહરે વિષે વર્ત્તઇ છઈ. તિહાં દૃષ્ટાંત કહે છે–જિમ સમુદ્રને વિષે સર્વ નદીઓ આવી મિલે. સમ્યગ્ ઉદય પામી હુઈ. લોકને વિષઈ પણિ ભર્તાનઈ સંબંધે સ્ત્રીઓ ઉદય પામી હુઇ એહવી પ્રસિદ્ધિ. ઇમ નદીઓ પણિ સમુદ્રગામિનીઓ જાણવી. તે દૃષ્ટિઓને વિષે તું, નદી (સે) તિહાં દૃષ્ટાંત કહે છે. પ્રવિભકત જે નદીઓ તેહને વિષે સમુદ્ર ન અવતરે, એ અર્થ. ઇણે અભિપ્રાયે સ્તુતિ પણિ અરિહંતે ઉપદેસ્યુ જે પ્રવચન તેહને આગલે કરી અરિહંતથી અન્યતીર્થીકની દૃષ્ટિઓ ઉપની ઇમ નહી. કહ્યા બિહુ દૃષ્ટાંતના અસંભવથી. એ ઇમ સમ્યગ્ વિચારવુ. ॥ ७६ ॥

अथ दृष्टिविषकल्पं किम् ? इति दर्शयति—

दिट्ठिविसं णिअमग्गप्परूवगो उसभाइ अरिहंतो । इअ वयणं अइदूरट्ठिआणमवि मरणहेउत्ति ॥७७॥

व्याख्या—दृष्टिविषं तावत् निजनिजमार्गस्य-शिवभूत्यादिविकल्पितमार्गस्य आदिप्रणेता श्रीऋषभादिरर्हन्नेवेति वचनमेव । किंभूतम् ? अतिदूरस्थितानामपि मरणहेतुः । दूरस्थितोऽपि पदार्थो दृष्टिविषयो भवति । इह दूरस्थिता जैनमार्गमाश्रिता भव्याः, तेषामुत्सूत्रभाषकाद् दूरतरवर्त्तित्वात् । तेषामपि केषाञ्चित् तदीयवचः श्रुत्वा तेऽप्यहो ! अयं मार्गो युक्तिसङ्गतो जैनत्वेन श्रीऋषभादिप्रणीतो भविष्यतीति शङ्कयाऽपि तन्मार्गानुकूलवर्त्तित्वेन तत्प्रतिकूलवर्त्तिषु साध्वादिषु प्रद्वेषादनन्तसंसारदुःखभाजो भवन्ति । अत एवोत्सूत्रभाषिणो दर्शनमपि निषिद्धम् ।

यदागमः—'उम्मग्गदेसणाए चरण णासिंति जिणवरिंदाणं । वावण्णदंसणा खलु ण हु लब्भा तारिसा दट्ठुं' ॥१॥ त्ति । श्रीआव० वन्दनकनिर्युक्तिः । (गा० ११५४) एतच्चूर्णिर्यथा—जे पुण जहिच्छोवलंभं गहाय अण्णेसिं सत्ताण ससारं णित्थरितुकामाण उम्मग्गं देसयंति । तत्थ गाहा—उम्मग्गदेसणाए चरणं-अणुट्ठाण णासिंति जिणवरिंदाण सम्मत्तं अप्पणो अण्णेसि च ते वावण्णदंसणा जणा, ते चरण ण सद्दहंति, मोक्खो अ विज्जाए अ भणिओ अण्णेसिं मिच्छत्तुप्पायणेण एवमादिएहिं कारणेहिं वावण्णदसणा, खलुसद्दा जइवि केइ णिच्छयविहीए अवावण्णदसणा तहावि वावण्णदसणा इव दट्ठव्वा, ते अ दट्ठुपि ण लब्भा, किमग पुण सवासो संभुंजणा सथवो, हुसद्दो अविसद्दत्थो, सो अ ववहिअमंबंधो दरसिओ चेव, ण लब्भा णाम ण कप्पति त्ति । न चैव दृष्टिविषसर्पदृष्टान्तेन परेषामेवानिष्टफलहेतुः किन्त्वात्मनोऽपीत्यनुक्तोऽपि विशेषो द्रष्टव्यः । यदागमः—'जे उ ण गोअमा ! आणाविराहए से ण

હિવે દૃષ્ટિવિષને તે શું ? દેખાડે છે—

દૃષ્ટિવિષસર્પ તે 'નિજમાર્ગના પ્રરૂપક ઋષભાદિક અરિહંત' તે વચન તે અતિ દૂરસ્થિતને પણિ મરણનું હેતુ.

વૃત્તિનો અર્થ —દૃષ્ટિવિષ તે શિવભૂત્યાદિકે કલ્પ્યા જે આપ આપણા માર્ગ તેહનો આદિકર્તા શ્રી ઋષભદેવાદિક અરિહંત જ એહવું વચન જ કેહવું છે ? અતિદૂરસ્થિતને પણિ મરણ હેતુ. દૂર સ્થિતને પણિ પદાર્થ દૃષ્ટિનો વિષય હુઇ ઇહા દૂરસ્થિતજૈનમાર્ગનઇ આશ્રયા ભવ્ય તેહનઇ ઉત્સૂત્રભાષિથી દૂર વર્તિપણાથી તેહને પણિ કોઇકને તેહના વચન સાંભલીને તે પણિ અહો ! એ માર્ગ યુક્તિસંગત, જૈનપણિ કરી ઋષભાદિકે પ્રરૂપ્યો હુસે એહવી શંકાઇ પણિ તેહના માર્ગને અનુકૂલવર્તિપણે કરીને તેણે ઉત્સૂત્રીને પ્રતિકૂલવર્તિ જે સાધ્વાદિક તેહને વિષઇ પ્રદ્વેષથી અનંતસંસાર દુખના ભજનાર હુઇ. એતલાજ વતી ઉત્સૂત્રભાષીનું દર્શન પણિ નિષેધ્યું 'ઉન્માર્ગની દેસનાઇ ચારિત્ર નાસે જિનનરેન્દ્રનું, વ્યાપન્નદર્શની તેહના જોવા યોગ્ય નહીં.' જે યથેચ્છાઇ અર્થગ્રહીને અન્ય સત્ત્વ જે સંસારનિસ્તરવાના ધણી તેહને ઉન્માર્ગ પ્રતે કહે તિહા ગાથા—ઉન્માર્ગદેશનાઇ જિનવરેન્દ્રનું દર્શન ટાલે. સમ્યક્ત્વ પોતાનું પરનું પણિ ટાલે. તે વ્યાપન્ન દર્શની ખલુ શબ્દથી નિશ્ચયનયે અવ્યાપન્નદર્શની તથાપિ વ્યાપન્નદર્શનો પરે જાણવા. તે જોવા યોગ્ય નહીં તો સંવાસ-ભોજન-પરિચય તે કિમ ? તે શ્યુ ? હુ શબ્દ તે અપિશબ્દાર્થ ગ્રહે સંબંધે દેખાડ્યો જ 'ण लब्भा' કહેતા ન કલ્પે. ઇમ દૃષ્ટિવિષસર્પને દૃષ્ટાંતે પરને જ અનિષ્ટ-

अणंताणुबंधी कोहे, से णं अणंताणुबंधी माणे, से णं अणं० केअवे, से णं अणं० लोहे, जे णं अणंताणुबंधिकोहाइकसायचउक्के, से णं घणरागदोसमोहमिच्छत्तपुंजे, जे णं घण० से णं अणुत्तरघोरसंसारसमुद्दे, जे णं अणु० से ण पुणो पुणो जम्मे, पुणो पुणो जरा, पुणो पुणो मच्चू' इत्यादि यावत् 'एगिंदिअत्ताए बेइंदिअत्ताए तेइंदिअत्ताए चउरिंदिअत्ताए णारयतिरिक्खकुमाणुसेसु अणेगविहसारीरमाणसदुक्खं अणुभवमाणे वइज्वए (वइज्जे) से तेणट्ठेणं एव वुच्चइ'त्ति । श्रीमहानिशीथे पञ्चमाध्ययने । यद्यपि आज्ञाविराधका इव आराधका जघन्यादिभेदभिन्ना अनेकधा भवन्ति, तथापीह जमाल्यादिवन्नियतोत्सूत्रभाषणेन प्रायोऽभिनिवेशी मन्तव्यः । तस्यैवोन्मार्गस्थितस्य मार्गोत्थापनाभिप्रायेण 'नैते जैनाः किन्तु जैनाभासा' इत्येवंरूपोपदेशेन सन्मार्गनाशकत्वात् नियमेनानन्तसंसारित्वम् ।

यदागमः—'उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण साहूण गोअमा! णूण । ससारो अ अणंतो होइ अ सम्मग्गणासीणं' ॥ १ ॥ इति गच्छाचारप्रकीर्णके (गा० ३१) एवमागमोक्तस्वरूपो निह्नवमार्गमाश्रित एव भवति, न पुनः शाक्यादिमार्गमाश्रितोऽपि, तस्योन्मार्गस्थितत्वेऽपि 'नैते जैना' इत्याद्युपदेशवचनेन मार्गनाशकत्वाभावात् जैनमार्गस्य जैनमार्गत्वेन भाषमाणत्वात् । 'साहूण' मितिपदेन तद्व्यवच्छेदोऽपि कृतो मन्तव्य । तस्य साधुलिङ्गधारित्वाभावेन साधुत्वव्यपदेशासम्भवात् । दिगम्बरस्तु कार्पटिकवेषानुकृतिवेषमात्रधार्यपि 'देवोऽर्हन् वयं जैनाः साधवः' इति वचोभिस्तीर्थोच्छेदाभिप्रायेण च साम्यात्तत्सर्वनिह्नवत्वेन सङ्गृहीतो द्रष्टव्यः । यद्यपि कश्चित् यथाछंदोऽपि उत्सूत्रभाषी सम्भवति तथाप्यपरमार्गाश्रयणाभावेन नियतोत्सूत्रवचनाभावान् न तीर्थोच्छेदाभिप्रायवान् । अतो न नियमेनानन्तसंसारी । एतेन यदुत्सूत्रं तीर्थोच्छेदाभिप्रायहेतुस्तन्नियमेनानन्तसंसारहेतुः । शेष तु भजनयेति तात्पर्यम् । यत्तु तीर्थोच्छेदाभिप्रायहेतुस्तन्निश्चयतस्तीर्थकृदुच्छेदाभिप्रायनियतं भवति, तीर्थस्य तीर्थकृतोऽपि पूज्यत्वात् । यदागमः—'तित्थ-

---

इलने हेतु ५ण नही. तेउ स्थु ? पोताने पणि. अे अणुकशो विशेष जाणुवे. महानिशीथ पंचमाध्ययननो अर्थ ते। २५८ ज छे.

जेइअे आज्ञाना विराधक ते आराधकनी परे जघन्यादिभेदे भिन्न अनेक प्रकारे छे. तोहे पणि जमाल्यादिकनी परे नियतउत्सूत्रने बोलवे प्राहे अभिनिवेशी मानवे।, तेहने ज, उन्मार्गस्थितने मार्गना उत्थापनने अभिप्राये 'अे ते जैन नही तेउ स्थु ? जैनाभास,' ईम उपदेशे सन्मार्गना नाशकपणाथी नियमे ज अनंतससारीपणु: 'उन्मार्गरूप मार्गने विषे चाल्या तेहवा साधुने हे गौतम ! निश्चयई संसार ते अनंत हुई सन्मार्गना नाशकने.' ईम आगमे उक्तस्वरूप निह्नवमार्गने आश्रित ज हुई पणि शाक्यादिकमार्गाश्रित नहीं. तेहने उन्मार्गने विषे रहे पणि. 'अे जैन नहीं', ईत्यादि उपदेश वचने करी मार्गनाशकना अभावथी, जैनमार्गने जैनमार्गपणि कहेवापणाथी 'साधु' अे पदे तेहने। पणि निरास कर्यो मानवे।. तेहने साधुलिंगधारिपणाने अभावे साधुपणाना नामना अभावथी दिगंबर तेउ कापडीना वेषने। अनुकारे वेशमात्रधारी पणि देव अरिहंत अम्हे। जैन साधु' अेहवे वचने तीर्थोच्छेदने अभिप्राये सरीखाईपणाथी सर्वनिह्नवपणे संग्रह्यो जाणुवे।. जेउ कोईक यथाच्छंदो पणि उत्सूत्रभाषी सभवे, तोहे अपरमार्गना आश्रयणुने अभावे निश्चये उत्सूत्रवचनना अभावथी. तीर्थोच्छेदाभिप्रायवंत नहीं. अेतला ज वती नियमे अनंतससारी नहीं अेतले जे उत्सूत्र तीर्थोच्छेदना अभिप्रायनु हेतु. ते नियमे अनंतसारने। हेतु अने बीजु ते विकल्पे, अे

पणोामं काउं कहेइ साहारणेण सद्देण'मित्यादि श्रीआ० नि० (गा० ५६६) एवमुत्सूत्रभाषणेन साम्येऽपि परस्पर (महदन्तर) मन्दमन्दतरमुक्तागमानुसारेण स्वयमेव परिभाव्यमिति गाथार्थः ॥ ७७ ॥

अथ आभिग्रहिकाभिनिवेशिकयोरन्तरपरिज्ञानाय गाथामाह—

॥जइवि हु आभिग्गहिओ संसारपहत्तणेण तुल्लो वि । तहवि हु जिणमयसत्तावाई इअरो अ विवरीओ॥

व्याख्या—यद्यप्याभिग्रहिकः–आगाढमिथ्यादृष्टिः शाक्यादिः कुलिङ्गी, ससारमार्गत्वेन तुल्यः–उत्सूत्रभाषिद्रव्यलिङ्गसमान । यदागमः–' सेसा मिच्छद्दिट्ठी गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं । जह तिण्णि य मुक्खपहा संसारपहा तहा तिण्णि' ॥१॥ त्ति, उप० (मा० गा० ५२०) हुरेवार्थे । तुल्य एव । तथापि जिन-समयसत्तावादी–जिनशासनसत्ताव्यवस्थापक । इतरस्तु अभिनिवेशी विपरीतो–जिनसमयसत्तापलापी । अय भाव –अन्यतीर्थिकः शाक्यादिः ' के जैना ? ' इत्येवरूपेण पृष्ट' सन् जैनान् प्रत्येव ' अमी जैना ' इत्येव निर्वक्ता स्यात । स च जैने जैनसत्तावक्तृत्वेन जैनसत्ताव्यवस्थापकः । अभिनिवेशी तु जैनाभासो दिगम्बरादिः पृष्टः सन् जैनाभास स्वात्मान जैनत्वेन भाषते ' अह जैन ' इति, जैनान् प्रति तु ' न जैनाः किन्तु जैनाभासा ' इत्येव निर्वक्ता जैनसत्तापलापी महापापी । यतो जैने जैनसत्ताऽपलापमन्तरेण जैनाभासे निजमार्गे जैनसत्ताव्यवस्थापनाऽसम्भवात्, विरुद्धयोर्द्वयोर्जैनसत्त्वासम्भवेन, एकतरस्य जैनाभासत्वे वक्तव्ये उक्तप्रकारेण वक्तृत्वसम्भवात् । उत्सूत्रभाषण चास्य विकल्पितनिजमार्गस्य प्रवृत्तिरागममूलिकेति व्यवस्थाप-

---

तात्पर्य अने जे तीर्थना उच्छेदना अभिप्रायनुं हेतुं ते निश्चये तीर्थंकरना उच्छेदनो जे अभिप्राय तेणें नियन हुई तेहने तीर्थकरने पणि पूज्यपणाथी ' तीर्थने प्रणाम करी कहे साधारणशब्दे ' इम उत्सूत्र भाषवे सरीखाई पणि परस्परी मंदमदतर कह्या आगमने अनुसारे विचारवु ॥ ७७ ॥

हिवे आभिग्रहिक अने अभिनिवेशीनो भेद जणाववाने अर्थे गाथा कहे छे—

यद्यपि आभिग्रहिक संसारमार्गपणे सरीखो छे तउहे जिनमतनी सत्तानो वादी बीजो ते विपरीत

वृत्तिनो अर्थ—जउई आभिग्रहिक–आगाढमिथ्यादृष्टि जे शाक्यादिक कुलिंगी, संसारमार्गपणे सरीखो–उत्सूत्रभाषि द्रव्यलिंगीने सरीखो ' शेष ते मिथ्यादृष्टि गृहिलिंग कुलिंग द्रव्यलिंगे जिम त्रिण्हि मोक्षमार्ग संसारमार्ग तिम तीन ' हु ते एवकारार्थ समानज तथापि जिनशासनसत्तानो थापक, बीजो ते अभिनिवेशी विपरीत–जिनमतसत्तानो अपलापी ए भाव–अन्यतीर्थिक शाक्यादिक ते ' कउण जैन ' ? इम पूछे हुते जैन प्रतेज ' ए जैन ' इणी रीतेज उत्तर दिई ते तउ जैननई विषे जैननी सत्ताने बोलवे करी जैननी सत्तानो थापक अभिनिवेशी तउ जैनाभास दिगंबरादिक ते पूछ्यो हुतो जैनाभास पोताना आत्माने जैन पणि कहे हु जैन एहवु जैन प्रते तउ ए जैन नही, तउ स्यु ? जैनाभास इणी रीते ज कथक हुई जैनसत्तानो अपलापी महापापी जैननई विषे जैननी सत्ताना अपलाप विना जैनाभास जे पोतानो मार्ग, तेहने विषई जैनसत्तानी व्यवस्थापनाना असंभवथी. विरुद्ध एने जैनसत्ताने असंभवे एकने जैनाभासपणु कहेवे कहे प्रकारे कहेवापणाना संभवथी उत्सूत्रभाषीपणु तो तेहने कल्प्या पोताना मार्गनी प्रवृत्ति ते आगममूल एहवा स्थापनने अभिप्राये

नाऽभिप्रायेण सूत्रतोऽर्थतस्तदुभयतो वा निजमतस्थित्यव्यभिचारेणान्यथाप्ररूपणात् । न चैवं शाक्यादिः सम्भवति, तस्य जैनप्रवचनपरतन्त्रप्रवृत्तिनिवृत्त्योरनभ्युपगमेन सूत्रतोऽर्थतस्तदुभयतो वाऽन्यथाप्ररूपणे प्रयोजनाभावात् । अत एवाभिनिवेशी जैनमार्गविध्वंसक एवोच्यते ।

यदागमः—'अहो अ राओ अ समुट्ठिएहिं, तहागएहिं पडिलब्भ धम्मं । समाहिमाघातमजोसयंता, सत्थारमेव फरुसं वयंति' ॥त्ति । सूत्रकृदङ्गे (अ १३. गा० २) सूत्रस्य वृत्तौ-'निह्नवा बोटिकाश्च स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारेण निर्दोषमपि सर्वज्ञप्रणीतं मार्गं विध्वंसयन्ति कुमार्गं च प्रवेदयन्ती'त्यादि । एवं जैनमार्गविध्वंसकत्वान्यथानुपपत्त्या जैनसत्तापलापित्वसिद्धिः । न चैव शाक्यादिर्जैनमार्गविध्वंसकतया क्वापि भणितः, तस्य जैनसत्तापलापित्वाभावात् । युक्तिस्तूक्तैवं । एतेनानाराधकोऽपि वस्तुगत्या जिनाज्ञाविराधक एव, अप्रतिपन्नजिनाज्ञत्वेन जिनाज्ञाराधकव्यतिरिक्तत्वादिति वचनमप्यपास्तम् । जिनाज्ञाविराधकव्यतिरिक्तत्वेन जिनाज्ञाराधक इत्यपि वक्तु शक्यत्वात् प्रवचनमर्यादाभङ्गापत्तेश्च । यतः अप्रतिपन्नविरतीना चरकपरिव्राजकतिर्यगादीना देशविरतिसर्वविरतिविराधकत्वापत्त्या ज्योतिष्कसौधर्मादूर्ध्वमुपपाताभावः प्रसज्येत, विरत्यनङ्गीकारेणाराधकव्यतिरिक्ताना देशसर्वविरतिविराधकत्वात् । यदागमः—'विराहिअसंजमासजमाणं जहण्णेण भवण (वासीसु) उक्कोसेणं जोइसिएसु' (भ श १, सू० २५-५) 'विराहिअसंजमाणं जहण्णेण भवण (वासीसु) उक्कोसेणं सोहम्मकप्पे'त्ति । भग० श० १ (सू० २५-३)। किञ्च-युगपदुभयोर्विराधकत्वेनोत्कृष्टपदमधिकृत्याप(प्र)कृष्टस्थानप्राप्त्या ज्योतिष्कादूर्ध्वमुपपाताभावप्रसक्तिरेवेति रहस्यमवसातव्यम्) उपपातस्तु चरकादीना ब्रह्मलोकं, तिरश्चा च सहस्रारमादिशब्दादाजीविकानामच्युत यावद् भणितः। 'चरगपरिव्वायगाणं जहण्णेणं भवण० उक्कोसेणं बंभलोए कप्पे' इत्यादि । तेन विराधकत्वं चेह गृहीतव्रतसामाचार्यपेक्षया न तु श्रद्धानापेक्षयाऽपि । तेनाखण्डितजिनोक्तसामाचारीपालनपरायणानां भव्यद्रव्यदेवानामनादिमिथ्यादृशा व्यापन्नदर्शनानां च निह्नवाना नवमग्रैवेयकं यावदुपपातो न विरुद्ध , अखण्डसामाचारीपरिपालनबलेन तत्रोत्पादात् ।

સૂત્રથી અર્થથી અથવા ઉભયથી પોતાના મતની સ્થિતિને અવ્યભિચારે અન્યપ્રકારે પ્રરૂપણુથી ઈમ શાક્યાદિકને ન સંભવઇ. તેહને જૈનપ્રવચનને પરવશ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિને અણુમાનવે સૂત્રથી અર્થથી અથવા ઉભયથી અન્યપ્રકારે પ્રરૂપણુના પ્રયોજનના અભાવથી

એતલાજ વતી અભિનિવેશી તે જૈનમાર્ગનો વિધ્વંસક જ કહિએ. નિહ્નવ અને દિગંબર તે પોતાની રચી કર્યો જે વ્યાખ્યાને પ્રકારે નિર્દોષપણિ સર્વજ્ઞનો પ્રરૂપ્યો માર્ગ તે પ્રતિ વિધ્વંસઈ. અને કુમાર્ગને પ્રકાશે. ઈમ જૈનમાર્ગને વિધ્વંસકપણાની અન્યથા અણુથાવે કરી જૈનસત્તાની અપલાપિપણાની સિદ્ધિ થઈ. એણે શાક્યાદિક તે જૈનમાર્ગને વિધ્વંસકપણે કિહાએ નથી કહ્યા તેહને જૈનના અપલાપપણાના અભાવથી. યુક્તિ તો કહી જ. એતલે અનારાધકપણે વસ્તુગતે જિનાજ્ઞાનો વિરાધક જ અપડિવજી જે જિનાજ્ઞા તે પણિ કરી જિનાજ્ઞારાધકથી વ્યતિરિક્તપણાથી એહવુ વચન પણિ ટાલ્યુ જિનાજ્ઞાના આરાધકથી વ્યતિરિક્તપણિ જિનાજ્ઞાનો આરાધક એહવુ પણિ કહેવાના શક્યપણાથી અને પ્રવચનની મર્યાદાની ભગની આપત્તિથી જે માટિ અપડિવજી જે વિરતિ એહવા જે ચરક-પરિવ્રાજક અને તિર્યગાદિક તેહને દેશવિરતિ-સર્વવિરતિની વિરાધકપણાની આપત્તિ જ્યોતિષ્ક-સૌધર્મ તેથી ઉપરિ ઉપપાતનો અભાવ થાઈ. વિરતિને અનંગીકારઇ આરાધકવ્યતિરિક્તથી દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિના વિરાધકપણાથી. આગમાર્થ તો સ્પષ્ટ જ છે.

यदागमः—'अहण्णं भंते ! असंजयभविअदव्वदेवाण'मित्यादि यावत् 'जहण्णेणं भवण (वासीसु) उक्कोसेण उवरिमगेविज्जएसु' त्ति । भग० श० १, उ० २, (सू० २५) वृत्त्येकदेशो यथा—'तस्मान्मिथ्यादृष्टय एव भव्या अभव्याश्च असंयतभव्यद्रव्यदेवा श्रमणगुणधारिणो निखिलसामाचार्यनुष्ठानयुक्ता द्रव्यलिङ्गधारिणो गृह्यन्ते । ते ह्यखिलसामाचारीप्रभावत एव उपरितनग्रैवेयकेपूत्पद्यन्ते । असंयताश्च ते, सत्यप्यनुष्ठाने चारित्रपरिणामशून्यत्वादिति । यद्यपि सामाचारीमधिकृत्य देशाराधकत्व भव्यद्रव्यदेवनिह्नवस्याऽपि सम्भवति, अन्यथा ग्रैवेयकदेवतयोत्पादानुपपत्तिप्रसक्तेः, तथापि निह्नवो जिनाज्ञामधिकृत्य विराधक एव, उत्सूत्रभाषणेन सम्यक्त्वविषयकप्रतिपन्नजिनाज्ञायाः परित्यागात् । इतरस्तु अनाराधक एव, सम्यक्त्वाभावेन उत्सूत्रभाषणव्रतभङ्गाद्यभावेन च आराधकविराधकस्वभावाभावात् । न चैव भेदेऽप्यनाराधकविराधकयोरुपपातमधिकृत्य साम्य शङ्कनीयम्, ग्रैवेयकेष्वपि निह्नवस्य देवदुर्गततयोत्पादात् । देवदुर्गतत्व च न केवल देवकिल्बिषिकत्वादिनैव, तत्र तेषामभावात्, किन्तु सम्मोहत्वेन । स च देवदुर्गतस्ततश्च्युतोऽनन्तकाल संसारे परिभ्रमति ।

यदागमः—'कदप्प १ देवकिब्बिस २ अभिओगा ३ आसुरी य ४ समोहा ५ । ता देवदुग्गईओ मरणमि विराहिए हुति' ॥ १ ॥ त्ति । आतुरप्रत्याख्यानप्रकीर्णके (गा. ३९) व्याख्यादेशो यथा—'सम्मोह'त्ति । सम्मोहयन्त्युन्मार्गदेशनादिना मोक्षमार्गाद् भ्रंशयन्ति ये ते सम्मोहाः । संयता अप्येवंविधा देवत्वेनोत्पन्नाः सम्मोहाः, एवरूपा देवदुर्गतिः ता एव देवदुर्गतयो मरणेऽपध्यानादिना विराधिते सति ततश्च्युता अनन्त संसार परिभ्रमन्ती'ति । एवमुत्सूत्रप्ररूपणेन विराधको नवमग्रैवेयकतयोत्पन्नोऽप्यधम एव, देवदुर्गतत्वादिति बोध्यम् । किञ्च—अनुपात्तसयमत्वेन सयमविराधनाभ्युपगमे निश्चयतो ज्ञानदर्शन-

---

वली समकाल मिह्नुने विराधकपणे उत्कृष्टपद आश्रयीने अपकृष्टस्थानप्राप्ति ज्योतिष्कथी उपरि उपपातना अभावनी प्रसक्ति ज ए रहस्य जाणवु उपपात ते चरकादिकने ब्रह्मलोकताई, तिर्यंचने सहस्रारताई, आदिशब्दथी आजीवकने अच्युतताई कहिओ छे ते वली विराधकपणु तो ग्रह्या व्रतनी समाचारीनी अपेक्षाई पणि श्रद्धाननी अपेक्षाइ नहीं ते वली अखंडित जे समाचारी ते पालवाने तत्पर जे थानार द्रव्यदेव अनादिमिथ्यादृष्टि तेहने अने व्यापन्नदर्शनी जे निह्नव तेहने नवम ग्रैवेयकताई उपजवु ते विरुद्ध नहीं अखंडसमाचारीपरिपालनबले तिहा उत्पादथी. वृत्तिनो एक देश कहे छे— ते माटे मिथ्यादृष्टि ज भव्य अने अभव्य असंयमि भव्यद्रव्यदेव श्रमणगुणना धरनार द्रव्यलिंगधारी ग्रहीई. जे माटे ते सकलसामाचारीप्रभावथी ज उपला ग्रैवेयकने विषे उपजे. अने असंयति ते, छते अनुष्ठाने पणि चारित्रपरिणामे शून्यपणाथी.

जउई समाचारी आश्रयीनई देशाराधकपणु भव्यद्रव्यदेव निह्नवने पणि. ईम नहि तो ग्रैवेयकदेवपणि उत्पादनना अणुउपजवाना प्रसंगथी तउहे निह्नव ते जिनाज्ञा उद्देशीने विराधक ज कहीई, उत्सूत्रभाषणे समकितविषयिणि जे जिनाज्ञा तेहना परित्यागथी. बीजउ ते अनाराधक ज. सम्यक्त्वने अभावे अने उत्सूत्रभाषण व्रतभंगादिकने अभावे आराधक विराधकना स्वभावना अभावथी, ईम भेद छते आराधक अने विराधकने उपजवा आश्रयी सरीखाइपणु शंकवु नहीं. ग्रैवेयकने विषे निह्नवने देवदुर्गतिपणि उत्पादथी देवदुर्गतिपणु तो केवल देवकिल्बिषिकपणि ज नही. तिहा तेहना अभावथी. तवे स्यु ? सम्मोहपणे. ते देवदुर्गत ते तिहाथी च्यव्यो अनंतकाल संसारने भमे, 'कंदर्प' किल्बिष

योरपि विराधना स्यात् । यदागमः—'णिच्छयणयस्स चरणस्सुवघाए णाणदंसणवहोवि 'त्ति । उप० (मों गा. ५१२) तथा च सम्यग्दृशामविरतानां देशविरताना वा नियमेन ज्ञानादीना त्रयाणामपि विराधकत्वापत्त्या श्रेणिकादीना तीर्थंकरनामनिकाचनं तीर्थंकरतया प्रत्यायातिश्च न भवेत्, जिनाज्ञाराधकानामेव तीर्थंकरतयोत्पत्ते. । अत एव वैमानिकवर्जदेवेभ्यश्च्युतास्तीर्थकृतो न भवन्ति, ज्योतिष्कपर्यन्तदेवेषु च जिनाज्ञाया अनाराधकविराधकानामेवोत्पादात् । एव च श्रावकमात्रस्य सौधर्मादूर्ध्वमुत्पादाभावप्रसक्तेरपि, अनुपात्तचारित्रत्वेन संयमविराधकत्वात् ।

किञ्च-आसतामन्ये, गृहे वसतां तीर्थकृदादिचरमशरीरिणामपि प्रतिसमयं ज्ञानादिविराधकत्वापत्त्या अत्यन्तमासमञ्जस्यं को नाम वक्तु शक्नुयाद् ? इति पर्यालोच्यम् । न च मल्लिनाथे व्यभिचारः शङ्कनीय., वासुदेवजीवसाधूनामिव कपायमात्रनिमित्तविराधनाया अबाधकत्वात् । (जन्येन दोषेण विराधनेति व्यपदेशाभावात्) अन्यथा सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानं यावत् कोऽप्याराधको न भवेत्, साम्परायिकीक्रियाहेतुसञ्ज्वलनकषायाणामनवरतमुदयात् । एतेन वासुदेवजीवसाधूना कृतनिदानत्वेन संयमविराधना भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता, महाशुक्रदेवलोकादावुपपाताभावप्रसक्तेः । विराधितसंयमाना सौधर्मादूर्ध्वमुपपातस्य निषिद्धत्वात् । अत एव अर्हद्वद् वासुदेवा अपि वैमानिकदेवेभ्यश्च्युता एवोत्पद्यन्ते । 'वेमाणिअ हुंति हरि-अरिह ' त्ति (सङ्ग्र० गा० २४४) वचनात् । तेन विराधकत्वं चेह प्रतिपन्नव्रताद्यपेक्षयैव मन्तव्यम् । तच्च श्रीमल्लिनाथजीवसाधोर्नासीदिति बोध्यम् । तस्माद् गौतमादयो जिनाज्ञाया आराधका, विराधकाश्च जमालिप्रभृतयः, शेषास्त्वेकेन्द्रियादिशाक्यादिपर्यन्ता आराधकविराधकेभ्यो भिन्नाः परिशेषादनाराधका एवेति सिद्धं त्रैविध्यं निर्दोषमिति । पञ्चसूत्रकेऽपि तथैव सूचितमिति प्राग्दर्शितम् । एतेन त्रयाणामपि भङ्गाना द्वैविध्यकल्पनायामनाराधकः कस्मिन् भङ्गेऽवतरतीति प्रश्नावकाशशङ्काऽपि परास्ता, त्रयाणामपि परस्परं वैलक्षण्येन समवतारासम्भवात् । अन्यथा पुंस्त्रीनपुंसकादीना त्रयाणामपि द्वैविध्यकल्पने स्त्री कस्मिन् भङ्गेऽवतरतीति प्रश्नावकाशः प्रसज्येतेति चिन्त्यम् । ननु भो ! धार्मिकानुष्ठानमधिकृत्य जैनाजैनयोर्नास्ति भेद., तेनैव बालतपस्व्यपि शीलेन देशाराधको भवति ।

આભિયોગિક આસુર અને સંમોહ, એ દેવદુર્ગતિ મરણને વિષે વિરાધિત હુઈ,' ઉન્માર્ગ દેશનાદિકે મોક્ષમાર્ગથી ભ્રંશ કરે, જે તે સંમોહ, સંયતપણે એહવા જે દેવપણે ઊપના તે સંમોહ એહવીઓ દેવદુર્ગતિ તે મરણસમયે અપધ્યાનાદિકે વિગતિ હુતે હુઈ. તિહાથી ચ્યવ્યા અનંતસંસાર ભમે. ઇમ ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણે વિરાધક નવગ્રૈવેયકતાઇ ઊપને। પણિ અધમ જ. દેવમાહે દુર્ગતપણાથી એહવું જાણવું.

વલી અણુગ્રહે સંયમપણે કરી સંયમની વિરાધના માને છુ તે નિશ્ચયથી જ્ઞાનદર્શનની પણિ વિરાધના હુઈ. યે માટે આગમ એહવુ કહે છે-' નિશ્ચયનયને ચારિત્રને ઉપઘાતે જ્ઞાનદર્શનનો પણિ વધ થાઇ ' તે વારે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જે, અવિરતિ અથવા, દેશવિરતિ તેહને નિયમઇ જ્ઞાનદર્શનાદિક ત્રિણ્ણુની વિરાધકપણાઈ થાતે શ્રેણિકાદિકને તીર્થંકર નામનું નિકાચન અને તીર્થંકરપણે ઉપજવુ ન હોઈ. જિનની આજ્ઞાના આરાધકને જ તીર્થંકરપણિ ઉત્પત્તિથી. એતલાજ વતી વૈમાનિકવિના દેવથી ચ્યવ્યા તીર્થંકર ન હુઈ. જ્યોતિષુ પર્યંત દેવને વિષે અનારાધક અને વિરાધકને જ ઉત્પત્તિથા. ઇમ શ્રાવકમાત્રને સૌધર્મથી ઉપપાતનો અભાવ થાઇ. અણુગ્રહ્યા ચારિત્રવંતપણે કરી સંયમના વિરાધકપણાથી.

यदागमः—' एवं खलु मए चत्तारि पुरिसजाया पं०, तं०-सीलसपन्ने णाममेगे, णो सुअसंपण्णे १, सुअसंपण्णे णाममेगे, णो सीलसपण्णे २, एगे सीलसपन्ने वि सुअसपण्णे वि ३, एगे णो सीलसंपण्णे णो सुअसंपण्णे ४ तत्थ ण जे से पढमपुरिसजाए से ण पुरिसे सीलव असुअव उवरए अविण्णायधम्मे, एस णं गो० मए पुरिसे देसाराहए पण्णत्ते १, तत्थ ण जे से दोच्चे पुरिसजाए से णं पुरिसे असीलव सुअवं अणुवरए विण्णायधम्मे, एस ण गो० मए पुरिसे देसविराहए पण्णत्ते २, तत्थणं जे से तच्चे पुरिसजाए से ण पुरिसे सीलव सुअव उवरए विण्णायधम्मे, एस णं गो० मए पुरिसे सव्वाराहए पण्णत्ते ३, तत्थण जे से चउत्थे पुरिसजाए से ण पुरिसे असीलव असुअव अणुवरए अविण्णायधम्मे, एस णं गो० मए पुरिसे सव्वविराहए पण्णत्ते ' ४ इत्यादि भग० श० ८ उ० १०, (सू० ३५४)।

वृत्तिर्यथा-' एवमित्यादि । ' एव ' वक्ष्यमाणन्यायेन ' पुरिसजाए 'त्ति । पुरुषप्रकाराः ' सीलव असुअव 'ति । कोऽर्थः ? ' उवरए अविण्णायधम्मे ' त्ति । ' उपरतः ' निवृत्तः स्वबुद्ध्या पापात् ' अविज्ञातधर्मा ' भावतोऽनधिगतश्रुतज्ञानो बालतपस्वीत्यर्थः । गीतार्थानिश्रिततपश्चरणनिरतोऽगीतार्थ इत्यन्ये । ' देसाराहए 'त्ति । देशं-स्तोकमशं मोक्षमार्गस्याराधयतीत्यर्थ. । सम्यग्बोधरहितत्वात् क्रियापरत्वाच्चेति १ । ' असीलव सुअव 'ति । कोऽर्थः ? अणुवरए विण्णायधम्मे त्ति । पापादनिवृत्तो विज्ञातधर्मा च अवि-

---

वली अन्य तो रह्यो, गृहे वसता तीर्थंकरादिक चरमशरीरी तेहने समये समये ज्ञानादिकना विराधकपणानी आपत्ति अत्यंत असमंजसपणुं कउणु कही सकई ? ए विचारवु. मल्लिनाथने विषे व्यभिचार न शंकवो. वासुदेव जीव जे साधु तेहनी परे कषाय मात्रथी उपने दूषणे चारित्रनी विराधना एहवा नामना अभावथी. इम नही तो दशमागुणठाणाताई कोइए आराधक न हुई. सांपरायिकीक्रियानो हेतु जे संज्वलन कषाय तेहना निरंतर उदयथी, एतले वासुदेवजीव साधुने कीधु नियाणु ते पणि संयमविराधना हुसे एहवी शंका टाली महाशुक्र देवलोकादिकने विषे उपपातना अभावना प्रसंगथी विराधितसंयमने सौधर्मथी उपरांत उपजवाने निषिद्धपणाथी. एतलाजवती अरिहंतनी परे वासुदेवपणि वैमानिकदेवलोकथी च्यव्या ज उपजे. ते वती विराधक ते इहा पाडवज्या व्रतादिकनी अपेक्षाइ मानवु. अने ते तो श्रीमल्लिनाथजीवने न हुई. ए जाणवुं.

ते वती गौतमादिक जिनाज्ञा आराधक. अने विराधक ते जमालिप्रमुख, अने शेष-एकेन्द्रीयादिक शाक्यादिपर्यंत आराधकविराधकथी भिन्न, परिशेषथी अनाराधक ज ते वती सिद्ध थयु त्रिविधपणुं निर्दोष. पचसूत्रने विषे तिमज सूचव्यु छे एहवू पूर्वे देखाडयु छे. एतले त्रिणि भंगने द्विविधपणे कल्पनाने विषे अनाराधक ते कीहे भंगे अवतरे ? एहवा प्रश्नना अवकाशनी शंका पणि टाली. त्रिणिने परस्परे विलक्षणपणि समवतारना असंभवथी इम नही तो पुरुष-स्त्री-नपुंसकादिक त्रिणिने द्विविध कल्पनाई स्त्री कउणु भंगने विषे अवतरे ? एहवो प्रश्नावकाश उपजे एहवुं विचारवु.

पूर्वपक्ष-धार्मिकानुष्ठान आश्रयीनें जैनने अने अजैनने भेद छे नहीं, ते वतीज बालतपस्वीपणि शीले करी देशथी आराधक हुई सूत्रार्थ, ए वृत्ति वखाणता स्पष्ट थाशे वती नथी लिख्यो. इम कहीरये ते न्याये पुरुषना प्रकार शीलवंत अने अश्रुतवंत, एतले पोतानी बुद्धि पापथी निवर्त्यो, अनइ अज्ञातधर्म ते कउणु ? भावथी अज्ञातश्रुतज्ञानी बालतपस्वी, ए अर्थ, गीतार्थनी (अ)निश्राई तपश्चरणतत्पर, अगीतार्थ एहवु अन्य आचार्य कहे छे. ते थोडो मोक्षमार्गनो अंश आराधे, सम्यक्ज्ञानरहितपणाथी-अने

रतसम्यग्दृष्टिरिति भावः । 'देशविराहए' त्ति । देशं-स्तोकमंशं ज्ञानादित्रयरूपस्य मोक्षमार्गस्य तृतीयत्रिभागरूप चारित्रं विराधयतीत्यर्थः । प्राप्तस्य तस्यापालनात् अप्राप्ते वें (त्यादि अत्र हि प्रथमभङ्गे बालतपस्वी शीलेन देशाराधको भणितः । द्वितीयभङ्गे अविरतसम्यग्दृष्टिः शीलाभावेन देशविराधकः । एतच्च भवदभिप्रायेण कथं सङ्गच्छते ? इति चेत् । अहो भ्रान्तिः ? भगवत्या एवानुवादवचनमुच्यमानं भवदभिप्रायेणेत्याद्यविमृश्य वक्तृत्वात् । प्रत्युत भवन्तमेव वयं पृच्छामः-इह प्रथमभङ्गे यो बालतपस्वी भणितः, स किं शाक्यादिरन्यतीर्थिकः उत जिनोक्तसामाचारीपरायणो मिथ्यादृष्टिर्वा ? । नाद्यो, जैनानामपसिद्धान्तात् । शाक्यादिमार्गस्योन्मार्गत्वेन तन्मार्गाभिमतानां देवादीनामदेवत्वादिनेव ज्ञानस्य चाज्ञानत्वेनेव शीलस्याप्यशीलत्वेनार्हतोक्तत्वात् । किञ्च-शीलशब्देनेह चारित्र भणितम् । तच्चान्यतीर्थिकमार्गे लेशतोऽपि न भवति') ('तेनान्यतीर्थिकाभिमतशीलेन देशाराधको भवतीति बोध्यम् । अन्यथा तथाभूतशीलस्य कारण प्रज्ञापकस्य ज्ञानमपि वक्तव्यं प्रसज्येत । तच्च न कस्यापि सम्मतं, मिथ्यादृशो ह्यज्ञाने सति ज्ञानस्यासम्भवात् । 'जस्स अण्णाणा तस्स णाणा णत्थि' त्ति वचनात् । द्वितीयस्तु न्याय्य एव । यतस्तथाविधं मोहनीयोदयवशेन जैनाजैनयो सम्यक्त्वस्वरूपमजानानोऽव्यक्तमिथ्यादृष्टिर्भव्योऽभव्यो वा कुतश्चिन्निमित्तात् जिनोक्तशुद्धक्रियापरायणो जैनमार्गपतितो 'भविअदव्वदेवाण'मित्याद्यागमोक्तोऽवसातव्यः । स च शुद्धक्रिया कुर्वाणोऽपि मिथ्यात्वोदये पण्डिततपस्वीति वक्तुमशक्यत्वेनानन्यगत्या बालतपस्वीत्युच्यते । देशाराधकत्वं च 'यदकरणे देशतः सर्वतो वा विराधकत्वं तत्करणे देशतः सर्वतो वा आराधकत्व'मिति नियमबलेन जैनक्रिययैवावसातव्यम् । न पुनरन्यतीर्थिकक्रिययापि, तदकरणे विराधकत्वाभावात् । किञ्च-आराधकत्वं मोक्षकारणाऽऽसेवनेनैव स्यात् । मोक्षकारणं च सम्यक्क्रिययैव भवति 'सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोक्षमार्ग' इतिवचनात् । सा च क्रिया जैनमार्गपतितस्य जिनोक्तक्रिया कुर्वतोऽवसातव्या । शाक्यादिमार्गाभिमतक्रिया तु संसारकारणत्वेन मोक्षकारणमेव न भवति । कथं तथाभूतेन शीलेन देशाराधकत्वसम्भावनापीति पर्यालोच्यम् । द्वितीयभङ्गे तु 'प्राप्तस्य तस्यापालना'दिति वचनेन देशविराधकत्वे सिद्धे सिद्धं सूत्रस्य सविषयत्वेन प्रामाण्यमिति ।) (किञ्च-द्वितीयभङ्ग इव प्रथमभङ्गेपि ज्ञानदर्शनयोराराधक एव वक्तव्यः, तस्य तयोरप्राप्तत्वात् । यद्वा सत्त्वेन यद्याराधकत्वं, तर्हि प्रथमभङ्ग इव द्वितीयभङ्गेपि ज्ञानदर्शनयोराराधक एव वक्तव्यः, तस्य तयोः सत्त्वादित्येवमुभयथापि प्रतिवन्दीनामा दोषो दुरपनेय इति । तस्मात् प्रतिपन्नसम्यक्त्वादीनां परिपालनेनाराधकत्वमपरिपालनेन च विराधकत्वमिति भावः । एतेन प्रथमभङ्गव्याख्याया 'गीतार्थानिश्रिततपश्चरणरतोऽगीतार्थ इत्यन्ये' इति यदुक्तम् । तत्र गीतार्थो यदि सम्यग्दृष्टिः तर्हि बालतपस्वी न स्यात् । उक्तञ्च भगवतीचूर्णावपि बालतपस्वीति । यदि च मिथ्यादृष्टिस्तर्हीष्टापत्तिरेव, उक्तस्वरूपस्य सत्त्वादिति तात्पर्यमिति) त्येवमागमवचनात् कथमाराधकानाराधकविराधकलक्षणाना त्रयाणा भङ्गाना मध्ये शाक्यादिकमधिकृत्यानाराधकलक्षणो द्वितीयो भङ्गः सम्यग्भवेत् देशाराधकत्वेनोक्तत्वादिति चेत् । नैव, जैनप्रवचनस्य सम्यगवबोधाभावेनापसिद्धान्तात् । यतो मिथ्यादृष्टेर्ज्ञानस्याप्यज्ञानत्वेनेव तन्मार्गपतितशील-

---

ક્રિયાતત્પરપણાથી. એ પ્રથમ ભંગ. પાપથી નિવર્ત્યો નહીં અને વિજ્ઞાતધર્મ એહવો અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટિ એ ભાવ. દેશ-થોડા અંશ-જ્ઞાનાદિત્રયરૂપ જે મોક્ષમાર્ગ તેહના ત્રીજા ભાગરૂપ જે ચારિત્ર તે વિરાધે એ અર્થ. 'પામ્યાના અપાલનથી અથવા અણપામ્યાથી.' એહવા આગમવચનથી કિમ આરાધક અનારાધક

स्याऽप्यशीलत्वेन प्रज्ञप्तत्वात् । एतच्च 'अन्यभिक्षवो हि जीवाद्यास्तिक्यरहिताः, सर्वथा अचारित्रिण' इति प्रागुपदर्शितमेव । अन्यथा अन्यतीर्थिकाभिमतदेवादयोऽपि देवत्वादिनाऽभ्युपगन्तव्याः प्रसज्येरन्, मोक्षमार्गभूतस्य शीलस्योपदेष्टृत्वात् । तस्माद्—यदनुष्ठानाकरणेन जिनाज्ञाया विराधकत्वं तदनुष्ठानकरणेनैव जिनाज्ञाया आराधकत्वमिति नियमबलेन जिनोक्तमेवानुष्ठानं तथा भवेत् । अङ्गीकृतस्य जिनोक्तानुष्ठानस्याऽपालनेन विराधकत्वं पालनेन चाऽऽराधकत्वमिति प्रवचनविदां प्रतीतमेव । प्राप्तस्य तस्यापालनादिति वचनात् । न चैवं शाक्यादिमार्गानुष्ठानं तथा, तदङ्गीकृत्यापि तत्करणाकरणाभ्यां जिनाज्ञाया आराधनविराधनयोरभावात् । अन्यथा तन्मार्गानुष्ठानत्याजनेन जैनमार्गानुष्ठाने व्यवस्थापनमयुक्तं प्रसज्येत, तदुपदेष्टुर्विराधक[कर्तृ]त्वापत्तेः ।

तेन तदनुष्ठानकारिणो जिनाज्ञाया अनाराधका एवेति सिद्धे, सिद्धं मिथ्यादृष्टिरेव कुतश्चिन्निमित्तादङ्गीकृतजिनोक्तसाधुसामाचारीपरिपालनपरायण एव देशाराधको बालतपस्वीति सम्यगवसातव्यम् । जिनोक्तानुष्ठानपरिपालनमन्तरेणाराधकत्वाभावात् मिथ्यादृष्टित्वमन्तरेण बालतपस्वित्वाभावाच्च । अत एव जिनोक्तसाधुसामाचारीपरिपालनेन मिथ्यादृष्टिः सन्नेवाऽनन्तशो ग्रैवेयकेष्वप्युत्पन्न इति प्रवचने भणितमिति तात्पर्यम् । परमाराधकत्वं विराधकत्वं च जिनोक्तानुष्ठानमधिकृत्यैव कृतप्रतिज्ञानिर्वहणानिर्वहणाभ्यामेवावसातव्यम् । अत एव प्रथमभङ्गे देशेनाप्याराधक एव भणितः, तावन्मात्रस्यैव प्रतिज्ञायाः कृतत्वात् । द्वितीयभङ्गे चाविरतसम्यग्दृष्टिरपि प्राप्तस्य तस्यापालनादिति वचनेन विरतिपरित्यागेनैव देशविरा-

---

વિરાધક લક્ષણુ ત્રિણિ ભંગમધ્યે શાક્યાદિક આશ્રયીને અનારાધક લક્ષણુ બીજે ભંગ સમ્યગ્ હુઇ ?, દેશારાધક પણિ કહ્યાથી

એહવુ મ બોલિ પ્રવચનના સમ્યગ્ અવબોધને અભાવે સિદ્ધાંતવિરુદ્ધથી. જે માટે મિથ્યાદૃષ્ટિના જ્ઞાનને અજ્ઞાનનીપરે તેહના માર્ગમાહિં પતિતશીલને પણિ અશીલપણે પ્રરૂપ્યાપણાથી એ તો 'અન્યભિક્ષુક તે જીવાદિકની આસ્થાઇં રહિત સર્વથા અચારિત્રિયા' એહવુ પૂર્વે દેખાડયુ છે ઇમ નહીં તો અન્યતીર્થીઇ દેવાદિક પણિ દેવાદિપણિ માન્યા જોઇઇ, મોક્ષમાર્ગભૂત જે શીલ તેહના ઉપદેશકપણાથી તે માટે જે અનુષ્ઠાનને અકરવે જિનાજ્ઞાનુ વિરાધકપણું, તે અનુષ્ઠાનને કરવે જ જિનાજ્ઞાનુ આરાધકપણું એહવા નિયમને બલે જિનોક્ત જ અનુષ્ઠાન એહવુ હુઇ. અંગીકૃત તીર્થંકૃતભાષિતાનુષ્ઠાનને અપાલવે વિરાધકપણું પાલવે તો આરાધકપણું એ પ્રવચનવેદીને પ્રતીત જ છઈ 'પામ્યા તેહને અપાલનથી' એ વચનથી પણિ, શાક્યાદિક અનુષ્ઠાન તિમ નહીં અંગીકરીને પણિ તેહને કરિવે અને અણકરવે આરાધન–વિરાધનાના અભાવથી ઇમ નહીં તો તે માર્ગનાં અનુષ્ઠાનને ત્યાજને જૈનમાર્ગના અનુષ્ઠાનનુ વ્યવસ્થાપન અયુક્ત થાઇ. તેહના ઉપદેશકને વિરાધકકર્તૃપણાની આપત્તિથી

તે વતી તે અનુષ્ઠાનના કરનાર જિનાજ્ઞાના અનારાધક જ એહવુ સિદ્ધ થઈ હુતે સિદ્ધ થયુ જે—મિથ્યાત્વી જ કોઇક નિમિત્તથી અંગીકરી જે જિનભાષિત સાધુ સમાચારી તે પાલવાને પરાયણ જ દેશારાધક બાલતપસ્વી, એ સમ્યગ્ જાણવુ જિનોક્ત અનુષ્ઠાન પરિપાલન વિના આરાધકપણાના અભાવથી. અને મિથ્યાદૃષ્ટિપણા વિના, બાલતપસ્વીપણાના અભાવથી એતલા જ વતી જિનભાષિતસાધુસમાચારીને પાલવે કરી મિથ્યાદૃષ્ટિ હુતો જ અનંતવાર ગ્રૈવેયકને વિષે ઉપનો, એહવુ પ્રવચનને વિષે કહિઉ છે એ તાત્પર્ય પણિ આરાધકપણું અને વિરાધકપણું જિનભાષિત અનુષ્ઠાન આશ્રયીને જ કીધી પ્રતિજ્ઞાને

धका भणितः, कृतप्रतिज्ञाया अनिर्वहणात् । न च पापनिवृत्तिरूपेण शीलेन देशाराधकत्वे सिद्धे मिथ्यादृशां पुण्ये प्रवृत्तिः पापे च निवृत्तिर्न स्यादिति वचनेन विरोधः शङ्कनीयः, सम्यक्त्वप्रतिबन्धकासद्ग्रहवत एव मिथ्यादृष्टेर्भावतस्तयोर्निषिद्धत्वात् । न पुन र्द्रव्यतोऽपि । यत्तु तथाभूतस्याऽपि शीलस्यानुमोदनीयत्वं तन्मार्गपतितत्वेन व्यवहारनयवतामेवावसातव्यम्, 'ववहारो वि हु वलव 'मिति वचनात् ।

एतेनाऽन्यतीर्थिकाभिमतं किञ्चिदनुष्ठानं मोक्षहेतुर्भविष्यतीति कल्पनाऽपि परास्ता, तदीयमार्गाणामुन्मार्गत्वेनाऽऽगमे भणितत्वात्। एतच्च 'कुप्पवयणपासंडी सव्वे उम्मग्गपट्ठिआ' इत्यादि प्रागुपदर्शितमेव उपदर्शयिष्यते च सवृत्तिकमनन्तरमपीति बोध्यम् । तेन युगपन्मार्गोन्मार्गक्रिययोरसम्भव एव । नहि कोऽप्यतिनिपुणोऽपि एकेन पादेन मार्गं गच्छत्यपरेण चोन्मार्गमिति । (२) एवं चोभयोरपि प्रकारयोस्सविषयत्वेन प्रामाण्ये सिद्धे ' यदप्राप्तेर्वे 'ति विकल्पेन व्याख्यानं तत् केनाभिप्रायेणेति संशये सम्यग्वक्तृवचनं वयमपि श्रोतुकामाः स्म इति बोध्यम् । यतो यद्यऽप्राप्तिमात्रेण विराधकत्वं स्यात् तर्हि चरकपरिव्राजकादीनां ज्योतिष्कादूर्ध्वमुपपाताभावः प्रसज्येत, मोक्षकारणभूतानां सम्यग्ज्ञानादीनां त्रयाणां लेशतोऽप्यभावेन देशविरतिसर्वविरत्योरुभयोर्युगपद्विराधकत्वात् । एतच्च प्राग् ग्रन्थसम्मत्या प्रदर्शितमेव । तथा द्वादशाङ्गपर्यन्तनानाश्रुतावधिप्रभृत्यप्राप्तिमान् छद्मस्थसंयतो दूरे, केवल्यप्यप्राप्तजिनकल्पादेर्विराधकः प्रसज्येतेति (३) सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ७८ ॥

निर्वाहे - अने' अनिर्वाहे ज जाणवु. एतला ज वती प्रथमभंग ते देशे आराधक ज कहीओ. तेतलानी ज प्रतिज्ञाना कीधापणाथी. बीजा भंगने विषे अविरतसम्यग्दृष्टिपणि 'पाम्या तेहना अपालनथी' ए वचने' विरतिने परित्यागे ज अंशे विराधक कह्यो. कीधी प्रतिज्ञाना अनिर्वहणथी.

पापनिवृत्तिरूपशीले करी देशाराधकपणु सिद्ध थइ हुते 'मिथ्यात्वीने पुण्यने विषे प्रवृत्ति अने पापने विषे' निवृत्ति न हुइ' इणे वचने विरोध न शंकवो. सम्यक्त्वनो प्रतिबंधक जे असद्ग्रहवंत मिथ्यादृष्टिने ज भावथी ते बिहुना निषिद्धपणाथी पणि द्रव्यथी नहीं. अने जे तेहवा ए शीलने' अनुमोदनीयपणु ते मार्गमाहे पडि करी व्यवहारनयवतने ज जाणवु 'व्यवहार ते बलवत' ए वचनथी. एतले अन्यतीर्थिकनु मान्यु - काइएक अनुष्ठान मोक्षनु हेतु हुसे ए कल्पना पणि टाली. तेहना मार्गने उन्मार्गपणि' कहेवाथी, ए तो 'कुप्पवयण'० ए पूर्वइं देखाडयु' छइ. अने वली देखाडीस्ये, वृत्तिसहित अनंतरज. ए जाणवु. ते वती मार्ग अनइं उन्मार्गक्रियानो एकइं वारे असंभव ज. कोई चतुरपणि एके पादे मार्गप्रति चाले अने बीजे उन्मार्गप्रते पणि, इम बिहु' प्रकारने विषइं विषयसहितपणि प्रामाण्यपणु सिद्ध थइ हुते जे 'अथवा अप्राप्तथी' एहवु जे विकल्पइं व्याख्यान ते स्यइं अभिप्राये ? एहवो संशय छतइं सम्यक् कथकनु वचन अम्हेपणि' सांभलवा वांछु छु. ए जाणवु'. जे माटे' अणपाम्या वती जो विराधकपणु हुई तो चरक-परिव्राजकादिकने ज्योतिष्कथी ऊंचो उपपातनो अभाव थयो जोइइं. मोक्षना कारणभूत जे सम्यग्ज्ञानादि त्रय तेहना लेशथीपणि अभावे देशविरति सर्वविरति ए बिहुने विराधकपणाथी. ए तो ग्रंथनी संमति पूर्वे' देखाडयु ज छई वली द्वादशांगपर्यंत नानाश्रुत-अवधिप्रमुखनो अप्राप्तिवंत छद्मस्थसंयत तो वेगलो केवली पणि' अणपाम्या जिनकल्पादिकनो विराधक संपजे, एहवु सूक्ष्मदृष्टि विचारवु'. ए गाथानो अर्थः ॥ ७८ ॥

अथ जिनाज्ञायाः अनाराधकविराधकयोर्निजनिजमार्गत्वेनाभ्युपगतं धार्मिकानुष्ठानं स्वरूपत' कीदृग् भवतीति दर्शयति—

॥दुण्हवि धम्मिअकिच्चं पसत्थणामंपि अक्कपयकप्पं। जं तं चिअ मिच्छत्तं ण उणं तह इंदिअत्था वि॥

व्याख्या—द्वयोरप्यनाराधकविराधकयोर्धार्मिककृत्य नाममात्रेण निजनिजमार्गाभिमतगुरूपदेश-परतन्त्रानुष्ठानरूपं प्रशस्तनामाऽपि–धार्मिककृत्यमित्येव नाममात्रेण सुन्दरमपि, अर्कपय:कल्पम्–अर्कदुग्ध-सदृशम्। अर्कदुग्ध हि दुग्धमिति नाम्ना वर्णेन च गोदुग्धसदृशं प्रशस्तनामाऽपि परिणामतो दारुणम्, पीत सत्सद्य इव मनुष्याणा प्राणवियोजकम्। एवमनयोर्धार्मिकानुष्ठानमपि संसारमार्गत्वेन विपाकतो दारुणं दुर्गतिहेतुत्वात्। तत्र हेतुमाह 'ज त चिअ 'त्ति। यद्–यस्मात्तदेव–धार्मिकानुष्ठानमेव मिथ्या-त्वम्, अधर्मस्य धर्मत्वेन परिज्ञानात्। तच्च सर्वोत्कृष्ट पाप, जैनमार्गपूजादिपराकरणोपदेशपूर्वकस्वस्वा-भिमतदेवगुरुपूजाद्यनुष्ठानरूपत्वेन मोक्षमार्गं प्रत्युन्मार्गरूपत्वात्।

यदागमः—' कुप्पवयणपासंडी सव्वे उम्मग्गपट्ठिआ। सम्मग्गं तु जिणक्खायं एस मग्गे हि उत्तमे '॥ १॥ त्ति। श्रीउत्त० २३ (गा० ६३) वृत्तिर्यथा–' कुप्रवचनेषु-कपिलादिप्ररूपितकुत्सितदर्शनेषु,

---

હિવે' જિનાજ્ઞાના અનારાધક અને વિરાધકને પોતપોતાને માર્ગપણિ માન્યુ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તે સ્વરૂપથી-કેહવું હુઇ તે દેખાડે છે—

બિહુના ધર્મકર્તવ્ય પ્રશસ્તનામે પણિ અર્કદુગ્ધને સરિખુ. જે માટે તેહજ મિથ્યાત્વ, પણિ તિમ ઇંદ્રિયાર્થ નહી.

અર્થ —બિહુ જે અનારાધક અને વિરાધક તેહનુ જે ધાર્મિકકૃત્ય નામમાત્રે આપઆપણા માર્ગને ઇષ્ટ જે ગુરૂપદેશ તેહને' વશે અનુષ્ઠાનરૂપ નામે પ્રશસ્ત પણિ-ધાર્મિક કર્તવ્ય એહવુ વચનમાત્રે' સુદરપણિ અર્કદુગ્ધસરિખુ. અર્કદુગ્ધ તે નામે અને 'વર્ણે' ગોદુગ્ધ સરિખુ. પ્રશસ્ત નામ, પણિ પરિણામથી દારુણ; પીધુ હુંતુ તત્કાલ મનુષ્યને પ્રાણનુ વિયોજક ઇમ 'એ બિહુનુ ધાર્મિકાનુષ્ઠાનપણિ સસારમાર્ગ પણિ વિપાકથી કટુક દુર્ગતિહેતુપણાથી તિહા કારણ કહે છે–યે માટે તેહજ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન જ મિથ્યાત્વ, 'અધર્મને ધર્મપણાના પરિજ્ઞાનથી તે તો સર્વોત્કૃષ્ટ પાપ જૈનમાર્ગની પૂજાના નિરાકરણ જે ઉપદેશ તે પૂર્વક પોતાના અભિમત જે દેવગુરૂ તેહની પૂજાદિક જે અનુષ્ઠાન તે રૂપપણિ કરી મોક્ષમાર્ગ પ્રતે' ઉન્માર્ગરૂપપણાથી જે માટે આગમ–' કુપ્રાવચનિક પાખડિ સર્વે ઉન્માર્ગે ચાલ્યા છે સન્માર્ગ તે જિનભાષિતમાર્ગ તે ઉત્તમ '. વૃત્તિનો અર્થ.—કુપ્રવચન જે કપિલાદિકે-પ્રરૂપ્યા જે કુત્સિત દર્શન, તેહને વિષે પાખડી જે વ્રત (વ્રતી) તે સર્વે ઉન્માર્ગે ચાલ્યા. બહુવિધ કલેશના સ્થાનકપણાથી તેહને ઉન્માર્ગ તે અધર્મ જ મોક્ષમાર્ગ જે ધર્મ તેહને વિપરીતપણાથી. તે અધર્મને' વિષે ધર્મપણિ બુદ્ધિ, તેહના આદિપ્રરૂપક જે કપિલાદિક તેહને વિષે અસર્વજ્ઞ પણિ' કરી અદેવને વિષે દેવબુદ્ધિ, તેહના શિષ્ય જે અગુરુ તેહને વિષે ગુરુપણિ બુદ્ધિ ઇમ ત્રિણિ દેવાદિકને વિષે વિપરીતપણે શ્રદ્ધાન અને તેહને' અનુકૂલ પ્રવર્ત્તવુ. તે મિથ્યાત્વ જ જે માટે' કહ્યું છે– ' અદેવને દેવબુદ્ધિ જે, ગુરૂની બુદ્ધિ અગુરૂને વિષે, અધર્મને વિષે ધર્મની બુદ્ધિ જે તે મિથ્યાત્વ. સમકિતના વિપર્યયથી ',

पाखण्डिनो-व्रतिनः सर्वे उन्मार्गप्रस्थिताः, बहुविधापायभाजनत्वात् तेषा'मित्यादि। उन्मार्गस्तु अधर्म एव, मोक्षमार्गस्य धर्मस्य प्रतिपक्षभूतत्वात्। तत्र धर्मत्वेन बुद्धिः, तस्यादिप्रणेतरि कपिलादौ चासर्वज्ञत्वेन अदेवे देवत्वेन बुद्धिः, तच्छिष्ये चागुरौ गुरुत्वेन बुद्धिरिति त्रिष्वपि देवादिषु वैपरीत्येन श्रद्धान तद-नुकूलप्रवर्त्तन च मिथ्यात्वमेव। उक्त च-'अदेवे देवबुद्धिर्या, गुरुधीरगुरौ च या। अधर्मे धर्मबुद्धिश्च, मिथ्यात्वं तद्विपर्ययात् ॥ १ ॥ इति (योग० प्र० २, श्लो० ३) एवं दिगम्बरादिर्जैनाभासोऽपि मन्तव्यः। तस्य च धार्मिकानुष्ठानं निजनिजरुचिपरतन्त्रोद्भावित जैनाभिमतधार्मिकानुष्ठानप्रतिपक्षभूतत्वेनाधर्म एव। तत्र धर्मत्वेन बुद्धिः, तथाभूतमार्गस्यादिप्रणेतरि अदेवे देवत्वेन बुद्धिः, तन्मार्गपरम्पराप्रवर्त्तके कुगुरौ गुरुत्वेन बुद्धिरिति त्रिष्वपि देवादिषु वैपरीत्येन श्रद्धान प्राग्वत् मिथ्यात्वमेव। यदि च दिगम्बरादिमार्ग-स्यादिप्रणेता सर्वज्ञोऽर्हन् भवेत्, तर्हि तीर्थत्वेनाभिमतस्य श्वेताम्बरमार्गस्य प्रणेता ततो विलक्षणोऽर्हन्नामा विकल्पित' कश्चिदन्य एव, विरुयोर्द्वयोर्मार्गयोर्मोक्षमार्गत्वेनैकप्रणेतुरसम्भवात द्वयोः सर्वज्ञत्वासम्भवाच्च। एतेन देवतत्त्वमधिकृत्य दिगम्बरादिभि सहैक्यमेवेति वचनमप्यपास्तम्, त्रयाणा देवादितत्त्वानां कार्य-कारणभावापन्नत्वेनान्योऽन्यानुविद्धत्वात् तीर्थतीर्थकरयोरिव खण्डितश्रद्धानासम्भवात्। नहि तीर्थश्रद्धान-मन्तरेण तीर्थकृत्श्रद्धान न वा तीर्थकरश्रद्धानमन्तरेण तीर्थश्रद्धानमिति। सम्भवे च तावन्मात्रश्रद्धानेन स किं सम्यग्दृष्टिरुत मिथ्यादृष्टिर्वेति प्रश्ने प्रथमभङ्गस्यागमबाधितत्वेन वक्तुमशक्यत्वम्। द्वितीयश्चेद् अल विवादेन, देवतत्त्वमधिकृत्य वैपरीत्यश्रद्धानमन्तरेण मिथ्यात्वासिद्धेः।

ઇમ દિગંબરાદિક જૈનાભાસ પણુ માનવો તેહનુ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તે આપ આપણી રુચિને પરવશ-પણે પ્રકટ કર્યું જૈનને ઇષ્ટ ધાર્મિકાનુષ્ઠાનને 'વિપરીતપણે' કરી અધર્મ જ તિહાં ધર્મ પણિ બુદ્ધિ, તેહવા માર્ગના આદિ પ્રરૂપક જે અદેવ તેહને વિષે દેવપણિ બુદ્ધિ, તે માર્ગની પરપગના પ્રવર્ત્તક જે કુગુરુ તેહને વિષે ગુરૂપણિ બુદ્ધિ એ હેતુથી ત્રિણે દેવાદિકને વિષે વિપરીત પણે શ્રદ્ધાન તે પૂર્વની પરે મિથ્યાત્વ જ જઉ દિગંબરાદિમાર્ગનો પ્રથમપ્રરૂપક સર્વજ્ઞ અરિહત હુઇ, તઉ તીર્થપણિ ઇષ્ટ જે શ્વેતામ્બરમાર્ગ તેહને પ્રરૂપક તેથી જૂદા પ્રકારના અરિહત નામે વિકલ્પ્યો કોઈ બીજો જ. વિરુદ્ધ બે માર્ગના મોક્ષમાર્ગ પણે એક પ્રણેતાના અસભવથી. એતલે તત્ત્વ આસરી દિગબરાદિક સઘાતે એકપણુ જ છે, એ વચન પણિ નિરાસ કર્યું ત્રિણે દેવાદિ તત્ત્વને કાર્યકારણભાવપણુ પામવે કરી પરસ્પરે સબદ્ધપણાથી તીર્થ અને તીર્થંકરની પરે ખડિતશ્રદ્ધાનના અસભવથી - તીર્થશ્રદ્ધાન વિના તીર્થંકરનુ શ્રદ્ધાન ન હુઇ અથવા તીર્થંકરના શ્રદ્ધાન વિના તીર્થની પરે સદ્દહણા ન હુઈ. જઉ સભવઈ તઉ તેતલઈ શ્રદ્ધાનનઇ તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ કે મિથ્યાદૃષ્ટિ એહવઈ પ્રશ્ને પહિલા ભગને તો સિદ્ધાતબાધિતપણે કહેવા અશક્યપણુ બીજે પક્ષે જો તો વિવાદે પૂર્ણું. દેવતત્ત્વ આસિરી વિપરીતપણે સદ્દહણા વિના મિથ્યાત્વની અસિદ્ધિથી.

વલી દેવ અરિહંત જ એ વચનમાત્રે દેવતત્ત્વ આશ્રયીને જઉ અભેદ તઉ ગુરુ સુસાધુજ, ધર્મ તે કેવલી પ્રજ્ઞપ્ત જ એ વચન આગલે કરીને ગુરુ અને ધર્મપ્રતે આશ્રયીને પેણિ અભેદ માને હુતે દિગબરાદિકને પણિ દેવાદિક વિષયક સદ્દહણાના ભેદને અભાવે સમ્યગ્દૃષ્ટિપણાની આપત્તિ અભિ-નિવેશમિથ્યાત્વ તે નિરાશ્રય હુતુ ઉચ્છિન્ન જ થાઇ હવે ગુરૂધર્મનો ભેદ તો પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ જ. પણિ દેવ તો નહી 'એહવું' જઉ. સત્ય કહઈ છઇપણિ તિહાં કારણ જઉ ગુરુ સુસાધુજ પણિ અમ્હારા માર્ગના અભિમત જે અનુષ્ઠાન તેહનો કર્ત્તા અને ઉપદેશક, ધર્મ તે કેવલીભાષિત જ પણિ અમ્હારા માર્ગને કેવલીઇ પ્રરૂપ્યો તે અપર નહી તઉ દેવ અરિહતજપણિ અમ્હારા માર્ગનો આદિપ્રરૂપક, બીજઉ નહી શ્વેતામ્બરમાર્ગનો

किञ्च–देवोऽर्हन्नेवेति वचोमात्रेण देवतत्त्वमधिकृत्य यद्यभेद, तर्हि गुरुः सुसाधुरेव धर्मस्तु केवलिप्रज्ञप्त एवेति वचः पुरस्कृत्य गुरुधर्मावधिकृत्याऽप्यभेदाभ्युपगमे दिगम्बरादीनामपि देवादिविषयकश्रद्धानभेदाभावेन सम्यग्दृष्टित्वापत्त्या अभिनिवेशमिथ्यात्व निराश्रयमुच्छिन्नमेव स्यात्। अथ गुरुधर्मयोर्भेदोऽध्यक्षसिद्ध एव, न तु देवस्येति, चेत्। सत्यम्, तत्र (किं) निदान ? यदि गुरुः सुसाधुरेव परमसन्मार्गाभिमतानुष्ठानस्यानुष्ठातोपदेष्टा च, धर्मस्तु केवलिप्रज्ञप्त एव परमसदभ्युपगतमार्गः केवलिनोक्तः नापर इति। तर्हि देवोऽर्हन्नेव परमसन्मार्गस्यादिप्रणेता, नापरः श्वेताम्बरमार्गप्रकाशक इति भेदोऽध्यक्षसिद्ध (एव, तीर्थेन तथाभूतस्यार्हतोऽनङ्गीकारात्) सुदृशाम्। एव तीर्थस्य तदीयगुरुधर्मयोरिव दिगम्बरमार्गप्रणेतृत्वेनाऽर्हतोऽप्यनभ्युपगमात्। ननु गुर्वादिवन् नामग्राहेण भेदो वक्तुमशक्य इति चेत्। मैवम्, यतो यथा असाधुषु साधुत्वबुद्धिरधर्मे च धर्मत्वबुद्धिरारोपिता, तथा जैनाभासमार्गाणामादिप्रणेतृषु शिवभूत्यादिषु अर्हत्ताबुद्धिरारोपिता तद्विषयकभेदोऽप्यध्यक्षसिद्ध एव। तस्मात् यथा जीवोऽस्तीत्यादिरूपेण जीवादितत्त्ववादिनोऽपि शाक्यादयो जीवाद्यास्तिक्यरहिता भणिताः, जिनोक्तजीवस्वरूपाश्रद्धानात्। नहि तदभ्युपगतो विभुत्वादिधर्मविशिष्टो जीवो जिनेनोक्तः। तथाऽर्हति देवत्वश्रद्धानभाजोऽपि दिगम्बरादयो न जैनाः, जिनोक्तार्हत्स्वरूपाश्रद्धानात्। नहि दिगम्बराभिमतमार्गप्रणेताऽर्हन् देवो भवतीति जिनेनोक्तमिति श्वेताम्बराणां श्रद्धानमिति पर्यालोच्यम्।

પ્રકાશક. ઇમ ભેદ પ્રત્યક્ષસિદ્ધ જ સમ્યગ્દૃષ્ટિને છઇ ઇમ તીર્થનઇ તેહના ગુરુધર્મની પરે દિગંબરમાર્ગને પ્રરૂપકપણિં કરી અરિહંતના પણિ અનંગીકારથી

પૂર્વપક્ષ–ગુર્વાદિકની પરે નામગ્રાહે ભેદ કહેવાને અશક્ય એહવું જો મ બોલિ જે માટે જિમ અસાધુપણાને વિષે સાધુપણાની બુદ્ધિ, અધર્મને વિષે ધર્મબુદ્ધિ આરોપી તિમ જૈનાભાસમાર્ગના આદિ પ્રકાશક જે શિવભૂત્યાદિક તેહને વિષે અર્હત્તા બુદ્ધિ આરોપી. તે વિષયીઓ ભેદ અધ્યક્ષસિદ્ધ જ તે માટે 'જીવ છઇ' ઇત્યાદિકરૂપે જીવ આદિ તત્ત્વને માનનારા પણ શાક્ય વિગેરેને જીવ આદિની શ્રદ્ધા રહિત કહ્યા જિને ઉક્ત જે જીવસ્વરૂપ તેહના અશ્રદ્ધાનથી. તેણે માન્યો વિભુપણિં યુક્ત જીવ જિને કહ્યો નથી તિમ અરિહંતને વિષે દેવપણાના શ્રદ્ધાન તે ભજતાપણિ જૈન દિગંબરાદિક, નહી જૈન જિને ઉક્ત જે અરિહંતનું સ્વરૂપ તેહના અશ્રદ્ધાનથી દિગંબરાદિમાર્ગનો પ્રરૂપક અરિહંત તે દેવ હુઇ એહવું જિને કહ્યું એહવું શ્વેતાંબર શ્રદ્ધાન નથી એહવું વિચારવું. વલી દિગંબરને અરિહંત સાથે જો અભેદ હઉત, તઉ દિગંબરને ઇષ્ટ જે અર્હચ્ચૈત્યનો પરિત્યાગ અને તેહના ઇષ્ટ તીર્થંકરને અકુશલપણાઇ ન કહેત કહિઉ તો છઈ શ્રીહરિભદ્રસૂરિઈં તિમજ એહવું આગલિ 'तेणं संपइ' ઇત્યાદિ ત્રિણિ ગાથાના વ્યાખ્યાનને વિષે દેખાડિઇયે. હિવે મિથ્યાત્વીને જેહવું ધર્મકર્તવ્ય પાપ તિમ શબ્દાદિ ઇંદ્રિયાર્થ તે પાપ નહીં. તેહને મિથ્યાત્વ સ્વભાવના અભાવથી. તિણિં કરી મિથ્યાત્વની અપેક્ષાઈ અલ્પપાપ હેતુપણુ તે ઉપરિ કહે છે–પણ ઇંદ્રિયાર્થ નહીં. તેહના ઉપભોગના અધ્યવસાયની અપેક્ષાઈ અદેવાદિકને વિષે દેવાદિકપણિં કરી આરાધનનો અધ્યવસાય તે મહાપાપ. આકરા મિથ્યાત્વરૂપપણાથી આગાઢમિથ્યાત્વ તે આગાઢમિથ્યાત્વીને પોતાના ઇષ્ટ દેવાદિનું આરાધન જ. એતલાજ વતી સમ્યગ્દૃષ્ટિને ત્રસજીવ સંબંધિ પચ્ચક્ખાણથી પૂર્વે જ કુદેવાદિકના આરાધનનું પચ્ચક્ખાણ કહિઉ.

તિહાં શ્રાવક પૂર્વેજ મિથ્યાત્વથી નિવર્તી સમ્યક્ત્વ આદરે. ન કલ્પે આજથી અન્યતીર્થી, અન્યતીર્થીના દેવ અને અન્યતીર્થીઈ ગ્રહ્યા અરિહંતના ચૈત્ય વાંદવા, નમસ્કાર કરિવા, પૂર્વિ અણબોલવે

किञ्च–यदि दिगम्बराभिमताऽर्हता सहाभेदोऽभविष्यत् तर्हि दिगम्वराभिमतार्हच्चैत्याना तत्परिगृहीतार्हच्चैत्यानां च परित्यागं तदभिमततीर्थंकरस्याकुशलता च नाभणिष्यत्। भणितं च श्रीहरिभद्रसूरिभिस्तथैवेत्यग्रे 'ते णं संपइकाले' इत्यादिगाथत्रयव्याख्याया दर्शयिष्यते। अथ मिथ्यादृशा यथा धार्मिककृत्यं पापं, न तथा शब्दादयोऽपीन्द्रियार्थाः, तेपा च मिथ्यात्वस्वभावाभावात्। तेन मिथ्यात्वापेक्षया अल्पपापहेतुत्वम्। अत आह–'ण उण'मित्यादि। न पुनरिन्द्रियार्थाः, तदुपभोगाद्यध्यवसायापेक्षया अदेवादिषु देवत्वादिना आराधनाऽध्यवसायो महापापम्, तस्याऽऽगाढमिथ्यात्वरूपत्वात्। आगाढमिथ्यात्वं चाऽऽगाढमिथ्यादृशां स्वाभिमतदेवाद्याराधनमेव। अत एव सम्यग्दृशां त्रसजीवविषयकप्रत्याख्यानात् पूर्वमेव कुदेवाद्याराधनप्रत्याख्यानमभिहितम्।

यदागमः—'तत्थ समणोवासओ पुव्वामेव मिच्छत्ताओ पडिक्कमइ सम्मत्तं उवसंपज्जइ, णो से कप्पइ अज्जप्पभिइं अण्णउत्थिए वा अण्णउत्थियदेवयाणि वा अण्णउत्थिअपरिग्गहिआणि अरहंतचेइआणि वा वंदित्तए वा णमंसित्तए वा, पुव्विं अणालित्तेणं आलवित्तए वा संलवित्तए वा, तेसिं असण ४ वा दाउं वा अणुप्पयाउं वा, अण्णत्थ रायाभिओगेणं गणाभिओगेणं बलाभिओगेणं देवयाभिओगेण गुरुणिग्गहेणं वित्तीकंतारेणं, से अ सम्मत्ते परमसवेगाइलिंगे सुहे आयपरिणामे पण्णत्ते' त्ति। श्रीआ० नि०। वृत्तिर्यथा–'तत्थ समणोवासओ० व्याख्या–तत्र यस्मात् श्रावकधर्मस्य मूलं तत्त्वार्थश्रद्धानलक्षणमुपसम्पद्यते, सम्यक्त्वमुपसम्पन्नस्य सतो न 'से' तस्य कल्पते–युज्यते अद्यप्रभृति–सम्यक्त्वप्रतिपत्तिकालादारभ्य अन्यतीर्थिकान्–चरक–परिव्राजक–भिक्षु–सौगतादीन्, अन्यतीर्थिकदैवतानि–रुद्र–विष्णु–

આલાપ સલાપ કરિવા, તેહોનઇ અશનપાનાદિક દેવુ દેવરાવવુ. પણિ એતલા વિના રાજાનો આગ્રહ, બલવતનો આગ્રહ, દેવતાનો આગ્રહ, ગણુનો આગ્રહ, ગુરુનો નિગ્રહ, વૃત્તિ–આજીવિકાકાંતારાદિક કારણુ એ ૭ આગાર વિના, તે સમ્યક્ત્વ તે પરમસવેગાદિ લિંગ છે જે એહવો શુભ આત્માનો પરિણામ કહ્યો તિહા જે માટે શ્રાવકધર્મનુ મૂલ તત્ત્વાર્થ સદહણા રૂપ તે ગ્રહે. સમ્યક્ત્વ ગ્રહ્યા પૂઠે તેહને ન કલ્પઇ–યુક્ત નહી. સ્યુ ? સમ્યક્ત્વ ગ્રહ્યાથી માંડીને ચરક–પરિવ્રાજક–ભિક્ષુ–સૌગતાદિક અન્યતીર્થીક, અન્યતીર્થીક દેવતા–રુદ્ર–વિષ્ણુ–સુગતાદિક, અન્યતીર્થીએ ગ્રહ્યા અરિહતની પ્રતિમારૂપ, જિમ ભૌતિ ગ્રહ્યા વીરભદ્ર–મહાકાલાદિક, અથવા બોટિકે ગ્રહ્યા તે વાદવાને નમસ્કાર કરિવાને, તિહા વાદવુ તે આશીર્વચન, પ્રણામપૂર્વક તે નમસ્કાર, પ્રથમ તેણે બોલાવિં આદરવિના લોકાપવાદથી ભીરુપણે 'કહેવો ઘ્ર' ઇમ કહેવુ. તેહને દેવાને, વારવાર દેવાને ન કલ્પે. સ્યુ સર્વથા ન કલ્પઇ ? તે ઉપરિ કહે છે રાજાદિકની આજ્ઞાવિના એતલે રાજાદિકની આજ્ઞાઇ અન્યતીર્થકને દીઈ તો પણિ ધર્મ ન ઉલ્લંઘઇ, એ અર્થ. કરુણાવિષયપણુ પામ્યાનુ દિઈ પણિ, એ અર્થ. ઇહા બોટિકપરિગૃહિત એ વાકયમાત્ર કોઇક પુસ્તકે નથી દેખીતુ પણિ પ્રાહે ઘણે પુસ્તકે દેખાઇ છે વતી સમોહ ન કરિવો ઇમ જાણવુ.

એતલાજ વતી સમ્યગ્દષ્ટિને પોતાના દેવાદિક વિષયક પ્રશસ્ત અધ્યવસાય જ મહાપાપ. મિથ્યાત્વરૂપપણાથી. તેહજ લેશથી કહે છે–લૌકિકદેવ જે ઇશ્વર, કૃષ્ણ, બ્રહ્મા, ઇંદ્ર, ચંદ્ર સુગત પ્રમુખને વિષે, સ્યુ ? પ્રશસ્ત જે મુક્તિનિમિત્ત આરાધ્યતાના સૂચક જે મનવચનકાય જેહનુ સમ્મૃતિ સ્તુતિ પૂજાદિકને વિષે વ્યાપાર પ્રવર્તાવવુ પ્રશસ્ત મનોવાક્કાય વ્યાપાર એ સમાસ, તે મિથ્યાત્વ જાણવુ. એ સબધ. એટલે બિ મિથ્યાદષ્ટિમધ્યે પૃથિવ્યાદારભે પ્રવર્ત્યાની અપેક્ષાઈ આપઆપણા દેવાદિકની આરાધનાને વિષે પ્રવર્ત્યો

सुगतादीनि, अन्यतीर्थिकपरिगृहीतानि वाऽर्हच्चैत्यानि–अर्हत्प्रतिमालक्षणानि । यथा भौतपरिगृहीतानि वीरभद्रमहाकालादीनि बोटिकपरिगृहीतानि वा । वन्दितु वा नमस्कर्तुं वा । तत्र वन्दनमभिवादन, नमस्करण च प्रणामपूर्वकमित्यादि यावत् प्रथममालप्तेन असम्भ्रम लोकाऽपवादभीरुतया कीदृशस्त्वमित्यादि(प्रति)-वाच्यम् । तथा तेषामन्यतीर्थिकाना दातुमनुप्रदातु वा न कल्पते । तत्र सकृद्दान पुनःपुनरनुप्रदान, किं सर्वथैव न कल्पते ? इत्याह–अन्यत्र राजाद्यभियोग मुक्त्वा । अयमर्थः–राजादिनियोगादिना ददद्पि न धर्ममतिक्रामति, करुणागोचर पुनरापन्नानामेतेषामनुकम्पया दद्यादपीत्यर्थ. । अत्र बोटिकपरिगृहीतानीति वाक्यमात्र कचिदादर्शे न दृश्यते, पर बाहुल्येन दृश्यते अतो न सम्मोहो विधेय इति बोध्यम् । अत एव मिथ्यादृशा निजनिजदेवादिविषयकप्रशस्ताध्यवसाय एव महापापम्, तस्यैव मिथ्यात्वरूपत्वात् । यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः–'समणोवासओ पुव्वामेव मिच्छत्ताओ पडिक्कमइ' इत्यादि यावत तदेव लेशत आह–'लौकिकदेवेषु भवानीपति-श्रीपति-प्रजापति शचीपति-रतिपति सुगतप्रभृतिषु किं ? प्रशस्तमनोवाक्कायव्यापारः, प्रशस्ताना–मुक्तिनिमित्ताराध्यतासूचकाना मनोवाक्कायाना सस्मृतिस्तुतिपूजादौ व्यापारो–व्यापृतत्व प्रशस्तमनोवाक्कायव्यापार इति समासः। मिथ्यात्व विज्ञेयमिति सम्बन्ध.' इति श्रावकविधिप्रकरणवृत्तौ।

एतेन द्वयोरपि मिथ्यादृशोर्मध्ये पृथिव्याद्यारम्भप्रवृत्तापेक्षया निजनिजदेवाद्याराधनप्रवृत्तः शोभन, देवादिशुभगतिहेतोस्तथाऽध्यवसायस्य शुभत्वादिति वचनमप्यपास्तम् । तथाभूताध्यवसायस्य शोभनत्वे सम्यक्त्वोच्चारे 'णो कप्पइ अण्णउत्थिए' वेत्यादिरूपेण मिथ्यात्वप्रत्याख्यानानुपपत्तिप्रसक्तेः । नहि शुभाध्यवसायस्य तद्धेतो र्वा प्रत्याख्यान सम्भवति, तत्प्रणेतुरसर्वज्ञत्वापत्तेः । तेन यद्यपि तथाभूताध्यवसायोऽपि कस्यचिद् देवादिशुभगतिप्राप्तिहेतुर्भवति, तथापि महापापरूप एव, पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वेन महाऽनर्थहेतुत्वात् । यतस्ततश्च्युतो मनुष्येषु उत्पन्नः सर्वेष्वप्यकार्येषु अस्खलितप्रवृत्तिभाग्भवति, ततश्च नरकादिदुर्गतिगामी । सम्मतिस्तु पुरो वक्ष्यते । एतेनापेक्षिक शुभत्वमिति शङ्काऽपि परास्ता, पृथिव्याद्यारम्भप्रवृत्तस्य सम्यग्दृशोऽन्यतीर्थिकदेवाद्याराधनपरित्यागानुपपत्तिप्रसक्तेः, बहुपापपरित्यागमन्तरेण अल्पपापपरित्यागस्यायुक्तत्वात् । नहि परस्त्रीसङ्गप्रवृत्तस्य स्वस्त्रीसङ्गपरित्यागो

ते शोभन देवादि शुभगतिनो हेतु जे तेहवो अध्यवसाय तेहने शुभपणाथी ए वचनपणि टाल्युं. तेहना अध्यवसायने शोभनपणे सम्यक्त्वना उच्चारने विषे 'न कल्पइं अन्य तीर्थ' इत्यादिरूपे मिथ्यात्व-प्रत्याख्याननी अयुक्तता थाइ, शुभाध्यवसाय अथवा तेहना हेतुनु तो प्रत्याख्यान न हुई तेहना प्ररूपकने असर्वज्ञपणानी आपत्तिथी तेवनी जडे छ तेहवो अध्यवसाय पणि कुणेकनई देवादिक शुभगति प्राप्तिनो हेतु हुई, तउहे महापाप ज. पापनो अनुबंध जे पुण्यप्रकृतिनो बध तेहनुं हेतुपणे करीने महा-अनर्थना हेतुपणाथी

जे माटि तिहाथी च्यव्यो मनुष्यनें विषिं उपनो, सर्व अकार्यने विषे अस्खलित प्रवृत्तिनो भजनार हुइ. तिवार पछी नरकादिदुर्गतिनो गामी. शाखि तो आगल कहीस्ये एतले अपेक्षाइं शुभपणु ए शका टाली. पृथिव्यादिकना आरंभने विषे प्रवर्त्या सम्यग्दृष्टिने अन्यतीर्थिक देवादिकना आराधनना परित्यागनी अयुक्तताना प्रसगथी बहुपापना परित्याग विना अल्पपापना परित्यागने अयुक्तपणाथी. जे माटिं परस्त्रीना सगने विषे प्रवर्त्या ने पोतानी स्त्रीना संगनो त्याग ते धर्मपणिं

धर्मत्वेन कस्याऽपि सम्मतः, न वा त्रसजीवघातप्रत्याख्यानमन्तरेण देशतोऽपि पृथिव्यादिस्थावरजीव-प्रत्यख्यान सम्भवति, लोकेऽप्युपहासहेतुत्वात्। तस्मान्मिथ्यात्वमेव महापापम्। अत एव पृथिव्याद्या-रम्भप्रवृत्तस्याऽपि सम्यग्दृशो यावद् देशविरतिरपि मिथ्यादृष्टिवदन्यतीर्थिकदेवाद्याराधनप्रवृत्तस्य च न सम्यक्त्वमपीति सम्यग् पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ७९ ॥

अथ यस्य कस्याऽपि धर्मबुद्ध्या क्रियमाणं यत् किमप्यनुष्ठानं क्रियावादित्वहेतुत्वेन शुभमेवेति पराकूतमाविष्कृत्यातिप्रसङ्गेन दूषयितुमाह—

॥ जइ सोहणंमि धम्मिअमइप्पमाण'ति धम्मबुद्धीए। जिणसमयचयणचायणपमुहं सव्वं सुहं हुज्जा ॥

व्याख्या—यदि धर्मबुद्ध्या शोभने कर्त्तव्ये, वक्तव्ये इति शेषः। धार्मिकमतिः—धर्मोऽयमित्येवरूपेण या मति., सैव प्रमाण—ज्ञानव्यवहारयोः कारणम्, आशयस्य शुद्धत्वादिति। तर्हि धर्मबुद्ध्या जिनसमयत्यज-नत्याजनप्रमुख सर्वं शुभं भवेत्। तत्र जिनसमयस्य—जैनशासनस्य त्यजनं—स्वयं परित्यागः, त्याजनं च परैरु-शादिना, तत्प्रमुखं—तदादिकम्, आदिशब्दात्तदवज्ञादिकम्। तच्चैव—जैनमार्गो हि शुद्रपाखण्डिकमार्गः, पदेस च वेदबाह्यो न मुक्तिहेतुरतस्त्याज्य एव इत्याभिग्रहिकमिथ्यादृष्टेर्मतिः। तथा जैनप्रवचनं सम्यगेव पर जैना वयमेव, शेषाः सर्वेऽपि जैननामधारिणो जैनाभासाः तेषा त्यजनादि शोभनमेव इत्यादिरूपेण दिगम्बरा-द्यभिनिवेशिमिथ्यादृष्टिमात्रस्य मतिः, साऽपि भवदभिप्रायेण शोभना प्रशंसनीया च स्यात्। यच्चोक्त धर्मबुद्ध्या क्रियमाणमनुष्ठानं क्रियावादित्वहेतुः। तत्र हेतुः किं कारणत्वेन व्यञ्जकत्वेन वा?, नाद्यः, असम्भवात्। नहि क्रियावादित्वकारण धर्मबुद्ध्या क्रियमाणमनुष्ठानं भवितुमर्हति, क्रियावादिना यथोक्त-

---

कोइनइ स मत नही. अथवा त्रसजीवना पच्चख्खाण विना देशे पणि स्थावर जीवनु प्रत्याख्यान संभवे नहीं लोकने विषे पणि उपहास्यना हेतुपणाथी. ते वती मिथ्यात्व तेहज महापाप. एतलाज वती पृथिव्यादिकना आरंभने विषे प्रवर्त्यो सम्यग्दृष्टिने यावत् देशविरति पणि हुइ. मिथ्यादृष्टिनी परे अन्यतीर्थिक देवादिकना आराधनने विषे प्रवर्त्तर्याने सम्यक्त्व पणि नहीं ए विचारवु. ॥ ७९ ॥

हिवे जे कोइने धर्मबुद्धि करीतु जे काइ ए अनुष्ठान ते क्रियावादिपणाने हेतुपणि करी शुभज. एहवु परनु अभिप्राय प्रकट करीने अतिप्रसंग दूषणे करी दूषवाने कहइ छइ—

जउ शोभनकर्तव्य कर्तव्य कहइ ते धार्मिकमति प्रमाण तउ जिनसमयनु छाडवु छंडाववु ते प्रमुख सर्व शुभ थाइ. ॥ ८० ॥

अर्थः—जउ धर्मबुद्धि शोभन कर्तव्य, कहेते एतलो बाहिरथी अर्थ, धर्म एहवी जे मती तेहज जउ प्रमाण—ज्ञान अने व्यवहारनु कारण, आशयना शुद्धपणाथी, तउ जिनसमयनुं त्यजन अने त्याजन ते प्रमुख सर्व शुभ होइ. तिहा जिनशासननुं पोते छाडवु अने परपासे उपदेशादिके छडाववु ते प्रमुख, वली आदि शब्दथी अवज्ञादिक, ते ते, धम-जैनमार्ग ते शुद्रपाखंडिनो मार्ग, ते वेदबाह्य, मुक्तिनो हेतु नही ते वली छाडवोज, ए आभिग्रहिक मिथ्यात्वीनी मति वली जैनप्रवचन ते भलुं ज, पणि जैन ते अम्हे ज, बीजा ते जैननामधारी जैनाभास, तेहनुं छाडवु ते भलुज, इत्यादि रूपे दिगंबरादिक जे अभिनिवेशी मिथ्यात्वीमात्र तेहनी मति, ते पणि ताहरे अभिप्राये—प्रशंसनीय हुई ?

संसारस्य सर्वेषामपि क्रियावादिनां नियमेन प्रसक्तेः, धर्मबुद्ध्यानुष्ठानात्पूर्वमजातत्वात् अनुष्ठाने जाते च जातत्वात्। द्वितीये, अभिव्यञ्जकत्वेनेति चेत्, इष्टापत्तिः। तथाहि—यथाप्रवृत्तकरणेन उत्कर्पतोऽप्येकपुद्गलपरावर्त्तविशेषसंसारस्य भव्यस्य तथाभव्यत्वजन्यं कालमधिकृत्यानियत क्रियावादित्व स्यात्, तस्याभिव्यञ्जक तु धर्मबुद्ध्यानुष्ठानमेव, क्रियावादित्वजन्यत्वात्तस्येति कार्यात्कारणानुमानमिति वचनात्। एव सम्यक्त्वमपि भाव्यम्। सम्यक्त्वस्यापि हि यथाप्रवृत्तकरणेन उत्कर्पतोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तविशेपससारस्य भव्यस्य तथाभव्यत्वाभिव्यञ्जकत्वात्।

यदुक्तम्—पहिअ पिवीलिअणाएण कोवि पज्जत्तसन्निपंचिंदी। भव्वो अवड्ढपुग्गलपरिअट्टो सेससंसारो ॥ १ ॥ अपुव्वकरणमुग्गरघायविहिअदुट्ठगंठिभेओ सो। अतमुहुत्तेण गओ ऽणिअट्टिकरणे विसुज्झतो ॥ २ ॥ सो तत्थ रणे सुहडुव्व वेरिजयजणिअपरमआणदो। सम्मत्त लहइ जिओ सामण्णेणं तुह पसाया ॥ ३ ॥ इति सम्यक्त्वस्तोत्रे। (गा० ५, ६, ७) अन्यथा सम्यक्त्वप्राप्तेरारभ्यापार्द्धपुद्गलपरावर्त्तविशेपसंसारः सर्वेषामपि सम्यग्दृशां नियमेन प्रसज्येत। तच्च न सम्भवति, मरुदेवामेघकुमारादीना सम्यक्त्वप्राप्तिमन्तरेणाऽप्यल्पसंसारस्य जातत्वात्। तस्मात् क्रियावादित्वाभिव्यञ्जकस्य धार्मिकानुष्ठानस्य शुभत्वमशुभत्वं च विपयापेक्षमेव मन्तव्यम्। अन्यथा भवविमोचकाना यागादिकर्तॄणा च, जीवघातोऽपि शुभत्वेन वक्तव्यः स्यात्, तथाभूतानुष्ठानस्य धर्मबुद्ध्या क्रियमाणत्वादिति गाथार्थः ॥ ८० ॥

અને જે કહીઉં-ધર્મબુદ્ધિ કરીતુ અનુષ્ઠાન-તે ક્રિયાવાદીપણાનુ હેતુ તિહા હેતુ તે સ્યુ ! કારણપણે અથવા જાણવાપણિ આદ્યપક્ષ તે નહી, અસંભવથી, ક્રિયાવાદીપણાનું કારણ ધર્મબુદ્ધિ કરીતુ અનુષ્ઠાન તે થાવાને યોગ્ય નહી ક્રિયાવાદીના યથોક્તસસારને સર્વે પણિ ક્રિયાવાદીને નિયમે પ્રસગથી, ધર્મબુદ્ધિ અનુષ્ઠાનથી પૂર્વે અણુથયાથી અનુષ્ઠાન થઇ થયાથી બીજે પક્ષે અભિવ્યજકપણે એહવું જઉ, ઇષ્ટની આપત્તિ, તે દેખાડે છે-યથાપ્રવૃત્તિકરણું જે કાઇક શુભપરિણામવિશેષ તેણે ઉત્કૃષ્ટથીપણિ એકપુદ્ગલ પરાવર્ત્તવિશેષ સસાર છે જેહને એહવા ભવ્યને, તેહવે ભવ્યપણિ ઊપનુ કાલ આશ્રયી અનિયત ક્રિયાવાદીપણું હુઇ તેહનું જણાવનારૂ તે અનુષ્ઠાન જ ધર્મબુદ્ધિ કરિતુ, ક્રિયાવાદી પણિ જન્યથી તેહને કાર્યથી કારણનુ અનુમાન એહવા વચનથી, ઇમ સમ્યક્ત્વ પણિ વિચારવુ. યથાપ્રવૃત્તિકરણને ઉત્કર્ષથી પણિ અપાર્દ્ધ પુદ્ગલપરાવર્તવિશેષ સસારી ભવ્યને તથાભવ્યપણાના અભિવ્યજકપણાથી.

પથી પિપીલીકાનઇ ન્યાયે કાઈ પર્યાપ્તો સજ્ઞી પચેદ્રિય ભવ્ય અપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્તાવિશેષસસાર છે જેહને એહવો, અપૂર્વકરણ પરિણામવિશેષ તે રૂપ મુદ્ગરનો ઘાત, તેણે નિપજાવ્યો દુષ્ટરાગ-દ્વેષરૂપ ગ્રથિનો ભેદ જેણે એહવો તે અતર્મુહૂર્ત્તે પહુતો અનિવૃત્તિકરણરૂપ પરિણામવિશેષને વિષે વિશુદ્ધ થાતો, તે રણને વિષે સુભટની પરે વૈરીને જયઇ નીપજાવ્યો આણદ જેણે એહવો તે સમ્યક્ત્વ પામે જીવ સામાન્ય પ્રકારે તાહરા પ્રસાદથી ઇમ નહી તો સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિથી આરભીને અપાર્દ્ધ-પુદ્ગલપરાવર્તાવિશેષ સસાર સર્વે સમ્યગદૃષ્ટિ ને નિયમે થાઈ અને તે તો ન સભવઇ, મરુદેવા-મેઘકુમારાદિકને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ વિના એ અલ્પસસારનઈ થાવાપણાથી તેવતી ક્રિયાવાદીપણાનુ જણાવનાર જે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તેહને શુભપણું અથવા અશુભપણુ તે વિષયની અપેક્ષાઈ માનવું, ઇમ નહી તો ભવવિમોચક અને યાગાદિકના કરનાર જીવઘાતપણિ શુભપણે કહેવો થાઈ તહેવા અનુષ્ઠાનને ધર્મબુદ્ધિ કર્યાપણાથી. ॥૮૦॥

अथ मिथ्यादृष्टेरनुमोदनाया विषयोऽशुभ एव भवतीति दर्शयति—

॥ तंपि अणुमोअणाए विसओभिणिवेसिणो विसेसेण । जं तिव्वदोसो हविज्ज आगाढतरमिच्छं

व्याख्या—तदपि-अनन्तरोक्तजैनप्रवचनत्यजनत्याजनादिकमप्यनुमोदनाया विषयो भवति । तच्चाप्रशस्तानुमोदनाविषयो मन्तव्यः । अथ विशेषमाह—'अभिणिवेसिणो' त्ति । अभिनिवेशिनो मिथ्यादृष्टेर्विशेषेणाऽनुमोदनाविपयो भवति । तत्र हेतुमाह—"ज तस्स" त्ति । यद्-यस्मात्तस्याभिनिवेशिनो जिनाज्ञाविराधकत्वेन आगाढतरमिथ्यात्वं तीव्र-उत्कटो दोषो भवेत् । तन्माहात्म्यादप्रशस्तानुमोदनाऽपि तीव्रैव भवति । कारणानुरूप कार्यमिति वचनात् । मिथ्यात्वे चेह तीव्रत्वं सर्वांशशुद्धासद्ग्रहादेव । एतच्च 'सव्वंसेहिं सुद्धो' इत्यादिगाथाव्याख्यायां दर्शयिष्यते । एतेनाभिग्रहिकापेक्षया अभिनिवेशी महापापी जैनसत्तापलापित्वादिति दर्शितं बोध्यमिति गाथार्थः ॥ ८१ ॥

अथोभयोरपि मिथ्यादृशोर्धार्मिकानुष्ठानस्याप्रशस्तानुमोदनाविषयस्य प्रशंसायां सम्यक्त्वातिचारे यद् बीजं तद् गाथाद्वयेन विभणिषु प्रथमगाथामाह—

॥ जं तेण सगुरुवयणा करिज्जमाणे पसंसिए संते । तस्स गुरुस्सुवएसो पसंसिओ सनिअसत्थो अ ॥

व्याख्या— दिव मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानप्रशंसायां सम्यक्त्वातिचारो भवति । यद्-यस्मात् आभिग्रहिकाभिनिवेशिनोरन्यतरेण स्वगुरुवचनात्-निजगुरूपदेशात् क्रियमाणमर्थात्तन्मता-

---

હિવે મિથ્યાદષ્ટિને અનુમોદનાનો વિષય અશુભજ હુઈ એહવુ દેખાડે છે—

અનુમોદનાનો વિષય અભિનિવેશીને તે વિશેષે હુઈ જે માટે તેહને તીવ્રદોષ આગાઢતર મિથ્યાત્વ હુઈ.

અર્થ :—પાછલી કહિઉ જે જૈનપ્રવચનનુ છાડવું છડાવવુ તે પણિ અનુમોદનાનો વિષય હુઇ. તે તો અપ્રશસ્તઅનુમોદનાનો વિષય માનવો, ઈહા વિશેષ કહે છે-અભિનિવેશી મિથ્યદષ્ટિને વિશેષે અનુમોદનાનો વિષય હુઇ, તિહા હેતુ કહઇ છઇ-જે માટે તે અભિનિવેશીને જિનાજ્ઞાવિરાધકપણે આગાઢતરમિથ્યાત્વ તીવ્ર-આકરો દોષ હુઈ. તેહના મહાતમથી, અનુમોદના પણિ તીવ્ર હુઈ કારણને સરિખુંજ કાર્ય એ વચનથી. મિથ્યાત્વને વિષે તીવ્રપણું સર્વાંશે શુદ્ધ અસદ્ગ્રહથી જ એતો સવ્વંસેહિં એ ગાથાના વ્યાખ્યાનમધ્યે દેખાડીસ્યે', એતલે આભિગ્રહિકની અપેક્ષાઈ અભિનિવેશી તે મહાપાપી, એહવું દેખાડયુ જાણવુ. ॥ ૮૧ ॥

'હિવે' બિહુ મિથ્યાદષ્ટિનું ધાર્મિકાનુષ્ઠાન જે અપ્રશસ્તાનુમોદનાનો વિષય તેહના પ્રશસાને વિષે સમ્યક્ત્વનો અતિચાર તિહા જે બીજ તે પ્રતે બિ ગાથાઇ કહેવા વાછતોથિકો પ્રથમગાથા કહે છે—

જે માટિં તેણે પોતાના ગુરુના વચનથી કરીતું ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તે પ્રશંસે હુતે ગુરુનો ઉપદેશ પોતાના શાસ્ત્રસહિત પ્રશંસ્યો.

અર્થ—તે માટિંજ મિથ્યાદષ્ટિના માર્ગને ઇષ્ટ ધાર્મિકાનુષ્ઠાનની પ્રશસાઇ સમકિતનો અતીચાર હુઈ. જે માટિં આભિગ્રહિક અને અભિનિવેશી એ બેહુમધ્યે એકે પોતાના ગુરુના ઉપદેશથી કરીતું, અર્થથી તેહના મનને અભિપ્રાયેજ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન આપ આપણા દેવગુરુની ભક્તિ બહુમાન દાનપૂજાદિ યાવત્

भिप्रायेण धार्मिकानुष्ठान निजनिजदेवगुरुभक्तिबहुमानदानपूजादि यावत् निजनिजशास्त्राध्ययनाध्यापनादि, तस्मिन् प्रशसिते सति तस्य गुरोरुपदेशोऽपि प्रशसितो भवेत । यमुपदेशमवाप्य सम्यग्दृशामप्यनुमोदनीयानुष्ठानस्यानुष्ठाता सम्पन्नः, स चोपदेशोऽपि निजनिजशास्त्रायत्त इति कृत्वा सह निजनिजशास्त्रेण वर्त्तत इति सनिजनिजशास्त्रः । चः समुच्चये । आत्मीयाऽऽत्मीयमार्गव्यवस्थापकशास्त्रसयुक्त तदुपदेशः प्रशसित इति गाथार्थः ॥ ८२ ॥

अथ द्वितीयगाथामाह—

॥ उवएसपसंसाए पसंसिआ जिणमयस्स निंदावि । जं सा तस्सुवएसे णियया णिजमग्गरागेणं ॥८३॥

व्याख्या—उपदेशप्रशसनया, चकारोऽध्याहार्यः । उपदेशप्रशसनया च जिनमतनिन्दाऽपि प्रशसिता भवेत । कुत ? इति (तत्र) हेतुमाह–यद्–यस्मात सा निन्दा तस्योपदेशे नियता-निश्चिता, जैननिन्दामिश्रित एवान्यतीर्थिकोपदेशो भवति । उपदेशो हि सर्वेषामपि वादिना निजनिजमार्गस्थैर्यादिहेतव एव स्यात । स्वमार्गस्थैर्यं च परमतदोषदर्शनेनैव स्यात् । यावत् परमतमुद्भाव्य दूषित न स्यात्, तावत

પોતપોતાના શાસ્ત્રના અધ્યયન અધ્યાપનાદિક, તે પ્રશસે હુતે તે ગુરુનો ઉપદેશપણિ પ્રશસ્યો હુઈ જે ઉપદેશ પ્રતે પામીને સમ્યગ્ દષ્ટિને પણિ અનુમોદનીય અનુષ્ઠાનનો અનુષ્ઠાતા થયો તે ઉપદેશપણિ પોતાને શાસ્ત્રને આયત્ત એમ જાણી પોતાને શાસ્ત્રે વર્તતો નિજશાસ્ત્રે સહિત च તે સમુચ્ચયનો અર્થ બોલે. આપ આપણા માર્ગનું વ્યવસ્થાપક જે શાસ્ત્ર તેણે સયુક્ત તેહનો ઉપદેશ પ્રશસ્યો. ॥ ૮૨ ॥

હિવે બીજી ગાથા કહે છે—

ઉપદેશની પ્રશસાઇ જિનમતની નિંદાપણિ પ્રશસી જે માટે તે ઉપદેશને વિષે તે નિયતજ હુઈ પોતાના માર્ગને રાગે કરી

અર્થ—चकार બાહિરથી લેઇ ઉપદેશની પ્રશસાઇ તો જૈનમતની નિંદાપણિ પ્રશસી હુઈ સ્યાથી ? તે ઉપરિ હેતુ કહે છે–જે માટે તે નિંદા તે ઉપદેશને વિષે નિશ્ચિત જૈનની નિંદાઇ મિશ્રિત જ અન્યતીર્થકનો ઉપદેશ હુઈ. જે માટિ ઉપદેશ તે સર્વેવાદીને આપ આપણા માર્ગનુ સ્થિરપણાઇ પ્રમુખને હેતુને અર્થઇજ હુઇ. પોતાના માર્ગનુ સ્થિરપણુ તે પરમતના દોષને દર્શને જ હુઈ 'પરમત. ઉઘાડીને જિહા લગે દૂષ્યુ ન હુઇ તિહાતાઇ પોતાના મતની પ્રવૃત્તિ જ ન હુઇ' એ વચનથી તિહા ઉપદેશનો ઉલ્લેખ્ તે એમ–તિહા આભિગ્રહિક કહઈ–અમ્હારે જ દર્શને મોક્ષ, વેદબાહ્ય જૈનદર્શનાદિકને વિષે નહી. તે વતી તે દર્શન દૂરથી જ છાડવુ. એ રીતે જૈનની નિંદા તિરસ્કારાદિકે ઘટિત આભિગ્રહિકનો ઉપદેશ હુઇ આભિનિવેશિકનો તો ઉપદેશ–જે અમ્હારુ ઇષ્ટ જે જૈનદર્શન તિહા મોક્ષ, જૈનાભાસદર્શનઈ વિપર્યઈ પણિ નહિ જૈનાભાસાદિકને સસારમાર્ગ પણિ મોક્ષમાર્ગના વિરોધપણાથી, એ રૂપે જૈનમાર્ગના તિરસ્કાર અપલાપાદિકે ઘટિત પણે કરી ઉપદેશ હુઈ એહવા તેહના ઉપદેશની પ્રશસાની આપત્તિથિકે જૈનમાર્ગના તિરસ્કાર–અપલાપાદિકની પ્રશસા થઇ, તેહજ સમ્યક્ત્વના અતિચારને વિષે બીજ જાણવુ

હિવે એહ તેહનો ઉપદેશ સ્યે હેતુઈ હુઇ ? તે કહે છે–પોતપોતાના માન્યા દર્શનને મોહે પોતાના માર્ગરાગ વિના પરપક્ષનો જે નિષેધ તેહનો હેતુ જે દ્વેષ તેહને અભાવે તેહની નિંદાદિક ન સંભવે નિંદા

स्वमते प्रवृत्तिरेव न स्यादिति वचनात्। तत्रोपदेशोल्लेखस्तावदेवम्—तत्राभिग्रहिको हि अस्मदीये दर्शने मोक्षो, नान्यत्र वेदबाह्यजैनदर्शनादौ। तेन तद्दर्शनं दूरत एव त्याज्यमित्येवंरूपेण जैननिन्दातिरस्कारादिघटित एवाभिग्रहिकोपदेशः स्यात्। आभिनिवेशिकस्य तु अस्मदभिमते जैनदर्शने मोक्षो, नान्यत्र जैनाभास-शाक्यादिदर्शनेष्वपि, जैनाभासादीनां संसारमार्गत्वेन मोक्षमार्गप्रतिपन्थित्वादित्येवरूपेण जैनमार्गतिरस्कारापलापघटितत्वेनोपदेशः। एवंविधयोस्तदुपदेशयोः प्रशंसापत्तौ जैनमार्गतिरस्कारापलापादेरपि प्रशंसा जाता, सैव सम्यक्त्वातिचारे बीजमवसातव्यम्। अथैवंविधस्तदुपदेशः केन हेतुना ? इत्याह्-निजनिजमार्गरागेण-स्वस्वाभ्युपगतदर्शनमोहेन। निजमार्गरागमन्तरेण परपक्षप्रतिक्षेपहेतुद्वेषाभावेन तन्निन्दादि न सम्भवति। निन्दाप्यसद्दूषणोद्भावनेनैव स्यात्। सद्दूषणोद्भावनेन तु न निन्दा, किन्तु वस्तुनो यथार्थस्वरूपनिरूपणमेव।

अत एवोक्तम्—निन्द्ये वस्तुनि का निन्दा, स्वभावपरिकीर्त्तनम्। अनिन्द्येषु च या निन्दा, सा निन्दा नरकावहा ॥ १ ॥ तथा, नेत्रैर्निरीक्ष्य बिलकण्टककीटसर्पान्, सम्यग् यथा व्रजत तान् परिहृत्य सर्वान्। कुज्ञानकुश्रुतिकुमार्गकुदृष्टिदोषान्, सम्यग् विचारयत कोऽत्र परापवादः ? ॥ १ ॥ इति आचा० सूत्र वृ०। तेन शाक्यादीनां दिगम्बरादीनां च प्रवचनानाबाधया दूषणोद्भावनेन न निन्दा, किन्तु वस्तुनो यथार्थस्वरूपनिरूपणेनोभयोरपि हितमेव। यथा लोकेऽप्युन्मार्गाभिमुखस्योन्मार्गं गच्छतो वा मार्गोपदर्शनेन उभयोरपि हितमेव। अन्यथा "अण्णउत्थिआ एवमाहंसु मिच्छं ते एवमाहंसु' त्ति. तथा 'णो कप्पइ अण्णउत्थिए वे'त्यादि, तथा 'इणमेव णिग्गंथे पावयणे अट्ठे सेसे अणट्ठे' त्ति। तत्र शेषाणि-धनधान्यमित्रपुत्रकलत्रकुप्रवचनादीनीति, तथा 'समुद्घातादि जिनाभिहितं वस्तु अन्यथा प्ररूपयन् प्रवचनबाह्यो भवति, यथा निह्नवा" इत्यादिरूपेण वीतरागोऽपि भगवान् श्रीमहावीरो नाभणिष्यत्। एकतरस्याप्यहितकरणभाषणे वीतरागत्वहानिप्रसक्तेः।

एतेन स्वपक्षस्थापनपरपक्षोत्थापनाभ्यां सर्वेषामप्युपदेशः समान एवेति शङ्काऽपि परास्ता, विषयभेदेन भेदात्। स चैवम्—तथाभव्यत्वयोगेन जैनानां मार्गप्रस्थितानां मार्गव्यवस्थापनमुन्मार्गोत्थापन

તે અસદ્ દૂષણને પ્રકાશવે હુઇ. છતા દૂષણને કહવે તો નિંદા નહી તઉ ન્યું ? વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપનું નિરૂપણ જ. એતલાજ વલી કહિઉ છઇ-નિંદ્યવસ્તુને વિષે સી ? નિંદા સ્વભાવનું એ કહેવું, અનિંદ્યને વિષે જે નિંદા તે નિંદા નરકની દેનારી નેત્રઇ જોઇને બિલ-કાંટા-કીટ-સર્પ એ સર્વને પરિહરીનઈ સમ્યગ-રીતે ચાલો કુજ્ઞાન-કુશાસ્ત્ર-કુમાર્ગ-કુદૃષ્ટિ દોષપ્રતિં સમ્યગ્ વિચારો કહો ઇહાં પરનો અપવાદ ? એહવું આચારાંગ સૂત્ર વૃત્તિ છે તે વતી શાક્યાદિક અને દિગંબરાદિકને અણુભાવઇ દૂષણનઈ કહવઇ નિંદા નહી તઉ સ્યું ? વસ્તુનું યથાર્થસ્વરૂપ તેહને નિરૂપણે કરી બિહુ ને હિત જ, જિમ લોકને વિષે પણિં ઉન્માર્ગાભિમુખને અથવા ઉન્માર્ગે જાતાને માર્ગને દેખાડવે હિતજ ઇમ નહી તો '' અન્યતીર્થિક ઇમ કહે છે તે મિથ્યા, તથા ન કલ્પે અન્યતીર્થીઈ ' ઇત્યાદિક તથા ' એહજ નિર્ગ્રંથપ્રવચન અર્થ, શેષ ધન-ધાન્ય-મિત્ર-પુત્ર-કલત્ર-કુશાસનાદિક તે સર્વ અનર્થ ' તથા સમુદ્ઘાતાદિક જિને કહિઉં તે અન્યથાપ્રરૂપતો પ્રવચનબાહ્ય હુઈ જિમ નિહ્નવ ', ઇત્યાદિ પ્રકારે વીતરાગ ભગવંત પણિ શ્રી મહાવીર ન કહત એકને અહિત કરવે ભાષવે વીતરાગપણાની હાનિના પ્રસંગથી એટલે પોતાના પક્ષનું થાપન અને પરપક્ષનું ઉત્થાપન તેણે કરી સર્વનો ઉપદેશ સમાન જ, એ શંકા પણિ ટલી વિષયભેદે ભેદથી.

चोपदेशविषय । जैनव्यतिरिक्ताना (तु) च सर्वेषामप्युन्मार्गप्रस्थिताना शाक्यादीनां दिगम्बरादीना चोपदेशविषयः उन्मार्गव्यवस्थापन मार्गोत्थापन च । स च विषयः परस्परभेदे हेतुः । यथा क्षुद्वेदनोपशमनायाहारग्रहणाभिप्रायः समानोऽपि सिंहादीना, मासविषयको गवादीना च तृणादिविषयक इति विषयभेदेन भेदः प्रतीत एव । अत एव तथाभिप्राय' सिंहादीना नरकहेतुर्गवादीना च स्वर्गहेतुरिति । नहि तत्र सिंहादीना जीवघाताभिप्रायो, न वा गवादीना जीवरक्षाभिप्राय इति विषयभेदेन भेद इति पर्यालोच्यम् । अन्यथा भवविमोचका अपि धर्मध्यानिनो भवेयुः । तेषामपि 'दुःखिनोऽमी क्षुद्रजन्तवः दुःखहेतुशरीरत्याजनेन स्वर्गगामिनो विधीयन्ते' इत्यभिप्रायेण जीवघाते प्रवृत्तिः । धर्मोपदेशकानामपि 'अमी मनुष्यादयो जीवा अधर्मप्रवृत्ता दुर्गतिगामिनो भविष्यन्तीति धर्मोपदेशेन तपःसंयमादिदुष्करक्रियाविधापनेन स्वर्गगामिनो विधीयन्ते' इत्यभिप्रायेण धर्मोपदेशे प्रवृत्तिरित्युभयोरपि अभिप्रायसाम्यादभेदप्रसक्तेः । तस्मान्मिथ्यादृग्मात्राभिमतधार्मिकानुष्ठानप्रशंसाया तदुपदेशकस्योपदेशस्याऽपि प्रशंसापत्तौ शेषानुष्ठानप्रशंसावत् तन्मध्यपतिता जैनप्रवचननिन्दाऽपि प्रशंसिता । सा चानाभोगवतोऽतिचारः, आभोगवतस्त्वनाचार इति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ८३ ॥

अथ जैनप्रवचननिन्दया शाक्यादिमार्ग तत्प्रशंसक' सम्यग्दृष्टिश्च कीदृग् स्यादित्याह—

॥ तीए सो उम्मग्गो संसारपहो अ जिणमए भणिओ । तं चेव पसंसंतो जिणवरआसायगो णिअमा ॥

ते इम–तेहवे भव्यपणाइने योगे मार्गे चाल्या जैनने मार्गनु स्थापन अने उन्मार्गनु उत्थापन उपदेशनो-विषय हुइ जैनव्यतिरिक्त सर्वने तो उन्मार्गे चाल्या शाक्यादिक अने दिगंबरादिक तेहने उपदेशनो-विषय' उन्मार्गनु स्थापन अने मार्गनु उत्थापन ते विषय ते माहोमाहे' भेदने विषये हेतु जिम क्षुधावेदनीना उपशमने' अर्थि आहार ग्रहवानो अभिलाष समानपणि सिंहादिकने मांससंबंधी, गाई प्रमुखने तो तृणादिसंबंधा' ते वती विषयभेदे भेद, एतलाज' वती तेहवो अभिप्राय सिंहादिकने' नरकहेतु, अने गवादिकने स्वर्गनो हेतु, तिहा सिंहादिकने जीवघातनो अभिप्राय नथी अने गाइ(य)'प्रमुखने जीवरक्षानोपणि' अभिप्राय नथी 'तेवती विषयभेदे भेद इम जाणवु इम नही तो भवविमोचकपणि धर्मध्यानी हुई तेहने पणि दुःखी ए क्षुद्रजंतु दुःखहेतु शरीरने 'छाडाववे स्वर्गगामी'करीए छे ए अभिप्राये जीवघातने विषे प्रवृत्ति, धर्मना उपदेशकने पणि ए मनुष्यादिक जीव अधर्मे प्रवर्त्या दुर्गतिगामी थाश्ये तेवती धर्मोपदेश्ये' अने तपसंयमादिक क्रिया नीपजाववे स्वर्गगामी करीई छे ए अभिप्राये धर्मोपदेशने विषे प्रवृत्ति, इम बीहु ने अभिप्रायना सरिखाथी अभेदप्रसंगथी, ते माटि मिथ्यादृष्टिमात्रने इम जे धार्मिकानुष्ठान तेहनी प्रशंसाई तेहना उपदेशकनी प्रशंसानी आपत्ति बीजा अनुष्ठाननी प्रशंसानी परे तेहमाहिं आवी जैनप्रवचननी निंदापणि प्रशंसी, ते प्रशंसा अनाभोगवंतने अतीचार, आभोगवंतने अनाचार ए गाथार्थ. ॥८३॥

हिवे जैनप्रवचननिंदाई शाक्यादिकनो मार्ग अने तत्प्रशंसक ते कहेवा हुइ ते कहिई छे—

ते निंदाइ ते उन्मार्ग संसारपंथि जिनमति कहीओ तेहने ज प्रशंसतो जिनवरनो आशातक नियमथी.

अर्थ–ते जैनमार्गनी निंदा ते हेतुइ अथवा निंदायुक्त धर्म–उपदेशाइ शाक्यादिकनो मार्ग ते उन्मार्ग हुई. मार्गमा निंदकपणा विना उन्मार्गगामिपणाना असंभवथी एतले आभिग्रहिक अथवा अभि-

व्याख्या— तथा—जैनमार्गनिन्दया हेतुभूतया तन्मिश्रितधर्मोपदेशेन वा (स) शाक्यादिमार्गं उन्मार्गो भवति । मार्गनिन्दकत्वमन्तरेणान्मार्गगामित्वासम्भवात् । एतेनाभिग्रहिकोऽभिनिवेशी वा क्रियायत्तोपदेशेन ससारमार्गो भवति, तस्यैव व्यक्तमिथ्यादृष्टेरुपदेशदानादिना तदुपदेशवर्तिना-मुन्मार्गभूतत्वात् । न पुनरेवं निष्क्रियो ह्यव्यक्तमिथ्यादृष्टिः संसारमार्गो भवितुमर्हति, तस्य परिव्राजक-लिङ्गग्रहणाभावेन क्रियायत्तोपदेशदानासम्भवात् । तत्र बीजं तावन् नियतैकदेवगुरुधर्माऽनङ्गीकार एव । तस्माद्यथा सम्यक्त्वमन्तरेण मोक्षमार्गो न भवति, तथा व्यक्तमिथ्यात्वमन्तरेण ससारमार्गोऽपि न भवति । अन्यथा ' गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं ' ति, लिङ्गोपलक्षितवाचकप्रवचनवचनानुपपत्तिप्रसक्तेः । अत एव अनादिसिद्धेऽनाभोगमिथ्यात्वे भूयः काल वर्तमानोऽपि जीवो नोन्मार्गगामी न वा मार्गगामीति व्यपदिश्यते, किन्तु अनाभोगापरपर्यायादव्यक्तमिथ्यात्वान्निर्गत्य यदि व्यक्तमिथ्यात्वलक्षणं शाक्यादि-दर्शनमाश्रयेत् तदोन्मार्गगामी, यदि च जैनदर्शनमाश्रयेत् तदा मार्गगामीति व्यपदिश्यते । लोकेऽपि निज-गृहान्निर्गत एव समीहितनगराभिमुखं गच्छन् मार्गगामी, इतरथा उन्मार्गगामीति व्यपदेशविषयो भवति । न पुनर्निजगृहे भूय काल वसन्नपीति । तत्र यद्यपि मार्गोन्मार्गगामिनोरुभयोरपि प्रायः पाद-गमनान्नभोजन-पानीयपान-स्नान-सुस्थानविश्रामादिभिः क्रियाभिः साम्यम् , तथापि दिग्वैपरीत्येन सर्वमपि विपरीतमेव भवतीत्यग्रे ' किरिआ तुल्लातुल्ले 'त्यादिगाथाव्याख्याया दर्शयिष्यते । एतेन जैनमार्गनिन्दयैव शाक्यादिमार्ग उन्मार्गो भवतीति दर्शित बोध्यम् । अथ तत्प्रश सकः सम्यग्दृष्टि कीदृग्भवतीति दर्शयति— ' तं चेव ' त्ति । तमेवोन्मार्गमेव प्रश सयन् सम्यग्दृष्टिः साधुः श्रावको वा जिनवरस्य—तीर्थकृतः आशा-तकः—आशातनाकारी स्यात् ।

निवेशी क्रियायत्त उपदेशई ससारमार्ग हुई ते व्यक्तमिथ्यादष्टिना ज उपदेशदानादिथी तेना उपदेशने वर्तनाराओने उन्मार्गभूत छे, पणि ईम निष्क्रिय—अव्यक्तमिथ्यादष्टि ते ससारमार्ग थावाने योग्य नहिं, तेहने लिंगग्रहणुने अभावे क्रियायत्त उपदेशना असभवथी, तिहा बीज ते ए—जे नियत एक-देवगुरुधर्मनो अनगीकारज ते माटि जिम समकित विना मोक्षमार्ग न हुइ तिम व्यक्तमिथ्यात्व विना ससारमार्ग पणि न हुइ. ईम नहिं तो गृहिलिंगी, कुलिंगी, द्रव्यलिंगी, ईहा लिंगे उपलक्षितनुं वाचक जे प्रवचननुं वचन तेहना अयुक्तताना प्रसगथी अतएव उन्मूखसे पोताना वडेगनी भ्रांति भ्रात थई अभव्यने पणि व्यक्तमिथ्यात्व समर्थ्यु छे ते मिथ्या जाणिवु. एनलाज वती अनादि-सिद्ध जे अनाभोगमिथ्यात्व तेहने विषे घणो काल वर्ततो उन्मार्गगामा अथवा मार्गगामी एहवो न कहिई तउ स्यु ? अनाभोग बीजुनाम एहवु जे अव्यक्तमिथ्यात्व तेथी नीकली व्यक्तमिथ्यात्वरूप शाक्यादिपणुं पामी मार्ग आश्रयई, तिवारे उन्मार्गगामा अने जिवारई जैनमार्ग आश्रई तिवारे मार्गगामी एहवो कहीई

लोकनई विषई पणि पोताना गृहथी नीकल्यो हुतो समीहित नगर सन्मुख जतो हुतो मार्गगामी अन्यथा तो उन्मार्गगामी. एहवा नामनो विषय कहीइ, पणि पोतना गृहे बहुकाल वसतोई मार्गी उन्मार्गी न कहई. जउ ए मार्गी अने उन्मार्गी ए बिहुने प्राहे पाद, चालवु, अन्ननुं भोजन, पाणीनु पीवु, स्नान, सुठामे वीसमवुं इत्यादिक क्रिया इ संरखाई तउहि पणि दिग-विपरितपणे सर्व विपरीत ज हुइ एहवु आगलि ' किरिआ तुल्ला ' ए गाथाने विषे देखाडीस्य. एतले जैनमार्गनी निंदाइ ज शाक्यादि मार्ग ते उन्मार्ग हुइ एहवु देखाड्यु जाणवु हिवे तेहनो

यदुक्तम्—'आणाइ अवट्टंतं जो उववूहिज्ज मोहदोसेण । सो आणा अणवत्थं मिच्छत्तविराहणं पावे' ॥ १ ॥ इति साधुपञ्चाशक (३९ गाथा) वृत्तौ । कचित् 'तित्थयरस्स सुअस्स संघस्स य पच्चणीओ सो' इति उत्तरार्द्धम् । आशातना च मिथ्यात्व दीर्घससारहेतु' । यदागमः—'आसायण मिच्छत्तं आसायणवज्जणाउ सम्मत्तं । आसायणणिमित्त कुव्वइ दीह च ससार' ॥ १ ॥ ति । उपदे० (माला, गा० ४१०) आशातना चेहाङ्गीकृततीर्थकृदाज्ञातिक्रमात् । यतस्तीर्थकृद्भि' सम्यग्दृशां मिथ्यादृष्टिप्रशंसा सम्यक्त्वातिचाररूपत्वेन निषिद्धा । ता च कुर्वन् अङ्गीकृतजिनाज्ञापरित्यजनेन जिनाज्ञाविराधको जिनवराशातनाकारीति भाव इति-गाथार्थः ॥ ८४ ॥

अथ यदि मिथ्यादृष्टिप्रशंसायां तीर्थकृदाशातना, तर्हि परसमयेऽपि किञ्चिज्जिनमतसदृश जैनमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानसदृश दृश्यते, तत्कीदृश मन्तव्यम् ? इत्याह—

॥ तेणं जिणमयसरिसं अप्पं बहुअं व परमए किंची । घुणअक्खरं व विहलं पयसंजमकारणाभावा ॥

व्याख्या—येन कारणेन यावत् तीर्थकृदाशातना स्यात् , तेन परसमये (मते) यत् किञ्चिदल्प—स्तोक, बहुक वा—प्रचुर जिनमतसदृश—जैनाभिमतश्रद्धानानुष्ठानयोरनुकारि भवेत तद् घुणाक्षरमिव मन्तव्यम् । घुण—काष्ठत्वगन्तर्वर्त्ती कीटविशेषः । तेन काष्ठे भक्ष्यमाणेऽभिप्रायमन्तरेणैव विचित्राकृतिषु जायमानासु कचित्प्रदेशे घकारटकाराद्याकृतिरपि जायते । सा चाकृतिर्घुणाक्षरतया व्यपदिश्यते । तद्वद् मिथ्यादृष्टिनाऽनुष्ठीयमानेषु गङ्गास्नानादियावद्यागाद्यनुष्ठानेषु तद्वाचकवाक्यरचनायामपि क्रियमाणाया

પ્રશસક સમ્યગ્દૃષ્ટિ તે કહેવો હુઈ ? તે દેખાડે છે-તે ઉન્માર્ગ પ્રતે પ્રશસતો 'સમ્યગ્દૃષ્ટિ સાધુ અથવા શ્રાવક તીર્થકરનો આશાતનાકારી હુઈ 'આજ્ઞાઈ અવર્ત્તતાને મોહને દોષે જે પ્રશસે તે આજ્ઞારહિત મિથ્યાત્વરૂપ વિરાધના પામે કિહાએક ઉત્તરાર્દ્ધ એહવુ છે-'તીર્થકરનો શ્રુતનો સઘનો પ્રત્યનીક તે' એ આશાતનાલક્ષણ મિથ્યાત્વ દીર્ઘસસારનુ હેતુ 'આશાતના તેહજ મિથ્યાત્વ આશાતનાનુ વર્જવુ તેહજ સમકિત, આશાતના હેતુઇ સસાર દીર્ઘ કરે" આશાતના તે ઇહા તીર્થકરની આજ્ઞાના ઉલઘનથી જે માટિ તીર્થકરે સમ્યગ્દૃષ્ટિને મિથ્યાત્વીની પ્રશસા તે સમકિતના અતિચારરૂપપણે નિષેધી તે પ્રતે કરતો અગીકૃત-જિનાજ્ઞાને પરિત્યાગે જિનાજ્ઞાનો વિરાધક અરિહતની આશાતનાનો કરનાર એ ભાવ. એ અર્થ.— ॥૮૪॥

હિવે મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રશસાઇ તીર્થકરની આશાતના, તઉ પરસમય પણિ કાઇ જિનમત સરિખુ જૈનમાર્ગને ઇષ્ટ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન સરિખુ દેખાઇ છે તે કેહવુ માનવુ ? એ કહે છે—

તે કારણિ જિનમત સરિખુ અલ્પ અથવા બહુ પરમતને વિષે કાઇએ ઘુણાક્ષરની પરે નિષ્ફલ પદ-સયમના કારણના અભાવથી

જિણિ કારણિ યાવત્ તીર્થકરની આશાતના હુઈ, તિણિ કારણિ પરસમયને વિષે જે કાઇ અલ્પ અથવા બહુ જિનમતસરિખુ-જૈનને ઇષ્ટ શ્રદ્ધાન અને અનુષ્ઠાન તેહને અનુકારિ હુઈ તે ઘુણાક્ષરની પરે માનવુ ઘુણ તે કાષ્ટની છાલિ માહિલો કીટવિશેષ, તેણે કાષ્ટ ખાતા અભિપ્રાય વિના જ વિવિધ આકાર થાતે કોઇકપ્રદેશે ઘકાર ટકાર એહવો પણિ આકાર હુઈ તે આકાર તે ઘુણાક્ષરપણે કહીએ તિમ મિથ્યાત્વીઇ કરીતુ ગંગાસ્નાનાદિક યાવત્ યાગાદિક જે અનુષ્ઠાન તે છતે

कदाचित् कश्चिन् 'न हिंस्यात सर्वभूतानी' त्यादिवाक्यरचनापि भवति । एतच्च सर्वं जिनमतसदृश लिप्यक्षर-सदृश च, घुणाक्षरमिति द्वितयमपि विफल-जगत्स्थित्या विवक्षितफलशून्य मन्तव्यम् । कुत ? इति क्रमगर्भित-हेतुमाह–पदसयमकारणाभावात् । तत्र पद–विभक्त्यन्त प्रवृत्तिनिवृत्तिहेतुवाक्योपयोगिवचन सयमश्चा-श्रवनिरोध सप्तदशभेदात्मकः, तौ पदसंयमौ तयोः क्रमेण कारण, भावप्रधानत्वान्निर्देशस्येति पदसंयम-कारणत्वं तस्याभावस्तस्माद् । अय भावः—अक्षरस्य फलवत्त्व प्रवृत्तिनिवृत्त्यादिहेतुवाक्याङ्गभूतस्य पदस्य, कारणत्वेनैव । तच्च घुणाक्षरस्य (घुणस्य) न सम्भवति । घुणस्याकारादिवर्णपरिज्ञानाभावेन पदपरिज्ञा-नस्यैवाभावात् निष्फलत्वम् । जीवघाताद्यकरणनियमस्य तु फलवत्त्व मोक्षकारणसयमहेतुत्वेनैव । तच्च मिथ्यादृष्टेरकरणनियमस्य न सम्भवति । घुणवत्तस्याऽपि जीवादिवस्तुतत्त्वपरिज्ञानाभावेन जीवरक्षादिरूप-सयमपरिज्ञानस्यैवाभावात् ।

यदागमः—'जो जीवेवि ण याणेइ अजीवेवि ण याणइ । जीवाजीवे अयाणतो कह सो णाहीइ संजमं ?' ॥ १ ॥ ति । दशवै० (अ. ४, गा १२) अत एवाऽऽस्ता सर्वसयमः, मिथ्यादृशां संयमलेशोऽपि न भवति । यदागमः–'संति एगेहि भिक्खूहिं गारत्था सजमुत्तरा' इत्यादि श्रीउत्तरा० । एतद्वृत्तौ–'अन्यभिक्षवो हि जीवाद्यास्तिक्यरहिताः सर्वथा अचारित्रिण' इत्यादि । जीवाद्यास्तिक्य-राहित्य तु जिनोक्तजीवादिपदार्थाना यथार्थस्वरूपापरिज्ञानात जिनोक्तजीवादिवस्तुस्वरूपाश्रद्धानात् । तेना-न्यतीर्थिकमार्गेषु अकरणनियमो जीवादिश्रद्धानवन् नाममात्रेण अवसातव्य । घुणाक्षरवदनुकृतिमात्ररूप-त्वात् । मिथ्यात्वे च सति प्राणातिपाताद्याश्रवनिरोधस्यासम्भव एव, मिथ्यात्वस्य सर्वोत्कृष्टपापत्वेन

तेहनु वाचक जे वाक्यरचना ते करते हुने किवारेकि किहाएक सर्वभूत न हणीइ एहवी पणि वाक्यरचना हुइ. ए सघळु सर्व जिनमत सरिखु अने लिप्यक्षरसदृश, घुणाक्षर ए बिहु विफल, जगत्स्थिति विवक्षित फले शून्य मानवु स्याथी ? ते उपरि क्रमगर्भित हेतु कहे छे–पद अने सयम, तेहना कारणना अभावथी तिहा पद ते विभक्त्यत प्रवृत्तिनिवृत्तिनु हेतु जे पदसमुदायरूप वाक्य तेहनु उपयोगे वचन सयम ते आश्रवनो निरोध सप्तदशभेदरूप ते पद अने सयम तेहनु अनुक्रमे, कारण, निर्देशने भावप्रधानपणाथी पद–सयमकारणपणु तेहनो अभाव तेथी

ए भाव–अक्षरने फलवतपणु ते प्रवृत्तिनिवृत्त्यादिकनु जे वाक्य तेहनु अगभूत जे कारण ते पणि ज. ते तो घुणाक्षरने न संभवे घुणाने अकारादिवर्णपरिज्ञानने अभावे पदपरिज्ञानना ज अभावथी निष्फलपणु जीवघातादि अकरणनियमने फलवतपणु ते मोक्षकारण जे सयम तेहनु हेतुपणि ज. ते तो मिथ्यादृष्टिना अकरणनियमने न सभवे घुणानीपरे तेहने पणि जीवादिवस्तु-तत्त्वना परिज्ञानने अभावे करी जीवरक्षादिरूप सयमना परिज्ञानना ज अभावथी. 'जे जीवने न जाणे, अजीवने न जाणे, जीव अजीवने अजाणते किम जाणे संयम ?' एतले ज सर्वसयम तो दूर रहो मिथ्यात्वीने सयम लेशपणि न होइ. 'अन्य भिक्षु ते जीवादिकनी आस्थाई रहित सर्वथा अचारित्रिया' एहवु कहिउ छइ. जीवादिकनी आस्थाई रहितपणु तो जिनोक्तजीवादिवस्तुस्वरूपना अश्रद्धानथी. ते वती अन्यतीर्थिकना मार्गने विषे अकरणनियम ते जीवादिकना श्रद्धाननी परे नाममात्रे जाणवु. घुणाक्षरना परे अनुकारमात्ररूपपणाथी. मिथ्यात्वथिके प्राणातिपातादिक आश्रवनिरोधनो असंभव ज, मिथ्यात्वने सर्वोत्कृष्टपापपणे करी तेहना स्वरूप हणवापणाथी. अर्थ स्पष्ट ज छे.

तत्स्वरूपस्योपहतत्वात् । यदुक्तम् ' मिथ्यात्व परमो रोगो, मिथ्यात्व परमं तमः । मिथ्यात्व परम शत्रु-र्मिथ्यात्व पदमापदाम् ' ॥१॥ अत एव मिथ्यादृशा धर्मोऽप्यधर्मतयैव मन्तव्यः । यदुक्तम्-' अहिंसालक्षणो धर्मः, सम्यक्त्वादिक्षमादिमान् । देवेन वीतरागेण, दर्शित कुर्वता स्वयम् ॥ १ ॥ एतस्माद्वैपरीत्येन, मिथ्यादृग्भिरुपासितः । अधर्मः प्रोच्यते दुर्ग-दुर्गतिप्रणयैकभूः ' ॥ २ ॥ इति उपदेशमालाविशेषवृत्तौ । तथा ' कुतीर्थिकैः प्रणीतस्य सद्गतिप्रतिपन्थिनः । धर्मस्य सकलस्यापि, कथ स्वाख्याततता भवेत् ? ॥ १ ॥ यच्च तत्समये क्वाऽपि, दयासत्यादिपोषणम् । दृश्यते तद्वचोमात्र, बुधैर्ज्ञेय न तत्त्वतः ' ॥ २ ॥ इति प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ । अत एव मिथ्यादृशा द्रव्यतोऽप्यकरणनियमोऽनर्थहेतुरेव ।

यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः-' बाह्यग्रन्थत्यागान्न चारु नन्वत्र तदितरस्याऽपि । कञ्चुकमात्रत्यागान्नहि भुजगो निर्विषो भवति ॥१॥ इति षोडशके (१, आर्या ५) वृत्तिर्यथा-बाह्यग्रन्थपरित्यागात्-धनधान्यस्वजनवस्त्रादिपरित्यागात्, न चारु-न शोभनं बाह्यलिङ्गं ननु-निश्चितमेतत्, अत्र लोके बाह्यलिङ्गमितरस्यापि मनुष्यतिर्यक्प्रभृते । एतमेवार्थं प्रतिवस्तूपमया दर्शयति-कञ्चुकमात्रपरित्यागात् नहि-नैव भुजगः-सरीसृपः निर्विषः-कथञ्चिदपि निर्विषो भवतीति स्थितिः । इह तदितरस्यापीति । अत्रापिशब्दात्तत्परित्यागकर्तुस्त्वहितं भवत्येवेति दर्शितमिति । यदि तत्प्रशसकस्याहित कथ न तत्कर्तुः ? इत्यभिप्रायः । यद्यपि तथाविधपरित्यागवशेन कस्यचिज्जैनमार्गपतितस्य मिथ्यादृशो यथोक्तसामाचारीपरिपालनवशेन नवमग्रै-

---

એતલાજવતી મિથ્યાત્વીનો ધર્મ તે અધર્મપણિ કહિઓ માનવો ' અહિંસારૂપ ધર્મ સમ્યક્ત્વાદિ ક્ષમાદિવત દેવે વીતરાગે દેખાડ્યો પોતે કરતા એથી વિપરીતપણિ મિથ્યાત્વીઇં સેવ્યો તે અધર્મ જ કહીઇં, દુર્ગ જે દુર્ગતિ તેહની સ્નેહની ભૂમિકા ' કુતીર્થીઇં પ્રરૂપ્યો સદ્ગતીનો વિરોધી એહવો પણિ સકલધર્મને ભલી રીતિ કહેવા પણાઇં તે કિમ ઘટે ? ' અને જે તેહના સમયને વિષે દયા-સત્યાદિકનું પોષવું દીસે છે તે વચનમાત્ર બુધે જાણવું પણિ તત્વથી નહિં એનલાજવતી મિથ્યાત્વીનો અકરણનિયમ તે અનર્થ હેતુજ ' બાહ્યગ્રથના ત્યાગથી ભલું નહિં નિશ્ચયઇં ઇહા તેથી બીજાને પણિં કચુંકમાત્રના ત્યાગથી ભુજગ કાંઈ નિર્વિષ ન હુઇ, બાહ્યગ્રથ જે ધનધાન્યસ્વજનવસ્ત્રાદિક તેહના પરિત્યાગથી ભલું નહિં બાહ્યલિંગ એ નિશ્ચયે છે એ લોકને વિષે બાહ્યલિંગ તે મનુષ્યતિર્યગ્ પ્રમુખને પણિ એ અર્થને પ્રતિવસ્તૂપમા અલંકારે દેખાડે છે-કંચુકમાત્રના ત્યાગથી ભુજગમ તે નિર્વિષ કિમે નિર્વિષ નજ હુઇ, એહવી સ્થિતિ છઇ ઇહા તેથી ઇતરને પણિ, ઇહા अपि શબ્દથી બાહ્યગ્રથના ત્યાગકર્તાને અહિત હુઇજ એહવું કહિઉ જઉ બાહ્યલિંગની પ્રશસાના કર્તાને અહિત, તઉ બાહ્યલિંગધરને કાં અહિત ન હુઇ એ અભિપ્રાય, જઉઇ તેહવા બાહ્યગ્રથને પરિત્યાગવશે કોઇક જૈનમાર્ગપતિત મિથ્યાદૃષ્ટિને યથોક્તસમાચારીપરિપાલનવશે ' નવમા ગ્રૈવેયકતાઇ સુરસપત્તિની પ્રાપ્તિ હુઇ. પણિ તે સપત્તિ તે વિષાન્નથી તૃપ્તિની પરે જાણવી

એનલાવતી સમ્યગ્દૃષ્ટિને તે પ્રશસનીય પણિ ન હુઇ તિહાથી ચ્યવ્યા તેહવાને મહા અનર્થ હેતુપણાથી. પણિ તે પરિત્યાગરહિતને તિમ નહીં મિથ્યાત્વ છતે ધનાદિ પરિત્યાગને તેહવા માહાત્મ્યથી (સ્વ)ર્ગાપવર્તથી પડવું, વિષાન્નથી તૃપ્તિ, અનર્થને અર્થે જિમ, તિમ મલના પણિ વિચારવી ' એતલા જ વતી ' શસ્ત્ર અગ્નિ અને વ્યાલ તેહનું જે દુર્ગ્રહપણું તેહને સદૃશ શ્રમણપણાની દુર્ગ્રહ અને તે અશુભ વતા શાસ્ત્રને વિષે મહાત્માઇ કહિઓ ' ગ્રૈવેયકની પ્રાપ્તિ પણ ન શ્લાઘ્ય મુનીતિથી, જિમ અન્યાયાર્જિત સંપત્ વિપાકે વિરસપણાથી ભલી નહીં ' એહજ વિચારે છે ઉન્નત જે પર્વતશિખરાદિનું ચઢવું તેથી હેઠે પડવું,

वेयकं यावत् सुरसम्पत्प्राप्तिर्भवत्यपि। सा च सुरसम्पत् विषान्नतृप्तिवत्त्वसमातव्या। अत एव सम्यग्दृशां प्रशंसनीयाऽपि सा न भवति। ततश्च्युतानां तथाभूतानां महानर्थहेतुत्वात्। न च तथा तत्परित्याग-रहितानामपि, मिथ्यात्वे च सति धनादिपरित्यागस्य तथामाहात्म्यात्।

यदाह श्रीहरिभद्रसूरि–'उत्तुङ्गारोहणात्पातो, विषान्नात्तृप्तिरेव च। अनर्थाय यथाऽत्यन्त, मलनाऽपि तथेक्ष्यताम्'॥ १ ॥ अत एव च शस्त्राग्नि-व्यालदुर्ग्रहसन्निभः। श्रामण्यदुर्ग्रहोऽस्वन्तः' शास्त्र उक्तो महात्मभिः ॥ २ ॥ ग्रैवेयकाप्तिरप्येव, नातः श्लाघ्या सुनीतित। यथाऽन्यायार्जिता सम्प-द्विपाकविरसत्वतः'॥ ३ ॥ इति योगबिन्दौ, (श्लो० १४३, १४४, १४५) वृत्तिर्यथा–'एतदेव भावयति–उत्तुङ्गा० व्याख्या–उत्तुङ्गारोहणात्–पर्वतशिखराद्यध्यासनात् पातोऽधस्तात्पतन, विषान्नाद्–विष-मिश्रितभोजनात्तृप्तिरेव च, तृप्तिश्चानर्थाय–अकल्याणाय, यथा–येन प्रकारेण, अत्यन्तं मलनाऽपि–विना-शोऽपि मुक्त्युपायस्य तथेक्ष्यतामवलोक्यतामिति। एतदेव समर्थयमान आह–अत एव–मुक्त्युपायस्य मलन-स्यानर्थहेतुत्वादेव हेतोः। चकारः पूर्वोक्तभावनार्थः। शस्त्राग्निव्यालदुर्ग्रहसन्निभः। शस्त्रस्य–क्षुरिकादेः, अग्नेः–प्रतीतरूपस्य व्यालस्य–दुष्टश्वापदभुजगलक्षणस्य यो दुर्ग्रहो–दुर्ग्रहीतत्व तेन, सन्निभ', क? इत्याह–श्रामण्यदुर्ग्रहो–ऽसम्यकृतदङ्गीकार', अस्वन्तोऽसुन्दरपरिणामः, शास्त्रे–योगस्वरूपनिरूपके, ग्रन्थे, उक्तो–निरूपित महात्मभिः–पूर्वमुनिभिः।

तथा च पठन्ति–'जह चेव उ मुक्खफला, आणा आराहिआ जिणिंदाणं। संसारदुक्खफलया, तह चेव विराहिआ होइ ॥ १ ॥ (पंचवस्तु गा० ११९) ननु दुर्गृहीतादपि श्रामण्यात् सुरलोकलाभो

વિષમિશ્રિતભોજનથી તૃપ્તિ તે અકલ્યાણને અર્થે. જેણે પ્રકારે, અત્યંત મલના–મુક્ત્યુપાયનો વિનાશપણિ તિમ વિચારવો. એહજ સમર્થતો કહે છે–એતલા જ વતી મુક્તિના ઉપાયને મલનાને અનર્થહેતુપણારૂપ-હેતુથી. चकार છઇ તે પૂર્વોક્તભાવનાને અર્થે

શસ્ત્ર જે ક્ષુરિકાદિક, અગ્નિ તે પ્રસિદ્ધ, વ્યાલ તે દુષ્ટ ભુજંગરૂપ તેનુ દુર્ગૃહીતપણુ તેહને સરીખો કઉણ?, તે કહે છે–શ્રમણપણાનો માઠી રીતિં અંગીકાર અસુંદરપરિણામ યોગસ્વરૂપના નિરૂપક-ગ્રંથને વિષે પૂર્વમુનિઓઈ કહિઓ છે. 'જિમ મોક્ષફલદાયક આજ્ઞા આરાધી જિનેંદ્રની સંસારદુખ-ફલની દાયક તિમજ વિરાધીત ચારિત્રરૂપ' દુર્ગૃહીત શ્રમણપણાથી એ સુરલોકનો લાભ હુઈ તો કિમ તેહને અસુંદર અંતનુ પણુ? તે ઉપરી કહે છે શુદ્ધસમાચારીવંત સુસાધુ તે ચક્રવર્ત્યાદિકે પૂજ્યમાન છતે થઇ તે પૂજાની સ્પૃહા જેહને અથવા તેહના કિસ્યાએક કારણથી કુણેક વ્યાપન્નદર્શની પ્રાણીને જે નવમા-ગ્રૈવેયકની પ્રાપ્તિ. બીજા સ્થાનકની પ્રાપ્તિ તે સ્યુ કહીઇ, ઇમ અસુંદર અંતપણિ કરી. તેથી દુર્ગૃહીત શ્રમણપણાથી તે પ્રશંસવી નહી જ પરિણામેં વિમર્શક વિચારથી. ઇહા દૃષ્ટાંત કહઈ છઈ–જિમ ચૌર્ય જૂતટિરમણ સ્વામિદ્રોહાદિકે અન્યાયઈ ઉપાર્જી સંપત્તિ તે અશ્લાઘ્ય, સ્યાથી? તે ઉપરિ કહે છે–પરિણામે વિરસપણાથી તે નવગ્રૈવેયકથી ચવ્યા નિર્વાણબીજને એકાંત અસત્વેં મહાઉદીર્ણ દુર્વાર મિથ્યાત્વાદિક મોહ હુતા એતલા જ વતી સર્વઈ અકાર્યને વિષે અસ્ખલિત પ્રવર્ત્તતા નરકાદિકના હેતુ ઉપાર્જીને પાપના પુંજ હુતા પછે હેઠિં નરકાદિકના ભજનાર હુઈ.

ઇહા સ્વભાવથી ભૂમિને વિષે રહ્યાની અપેક્ષાઈ ઉચગિરિના શીખરથી પતન અતૃપ્તિની અપેક્ષાઈ વિષાન્નની તૃપ્તિ જેમ અનર્થહેતુ, તિમ અણુમતા શ્રમણપણાની અપેક્ષાઈ અસમ્યગ ગીકૃત શ્રમણપણુ તે

भवति, अतः कथमस्यास्वन्ततेत्याशङ्क्याह–ग्रैवेयक० व्याख्या–ग्रैवेयकाप्तिरपि–शुद्धसमाचारवत्सु साधुषु चक्रवर्त्यादिभिः प्रवरपुरुषैः पूज्यमानेषु दृष्टेषु सम्पन्नतत्पूजास्पृहाणा तथाभूतान्यकारणवता वा केषाञ्चिद् व्यापन्नदर्शनानामपि प्राणिना या नवमग्रैवेयकाप्तिः, किं पुनः शेषसुरस्थानावाप्तिरित्यपिशब्दार्थः। एवमस्वन्तत्वेन नैवातो दुर्गृहीतश्रामण्यात् सा प्रशंसनीया सुनीतितः–परिणामविमर्शकविचारात्। अत्र दृष्टान्तमाह–यथा अन्यायार्जिता सम्पत्–चौर्य-द्युतरमण-स्वामिद्रोहादिना अन्यायेन लब्धा सम्पत्-विभूतिरश्लाघ्या, कुत ? इत्याह–विपाकविरसत्वत –परिणामविरसभावात्। ते हि नवमग्रैवेयकेभ्यश्च्युता निर्वाणबीजस्यैकान्तासत्त्वेन महोदीर्णदुर्निवारमिथ्यात्वादिमोहाः। अत एव सर्वेष्वप्यकार्येषु अस्खलितप्रवृत्तयो नरकादिपातहेतुमुपार्ज्य पापप्राग्भारं पश्चादधस्तान्नरकादिभाजो भवन्तीति। अत्र हि स्वभावतो भूमौ स्थितस्यापेक्षया उत्तुङ्गगिरिशिखरात्पतनम् अतृप्त्यपेक्षया विषान्नतृप्तिः यथाऽनर्थहेतुः, तथा अगृहीतश्रामण्यापेक्षया असम्यगङ्गीकृत(विराधित)श्रामण्यमनर्थहेतुर्भणितम्। असम्यक्त्व चेह मिथ्यात्वे सति पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात्। तन्माहात्म्याच्च देवभवाच्च्युतो मनुष्येषु प्रायो महार्द्धकः प्रभुतान्वितो वा स्यात्। तस्य च परेभ्यो भयाभावेन निवारकाभावेन च सर्वेष्वप्यनार्यकर्त्तव्येषु यदृच्छया अस्खलिता प्रवृत्तिर्भवति। ततश्च नरकादौ यावदनन्तमपि कालं दुःखभाग्भवति। न चैवमगृहीतश्रामण्यस्तथा भवति, तस्य पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिसत्ताया अभावेन अनार्यकर्त्तव्येष्वस्खलितप्रवृत्तिहेतुसम्पत्प्राप्तेरसम्भवात्। नहि कोऽपि प्रभुतामन्तरेण प्रजापतिरिव पुत्रीं पत्नीं कर्तुमलम्भविष्णुः स्यात्। यस्तु सुगृहीतश्रामण्यो देवेषु उत्पद्यते, स च ततश्च्युतो नियमात् महर्द्धिक प्रभुतान्वितो वा स्यात्।

અનર્થનું હેતુ કહિઉં. અસમ્યગ્પણું તે મિથ્યાત્વ છતે પાપાનુબંધિપુણ્યપ્રકૃતિબંધના હેતુપણાથી અને તેહના માહાત્મ્યથી દેવથી ચ્યવ્યો મનુષ્યવિષે પ્રાહે મહર્દ્ધિક અથવા પ્રભુતાઈ યુક્ત થાઇ તેહને પરથી ભયને અભાવે અનઇં નિવારકપણાને અભાવે સર્વઇ અનાર્યકર્તવ્યને વિષે પોતાની ઇચ્છાઇ અસ્ખલિત પ્રવૃત્તિ હુઇ તિવાર પછી નરકાદિકને વિષે યાવદનંતકાલ દુઃખનો ભજનાર હુઈ અગૃહીતશ્રમણપણાવંત નિમ નહીં. તેહને પાપાનુબંધિપુણ્યપ્રકૃતિ સત્તાને અભાવઇ અનાર્ય કર્તવ્યને વિષે અસ્ખલિત પ્રવૃત્તિનો હેતુ જે સંપત્તિ તેહની પ્રાપ્તિના અસંભવથી કોઇ પ્રભુપણાઇ વિના પ્રજાપતિની પરિં પુત્રીને સ્ત્રી કરેવા સમર્થ હુઈ નહી અને જે સુગૃહીતશ્રમણપણું હુઇ તે દેવને વિષે ઊપજે તિહાથી ચ્યવ્યો નિયમે જ મહર્દ્ધિક અથવા પ્રભુતાઈ યુક્ત થાઈ 'ક્ષેત્ર વસ્તુ હિરણ્ય પશુ દાસ કુટુંબ ચ્યાર કામના ખંધ તત્ર ઊપજે.'

એમ પુણ્યાનુબંધિપુણ્યપ્રકૃતિસત્તાવંતપણે કરી જિનભવનાદિક સપ્તક્ષેત્રને વિષે ધનવાવવાદિકને વિષે તત્પર યાવત્ નિરતિચારચારિત્રાનુષ્ઠાનને વિષે અસ્ખલિતપ્રવૃત્તિનો ભજનાર હુઇ એ ભાવ એમ બીજે ઠામે મિથ્યાત્વે ઉપહત ધર્મ તે અનર્થહેતુજ કહિઓ, 'કાલકૂટ વિષ પીધુ અને શસ્ત્ર વિપરીત કરીને ગ્રહ્યુ જિમ હર્ણિ ઇમ વિષયે યુક્ત ધર્મ હણે વેતાલની પરે વિવર્ણ હુતો' મિથ્યાત્વસંયુક્તે ધર્મ તે નિયમે વિષયે યુક્ત જ હુઇ મિથ્યાત્વ છતે ભાવથી અણુનિવર્ત્યાથી 'ધર્માનુષ્ઠાનના વિતથપણાથી દોષ ઘણો હુઈ રૌદ્ર-દુઃખના ઉપજાવવાથી દુઃપ્રયુક્ત ઔષધની પરિં' પાપાનુબંધિપુણ્ય તે પાપ જ ઇમ પૂર્વિ કહિઉં. તે આગમ વિના કુસે ઇમ ન શકવુ ? આગમને વિષે તિમજ પ્રતિપાદનથી જે ગુણ, દોષનો કરનાર તે ગુણ નહીં, દોષ જ તે જાણે અગુણે સુગુણ હુઈ વિનિશ્ચયથી જિહા સુંદર હુઈ

यदागमः–'खित्तं वत्थुं हिरण्णं च पसवो दासपोरुसं। चत्तारि कामखंधाणि तत्थ से उववज्जइ'॥ १॥ त्ति। श्रीउत्तरा० (अ० ३, गाथा १७) पर पुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिसत्ताकत्वेन जिनभवनादिसप्तक्षेत्र्यां धनवपनपरायणो यावन्निरतिचारचारित्रानुष्ठानेषु शुभकार्येषु अस्खलितप्रवृत्तिभाग् भवतीति भावः। एवमन्यत्रापि मिथ्यात्वोपहतधर्मोऽनर्थहेतुरेव भणितः। यदागमः—'विसं तु पीअं जह कालकूडं, हणाइ सत्थं जह दुग्गहीअं। एमेव धम्मो विसओववन्नो, हणाइ वेआल इवाविवन्नो' ॥ १॥ श्रीउत्तरा० २० (गा० ४४) मिथ्यात्वसयुक्तो हि धर्मो नियमाद्विपयोपपन्न एव भवति। मिथ्यात्वे च सति भावतः शब्दादिविषयादनुपरमात्। तथा 'धर्मानुष्ठानवैतथ्यात्, प्रत्यपायो महान् भवेत्। रौद्रदुःखौघजननाद्, दुःप्रयुक्तादिवौषधात्'॥ १॥ इति ललितविस्तरायाम्। एतेन दुर्गृहीत-श्रामण्यस्यापि देवगतिहेतुत्वेन शुभत्वमेवेति भणन्निरस्तो बोध्यः। दोषहेतोर्गुणस्यापि दोषत्वेन भणनात् (न च पापानुबन्धिपुण्य पापमेवेति प्रागुक्तमनागमिक भविष्यतीति शङ्कनीयम्, आगम एव तथैव प्रतिपादनात्) तथाहि–'जो उ गुणो दोसकरो, न सो गुणो दोसमेव तं जाणे। अगुणो वि होइ सुगुणो, विणिच्छओ सुंदरो जत्थ'॥ १॥ इति ललितविस्तरापञ्जिकायाम्। एव यो धर्मः परिणताव-धर्मो भवति, स धर्म एव नोच्यते। यदुक्तम्–'धर्मं यो बाधते धर्मो, न स धर्मः सतां मतः। अविरोधेन यो धर्मः, स धर्म इति कीर्तितः'॥ १॥ इत्युपदेशपदवृत्तौ।

एतेन 'आणाखंडणकारी, जइवि तिकालं महाविभूईए। पूएइ वीयरागं, सव्वंपि णिरत्थयं तस्स'॥ १॥ (संबोध स० गा० ३३) तथा 'णाणं चरित्तहीणं, लिंगग्गहणं च दंसणविहूणं। संजमहीणं च तवं, जो चरइ णिरत्थयं तस्स'॥ १॥ (उप० मा० गा० ४२५) इत्येवमुभयोरपि

ઇમ જે ધર્મ અંતે ધર્મ નહીં, તે ધર્મ જ ન કહઇ. જે ધર્મને બાધે સત્પુરુષને તે ધર્મ માન્ય નહીં અવિરોધઇ જે ધર્મ તે ધર્મ કહ્યો 'આજ્ઞાનો ખંડક જઉ એ ત્રિકાલ પૂજા કરે મહારિદ્ધિ, તે સર્વઈ તેહનું નિરર્થક, જ્ઞાન તે ચારિત્રહીન, વેષગ્રહણ તે સમકિતે હીન, સંયમહીન તપ, જે જે આચરઈ તેનું સર્વ નિરર્થક.' ઇમ એ બિહુ ગ્રંથના વચન લેઇ આજ્ઞાબાહ્ય અનુષ્ઠાન અને જ્ઞાન ચારિત્રે હીન એ બિહુને સમાનપણું એ વચન પણિ ટાલ્યું ભલી રીતે પ્રવચનના અજાણપણાથી નિરર્થકતામાત્ર કહેવે બિહુનું સરીખાઈપણું ન સંભવે. પોસ માસે વટવૃક્ષ અને આમ્રવૃક્ષને સમાનપણે કહ્યાનો પ્રસંગ થાઈ વતી. સહકારફલપ્રતે તિવારે બિહુને અકારણ પણિ સદૃશપણાથી તે માટે જિમ આમ્રવૃક્ષ તે સહકારફલપ્રતે સ્વરૂપયોગ્યતાઈ કારણપણું છતે જ વસંતઋતુરૂપ સહકારે કારણને અભાવે ફલવંતપણિ કારણ નહી. વટવૃક્ષ તે સ્વરૂપયોગ્યતાઈપણિ અકારણપણિ સર્વકાલ અકારણ જ ઇમ જ્ઞાન તે મોક્ષપ્રતે સ્વરૂપયોગ્યતાઇ કારણ છતું જ ચારિત્રલક્ષણસહકારે કારણના અભાવથી ફલવંતપણિ મોક્ષપ્રતે અકારણ આજ્ઞાબાહ્ય અનુષ્ઠાન તે સ્વરૂપયોગ્યતાઇપણિ અકારણ જ વિડંબનારૂપપણિ આગમને વિષે કહ્યાપણાથી એતલા જ વતી સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર તે મોક્ષમાર્ગ એહવું કહેતે સમ્યગ્જ્ઞાનાદિક એકઠાને જ મોક્ષપ્રતે ફલવંતપણિ કારણપણું, અન્યથા સ્વરૂપયોગ્યતાઈ કારણપણું માનવું

અત એવ ઉચ્છૃંખલ ખલે દેશારાધકાદિ ચતુર્ભંગીવિચારે અંધયુદ્ધની પરે બહુ ગડબડાટ કરી મિથ્યાત્વીનું ક્રિયારૂપ ચારિત્ર તે મોક્ષકારણ માન્યું છે તે મિથ્યા જાણિવું. અધિક વિચાર ઉચ્છૃંખલકૃત તદ્ગ્રંથ ખંડન વાર્તિકરૂપને વિષે છે વિચારવું તે વતી સમ્યગ્જ્ઞાનવંત તે જિનાજ્ઞાનો આરાધક જ ચારિત્ર

वचनमादायाऽऽज्ञाबाह्यमनुष्ठान ज्ञान च चारित्रहीनमित्युभयोरपि तौल्यमेवेति वचनमप्यपास्तम्, सम्यक्प्रवचनानभिज्ञत्वात्। नहि निरर्थकतामात्रभणनेनोभयोः साम्य सम्भवति। पोपमासे वटवृक्षोम्रवृक्षयोस्तौल्येन भणितिप्रसक्तेः। सहकारफल प्रति तदानीमुभयोरप्यकारणत्वेन साम्यात्। तस्माद्यथा आम्रवृक्षः सहकारफलं प्रति स्वरूपयोग्यतया कारणत्वे सत्येव वसन्तर्तुलक्षणसहकारिकारणाभावेन फलवत्तया न कारणम्। वटवृक्षस्तु स्वरूपयोग्यतयाऽप्यकारणत्वेन सर्वकालमकारणमेव। एव ज्ञान मोक्ष प्रति स्वरूपयोग्यतया कारण सदैव चारित्रलक्षणसहकारिकारणाभावात् फलवत्तया मोक्ष प्रत्यकारणम्। आज्ञाबाह्यमनुष्ठान च सर्वकालं स्वरूपयोग्यतयाऽप्यकारणमेव, विडम्बनारूपत्वेन आगमे भणितत्वात्। अत एव 'सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोक्षमार्गः' इति भणनेन सम्यग्ज्ञानादीना समुदितानामेव मोक्ष प्रति फल वत्तया कारणत्वम्। अन्यथा स्वरूपयोग्यतयेति मन्तव्यम्। तेन सम्यग्ज्ञानवान् जिनाज्ञाराधक एव, चारित्राभिमुखत्वेन मोक्षमार्गाभिमुखत्वात्। चारित्राभिमुखत्व च चारित्रस्य ज्ञानाविनाभावित्वात्। अत एव श्रावकधर्मोऽपि मोक्षमार्गत्वेन भणित। आज्ञाबाह्यानुष्ठानपरायणस्तु जैनाभासो जिनाज्ञाविराधकः। तस्य च तथाभूतानुष्ठानस्याज्ञानमूलकत्वेन तद्वानज्ञानी चारित्रानभिमुखो मोक्षमार्गं प्रत्यनभिमुख एव, आज्ञाबाह्यानुष्ठानस्य स्वरूपयोग्यतयापि मोक्ष प्रति कारणत्वाभावात्। अत एव ससारमार्गत्वेन प्रवचने भणित–'गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं'मिति वचनात्। तेनाऽऽस्तां जिनपूजादिकं, चारित्रानुष्ठानमपि जिनाज्ञाबाह्य पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वेन पापमेव। कारणे कार्योपचारात्। ज्ञानं च चारित्रहीनमपि सम्यक्त्वाविनाभावित्वेन पुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वेन पुण्यमेव। पुण्यपापयोश्च मोक्षमार्गससारमार्गभूतयोर्मार्गोन्मार्गरूपत्वेन महति भेदे विद्यमानेऽपि तुल्यतया भणनमज्ञानमेव। नहि कोप्यज्ञानमन्तरेण सर्वेषामपि शून्याना नामाकृतिभ्या साम्यमात्रेण फलमधिकृत्याऽपि तौल्यं भणति। एककद्विकाद्यङ्कपूर्वाणामेवाङ्कपङ्क्तिप्रविष्टत्वेन 'तन्मध्यपतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यते' इतिन्यायात् अङ्कस्वरूपमाप-

---

અભિમુખપણે મોક્ષમાર્ગને સન્મુખપણાથી ચારિત્રને અભિમુખપણુ તે, ચારિત્ર ને જ્ઞાન વિના અણુછતાથી. એતલા જ વતી શ્રાવકધર્મ પણિ મોક્ષમાર્ગ પણિ કહિઓ. આજ્ઞાબાહ્ય અનુષ્ઠાનને વિષે તત્પર જૈનાભાસ તે જિનાજ્ઞાનો વિરાધક તેહને તેહવા અનુષ્ઠાનને અજ્ઞાનમૂલપણે કરી તે અનુષ્ઠાનવત તે અજ્ઞાની ચારિત્રને અનભિમુખ મોક્ષમાર્ગ પ્રતે અનભિમુખ જ એતલા જ વતી સસારમાર્ગ પ્રતે તેણે પ્રવચનને વિષે કહિઓ. તે વતી રહો જિનપૂજાદિક. ચારિત્રાનુષ્ઠાન પણિ જિનાજ્ઞાબાહ્ય તે પાપાનુબધિપુણ્યપ્રકૃતિબંધહેતુપણે કરી પાપ જ કારણને વિષઈ કાર્યના ઉપચારથી જ્ઞાન તે ચારિત્રઈ હીન પણિ, સમ્યક્ત્વ વિના અણુછતાપણિ પુણ્યાનુબધિપુણ્યપ્રકૃતિબધને હેતુપણે કરી પુણ્ય જ પુણ્ય પાપ જે મોક્ષમાર્ગ અને સંસારમાર્ગરૂપ, તેહને માર્ગ અને ઉન્માર્ગરૂપપણે કરી મોટો ભેદ છતે પણિ તુલ્યપણે કહેવુ તે અજ્ઞાન જ

કોઈ અજ્ઞાન વિના સર્વે શૂન્યને નામ આકારે સરિખાઈ માત્રઈ ફલ આશ્રયીને પણિ સરિખાઈ કહે નહિ એક-બિ ઇત્યાદિક અંકપૂર્વને જ અંકની પંક્તિમા પઇઠાપણે કરી 'તેહમાહિં પડ્યો તેહને ગ્રહણે ગ્રહીઈ' એ ન્યાયથી અંકસ્વભાવને પામ્યા જે એક બિ ઇત્યાદિક યથેપ્સિત જે શૂન્ય તેહને પૂર્વલી સંખ્યાથી દશગુણી વૃદ્ધિને હેતુપણે કરી ફલવંતપણાથી, અંકપંક્તિને અનાશ્રયા એહવા શત સહસ્ર સંખ્યાઈ પણિ શૂન્યને આપ આપણા સ્વરૂપને અનુસારે પોતાના આશ્રયભૂત જે પત્રાદિક તેહને મલિનપણાના હેતુને સ્વાશ્રયવિનાશકપણિ અને અગૃહીતસંકેતવંત જે મુગ્ધજન તેહને પણિ 'એ અંકની

न्नानां एकद्व्यादियथेप्सितशून्यानां प्राक्तनसङ्ख्याया दशदशगुणवृद्धिहेतुत्वेन फलवत्त्वात् । अङ्कपङ्क्तिमनाश्रितानां तु शतसहस्रसङ्ख्याकानामपि शून्यानां निजनिजस्वरूपानुसारेण स्वाश्रयीभूतपत्रादिमालिन्यादिहेतूनां स्वाश्रयविनाशकत्वेन अगृहीताङ्कसङ्केतानां मुग्धजनानामियमप्यङ्कपङ्क्तिरिति भ्रान्तिजनकत्वेन फलवत्त्वात् । एवं धार्मिकानुष्ठानानामपि नामाकृतिभ्यां क्वचित्साम्येऽपि फलजनकत्वमधिकृत्य न साम्यम् । यतस्तेषां जिनाज्ञापूर्वाणां सानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धक्रमप्राप्तसकलकर्मक्षयलक्षणफलजनकत्वेन तदितराणां तु स्वाश्रयमालिन्यहेतुपापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिजनकस्वाश्रयविनाशकत्वेन धर्माधर्मविषयकसम्यग्विवेकपरिज्ञानशून्यानां धर्मोऽयमिति भ्रान्तिजनकत्वेन च फलवत्त्वमिति ।

अत एव 'मिच्छे अणंतदोसा, पयडा दीसंति नेव गुणलेसो । तहवि अ त चेव जीआ, हा ! मोहंधा निसेवंति' ॥ १ ॥ त्ति वैराग्यशतकादावप्युक्तम् (गा० ९८) तेन पापानुबन्धि सर्वमपि तपःसयमादिकं गर्हणीयमेव । (किञ्च—आज्ञाबाह्यमनुष्ठानं तुषखण्डन-मृतमण्डनादिकल्पम् । यदुक्तम्-जह तुसखडणमयमंडणाइ रुण्णाइ सुण्णरण्णमि । विहलाइ तहा जाणसु आणारहियं अणुट्ठाणं ॥ १ ॥ ति । एतेन सर्वेष्वनुष्ठानेषु जिनाज्ञा जीवकल्पेति बोध्यम् । अत एवैव दृष्टान्तसिद्धं पापानुबन्धिपुण्यं सम्यग्दृशा गर्हणीयमेव भवति) यदागमः—'पावाणुबंधि सुहुमं वा बायरं वा मणेण वा वायाए वा काएण वा कयं वा काराविअं वा अणुमोइअं वा रागेण वा दोसेण वा मोहेण वा इत्थ जम्मे वा जम्मंतरेसु वा' इत्यादि यावत् 'अरिहंतसक्खिअं सिद्धसक्खिअं गरहामी'ति पञ्चसूत्रके (आद्यसूत्रे) । यत्तु मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतक्रियाकारिणामपि तामलिप्रभृतीनां पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धो नासीत् । तत्र कारणं तावत्

पंक्ति ' એહવી ભ્રાંતિને ઉપજાવવાપણે ફલવંતપણાથી. ઇમ ધાર્મિકાનુષ્ઠાનને પણિ નામે અને આકૃતિ કિહાઇંક સામ્યપણે પણિ ફલનું ઉપજાવવાપણું આશ્રયીને સરિખાઇ નહીં. જે માટિં ધર્માનુષ્ઠાનને જિનાજ્ઞાપૂર્વને સાનુબંધિ પુણ્યને પ્રક્રમે પ્રાપ્ત જે સકલકર્મનો ક્ષય તે રૂપ ફલજનક પણિ તેથી બીજા અનુષ્ઠાનને તઓ પોતાના આશ્રયનું મલિનપણાનું હેતુ જે પાપાનુબંધિ જે પુણ્યપ્રકૃતિજનક અને સ્વાશ્રયને વિનાશકપણે અને ધર્મ અને અધર્મ વિષયક જે સમ્યગ્ વિવેક તેહને પરિજ્ઞાને શૂન્યને ધર્મ એહવી ભ્રાંતિને ઉપજાવવા પણિં ફલવંતપણું એતલાજ્યવતી મિથ્યાત્વને વિષે અનંતા દોષ પ્રગટ દેખીઇં, ગુણનો લેશ નહી જ, તઉહે તે પ્રતિં જ મોહાંધ જીવ સેવે છે.

તે વતી પાપાનુબંધી સર્વઇં તપ સંયમાદિક ગર્હણીય જ, અર્થ તક રપષ્ટ જ છે. અને જે મિથ્યાદષ્ટિમાર્ગનઇં ઇષ્ટક્રિયાના કરનાર તામલિપ્રમુખને પણિં પાપાનુબંધિપુણ્યપ્રમુખનો બંધ ન હુઓ, તિંહા કારણ તે સમકિતને અભિમુખપણું જ. તેહનું જણાવનાર તઉ સાધુદર્શનમાત્રે સમકિતની પ્રાપ્તિને યોગ્યપણું જ. તામલિ અંતસમયેં અનશને રહે હુતે 'શ્વેતાંબરસાધુ પદે પદે ઇર્યા શોધતા બહિર્ભૂમીઇં જાતા દીઠા, તિવારઈ ઇણિં ચીંતવ્યુ -અહો આશ્ચર્ય એ શોભન શ્વેતાંબર યતીનો ધર્મ, જિહાં ઇર્યાપથને વિષે એહવી જીવરક્ષા કરીઇ છે ઇમ એહવી શુભભાવનાઈં તામલિઇં અંનતરભવે સમ્યક્ત્વ ઉપાર્જ્યું એ નવાંગી વૃત્તિના કરનાર શ્રી અભયદેવસૂરિ તેહનાં ગુરુ શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ તેણે કર્યો જે કથાકોષ તેહને વિષે છે. સમ્યક્ત્વાભિમુખપણું તે એહને તેહને ભવ્યપણાને પરિપાકવશેં પ્રકૃતિભદ્રકપણે જૈન અને અજૈનનો જે સમ્યગ્ વિવેક તેહના પરિજ્ઞાનને શૂન્યપણે જૈનમાર્ગવિષયક જે દ્વેષ તેહને અભાવે અને નિશ્ચયથી અનાગાઢમિથ્યાદષ્ટિ પણે જાણવું. ઉપમિતિ ભવપ્રપંચાને વિષઇ પણ ' સદંધ ' ન્યાયે સમ્યક્ત્વાભિમુખનું સ્વરૂપ ઉક્તપ્રકારેં જ કહિઉં છે, ઇમ સમ્યક્ત્વાભિમુખને સમ્યગ્દષ્ટિની પરિં શુભાનુબંધી કર્મબંધ હુઈ.

सम्यक्त्वाभिमुखत्वमेव । तद्व्यञ्जकं तु साधुदर्शनमात्रेण सम्यक्त्वप्राप्त्यर्हत्वमेव । उक्तं च–'तामलिना अन्त्यसमये अनशनस्थितेन श्वेतपटा साधवः पदे पदे ईर्यां शोधयन्तो बहिर्भूमिं गच्छन्तो दृष्टाः। चिन्तितमनेन अहोऽस्य शोभनः श्वेतपटाना धर्मः, यत्र ईर्यापथे एव जीवरक्षा क्रियते इत्येवं शुभभावनया तामलिना सम्यक्त्वमुपार्जित'मिति नवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीअभयदेवसूरिगुरुश्रीजिनेश्वरसूरिकृतकथाकोशे ।

सम्यक्त्वाभिमुखत्वं चास्य (न साध्वाद्युपदेशहेतुकं किन्तु) तथाभव्यत्वपरिपाकवशेन प्रकृतिभद्रकत्वेन जैनाजैनयोः सम्यग्विवेकपरिज्ञानशून्यत्वेन जैनमार्गविषयकद्वेषाभावेन निश्चयतोऽनागाढमिथ्यादृष्टित्वेन चावसातव्यम् । उपमितिभवप्रपञ्चायामपि 'सदन्ध'न्यायेन सम्यक्त्वाभिमुखस्य स्वरूपमुक्तप्रकारेणैव भणितम् । एवं सम्यक्त्वाभिमुखस्य सम्यग्दृष्टेरिव शुभानुबन्ध्येव कर्मबन्धो भवति । श्रावकप्रज्ञप्तिवृत्त्यभिप्रायेण तु अशुद्धमार्गपतितोऽपि निजमताग्रहरहितो यत्किमपि यत्र क्वाऽपि शुद्धधर्मानुष्ठानं तदहं करोमीत्यभिप्रायवान् अशुद्धमपि कुर्वाणः शुद्धो भवति । नान्यथेति (सम्यक्त्वाभिमुखत्वात् । नान्यथेति) बोध्यम् । तस्मान्मिथ्यात्वाभिमुखमिथ्यादृशोरिव सम्यक्त्वाभिमुखसम्यग्दृशोरपि कर्मबन्धमधिकृत्य समस्वभावो भवतीति रहस्यम् । ननु भोः बालतपोऽपि सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुर्भवति । 'अणुकंपकामणिज्जरबालतवो' त्ति वचनात् । यच्च सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुं तत्सम्यग्दृशामनुमोदनीयमेव । यथा भक्त्या साधुदानादिकमिति चेत् । मैव, सम्यक्त्वप्राप्तिहेतूनामपि सर्वेषां प्रशंसनीयत्वेनाप्यनभ्युपगमात् । अन्यथा अकामनिर्जराधनहानिधनप्राप्तिव्यसनप्राप्तिसंयोगवियोगप्रभृतीनामपि अनुमोदनीयत्वं प्रसज्येत, तेषामपि सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वात् ।

यदागमः—'अणुकंप १ ऽकामणिज्जर २ बालतवो ३ दाण ४ विणय ५ विब्भंगे ६ । संजोग ७ विप्पओगे ८ वसणू ९ सव १० इड्ढि ११ सक्कारे १२' ॥ त्ति । श्रीआव० नि० (गा० ४६०) तेन

श्रावकप्रज्ञप्तिवृत्तिने अभिप्राये तउ अशुद्ध मार्गमांहि पड्यो ए पोताना मतने अग्रहे रहित हुतो जे कांई ज्यहां कांइए शुद्ध धर्मानुष्ठान ते हुं करू छु एहवा अभिप्रायवंत अशुद्ध करतो ए शुद्ध थाई. समकितने अभिमुखपणाथी पणि अन्यथा नही ए जाणवु. ते माटिं मिथ्यात्वने अभिमुख अनिं मिथ्यादृष्टि तेहने परि सम्यक्त्ववंतने अभिमुख अने सम्यग्दृष्टि तेहने पणिं कर्मबंध आश्रयीने समस्वभाव हुइ, ए रहस्य.

पूर्वपक्ष–बालतपं पणि सम्यकत्वनी प्राप्तिनो हेतु हुइ 'अनुकंपा अकामनिर्जरा बालतप' ईत्यादि वचनथी अने जे समकित प्राप्तिनु हेतु ते सम्यग्दृष्टिने अनुमोदनीय ज. जिम भक्ति साधुदानदिक, एहवु जउ, ते उपरि कहे छे–एहवु म बोलि सम्यक्त्वनी प्राप्तिना हेतुने पणि सर्वने प्रशंसनीयपणिं पणि अणुमानवाथी इम नही तो अकामनिर्जरा, धनहानि, धनप्राप्ति, व्यसनप्राप्ति, संयोग, वियोग प्रमुखने पणिं अनुमोदनीयपणानो प्रसंग थाई तेहने पणि समकितनी प्राप्तिना हेतुपणाथी. 'अनुकंपा अकामनिर्जरा बालतप दान विनय विभंग संयोग वियोग व्यसन उत्सव रिद्धि सत्कार एतले कारणे समकितनी प्राप्ति हुई ते माटिं जउए किवारे के कुणिकने तामलिनी परे तथाभव्यपणाइ प्रमुखने योगे बालतपपणिं सम्यक्त्वनी प्राप्तिनु हेतु हुई तउहे ते सम्यग्दृष्टिने गर्हणीय ज. तेहवा गुणनी प्रशंसाने पणि समकितना मलिनपणाने हेतुई करी भगवंतई निषिद्धपणाथी. सम्यक्त्वना श्रावके पांच अतीचार जाणवा. पणि न आदरवा ते किहा शंका, आकांक्षा जे कुमतनो अभिलाष, विचिकित्सा–धर्मना फलनो संदेह, परपाखंडीनी प्रशंसा, परपाखंडनो परिचय. वृत्ति तो एहनी बहुपणाथी न लिखि.

यद्यपि कदाचित् कस्यचित् तामलेरिव तथाभव्यत्वादियोगेन बालतपोऽपि सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुर्भवति, तथाऽपि तत्सम्यग्दृशां गर्हणीयमेव, तथाभूतगुणप्रशंसाया अपि सम्यक्त्वमालिन्यहेतुत्वेनार्हता निषिद्धत्वात्। यदागमः—'सम्मत्तस्स णं समणोवासएणं पच अइआरा जाणिअव्वा ण समायरियव्वा, तं०–संका १ कंखा २ विचिकिच्छा ३ परपासंडपसंसा ४ परपासंडसथवो 'त्ति। श्रीआव० नि०। वृत्तिस्तु भूयस्त्वान्न लिखिता। अत एव सर्वथा तत्संसर्गः त्याज्य एव। यदागमः—'परतित्थिआण पणमण उब्भावण थुणण भत्तिराग च। सक्कारं सम्माणं, दाण विणयं च वज्जेइ'॥ त्ति। उप० (२३७) वृत्तिर्यथा–परतीर्थिकानां–शाक्यादिश्रमणानां प्रणमन–शिरसा, उद्भावन–परसमक्षं गुणवर्णनं, स्तवनं–तदेव तेषां पुरतः, भक्तिरागश्च तस्यानुबन्धः, पश्चाद् द्वन्द्वैकवद्भावः। चः समुच्चये। सत्कारं वस्त्रादिना, सन्मानमनुव्रजनादि, दानमशनादीना, विनयं पादप्रक्षालनादिक वर्जयति। अत एवाऽऽस्तामन्य, स एव बालतपस्वी प्राप्तसम्यक्त्वः सन् 'अहो! मया मुधैव अद्य यावत् बालतपसा स्वात्मा कदर्थित' इत्येवंरूपेण स्वयंकृतस्याऽपि बालतपसो गर्हापरायणो भवति, न पुनः सुन्दरं कृतमित्येवंरूपेण प्रशसामपि करोति। जैनाजैनतपसोरभेदबुद्ध्यापत्त्या प्राप्तसम्यक्त्वस्याऽपि नाशापत्तेः। तयोरभेदबुद्धेरेव मिथ्यात्वरूपत्वात्। तेनानुमोदनादौ जिनाज्ञैव प्रमाणम्, न पुनः स्वस्य परस्य वा सम्यक्त्वप्राप्त्यादिकारणम्। अन्यथा श्रीमहावीरस्योपसर्गोऽप्यनुमोदनीयो भवेत, चण्डकौशिकस्य जातिस्मरणपूर्वकसम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वात्। एवं गजसुकुमारस्यापि शिरोऽग्निप्रज्वालनादिकं यावत् स्कन्दकाचार्यशिष्याणा यन्त्रकारोपणमपि सम्यग्दृशा प्रशसनीय प्रसज्येत, केवलज्ञानहेतुत्वात्। तस्मात् तीर्थकृता यदुपादेयत्वेनोपदिष्टं तदनुमोदनीयम्। यत्तु हेयत्वेनोपदिष्टं तद् गर्हणीयम्। शेषं तु ज्ञेयमिति सम्यग्विचारे तीर्थकरोपसर्गकरणवत् बालतपसः प्रशसादिक निषिद्धत्वेन हेयमेवेति भाव इतिगाथार्थः॥ ८५॥

એતલા જ વતી તેહનો સસર્ગ છાંડવો. 'પરતીર્થીને પ્રણમવુ ઉદ્ભાવન સ્તવન ભક્તિરાગ સત્કાર સન્માન દાન વિનય એ સર્વ વર્જવુ.' પરતીર્થીક-શાક્યાદિકશ્રમણ તેહને પ્રણમવુ મસ્તકે. ઉદ્ભાવન-પરસમક્ષ ગુણવર્ણન, સ્તવન તેહજ તેહની આગલિ કરવુ, ભક્તિરાગ તે તેહનો સબધ. પછિ દ્વદ્વસમાસવતી એકવદ્ભાવ ચ તે સમુચ્ચયનો અર્થ બોલે. સત્કાર તે વસ્ત્રાદિકે, સન્માન. તે કેડિ જાવાપ્રમુખ, દાન તે અશનાદિકનું, વિનય તે પાદપ્રક્ષાલનાદિક તે સર્વ વર્જઈ એતલા જ વતી રહો અન્ય. તેહજ બાલતપસ્વી પ્રાપ્તસમકિત હુતો 'અહો મઈ મિથ્યા જ આજતાઈ બાલતપે પોતાનો આત્મા કદર્થ્યો' એણી રીતે પોતે કીધા એ બાલતપનો નિંદા તત્પર થાઇ પણિ ભલુ કર્યું એ એણીરીતિ પ્રશસાપણિ કરે નહી. જૈન અને અજૈન તેહના તપની અભેદબુદ્ધિની આપત્તિ પામ્યા સમકિતનો પણિ નાશ થાઈ તેહની અભેદબુદ્ધિને જ મિથ્યારૂપપણાથી. તે વતી અનુમોદનાદિકને વિષે જિનાજ્ઞા જ પ્રમાણ. પણિ પોતાને પરને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત્યાદિકનું કારણ તે નહીં. ઇમ નહી તો શ્રીમહાવીરનો ઉપસર્ગ પણિ અનુમોદનીય હુઈ. ચડકોશિકને જાતિસ્મરણપૂર્વક સમકિત પ્રાપ્તિના હેતુપણાથી ઇમ ગજસુકુમારને પણિ શિરોગ્નિનુ પ્રજ્વાલનાદિક યાવત્ સ્કંદકાચાર્યશિષ્યને યત્રકારોપણપણિ પ્રશસનીય હુઈ. કેવલજ્ઞાનના હેતુપણાથી. તેવતી તીર્થંકરે જે ઉપદેસ્યુ તે અનુમોદનીય અને હેયપણે ઉપદેસ્યુ તે ગર્હણીય, શેષ તે જાણવા યોગ્ય એહવો સમ્યગ્ વિચાર છતે તીર્થંકરના ઉપસર્ગ કરણની પરિ બાલતપની પ્રશસાદિક પણિ નિષિદ્ધપણે હેય જ. એ ભાવ. એ ગાથાર્થ. ॥ ૮૫ ॥

अथ जिनमतसदृशमल्पं बहुकं च कस्य किं भवति ? इति विवेचयन्नाह—

॥ अप्पं जिणमयसरिसं अभिगहिअस्सेव बंभचेराई । बहुअं अरिहंताइअणामेहिं अभिणिवेसिस्स ॥

व्याख्या—अल्प जिनमतसदृश ब्रह्मचर्यादिपालनादिकम् । आदिशब्दात् स्वजनपरिग्रहत्यागादिक ग्राह्यम् । आभिग्रहिकस्यैव भवति । अल्पत्व च देवगुरुधार्मिकानुष्ठानेषु सञ्ज्ञामात्रेणापि भिन्नत्वात् । बहुकं च देवोऽर्हन्नेवेत्यादिरूपेण अर्हदादिनामभि देवगुरुधार्मिकानुष्ठानेषु तथा जीवादिपदार्थनिरूपणादिषु च जिनमतसदृशनामभिरभिनिवेशिनो भवन्तीति बोध्यम् । बहुभिर्धर्म्मैः साधर्म्यमन्तरेण जैनाभासत्वासम्भवादिति गाथार्थं ॥ ८६ ॥

अथाभिनिवेशी यदि भूयोभिर्धर्मैस्सदृशस्तर्हि जैनभेदविशेषो भविष्यतीति शङ्कामपाकर्त्तुं क्रमेण गाथात्रयमाह—

॥ जुगवं तित्थं तित्थं-करो ण एगो अणेगतित्थाणं । णो बहुतित्थगरा खलु, हवंति एगस्स तित्थस्स ॥

व्याख्या—तीर्थं-साध्व्यादिचतुर्विधः सङ्घ 'तित्थ चाउव्वण्णो सघो' त्ति वचनात् । तीर्थंकरश्च-तद्व्यवस्थापकः, निश्चयत उत्पत्तिमधिकृत्य तौ युगपद् भवत । यस्मिन् समये जिनेन तीर्थं व्यवस्थापितं तस्मिन्नेव समये तीर्थेन तीर्थंकरपदवी दत्ता । अत एव कृतकृत्योऽपि भगवान् अर्हन् तीर्थस्य ममोपकार इतिकृत्वा यथा धर्मकथा कथयति तथा तीर्थं नमस्करोत्यपि ।

હિવે જિનમતને સરિખુ અલ્પ અથવા બહુ કેહને કહેવુ હુઈ એહનુ વિવેચન કરતો કહે છે—

અલ્પ જિનમત સરિખુ આભિગ્રહિકને બ્રહ્મચર્યાદિક બહુ અરિહંતાદિકને નામે અભિનિવેશીને. વૃત્ત્યર્થ—અલ્પ જિનમતને સરિખુ બ્રહ્મચર્યાદિકનુ પાલનાદિક આદિશબ્દથી સ્વજનપરિગ્રહનુ છાડવાદિક ગ્રહેવુ. આભિગ્રહિકને જ હુઈ અલ્પપણુ તે દેવગુરુધાર્મિકાનુષ્ઠાનને વિષિં નામમાત્રે પણિ ભિન્નપણાથી બહુ તો 'દેવ અરિહત' ઇત્યાદિરૂપે અરિહંતાદિકને નામે દેવગુરુ અને ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તેહને વિષે તથા જીવાદિકપદાર્થના નિરૂપણાદિક તેહને વિષે જિનમત સરિખુ અભિનિવેશીને હુઈ તે જાણવુ બહુ ધર્મઇ સધર્મપણા વિના જૈનાભાસપણાના અસભવથી એ ગાથાર્થ ॥ ૮૬ ॥

હિવે અભિનિવેશી જો ઘણુઈ ધર્મિ સરિખો તઉ જૈનનો ભેદ વિશેષ હુસે એ શકા ટાલવાને અનુક્રમે ત્રિણિ ગાથા કહે છે—

એકેવારે તીર્થ અને તીર્થકર સમકાલે હુઈ પણિ અનેકતીર્થનો એક ન હુઈ અને બહુ તીર્થકર એકતીર્થના પણિ ન હુઇ.

વૃત્તિનો અર્થ—તીર્થ તે સાધ્વાદિક ચતુર્વિધસઘ 'તીર્થ તે ચતુર્વિધસઘ' એ વચનથી અને તીર્થકર તે તેહનો થાપનાર નિશ્ચયથી ઉત્પત્તિ આશ્રયી તે સમકાલે જ હુઈ જે સમયે જિને તીર્થ થાપ્યુ, તેહજ સમયને વિષિં તીર્થે તીર્થકરની પદવી દીધી. એતલા જ વતી કૃતકૃત્યપણિં ભગવત અરિહત 'તીર્થનો મુઝને ઉપકાર' એહવુ જાણી જિમ ધર્મકથા કહે છે, તિમ તીર્થને નમસ્કાર-પણિ કરે 'તીર્થપૂર્વક અરિહતપણાઇ પૂજિતપૂજા અને વિનયકર્મ કૃતકૃત્યે જિમ કથા કહે તિમ નમે'

यदागम.—'तप्पुव्विआ अरिहया, पूइअपूआ य विणयकम्मं च। कयकिचो वि जह कहं, कहेइ णमए तहा तित्थं' ॥ १ ॥ श्रीआ० सम० नि० (गा० ५६७) यत्तु एतद्वृत्तौ 'तीर्थशब्देन श्रुतं तदभ्यासाच्च तीर्थकृत्ते 'त्यमिप्रायेण व्याख्यातं, तत् श्रुताधारत्वेन श्रुतोनन्यत्वात् श्रुतशब्देन चतुर्विध-संघोऽपि श्रुतमुच्यते। अत एव चतुर्विधसङ्घस्यापि तीर्थत्वेनाभिधानम्। यदागमः—'तित्थं चाउव्वण्णो, संघो सो पढमए समोसरणे। उप्पण्णो अ जिणाणं, वीरजिणिदस्स वीअमि' ॥ १ ॥ त्ति श्रीआव० नि० (गा० २८७) श्रुताभ्यासोऽपि श्रुताधारस्य चतुर्विधसघस्याराधनेनैवेत्यनयोराधाराधेयभावसम्बन्धेन कथञ्चिदभेद एवेति सिद्धं मन्तव्यम्। तेन चतुर्विधसङ्घस्य नमस्कारोऽपि श्रुतनमस्कारो मन्तव्यः। श्रुतेनैव तस्य नमस्करणीयत्वात्। एतच्च प्राग् ज्ञानादीनामाराधननिरूपणे किञ्चिद्दर्शितमेव, पर तीर्थकर-नाम्नः सत्तायाः कारणं सामान्यतस्तीर्थाराधनमेव। उदयस्य तु कारणं निजनिजकरव्यवस्थापितमेव तीर्थमित्युभयथाऽपि तीर्थकृत्ता तीर्थपूर्विकैवेति विशेपो वोध्यः। तेन यस्य तीर्थकरस्य यत्तीर्थं धर्मकथा-श्रावणार्हं तस्य तदेव नमस्करणीयम्। तच्च निजकरव्यवस्थापितमेव भवति। सम्मतिस्तु 'तप्पुव्विआ अरिहया' इत्यादिगाथाया उत्तरार्द्धमेव। इह प्रकरणे तु निजकरव्यवस्थापिततीर्थेनाधिकारो मन्तव्यः। तस्यैव प्रयोजनात्। न चैवमन्योन्याश्रयो दोपः, पितृपुत्रयोरिव प्रामाणिकत्वात्। यथा पुत्रे जाते अस्य पुत्रस्य अयं पिता, अस्य पितुरय पुत्र इति पितृत्वपुत्रयोर्युगपद् व्यपदेशः प्रामाणिकः। यस्मिन् समये पुत्रो जातः तस्मिन्नेव समये जातेन पुत्रेण (देवदत्तस्य) पितृत्वपदवी दत्ता, तस्याः पुत्रायत्तत्वात्। पुत्रमन्तरेण पितृत्वव्यपदेशासम्भवात्। एवं पितरमन्तरेण पुत्रत्वव्यपदेशाभावोऽपि भाव्यः। एवं तीर्थतीर्थकरयोरपि भाव्यम्। तेन जातेन तीर्थेन जिनस्य तीर्थकरपदवी दत्तेति तात्पर्यम्। यत्तु पितुः पूर्वभावित्व तत् पुरुप-त्वादिधर्मपुरस्कारेण मन्तव्यम्। एवं तीर्थकरस्याऽपि पूर्वभावित्वं जिनत्वादिधर्मपुरस्कारेणैवेति न किञ्चिद् वाधकम्। अत एव श्रीमहावीरस्य द्वितीयसमवसरण एव तीर्थकरत्वं सम्पन्नम्।

અને તેહની વૃત્તિમધ્યે તીર્થશબ્દઈં શ્રુત કહિઉં અને તીર્થકરપણાઈં તેહના અભ્યાસથી એ અભિપ્રાયે વખાણ્યુ તે શ્રુતાધારપણિં શ્રુતના અનન્યપણાથી શ્રુતશબ્દઈં ચતુર્વિધસંઘનું જ તીર્થશબ્દે અભિધાન 'તીર્થ તે ચતુર્વર્ણસંઘ તે પ્રથમસમવસરણે ઊપનો તીર્થંકર બીજાઓનિં, વીરજિનેંદ્રને બીજે સમવ-સરણિં' શ્રુતનો અભ્યાસપણિં શ્રુતનો આધાર જે ચતુર્વિધ સંઘ તેહને આરાધનેં તે વતી એહને આધારાધેયભાવસંબંધિ કથંચિત્ અભેદજ એ સિદ્ધ માનવુ. તે વતી ચતુર્વિધસંઘને નમસ્કાર તે શ્રુતનો નમસ્કાર માનવો. શ્રુતે જ કરીને તેહને નમસ્કરણીયપણાથી એ તો પૂર્વે જ્ઞાનાદિકના આરાધનના નિરૂપણને વિષે કાંઇએક દેખાડયું જ છે પણિ તીર્થંકરના નામની સત્તાનુ કારણ સામાન્યથી તીર્થનુ આરાધન જ ઉદયનુ કારણ તો આપ આપણે કરે થાપ્યુ જ તીર્થ. ઇમ બિહુ પ્રકારે તીર્થંકર-પણાઈં તે તીર્થપૂર્વકજ એતલો વિશેષ જાણવો

તે વતી જે તીર્થંકરને જે તીર્થ ધર્મકથા સંભળાવવા યોગ્ય તેહને તેહજ નમસ્કરવા યોગ્ય. તે તો પોતાને કરિં થાપ્યુ જ હુઈ. શાખિ તો 'તપ્પુવ્વિઆ' એ ગાથાનુ ઉત્તરાર્દ્ધજ. એ પ્રકરણને વિષે તો પોતાને હસ્તે થાપ્યુ જે તીર્થ તેણે અધિકાર માનવો તેહને જ પ્રયોજનથી ઇમ અન્યો-ન્યાશ્રયલક્ષણદોષ નહી પિતાપુત્રની પરિં પ્રામાણિકપણાથી. જિમ પુત્ર જણિં એ પુત્રનો એ પિતા, એ પિતાનો એ પુત્ર, ઇમ પિતાપણું અને પુત્રપણું તે બિહુને એકવારે જ કહણું પ્રમાણસિદ્ધ. જે

यदागमः—'अमरनररायमहिओ, पत्तो धम्मवरचक्कवट्टित्तं । वीअंपि समोसरणं, पावाए मज्झिमाए उ' ॥ १ ॥ त्ति । आ० नि० (गा० ५३९) इह तीर्थं तीर्थकरश्चेत्युभयत्राप्येकवचनप्रयोगेण एकस्तीर्थकृदेकमेव तीर्थं व्यवस्थापयतीति दर्शितम् । तदेव व्यतिरेकेण द्रढयति-'णय एगो' त्ति । न चैकोऽर्थात्तीर्थकरोऽनेकेषां तीर्थाना तीर्थकृद्भवतीत्यर्थः । एकस्य तीर्थस्य बहुतीर्थकराः, अपिर्गम्यः, बहुतीर्थकरा अपि न भवन्ति । खलुरवधारणे । न भवन्त्येवेति गाथार्थः ॥ ८७ ॥

अथैवं नियमे सिद्धे यत्सम्पन्न तदाह—

॥ तेणं संपइकाले, तित्थं पुण एगमेव सम्मंति । सेसं सव्वं णिअमइ-विगप्पिअं सरिसनामेहिं ॥८८॥

व्याख्या—येन कारणेनैकस्तीर्थकृदेकमेव तीर्थं व्यवस्थापयति, तेन कारणेन सम्प्रतिकाले-दुष्षमाकाललक्षणे वर्त्तमाने समये तीर्थं पुनरेकमेव सम्यग्-सत्यम् । शेष तु तद्व्यतिरिक्तं तीर्थप्रतिपक्षभूत सर्वम्-अखिल निजनिजमतिविकल्पित-शिवभूत्यादिपाशचन्द्रपर्यन्तैः स्वस्वबुद्ध्या प्रादुष्कृत, कैः ? सदृशनामभिः-जैनाभिमतदेवगुरुधर्मधार्मिकानुष्ठाननामभिः सदृशानि यानि नामानि तैः । यथा मरीचिना परिव्राजकवेषरूप दर्शन निजमत्या प्रादुष्कृतम् । 'एवसणुचिंतयतस्स निअगा मई समुप्पण्णा । लद्धो मए

સમયને વિષઈ પુત્ર જણ્યો. તેહજ સમયને વિષે જણિુ પુત્રિ દેવદત્તના પુત્રને પિતાપણાની પદવી આપી તેહને પુત્રને આયત્તપણાથી પુત્ર વિના પિતાપણાના કથનના અસભવથી ઇમ પિતા વિના પુત્રપણાનુ કહણુ પણ વિચારવુ. ઇમ તીર્થ અને તીર્થકરને પણિ વિચારવુ તે વતી ઊપને તીર્થે જિનને તીર્થકરની પદવી દીધી એ ભાવ અને જે પિતાને પૂર્વભાવિપણું તે પુરુષપણાદિક જે ધર્મ, તેહને આગલિ કરી માનવુ ઇમ તીર્થકરને પૂર્વભાવિપણુ તે જિનપણાદિક જે ધર્મ તેહને આગલિં કરવે. તે વતી કાંઈ બાધા નહી એતલા જ વતી શ્રીમહાવીરને બીજે જ સમવસરણે તીર્થકરપણુ ઉપનુ' 'અમરનરરાજિં પૂજિત પામ્યો ધર્મવરચક્રવર્તિપણું બીજા સમવસરણને વિષે મધ્યમ અપાપાઈ' ઇહાં તીર્થ અને તીર્થકર એ બિહુ ઠામે એકવચનને પ્રયોગે એક તીર્થકર એક જ તીર્થ સ્થાપે એહવુ દેખાડયુ તેહજ વ્યતિરેકે દૃઢ કરે છે. એક તીર્થકર અનેક તીર્થનો તીર્થકર ન હુઇ. એક તીર્થના બહુ-તીર્થકરપણિ ન હુઇ ખલુ શબ્દ તે નિશ્ચયનો અર્થ બોલે એતલે ન હુઇ જ એ ગાથાર્થ. ॥ ૮૭ ॥

હિવે એહવો નિયમ (સિદ્ધ) થઈ જે સિદ્ધ થયુ તે કહે છે—

તે વતી સંપ્રતિકાલે તીર્થ તે એક જ સમ્યગ્, શેષ સર્વ તે નિજમતે વિકલ્પિત સરિખે નામે.

વૃત્તિનો અર્થ—જેણે કારણે એક તીર્થકર એક જ તીર્થને સ્થાપે, તેણે કારણે દુઃષમારૂપ વર્તમાનકાલને વિષે તીર્થ તે એક જ સત્ય શેષ-તેથી ભિન્ન, તીર્થને પ્રતિપક્ષભૂત, સર્વ આપ-આપણી મતિ વિકલ્પ્યુ-શિવભૂતિથી માંડી પાર્શ્વચંદ્રપર્યંત સ્વબુદ્ધિં પ્રગટ કીધુ કેણિ ? સરિખે નામે-જૈનને ઇષ્ટ જે દેવગુરુધર્મ અને ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તે નામના સરિખા જે નામ તેણે જિમ મરીચિઇ પરિવ્રાજકરૂપ દર્શન તે નિજમતે પ્રગટ કીધુ. 'ઇમ ચીંતવતા તેહનિ પોતાની મતિ ઊપની, પામ્યો મે ઉપાય, થઇ મુઝને શાશ્વતબુદ્ધિ' એ વચનથી પણિ દેવાદિ નામને સરિખુ નહીં એ વતી જૈનાભાસપણાનુ નામ નહી એતલો વિશેષ જાણવો,

उवाओ, जाया मे सासया वुद्धी ' ॥ त्ति श्रीआ० नि० (गा० ३५२) वचनात्। परं न देवादिनामसाम्यमतो न जैनाभासत्वव्यपदेश इति विशेषो वोध्यः। एतेन श्रीमहावीरे निर्वृते पुस्तकाधीनाः साध्वादिनामकलङ्किताः समुदायास्तीर्थानि न भवन्ति, श्रीमहावीरेण तीर्थकरेण सह सम्वन्धाभावादिति दाशतं वोध्यम्। नहि दिवगते देवदत्ते पितरि सञ्जातगर्भात्मकस्य पुत्रस्य तेन पित्रा सह सम्वन्धो भवितुमर्हति। कुतश्चिदवाप्तदस्तर्यादिलेख्यकमात्रसम्वन्धेन पुत्रत्वाभ्युपगमे निरपत्यत्वव्यवहारोच्छेदापत्त्यां सर्वेपामपि परस्परमहमहमिकया स्वामित्वापत्त्या सर्वकाल कलहानिवृत्तिः स्यात्। तस्मात् श्रीमहावीरादुत्पन्नमेव तीर्थं भवेत्। व्युच्छिन्ने च तीर्थे पुनस्तदुत्पत्तेरसम्भवात्, [तत्कारणस्य तस्य तीर्थकरस्याभावाद्] इति सिद्धं तीर्थतीर्थंकरयोर्युगपदुत्पत्तिमत्त्वमिति गाथार्थः ॥ ८८ ॥

अथ ' तुष्यतु दुर्जन ' इतिन्यायात् पराभिप्रायमङ्गीकृत्यातिप्रसङ्गमाह—

॥ जइ एगो तित्थयरो अणेगतित्थाण कारणं हुज्जा। ता तन्नमंसिआइं तित्थाइ णमंसणिज्जाइं ॥८९॥

व्याख्या—यद्येकस्तीर्थकरोऽनेकेपा तीर्थाना कारण भवेत् ' ता ' तर्हि तन्नमस्कृतानि-तेन तीर्थकृता विशेपेण नमस्कृतानि ' नमो तित्थस्से 'त्यादिवन्नमो तित्थाणमित्यादिरूपेण प्रणतानि भवन्ति। अत एव नमस्करणीयानि सर्वेषामपीति शेषः, तीर्थकृन्नमस्कृतत्वात्। तथा च साम्प्रतीनश्वेताम्वराभिमतो जैनागमो वस्तुगत्या जैनागमो न भवेत्। यतस्तत्र—

---

[1] એતલે શ્રીમહાવીર મુક્તિગઈ હુંતિં પુસ્તકને આધીન સાધ્વાદિનામે કલકિત જે સમુદાય તે તીર્થ ન હુઈ. શ્રીમહાવીરતીર્થંકર સાથઈ સબધના અભાવથી તે દેખાડયુ જાણવુ. પરલોક પહુતે દેવદત્તે તો થયો ગર્ભરૂપે પુત્ર તેહ સાથે સબધ થવા યોગ્ય નહી કિહાએકથી પામ્યા જે દસ્તરી-પ્રમુખ લેખા તેહને સબધ માત્રેં પુત્રપણુ માનેં નિરપત્યપણાના વ્યવહારને ઉચ્છેદની આપતિ સર્વેને પરસ્પરેં આગલિ હુ હુ ઇમ સ્વામિપણાનો પ્રસગ થાતેં સર્વકાલ કલહની અનિવૃત્તિ હુઇ. તે વતી [1]શ્રીમહાવીરથી ઊપનુ તીર્થ તે અચ્છિન્ન જ હુઈ વ્યુચ્છિન્ને તીર્થે વલી તેહની ઉત્પત્તિના અસભવથી એ વતી સિદ્ધ થયુ–તીર્થ અને તીર્થકરને સમકાલ ઉત્પત્તિવતપણુ એ ગાથાર્થ ॥ ૮૮ ॥

હિવે ' તુષ્ટ થાઓ દુર્જન ' એ ન્યાયથી પરનો ભાવ અગીકરીને અતિપ્રસગ કહે છઇ—

જઉ એક તીર્થંકર અનેક તીર્થનુ કારણ હુઇ તિવારે તેણિં નમસ્કાર કર્યા એહવા બહુતીર્થ નમસ્કરણીય હુઇ.

જઉ એક તીર્થકર અનેકતીર્થનુ કારણ હુઈ તઉ તેણે તીર્થકરે વિશેષ નમસ્કર્યા ' नमो तित्थस्स 'ની પરે (नमो तित्थाणं) ' નમસ્કાર બહુતીર્થનઈ ' ઇણી રીતે તીર્થ પ્રણમ્યા જોઇઈ એતલાજવતી નમસ્કરવા યોગ્ય સર્વને એતલો શબ્દાર્થ બાહિરથી લેવો. તીર્થકરને નમસ્કર્યા વતી. તિવારે હિવડા તો શ્વેતાબરનો ઇષ્ટ જૈનાગમને જૈનાગમજ વસ્તુગતિ ન હુઈ જે માટે 'તિહા ' નવે અધિક છસે વરસે મહાવીર સિદ્ધ ગઇ હુતે તેથી દિગંબરની દૃષ્ટિ રથવીરપુરને વિષઇ ઊપની ' ઇત્યાદિવચને મોટે પ્રબધે દૂષિતપણાથી ઇમ બીજાને પણિ પ્રરૂપણાને દૂષકવચને દૂષિતપણું વિચારવુ. જૈનતીર્થનો દૂષક તો જૈનાગમ ન હુઇ ' પોતાને પદે કુઠાર ' એ ન્યાયના પ્રસગથી. ઇમ દિગંબરને ઇષ્ટ જે સિદ્ધાત તે પણિ શ્વેતાબરમાર્ગને દૂષણપણે આગમ ન હુઈ ઇમ સુદ અને ઉપસુંદ દૈત્યને ન્યાયે પરસ્પરિં

'छव्वाससयाइ नवुत्तराइं तइया सिद्धिं गयस्स वीरस्स। तो बोडिआण दिट्ठी, रहवीरपुरे समुप्पण्णा ॥ १ ॥' (आ० भा० गा० १४५) इत्यादिवचनैर्महता प्रबन्धेन दूषितत्वात्। एवं शेषाणामपि प्ररूपणादूषकवचनैर्दूषितत्वं भाव्यम्। जैनतीर्थदूषको हि जैनागमो न भवति। 'स्वपादकुठार' इतिन्यायप्रसक्तेः। एवं दिगम्बराभिमतसिद्धान्तोऽपि श्वेताम्बरमार्गदूषकत्वेनागमो न भवेत्। एवं च 'सुन्दोपसुन्दौ' न्यायेन परस्परं सिद्धान्तव्याहत्या तीर्थस्याऽपि व्याहतिप्रसक्तेः, सिद्धान्ताविनाभावित्वात्तीर्थस्येति। तस्मात् श्वेताम्बरेण दिगम्बरो जैनत्वेन परिहरणीयः, अथवा स्वाभ्युपगत आगमो जैनाऽऽगमत्वेनेत्येव वैषम्ये सिद्धे, यदि स्वाभ्युपगत आगमस्त्यक्तुमशक्यस्तर्हि तत्प्रामाण्यसिद्ध्यर्थं दिगम्बरो मिथ्यादृष्टिर्जैनाभासत्वेन तदादिकर्ता च तीर्थकराभासत्वेन सुतरां दूष्य एव।

अत एव आह-'आयपरपरिच्चाओ दुहावि सत्थस्सऽकोसलं णूणं' पञ्चवस्तुके (गा० १३७) व्याख्या च श्रीहरिभद्रसूरिकृता यथा-यो हि कथञ्चित् पुरीपोत्सर्गमधिकृत्यासहिष्णुः, संसक्तं च स्थण्डिलं तेन दयालुना स तत्र न कार्यः कार्यो वेति द्वयी गतिः, किञ्चातः? उभयथाऽपि दोषः। तथा चाह-अकरणे आत्मपरित्यागः, करणे च परपरित्यागः, किञ्चात इत्याह-द्विधाऽपि शासितुः-त्वदभिमततीर्थकरस्याकौशलं नूनं-निश्चितमिति। एतेन तीर्थकरमधिकृत्य श्वेताम्बरदिगम्बरयोर्भेदो नास्तीति विकल्पो निरस्तः। अभेदे चाकुशलताभणने तीर्थकरस्य महाशातनाप्रसक्तेः। नहि समुत्पन्नेऽपि कलहे कुलीन एकमातृको भ्राता मातरमुद्दिश्यानुचितं भाषते, तदनुचितभाषणस्योभयोः साम्यात्।

સિદ્ધાંતની વ્યાહતિ તીર્થને પણિ વ્યાહતિના પ્રસંગથી-સિદ્ધાંત અણછતે અણછતાથી તીર્થને.-તે માટે શ્વેતાંબરે દિગંબર જૈન પણિ પરિહરવો અથવા પોતે સ્વીકારેલો આગમ જૈનાગમપણે પરિહરવો ઇમ વિષમપણું સિદ્ધ થાતે પોતાનો આગમ છાડવા અશક્ય. તઉ દિગંબર મિથ્યાદૃષ્ટિ જૈનાભાસપણે અને તેહનો આદિકર્તાને તીર્થંકરાભાસપણિં અતિહિં દૂષ્ય જ

એતલા જ વતી કહે છે-'પોતાનો અને પરનો પરિત્યાગ બિહુ પ્રકારિ શીખવાનું (શાસ્તાનું) અકુશલપણું નિશ્ચયે' યે-પુરીષનું પરિઠવવું તે આશ્રયીને અસમર્થ અને સ્થંડિલ જીવાકુલ તિવારે દયાવંત તે પુરીષનો ઉત્સર્ગ ન કરિવો કે કરિવો એ બે પ્રકાર તે વતી સ્યું? બિહુ પ્રકારે દોષ. તે ન કરે તો આત્માનો પરિત્યાગ કરે કરે, તો પરજીવનો (ત્યાગ) ઘાત તે વતી સ્યું? તે ઉપરિ કહે છે—બિહુ પ્રકારે તાહરા ઇષ્ટ તીર્થંકરને અકુશલપણું નિશ્ચયે એતલઈ તીર્થંકર આશ્રયીનઇ શ્વેતાંબર અને દિગંબરને ભેદ જ નથી એ વિકલ્પ ટલ્યો અભેદ છતે અકુશલપણાઈ કહાવે તીર્થંકરની મહાઆશાતનાના પ્રસંગથી. ઉપને કલહે કુલવંત એકમાતૃકભાઇ માતાઉદ્દેશી અનુચિત બોલે, ઇમ તો નહીં. તેહને અનુચિત ભાષણને બિહુને સરિખાઇપણાથી

એ ભાવ-રજોહરણાદિકે પિપીલિકાદિકને પ્રમાર્જનને સંતતિ આહારાદિકની ઉચ્છેદની આપત્તિ મહાદોષ એ દિગંબરને અભિમત તેહનો પ્રરૂપક તીર્થંકર પણિં દિગંબરને ઇષ્ટ જ પણિ આરોપિત વ્યતિકરે સહિત શ્રીઋષભાદિનામે તે તો કહ્યા તીર્થાભિમતતીર્થંકરથી ભિન્ન જ અભિમત. જિમ દિગંબરે કલ્પિત આચારાંગાદિનામે અંગ તે ભિન્નજ. પણે દિગંબરે સૂત્રથી અને અર્થથી બિહુ પ્રકારે વિકલ્પિત. બીજા જૈનાભાસદર્શનને તો આપઆપણામાર્ગની સ્થિતિને અનુસારે અર્થથી કલ્પ્યા. પણિ સૂત્રથી નહીં. અસામર્થ્યથી. જિમ લુંપકમતે ચૈત્યશબ્દે જિનની પ્રતિમા માનતે પોતાના મતની હાનિ થાઇ.

अयं भावः-रजोहरणादिना पिपीलिकादिप्रमार्जने सन्तत्याहारादिव्युच्छेदापत्त्या महादोष इति दिगम्बराभिमतम् । तत्प्रणेता तु तीर्थकरोऽपि दिगम्बराभिमत एव परमारोपित सव्यतिकरः श्रीऋषभादिनामा । स चोक्तलक्षणः तीर्थाभिमततीर्थंकराद्भिन्न एवाभिमतः । यथा आचाराङ्गादिनामभिः दिगम्बरविकल्पितान्यङ्गानि भिन्नान्येव, पर दिगम्बरेण सूत्रतोऽर्थतश्चेत्युभयथाऽपि विकल्पितानि । शेषजैनाभासदर्शनेषु तु निजनिजमार्गस्थित्यनुसारेणार्थतः कल्पितानि, न पुनः सूत्रतोऽयसामर्थ्यात्। यथा लुम्पाकमते चैत्यशब्देन जिनप्रतिमाभ्युपगमे निजमतहानिः तद्भयेन कचित् ज्ञान कचिद् देवाना स्थितिर्यज्जिनप्रतिमा पूज्यते इत्यादि विकल्पितम् । एवंविधमपि लुम्पाकमत यो जैनत्वेन भाषते, सोऽपि जिनप्रतिमातत्पूजाद्यभिधायकागमस्याप्रामाण्य ब्रुवाणो जैनाभासतयाऽभ्युपगन्तव्यः । एव यावन्तो जैनाभासमार्गाः साध्वाभासादिसमुदायरूपाः शिवभूत्यादिभिस्तीर्थत्वेन विकल्पिताः, तावन्त एव तत्तन्मार्गप्रणेतृत्वेन तीर्थकृतोऽपि विकल्पिता मन्तव्या. । ते च शिवभूत्यादय एव (पर स्वात्मन्यारोपितजैननामवत् तीर्थकरत्वमप्यारोपितमेव) तेषामेव तत्तन्मार्गप्रणेतृत्वात्। कल्पना च स्वात्मनि जैननामवत् सर्वत्राऽप्यनिवार्यैव। अत एव जैनाभासः कश्चित् जैन प्रति भणति-आवयोस्तीर्थंकरस्त्वेक एव। स च तथाभणन् तत्त्वविदा तिरस्करणीय एव, न पुनस्तथाभूत तदीयवचन श्रोतव्यम् । स्वाभिमततीर्थंकरस्य तदीयमार्गप्रकाशकत्वाभ्युपगमेनैव तथाश्रोतु युक्तत्वात् । तथात्वे चोत्सूत्रमार्गप्रकाशकत्वापत्त्या तीर्थकृतो महाशातना स्यात् । श्रोतुश्च वक्तुस्तुल्यत्वापत्त्या तद्वत्तस्याऽपि तीर्थबाह्यताऽपि । तीर्थबाह्यत्वं च वक्तुर्मिथ्यादृष्टित्वेन श्रोतुरप्यभिमतमेव । अन्यथा तीर्थान्तर्वर्तिनोऽपि जनाः सम्यग्दृशो मिथ्यादृशश्चेति द्वैविध्येन वक्तव्याः प्रसज्येरन् । तच्च न कस्यापि सम्मतम् । किञ्च-तीर्थाभासैर्निजदेवत्वेन वचसा अङ्गीकारेऽपि न तीर्थकृतः किञ्चिद् गौरवम् । नीचप्रभुताया अपि सतां लाघवहेतुत्वात् ।

તેહને ભયે કિહાએક જ્ઞાન કહાએક દેવની મર્યાદા જે જિનપ્રતિમા પૂજીઈ. એહવુ એ લુંપકનુ મત તેને જે જૈનપણિ કહે તેહપણિ જિનની પ્રતિમા તેહની પૂજાદિકનો કહનારો જે આગમ તેહને અપ્રમાણપણુ કહેતો જૈનાભાસપણે માનવો ઇમ જેતલાએ જૈનાભાસના માર્ગ સાધ્વાભાસાદિ સમુદાયરૂપ શિવભૂત્યાદિકે તીર્થપણે વિકલ્પિયા તેતલા જ તે તે માર્ગના પ્રરૂપકપણિ તીર્થકરપણે વિકલ્પિત માનવા. તે તે શિવભૂત્યાદિક તેહને જ તે તે માર્ગના પ્રરૂપકપણાથી. કલ્પના તો જૈનના નામની પરિં સર્વત્ર અનિવાર્ય જ.

એતલા જ વતી જૈનાભાસ કુણેક જૈનપ્રતિ કહૈ-આપણો તીર્થકર તો એક જ તે તેહવુ કહેતો તત્ત્વવેદીઇ નિરાકરિવો. પણિ તેહનુ વચન તેહવુ સાભળવુ નહીં પોતાના ઇષ્ટ તીર્થકરને તેહવા માર્ગને પ્રકાશકપણિં જ તેહવુ સાભળવાને યુક્તપણાથી તેહવુ થિકે તો ઉત્સૂત્ર પ્રકાશકપણાની આપત્તિ તીર્થકરની મહાઆશાતના હુઈ અને સાભલનાર તે પણિ કહનારની સરિખાઇ થાઇ વતી તેહની પરે તેહને પણિ તીર્થબાહ્યતાપણિં. તીર્થબાહ્યપણુ તો કહનારને મિથ્યાદષ્ટિ પણિ સાભલનારને પણિં અભિમતજ. ઇમ નહી તો તીર્થાંતર્વર્તિ જૈનપણું સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ ઇમ બિ પ્રકારે કહેવા થાએ. તે તો કોઇને સંમત નહી. વલી તીર્થાભાસેં પોતાને દેવપણે વચનેં અંગીકાર કરેં પણિ તીર્થકરને કાઇ ગૌરવ નહી. નીચપ્રભુતાનેં પણિ સત્પુરુષને લઘુતાના હેતુથી.

उक्तं च–'मैत्री न मङ्गलकरी कलहो नो युक्तो, न श्रेयसेऽनुचरता प्रभुता न वृद्ध्यै । तद्दूरदूरतरदूरतरातिदूरा-दौदास्यमेवमुचितं खलु दुर्जनेषु' ॥ १ ॥ भर्तृशतके । [यत्तु 'जैनमते उभौ पक्षौ श्वेताम्बरदिगम्बरा'विति श्रीरत्नशेखरसूरिकृतषड्दर्शनसमुच्चये भणितम् । तत्कविसमयेनैव लौकिकव्यवहारानुवृत्त्याऽवसातव्यम् । अन्यथा श्वेताम्बरवद् दिगम्बरोऽपि सम्यग्दृष्टित्वेनोपादेयः स्यात्, अविशेषेण तयोस्तत्र भणनात् । उक्तं च प्रवचने मिथ्यादृष्टित्वम् । तथाहि–' छव्वाससयाइं 'मित्यादि यावत् मिच्छादिट्ठीआण ज तेसिं कारिअं जया जत्थे 'त्यादि श्रीआव० (गा० ७८८)] मिथ्यादृष्टित्वं च जैनाभासानां देवगुरुधर्माणां वैपरीत्येन श्रद्धानाद्भवति । तत्र सर्वसम्मतयोर्गुरुधर्मयोरिव देवस्यापि वैपरीत्येन श्रद्धानं हरिहरादिदेवाभ्युपगमद्वारा तु न सम्भवति, जैनाभासत्वानुपपत्तेः । किन्त्वनर्हति अर्हद्बुद्ध्यैवेति प्राक् प्रदर्शितं बोध्यम् । एवमागमोऽपि प्रतिजैनाभासं भिन्नभिन्न एव, आगमाभेदे च मार्गभेदासम्भवात् । अस्ति च भेदोऽध्यक्षसिद्ध' । स चाऽऽगमभेदनिमित्तक एव (अन्यथा तेषामागममूलककल्पनाया निराश्रयता स्यात्)।

एतेन आस्तामन्यत्, ' नमो अरिहंताणं ' मित्येकवाक्यात्मकोऽप्यागमो भिन्न एव । सर्वेषामपि जैनाभासानां निजनिजमार्गप्रकाशकत्वेनाभिमतोऽर्हन्, नान्यः । स चार्हन् प्रतिजैनाभासं तीर्थाभिमतादर्हतो भिन्नभिन्न एव, भिन्नार्थाभिधायकत्वात् । केवलनाम्ना साम्यं चाकिञ्चित्करमेव । नहि तुल्यनाम्नोः राजरङ्कयो रङ्कोऽपि राज्याधिपतिर्भवितुमर्हति । एकेन नाम्ना शतसहस्रसङ्ख्याकानामपि पुरुषाणां साम्यस्याध्यक्षसिद्धत्वात् । परं कल्पितसाम्यं च कुलपित्रादिनामादिभिः समानव्यतिकरमेव भवेत्, कल्पनायाः सर्वत्राऽप्यनिवार्यत्वात् । अत एव जैनाभासैः सह प्रवचनसाधर्मिकत्वाभावः । प्रवचनसाधर्मिकत्वे च श्रावकवत् सम्यग्दृष्टित्वं स्यात् । तेन दिगम्बरादिषु जैनत्वव्यपदेशो मृगतृष्णायां जलत्वव्यपदेशवत् दृष्टिदोषवतामेवावसातव्यः । न पुनः सुदृशामपि । यतस्तेषां जैनत्वेन भणनं तीर्थकृद्वचसा तदीय-

---

દુર્જનને વિષે મૈત્રી મંગલ કરનારી નહી, કલહ પણિ યુક્ત નહીં, સેવકપણાઇ શ્રેયને અર્થિ નહીં, પ્રભુતા વૃદ્ધિને અર્થિ નહિં, તેવતી દૂર દૂરતર તેથીવલી અતિ દૂરતર તેથી (અતિદૂર) ઉદાસીનપણું જ ઉચિત નિશ્ચયે દુર્જનનિ વિષિં ' મિથ્યાદષ્ટિપણું તે જૈનાભાસને દેવગુરૂધર્મને વિપરીતપણે શ્રદ્ધાનથી હુઈ. તિહા સર્વસંમત જે ગુરુધર્મ તેહની પરે દેવનુ પણિં શ્રદ્ધાન તે હરિહરાદિદેવના અંગીકાર તે આગલિ કરીતુ ન સંભવે જૈનાભાસપણાની અયુક્તતા થાઇ વતી તઉ સ્યુ ? અણઅરિહંતને વિષે અરિહંતની બુદ્ધિ એહવુ પૂર્વે દેખાડયુ જાણવુ, ઇમ આગમ પણિ જૈનાભાસ જૈનભાસ પ્રતિ ભિન્નજ, આગમને અભેદઇ માર્ગભેદના અસંભવથી ભેદ તો છે પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ તે તે આગમભેદનિમિત્તક જ ।

એતલે-**નમો અરિહંતાણં** એતલી એકવાક્યરૂપપણિ આગમપણિ ભિન્નજ. સર્વ જૈનાભાસને આપ આપણા માર્ગપ્રકાશકપણિ માન્યો અરિહંત. અન્ય નહી તેતો અરિહંત તીર્થને ઇષ્ટ અરિહંતથી ભિન્નભિન જ જૈનાભાસ જૈનાભાસ પ્રતે ભિન્નભિન્ન અર્થના અભિધાયકપણાથી, કેવલ નામે સરિખાઇ, તે અકિંચિતકર જ. સરિખા નામના રાજા અનિ રંક તેમાહિ રંકપણિ રાજ્યનો ધણી થાવાને યોગ્ય, ઇમ તો નહીં એક નામે શતસહસ્રસંખ્યાઈ પુરુષની સરિખાઇને પ્રત્યક્ષસિદ્ધથી, પણિ કલ્પિત સરિખાઇ તે, કુલપુત્રાદિકને નામાદિકિ સમાનવ્યતિકર જ હુઇ, કલ્પનાનિં સર્વત્ર અનિવારણીયપણાથી. એનલા જ વતી જૈનાભાસસાથિ પ્રવચનસાધર્મિકપણાનો અભાવ. પ્રવચનસાધર્મિકપણે તો શ્રાવકની પરે સમ્યગ્દૃષ્ટિપણું થાઈ તે વતી દિગંબરાદિકને વિષે જૈનપણાનું કહવુ તો મૃગતૃષ્ણાને વિષે જલપણાના કથનની પરે દષ્ટિ દોષવતને જ જાણવો પણિં સુદષ્ટિને નહીં.

वचसा वा ? । नाद्य., जिनेन जैनप्रवचनबाह्यत्वेन भणितत्वात् शिवभूत्याद्यपत्याना जिनापत्यत्वासम्भवेन जैनाभासत्वात् तच्च (तस्य च) प्रवचनबाह्यत्वात् । यदुक्तम्-' समुद्घातादिक जिनाभिहित वस्त्वन्यथा प्ररूपयन् प्रवचनबाह्यो भवति । यथा निह्नवा ' इति श्रीस्थानाङ्गवृत्तौ (५८७ सूत्रावतरणे)। अन्यथाप्ररूपणा च श्वेताम्बरस्य सम्मतैव । [एवं जैननाम्ना साम्यवत् श्वेताम्बरनाम्ना साम्येप्यन्यथावक्तृणा तीर्थबाह्यता मन्तव्या ।] नहि जैनप्रवचनबाह्यस्य जैनत्वं सम्भवति, विरोधात् । नापि द्वितीयः, तदीयवचसो अप्रामाण्यात्, मिथ्यादृष्टित्वेन नियमान्मृषाभाषित्वात् ।

यदागमः—' सम्मद्दिट्ठी उ सुअमि अणुवउत्तो अहेउअं चेव । ज भासइ सा मोसा मिच्छादिट्ठीवि अ तहेव '॥१॥ इति दशवै० नि० (गा० २८०) एतद्वृत्तौ–मिथ्यादृष्टिरपि तथैवेत्युपयुक्तोऽनुपयुक्तो वा यद्भाषते सा मृषैव, घुणाक्षरन्यायेन संवादेऽपि सदसतोरविशेषात् यदृच्छोपलब्धेरुन्मत्तवदिति प्राक् प्रदर्शितम् । तदीयवचसः प्रामाण्ये च जैनप्रवचन जैनाभासत्वेनाभ्युपगन्तव्यं स्यात् । जैनाभासमात्रेण स्वकीयमार्गे जैनत्वेनाभ्युपगते सति तत्प्रतिपक्षभूतस्य जैनमार्गस्य जैनाभासत्वेनाभ्युपगमात् प्ररूपणाच्च । विरुद्धयोर्द्वयोर्जैनत्वासम्भवेन एकतरस्य जैनाभासत्वस्यावश्यम्भावात् । स्वाभिमतमार्गस्य जैनाभासत्वानभ्युपगमेऽर्थाज्जैनमार्गस्यैव जैनाभासत्वेनाभ्युपगम इति । तस्माद् दिगम्बरादिः स्वयमेव स्वकीयं स्वकीयं मार्गं जैनत्वेन भाषते, न पुनस्तद्वदनुवदन् जैनोऽपि । तस्यामी अव्यक्ता इतिबुद्धिमत्त्वात् । अव्यक्तत्व च जैनान्यतीर्थिकाभ्या भिन्नत्वेन नैते जैना नान्यतीर्थिका (शाक्यादय) इति शब्दद्वयेनावाच्यत्वादव्यक्ताः । यत्तु हारिभद्र्या अन्यतीर्थिकपरिगृहीतजिनप्रतिमापरित्यागे दिगम्बरोऽप्यन्यतीर्थिकत्वेन भणित., तदन्यतीर्थिकवेषमधिकृत्यावसातव्यम् । अन्यथा सर्वनिह्नवत्वेन भणितेरभावापत्तेरिति गाथार्थ ॥ ८९ ॥

જે માટે તેહને જૈનપણિ કથન તે તીર્થ કરને વચને અથવા તેહને વચને ? આદ્યપક્ષ તો નહી શિવભૂત્યાદિકના અપત્યને જૈનના અપત્યપણાને અસંભવે જૈનાભાસપણાથી, અને તેતો પ્રવચનબાહ્યપણાથી ' સમુદ્ઘાતાદિક જિનાભિહિત તે અન્યથાપ્રરૂપતો પ્રવચનબાહ્ય હુઇ. જિંમ નિહ્નવ ' અન્યથા પ્રરૂપણા તો શ્વેતામ્બરને સંમત જ પ્રવચનબાહ્યને જૈનપણું તો ન સંભવે બીજો પક્ષ પણિ નહીં તેહના વચનને અપ્રમાણપણાથી, મિથ્યાદષ્ટિપણિં નિયમે જ મૃષાભાષિપણાથી. ' મિથ્યાદષ્ટિ પણિ તિમ જ ઉપયોગી અનુપયોગી વા જે બોલે તે મૃષાજ ઘુણાક્ષરન્યાયે કિહાએક, સંવાદ છતે છતા અણછતાના અવિશેષથી. સ્વેચ્છાઈ પ્રાપ્તિથી ઉન્મત્તની પરિ ' એ પૂર્વે દેખાડયુ છે. તેહના વચનને પ્રમાણપણિ તો જૈનપ્રવચન તે જૈનાભાસપણે માન્યુ જોઇઈ જૈનાભાસમાત્રે પોતાના માર્ગને વિષે જૈન પણિ માને હુતે તેથી વિપરીતભૂત જૈનમાર્ગને જૈનાભાસપણિં માન્યાથી પ્રરૂપણાથી. વલી વિરૂદ્ધ બિહુને જૈનપણાને અસંભવે એકને જૈનાભાસપણાને અવસ્યભાવથી પોતાના ઇષ્ટમાર્ગને જૈનભાસપણું અણમાનતે અર્થથી જૈનમાર્ગનેજ જૈનભાસપણિં માનવુ હુઈ તે વતી દિગબરાદિક તે પોતેજ પોતાનાં માર્ગ પ્રતિ જૈનપણિં કહે. પણિ તેહની પરિ તે અનુવાદ કરતો જૈનપણિ, તે જૈનને એ અવ્યક્ત એહવી બુદ્ધિવંતપણાથી. અવ્યક્તપણુ તો જૈન અને અન્યતીર્થિક તેથી ભિન્નપણિ. એ જૈન નહી અન્યતીર્થી નહી શબ્દદ્વયે અવાચ્યપણાથી અવ્યક્ત અને જે હારિભદ્રીવૃત્તિને વિષે અન્યતીર્થીઈ પરિગૃહિત પ્રતિમાના પરિત્યાગના અધિકારને વિષે દિગંબરપણિં અન્યતીર્થીપણિં કહ્યો છે તે અન્યતીર્થીકના વેષ અધિકરીને જાણવુ. ઇમ નહી તો સર્વ નિહ્નવપણિં કથનનો અભાવ થાઈ. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૮૯ ॥

अथ परामिप्रायं दूषयितुं प्रथमं परामिप्रायमाह—

॥तेसिं सव्वेसिं चिअ, णिअणिअमग्गा हवंति तित्थाइं। सेसं सव्वमतित्थं, इअ बुद्धी सासया तेसिं ॥

व्याख्या—तेषा जैनाभासाना सर्वेषा सम्प्रति दिगम्बरादिपाशपर्यन्ताना निजनिजमार्गाः—स्वस्वाभिमतसाध्वादिसमुदायास्तीर्थानि भवन्ति । यथा दिगम्बरस्य नग्नावेव देवगुरू भवत इति श्रद्धावान् जनसमुदायस्तीर्थं, पौर्णमीयकादीना पूर्णिमापाक्षिककृत्यश्रद्धावान्, यावल्लुम्पकस्य जिनप्रतिमाद्वेपी जनसमुदायस्तीर्थमित्यादिरूपेण निजनिजमार्गास्तीर्थानि । शेष—स्वस्वाभिमतमार्गातिरिक्तं सर्वमप्यतीर्थमितिबुद्धिस्तेषा शाश्वता—नियतेति तेषामभिप्राय इति गाथार्थः ॥ ९० ॥

अथैव स्वस्वाभिमततीर्थाना भिन्नत्वे सिद्धे तीर्थकरमधिकृत्याभेदबुद्धिं निराकुर्वन्नाह—

॥ एएणं सव्वेसिं, एगो तित्थंकरो त्ति दुव्वयणं । सव्वेसिं तित्थाणं, आइगरा हुंति तित्थयरा ॥९१॥

व्याख्या—एतेन—नामप्ररूपणादिना भिन्नत्वभणनेन सर्वेषामपि जैनाना जैनाभासाना च तीर्थंकरः । तुरध्याहार्यः । नाम्ना साम्येन तीर्थकरस्त्वेक एवेति वचन दुर्वचन—पापवचनम् । तत्र हेतुमाह—यत इति गम्यम् । यत सर्वेषामपि वादिनामादिकरा एव तीर्थकरा भवन्ति । यथा श्रीऋषभादितीर्थानामादिकराः श्रीऋषभादयो देशकालादिना भिन्नस्वरूपा एव भवन्ति । न पुनः सर्वेषामपि तीर्थानामेकस्तीर्थकरो भवति । एव दिगम्बरादिसमुदायाना तीर्थत्वेनाभिमतानामादिकर्त्तारो भिन्ना भिन्ना एव भवन्ति । परं श्रीऋषभा-

---

હિવે પ્રથમ પરનો અભિપ્રાય દૂષવાને પરનો અભિપ્રાય કહે છે—

તે સર્વને આપઆપણા માર્ગ તે તીર્થ. શેષ સર્વ અતીર્થ એ બુદ્ધિશાશ્વતી તેહને હુઇ

વૃત્ત્યર્થ—તે જૈનાભાસ સર્વને સંપ્રતિ દિગંબરાદિ પાશપર્યંતને આપઆપણા માર્ગ—આપઆપણા સાધ્વાદિસમુદાય તે તીર્થ હુઈ જિમ દિગંબરને નગનજ દેવગુરુ હુઇ એહવી શ્રદ્ધાવંત જે જનસમુદાય તે તીર્થ પૂનિમિઆદિકને પૂનિમિ પાખીનું કર્ત્તવ્ય તેહની શ્રદ્ધાવંત યાવત્ લુંપકને પ્રતિમાનો દ્વેષી જનસમુદાય તે તીર્થ ઇત્યાદિરૂપે આપઆપણા માર્ગ તે તીર્થ બીજુ પોતપોતાના ઇષ્ટમાર્ગથી અતિરિક્ત સર્વ અતીર્થ. એહવી બુદ્ધિ તેહને શાશ્વતી એહવો તેહનો અભિપ્રાય इति गाथार्थ ॥૯૦॥

હિવે ઇમ આપઆપણા તીર્થને ભિન્નપણે સિદ્ધ થઇ તીર્થંકર ઉદ્દેશીને અભેદ બુદ્ધિ પ્રતિં નિરાકરણ કરતા કહે છે—

એતલે કહેતે એક સર્વના તીર્થંકર એ દુર્વચન, સર્વ તીર્થના આદિકર તીર્થંકર હુઇ

વૃત્તિનો અર્થ—એતલે નામપ્રરૂપણાદિકે ભિન્નપણું કહેતે સર્વ જૈનને અને જૈનાભાસને, તુ તે બાહિરથી લેવો. જે નામે સમાનપણિ તીર્થંકર તો એકજ એ વચન તે પાપવચન. તિહા હેતુ કહે છે-यत એટલુ બાહિરથી લેવુ જે માટિ સર્વે વાદીને આદિકરજ તીર્થંકર હુઈ જિમ ઋષભાદિતીર્થના આદિકર તે ઋષભાદિક દેશકાલાદિકે ભિન્ન સ્વરૂપેજ પણિ સર્વ તીર્થનો એક તીર્થંકર ન હુઈ. ઇમ દિગંબરાદિસમુદાયને તીર્થપણિ ઇષ્ટને આદિકર્તા ભિન્ન ભિન્નજ હુઈ. પણિ ઋષભાદિકને

दीनां तद्व्यवस्थापिततीर्थानां च परस्परं तीर्थत्वेन च श्रद्धानमधिकृत्य भेदाभावः। दिगम्बरादीनां च परस्परं वैपरीत्यमिति विशेषो बोध्यः। इति गाथार्थः ॥ ९१ ॥

अथ दिगम्बरादीनामादिकर्त्तारः के? इति नामग्राहेणाह—

॥ तेसिं तित्थयरा पुण, सिवभूइप्पमुह णाम आइगरा। वीरजिणो अम्हाणं, तित्थयरो तं मह असच्चं ॥

व्याख्या—तेषां दिगम्बर-पौर्णमीयक-खरतरा ञ्चलिक-सार्द्धपौर्णमीयका गमिक-लुम्पक कटुक वन्ध्य-पाशचन्द्राभिधानाना पुनः। नामेति कोमलामन्त्रणे। शिवभूतिप्रमुखाः। प्राकृतत्वाद्विभक्तिलोपः। आदिकराः प्रमुखशब्दात् चन्द्रप्रभाचार्य-जिनदत्ताचार्य नरसिंहोपाध्याय-सुमतिसिंहाचार्य-शीलदेव लुम्पक-कटुक-वन्ध्य पाशचन्द्रनामानो ग्राह्या। शिवभूति-चन्द्रप्रभाचार्यादीनामेव दिगम्बर-पौर्णमीयकादितीर्थानामादिकरत्वात्। एतच्च प्रायस्तदीयग्रन्थानुसारेण किंवदन्त्या च निपुणाना प्रतीतमेव। यत्तु तेषा स्वात्मनो जैनत्वख्यातिनिमित्तं तीर्थं स्पर्द्धा निमित्त च अस्माकं तीर्थकरो वीरजिन इति नाममात्रेण भणन 'तं' तत् महत्—उत्कृष्टम्, असत्यमलीकभाषणम्। श्रीमहावीरेण सह सम्बन्धाभावात्। सर्वथा सम्बन्धाभावे च तत्कर्तृत्वस्याभ्युपगमे जगद्व्यवस्थाभङ्गः प्रसज्येत। नहि दिवंगते देवदत्ते कन्याया परिणयनपूर्वकपुत्रोत्पत्ति केनापि दृष्टा श्रुता वा?। एवं श्रीमहावीरात् तेषामप्युत्पत्तिरिति गाथार्थः ॥ ९२ ॥

अथ जैनाभासानां श्रीमहावीरस्तीर्थकरो न भवतीति नास्माभिरेवोच्यते, किन्तु तदीयैरपि तथैव चोच्यमानमस्तीति दर्शयति—

॥ णिअपरतित्थगरत्ता, तित्थयरो णेव तेसि वीरजिणो। णिअतित्थं अण्णाओ, अण्णमतित्थं ति सद्दहणा ॥

અને તેણે થાપ્યાં તીર્થને માહોમાહિ તીર્થપણિ અને તીર્થકરપણે શ્રદ્ધાન આશ્રયી ભેદનો અભાવ, દિગંબરાદિકને માહોમાહિ વિપરિતપણું એતલો વિશેષ જાણવો. એ ગાથાર્થ. ॥ ૯૧ ॥

હિવે દિગંબરાદિકના આદિકર્તા તે કઉણ? તે નામગ્રહીને કહે છે –

તેહના તીર્થંકર શિવભૂતિ પ્રમુખ નામે આદિકર, વીરજિન અમ્હારો તીર્થંકર. તે મહા અસત્ય

વૃત્તિનો અર્થ—તે દિગંબરાદિ દસેના શિવભૂતિપ્રમુખ, પ્રાકૃતપણાથી વિભક્તિલોપ. આદિકર પ્રમુખશબ્દથી ચંદ્રપભાચાર્યાદિક એ સર્વે ગ્રહેવા, શિવભૂતિ–ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકને દિગંબર–પૂનિમીઆપ્રમુખ-તીર્થના આદિકરપણાથી, એ તો પ્રાહે તેહના ગ્રંથને અનુસારે અને વાર્તાઇ નિપુણને પ્રસિદ્ધજ છે. અને જે તેહોને પોતાના આત્માને જૈનપણું જણાવવા નિમિત્ત અને તીર્થસ્પર્દ્ધાનિ નિમિત્ત અમ્હારે તીર્થકર તે વીરજીન–એહવું નામમાત્રે કહેવુ. તે મહામિથ્યાભાષણ શ્રીમહાવીરસંઘાતે સબંધના અભાવથી સર્વથા સબંધને અભાવે તો 'તેહનુ કર્યું એ' એહવુ માને :જગન્મર્યાદાનો ભંગ થાઈ. દેવદત્તે પરલોક પહુતે કન્યાનઈ પરિણયનપૂર્વક પુત્રની ઉત્પત્તિ કેણે દીઠી સાંભળી નહીં એમ શ્રીમહાવીરથી તેહનીપણિ ઉત્પત્તિ, એ ગાથાર્થ ॥૯૨॥

હિવે જૈનાભાસનો શ્રીમહાવીર તીર્થંકર ન હુઇ તે અમ્હેજ નથી કહેતા તો સ્યુ? તેહોને જ સબંધીઇ તિમ કહીતું છે એહવુ દેખાડે છે—

व्याख्या—निजस्य परेषां च तीर्थानि निजपरतीर्थानि, तानि करोतीति निजपरतीर्थंकरः, तस्य भावः तत्त्व, तस्मात् श्रीवीरजिनस्तीर्थंकरो न भवति । तत्र हेतुमाह—'णियतित्थ'मित्यादि । यतो निजतीर्थमन्यस्मात्–श्रीमहावीरादन्यः शिवभूत्यादिस्तस्मात् जातमिति शेष. । अन्यत् , चकारो गम्योऽन्यच्च–तदभिमततीर्थादपर च–अतीर्थं–तीर्थमेव न भवतीति श्रद्धानादित्यक्षरार्थः । भावार्थः पुनरेवम्–यद्यपि दिगम्बरो जैननामधारी तथापि निजमतिविकल्पितेन लिङ्गेन सूत्रतोऽपि सिद्धान्तेन चान्यतीर्थिककल्पः । तेन त परित्यज्य प्रथम पौर्णिमीयकः प्रष्टव्यः–ननु भोः पौर्णिमीयक ! तव वीरजिनस्तीर्थंकरः किं भवदभिमतपौर्णिमीयकसमुदायस्यादिकर्तृत्वेन अन्यस्यादिकर्तृत्वेन वा ? नाद्यो, भवतोऽप्यनभिमतत्वात् । यत पौर्णिमीयकसमुदायस्य आदिकर्त्ता चन्द्रप्रभाचार्यः सर्वसम्मतः । यदुक्तम्–'श्रीचन्द्रप्रभसूरिराट् स भगवान् प्राचीकशत् पूर्णिमा'मित्यादिपौर्णिमीयककृतक्षेत्रसमासवृत्तिप्रशस्तौ । अन्यत् चकारो गम्यः–अन्यच्च (न द्वितीयः) निजसमुदायादपरम् अस्मदभिमत तीर्थं तत्कर्तृत्वेन भवतस्तीर्थंकरो न भवति । तदतीर्थमिति श्रद्धानात् , तीर्थंकरत्वातीर्थंकरत्वयोर्विरोधात् । तेन तदादिकर्तृत्वेनापि तीर्थंकरो न भवति, किन्तु चन्द्रप्रभाचार्य एव तीर्थंकरो मन्तव्यः । भवदभिमततीर्थस्यादिकर्तृत्वात् । अत एव तस्य देवस्वरूपमग्रे दर्शयिष्यते । ननु भो ! नहि वय लुम्पकेनेव चन्द्रप्रभाचार्येण नवीनसमुदाय कृतः इति ब्रूमो, येनोक्तदोषावकाश स्यात् । किन्त्वनादिसिद्धं पूर्णिमापाक्षिकं चन्द्रप्रभाचार्येण सिद्धान्तादुद्धृतमिति ब्रूम इति चेत् । मैव, काप्यागमे तथानुक्तत्वात् । प्रत्युत सिद्धान्ते चतुर्दशीचतुर्थीकरणे प्रायश्चित्तभणनेन अनादिसिद्ध चतुर्दश्या पाक्षिककृत्यमिति ।

किञ्च–तवाभिप्रायेणापि पाक्षिककृत्यविशिष्टाचतुर्दशी पर्युषणाकृत्यविशिष्टचतुर्थीवत् तीर्थसम्मत्या प्रवर्त्तिता अथवा चन्द्रप्रभाचार्यप्रादुष्कृतपूर्णिमावत्तीर्थासम्मत्या वा ? आद्ये, चतुर्थीपर्युषणावत् चतुर्दशीपाक्षिकमप्यभ्युपगन्तव्यं परिहर्त्तव्यं वोभयमपि, तवाभिप्रायेणोभयत्राऽपि तौल्यात् । परं पञ्चमी शास्त्रोक्ता

પોતાના અને પરના તીર્થના કરવાપણાથી તીર્થંકર વીરજિન તેહનો નહી પોતાનુ તીર્થ તે અન્યથી થયું. અને અન્ય તે અતીર્થ એહવી સદ્દહણાથી

પોતાનુ અને પરને તીર્થ તે કરે; તે પણાથી શ્રીવીરજિન તે તીર્થંકર ન હુઈ. તિહા હેતુ કહે છે—જે માટે પોતાનુ તીર્થ મહાવીરથી અન્ય જે શિવભૂત્યાદિક તેથી. થયુ એતલો બાહિરથી અર્થ લેવો. તેહના ઇષ્ટતીર્થથી અપરતીર્થ તે તીર્થજ નહિ. એહવા શ્રદ્ધાનથી એ અક્ષરાર્થ ભાવાર્થ તે એ–જઉએ દિગંબર જૈનનામધારી તઉહે પોતાની મતિવિકલ્પે લિંગે અને સિદ્ધાતે કરીનેપણિ અન્યતીર્થીને સરિખો તેવતી તેહને મૂકીને પ્રથમ પૂનમીઓ પૂછવો પૂર્વપક્ષ–હે પૂનમીયા ! તાહરે વીરજિન તીર્થંકર તે સ્યુ તાહરે ઇષ્ટ જે પૂનમીઆ સમુદાય તેહને આદિકરણપણિ અથવા અન્યને આદિકરપણિ ? પ્રથમપક્ષ તો નહી તુઝને પણિ અનભિમતપણાથી. જે માટિ પૂનમીઆસમુદાયનો આદિકર્તા ચંદ્રપ્રભાચાર્ય સર્વસમત. 'શ્રીચંદ્રપ્રભસૂરિ તે ભગવાન્ પૂનીમ પર્વપ્રતેં પ્રગટ કરતો હવો.' એ પુનમીઈ ક્ષેત્રસમાસની વૃત્તિની પ્રશસ્તિને વિષે. અન્ય જે પોતાના સમુદાયથી બીજુ અમ્હાઉ ઇષ્ટ તીર્થ તેહને કરવાપણિ તાહરો તીર્થંકર ન હુઇ તે અતીર્થ એહવા શ્રદ્ધાનથી તીર્થંકરપણાને અને અતીર્થંકરપણાને વિરોધથી, તેવતી તેહને આદિકર્તૃપણિં તીર્થંકર ન હુઈ. તો સ્યુ ? ચંદ્રપ્રભાચાર્યજ તીર્થંકર માનવો. તાહરા ઇષ્ટતીર્થને આદિકર્તૃપણાથી, એતલાજવતી તેહને દેવનુ સ્વરૂપ તે આગલિ દેખાડીસ્યે.

सर्वसम्मताऽपि न प्रादुष्कृता, प्रादुष्कृता चानुक्ताऽपि पाक्षिककृत्यविशिष्टा पूर्णिमासीति, तत्र किं कारण-मिति पर्यालोचयामः। नापि द्वितीयोऽसम्भवादेव। नहि पूर्णिमाप्रवर्त्तनकाले विद्यमानचतुर्दशीतीर्थवत् चतुर्दशीप्रवर्त्तनकाले पूर्णिमातीर्थमासीत्। अन्यथा पूर्णिमा व्युच्छिन्नेति वचनमसङ्गतं स्यात्। तस्माच्च-तुर्दशीतीर्थं परित्यज्य तत्प्रतिपक्षभूतपूर्णिमाप्रवर्त्तनेन तीर्थबाह्यताभवनं कूपपातवत् द्वेषमूलकमेव सम्भाव-यामः। अन्यथा नवीनमार्गस्थापनाऽसम्भवात्। एवमाञ्चलिकादयोऽप्यवसातव्याः। परं पौर्णिमीयक-मूलका एवेति विशेषो द्रष्टव्यः। तेन पूर्णिमापाक्षिकाभ्युपगन्तृमात्रस्य चन्द्रप्रभाचार्यः पितामहकल्पोऽव-सातव्यः। एवं लुम्पाकोऽपि प्रष्टव्यः—ननु भो लुम्पक! तवाभिप्रायेण तीर्थं तावज्जिनप्रतिमाप्रतिपन्थि-जनसमुदायरूपमेव। तस्य च आदिकर्त्ता श्रीमहावीरो न भवति। किन्तु तव नाम्नैवाभिव्यञ्जितः सर्वसम्मतो लुम्पकनामा लेखक। यदि च तस्य तीर्थकरत्वं नाभ्युपगम्यते तर्हि तद्व्यवस्थापितो जन-समुदायस्तीर्थमपि न भवेत्। अतीर्थकरेण लुम्पकेन व्यवस्थापितत्वात्। एवं सर्वत्राऽपि सम्यक्पर्यालो-चनया यस्य कस्याऽपि समुदायस्य आदिकर्त्ता नामग्राहेण वक्तुं शक्यते, तस्य च श्रीमहावीरस्तीर्थकरो न भवत्येव, तदादिकर्तृत्वाभावात्। यथा श्रीमहावीरव्यवस्थापितस्य तीर्थस्यादिकर्त्ता श्रीपार्श्वनाथो न भवति। एवं चन्द्रप्रभाचार्यादिव्यवस्थापितानां समुदायानां चन्द्रप्रभाचार्यादय एव तीर्थकराः, न पुनस्तद्व्यतिरिक्ताः श्रीऋषभादय इति तात्पर्यमिति गाथार्थः॥ ९३॥

પૂર્વપક્ષ-અમ્હે લુંપકની પરે ચંદ્રપ્રભાચાર્યે નવો સમુદાય કીધો ઇમ નથી કહેતા. જેણે કહીઆ દોષનો અવકાશ થાઇ. તો સ્યું ? અનાદિસિદ્ધ પૂનિમ પાખીપર્વ તે ચંદ્રપ્રભાચાર્યે સિદ્ધાંતથી ઉધૃત. એહવું કહું-છું. એહવું જઉ, તે ઉપરિ કહે છે-મ બોલી, કોઈ આગમને વિષે તિમ અણકહ્યાપણાથી સાહમું સિદ્ધાંતને વિષે ચતુર્દશીનો ચોથને અકરવે પ્રાયશ્ચિત કહેવે કરવે અનાદિસિદ્ધ ચતુર્દશીને વિષે પાક્ષિકકર્તવ્ય. વલી તાહરે અભિપ્રાયે એણિ પાક્ષિકકર્તવ્યયુક્ત ચતુર્દશી તે પર્યુષણાકર્તવ્યવિશિષ્ટચતુર્થીની પરે તીર્થસંમતિ પ્રવર્તાવી ? અથવા ચંદ્રપ્રભાચાર્યે પ્રગટકરી પૂર્ણિમાની પરિ તીર્થની અસંમતિ ? આદ્યપક્ષે. ચતુર્થીપર્યુષણાપર્વની પરે ચતુર્દશીઈ પાક્ષિકપણિ માનવું અથવા બિહું પરિહરવું. તાહરે અભિપ્રાયે, બિહું ઠામે તુલ્યપણાથી, પણિ પાચમિ શાસ્ત્રોક્ત સર્વસંમતિ પણિ ન પ્રગટ કરી અનિ પ્રગટ કરી અણકહીપણિ પાક્ષિકકર્તવ્યવિશિષ્ટપૂનિમને તિહાં સ્યું કારણ ? તે વિચારીઇ છે, અન્યને આદિકર્તૃપણિં એ બીજઉ પક્ષે નહીં, અસંભવથી. પૂનિમ-પ્રવર્તનકાલે છતી ચતુર્દશીની પરે ચતુર્દશીપ્રવર્તનકાલે પૂર્ણિમાતીર્થ હતુ ઇમ તો નહી, ઇમ નહી તો પૂનિમ વ્યુચ્છિન્ન એ વચન અસંગત થાઈ, તે વતી ચતુર્દશીતીર્થ મૂકીને તેહને વિપરીતભૂત પૂનિમને પ્રવર્તને તીર્થબાહ્યતાનું થાવું કૂપપાતની પરિ દ્વેષમૂલકજ સંભવી છઈ ઇમ નહી તો નવીનમાર્ગની સ્થાપનાના અસંભ-વથી, ઇમ આંચલિઆપ્રમુખપણિ ઇણીરીતે માનવા પણિ પૂનિમીઆમૂલકજ એ વિશેષ જાણવો તે વતી કરી પૂનમીઆપાક્ષિકના અંગીકારમાત્રને ચંદ્રપ્રભાચાર્ય તે પિતામહસરિખો જાણવો. ઇમ લુંપકપણિ જાણવો.

પૂર્વપક્ષ-હે લુંપક ! તાહરે અભિપ્રાયે તીર્થ તો જિનપ્રતિમાના વેરી જનનો સમુદાયરૂપજ. અને તેહનો આદિકર્તા શ્રી મહાવીર ન હુઈ. તો સ્યુ ? તાહરે નામે જ જણાવ્યો સર્વત્રપ્રસિદ્ધ લુંપક નામે લેખક જઉ તેહને તીર્થકરપણું ન માનીઇ, તઉહે તેહની થાપ્યો જનસમુદાય તે તીર્થ પણિ ન હુઇ. અતીર્થકર-લુંપકે થાપ્યાથી ઇમ સર્વત્રપણે સમ્યગ્ પર્યલોચનાઇ જે કોઈ સમુદાયનો આદિકર્તા નામગ્રહે કહી ન સકીઇ તે સમુદાયનો શ્રીમહાવીર તીર્થંકર ન હુઇ જ, તેહના આદિકર્તાપણાના અભાવથી, જિમ શ્રીમહાવીરે થાપ્યા તીર્થનો આદિકર શ્રીપાર્શ્વનાથ ન હુઇ. ઇમ ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકઇ થાપ્યા સમુદાયને ચંદ્રપ્રભાચાર્યા-દિકજ તીર્થકરપણે. તેથી બીજા શ્રીઋષભાદિક નહીં એ તાત્પર્ય. એ ગાથાર્થ:॥ ९३॥

अथ चन्द्रप्रभाचार्यादिभ्यो जातानां समुदायाना श्रीमहावीराज्ञातत्वभणने सर्वलोकगर्हणीयदूषणमाह-

॥जो अण्णं तित्थयरं, अण्णं पिअरं व अन्नओ जाओ। जंपइ लोअविरुद्धं, अलज्जओ अहव गयसण्णो॥

व्याख्या—यो दिगम्बरादिसमुदायोऽन्यतः-शिवभूत्यादितो जातोऽन्यं तीर्थकरं श्रीमहावीरनामानम् अन्यपितरमिव 'जंपइ' त्ति। कथयति। यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्। स चालज्जकः—न विद्यते लज्जा—लोकाऽपवादभीतिजन्यो व्रीडा यस्य सोऽलज्जक। अथवा विगतसञ्ज्ञकः-विगता-नष्टा सञ्ज्ञा-व्यक्तचेतना यस्मात्स तथा। पीतमदिरवन् नष्टसञ्ज्ञक इत्यर्थः। नहि सलज्जो व्यक्तचेतनो वान्यस्माज्जातो महर्द्धिकमप्यन्य पितरं ब्रूते। एव पौर्णिमीयकादिसमुदायाः चन्द्रप्रभाचार्यादिभ्यो जाताः यदि लज्जावन्तः सञ्ज्ञावन्तो वा भवेयुः, कथ तर्हि निजनिजमार्गादिकर्तॄन् चन्द्रप्रभाचार्यादीन् परित्यज्य श्रीमहावीर तीर्थकर भापन्ते ?। तस्मात्तदीयसमुदाया लज्जारहिता अवसातव्या इति गाथार्थः॥ ९४॥

अथ तेषा श्रीमहावीरस्तीर्थकर इतिवचोऽपि वक्तुमयुक्तमिति दृष्टान्तेन दर्शयति—

॥वीरजिणेणं ठविअं, तित्थमतित्थंति भासगा सव्वे। माया मे वंज्झत्ति अ वयणविरोहं अयाणंता॥

व्याख्या—वीरजिनेन—श्रीमहावीरेण व्यवस्थापित तीर्थं दुःप्रसभाचार्यं यावदच्छिन्नमपि अतीर्थ-तीर्थं न भवतीति भापकाः सर्वेऽपि भवन्ति। ते च 'माता मे वन्ध्ये'तिवचनविरोधमजानाना मन्तव्याः॥ यदि च तद्व्यवस्थापित तीर्थं न भवेत्, कथ तर्हि स तीर्थकरः। यदि च तीर्थकरः, कथ तर्हि तद्व्यवस्थापित तीर्थमतीर्थं स्यात्, अतीर्थतीर्थव्यवस्थापकत्वतीर्थकरत्वयोर्विरोधादिति गाथार्थः॥ ९५॥

હિવે ચન્દ્રપ્રભાચાર્યાદિકથી ઉપના સમુદાયને શ્રી મહાવીરથી ઉપનાપણું કહે તે સર્વલોકનિંદનીય દૂષણ કહે છે (ગાથાર્થ નથી કર્યો)

જે દિગમ્બરાદિ જનસમુદાય અન્યથી શિવભૂત્યાદિકથી થયા એ અન્ય તીર્થંકર શ્રીમહાવીરને નામે તે પ્રતે અન્યપિતાનો પરે કહે, યત् શબ્દ અને તત् શબ્દને નિત્યે સબંધથી. નથી લજ્જા જે લોકાપવાદભયજનિત લજ્જા જેહને એહવો. અથવા ગઇ સંજ્ઞા છે જેહને પીતમદિરાની પરે નષ્ટચૈતન્ય એહવો જાણવો. સલજ્જ વ્યક્તચૈતન્ય તે અન્યથા જણ્યા અન્યને પિતાને કહે નહીં. ઇમ પૂર્ણિમીયકાદિસમુદાય ચન્દ્રપ્રભાચાર્યાદિકથી થયા તે જઉ લજ્જાવંત હુઇ અથવા સંજ્ઞાવંત હુઈ કિમ તો આપઆપણામાર્ગના આદિકર્તા જે ચન્દ્રપ્રભાચાર્યાદિક તે પ્રતે મૂકીને શ્રીમહાવીરને તીર્થંકર કહે ?, તેવતી તેહનો સમુદાય તે લજ્જારહિત જાણવા, એ ગાથાર્થ ॥ ૯૪ ॥

હિવે તેહનો શ્રીમહાવીર તીર્થંકર એ વચન કહેવું અયુક્ત એહવું દૃષ્ટાંતે કહે છે—

વીરજિને થાપ્યુ તીર્થ તે અતીર્થ એહવુ કહેનારા સર્વઈ માતા માહરી વંધ્યા એહવો-વચનવિરોધ અજાણતા માનવા

શ્રીમહાવીરે થાપ્યુ તીર્થ દુપ્રસભાચાર્યતાઇ અછિન્ન એહવુ એ અતીર્થના કહેનારા સર્વે છે. તે માતા માહરી વંધ્યા ઇ વચનવિરોધને અજાણતા માનવા. જઉ તેહનુ-થાપ્યુ તીર્થ ન હુઈ, કિમ તઉ તે તીર્થંકર ? જઉ તે તીર્થંકર કિમ તો તેહનુ થાપ્યુ, અતીર્થ હુઈ ? અતીર્થને, તીર્થથાપકપણું અને તીર્થંકરપણુ એ બિહુને વિરોધથી. એ ગાથાર્થ. ॥ ૯૫ ॥

अथ श्रीमहावीरव्यवस्थापितमेतत्तीर्थमिति व्यक्त्या यदि निश्चयो भवेत्, तर्हि तदतीर्थमिति नोच्यते एवेति पराकूतनिरासार्थमाह—

॥ तं तित्थं अच्छिण्णं, जस्साइगरो ण लब्भए अण्णो। वीराओ वीरेणं, दुप्पसहंतं तयं भणिअं ॥९६॥

व्याख्या—तत् तीर्थमच्छिन्नं ज्ञेयं यस्य आदिकर्त्ता श्रीमहावीरतीर्थकरादन्यः–चन्द्रप्रभाचार्यादिवदपरो न लभ्यते, तस्य कर्त्ता श्रीमहावीर एव इत्यर्थ । तकं–तत् तीर्थं दुःप्रसभान्तं श्रीमहावीरेण भणित भगवतीसम्मत्या प्राक्प्रदर्शितमेव । तच साम्प्रतं परिशेषात् तपागण एव तीर्थं भवति । तस्यादिकर्त्ताऽन्यः कोऽपि न लभ्यते । या तु श्रीजगच्चन्द्रसूरितः तपा इति प्रसिद्धि, सा तु यात्रानिमित्तक-सङ्घपतिप्रसिद्धिवत्तपोमात्रजन्या । न पुनर्नवीनप्ररूपणापूर्वकनवीनमार्गव्यवस्थापनेन । नहि नामान्तरप्रवृत्तिमात्रेण आचारादि[पराघृत्ति]र्भवतीति तवापि प्रतीतमेवेति सम्यक्पर्यालोचनया तपागण एवाच्छिन्नतीर्थं मन्तव्यमिति गाथार्थः ॥ ९६ ॥

अथैवमच्छिन्ने तीर्थे सिद्धे शेषमतीर्थं तदीयमुखेनैव—

(अथ देव(तीर्थकर)त्वेन देवः 'अरिहंतो मह देवो' त्ति वचनात्तदीयमुखेनैव) व्यवस्थापयन्नाह—

॥ वीरजिणो जइ देवो, तित्थयरत्तेण सच्चवाइ त्ति । ता तट्ठविअं तित्थं सेसमतित्थं सओ सिद्धं॥९७॥

व्याख्या—यदि वीरजिनः सत्यवादी तीर्थकरत्वेन देवः । 'अरिहंतो मह देवो' त्ति वचनात् । 'ता' तर्हि तद्व्यवस्थापितं तीर्थमच्छिन्नम् । अन्यथाऽतीर्थकरत्वेन देवत्वासम्भवात् । एव च तीर्थे सिद्धे शेषं चन्द्रप्रभाचार्यादिव्यवस्थापितसमुदायात्मकमतीर्थं स्वतः सिद्धमिति गाथार्थः ॥ ९७ ॥

हिवे श्रीमहावीरे थाप्यु ते आ तीर्थ एहवु व्यक्ति जउ निश्चय हुई. तउ ते अतीर्थ न कहीई ज. एहवो परनो अभिप्राय ते निरास करिवाने अर्थे कहे छे—

ते तीर्थ अच्छिन्न जेहनो आदिकर्ता अन्य न पामीई. वीरथी वीरे दुःप्रसभाचार्य पर्यंत कहिउ छे.

ते तीर्थ अच्छिन्न जाणवु. जेहनो आदिकर्ता श्रीमहावीरतीर्थंकरथी चंद्रप्रभाचार्यादिकनी परे बीजो न पामीई. तेहनो कर्ता श्रीमहावीरज ए अर्थ. ते तीर्थ दुःप्रसभाचार्य पर्यंत श्रीमहावीरे कहिउ, भगवतीसंमति पूर्वि देखाड्यु ज छे. ते तो हिवडा बीजु दूषणु युक्त छे वती तपागच्छज तीर्थ छे. ते तपागच्छनो आदिकर्ता महावीर विना बीजो कोई न पामीइ अने जे श्रीजगच्चंद्रसूरिथा 'तपा' एहवी प्रसिद्धि, ते तो यात्रानिमिते थइ संघपतीनी परे तपमात्रे ऊपनी, पणि नवीनप्ररूपणापूर्वक नवे मार्गे ते थापवे नहीं नामांतर प्रवृत्तिमात्रे आचारादिक न हुई ते ताहरे पणि प्रतीतज छे. ए विचारणाई तपागच्छ तीर्थ मानवुं. ए गाथार्थः ॥ ९६ ॥

हिवे इम अच्छिन्न तीर्थ सिद्ध थई हुते बीजु ते अतीर्थ. एहवुं तेहनेज मुखे थपावतो कहे छे—

वीरजिन जउ देव तीर्थंकरपणि सत्यवादी, तउ तेणि थाप्यु ते तीर्थ. शेष अतीर्थ स्वभावे सिद्ध.

वीरजिन सत्यवादी तीर्थंकरपणि जउ देव 'अरिहंत ते माहरे देव' ए वचनथी तउ तेहनुं थाप्युं तीर्थ ते अच्छिन्न. इम नही तो तीर्थंकरपणु देवपणाना असंभवथी इम तो तीर्थ सिद्ध थई बीजुं चंद्रप्रभाचार्यादिके थाप्यो जनसमुदायरूप ते अतीर्थ स्वभावसिद्धज. ए गाथार्थः ॥९७॥

अथ पौर्णिमीयकादिमार्गाणां स्वतः श्रीमहावीरव्यवस्थापिततीर्थत्वाभावे सिद्धे तदादिकर्त्तार-श्चन्द्रप्रभाचार्यादयो निजनिजसमुदायान् प्रति किं देवस्वरूपाः उत गुरुस्वरूपा वा ? इतिशङ्कायामाह—

॥ लोइअदेवसरूवा, चंदप्पहमाइणो ण गुरुरूवा । सीसत्ताभावाओ, गुरूवएसस्सणायत्ता ॥९८॥

व्याख्या—लौकिकदेवस्वरूपाश्चन्द्रप्रभाचार्यादयो, न गुरुस्वरूपो । तेषां लौकिकदेवत्वं चाष्टादशदोषसाहित्येऽपि देवस्वरूपोपदर्शनात् प्रतिमार्गं भिन्ननवीनप्रक्रियाकरणाच्च । गुरुस्वरूपाभावे च हेतुमाह—'सीसत्ते'त्यादि । शिष्यत्वाभावात् शिष्यत्वमन्तरेण गुरुत्वं न स्यात् । यदागमः—'हंतूण सव्वमाणं, सीसो होउण ताव सिक्खाहि । सीसस्स हुंति सीसा, ण हुंति सीसा असीसस्स' ॥ १ ॥ त्ति चन्द्रवेध्यकप्रकीर्णके । तत्रापि हेतुमाह—'गुरूवएस' त्ति । यतस्ते किंलक्षणाः ? गुरूपदेशस्यानायत्ताः, गुरूपदेशमन्तरेण निजनिजमार्गप्रवर्त्तका इत्यर्थः । गुरूपदेशमन्तरेण शिष्यत्वं न स्यात्, शिष्यत्वाभावे च गुरुत्वं न स्यादर्थाद्देवत्वमेवेति भावः । 'सीसस्स हुंति सीस' त्ति । कस्याऽपि शिष्यत्वमन्तरेण गुरुत्वं न स्यादेव, गुरुत्वशिष्यत्वयोः सामानाधिकरण्यात् । तेन भगवति श्रीमहावीरे न व्यभिचारः, तस्य शिष्यत्वाभावेन गुरुत्वस्याप्यभावात्, किन्तु देवत्वमेव । यत्तु धर्माचार्यप्रव्राजनार्यत्वादिव्यपदेशः, स च तमेव पुरुषमधिकृत्यौपचारिकोऽवसातव्यः । तेन शिष्यत्वं कस्यचिद्देवायत्तं गौतमादीनामिव, कस्यचिच्च गुर्वायत्तं जम्बूस्वाम्यादीनामिव । परमुभयथापि गुरुत्वसमानाधिकरणमेव शिष्यत्वम् । अत एव सर्वेषामपि सम्यग्दृशाम् आसतामन्ये, तीर्थकृतामपि देवत्वेन श्रद्धानमर्हत्स्वेव, गुरुत्वेन श्रद्धानं गौतमादिसुसाधुष्वेव, धर्मत्वेन च

હિવે પૌર્ણિમીયકાદિમાર્ગને સ્વભાવે શ્રીમહાવીરઈં થાપ્યા તીર્થપણાનો અભાવ સિદ્ધ થએ હુંતે તેહના આદિકર્તા ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકને આપ આપણા સમુદાયપ્રતિ સ્યું દેવસ્વરૂપ અથવા ગુરુસ્વરૂપ ? એહવી આશંકા ઉપરિ કહે છે—

લૌકિકદેવસ્વરૂપ ચંદ્રપ્રભાદિક પણિ ગુરુરૂપ નહીં શિષ્યપણાના અભાવથી ગુરૂપદેશના અનાયત્તપણાથી.

લૌકિકદેવસ્વરૂપ ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિક ગુરુસ્વરૂપ નહી, તેહને લૌકિકદેવપણું તે અઢારદોષ સહિતપણું છતે પણિ દેવસ્વરૂપપણાના દેખાડવાથી માર્ગ માર્ગપ્રતિં ભિન્ન નવીનપ્રક્રિયા કરવાથી, ગુરુસ્વરૂપના અભાવને વિષે હેતુ કહે છે-શિષ્યપણાના અભાવથી શિષ્યપણા વિના ગુરુ પણ નાવે 'માન સર્વ હણીને શિષ્ય થઇને પ્રથમ શીખ શિષ્યને શિષ્ય હુઈ. પણિં ન હુઇ અશિષ્યને શિષ્ય' તિહાઈં હેતુ કહે છે-જે માટે તે કહેવા છે ? ગુરૂપદેશને અનાયત્ત-ગુરૂપદેશ વિના આપઆપણામાર્ગના પ્રવર્તક એ અર્થ ગુરૂપદેશ વિના શિષ્યપણું નાવે. શિષ્યપણાને અભાવે ગુરુપણું ન હુઈજ અર્થથી દેવપણું જ એ ભાવ. કોઇને શિષ્યપણા વિના ગુરુપણું ન હુઇ જ. ગુરુપણાને અને શિષ્યપણાને એક થાનકે છતાપણાથી તેવતી શ્રીમહાવીરને વિષે વ્યભિચાર નહીં તેહને શિષ્યપણાને અભાવે ગુરુપણાના પણિ અભાવથી તઉ સ્યું ? દેવપણું જ.

અને જે ધર્માચાર્યપ્રવ્રાજનાચાર્યપણાનું કહણું તે તેહજ પુરુષ આશ્રયી લક્ષણાઈં જાણવું તેવતી શિષ્યપણું તે કુણેકને દેવને આયત્ત ગૌતમાદિકનીપરેં, કુણેકને ગુરુને આયત્ત જંબૂસ્વામ્યાદિકની પરિં પણિ બિહું પ્રકારે ગુરુપણે એકાશ્રયને વિષે શિષ્યપણું. એતલાજવતી સર્વ સમ્યગ્દૃષ્ટિને બીજા-તો રહો. તીર્થંકરને પણિં શ્રદ્ધાન તે અરિહંત ને વિષે, ગુરુપણિં શ્રદ્ધાન તે ગૌતમાદિકસાધુને વિષે, ધર્મપણિં શ્રદ્ધાન

श्रद्धानं केवलिप्रज्ञप्तज्ञानादिष्वेवेति बोध्यम्। अन्यथा सम्यग्दृष्टित्वासम्भवात्। अत एव चन्द्रप्रभाचार्यादीनां नवीनमार्गप्रकाशने गुरूपदेशानपेक्षण देवत्वमेव, गुरुत्व च तदपत्येपु, धर्मत्व च तत्प्रणीतमार्गे इत्यर्थाद् बोध्यम्। एव देवगुरुधर्मधार्मिकानुष्ठानतद्वत्सु प्रायो जैनानुकृतिकल्पत्वेन जैनाभासत्व मन्तव्यमिति गाथार्थः ॥ ९८ ॥

अथ येन शिवभूत्यादयो देवस्वरूपास्तेन कारणेन निजनिजदर्शनेपु प्रक्रियाकर्त्तारोऽपि भवन्तीति दर्शयति—

॥ तम्मूला पइमग्गं, भिण्णाभिण्णेव पक्किरिआ हुज्जा। जह अण्णउत्थिआणं, अण्णाणस्सेव माहप्पा ॥

व्याख्या—ते शिवभूत्यादयो मूलम्-आदिकारणं यस्या सा तन्मूला, प्रतिमार्ग भिन्ना भिन्नैव प्रक्रिया भवति। तत्र दृष्टान्तमाह—यथा अन्यतीर्थिकाना—साङ्ख्यशाक्यादीनां प्रक्रिया प्रतिमार्गं भिन्ना भिन्ना एव भवन्ति। तत्र हेतुमाह—अज्ञानस्यैव माहात्म्यात्। अज्ञान हि कुत्सितं ज्ञानं मिथ्यादृशामेव भवति। तच्च ज्ञानावरणीय[यापेक्ष]क्षयोपशमवैचित्र्यात् नानाप्रकारं स्यात्। तेन तज्जन्या प्रक्रियाऽपि नानाप्रकारैव स्यात्। 'कारणानुरूपं कार्य'मितिवचनात्। प्रक्रिया च निजनिजदर्शनेपु मर्यादारूपा। सा च निजनिजमार्गाणामादिकर्तृभिः कृतैव भवति, न पुनः प्राचीनाऽपि, परोपदेशसापेक्षत्वेन आदिकर्तृत्वं न स्यात्। आदिकर्तृत्वं च तथाभूतमार्गाणामपरेपामादिकर्तृत्वाभावे शिवभूत्यादीनामेव समर्थितम्। अत एव निजनिजमार्गेपु शास्त्रप्रवृत्तिरपि प्रक्रियानुरोधेनैव स्यात्। तथाहि—'श्रीचन्द्रप्रभसूरिराट् स भगवान् प्राचीकशत्पूर्णिमा'मित्यादिशास्त्ररचना तन्मतप्रक्रियानुरोधेनैव।

ते केवलीप्ररूपितज्ञानादिकने विषे ज जाणवु. ए्म विना सम्यग्दृष्टिपणाना असंभवथी. एतलाजवती चंद्रप्रभाचार्यादिकने विषे नवीनमार्गप्रकाशनने विषे गुरुपदेशनु अनपेखवु ते देवपणिज गुरुपणु ते तेहना अपत्यने विषे, धर्मपणु ते तेहना प्ररूप्या मार्गने विषे. एतलु अर्थथी ज जाणवु पणि देवगुरुधर्म धार्मिकानुष्ठान तद्वतने विषे प्राहे जैनना अनुकारनी सरिखाइ पणि जैनाभासपणु मानवु. ए गाथार्थ. ॥९८॥

हिवे येणे कारणे शिवभूत्यादिक ते देवरूप, तेणे कारणे आपआपणा दर्शनने विषे प्रक्रियाना करनार पणि हुई एहवु देखाडे छे—

तन्मूलक मार्ग मार्गप्रते भिन्न भिन्न प्रक्रिया हुई. जिम अन्यतीर्थीनी, अज्ञाननाज माहात्म्यथी.

ते शिवभूत्यादिक आदिकारण छे जेहनु ते तन्मूलक. ते प्रतिमार्गई भिन्न भिन्न ज प्रक्रिया हुई तिहा दृष्टांत कहे छे—जिम अन्यतीर्थिक जे सांख्यशाक्यादिकनी प्रक्रिया मार्ग मार्ग प्रति भिन्न भिन्न ज हुई तिहां हेतु कहे छे—अज्ञानमाहात्म्यपणाथी. अज्ञान ते कुत्सित ज्ञान, ते ते ज्ञानावरणने अपेक्षाने जे क्षयोपशम तेहना विचित्रपणाथी नाना प्रकारे हुई. ते वती तेणि जन्य प्रक्रिया नानाप्रकारे ज हुई. 'कारणने सरिखु ज कार्य' ए वचनथी. प्रक्रिया ते आपआपणा दर्शनने विषे मर्यादारूप. अने ते आपआपणा मार्गने आदिकरताई करी हुई. पणि पूर्वली नही. परना उपदेशनी अपेक्षापणि ते आदिकर्तापणु न हुई. आदिकर्तृपणु ते तेहवा मार्गने बीजाने आदिकर्तृपणाने अभावे शिवभूत्यादिकने ज समर्थ्यु छे. एतला ज वती शास्त्रप्रवृत्तिपणि प्रक्रियाने अनुरोधि ज हुई. 'चंद्रप्रभाचार्य ते पूर्णिमा

तथा 'ण छिवंति जहा देहं, ओसरणे भावजिणवरिंदाणं। तह तप्पडिमंपि सया पूइंति ण स(व्व)ड्ढणारीओ' ॥ १ ॥ त्ति चैत्यवन्दनकुलके जिनदत्ताचार्येण स्वकृतप्रक्रियानुरोधेनैव तथाशास्त्ररचना कृता। तथा निजप्रक्रियानुरोधेन शासनस्य कलङ्कदानमपि। 'पूएइ मूलपडिमपि साविआ चिइनिवासिसम्मत्तं। गब्भावहारकल्लाणं पि णहु होइ वीरस्स' ॥ १ ॥ त्ति उत्सूत्रपदोद्घाटनकुलके जिनदत्ताचार्येणैव स्वकृतप्रक्रियानुरोधेनैव कृतं मन्तव्यम्। तथा आञ्चलिकेनापि श्रीआवश्यकनिर्युक्तिदीपिकायाम्–'सामाइअंमि उ कए, समणो इव सावओ हवइ जम्हा। एएण कारणेणं बहुसो सामाइअं कुज्जा' ॥ १ ॥ इत्यत्र बहुशः सामायिककरणं जन्मापेक्षया, न तु दिनापेक्षयेति व्याख्यातम्। अत एव तेषां ग्रन्थानामप्रामाण्यमेव, सर्वासामप्युक्तप्रक्रियाणां सर्वज्ञमूलकत्वाभावात्। सर्वज्ञमूलिका हि प्रक्रिया नानाप्रकारा न भवति, सर्वेषामपि सर्वज्ञानामेकवाक्यत्वात्। अत एव चतुर्विंशतितीर्थेषु प्रक्रियाभेदो न भवत्येव। यत्तु आद्यन्ततीर्थयोः पञ्चमहाव्रतानि शेषेषु च तीर्थेषु चत्वारि महाव्रतानि भवन्ति, तन्न प्रक्रियाभेदः। स्त्रीपरित्यागस्य सर्वत्रापि समानत्वात्, सर्वैरपि तीर्थकृद्भिस्तथैव भणितत्वेनैकवाक्यताया अनपायादिति गाथार्थः ॥ ९९ ॥

अथ शिवभूत्यादिप्ररूपितमार्गमाश्रितः कीदृशो भवतीति दर्शयति—

॥ तस्स य णिस्सं पत्तो जिणमयसत्ताविलोवगो पावो। अण्णत्थ णत्थि अत्थि अ इहेव दुहओवि दुव्वयणो ॥

व्याख्या—तस्य च (कल्पितार्थस्य। च. पूर्वोक्तसङ्गतिद्योतनार्थः) शिवभूत्यादिप्ररूपितमार्गस्य च निश्रां प्राप्तः, तन्निश्रामेव शरणीकृत्य प्रवर्त्तमान इत्यर्थः। अनेन विशेषणेन जैनमार्ग(पतितस्तद्वद्)माश्रितः

प्रगट करतो हुओ'–एहवो शास्त्रनी रचना तेहनी प्रक्रियाने उद्देशीने ज, 'जिम समवसरणने विषे भावजिनने न अडि नारी, तिम तेहनी प्रतिमापणि नारीओ न पूजि' एहवु जिनदत्ताचार्ये ज कीधु जे चैत्यवंदनकुलक तेहने विषे पोतानी करी प्रक्रियाने अनुरोधे ज शास्त्ररचना करी.

वली पोतानी प्रक्रियाने वशे शासनने कलंकदानपणि 'श्राविका मूलप्रतिमाने पूजि,–चैत्यवासीने समकित, गर्भापहार कल्याणक ते महावीरने नही' ए त्रिणे ठामे तपा भूले छे एहवु उत्सूत्रपदोद्घाटनकुलकने विषे जिनदत्ताचार्ये पोते करी प्रक्रियानुरोधि ज कीधु मानवु', वली आंचलिके पणि आ० नि० दीपिकाने विषे सामाइक करे हुते श्रमणसरिखो श्रावक हुई जे वती इणि कारणे घणीवार सामाइक करई इहा घणीवार सामायिक करवु ते जन्मनी अपेक्षाइ. पणि दिननी अपेक्षाई नहीं, इम वखाण्यु छे एतलाजवती ते ग्रंथनु अप्रमाणपणु ज सर्वे प्रक्रियाने सर्वज्ञमूलकारणना अभावथी सर्वज्ञमूलकप्रक्रिया ते नानाप्रकार न हुई, सर्वई सर्वज्ञई एकवाक्यपणाथी एतलाजवती चतुर्विंशतितीर्थने विषे प्रक्रियाभेद न हुइ. अने जे आद्यंततीर्थने विषे ५ पंचमहाव्रत अने शेषतीर्थने विषे च्यार महाव्रत हुइ. ते प्रक्रियाभेद नहीं स्त्रीपरित्यागने सर्वत्रई समानपणाथी, सर्वे तीर्थंकरे तिमज कहेवा पणि करी एकवाक्यताना अनपायपणाथी ए गाथार्थ ॥९८॥

हिवे शिवभूत्यादिके प्ररूपितमार्गप्रते आश्रयी ते कहेवो हुइ. ते देखाडइ छइ.

तेहनी निश्राई पहुतो जिनमतसत्तानो विलोपक महापापवंत, अन्यत्र ते धर्म नथी अने इहा छे इम बि प्रकारे दुर्वचन अथवा दुर्वदन

कश्चित् उत्सूत्रभाष्यपि नियमेन तथाभूतो न भवतीत्यग्रे दर्शयिष्यमाणस्य यथाच्छन्दादेर्व्यवच्छेदः कृतो बोध्यः। अयं च प्रस्तुतः कीदृशो भवतीत्याह–' जिणमये 'त्यादि। जिनमतं–जैनशासनं तस्य सत्ता–सद्भावः तस्य विलोपको–विशेषेण लोपकोऽपलापी। अत एव पापः–पापं विद्यते यस्येति मत्वर्थीयाण्विधानात् पापः पापात्मेत्यर्थः। अथ येन प्रकारेण सत्तापलापकः त प्रकारमाह–' अण्णत्थे 'त्यादि। अन्यत्र–अस्मद्दर्शनादतिरिक्तदर्शने नास्ति अर्थाज्जैनसत्ता। अस्मन्मार्गादतिरिक्तं यज्जैननाम्ना दर्शनं तत्सर्वं जैनाभासरूपमेवेत्यर्थः। अस्ति च, क्व? इहैव–अस्मद्दर्शन एव। अस्मद्दर्शनमेव जैनशासनं सम्यगिति। द्विधाऽपि दुर्वचन'–दुष्ट केवलपापरूपं उत्कृष्टपापहेतुत्वेन वचनं यस्य स तथा। उत्कृष्टत्व च यत्र जैनसत्ता तत्र नास्ति, यत्र च नास्ति तत्रास्तीति भणनेनोत्कृष्टमृषाभाषित्वादित्यर्थः। उत्कृष्टमृपाभाषणजन्यं पापमप्युत्कृष्टमेव भवति।

यदुक्तम्—' एकत्रासत्यजं पापं, पापं निश्शेषमेकतः। द्वयोस्तुलावधृतयो–राद्यमेवातिरिच्यते ' ॥ १ ॥ इति योगशास्त्रवृत्तौ। एवमुत्कृष्टमृपाभाषणेन दुर्वचनो भवतीति क्रिया गम्या। न पुनर्जैना एव न सन्तीत्येवंरूपेण जैनसत्तापलापी, (असम्भवात) स्वरूपहानिप्रसक्तेश्च स्वयमेवात्मनो जैनत्वेनोद्घोषणात्। तस्माज्जैने जैनसत्ताया अभावं भणन् जैनसत्तापलापीत्युच्यते। स च पापीतिकृत्वा ' दुव्वयणो ' त्ति। एकमेव विशेषण ' कगचजतदपयवा प्रायो लुगि ' ति (८–१–१७७।) प्राकृतसूत्रनिष्पत्त्या कार्यकारणभावेनाऽपि योजनीयम्। तथाहि—यस्माद् दुर्वचनः तस्मादेव दुर्वदनः–दुष्टं पापहेतुत्वेन द्रष्टुमप्यकल्प्यं वदनं–मुख यस्य स तथा, अदर्शनीयमुख इत्यर्थः [सम्मतिस्तु ' उम्मग्गदेसणाए ' इत्यादिरूपेण प्रागुपदर्शितैव] लोकेऽपि दुर्वचनः अनालापनीय इति भणित्वा दूरतस्त्यजन्तीति प्रतीतमेवेति गाथार्थः ॥१००॥

શિવભૂત્યાદિકે પ્રરૂપિતમાર્ગની નિશ્રા પામ્યો તેહની નિશ્રાજ શરણકરીને પ્રવર્તતો એ અર્થ. એણિં વિશેષણિં જૈનમાર્ગને કુણેક ઉત્સૂત્રભાષી નિયમે તેહવો ન હુઇ. ઇમ આગિ દેખાડીતો જે યથાચ્છંદાદિકે તેહનો વ્યવચ્છેદ કીધો જાણવો. એતે ઇહા ભણ્યો કહેવો હુઈ ? તે કહે છે, જિનશાસનની સત્તા તેહનો વિશેષેં ઓલવનાર એતલા જ વતી પાપી–પાપ છે જેહને એવતી **मत्वर्थे अण्** પ્રત્યયના નીપજાવનાથી પાપ પાપાત્મારૂપ એ અર્થ હિવેં જિણિ પ્રકારે જૈનસત્તાનો અપલાપી તે પ્રકાર કહે છે—અમ્હારા દર્શનથી બીજાદર્શનને વિષે નથી અનુમાનથી જૈનસત્તા. અમ્હારા માર્ગથી અતિરિક્ત જૈનનામે દર્શન તે સર્વ જૈનાભાસરૂપજ એ અર્થ છઈ કિહા ? અમ્હારાજ દર્શનને વિષે અમ્હારૂ દર્શન તેહજ જૈનશાસન ભલુ. ઇમ દુર્વચન દુષ્ટ–કેવલપાપરૂપ ઉત્કૃષ્ટપાપહેતુપણિં વચન છે જેહનુ તે તેહવો ઉત્કૃષ્ટપણું તે જિહા જૈનસત્તા, તિહા નથી, અને જિહા નથી, તિહા છે ઇમ કહે વે ઉત્કૃષ્ટમૃષાભાષિપણાથી. એ અર્થ ઉત્કૃષ્ટમૃષાભાષણે જન્ય પાપ તે પણિ ઉત્કૃષ્ટ જ હુઇ ' એક ઠામે અસત્યજનિત પાપ તે, અને એકત્ર સકલપાપ, બિહુ તુલાઈ ધરે હુ તે પ્રથમ તે અધિક થાઈ ઇમ ઉત્કૃષ્ટમૃષાભાષણે દુર્વચન. હુઇ એ અર્થ બાહિરથી લેવો પણિ જૈનજ નથી ઇમ જૈનસત્તાનઉ અપલાપી નહિ સ્વરૂપહાનિનાપ્રસંગથી પોતેજ આત્માને જૈનપણિં કહેવાથી. તેવતી જૈનને વિષિં જૈનસત્તાના અભાવને કહેતો જૈનસત્તાનો અપલાપી કહીઈ છે, તે પાપી એહવુ જાણીને **दुव्वयणो** એ એકજ–વિશેષણ તે ' **कगचजेत्यादि** ' પ્રાકૃતસૂત્રની નિષ્પત્તિ કાર્યકારણપણિં જોડવુ. તે દેખાડે છે. જે માટિં દુર્વચન, તે માટિં દુર્વદન દુષ્ટપાપહેતુપણિં જોવાપણિં અકલ્પ્ય–વદન મુખ છે જેહનુ એહવો અણુજોવાયોગ્ય મુખ ઇત્યર્થઃ શાખ તો '**उम्मग्ग**' ઇત્યાદિ રૂપિ પૂર્વે દેખાડી છે જ. લોકને વિષે પણિં દુર્વચન તે ન બોલાવવો ઇમ કહીને દૂરથી ત્યજે છે એ પ્રસિદ્ધ જ. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૦૦ ॥

अथ तदीयमुखनिर्गतधार्मिकवचनान्यपि श्रोतव्यानि न भवन्तीति दृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—

॥तम्मुहधम्मिअसद्दा सोउमकप्पा तहा सुदिट्ठीणं। सुगताइबुद्धिगहिआ जह जिणपडिमा वि परिचज्जा॥

व्याख्या—तेषां दिगम्बरपौर्णिमीयकादीनां मुखानि तन्मुखानि। तेभ्योऽर्थान्निर्गताश्च धार्मिकशब्दा–व्यवहारतो धर्मवाचकाः सुदृष्टीनां–सम्यग्दृशां श्रोतुमप्यकल्प्याः, निजनिजमार्गव्यवस्थापकत्वेन निश्चयतो ह्यधर्मरूपत्वात्। तत्र दृष्टान्तमाह–यथा सुगतादिबुद्धिगृहीता–इयं मूर्त्तिः सुगतसम्बन्धिनीति-बुद्ध्या सौगतैः परिगृहीता जिनप्रतिमाऽपि सम्यग्दृशा परित्याज्या भवतीति गाथार्थः ॥ १०१ ॥

अथोक्तमेवार्थमुदीपयन्नाह—

॥ तेणं-सोभिनिविट्ठो दट्ठुंपि ण कप्पइ सुदिट्ठीणं। एयं वयणं दूरे तस्संबंधी सुदिट्ठीवि ॥१०२॥

व्याख्या—येन कारणेन दुर्वचनः, तेन कारणेन सोऽभिनिविष्टो द्रष्टुमपि न कल्पते। सुदृष्टीनां–सम्यग्दृशामिति वचनं दूरे, तत्सम्बन्धी सुदृष्टिरपि–सम्यग्दृष्टिरपि मिथ्यादृष्टिवत् द्रष्टुं न कल्पते। यदाह चूर्णिकृत्–'खलुसद्दा णिच्छयविहीए अवावण्णदंसणा तहवि वावण्णदंसणा इव दट्ठव्वा, ते अ दट्ठुंपि न लब्भ'त्ति प्रागुपदर्शितम् (पृ० १४५) ननु निश्चयतः सम्यग्दृष्टिः कथमभिनिवेशिसम्बन्धी स्यात्? । उच्यते–तथाभव्यत्वयोगेन दर्शनमोहनीयक्षयोपशमवशेन अङ्गीकृतमार्गे असद्ग्रहाभावात्

હિવે તેહના મુખથી નીકલ્યા ધાર્મિકવચન પણિ સાંભલવા નહીં તે દષ્ટાંતે સમર્થતો કહે છે—

તેહના મુખના ધાર્મિકશબ્દ તે સાંભલવાને અકલ્પ્ય તિમ, સુદષ્ટિને સુગતાદિબુદ્ધિ ગૃહિત જિમ જિનપ્રતિમા પણિ છાંડવી

તે દિગંબરપૂનમીઆદિકના મુખ, તેથી નીકલ્યા વ્યવહારથી ધર્મવાચકશબ્દ તે સુદષ્ટિને સાંભલવાને પણિ અકલ્પ્ય આપઆપણા માર્ગને થાપક પણિ નિશ્ચયથી તે અધર્મરૂપપણાથી તિહાં દષ્ટાંત કહે છે— જિમ સુગતાદિકની બુદ્ધિ ગ્રહી એ મૂર્તિ તે સુગતિસંબંધિની એહવી બુદ્ધિ સૌગતિં ગ્રહી જિનની પ્રતિમા પણિ સમ્યગ્દષ્ટિને છાંડવી હુઈ અત એવ સામાન્યરીતિં પ્રતિમા વાંદવી પૂજવી ઇમ દુર્વિદગ્ધમતિને ઘણીઈ શાસ્ત્રતાત્પર્ય અણસમજતે ઉચ્છૃંખલે 'जावंति चेइआइं' '(जाइ) जिणबिंबाइं' ઇત્યાદિકનો સંપ્રદાયાર્થ અણસમઝી લિખ્યું છે તે મિથ્યા જાણિવું એ ગાથાર્થઃ ॥૧૦૧॥

હિવે કહ્યો તેહજ અર્થ દીપાવતો કહે છે—

તે વતી તે અભિનિવિષ્ટ જોવા પણિ અકલ્પ્ય એ વચન તો દૂર તે સંબંધી સુદષ્ટિ પણિ.

વૃત્ત્યર્થ—જેણિ કારણે દુર્વચન તેણિ કારણે તે અભિનિવેશી જોવા પણિ કલ્પે નહી સુદષ્ટીને એ વચન તો દૂર, પણિ તે સંબંધી સમ્યગ્દષ્ટી પણિ મિથ્યાદષ્ટિની પરે ન કલ્પે.' 'खलु–શબ્દથી નિશ્ચયનયે અવ્યાપન્નદર્શનની પણિ વ્યાપન્નદર્શનની પરિં તે પણિ જોવા ન કલ્પે' એ તો પૂર્વે દેખાડયું છે પૂર્વપક્ષ–નિશ્ચયથી સમ્યગ્દષ્ટિ તે કિમ અભિનિવેશીસંબંધી હુઈ? કહીઈ છે–તેહવા ભવ્યપણાને યોગે દર્શનમોહનીયક્ષયોપશમને વશે અંગીકૃતમાર્ગનિં વિષિ અસદ્ગ્રહના અભાવથી કુણેકને સમ્યક્ત્વની

कस्यचित् सम्यक्त्वावाप्तिर्भवत्येव, परं तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन तत्सम्बन्धपरित्यागे सामर्थ्याभावात् तदाज्ञावर्त्त्यैव भवतीति बोध्यम् । यतः कारणात् तत्सम्बन्धेन निश्चयतः सम्यग्दृष्टिरपि द्रष्टुमकल्प्यो भवति । तेनैव कारणेन तैः सह संवासादिकमपि निषिद्धम् । सम्मतिस्तु 'उम्मग्गदेसणाए' इत्यादिगाथा-चूर्णिरेव प्रागुपदर्शितेति बोध्यम् । निषिद्धसमाचरणेन अङ्गीकृतजिनाज्ञाविराधकः सोऽप्यदर्शनीयो भवतीति (युक्त्यैवेति भणनेन) तन्मार्गपतितोऽभिनिवेशी तु सुतरामेव अदर्शनीयः । यद्विषं घ्राणदेशमागत सद्यः प्राणवियोजकं भवति, तद्विष भक्षितं सत् सुतरामेवेति प्रागुक्तस्यार्थस्योद्दीपनमिति गाथार्थः ॥१०२॥

अथोन्मार्गपतित उत्सूत्रभाषी संसारे कियन्तं कालं दुःखभागू भवतीति सूत्रेण साक्षादाह—

॥ सोभिणिवेसी णिअमा अणंतसंसारदुक्खसलिलणिही । आसायणाइ बहलो जहा जमाली तओवणयओ ॥

व्याख्या—स जैनमार्गसत्तापलापी 'उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण' मित्यादिगच्छाचारप्रकीर्णकोक्तस्वरूपो नियमात् अनन्तसंसारदुःखसलिलनिधिः । अनन्तसंसारेण हेतुभूतेन यद् दुःखं तस्य सलिलनिधिः—समुद्रो भवति । यदागमः—'उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण साहूण गोयमा ! णूणं । संसारो अ अणंतो होइ अ सम्मग्गणासीणं' ॥ १ ॥ ति गच्छाचारप्रकीर्णके (गा० ३१) एतद्व्याख्यानं यथा-'उम्मग्गो' त्ति । उन्मार्गो–निह्नवमार्गः तस्य मार्गः—परम्परा तस्मिन् । यद्वा उन्मार्गरूपो यो मार्गस्तस्मिन् समित्येकी-भावेन 'प्र' इति नानाप्रकारेण स्थितानां साधूनां–साध्वाभासानामाचार्यादीनां हे गौतम ! नूनं–निश्चितं संसारः–चतुर्गत्यात्मकः न विद्यतेऽन्तो यस्य सोऽनन्तो भवति । चकारः स्वगतानेकभेद-

---

અવાપ્તિ હુઈ જ. પણિ તથાવિધકાલાદિકસામગ્રીને યોગિ તેહના સબંધના પરિત્યાગને વિષે સામર્થ્યના અભાવથી તેહની આજ્ઞાનો વર્ત્તી જ હુઈ. એહવું જાણવું જે કારણથી તેહને સબંધે નિશ્ચયથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ-પણિં જોવાની અકલ્પ્ય હુઈ તેણેંજ કારણિં તે સાથિ સંવાસાદિકપણિ નિષેધ્યું સાખિ તો 'उम्मग्ग' ઇત્યાદિગાથાની ચૂર્ણિ જ પૂર્વિ દેખાડી તે જાણવું નિષિદ્ધને આચરણે અંગીકૃતજિનાજ્ઞાનો વિરાધક તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ એ જો અદર્શનીય એહવું કહે તેં તેહના માર્ગમા પડ્યો અભિનિવેશી તો અતિહિં અદર્શનીય જાણવો. જે વિષ નાસિકાદેશે આવ્યું હુતું તત્કાલ પ્રાણનું નાશક હુઇ તે વિષ ખાધું હુતું અતિહિં જ એ પૂર્વિ કહ્યા અર્થનું ઉદ્દીપન એ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૦૨ ॥

હિવે ઉન્માર્ગે પડ્યો ઉત્સૂત્રભાષી સંસાર ને વિષે કેતલો કાલ દુઃખનો ભજનાર હુઈ. તે સૂત્રેં સાક્ષાત્ કહે છે—

તે અભિનિવેશી નિયમે જ અનંતસંસારના દુઃખનો સમુદ્ર હુઈ આશાતના અતિબહુલ વતી. જિમ જમાલી તેહનાજ દૃષ્ટાંતથી

વૃત્ત્યર્થ—તે જૈનમાર્ગની સત્તાનો અપલાપી 'उम्मग्गमग्ग' ઇત્યાદિ જે ગચ્છાચારપઇન્નાની ગાથાઈ ઉક્તસ્વરૂપ નિયમથી અનંતસંસારકારણરૂપે જે દુઃખ તેહનું સમુદ્ર હુઈ એ ગાથાનું વ્યાખ્યાન કહે છે-ઉન્માર્ગ તે નિહ્નવમાર્ગ, તેહની પરંપરા તેહને વિષિં. અથવા ઉન્માર્ગરૂપ જે માર્ગ તેહને વિષે, સમ તે એકપણિ, 'પ્ર' ઇતિ નાનાપ્રકારે સ્થિત–રહ્યા સાધ્વાભાસ જે આચાર્યાદિક તેહને હે ગૌતમ ! નિશ્ચયે ચતુર્ગતિરૂપસંસાર અનંત હુઈ. ચકાર તે પોતાના અનેકભેદનો સૂચક. કહેવાને ? જિનભાષિતમાર્ગના ઓલવનાર તેહને, હિવેં અનંત-પણિ જઘન્યાદિભેદિ ભિન્ન નાના પ્રકાર છે તે વતી તે નિયમનું સૂચક વિશેષણ કહે છે. તે અભિનિવેશી

सूचकं । किंभूताना ? सन्मार्गनाशिना–जिनोक्तमार्गापलापिनामिति । अथ अनन्त हि जघन्यादिभेदभिन्न नानाप्रकार भवतीति तन्नियमसूचकविशेषणमाह–स तथाभूतोऽभिनिवेशी किंलक्षणः ? आशातनाबहुलः– उन्मार्गस्थित सन् मार्गाऽपलापी जिनादीना कदा अनेन उक्त (कलङ्कदानेन) जिनानुक्तमपि जिनोक्तमित्येववासदूदूषणोद्भावनेन जिनादीना सर्वेषामपि उत्कृष्टाशातनया बहुल आशातनाबहुलः । तस्य हि नियमात् देशोनापार्द्धपुद्गलपरावर्त्तावशेषससारो भवति । तेनाशातनाबहुल इति विशेषणेन ससारोऽनन्तोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तावशेषोऽभिहितः । ' अद्धापरिअट्टओ अ देसूणो आसायणबहुलाणमि 'तिवचनात् । तत्र दृष्टान्तमाह–' जहा जमालि ' त्ति । यथा जमालिर्भगवज्जामाता । अथ जमालिराशातनाबहुलः कुतो ज्ञात ? इत्याह–तदुपनयतः । स एव-जमालिरेवोपनयो–दृष्टान्तस्तदुपनयस्ततस्तदुपनयतः । चकार एवकारार्थे । जमालिदृष्टान्तादेवेत्यर्थः । दृष्टान्तो हि दार्ष्टान्तिकापेक्षया विवक्षितधर्मेण नियतोऽधिकश्च भवति । तेन यत्र क्वापि प्रवचनप्रत्यनीकाना निरूपण तत्र दृष्टान्तः प्रायो जमालिरेव । '

तथाहि–' आयरिअपरपरएण आगय जो उ छेयबुद्धीए । कोवेइ छेअवाई जमालिणासं स णासीहिति ॥१॥ त्ति सूत्रकृदङ्गनिर्युक्तौ (गा० १२५) । वृत्तिर्यथा–'आचार्याः–श्रीसुधर्मस्वामि–जम्बूस्वामि–प्रभवा–ऽऽर्यरक्षिताद्या. तेषा परम्परा–प्रणालिका पारम्पर्यं तेनाऽऽगत यद् व्याख्यान–सूत्राभिप्राय., तद्यथा -व्यवहारनयाभिप्रायेण क्रियमाणमपि कृत भवति । यस्तु कुतर्कदर्प्पाध्मातमानसो मिथ्यात्वोपहतदृष्टितया ' छेकबुद्ध्या ' कुशाग्रीयशेमुषीकोऽहमिति कृत्वा कोपयति–दूषयति–अन्यथा तमर्थं सर्वज्ञप्रणीतमपि व्याचष्टे ' इत्यादि यावत् ' जमालिनाशं–जमालिनिह्नववत् सर्वज्ञमतविगोपको विनङ्क्ष्यति– अरघट्टघटीयन्त्रन्यायेन ससारचक्रवालं वम्भ्रमिष्यती 'त्यादि । एतेन बहुकष्टकारिणो जमालेरनन्तससारो

કેહવો છે ? આશાતનાઇ બહુલ ઉન્માર્ગને વિષે રહ્યો હુંતો માર્ગનો અપલાપી જિનાદિકનો. કિંવારે એ જિને કહિઉ ? જિને ન-કહિઉ તે જિને કહિઉ એણિરીતિ અણછતાદૂષણને પ્રગટ કરવે જિનાદિક- સર્વેનઓ, ઉત્કૃષ્ટી આશાતનાઈ, આશાતના બહુલ, તેહને નિયમે જ દેશે ઉણો અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત થાકતો સસાર હુઇ, તે વતી આશાતનાબહુલ એ વિશેષણે અનતપણિ અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત અવશેષ કહિયો એ વચનથી, તિહા દષ્ટાત કહે છે–જિમ જમાલિ–ભગવતનો જમાઇ. હિવે ભગવજ્જામાતા આશાતનાબહુલ તે કિમ જાણ્યો ? તે ઉપરિ કહે છે–તે જમાલિ જ ઉપનય-દષ્ટાત, તેથી ચકાર તે અવધારણનો અર્થ બોલે, એતલે, જમાલિદષ્ટાતથી જ દષ્ટાત તે જેહનું સ્વરૂપ કહતા હુઇઈ દાર્ષ્ટાતિક તેહની અપેક્ષાઈ ઇપ્સિત ધર્મે નિયત અનિં અધિક હુઇ. તે માટે જિહા કિહા એ પ્રવચનપ્રત્યનીકના નિરૂપણ તિંહા પ્રાહે જમાલિ જ દષ્ટાત કહ્યો છે.

' આચાર્ય પરંપરાઇ આવ્યું અનુક્રમે છેકવાદી થઇને તે જમાલિની પરિ નાશ પામે' આચાર્ય તે સુધર્માસ્વામિ જબૂસ્વામિ પ્રભવાર્યરક્ષિતાદ્યનેક, તેહની પરપરા જે સપ્રદાય તેણિ આવ્યું જે વ્યાખ્યાન–સૂત્રનો અભિપ્રાય વ્યવહારે નયાભિપ્રાયે કરવા માડયુ કર્યું જ હુઇ અને કુતર્કે બલ્યુ છે ચિત્ત જેહનું એહવો મિથ્યાત્વે ઉપહતદર્શન પણિ, ડાહી બુદ્ધિ દર્ભના અણીની પરિં તીક્ષ્ણબુદ્ધિ હુ એહવુ જાણિ દૂષિ વિપરીત તે અર્થ સર્વજ્ઞનો પ્રણીત વખાણિ ઇમ યાવત્ જમાલિ નિહ્નવની પરિં સર્વજ્ઞમતનો વિગોપક વિણસસ્યે–અરહટ્ટઘટીના યત્રને ન્યાયે સંસાર ચક્રવાલપ્રતિ ભમસ્યે ઇત્યાદિ એતલુ કહેતે બહુ કષ્ટકારી જમાલિને અનંતસંસાર નહિં હુઇ. એ પરની એ આશકા ટાલી.

न भविष्यीति पराशङ्काऽपि परास्ता । यत इह कारणं तावत् सर्वज्ञमतविगोपनं, तस्य च कार्य 'कारणानुरूपं कार्य 'मितिवचनात् अरघट्टघटीयन्त्रन्यायेन संसारचक्रवाले भूयोभूयः परिभ्रमणम् । एतच्चानन्तसंसारिणामेव भवति । अन्यथा अरघट्टघटीयन्त्रन्यायस्य निराश्रयता स्यात् । तस्माद्यस्य कस्याप्येकेन्द्रियादिषु पुनः पुनरुत्पादेन द्राघीयसी संसारस्थितिर्भवति, तमुद्दिश्यैवाऽय न्यायः प्रवर्त्तते । तथाहि—

'एअं पुण एव खलु अण्णाणपमायदोसओ णेअं । जह दीहा कायठिई भणिआ एगिंदिआईण' ॥ १ ॥ ति उपदेशपदगाथा (१६) व्याख्यायाम्—'एकेन्द्रियादिषु जातिषु दूरमनुजत्वलक्षणासु अरघट्टघटीयन्त्रन्यायक्रमेण पुन' पुनरावर्त्तते । एतदपि कुत सिद्धम् ? इत्याह—यस्मात्कारणाद् द्राघीयसी कायस्थितिः—पुनः पुनर्मृत्वा तत्रैव काये उत्पादलक्षणा, भणिता—प्रतिपादिता सिद्धान्ते एकेन्द्रियादीनाम्—एकेन्द्रियद्वीन्द्रियादिलक्षणाना जीवाना 'मिति । तथा चातुर्गतिकसंसारपरिभ्रमणहेतुश्रुतमात्रविराधनायामपि जमालिरेव दृष्टान्ततया भणितः । तथाहि—'इच्चेइअं दुवालसग गणिपिडग तीते काले अणता जीवा आणाए विराहेत्ता चाउरत ससारकतारं अणुपरिअट्टिंसु १ । इच्चेइअं दुवालसग गणिपिडग पडुप्पन्नकाले परित्ता जीवा आणाए विराहेत्ता चाउरंत ससारकतार अणुपरिअट्टति २ । इच्चेइअ दुवालसंग गणिपिडग अणागए काले अणता 'जीवा आणाए विराहित्ता चाउरतं संसारकतारं अणुपरिअट्टिस्सति ३ 'त्ति नन्दीसूत्रे (सू० ५७)

वृत्तिर्यथा-'इच्चेइअ 'मित्यादि । इत्येतद् द्वादशाङ्गं गणिपिटकं अतीते काले अनन्ता जीवा आज्ञया—यथोक्ताज्ञापरिपालनाभावेन विराध्य चातुरन्त संसारकान्तारं "विविधशारीरमानसानेकदुःखविटपिशतसहस्रदुस्तरं भवगहन 'अणुपरिअट्टिंसु' त्ति, अनुपरावृत्तवन्त आसन । इह द्वादशाङ्ग सूत्रार्थोभयभेदेन त्रिविध द्वादशाङ्गमेव आज्ञा—आज्ञाप्यते जन्तुगणो हितप्रवृत्तौ यया साऽऽज्ञेति व्युत्पत्तेः, ततः सा त्रिधा, तद्यथा—सूत्राज्ञा अर्थाज्ञा तदुभयाज्ञा । सम्प्रत्यमूपामाज्ञाना विराधनाश्चिन्त्यन्ते—यदाऽभिनिवे-

---

જે માટિ ઇહા કારણ તો સર્વજ્ઞમતનુ વિગોપન અને તેહનું કાર્ય તે કારણ ને અનુરૂપ કાર્ય એ વચનથી અરહટ્ટની ઘડીના યત્રને ન્યાયે સસાર ચક્રવાલને વિષે ફિરીને પરિભ્રમણ એ તો અનંતસસારીને હુઈ. ઇમ નહીં તો અરઘટ્ટઘટીયંત્રના ન્યાયને વિષય રહિતપણુ થાઈ. તે માટે જે કોઇને એકેંદ્રિયાદિકને વિષે વારંવાર ઉપજવે લાંબી સંસારની સ્થિતિ હુઈ, તે ઉદ્દેશીને જ એ ન્યાયે પ્રવર્ત્તઇ. તે દેખાડે છે—એ અજ્ઞાનપ્રમાદને દોષે જાણવુ જિમ દીર્ઘકાયસ્થિતિ એકેંદ્રિયાદિકને કહી એ ઉપદેશપદની ગાથાના વ્યાખ્યાનને વિષે—એકેંદ્રિયાદિક જાતિ જિહા દૂર મનુષ્યપણુ પામવુ પદવીને વિષે અરઘટ્ટઘટીયત્ર ન્યાયને ક્રમે ફિરી ફિરી પ્રવર્તઈ તે પણિ કિમ સિદ્ધ થયુ તે કહે છે—જે કારણથી દીર્ઘકાયસ્થિતિ ફિરીફિરીને મરીને તેહજ કાયને વિષે ઉત્પત્તિરૂપ કહી સિદ્ધાતને વિષે, એકેંદ્રિયાદિ જાતિને. ચતુર્ગતિકરૂપ સંસારનુ પરિભ્રમણ તેહનુ હેતુ શ્રુતવિરાધનાને વિષે પણિ જમાલિ જ દૃષ્ટાંતપણે કહ્યો છે સૂત્રાર્થ સ્પષ્ટ જ છે. એ દ્વાદશાંગ ગણિપિટક તે પ્રતિ અતીતકાલને વિષે અનતા જીવ યથોક્ત આજ્ઞાના પરિપાલનને અભાવે વિરાધીને ચતુર્ગતિકસસાર વિવિધ શરીરસંબધી મનઃસબધી જે અનેક દુખરૂપ વૃક્ષ તેહના લક્ષણ તેણે દુસ્તર જે ભવગહન તે પ્રતિ ફિરના હુઆ ઇહાં દ્વાદશાગ તે સૂત્ર અર્થ અને ઉભય તેહને ભેદે ત્રિણિ પ્રકારે, દ્વાદશાગ જ આજ્ઞાઈ—જણાવીઈ જતુગણ હિતપ્રવૃત્તિને વિષે જેણીઈ તે આજ્ઞા એ વ્યુત્પત્તિથી. તેથી તે ત્રિણિ પ્રકારે. તે કિમ હિવે એ આજ્ઞાની વિરાધના ચીંતવીઈ છે—જિવારે કદાગ્રહથી અન્યથા સૂત્ર ભણિ તિવારે સૂત્રાજ્ઞાની વિરાધના, તે તો જિમ જમાલી

शतोऽन्यथा सूत्रं पठति तदा सूत्राज्ञाविराधना, सा च यथा जमालिप्रभृतीनाम् । यदाऽभिनिवेशतोऽन्यथा द्वादशाङ्गार्थं प्ररूपयति तदार्थाज्ञाविराधना. सा च गोष्ठामाहिलादीनामिवावसातव्या । यदा पुनरभिनिवेशतः श्रद्धानविहीनतया हास्यादितो वा द्वादशाङ्गस्य सूत्रमर्थं च विकुट्टयति तदोभयाज्ञाविराधना, सा च दीर्घससारिणामभव्यानांचानेकेधा विज्ञेयेति श्रीमलयगिरिकृतवृत्तौ । तथाऽभिनिवेशतोऽन्यथापाठादिलक्षणया विराधनया विराध्याऽतीते काले अनन्ता जीवाश्चातुरन्त ससारकान्तार नारकतिर्यङ्नरासरविविधवृक्षजालदुस्तरं भवाटवीगहनमित्यर्थः । अनुपरावृत्तवन्त आसन् जमालिवत् । अर्थाज्ञया पुनरभिनिवेशतोऽन्यथा प्ररूपणादिलक्षणया विराधनया गोष्ठामाहिलवदिति हारिभद्र्याम् । (सू० ५८)

तथा, अण्णहा पढित्ता तीए सुत्ताणाए (अत्थ) विराहेत्ता तीते काले अणता जीवा ससार भमिअपुव्वा जहा जमालीति नन्दीचूर्णौ । (सू० ५८,) तथा, ' पयमक्खरपि जो न रोएइ सुत्तणिद्दिट्ठ । सेस रोअत्तोवि हु मिच्छाद्दिट्ठी जमालिव्व ' ॥ १ ॥ त्ति पञ्चसङ्ग्रहादौ । एव दृष्टान्तीकृतोऽपि जमालिर्यदि आशातनाबहुलोऽनन्तससारी च न भवेत्, किन्तु पञ्चदशभवावशेषसंसारो (परिमितभवावशेषससारो) भवेत्, तदा दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्वैषम्यं प्रवचनानभिज्ञस्यैव वक्तुं युज्यते । तेन यदि चूर्णिकारादयः प्रवचनानभिज्ञत्वेन न प्रमाण तर्हि जमालिर्दार्ष्टान्तिकगतनिश्चितधर्मान्याथनुपपत्त्याऽनन्तसंसार्येवेति पर्यालोच्यम् । एवं सति साक्षादनन्तससारित्वाभिधायकशास्त्राणामपि प्रामाण्यं सिद्धम् । तत्र सम्मतिर्यथा–' आजीवगगणणेआ, रज्जसिरिं पयहिऊण य जमाली । हिअमप्पणो करिंतो ण य वयणिज्जे इह पडंतो ' ॥ १ ॥ त्ति उपदेशमालायाम् (-४५९) तत्र सिद्धर्षिटीकादेशो यथा–' जमालिर्भगवज्जामाता दुष्करतपोविधानेऽपि किल्बिषिकदेवत्व भव चानन्त निर्वर्त्तितवानि 'त्यादि । सिद्धर्षिश्च विक्रमतो

प्रमुखने जिवारे अभिनिवेशथी विपरीत द्वादशांगार्थ प्ररूपे तिवारे अर्थाज्ञाविराधना, ते तो गोष्ठामाहिलादिकनी परि जाणवी जिवारे ते अभिनिवेशथी श्रद्धान हीनपणे अथवा हास्यादिकथी द्वादशांगनु सूत्र अर्थ ए बिहु विघटन करे तिवारे बिहु आज्ञानी विराधना, ते दीर्घसंसारी अभव्यने अनेक प्रकारे जाणवी अभिनिवेशथी विपरीत पाठादिरूप विराधनाई विराधीने अतीतकालने विषे, अनंता जीवो चतुर्गतिरूप संसार अटवी एतले नरक-तिर्यंच-नर-अमररूप, जे विविधवृक्षजाल तेणे दुस्तर संसार अटवी गहन, ए अर्थ, फिरता हुआ, जमालिनी परे. अर्थाज्ञा ते अभिनिवेशथी, अन्यथा-प्ररूपणादिरूपे विराधनाई गोष्ठामाहिलपरे, हरिभद्रसूरिनी करी नंदिवृत्तिने विषे ईम छे. चूर्णिनो अर्थ स्पष्ट ज छे ' पद अक्षर एक जे सूत्रोक्त न रुचावे, शेष रुचावे तोहे मिथ्यात्वी जमालिनी परे ' ईम दृष्टांत कर्यो, ए जमालि जउ आशातनाबहुल अने अनंतसंसारी न हुइं तउ स्यु ? परिमितभवथाकतो संसार तिवारे दृष्टांत अने दार्ष्टांतिकने विषमपणु प्रवचनना अजाणने ज कहेवुं युक्त. ते वती चूर्णिकारादिक जो प्रवचनने अजाणपणि प्रमाण नही एतले प्रवचनना जाण छे, तउ जमालिने विराधक कह्यो जे दार्ष्टांतिक तेहने विषे छतो जे निश्चित धर्म अनंतसंसारीपणारूप तेहनी ते विना अयुक्तपणाइं अनंतसंसारी ज मान्यो जोइइ ए विचारवु, एहवु छते प्रगटपणि अनंतसंसारपणाना कहनारा शास्त्रनु पणि प्रमाणपणु सिद्ध थयु. तिहां शाखि कहे छे. ' आजीवगगणनो नेता राज्यश्री मूकीने जमालि ते आत्मानुं ज हित करत तउ ईहां पापमा न पडत ' तिहां सिद्धर्षिवृत्तिनो एक लेश कहे छे जमालि भगवंतनो जामाता दुष्करतप करतेपणि किल्बिषदेवपणुं अने अनंतसंसारप्रते नीपजावतो हुओ. विक्रमथी सातसे वीसे वरिसे सिद्धर्षि थया एहवी प्रसिद्धि छे.

विंशत्यधिकसप्तशतवर्षकालवर्तीति प्रसिद्धिः । हेयोपादेयवृत्तावपि व्याख्यानमित्थमेव । परं भगवतीसम्मत्येति विशेषो बोध्य. ।

भगवतीसम्मतिस्त्वेवम्–'कम्हा णं भंते ! जमाली अणगारे कालमासे काल किच्चा लंतए कप्पे तेरससागरोवमट्ठितिएसु देवकिब्बिसिएसु देवत्ताए (देवकिब्बिसियत्ताए) उववण्णे ?, गोअमा ! जमाली अणगारे आयरिअपडिणीए उवज्झायपडिणीए आयरियउवज्झायाण अयसकारए जाव वुग्गाहेमाणे बहूइ वासाइं सामण्णपरिआगं पाउणित्ता अद्धमासिआए संलेहणाए सलिहइ २ त्ता तीसं भत्ताइ अणसणाए छेदेति २ त्ता तस्स ठाणस्स अणालोइअअपडिक्कते कालमासे कालं किच्चा लतए कप्पे जाव उववण्णे । (सू० ३८९) जमाली णं भंते ! देवे ताओ देवलोगाओ आउक्खएण जाव कहिं उववज्जिहिति ?, गोयमा ! चत्तारि पच तिरिक्खजोणिअमणुअदेवभवग्गहणाइ संसारं अणुपरिअट्टित्ता तओ पच्छा सिज्झिहिति० भग० श० ९ (सू ३९०) नन्विहानन्तभवाभिधायकं किं वचनम् ? इति चेत्, उच्यते–चतु पञ्चशब्दाभ्यां सङ्ख्यया क्रमेण त्रसस्थावरसम्बन्धिन्यो जातयः संगृहीताः । ताश्च समुदिता सर्व जीवसङ्ग्राहिका नव भवन्ति । अत एव प्रथममहाव्रतस्यातिचारोऽपि विपयभेदेन नवविधो भवति ।

यदागमः—'चरणइआरो दुविहो मूलगुणे चेव उत्तरगुणे अ । मूलगुणे छट्ठाणा पढमो पुण नवविहो तत्थ' ॥ १ ॥ त्ति उप० (३९६) वृत्त्येकदेशो यथा–'तत्र प्रथमः पुनराद्यो मूलगुणः नवविधो–नवभेदः पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपञ्चेन्द्रियलक्षणविषयत्वादि'त्यादि । अत एव 'नव पावनिआणाइं संसारत्था य नवविहा जीवा' इत्यादिपाक्षिकसूत्रेऽपि तासु च पि जातिपु तिर्यग्योनिकमनुजदेवभवग्रहणानीति भणनेन नारकभवग्रहणनिपेधो भणितः । तत्रापि मनुजदेवभव-

---

હેયોપાદેયવૃત્તિને વિષે પણિ વ્યાખ્યાન ઇમ જ. પણિ ભગવતીની સમતિં એતલો વિશેષ જાણવો, ભગવતીની શાખિ તે ઇમ–ભગવત ! સ્યાથી જમાલિ અણગાર તે કાલકરી લાંતકદેવલોકે તેર સાગરોપમની સ્થિતિ કિલ્બિષદેવ પણિં ઉપનો ? ગૌતમ ! જમાલી અણગાર આચાર્યનો પ્રત્યનીક ઉપાધ્યાયનો પ્રત્યનીક આચાર્ય–ઊપાધ્યાયનો અયશકારક યાવત્ વ્યુદ્ગ્રાહના કરતો બહું વરસતાઈ શ્રામણ્યનો પર્યાય પાલી અર્દ્ધ-માસની સલેખનાઇ શરીર કૃશ કરી ત્રીસભક્ત અનશને છેદી તે સ્થાનકની અણઆલોઇ અપડિક્કમી કાલ કરી છઠ્ઠે દેવલોકે ઉપનો. તે જમાલિ તે દેવલોકથી આયુ.ક્ષયે યાવત્ કિહાં ઉપજસ્યે ? ગૌતમ ! ચ્યાર પાંચ તિર્યકૃયોનિક અને મનુષ્યદેવને ભવગ્રહણે સંસાર ભમી તિવાર પછી સીઝસ્યે. પૂર્વ-પક્ષ-ઇહાં અનતભવનું કહનાર કિહું વચન ? એહવુ જઉ તે ઉપરિં કહે છે. કહીઈ છઈ ચ્યાર પાચ શબ્દઇ સંખ્યાઈ અનુક્રમિં ત્રસ–સ્થાવરસંબધિની જાતિઉ સગ્રહી. તે મિલિ હુંતી સર્વજીવની સગ્રાહક નવ હુઇ એતલા જ વતી પ્રથમ મહાવ્રત અતિચારનો પણિ વિષયભેદે નવવિધ ચારિત્રનો અતીચાર બિ પ્રકારનો. મૂળગુણને વિષે અને ઉત્તરગુણને વિષે. તિહા મૂલગુણને વિષે ૭ સ્થાનક તે માટિ પ્રથમ વલી નવવિધ. વૃત્તિનો એક દેશ કહે છે-તિહાં પ્રથમ તે નવભેદિં–પૃથિવી, અપ, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ બેદ્રિય, ત્રીંદ્રિય, ચતુરિંદ્રિય, પચેદ્રિય રૂપના વિષયપણાથી. એતલા જ વતી નવ પાપનાં નિદાન અને સંસારી નવવિધ જીવ તે નવે જાતિને વિષે તિર્યચ મનુષ્ય અને-દેવના ભવના ગ્રહણ. એટલે કહેવે નારક ભવગ્રહણનો નિષેધ કહિઓ. તિહા મનુષ્ય અને દેવના ભવગ્રહણને પચેદ્રિય જાતિને વિષે જ હુઈ તિર્યગ્યોનિકના ભવગ્રહણનો નવે જાતિને વિષે થાઇતા આશાતના બહુલને

ग्रहणानि नियमात् पञ्चेन्द्रियजातावेव भवन्ति। तिर्यग्योनिकभवग्रहणानि तु नवस्वपि जातिषु जायमानानि आशातनाबहुलानामनन्तानि भवन्ति। तथैव सूत्रस्य प्रामाण्यसिद्धेः। एवं सामान्यसूत्रेऽपि मन्तव्यम्। अयं भावः-आचार्यादिप्रत्यनीका नवस्वपि जातिषु चतसृष्वपि गतिषु अनन्तं कालं नियमात् संसारे परिभ्रमन्ति। तत्र जमालेस्तथाभव्यत्वयोगेन गतीरधिकृत्य नारकवर्जासु तिसृष्वेव गतिषु परिभ्रमणं भावीति जमालिसूत्रं पृथगेवोक्तम्। एवं कस्यचित् तथाभव्यत्वयोगेन देवगतिस्थाने नारकगतिवदुभयोरभावेनाऽपि (भावो वा) सम्भवति, परमनन्तभवभ्रमणमुक्तिगमनसिद्ध्यर्थं च तिर्यग्योनिकमनुजभवग्रहणत्वावश्यकमेव। तेन नवस्वपि जातिषु तिर्यग्योनिकभवग्रहणानीतिपदमनन्तभवभ्रमणाभिधायकं मन्तव्यम्।

किञ्च-वस्तुगत्या समयभाषया तिर्यग्योनिकशब्द एवानन्तभवाभिधायको भवति। यदुक्तम्-'तिर्यग्योनीनां चे'ति तत्त्वार्थसूत्रस्य (अ० ३, सू० ८) भाष्यवृत्तौ-'तिर्यग्योनयः-पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपञ्चेन्द्रियास्तेषां परापरे स्थिती' इत्यादि यावत् 'साधारणवनस्पतेरनन्ता अप्युत्सर्पिण्यवसर्पिण्य' इत्यादि। यत्तु क्वचिदादर्शे जमालिसूत्रे 'चत्तारी'ति शब्दो नास्ति। तत्र पञ्चस्वेकेन्द्रियादिषु जातिषु। तिर्यग्योनिकभवग्रहणानीतिशब्दोऽनन्तभवग्रहणाभिधायकः। शब्दतो भेदेऽप्यर्थतो भेदाभावेन न किञ्चिद्बाधकम्। एवं श्रीमहावीरचरित्रेऽपि बोध्यम्। यतस्तत्र 'ततश्च्युत्वा पञ्चकृत्वो, भ्रान्त्वा तिर्यग्नृनाकिषु। अवाप्तबोधिर्निर्वाणं, जमालिः समवाप्स्यति' ॥ १ ॥ इति श्लोके पञ्चकृत्वःशब्दः पञ्चवाराभिधायकस्तत्र तिर्यग्शब्देन नियोजितः सन् जमालिस्तिर्यग्योनौ पञ्चवारान् यास्यतीत्यर्थाभिधायकः सम्पन्नः। तथा च तिर्यग्योनौ वारपूर्त्तिर्मनुजादिगत्यन्तरभवान्तरप्राप्तिमन्तरेण न भवति। सा च प्राप्तिराशातनाबहुलस्य जमा-

---

અનંત હુઇ તિમજ સૂત્રને પ્રામાણ્યની સિદ્ધિથી. ઇમ સામાન્યસૂત્રને વિષે પણિ માનવુ. આચાર્યાદિકનો પ્રત્યનીક નવે જાતિને વિષે ચ્યારે ગતિને વિષે અનંતકાલ નિયમે જ સંસારને વિષે ભમે. તિહા જમાલિને તેહવા ભવ્યપણાને યોગે ગતિ આશ્રયી નારકવર્જી ત્રિણિ ગતિને વિષે પરિભ્રમણ થાનાર તે વતી જમાલિનું સૂત્ર જુદુ જ કહિઉ. ઇમ તથાભવ્યપણાને યોગે કુણેકને દેવગતીને થા (નકે) નારકગતિને પરે બિહુને અભાવે પણિ પરિભ્રમણ સંભવે, પણિ અનંતભવનુ ભ્રમણ અને મુક્તિગમન તેહની સિદ્ધિને અર્થે તિર્યગ્યોનિક અને મનુષ્યનુ ભવગ્રહણ તો આવશ્યક જ, તે વતી નવને વિષે તિર્યગ્યોનિકના ભવગ્રહણ એ પદ જ અનંતભવનુ કહનાર માનવુ વલી વસ્તુગતિ સિદ્ધાંત ભાષાઇ તિર્યગ્યોનિક શબ્દ જ અનંતભવનો અભિધાયક હુઇ 'તિર્યગ્યોનીના' એહવા તત્વાર્થસૂત્રના ભાષ્યની વૃત્તિને વિષે 'તિર્યગ્યોનિ તે પૃથ્વી, અપ, તેજો, વાયુ, વનસ્પતિ દ્વિંદ્રિય, ત્રીંદ્રિય, ચતુરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય તેહની પરાપર સ્થિતિ' ઇત્યાદિ યાવત્ સાધારણ વનસ્પતિને અનંત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી ઇત્યાદિ અને જે કુણેક પુસ્તકે चत्तारि એહવો શબ્દ નથી તિહા પાચ એન્દ્રિયની જાતિને વિષે. તિર્યગ્યોનિના ભવગ્રહણ એ શબ્દ જ અનંતભવનો કહનાર શબ્દથી ભેદ છતિંપણિ અર્થથી ભેદને અભાવે કાઇ બાધ નહી ઇમ શ્રીમહાવીરચરિત્રને વિષે પણિ જાણવુ. 'તિહાથી પંચવાર તિર્યગ્ નર અને દેવને વિષે ભમી સમકિત પામ્યો હુંતો નિર્વાણ પ્રતિ જમાલિ તે પામશે' એ શ્લોકને વિષે पंचकृत्वः શબ્દને પાચવારનો કહેનાર તે તિર્યક્ શબ્દે જોડ્યો હુતો જમાલિ તે તિર્યગ્યોનિને વિષે વાર પાચ જાસ્યે એ અર્થનો અભિધાયક થયો તિવારે તિર્યગ્યોનિને વિષે વારપૂર્તિ. તે મનુજાદિકનું જે ગત્યંતર તે રૂપ ભવનો અંતર તેહની પ્રાપ્તિ વિના ન હુઇ. તે પ્રાપ્તિ આશાતનાબહુલે જમાલિને

लेरनन्तकालान्तरितैव स्यात् । एवं पञ्चवारगमनेऽनन्तभवग्रहणमनन्तगुणमपि सम्भवति । मनुजगतिवारपूर्तिस्तु उत्कर्षतोऽपि सप्ताष्टभवैरेव स्यात् । देवनारकयोस्तु अनन्तर पुनरुत्पादाभावेन एकेनैव भवेन वारपूर्तिः स्यात् । किञ्च–'ससारं अणुपरियट्टित्त'त्ति प्रयोगोऽपि जमालेरनन्तभवाभिधायकः । परिमितभवभाविमुक्तिभव्यमधिकृत्य तथाप्रयोगस्य क्वाप्यागमेऽच्ययावदश्रुतत्वात् । अत एव उपदेशमालाकर्णिकायामपि–'तिर्यग्मनुष्यदेवेषु भ्रान्त्वा स कतिचिद्भवान् । भूत्वा महाविदेहेषु दूरान्निर्वृ तिमेष्यति' इति भणितम् । [तत्र पराभिप्रायेण परिमितभवभाविमुक्तेर्भव्यस्य दूरान्निर्वृ तिमेष्यतीतिवचनानुपपत्तिरेव, विरोधात् ।] यत्तु भ्रान्त्वा स 'कतिचिद्भवान् इति भणितं तत् किल्बिपिकदेवभवाच्च्युतो जमालिरनन्तरं सर्वलोकगर्हणीयान् मनुष्यादिदुर्गतिसम्बन्धिनः कतिचिद्भवानवाप्य पश्चात्सूक्ष्मैकेन्द्रियादिषु यास्यतीति ज्ञापनार्थमेव ।

तथा चागमोऽपि–' लद्धूणवि देवत्त उववण्णो देवकिब्बिसे । तत्थवि से ण याणाइ किं मे किच्चा इमं फलं ॥ १ ॥ तत्तो वि से चइत्ता ण, लब्भिही एलमूअग । नरगं तिरिक्खजोणिं वा, बोही जत्थ सुदुल्लहा ॥ २ ॥ इत्यादि, दशवै० (अ० ५, गा० ४७, ४८) वृत्तिर्यथा–' लद्धूणवि 'त्ति । लब्ध्वापि देवत्वं तथाविधक्रियापालनवशेनोपपन्नो देवकिल्विपिकनिकाये, तत्राप्यसौ न जानाति विशुद्धावध्यभावात् किं मम कृत्वा इदु फलं किल्विपिकदेवत्वमिति । अस्य च दोपान्तरमाह–' तत्तावि ', ततोऽपि देवलोकादसौ च्युत्वा लप्स्यते एडमूकता–अजभापानुकारित्व मनुष्यत्वे, तथा नरकं तिर्यग्योनिं वा पारम्पर्येण लप्स्यते, बोधिर्यत्र सुदुर्लभा–सकलसम्पत्तिनिबन्धना यत्र जिनधर्मप्राप्तिर्दुरापा । इह प्राप्नोत्येडमूकतामिति वाच्ये असकृद्भवप्राप्तिख्यापनार्थं लप्स्यते इति भविष्यत्कालनिर्देश ' इति । एतेनोक्तस्वरूप आशातनाबहुलो देवकिल्विपिकभवाच्च्युतः सम्यक्त्वादिकमवाप्य प्रतिपन्नप्रायश्चित्तस्तुच्छसंसार्यपि भवती-

---

અનંતકાલે અતરિત જ હુઈ ઇમ પાચવાર જાતે અનંતભવનું ગ્રહણ અનંતાપણિ જઘન્યાદિભેદેં અનંતા છે વલી અનંતગણું પણિ સંભવે ' મનુષ્યગતિ વારપૂરણા તે ઉત્કૃષ્ટથી એ સાત–આઠ ભવે જ હુઈ દેવનારકને તો અનંતર વલી ઉત્પત્તિના અભાવે એકે જ ભવે વારપૂરણા હુઈ વલી સંસાર પ્રતે अणुपरिअट्टित्ता એ પ્રયોગપણિં જમાલિને અનંતા ભવનો અભિધાયક પરિમિત ભવે ભાવે મુક્તિ જેહને એહવા ભવ્ય આશ્રયીને તેહવા પ્રયોગને આજજાઈ કોઈ કોઇ આગમને વિષે અણસાભલ્યાથી એતલા જ વતી ઉપદેશમાલાની ચૂર્ણિકાને વિષે " તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવને વિષે કેતલાએક ભવ ભમતે મહાવિદેહને વિષે થઇને દૂરિ મુક્તિ પામશે" ઇમ કહિઉ. અને જે કેતલાએક ભવ ભમીને એહવું કહિઉં તે કિલ્બિષદેવ ભવથી ચવ્યો જમાલિ તે અનંતર સર્વલોકને નિંદનીય મનુષ્યાદિ દુર્ગતિસંબધીઆ કેતલાએક ભવ પામીને પછિ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયાદિકને વિષે જાસ્યે. એહવું જણાવવાને અર્થે જ આગમપણિ ઇહા સાક્ષી છે. દેવપણું પામીને દેવ કિલ્બિષિકને વિષે ઊપનો હુતો–તિહાએ તે ન જાણિ, સ્યું કરીને એ ફલ મુઝને થયું ? તિહાથી વલી ચવી બહિરા–બોબડાપણું પામે. પછે નરક–તિર્યંચની યોનિ, જિહાં બોધિ દુર્લભ. દેવપણ પામીને પણિ તેહવી ક્રિયાપાલનને વગે ઊપનો દેવ કિલ્બિષિકનિકાયને વિષે તિહા એ ન જાણિ વિશુદ્ધ અવધિના અભાવથી સ્યું કરીને મુઝને એ દેવ કિલ્બિષપણારૂપ ફલ ? એહને વલી દોષાનર કહે છે–તે દેવલોકથી એ ચવીને પામસે બકરાના ભવનું સરિખાપણું વલી નરક–તિર્યંચની યોનિ પરંપરાઇ પામશે, સકલસંપત્તિનું કારણ જિનધર્મની પ્રાપ્તિ જિહા દુર્લભ ઇહા એડમૂકપણું પામે એહવું કહેવે બહુવાર ભવ કહેવાને लप्स्यते ઇહા ભવિષ્યત્કાલનો નિર્દેશ એટલે કહિઉં સ્વરૂપ જેહનું એહવો આશાતનાબહુલ દેવકિલ્બિષિક ભવથી ચવ્યો હુતો સમ્યક્ત્વાદિક પામીને પડિવજ્યું

तिकल्पनोऽपि परास्ता । उक्तागमस्य प्रणेतुः श्रीमहावीरस्य मृषाभाषित्वप्रसक्त्या अनाप्तत्वापत्तेः । यतस्तथाभूतस्य निजकृतपापस्य परिज्ञानाभावभणनेन कुतः सम्यक्त्वादिप्राप्तिरिति । किञ्च–कृतपापस्य प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिस्तस्मिन्नेव भवे भवति, न पुनर्जन्मान्तरेऽपि ।

यदागम.—जावाऽऽउ सावसेसं, जाव य थोवो वि अत्थि ववसाओ । ताव करिज्जप्पहिअं मा ससिराया व सोइहिसि ' ॥ १ ॥ त्ति (उप० २५८) तस्मादाशातनाबहुलस्य जमालेर्नियमेनानन्तससारोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तप्रमाणो मन्तव्यः । ' उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण 'मित्यादि, तथा ' कालमणतं च सुए अद्धापरिअट्टओ अ देसूणो । आसायणबहुलाणं उक्कोसं अंतर होइ ' ॥ त्ति । (आ० नि० ८५३) इत्यादिप्रवचनप्रामाण्यात् । अत एव भगवत्या जमालिसूत्र सामान्यसूत्रं च ससारपरिभ्रमणमधिकृत्य तुल्यमेव भणितम , तत्कारणस्याचार्यादिप्रत्यनीकत्वादेस्तौल्यात् । तुल्ये च कारणे कार्यवैषम्यासम्भवात् । यत्तु भगवत्यामेव ' अत्थेगइआ अणादिअ अणवदग्गं दीहमद्ध चाउरत ससारकंतारं अणुपरिअट्टती 'ति भणितम् , तदभव्यविशेषमधिकृत्यावसातव्यम् । तद्व्यञ्जक तु अन्ते निर्वाणस्याभणनमेव । कस्यचिदभव्यस्याऽपि तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन सम्यक्क्रियापरायणस्य आचार्यादिप्रत्यनीकतायाः सम्भवात् । एतेन ' पंच तिरिक्खजोणियमणुस्सदेवभग्गहणाइ संसार अणुपरिअट्टित्ता ' इत्यत्र सङ्ख्यावाची पञ्चशब्दो गतित्रयानुरोधेन त्रिगुणितः पञ्चदशभवाभिधायको जमालेरिति कल्पनाऽपि परास्ता । तिर्यग्योनिकदेवसम्बन्धिनौ द्वौ द्वौ भवौ एकश्च मनुजसम्बन्धी अथवा त्रयो भवाः तिर्यग्सम्बन्धिनः एको देवसम्बन्धी एकश्च मनुष्यसम्बधीत्येवं पञ्चभिरेव भवैः सूत्रस्य सविषयत्वेन प्रामाण्यसिद्धौ पञ्चदशभवकल्पने प्रमाणाभावात् । नहि क्वाप्यागमे जमालेः पञ्चदश भवा भविष्यन्तीति भणित येन गुणकारः सम्यग्भवेत् ।

છે પ્રાયશ્ચિત જેણે એહવો હુતો તુચ્છ સસારીપણિ હુસ્યે એ કલ્પના પણિ ટાલી કહ્યા આગમના પ્રરૂપક જે શ્રીમહાવીર તેહને મૃષાભાષિપણાને પ્રસગે વચકપણાની આપત્તિથી જે માટે તેહવી પોતાના કર્યા પાપના પરિજ્ઞાનના અભાવને કહેવે કિહાથી (સમ્યક્ત્વની) પ્રાપ્તિ. વલી કીધા પાપના પ્રાયશ્ચિત જે ઉપવાસાદિક આલોચના તેહની પ્રતિપત્તિ તેહજ ભવને વિષે હુઇ. પણિ જન્માતરિ ન હુઇ 'યાવત્ આયુ સાવશેષ હુઈ યાવત્ કાઇએ ઉદ્યમ હુઈ તિવાર પહિલુ આત્મહિત કરવુ. શશિરાજાની પરિ શોચ મ કરિસ્ય ' તે માટે આશાતનાબહુલ જમાલિને નિયમે અનતસસાર પણિ અપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્ત પ્રમાણ માનવો. ઉક્ત ઇત્યાદિક ' અનતકાલ શ્રુતને વિષે દેશોનપુદ્ગલપરાવર્ત્તનુ અપાર્દ્ધ આશતનાબહુલને ઉત્કૃષ્ટ અતર હુઈ ' ઈત્યાદિ પ્રવચનવચનના પ્રામાણ્યપણાથી એતલા જ વતી જમાલિનુ સૂત્ર અને સામાન્યસૂત્ર સસારપરિભ્રમણ આશ્રયી તુલ્યજ કહિઉ તેહનુ કારણ જે આચાર્યાદિકની પ્રત્યનીકપણાઇ પ્રમુખને તુલ્યપણાથી તુલ્યકારણે કાર્યના વિષમપણાના અસભવથી અને જે ભગવતીને વિષે કેતલાએક અનાદિ અનત દીર્ઘકાલ ચતુર્ગતિક સસાર ભમે છે. ઇમ કહિઉં, તે અભવ્યવિશેષ આશ્રયીને જાણવુ તેહનુ જણાવનાર તો અતે નિર્વાણનુ અણકહેવુ તેહજ કુણેક અભવ્યને તથાવિધ કાલાદિકસામગ્રીને યોગે સમ્યક્ ક્રિયાને વિષે તત્પરને આચાર્યાદિકની પ્રત્યનીકતાના સભવથી એતલે પંચતિરિક્ખ ઇત્યાદિ સૂત્રને વિષે સંખ્યાવાચી પચશબ્દ તે ગતિત્રિણિને અનુરોધે ગુણ્યો હુતો પચદશભવનો અભિધાયક. એ કલ્પના પણિ ટાલી તિર્યગ્યોનિક અને દેવસબધી બિ બિ ભવ એક તે મનુજભવસબધી અથવા ત્રિણિ ભવ તિર્યગ્સબધી એક દેવસબધી અને એક મનુષ્ય સબધી ઇમ પાંચે ભવેજ સૂત્રને સવિષયકપણે

किञ्च–गत्यनुरोधेन भवानां गुणकारकल्पनमपि गत्यपेक्षया भवानां न्यूनत्वे सत्येव स्यात्। तच्च प्रकृते नास्ति। प्रत्युत भवदभिप्रायेण तिस्रो गतयो भवाश्च पञ्चेति वैपरीत्यात्। किञ्च–तिर्यग्योनिकभवा अपि एकेन्द्रियादिपञ्चेन्द्रियपर्यन्ताना प्रत्येकं क्रमेणानियमेन वा सर्वत्राऽपि विवेकेन वक्तुमशक्यत्वात्, नियामकाभावात्। किञ्च–यथा जमालिसूत्रे पञ्चशब्दस्त्रिगुणीकृत्य पञ्चदशभवाभिधायको विकल्पितः, तथा सामान्यसूत्रे च चतुःपञ्चशब्दावपि कल्पनीयौ। अथ द्वयोः शब्दयोर्नियमेन तथाकल्पना अशक्येति चेत्। चिरंजीव, तर्हि सामान्यसूत्रे यत् किमपि चतुःपञ्चशब्दाभ्यां वाच्यं तदेवेहाऽपि पञ्चशब्देन वाच्यं वक्तव्यम्। तच्चानन्यगत्या जातिवाचकत्वेनाभ्युपगन्तव्यम्। तथाच सिद्धमुक्तप्रकारेण नवसु पञ्चसु वा जातिषु चतसृषु तिसृषु च गतिषु तिर्यग्योनिकभवग्रहणेन सामान्यसूत्रोक्तानामिव जमालेरप्यनन्तसंसारित्वमिति बोध्यम्। किञ्च–जमालिसूत्रे पञ्चशब्दो यदि भवसङ्ख्यावाचको भवेत्, तर्हि तिसृष्वपि गतिष्विव सामान्यसूत्रेऽपि चतुःपञ्चशब्दाभ्यां चतसृष्वपि गतिषु यदृच्छया गुणकारेऽपि आशातनाबहुलानामप्यन्ते मुक्तिगामिनां जघन्यतः सप्तदश भवाः, उत्कर्षतः एकोनविंशतिर्भवा भवेयुः (गतिभिर्गुणकारेऽपि तथैव सम्भवात) एतच्च प्रवचनविदामनभिमतमेव आगमबाधितत्वात्। आगमस्तु–'उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण'मित्यादिरूपेण 'आसायणबहुलाण'मित्यादिरूपेण च दर्शित एव। अन्यथा साधुभक्तस्य द्रव्यतस्तीर्थकृतोऽपि मरीचेः कापिलीयदर्शनप्रवृत्तिहेतुसन्दिग्धोत्सूत्रभाषणनिमित्तदुर्व्वचनमात्रेणाप्येकेन्द्रियादिषु असङ्ख्येयभवभ्रमणं तथा जिनाज्ञाराधकस्य सुबाहुकुमारस्य षोडश भवाः तेऽपि जमाल्यपेक्षया बहुकाललभ्याः, जमालेस्तु साक्षात्तीर्थकरदूषकस्य (जैनप्रवचनविध्वंसकस्याऽपि)

करी प्रामाण्य सिद्ध थइ छे ते पंचदशभवकल्पनाने विषें प्रमाणना अभावथी. कोइ आगमने विषे जमालीने पनरभव हुश्ये एहवु तो किहाए कहिउ नथी. जेणे गुणकार ते सम्यग् हुइ वली गतिने वशें गुणकार कल्पना ते गतिनी अपेक्षाइ भवने न्यूनपणाइ हुइं. ते तो इहा नथी. साहमुं ताहरे अभिप्रायें गतित्रिणि अने भव पाच एम विपरीतपणुं वली तिर्यग्योनिना भवपणि एकेंद्रिय आदे देइ पचेंद्रिय पर्यंतने प्रत्येके अनुक्रमे अथवा अनियमे सघले पणि विवेकिं कहेवाने अशक्यपणाथी नियामकनो अभाव छे वली जिम जमालिसूत्रने विषे पचशब्दने त्रिगुणकरी पनरभवनो अभिधायक कहिओ, तिम सामान्यसूत्रने विषें च्यार पचशब्द पणि कल्पवा. हिवे बेशब्दने तिम कल्पना अशक्य एहवु जो, चिरकाल जीव तओ सामान्यसूत्रने विषे जे काइ च्यतुःपचशब्दे वाच्य तेहज इहा पणि पंचशब्दे कहेवु ने तो बीजी गति नहीं वती जातिवाचकपणे मानवु. तिवारे सिद्ध थयुं उक्तप्रकारें नव अथवा पाच जातिने विषें च्यार अथवा त्रिणि गतिने विषे तिर्यग्योनिने विषें भवने ग्रहणे सामान्यसूत्रे उक्तनीपरे जमालिने पणि अनत ससारीपणुं जाणवु वली जमालिसूत्रने विषे पंचशब्द ते जउ भवसंख्यानो वाचक हुइ तउ त्रिणी गतिनी परे सामान्य सूत्रि पणि च्यार पाच शब्दे चार गतिने विषे स्वेच्छाइ गुणकार करते आशातनाबहुलने पणि अने मुक्तिगामीने जघन्यें सत्तर भव, उत्कृष्टा तो ओगणीस भव थाइ ए तो प्रवचनना जाणने अयुक्तज आगमे बाधितपणाथी. आगम तो उम्मग्गमग्ग इत्यादिरूपे आसायणाबहुलाणं इत्यादिरूपे देखाड्यो ज.

इम नहि तो साधुभक्त द्रव्यतीर्थंकर पणि मरीचिने कापिलीयदर्शननु प्रवृत्ति हेतु जे सदेहालुं उत्सूत्र, तेहना भाषणनुं निमित्त जे दुर्वचन, ते मात्रे पणि एकेंद्रियादिकने विषें असख्यात भवनु भ्रमण, वली जिनाज्ञानो आराधक जे सुबाहुकुमार तेहने सोल भव, ते पणि जमालिनी अपेक्षाइ

पञ्चदशभवास्तेऽपि स्वल्पकाललभ्याः इत्येव सूक्ष्मदृशा पर्यालोचने अवाच्यमासमञ्जस्यं को नाम वक्तुमल भवेत् ? ' जिनाज्ञाराधनापेक्षया विराधनाया एव शोभनत्वसिद्धेः । तत्सिद्धौ च सिद्ध जिनाज्ञाविराधनाया स्वरूपाभिधायकम् ।

' जे जिणवयणुत्तिण्ण वयण भासंति जे उ मण्णति । सम्मद्दिट्ठीण तद्दंसणंपि संसारवुड्ढिकर ' ॥ १ ॥ इत्यादि तथा ' उम्मग्गदेसणाए ' इत्यादि प्रागुपदर्शित प्रवचनवचनमालजालकल्पम् । यतो विराधनाराधनयोस्तौल्य दूरे, प्रत्युत विराधनाया एव शोभनत्वमावेदितं स्यात् । एतेन यदि जमालि पञ्चदशादिपरिमितभवैर्मुक्ति याति तदा का नो हानिरिति वचनमपि महापापहेतुर्दूरत एव त्याज्यमिति दर्शितं बोध्यम् । यज्जैनप्रवचनविध्वसको जमालिः पञ्चदशभवभाविमुक्तिरिति वचन वक्तुस्तीर्थकृदादिप्रत्यनीकताया विफलतेतिश्रद्धानाद्यभिव्यञ्जकम् । श्रोतुश्च भयाभावेन तथाविधानुचितप्रवृत्तावुदीरणाहेतुरिति महापापमेव । तस्योपदेशोऽपि उत्सूत्रभाषिणा नियमेनानन्तससार- तथा तीर्थकृदाद्याशातनाकारिणा दुर्लभबोधितेत्यादिवचनानि प्रवचनोक्तान्यपि भयवचनानि, न पुनः पारमार्थिकानीत्यादिरूपेण वक्तुस्तीर्थकरादिप्रत्यनीकताभिव्यञ्जकानीत्यग्रे निराकरिष्यन्ते ।

किञ्च-तथाभूतवचनं जमालिनिह्नवस्यानुकूलमेव, प्रत्यासन्नमुक्तिलाभाभिधायकत्वात् । तच्च तथाभूतं परमाधार्मिकगतिहेतुः । यदागमः—' जे आवि णिण्हगाणं अणुकूलं भासेज्जा ' इत्यादि यावत् ' परमाहम्मिएसु उववज्जेज्ज 'त्ति श्रीमहानिशीथे । तच्च सम्यग्दृशा वक्तुमप्यनुचितमेव, सम्यक्त्वनाशहेतुत्वादिति पर्यालोच्यम् । एतेनामुकनामा उत्सूत्रभाषी एतन्मन्यते, एतच्च न मन्यते इत्यादिविवेककल्पनाऽपि परास्ता, जिनोक्तस्य स्वल्पस्याऽप्यनभ्युपगमे सर्वस्याऽपि द्वादशाङ्गस्य विराधनायाः भणितत्वात् । तीर्थकृत्त्वेव

બહુકાલે લભ્ય અને જમાલિને તો સાક્ષાત્તીર્થંકરના દૂષકને પણિ પન્નર ભવ, તે પણિ સ્વલ્પ કાલે પામીઇ એહવા ઇમ સૂક્ષ્મદષ્ટિ પર્યાલોચનાઇ જે અણકહેવા યોગ્ય અસમંજસપણું કોણ કહેવાને સમર્થ હુઇ હિવે ઇહા ઉચ્છૃંખલે કબંધના યુદ્ધની પરે આરાધન-વિરાધનજનિત સંસારની અલ્પપણાઇ અને બહુપણાઈ એ વિચાર અસમઝી આનંદ-મેઘકુમારાદિક બિહુ આરાધકની ભવસ્થિતિ લેઇ યથાતથા અયુક્ત લવ્યુ છઈ તે મિથ્યા જાણિવુ. જિનાજ્ઞાના આરાધનની અપેક્ષાઇ વિરાધનનો શોભનપણાની સિદ્ધિથી. તે સિદ્ધ થયે તો સિદ્ધ થયુ જિનાજ્ઞાની વિરાધનાના સ્વરૂપનુ કહેનારુ તે ' જે જિનવચનથી ઉત્તીર્ણ વિપરીતપણે વચન માને જે વલી ભાષે સમ્યગ્દૃષ્ટિને તેહનુ દર્શન પણિ સંસારની વૃદ્ધિનુ કરનાર.' તથા ઉમ્મગ્ગ ઇત્યાદિ પૂર્વિ દેખાડ્યુ વચનસમૂહ તે આલજાલતુલ્ય હુઈ જે વતી વિરાધના આરાધનાની તુલ્યતા દૂર રહો પણિ વિરાધનાને જ શોભનપણુ કહિઉં હુઈ એતલુ કહેતે જો જમાલિ પન્નર આદિ પરિમિત ભવે જાઇ તો સી અમ્હારી હાણિ એ વચન પણિ મહાપાપનુ હેતુ એતલાજ વતી છાડવુ એહવુ દેખાડ્યું જાણવુ જે માટિ જૈન પ્રવચનનો વિધ્વંસક જમાલિ પંનરભવે થનારમુક્તિ એ કહેનારને તીર્થંકૃતાદિકની પ્રત્યનીકતાને વિફલપણાઈ એહવુ શ્રદ્ધાનાદિકનુ જણાનાર અને સાભલનારને પણિ ભયને અભાવે તથાવિધ અનુચિતપ્રવૃત્તિને વિષે ઉદીરણાનું હેતુ તેવતી મહાપાપ જ. તેહનો ઉપદેશપણિ ઉત્સૂત્રભાષીને નિયમે અનંતસંસાર તથા તીર્થંકરની આશાતના કરનારને દુર્લભબોધિપણુઈ ઇત્યાદિક વચન પ્રવચનમાહિ કહ્યા છે પણિ ભયવચન જાણવા પણિ પારમાર્થિક નહીં ઇત્યાદિ રૂપે કહનારને તીર્થંકરાદિકની પ્રત્યનીકતાના જણાવનાર. તે વતી આગલિ નિરાકરણ કરીસ્યે. વલી તેહનું વચન જમાલિનિહ્નવને અનુકૂલ જ હુકડા મુક્તિલાભના અભિધાયકપણાથી તે

प्रत्ययाभावात्। आस्तां निश्चितानभ्युपगमः, सन्देहस्याऽपि तथात्वात्। यदाह—'एकस्मिन्नप्यर्थे सन्दिग्धे प्रत्ययोऽर्हति हि नष्टः' इत्यादि प्रागुपदर्शितम्। अन्यथा नन्दीचूर्ण्यादौ सर्वत्राऽपि जमालिदृष्टान्तानुपपत्तिप्रसक्तेः। तस्य 'कडेमाणे कडे' इत्येतावन्मात्रस्यैवाश्रद्धानात्, शेषस्य च सम्यक्श्रद्धानाभ्युपगमे जमालेः षडुपयोगा वक्तव्याः स्युः। सन्ति चाविरोधिनश्चत्वार एव। तथाहि—मत्यज्ञानं १ श्रुताज्ञानं २ चक्षुर्दर्शन ३ अचक्षुर्दर्शन ४ चेति। मतिज्ञानं मत्यज्ञानं श्रुतज्ञानं श्रुताज्ञानं चैकजीवमधिकृत्य युगपन्न भवतः।

यदागमः—'जस्स णाणा तस्स अण्णाणा नत्थि, जस्स अण्णाणा तस्स णाणा णत्थि' त्ति, प्रज्ञापनासूत्रे। एवं गच्छाचारप्रकीर्णकोक्तरूपस्य जमालिसदृशस्य नियमादनन्तसंसारो भवतीति तात्पर्यम्। नन्वेवं जमालेरपि गतिचतुष्टयभ्रमणं भवत्येव, अन्यथा नन्दीवृत्तिचूर्ण्यादौ जमालिदृष्टान्तानुपपत्तिरित्यस्माकं मतिरिति चेत्। मैवम्, आशातनाबहुलानां नियमेनानन्तसंसारो भवतीति ज्ञापनार्थमेव जमालिदृष्टान्तस्योपदर्शितत्वात्। 'चाउरत' शब्दस्तु संसारविशेषणत्वेन ससारस्वरूपाभिधायकः, न पुनः सर्वेषामप्याशातनाबहुलाना गतिचतुष्टयाभिधायकः। नहि गतिचतुष्टयगमनमेवाऽनन्तसंसारित्वाभिव्यञ्जकम्, अन्वयव्यतिरेकाभ्या व्यभिचारात्। तस्मात्सर्वेषामप्यनन्तसंसारिणामाशातनाबहुलानामितरेषां वा गतिभवभ्रमणादिकमधिकृत्य तौल्यं न भवति, तथाभव्यत्वयोगेन गत्यादीना प्रतिप्राणिन भिन्नत्वात्। परं जघन्यतः सर्वेषामप्यनन्तससारिणा तिर्यग्योनिकमनुजभवग्रहणानि तु भवन्त्येव, अन्यथा अनन्तसंसारित्वमुक्तिगमनयोरसम्भव स्यात्। तेन अनन्तसंसारित्वाभिव्यञ्जक मुख्यवृत्त्या तिर्यग्योनिकभवग्रहणानीति वचनमेवेति प्रागुक्तमवसातव्यम्। तदनुरोधेन संसार 'अणुपरिअट्टित्ते' ति शब्दोऽप्यवसातव्यः।

તો તેહવુ પરમાધાર્મિકગતિ હેતુ અને તે તો સમ્યગ્દૃષ્ટિને કહેવુ પણિ અનુચિત જ. સમ્યક્ત્વનાશિના હેતુપણાથી એતલે અમુકો ઉત્સૂત્રભાષી આ માને આ ન માને ઇત્યાદિ વિવેકકલ્પનાએ ટાલી. જિનોક્ત અલ્પને અનંગીકારે સર્વ દ્વાદશાગનો વિરાધકતાને કહેવાપણાથી તીર્થંકરને વિષિં અવિશ્વાસ નિશ્ચિતનો અનંગીકાર તો દૂર, સંદેહને પણિ તિમપણાથી એક અર્થ સંદિગ્ધ છતે અર્હંતને વિષે વિશ્વાસ ના હુતો એ તો પૂર્વિં દેખાડયુ છે. ઇમ નહી તો નંદીચૂર્ણ્યાદિકને વિષિં સઘલે દૃષ્ટાંતનો અયુક્તતાના પ્રસંગથી 'તેહને કરિવા માડયુ તે કર્યું' એતલાના અશ્રદ્ધાનથી બીજાને સમ્યક્ શ્રદ્ધાનને માનવે જમાલિને છ ઉપયોગ કહ્યા જોઈઈ છઈ તો અવિરોધી ચ્યાર જ. મતિ અજ્ઞાનાદિક ૪, મતિજ્ઞાન અને મતિઅજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન તે એક જીવ આશ્રયી સમકાલ ન હુઈ તિહા જસ્સ ।-ઇત્યાદિક પ્રજ્ઞાપનાની શાખી કહી. ઇમ ગચ્છાચારપ્રકીર્ણકમા ઉક્તસ્વરૂપને જમાલિ સરિખાને નિયમે અનંતસંસાર હુઈ. એ તાત્પર્ય. પૂર્વપક્ષ-ઇમ જમાલિને પણિ ગતિને ચ્યારનુ ભ્રમણ હુઇ જ. ઇમ નહિં તો નંદિવૃત્તિચૂર્ણ્યાદિકને વિષે જમાલિના દૃષ્ટાંતની અયુક્તતા થઇ જોઈઈ એહવી અમ્હારી મતિ, એહવુ જઉ. તે ઉપરિં કહે છે. મ બોલિ, આશાતનાબહુલને નિયમે અનંતસંસાર હુઇ એ જણાવવાને અર્થે જમાલિ દૃષ્ટાંતને ઉપદર્શિતપણાથી. ચાતુરંતશબ્દ તો સંસારને વિશેષણપણે કરી સ્વરૂપનો કહનાર પણિ સર્વને આશાતનાબહુલ(ને) ચ્યાર ગતિનો અભિધાયક નહી. ગતિચતુષ્ટય ગમન તે અનંતસંસારીપણાંનું જણાવનાર નહી. અન્વય અને વ્યતિરેકે વ્યભિચારથી છતે છતુ તે અન્વય અણછતે અણછતુ તે વ્યતિરેક. જેહને સ્વાભાવિક સબંધ કલ્પીઈ અને તે વિના તે હુઈ તે વ્યભિચાર તે (વતી) સર્વ અનંતસંસારી અથવા આશાતનાબહુલ અથવા બીજા, તેહને જે ગતિભવભ્રમણાદિક તે આશ્રયીને સરિખાઈ ન હુઈ તથાભવ્યપણાંને યોગે ગત્યાદિકને પ્રતિપ્રાણીઈ ભિન્નપણાથી. પણિ જઘન્યથી સર્વ અનંતસંસારીપણાને તિર્યગ્યોનિક અને મનુજ ભવનાં

उभयोरपि समव्याप्तत्वात् । अत एव सुबाहुकुमारप्रभृतीन् परिमितभवग्राहिणोऽधिकृत्य तथाप्रयोगाभावः । तस्माज्जमालेस्तिसृष्वेव गतिषु अनन्तससारित्वं बोध्यम् । अन्यथा भगवतीवचनेन सह विरोधः स्यात् । तत्राशातनाबहुलस्यापि जमालेर्नरकवर्ज्जास्तिस्र एव गतयोऽभिहिताः । एतेन सामान्यसूत्रोक्त विशेषसूत्रेऽनुक्तमपि वक्तव्यमिति भ्रान्तिरपि निरस्ता, सामान्यविशेषसूत्रयोरभेदापत्त्या विशेषसूत्रस्य पृथक् भणनेऽर्थतः पुनरुक्तता स्यात् । सा च द्वात्रिंशत्सूत्रदोषाणां मध्ये दशमो दोषो गणधरकृते सूत्रे न सम्भवति ।

किञ्च–'सामान्यशास्त्रतो नूनं विशेषो बलवान् भवेदि'त्यादिवचनानि दत्ताञ्जलीन्येव सम्पद्येरन् । उभयोस्तौल्येन भणनात् । तस्मात् सामान्यसूत्रोक्तानां शब्दानामर्थानां वा, न्यूनत्वेनैव सामान्यसूत्राद्विशेषसूत्रं भिन्नमेव भवति । तत्र शब्दन्यूनत्वमपि सामान्यसूत्रोक्तानुसारेणाध्याहारादर्थापत्त्या पदार्थनिषेधान्यथानुपपत्त्या वाऽवसातव्यम् । तद्यथा–'गोअमा जाव चत्तारि पंचे'त्यादौ यावच्छब्दः वक्ष्यमाणपदार्थानां कालनियामकः । स चैवम्–यावत्कालं चतुःपञ्चसु त्रसस्थावरलक्षणासु जातिषु नारकतिर्यग्योनिकमनुजदेवानां भवग्रहणानि, यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात् तावत्कालं संसारमित्यादि संसारमनुपरावृत्य ततः पश्चात्सेत्स्यति यावत् सर्वदुःखानामन्तं करिष्यतीतिरूपेण कालनियामकः । एवं सामान्यसूत्रोक्तानुसारेण विशेषसूत्रेऽपि कालनियमार्थं तावच्छब्दवद् यावच्छब्दोऽप्यध्याहार्यः, तावन्तरेण वाक्यद्वयानुपपत्त्या कालनियमानुपपत्तेः । यावत्तावच्छब्दाभ्यां वाक्यद्वयं च 'मंडिअपुत्ता जावं च ण से जीवे सया समितं जाव परिणमति तावं च ण से जीवे आरभइ सारभइ समारभइ' इत्यादिरूपेण भगवतीतृतीयशतकतृतीयोद्देशके प्राग्भणितमेव । एवं जमालेर्नारकगतिनिषेधो नारकशब्दाभावेनैव स्यात् । तेन सामान्य-

---

ग्रहणु ते तो हुइ–जइ ईम नही तो अनंतसंसारीपणानो अने मुक्तिगमननो असंभव हुई । तेवती अनंतसंसारीपणानुं जणावनारुं 'मुख्यवृत्ति तिर्यग्योनिना भवग्रहण' ए वचन ज पूर्वे कहिउ जाणवु. तेहने वशे अणुपरिअट्टित्ता ए शब्द पणि जाणवो. बिहुए शब्दने महोमाहिं एकठा वर्त्तवापणाथी एतला ज वती सुबाहुकुमारप्रमुख जे अल्पभवना ग्रहनारा ते आश्रयीने तेहवा प्रयोगनो अभाव ते माटि जमालिने त्रिणि ज गतिने विषे अनंतसंसारीपणुं जाणवु ईम नही तो भगवती वचन साथि विरोध थाई तिहां आशातनाबहुलपणि जमालिने त्रिणि ज गति कही छे. एतले कहेवुं सामान्यसूत्रे कहिउं हुइ ते विशेषसूत्रे अणकहिउ पणि कहेवुं ए भ्रांति टाली. सामान्यसूत्र अने विशेषसूत्रने अभेद थाई वती विशेषसूत्रने जुदुं कहेते अर्थथी पुनरुक्तपणुं थाइ अने ते पुनरुक्तता तो बत्रीस सूत्रना दोषमध्ये दशमो दोष, ते गणधर सूत्रने विषे न संभवे. वली 'सामान्यशास्त्रथी विशेषशास्त्र ते निश्चये बलवंत हुइ' इत्यादिक वचन, ते दीधी छे अंजली जेहने एहवा थाइ. बिहुने तुल्यपणे कहेणथी ते वती सामान्यसूत्रने विषे कह्या जे शब्द अथवा अर्थ तेहने न्यूनपणि ज सामान्यसूत्रथी विशेषसूत्र भिन्न ज हुई. तिहां शब्दनुं न्यूनपणुं सामान्यसूत्रे कह्याने अनुसारि बाहिरथी लेवुं, तेथी अर्थापत्ति अथवा पदार्थनिषेधनी अयुक्तता थाइ तेणई करी जाणवुं. जिम गोअमा जाव इत्यादि सूत्रने विषि यावत् शब्द ते कहीवाता पदार्थनो कालना नियमनो करनार, ते ईम यावत्कालताई च्यार पांच त्रस अने स्थावरलक्षण जे जाति तेहने विषि नरक तिर्यंच मनुष्य अने देवना भवग्रहणो. यत्शब्द अने तत्शब्दने नित्ये ज संबंधथी तावत्कालताई संसार फिरीने तिवार पछी सीझस्ये यावत् सर्वदुःखनो अंत करस्ये. ईणी रीते कालनो नियामक ईम सामान्यसूत्रने विषे कह्याने अनुसारे विशेषसूत्रने विषे पणि कालनियामकने अर्थे तावत् शब्दनी परे

सूत्रोक्तो नारकशब्दो विशेषसूत्रे साक्षादध्याहाराद्वा न भवत्येव, अध्यक्षबाधात्। अयं भावः—यावच्छब्दस्य प्रयोगः प्रवचने क्वचिद्विशेष्यत्वेन क्वचिच्च विशेषणत्वेन वा स्यात्। तत्र विशेष्यत्वेन प्रयुक्तो यावच्छब्दः उक्तगणसम्बन्धिभ्यामाद्यन्तपदाभ्यां विशिष्टः सन्नेव गणमध्यवर्त्तिनां पदार्थानां सङ्ग्राहको भवति।

तथाहि—'जमाली णं अणगारे अरसाहारे विरसाहारे अंताहारे पंताहारे लूहाहारे तुच्छाहारे अरसजीवी विरसजीवी जाव तुच्छजीवी उवसंतजीवी पसंतजीवी विवित्तजीवी हंते'त्यादिसामान्यसूत्रोक्तस्य गणस्य आद्यन्तशब्दाभ्यां विशिष्टो यावच्छब्दो यथा—'गोअमा! जमाली णं अणगारे जाव अरसाहारे जाव विवित्तजीवीति सूत्रोक्तवाक्यगतोऽवसातव्यः। तस्य च सर्वादित्वेन बुद्धिस्थवाचकत्वात् मध्यवर्तिनामपि पदार्थानां नानारूपाणा नानासङ्ख्याकानां च सङ्ग्राहको भवति। एवमाद्यन्तशब्दयोरपि गणानुरोधेन भिन्नत्वमेव बोध्यं, न पुनर्यावच्छब्दोऽपि घटपटादिवन्नियतपदार्थवाचक इति भावः। एवं विशेषणभूतस्तु यावच्छब्दः उक्तपदवाच्यानामर्थाना देशकालादिनियामको भवति। तत्र कालनियामकत्व च 'गोयमा! जाव चत्तारि पंचे'त्यादिसूत्रप्रयोगे प्रागुपदर्शितमेव। तत्राद्यन्तशब्दाभ्यां विशिष्टत्वाभावेन न विशेष्यत्वम्, अपि तु उत्तरपदवर्तिशब्दवाच्यानामर्थानां कालनियामकत्वेन विशेषणत्वमेव। 'प्राक्पतितं विशेषण'मितिवचनात्। अत एव विशेष्यत्वविशेषणत्वयोः कामचारादिति न्यायः। देशनियामकत्वं तु यावत्पञ्चविंशतियोजनानि पत्तनं तावद् गन्तव्यमित्यादि स्वयमेव भाव्यम्। विशेष्यत्वविशेषणत्वस्वरूप-"

યાવત્ શબ્દપણિં બાહિરથી લેવો. તિ ણિહુ શબ્દ વિના કાલનિયમની અયુક્તતાથી. યાવત્તાવચ્છબ્દઈ વાક્યદ્વય તે मंडिअपुत्ता जाव च णं એ આલવે પૂર્વિ કહિઉ જ છે. ઇમ જમાલિને નારકગતિનો નિષેધ તે નારકશબ્દન અસંભવે જ હુઇ. તે વતી સામાન્યસૂત્રને વિષે કહ્યો નારકશબ્દ તે વિશેષસૂત્રને વિષે સાક્ષાત્ અથવા અધ્યાહારથી ન હુઇ જ પ્રત્યક્ષબાધથી. એ ભાવ-યાવત્ શબ્દનો પ્રયોગ તે કિહાએક વિશેષ્યપણિં અને કિહાએક વિશેષણપણિં હુઈ. તિહા વિશેષ્યપણિં પ્રયુંજ્યો, યાવત શબ્દ તે કહ્યા ગણસંબધી જે આદ્યપદ ને અંતપદ તેણે પ્રયુક્ત હુતો જ ગણમધ્યવર્તી જે પદાર્થ તેહનો સંગ્રાહક હુઈ. જમાલી અણગાર અરસાહારી વિરસાહારી અંતાહારી પ્રાંતાહારી લુક્ષાહારી તુચ્છાહારી અરસજીવી, વિરસજીવી યાવત્ તુચ્છજીવી ઉપશાંતજીવી વિવિક્તજીવી? હા. એ સામાન્યસૂત્રે કહ્યા ગણના આદ્યંતશબ્દે યુક્ત યાવત્શબ્દ કહે છે. ગૌતમ! જમાલી અનગાર ઇત્યાદિ સૂત્રના વાક્યને વિષે પોહતો જાણવો, અને તેહને સર્વાદિપણિં કરી બુદ્ધિમા હુઇં તેહના વાચકપણાથી મધ્યવર્ત્તી પદાર્થ-જે નાનારૂપ અને અનેકસંખ્યાવત તેહનો સંગ્રાહક હુઈ ઇમ આદ્યંત શબ્દને પણિં ગણને અનુરોધિં ભિન્નપણું જ જાણવુ. પણિ યાવત્શબ્દ પણિં ઘટપટાદિકની પરિં નિયતપદાર્થનો વાચક નહીં. એ ભાવ. ઇમ વિશેષણથી થાવતો યાવત્શબ્દ તે કહે પદે વાચ્ય અર્થનિં દેશકાલાદિકનો નિયામક હુઈ. તિહા કાલનિયામકપણું તે-गोअमा जाव चत्तारि ઇત્યાદિ સૂત્રને પ્રયોગને વિષે પૂર્વે દેખાડ્યુ જ છે. તિહા આદ્યંતશબ્દિં વિશિષ્ટપણાને અભાવે વિશેષ્યપણુ નહી. તઉ સ્યુ-? ઉત્તરપદવર્ત્તિ જે શબ્દ, તેણે કહ્યો જે અર્થ, તેહને કાલનિયામકપણિં કરી વિશેષણપણુ જ. પૂર્વે પડ્યુ તે વિશેષણ એ વચનથી. એતલા જ વતી વિશેષ્યપણુ અને વિશેષણપણું એહને કામચારથી એહવો ન્યાય છે. દેશનિયામકપણુ તે જેતલાઈ પચવીસ યોજને પત્તન તિહા તાંઈ જાવું. એ પોતે જ વિચારવુ. વિશેષ્યપણુ અને વિશેષણપણુ તેહને સ્વરૂપે વિકલ્પ ડિત્થાદિપદની પરિ અર્થશૂન્ય જ. ઇમ પ્રવચન માત્રને વિષે જિહાં કિહએ યાવત્ શબ્દ તિહા કહે પ્રકારે જ અર્થનો વાચક, અન્યથા નહીં. એ તાત્પર્ય. હિવે ઇહા

विकलस्तु यावच्छब्दो डित्थडवित्थादिवदर्थशून्य एव स्यात्। एवं प्रवचनमात्रे यत्र क्वापि यावच्छब्दः तत्रोक्तप्रकारेणैवार्थवाचको नान्यथेति तात्पर्यमिति गाथार्थः॥ १०३॥

अथ मार्गस्थितानामपि कदाचित् कस्यचिद् यदुत्सूत्रं भवेत्, तत् (कालभेदेन) अधिकरणभेदेन च नानाप्रकारं भवतीति दर्शयति—

॥ मग्गट्ठिअस्साभोगाऽणाभोगा तह कहंचि णाभोगा। उस्सुत्तं तमणिअयं पाएण पओअणाभावा॥

व्याख्या—मार्गस्थितस्य-व्यवहारतस्तीर्थान्तर्वर्त्तिनः साध्वादेः कस्यचिदित्यर्थाद् बोध्यम्। आभोगाद्-इत्थमुच्यमानं मदीय वचनमागमबाधितत्वेन कटुकफलविपाकं भविष्यतीति ज्ञाने सत्यपि तथाभव्यत्वयोगेन तथाविधकालादिसामग्रीसहितेन सम्यग्वक्तुमसामर्थ्यात् उत्सूत्रं भवति। तच्च तथाभूतं नियमेनानन्तसंसारहेतुरेव। यथा सावद्याचार्यस्योत्सूत्रभाषणम्। तच्चाभोगपूर्वकमभिमानवशेन त्यक्तुमशकितमिति प्रतीतमेव। तथा अनाभोगात्-स्वयमुच्यमाने वचसि आगमबाधितत्वेन परिज्ञानाभावात् उत्सूत्रं भवति। तच्च वक्तु क्लिष्टपरिणामाभावेन मिथ्यादुष्कृताद्यल्पप्रायश्चित्तविशोध्यम्। अनाभोगस्य तु सामान्यतः सर्वकाल सत्त्वेऽपि कदाचिद्विशेषतोपि विवक्षितवस्तुविषयकस्य तस्यानिवार्यत्वात् छद्मस्थस्य च तथास्वभावात्। तच्च मिथ्यात्वमन्तरेणाज्ञानमिति वक्तुमशक्यम्। तत्र युक्तिस्तूक्तैवेति बोध्यम्। तथा कस्यचित्सम्यग्दृष्टेः कथञ्चिदनाभोगतः-केनाऽपि प्रकारेण विवक्षयाऽनाभोगात् क्वचिदंशेऽनाभोगादित्यर्थः, उत्सूत्र भवति। यथा श्रीमहावीरजीवस्य मरीचे। [तस्य हि कपिलशिष्यकरणाभिप्रायेण स्पष्टमभाषमाणस्योत्सूत्रलेशोऽनाभोगादेव सम्पन्नः।

ભગવતીને મેલે કુશિષ્યને અનંતસંસારીનું વ્યવસ્થાપન તે સિદ્ધર્ષિના વચનવતી અને ઉમ્મગ્ગમગ્ગસંપટ્ઠિઆણ ઇત્યાદિ ગ્રંથમધ્યે નૂન પદનિયમે અને સંસાર કહ્યો છે તે વતી જાણવું અનિ કુશિષ્યનો. તથા પ્રૌઢ (પ્રચુર) કર્મનો સગોત્ર। ઉચ્છૃંખલ તો કામાદિ સેવાના તથાર્હદાદિ આશાતનાના કરનાર જે અનારાધકજન તેહને અધ્યવસાવ વિશેષે સંસારનુ વિશેષણપણુ કહ્યું છે તે દેખી પરમાર્થ સમજ્યા વિના કિહાએક બાહુલ્ય અભિપ્રાય કલ્પી કિહાએક ઉપલક્ષણાર્થ વ્યાખ્યાન કલ્પી યથાતથા લવ્યો છે તે સર્વ મિથ્યા જાણવું અધિક તત્કૃતગ્રંથના ખંડનને વિષે જાણવું. એ ગાથાર્થ: ॥ ૧૦૩॥

હિવઈ માર્ગઈ રહ્યાને પણિ કિવારેક કુણેકને ઉત્સૂત્ર હુઇ, તે આશ્રયભેદે નાનાપ્રકારનુ હુઈ તે દેખાડિ છે

માર્ગસ્થિતને જાણવાથી તથા કિણેકિ પ્રકારે અજાણતાથી ઉત્સૂત્ર તે અનિયત પ્રાહે પ્રયોજનનો અભાવથી ॥ ૧૦૪॥

માર્ગને વિષે રહ્યા ને વ્યવહારથી તીર્થાંતર્વર્તી સાધ્વાદિકને, કુણેકને એતલુ અર્થથી જાણવુ આભોગથી એહવુ કહીતુ માહરુ વચન તે આગમબાધિત પણિ કટુક ફલદાયક હુસે, એહવુ જ્ઞાન છતે પણિ તેહવા ભવ્યપણાને યોગે તેહવી કાલાદિકની સામગ્રીને યોગિ કરી ભલી રીતિ કહેવાને અસમર્થપણાથી ઉત્સૂત્ર હુઈ તે તો નિયમે જ અનંતસંસારનુ હેતુજ જિમ સાવદ્યાચાર્યને ઉત્સૂત્રભાષણ. તે તો આભોગપૂર્વક અભિનિવેશને વશિ છાડવા અશક્ય એ પ્રસિદ્ધ જ. વલી અનાભોગથી પોતે કહ્યા વચનને વિષે

तथाहि—साधुभक्तेन मरीचिना] साधुधर्मे द्विरुक्तेऽपि साधुधर्मानभिमुखेन कपिलेन युष्मत्समीपे किञ्चिद्धर्मोनाऽस्तीति पृष्टे, श्रीआवश्यकवृत्त्यभिप्रायेण 'तु भवद्दर्शने किञ्चिद्धर्मोऽस्तीतिपृष्टे 'अहो ! अयं प्रचुरकर्मा द्विरुक्तोऽपि साधुधर्मानभिमुखो मदुचितः सहायः संवृत्त ' इति विचिन्त्य मम पार्श्वे देशविरति धर्मोऽस्तीत्यभिप्रायेण मनागिहाप्यस्तीति मरीचिरुक्तवान् । तत्र मरीचेर्यदि देशविरतिविमर्शो नाभविष्यत् तर्हि मनागिहाप्यस्तीति नाभणिष्यत् । एतद्वचनं च परिव्राजकवेपे सति [परिव्राजकदर्शने किञ्चिद्धर्मव्यवस्थापकं सम्पन्नम् । इहशब्दस्यास्पष्टार्थवाचकत्वेन श्रोतुः कपिलस्य] परिव्राजकदर्शनेऽपि किञ्चिद्धर्मोऽस्तीत्यवबोधात् । अन्यथा कपिलः परिव्राजकवेषं नाग्रहीष्यत् । तस्य धर्मचिकीर्षयैव तद्वेषोपादानात् राजपुत्रत्वेनान्यकारणासम्भवात् । ततश्च कापिलेयदर्शनप्रवृत्तिः । सा च कपिलस्य मरीचेरन्येषां च महानर्थकारणं कुप्रवचनरूपत्वात् । यदागमः—' इणमेव णिग्गंथे पावयणे अट्ठे सेसे अणट्ठे ' त्ति भगवत्याम् । अत्र शेषाणि—धनधान्यमित्रपुत्रकलत्रकुप्रवचनादीनि । अत एव तत्प्रवृत्तिः प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिहेतुः ।

यदुक्तम्—' इहभविअमण्णभविअं मिच्छत्तपवत्तण जमहिगरणं । जिणपवयणपडिकुट्ठं दुट्ठं गरिहामि तं पावं ॥ १ ॥ ति (चउसरण० गा० ५०) तत्र मरीचेरिहाप्यस्तीतिवचनमुत्सूत्रमिश्रितमेवावसेयम् । तथाभूतस्य वचनस्य मरीच्यपेक्षया सूत्रत्वेऽपि कपिलापेक्षयोत्सूत्रत्वात् । तत्कथमिति चेत् । उच्यते—मम पार्श्वे मनाग्धर्मोऽस्तीति देशविरतस्य मरीचेरभिप्रायात् । तथाभूतवचनं मरीच्यपेक्षया नोत्सूत्रं, सत्यत्वात् । कपिलापेक्षया चोत्सूत्रमेव, परिव्राजकदर्शने मनाग् धर्मोऽस्तीति कपिलस्य बुद्धिजन

આગમબાધિતપણિ પરિજ્ઞાનના અભાવથી. ઉત્સૂત્ર હુઈ. તે તો વક્તાને ક્લિષ્ટપરિણામને અભાવે કરી મિથ્યાદુષ્કૃતાદિ અલ્પ પ્રાયશ્ચિત્ત શોધાઈ. અનાભોગ તો સામાન્યથી સર્વકાલ છતે એણિ કિવારેકિ વિશેષથી વાછિન વસ્તુ વિષયીઆ અનાભોગને અનિવારણીયપણાથી. છદ્મસ્થને તો તેહવા સ્વભાવથી અને તે તો મિથ્યાત્વ વિના અજ્ઞાન ન કહેવાઈ. યુક્તિ તો પ્રથમાધિકારિ કહી છે એ જાણવુ. વલી કુણેક સમ્યગ્દૃષ્ટિને કુણેક પ્રકારે અનાભોગથી કિણિકિ પ્રકારે વિવક્ષા—કહેવાની ઇચ્છા તેણીઇ અનાભોગથી એતલે કુણેક અંશને વિષિ અનાભોગથી એ અર્થ. સૂત્રથી ઉત્તીર્ણ હુઇ. જિમ શ્રીમહાવીરનો જીવ જે મરીચિ તેહને સાધુધર્મ વિચાર (બિ વાર) કહે હુ તે પણિ સાધુ ધર્મને વિષિ અસન્મુખ જે કપિલ, તેણિ તુમ્હારે પાસે કાઇ ધર્મ નથી એહવુ પૂછે હુ તે, શ્રી આવશ્યકવૃત્યાભિપ્રાયે તુમ્હારે દર્શને કાઇ ધર્મ છે એહવુ પૂછે હુ તિ અરો ! એ પ્રચુરકર્મા બિવાર કહ્યો પણિ સાધુધર્મને અનભિમુખ માહરે યોગ્ય સખાઇઓ થયો. એહવું ચીંતવીને મુઝપાસે દેશવિરતિ છે એ અભિપ્રાયે અલ્પ ઇહાપણિ છે. એહવુ મરીચિ તે કહેતો હુઓ. તિહા મરીચિને જઉ દેશવિરતિનો વિચાર ન હોત તઉ અલ્પ ઇહા ઇમ ન કહેત. એ વચન તે પરિવ્રાજકનો વેષ છતે હુ તે પરિવ્રાજકદર્શનને, વિષિ પણિ કાઇએક ધર્મ છે એહવા અવબોધથી. ઇમ નહીં તો કપિલ તે પરિવ્રાજકનો વેષ ન ગ્રહેત. તેહને ધર્મ કરિવાની ઇચ્છાઇજિ તેહના વેષના ગ્રહેવાથી, રાજપુત્રપણિ કરી બીજા કારણના અસંભવથી. તેથી કપિલ સંબંધી દર્શનની પ્રવૃત્તિ થઇ. અને તે કપિલને મરિચીને બીજાને પણિ મહા અનર્થનુ કારણ કુપ્રવચનરૂપપણાથી એહજ નિર્ગ્રંથપ્રવચન અર્થ શેષ સર્વ અનર્થ. ઇહા શેષ તે ધનધાન્યાદિક અને કુપ્રવચનાદિક એતલાજ વતી તેહની પ્રવૃત્તિ તે પ્રાયશ્ચિતપ્રવૃત્તિનઉ હેતુ ' એ ભવનુ અન્ય ભવનું મિથ્યાત્વનુ પ્રવર્તન જે અધિકરણ જિનપ્રવચનથી નિષિદ્ધરૂપ દુષ્ટ ગરહુ છુ તે પાપ પ્રતે. ' તિહા મરિચિને ' ઇહા છે ' એ વચન તે ઉત્સૂત્રમિશ્રજ જાણવુ તેહવા વચનને મરીચિની અપેક્ષાઇ સૂત્રપણિ પણિ કપિલની અપેક્ષાઇ ઉત્સૂત્રપણાથી તે કિમ ? એહવું જો તે ઉપરિ કહીઈ છે—માહરે પાસે અલ્પ ધર્મ છે એહવા દેશવિરતિ મરીચિને

त्वेनासत्यरूपत्वात् । नहि परिव्राजकदर्शने लेशतोऽपि धर्मोऽस्ति, उन्मार्गभूतत्वेन तत्र सम्यक्त्वस्याप्यभावात् महानर्थहेतुत्वाच्च । यदि च तद्दर्शने स्वल्पोऽपि धर्मोऽभविष्यत्तर्हि मनागिहाप्यस्तीति ब्रुवाणस्य मरीचे' कपिलापेक्षयाऽप्युत्सूत्र नाभविष्यदिति सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यम् । तत्र मरीचेर्मदीय वचन कपिलस्य परिव्राजकदर्शने धर्मबुद्धिजनक भविष्यतीति ज्ञानमस्त्येव, कथमन्यथा परिव्राजकवेषमदास्यत् । परमित्थमुच्यमानमेतद्वचनं ममोत्सूत्रमितिपरिज्ञानाभाव एवेति कथञ्चिदनाभोगहेतुकमेतदुत्सूत्रम् । यदि च मरीचेः स्वस्योत्सूत्राभोगोऽभविष्यत् तर्हि सोऽस्पष्टवचन नावक्ष्यत् । साधुभक्तस्य तस्योत्सूत्रभाषणमसम्भव्येव प्रचुरकर्मायमिति विचिन्त्य शिष्यकरणेऽप्यभिप्रायात् । तथा च तथाभूतेनानालोचितोत्सूत्रलेशेन विराधितसम्यक्त्वो मरीचिः प्रेत्य दुर्लभबोधिः कोटाकोटीसागरोपमससारस्थितिश्चाभूत् ।

यदागम —'फुडपागडमकहतो, जहट्ठिअं बोहिलाभमुवहणइ । जह भगवओ विसालो जरमरणमहोअही आसी' ॥ १ ॥ इत्युप० (गा० १०६) तथा, 'दुब्भासिएण इक्केण मरीई दुक्खसागरं पत्तो । भमिओ कोडाकोटीसागरसरिणामधिज्जाण' ॥ १ ॥ ति श्रीआव० नि० (गा० ४३२) एवविधाभिप्रायजिज्ञासुना च श्रीआवश्यकवृत्तिचूर्णी उपदेशमालावृत्तिश्च सम्यक्पर्यालोचनीया । पर श्री आवश्यकचूर्णौ कुदर्शनप्रवृत्तिरेव संसारवृद्धिहेतुत्वेनोक्ता । उपदेशमालावृत्तौ च ' कपिल इहान्यत्रापीति मत्सम्बन्धिनि साधुसम्बन्धिनि चानुष्ठाने धर्मोऽस्तीति भणितम् ' । तत्र साधुसम्बन्धिनीति भणनेन मत्सम्बन्धिनि देशविरत्यनुष्ठाने धर्मोऽस्तीति भणितम् । अन्यथा श्रीआवश्यकचूर्ण्यादिभिः सह विरोधः स्यादिति विशेषो बोध्य ।

અભિપ્રાયથી તેહવુ વચન મરીચિની અપેક્ષાઇ ઉત્સૂત્ર નહી, સત્યપણાથી કપિલની અપેક્ષાઇ તો ઉત્સૂત્ર જ. પરિવ્રાજકદર્શનને વિષે અલ્પધર્મ છે એહવી કપિલને બુદ્ધિ ઉપજાવવા પણિ અસત્યરૂપપણાથી. પરિવ્રાજકદર્શનને વિષે લેશથો એ ધર્મ નથી ઉન્માર્ગભૂતપણિ સમ્યક્ત્વના પણિ અભાવથી મહા અનર્થના હેતુપણાથી. જઉ તેહના દર્શનને વિષે અલ્પ ધર્મ હઉત તઉ અલ્પ ઇહા પણિ છે. એહવુ બોલતા મરીચિને કપિલની અપેક્ષાઈ ઉત્સૂત્ર ન હઉત, એ સૂક્ષ્મદષ્ટિ વિચારવુ. તિહા મહારુ વચન કપિલને પરિવ્રાજકદર્શનને વિષઈ ધર્મબુદ્ધિનુ જનક હુઇ એહવુ જ્ઞાન છેજ નહીતર કિમ પરિવ્રાજકનો વેષ દેત પણિ ઇમ કહીતુ એ વચન મુઝને ઉત્સૂત્ર એ જ્ઞાનનો અભાવ જ તે વતી કથચિદનાભોગહેતુથી એ ઉત્સૂત્ર જઉ મરીચિને પોતાનો ઉત્સૂત્રનો આભોગ હઉત તઉ અસ્પષ્ટ વચન ન બોલત સાધુભક્ત એહને ઉત્સૂત્રભાષણ તે અસભવી જ પ્રચુરકર્મા એ એહવુ ચીંતવીને શિષ્ય કરિવાને અભિપ્રાયથી. તેવતી તેહને અણાલોએ ઉત્સૂત્રલેશે વિરાધિત સમ્યકત્વનો ધણી મરીચિ તે પરભવે દુર્લભબોધિ અને સાગરોપમ કોટાકોટિ સસારસ્થિતિવત હુઓ ' સ્ફુટ પ્રકટ અણકહતો યથાસ્થિત બોધિલાભ હણિ જિમ ભગવતને વિસ્તીર્ણ જરામરણરૂપ સમુદ્ર હુઓ દુર્ભાષિત એકે મરીચી તે દુઃખસાગર પામ્યો ભમ્યો કોડાકોડિસાગરોપમના ' એહવો અભિપ્રાય જાણવા વાછતે શ્રી આવશ્યકની વૃત્તિ અને ચૂર્ણિ અને ઉપદેશમાલાની વૃત્તિ સમ્યગ્ વિચારવી. પણિ શ્રીઆવશ્યકચૂર્ણિને વિષે કુદર્શનની પ્રવૃત્તિ જ સસારવૃદ્ધિહેતુપણિ કહી. અને ઉપદેશમાલાની વૃત્તિને વિષે તો હે કપિલ! ઇહા અન્યત્રપણિ મુઝસબધિ અને સાધુસંબધી જે અનુષ્ઠાન તેહને વિષે ધર્મ છે. તેહવુ કહિઉ તિહા સાધુસબધિ એહવુ કહે મુઝસબંધિ જે દેશવિરતિ અનુષ્ઠાન તેહને વિષે ધર્મ છઇ એહવુ કહિઉ. નહીંતર શ્રીઆવશ્યકચૂર્ણ્યાદિક સાથે વિરોધ હુઇ એહવો વિશેષ જાણવો. અને જે કુણેક શ્રાવકપ્રતિક્રમણસૂત્રને વિષે ' નિષિદ્ધને કરવે, કરિવાને અકરિવે પડિકમણુ

यत्तु कश्चित् 'श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रे-'पडिसिद्धाणं करणे किच्चाणमकरणे अ पडिक्कमणं। असद्दहणे अ तहा विवरीयपरूवणाए अ'॥ १॥ (गा० ४८) गाथायाश्चूर्णौ विपरीतप्ररूपणो दुरन्तानन्तसंसारकारणं भवतीति व्याख्यातम्। तत्र दृष्टान्ततया मरीचिरेवोक्तः। तस्य च भवा असङ्ख्येया एवाऽऽसन्। तेन ज्ञायते अनन्तशब्देनासङ्ख्यातमुपलक्षणात् सङ्ख्यातमप्युच्यते। तेन जमालेः पञ्चदश भवा अप्यनन्तशब्दवाच्या इति वदति। तत् सम्यग्विचारणाबाह्यमेवावसातव्यम्। यतस्तत्र केवल नानन्तशब्द एवाभिहितः, किन्तु दुरन्तानन्तशब्दौ, तौ च परस्परं विरुद्धार्थाभिधायकौ शब्दव्युत्पत्त्यैव शाब्दिकानां प्रतीतौ। तत्र दुरन्तशब्दो नानन्तार्थाभिधायको न वा सङ्ख्यातार्थाभिधायकः, किन्तु दुःखलभ्यान्तत्वेनाऽसङ्ख्यातार्थाभिधायकः। एवमनन्तशब्दोऽपि न सङ्ख्यातार्थाभिधायको न वा असङ्ख्यातार्थाभिधायकः, किन्तु न विद्यतेऽन्तो यस्येति व्युत्पत्त्या अन्तस्याविद्यमानत्वेनानन्तार्थाभिधायकः। प्रकृते च श्रावकस्य विपरीतप्ररूपणा स्वयं तथाविधबहुश्रुतत्वाभावेनानाभोगात् गुरुनियोगाद्वेति साक्षात्परम्परया वाऽनाभोगमूलिकैव। तत्कारणस्य विपरीतश्रद्धानस्याऽपि तथैव सम्भवः।

यदागमः—'सम्मद्दिट्ठी जीवो उवइट्ठं पवयणं तु सद्दहइ। सद्दहइ असब्भावं अणभोगा गुरुनिओगा वा॥१॥ इति श्रीउत्तरा० नि० (गा० १६३)। सा च नानन्तसंसारहेतुः, तथाविधक्लिष्टपरिणामाभावात्। तद्व्यञ्जकं तु सम्यग्वक्तारमासाद्य तत्क्षणमेव तदपगमनमेव। अत एव श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रस्य वृत्तौ केवलं दुरन्तशब्दस्यैवाभिधानमिति। या च विपरीतप्ररूपणा मार्गपतितानामनन्तसंसारहेतुः, सा च

हुइ असद्दहणाई तथा वली विपरीतप्ररूपणाई' ए गाथानी चूर्णिने विषि विपरीत प्ररूपणा ते दुरंत अनंतसंसारनु कारण हुइ एहवुं वखाण्युं छे. तिहां दृष्टांत तो मरीची ज कह्यो छे. अने तेहने तो भव असंख्यात ज थया तेणिं जाणीई छे अनंत शब्दइं असंख्यातुं उपलक्षणथी संख्यातुं पणि कहीई. ते वली जमालिनें पन्नर भवपणिं अनंतशब्दे वाच्य एहवु कहे छे. ते सम्यग् विचारणाबाह्य ज जाणवु. जे माटि तिहां केवल अनंतशब्द ज नथी तउ स्युं ? दुरंतशब्द अने अनंतशब्द छे. ते तो परस्परे विरुद्ध अर्थना कथक शब्दव्युत्पत्ति ज शाब्दिक वैयाकरणने प्रसिद्ध. तिंहा दुरंतशब्द ते अनंत अर्थनो अभिधायक नही अने संख्यात अर्थनो पणि अभिधायक नहीं. तो स्युं ? दुःखे पामवा योग्य जे अंतने पणि करी असंख्यात अर्थनो अभिधायक इम अनंत शब्दपणि संख्यातनो अभिधायक नही असंख्य अर्थनो पणि अभिधायक नही. तउ स्युं ? नथी अंत जेहनो ए व्युत्पत्तिं अंतने अणछतापणि अनंत अर्थनो कहनार इंहा तो श्रावकनें विपरीतप्ररूपणा ते पोते तथाविध बहुश्रुतपणाने अभावे, अनाभोगथी अथवा गुरुना वचनथी साक्षात् अथवा परंपराइ अनाभोगमूलक ज तेहनु कारण जे विपरीतश्रद्धान तेहनांपणि तेणिं रीति ज (अ)संभवथी गाथार्थ तो पूर्विं लिख्यो छे. ते तो अनंतसंसारनुं हेतु नही तेहना क्लिष्टपरिणामना अभावथी तेहनु जणावनार तो सम्यग् वक्ताने पामीने तत्काल ज तेहनुं टालवु. एतला ज वली श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रनी वृत्तिने विषे केवल दुरंतशब्दनु ज कथन छे अने विपरीतप्ररूपणा मार्गपतितने अनंतसंसारनु हेतु ते तो सभाप्रबंधे धर्मदेशनाना अधिकारीनें बहुश्रुतपणि, लोकपूज्य जे आचार्यादिक तेहने कुणेक निमित्तथी पोतानी पूजानी हानिने भयें सावद्याचार्यनी परि परविषयीआ मत्सरपणि गोष्ठामाहिलादिकनी परिं, तीर्थंकरना वचनने विषई असद्दहणाइ जमाल्यादिकनी परि जाणवापूर्वक जाणवी ते तो इहां अधिकारना अभावथी अणकह्यापणि अनंतसंसारीपणि पोते ज

सभाप्रबन्धेन धर्मदेशनाधिकारिणा बहुश्रुतत्वेन लोकपूज्यानामाचार्यादीना कुतश्चिन्निमित्तान्निजपूजादिहानिभयेन सावद्याचार्यादीनामिव, परविपयकमात्सर्येण गोष्ठामाहिलादीनामिव, तीर्थकृद्वचस्यश्रद्धानेन जमाल्यादीनामिवाभोगपूर्विकाऽवसातव्या । ते चेहाधिकाराभावेनानुक्ता अपि अनन्तसंसारित्वेन स्वत एव भाव्याः । येन कारणेन कस्यचिदनाभोगमूलकमप्युत्सूत्रं कुदर्शनप्रवृत्तिहेतुत्वेन दीर्घससारहेतुरपि भवति । तेन दुरन्तसंसारमधिकृत्य मरीचिरेव दृष्टान्ततया दर्शितः । तस्य च तथाभूतमप्युत्सूत्र तथैव सञ्जातम् । श्रीआवश्यकचूर्णावपि तथैवोक्तत्वात् । अन्यथा द्वित्रादिभवभाविमुक्तीनामपि मुनिप्रभृतीनामनन्तससारित्ववक्तव्यतापत्तौ जैनप्रक्रियाया मूलत एवोच्छेदः स्यात् । जैनप्रवचने चानुयोगद्वारादौ प्रक्रियाग्रन्थे-'से किं त कालप्पमाणे २ दुविहे प० त० पएसणिप्फण्णे चेव अणुभागणिप्फण्णे (विभागनिप्फण्णे) (सू० १३४)' चेवेत्यादिप्रवचनवचनैः सङ्ख्यातासङ्ख्यातानन्ताना त्रयाणामपि जघन्यादिभेदभिन्नाना भिन्नभिन्नस्वरूपनिरूपणालक्षणा प्रक्रिया प्रतीतैव । प्रक्रियायाश्च प्रणेतारः सर्वेष्वपि दर्शनेष्वादिकर्त्तार एव भवन्ति । अतो जैनप्रवचनेऽपि साम्प्रतीनप्रक्रियाया आदिप्रणेता भगवान् श्रीमहावीर एव । तेन तदायत्तैव तच्छिष्यश्रीसुधर्मस्वाम्यादीना शास्त्ररचनापि भवति । न पुन शास्त्ररचनायत्ता प्रक्रिया । प्रक्रियानुरोधेनैव परस्परविरुद्धवादिनः शास्त्रकर्त्तारो दूष्या अदूष्याश्च भवन्ति, प्रामाण्याप्रामाण्यविवेकस्य प्रक्रियायात्तत्वात् । अन्यथा अपसिद्धान्तादिदूपणोद्भावन दत्ताञ्जल्येव सम्पद्येत, प्रक्रियाया अभावे सिद्धान्तस्यैवाभावात् । तेन चूर्णिकारादिवचनमपि जिनोक्तप्रक्रियानाबाधयैव प्रमाणतया पुरस्करणीयम् । तत्र यद्यपि परेण सम्मतितयोद्भाविताया चूर्णावुक्तप्रकारेण प्रक्रियाविरोधिवचन लेशतोऽपि नास्ति, तथापि कदाचित् कस्यचित् शास्त्रकारस्य प्रवृत्तिः छाद्मस्थ्यादनाभोगवशेन प्रक्रियाविरोधिन्यपि सम्भवति, परमाभोगवतस्तथैव व्यवस्थापन प्रक्रियायाः प्रणेतुः श्रीमहावीरस्यावज्ञाकरणेन महाशातनाहेतुत्वादनुचितमेव ।

विचारवा जे कारणे, कुणेकने अनाभोगमूलक पणि उत्सूत्र कुदर्शननो हेतु ते पणि दीर्घससारनो हेतुपणि हुई ते वती दुरतससार आश्रयी मरीचि ज दृष्टात पणि कह्यो, तेहने तेहवु उत्सूत्र तिम ज थयु श्रीआवश्यकचूर्णिने विषे तिम ज कह्यापणाथी, ईम नही तो बि त्रिणि भवे थानार मुक्ति जेहने एहवा मुनिप्रमुखने पणि अनतससारीपणानी कहेणुपणाईनी आपत्ति छते जैनप्रक्रियानो मूलथी उच्छेद थाई जैनप्रवचनने विषे अनुयोगद्वारादिक प्रक्रियाग्रंथने विषे कालप्रमाणु ते बि प्रकारे-'प्रदेशि नीपनु अने अनुभागे नीपनु' ईत्यादि प्रवचनने वचने सख्यात असख्यात अने अनत ए त्रिणि जघन्यादिक भेदि भिन्न तेहने भिन्न भिन्न स्वरूपनिरूपणरूप प्रक्रिया प्रतीत ज. प्रक्रियाना प्ररूपक ते सर्वदर्शनने विषि आदिकर्ता ज हुई ए वती जैनप्रवचनने विषे हिवडानी प्रक्रियानो प्ररूपक भगवत श्रीमहावीर ज ते वती तेहने आयत्त ज तेहना शिष्य श्री सुधर्मास्वाम्यादिकनी शास्त्ररचना. पणि शास्त्ररचनाने आयत्ते प्रक्रिया नही प्रक्रियाने वशे ज परस्परि विरुद्धवादी ते शास्त्रकर्ता ते दूषवायोग्य अने अदूषवायोग्य हुई प्रमाणु अने अप्रमाणुपणाना विवेकने प्रक्रियाने आयत्तपणाथी नहीतर अपसिद्धातादिक जे दूषणु, तेहनुं कहणु ते दत्ताजलि ज थाइ. प्रक्रियाने अभावे सिद्धातना ज अभावथी ते वती चूर्णिकारादिकनु वचन पणि जिनोक्तप्रक्रियानी अनाबाधाइ प्रमाणुपणि आगलिकरिवु तिहा जेउ समतिपणि देखाडी जे चूर्णि तेहनि विषे कहेप्रकारे अक्रियाविरोधि वचन लेशथीए नथी तउहे पणि किवारेकि कुणेक शास्त्रकारनी प्रवृत्ति ते छद्मस्थपणाथी अनाभोगवशे प्रक्रियाविरोधी पणि सभवे. पणि ज्ञानवंतने तिम ज थापवु. प्रक्रियानो प्रणेता श्रीमहावीर, तेहनी

किञ्च-यथा मनुष्यशब्दः सामान्यतो ब्राह्मणादिसर्ववर्णवाचकः तथा पराभिप्रायेणानन्तशब्दोऽपि सङ्ख्यातादिसर्वकालवाचकः सम्पन्न । एवं यथा व्यक्त्या ब्राह्मणादिवर्णवाचकाः ब्राह्मणादय एव शब्दाः तथा व्यक्त्या सङ्ख्यातादिकालविशेषाभिधायकाः शब्दाः सन्ति नवेति पर्यालोचनायां सामान्यशब्दाभिधेयाना पदार्थानां विशेषशब्दाभिधेयत्वनियमबलेनानन्यगत्या प्रकृतेऽपि सामान्यतः कालशब्दवाच्यानां सङ्ख्यातकालादीनां व्यक्त्या परस्परमसाङ्कर्येण सङ्ख्यातकालाद्यभिधायकाः सङ्ख्यातादय एव शब्दाः । तथा च सिद्धं सङ्ख्यातशब्दवाच्यं सङ्ख्यातमेव, न पुनरसङ्ख्यातमनन्तं वा तथा अनन्तशब्दवाच्यमप्यनन्तमेव, न पुनः सङ्ख्यातादिकमपि । नहि ब्राह्मणशब्दवाच्यः क्षत्रियादिवर्णोऽपि भवतीति सिद्धं प्रक्रियानुरोधेन शास्त्रादिरचनेति ।

एवं यथाछन्दोऽपि कश्चिन्मरीचिवत् कचिदंशेऽनाभोगादेवोत्सूत्रभाषी स्यात्, तस्यानाभोगोऽपि प्रायः सम्यगागमस्वरूपापरिणतेरेवावसातव्यः । तथापरिणत्यभावे निदानं तावत् स्वल्पेनाऽप्युत्सूत्रभाषणेनानन्तसंसारः कथं भवति ? भयवचनं वा इत्यादिरूपेण निजमतिकल्पनैव । तथाकल्पनाऽपि 'दसविहे बले पं० तं० सोइंदिअबले' इत्यादिस्थानाङ्गवचनात् दर्शनबलाभावादेवावसातव्या । एतेन यथाछन्दमात्रस्योत्सूत्रभाषित्वं भवत्येवेति ब्रुवाणोऽपि निरस्तो बोध्यः । यथाछन्दत्वभवनहेतूना पार्श्वस्थत्वभवनहेतूनामिव नानात्वेनागमे भणितत्वात् । अथ व्यवहारतो मार्गपतितानामुत्सूत्र कीदृशं भवति ? इत्याह-'अणिअयं' ति अनियतम् । तत्रापि यथाच्छन्दानामपरापरभावेन गृहीतमुक्तम् । शेषस्य तु सम्यग्वक्तुः

અવજ્ઞાને કરવે મહાઆશાતનાના હેતુપણાથી અનુચિત જ. વલી જિમ મનુષ્યશબ્દ સામાન્યથી બ્રાહ્મણાદિ સર્વવર્ણનો વાચક, તિમ પરાભિપ્રાયે અનંતશબ્દપણિ સંખ્યાતાદિક સર્વકાલનો વાચક થયો. ઇમ જિમ વ્યક્તિ બ્રાહ્મણાદિક વર્ણના વાચક બ્રાહ્મણાદિક શબ્દ, તિમ વ્યક્તિં સંખ્યાતાદિક વિશેષનો અભિધાયક શબ્દ છે કે નથી એહવી વિચારણાથિકે સામાન્યશબ્દે કહેવાયોગ્ય પદાર્થને વિશેષશબ્દે અણકહેવાયોગ્યપણુ એહવા નિયમને બલિં બીજી ગતિ નહી માટિ ઇહા પણિ સામાન્યથી કાલશબ્દે કહેવા યોગ્ય જે સંખ્યાતકાલાદિક તેહને વ્યક્તિ માહોમાહિ અસંકરપણિ સંખ્યાતકાલાદિકના કહનાર સંખ્યાતદિક જ શબ્દ. તિવારેં તો સિદ્ધ થયુ જે સંખ્યાતશબ્દે કહેવાયોગ્ય તે સંખ્યાત જ, પણિ અસંખ્યાત અથવા અનંત નહી, તિમ વલી અનંતશબ્દે વાચ્ય અનંત જ પણિ સંખ્યાતાદિક નહી, બ્રાહ્મણાદિશબ્દે વાચ્ય ક્ષત્રિયાદિકવર્ણ ન હુઈ. તે વતી સિદ્ધ થયુ પ્રક્રિયાને અનુરોધિ શાસ્ત્રરચના. ઇમ યથાચ્છદો પણિ કુણેક મરીચિની પરેં કોઇક અંશે અનાભોગથી જ ઉત્સૂત્રભાષી હુઈ. તેહને અનાભોગપણિ પ્રાહે સમ્યગ્ આગમસ્વરૂપને અપરિણતિ જ હુઈ. એહવુ જાણવુ તથા પરિણામના અભાવનિ વિષે કારણ તો અલ્પે પણિં ઉત્સૂત્રભાષણઈ અનંતસંસાર કિમ હુઇ અથવા ભયવચન ઇત્યાદિરૂપિ આપમતિ કલ્પના જ. તેહવી કલ્પનાપણિં દશવિધ બલ કહ્યાં તે કિમ ? શ્રોત્રેન્દ્રિય બલ ઇત્યાદિ સ્થાનાંગ વચનથી દર્શનબલના અભાવથી જ જાણવો. એતલેં યથાચ્છદમાત્રને ઉત્સૂત્રભાષીપણુ હુઇ જ, એહવુ કહેનારો ટાલ્યો જાણવો. યથાચ્છદપણા થાવાના હેતુને પાસત્થાપણાના હેતુની પરિ નાનાપણિ આગમને વિષે કહેવથી હિવે વ્યવહારથી માર્ગપતિતને ઉત્સૂત્ર કેહવુ હોઈ તે કહે છે. 'અણિઅયંતિ 'ત્તિ તિહા પણિ યથાચ્છદને પર અપર ભાવે ગ્રહિઉં અનિં મૂકયુ. અને બીજાને તો સમ્યગ્વક્તાના અભાવતાઇ હુઇ. તે સ્યાથી ? તિહા હેતુ કહે છે. પ્રયોજનના અભાવથી. નિયતોત્સૂત્રભાષણને વિષે પ્રયોજન તો અંગીકર્યામાર્ગનું સ્થિરીકરણ જ. તેહજ અસદ્ગ્રહપણિ માનવું. તેહને પરિત્યાગે જ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિથી. અસદ્ગ્રહને

भावं यावद्भवति तत्कुत ? इति हेतुमाह—'प्रायः प्रयोजनाभावात्', प्रायो-बाहुल्येन नियतोत्सूत्रभाषणे प्रयोजनं तावत् स्वाभ्युपगतमार्गस्य स्थैर्यकरणमेव। तदेवासद्ग्रहतया मन्तव्यं तत्परित्यागेनैव सम्यक्त्वप्राप्ते। यदुक्तम् 'असद्ग्रहपरित्यागेन तत्त्वप्रतिपत्तिर्मार्गानुसारिते'ति वन्दारुवृत्तौ। तच्च व्यवहारतोऽपि तीर्थान्तर्वर्तिनां न सम्भवति, तत्कारणस्य जैनप्रवचनप्रतिपक्षभूतापरमार्गाङ्गीकारस्याभावात्। अत एव उन्मार्गमाश्रितानामाभोगवतामनाभोगवता वा नियमेनानन्तससार, प्रतिसमय तीर्थोच्छेदाभिप्रायेण प्रायः साम्यात्। तेषा चानन्तसंसारित्वमपि व्यवहारतोऽनालोचितोत्सूत्रपापानामेव। प्रतिपन्नप्रायश्चित्ताना तु जमालिशिष्याणामिवाराधकत्वेन तुच्छससारित्वमप्यवसातव्यम्। तस्य चोत्सूत्रभाषित्वव्यपदेशोऽपि न भवति। नहि प्रतिपन्नचारित्रश्चक्रवर्ती नरदेवत्वेन व्यपदिश्यते, तस्य धर्मदेवत्वेन व्यपदेशात्। परं तथाभव्यत्वयोगेन दीर्घससारिणा प्रायश्चित्तप्रतिपत्तेरेवासम्भव इति ज्ञेयम्।

न च (सातिशयज्ञान) केवलिनमन्तरेण नियमभणनमयुक्तमिति वाच्यम्, 'उम्मग्गमग्गसपट्ठिआण साहूण गोअमा! णूण। ससारो अ अणतो होइ अ सम्मग्गणासीण'॥ १॥ ति केवलिनैव भणितत्वात्। तेनास्मादृशा तु तदनुवाद एव [न पुनः स्वतन्त्रवक्तृत्व, प्रायो ग्रहणात्] यत्तु कश्चिन्मार्गपतितोऽप्युत्सूत्र भणित्वा अभिमानादिवशेन स्वोक्तवचनं स्थिरीकर्तुं कुयुक्तिमुद्भावयति न पुनरुत्सूत्रभयेन तत्त्यजति, सोऽप्युन्मार्गपतित इवावसातव्य, नियतोत्सूत्रभाषित्वात्। तस्यापरमार्गाश्रयणाभावेऽपि निजवचस्येव तदाग्रहवत्त्वात्। एतेन यः कश्चित् उन्मार्गस्थितानामुत्सूत्रभाषिणा नियमेन अनन्तससारित्वं भवती-

---

परित्यागे तत्त्वनी प्रतिपत्ति ते मार्गानुसारिता, अने ते तो व्यवहारथी ते तीर्थांतर्वर्तिने न संभवे. तेहनुं कारण जे जैनप्रवचननुं प्रतिपक्ष जे अपरमार्ग तेहना अंगीकारना अभावथी, एतला ज वती उन्मार्गने आश्रयीने आभोगवंत अथवा अनाभोगवंतने नियमे अनंतसंसार प्रतिसमये तीर्थोच्छेदाभिप्राये प्राहे सरिखाइथी, अने तेहने ज अनंतसंसारीपणुं पणि व्यवहारथी अणआलोयुं उत्सूत्रनुं पाप जेणे तेहने ज, अने पडिवज्या प्रायश्चित जेणे एहवाने जमलिशिष्यनी परि आराधकपणि अल्पसंसारीपणुं पणि जाणवुं अने तेहने उत्सूत्रभाषिपणानुं कहणुं पणि न हुई पडिवज्युं चारित्र जेणि एहवो चक्रवर्ति ते नरदेवपणि न कहीई. तेहने धर्मदेवपणि कहणथी पणि तेहवाभव्यपणाने योगे दीर्घसंसारीनि प्रायश्चितनी प्रतिपत्तिनो ज हु(ई) असंभव ए जाणवुं. केवली विना एहवुं नियमनुं कहेवुं अयुक्त एहवुं न कहेवुं. एहवुं केवलीई कह्यापणाथी. ते वती अम्हारे तो केवलीना भाख्यानुं कहेवुं इहां उत्सूत्रभाषीने अनंतसंसारनो नियम तउ ज हुई, जे परभवे प्रायश्चितनी पडिवज्यानी समग्री न मिले. अनि विरुद्ध संप्रदायी उच्छृखले तो षट्त्रिंशज्जल्प विवरणकारनुं मत अवलंबीने कालीदेवी प्रमुखने उत्सूत्रभाषीपणुं छे इम लिख्युं अने ते यथाच्छंदादिक पणि कर्म उपार्जि देवीपणुं पामी तद्भवे ते कर्म निर्जरी एतलुं अणसमजी भवांतरे दीक्षा लीधी ते वती शुद्ध थई एहवुं लिख्युं ते मिथ्या जाणिवुं अने जे कुणेक मार्गपतितपणि उत्सूत्र बोलीने अभिमानादिकने वशे पोतानुं वचन स्थिर करिवाने कुयुक्तिप्रते जोडे पणि उत्सूत्रने भये छाडे नहि. ते पणि उन्मार्गपतितनी परे जाणवो. नियतउत्सूत्रभाषीपणाथी तेहने परमार्गना आश्रयणुना अभावे पणि पोताना वचनने विषि ज तेहना आग्रहवंतपणाथी. एनले कहवे जे कुणेक उन्मार्गस्थितने उत्सूत्र भाषीने नियमे अनंतससारीपणुं हुई ए वचन उत्सूत्रप्रवृत्तिनिवारणने

तिवचनमुत्सूत्रप्रवृत्तिनिवारणाय भयवचनमेवावसातव्यं न पुनर्वास्तवमिति भणति । स च तीर्थङ्करेणोत्सूत्रभाषणे सभयीकृतानामपि भव्यानां निजवचनचातुर्या उत्सूत्रभाषण एव निर्भयीकुर्वन् तीर्थकृतो मृषाभाषित्वमात्मनश्च सत्यभाषित्वमुद्घोपयन् सर्वेषामपि जैनाभासाना चक्रवर्त्तित्वेन बलवान् तीर्थंकरभक्तेन अस्मादृशेन कथं कर्तव्य इत्येवं श्रीहेमाचार्यस्येव अस्मादृशोऽपि महती चिन्ताऽवसातव्या। अयं भावः—असमर्थो हि परेण पराभूतः सन् वाग्व्यापारवानप्यात्मसाक्षिक एव भवति ।

तत्र श्रीहेमाचार्यवचनं यथा–'अनाद्यविद्योपनिषन्निषण्णैर्विशृङ्खलैश्चापलमाचरद्भिः । अमूढलक्ष्योऽपि पराक्रिये यत् त्वत्किङ्करः किं करवाणि देव ।॥१॥ (अयोगव्यवच्छेदद्वा० श्लो० २३) इत्यादि । एवमस्मादृशोऽपीति बोध्यम् । अत एव पौनरुक्त्यमवगणय्य वारंवार पूत्करणमेव तद्व्यञ्जकमवसातव्यम् । तेन स एव तावदित्थं प्रष्टव्यः–ननु भोः ! उन्मार्गस्थितानामुत्सूत्रभाषिणां नियमेनानन्तससारो भवतीति भयवचनमिति तीर्थकृता स्वयमेव सदस्युक्तम्, उत लेखद्वारा भवत एव ज्ञापित यन्मया वक्तुं न शकित परं त्वया इत्थं सर्वत्र ज्ञापनीयम्, अथवा चेतस्येव धारणीयम् ।. नाद्यौ, तथाभूतभणनेन भय दूरे, प्रत्युत तथाभूतवचन निश्शङ्कमुत्सूत्रभाषणे प्रवृत्तिसूचकम् । तृतीये च रहोवृत्त्या धारणीयम् ज्ञापितं सदसि भाषमाणस्त्व केन कीदृशेन वचनेन सम्बोधनीय इति वक्तव्यम् । अथ निजमतिकल्पनया तथोच्यते इति चेत्, तर्हि 'एगदिवसपि जीवो पवज्जमुवागओ अणण्णमणो । जयवि (जइ) ण पावइ मुक्खं अवस्स वेमाणिओ होइ ' ॥ १ ॥ त्ति तथा, 'इक्को वि नमुक्कारो जिणवरवसहस्स वद्धमाणस्स । संसारसागराओ तारेइ नरं व नारिं वा ॥ १ ॥ इत्यादिवचनानि लोभवचनानि कल्पनीयानि । अन्यथा

माटिं ते भयवचनपणि वस्तुगति नहीं एहवु कहे छे ते तो तीर्थंकरे उत्सूत्रभाषणने विषे सभय कर्या जे भव्य तेहने पोताना वचननी चतुराइंई उत्सूत्रभाषणने विषे निर्भय करतो तीर्थंकरने मृषाभाषीपणुं जणावतो अनि पोतानु सत्यभाषीपणु जाहेर करतो सर्वे जैनाभासनउ चक्रवर्तिपणिं करी ते बलवत ते तीर्थंकरभक्ति किम करवो इम श्री हेमाचार्यनी परे अम्हसरिखाने पणिं मोटी चिता जाणवी. ए भाव– असमर्थ परे पराभव्यो हुतो वचन बोलतो ए पणि आत्मसाक्षिक ज हुए तिहा हेमाचार्यनु वचन देखाडे छे अनादिनी जे अविद्या ते रुप जे सद्विद्या ते उपरि रह्या उच्छृंखल चपलपणाने आचरता तेउणिं अमूढलक्षे हु निराकरण करीई छे, तो ताहरो किंकर हवे हु स्युं करु ? इत्यादिक इम अम्हसरिखाने पणिं ए जाणवु. एतला ज वती पुनरुक्तपणुं अनगणी वार वार पूत्करणु जे तेहनु जणावनार ए जाणवु ते वती तेहज इहा पूछवो पूर्वपक्ष–'उन्मार्गरह्याने उत्सूत्रभाषीने नियमे अनंतससार हुई' ए भयवचन तीर्थंकरे पोते ज सभाने विषे कहिउ ? अथवा लेख आगलि करी तुजने ज जणाव्यु ? जे मई कही न सक्यु पणि ति इम सर्वत्र कहेवु अथवा चित्तमा राखवुं ? प्रथम बिं पक्ष तो नहीं, तेहवे कहेवे भय तो दूर, साहमु तेहवुं वचन निःशक उत्सूत्रभाषणने विषे प्रवर्त्तनतु जणावनार. त्रीजे पक्षे तो एकाते धारवु एहवु जणाव्यो हुतो सभाने विषे कहेतो केणे केहवे वचने समजाववो. ए कहेवुं. हिवे आपमति कल्पनाई तिम कहीई छे एहवु जउ तउ 'एक दिवस ए जीव दीक्षा प्रते पाम्यो तन्मय हुंतउ यद्यपि मोक्ष न पामे तउहे अवश्य वैमानिक देव हुई' वली 'एक नमस्कार जिनवर वृषभ श्री वर्द्धमाननो ससारसागरथी तारे नरने अथवा नारीने ' इत्यादिक वचन ते (भय अनि) लोभना वचन कल्प्या जोईई, नहीतउ धर्मने विषे प्रवृत्ति न थाई इम नरकादिकने विषे दुःखना अभिधायक अने स्वर्गादिकने विषे सुखादिकना कहेनार वचन ए भयनां अने

धर्मे प्रवृत्तिर्न स्यात् । एवं नरकादौ दुःखाद्यभिधायकानि स्वर्गादौ च सुखाद्यभिधायकानि च वचनानि भयलोभवचनानीतिकल्पनापत्तौ नागपुरीयप्रतिमारिमतप्रवेशेन सर्वमपि जैनप्रवचनमयथार्थमेव सम्पद्येतेति परकल्पनाऽनल्पपापहेतुरित्यल प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥ १०४ ॥

अथ सिंहावलोकनन्यायेन पराभिप्रायं दूषयन्नाह—

॥ एएणाभिग्गहिआऽभिणिवेसी सोहणोऽरिहंतस्स । भत्तो थुइपमुहेहिं एअंअण्णाण महपावं ॥ १०५॥

व्याख्या—एतेन—उक्तवक्ष्यमाणयुक्तिप्रकारेण एतदुच्यमानमज्ञान महापापमित्यन्वयः । अथोच्यमान किम् ? इत्याह—' आभिग्गहिअ 'त्ति । आभिग्रहिकात्—शाक्यादिमिथ्यादृष्टेरभिनिवेशी दिगम्बरादि', शोभनः—शाक्याद्यपेक्षया दिगम्बरादिः वरीयानित्यर्थ । तत्र विशेषणद्वारा हेतुमाह—यत' सोऽभिनिवेशी किंलक्षणः ? अर्हतो भक्तो—जिनेन्द्रभक्तिकारी, कैः ? स्तुतिप्रमुखैः, स्तुतिर्गुणोत्कीर्त्तनं तत्प्रमुखैस्तदादिभिः, आदिशब्दात् पूजासत्कारादि बोध्यम् । एवंविधः शाक्यादिर्न भवतीति पराकूतम् । इत्यमुना प्रकारेणोच्यमानमेतदज्ञानमूलकमित्यर्थः । प्राकृतत्वाद्विभक्तिलोपः । अज्ञानं च परस्य अनर्हद्भक्तस्याप्यर्हद्भक्तत्वेनावबोधात् । तच्चाज्ञान महापापम् । यदुक्तम्—अज्ञान कलु कष्ट क्रोधादिभ्योऽपि सर्वपापेभ्यः । यस्माद्धितमहित वा न वेत्ति येनावृतो लोक' ॥ १ ॥ इति गाथार्थः ॥ १०५ ॥

अथाभिनिवेशिनोऽर्हन्नाम्ना क्रियमाणं स्तुत्यादिकमनर्हत एवेति दृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—

॥ तित्थगरस्स गुणेहिं ससमग्गपरूवगाण थुइपमुहं । जह सुअगीअकुमारी गायइ कीलाविवाहंमि ॥

લોભના વચન એહવી કલ્પનાની પ્રાપ્તિ થિકે નાગોરી લુકાના મતને પ્રવેશે સર્વ જૈનપ્રવચન મિથ્યા જ સપજઈ તે વતી એહવી પરની કલ્પના તે અનલ્પ પાપનુ હેતુ, એ પૂર્ણ પ્રસગઇ એ ગાથાર્થ ॥ ૧૦૪ ॥

હિવે સિહાવલોકનન્યાયે પરનો અભિપ્રાય તે પ્રતે દૂષતો કહે છે—

એતને કહેવે આભિગ્રહિકથી અભિનિવેશી તે શોભન અરિહતનો થુઇ પ્રમુખે ભક્ત છે એ અજ્ઞાન મહાપાપ. ॥ ૧૦૫ ॥

એ કહ્યા અને કહીસ્યે તે પ્રકારે એ કહિતું અજ્ઞાન મહાપાપ એ સબધ. હિવે કહિસ્યુ તે કિહુ ? તે કહે છે—આભિગ્રહિકથી—શાક્યાદિ મિથ્યાદષ્ટિથી અભિનિવેશી દિગબરાદિક તે ભલો શાક્યાદિકની અપેક્ષાઇ દિગબર તે ભલો એ અર્થ. તિહા વિશેષણને કહેવે હેતુ કહે છે—જે માટિ તે અભિનિવેશી અરિહતનો ભક્ત જિનેદ્રની ભક્તિ કરસ્યે સ્તુતિપ્રમુખે—સ્તુતિ તે ગુણનુ ઉત્કીર્તન તે પ્રમુખ તેણિ આદિશબ્દથી પૂજા સત્કાર પ્રમુખ જાણવુ એહવો શાક્યદિક ન હુઇ. એ પરનો અભિપ્રાય. એણે પ્રકારિ કહીતુ એ અજ્ઞાનમૂલક એ અર્થ પ્રાકૃત વતી વિભક્તિ લોપ અજ્ઞાન તે પરને અરિહતના અભક્તને પણિ અરિહતના ભક્તને પણિ અવબોધથી ' તે અજ્ઞાન તે નિશ્ચયે કષ્ટ ક્રોધાદિક સર્વ પાપથી જેથી હિત અથવા અહિત ન જાણે જે અજ્ઞાને આવર્યો લોક ' એ ગાથાર્થ. ॥ ૧૦૫ ॥

હિવે અરિહનને નામે કરીતુ સ્તુત્યાદિક તે અણઅરિહતનુ જ એહવુ દષ્ટાતિ સમર્થતો કહે છે—

તીર્થકરને ગુણે પોતપોતાના માર્ગના પ્રરૂપકનો સ્તુતિપ્રમુખ જિમ સાભલ્યા ગીત એવી કુમારી ગાઈ છે ક્રીડાવિવાહને વિષે ॥ ૧૦૬ ॥

तीर्थकरस्य गुणैः शक्रस्तवाद्युक्तैः अर्थात्तीर्थमुखात्–साध्वादिमुखात् श्रुतैः स्वस्वमार्गप्ररूपकाणां–निजनिजमार्गाणामादिप्रणेतॄणां शिवभूत्यादीनामेव स्तुतिप्रमुखम् । अत एव शिवभूत्यादयस्तीर्थकराभासाः, आरोपिततीर्थकृद्गुणाश्रयत्वात् । तेन तद्व्यवस्थापितास्तथाविधजनसमूहा अपि तीर्थाभासा एव । वास्तवतीर्थत्वेन तु शिवभूत्यादयोऽपि वास्तवतीर्थकरा एव सम्पद्येरन् । सम्यक्तीर्थव्यवस्थापकत्वात् विजातीयसन्तानासम्भवात् । नह्यारोपितगोनामगुणाप्यजा (गां) वत्स प्रसूते । आरोपस्तु सुगतेश्वरादौ सर्वज्ञत्वदेवत्वादीनां प्रतीत एव । तेनाऽऽभासस्य सन्तानमप्याभासरूपमेव भवति । एवं तीर्थतीर्थकरयोराभासत्वे सिद्धे सिद्धं तत्सम्बन्धि सर्वमपि धार्मिकानुष्ठानमाभासरूपमेव, तीर्थकराभासमूलकत्वात् । नहि जलावभासरूपायां मृगतृष्णाया वास्तवकल्लोलादीनि सम्भवन्ति, तत्कारणस्य सम्यग् जलस्याभावात् । अत एव तीर्थाभासमार्गे लेशतोऽपि धर्मो दूरे, प्रत्युताधर्म एवेति प्रागुपदर्शितम् । अथ तीर्थकराभासस्य तीर्थकरगुणै स्तुत्यादौ दृष्टान्तमाह–'जहे' त्यादि । यथा श्रुतगीतकुमारी–श्रुतं विवाहाद्युत्सवे गीतम् उपलक्षणात् दृष्टं चान्यत् यया सा चासौ कुमारी चेति विग्रहः । क्रीडाविवाहे–बालिकानां लोकप्रसिद्धे, गायति यावत्सद्भूतविवाहाद्यनुकारिकृत्यान्यपि करोति अनेककुमारीभिः परिवृतेति गम्यम् । परं तत्र पुत्राद्युत्पत्तिरपि कल्पितपुत्रादीनामेव । एवं तीर्थाभासमार्गे धर्मोत्पत्तिरपि कल्पितधर्मस्यैवावसातव्या । तत्कारणयोस्तीर्थतीर्थकरयोराभासरूपत्वात् 'कारणानुरूप कार्य'मिति वचनात् । परमुभयत्राऽपि बालानामेव तुष्टिः, न पुनर्विदुषामपि । तत्रोभयत्राऽपि कृत्याना बालचेष्टितत्वेनाधिगमादिति गाथार्थः ॥ १०६ ॥

अथ तीर्थकरगुणैर्निजनिजमार्गप्ररूपकाणा स्तुतौ व्यञ्जकमाह—

॥ अम्हाणं खलु मग्गप्परूवगो एरिसो त्ति बुद्धीए । थुइकरणंमि पवित्ती असग्गहो एस महदोसो ॥

તીર્થકરને ગુણે શક્રસ્તવાદિકે અર્થથી તીર્થમુખથી–સાધ્વાદિકના મુખથી સાભલ્યા તેણે આપઆપણા માર્ગના પ્રરૂપક આપઆપણા માર્ગના આદિકર્તા જે શિવભૂત્યાદિક તેહના જ સ્તુતિપ્રમુખ એતલા જ વતી શિવભૂત્યાદિક તીર્થકરાભાસ. આરોપ્યા જે તીર્થકરના ગુણ તેહના આશ્રયપણાથી. તેણે કરી તેહના થાપ્યા તેહવા જનસમૂહ પણિ તીર્થાભાસ જ. શુદ્ધ તીર્થપણિ શિવભૂત્યાદિક પણિ વસ્તુગતિ તીર્થકર જ સપજિ સમ્યક્તીર્થના વ્યવસ્થાપકપણાથી. વિજાતીય સંતાનના અસભવથી. આરોપ્યા ગાયના ગુણ તે વતી બકરી ગાયને તો જણે નહીં આરોપ તો બુદ્ધ ઇશ્વિગદિકને વિષે (સર્વજ્ઞ દેવાદિકનો) પ્રસિદ્ધ જ. તે વતી આભાસના સતાનપણિ આભાસરૂપજ હુઇ ઈમ તીર્થ અને તીર્થકરને આભાસપણુ સિદ્ધ થયે હુતે તે સબધિ સર્વે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તે આભાસરૂપજ તીર્થકરાભાસના મૂલરૂપણાથી. જલાવભાસરૂપ જે મૃગતૃષ્ણા તેહને સત્ય કલ્લોલાદિક સભવે ઈમ તો નહીં તેહનું કારણ જે સમ્યગ્જલ તેહના અભાવથી એતલા જ વતી તીર્થાભાસમાર્ગને વિષે લેશથીએ ધર્મ તો દૂર, સાહમુ અધર્મ જ. એ પૂર્વે દેખાડયું છે. હિવે તીર્થકરાભાસને તીર્થકરને ગુણે સ્તુત્યાદિકને દૃષ્ટાંત કહે છે. સાભલ્યુ વિવાહાદિક ઉત્સવને વિષે ગીત ઓલખાવનારથી દીઠુ બીજું એ અથવા જેણીઈ એહવી કુમારી એહવો સમાસ ક્રીડાવિવાહે બાલિકાઓ જે લોકપ્રસિદ્ધ જે ઢીંગલાઢીંગલીનો વિવાહોત્સવ તેહને વિષે ગાઈ યાવત્ સત્યવિવાહના સરિખા કર્તવ્ય પણિ કરઈ. અનેક કુમારીઈ પરિવરી એતલુ ઉપરથી લેવુ. પણિ પુત્રાદિકની ઉત્પત્તિ પણિ કલ્પિત પુત્રાદિકની જ. ઈમ તીર્થાભાસમાર્ગને વિષે ધર્મની ઉત્પત્તિ પણિ કલ્પિત ધર્મની જ જાણવી. તેહના કારણ જે તીર્થ અને તીર્થકર તેહને આભાસરૂપપણાથી. પણિ બિહુ ઠામે બાલકને જ તુષ્ટિ પણિ પંડિતને નહીં બિહુ ઠામે બાલના કાર્યને બાલચેષ્ટિતપણિ કરી જ્ઞાનથી. એ ગાથાર્થઃ ॥૧૦૬॥

व्याख्या—अस्माकं–दिगम्बराणां यावल्लुम्पाकादीनां मार्गप्ररूपकः–आदिप्रणेता, ईदृशः–शक्रस्तवाद्युक्तगुणोपेत इति बुद्ध्या स्तुतिकरणे प्रवृत्तिर्व्यञ्जिका बोध्या। तथाभूतमार्गाणां च प्रणेतारः शिवभूत्यादय एव, न पुनरर्हन्निति । परमारोपिततीर्थकरगुणे तीर्थकराभासे स्तुतिकरणे प्रवृत्तिरसद्ग्रहवतामेव भवतीत्याह–'असग्गहो' त्ति । एष असद्ग्रहो महादोषः असाध्यव्याधिकल्पत्वात् । असाध्यत्वं चास्य सद्ग्रहस्यैवासद्ग्रहत्वेन परिणमनात्। 'अमृतं यस्य विषायते तस्य चिकित्सा कथं क्रियते' इतिवचनात् । अन्यथापरिणमने च बीजं तावद् देवोऽर्हन्नेव, परमस्मन्मार्गप्रणेता, नापरः श्वेताम्बरमार्गप्रणेताऽपि, श्वेताम्बरस्य जैनाभासत्वात् । गुरुः सुसाधुरेव, परमस्मदीयमार्गानुष्ठानपरायणो, नान्यः । धर्मस्तु केवलिप्रज्ञप्त एव, परमस्मदीयमार्ग इत्येव मतिरेवान्यथापरिणमने बीजम् । सा च सर्वापदामादिकारणं प्रायः प्रयत्नशतैरप्यन्यथाकर्तुमशक्येति गाथार्थः ॥ १०७ ॥

अथानर्हतोऽर्हद्बुद्ध्या स्तुत्यादिकं प्रवचनप्रसिद्धदृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—

॥ जह देवाइअभत्तो आभिग्गहिओ हविज्ज णेगविहो । तह सव्वोऽभिणिवेसी अरिहंताईण भत्तिजुओ

व्याख्या—यथा देवादिभक्तः–देवगुरुधर्माराधनपरायणः, आभिग्रहिकोऽनेकविधः–भिक्षुकणभक्षाक्षपादादिभेदैर्नानाप्रकारः । स चादेवादीनां सुगतादीनां देवत्वादिबुद्ध्याराधक इति प्रवचने प्रसिद्धिर्मिथ्यात्वस्य तथास्वभावात् । यदुक्तम्—'अदेवे देवबुद्धिर्या, गुरुधीरगुरौ च या । अधर्मे धर्मबुद्धिश्च,

---

હિવે તીર્થંકરને ગુણે આપઆપણા માર્ગનો પ્રરૂપકની સ્તુતિની વિષે જણાવનાર કહે છે—

"અમ્હારા માર્ગનો પ્રરૂપક એહવી બુદ્ધિં સ્તુતિ કરણને વિષે પ્રવૃત્ત એ અસદ્ગ્રહ મહાદોષ. ॥૧૦૭॥

અમ્હારો–દિગંબરનો યાવત્ લુંપકાદિકનો માર્ગનો પ્રરૂપક આદિકર્તા શક્રસ્તવાદિકે કહ્યા જે ગુણ તેણે યુક્ત એહવી બુદ્ધિ સ્તુતિકરણને પ્રવૃત્તિ તે જણાવનારી તેહવા માર્ગના પ્રરૂપક તે શિવભૂત્યાદિક જ પણિ અરિહંત નહીં. પણિ આરોપિત તીર્થંકરના ગુણ જિહાં એહવા તીર્થંકરાભાસને વિષે સ્તુતિકરણને વિષે પ્રવૃત્તિ તે અસદ્ગ્રહવંતને જ હુઈ એહવું કહે છે–એ અસદ્ગ્રહ તે મહાદોષ. અસાધ્ય વ્યાધિને સરિખાપણાથી. અસાધ્યપણું સદ્ગ્રહને જ અસદ્ગ્રહપણે પરિણમનથી 'અમૃત જેહને વિષ હુઈ તેહની ચિકિત્સા કિમ કરીઈ' એ વચનથી અન્યથાપરિણમનને વિષે બીજ તો દેવ તો અરિહંત જ પણિ અમ્હારા માર્ગનો પ્રરૂપક બીજો નહીં શ્વેતાંબરમાર્ગનો પ્રરૂપક પણિ શ્વેતાંબરનિં જૈનાભાસપણાથી સુસાધુ તેહજ ગુરુ પણિ અમ્હારા માર્ગના અનુષ્ઠાનને વિષે તત્પર તે અન્ય નહીં. ધર્મ તે કેવલીનો પ્રકાશ્યો જ પણિ અમ્હારો માર્ગ એહવી મતિ અન્યથાપરિણમનને વિષે બીજ, અને સર્વ તે આપત્તિનું આદિકારણ પ્રાહે પ્રયત્ને શતે પણિ અન્યથા કરિવાને અશક્ય એ ગાથાર્થ ॥ ૧૦૭ ॥

હિવે અણઅરિહંતની બુદ્ધિ સ્તુતિપ્રમુખ તે પ્રવચનપ્રસિદ્ધ દષ્ટાંતે સમર્થતો કહે છે

જિમ દેવાદિકનો ભક્ત દેવગુરુ ધર્મના આરાધનનો તત્પર આભિગ્રહિક મિથ્યાત્વી અનેક પ્રકારનો ભિક્ષુકણભક્ષાક્ષપાદાદિક એતલે બૌદ્ધ–નૈયાયિકાદિક ભેદે અનેક પ્રકારે. તે તો અદેવ જે સુગતાદિક તેહને દેવપણાદિકની બુદ્ધિં આરાધક એ પ્રવચનને વિષે જે પ્રસિદ્ધ છે મિથ્યાત્વને તેહવા સ્વરૂપથી.

मिथ्यात्वं तद्विपर्ययात्' ॥ १ ॥ इति (योगशास्त्र प्र० २, श्लो० ३)। तथा जैनाभासोऽप्यनर्हदादिषु अर्हत्त्वादिबुद्ध्या भक्तः। ते च अनर्हदादयो निजनिजमार्गप्रणेतृप्रभृतयः शिवभूतितच्छिष्यादय एव। तेषु चार्हत्तादिबुद्धिर्निजनिजमार्गप्रकाशकत्वतदङ्गीकर्तृत्वद्वारा दिगम्बरादीनामिति। एतच्च मिथ्यादृष्टित्वान्यथानुपपत्त्याऽभ्युपगन्तव्यमेव. अन्यथा आभिग्रहिकस्याप्यदेवे देवत्वेन बुद्धिर्न स्यात्। तथा च देवादिषु देवत्वादिबुद्ध्या अर्हदादिषु चार्हत्तादिबुद्ध्या सर्वेषामपि सम्यग्दृष्टित्वं स्यात्। यदुक्तम्—'या देवे देवताबुद्धि-र्गुरौ च गुरुतामतिः। धर्मे च धर्मधीः शुद्धा, सम्यक्त्वमिदमुच्यते' ॥ १ ॥ इति (योगशास्त्र प्र० २, श्लो० २) एवं च सति 'मिच्छादंसणे दुविहे पं० तं० अभिग्गहिअमिच्छादंसणे चेव अणभिग्गहिअमिच्छादंसणे चेव' त्ति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ७०) इत्यादि प्रवचनमनुपादेयं स्यात्, निर्विषयकत्वात्। तथा चाभिग्रहिकमिथ्यादृष्ट्यपेक्षया अभिनिवेशी शोभन इति भणनं जैनानामयुक्तमेव, तस्य मिथ्यात्वासिद्धेः। मिथ्यात्वे च सिद्धे सिद्धं यथा अदेवादिषु देवत्वबुद्ध्या आभिग्रहिकस्य मिथ्यात्वं तथा अनर्हदादिषु अर्हत्तादिबुद्ध्याभिनिवेशिनोऽपि मिथ्यात्वमेव। ननु भो! देवत्वेन सामान्यनाम्ना सर्वैः सह साम्येऽपि सुगतेश्वरादिविशेषनामकृतो भेदः शाक्यादिभिरेव, न पुनर्दिगम्बरादिभिरपि, देवोऽर्हन् श्रीऋषभादिरित्येव सामान्यविशेषनामभ्यामपि साम्यात्, कथमनयोस्तौल्यमेवेति चेत्। अहो! भ्रान्तिः, स्वस्वामिमतदेवमूलकश्रद्धानप्ररूपणाभ्यां कृतो भेदः सर्वैः सह समानोऽध्यक्षसिद्ध एव। परं विशेषनाम्ना भेदाभावो दिगम्बरादीनां महानर्थहेतुः। जैनाभासत्वहेतुना विशेषनाम्ना साम्येन जैनमार्गापलापित्वात्। युक्तिस्तूक्तैवेति गाथार्थः ॥ १०८ ॥

'અદેવને વિષે જે દેવબુદ્ધિ, ગુરુબુદ્ધિ અગુરુને વિષે, અધર્મને વિષે ધર્મની બુદ્ધિ એ મિથ્યાત્વ સમકિતથી વિપરીતપણાથી' તિમ જૈનાભાસ પણિં અનર્હદાદિકને વિષે અરિહંતપણાઇ પ્રમુખની બુદ્ધિ ભક્ત તે અણઅરિહંત પ્રમુખ આપઆપણા માર્ગના પ્રરૂપક પ્રમુખ શિવભૂતિ અને તેહના શિષ્યાદિક જ. તેહોને વિષે જે અરિહંતપણાઈ પ્રમુખની બુદ્ધિ આપઆપણા માર્ગના પ્રકાશક તેહનાં અંગીકારપણુ ઇને દ્વારે દિગંબરાદિકને એ તો મિથ્યાદષ્ટિપણાઈની અન્યથા અયુક્તતા થાઇ વતી માનવુ જ. ઇમ નહીં તો આભિગ્રહિકને પણિ અદેવને વિષે દેવપણિં બુદ્ધિ ન હુઈ. તિવારે તો દેવાદિકને વિષે દેવપણાઇ પ્રમુખની બુદ્ધિ અરિહંત પ્રમુખને વિષે અરિહંતપણાઈ પ્રમુખની બુદ્ધિ સર્વને સમ્યગ્દષ્ટિપણુ થાઇ. જે-'દેવને વિષે દેવપણાઇની બુદ્ધિ ગુરુને વિષે ગુરુપણાઇની બુદ્ધિ ધર્મને વિષે ધર્મની બુદ્ધિ તે સમ્યક્ત્વ કહીઈ' ઇમિચિકે તો મિથ્યાદર્શન દ્વિવિધ કહ્યા. તે કિમ—આભિગ્રહિક મિથ્યાદર્શન અનાભિગ્રહિક મિથ્યાદર્શન ઇત્યાદિ પ્રવચન અનાદરણીય હુઈ વિષયરહિતપણાથી તિમ તો આભિગ્રહિકની અપેક્ષાઇ અભિનિવેશી શોભન ઇમ કહેવું તો જૈનને અયુક્ત જ. તેહને મિથ્યાદષ્ટિપણાની અસિદ્ધિથી. મિથ્યાત્વ તો સિદ્ધ થાતે સિદ્ધ થયુ જિમ અદેવાદિકને વિષે દેવાદિપણાની બુદ્ધિ આભિગ્રહિકમિથ્યાત્વ તિમ અણઅરિહત પ્રમુખને વિષે અરિહંતપ્રમુખની બુદ્ધિ અભિનિવેશીને પણિ મિથ્યાત્વ જ. પૂર્વપક્ષ-દેવપણિં સામાન્ય નામે સર્વસાથિં સદૃશપણાઈ છતે પણિં સુગત ઇશ્વર ઇત્યાદિ વિશેષ નામે કર્યો ભેદ તે શાક્યાદિ સાથિ જ, પણિ દિગંબરાદિક સાથે નહીં દેવ અરિહંત શ્રી ઋષભાદિક ઇમ સામાન્ય અને વિશેષ નામે પણિં સરિખાઇપણાથી. કિમ? એહોને તુલ્યપણું જ. ઇમ જઉ તે ઉપરિ કહે છે—જૂઓ ભ્રમ, પોતપોતાના દેવમૂલક શ્રદ્ધાન અને પ્રરૂપણા તેણે કર્યો ભેદ સર્વસઘાતે સમાન પ્રત્યક્ષસિદ્ધ જ. પણિં વિશેષનામે ભેદનો અભાવ દિગંબરાદિકને મહાઅનર્થ હેતુ જૈનાભાસને હેતુ જે વિશેષનામ તેણે સરિખાઈ પણિ કરી માર્ગના અપલાપીપણાથી. યુક્તિ તો પૂર્વે કહી છે. એ ગાથાર્થ: ॥ ૧૦૮ ॥

अथ दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोः साम्ये सिद्धे उभयेषामप्यनन्यगत्या सामान्यतो यद्वक्तव्य तदाह—

॥ तम्हा सव्वेसिं चिअ आभिग्गहिआणमभिणिवेसीणं। मिच्छत्तसिद्धिहेउं वच्चं देवाइ विवरीअं ॥

व्याख्या—यस्मादुभयेपामपि साम्य, तस्मात् कारणात् सर्वेपामप्याभिग्रहिकाणामाभिनिवेशिकाना च मिथ्यात्वसिद्धिहेतुर्देवादि विपरीतं वाच्यम्। तच्चैवम्–आभिग्रहिकाणां देवे अर्हत्यदेवत्वम् अदेवे च सुगतादौ देवत्वं, गुरौ च गौतमादावगुरुत्वम् अगुरौ च तापसादौ गुरुत्व, धर्मे च जिनोपदिष्टे साध्वादिमार्गे अधर्मत्वम् अधर्मे चाग्निपूजादौ धर्मत्वमिति वैपरीत्यम्। आभिनिवेशिकाना तु सव्यतिकरार्हन्नामाद्यारोपणेनेति विशेषो बोध्यः। अत एव जैनाभासा मिथ्यादृष्टय इति गाथार्थः ॥ १०९ ॥

अथाभिग्रहिकाभिनिवेशिनोर्देवादिपु वैपरीत्येन साम्येऽपि मिथ्यात्वमधिकृत्य विशेपमाह—

॥ अरहाइअआरोवा उक्कडमिच्छत्तमरिह देवुत्ति। सद्दहणे वि ण सम्मं एसेव असग्गहो जं से ॥११०॥

व्याख्या—सर्वेपामप्याभिनिवेशिकानामिति 'अधिकारादध्याहार्यम्'। अर्हत्तादिकाऽऽरोपात्–अनर्हत्यर्हत्तायाः, असाधुपु साधुतायाः, अधर्मे च धर्मताया आरोपान्निजबुद्ध्या विकल्पितत्वात्, उत्कटमिथ्यात्वमागाढतरमिथ्यात्व भवेत्। अय भावः—शाक्यादेराभिग्रहिकस्यागाढमिथ्यात्वं सूत्रकृदङ्गवृत्त्यादिप्रवचने भणितम्। आभिनिवेशिकस्य त्वागाढतरमिथ्यात्वमनन्यगत्या सिद्धम्, मिथ्यात्वमधिकृत्य तीव्रमिथ्या-

---

હિવે દૃષ્ટાંત અને દાર્ષ્ટાંતિકને સરિખાઈપણું સિદ્ધ થઈ હુતે બિહુને જે અનન્યગતિ સામાન્યથી જે કહેવું તે કહે છે (ગાથાર્થ નથી કર્યો) ॥ ૧૦૯ ॥

જે વતી, બિહુને સરિખાઈપણું તે માટિં સર્વે આભિગ્રહિકને અને અભિનિવેશીને મિથ્યાત્વસિદ્ધિનુ હેતુ દેવાદિક વિપરીત કહેવુ તે ઇમ–આભિગ્રહિકને દેવ અરિહંતને વિષે અદેવપણું અને અદેવ જે સુગતાદિક તેહને વિષે દેવપણું, ગુરુ જે ગૌતમાદિક તેહને વિષે અગુરુપણું અને અગુરુ જે તાપસાદિક તેહને વિષે ગુરુપણું, ધર્મ જે જિનભાષિત સાધ્વાદિકનો માર્ગ તેહને વિષે અધર્મપણું અને અધર્મ જે અગ્નિપૂજાદિક તેહને વિષે ધર્મપણું. આભિનિવેશીકને તો કથાદિકે સહિત જે અરિહંતના નામ્નાદિક તેહને આરોપણિ સહિત એતલો વિશેષ જાણુવો. એતલા જ વતી જૈનાભાસ તે મિથ્યાદૃષ્ટિ, એ અર્થ. ॥ ૧૦૯ ॥

હિવે આભિગ્રહિક અને અભિનિવેશીકને દેવાદિકને વિષે વિપરીતપણે કરી સરિખાઈપણુ છતે પણિ મિથ્યાત્વ આશ્રયી વિશેષ કહે છે—

અરિહંતપણાઇ પ્રમુખના આરોપવાથી ઉત્કટ મિથ્યાત્વ. અરિહંત દેવ એહવી શ્રદ્ધા છતે પણિ સમ્યક્ત્વ નહીં જે માટે તેહને એહજ અસંદ્ગ્રહ ॥ ૧૧૦ ॥

સર્વે અભિનિવેશીકને એતલું અધિકારથી લેવુ. અરિહંતપણાઇ પ્રમુખના આરોપથી અણઅરિહંતને વિષે અરિહંતપણાઈની, અસાધુને વિષે સાધુપણાઇની, અધર્મને વિષે ધર્મપણાઇની આપ બુદ્ધિં વિકલ્પિતપણાથી આગાઢતર મિથ્યાત્વ હુઈ એ ભાવ–શાક્યાદિ આભિગ્રહિકને આગાઢમિથ્યાત્વ સૂત્રકૃદંગવૃત્યાદિક પ્રવચનને વિષે કહિઉં આભિનિવેશીકને તો આગાઢતરમિથ્યાત્વ, બીજી ગતિ નહી તે વતી સિદ્ધ થયુ

दृष्टित्वमिति विशेषः । अथानन्यगतेर्व्यञ्जकमाह–'अरिहे'त्यादि । अर्हन् देवं इत्यादिव्यक्त्या श्रद्धानेऽपि न सम्यग्–सम्यक्त्वं न भवेत् अर्थादाभिनिवेशिकस्य । शाक्यादेस्त्वव्यक्त्या श्रद्धान, जैनप्रवचन सम्यगिति सामान्यतः श्रद्धानेऽपि सम्यक्त्व भवतीति बोध्यम् । तत्राऽपि व्यञ्जकमाह–यद्–यस्मात् 'से' तस्याभिनिवेशिनः एष एवासद्ग्रहः यः सम्यग्दृशा सद्ग्रहः । स च देवादिविषयकोपदेशाद्यसाध्यः असाध्यव्याधिकल्पत्वात् तत्र (बीज) व्यञ्जकं तु 'अम्हाणं खलु मग्गो' इत्यादिगाथाव्याख्यायां दर्शितमेव । अय भावः–जैनप्रवचन सम्यगित्येतावन्मात्रेण सौगतादेः सम्यक्त्वप्राप्तिप्रतिबन्धकस्य निजमार्गासद्ग्रहस्यापगमो भवति । अभिनिवेशिनस्तु स एवासद्ग्रहो भवति, अन्यस्य तदपगमहेतोरभावान्नापगच्छति । तेन देवोऽर्हन्नेव, नापरः सुगतादिरित्येव यथा यथा निजमार्गे दार्ढ्यं तथा तथा सम्यक्त्वावाप्तिर्दुःसाध्येति सर्वेषामनुभवसिद्धमेव, उक्तस्वरूपे चाऽसद्ग्रहबीजे तथाभूतश्रद्धानस्य मेघजलकल्पत्वादिति । यत्तु कस्यचित् सम्यक्त्वावाप्तिः तत् तथाभव्यत्वयोगेन बीजविनाशे सत्येवावसातव्यं न पुनर्देवादिश्रद्धानमात्रेणेति, तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ११० ॥

अथ कारणभेदमन्तरेण कार्यभेदासम्भव इति व्यक्तमिथ्यात्वकारणस्यासद्ग्रहस्य भेदमाह—

॥ जेणं सव्वंसेहिं सुद्धोऽभिणिवेसिणो असग्गहओ । अभिगहिअस्स उ जिणमयसत्तासग्गहकलंकिओ ॥

व्याख्या—येन कारणेनाभिनिवेशिन उत्कटमिथ्यात्वं भवति, तेन कारणेनाभिनिवेशिनः तत्कारणमसद्ग्रहः सर्वांशैः शुद्धः । जैने अजैनत्वेन अजैने च जैनत्वेन श्रद्धानप्ररूपणाभ्यां सर्ववस्तुविषयका-

---

મિથ્યાત્વ આશ્રયી તીવ્ર મિથ્યાદષ્ટિપણું એતલે વિશેષ. હિવે અનન્યગતિનુ જણાવનાર કહે છે. અરિહંત દેવ એહવુ વ્યક્તિ શ્રદ્ધાન છતે પણિ સમ્યક્ત્વ ન હુઇ. અધિકારથી આભિનિવેશીકને. શાક્યાદિકને તો અવ્યક્તિ શ્રદ્ધાન, જૈનપ્રવચન સમ્યગ્ એહવુ સામાન્યથી શ્રદ્ધાન છતેંપણિ સમકિત હુઇ. તિહાં જણાવનાર કહે છે. જે માટે અભિનિવેશીને એહજ અસદ્ગ્રહ સમ્યગ્દૃષ્ટિને જે સદ્ગ્રહ. તે દેવાદિ વિષયક ઉપદેશાદિકે અસાધ્ય અસાધ્યવ્યાધિને સરિખાઈપણાથી. તિહાં વ્યંજક તો अम्हाणं खलु એ ગાથાના વ્યાખ્યાનને વિષે દેખાડ્યું જ છે. એ પરમાર્થ–જૈન પ્રવચન ભલું એતલે જ સૌગતાદિકને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનુ પ્રતિબંધક જે પોતાના માર્ગનો અસદ્ગ્રહ તેહનો નાશ હુઇ. અભિનિવેશીને તઉ તેહજ અસદ્ગ્રહ હુઇ, તેહના અપગમનુ હેતુ જે અન્ય તેહના અભાવથી: તે વતી દેવ તે અરિહંત બીજો નહીં સુગતાદિક, ઇણી રીતે જિમ જિમ પોતાના માર્ગનુ દૃઢપણું તિમ તિમ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ તે દુઃસાધ્ય એ સર્વનિ અનુભવસિદ્ધ જ. કહિઉ સ્વરૂપ એહવો જે અસદ્ગ્રહ તેહને વિષે તેહવા શ્રદ્ધાનને મેઘજલને સરિખાપણાથી. અને જે કુણેકને સમકિતની પ્રાપ્તિ તે તેહવા ભવ્યપણાને યોગે બીજ વિનાશ છતેં જ જાણવુ. પણિ દેવપણાદિકને શ્રદ્ધાન માત્રે નહીં. એ તાત્પર્ય. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૧૦ ॥

હિવે કારણભેદ વિના કાર્યભેદનો અસંભવ તે વતી વ્યક્ત મિથ્યાત્વનું કારણ જે અસદ્ગ્રહ તેહનો ભેદ કહે છે—

જે વતી સર્વાંશે શુદ્ધ અભિનિવેશિનઉ અસદ્ગ્રહ વિશેષે આભિગ્રહિકનિં તો જૈનમતની સત્તારૂપ સદ્ગ્રહ તેણેં કલંકિત.

જેણે કારણે અભિનિવેશીને આકરું મિથ્યાત્વ હુઈ. તેણિ કારણિં અભિનિવેશીનેં તે મિથ્યાત્વનું કારણ જે અસદ્ગ્રહ તે સર્વાંશે શુદ્ધ. જૈનનિં વિષે અજૈનપણિ અને અજૈનનેં વિષે જૈનપણે કરી

यथार्थाभिनिवेशात्। आभिग्रहिकस्य तु शाक्यादेर्जैने जैनत्वेनाजैने चाजैनत्वेनेति श्रद्धानलक्षणेन सद्ग्रहेण कलङ्कितोऽसद्ग्रह, तदंशे असद्ग्रहाभावात्। न चैव तदंशे ज्ञानापत्तौ ज्ञानाज्ञानयोर्युगपत्समावेशेनापसिद्धान्तः शङ्कनीयः, यतोऽसद्ग्रहस्य भूयिष्ठत्वेन सद्ग्रहस्याप्यसद्ग्रहत्वमेव। यथा 'मिथ्यादृशां मिश्रपक्षोऽप्यधर्मपक्ष एव, अधर्मस्य भूयिष्ठत्वा'दिति सूत्रकृ० वृत्तौ। अत एव जैने जैनत्वेन श्रद्धानेऽपि जैनाभिमतदेवे देवत्वेनाश्रद्धानम्। यत एवमसद्ग्रहस्य भेदः, अत एव जैनप्रवचन सम्यगितिश्रद्धानमात्रेणाप्याभिग्रहिकः सम्यग्दृष्टिरित्यभिधीयते, तावन्मात्रश्रद्धानेनाऽपि सौगतादेरसद्ग्रहस्यापगमात्। तत्र कारणं तावदसद्ग्रहस्याशुद्धत्वमेव। अभिनिवेशिनस्तु दिगम्बरादे देवोऽर्हन्नेव नापर सुगतादिपरिगृहीता जिनप्रतिमापीत्येव व्यक्त्या श्रद्धानेऽपि मिथ्यादृष्टित्वमेव। तत्र बीजमसद्ग्रहस्य सर्वांशे शुद्धत्वमेव। तस्यापगमस्य दुस्साध्यत्वादिति पर्यालोच्यम्। एतेन केनचित् क्वचित् अभिनिवेशिनः सम्यक्त्वप्राप्तिः सुलभेति भणित, तद्विचारणीयमस्तीति दर्शित बोध्यम्।

अत्र श्वेताम्बरविशेषः शङ्कते–ननु भोः! सुहृद्भावेन पृच्छामः–जैनाभासो हि दिगम्बरादिः पृष्टः सन् अर्हन्तमेव देवत्वेन भाषते, सौगतस्तु सुगतमिति अनयोर्मध्ये क शोभन? इति चेत्। अहो भ्रान्तिः! अद्यापि दिगम्बरादिरभिनिवेशी देवमर्हन्तमेव भाषते इति ब्रुवाणोऽपि न लज्जसे। यतस्त्वामेव वय पृच्छाम –दिगम्बरादिर्जैनो जैनाभासो वा। आद्ये, श्वेताम्बरो भवानपि जैनाभासत्वेन वक्तव्य स्यात्, तत्प्रतिपक्षभूतत्वात्। द्वितीये, कथमर्हन्त देवत्वेन भाषते, जैनाभासत्वहानेः। अर्हदङ्गीकारजैनाभासत्वयोर्विरोधात्- अर्हद्वचनानङ्गीकारेणार्हदनङ्गीकारात्। एतच्च श्वेताम्बरागमे संसारमार्गत्वेन भणितोऽपि

શ્રદ્ધાન અને પ્રરૂપણાઇ સર્વ વસ્તુવિષઈઓ જે અસત્ય કદાગ્રહ તેથી આભિ(નિવેશી)ગ્રહિક, જે શાક્યાદિક જેહની જૈનનિ વિષિ જૈનપણિ અજૈનનિં વિષિં અજૈનપણિં એહવા શ્રદ્ધાનરૂપ જે સદ્ગ્રહ તેણિં કલંકિત અસદ્ગ્રહ, તેણિં અંશે અસદ્ગ્રહના અભાવથી ઇમ તેણિં અંશે જ્ઞાનની આપત્તિ જ્ઞાન અને અજ્ઞાનને સમકાલ મિલવે અપસિદ્ધાંત આશંકવો નહિ. જે માટિ અસદ્ગ્રહને બહુપણિં સદ્ગ્રહને પણિ અસદ્ગ્રહપણું જ જિમ મિથ્યાત્વીને મિશ્રપક્ષ પણિ અધર્મપક્ષ જ અધર્મના બહુપણાથી ઇતિ સૂત્ર૦ કૃ૦ વૃત્તૌ એતલા જ વતી જૈનનિ વિષિં જૈનપણિં શ્રદ્ધાન છતે પણિ જૈનનિ ઇષ્ટદેવનિ વિષિ ઇષ્ટદેવ પણિ અસદ્દહણા જે વતી અસદ્ગ્રહને ભેદ, એતલા જ વતી જૈનપ્રવચન ભલું એતલી શ્રદ્ધામાત્રે પણિં આભિગ્રહિક તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ એહવુ કહઇ છઈ તેતલે શ્રદ્ધાને પણિ સૌગતાદિકને અસદ્ગ્રહને અપગમથી તિહા કારણ તો અસદ્ગ્રહનુ અશુદ્ધપણુ જ અભિનિવેશી જે દિગંબરાદિક તેહને દેવ અરિહંત જ બીજો નહિં સુગતાદિકે પરિગૃહીત જિનપ્રતિમા પણિ નહીં ઇણિ રીતે વ્યક્તિ શ્રદ્ધાન છતે પણિ મિથ્યાદૃષ્ટિપણું જ તિહા બીજ તે અસદ્ગ્રહને સર્વાંશે શુદ્ધપણું જ તેહના નાશને અસાધ્યપણાથી. એતલે કિણેક કિહાએક અભિનિવેશીને સમકિતપ્રાપ્તિ તે સુલભ ઇમ કહિઉં છે તે વિચારવા યોગ્ય ઇમ દેખાડ્યુ જાણવુ. ઇહા શ્વેતાંબર વિશેષે કુણેક આશંકા કરે છે. પૂર્વપક્ષ–મિત્ર ભાવે પૂછુ છુ–જૈનાભાસ તે દિગંબરાદિક પૂછ્યો હુંતો અરિહંતને જ દેવપણિ કહે અને સૌગત તો સુગતને તે વતી એ બિહુ માહિ કઉણ શોભન? ઇમ જો, હજીતાઇ તુજને ભ્રમ? હજીતાઇ દિગંબરાદિક અભિનિવેશી તે દેવ અરિહંતને કહે છે. એતલુ કહેતો લાજતોએ નથી જે માટે અમ્હે તુઝને પૂછુ છુ–દિગંબર તે જૈન કિંવા જૈનાભાસ? પ્રથમ પક્ષે, શ્વેતાંબર તું પણિ જૈનાભાસપણે કહેવા યોગ્ય હુઈ તેથી વિપરીતપણાથી. બીજેપક્ષે, કિમ અરિહંતને દેવપણે કહે જૈનાભાસપણાની હાનિથી. અરિહંતનો અંગીકાર અને જૈના-

दृष्टित्वमिति विशेषः । अथानन्यगतेर्व्यञ्जकमाह-' अरिहे 'त्यादि । अर्हन् देवं इत्यादिव्यक्त्या श्रद्धानेऽपि न सम्यग्-सम्यक्त्वं न भवेत् अर्थादाभिनिवेशिकस्य । शाक्यादेस्त्वव्यक्त्या श्रद्धान, जैनप्रवचन सम्यगिति सामान्यतः श्रद्धानेऽपि सम्यक्त्व भवतीति बोध्यम् । तत्राऽपि व्यञ्जकमाह-यद्-यस्मात् ' से ' तस्याभिनिवेशिनः एष एवासद्ग्रहः यः सम्यग्दृशा सद्ग्रहः । स च देवादिविषयकोपदेशाद्यसाध्यः असाध्यव्याधिकल्पत्वात् तत्र (बीज) व्यञ्जकं तु ' अम्हाणं खलु मग्गो ' इत्यादिगाथाव्याख्यायां दर्शितमेव । अयं भावः-जैनप्रवचन सम्यगित्येतावन्मात्रेण सौगतादे: सम्यक्त्वप्राप्तिप्रतिबन्धकस्य निज: मार्गासद्ग्रहस्यापगमो भवति । अभिनिवेशिनस्तु स एवासद्ग्रहो भवति, अन्यस्य तदपगमहेतोरभावान्ना-पगच्छति । तेन देवोऽर्हन्नेव, नापर. सुगतादिरित्येवं यथा यथा निजमार्गे दाढर्यं तथा तथा सम्यक्त्वा-वाप्तिदु:साध्येति सर्वेषामनुभवसिद्धमेव, उक्तस्वरूपे चाऽसद्ग्रहबीजे तथाभूतश्रद्धानस्य मेघजलकल्पत्वा-दिति । यत्तु कस्यचित् सम्यक्त्वावाप्तिः तत् तथाभव्यत्वयोगेन बीजविनाशे सत्येवावसातव्यं न पुनर्देवा-दिश्रद्धानमात्रेणेति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ११० ॥

अथ कारणभेदमन्तरेण कार्यभेदासम्भव इति व्यक्तमिथ्यात्वकारणस्यासद्ग्रहस्य भेदमाह—

॥ जेणं सव्वंसेहिं सुद्धोऽभिणिवेसिणो असग्गहओ । अभिगहिअस्स उ जिणमयसत्तासग्गहकलंकिओ ॥

व्याख्या—येन कारणेनाभिनिवेशिन उत्कटमिथ्यात्वं भवति, तेन कारणेनाभिनिवेशिनः तत्का-रणमसद्ग्रहः सर्वांशैः शुद्धः । जैने अजैनत्वेन अजैने च जैनत्वेन श्रद्धानप्ररूपणाभ्या सर्ववस्तुविषयका-

---

મિથ્યાત્વ આશ્રયી તીવ્ર મિથ્યાદષ્ટિપણું. એતલો વિશેષ. હિવે અનન્યગતિનુ જણાવનાર કહે છે. અરિહંત દેવ એહવુ વ્યક્તિં શ્રદ્ધાન છતે પણિ સમ્યક્ત્વ ન હુઇ. અધિકારથી આભિનિવેશીકને. શાક્યાદિકને તો અવ્યક્તિં શ્રદ્ધાન, જૈનપ્રવચન સમ્યગ્ એહવુ સામાન્યથી શ્રદ્ધાન છતેં પણિ સમકિત હુઇ. તિહાં જણાવનાર કહે છે. જે માટે અભિનિવેશીને એહજ અસદ્ગ્રહ સમ્યગ્દષ્ટિને જે સદ્ગ્રહ. તે દેવાદિ વિષયક ઉપદેશાદિકે અસાધ્ય અસાધ્યવ્યાધિને સરિખાઈપણાથી તિહાં વ્યંજક તો अम्हाणं खलु એ ગાથાના વ્યાખ્યાનને વિષેં દેખાડયું જ છે. એ પરમાર્થ-જૈન પ્રવચન ભલું એતલેં જ સૌગતાદિકને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનુ પ્રતિબંધક જે પોતાના માર્ગનો અસદ્ગ્રહ તેહનો નાશ હુઇ. અભિનિવેશીને તઉ તેહજ અસદ્ગ્રહ હુઇ, તેહના અપગમનું હેતુ જે અન્ય તેહના અભાવથી: તે વતી દેવ તે અરિહંત બીજો નહીં સુગતાદિક, ઇણી રીતે જિમ જિમ પોતાના માર્ગનું દઢપણુ તિમ તિમ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ તે દુ:સાધ્ય. એ સર્વનિ અનુભવસિદ્ધ જ. કહિઉં સ્વરૂપ એહવો જે અસદ્ગ્રહ તેહને વિષે તેહવા શ્રદ્ધાનને મેઘજલને સરિખાપણાથી. અને જે કુણેકને સમકિતની પ્રાપ્તિ તે તેહવા ભવ્યપણાને યોગે બીજ વિનાશ છતે જ જાણવુ. પણિ દેવપણાદિકને શ્રદ્ધાન માત્રે નહીં. એ તાત્પર્ય. એ ગાથાર્થ: ॥ ११० ॥

હિવે કારણભેદ વિના કાર્યભેદનો અસંભવ તે વતી વ્યક્ત મિથ્યાત્વનું કારણ જે અસદ્ગ્રહ તેહનો ભેદ કહે છે—

જે વતી સર્વાંશે શુદ્ધ અભિનિવેશિનઉ અસદ્ગ્રહ વિશેષે આભિગ્રહિકનિં તો જૈનમતની સત્તારૂપ સદ્ગ્રહ તેણેં કલંકિત.

જેણે કારણે અભિનિવેશીને આકરું મિથ્યાત્વ હુઈ. તેણિ કારણિં અભિનિવેશીનેં તે મિથ્યાત્વનું કારણ જે અસદ્ગ્રહ તે સર્વાંશે શુદ્ધ. જૈનનિં વિષે અજૈનપણિ અને અજૈનનેં વિષે જૈનપણેં કરી

यथार्थाभिनिवेशात्। आभिग्रहिकस्य तु शाक्यादेर्जैने जैनत्वेनाजैने चाजैनत्वेनेति श्रद्धानलक्षणेन सद्ग्रहेण कलङ्कितोऽसद्ग्रहः, तदंशे असद्ग्रहाभावात्। न चैव तदंशे ज्ञानापत्तौ ज्ञानाज्ञानयोर्युगपत्समावेशेनापसिद्धान्तः शङ्कनीयः, यतोऽसद्ग्रहस्य भूयिष्ठत्वेन सद्ग्रहस्याप्यसद्ग्रहत्वमेव। यथा 'मिथ्यादृशां मिश्रपक्षोऽप्यधर्मपक्ष एव, अधर्मस्य भूयिष्ठत्वा'दिति सूत्रकृ० वृत्तौ। अत एव जैने जैनत्वेन श्रद्धानेऽपि जैनाभिमतदेवे देवत्वेनाश्रद्धानम्। यत एवमसद्ग्रहस्य भेदः, अत एव जैनप्रवचनं सम्यगितिश्रद्धानमात्रेणाप्याभिग्रहिकः सम्यग्दृष्टिरित्यभिधीयते, तावन्मात्रश्रद्धानेनाऽपि सौगतादेरसद्ग्रहस्यापगमात्। तत्र कारणं तावदसद्ग्रहस्याशुद्धत्वमेव। अभिनिवेशिनस्तु दिगम्बरादे' देवोऽर्हन्नेव नापरं सुगतादिपरिगृहीता जिनप्रतिमापीत्येव व्यक्त्या श्रद्धानेऽपि मिथ्यादृष्टित्वमेव। तत्र बीजमसद्ग्रहस्य सर्वांशे' शुद्धत्वमेव। तस्यापगमस्य दुस्साध्यत्वादिति, पर्यालोच्यम्। एतेन केनचित् क्वचित् अभिनिवेशिनः सम्यक्त्वप्राप्तिः सुलभेति भणितं, तद्विचारणीयमस्तीति दर्शितं बोध्यम्।

अत्र श्वेताम्बरविशेषः शङ्कते–ननु भोः! सुहृद्भावेन पृच्छामः–जैनाभासो हि दिगम्बरादि पृष्टः सन् अर्हन्तमेव देवत्वेन भाषते, सौगतस्तु सुगतमिति अनयोर्मध्ये कः शोभनः? इति चेत्। अहो भ्रान्तिः! अद्यापि दिगम्बरादिरभिनिवेशी देवमर्हन्तमेव भाषते इति ब्रुवाणोऽपि न लज्जसे। यतस्त्वामेव वयं पृच्छामः–दिगम्बरादिर्जैनो जैनाभासो वा। आद्ये, श्वेताम्बरो भवानपि जैनाभासत्वेन वक्तव्यः स्यात्, तत्प्रतिपक्षभूतत्वात्। द्वितीये, कथमर्हन्तं देवत्वेन भाषते, जैनाभासत्वहानेः। अर्हदङ्गीकारजैनाभासत्वयोर्विरोधात् अर्हद्वचनानङ्गीकारेणार्हदनङ्गीकारात्। एतच्च श्वेताम्बरागमे संसारमार्गत्वेन भणितोऽपि

શ્રદ્ધાન અને પ્રરૂપણાઇ સર્વ વસ્તુવિષઈઓ જે અસત્ય કદાગ્રહ તેથી. આભિ(નિવેશી)ગ્રહિક જે શાક્યાદિક જેહની જૈનનિ વિષિ જૈનપણિ અજૈનનિ વિષિ અજૈનપણિ એહવા શ્રદ્ધાનરૂપ જે સદ્ગ્રહ તેણિ કલંકિત, અસદ્ગ્રહ, તેણિ અંશે અસદ્ગ્રહના અભાવથી ઇમ તેણિ, અંશે જ્ઞાનની આપત્તિ જ્ઞાન અને અજ્ઞાનને સમકાલ મિલવે અપસિદ્ધાંત આશંકવો નહિ. જે માટિ અસદ્ગ્રહને બહુપણિ સદ્ગ્રહને પણિ અસદ્ગ્રહપણું જ જિમ મિથ્યાત્વીને મિશ્રપક્ષ પણિ અધર્મપક્ષ જ અધર્મના બહુપણાથી ઇતિ સૂત્ર૦ કૃ૦ વૃત્તૌ એતલા જ વતી જૈનનિ વિષિં જૈનપણિં શ્રદ્ધાન છતે પણિ જૈનનિ, ઇષ્ટદેવનિ વિષિ ઇષ્ટદેવ પણિ અસદ્દહણા જે વતી અસદ્ગ્રહને ભેદ, એતલા જ વતી જૈનપ્રવચન ભલું એનલી શ્રદ્ધામાત્રે પણિં આભિગ્રહિક તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ એહવું કહઇ છઈ તેતલે શ્રદ્ધાને પણિ સૌગતાદિકને અસદ્ગ્રહને અપગમથી તિહા કારણ તો અસદ્ગ્રહનું અશુદ્ધપણું જ અભિનિવેશી જે દિગંબરાદિક તેહને દેવ અરિહંત જ બીજો નહિં સુગતાદિકે પરિગૃહીત જિનપ્રતિમા પણિ નહીં ઇણિ રીતે વ્યક્તિ શ્રદ્ધાન છતે પણિ મિથ્યાદૃષ્ટિપણું જ તિહા બીજ તે અસદ્ગ્રહને સર્વાંશે શુદ્ધપણું-જ તેહના નાશને અસાધ્યપણાથી. એતલે કિણેક કિહાએક અભિનિવેશીને સમકિતપ્રાપ્તિ તે સુલભ ઇમ કહિઉં છે તે વિચારવા યોગ્ય ઇમ દેખાડ્યું જાણવું. ઇહા શ્વેતાંબર વિશેષે કુણેક આશંકા કરે છે પૂર્વપક્ષ–મિત્ર ભાવે પૂછું છું–જૈનાભાસ તે દિગંબરાદિક પૂછ્યો હુતો અરિહંતને જ દેવપણિ કહિ અને સૌગત તો સુગતને તે વતી એ બિહું માંહિ કઉણ શોભન? ઇમ જો, હજીતાઇ તુજને ભ્રમ? હજીતાઇ દિગંબરાદિક અભિનિવેશી તે દેવ અરિહંતને કહે છે. એતલું કહેતો લાજતોએ નથી. જે માટે અમ્હે તુઝને પૂછું છું–દિગંબર તે જૈન કિંવા જૈનાભાસ? પ્રથમ પક્ષે, શ્વેતાંબર તું પણિ જૈનાભાસપણે કહેવા યોગ્ય હુઈ તેથી વિપરીતપણાથી. બીજેપક્ષે, કિમ અરિહંતને દેવપણે કહે જૈનભાસપણાની હાનિથી. અરિહંતનો અંગીકાર અને જૈના-

दिगम्बरः स्वकीयमार्गं मोक्षमार्गतया भणतीति प्रतीतमेव । किञ्च–दिगम्बरादिवचन जैनाजैनयोर्वैपरीत्येनाभिधायकं, सौगतादेर्वचन च याथार्थ्येनाभिधायकं, जैनानामेव जैनत्वेनाभिधायकमित्येवं दिगम्बरसौगतयोर्मध्ये कः सत्यवादित्वेन शोभनः ?, शाक्यादिरिति चेत् । अलं प्रश्नोद्भावनेन, भवतैव निर्वचनस्य कृतत्वात् । यत्तु शाक्यादिर्दिगम्बरादिकमपि जैनत्वेन भाषते तदनाभोगवशेन जैनजैनाभासयोरभेदबुद्ध्यैवावसातव्यम् । न पुनर्जैनाभासानामिवाज्ञानवशेन वैपरीत्यबुद्ध्येति गाथार्थः ॥ १११ ॥

अथैवं भेदे सत्यपि उभयोरुन्मार्गगामित्वे साधारणकारणमोह—

॥तेसिं अण्णुण्णं चिअ भिण्णदिसाणंपि मूलदिसिचाओ । एगो दोसो तुल्लो तेणं ते दोवि उप्पहिआ ॥

व्याख्या—तयोराभिग्रहिकाभिनिवेशिनोरन्योऽन्यं भिन्नदिशोरपि मूलदिक्त्यागः । 'चिअ' एवार्थे । मूलदिक्त्याग एव । एको दोषस्तुल्य । तेन तौ द्वावपि उत्पथिकौ–उन्मार्गगामिनौ भवत इत्यक्षरार्थः ।

भावार्थस्तु एकनगरवासिभिर्दशभिः पुरुषैरेकनगरं जिगमिषितं तच्च पूर्वस्यामेव । सा च दिग् सर्वेषामप्येकैव मूलदिग्, तदभिमुखं गच्छतां सर्वेषामपि अविशेषेण समीहितनगरावाप्तेः । शेषास्तु आग्नेय्यादयो नवापि दिशो विदिश एव, तदभिमुखं गच्छता परस्परं भिन्नदिशामपि प्रेप्सितनगरानवाप्तेः । तेन नवापि पुरुषाः मूलदिग्भ्रष्टाः उन्मार्गगामिन एवोच्यन्ते । प्रकृतेप्येकनगरवासिकल्पाः संसारिणो भव्यजीवाः । प्रेप्सितनगरं मोक्षः, मूलदिग् जिनाज्ञा, तामन्तरेण सर्वमप्यनुष्ठानं विपरीतमेव भवति ।

ભાસપણાને વિરોધથી, અરિહંતના વચનને અનગીકારઇ અરિહંતના અનંગીકારથી. એ તો શ્વેતાંબરના આગમને વિષે સંસારમાર્ગપણિ કહ્યો દિગંબર તે પોતાના માર્ગ પ્રતિં મોક્ષમાર્ગપણિં કહે છે. વલી દિગંબરાદિકનું વચન જૈન અને અજૈનને વિપરીતપણિ કહનાર, સૌગતાદિકનુ વચન યથાર્થ કહનારં તે તો જૈનને જ જૈન પણ કહનારુ ઈમ દિગંબર અને સૌગત મધ્યે સત્યવાદિપણિ કઉણુ ભલો ?. શાક્યાદિક, ઈમ જઉ પ્રશ્નપ્રકાશવે પૂર્ણ થયુ. તઈજ ઉત્તરને કર્તાપણાથી અને જે શાક્યાદિક દિગંબરને પણિ જૈન પણિ કહે છે. તે અનાભોગને વશે જૈન અને જૈનાભાસની અભેદબુદ્ધિં જ જાણવુ. પણિ જૈનાભાસની પરિં અજ્ઞાનને વિશે વિપરીતપણાની બુદ્ધિં નહિં જ. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૧૧ ॥

હિંવે ઇમ ભેદ છતે બિહુને ઉન્માર્ગગામીપણિ સાધારણ કારણ કહે છે—

તે અન્યોન્ય ભિન્નદિશાના ધણી છે તો પણ મૂલદિશાનો ત્યાગ એકદોષ તુલ્ય. તેણે તે બિહુ ઉન્માર્ગી.

તે આભિગ્રહિક અને અભિનિવેશીને માહોમાહે ભિન્ન દિશાના ધણીનો પણિ મૂલદિશાનો ત્યાગ, ચિઅ તે એવકારનો અર્થ બોલે. મૂલદિગ્નો ત્યાગ જ એકદોષ તે સરિખો. તેણે કરી એ બિહુ ઉન્માર્ગગામી હુઇ એ અક્ષરાર્થ. ભાવાર્થ તો—એકનગરવાસી દશ પુરુષે એક નગર જાવા વાછ્યું તે તો પૂર્વને વિષે અને તે દિશ તે સર્વેને પણિં એકજ મૂલદિશ, તે સાહમું જાતા સર્વેને અવિશેષે વાછિત નગરની પ્રાપ્તિ. બીજી તો અગ્નિ કૂણિં પ્રમુખ નવે વિદિશ તે સાહમુ જાતા માહોમાહિ ભિન્ન દિશાના ધણીનિ પણિં વાછિત નગરની અપ્રાપ્તિથી તેણે કારણે નવે પુરુષ મૂલદિશિ ભ્રષ્ટ ઉન્માર્ગગામી જ કહિઈ ઈમ ઇહા પણિ એક નગરવાસી સરિખા સંસારી ભવ્યજીવ, વાછિતનગર તે મોક્ષ, મૂલદિશ તે જિનની આજ્ઞા, તે વિના સર્વે અનુષ્ઠાન વિપરીત જ હુઈ. ગાથાર્થ–તો લિખ્યો છે. ભગવતને આદેશે ચારિત્ર 'હુઈ' એતલું

यदागमः—'आणाइ च्चिअ चरण, तब्भंगे जाण किं न भग्गंति ?। आणं च अइक्कंतो, कस्साएसा कुणइ सेसं ?' ॥ १ ॥ त्ति, उपदे० (गा० ५०५)। वृत्तिर्यथा—' आज्ञया-भगवदादेशेन चरणं-चारित्रं व्यवतिष्ठते इति शेषः। तद्भङ्गे-आज्ञालोपे जानीहि-अवबुद्ध्यस्व, कि न भग्नं ? सर्वमपि विमर्दितमित्यर्थः। आज्ञां व्यतिक्रान्तः-आज्ञामुल्लङ्घ्य व्यवस्थितः, कस्यादेशात् करोति शेषमनुष्ठानं विडम्बनारूपमेव भवेदिति ' सिद्धर्षिटीकायाम्। कर्णिकाया तु ' सर्वं रत्नत्रयमपि भग्नमेवेत्यर्थ ' इति विशेषः। अत एव—'समइपवित्ती सव्वा आणावज्झ त्ति भवफला चेव। तित्थगरुद्देसेण वि ण तत्तओ सा तदुद्देसा ' ॥१॥ इति पञ्चाशके (८. गा० १३)। वृत्तिस्त्वग्रे दर्शयिष्यते। तथा ' तित्थयराणा मूल णिअमा धम्मस्स तस्स वाघाए। किं धम्मो किमधम्मो णेवं मूढा विआणति ॥ १ ॥ त्ति। वृत्तिस्तूक्तैव। किञ्च–आस्तां जिनाज्ञोल्लङ्घकः, जिनाज्ञोल्लङ्घकोपबृंहकोऽपि तद्वदेव। यदुक्तम्–आणाए अवट्टत जो उववूहेइ मोहदोसेण। सो आणा अणवत्थमिच्छत्तविराहण पावे ॥ १ ॥ त्ति, साधुपञ्चाशक (गा० ३९) वृत्तौ। एवं जिनाज्ञालक्षणमूलदिग्भ्रष्टाः शाक्यादयोऽनाराधकाः, विराधकाश्च दिगम्बरादय ते सर्वेऽपि विदिग्गामिनः उन्मार्गगामिन एवत्यर्थः। जिनाज्ञावर्तिनस्तु मार्गगामिनः। यदागमः—' कुप्पवयणपासंडी सव्वे उम्मग्गपट्ठिआ। सम्मग्गं तु जिणक्खाय एस मग्गे हि उत्तमे ॥१॥ त्ति श्रीउत्तरा०। वृत्तिस्तूक्तैवेति गाथार्थः।

अथोक्तार्थाना तात्पर्यसङ्ग्राहिका गाथामाह—

॥ किरिआतुल्लातुल्ला दिसितुल्ला जइ हवंति ता तुल्ला। तुल्लफलंता जम्हा अन्नह तुल्लावि णो तुल्ला ॥

व्याख्या—क्रियाभिस्तुल्या अतुल्याश्च क्रियातुल्यातुल्याः। यदि दिक्तुल्या भवन्ति–एकदि-

---

બાહિરથી લેવુ આજ્ઞાને લોપે જાણિ સ્યુ ન ભાગુ ? સર્વે મર્દિઉં એ અર્થ આજ્ઞા ઉલ્લંઘીને રહ્યો તે કહેના આદેશથી કરે છે બીજુ અનુષ્ઠાન. વિડબનારૂપ જ એ સિદ્ધર્ષિ ટીકાને વિષે કર્ણિકાને વિષે, તો સર્વ રત્નત્રય પણિ ભાગુ, એતલો વિશેષ છઈ એ ગાથાની વૃત્તિ તો આગલિ દેખાડીસ્યે. એ ગાથાર્થ પણિ તિવારે લિખીસ્યે. વલી જિનાજ્ઞાનો ઉલ્લઘનારો તો દૂર રહો, જિનાજ્ઞાનો ઉલ્લઘક તેહનો પ્રશસક પણિ તે સમાન, 'આજ્ઞાને વિષે અવર્તતો તેહને જે પ્રશસે તે આજ્ઞાભગ-અનવસ્થા-મિથ્યાત્વ-વિરાધના પામે'. અતએવ ક્રાચ અને મણિ એ અમ્હારે મૂલે સરિખા એહવો જે પોતે અંગીકૃત જે વિરુદ્ધ પક્ષ તેહની હાનિ જે ભય તેહનો પ્રયોજક જે દષ્ટિરાગ તેહને બલિ ઉચ્છૃખલે લિખ્યુ છે જે અમ્હારે ગુણપક્ષ આદરવો ઇમ કરી સકલ મિથ્યાત્વીની અનુમોદના પ્રશસા પ્રમાણ. તે મિથ્યા જાણવુ અને અસદ્ગ્રહ ટલે તુહ્તે માર્ગાનુસારીની અનુમોદના પ્રશસા તો અમ્હારે પણિ માન્યા છે તે જાણવુ ઇમ જિનાજ્ઞારૂપ મૂલ દિશથી ભ્રષ્ટ થયા શાક્યાદિ અનારાધક, અને વિરાધક દિગબરાદિક તે સર્વે ઉન્માર્ગગામી એ અર્થ જિનાજ્ઞાવર્તી તે માર્ગગામી વૃત્તિ. તો કહી છે જ એ ગાથાર્થ. ॥ ૧૧૨ ॥

હિવે કહ્યા અર્થના પરમાર્થની સમહની કહેનારી ગાથા કહે છે—

ક્રિયાઇં સરિખા અથવા અણુસરિખા દિશિં જો સરિખા હુઈ તો સરિખા જ સરિખું ફલ-અંતિ વતી અન્યથા તો સરિખા એ, અણુસરિખા. ॥ ૧૧૩ ॥

ક્રિયાઇં સરિખા અથવા અણુસરિખા જઉ દિશિં તુલ્ય-એક દિશિં જાનારા હુઈ તઉ તે સરિખા જ કહીઈ,

गामिनो भवन्ति, 'ता' तर्हि तुल्या उच्यन्ते, यस्मात्कारणात् तुल्य न्ताः, तुल्यं-समानं -विवक्षितनगरावाप्तिलक्षणम् अन्ते-अवसाने येषां ते तुल्यफलान्ताः,। अन्यथा-विदिग्गामिनः तुल्या अपि-क्रियाभिः समाना अपि, न तुल्या भवन्ति, समीहितनगरानवाप्तेरित्यक्षरार्थः ।

भावार्थः पुनरेवम्-यथा लोकेऽपि प्रेप्सितनगरं प्रति प्रस्थिता नानापुरुषाः । तेषां मध्ये केचित् क्रियाभिः पादगमनान्नभोजन-पानीयपान स्नान-सुस्थानविश्राम-श्रमापनयनादिलक्षणाभिस्तुल्याः । केचिदतुल्या गत्यादितारतम्यभेदेन भवन्ति । ते सर्वेऽपि यदि प्रेप्सितनगरदिग्गामित्वेन तुल्या भवन्ति तर्हि तुल्या एवोच्यन्ते, गत्यादितारतम्यकृतकालभेदेनाऽपि प्रेप्सितनगरानाप्तेरावश्यकत्वात् । दिग्वैपरीत्ये च क्रियाभिस्तुल्या अप्यतुल्या एव दिग्वैपरीत्येन क्रियाणामपि वैपरीत्यात् । या क्रिया प्रेप्सितनगराभिमुखगामिना प्रत्यासन्नताभवनहेतुः, सैव क्रिया प्रेप्सितनगरानभिमुखगामिना दूरदूरतरताभवनहेतुः । तथा प्रकृतेऽपि साधु-श्रावक-संविग्नपाक्षिकाः शीघ्र-मन्द-मन्दतरगत्यादिभिरतुल्या अपि जिनाज्ञया तुल्यास्तुल्या एव, कालभेदेनाऽपि फलप्राप्तेः साम्यात् । अत एव त्रयाणामपि धर्माः मोक्षमार्गतया भणिताः ।

यदागमः—'सावज्जजोगपरिवज्जणाउ सव्वुत्तमो जईधम्मो । बीओ सावगधम्मो तइओ संविग्गपक्खपहो' ॥ १ ॥ त्ति उप० (गा० ५१९) । ये तु जिनाज्ञामधिकृत्यातुल्या, ते क्रियाभिस्तुल्या अतुल्या वा अतुल्या एव । यथा गृहिलिङ्ग-कुलिङ्ग-द्रव्यलिङ्गोपलक्षिता ब्राह्मण-तापस-निह्नवाः । तेषु क्रियाभिस्तुल्या निह्नवाः-जैनाभासत्वात्, अतुल्याश्च ब्राह्मणतापसा । ते सर्वेऽप्यतुल्या एव अर्थात्साध्वाभासादिभिः, जिनाज्ञाबाह्यत्वात् । अत एव ते संसारमार्गभूताः । यदागमः—'सेसा मिच्छद्दिट्ठी गिहिलिंग-कुलिंगदव्वलिंगेहिं । जह तिण्णि य मुक्खपहा संसारपहा तहा तिण्णि' ॥१॥ त्ति उपदे० (गा० ५२०) । एव यथा दिग्वैपरीत्येन गमनादिक्रियाणामपि फलप्राप्तिमधिकृत्य वैपरीत्यं तथा जिनाज्ञामन्तरेण ज्ञान-

---

જે આદિ સરિખુ ફલ વાંછિત નગરની પ્રાપ્તિરૂપ છેહડે જેહને તે. વિદિશગામી ક્રિયાઇ સરિખા પણિ સરિખા ન હુઇ વાંછિત નગરની અપ્રાપ્તિથી એ અક્ષરાર્થ: । ભાવાર્થ તે એ-જિમ લોકને વિષે પણિ ઇપ્સિત નગરની પ્રતિ ચાલ્યા નાના પુરુષ તે મધ્યે કેતલાએક પાદે ગમન અન્નભોજન, પાણી પીવું, ન્હાવું, સુસ્થાનકે વીસામે, શ્રમનુ ટાલવું ઇત્યાદિક ક્રિયાઇ સરિખા. કેતલાએક અણુ સરિખા ગત્યાદિકને તરતમપણાઇને ભેદિ હુઇ. તે સર્વે જઉ ઇપ્સિતનગર દિગ્ગામી પણિ કરી સરિખા હુઈ તઉ તુલ્ય જ કહીઇ ગત્યાદિકની તરતમપણાઈઈ કર્યું જે કાલભેદ તેણિ પણિ ઇપ્સિતનગરની પ્રાપ્તિને આવશ્યકપણાથી. દિશને વિપરીતપણિ તો ક્રિયાઈ સરિખા જ તો પણિ સરિખા ન હુઇ દિગ્, વિપરીત પણિ કરી ક્રિયાને પણિ વિપરીતપણાથી જે ક્રિયા ઇપ્સિતનગરને અભિમુખ ગામીને ઢુકડા થવાનુ હેતુ, તેહજ ક્રિયા ઇપ્સિતનગરને-ઉફરાટા ગામીને દૂર દૂરતર થવાનુ હેતુ તિમ ઇહા. એ સાધુ શ્રાવક અને સવેગ પાક્ષિક શીઘ્ર મદ-અને મદતર ગમનાદિકે અણુસરિખા પણિ જિનાજ્ઞાઈ તુલ્ય તે તે સરિખા જ. કાલભેદિ પણિ ફલપ્રાપ્તિની સરિખાઇથી. એતલા જ વતી ત્રિણેના ધર્મ તે માર્ગ પણિ કહ્યા. યે માટે આગમ 'પાપયોગ પરિવર્જનથી સર્વોત્તમ યતીનો ધર્મ બીજો શ્રાવકનો ધર્મ ત્રીજો સવિગ્ન પાક્ષિકપથ' અને જે જિનાજ્ઞા આશ્રયી અણુસરિખા તે ક્રિયાયિકે સરિખા અણુસરિખા પણિ અણુસરિખા જ. જિમ ગૃહે લિંગ કુવેષ અને દ્રવ્યલિંગે ઓલખ્યા બ્રાહ્મણ તાપસ અને નિહ્નવ, તેહને વિષે ક્રિય ઈ તુલ્ય નિહ્નવ જૈનાભાસપણાથી. અતુલ્ય તે બ્રાહ્મણ તાપસ તે સર્વે અણુસરિખા જ. અનિકારથી સાધ્વાભાસાદિક સાથે, જિનાજ્ઞા બાહ્યપણાથી એતલાજ વતી સંસારમાર્ગરૂપ સાધ્વાદિકથી બીજા તે મિથ્યાત્વી કુણ ? ગૃહસ્થલિંગ કુલિંગ અને દ્રવ્યલિંગ તિણિ ઓલખ્યા જિમ ત્રિણ્ણિ

मत्यज्ञानम् । तन्माहात्म्यात् सम्यक्त्वप्रतिपक्षभूत मिथ्यात्व, मोक्षमार्गप्रतिपक्षभूतः संसारमार्गः, विरतिरप्यविरतिरित्यादिरूपेण सर्वमपि विपरीतमेव भवतीति गाथार्थः ॥ ११३ ॥

अथ ['द्विर्बद्धं सुबद्ध भवती'तिन्यायात्] उक्तमेवार्थं लोकसिद्धदृष्टान्तगर्भं विभणिषुर्गाथामाह—

॥ पहिआओ उप्पहिओ विवरीओ होइ लोअविक्खाओ। सद्धाणुट्ठाणेहिं भावाभावाइजुत्तेहिं ॥११४॥

व्याख्या—पथा—मार्गेण गच्छतीति पथिकस्तस्मात्, उत्पथा—उन्मार्गेण गच्छतीत्युत्पथिको विपरीतो लोकविख्यातः, काभ्या ? श्रद्धानाऽनुष्ठानाभ्या, किंभूताभ्या ? भावाभावादियुक्ताभ्याम्। भावश्च अभावश्च.भावाभावौ, भावाभावावादौ येषा तीव्रत्वमन्दत्वादीना ते भावाभावादयः, तैर्युक्ते श्रद्धानानुष्ठाने ताभ्यामिति । अयं भावः—मार्गप्रस्थितानामनेन मार्गेण गच्छतामस्माक प्रेप्सितनगरावाप्तिरिति श्रद्धान तथैव गमनभोजनादिकं चानुष्ठान यदि हितं, तर्हि उन्मार्गप्रस्थितानामहितमेव तीव्रश्रद्धानगमनादिकं च। यदि पथिकाना हितं तर्हि उत्पथिकानामहितमेव । यतो यथैव क्रियया पथिकाना प्रेप्सितनगरप्रत्यासन्नताभवन तथैव क्रियया उत्पथिकाना दूरेदूरतरादिभवनमित्यादिपर्यालोचनया पथिकाना यस्य भावो हितस्तदभाव एवोत्पथिकानाम् । तथा पथिकानां यदि शीघ्रगमन हित तर्हि उत्पथिकाना मन्दगमनमित्यादि स्वयमेव (एव भावाभावाभ्या वैपरीत्य च) पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ११४ ॥

મોક્ષપ થ, તિમ સ સાર પ થ ત્રિણિ. ઇમ જિમ દિગ્વિપરીતપણે ગમનાદિ ક્રિયાનું પણ ફલપ્રાપ્તિને આશ્રી વિપરીતપણુ, તિમ જિનાજ્ઞાવગરનુ જ્ઞાન પણ અજ્ઞાન. અને તેના મહિમાથી સમ્યક્ત્વ-પ્રતિપક્ષભૂત મિથ્યાત્વ, મોક્ષમાર્ગ-પ્રતિપક્ષભૂત સ સારમાર્ગ, વિરતિ પણ અવિરતિ એ રૂપે બીજુ પણિ વિપરીત જ હોય છે. ॥૧૧૩॥

હવે કહેલી વાતને લોકપ્રસિદ્ધ ઉદાહરણથી જણાવે છે કે —

મૂલનો અર્થ—પ થિયિકો ઉત્પ થિ વિપરીત હોઇ એ લોકોને વિષે પ્રસિદ્ધ છે તીવ્રભાવ–મ દભાવ પ્રમુખે યુક્ત એહવી સદ્દહણા અને અનુષ્ઠાન કરીનઈ

વૃત્ત્યર્થ—જે માર્ગે ચાલે તે પથિક. તેનાથી ઉત્પથિક–જે ઉન્માર્ગે ચાલે તે વિપરીત હોય છે. એ લોકમા પ્રસિદ્ધ છે. શા વડે ? શ્રદ્ધા અને અનુષ્ઠાનવડે. કેવા ? ભાવ અને અભાવ, તીવ્રપણુ, અને મ દપણુ વિગેરેથી સહિત શ્રદ્ધા અને અનુષ્ઠાન ભાવાર્થ–માર્ગે ચાલનારાઓને આ માર્ગે ચાલવાથી ઇચ્છિતનગરની પ્રાપ્તિ થશે એવી શ્રદ્ધા અને ગમન–ભોજન આદિ ક્રિયા જ્યારે હિતકર છે, ત્યારે ઉન્માર્ગે ચાલેલાઓને અહિતકર જ છે તીવ્રશ્રદ્ધા–ગમન વિગેરે જ્યારે માર્ગે ચાલનારાઓને હિતકર ત્યારે ઉન્માર્ગે ચાલનારાઓને અહિતકર જ. કારણ–જે ક્રિયાથી માર્ગે ચાલનારાઓને ઇષ્ટનગર નજીક થાય છે તે જ ક્રિયાથી ઉન્માર્ગે ચાલનારાઓને દૂર–અતિ દૂર થાય છે. આ વિચારણાથી પથિકોને જેનો સદ્ભાવ હિતકર તેનો અભાવ ઉત્પથિકોને હિતકર તેવી રીતે પથિકોને જ્યારે શીઘ્ર ચાલવુ હિતકર, ત્યારે ઉત્પથિકોને મ ંદગમન હિતકર. એ વિગેરે પોતે વિચારવુ. ॥ ૧૧૪ ॥

अथोक्तमेवार्थं व्यक्तित आह—

॥ तं जाओ किरिआओ पहिआणं सुंदराउ ता चेव । उप्पहिआणं असुहा अजरीण जरीण जह सप्पी ॥

व्याख्या—यस्मान्मार्गोन्मार्गगामिनां तुल्याभ्यामपि श्रद्धानोनुष्ठानाभ्यां वैपरीत्यं, तत्-तस्मात्कारणात् याः क्रिया. पथिकानां सुन्दराः, ता एव क्रिया उत्पथिकानामसुन्दराः । दृष्टान्तमाह-यथा सर्पिः-घृतमज्वरिणां-ज्वररोगरहितानां हित, तदेव घृतं ज्वरिणामहितम् । एव धार्मिकानुष्ठानेऽपि योज्यम् । यथा यद् धार्मिकानुष्ठानं जिनाज्ञावर्तिनां हितं, तदेव जिनाज्ञाविकलानामहितम् । एतच्च 'बाह्यग्रन्थत्यागान्न चारु नन्वत्र तदितरस्याऽपि । कञ्चुकमात्रत्यागान्नहि भुजगो निर्विषो भवती' ॥१॥ ति सम्मत्या प्राक् प्रदर्शितमेव । यतस्तथाविधानुष्ठानहेतुकमेव तीर्थस्पर्द्धोच्छेदा(भिप्राया)दिक प्रादुर्भवति । निष्क्रियो हि निजमार्गोऽनासक्तः प्रायो निजमार्गप्रतिपक्षभूते मार्गे मात्सर्यादिदोषभाग् न भवतीति जगत्स्थितिः । यस्तु निष्क्रियोऽपि कश्चित् निजमार्गे तीव्रश्रद्धावान् उन्मार्गप्रस्थितानां सान्निध्यकर्ता स च (परद्वारा) क्रियावानेवावसातव्य , साक्षात्क्रियाया अभावेऽपि परम्परया क्रियायाः सत्त्वात् । यस्तु मिथ्यादृष्टिर्निजमार्गक्रियां कुर्वाणोऽपि सम्यक्त्वाभिमुखः, स च जिनाज्ञावर्तिवदवसातव्यः । तस्य च तथाभूतस्य तामलेरिव जैनमार्गमात्सर्याद्यभावात् । भावे च सम्यक्त्वाभिमुखत्वं न स्यात् । किञ्च-आस्तां तीर्थबाह्यः, तीर्थान्तर्वर्तिनोऽपि जिनाज्ञाशून्या जिनविषयापि प्रवृत्तिर्भवफलैव भवति ।

यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः-समइपवित्ती सव्वा आणावज्झत्ति भवफला चेव । तित्थगरुद्देसेण वि ण तत्तओ सा तदुद्देसा ॥ १ ॥ इत्यष्टमपञ्चाशके (गा० १३) वृत्तिर्यथा—'अथ किमेवमाज्ञाया प्राधान्यमुद्घोष्यते ? इत्याह—समइ० । व्याख्या-' स्वमतिप्रवृत्तिः-आत्मबुद्धिपूर्विका चेष्टा सर्वा-समस्ता

હવે કહેલા અર્થને સ્પષ્ટ જણાવે છે—

મૂલનો અર્થ—તે કારણથી જે ક્રિયા પથિકને સુંદર હોઇ તેહિજ ક્રિયા ઉત્પથિકનઈ અશુભ જ હે ઈ. જિમ જ્વરીને ઘૃત અહિત કરનાર અને જ્વરરહિનને હિત કરનાર, તિમ ધર્માનુષ્ઠાન પથિક-ઉત્પથિકને જાણવુ

વૃત્ત્યર્થ—જે માટે માર્ગગામી અને ઉન્માર્ગગામીઓને શ્રદ્ધા અને ક્રિયા સરખી છતાં વિપરીતપણું જેવાય છે. તે કારણથી જે ક્રિયા પથિકોને સારી, તેજ ક્રિયા ઉત્પથિકોને ખરાબ જેમ ઘૃત જ્વરરોગવગરનાઓને હિતકારી છે જ્યારે તેજ ઘૃત જ્વરવાળાઓને અહિતકારી છે એમ ધર્મક્રિયામા જોડવું જેમ જે ધાર્મિકક્રિયા જિનાજ્ઞામા રહેલાઓને હિતકારી, તે જ ક્રિયા જિનાજ્ઞા વગરનાઓને અહિતકારી (આ વાત પૂર્વે જણાવી છે) કારણ-તેવા પ્રકારના અનુષ્ઠાનથી તીર્થ-શાસનના નાશકરવાનુ મન પ્રગટે છે. અનુષ્ઠાન નહિ કરનાર જો સ્વમતનો રાગી ન હોય તો તેને પ્રાયે સ્વમતથી વિરૂદ્ધમત પ્રત્યે ઇર્ષ્યા-અસહિષ્ણુતા થતી નથી એવી જગતની મર્યાદા છે. જે કોઇ અનુષ્ઠાન નહિં કરનાર છતા પણ સ્વમતમાં તીવ્રરાગવાલો તેમજ ઉન્માર્ગગામિઓને સહાય કરનાર તે ક્રિયાવાલો જ જાણવો ભલે સાક્ષાત્ ક્રિયા એનામા નથી પણ પરંપરાએ એનામા ક્રિયા છે વળી જે મિથ્યાદૃષ્ટિ સ્વમતની ક્રિયા કરે છે છતા સમ્યક્ત્વની સન્મુખ છે તે જિનાજ્ઞાવર્તિસરખો જાણવો. કારણ-તેને તામલિતાપસની જેમ જૈનમતપ્રત્યે ઇર્ષ્યાવિગેરેનો અભાવ હોય છે. અને જો હોય તો તેનું સમ્યક્ત્વનુ સન્મુખપણુ ન રહે

द्रव्यस्तवभावस्तवविषया, आज्ञाबाह्या—आप्तोपदेशशून्येतिहेतोर्भवफलैव—संसारनिबन्धनमेव, आज्ञाया एव भवोत्तारणहेतुषु प्रमाणत्वात्। ननु या तीर्थकरानुद्देशवती सा भवफला युक्ता, नत्वितरा जिनपक्षपातस्य महाफलत्वादित्याशङ्क्याह—तीर्थकरोद्देशेनाऽपि—जिनालम्बनेनाऽपि, आस्ता ततोऽन्यत्र स्वमतिप्रवृत्तिर्भवफलैवेति प्रकृतम्। यतो न तत्त्वतो—न परमार्थतस्तदुद्देशवती स्वमतिप्रवृत्तिस्तस्मित् तीर्थकरे उद्देश.—प्रणिधान यस्याः सा तदुद्देशा। य एव हि आज्ञया प्रवर्त्तते स एव जिनमुद्दिश्य प्रवर्तते इत्यभिधीयते, नापर' इति। न च तीर्थकरमुद्दिश्य प्रवृत्तिर्जिनाज्ञाबाह्या कथम्? इति शङ्कनीयम्, कुसुमादिभिर्द्रव्यस्तव कुर्वाणे साधौ स्तेन्यादिकुकर्मोपार्जितद्रव्येण द्रव्यस्तव कुर्वाणे श्रावकादौ च प्रतीतत्वादित्यादि सुधिया सुप्रतीतमेवेति गाथार्थः ॥ ११५ ॥

अथ पथिकोत्पथिकदृष्टान्तसिद्धमनुष्ठानं सम्यग्योजयितु गाथामाह—

॥ तेणं जं परसमए अकरणणिअमाइ सुंदरं किंची। तं चेव य जिणसमए वुच्चंतं होइ फलवंतं ॥११६॥

व्याख्या—येन कारणेन पथिकोत्पथिकयोः समानक्रिययोरपि दिग्वैपरीत्य, तेन यत् परसमये—शाक्यादिदिगम्बरादिदर्शने अकरणनियमादिक सुन्दर—जीवरक्षादिरूप नाममात्रेण शोभन कियद् भवति, तदेव जिनसमये—जैनशासने उच्यमान—अवतार्यमाण सम्यग्दृष्टिनानुष्ठीयमानमित्यर्थः, फलवत्—समीहितफलजनक भवेत्। मोक्षहेतोः संयमस्य हेतुत्वात्। जैनप्रवचन एव ज्ञानादिसहकारिकारणसामग्र्याः सद्भावात्, न पुनरुत्पथिकस्याऽपि, तस्य मूलभूतकारणस्य ज्ञानस्यैवाभावात्। 'मिच्छादिट्ठिस्स अन्नाण'-मिति वचनात्।

વલી તીર્થબહિર્વર્તી દૂર રહો, તીર્થ—શાસનની અદર રહેલાની પણ જિનાજ્ઞાવગરની જિનવિષયકપણ પ્રવૃત્તિ સસારફલને આપનારી હોય છે જે માટે હરિભદ્રસૂરિજી આઠમા પચાશકમા જણાવે છે—'समइपवित्ती' ગાથા અર્થ—સ્વમતિપૂર્વકની તમામ ધર્મક્રિયા આજ્ઞાબહારની હોવાના કારણે સસારનુ કારણ બને છે તે ક્રિયા તીર્થકરના ઉદ્દેશ—આલબનવાલી હોય તો પણ પરમાર્થથી તીર્થકરના ઉદ્દેશ—આલબનવાલી નથીજ. જે તીર્થકરની આજ્ઞાથી પ્રવર્ત્તે છે તેજ જિનને ઉદ્દેશીને પ્રવર્તે છે. બીજો નહિં.

તીર્થકરના ઉદ્દેશવાલી ક્રિયા આજ્ઞાબાહિર કેમ હોય ? એમ ન શકવુ. પુષ્પાદિથી દ્રવ્યપૂજાકરનાર સાધુમા અને ચોરી વિગેરે કુકર્મથી ઉપાર્જિત દ્રવ્યવડે પૂજા કરનાર શ્રાવકમા પ્રસિદ્ધ હોવાથી એ બુદ્ધિમાનોને પ્રસિદ્ધ છે. ॥ ૧૧૫ ॥

હવે પથિક અને ઉત્પથિકના દૃષ્ટાતથી સિદ્ધ અનુષ્ઠાનને જોડે છે—

મૂલનો અર્થ—તે કારણથી પરમતમા જે કાઇ અકરણનિયમ આદિ સુદર હોય તેજ જિનમતમા આચરવામા આવે તો ફળદાયક થાય છે. મોક્ષનો હેતુ જે સયમ તેનો હેતુ હોવાથી.

વૃત્ત્યર્થ—જિનમતમા જ જ્ઞાનાદિ સહકારિકારણની સામગ્રીની વિદ્યમાનતા છે પણ ઉન્માર્ગિના મતમા નથી તેનુ મૂલભૂત કારણ જે જ્ઞાન તેનો અભાવ હોવાથી 'મિથ્યાદૃષ્ટને અજ્ઞાન' એ વચનથી

ભાવાર્થ—મનુષ્યપણુ મોક્ષનુ અંગ હોવાથી સુદર છે. છતા સમ્યગ્દૃષ્ટિ સાધુને શુભફલવાળુ થાય છે પણ મિથ્યાદૃષ્ટિને નહિં. કારણ—તેને સહકારિ કારણ જે જ્ઞાનાદિ, તેનો અભાવ છે. જ્ઞાનનુ સહકારિકારણપણું 'पढमं नाणं तओ दया' એ વચનથી સિદ્ધ છે.

अयं भावः-मोक्षाङ्गत्वेन शोभनमपि मनुष्यत्वं सम्यग्दृष्टेः संयतस्य शुभफलवद् भवति । न पुनर्मिथ्यादृष्टेरपि, तस्य ज्ञानादिसहकारिकारणाभावात् । सहकारिकारणत्वं च 'पढमं णाणं तओ दय'त्ति वचनात् । एवं जीवरक्षादिहेतुत्वेन अकरणनियमादिकं सुन्दरमपि सम्यग्दृष्टेरेव फलवद्भवति । मोक्षमार्गपथिकत्वात्, न पुनर्मिथ्यादृष्टेरपि उत्पथिकत्वात् । यत्तु अन्यतीर्थिकाभिमताकरणनियमादेः सुन्दरत्वेन भणनं तद्धिंसाद्यासक्तस्य जनस्य मनुष्यत्वस्येव स्वरूपयोग्यतया व्यवहारतो मन्तव्यम् । निश्चयतस्तु मिथ्यादृगकरणनियमो हिंसाद्यासक्तजनस्य मनुष्यत्व चेत्युभयमपि संसारकारणत्वेनानर्थहेतुत्वादसुन्दरमेवेति गाथार्थः ।

अथोक्तार्थसमर्थनाय दृष्टान्तमाह—

॥ जह अरिहंदेवाइअसद्दहणं अभिणिवेसिमिच्छत्तं । तं चेव य जिणसमए सम्मत्तं साहुपमुहाणं ॥११७॥

व्याख्या—यथा अर्हद्देवादिश्रद्धानं-देवोऽर्हन्नेवेत्यादिरूपम्, अभिनिवेशिनां मिथ्यात्वं, तत्र वीजं तूक्तमेव। 'तं चेव' त्ति । तदेव श्रद्धानं जिनसमये-जैनशासने साधुसाध्वीश्रावकश्राविकाणां सम्यक्त्वं भवति । एवं श्रद्धानसाम्यमपि पथिकोत्पथिकयो-र्वैपरीत्यमापन्नमिति गाथार्थः ॥ ११७ ॥

अथ पुनरपि दृष्टान्तमाह—

॥जह जिणमय जिणपडिमा परपरिग्गहिआ य अजिणपडिमत्ति । एवं जिणमयसरिसं अण्णंपि अ अण्णसारिच्छं॥

व्याख्या—यथा जिनमते जिनप्रतिमा परपरिगृहीता-परैः शाक्यादिभिः निजदेवत्वेनाभ्युपगता अजिनप्रतिमा भवति-अजिनाः सुगतेश्वरादयस्तेषां प्रतिमा स्यात् । एवं जिनप्रतिमादृष्टान्तेन अन्यदपि-

---

એવી રીતે જીવરક્ષાદિના હેતુપણે અકરણનિયમાદિ સુંદર છતા સમ્યગ્દષ્ટિનેજ ફલવાળુ થાય છે મોક્ષમાર્ગનો પથિક હોવાથી. પણ મિથ્યાદષ્ટિને નહિં કારણ-એ ઉત્પથિક છે. અન્યદર્શનને માન્ય અકરણનિયમાદિ તેનુ સુંદરપણે જે કથન છે તે હિંસાદિમા તત્પરજનનુ મનુષ્યત્વની જેમ સ્વરૂપયોગ્યતયા વ્યવહારથી માનવું. નિશ્ચયથી તો મિથ્યાદષ્ટિનો અકરણનિયમ અને હિંસાદિમા તત્પર એવા જનનું મનુષ્યપણું, એ બન્ને સંસારનુ કારણ હોવાથી અનર્થનુ કારણ હોવાથી ખરાબ જ છે. ॥ ૧૧૬ ॥

હવે ઉપર કહેલ અર્થને દૃઢ કરવા દૃષ્ટાંત કહે છે—

મૂલનો અર્થ-જેમ અભિનિવેશિઓનુ અરિહંતદેવપ્રમુખનું સદ્દહવું તે મિથ્યાત્વ. તેહિજ જિન શાસનને વિષે સાધુપ્રમુખનું સદ્દહવુ સમ્યક્ત્વ હોય છે.

વૃત્ત્યર્થ-દેવ અરિહંત જ એ આદિ રૂપે અરિહંતદેવ આદિનુ જે સદ્દહવુ તે જેમ અભિનિવેશિઓને મિથ્યાત્વ, તે જ શ્રદ્ધા જિનશાસનને વિષે સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને સમ્યક્ત્વ થાય છે. એવી રીતે શ્રદ્ધા સરખી છતા પથિક અને ઉત્પથિકનુ વિપરીતપણું પ્રાપ્ત થયુ. ॥ ૧૧૭ ॥

હવે ફરી પણ દૃષ્ટાંત કહે છે. —

મૂલનો અર્થ-જેમ જિનશાસનને વિષે અન્યદર્શનીઓએ ગ્રહણ કરેલી જિનપ્રતિમા તે અજિનની-સુગતાદિની પ્રતિમા થાય છે. તેમ જિનશાસનના સરખુ તપસંજમાદિ તે અન્યના સરીખું -પંચાગ્નિપ્રમુખનુ સરખું જાણવુ.

जिनप्रतिमाव्यतिरिक्तमपि तपःसंयमादिकं जिनमतसदृशं शाक्यादिभिरात्मीयधर्मत्वेनाभ्युपगतम् , अन्यसदृश–जिनमतसदृशादन्यद्विसदृश–पञ्चाग्निसाधन–सन्ध्यावन्दन–गङ्गागोदावरीस्नाना–ग्निपूजादि यावत् मध्यमेहादियागादिक तत्सदृश–तत्समान मन्तव्यम् ।

अयं भावः—यथा आभिग्रहिकमिथ्यादृष्टिना आत्मीयदेवत्वेनाभ्युपगताना जिनप्रतिमा-सुगतप्रतिमा–हरिहरादिप्रतिमाना तौल्य तथा आत्मीयधर्मानुष्ठानत्वेनाभ्युपगत जैनमार्गानुकारि ब्रह्मचर्यपालन पञ्चाग्निसाधनादिकं च तुल्यमेव, मिथ्यादृष्टेरभेदबुद्धेः कारणत्वेन सर्वत्र साम्यात । अन्यथा जिनप्रतिमाऽपि हरिहरप्रतिमातुल्या न स्यात् । तथात्वे च निजदेवत्वादिबुद्ध्याऽपि क्रियमाण जिनप्रतिमायाः पूजादिकं सम्यग्दृशामप्यनुमोदनीयं प्रसज्येत । तच्च आगमबाधितमिति जैनाना सम्मतमेव । एतेन अभिनिवेशिविकल्पमात्रेण तीर्थकरः कथ भिन्न ? इति पराशङ्काऽपि परास्ता, सर्वत्राऽप्याराधकविकल्पस्यैव प्रामाण्यात् । पर स्वायत्तत्वेनाभ्युपगताना प्रतिमादीनामित्यध्याहार्यम् । न चैव हरिहरादिप्रतिमाऽप्यर्हत्प्रतिमाबुद्ध्या आराध्यमाना सम्यग्दृशा जिनप्रतिमावद् भविष्यतीति शङ्कनीयम् , आराधकस्य मिथ्यादृष्टित्वापत्तेः । वैपरीत्येनावबोधात् । नहि मिथ्यादृष्टिपरिगृहीतजिनप्रतिमावत् सम्यग्दृष्टिपरिगृहीत-

---

वृत्त्यर्थ–જેમ જિનશાસનને વિષે પરપરિગૃહીતા–પર જે બૌદ્ધાદિ, તેઓએ પોતાના દેવતરીકે સ્વીકારેલી જે જિનપ્રતિમા તે અજિન જે બુદ્ધાદિ તેઓની પ્રતિમા થાય એમ–જિનપ્રતિમાના દૃષ્ટાંતથી જિનપ્રતિમા સિવાયનુ બીજુ પણ જે તપસંજમાદિ જિનશાસનના સરખુ બૌદ્ધાદિઓએ પોતના ધર્મપણે સ્વીકારેલુ, તે અન્ય સરખુ–પંચાગ્નિસાધન સંધ્યાવંદન ગંગાગોદાવરીસ્નાન, અગ્નિપૂજાદિ યાવત્ મધ્યમેહાદિ યજ્ઞ સરખુ માનવુ.

ભાવાર્થ–જેમ આભિગ્રહિકમિથ્યાદૃષ્ટિએ પોતાના દેવપણે સ્વીકાર કરેલી એવી જિનપ્રતિમા–બુદ્ધપ્રતિમા–હરિહરપ્રતિમાઓનુ સરખાપણું છે તેમ પોતાના ધર્મપણે સ્વીકાર કરેલુ એવુ જિનધર્મ સરખુ બ્રહ્મચર્યપાલન અને પંચાગ્નિસાધન પ્રમુખ, સરખુ જ કારણ–મિથ્યાદૃષ્ટિની અભેદબુદ્ધિનુ કારણપણું બધે સરખુ છે. જો એમ ન હોય તો જિનપ્રતિમા, હરિહરની પ્રતિમા સરખી ન થાય અને જો જિનપ્રતિમા, હરિહરપ્રતિમાની સરખી ન થતી હોય તો પોતાના દેવપણાની બુદ્ધિથી કરાતી જિનપ્રતિમાની પૂજા આદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિઓને પણ અનુમોદનીયનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે. અને તે આગમબાધિત છે. એ જૈનોને સમ્મત જ છે

આ ઉપરથી આભિનિવેશિકની કલ્પનામાત્રથી તીર્થંકર કેમ જુદા ? એહવી પરની શંકા દૂર કરી: બધે ઠેકાણે આરાધકની કલ્પનાજ પ્રમાણ છે. પરંતુ 'સ્વાધીનપણે સ્વીકારેલી પ્રતિમાઓનુ' એટલુ બહારથી લેવુ.

આ પ્રમાણે હરિહરાદિની પ્રતિમા પણ અરિહંતપ્રતિમાની બુદ્ધિથી આરાધાતી સમ્યગ્દૃષ્ટિઓને જિનપ્રતિમાની જેમ થશે એમ ન શંકવુ કારણ–આરાધકને મિથ્યાદૃષ્ટિપણું પ્રાપ્ત થશે વિપરીતપણે બોધ હોવાથી જેમ મિથ્યાદૃષ્ટિપરિગૃહીતા જિનપ્રતિમા જોવામાં આવે છે તેમ સમ્યગ્દૃષ્ટિપરિગૃહીતા હરિહરની પ્રતિમા કોઈએ જોઈ સાભળી નથી વલી મિથ્યાદૃષ્ટિઓને જિનપ્રતિમાનું ગ્રહણ સંભવે છે કારણ–તેને માન્ય હરિહરાદિદેવો જુદી જુદી આકૃતિવાલા હોય છે જૈનોને તો તેનો અભાવ હોવાથી હરિહરાદિ પ્રતિમાઓનુ ગ્રહણ સંભવતુ નથી.

हरिहरप्रतिमाऽपीति केनापि दृष्टं श्रुतं वा । किञ्च-मिथ्यादृशां जिनप्रतिमापरिग्रहणं सम्भवति, तदभिमताना हरिहरदेवाना नानाकृतिमयत्वात्, जैनाना तु तदभावान्न तत्परिग्रहः सम्भवति । किञ्च-आभिग्रहिकमिथ्यादृष्टिर्हि निजनिजगुरूपदेशपरतन्त्रक्रियारुचिलक्षणासद्ग्रहवशेन जैनमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानात् पराङ्मुख एव भवति । तेन तस्यासद्ग्रहविनाशहेतुर्मार्गानुयायिकृत्य भक्त्या साधुदानादिकं किमपि न भवति। भवति च तदीयमार्गाभिमतब्रह्मचर्यादिपालनादिकम् । तच्च तस्यासद्ग्रहस्य दार्ढ्यहेतुर्न मार्गानुयायिकृत्यं सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वाभावादिति प्रागभिहितमिति गाथार्थः ॥ ११८ ॥

अथ पुनरपि दृष्टान्तमाह—

॥अहवा सुअउवओगा सव्वे अंसा दुवालसंगस्स । सम्मत्ते सुअणाणं अण्णाणं हुज्ज मिच्छत्ते ॥११९॥

व्याख्या—अथवा श्रुतोपयोगा सर्वे, अपिर्गम्यः, सर्वेऽपि द्वादशाङ्गस्यांशाः । द्वादशाङ्गस्य सर्वोत्कृष्टश्रुतत्वात् । तच्च द्वादशाङ्गं केवलज्ञानमिव प्रत्यात्मनिष्ठं केवलज्ञानप्रकाशरूपत्वात् । तच्च विचित्रक्षयोपशमायत्तं सत् फलजनकम् । अत एव सर्वेऽपि तदंशा नयप्रवादात्मकाः वचनसङ्ख्याका अपि सम्यक्त्वे सति—सम्यक्त्वसमानाधिकरणाः सन्तः श्रुतज्ञानम् । त एव मिथ्यात्वसमानाधिकरणाः श्रुताज्ञानमिति । उपनयस्तु स्वयं योज्य इति गाथार्थः ॥ ११९ ॥

अथ सम्यक्त्वमिथ्यात्वयोर्माहात्म्यमाह—

॥ सम्मत्तसमो न गुणो जं एगागी वि होइ मुत्तिपहो । मिच्छत्तसमो दोसो णो जं एगो वि भवमग्गो ॥

વલી આભિગ્રહિકમિથ્યાદષ્ટિ પોતપોતાના ગુરૂના ઉપદેશને પરતન્ત્ર એવી ક્રિયારૂચિરૂપ, અસદ્ગ્રહના વશથી જૈનશાસનને માન્ય ધાર્મિક અનુષ્ઠાનથી વિમુખ હોય છે તેથી તેને અસદ્ગ્રહના નાશનો હેતુ માર્ગાનુસારિકૃત્ય-સાધુને ભક્તિથી દાન દેવુ આદિ કંઇપણ હોય નહિ. અને તેના મતને માન્ય બ્રહ્મચર્યાદિનું પાલન-વિગેરે હોય છે અને તે તેના અસદ્ગ્રહની દઢતાનુ કારણ છે. માર્ગાનુસારિ કૃત્ય નથી. કારણ-સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિના હેતુપણાનો અભાવ છે એ પૂર્વે કહ્યુ છે. ॥ ૧૧૮ ॥

હવે ફરી પણ દષ્ટાંત કહે છે—

મૂલનો અર્થ—વલી જે શ્રુતના સઘલા ઉપયોગો દ્વાદશાંગીના અંશ ભાગ છે. તે સમ્યક્ત્વસહિત હુંતા શ્રુતજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ સહિત હોઇ તિવારઇ અજ્ઞાન કહીઇ

વૃત્યર્થ—બધાય શ્રુતજ્ઞાનના ઉપયોગો દ્વાદશાગના અંશો છે કારણ દ્વાદશાંગ એ સર્વોત્કૃષ્ટ શ્રુતજ્ઞાન છે, અને દ્વાદશાગ દરેક આત્માઓમા રહેલ છે કારણ-કેવલજ્ઞાનનો પ્રકાશરૂપ છે, અને દ્વાદશાગ અનેક પ્રકારના ક્ષયોપશમને આધીન હુતુ ફલજનક બને છે. આ જ કારણથી બધાય દ્વાદશાગના અંશો નય સ્વરૂપ વચનપ્રમાણસંખ્યાવાળા પણ સમ્યક્ત્વ સહિત હુંતા શ્રુતજ્ઞાન અને તે જ મિથ્યાત્વસહિત હુંતા શ્રુતઅજ્ઞાન છે ઉપનય તો પોતે જોડવો. ॥ ૧૧૯ ॥

હવે સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વનો પ્રભાવ કહે છે—

મૂલનો અર્થ—સમ્યક્ત્વ સરખો કોઇ ગુણ નથી. કારણ-એકલોય સમ્યક્ત્વ ગુણ મુક્તિપથ-મુક્તિ દેનાર હોય છે. મિથ્યાત્વસરખો બીજો દોષ નથી. કારણ-એકલોય સંસારનો માર્ગ છે.

व्याख्या—सम्यक्त्वसमो न गुणः—सम्यक्त्वसमानो गुणो नास्ति । तत्र हेतुमाह—यद्-यस्मादेकाक्यपि–अन्यसहायनिरपेक्षोऽपि मुक्तिपथो–मोक्षमार्गो भवति । स सम्यक्त्वगुणश्चारित्रसापेक्षस्तु तत्क्षणमेव मुक्तिप्रापको भवति, सम्यक्त्वाविनाभाविचारित्रद्वारा मोक्षप्रापक इत्यर्थः । अतस्तदपि मोक्षमार्गः । अत एव श्रावकसंविग्नपाक्षिकधर्मावपि मोक्षमार्गतया प्रागुपदर्शितौ । तथा मिथ्यात्वसमो दोषो नास्ति । तत्रापि हेतुमाह—यद्–यस्मादेकोऽपि भवमार्ग.–संसारमार्गः, सर्वगुणाना दोषतया परिणमने सामर्थ्यात् । यौ तु मिथ्यादृक्सम्यग्दृशौ सम्यक्त्वाभिमुखमिथ्यात्वाभिमुखौ, तौ च क्रमेण सम्यग्दृग्मिथ्यादृशाविवावसातव्यौ । यथा मार्गोन्मार्गाभिमुखौ मार्गोन्मार्गगामिनावि(वे)व फलतः साम्यादिति गाथार्थः ॥ १२० ॥

अथ मिथ्यात्वोपहतक्रिया संसारमार्गत्वेनोत्पथक्रिया भवति, तस्याश्चावज्ञाकरणं साधूनामुचितमनुचितं वा ? इति शङ्कायामाह—

॥ उप्पहकिरिआवण्णा अविणाभूआ य मग्गवण्णेणं । मग्गुवएसी अरहा पसंसिओ मग्गणिरएणं ॥१२१॥

व्याख्या—उत्पथक्रिया–उन्मार्गक्रिया, सा चोन्मार्गगामिना शाक्यादीना निजनिजमार्गत्वेनाभिमतधार्मिकानुष्ठानरूपा, तस्याश्चावज्ञा—दूषणोद्भावनेन तिरस्करण, सा च किम्भूता ? अविनाभूता केन ?, मार्गवर्णेन–मार्गश्लाघया, मार्गश्लाघामन्तरेणोन्मार्गावज्ञा न भवतीत्यर्थः । यथा अधर्मदूषणोद्भावनं धर्मगुणकीर्तनमन्तरेण न भवति, मार्गोन्मार्गयोः परस्पर प्रतिपक्षभूतत्वात् । अत एव तयोर्भावरूपयोर्भिन्नाधिकरणत्वमेव । एतेन सर्वाश्रवपरिजिहीर्षूणा श्रावकाणां यत् किञ्चित् पृथिव्याद्यारम्भादिकं

વૃત્ત્યર્થ–સમ્યક્ત્વ સમાન ગુણ નથી. તેમા હેતુ કહે છે–જે માટે એકલો બીજાની સહાય વગર પણ મોક્ષમાર્ગ છે તે સમ્યક્ત્વગુણ ચારિત્રસહિત હોય તો તરત જ મુક્તિ પમાડનાર થાય છે. સમ્યક્ત્વ સહચરિત ચારિત્રદ્વારા મોક્ષપમાડનાર, આથી તે પણ મોક્ષમાર્ગ. આથી જ શ્રાવક–સંવિગ્નપાક્ષિક બન્ને ધર્મો મોક્ષમાર્ગપણે પૂર્વે દર્શાવ્યા તથા મિથ્યાત્વ સમાન દોષ નથી. તેમા હેતુ કહે છે–જે માટે એકલો પણ સંસારમાર્ગ છે કારણ–સઘલા ગુણોને દોષપણે પરિણમાવવામા સમર્થ છે. અને જે બે સમ્યક્ત્વસન્મુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ અને મિથ્યાત્વસન્મુખ સમ્યગ્દષ્ટિ તે બન્ને અનુક્રમે સમ્યગ્દષ્ટિ–મિથ્યાદૃષ્ટિ સરખા જાણવા જેમ માર્ગસન્મુખ અને ઉન્માર્ગસન્મુખ બન્ને માર્ગગામિ અને ઉન્માર્ગગામિ જેવા હોય છે. કારણ–ફલ સરખું છે ॥ ૧૨૦ ॥

હવે મિથ્યાત્વથી હણાએલી ક્રિયા સંસારનો માર્ગ હોવાથી ઉત્પથક્રિયા થાય છે તેની અવજ્ઞા કરવી એ સાધુઓને ઉચિત કે અનુચિત ? આવી શંકા થએ છતે કહે છે –

મૂલનો અર્થ—ઉત્પથ ક્રિયા–ઉન્માર્ગની ક્રિયા તેની અવજ્ઞા, જિનશાસનની શ્લાઘાવિના થાય નહિ જિનશાસનના માર્ગનો ઉપદેશક એવા અરિહંતને પ્રશંસ્યો કોણે ? જિનશાસનના માર્ગ–અનુષ્ઠાનને વિષે તત્પર હોય તેણે

વૃત્ત્યર્થ—ઉત્પથકિરિયા એટલે ઉન્માર્ગની કિરિયા અને તે ઉન્માર્ગગામિ જે બૌદ્ધ આદિ, તેઓની પોતપોતાના માર્ગપણે માન્ય ધાર્મિક અનુષ્ઠાનરૂપ છે. તેની અવજ્ઞા–દોષ ઉપજાવી, તિરસ્કાર કરવો તે તે અવિનાભૂત છે એટલે સહચારિણી છે. કોની સાથે ? માર્ગની પ્રશંસા સાથે. માર્ગની પ્રશંસાવિના ઉન્માર્ગની

तस्योन्मार्गगामित्वाभिव्यञ्जकम् । सम्यक्त्वे च सति तस्यानन्यगत्याप्याजीविकानिमित्तमधर्मबुद्ध्यैव क्रियमाणत्वेनोन्मार्गपराङ्मुखत्वात् । किन्तु मोक्षमार्गभूतक्रियायां मन्दत्वाभिव्यञ्जकम् । एवमागाढमिथ्यादृशां निजनिजमार्गत्वेनाभिमतधार्मिकानुष्ठानेषु यदुग्रत्वं तन्न मार्गानुयायि, किन्तु उन्मार्गक्रियायाः शीघ्रशीघ्रतरत्वाभिव्यञ्जकम् । तदीयानुष्ठानमात्रस्य संसारमार्गत्वेन भणितत्वादिति मार्गोन्मार्गगामित्वं (त्वे) युगपन्न भवतीति (त इति) दर्शितं बोध्यम् । एवं प्ररूपणापि एकतरस्य तदितरपूर्विका अनियता अवसातव्या । वचसः क्रमभावित्वनियमात् ।

आगमोऽपि–विक्खेवणी कहा चउव्विहा पं० तं०–ससमयं कहेइ, ससमयं कहित्ता परसमयं कहेइ १, परसमयं कहेइ, परसमयं कहित्ता ससमए ठावइत्ता भवति २. सम्मावायं कहेइ, सम्मावायं कहित्ता मिच्छावायं कहेइ ३, मिच्छावायं कहित्ता सम्मावाए ठावइत्ता हवइ ४, त्ति श्रीस्थानाङ्गे (सू० २८२) वृत्तिर्यथा–' स्वसमयं–स्वसिद्धान्तं कथयति–तद्गुणानुदीपयति, पूर्वं तं कथयित्वा परसमयं कथयति–तद्दोषान् दर्शयतीत्येका । एवं परसमयकथनपूर्वं स्वसमयं कथयति कथयित्वा स्वसमयगुणानां स्थापको भवतीति द्वितीया । 'सम्मावाय' मित्यादि । अस्यायमर्थः–परसमयेष्वपि घुणाक्षरन्यायेन जैनागमतत्त्ववादसदृशतया सम्यगविपरीतस्तत्त्वानां वादः सम्यग्वाद तं कथयति, तं कथयित्वा तेष्वेव यो जिनप्रणीततत्त्वात् विरुद्धत्वात् मिथ्यावादस्तं दोषदर्शनत कथयतीति तृतीया । परसमयेष्वपि मिथ्यावाद कथयित्वा सम्यग्वादं स्थापयिता भवतीति चतुर्थी ' इति । अत्र हि परसमयमुद्घाट्य–दूषयित्वा स्वसमयस्थापयिता भवतीति भणनेन मार्गश्लाघा दर्शिता । तथा च तथाभूतमार्गोपदेशी अर्हन्नपि स्तुतः–अहो ! धन्योऽय-

---

અવજ્ઞા થતી નથી ધર્મના ગુણકીર્ત્તન વિના અધર્મમા દોષોદ્ભાવન થતુ નથી. કારણ–માર્ગ અને ઉન્માર્ગ બને એકબીજાથી વિરૂદ્ધ છે. આથીજ તે બન્નેનુ અધિકરણ ભિન્ન છે. આ ઉપરથી સઘલા આશ્રવને ત્યજવાની ઇચ્છાવાલા એવા શ્રાવકોને જે કઇ પૃથિવી આદિના આરભાદિ હોય છે. તે ઉન્માર્ગગામિપણાને જણાવનાર નથી. કારણ–તે આરભાદિ, સમ્યક્ત્વછતે બીજો કોઇ પણ ઉપાય ન હોવાથી આજીવિકા માટે અધર્મબુદ્ધિથી કરાતી હોવાથી ઉન્માર્ગથી વિમુખપણુ છે. પરતુ મોક્ષમાર્ગભૂત ક્રિયાના મંદપણાને જણાવનાર છે.

એવીરીતે આગાઢમિથ્યાદષ્ટિઓનુ પોતપોતાના માર્ગપણાને માન્ય એવા ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોમા જે તીવ્રપણુ છે, તે માર્ગાનુસારિ નથી. પરતુ ઉન્માર્ગ ક્રિયાનું તીવ્ર–તીવ્રતરપણાને જણાવનાર છે તેના અનુષ્ઠાન માત્ર સંસારના માર્ગપણે કહેલ છે માટે માર્ગગામિપણું અને ઉન્માર્ગગામિપણું બને એકસાથે હોય નહિં એ દર્શાવ્યુ. એમ પ્રરૂપણા પણ કોઇ એકની તેનાથી ભિન્ન બીજા તે સહિત અનિયત હોય, વચનનુ અનુક્રમે થનરપણુ હોવાથી. ઠાણાગસૂત્રમા વિક્ષેપણી કથા ચાર પ્રકારની કહી છે. પ્રથમ–સ્વસમય એટલે પોતાના સિદ્ધાતને કહે–તેના ગુણોનું પ્રકાશન કરે, અને સ્વસમય કહીને પરસમયને કહે એટલે તેના દોષોને દર્શાવે. બીજી–એ પ્રમાણે પરસિદ્ધાત કહી સ્વસિદ્ધાત કહે કહીને સ્વસિદ્ધાતના ગુણોને સ્થાપન કરનારો થાય. ત્રીજા–સમ્યગ્વાદ એટલે પરશાસ્ત્રોમા ઘુણાક્ષરન્યાયથી જૈનાગમના તત્ત્વોનો વાદ–કથન હોય તેને કહે. તે કહીને મિથ્યાવાદ એટલે પરશાસ્ત્રોમા જિનપ્રરૂપિતતત્વોથી વિરૂદ્ધ કથન, તેને કહે એટલે તેના દોષ દર્શાવે. ચોથો–પરશાસ્ત્રોમા જે મિથ્યાવાદ હોય તેને કહીને સમ્યગ્વાદને સ્થાપનાર થાય.

અહિં પરસમયને દૂષિત કરી સ્વસમયને સ્થાપનાર થાય, એ કથનથી માર્ગની શ્લાઘા દર્શાવી. અને તેમ કરવાથી તેવા માર્ગના ઉપદેશક એવા અરિહંત સ્તવ્યા–અહો ! આ અરિહંતને ધન્ય છે કે–જેણે

मर्हन् येनेदृशं मोक्षमार्गभूतं जैनशासन प्ररूपितमित्यादिरूपेणार्हत्स्तुतिहेतुभूतया मार्गश्लाघया अर्हन् प्रशंसितो, केन ? मार्गनिरतेन–जिनोक्तानुष्ठानपरायणेन । अत एवार्हद्भक्तेन शक्रेण हे जगद्दीपिके ! इत्यादिरूपेण मातृस्तुत्या भगवान् स्तुत । तेन यस्यार्हति भक्तिः तेनोन्मार्गावज्ञापूर्वकमार्गश्लाघा कर्त्तव्या, परम्पराविनाभावित्वादिति गाथार्थः ॥ १२१ ॥

अथार्हत्श्लाघया यत् स्यात्तदाह—

॥ अरिहंतसिलाहाए सिलाहणिज्जो हु सुलहबोही अ । लहु सो लहेइ लहुगो णिव्वाणं सासयं ठाणं ॥

अर्हत्श्लाघया श्लाघनीयो हुरवधारणे, श्लाघनीय एव अर्थात् श्लाघकः, सुलभबोधिश्च–स्वल्पनिमित्तमात्रलभ्यो बोधिर्जिनधर्मप्राप्तिर्यस्येत्यर्थः । लघु–शीघ्र स श्लाघको, लघुकः–कर्ममलरहितत्वात् शाश्वत स्थान निर्वाण–अनन्तानन्दमयं मोक्ष लभते–प्राप्नोतीति गाथार्थः ॥ १२२ ॥

अथैवविधप्रकरणकरणे किं प्रयोजनम् ? इत्याशङ्कानिरासपूर्विकामाशिषमाह—

॥ एगंतसच्चवाई अरिहन्ति पवरविआरकणगस्स । कसवट्टो सुमईणं सयगमिणं जयउ जा तित्थं ॥१२३॥

આવુ મોક્ષમાર્ગભૂત જૈનશાસન પ્રરૂપ્યુ ઇત્યાદિરૂપે અરિહતની સ્તુતિનું કારણભૂત માર્ગશ્લાઘાવડે અરિહત પ્રશસાયા કોના વડે ? જિનોક્ત અનુષ્ઠાનમા તત્પર એવા ભક્તવડે આથીજ અરિહતના ભક્ત એવા ઇંદ્રવડે ' હે ! જગદીપિકા ' ઇત્યાદિરૂપે માતાની સ્તુતિદ્વારા ભગવત સ્તવાયા તે માટે જેને અરિહતને વિષે ભક્તિ છે તેણે ઉન્માર્ગની અવજ્ઞાપૂર્વક માર્ગની શ્લાઘા કરવી. ॥ ૧૨૧ ॥

હવે અરિહતની પ્રશસા કરવાથી શુ થાય ? તે કહે છે—

મૂલનો અર્થ— અરિહતની પ્રશસાથી પ્રશસનીય અને સુલભબોધિ થાય છે તેમજ તે હલવાકર્મી જલ્દી શાશ્વત નિર્વાણ સ્થાનને પામે છે.

વૃત્ત્યર્થ—અરિહતની પ્રશસાથી પ્રશસનીય હુશબ્દ નિશ્ચયાર્થમા છે પ્રશંસનીય જ અર્થાત્ પ્રશંસા કરનાર છે અને સુલભબોધિ એટલે થોડાનિમિત્તમાત્રથી જિનધર્મની પ્રાપ્તિ છે જેને એવો. તે પ્રશસક કર્મમલથી રહિત થવાથી હલવો શાશ્વતસ્થાન નિર્વાણ–અનત આનદમય મોક્ષ તેને પામે છે ॥ ૧૨૨ ॥

હવે આવા પ્રકારના પ્રકરણ કરવામા શુ પ્રયોજન ? એવી શંકાને દૂર કરવા પૂર્વક આશિર્વચન તે કહે છે—

મૂલનો અર્થ—એકાત સત્યવાદી અરિહત એ પ્રકારનો શ્રેષ્ઠ વિચાર તે રૂપ સુવર્ણની પરીક્ષા માટે પડિતોને કસોટી સમાન એવુ આ શતક તીર્થપર્યત જયવતુ રહો.

વૃત્ત્યર્થ—એકાત સત્યવાદી–ક્રોધ–લોભ આદિ કારણનો અભાવ હોવાથી કદી પણ–અશથી પણ ન મૃષવાદી. અરિહત–કેવલી આ પ્રકારે વિચાર–પ્રશ્ન અને ઉત્તરવડે વિચારણા તેરૂપ- કનક-સુવર્ણની ' પરીક્ષા

तन्नोन्मार्गगामित्वाभिव्यञ्जकम् । सम्यक्त्वे च सति तस्यानन्यगत्याप्याजीविकानिमि मंदुद्दे
क्रियमाणत्वेनोन्मार्गपराङ्मुखत्वात् । किन्तु मोक्षमार्गभूतक्रियाया मन्दत्वाभिव्यञ्जकम् । एवमागाढमि
थ्यादृशां निजनिजमार्गत्वेनाभिमतधार्मिकानुष्ठानेषु यदुग्रत्वं तन्न मार्गानुयायि, किन्तु उन्मार्गक्रियायाः
शीघ्रशीघ्रतरत्वाभिव्यञ्जकम् । तदीयानुष्ठानमात्रस्य संसारमार्गत्वेन भणितत्वादिति मार्गोन्मार्गगामित्व
(त्वे) युगपन्न भवतीति (त इति) दर्शितं बोध्यम् । एवं प्ररूपणापि एकतरस्य तदितरपूर्विका अनि
यता अवसातव्या । वचसः क्रमभावित्वनियमात् ।

आगमोऽपि–विक्खेवणी कहा चउव्विहा पं० तं०–ससमयं कहेइ, ससमयं कहित्ता परसमयं
कहेइ १, परसमय कहेइ, परसमयं कहित्ता ससमए ठावइत्ता भवति २. सम्मावायं कहेइ, सम्मावायं
कहित्ता मिच्छावायं कहेइ ३, मिच्छावायं कहित्ता सम्मावाए ठावइत्ता हवइ ४, त्ति श्रीस्थानाङ्गे (सू०
२८२) वृत्तिर्यथा–' स्वसमय–स्वसिद्धान्तं कथयति–तद्गुणानुद्दीपयति, पूर्वं तं कथयित्वा परसमयं कथ
यति–तद्दोषान् दर्शयतीत्येका । एवं परसमयकथनपूर्वं स्वसमयं कथयति कथयित्वा स्वसमयगुणानां स्थापको
भवतीति द्वितीया । 'सम्मावाय' मित्यादि । अस्यायमर्थः–परसमयेष्वपि घुणाक्षरन्यायेन जैनागमतत्त्ववाद
सदृशतया सम्यगविपरीतस्तत्त्वानां वादः सम्यग्वाद तं कथयति, तं कथयित्वा तेष्वेव यो जिनप्रणीत
तत्त्वात् विरुद्धत्वात् मिथ्यावादस्तं दोषदर्शनत कथयतीति तृतीया । परसमयेष्वपि मिथ्यावादं कथयित्वा
सम्यग्वादं स्थापयिता भवतीति चतुर्थी ' इति । अत्र हि परसमयमुद्घाट्य–दूषयित्वा स्वसमयस्थापयिता
भवतीति भणनेन मार्गश्लाघा दर्शिता । तथा च तथाभूतमार्गोपदेशी अर्हन्नपि स्तुतः–अहो । धन्योऽय

અવજ્ઞા થતી નથી ધર્મના ગુણકીર્ત્તન વિના અધર્મમા દોષોદ્ભાવન થતુ નથી. કારણ–માર્ગ અને ઉન્માર્ગ બંને
એકબીજાથી વિરૂદ્ધ છે. આથીજ તે બન્નેનુ અધિકરણ ભિન્ન છે. આ ઉપરથી સઘલા આશ્રવને ત્યજવાની
ઇચ્છાવાલા એવા શ્રાવકોને જે કઇ પૃથિવી આદિના આરભાદિ હોય છે. તે ઉન્માર્ગગામિપણાને જણાવનાર
નથી. કારણ–તે આરભાદિ, સમ્યક્ત્વછતે બીજો કોઇ પણ ઉપાય ન હોવાથી આજીવિકા માટે અધર્મબુદ્ધિથી
કરાતી હોવાથી ઉન્માર્ગથી વિમુખપણુ છે પરતુ મોક્ષમાર્ગભૂત ક્રિયાના મંદપણાને જણાવનાર છે

એવીરીતે આગાઢમિથ્યાદૃષ્ટિઓનુ પોતપોતાના માર્ગપણાને માન્ય એવા ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોમાં જે
તીવ્રપણું છે, તે માર્ગાનુસારિ નથી. પરતુ ઉન્માર્ગ ક્રિયાનું તીવ્ર–તીવ્રતરપણાને જણાવનાર છે તેના અનુષ્ઠાન
માત્ર સંસારના માર્ગપણે કહેલ છે માટે માર્ગગામિપણું અને ઉન્માર્ગગામિપણું બને એકસાથે હોય નહિ તે
દર્શાવ્યુ એમ પ્રરૂપણા પણ કોઇ એકની તેનાથી ભિન્ન બીજા તે સહિત અનિયત હોય, વચનનું અનુક્રમે
થનારપણુ હોવાથી. ઠાણાગસૂત્રમા વિક્ષેપણી કથા ચાર પ્રકારની કહી છે. પ્રથમ–સ્વસમય એટલે પોતાના
સિદ્ધાતને કહે–તેના ગુણોનુ પ્રકાશન કરે, અને સ્વસમય કહીને પરસમયને કહે. એટલે તેના દોષોને દર્શાવે
બીજી–એ પ્રમાણે પરસિદ્ધાત કહી સ્વસિદ્ધાત કહે કહીને સ્વસિદ્ધાતના ગુણોને સ્થાપન કરનારો થાય.
તીજા–સમ્યગ્વાદ એટલે પરશાસ્ત્રોમા ઘુણાક્ષરન્યાયથી જૈનાગમના તત્ત્વોનો વાદ–કથન હોય તેને કહે
તે કહીને મિથ્યાવાદ એટલે પરશાસ્ત્રોમા જિનપ્રરૂપિતતત્વોથી વિરૂદ્ધ કથન, તેને કહે એટલે તેના દોષ
દર્શાવે. ચોથી–પરશાસ્ત્રોમા જે મિથ્યાવાદ હોય તેને કહીને સમ્યગ્વાદને સ્થાપનાર થાય.

'અહિં પરસમયને દૂષિત કરી સ્વસમયને સ્થાપનાર થાય,' એ કથનથી માર્ગની શ્લાઘા દર્શાવી
અને તેમ કરવાથી તેવા માર્ગના ઉપદેશક એવા અરિહત સ્તવ્યા–અહો ! આ અરિહંતને ધન્ય છે કે જેઓ

मर्हन् येनेदृश मोक्षमार्गभूतं जैनशासन प्ररूपितमित्यादिरूपेणार्हत्स्तुतिहेतुभूतया मार्गश्लाघया अर्हन् प्रशसितो, केन ? मार्गनिरतेन—जिनोक्तानुष्ठानपरायणेन । अत एवार्हद्भक्तेन शक्रेण हे जगद्दीपिके ! इत्यादिरूपेण मातृस्तुत्या भगवान् स्तुत । तेन यस्यार्हति भक्तिः तेनोन्मार्गावज्ञापूर्वकमार्गश्लाघा कर्त्तव्या, परस्पराविनाभावित्वादिति गाथार्थः ॥ १२१ ॥

अथार्हत्श्लाघया यत् स्यात्तदाह—

॥ अरिहंतसिलाहाए सिलाहणिज्जो हु सुलहबोही अ । लहु सो लहेइ लहुगो णिव्वाणं सासयं ठाणं ॥

अर्हत्श्लाघया श्लाघनीयो हुरवधारणे, श्लाघनीय एव अर्थात् श्लाघकः, सुलभबोधिश्च—स्वल्पनिमित्तमात्रलभ्यो बोधिर्जिनधर्मप्राप्तिर्यस्येत्यर्थः । लघु—शीघ्र स श्लाघको, लघुकः—कर्ममलरहितत्वात शाश्वत स्थान निर्वाण—अनन्तानन्दमय मोक्षं लभते—प्राप्नोतीति गाथार्थः ॥ १२२ ॥

अथैवविधप्रकरणकरणे किं प्रयोजनम् ? इत्याशङ्कानिरासपूर्विकामाशिषमाह—

॥ एगंतसच्चवाई अरिहत्ति पवरविआरकणगस्स । कसवट्टो सुमईणं सयगमिणं जयउ जा तित्थं ॥१२३॥

આવુ મોક્ષમાર્ગભૂત જૈનશાસન પ્રરૂપ્યુ ઇત્યાદિરૂપે અરિહતની સ્તુતિનુ કારણભૂત માર્ગશ્લાઘાવડે અરિહત પ્રશસાયા કોના વડે ? જિનોક્ત અનુષ્ઠાનમા તત્પર એવા ભક્તવડે આથીજ અરિહતના ભક્ત એવા ઇદ્રવડે ' હે ! જગદીપિકા ' ઇત્યાદિરૂપે માતાની સ્તુતિદ્વારા ભગવત સ્તવાયા તે માટે જેને અરિહતને વિષે ભક્તિ છે તેણે ઉન્માર્ગની અવજ્ઞાપૂર્વક માર્ગની શ્લાઘા કરવી. ॥ ૧૨૧ ॥

હવે અરિહતની પ્રશસા કરવાથી શુ થાય ? તે કહે છે—

મૂલનો અર્થ— અરિહતની પ્રશસાથી પ્રશસનીય અને સુલભબોધિ થાય છે તેમજ તે હલવાકર્મી જલ્દી શાશ્વત નિર્વાણ સ્થાનને પામે છે.

વૃત્ત્યર્થ—અરિહતની પ્રશસાથી પ્રશસનીય હુશબ્દ નિશ્ચયાર્થમા છે પ્રશસનીય જ અર્થાત્ પ્રશસા કરનાર છે. અને સુલભબોધિ એટલે થોડાનિમિત્તમાત્રથી જિનધર્મની પ્રાપ્તિ છે જેને એવો. તે પ્રશસક કર્મમલથી રહિત થવાથી હલવો શાશ્વતસ્થાન નિર્વાણ—અનત આનદમય મોક્ષ તેને પામે છે ॥ ૧૨૨ ॥

હવે આવા પ્રકારના પ્રકરણ કરવામા શુ પ્રયોજન ? એવી શકાને દૂર કરવા પૂર્વક આશિર્વચન તે કહે છે—

મૂલનો અર્થ—એકાત સત્યવાદી અરિહત એ પ્રકારનો શ્રેષ્ઠ વિચાર તે રૂપ સુવર્ણની પરીક્ષા માટે પડિતોને કસોટી સમાન એવુ આ શતક તીર્થપર્યત જયવતુ રહો

વૃત્ત્યર્થ—એકાત સત્યવાદી—ક્રોધ—લોભ આદિ કારણનો અભાવ હોવાથી કદી પણ—અશથી પણ ન મૃષવાદી. અરિહત—કેવલી આ પ્રકારે વિચાર—પ્રશ્ન અને ઉત્તરવડે વિચારણા તેરૂપ. કનક—સુવર્ણની ' પરીક્ષા

व्याख्या— एकान्तसत्यवादी-क्रोधलोभादिकारणाभावान् न कदाचिदप्यशतो मृषाभाषी, अर्हन्-केवली, इति-अमुना प्रकारेण विचारः-प्रश्ननिर्वचनाभ्या पर्यालोचना, तद्रूपस्य कनकस्य-सुवर्णस्य परीक्षार्थमिति गम्यं, कषपट्टः-सुवर्णपरीक्षाहेतुः पाषाणविशेषः, स इव शतक, द्वादशगाथाधिकमपि नामव्युत्पत्तिसमये शतकमेक तु विवक्षितमल्पाधिक्यादिभिर्न विरोधः। कषपट्ट., केषां? सुमतीनां-विदुषाम्, यथा कषपट्टेन सुवर्णपरीक्षक सुवर्णपरीक्षा करोति, तथा अनेन शतकेन केवली एकान्तसत्यवादी 'एगंतसच्चवाई' त्ति वचनात् इति, निर्णयं करोति। अत एव इद शतकं यावत्तीर्थं-श्रीमहावीरजिनस्थापितसाध्वादिसमुदायलक्षणं तावत्काल, जयत्वित्याशीर्वचनमिति गाथार्थः ॥१२३॥ इति श्रीसर्वज्ञशतकवृत्तिः समाप्ता।

માટે' એટલુ બાહિરથી લેવુ. કસોટી-સોનાની પરીક્ષા માટેનો એક પ્રકારનો પત્થર તે સમાન આ શતક છે કસોટી સમાન કોને? સુમતિઓને-વિદ્વાનોને. જેમ પરીક્ષ કસોટીથી સોનાની પરીક્ષા કરે તેમ આ શતક ગ્રથ વડે કેવલી એકાન્ત સત્યવાદી છે એવો નિર્ણય કરે

આથી જ આ શતકગ્રથ જ્યા સુધી શ્રીમહાવીરભગવતે સ્થાપેલુ સાધુ-સાધ્વી આદિ સમુદાયરૂપ તીર્થ છે ત્યા સુધી જયવંતુ વર્તો એ આશીર્વચન છે.

શ્રીમત્તપોગચ્છાધિરાજ, ભટ્ટારક શ્રીવિજયસેનસૂરીશ પટ્ટાલકાર, સુવિહિતસાધુપરંપરાસુદરીશૃગારહાર, ભટ્ટારક શ્રીરાજસાગરસૂરીશ્વર પટ્ટોદયાચલસહસ્રકિરણતરુણપ્રભાવો, ભટ્ટારક શ્રીવૃદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરવિજયમાનરાજ્યે, મહોપાધ્યાય શ્રીધર્મસાગરગણિ શિષ્ય મુખ્યોપાધ્યાય શ્રીશ્રુતસાગરગણિશિષ્ય રત્નકર્લિકાશ્રયોપાધ્યાય શ્રી ૫૦ શાંતિસાગરગણિશિષ્ય સકલગુણગરિષ્ઠ વાચક શ્રીબુધ્ધિસાગરગણિ સતીર્થ્ય પડિતશ્રી અમૃતસાગરગણિ વિરચિતે શ્રી સર્વજ્ઞશતકવૃત્તિબાલાવબોધે દ્વિતીયોઽધિકાર

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१	८	प्रवृत्यर्थं	प्रवृत्त्यर्थं
२	५	अणुवूहेत्ता	अणुवूहेत्ता
४	७	शाध्या—	शोध्यो—
५	२९	અશક્ત્યાદિ	અશક્ત્યાદિ
६	१७	મેતુકપણિ	હેતુકપણિ
७	१६	प्रवृति	प्रवृत्तिः
८	१	यागशास्त्रे	योगशास्त्रे
८	३१	થઈતું	થાઈતું
९	२	वधो सुहुमा	वधो सुहुमो
९	२५	સર્મથ	સમર્થ
१०	२७	પ્રજવાલન	પ્રજ્વાલન
१०	३३	પ્રવર્ત્તાવ	પ્રવર્ત્તાવવા
१०	३३	અનુકુલ	અનુકૂલ
१२	६	नयतारो	नयुत्तारो
१२	९	तुन्नोत	तुन्नात
१२	१४	सव्वआ	सव्वओ
१३	१	सक्कास	सक्कोस
१३	१२	विशेष्यावाधके	विशेष्ये बाधके
१३	३०	ન્યાયેને	ન્યાયને
१४	१४	ताह	नहिं
१५	१०	त्य तम्या	त्या तस्या
१६	७	नुऽज्ञातेति	ऽनुज्ञातेति
१६	२९	તેમ	તે મ
१८	७	अनाभाग	अनाभोग
१८	१२	भावाहसायाः	भावहिंसायाः
१८	२५	વિસ ભાવનાઇ	વિધિ સભાવનાઇ
२०	९	लाके	लोके
२२	९	भा।	भो।
२५	१२	मिाजने	म्रिर्जिने
२५	२३	प्रेक्षेपे	प्रक्षेपे
२७	८	वन्धाऽपि	वन्धोऽपि
३०	२	रस्ता वा	रस्तो वो
३०	३१	भुत्ति	भूर्त्ति
३३	१	यआ	यओ
३४	१	भाज	भोज
३७	८	विनाऽपराध	विराधना
४१	३३	નિદ્ધ ધસજ	નિદ્ધ ધસજ
४८	१५	नयार	नयोर
५५	९	केवज्ञा	केवलज्ञा
५५	१०	त्रसा	त्रसा
५५	३४	કેવલજ્ઞાને	કેવલજ્ઞાનાભાવ
५९	७	अनाभाग	अनाभोग
६२	१४	दव्वआ	दव्वओ
६२	१७	ઈઉજ	હેઉજ
६२	२९	જાણાવવાને	જણાવવાને
६३	३०	માન્યથી	માન્યાથી
६६	८	नाभाग	नाभोग
६६	२३	કદાચિ	કાદાચિ
६७	१६	અ તરરહિત	અ તરહિત
७०	२०	છઈ	છઈ તિમજ સાક્ષાત્ પણિ
७५	१५	जयतु	जयतु
७५	२५	બીજાં એ	બીજા છએ
७७	२०	નિવૃત્તિવે	નિવૃત્તિને
७७	२९	અણુથાવાથી	અણુજાવાથી
८०	२६	અનુયયોગથી	અનુપયોગથી
८१	१६	તો	તે
८१	३१	જે	જ
८२	१४	साधा	साधो
८२	२७	યોગ્તાઈ	યોગ્યતાઈ

पृष्ठम्	पक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
८५	२६	અહિ	અહિ
८५	२७	ઇમ નહિં	નહિ
८६	११	तावान्मात्रम्य	तावन्मात्रम्य
८६	१३	सिद्धप्रया	सिद्धप्रयो
८६	३०	ઉદયથી	ઉદય
८७	२१	તેહથીએ	તેહવાએ
८८	२०	અનાભોગે	અનાભોગને
८९	८	रागद्वषा	रागद्वेषा
८९	१६	કેવલીને	કેવલી
८९	३२	છઈ	તઇ
९०	१२	जाग	जोगं
९१	१२	प्रचचने	प्रवचने
९२	२	आघ	ओघ
९३	८	केवलिना	केवलिनः
९५	१२	प्रायेणैव	प्रायेणेव
९६	१३	चिकला	विकलो
९७	१४	जाव	जीव
९७	२७	રે	હે
९८	९	निजयाग	निजयोग
९९	१५	पणीयवमे	पणीयमे
१००	१४	या	यो
१००	१५	विधा—पाता	विधौ-पातो
१०७	२१	અણુથાતાએ	અણુથાતએ
१११	१९	કારણુતે	મરણુતે
११२	१४	शाका	शोका
११२	३१	જિહાતાઇ તે	તિહાં તાઇ તે
११३	११	क्रियारम्भ	क्रियारम्भ
११४	२८	યોગક્રિયાના	યોગ અ તક્રિયાના
११७	२३	સામથ્યું	સમથ્યું
११७	२३	પ્રમત્તને	અપ્રમત્તને
११८	२२	સૂક્ષ્મગત્ર	સૂક્ષ્મગાત્ર
१२०	३	सर्वसयागि	सर्वसयोगि
१२९	३	यद्वाचित्र्य	यद्वैचित्र्यं
१२९	२७	દષ્ટ તે	દષ્ટાતે
१३०	५	द्वधा	द्वेधा
१३०	१८	युक्त	જીવે યુક્ત
१३१	२८	પણિ મશકાદિ-કને	પણિ મશકાદિ-કને કયો જ મશકાદિકને
१३२	२७	પરિણામઇ છતે	પરિણામ ઈચ્છતે
१३८	२०	પરે રપાસે	પરે પરપાસે
१४१	१८	परिणआ	परिणओ
१४३	१०	आभाग	आभोग
१४४	१३	संचेअयआ	सचेअयओ
१४७	२१	દેખવે	દેખવે
१५०	२३	रुपस्यः	रूपस्य
१५१	१७	प्रतिवन्कत्वेन	प्रतिवन्धकत्वेन
१५२	१२	ततदितरस्तु	तदितरस्तु
१५७	१	दोपा	गोपो
१५९	३५	ચારાદિકથી	ચોરાદિકથી
१६१	२६	ता चेव	ता तम्मि चेव
१६३	४	सर्वसम्मतान्	सर्वासम्मतान
१६६	३२	કુહને	કુણને
१६८	७	भेदता	भेदतो
१६९	२६	તપસંયમા	તપસંયમા
१७०	२०	પોતના	પોતાના
१७३	४	सम्वन्धि	सम्बन्धि
१७५	२४	શંકા	શકા
१७८	३	धामका	धार्मिका
१८०	३१	દ્રવ્યના	દ્રવ્યથી
१८४	१०	प्रशास्ता	अप्रशस्ता
१८६	५	प्राथत	प्रार्थित्त
१८६	८	विाघ	त्रिधि
१९०	१०	कारिपा	कारिणो

पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१९३	११	सम्यग्चा	सम्यकूचा
१९५	६	तद्रागद्वषा	तद्रागद्वेषा
१९५	२७	નિયમ	નિયમ છે
१९५	२९	ક્ષમોપશમ	ક્ષયોપશમ
२०३	२७	જૈનમાર્ગ	જૈનમાર્ગને મોક્ષ-માર્ગ
२२२	११	शादिना	पदेशादिना

पृष्ठम्	पक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
२२२	१२	पदेस	स
२३१	७	निणमो	नियमो
२३५	२	वृक्षोग्र	वृक्षाग्र
२४२	३	दाशत	दर्शित
२५५	१४	पावा	पावो
२६१	१३	न्याथनु	न्यथानु
२६३	१५	यानौ	योनौ

